

vrind 2009

Vlaamse Regionale Indicatoren

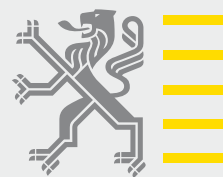
Vlaamse overheid

vrind 2009

Vlaamse Regionale Indicatoren

Vlaamse overheid

VRIND is een uitgave van de Studiedienst van de Vlaamse Regering.

De Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR) is een agentschap binnen de Vlaamse overheid. Hij verricht op wetenschappelijk onderbouwde en onafhankelijke wijze studies over demografische, sociaal-maatschappelijke en macro-economische thema's, vertrekkende vanuit een beleidsrelevante vraagstelling. De Studiedienst heeft tevens een coördinerende rol op het gebied van de monitoring van de algemene omgeving voor het Vlaamse beleid.

Hij heeft een ondersteunende rol ten aanzien van andere beleidsdiensten die vragen hebben over statistiek, survey en toekomstverkenningen als techniek en bij praktische vraagstukken.

De Studiedienst is tevens de draaischijf voor vraag en aanbod van openbare statistieken over Vlaanderen.

VRIND is ook te raadplegen via de website (www.vlaanderen.be/svr).

De reeksen uit deze publicatie en de metadata zijn daar terug te vinden via de rubriek Cijfers.

STUDIEDIENST VAN DE VLAAMSE REGERING

Boudewijnlaan 30 bus 23, 1000 Brussel

Tel. 02 553 52 07

Fax 02 553 58 08

E-mail svr@dar.vlaanderen.be

Bestellingen

<http://publicaties.vlaanderen.be>

Telefonisch via gratis nummer 1700 (elke werkdag van 9 tot 19 uur).

Depotnummer: D/2009/3241/257

ISBN 978-90-403-0298-5

Nur 781

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Josée Lemaître, administrateur-generaal

GRAFISCHE VORMGEVING EN OPMAAK

perplex | Aalst

DRUK EN AFWERKING

Drukkerij Hendrix, Peer

Andere publicatiereeksen Studiedienst van de Vlaamse Regering.

- *Conjunctuurnota*: geeft tweemaal per jaar een situatieschets van de Vlaamse economie aan de hand van kengetallen.
- *Handleidingen*: met praktische tips rond kwaliteit surveyonderzoek, statistiek, toekomstverkenningen, ...
- *SVR-Rapporten*: behandelen een beleidsgerichte (specifieke) vraagstelling die kort wordt gekaderd, waarbij de gebruikte data en analysetechnieken worden beschreven en resultaten worden voorgesteld.
- *SVR-Studies*: behandelen een (ruimere) beleidsgerichte vraagstelling gekaderd aan de hand van een internationale literatuurstudie en empirisch onderzoek, waarbij de gebruikte data en analysetechnieken worden beschreven en resultaten worden voorgesteld samen met beleidsrelevante conclusies en aanbevelingen voor Vlaanderen.
- *SVR-Technische Rapporten*: omvatten de basisdocumentatie omtrent surveys, steekproeftrekkingen, databanken gebaseerd op ambtelijke registratiegegevens, projecties, ...
- *Vlaanderen Gepeild*: is een tweejaarlijks congresboek met resultaten van wetenschappelijk onderzoek betreffende waarden, houdingen en gedragingen van Vlamingen.
- *Vlaanderen in Cijfers*: een vouwfolder waarin jaarlijks een aantal kerncijfers voor Vlaanderen worden gebundeld.
- *De Sociale Staat van Vlaanderen*: tweejaarlijkse analyse van de sociale situatie in Vlaanderen waarbij ook wordt ingegaan op een aantal maatschappelijke kwesties.

Alle SVR-publicaties zijn downloadbaar via de website (www.vlaanderen.be/svr/publicaties).

Dit rapport is gedrukt op chloorvrij milieuvriendelijk papier.

Woord vooraf

VRIND IS EEN JAARLIJKSE MONITOR, gekoppeld aan de legislatuur van de Vlaamse Regering. Het regeerakkoord en de beleidsnota's van de ministers vormen de basis voor de indicatorenset van VRIND. Bij aanvang van de legislatuur wordt telkens gezocht naar indicatoren die het best het vooropgezette beleid en de mogelijke effecten ervan in beeld kunnen brengen. Noch het beleid, noch de omgeving waarin deze opereert, is statisch. Keuzes worden in de loop van een legislatuur scherper gesteld en wel eens bijgestuurd. Dit kan gebeuren vanuit effectiviteit- of efficiëntieoverwegingen, maar soms zijn het de veranderde maatschappelijke en economische omstandigheden die een bijsturing vereisen. Dit houdt ons bij de les en zorgt er voor dat jaarlijks de set van indicatoren opnieuw wordt bekeken en – waar nodig – bijgestuurd.

DIT GEBEURT IN EEN JAARLIJKSE OVERLEGRONDE. Het zijn uiteindelijk de beleidsraden – waar de minister en zijn administratie samen zitten – die de indicatorenset definitief vastleggen. De Studiedienst zelf doet jaarlijks suggesties zowel naar invulling van de indicatoren op basis van nieuw beschikbare data als naar een mogelijke invalshoek voor de presentatie van de indicatoren. Zo is er dit jaar voor geopteerd om zoveel als mogelijk de lopende als de voorgaande legislatuur in kaart te brengen. Voor heel wat domeinen is dat vrij goed gelukt. Dit laat toe de ontwikkelingen van het jongste decennium te beschrijven. Definitiewijzigingen en veranderingen in de dataverzameling kunnen leiden tot een breuk in de reeksen waardoor vergelijken in de tijd of het aangeven van trends niet langer voor de hand ligt.

INDICATOREN – het woord zegt het zelf – geven een indicatie aan. Vooral voor maatschappelijke effecten is het dikwijls afwegen hoe effecten het best kunnen opgevolgd worden. Belangrijk daarbij is dat de indicatoren gedragen worden door alle betrokken partners en de resultaten eenduidig kunnen worden geïnterpreteerd. In vele gevallen moet men zich tevreden stellen met een indicator die een of ander aspect opvolgt en bij benadering iets zegt over een mogelijk resultaat of effect. Gebrekkige statistieken of ontbrekende meetinstrumenten kunnen daar voor zorgen.

DE JONGSTE JAREN IS ER MEER EN MEER VRAAG NAAR INTERNATIONALE VERGELIJKINGEN of 'benchmarks'. Zo wil het *Vlaanderen in Actie-project* (VIA) en het *Pact 2020* van de Vlaamse Regering, dat Vlaanderen tot de topregio's van Europa behoort. Voor sociaaleconomische aspecten heeft de Studiedienst daarvoor een afzonderlijk instrument ontwikkeld 'Vlaanderen vergeleken' (<http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/Publicaties/Pages/Publicaties.aspx>). Vlaanderen wordt daarin gepositioneerd ten opzichte van 125 andere Europese regio's. In VRIND zijn heel wat 'benchmarks' terug te vinden. In een extra focus (hoofdstuk 14) wordt een aanzet gegeven tot een Europese regionale vergelijking van milieu-indicatoren. Dergelijke vergelijkingen liggen niet voor de hand. Er stellen zich daarbij heel wat methodologische problemen die interpretatie van de cijfers bemoeilijkt. We nemen deze reeksen wel op maar raden de lezers aan de methodologische fiches die op de website worden aangeboden te consulteren (<http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/Cijfers/Pages/Excel.aspx>).

VRIND IS NIET LOUTER EEN CIJFERBOEK. In VRIND wordt bij de cijfers enige duiding gegeven. De vastgestelde ontwikkelingen verklaren veronderstelt echter een grondige analyse. Vooral voor sociaalmaatschappelijke fenomenen bestond op dit vlak nog een leemte. De Studiedienst heeft daarvoor een nieuw instrument ontwikkeld met name 'De Sociale Staat van Vlaanderen'. In de editie 2009 worden een aantal sociaalmaatschappelijke ontwikkelingen van de voorbije kwarteeuw nader geanalyseerd.

ZOALS DE VOORBIJE JAREN hebben we in de inleiding van de VRIND-hoofdstukken enkele figuren opgenomen die in een oogopslag aangeven wat er op een bepaald domein of in een bepaalde sector aan de hand is. Ze zijn bedoeld als eerste globale barometer en zijn hopelijk een aanzet voor de lezer om zich verder in de hoofdstukken te verdiepen. Cijfers voor Vlaanderen of bepaalde doelgroepen worden daarbij vergeleken met een vooropgezette norm, doelstelling of met federale of internationale cijfers (index = 100). Evoluties geven ontwikkelingen op een bepaald beleidsdomein aan. Door het meest recente cijfer af te zetten ten opzichte van het startjaar (index = 100) is snel duidelijk of de evolutie al dan niet gunstig is. Voor domeinen waar duidelijke normen of gekwantificeerde doelstellingen zijn vastgelegd, is een scorekaart opgenomen waarbij de kleuren de stand van zaken aangeven.

VRIND IS EEN COPRODUCTIE. Naast medewerkers van de Studiedienst is een prominente rol toebedeeld aan de beleidscellen van de departementen en wordt daarnaast een beroep gedaan op circa 200 medewerkers uit de Vlaamse overheid, de wetenschappelijke steunpunten en andere instellingen. Hun medewerking is noodzakelijk om tot een kwaliteitsvol en onderbouwd product te komen. We willen hen hier uitdrukkelijk voor bedanken.

Luk Bral

VRIND-coördinator

Medewerkers

Medewerkers Studiedienst van de Vlaamse Regering

Projectcoördinatie Luk Bral

Algemeen referentiekader

sociaal-culturele context Luk Bral

macro-economische context Thierry Vergeynst

demografische context Edwin Pelfrene,
Martine Corijn,
Edith Lodewijckx,
Paul Willems

Goed besturen

financiën en begroting Dirk Festraets

personeel Dirk Moons

communicatie Pieter De Maesschalck

Meer ondernemen

economie Thierry Vergeynst

wetenschap en technologie Peter Viaene (EWI),
Edwin Pelfrene

Meer werkgelegenheid

werkgelegenheid Myriam Vanweddingen

sociale economie Jo Noppe

Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven Isabelle Erauw (O&V),
Dirk Festraets

Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar

gezondheid Dirk Smets

welzijn Dirk Moons

armoede Jo Noppe, Peter Anaf

Gaan voor kwaliteit en participatie

cultuur en jeugd Guy Pauwels

sport Guy Pauwels

media Marie-Anne Moreas

Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit

lokale besturen Dirk Festraets, Dirk Moons

stedenbeleid Hilde Schelfaut

inburgering en diversiteit Jo Noppe

Verkeersveiligheid, bereikbaarheid en mobiliteit voor iedereen

Veerle Beyst,

Pieter De Maesschalck

Een betaalbare woning en voor iedereen een rechtszekere ruimtelijke ordening

ruimtelijke ordening Greta Sienap

huisvesting Greta Sienap

monumenten en landschappen Greta Sienap

Een duurzaam milieu, natuur- en energiebeleid

leefmilieu en natuur Veerle Beyst
energie Dirk Smets

Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid

landbouw Dirk Smets
plattelandsbeleid Daniël Derudder, Hilde Schelfaut

Vlaanderen in Europa, in de wereld

buitenlands beleid Myriam Vanweddigen
internationale samenwerking Myriam Vanweddigen
toerisme Pieter De Maesschalck
internationaal ondernemen Thierry Vergeynst

Focus op milieu: Vlaanderen, Europees vergeleken

Veerle Beyst

Technische en administratieve ondersteuning

Guy De Smet, Nancy Jadoul, Naomi Plevoets, Charly Potloot,
Eric Roebben, Georneth Santos, Caroline Temmerman,
Lieven Van der Elst, Karina Van De Velde
Cartografie: Greta Sienap

Medewerkers uit de Vlaamse overheids- en andere instellingen

Algemeen referentiekader

Rijksregister - Externe Relaties, Algemene Directie Instellingen en Bevolking: Luc Coppens, Stefaan Van de Venster
FOD Economie, Bestuur Statistiek en Economische Informatie, Dienst Tellingen: Marie-Thérèse Donny, Paul Van Herck
FOD Economie, Afdeling ICT: Roger Vanrenterghem
Interface Demography VUB: Johan Surkeyn

Goed besturen

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOREN: Gijs Martens, Bernd Reggers, Lucas Huybrechts

Vlaamse Infolijn: Karl Vogels, Mireille Van Pollaert

Vlaamse Ombudsdienst: Johan Meermans

DAR, afdeling Communicatie & Ontvangst: Lieve De Brabandere, Brigitte Rombaut

BZ: Gijs Martens, Thomas D'Haenens

Emancipatiezaken: Kaat Matthijs

FB: Wim Van den Bossche, Tom Van Laere. Pieter De Cuyper, Lucas Huybrechts

NBB: Claude Modart, Hervé Sauvenière

Meer ondernemen

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Pierre Verdoodt

EWI: Pascale Dengis, Pierre Verdoodt, Peter Viaene, Koen Waeyaert

FWO: Elisabeth Monard

O&V: Patricia Coekaerts

SOOI: Koenraad Debackere, Wolfgang Glänzel, Dani Vandepoel

VRWB: Daniëlle Raspoet, Vincent Thoen, Kristien Vercoutere

Meer werkgelegenheid

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Lieven Van Wichelen

O&V, Dienst Beroepsopleiding: Sevil Kerman, Franky Lava

WSE, afdeling Werkgelegenheidsbeleid: Raf Boey, Faiza Djait, Willem De Klerck, Marleen Jacobs, Erik Samoy, Lieven Van Wichelen

Steuropunt WSE: Mieke Booghmans, Wim Herremans, Eef Stevens, Maarten Tielens, Wouter Vanderbiesen

VDAB: Luc De Kinder, Chris Linclau, Lindsey Marin, Paul Poels, Steven Schietecatte, Bart Van Schel

Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Isabelle Erauw

Agentschap voor Onderwijsdiensten: Annick Claes, Tine Debruyne, Katrien Deman, Ann Lips
O&V: Veronique Adriaens, Isabelle Erauw, Liës Feyen, Jan Fransen, Nicole Goubert, Isabelle Goudeseune, Wouter Janssens, Guy Stoffelen, Leen Vandeputte, Raymond Van de Sijpe, Ann Van Driessche, Geert Vermeulen
Epos vzw: Ronny Masset, Magalie Soenen; Jef Van Thielen

Gezinnen versterken en zorgen voor mekaar

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Joost Bronselaer

Agentschap Jongerenwelzijn: Johan Peeters
Kind en Gezin: Bea Buysse
Rechtenverkenner – Team Samenleving: Tom D Olieslager
Steunpunt Algemeen Welzijnswerk: Gerard Van Menxel, Koen Mendonck
Team Eerstelijns en Thuiszorg: Erna Scheers, Stefaan Mariën
VAPH: Sofie Heymans
Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid: Herwin De Kind, Heidi Cloots, Lien Braeckvelt
VIPA: Stefaan Pottie
WVG, afdeling Welzijn en Samenleving: Marijke Enghien, Leen Verbiest
WVG, Kenniscentrum: Joost Bronselaer

Gaan voor kwaliteit en participatie

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Katrien Thienpont

ADSEI: Peter Boonants, Lydia Merckx, Philippe Dewint
Belgacom: Jan Margot
Blos: Paul Eliaerts
CJSM, afdeling Beleid en Beheer: Johan Bouciqué, Jean-Marie Vandeursen
CJSM, Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen (ASCW): Wim Bogaert, Katrien De Smet, Andy Vandervoort, Christine Van de Steene, Mia De Smedt, Maarten Vandekerckhove, Katia De Vos
CJSM, Agentschap Kunsten en Erfgoed: Bart Dierick, Kristof Vanden Bulcke
CJSM: Tom Vanaken, Karolien De Sadeleer, Christine De Brouwer, Katrien Thienpont, Pascal Verschuere, Adriaan Heirman
Ehsal: Jan Colpaert
European Broadcasting Union: Lieven Vermaele
Fonds Pascal Decroos: Ides Debruyne
Mediatrix: Frederik Taevernier, Jan Aerts
MVS: Nancy Barette
Raad voor de Journalistiek: Flip Voets
Telenet: Luc Vanfleteren
TV VLAANDEREN: Maurits Stolte
UGent: Erik Dejonghe
Vlaamse Regulator voor de Media: Dirk Peereman
Vlaamse Vereniging van Journalisten: Pol Deltour
VMMa: Marie Masureel
VRT: Philippe Cieters, Erik De Snerck

Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Katie Heyse (AAB)

ABB, afdeling Lokale en Provinciale Besturen: Katie Heyse, Petra Desmedt, Gerd Dottermans
ABB, team Inburgering: Gerlinde Doyen
Dexia: Anne-Leen Erauw
Instituut van de Overheid: Prof. Dr. Annie Hondeghem
Dienst Vreemdelingenzaken: Geert Tiri

Verkeersveiligheid, bereikbaarheid en mobiliteit voor iedereen

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Bert De Bondt

ADSEI: Rudy Sprengers, Geneviève Geenens

Vlaams Verkeerscentrum: Stefaan Hoornaert

MOW: Jo Wijnant, Arnaud Verstraete, Bert De Bondt, Bart Van Herbruggen, Chris Caestecker

VMM-MIRA: Caroline De Geest, Myriam Bossuyt

NMBS: Luc Antonus

Infrabel: Veerle Van Dessel

FOD MV: Gilles Labeeuw

SERV: Pieter Deschamps, Dirk Neyts

LNE, afdeling Lucht, Hinder, Risicobeheer, Milieu & Gezondheid: Jeroen Lavrijsen

Een betaalbare woning en voor iedereen een rechtszekere ruimtelijke ordening

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Paul Van Lindt

Erfgoed Vlaanderen vzw: Tanya Van Hecke

Monumentenwacht Vlaanderen vzw: Anouk Stulens

RWO, Ruimtelijke Planning: Isabelle Loris, Geert Mertens, James Van Casteren, Christophe Vandervoort, Peter Willems

RWO, RO Vlaanderen: Isabel Jacobs

RWO, Inspectie: Hubert Bloemen

RWO, Woonbeleid: Veerle Geurts, Lize Haagdorens

RWO, Wonen: Gunther Gysemans

RWO, Stedebouwkundig Beleid en Onroerend Erfgoedbeleid: Hans Mestdagh

VCM-Contactforum voor Erfgoedverenigingen vzw: Karel Dendooven

Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed: Luc Van Havere

Vlaams Overleg Bewonersbelangen vzw: Geert Inslegers

Vlaams Woningfonds: Peter Becuwe

VMSW: Peter Van Den Bosch

Een duurzaam leefmilieu, natuur en energiebeleid

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Ludo Vanongeval

VMM: Henk Maeckelberghe, Leen Verlinden, Ward De Cooman, Nils Ottoy, Helga Pien, Miet D'Heer

VMM-MIRA: Hugo Van Hooste, Bob Peeters, Stijn Overloop, Johan Brouwers

IRCEL-VMM: Frans Fierens

OVAM: Sofie Van den Bulck, Ilse De Win, Maarten De Groof, Gil De Boeck, Evi Rossi, Els Gommeren

INBO: Johan Peymen, Luc De Bruyn, Kris Decler, Wouter Van Reeth, Peter Roskams, Geert Sioen, Anik Schneiders

LNE, afdeling Milieu-, Natuur- en Energiebeleid: Ludo Van Ongeval, Pieter Van Vooren

VLM: Els Lesage

LNE, afdeling Lucht, Hinder, Risicobeheer, Milieu & Gezondheid: Liselot Ledene

VITO: Kristien Aernouts

Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Jonathan Platteau

LV, afdeling Monitoring en Studie: Koen Carels, Jonathan Platteau, Marina Vriesacker, Dirk Van Gijseghe, Tom Van Bogaert

Vlaanderen in Europa, in de wereld

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Koen Jongbloet

IV: Simon Calcoen, Jan Carmans, Michael Geelhand de Merxem, Mieke Govaerts, Koen Jongbloet, Christel Leys, Sander Spanoghe

Toerisme Vlaanderen: Vincent Nijs, Marianne Schapmans

Focus op milieu: Vlaanderen Europees vergeleken

LNE, afdeling Milieu-, Natuur- en Energiebeleid: Ludo Vanongeval, Jeroen Van Looy

Inhoudsopgave

Een poging tot synthese	13	2.3 Overheidscommunicatie & reguleringsmanagement	62
Maatschappelijk klimaat	13	Overheidscampagnes	62
Ondernemerschap en werkzaamheid	13	Contactpunt Vlaamse Infolijn	62
Zorgzaamheid	15	Klachtenbehandeling	63
Leefbaarheid	17	E-government	65
1 Algemeen referentiekader	21	Reguleringsmanagement	66
1.1 Sociaal-culturele context	21	3 Meer ondernemen	69
Tevredenheid levensaspecten	21	3.1 Economie	71
Maatschappelijke problemen	22	Competitief ondernemen	71
Toekomstverwachtingen	23	Competitieve investeringsregio	76
Sociaal kapitaal	24	Innovatief ondernemen	78
Diversiteit	25	3.2 Wetenschap en technologie	80
Vertrouwen in instellingen	27	Totale O&O-uitgaven private /	
Tevredenheid beleid	27	publieke sector	80
1.2 Macro-economische context	29	Menselijk potentieel	84
De financieel-economische crisis	29	Output	86
Concurrentietoets	31	Octrooien	87
Menselijk kapitaal	35	4 Meer werkgelegenheid	91
1.3 Demografische context	37	4.1 Werkgelegenheid	93
Bevolking	37	Anatomie arbeidsmarkt	93
Buitenlandse bevolking	38	Werk	97
Asielzoekers	39	Onevenwichten op de arbeidsmarkt	102
Naturalisatie tot Belg	40	Opleiding en begeleiding	105
Leeftijdsstructuur	40	4.2 Sociale economie	110
Geboorten en vruchtbaarheid	40	Kansengroepen op de arbeidsmarkt	110
Sterfte en levensverwachting	42	Werkvormen sociale economie	113
Buitenlandse migratie	43	5 Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven	117
Binnenlandse migratie	44	5.1 Kerncijfers	119
Bevolkingsgroei	44	Leerlingen	119
Huwelijken en echtscheidingen	45	Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest	120
Huishoudens	46	Studenten	120
2 Goed bestuur	49	Personeel	123
2.1 Financiën en begroting	51	Budget	124
Middelenbegroting	51	5.2 Internationalisering	126
Uitgavenbegroting	55	Studenten- en docentenmobiliteit	126
Vorderingensaldo	57	Vreemde talen leren	127
Schuld	58	5.3 Scholingsgraad	126
Provisies en fondsen	59		
2.2 Het Vlaamse overheidsperoneel	60		
Aantal en kenmerken	60		
Diversiteit	61		
Ziekteverzuim	61		

5.4	Onderwijspersoneel	128	6.3	Armoede en sociale uitsluiting	177
	Leerling-leerkracht-ratio	130		Welvaartsverdeling en armoede	177
	Verloning van leerkrachten	131		Sociale uitsluiting	184
	Beleids- en ondersteunend personeel	131	7	Gaan voor kwaliteit en participatie	189
	ICT-coördinatoren	133	7.1	Cultuur en jeugd	191
5.5	Nieuw financieringsbeleid	134		Cultuuraanbod	191
	Kleuter- en leerplichtonderwijs	134		Sociaal cultureel werk	196
	Maximumfactuur basisonderwijs	134		Erfgoed	197
	Hoger onderwijs	134		Podiumkunsten	199
	Volwassenenonderwijs	134		Film	200
	Onderwijsuitgaven	134		Jeugdwerk	200
	Overheidsuitgaven per leerling/student	136		Cultuurparticipatie	204
5.6	Gelijke onderwijskansen	137		Economische cijfers	211
	Buitengewoon onderwijs	137		Vlaams Audiovisueel Fonds	214
	Deeltijds onderwijs	137	7.2	Sport	215
	Onthaalklas anderstalige nieuwkomers	138		Sportaanbod	215
	Geïntegreerd onderwijs	138		Sportparticipatie	222
	Leerlingenkenmerken	139		Topsport	226
	Inschrijvingsvoorwaarde gewoon basisonderwijs	139		Gezond sporten	228
	Schooltoelagen	139	7.3	Media	230
5.7	Loopbaanproblemen	140		Een pluriform en kwaliteitsvol medialandschap	230
	Schoolse vertraging	140		Mediaparticipatie	242
	Problematische afwezigheden	141	8	Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit	249
5.8	Overgang onderwijs-arbeidsmarkt	143	8.1	Lokale besturen	251
	Onderwijs- en werkstatus van jongeren	143		Gemeenten en steden	251
	Wiskunde, natuurwetenschappen en technologie	143		OCMW's	259
	Vroege schoolverlaters	144		Politiezones	261
	Vlaamse Kwalificatiestructuur	144		Provincies	262
	Hoger beroepsonderwijs & secundair na secundair	144		Dienstverlening	263
5.9	Levenslang leren	146	8.2	Samenleven in diversiteit	265
	Volwassenenonderwijs	146		Vreemdelingen	265
	Basiseducatie	146		Gedeeld en actief burgerschap	268
	Deeltijds kunstonderwijs	146		Inburgering als opstap naar integratie	270
	Europese benchmark levenslang leren	147		Woonwagengedrag	272
	Bijkomende opleiding en vorming	147	8.3	Sterke steden	274
6	Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar	153		Stadsvlucht	274
6.1	Gezondheid	155		Economische aantrekkingskracht	276
	Mortaliteit en morbiditeit	155		Arbeidsmarkt	278
	Zwangerschap en geboorte	159		Dualisering, achterstelling, armoede	280
	Gezondheidsdoelstellingen	160		Wonen	283
6.2	Welzijn	167		Bewonersparticipatie en burgerbetrokkenheid	287
	Gezinnen	167	9	Verkeersveiligheid, leefbaarheid en mobiliteit voor iedereen	289
	Ouderen	171	9.1	Kerncijfers	291
	Personen met een handicap	172		Wegverkeer	291
	Algemeen welzijn	174		De Lijn	293
	Jeugdzorg	175		Treinverkeer	293
	Infrastructuur	176		Binnenvaart	294

Zeevaart	294	12 Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid	373
Luchtvaart	297		
Transport via pijpleidingen	299		
Modale verdeling	299	12.1 Landbouw	375
9.2 Bereikbaarheid en toegankelijkheid	301	Landbouwstructuur	375
Wagenbezit	301	Economische aspecten	376
Voertuigverliesuren	301	Sociale aspecten van de landbouw	379
Basismobiliteit	301	Landbouw en milieu	380
Uitgaven voor verkeer en vervoer	301	Landbouwbeleid	381
		Visserij	383
9.3 Verkeersveiligheid	303	12.2 Plattelandsbeleid	385
Vlaams Gewest	303	Het platteland als woon- en leefruimte	386
Europese Unie	304	Demografische ontwikkelingen	387
		Wonen	389
9.4 Verkeersleefbaarheid en milieu	306	Kansarmoede	392
Hinder	306	Economie en tewerkstelling	393
Milieu-impact	307	Sociale netwerken	395
		Voorzieningen	396
10 Een betaalbare woning voor iedereen en een rechtszekere ruimtelijke ordening	311	Natuur en Milieu	396
		13 Vlaanderen in Europa, in de wereld	399
10.1 Ruimtelijke Ordening	313	13.1 Buitenlands beleid	401
Bodembezetting	313	Vlamingen en de Europese Unie	401
Ruimtelijk beleid	313	Internationale organisaties	404
Het plannings- en vergunningensysteem	318	Internationale overeenkomsten	405
Handhavingsbeleid	320	Vertegenwoordiging in het buitenland	406
10.2 Huisvesting	321	13.2 Internationale samenwerking	408
Eigenaars en eigendomsverwerving	321	Millenniumontwikkelingsdoelstellingen	408
Huurders en ondersteuning huurders	324	Ontwikkelingssamenwerking begint in Vlaanderen	409
Woningkwaliteit en betaalbaarheid wonen	327	Eerlijke handel	410
10.3 Onroerend erfgoed	334	13.3 Internationaal ondernemen	411
Inventariseren	334	Buitenlandse handel	411
Beschermen	335	Marktaandeelen en concurrentie	413
Beheren	337	Buitenlandse investeringen	415
Partnerschap	338	13.4 Toerisme	416
Participatie	338	Economisch belang	416
Handhaving	338	Verblijfstoerisme	417
		Wat is benchmarking?	423
11 Een duurzaam milieu-, natuur- en energiebeleid	341	Waar vind je internationale milieugegevens?	423
		Waar vind je regionale milieugegevens?	424
11.1 Milieu	343	Aan de slag met internationale milieudata	424
Water	343	Bosgezondheid	429
Bodem	345	Knelpunten bij het benchmarken	429
Lucht	348	14 Focus op milieu: Vlaanderen Europees vergeleken	423
Verzuring van de atmosfeer	348		
Biodiversiteit	350	Afkortingen	431
Afval	353		
Vermesting	357	Lijst van figuren	435
Gezondheid	358		
11.2 Energie	362		
Energiegebruik en energie-efficiëntie	362		
Elektriciteit	364		
Klimaatverandering	364		
Milieuvriendelijke energieproductie	366		
Rationeel energiegebruik	368		

Een pausings tot synthese

Deze VRIND-editie sluit de legislatuur 2004-2009 af. Niet dat het de bedoeling is om een rapportcijfer aan de Vlaamse Regering te geven. VRIND heeft nooit de bedoeling gehad het Vlaamse beleid te evalueren. Wel was het van bij de start – ondertussen 16 jaar geleden – de ambitie de maatschappelijke effecten van het Vlaamse overheidsoptreden in beeld te brengen. Om dit te kunnen doen moet uiteraard ook de omgeving waarbinnen de overheid optreedt goed in beeld gebracht worden en is er een minimum aan informatie nodig over de instrumenten en middelen waarmee deze overheid werkt. De keuze van de indicatoren is daarbij geen neutrale operatie. Vermits VRIND uitdrukkelijk een beleidsopvolgingsrapport wil zijn werden de indicatoren daarom ook in overleg met de verschillende ministeries van de Vlaamse overheid en de kabinetten van de Vlaamse Regering geselecteerd.

De belangrijkste handicap bij het schrijven van deze VRIND is de turbulente periode waarin ook Vlaanderen sinds de herfst 2008 is terecht gekomen. De diepe financiële en economische crisis zorgt er voor dat heel wat vaststellingen voor de voorbije jaren hun relevantie waarschijnlijk voor een groot deel verliezen. Daarbij gaat het niet alleen om de sociaaleconomische ontwikkelingen. Uit onderzoek bij de publieke opinie blijkt dat de Vlamingen de toekomst zeer bezorgd tegemoet zien en dat het optimisme van de voorbije jaren zwaar is aangetast. Zowel het consumenten- als het ondernemersvertrouwen zit in de lente van 2009 in een diepe put, al zijn de eerste tekenen van een lichte kentering merkbaar. Bij het lezen van deze VRIND-editie is het belangrijk dit steeds in het achterhoofd te houden.

De basisdoelstellingen van de Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling vormen voor deze editie de leidraad. Dit wordt vooraf gegaan door een korte schets van het maatschappelijke klimaat in de lente van 2008. De synthese wordt afgesloten met twee horizontale thema's waaraan de Vlaamse overheid bijzonder belang hecht met name gelijke kansen en het bereik van Vlaamse inspanningen in Brussel.

Maatschappelijk klimaat

In de lente 2008 was van een financiële crisis nog geen sprake. Eind 2007 begon de economische conjunctuur al af te koelen maar dit leefde zeker nog niet bij de publieke opinie. De globale tevredenheid van de bevolking over verschillende levensaspecten lag toen op een zeer hoog peil en ook de toekomst werd door de mees-

ten met vertrouwen tegemoet gezien. Wel klaagden nogal wat hooggeschoolden op 'de snelweg van het leven' over de drukte en het gebrek aan tijd. Echt meer zorgen dan de voorgaande jaren maakte de doorsnee-Vlaming zich op dat ogenblik niet. De meesten gingen er ook van uit dat zichzelf of hun partner geen risico op werkloosheid liepen. Wel viel op dat driekwart van de jongeren zich zorgen maakte over de toekomst.

Dat een zware crisis boven hun hoofd hing, blijkt niet uit de selectie van de grote maatschappelijke problemen. Druggebruik en de stijgende kosten van de gezondheidszorg voeren het lijstje aan. In vergelijking met voorgaande metingen lag men minder wakker van de werkloosheid en de onveiligheid. Dit laatste nam niet weg dat tweederde van de bevolking er van overtuigd is dat men 's avonds op straat extra voorzichtig moet zijn terwijl de helft vond dat de straten het jongste decennium onveiliger zijn geworden en de politie niet meer in staat is de mensen te beschermen tegen criminelen.

Met het vertrouwen in de instellingen zit het in de lente van 2008 relatief goed. Het vertrouwen in het onderwijs piekt als nooit tevoren en ook de lokale administratie scoort hoog. De federale instellingen (administratie, regering, koning) verliezen heel wat vertrouwen terwijl dat in de Vlaamse overheid stagneert. Het vertrouwen in de lokale instellingen weerspiegelt zich in een tevredenheid over de werking van de democratie in de lokale overheid. Over het democratische gehalte van de Vlaamse overheid is nog de helft tevreden terwijl er een duidelijk democratisch deficit bestaat op federaal en Europees niveau. Het is dan ook niet te verwonderen dat de bevolking meer te spreken is over het beleid dat het College van Burgemeester en Schepenen in hun gemeente of stad voert (60%), al dient er op gewezen dat de tevredenheid tussen steden en gemeenten zeer grote verschillen vertoont. Voor de Vlaamse overheid loopt dit terug tot veertig procent terwijl minder dan een kwart tevreden is over het beleid van de federale overheid (voor meer informatie zie hoofdstuk 1.1)

Ondernemerschap en werkzaamheid

De **VLAAMSE STRATEGIE DUURZAME ONTWIKKELING** stelt dat **“Vlaanderen een welvarende, innovatieve, kennisrijke, competitieve en eco-efficiënte economie**

moet bevorderen die een hoge levensstandaard en een hoge en kwalitatieve werkzaamheidsgraad garandeert, en die een stevige basis vormt voor de zorg voor het milieu en voor de financiering van sociale voorzieningen.” Volgens het PACT 2020 moet Vlaanderen tegen 2020 uitgroeien tot **“een competitieve, polyvalente kenniseconomie die op een duurzame manier welvaart creëert”**. Tegen dan zou Vlaanderen tot de top van de kennisintensieve regio's van geproduceerde en verdiende welvaart en op het gebied van investeringen moeten behoren. In het Pact gaat ook heel wat aandacht naar internationalisering, innovatie, ondernemerschap, werkzaamheid, werkbaarheid en talent. Heel wat indicatoren in deze VRIND-editie laten toe na te gaan hoe lang de weg nog is om de vooropgezette doelstellingen te halen.

Vlaanderen is een welvarende regio (hoofdstuk 3.1). Als gecorrigeerd wordt voor pendelarbeid realiseren enkel Luxemburg, Ierland en Nederland een hoger BBP/inwoner van de EU27-landen. De Vlaamse welvaart komt voornamelijk tot stand door een hoge arbeidsproductiviteit. De arbeidsproductiviteit in het Vlaamse Gewest kan in 2008 geraamd worden op 73.800 euro (uitgedrukt in KKP). Dat is dertig procent hoger dan het EU27-gemiddelde. Nederland, Frankrijk en Duitsland scoren lager. De voorbije jaren werd het verschil met de gemiddelde arbeidsproductiviteit in de EU27 wel wat geringer. De werkgelegenheidsgraad (62,4% in 2008) is relatief laag. Deze kost de Vlaamse economie welvaartspunten. Hoewel de waarde ervan vrij gestaag toenam sinds 1995, blijft Vlaanderen met een handicap zitten ten opzichte van de EU27 (68,6%).

Tot voor kort kon Vlaanderen behoorlijke groeicijfers neerzetten; de financieel-economische crisis zal dat plaatje de komende jaren echter veranderen. Nu reeds is duidelijk dat de crisis een forse inkrimping van het reële BBP tot gevolg zal hebben. Vlaanderen zit – voor het eerst sinds zestien jaar – in een recessie.

Netto komen er steeds meer ondernemingen bij in Vlaanderen (althans tot en met 2008). De turbulentie van de ondernemingen daalde echter vrij sterk in 2008. Dat geeft aan dat het Vlaamse bedrijfsleven vorig jaar al minder sterk vernieuwde dan tijdens de vorige jaren. Vlaanderen mist vooral nieuwe ondernemers. De Total Entrepreneurial Activity (TEA) rate is met drie procent in 2008 laag. Het Europese gemiddelde is bijna het dubbele.

Vlaanderen is wel een investeringsregio. Met een investeringsratio van 21,4% in 2007 bereikte het Vlaamse Gewest het hoogste peil van het voorbije decennium. De buurlanden doen het naar verhouding minder goed. De laagconjunctuur, samen met een lage capaciteitsbezetting en mogelijke kredietverstrakkingen, kunnen roet in het eten gooien in de verdere toekomst.

De toekomst ligt in de ontwikkeling van een meer innovatieve kenniseconomie (hoofdstuk 3.2). Dit is een van de speerpunten van het plan 'Vlaanderen in Actie' (VIA). Een basisvereiste is dat de investeringen in onderzoek en

ontwikkeling toenemen. Toch is dat niet voldoende. Deze kennis moet daadwerkelijk en efficiënt worden omgezet in producten en diensten die ook verkocht worden. Dat geldt ook voor creatieve ideeën.

Een belangrijke maatstaf van de kenniseconomie is het totaal van de uitgaven voor Onderzoek en Ontwikkeling (O&O), uitgedrukt als percentage van het BBP. Het meest recente cijfer voor Vlaanderen is dat voor 2007: 2,03 % volgens de gewestbenadering en 2,06 % volgens de gemeenschapsbenadering. Meteen is duidelijk dat de Europese drieprocentnorm nog lang niet in zicht is. Vooral in de bedrijven wordt de afgelopen jaren een stagnatie van de uitgaven voor O&O vastgesteld. Bij een internationale vergelijking scoort Vlaanderen wel beter dan Nederland en ook ruim boven het EU-gemiddelde. Niettemin vindt de regio geen aansluiting bij de toplan- den die wel de drieprocentnorm halen zoals Zweden en Finland.

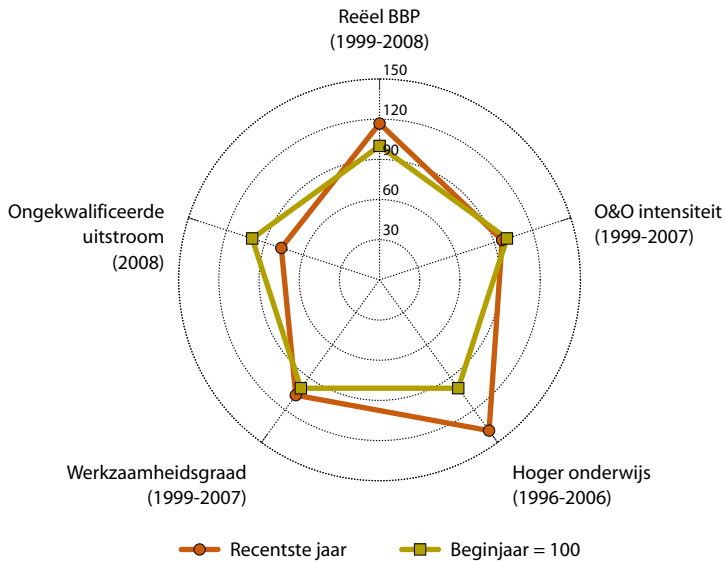
Innovatie en nieuwe technieken geraken ondertussen steeds meer ingeburgerd in de Vlaamse bedrijven. In 2007 investeerde driekwart van hen in informatica en tweederde in verdere automatisatie. Ca. 12% van de Vlaamse werkende bevolking is werkzaam in kennisintensieve sectoren. Dit is meer dan gemiddeld in de EU27. Van de buurlanden doet enkel Duitsland (14,2%) beter. Europees vergelijkend onderzoek toont aan dat een kwart van de bedrijven zijn omzet haalt uit de verkoop van producten die nieuw zijn voor de markt of het bedrijf. Meer dan de helft van de bedrijven kan als innovatief worden aanzien. Ook hier scoort enkel Duitsland hoger.

Vlaanderen is een zeer open economie waar de goedere- nuitvoer ongeveer even groot is als het BBP (hoofdstuk 13.3). Volgens de gegevens van 2008 (tot en met tweede kwartaal) gingen uit- en invoer in stijgende lijn, zij het dat deze laatste sterker toenam omwille van het gewicht van de duurdere aardolieproducten in het invoerpakket. Conjunctuurindicatoren suggereren dat de Vlaamse buitenlandse handel onmiskenbaar de gevolgen zal onder- vinden van de economische crisis.

De EU27 blijft de belangrijkste afzetmarkt voor de Vlaamse export, maar nieuwe groeimarkten zoals de BRIC en N11 worden stilaan belangrijker. Vlaanderen verliest marktaandeel in een aantal opkomende handels- blokken, maar dat is voor een belangrijk deel te wijten aan de toegenomen onderlinge handel van deze landen zelf.

Naast de economische uitdagingen zijn er de uitdagingen op de arbeidsmarkt (hoofdstuk 4.1). Demografische ontwikkelingen zorgen er voor dat het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd slinkt. Prognoses geven aan dat zich de komende decennia een krapte op de arbeidsmarkt aandient door een snel slinkende potentiële beroepsbevolking (hoofdstuk 1.3). Als een aanzienlijk deel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd niet aan het werk is, wordt de situatie er zeker niet beter op. Al jaren kampt Vlaanderen met een in Europees opzicht lage werkzaamheidsgraad. De jongste jaren is deze wel

Evolutie enkele kerncijfers ondernemerschap en werkzaamheid

wat toegenomen, vooral dan bij de vrouwen dankzij de toegenomen deeltijdarbeid. Enkel de vooropgezette doelstelling van een arbeidsdeelname van 60% van de vrouwen ligt dan ook binnen handbereik. Dit is niet het geval voor de globale werkzaamheidsdoelstelling (70% tegen 2010). Vooral ouderen aan het werk houden en allochtonen werk bezorgen, lukt niet zo goed (hoofdstuk 4.2). Ondertussen nam de spanning op de arbeidsmarkt toe. Werkgevers vinden niet steeds de gepaste kandidaten om vacatures in te vullen. De krapte neemt ondertussen – gezien de crisis – wel af maar voor een reeks knelpuntberoepen blijft het moeilijk kandidaten te vinden.

Daarmee wordt een andere uitdaging voor het Vlaamse arbeidsmarktbeleid aangegeven, met name ruimte bieden voor elk talent. Sociaal, cultureel en economisch wordt de toekomst bepaald door de mate waarin het menselijke talent gemobiliseerd wordt. Er 'lekt echter nog heel wat talent weg', zoals gesteld op het VIA-atelier in mei 2008.

Met de scholingsgraad gaat het de goede richting uit (hoofdstuk 5). Dertig procent van de bevolking heeft ondertussen een diploma hoger onderwijs. Meer dan 85% van de jongeren haalt minstens het niveau hoger secundair onderwijs. Vlaanderen scoort daarmee fors boven het EU-gemiddelde. Vandaag kiest meer dan de helft van de jongeren na hun middelbare studies voor het hoger onderwijs. Met het oog op een innovatieve kennis-economie is het noodzakelijk dat meer jongeren een hogere opleiding in wiskunde, natuurwetenschappen en technologie (MST) volgen. Een vijfde van de studenten heeft zich vorig academiejaar voor een dergelijke opleiding ingeschreven en iets minder dan een vijfde heeft een MST-diploma gehaald. Dit is een stijging maar in beide gevallen minder dan het Europese gemiddelde, waarbij vooral de lage vrouwelijke participatiecijfers opvallen. Dit staat in contrast met de hogere participatie-

en slaagcijfers van vrouwen in het hoger onderwijs. Dit is trouwens reeds het geval in het secundair onderwijs waar het aantal vroege schoolverlaters bij jonge mannen (11%) heel wat hoger ligt dan bij jonge vrouwen (8,7%). Het zijn dan ook deze laatste die er voor zorgen dat Vlaanderen de Europese doelstelling van maximum 10% vroege schoolverlaters tegen 2010 vandaag reeds haalt. Een minimale kwalificatie halen is vandaag zeker vereist, bijkomend wordt verwacht dat mensen zich levenslang bijscholen. Op dit vlak scoort Vlaanderen niet goed. Met net geen acht procent in 2007 is men nog ver verwijderd van de Europese doelstelling die stelt dat tegen 2010 12,5% van de 25-64-jarigen levenslang leert.

Een belangrijke randvoorwaarde voor economische ontwikkeling is de mobiliteit. Terwijl de doelstelling om het aantal verliesuren op de autosnelwegen terug te dringen in 2008 is gehaald, loopt het wegwerken van de mis-sing links minder vlot dan voorzien. In 2008 stonden de Vlaamse automobilisten ca 4,5 miljoen uren in de file op de hoofdwegen, een daling op jaarbasis met 17%. Bij het personenvervoer is er wel een lichte verschuiving merkbaar van de wagen naar het openbaar vervoer. Met een snellere stijging van het collectieve vervoer gaat Vlaanderen tegen de Europese trend in. Het vrachtvervoer steeg de voorbije tien jaar met ruim de helft. Om de bereikbaarheid van economische knooppunten en poorten te waarborgen, is het belangrijk dat dit vrachtvervoer niet louter via de weg gebeurt, maar ook via binnenvaart en spoorvervoer. De binnenvaart doet het – internationaal vergeleken – redelijk goed maar het transport via het spoor blijft beperkt. Het is nog te vroeg om van een 'modal shift' voor het goederenvervoer te spreken.

Zorgzaamheid

“Vlaanderen moet een democratische, sociaal inclusieve, gezonde, veilige en eerlijke samenleving bevorderen met respect voor mensenrechten en culturele diversiteit. Vlaanderen moet gelijke kansen bevorderen en alle vormen van discriminatie uitroeien.” Zo staat het in het **STRATEGISCH PLAN DUURZAME ONTWIKKELING** van de Vlaamse overheid. In het **PACT 2020** wordt dit vertaald in een optie voor een **“solidaire open regio, die voorziet in een toegankelijk en betaalbaar kwaliteitsvol aanbod aan hulp- en zorgverlening en er voor zorgt dat elk gezin – ongeacht de samenstelling – minstens een inkomen heeft dat de Europese armoeddrempel bereikt”**. Daarnaast wordt er voor gepleit dat Vlaanderen tegen 2020 **“op diverse aspecten van de levenskwaliteit bij de hoogste van Europa scoort”**.

Dat de diversiteit in Vlaanderen toeneemt, blijkt alleen al uit de vaststelling dat het aantal vreemdelingen sinds 2002 met dertig procent is toegenomen en ondertussen is opgelopen tot 5,8% van de bevolking, een percentage vergelijkbaar met de buurlanden (hoofdstuk 1.3). Twee op drie vreemdelingen heeft de nationaliteit van een land van de Europese Unie. Het aantal personen van

vreemde herkomst ligt echter heel wat hoger. Als ook rekening wordt gehouden met de herkomst van de moeder loopt het op tot tien procent van de bevolking met uitschieters in Genk (46%) en Antwerpen (26%).

Hoe reageert de Vlaming op deze toegenomen diversiteit? Een kwart van de bevolking staat zeer wantrouwig tegenover vreemdelingen. Dit wantrouwen neemt toe met de leeftijd en ligt hoger bij lager geschoolden. Daartegenover staat dat meer Vlamingen er van overtuigd zijn dat de aanwezigheid van verschillende culturen eerder een verrijking dan een bedreiging vormt. Een kwart is er van overtuigd dat migranten bijdragen tot de welvaart van ons land. Hun aantal neemt toe maar globaal is de tolerantie toch lichtjes gedaald (hoofdstuk 1.1). Veel rechtstreekse contacten met personen van vreemde herkomst zijn er niet. Tweederde van de bevolking woont in een buurt waar vrijwel niemand van vreemde herkomst of met een andere huidskleur woont en wenst dit ook zo te houden. Van de personen van vreemde herkomst zegt veertig procent met discriminatie te worden geconfronteerd. Dat er nog heel wat achterstelling is, blijkt alvast uit de arbeidsmarkt- en opleidingsgegevens. De nationaliteitskloof mag dan al iets verkleind zijn, ze blijft bestaan en ligt internationaal vergeleken zeer hoog (hoofdstuk 8.3).

De overheid speelt een belangrijke rol bij de uitbouw van toegankelijke en kwaliteitsvolle zorgvoorzieningen (hoofdstuk 6.2). Daarbij dient constant bijgestuurd om in te spelen op wijzigende maatschappelijke evoluties zoals vergrijzing en wijzigende gezinspatronen (hoofdstuk 1.3). De capaciteit binnen alle domeinen van de welzijnssector is de voorbije jaren toegenomen. Wordt de capaciteitstoename afgezet tegenover de potentiële doelgroep dan is het beeld veel genuanceerder. De kinderopvang gaat het sterkst vooruit, het aantal plaatsen voor kinderdagopvang steeg duidelijk veel meer dan het aantal jonge kinderen. Vlaanderen voldoet zonder problemen aan de Barcelonanorm, die stelt dat een derde van de kinderen jonger dan 3 jaar terecht moet kunnen in de formele kinderopvang. Dit neemt niet weg dat er ook voor kinderopvang een grote vraag blijft bestaan o.a. in de steden (hoofdstuk 8.2).

De bijzondere jeugdzorg en de voorzieningen voor personen met een handicap houden gelijke tred met de toename van het aantal maatregelen en aanvragen. Daardoor zijn echter de wachtlijsten niet weggewerkt.

De vergrijzing zorgt voor een blijvende nood aan opvangmogelijkheden voor zorgbehoevende ouderen. De residentiële oudervoorzieningen nemen wel toe, maar deze toename staat niet in verhouding tot de toename van het aantal ouderen (80-plussers). De semi-residentiële en ambulante ouderenvoorzieningen, die de thuiswonende oudere ondersteuning bieden, nemen wel sterker toe dan de vergrijzing. Dit is een bewuste optie van de Vlaamse overheid. Ook de publieke opinie pleit voor een uitgebreid gamma aan oplossingen voor ouderen met een zorgvraag. Meer dan een op drie Vlamingen vindt thuisondersteuning door specifieke diensten de beste oplossing.

Problemen met afstemming van vraag en aanbod doen zich niet alleen in de zorgsector voor. Zo blijft ook de vraag naar sociale huisvesting toenemen. Meer en meer mensen met een (zeer) laag inkomen vragen om een sociale woning. Ook hier wachtlijsten en capaciteitsproblemen, vooral in de grootsteden en de centrumsteden. Per honderd woningen die door sociale huisvestingsmaatschappijen worden verhuurd, staan zo'n 56 kandidaten op de wachtlijst. Huisvesting slorpt – zeker voor huurders – een steeds groter deel van het gezinsbudget op (hoofdstuk 10.2).

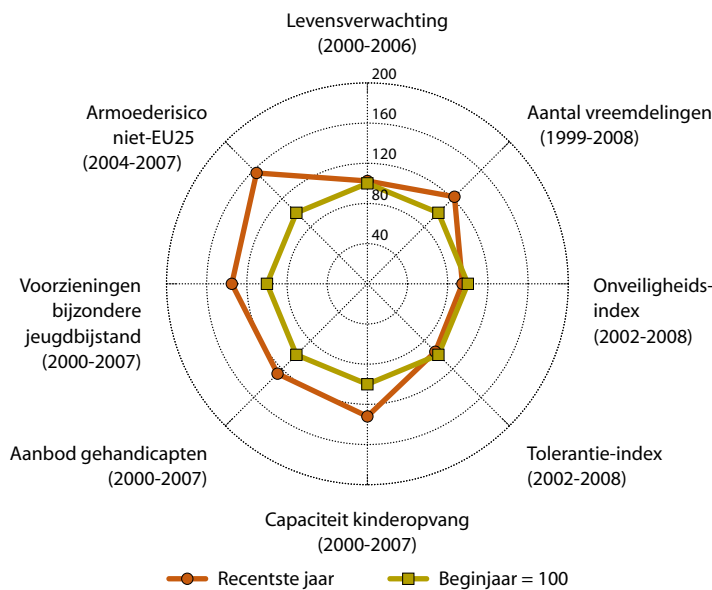
Alle inspanningen ten spijt, leeft nog steeds één op tien Vlamingen of bijna 670.000 personen in armoede. Daarmee scoort Vlaanderen wel beter dan de andere gewesten. De voorbije jaren is het aandeel Vlamingen dat moet rond komen met een inkomen onder de armoededrempel nauwelijks gedaald.

In het Pact 2020 verbindt de Vlaamse Regering er zich toe om er mee voor te zorgen dat tegen 2020 elk gezin ongeacht de samenstelling minstens een inkomen heeft dat de Europese armoededrempel bereikt en Vlaanderen op het vlak van armoedebestrijding tot de Europese top behoort. Die laatste doelstelling lijkt nu al gehaald. Enkel in Tsjechië en in Nederland ligt het aandeel personen met een verhoogd risico op armoede nog lager. Maar niet alle groepen scoren even goed. Bij de 20 tot 49-jarigen bekleedt Vlaanderen de topospositie in de Europese Unie, bij de 65-plussers valt Vlaanderen terug tot de staart van het peloton. Armoede uit zich niet alleen op financieel vlak maar gaat tegelijk gepaard met uitsluiting en achterstelling op heel wat andere domeinen. Zo is het verontrustend dat een behoorlijke groep Vlamingen leeft in een gezin zonder arbeidsinkomen. Net bij deze gezinnen worden de hoogste armoedecijfers gemeten. Bijna zeven op tien van de gezinnen met kinderen waar niemand werkt, moet rondkomen met een inkomen onder de armoededrempel. Personen met een laag inkomen zijn minder vaak eigenaar van het huis dat ze bewonen en wonen vaker in huizen met minder comfort en meer gebreken. Ook de gezondheidstoestand van de armste gezinnen is duidelijk minder positief dan die van een gemiddeld gezin. Ten slotte blijken financieel zwakkeren minder sociaal te participeren.

Participatiekloven doen zich op vrijwel alle maatschappelijke terreinen voor. Opleiding zorgt daarbij in de meeste gevallen voor de breuk tussen bevolkingsgroepen. Wie laag opgeleid is, maakt minder kans om volop aan het maatschappelijke leven deel te nemen. Lager opgeleiden participeren ook minder aan cultuur en sport. Ze zijn bovendien minder actief lid van een vereniging. Op vlak van ICT ontbreken hun dikwijls de basisvaardigheden om deze optimaal te gebruiken (hoofdstuk 7).

Het Vlaamse gelijkheidsbeleid heeft zich vooralsnog niet op deze breuklijn toegelegd. Het beleid heeft wel oog zowel voor de verschillen tussen groepen als voor de individuele ontplooiing en ontwikkeling van mensen maar ziet vooral op uitdagingen op het vlak van gender, seksuele oriëntatie, leeftijd en functioneringsmogelijkheden. Bijgevoegde tabel biedt een overzicht van opvallende verschillen tussen mannen en vrouwen die doorheen de

Evolutie enkele kerncijfers zorgzaamheid

verschillende VRIND-hoofdstukken te vinden zijn. Daarbij valt op hoe op heel wat terreinen de verschillen tussen mannen en vrouwen aan het afnemen zijn of vrijwel niet meer waarneembaar. Waar de verschillen tussen mannen en vrouwen toenemen, is dat dikwijls in het voordeel van de vrouwen. Een typisch voorbeeld daarvan zijn de onderwijsresultaten. Dikwijls spreekt men over een 'feminisering', bijvoorbeeld in de ambtenarij of het academische milieu, maar de doorstroming stokt naarmate de functies belangrijker worden. Er blijven dus toch nog hardnekkige verschillen bestaan.

De globale levenskwaliteit van de bevolking gaat er ondertussen nog steeds op vooruit. Mannen kunnen in 2006 rekenen op 78,1 levensjaren, vrouwen op 83,3. Gezond leven zou daar nog een aantal jaren aan kunnen toevoegen. Zo ligt het aantal verloren potentiële levensjaren bij mannen 1,5 maal zo hoog als bij vrouwen en dit vooral door longkanker, hartziekten en zelfmoord (hoofdstuk 6.1). Een deel van de bevolking blijft ook risicogedrag vertonen. Ondanks de vele campagnes en de verstrakte regelgeving neemt het aantal volwassen rokers niet af, in 2008 telde Vlaanderen 29% dagelijkse rokers. Positief is dat het aantal rokers en het alcoholgebruik bij jongeren wel iets afneemt. Het occasionele druggebruik – sinds jaren het belangrijkste maatschappelijke probleem voor de meeste Vlamingen – neemt bij hen wel lichtjes toe. Onveilig vrijgedrag zorgt er ondertussen voor dat het aantal seksueel overdraagbare aandoeningen voor de ganse bevolking blijft stijgen.

Bij een groot deel van de bevolking blijft er iets schorten aan hun leef- en voedingsgewoonten. Amper vier op tien van de Vlaamse volwassenen is voldoende fysiek actief en een kleine minderheid kent goede eetgewoonten. Slechts 6 op de 10 volwassenen heeft een gezond gewicht. Dat de toenemende sportparticipatie van de voorbije jaren stagneert, is een bijkomend teken aan de wand (hoofdstuk 7.2).

Afval, geluid, straling en de verontreiniging van lucht, water en bodem oefenen een grote druk uit op het milieu. De gevolgen op de gezondheid zijn niet altijd direct zichtbaar omdat de gezondheidstoestand ook samenhangt met erfelijke factoren, voeding, levensstijl en sociaaleconomische status. Toch eist de milieudruk zijn tol. Fijn stof blijft een van de belangrijkste schadelijke stoffen voor de volksgezondheid. Ook is er een duidelijk verband tussen de ozonconcentraties en het sterftecijfer. De mens kan in zijn omgeving geconfronteerd worden met allerlei vormen van milieuhinder, die kunnen leiden tot gezondheidsklachten. De impact van het milieu kost ons een gezond levensjaar (hoofdstuk 9.4).

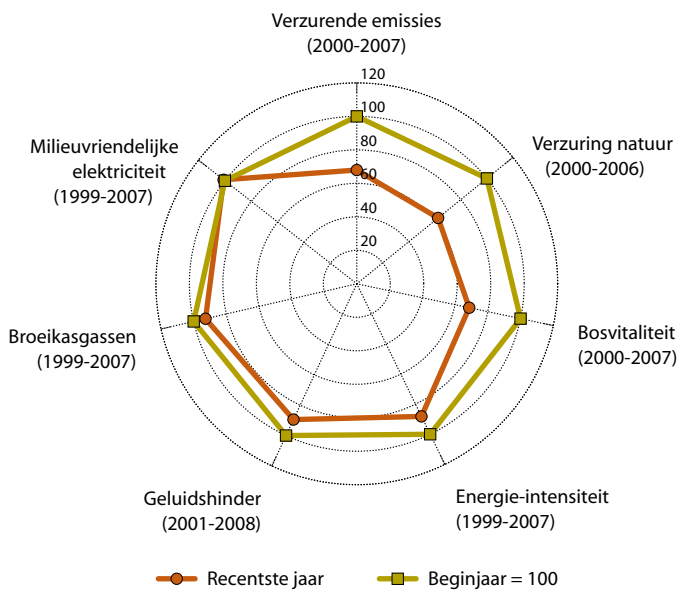
Leefbaarheid

Leefbaarheid is een cruciaal aspect van de **DUURZAAMHEIDSTRATEGIE VAN DE VLAAMSE OVERHEID**. **“Vlaanderen moet bijdragen tot het behoud van de capaciteit van de aarde om leven in al zijn diversiteit mogelijk te blijven maken, tot het respecteren van de limieten van de natuurlijke rijkdommen van de aarde en tot het nastreven van een hoog niveau van milieubescherming en verbetering van de milieukwaliteit.”** In het **PACT 2020** zijn heel wat doelstellingen aan deze leefbaarheid gekoppeld. Zo wordt daarin duidelijk gepleit voor **“een daling van het energiegebruik, een ontkoppeling van economische groei en emissies en stimulering van de hernieuwbare energie, een daling van broeikasgasemissies en de uitstoot van fijn stof”**. Op het vlak van **biodiversiteit** wil men tegen 2020 tot de Europese topregio's behoren o.a. **“door het inrichten van voldoende habitat en de bescherming van soorten en habitats”**.

In de focus van deze VRIND-editie (hoofdstuk 14) is een benchmark opgenomen van Vlaanderen met 11 regio's of landen. Op basis daarvan is duidelijk dat Vlaanderen nog een lange weg heeft af te leggen om tot de beste leerlingen van de klas te behoren. Dit neemt niet weg dat er op het vlak van milieu en energie wel heel wat aan het schuiven is. De trends van 13 indicatoren geven aan dat 7 op dit ogenblik gunstig tot zeer gunstig evolueren, 5 indicatoren geven weinig evolutie aan terwijl één indicator licht negatief evolueert.

Inzake energie is duidelijk dat het energie-efficiëntiebeleid de voorbije jaren vruchten afwerpt. Na Finland kent het Vlaamse Gewest de hoogste energie-intensiteit. We stellen wel een ontkoppeling vast tussen het energieverbruik en het BBP. De energie-intensiteit zit in 2007 onder het niveau van 1990. Dit is vooral te danken aan de industrie en de landbouw in tegenstelling tot de transformatiesector waar de intensiteit nog fors toeneemt. De Vlaamse uitstoot van broeikasgassen daalde in 2007 met 7,2% t.o.v. het referentiejaar 1990. Hiermee duikt Vlaanderen voor het eerst onder de norm voor de Kyoto-doelstelling. Sinds de invoering van het groenestroomcertificatensysteem in 2002 kent de groenestroomproductie in Vlaanderen een sterke groei. Op basis van

Enkele kernindicatoren leefbaarheid

de berekende trendlijn zou de doelstelling (6% van het elektriciteitsverbruik tegen 2010) nipt niet gerealiseerd worden (hoofdstuk 11.2).

De oppervlakte onder effectief natuurbeheer evolueert gunstig en de trendberekening toont aan dat de doelstelling van 50.000 ha tegen 2010 quasi gehaald kan worden. De oppervlakte extra planologisch natuurgebied en extra planologisch bos evolueren gunstig maar de doelstelling is nog lang niet binnen bereik. De oppervlakte extra planologisch overig groen evolueert zelfs van de doelstelling weg. De verzurende emissies vertonen een voorzichtige positieve trend tussen 1990 en 2007. Volgens de berekende regressielijn zou de doelstelling van 6.937 miljoen zuurequivalenten in 2010 bijna gehaald worden. Voor de PAK-emissies (toxische stoffen of producten van onvolledige verbranding) kon geen significante trendlijn berekend worden waardoor er geen duidelijk waarneembare trend is. De laatste 2 jaren wordt de doelstelling (maximaal 192 ton PAK-emissies tegen 2010) al gehaald. De hoeveelheid huishoudelijk afval vertoont een licht negatieve trend tussen 1990 en 2007. Volgens de trendberekening wordt de doelstelling om tegen 2010 hoogstens evenveel of minder afval in te zamelen dan in 2000 gehaald. Voor het primair bedrijfsafval kon geen significante regressielijn berekend worden waardoor er geen duidelijk waarneembare trend is. De doelstelling om tegen 2010 minder primaire bedrijfsafvalstoffen te hebben dan in 2002 wordt voorlopig nog niet gehaald. Het percentage meetpunten van het MAP-meetnet oppervlaktewater dat de nitraatnorm overschrijdt, vertoont een zeer gunstige evolutie volgens de trendberekening. Toch zou de doelstelling om geen enkele overschrijding meer te hebben in 2010 niet gehaald worden. Ook de zuiveringsgraad vertoont een gunstige evolutie in de periode 1990-2007. Volgens de berekende trendlijn wordt de doelstelling in 2010 zo goed als gehaald. Het aantal dagen dat de daggemiddelde norm voor fijn stof (PM_{10}) wordt over-

schreden evolueert gunstig tussen 1996 en 2007. Volgens de trendberekening kan de doelstelling (maximaal 35 dagen) in 2010 gehaald worden (hoofdstuk 11.1).

Elk jaar neemt de bebouwde oppervlakte in Vlaanderen verder toe (hoofdstuk 10). Tweederde van de bijkomende bebouwing is te wijten aan de toename van de oppervlakte voor wonen. De voorbije jaren komt er in Vlaanderen per jaar telkens 18 km² aan woonpercelen bij. Rekening houdend met het beschikbare aanbod in de woongebieden (413 km²), is de voorraad nog niet aangesneden percelen opgebruikt in 2031. Deze cijfers geven aan dat de noodzaak om duurzamer met de beschikbare ruimte om te springen meer dan ooit geldt. Dat meer en meer gezinnen opteren voor renovatie is dan ook een positieve trend. Dit merken we aan het aantal bouwvergunningen voor renovatie, het aantal verleende hypothecaire kredieten voor renovatie en aan het aantal toegekende renovatiepremies.

Een toename van de grootte van de bouwpercelen wijst dan weer op een negatieve evolutie. Belangrijker nog is de trendbreuk die er voor zorgt dat bijkomende woongelegenheden meer in stedelijke gebieden worden gerealiseerd dan in het buitengebied. Met campagnes en premies tracht de overheid eigenaars en huurders te overtuigen zowel bij nieuwbouw als bij renovatie energievriendelijke maatregelen te treffen. Men mag verwachten dat al deze ingrepen de kwaliteit en de milieuvriendelijkheid van het woningpatrimonium zal opdrijven. ■

Evolutie genderkloof

	Jaar	Mannen	Vrouwen	Genderkloof (mannen/vrouwen)	Evolutie verschil tussen mannen en vrouwen
Onderwijs					
Onderwijsresultaten 15-jarigen:					
• leesvaardigheid	2006	506 punten	540 punten	0,9	↔
• wiskundige geletterdheid	2006	549 punten	537 punten	1,0	↔
• algemeen secundair onderwijs (ASO)	2008	53.177	65.409	0,8	↔
• beroepssecundair onderwijs (BSO)	2008	41.423	38.727	1,1	↔
• deeltijds beroepssecundair onderwijs	2008	4.485	2.202	2,0	↗
• buitengewoon secundair onderwijs	2008	11.519	6.744	1,7	↗
• schoolse vertraging zesde jaar secundair	2008	39,9%	27,3%	1,5	↘
• ongekwalificeerde uitstroom	2007	10,9%	7,6%	1,4	↘
Studenten hoger onderwijs:					
• hogescholen	2008	47.768	56.406	0,8	↔
• universiteiten	2008	28.710	35.662	0,8	↔
• hogeschoolden bij 25 tot 34-jarigen	2007	35,8%	48,7%	0,7	↗
• hogeschoolden bij 25 tot 64-jarigen	2007	29,9%	33,5%	0,9	↗
Bestuurs- en onderwijzend personeel:					
• basisonderwijs	2008	8.779	43.238	0,2	↔
• secundair onderwijs	2008	25.853	35.967	0,7	↔
• hogescholen	2008	3.878	3.759	1,0	↘
• universitair onderwijs (ZAP)	2008	2.068	489	4,2	↘
Werk					
• werkzaamheidsgraad	2007	72,3%	59,8%	1,2	↘
• ILO-werkloosheidsgraad	2007	3,8%	5,1%	0,7	↗
• VDAB-werkloosheidsgraad	2008	5,1%	6,9%	0,7	↗
• werkenden (ILO)	2007	1.482.168	1.195.953	1,2	↘
• werkzoekenden (ILO)	2007	58.276	63.893	0,9	↘
• niet-beroepsactieven (ILO)	2007	508.273	741.411	0,7	↗
• aandeel zelfstandigen	2007	12,3%	5,3%	2,3	↘
• deelname levenslang leren	2007	7,7%	8,0%	1,0	↘
• aandeel deeltijdse arbeid	2007	6,6%	42,3%	0,2	↗
• aandeel tijdelijke arbeid	2007	5,6%	9,7%	0,6	↗
• loopbaanonderbreking en tijdskrediet	2008	54.026	114.096	0,5	↗
Vlaams overheidsperoneel:					
• totaal	2007	52,8%	47,2%	1,1	↘
• middenkader	2007	75,2%	24,8%	3,0	↔
• topfuncties	2007	80,0%	20,0%	4,0	↘
• gemiddelde uittredeleeftijd	2006	59,0 jaar	57,7 jaar	1,0	↘
Welzijn					
• levensverwachting bij geboorte	2006	78,1 jaar	83,3 jaar	0,9	↘
• gezonde levensverwachting	2004	67,2 jaar	69,5 jaar	1,0	↘
• dagelijkse rokers	2008	33,0%	26,0%	1,3	↘
• overmatig alcoholgebruik	2004	28,4%	7,8%	3,6	↘
• cannabisgebruik in de laatste maand	2004	4,0%	1,2%	3,3	↗
• ongevallensterfte per 100.000 inwoners	2006	36,9	18,4	2,0	↔
• overgewicht	2004	49,6%	35,9%	1,4	↘
• zelfmoorden per 100.000 inwoners	2006	23,3	8,8	2,6	↘
• leefloontrekkenden	2008	8.903	13.453	0,7	↘
• armoederisicopercentage	2007	10,2%	11,6%	0,9	↔
Maatschappelijke participatie					
• vertrouwen in medemens (op 10 punten)	2008	5,1	5,0	ns	↔
• vertrouwen in de instellingen (index van 1 tot 5)	2008	2,9	2,9	ns	↔
• (zeer) tevreden met werking democratie Vlaanderen	2008	56,1%	48,1%	1,2	↗
• sterk geïnteresseerd in politiek	2008	29,8%	12,1%	2,5	↗
• lidmaatschap van verenigingen	2008	55,5%	49,7%	1,1	↔
• cultuurparticipatie (inclusief bioscoop)	2008	44,2%	44,2%	ns	↔
• sportparticipatie	2008	57,2%	50,7%	1,1	↗
• internetgebruik tijdens de laatste 3 maanden	2008	71,0%	60,5%	1,2	↔

Evolutie:

↗ stijgend: verschil tussen m/v wordt groter

↘ dalend: verschil neemt af

↔ stabiel: verschillen blijven ongeveer gelijk

Algemeen referentiekader

Sociaal-culturele context

Deze context schetst de sociaal-culturele omgeving waarbinnen de Vlaamse overheid dient te werken. Daarbij wordt overwegend gebruik gemaakt van de survey sociaal-culturele verschuivingen (SCV-survey). Jaarlijks wordt deze bij een representatief staal van de bevolking tussen 18 en 85 jaar afgenomen, telkens in de maanden maart tot en met juni. De survey peilt naar opvattingen en verwachtingen van de Vlamingen over hun eigen situatie en over een aantal maatschappelijke en beleidsrelevante thema's. Het interview wordt reeds jaren gekoppeld aan een schriftelijke vragenlijst die aansluit op een internationaal onderzoeksprogramma (ISSP). Dit jaar ligt daarin de nadruk op levensovertuiging en religieuze verscheidenheid.

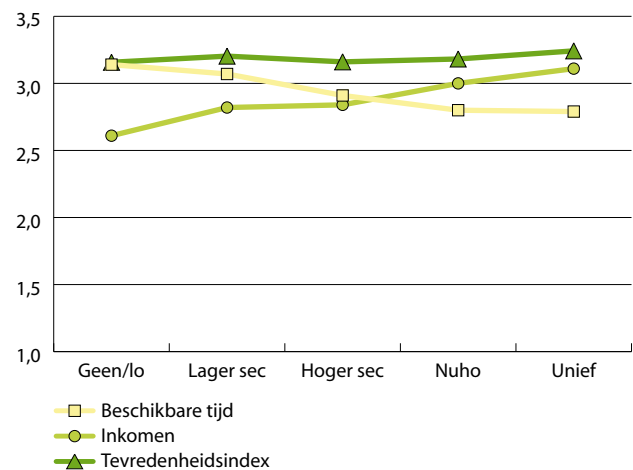
Een eerste luik belicht de tevredenheid van de bevolking met een aantal levensaspecten en gaat na in welke mate en waarover men zich zorgen maakt. Daarna wordt nagegaan van welke maatschappelijke problemen de bevolking wakker ligt. Op twee aspecten wordt iets dieper ingegaan met name de pensioenproblematiek en de onveiligheidsgevoelens. Tevens worden de toekomstverwachtingen in beeld gebracht. Zoals de voorbije jaren worden diverse aspecten van sociaal kapitaal en sociale cohesie belicht. Extra aandacht in deze editie gaat naar de houding van de Vlamingen tegenover diversiteit. Daarbij wordt gepeild naar de tolerantie tegenover andere culturen en godsdiensten. Deze context wordt afgesloten met het schetsen van het vertrouwen in instellingen, de tevredenheid over de werking van de democratie en het gevoerde beleid op diverse overheidsniveaus.

Tevredenheid levensaspecten

De globale tevredenheid van de Vlamingen ligt in de lente 2008 iets hoger dan de vorige jaren. Het jongste decennium zijn er lichte schommelingen, maar een globale trend kan daar niet uit worden afgeleid.

1.1 Tevredenheid levensaspecten

Tevredenheid over de beschikbare vrije tijd en het inkomen, naar opleiding en globale tevredenheidsindex, gemiddelde score op 11 levensaspecten.

Schaal: minimum 1, maximum 5.
Bron: SCV-survey 2008.

Zoals steeds scoren vooral de sociale contacten met huisgenoten en vrienden, de tevredenheid met de buurt en de woning waar men woont, zeer hoog.

Als men al ontevreden is dan gaat het over het inkomen en de beschikbare tijd. Over het inkomen klagen vooral ouderen en lager of niet-geschoolden. Bij de 25 tot 45 jarigen en de hooggeschoolden loopt het ongenoegen over de beschikbare tijd om de dingen te doen die nodig zijn, op tot bijna een derde. Bij hen zijn er ook meer klachten over de manier waarop ze hun vrije tijd kunnen besteden. Een op zeven van de jongste leeftijdsgroep (18-24 jaar) is minder tevreden over de contacten met de niet thuiswonende familie.

Als mensen zich zorgen maken gaat het vooral over hun gezondheid, hun financiële situatie en de toekomst. In de lente 2008, toen de financiële en economische crisis nog

1.2 Zorgen

Veel of enige zorgen, naar geslacht, in %.

	Man	Vrouw	Totaal
Zorgen eigen gezondheid	65,7	74,9	70,4
Zorgen geldzaken	55,3	65,5	60,5
Zorgen toekomst	52,3	62,9	57,7
Zorgen veiligheid	51,6	62,0	56,9
Zorgen gezin	50,9	61,3	56,2
Zorgen politiek	49,5	44,4	46,9
Zorgen werkloosheid zelf of partner	26,6	26,5	26,6

Bron: SCV-survey 2008.

veraf leek, gingen de meesten ervan uit dat zichzelf of hun partner geen risico op werkloosheid liepen.

Zowel naar geslacht als leeftijd zijn er grote verschillen. Op de politiek en de werkloosheid na, maken vrouwen zich veel meer zorgen dan mannen. Bijna driekwart van de jongeren (< 25 jaar) maken zich zorgen over de toekomst, van de medioren (55-64 jaar) maakt tachtig procent zich als eens zorgen over zijn of haar gezondheid.

Maatschappelijke problemen

De top 5 van meest aangehaalde maatschappelijke problemen onderging de jongste jaren een aantal opmerkelijke verschuivingen. Het meest aangehaalde probleem blijft het druggebruik bij jongeren. Problemen die in de lente 2008 minder aan bod kwamen, zijn de onveiligheid op straat en de werkloosheid. Mensen liggen wel

1.3 Top 5 maatschappelijke problemen

Vijf meest geselecteerde maatschappelijke problemen tussen 1996 en 2008.

	1996	1997	1999	2000	2003	2006	2008
Druggebruik bij jongeren	2	2	1	2	1	1	1
Pensioenzekerheid	6	5	5	6	2	2	4
De werkloosheid	1	1	2	8	3	3	11
Het wegvallen van normen en waarden	7	6	6	5	5	4	6
De onveiligheid op straat	5	7	7	4	4	5	12
De belastingsdruk	4	3	4	3	7	7	3
De milieuvervuiling	3	4	3	1	6	8	5
Stijgende kosten gezondheidszorg	n.b.	12	10	8	8	7	2

Bron: SCV-survey 2008.

1.4 Zorgen over pensioen

Mate waarin men zich zorgen maakt over het pensioen, naar leeftijd, in %.

	25-34 jaar	35-44 jaar	45-54 jaar	55-64 jaar	65-74 jaar	75-85 jaar
Geen zorgen	11,7	8,7	10,1	21,5	30,5	34,6
Weinig zorgen	14,9	13,4	18,3	21,1	24,9	25,6
Een beetje zorgen	44,6	41,2	37,4	28,9	26,0	22,6
Veel zorgen	20,7	27,8	25,5	22,4	14,1	14,3
Zeer veel zorgen	8,1	9,0	8,6	5,7	4,5	3,0

Bron: SCV-survey 2008.

meer wakker van de belastingdruk en van de stijgende kosten van de gezondheidszorg.

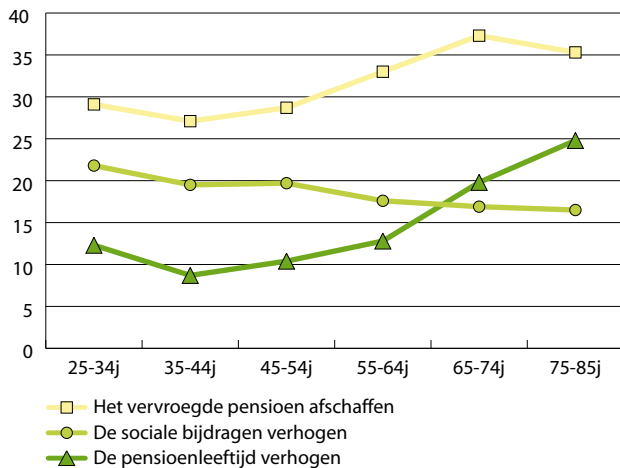
Het probleemlijstje van mannen ziet er iets anders uit dan dat van vrouwen. Belastingdruk, druggebruik, verkeersdruk en milieuvervuiling staan bij mannen bovenaan. Bij de vrouwen zijn het de kostprijs van de gezondheidszorg, druggebruik, armoede en pensioenzekerheid. De top 5 van de jongste respondenten (< 25 jaar) geeft aan dat jongeren sterk maatschappelijk betrokken zijn. Racisme en milieuvervuiling voeren hun lijstje aan. Met de leeftijd worden belastingdruk, pensioenzekerheid en kosten van de gezondheidszorg belangrijker. Terwijl lager geschoolden ook meer nadruk leggen op problemen waar ze direct mee geconfronteerd kunnen worden, leggen hogeschoolden meer nadruk op internationale problemen zoals oorlogen en etnische conflicten, onderontwikkeling, milieuvervuiling en het wegvallen van waarden en normen. Wanneer van de 5 maatschappelijke problemen het belangrijkste moet aangegeven worden, geven mannen, jongeren en hoger geschoolden het wegvallen van waarden en normen de hoogste prioriteit. In 2006 was dit niet anders.

Pensioenen

In de survey 2008 ging extra aandacht naar de pensioenproblematiek. Zo werd onder meer nagegaan hoeveel zorgen mensen zich maken over hun pensioen. Daaruit blijkt dat bij de 35 tot 55 jarigen meer dan een derde zich veel tot zeer veel zorgen maakt.

1.5 Pensioenwaarborgen

Maatregelen om het pensioen te waarborgen, naar leeftijd, in %.

Bron: SCV-survey 2008.

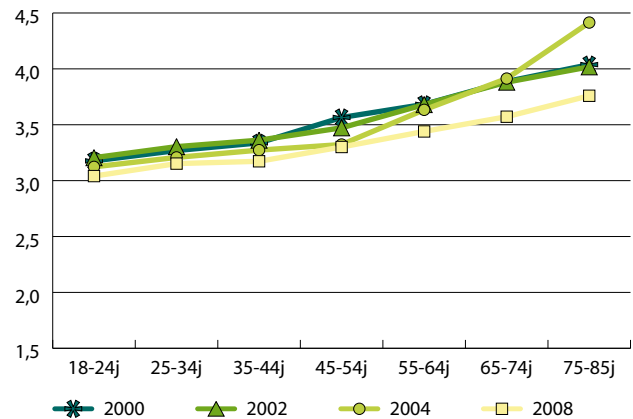
Op de vraag welke maatregelen of middelen de overheid kan aanwenden om de uitbetaling van de pensioenen te waarborgen, gaat de voorkeur uit naar het afschaffen van het vervroegd pensioen, gevolgd door een verhoging van de sociale bijdragen en een verhoging van de pensioenleeftijd. De antwoorden zijn duidelijk leeftijdsgebonden. Wie al op pensioen is heeft er duidelijk minder problemen mee dat de pensioenleeftijd zou worden opgetrokken en het vervroegd pensioen wordt afgeschaft. Hoger geschoolden hebben ook minder problemen met het afschaffen van het vervroegd pensioen en 40% van de universitair geschoolden ziet zelfs het optrekken van de pensioenleeftijd zitten.

Onveiligheidsgevoelens

Tweederde van de bevolking vindt het onveilig om kinderen alleen op straat te sturen, is er van overtuigd dat men 's avonds op straat best extra voorzichtig is en de straten trouwens het jongste decennium onveiliger zijn geworden. De helft van de bevolking vindt een alarmsysteem geen overbodige luxe en bijna de helft van de bevolking is ervan overtuigd dat de politie niet meer in

1.7 Onveiligheidsindex

Onveiligheidsindex, naar leeftijd.

Schaal: minimum 1, maximum 5.
Bron: SCV-survey.

staat is de mensen nog te beschermen tegen criminelen. Geen wonder dat tweevijfde dan ook stelt 's avonds en 's nachts de deur niet meer open te doen. Een derde van de chauffeurs sluit uit angst om overvallen te worden onmiddellijk de wagen bij het instappen. De onveiligheidsgevoelens bij vrouwen liggen opmerkelijk hoger dan bij mannen. Hetzelfde voor ouderen en lager geschoolden.

Op basis van de uitspraken op de 8 stellingen is een onveiligheidsindex berekend. Hoe hoger de score, hoe onveiliger mensen zich voelen. Deze index laat ook merkelijke verschillen zien naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. De onveiligheidsgevoelens mogen dan nog zeer hoog zijn, de jongste jaren nemen ze wel af en dit voor alle onderzochte bevolkingsgroepen.

Toekomstverwachtingen

De toekomstverwachtingen zijn in 2008 minder somber dan in 2006 maar blijven pessimistischer dan in het begin van de eeuw, een periode van hoogconjunctuur. Driekwart van de respondenten verwacht grotere inko-

1.6 Onveiligheidsgevoelens

Aandeel van de respondenten, dat het eens of helemaal eens is met de uitspraken, naar opleiding, in %.

	Geen/lo	Lager sec	Hoger sec	Nuho	Unief	Totaal
Het is onveilig kinderen alleen op straat te sturen.	76,4	72,6	65,2	58,9	50,5	66,5
Uit angst overvallen te worden onmiddellijk bij het instappen de wagen sluiten.	50,4	38,2	31,5	29,9	23,6	35,2
's Avonds op straat extra voorzichtig zijn.	83,3	70,5	61,9	55,8	48,1	65,4
Laatste 10 jaar straten onveiliger geworden.	80,4	68,3	67,1	62,3	45,3	67,3
Politie niet meer in staat te beschermen tegen criminelen.	59,6	51,4	45,9	38,0	22,9	46,4
's Avonds en 's nachts deur niet meer open doen als er gebeld wordt.	71,1	46,7	33,1	31,4	21,7	41,7
Alarmsysteem geen overbodige luxe.	64,6	58,9	53,4	45,7	42,9	54,3
Op vakantie huis niet durven onbewaakt achter te laten.	44,0	42,5	38,8	37,3	29,2	39,5
Onveiligheidsindex*	3,69	3,44	3,25	3,15	2,88	3,32

*Onveiligheidsindex: gemiddelde score op de 8 stellingen (minimum 1 = helemaal oneens, tot maximum 5 = helemaal eens).
Bron: SCV-survey 2008.

1.8 Toekomstverwachtingen

Aantal respondenten dat stelling juist of volledig juist vindt, in %.

(Volledig) juist	2000	2002	2006	2008
Groter verschil inkomens	61,8	55,5	72,3	75,4
Volgende generatie inkomen stap terug	49,8	55,8	67,6	67,5
Voor eigen pensioen zorgen	47,7	52,6	66,5	59,7
Meer sociaal uitgesloten	50,6	49,9	61,2	58,8
Meer werklozen	26,4	47,5	58,8	43,7
Kwaliteit leefmilieu beter dan nu	30,6	24,2	19,5	24,0
Voeding gezonder dan nu	24,6	19,0	17,9	18,4
Meer mensen hoger beschikbaar inkomen	22,9	21,8	16,0	18,4

Bron: SCV-survey.

mensverschillen en meer dan tweederde gaat ervan uit dat de komende generaties een stap terug zullen moeten zetten. Juist voor de financiële en economische crisis denkt de bevolking positiever over het eigen pensioen en de werkloosheid. Een kwart van de bevolking gaat ervan uit dat de kwaliteit van het leefmilieu erop vooruit zal gaan. Vrouwen en lager geschoolden zien de toekomst pessimistischer tegemoet. Leeftijd maakt vrijwel geen verschil.

Sociaal kapitaal

Ook in 2008 is nog meer dan de helft van de bevolking minstens in één vereniging actief. Dit wil zeggen dat minstens aan de activiteiten van een vereniging wordt deelgenomen. De verschillen tussen lager en hoger geschoolden blijven groot. Bij universitair geschoolden beweert ca. 70% actief te zijn in een vereniging, bij mensen zonder opleiding is dit amper een derde. Ook het vrijwilligerswerk in organisaties gaat er niet op achteruit. Meer dan een vijfde van de bevolking geeft aan regelmatig vrijwilligerswerk te doen. De forse terugval van het vrijwilligerswerk tussen 25 en 35 jaar met een toename bij de iets ouderen, wordt bevestigd. Het opleidingsniveau blijft ook voor vrijwilligerswerk de meest verklarende factor. Bij lager geschoolden is minder dan een vijfde vrijwilliger, terwijl dit bij universitair geschoolden meer dan een derde is.

1.9 Mantelzorg

Intensiteit van de mantelzorg naar leeftijd, in %.

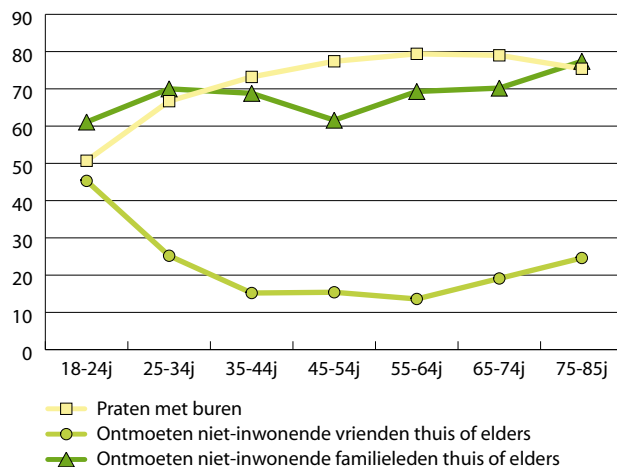
	18-24 jaar	25-34 jaar	35-44 jaar	45-54 jaar	55-64 jaar	65-74 jaar	75-85 jaar	Totaal
Zieke, gehandicapte of bejaarde geholpen of verzorgd:								
• minstens één keer per jaar	61,5	55,9	54,2	60,9	52,9	46,1	33,1	53,3
• meerdere keren per maand	17,6	18,0	19,5	33,7	33,9	26,4	16,5	24,6
• wekelijks of meer	10,1	10,8	14,8	24,7	28,2	20,8	11,3	18,1
Opvang kleine kinderen:								
• minstens één keer per jaar	67,6	54,1	52,9	39,2	57,0	41,8	25,0	48,7
• meerdere keren per maand	24,3	9,9	9,1	15,8	36,0	29,9	13,6	19,2
• wekelijks of meer	14,2	6,3	3,3	11,2	26,8	18,6	7,6	12,3

Bron: SCV-survey 2008.

Meer dan de helft van de bevolking zou minstens éénmaal in het voorgaande jaar een zieke, bejaarde of gehandicapte kennis, buur of familielid geholpen hebben. Een zieke, gehandicapte of bejaarde helpen gebeurt iets vaker door vrouwen en mensen tussen 45 en 65 jaar. De opvang van kleine kinderen ligt op jaarbasis iets lager. De cijfers geven aan dat heel wat jongeren (< 25 jaar)

1.10 Wekelijks contact met burens, vrienden of familie

Wekelijks contact met burens, vrienden of niet-inwonende familieleden, in %.

Bron: SCV-survey 2008.

regelmatig thuiswachten. Waarschijnlijk omdat ze zelf ook kinderen hebben, vangen 25 tot 45 jarigen wel eens kinderen op. Van de 55-64 jarigen geeft een kwart aan, wekelijks of dagelijks kleine kinderen op te vangen. Bij de 65 tot 75-jarigen is dit nog iets minder dan een vijfde.

Een tiende van de bevolking heeft vrijwel geen contacten met burens, familie of vrienden. De meeste mensen hebben wel frequent contact. Met de leeftijd nemen de contacten met de burens toe, terwijl deze met vrienden tot aan de pensioenleeftijd juist fors terugvallen.

Het vertrouwen in de medemens schommelt lichtjes over de jaren. Veel verschuivingen vallen er niet vast te stellen. Wel blijft het verschil naar opleidingsniveau overeind. Niet of lager opgeleiden hebben minder vertrouwen in hun medemens.

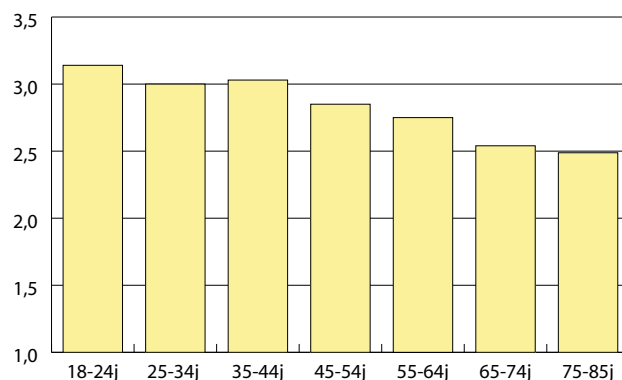
Diversiteit

Vertrouwen in de medemens is belangrijk voor het sociale kapitaal en de sociale cohesie in een samenleving. In een omgeving die steeds multicultureler wordt, is het opvolgen van percepties en houdingen van de bevolking tegenover deze toegenomen etnische en culturele diversiteit van het grootste belang. Ziet men deze bevolkingsgroepen als een bedreiging of juist als een verrijking voor de eigen samenleving? In de SCV-survey is daar al enkele keren naar gepeild. De focus ligt daarbij op de percepties en houdingen tegenover migranten van Turkse of Marokkaanse afkomst en op moslims.

Globaal valt op dat de mening van de Vlaming de jongste jaren weinig of niet is gewijzigd. Wel zijn er iets meer mensen van overtuigd dat de aanwezigheid van verschillende culturen eerder een verrijking dan een bedreiging vormt. Een kwart van de bevolking is ervan overtuigd dat migranten bijdragen tot de welvaart in ons land en ze dan ook hartelijk moeten verwelkomd wor-

1.12 Tolerantie-index

Tolerantie-index, naar leeftijd (minimum 1, maximum 5).

Bron: SCV-survey 2008.

den. Hun aantal is de jongste jaren toegenomen. Mannen (1/3), jongeren (3/10) en hooggeschoolden (1/2) zijn hier duidelijk meer van overtuigd.

Daartegenover staat een kwart van de bevolking zeer wantrouwig tegenover migranten. Migranten zijn volgens hen niet te vertrouwen en een vijfde vindt dat mensen die tot etnische minderheden behoren onder elkaar moeten huwen. Het wantrouwen neemt toe met de leeftijd en ligt hoger bij lager geschoolden.

Een overgrote meerderheid van de bevolking is van oordeel dat vreemdelingen die zich hier vestigen zich moeten aanpassen aan de cultuur en de gebruiken van ons land. De mogelijkheid voor islamitische vrouwen om altijd en overal een hoofddoek te kunnen dragen wordt amper gesteund.

Op basis van de uitspraken op de voorgelegde stellingen kan een tolerantie-index berekend worden. De tolerantie-index ligt in 2008 iets lager dan in 2004 en 2002. Dit kan wijzen op iets minder openheid tegenover migranten. Mannen, jongeren en hooggeschoolden zijn merkkelijk toleranter. Maar ook bij deze groepen valt een lichte

1.11 Houding tegenover migranten

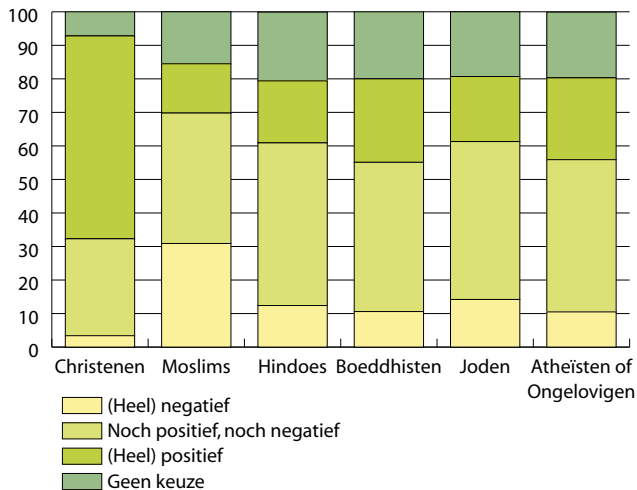
Houding tegenover migranten, mate waarin men het eens of helemaal eens is met de voorgelegde stellingen, in %.

(Volledig) eens	2002	2004	2008
1. De migranten dragen bij tot de welvaart in ons land.	21,9	20,7	26,4
2. Migranten zijn over het algemeen niet te vertrouwen.**	26,6	26,2	25,4
3. Moslimgezinnen zijn over het algemeen heel gastvrij.	44,0	45,7	44,8
4. De migranten komen hier profiteren van onze sociale zekerheid.**	46,8	47,1	49,4
5. Moslims zijn een bedreiging voor onze cultuur en gebruiken.**	35,7	42,0	42,6
6. De aanwezigheid van verschillende culturen is een verrijking voor onze samenleving.	48,2	51,6	51,4
7. Als het aantal arbeidsplaatsen vermindert, moet men de migranten naar hun eigen land terugsturen.**	36,8	38,0	33,5
8. Wij zouden de buitenlanders die zich in België willen vestigen hartelijk welkom moeten heten.	18,3	21,2	25,9
9. Mensen die tot etnische minderheden behoren, moeten onder elkaar huwen.**	18,3	19,5	18,7
10. Als men Turken en Marokkanen beter leert kennen, dan blijken dat over het algemeen vriendelijke mensen.	53,4	56,0	58,8
11. Vreemdelingen die zich hier vestigen moeten zich aanpassen aan de cultuur en de gebruiken van ons land.**	85,9	87,9	87,7
12. Islamitische vrouwen en meisjes moeten altijd en overal een hoofddoek kunnen dragen.	nb	24,7	19,0
Tolerantie-index*	2,99	2,93	2,86

*tolerantie-index: gemiddelde waarde op de uitspraken van 1-11 (minimum 1, maximum 5); ** inverse waarden voor het berekenen van tolerantie-index
Bron: SCV-survey.

1.13 Houding tegenover religieuze groeperingen

Houding tegenover religieuze groeperingen, in %.

Bron: ISSP 2008.

terugval waar te nemen ten opzichte van de vorige metingen.

In de migratie- en diversiteitsproblematiek speelt religie een belangrijke rol. Blijkbaar weet de autochtone bevolking niet goed hoe ze moet omgaan met niet-christelijke godsdiensten. Tot tweederde van de bevolking neemt geen duidelijk standpunt in als hen gevraagd wordt hoe ze persoonlijk staan tegenover leden van niet-christelijke religieuze groeperingen.

1.14 Ideale buurt

Huidige buurt waarin men woont en ideale buurt waarin men wenst te wonen, in%.

Huidige buurt	Ideale buurt				
	Bijna geen vreemden	Enkele vreemdelingen	Veel vreemdelingen	Maakt niet uit	Geen antwoord
Bijna geen vreemden	61,3	35,4	1,5	1,5	0,2
Enkele vreemdelingen	24,4	72,0	1,6	2,0	0,0
Veel vreemdelingen	35,8	47,8	14,6	0,9	0,9
Geen antwoord	26,7	0,0	0,0	31,9	41,5

Bron: SCV-survey 2008.

1.15 Immigratiemotieven

Motieven die belangrijk zijn om te bepalen of vreemdelingen hier mogen komen wonen en leven, naar leeftijd, gemiddelde scores. Scores van 0 (zeer onbelangrijk) tot 10 (zeer belangrijk).

	18-24 jaar	25-34 jaar	35-44 jaar	45-54 jaar	55-64 jaar	65-74 jaar	75-85 jaar	Totaal
Manier van leven aanvaarden en volgen	7,8	8,1	8,1	8,3	8,5	8,6	8,4	8,3
Nederlands, Frans of Duits kunnen spreken	7,8	7,8	7,6	7,8	8,0	8,1	7,9	7,8
Beroepsvaardigheden hebben die hier nodig zijn	6,1	6,3	6,2	6,9	7,1	7,3	7,6	6,7
Goed opgeleid	6,1	5,9	5,6	6,5	6,8	6,3	6,9	6,3
Goede gezondheid	5,0	5,2	5,2	6,0	6,4	6,6	7,2	5,9
Naaste familie hebben die hier woont	4,5	4,2	4,0	4,2	4,4	4,2	4,8	4,3
Christelijke achtergrond	1,7	2,1	2,4	2,4	2,5	2,9	3,5	2,5
Blank zijn	1,5	1,8	1,9	2,1	2,4	3,0	3,3	2,2

Bron: SCV-survey 2008.

Voor hun houding tegenover de moslims ligt dit iets anders. Dertig procent stelt zich negatief tot zeer negatief op ten opzichte van deze religieuze groep. Amper één op zeven neemt een positieve houding aan. Daartegenover staat telkens een kwart van de bevolking dat een positieve houding aanneemt tegenover boeddhisten, atheïsten of ongelovigen. Bij de jongste leeftijdsgroep en de universitair geschoolden loopt dit op tot meer dan veertig procent.

De houding tegenover religieuze groepen is duidelijk dubbel. Zo stelt tweederde van de bevolking dat alle godsdiensten moeten gerespecteerd worden. Een derde vindt wel dat niet alle godsdiensten dezelfde rechten moeten hebben in ons land. Een kwart zou niet aanvaarden dat iemand van een ander geloof of overtuiging met een familielid zou trouwen.

Religieuze extremisten kunnen op weinig bijval rekenen in Vlaanderen. 70% aanvaardt niet dat mensen, die menen dat hun geloof het enige ware geloof is en alle andere religies als vijandelijk moeten beschouwd worden, openbare bijeenkomsten kunnen houden om hun opvattingen kenbaar te maken. Meer dan de helft van de bevolking vindt trouwens dat dergelijke groeperingen ook geen boeken mogen uitgeven om hun opvattingen kenbaar te maken.

De jongste tijd wordt heel wat onderzoek gevoerd naar het effect van etnische diversiteit in een buurt op het sociaal kapitaal. In de SCV-survey werd nagegaan wat voor de respondenten de meest ideale buurt is. Dit wordt geplaatst naast de huidige buurt waarin de respondent woont.

Bijna tweederde van de bevolking woont in een buurt waar vrijwel niemand van vreemde afkomst of met een andere huidskleur woont. Voor circa 6 op tien is dit ook de ideale buurt. Voor een derde onder hen mag een buurt wel iets meer vreemdelingen tellen. Drie op tien van de Vlamingen woont vandaag in een buurt waar enkele vreemdelingen of mensen met een andere huidskleur wonen. Bijna driekwart vindt dit ook de ideale buurt. Een kwart zou eerder opteren voor een buurt zonder vreemdelingen. 6% woont in een buurt met veel vreemdelingen. Amper 1 op 7 vindt dit ook de ideale buurt. Bijna de helft zou liever in een buurt wonen met enkele vreemdelingen en een derde in een buurt zonder. Vrijwel niemand opteert voor een buurt met veel personen van vreemde afkomst. Wel wil bijna de helft van de bevolking in een buurt wonen waar enkele, al dan niet anderskolorige, vreemdelingen wonen. Jongeren (61%) en hogeschoolden (69%) opteren hier duidelijk meer voor.

De bevolking is het er in grote mate over eens dat wie naar ons land wil komen en hier wil wonen en leven, in eerste instantie onze manier van leven moet aanvaarden en volgen. Daarnaast vindt men de kennis van de taal, de beroepsvaardigheden en de opleiding belangrijk. De huidskleur en een christelijke achtergrond zijn het minst belangrijk. Naar leeftijd en opleidingsniveau zijn er gradatieverschillen maar de rangordes blijven dezelfde.

Vertrouwen in instellingen

Het vertrouwen in de meeste instellingen is de jongste jaren toegenomen. In de lente van 2008 stelde meer dan 80% van de bevolking vertrouwen te hebben in het onderwijs. Dit is de hoogste score sinds het begin van de metingen, in 1996. Ook de gemeentelijke administratie

scoort hoog. Meer dan de helft van de bevolking heeft er vertrouwen in. Dit is meer dan in de Vlaamse administratie, hoewel ook zij op meer vertrouwen kan rekenen. Het contrast met de federale administratie wordt almaar groter. Ook de federale regering verliest heel wat vertrouwen. Het vertrouwen in de Vlaamse Regering loopt ten opzichte van 2006 lichtjes terug maar blijft relatief hoog. Opvallend is de terugval van het vertrouwen in het koningshuis terwijl deze in de Kerk juist toeneemt. Samen met de Waalse politieke partijen lokt het koningshuis het meest negatieve reacties uit.

Tevredenheid beleid

60% van de bevolking is tevreden over de werking van de democratie in de eigen gemeente of stad. Voor de provincies en Vlaanderen loopt dit terug tot de helft. Een derde is nog tevreden over de werking van de democratie op federaal niveau, iets minder op het Europese niveau. Grootste ontevredenheid bestaat over het federale niveau waar een kwart van de bevolking van oordeel is dat de democratie minder goed functioneert.

De tevredenheid is er de jongste jaren fors op achteruit gegaan en dit voor alle beleidsniveaus. Grootste terugval is er op federaal niveau, waar de tevredenheid met een kwart is teruggelopen.

Wat tevredenheid over het gevoerde beleid betreft, scoren de lokale overheden ook duidelijk beter dan de andere overheidsniveaus. 60% van de inwoners is tevreden tot zeer tevreden over het beleid dat het College van Burgemeester en Schepenen in hun stad of gemeente voert. Bij de Vlaamse overheid loopt dit terug tot 40%. Minder dan een kwart van de bevolking is in de lente 2008 tevreden over het beleid van de federale overheid. Dit was

1.16 Vertrouwen in instellingen

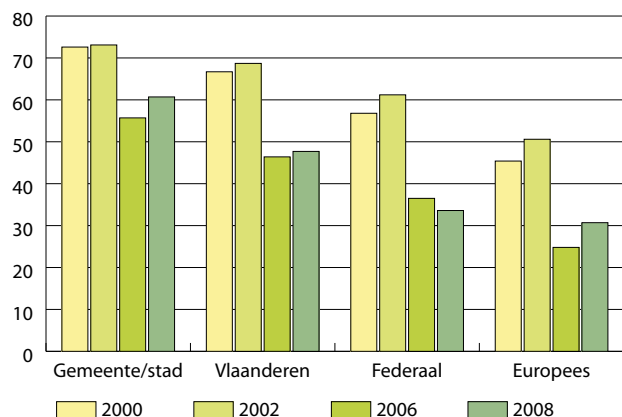
Vertrouwen in instellingen, in %.

Zeer veel + veel vertrouwen	1996	1997	1998	1999	2000	2002	2004	2005	2006	2008
Onderwijs	71,1	70,5	62,3	73,5	72,0	77,7	78,6	79,6	77,1	82,2
Gemeentelijke administratie	41,9	39,1	36,6	37,3	43,3	44,8	47,7	44,4	48,0	51,3
Politie/rijkswacht	49,5	29,7	27,7	35,1	43,6	46,9	45,9	42,4	43,6	44,2
Patroons/werkgevers	27,5	27,3	34,0	31,6	38,7	35,6	36,5	30,6	35,3	40,0
Vlaamse administratie	28,8	27,2	25,8	24,7	29,3	35,0	30,8	30,8	30,1	37,3
Kerk	24,7	18,9	20,1	18,4	24,5	22,2	17,4	20,4	18,9	34,1
Vakbonden	22,3	19,6	23,3	22,9	27,3	28,9	26,6	27,3	29,0	29,9
Vlaamse regering	17,4	16,0	19,4	19,2	24,0	25,7	17,4	24,7	31,3	29,4
Leger	nb	nb	nb	nb	nb	32,0	24,6	22,3	24,4	27,5
Vlaams parlement	18,0	16,7	18,6	18,7	24,8	23,7	18,3	21,5	28,2	26,0
Gerecht	19,7	11,9	13,6	15,8	20,1	22,4	20,7	28,2	25,1	25,8
Vlaamse pers	21,9	27,1	21,1	18,3	15,4	17,5	18,5	20,0	22,2	24,1
Koning	nb	42,0	42,7	43,9	51,1	39,6	34,0	33,8	30,1	23,2
Vlaamse politieke partijen	10,2	9,6	13,5	12,0	15,2	14,5	11,9	15,0	20,4	20,4
Europese commissie	nb	14,8	17,7	15,6	16,9	20,3	16,5	19,6	16,0	19,6
Belgisch parlement	nb	13,8	15,2	17,3	24,5	23,0	15,6	18,8	20,7	16,5
Belgische regering	nb	11,4	14,0	16,2	25,1	22,2	14,7	19,2	20,9	15,6
Federale administratie	nb	nb	nb	nb	nb	16,4	13,1	16,5	16,0	13,7
Waalse politieke partijen	nb	3,1	4,2	5,7	6,2	6,9	4,3	5,9	4,7	5,0

Bron: SCV-survey.

1.17 Werking democratie

Tevreden tot zeer tevreden over de werking van de democratie, tussen 2000 en 2008, in %.

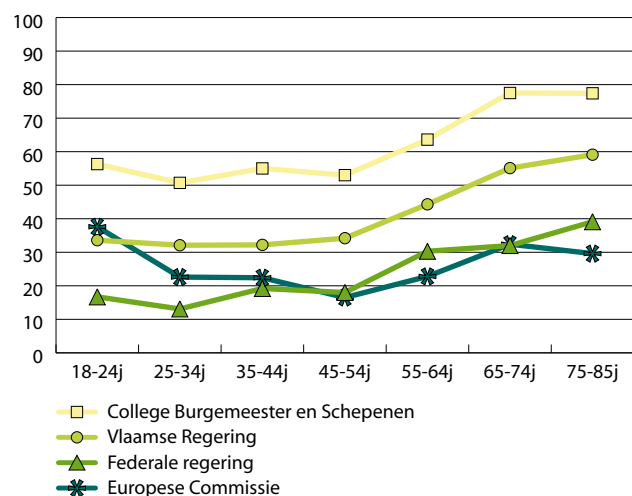
Bron: SCV-survey.

minder dan de tevredenheid over het beleid van de Europese Commissie. De oudste leeftijdsgroepen beoordelen het gevoerde beleid van de verschillende overheidsinstellingen iets beter dan de jongere leeftijdsgroepen. Naar opleiding is er een verschil in tevredenheid over de werking van de federale regering en de Europese Commissie. Bij hooggeschoolden scoort de Europese Commissie hoger terwijl de federale regering juist heel wat lager scoort.

In vergelijking met 2007 is vooral de tevredenheid over de federale regering fors teruggevallen (-8,6 ppt). Ook de Vlaamse Regering verliest pluimen (-4,5 ppt) terwijl de colleges van burgemeester en schepenen erop vooruit gaan (+3,5 ppt) en de tevredenheid over de Europese Commissie onveranderd blijft. ■

1.18 Tevredenheid over beleid

Aandeel dat tevreden tot zeer tevreden is over het gevoerde beleid, in %.

Bron: SCV-survey 2008.

De steekproef van de SCV-survey

Sinds 1996 wordt jaarlijks een *face-to-face* enquête afgenomen bij een representatieve steekproef van Vlamingen tussen 18 en 85 jaar. Deze enquête peilt naar opvattingen, overtuigingen en handelingsbereidheid rond diverse maatschappelijke en beleidsrelevante thema's. De SCV-survey 2008 leverde 1.475 gevalideerde interviews op van de 2.321 beschikbare adressen. Dit komt neer op een respons van 63,6%, wat een behoorlijk resultaat is. Sinds 2002 wordt – in de context van het International Social Survey Program (ISSP) – na het interview ook een vragenlijst bij de respondenten achtergelaten met de vraag deze per post terug te sturen. Deze zogenaamde *drop-off* vragenlijst was uitgewerkt rond het thema religieuze verscheidenheid. 1.263 respondenten hebben deze vragenlijst beantwoord. Dit komt neer op 85,6% van de gevalideerde *face-to-face* interviews of 54,4% van de gecontacteerde Vlamingen.

Begrijpelijk wordt wellicht de vraag gesteld of resultaten uit een peiling bij een beperkte groep wel kunnen worden doorgetrokken naar het 'totale universum' Vlamingen. Dit kan, maar dan onder bepaalde statistische voorwaarden. Allereerst moet de steekproef aselekt worden getrokken uit de doelpopulatie, wat er in principe op neerkomt dat iedereen in deze populatie een berekenbare - in principe gelijke - kans moet hebben om getrokken te worden. Ten tweede moet de omvang van de steekproef voldoende groot zijn. Aan beide voorwaarden is zeker voldaan. De steekproef werd trapsgewijs getrokken. Eerst werd een aselekte trekking uitgevoerd op postcodes en vervolgens een aselekte trekking van personen binnen de getrokken postcodes. Deze laatste trekking gebeurt op basis van een personenbestand op het rijksregister. Een steekproef van om en bij de 1.500 waarnemingseenheden is ook voldoende groot om schattingen van parameters in de populatie toe te laten.

Surveyonderzoek door middel van steekproeven heeft echter ook consequenties voor de statistische beschrijving en de analyse. In de VRIND-bijdragen waarin gebruik wordt gemaakt van de resultaten van de survey wordt de verdeling van respondenten over categorieën van variabelen in percenten uitgedrukt. Het zou meer accuraat zijn niet dit percentage te vernoemen maar een betrouwbaarheidsinterval met een onder- en bovengrens waarvan het vernoemde percentage het middelpunt is. Dergelijke orthodoxe statistische aanpak zou dan wel ten koste gaan van de leesbaarheid. Daarom de raad aan de lezer om percentages te zien als een schatting van de overeenkomstige populatieparameter binnen een interval. Het begrip betrouwbaarheidsinterval slaat op de kans dat de geschatte parameter (in casu een percentage) van de totale populatie wel degelijk binnen het interval valt. Meestal wordt een betrouwbaarheidsniveau van 95% gekozen. Dit betekent dat er nog (een betrekkelijk kleine) 2,5% kans bestaat dat de parameter in werkelijkheid beneden de ondergrens ligt en 2,5% kans dat de parameter boven de bovengrens ligt. Tenslotte, wanneer resultaten van steekproefonderzoek worden uitgedrukt in termen van samenhang tussen eigenschappen zoals bijvoorbeeld het verband tussen leeftijd en het vertrouwen in de democratie, moet telkens getoetst worden of deze samenhang wel significant is. Er moet met andere woorden worden gecontroleerd of vastgestelde verbanden tussen eigenschappen, al dan niet het gevolg zijn van steekproeftoeval. Wanneer in deze VRIND de onderzoeksresultaten van de SCV-survey worden uitgedrukt in termen van samenhangende eigenschappen dan slaat dit steeds op een significante samenhang.

Onder- of oververtegenwoordiging van sommige groepen onder de respondenten wordt opgevangen door weging van de resultaten. De weging gebeurt naar opleiding, geslacht en leeftijd. Voor vergelijking in de tijd wordt een afzonderlijke weegcoëfficiënt gehanteerd met referentiejaar 2000.

Macro-economische context

Eind 2007 begon de economische conjunctuur af te koelen. In het najaar van 2008 barstte ook de financiële crisis los die de huidige economie verder aantast. Vlaanderen heeft een dergelijke crisis nog niet meegemaakt sinds de naoorlogse geschiedenis. Deze gebeurtenissen doen zich voor op een ogenblik dat Vlaanderen volop doorgroeit tot een innovatiegerichte economie. Deze gebeurtenissen tonen de noodzaak aan om dat groeiproces te bespoedigen. De factor ‘menselijk kapitaal’ is daarbij van cruciaal belang.

De financieel-economische crisis

De wereldeconomie ondergaat momenteel een ernstige **financieel-economische crisis**. Reeds in 2007 waren in de VS tekenen van moeilijkheden met het financiële systeem. De Verenigde Staten voerden de afgelopen jaren immers een lagerentepolitiek. Dat zorgde ervoor dat meer en meer gezinnen een **hypotheklening** aangingen en een woning verwierven. Ook gezinnen met een twijfelachtige kredietwaardigheid kregen toegang tot hypothecair krediet. Bankiers zagen er geen graten in omdat door de grotere vraag naar woningen de waarde van hun onderpand (de aangekochte woning) in prijs bleef stijgen. Bovendien werd het mogelijk om zich te herfinancieren: oudere hypothecaire leningen konden door een nieuwe vervangen worden tegen, voor de ontleners, interessantere voorwaarden. Het bleef niet duren. Eind 2006 was de rente opnieuw opwaarts gericht om inflatiespanningen te onderdrukken als gevolg van de aantrekkende economische groei. De ‘minder solvabele’ gezinnen kregen met moeilijkheden te kampen om aflossingsverplichtingen na te komen. Het bleek gaandeweg om een groter percentage te gaan dan men voor mogelijk hield. De banken moesten soms beslag leggen op woningen. Maar ondertussen kwam ook een einde aan de steeds stijgende **vastgoedprijzen**. Het werd immers moeilijker om een hypotheklening aan te gaan (er waren ook meer en meer gedwongen verkopen). De crisis begon uit te dijen. Daarenboven hadden banken zich gespecialiseerd in het hergroeperen van schulden van mindere en van betere kwaliteit in producten die ze op hun beurt doorverkochten. Door het bijvoegen van schulden van goede en slechte ontleners hoopten men dat steeds een voldoende hoog percentage van de globale schuldmassa zou kunnen terugbetaald worden. Men achtte deze producten dus van behoorlijke kwaliteit (ondersteund door rating-agentschappen). Helaas drong de crisis door tot brede lagen van de Amerikaanse bevolking zodat toch twijfel begon te ontstaan over de kwaliteit van die herverpakte leningen: het **vertrouwen**

ebte weg en de waarde van de betrokken financiële producten begon te dalen.

Deze financiële instrumenten werden doorverkocht aan banken wereldwijd. Het gevolg was groeiende twijfel over de **solvabiliteit** van het bankwezen. Deze dienden dan ook waardeverminderingen te boeken. Dat wil zeggen dat banken te weinig activa bezaten die als basis dient om leningen te verstrekken. Op de koop toe stakte, door een verlies aan vertrouwen, de onderlinge kredietverlening tussen financiële instellingen. In het bijzonder werden banken geïsoleerd die tijdens de afgelopen jaren belangrijke overnames hadden gedaan en extra risico hadden genomen. Het gevolg was dat overheden in diverse landen banken ter hulp snelden door krediet te verstrekken, zich borg te stellen en zich in te kopen in de instelling(en).

Een aantal West-Europese landen zoals Spanje en Ierland kampen bovendien met een vastgoedcrisis.

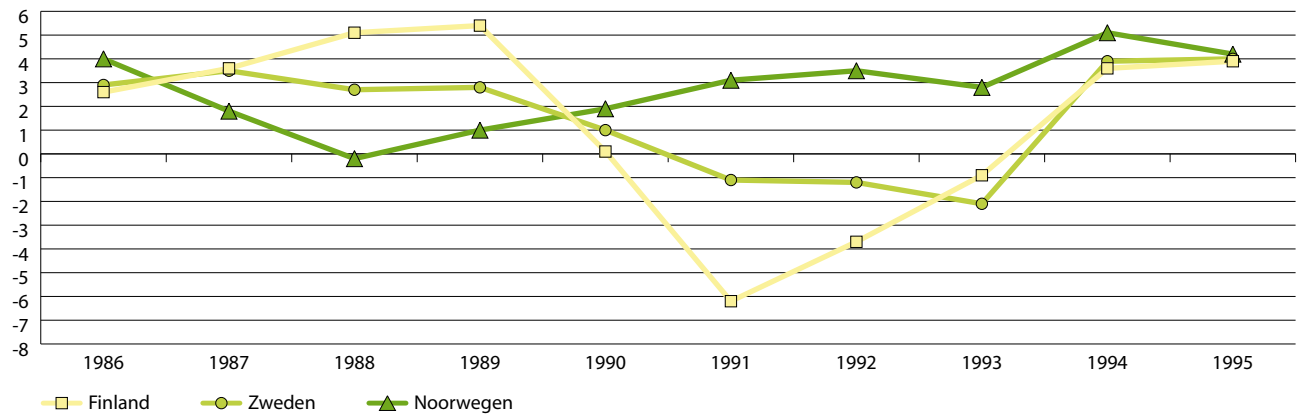
Deze financiële crisis valt samen met een terugloop van de **conjunctuur** (reeds tijdens de tweede helft van 2007). Beide gebeurtenissen versterkten elkaar en dat verklaart de ernst van de situatie vandaag. Op dit ogenblik is het nog onduidelijk hoeveel afwaarderingen de financiële instellingen nog moeten boeken. De vrees bestaat dat banken weigerachtig worden om geld uit te lenen aan spelers uit de reële economie (gezinnen en bedrijven). Op dit ogenblik zijn daar nog geen harde aanwijzingen voor, maar het is toch een aandachtspunt voor beleidsmakers. Niemand weet hoe deze crisis zich zal afwickelen en hoe lang het nog zal duren. We kunnen ons enkel baseren op voorbeelden uit het recente verleden.

Een aantal Scandinavische landen kenden omstreeks het begin van de jaren negentig een financiële crisis die haar wortels vond in een economische expansie. Zo zorgde de sterke groeiprestatie van de Noorse economie ervoor dat kredietinstellingen soepeler geld begonnen te verstrekken. Reeds in 1987 begon de economie af te koelen, onder invloed van een dalende olieprijs. Noorwegen kende een recessie in 1988. De economische terugloop en de moeilijkheden die dat teweeg bracht bij bedrijven, maakten dat banken verliezen begonnen te incasseren op hun verstrekte leningen. De overheid diende een garantiefonds op te richten, maar de financiële crisis was ondertussen een feit.

De crisis in Finland begon later, in 1991. De belangrijkste afzetmarkt, de Sovjet-Unie, verdween en de conjunctuur liep terug in de West-Europese landen. Dat zorgde voor een domper op de Finse uitvoer en economie. Vele ondernemingen gingen over de kop. De prijs van het

1.19 Scandinavische crisis

Reële groei van het BBP in Finland, Zweden en Noorwegen, van 1986 tot 1995, in %.

Bron: Eurostat.

vastgoed en de aandelenkoersen gingen sterk naar beneden. Een bancaire crisis bleef ook in Finland niet uit. Zo moest de overheid de grootste spaarbank tijdelijk overnemen. Het land kende een quasi nulgroei van de economie in 1990 en drie recessiejaren. Vooral het eerste daarvan (1991) was zwaar (-6,2%).

In Zweden liep de groei in 1990 terug na jaren van expansie. Zweden kende eveneens drie opeenvolgende recessiejaren. Vóór de crisis stelde het bancaire systeem zich erg ondersteunend op ten aanzien van de economische boom. De omslag kwam ook hier na enige tijd hard aan. De overheid richtte een agentschap op dat de banken moest herkapitaliseren. De verliezen van de banken werden afgeboekt ten laste van de aandeelhouders en de banken verkochten onroerend goed in hun bezit. Uit de financieel-economische crisis in deze Scandinavische landen kunnen een aantal lessen getrokken worden: het saneringsproces duurde een aantal jaren. In het geval van Finland en Zweden was de negatieve weerslag op de

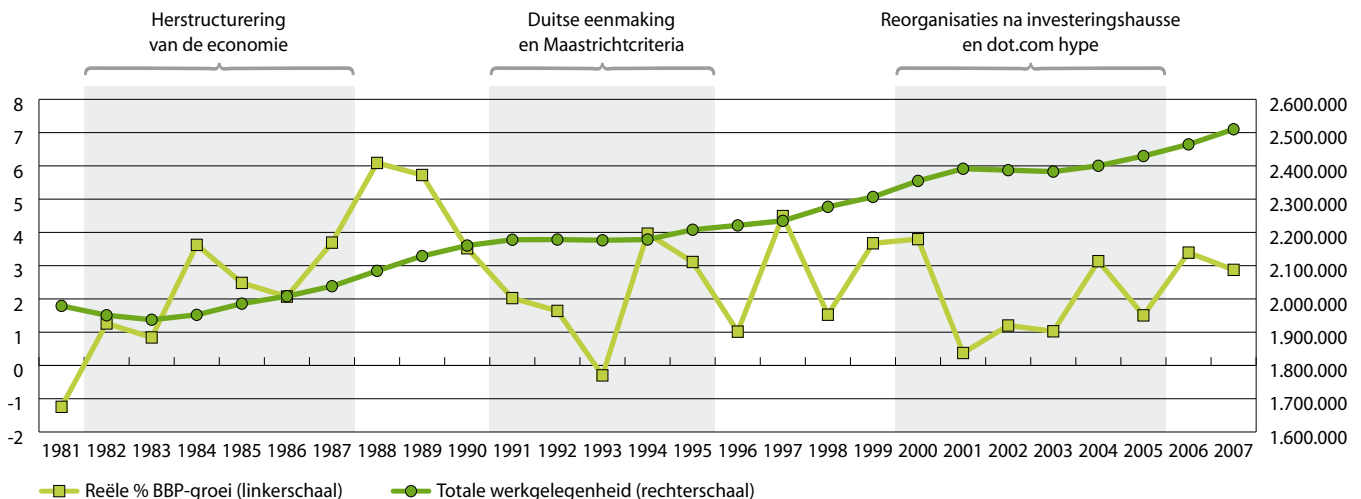
reële economie ook nog jaren voelbaar. In Noorwegen en Zweden heeft de staat het geïnvesteerde belastinggeld in het bankwezen met winst kunnen recupereren. En tenslotte dienden nieuwe toezichtstelsels op het financiële systeem zich aan.

Een andere belangrijke les is dat crisissen ook uitdagingen in zich houden. Finland vormt het mooiste voorbeeld: het inkrimpen van de uitvoer naar de voormalige USSR, de economische moeilijkheden en de bancaire crisis zorgden ervoor dat de nood aan verandering van het Finse economische weefsel zich des te sterker opdrong. De Nokia cluster is het spectaculairste voorbeeld van hoe de Finnen op zoek gingen naar nieuwe industrieën. Dit ging hand in hand met relatief sterke inspanningen in onderzoek en ontwikkeling.

Vlaanderen heeft in het verleden uiteraard periodes van een zwakkere of teruglopende economische acti-

1.20 Groei en werkgelegenheid

Reële groei van het BBP en niveau van de totale werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest, van 1981 tot 2007, (% groei voor BBP en absolute aantallen in personen voor werkgelegenheid).

Bron: HERMREG.

1.21 Maatregelen Vlaamse overheid

Belangrijkste maatregelen die de Vlaamse overheid nam ter bestrijding van de financieel-economische crisis.

Datum	Maatregel
6 maart 2009	Voorstel om financiële lasten van bedrijven in 2009 te verlichten (kwijschelding provinciale opcentiemen op onroerende voorheffing op materieel en outillage en uitstel van betaling op de gemeentelijke opcentiemen daarop).
6 februari 2009	Lancering van het emissieprogramma van Vlaamse schuldbewijzen voor de financiering van haar verbintenissen naar KBC toe.
6 februari 2009	Principiële goedkeuring door de Vlaamse regering van de oprichting van een Waarborgvennootschap in het kader van het decreet over de waarborgregeling voor kleine en middelgrote ondernemingen.
23 januari 2009	Beslissing van de Vlaamse Regering om voor een bedrag van 2 miljard euro certificaten van de KBC Holding te verwerven.
19 december 2008	Goedkeuring van besluit dat steun toekent aan KMO's voor ondernemerschapsbevorderende diensten (KMO portefeuille).
14 november 2008	Actieplan van maatregelen om het vertrouwen van burgers en ondernemingen te herstellen. De maatregelen situeren zich langs drie assen: <ul style="list-style-type: none">• versterking van de kredietverstrekking aan bedrijven (versterkt flankerend economisch beleid);• versterking van het activerend arbeidsmarktbeleid, ondermeer inzake herstructureringen;• versnellen en versterken van publieke en private investeringen.
17 oktober 2008	Goedkeuring van het urgentiebesluit inzake de nieuwe waarborgregeling voor bedrijven (stijging maximale waarborgbedrag per KMO en versoepeling toekenningsvoorwaarden).
7 oktober 2008	Vlaamse overheid investeert voor 500 miljoen euro in Ethias Finance.
30 september 2008	Vlaamse overheid investeert voor 500 miljoen euro in Dexia Holding.

Bron: SVR.

viteit gekend. De werkgelegenheid stagneerde dan of nam zelfs af. Maar tijdens de daaropvolgende periodes van aantrekkende conjunctuur werd dit banenverlies telkens ruimschoots goedge maakt. Maar de huidige crisis is ook financieel van aard. Het is nog onzeker hoe die zich verder zal afwikkelen en wat de uiteindelijke gevolgen zullen zijn voor de arbeidsmarkt. De Vlaamse overheid is zich in ieder geval bewust van de ernst van de zaak en nam een aantal maatregelen om de crisis te counteren.

Vroeger werd reeds beschreven dat de opgang van de Vlaamse economie in eerste instantie factorgedreven was. Dat wil zeggen dat de loutere injectie van arbeid en kapitaal in de economie, groei verwezenlijkte. Dat proces is niet onuitputtelijk. Ook omdat de factor arbeid in Vlaanderen relatief duur was gingen bedrijven op zoek naar zo efficiënt mogelijke productiemethodes. Dit is het stadium van de efficiëntiegedreven groei. Maar ook hier stuit een economie op limieten. Daarom pleiten beleidsmakers en academici ervoor dat de Vlaamse economie innovatiegedreven wordt. Door volop in te zetten op onderzoek en ontwikkeling en dit vervolgens ook om te zetten in producten en diensten is het mogelijk een nieuw elan aan onze economische ontwikkeling te geven. Dat is ook nodig omdat andere delen van de wereld (Oost-Europese landen, BRIC, landen van de Next-11, ...) zich aan het ontwikkelen zijn. Vlaanderen kan niet louter meer op kosten concurreren.

Concurrentietoets

Maar in welke mate is onze economie competitief? Veelal wordt de concurrentiekracht van een economie afgemeten aan de mate waarin ze marktaandeel kan winnen. Dat is echter geen goede indicator omdat Westerse economieën alleen al door de opkomst van nieuwe handelsblokken en het toegenomen onderlinge handelsverkeer marktaandeel verliezen (zie hoofdstuk

Vlaanderen in Europa, in de wereld). Een verlies aan marktaandeel wil overigens niet noodzakelijk zeggen dat de uitvoer in absolute waarde niet groeit.

Daarom gingen academici en beleidsmakers op zoek naar andere manieren om de competitiviteit van een land in kaart te brengen. Een gezaghebbend orgaan terzake is het **World Economic Forum** (WEF). Deze instelling omschrijft concurrentiekracht als de verzameling instituties, het beleid en de factoren die samen het productiviteitsniveau van een land bepalen. Het WEF operationaliseert **concurrentiekracht** aan de hand van 12 pijlers. Deze zijn:

Pijlers van een factorgedreven economie

- Goed uitgebouwde instituties;
- Een goed ontwikkelde infrastructuur;
- Een stabiele macro-economische omgeving;
- Adequate gezondheidszorg en basisonderwijs.

Pijlers van een efficiëntiegedreven economie

- Goed uitgebouwd hoger onderwijs en permanente vorming;
- Efficiënte product- en dienstenmarkten;
- Een vlot werkende arbeidsmarkt;
- Vlot werkende financiële markten;
- Technologische leergierigheid aanscherpen;
- Internationale openheid en marktomvang.

Pijlers van een innovatiegedreven economie

- Uitbouwen van creatieve ondernemingsstrategieën;
- Innovatie als sleutelement voor groei.

Deze worden gegroepeerd volgens de drie stadia van economische ontwikkeling die een land doormaakt. Hierna komt de situatie van ons land aan bod, waar mogelijk aan de hand van eigen materiaal nader gespecificeerd wordt naar Vlaanderen. Telkens wordt vergeleken met onze drie buurlanden en soms ook met de Europese Unie.

Factorgedreven economie

Een eerste pijler betreft het bestaan van goed uitgebouwde **instituties** die ervoor zorgen dat economische handelingen kunnen uitgevoerd worden. Het gaat voor eerst om een aantal formele instituties zoals de bescherming van het eigendomsrecht, de onafhankelijkheid van de wetgevende macht, de administratieve lasten, transparantie in het overheidsbeleid, adequate auditing en rapportering, de bescherming van minderheidsaandeelhouders, ... Daarnaast zijn ook informele elementen belangrijk zoals het vertrouwen in de beleidsvoerders, het ethische gedrag van bedrijven, ... Voor veel van deze aspecten is enkel federaal materiaal beschikbaar of aanwezig. Het WEF plaatst België op een 21e plaats op 134 landen. Geen enkel deelelement wordt beschouwd als een competitief voordeel voor ons land. In het bijzonder voor administratieve lasten (106e plaats) en in mindere mate voor transparantie van het beleid (57e plaats) scoort België zwak. In vergelijking met de oude EU15-lidstaten scoort België op deze eerste pijler matig. Onze buurlanden Nederland en Duitsland (respectievelijk 10e en 14e) doen het beter. Frankrijk daarentegen (23e) rangschikt zich achter ons land. Andere elementen die onder 'instituties' thuishoren kunnen we terugvinden in de Global Entrepreneurship Monitor die in ons land door de Vlerick School opgesteld wordt. Zo wordt nagegaan in welke mate de volwassen bevolking ondernemerschap als wenselijke keuze beschouwt. In 2008 vond 43% van de Vlaamse respondenten dat tegenover 47% van de Belgische. Internationaal gezien scoren we hiermee niet goed, vermits het Europese gemiddelde 71% bedraagt. De mogelijkheid om carrière te maken als werknemer of in openbare dienst speelt uiteraard een belangrijke rol. Anderzijds is angst om te falen veel minder een belemmerende factor (22% voor de Vlaamse respondenten tegenover 26% van de Belgische en 39% als Europees gemiddelde).

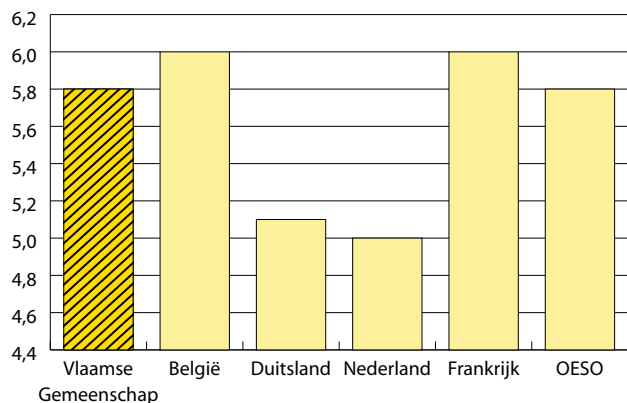
Een goed ontwikkelde **infrastructuur** levert eveneens een belangrijke bijdrage tot een competitieve economie. Hier positioneert België zich op een 16e plaats op 134 landen. Ook dit is een matige score in EU15 verband. Onze buurlanden Duitsland en Frankrijk bezetten de 1e en 2e plaats in het peloton! Nederland staat 12e. De kwaliteit van de haven- en wegeninfrastructuur blijkt volgens bedrijfsleiders een troef voor ons land. We verliezen echter punten op het aantal beschikbare plaatsen per vlucht-kilometer in het luchttransport. De kwaliteit van het elektriciteitsaanbod hoort hier ook thuis. Tenslotte wil het aantal telefoonlijnen per 100 inwoners een maat zijn voor de telecommunicatie-infrastructuur. Dit laatste aspect zou met meer indicatoren mogen gestaafd worden. Zo had in 2007 97% van de Vlaamse bedrijven met 10 of meer werknemers een internetaansluiting (breedbandverbinding: 86%). Hiermee sluit Vlaanderen aan bij de Europese top. Ook wat betreft de penetratie van extranet doet onze regio het relatief goed (27% van de bedrijven met 10 of meer werknemers). Anderzijds zijn er ook een aantal aspecten waar Vlaanderen nog inspanningen moet leveren om bij de Europese top te behoren zoals

de aanwezigheid van intranet en bedrijfswebsites en het veralgemeend gebruik van e-government, e-commerce, e-learning en telewerken door het bedrijfsleven. Wat de transportinfrastructuur betreft kan de geografische ligging van Vlaanderen met goede transportverbindingen moeilijk in cijfers gevat worden. Bij het personenvervoer wordt meer dan vier vijfde nog met de wagen afgelegd, maar het aandeel van het trein- en busvervoer stijgt. Voor beide laatste modi situeerde Vlaanderen zich in 2007 boven het EU27-gemiddelde. Ook in het goederenvervoer speelde het wegtransport een iets minder belangrijke rol dan in de hele Europese Unie (althans als het gaat over de tonkilometer afgelegd door Vlaamse transporteurs, niet over de gepresteerde tonkilometer op het grondgebied van het Vlaamse Gewest). De Vlaamse zeehavens maken deel uit van de 'Le Havre-Hamburg' range. Daarin hadden ze in 2008 een aandeel van 23,9% van de goederenoverslag. In het begin van de jaren tachtig was dat nog minder dan 20%. Tenslotte is verkeersveiligheid een belangrijk facet van de weginfrastructuur. Het Vlaamse Gewest betreunde in 2007 8,6 verkeersdoden per 100.000 inwoners. Dat is slechts iets onder het EU27-gemiddelde, maar de kengetallen liggen in de ons omliggende landen op een lager peil.

Het derde belangrijke item voor de bepaling van onze concurrentiekracht is een **stabiele macro-economische omgeving**. Het WEF hanteert hier uiteraard parameters die op het Belgische niveau betrekking hebben waardoor variabelen zoals de overheidsschuld het totaalbeeld somber inkleuren (60e plaats op 134 landen). Toch doen ook de buurlanden het op dit vlak merkkelijk minder goed. Frankrijk rangschikt zelfs een aantal plaatsen achter België. De Vlaamse overheidsfinanciën zijn beduidend gezonder dan de federale, wat deels voortvloeit uit de regeling van overdracht van bevoegdheden en verplichtingen. Men mag ook niet vergeten dat de Vlaamse burger en bedrijfsleven betrokken partij zijn bij de financiële situatie van alle bevoegdheidsniveaus (dus ook het federale) op het grondgebied van het Vlaamse Gewest. In 2007 was de Vlaamse begroting omzeggens in evenwicht.

1.22 Onderwijsuitgaven

Uitgaven voor onderwijsinstellingen in de Vlaamse Gemeenschap, de OESO en de buurlanden in 2005, in % van het BBP.

Bron: dep. Onderwijs, OESO.

Duitsland en België hadden eveneens een evenwicht (of zaten in de buurt daarvan). Nederland kon een surplus voorleggen; het omgekeerde was het geval voor Frankrijk. Voor 2008 zou België een tekort boeken ten belope van 1,1% van het BBP. De Vlaamse overheidsschuld bedroeg in 2007 minder dan 1% van het BBP tegenover 85% voor heel België. Enkel Nederland zit onder de Maastricht-norm van 60%. Duitsland en Frankrijk situeren er zich iets boven.

De vierde pijler heeft betrekking op **gezondheidszorg en basisonderwijs**. Hier haalt België een verrassend goede score (3e plaats op 134). De kwaliteit van ons basisonderwijs gooit hoge ogen. Maar het gunstige beeld wordt ook bepaald doordat er gepeild wordt naar het voorkomen van een aantal ziekten. Ontwikkelingslanden scoren daar sowieso slechter op. De lage kindersterfte is eveneens karakteristiek voor België. Ook voor de gemiddelde levensverwachting doet ons land het vrij goed. In 2006 bedroeg de infantiele sterfte in Vlaanderen 4,2 overlijdens per 1.000 geboorten. Dit was vergelijkbaar met de buurlanden en lager dan het EU27-gemiddelde (4,7 per 1.000). De levensverwachting bij de geboorte bedroeg in 2006 80,73 jaar in het Vlaamse Gewest tegenover 79,88 jaar voor België.

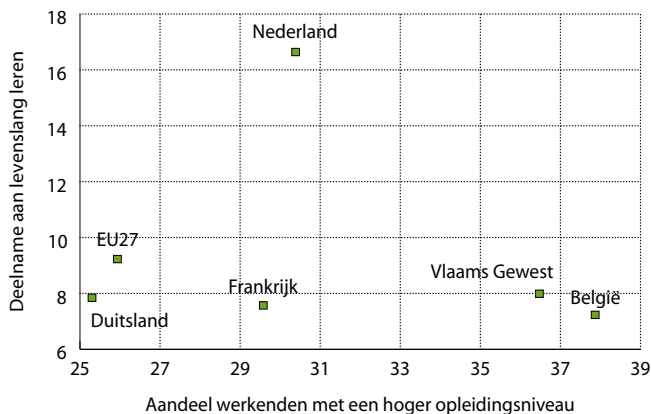
De uitgaven voor onderwijsinstellingen beliepen anno 2005 6,0% van het BBP voor België. Een omrekening voor de Vlaamse Gemeenschap komt op 5,8%, even hoog als het OESO-gemiddelde. In het verleden lag het Vlaamse aandeel meestal boven dit gemiddelde.

Efficiëntiegedreven economie

Hoger onderwijs en permanente vorming zijn een hoeksteen voor een concurrerende economie. Ook hier doet België het behoorlijk met een 6e plaats op 134. Binnen de EU15 gaan enkel Finland, Denemarken en Zweden ons vooraf; zij bezetten trouwens ook de eerste drie plaatsen. Ons land doet het volgens toplui van grote bedrijven heel goed voor wat betreft de algemene kwaliteit van het onderwijs, de managementscholen en het onderwijs in wiskunde en wetenschappen. Vermeldenswaard is dat diezelfde bedrijfsleiders van oordeel zijn dat gespecialiseerd onderzoek en opleiding relatief goed aanwezig zijn. Verder vinden zij dat ondernemingen ook veel inspanningen doen om medewerkers aan te trekken, op te leiden en te behouden. België doet het behoorlijk voor de deelname aan het tertiair onderwijs en internettoegang in scholen, zonder dat ons land zich hier echt onderscheidt. De kwaliteit van ons onderwijs blijkt ook uit een onderzoek bij 15-jarigen: voor leesvaardigheid, probleemoplossend denken en wetenschappelijke en wiskundige geletterdheid bevindt Vlaanderen zich vooraan of bij de top in Europa of zelfs de wereld. Op het niveau van het Vlaamse Gewest heeft 36,5% van de werkenden een hoger opleidingsniveau. Dit is iets lager dan in België als geheel, maar alle buurlanden leggen nog lagere scores voor. Echter, in het Vlaamse Gewest nam in 2007 7,9% van de bevolking van 25 tot 64 jaar deel aan levenslang leren. Dat is lager dan gemiddeld in de EU27 (9,7%). Het

1.23 Opleiding

Aandeel werkenden met een hoger opleidingsniveau en aandeel van de volwassen bevolking dat deelneemt aan levenslang leren in het Vlaamse Gewest, de buurlanden en de EU27 in 2007, in %.

Bron: Eurostat.

is ook wat in tegenspraak met het oordeel van de bedrijfsverantwoordelijken. Duitsland en Frankrijk doen het iets minder goed dan Vlaanderen. Levenslang leren is beter ingeburgerd in Nederland.

De zesde pijler van belang voor onze competitiviteit zijn **efficiënte product- en dienstenmarkten**. Met een 12e positie scoren we matig in Europees verband. Nederland doet het goed (3e plaats); Duitsland en Frankrijk moeten ons land echter laten voorgaan. België doet het opvallend goed voor het aantal procedurestappen en de tijd nodig om een zaak op te starten. Hier heeft ons land de laatste jaren vorderingen gemaakt. Ook de invoerheffingen zijn laag (zoals trouwens ook in de andere West-Europese landen). Onze grote concurrentie in de lokale markt wordt door het WEF als een positief element van deze pijler bevonden. Voorts is monopolievorming geen kenmerk van onze markt. Er zijn hier relatief veel buitenlandse bedrijven actief. Belgische bedrijven zijn klant-georiënteerd en werken in een markt waar prijsconcurrentie minder belangrijk is dan de kwaliteit en prestaties van de producten. Echter de totale belastingdruk in ons land is te hoog en topmanagers zijn van oordeel dat dit het werken niet aanmoedigt. De bevindingen rond deze aspecten zijn eveneens van toepassing op Vlaanderen.

Een **vlot werkende arbeidsmarkt** is een ander essentieel kenmerk van efficiëntiegedreven economieën. België laat een 79e plaats optekenen op 134 landen. Dat is niet zo goed. Van onze buurlanden doet enkel Frankrijk het nog slechter. Ons land doet het nog vrij behoorlijk op professioneel management van bedrijven, een aanvaardbare braindrain en rigiditeit van tewerkstelling. Dat laatste verwondert: het gaat om aspecten zoals moeilijkheidsgraad om iemand aan te werven, iemand te ontslaan en rigiditeit van arbeidsuren. Volgens het WEF zouden we hier onze drie naaste burens ver achter ons laten. België scoort volgens het WEF slechte punten op het vlak van te

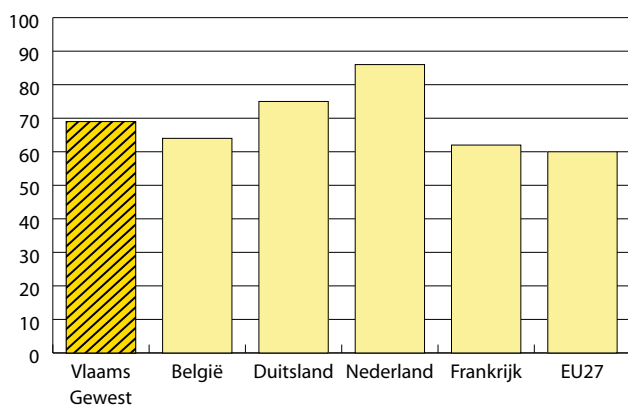
centralistische loononderhandelingen en loondrift. Ook vinden bedrijfsleiders dat de wetgeving bij aanwerving en ontslag te stug is. Dat is in tegenspraak met de eerdere indicator over rigiditeit van tewerkstelling die op basis van hard cijfermateriaal zou opgemaakt zijn. Voorts zijn toplui van ondernemingen van oordeel dat de verhouding werknemers/werkgevers beter kan. Ook denken zij dat de lonen eerder hoog zijn in verhouding tot de productiviteit. Nochtans blijkt uit macro-economische gegevens dat de situatie niet zo buitensporig is. De loonkost per eenheid product bedroeg in het Vlaamse Gewest 0,56 in 2004. Dat is iets lager dan in België of in de omliggende buurlanden. Tenslotte doet ons land het matig op het vlak van vrouwelijke deelname aan het arbeidsproces. Daardoor wordt immers niet alle talent benut. Per 100 werkzame mannen in 2007 telde het Vlaamse Gewest 80 werkzame vrouwen. Dat is nauwelijks beter dan in België, maar onder het niveau van onze buurlanden en de EU27.

Vlot werkende **financiële markten** vormen de achtste pijler. België prijkt op een 23e plaats. Ook hier doen de meeste oude EU15-landen het beter. Het WEF-onderzoek liep nog voordat de financiële crisis zich ten volle ontspoon in het najaar van 2008. Dat verklaart waarom ons land (net als andere Westerse landen) nog een goede score krijgt op het vlak van de gezondheidstoestand van het bankwezen, financiële hightech en bescherming van de aandeelhouder. Op aspecten zoals de mogelijkheid zich te financieren op de lokale beurs, toegang tot krediet en de beschikbaarheid van risicokapitaal presteert België niet opvallend goed. Uit een onderzoek in de zomer van 2008 blijkt dat 71% van de Belgische KMO's geen problemen ondervindt bij het aantrekken van bankfinanciering. Bij de Vlaamse KMO's was dat ongeveer 76%.

De negende pijler handelt over **technologische leergierigheid**. België prijkt op een 23e plaats op 134 landen. Onze buurlanden staan hoger genoteerd. Vooral de prestatie van Nederland springt in het oog (1e plaats). Ons land haalt goede resultaten voor wat betreft de mate waarin directe buitenlandse investeringen voor technologie-

1.24 Gezinnen en internet

Aandeel van de huishoudens dat toegang heeft tot het internet in het Vlaamse Gewest, de buurlanden en de EU27 in 2008, in %.

Bron: Eurostat, ADSEI.

overdracht zorgen. Ook het aantal breedband internetverbindingen ligt hier relatief hoog. Voor de overige kenmerken van deze pijler doet België het in vergelijking met de West-Europese landen matig goed. Het gaat om de beschikbaarheid van de laatste technologie, de mate waarin bedrijven deze technologie absorberen en de verspreiding van mobiele telefoons, computers en het internet bij de bevolking. Het Vlaamse Gewest blijkt op een aantal van deze indicatoren beter te presteren dan België als geheel: in 2008 had 75% van de Vlaamse huishoudens een computer tegenover 70% in België. Toch doen Nederland en Duitsland het nog beter. Nog in dat jaar had 69% van de Vlaamse gezinnen toegang tot het internet. Ook hier is dat hoger dan in België, maar lager dan in Nederland en Duitsland. Er zij vermeld dat Vlaanderen en België steeds betere cijfers halen dan de EU27.

Als tiende factor wordt de **marktomvang** van een land vooropgesteld. De indicatoren die dat bepalen staan rechtstreeks in verband met de grootte van een economie. België haalt een 25e plaats en laat – begrijpelijk – Duitsland, Frankrijk en Nederland voorgaan. Het WEF is van oordeel dat een grotere economie meer schaalvoordelen kan realiseren. Dat leidt tot een grotere efficiëntie. Evenmin verwonderlijk presteert het Vlaamse Gewest minder hoog dan België als geheel. Onze regio is goed voor 58,2% van het totale Belgische BBP in 2008 en voor 80,7% van de Belgische uitvoer van goederen in 2007.

Innovatiegedreven economie

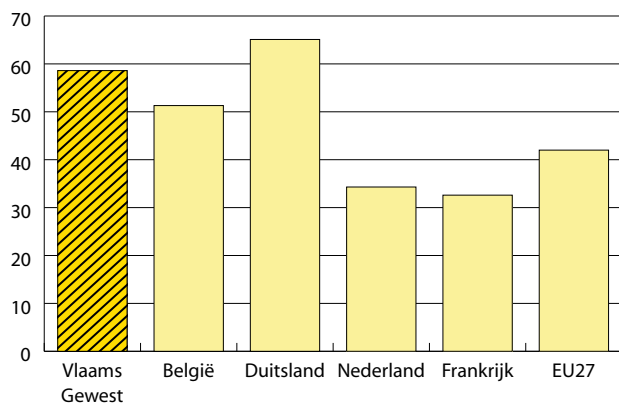
De elfde pijler gaat het aanwezig zijn van **creatieve ondernemingsstrategieën** na. België doet het met een 11e plaats op 134 landen niet slecht, maar onze buurlanden staan hoger gerangschikt. Onze sterke punten zijn ondermeer: de kwaliteit van toeleveranciers, concurrentie op basis van product- of proceskenmerken en efficiënte procesttechnologieën. Voor wat betreft het aanbod aan toeleveranciers en delegatie van bevoegdheden in de bedrijfsvoering doet ons land het internationaal niet slecht, zij het dat andere West-Europese landen zich ook niet onbetuigd laten. Een punt waarop we minder scoren is het voorkomen van clusters in de economie. Ook geeft België distributie en marketing te veel uit handen aan buitenlandse firma's.

In een gemiddelde Vlaams bedrijf of organisatie met 10 of meer werknemers wordt in 2007 77% van het personeel verantwoordelijk gesteld voor de kwaliteit van het geleverde werk. Voor de timing en de gevolgde werkmethode is dat lager (respectievelijk 58% en 53%). 44% van de ondernemingen is teamgeorganiseerd wat wil zeggen dat er groepen van werknemers zelfstandig instaan voor de uitvoering van hun taken. Uitbesteding slaat in de meeste gevallen op het onderhoud van machines en toestellen en het beheer en onderhoud van informatica.

De twaalfde en laatste pijler tenslotte is **innovatie**. Hier halen we een 14e plaats op 134 landen. In West-Europees verband is dit geen slechte prestatie: enkel Nederland en Duitsland evenals de drie Scandinavische

1.25 Innoverende bedrijven

Aandeel innovatieve bedrijven in het Vlaamse Gewest, de buurlanden en de EU27 in 2005, in %.

Bron: Community Innovation Survey (CIS-4).

EU-landen scoren hoger. De kwaliteit van onze onderzoekinstellingen en de samenwerking tussen bedrijven en universiteiten zijn sterkhouders. Ook zijn Belgische bedrijfsleiders van oordeel dat hun innovatie-inspanningen relatief groot zijn. Dat blijkt ook uit het hoge aandeel innovatieve bedrijven in Vlaanderen (58,6% in 2005). In West-Europa doet enkel Duitsland beter. België haalt een score van 51,3%. Een negatief punt zijn de overheidsaanbestedingen die niet zozeer in technologische innovatie resulteren. De beschikbaarheid van wetenschappers en ingenieurs is ook een kenmerk van deze pijler. In internationaal verband is ons land geen topper, maar het laat volgens de ondervraagde *captains of industry* wel Duitsland en Nederland achter zich. In het Vlaamse Gewest maakte het O&O-personeel in 2005 1,7% uit van de beroepsbevolking, evenveel als in heel België. Inzake het aantal patenten bevindt België zich niet in de eerste gelederen. Het gaat wel om in de VS geregistreerde patenten (USPTO). Het Vlaamse Gewest telde in 2004 157 EPO-patentaanvragen per miljoen inwoners. Dat is meer dan gans België (141) of Frankrijk. Duitsland, Nederland en de Scandinavische landen zijn echter actiever op dat vlak.

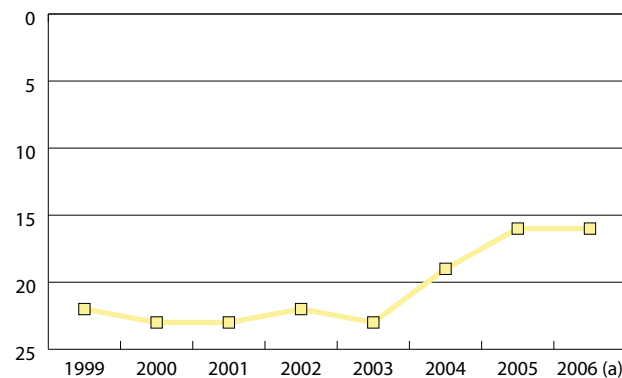
Menselijk kapitaal

Menselijk kapitaal is de grondstof bij uitstek voor innovatieve economieën. Een land dat goed geschoolde werknemers voorhanden heeft beschikt over een troef. Vooreerst is het belangrijk dat er voldoende personen op jonge beroepsactieve leeftijd, wonen in een regio of land. Zij staan immers klaar om oudere potentiële uitstromers te vervangen. Dat is het kwantitatieve aspect. Ook blijken jongeren veelal nieuwe, creatieve ideeën aan te brengen in een economie, waarmee het kwalitatieve aspect aan de orde is. Dat zorgt er allemaal voor dat bedrijven dergelijke regio's gaan opzoeken, eerder dan andersom het geval is. Het is dan ook daar dat kennisintensieve bedrijfstakken gevestigd zijn. Finaal uit zich dat in onderzoek dat bekroond wordt met een patentaanvraag.

Bovenvernoemde variabelen kunnen we in een index gieten die de aanwezigheid van het menselijk kapitaal in een Europese regio weergeeft (niet voor de Bulgaarse en Roemeense regio's wegens onvoldoende data). Het Vlaamse Gewest staat voor 2005 op een 16e plaats op

1.26 Menselijk kapitaal

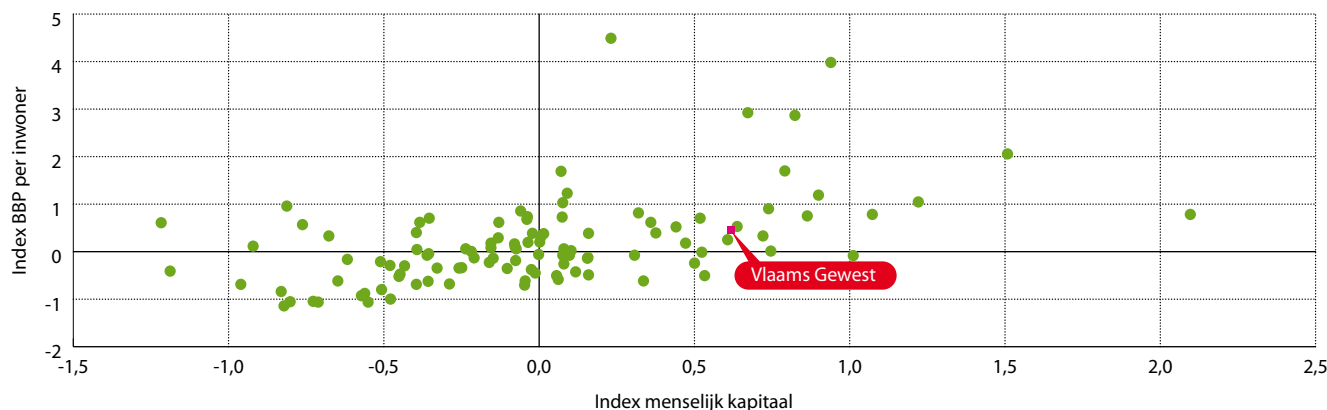
Rangorde van het Vlaamse Gewest op de index van het menselijk kapitaal tussen 125 Europese regio's, rangschikking van hoog naar laag, van 1999 tot 2006.

(a) Raming.
Bron: SVR op basis van Eurostat data.

1.27 Menselijk kapitaal en welvaart

Index van het menselijk kapitaal en index van het BBP per hoofd voor de regio's van de oude EU15 in 2005, gestandaardiseerde waarden.

Bron: SVR op basis Eurostat data.

125 Europese regio's. Dat is een goede prestatie die voornamelijk te danken is aan onze goed opgeleide werkende bevolking. Ook wat betreft het aantal aangevraagde patenten doet Vlaanderen het vrij goed; er is in ieder geval beterschap in vergelijking met het begin van dit decennium. Het aandeel Vlaamse jongvolwassenen (20 tot 29 jaar) in de bevolking is echter lager dan in de meeste andere Europese regio's. Het Vlaamse Gewest maakt globaal vorderingen op de indicator van het menselijk kapitaal. Er is goed nieuws: onze positie verbeterde tijdens de laatste geregistreerde jaren (2004 en 2005). Er zijn nog geen gegevens over het aantal aangevraagde patenten in 2006. In de hypothese dat er op dat vlak geen verschuivingen zouden optreden tussen 2005 en 2006 zou onze score op het menselijk kapitaal in 2006 bestendig blijven (16e plaats).

Met 'Vlaanderen in Actie' (ViA) wil de Vlaamse regering Vlaanderen tegen 2020 tot de top-5 van de beste Europese regio's laten behoren. Een breed spectrum van domeinen wordt daarbij betrokken: wetenschappelijk, economisch, ecologisch, onderwijskundig, sociaal, internationaal en bestuursmatig. Om de voortgang van Vlaanderen te meten werden benchmarkregio's bepaald. Dat zijn gebieden die momenteel verder staan in hun ontwikkeling naar een innovatiegerichte economie.

Het Vlaamse Gewest blijkt op een 6e plaats te prijken tussen de 16 ViA **benchmarkregio's**. De toppers zijn Baden-Württemberg en Beieren. Ook hier is er sprake van een verbetering van de Vlaamse positie: in 2000 stond het Vlaamse Gewest op een 10e plaats tussen de benchmarkregio's. ■

Demografische context

Bevolking

Het Vlaamse Gewest telt meer dan zes miljoen **inwoners**, wat neerkomt op 57,8 procent van de Belgische bevolking en 1,2 procent van de Europese Unie (EU27). De gemiddelde **bevolkingsdichtheid** is er ruim dubbel zo hoog als in het Waalse Gewest. Van de ons omringende landen of regio's kennen Nederland en Nordrhein-Westfalen een nog hoger gemiddelde. De bevolkingsdichtheid is het hoogst in de zogenaamde **Vlaamse ruit**, het kerngebied tussen Antwerpen, Leuven, Brussel en Gent.

Bevolkingsgroei

De evolutie van de bevolking tussen 1990 en 2008 vertoont een lichte maar gestage klim, zowel in het Vlaamse als in het Waalse Gewest. De bevolking van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest daarentegen vertoont eerst een lichte daling gevolgd door een opmerkelijke stijging, vooral dan in de jaren na de eeuwwisseling.

Volgens de nieuwste **bevolkingsvooruitzichten** van het Federale Planbureau (FPB) zal de bevolking nog aan-

1.28 Bevolking en bevolkingsdichtheid

Totale bevolking ($\times 1.000$) en gemiddelde bevolkingsdichtheid per km^2 land, voor België en zijn gewesten, voor Nederland, Nordrhein-Westfalen, Nord-Pas-de-Calais* en voor de EU27, stand op 1 januari 2008.

Woonplaats	Bevolking ($\times 1.000$)	Oppervlakte (km^2 land)	Bevolkingsdichtheid (Inwoners/ km^2)
Vlaams Gewest	6.161,6	13.522	455
Waals Gewest	3.456,8	16.844	205
Brussels Gewest	1.048,5	161	6.496
België	10.666,9	30.528	349
Nederland	16.405,4	33.756	486
Nordrhein-Westfalen (NRW)	17.996,6	34.086	528
Nord-Pas-de-Calais*	4.022,0	12.414	324
EU (27 lidstaten)	497.455,0	4.300.451	116

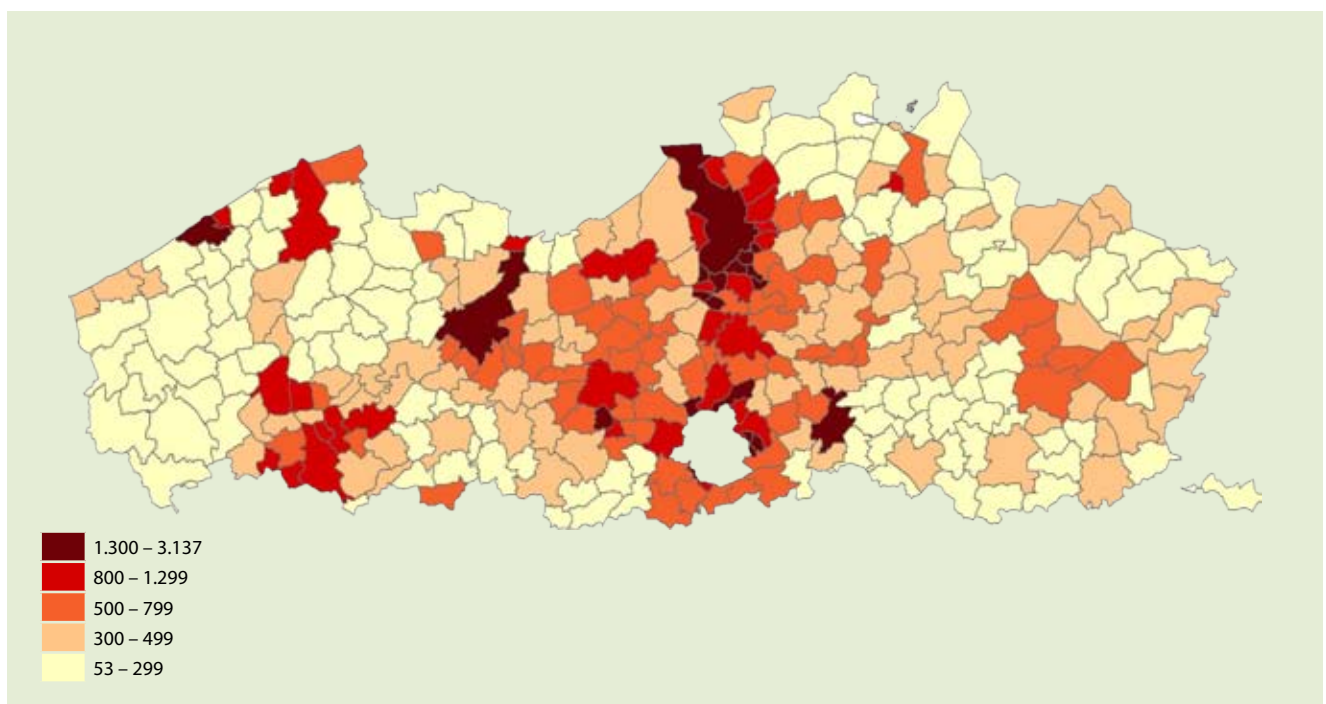
*Voorlopig cijfer.

Bron: België: ADSEI; Nederland: CBS; Nordrhein-Westfalen (NRW): Landesdatenbank NRW; Nord-Pas-de-Calais: INSEE; EU: Eurostat.

groeien, tot meer dan 7 miljoen tegen 2060. Een nog sterkere bevolkingsgroei wordt verwacht in Brussel en Wallonië, zodat België als geheel zou uitkomen op 12,7 mil-

1.29 Bevolkingsdichtheid per gemeente

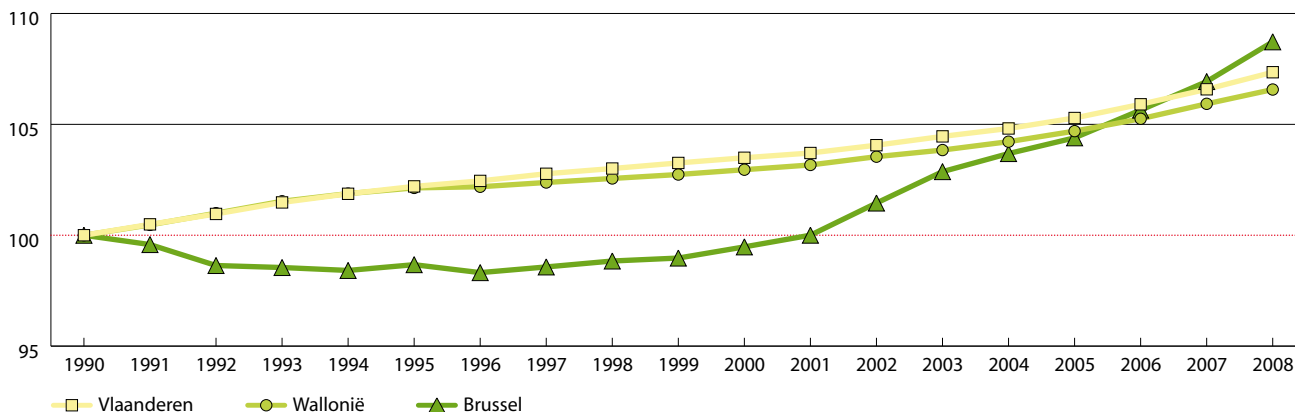
Gemiddelde bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per vierkante kilometer) per gemeente, op 1 januari 2008.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.30 Bevolkingsgroei per gewest

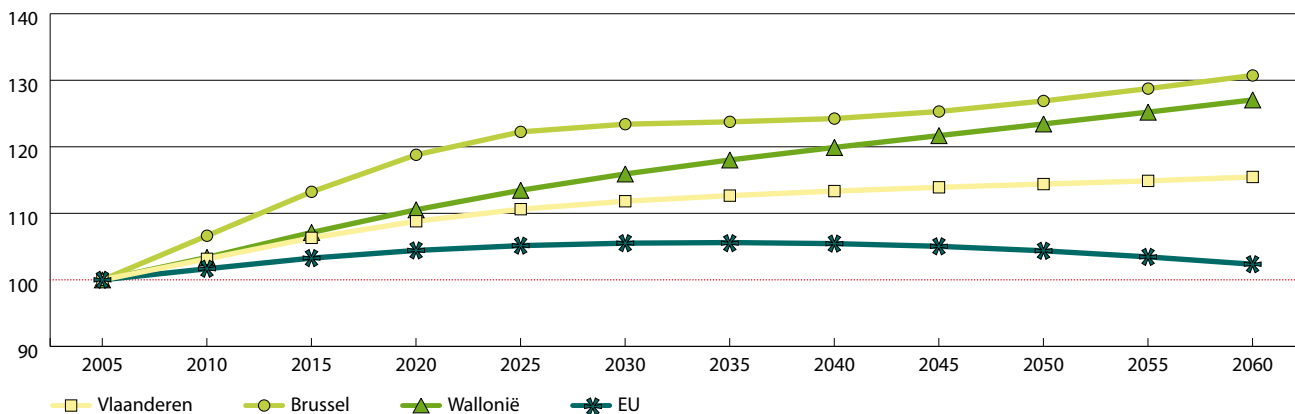
Bevolkingsgroei per gewest van België, periode 1990-2008, met stand op 1 januari 1990 = index 100.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.31 Prognose bevolkingsgroei

Prognose bevolkingsgroei voor de gewesten van België en voor de Europese Unie, periode 2005-2060, stand op 31 december voor selecte jaren, met stand 31-12-2005 (volgens waarneming) = index 100.

Bron: ADSEI, FPB-ADSEI, Eurostat (Europop2008 – Convergence year 2150), bewerking SVR.

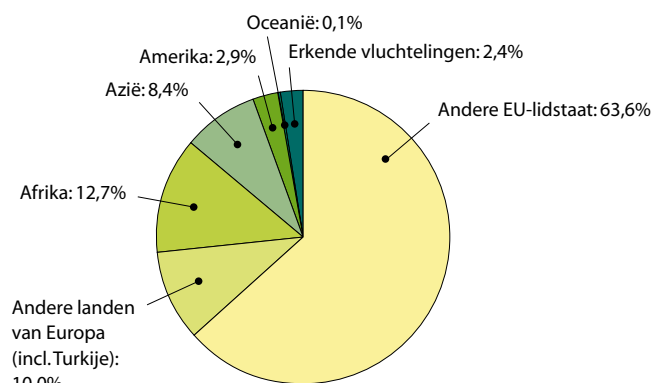
joen inwoners tegen 2060. In tal van Europese lidstaten, zoals Duitsland, Estland, Slowakije, Polen, Roemenië, Letland, Litouwen en Bulgarije, wordt net omgekeerd, een belangrijke ontvolking verwacht (van 15 % of meer tegen 2060).

Buitenlandse bevolking

Zes procent van de bevolking (5,8%) was op 1 januari 2008 geregistreerd als **buitenlander**. Het Waalse Gewest (9,3%) en vooral het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (28,1%) stijgen daar fors bovenuit. De concentratie van buitenlanders volgens hun hoofdverblijfplaats is het grootst in de hoofdstad en haar periferie, en in de Antwerpse en Limburgse grensgemeenten met Nederland. De vijf Vlaamse steden met de meeste buitenlanders onder hun bevolking zijn Antwerpen (14,6%), Genk (13,2%), Leuven (11,7%), Gent (9,1%) en Mechelen (8%).

1.33 Buitenlandse nationaliteiten

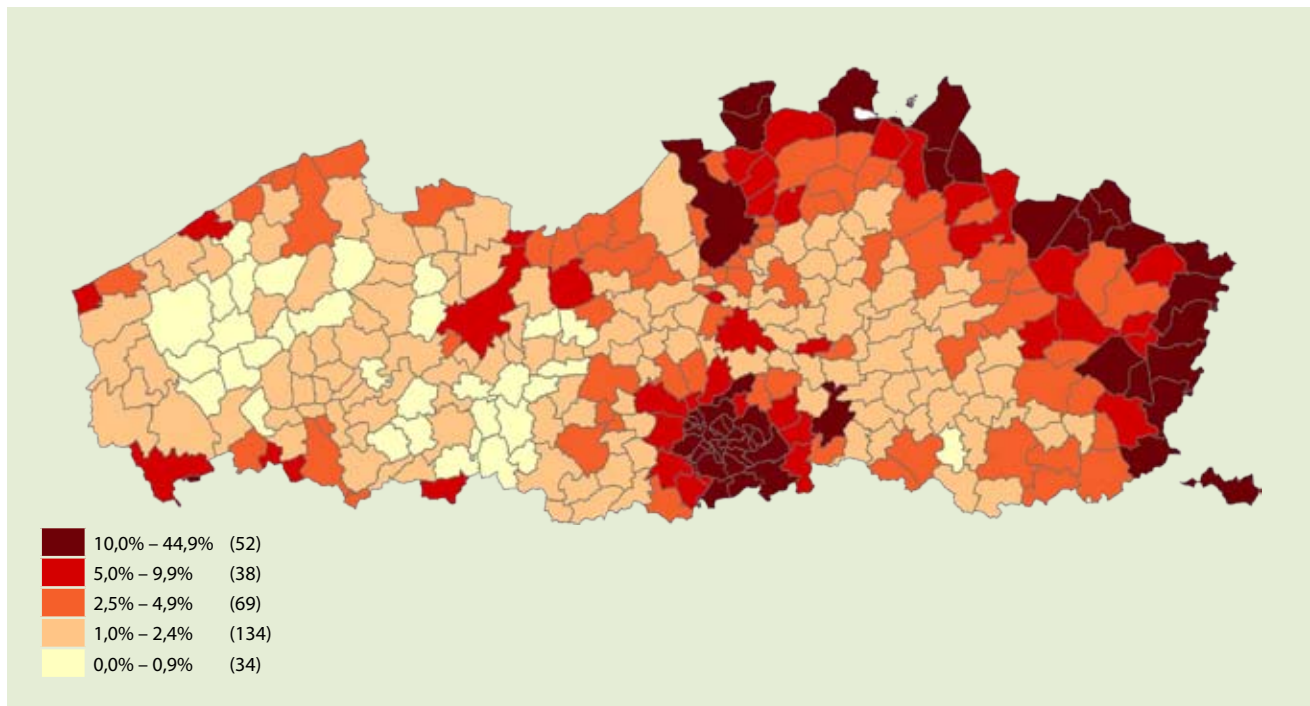
Buitenlandse bevolking in het Vlaamse Gewest naar hoofdgroep van nationaliteiten (N = 354.370), stand op 1 januari 2008.

Bron: ADSEI.

1.32 Buitenlandse bevolking per gemeente

Buitenlandse bevolking per gemeente van het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, stand op 1 januari 2008, in %-klassen.

Bron: ADSEI.

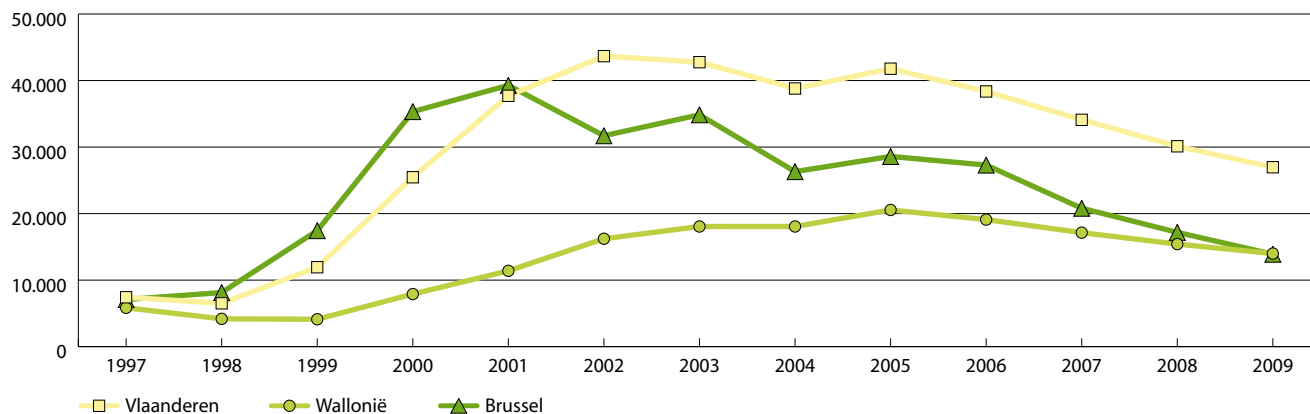
Twee op de drie buitenlanders in Vlaanderen zijn afkomstig uit een andere lidstaat van de Europese Unie. De helft daarvan zijn Nederlanders. Ze voeren met stip de ranglijst van vreemde nationaliteiten aan, gevolgd door de Marokkanen, Italianen, Turken en Fransen. Bemerkt ook de belangrijke aanwezigheid van erkende vluchtelingen (> 8.400 eenheden).

Asielzoekers

Op 1 januari 2009 telt het 'wachtregister' iets minder dan 27.000 personen met een hoofdverblijfplaats in het Vlaamse Gewest. In hoofdzaak gaat het hier om asielzoekers. De laatste jaren loopt hun aantal in alle gewesten van het land terug. Vlaanderen blijft wel de meeste asielzoekers herbergen.

1.34 Wachtregister

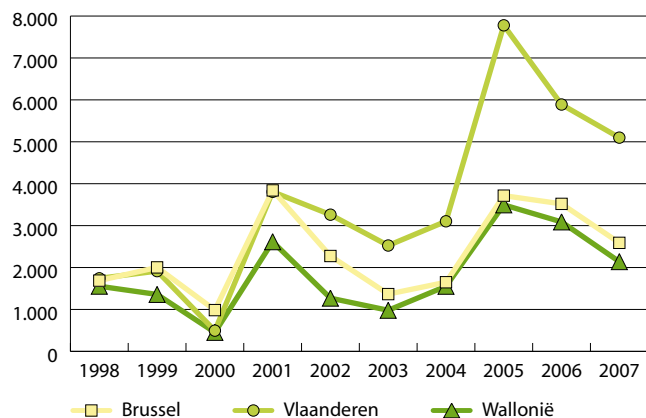
Evolutie van het totale aantal personen ingeschreven in het wachtregister volgens hun (toegewezen) hoofdverblijfplaats per gewest, van 1997 tot 2009, stand op 1 januari.

De reeks is opgebouwd volgens de extracties van het Rijksregister op verschillende data. De aantallen betreffen hoofdzakelijk asielzoekers (hetzij in de 'ontvankelijkheidsfase' hetzij 'ontvankelijk verklaard').
Bron: Rijksregister, Statistiek van de ingeschreven personen in het wachtregister.

1.35 Verandering van register

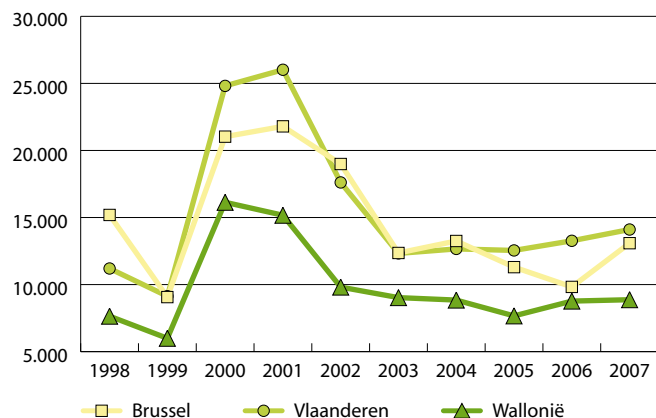
Verandering van register: van het wachtregister naar het bevolkingsregister (incl. het vreemdelingenregister), van 1998 tot 2007.

Bron: ADSEI.

1.36 Naturalisatie tot Belg

Evolutie van de naturalisatie tot Belg per gewest, van 1998 tot 2007, aantallen.

Bron: ADSEI.

In 2005 piekte het aantal personen dat “veranderde van register”. Daartussen zit menig asielzoeker die, na erkenning van het vluchtelingenstatuut, ingeschreven wordt in het gewone bevolkingsregister.

Naturalisatie tot Belg

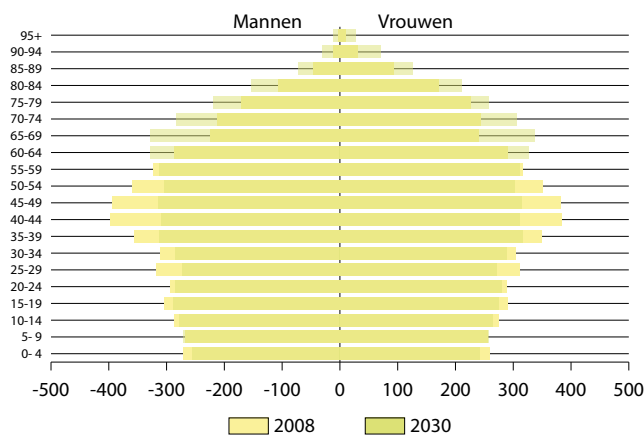
De naturalisatiegolf van het jaar 2000 is weggeëbd. In Vlaanderen is niettemin een lichte stijging in de aantallen zichtbaar in de afgelopen paar jaren.

Leeftijdsstructuur

De leeftijds piramide vertoont het typische profiel van een **verouderde bevolking**: een zware top en een smalle basis.

1.37 Leeftijds piramide

Leeftijds piramides van de bevolking op 1-01-2008 en 1-01-2030, per leeftijdsgroep van 5 jaar en per 10.000 inwoners.

Bron: 2008: ADSEI; 2030: FPB-ADSEI, bewerking SVR.

Volgens de jongste bevolkingsvooruitzichten zal vooral de **vergrijzing** nog sterk doorzetten. Het aandeel 65-plussers evolueert van 18 procent vandaag, over 24 procent tegen 2030, naar 27 à 28 procent tegen 2060. Het aandeel 80-plussers zal naar verwachting verdubbelen: van 5 procent vandaag naar 11 procent tegen 2060. Vlaanderen blijft aldus de sterkst vergrijsde regio van het land. Binnen Europa plaatst de regio zich in dit opzicht in de middenmoot.

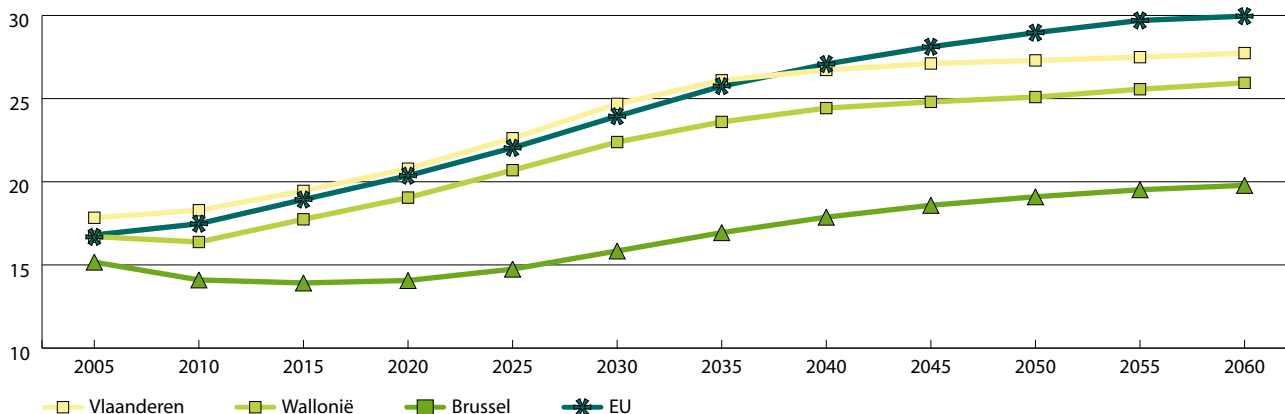
Bepalen we de **doorstroming van de potentiële beroepsbevolking** als de verhouding tussen potentiële instroom (15 tot 24-jarigen) en potentiële uitstroom (55 tot 64-jarigen), dan is die ratio begin 2008 voor Vlaanderen gelijk aan 0,97. Begin de jaren 90 werd nog 1,20 opgetekend. Volgens de nieuwe bevolkingsvooruitzichten moet gerekend worden met een verdere scherpe daling tot 2020, met daarna een licht golvende stijging. Voor het Vlaamse Gewest wordt alvast de sterkste daling voorspeld, waardoor zich een nijpende arbeidskrapte aandient. Dit is ook – langdurig – het verwachtingspatroon voor de Europese Unie als geheel.

Geboorten en vruchtbaarheid

Sinds 2003 stijgt het aantal geboorten opnieuw: het Rijksregister telde voor 2007 precies 65.689 geboorten, 10 procent meer dan in het daljaar 2002. Het jaar 2007 lijkt wel de voorbode van een nieuwe kentering, met een afvlakking van de stijging in Vlaanderen en een lichte teruggang in Brussel en Wallonië. Die stagnatie of teruggang reflecteert zich ook in het bruto geboortecijfer, dat het aantal geboorten per duizend inwoners weergeeft. Merk op dat het bruto geboortecijfer flink hoger ligt in Brussel (15,6) maar ook in Wallonië (11,3) nog iets hoger blijft dan in Vlaanderen (10,7).

1.38 Vergrijzing

Prognose vergrijzing voor de gewesten van België en voor de Europese Unie, periode 2005-2060, stand op 31 december voor selecte jaren.

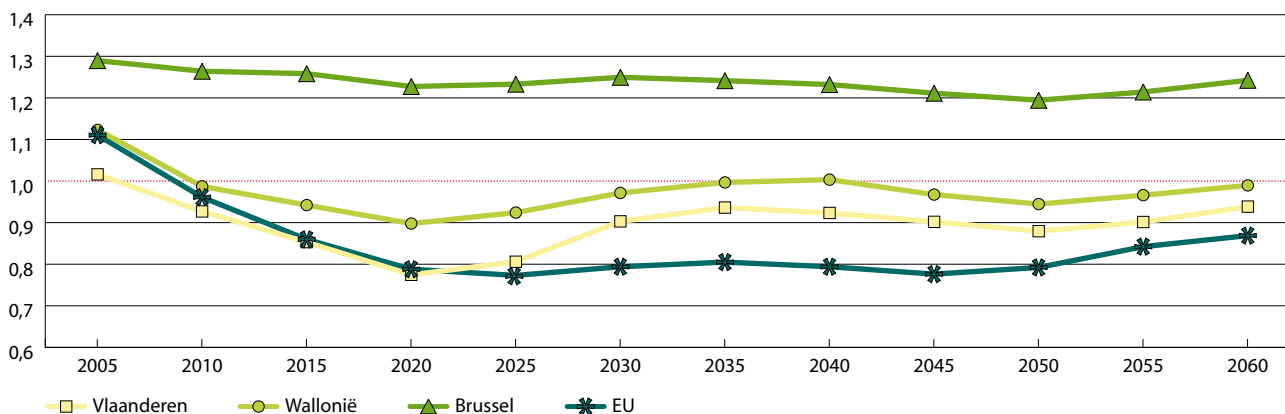

Waarnemingen voor 2005.

Bron: ADSEI, FPB-ADSEI, Eurostat (Europop2008 – Convergence year 2150), bewerking SVR.

1.39 Doorstroming potentiële beroepsbevolking

Prognose doorstroming van de potentiële beroepsbevolking voor de gewesten van België en voor de Europese Unie, tussen 2005 en 2060, stand op 31 december voor selecte jaren.

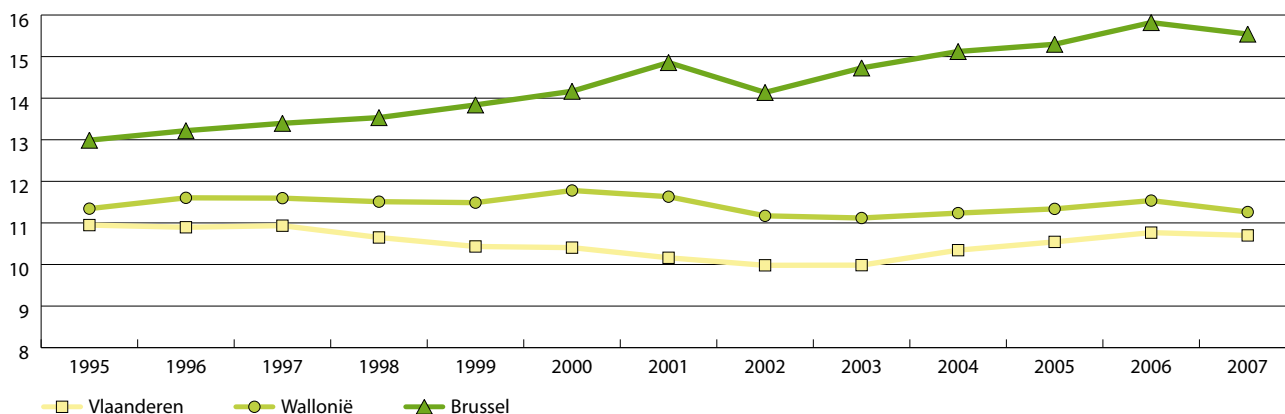

Waarnemingen voor 2005.

Bron: ADSEI, FPB-ADSEI, Eurostat (Europop2008 – Convergence year 2150), bewerking SVR.

1.40 Bruto geboortecijfer

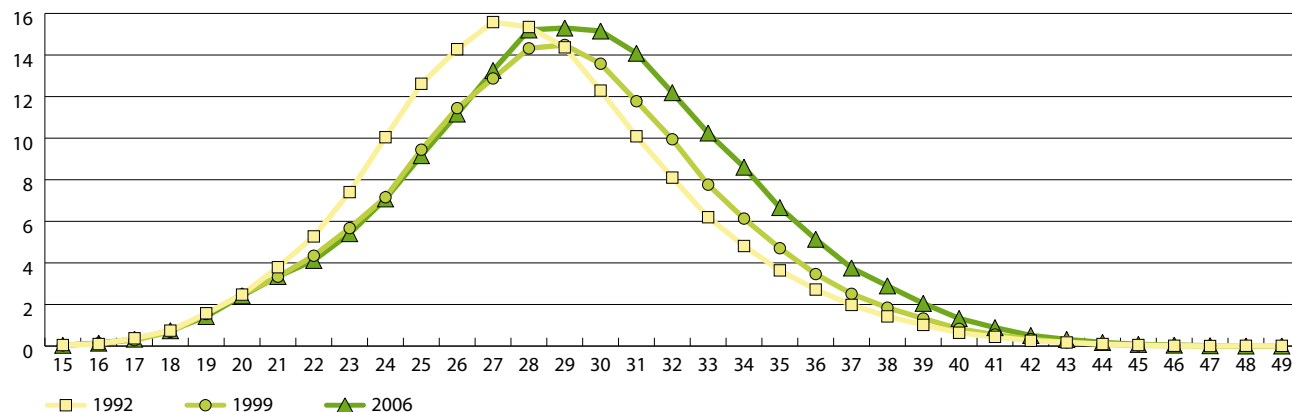
Evolutie van het bruto geboortecijfer per gewest van België tussen 1995 en 2007.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.41 Vruchtbaarheidscijfers per leeftijd

Vruchtbaarheidscijfers per leeftijd voor het Vlaamse Gewest, voor 1992, 1999 en 2006.

Bron: Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid, team Gegevensverwerking en resultaatopvolging, bewerking SVR.

Uit de geboorteformulieren die worden ingevuld door de gemeentebesturen, kunnen de geboorten per leeftijd van de moeder worden afgeleid. Demografen noemen dit de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheid. Vergelijking van de vruchtbaarheidscijfers voor 1992, 1999 en 2006 toont aan dat de moederschapleeftijd opveerde tussen 1999 en 2006, maar vooral ook verder opschoof naar hogere leeftijden. Waar voor 1999 de gemiddelde moederschapleeftijd uitkomt op 28,8 jaar, is dat 29,4 voor 2006.

Uit de vruchtbaarheidscijfer kan ook het Totaal Vruchtbaarheidscijfer (TVC) berekend worden. Dit getal geeft het gemiddeld aantal kinderen dat een vrouw zou hebben als zij over haar hele vruchtbare periode het leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidsgedrag van het observatiejaar zou volgen. Voor Vlaanderen komt dit voor het jaar 2006 uit op 1,73, lager dan de waarde voor Wallonië (1,84) en beslist lager dan de waarde op vervangingsniveau van de bevolking voor Brussel (2,07).

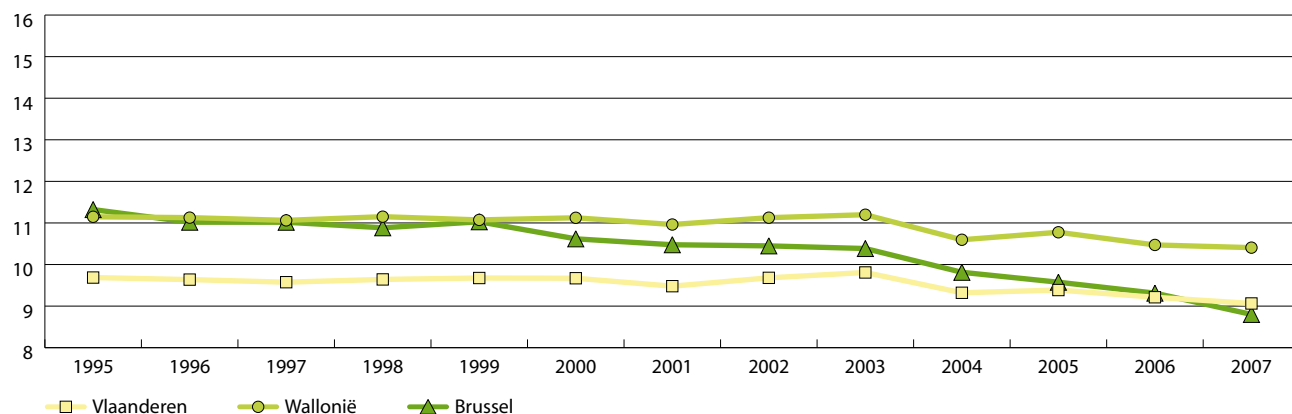
Sterfte en levensverwachting

Het aantal sterfgevallen in Vlaanderen vertoont een lichte schommeling op jaarbasis (tussen 55 en 59.000 gevallen). In 2007 overleden 55.644 inwoners, opnieuw een vijfhonderdtal minder dan het jaar voordien. Ook het **bruto sterftecijfer**, dat het aantal sterfgevallen uitdrukt per duizend inwoners, daalde zeer lichtjes (naar 9,1). Nieuw is dat Brussel nu het laagste bruto sterftecijfer laat optekenen (8,8), een gevolg van de verjonging van haar bevolking. Voor Wallonië wordt het hoogste bruto sterftecijfer genoteerd (10,4).

Binnen België ligt de **levensverwachting** het hoogst in het Vlaamse Gewest. Op basis van de sterftetafel voor 2006 is berekend dat mannen er in doorsnee kunnen rekenen op 78,1 levensjaren, vrouwen op 83,3. Dat maakt een verschil van 5,2 extra levensjaren ten gunste van vrouwen. Het stijgingsritme van de levensverwachting is wel iets sterker bij mannen dan bij vrouwen, zodat het verschil tussen beide geslachten lichtjes afkalft. In 1995 bijvoorbeeld bedroeg het verschil nog 6,4 levensjaren.

1.42 Bruto sterftecijfer

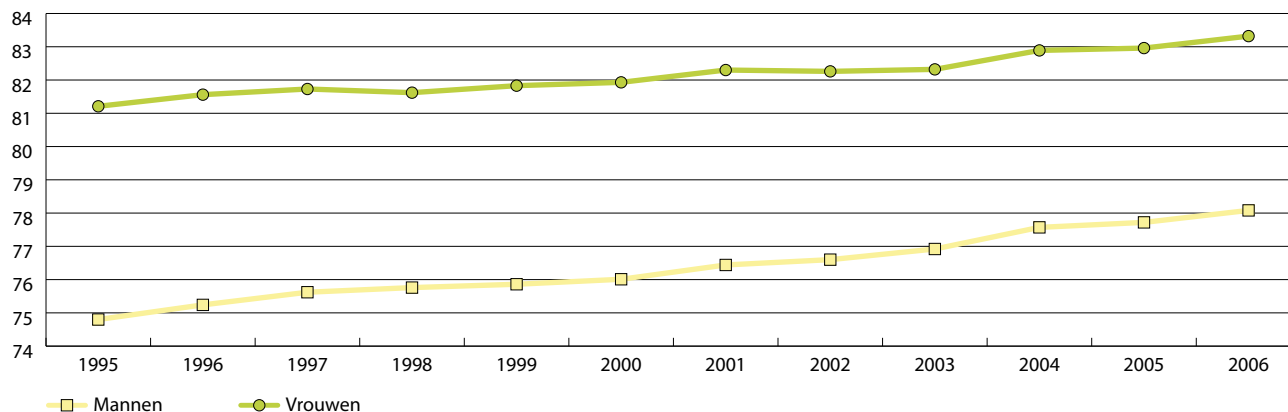
Evolutie van het bruto sterftecijfer per gewest van België tussen 1995 en 2007.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.43 Levensverwachting

Levensverwachting bij de geboorte per geslacht, in jaren, in het Vlaamse Gewest tussen 1995 en 2006.

Bron: ADSEI.

Buitenlandse migratie

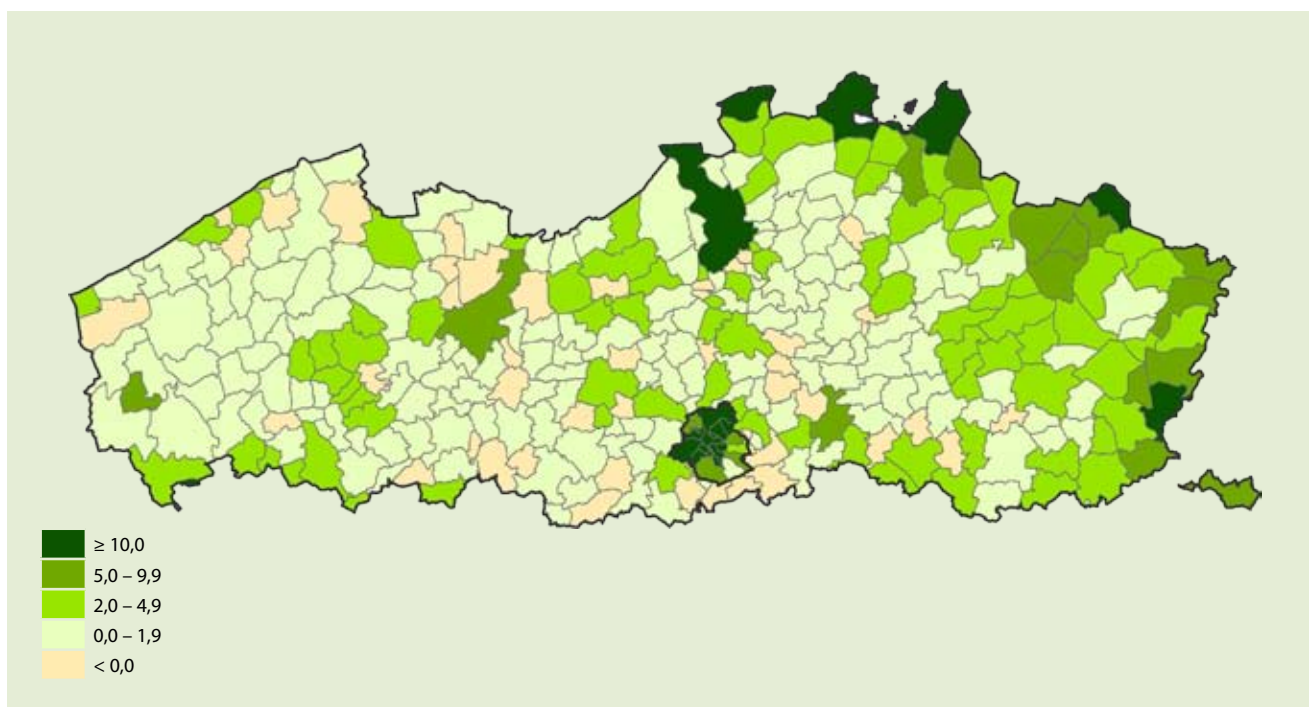
De inwijking vanuit het buitenland is de voorbije jaren duidelijk toegenomen. Dat geldt ook voor de uitwijking naar het buitenland, maar in mindere mate. Het saldo van beide bewegingen is al jaren positief, maar des te meer in recente jaren.

Per hoofd van de bevolking ligt het **externe migratiesaldo** hoger in Vlaanderen (+3,3 ‰ voor 2007) dan in Wallonië (+2,2 ‰), maar flink lager dan in de hoofdstad (+17,4 ‰).

De meeste Vlaamse gemeenten laten in recente jaren een positief saldo optekenen. Hoge cijfers vinden we vooral in de Kempen en in de Limburgse grensgemeenten met Nederland, maar ook in de steden Antwerpen, Gent en Leuven. Opvallend negatieve saldi zijn er in de randge-

1.45 Extern migratiesaldo per gemeente

Migratiesaldo uit buitenlandse migratie per gemeente van het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, gemiddelde van 2006 en 2007, per duizend inwoners (‰).

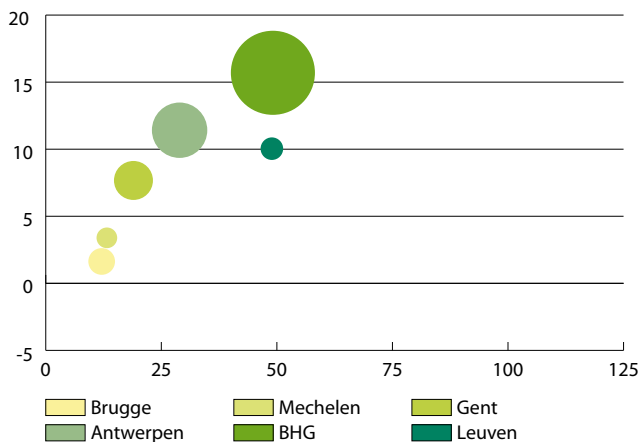

Noot: 1) 'Ambtshalve schrappingen' in de registers zijn bijgeteld bij de uitwijkingen naar het buitenland, 'herinschrijvingen' zijn daarvan afgetrokken; 2) de stand van de bevolking op 1-01-2007 werd in aanmerking genomen als 'gemiddelde bevolking' voor de beide observatiejaren.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.46a Externe migratie in de grote steden

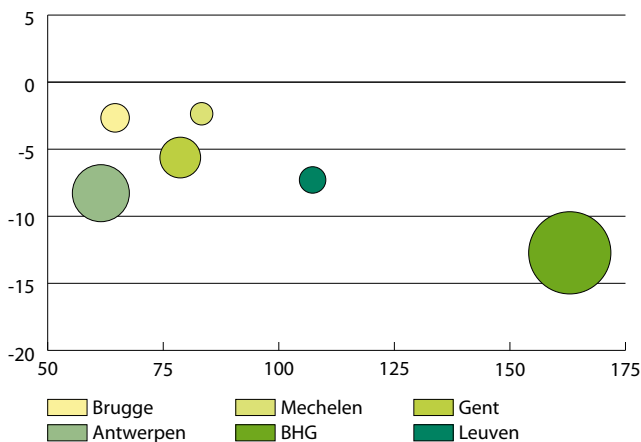
Positionering van de vijf grootste Vlaamse steden en van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (BHG) naar intensiteit (x-as) en saldo uit de buitenlandse migratie (y-as), gemiddelde voor 2006 en 2007, per duizend inwoners (%), met omvang van de bel volgens de bevolking van de stad/het gewest op 1/01/2007.

Migratie-intensiteit = som van in- en uitwijking;
Migratiesaldo = verschil tussen in- en uitwijking.
Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.46b Interne migratie in de grote steden

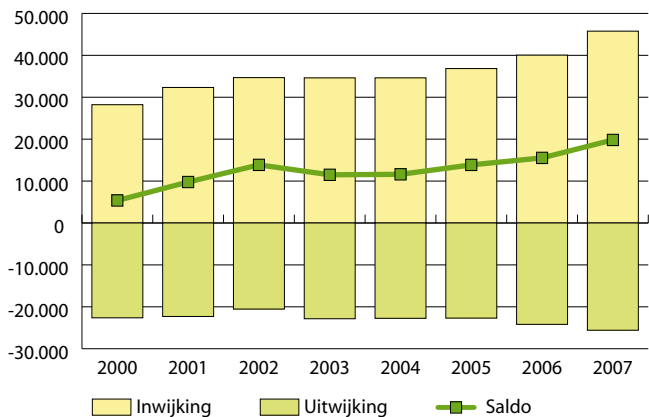
Positionering van de vijf grootste Vlaamse steden en van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (BHG) naar intensiteit (x-as) en saldo uit de binnenlandse migratie (y-as), gemiddelde voor 2006 en 2007, per duizend inwoners (%), met omvang van de bel volgens de bevolking van de stad/het gewest op 1/01/2007.

Migratie-intensiteit = som van in- en uitwijking;
Migratiesaldo = verschil tussen in- en uitwijking.
Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.44 Migratie van en naar het buitenland

Evolutie van de jaarlijkse inwijking en uitwijking van en naar het buitenland (met correctie voor herinschrijvingen en ambtshalve schrappingen en voor onbekende in- en uitwijkingen), van 1995 tot 2007, in absolute aantallen.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

meenten ten zuiden van het hoofdstedelijke gewest, in contrast met de hoofdstad zelf.

Binnenlandse migratie

Drie op de vier Vlaamse gemeenten (72%) laat voor de periode 2006-2007 een positief saldo uit binnenlandse migratie optekenen. In de grootste Vlaamse steden is dit saldo wel negatief, met andere woorden zij zien meer inwoners naar andere steden of gemeenten in het land vertrekken dan er vanuit andere steden of gemeenten komen.

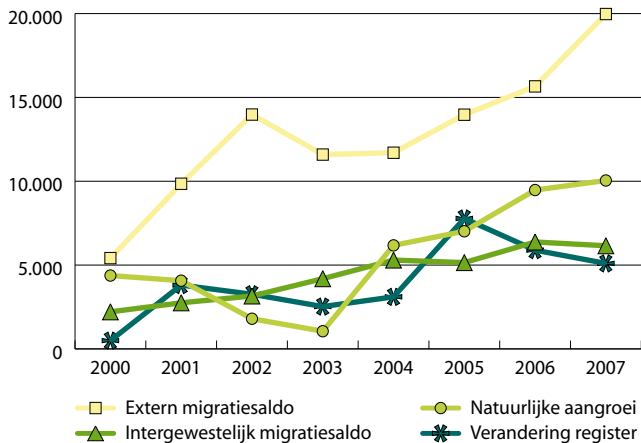
Merk op dat vooral het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest een groot verloop onder haar bevolking kent: ze ziet tal van nieuwe inwoners komen (vooral dan vanuit het buitenland), maar ziet er ook vele wegtrekken. In die zin is Brussel zowel een magneet als een doorsluispunt. Ook van Leuven kan dat gezegd worden.

Bevolkingsgroei

Sinds de eeuwwisseling versnelt de aangroei van de bevolking, hoofdzakelijk door de inwijking vanuit het buitenland.

1.47 Componenten bevolkingsgroei

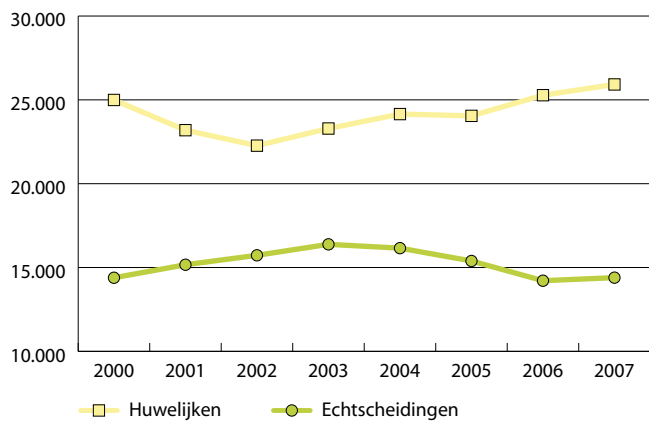
Evolutie van de natuurlijke aangroei en van de aangroei uit migratie, plus verandering van register (van wachtregister naar bevolkingsregister), Vlaams Gewest, van 2000 tot 2007.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.48 Huwelijken en echtscheidingen

Evolutie van het aantal huwelijken en echtscheidingen, Vlaams Gewest, van 2000 tot 2007.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

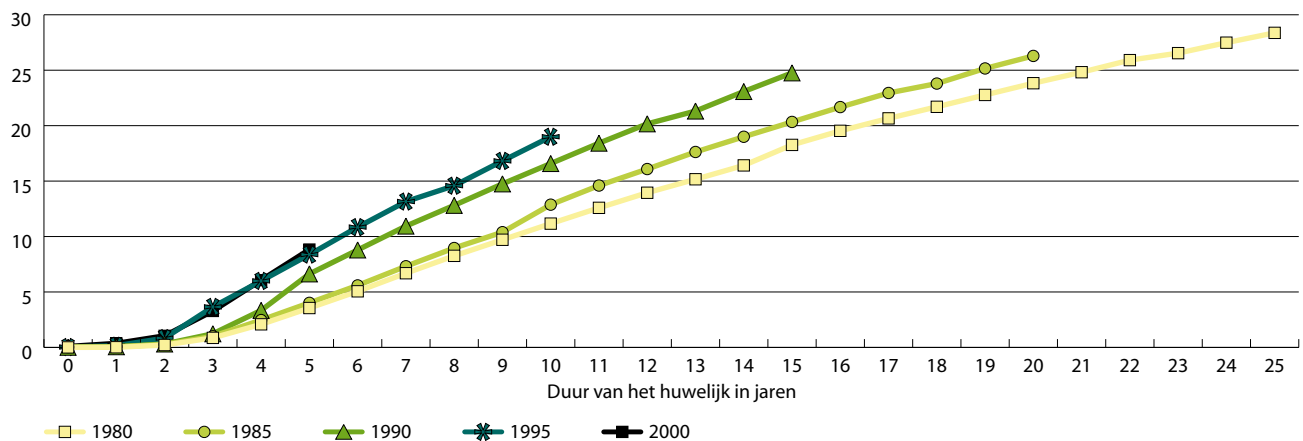
Huwelijken en echtscheidingen

Het aantal huwelijken stijgt terwijl het aantal echtscheidingen stagneert, tenminste als we uitgaan van simpele rechte tellingen.

Nadere analyse van echtscheidingen per huwelijkscohort geeft aan dat van de huwelijken afgesloten in 1980 er 25 jaar later al meer dan één op vier zijn gestrand. Mogelijk gaat dit nog in stijgende lijn, want jongere huwelijkscohorten laten zien dat hun huwelijken naar verhouding nog frequenter en vooral ook vroeger ontbonden raken. Wel is het zo dat de jongste huwelijkscohort, die van 2000, qua echtscheidingsrisico niet sterk verschilt van die van 1995, althans voor het beperkte aantal beschikbare observatiejaren (tot 2005). Mogelijk vinden we hier een eerste indicatie dat de echtscheidingsrisico's niet verder zullen stijgen. Wel stelt zich nog de vraag hoe het dan zit bij de groep koppels die samenwoont buiten een huwelijk, al dan niet met een samenlevingscontract.

1.49 Huwelijkscohortspecifieke echtscheidingscijfers

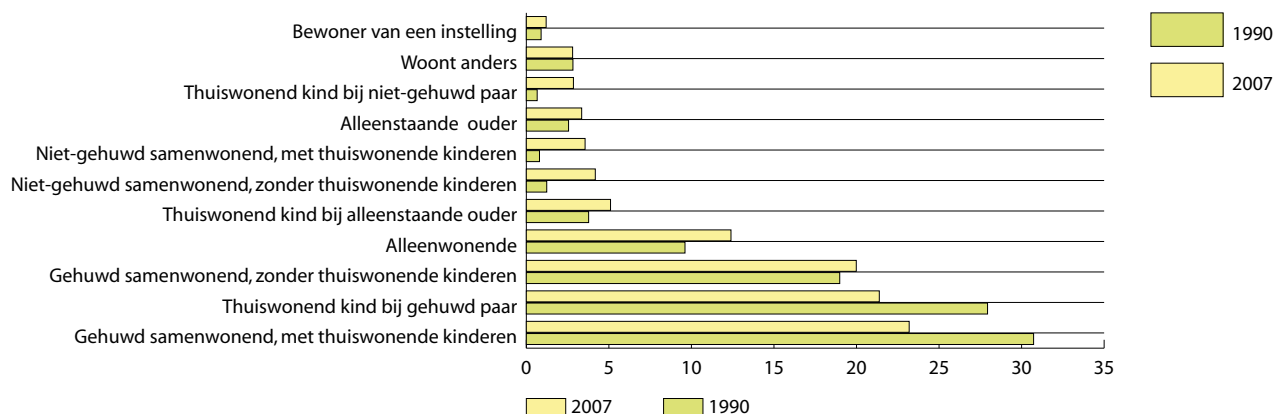
Echtscheidingsrisico naar duur van het huwelijk, voor selecte huwelijkscohorten (promoties) tussen 1980 en 2000, Vlaams Gewest, in %.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.50 Leefvormen

Leefvormen volgens het Rijksregister, in 1990 en in 2007 (stand op 1 januari), in % van de bevolking van het Vlaamse Gewest.

Bronnen: ADSEI, bewerking SVR.

Huishoudens

Het aantal private huishoudens (+17% tussen 1990 en 2008) stijgt sneller dan de bevolking (+7%). Vooral het aantal éénpersoonshuishoudens is spectaculair toegenomen (+42%). Gemiddeld genomen telt een privaat huishouden nu 2,4 personen.

De samenstelling van de huishoudens verandert grondig zodat mensen nu en in de toekomst in andere meer diverse samenlevingsverbanden wonen, dan zestien jaar geleden (Lodewijckx, 2008). Globaal genomen deelt men steeds minder vaak een huishouden met een partner. Het samenwonen met een partner én met kinderen gaat sterk achteruit. Samenwonen met een partner zonder thuiswonende kinderen komt frequenter voor. Er wordt steeds minder op basis van een huwelijk samengewoond. Niet-gehuwd samenwonen met een partner wint aan belang. Globaal woont men steeds minder met kinderen samen. Men leeft wel vaker met kinderen én niet-gehuwd met een partner en men is ook iets vaker een alleenstaande ouder. Voor de kinderen betekent dit dat zij vaker opgroeien in een niet-klassiek gezin. Steeds meer mensen wonen alleen. Ongeveer één op honderd inwoners van het Vlaamse Gewest woont collectief. Uiteraard varieert dit grondig met de leeftijd: 16% van de 80-plussers woont residentieel. Een minderheid van de bevolking woont in een ander samenleefverband. Zij voeren meestal geen eigen huishouden en wonen in bij familieleden. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Lodewijckx E., Veranderde leefvormen in het Vlaamse Gewest, 1990-2007 (en 2021). Een analyse van gegevens uit het Rijksregister, SVR-Rapport 2008/3.

Corijn M. en Lodewijckx E., Echtscheidingen en leefvorm na echtscheiding in het Vlaamse Gewest: verschillen naar herkomst. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens voor volwassenen en kinderen, SVR-Rapport 2009/4.

Pelfrene E., De nieuwe 'bevolkingsvooruitzichten 2007-2060'. Een vergelijking met vorige prognoses, SVR-Rapport 2009/3.

Willems P., Migratiebewegingen in het Vlaamse Gewest in de periode 1997-2006, SVR-Rapport 2008/2.

VOOR MEER INFORMATIE

Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie), zie: www.stabel.fgov.be

BRONNEN

Eurostat (2008), Ageing characterises the demographic perspectives of the European societies, Statistics in focus, nr. 72.

Federaal Planbureau en Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, met de medewerking van het Wetenschappelijk Begeleidingscomité (2008). Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060 (Perspectives de population 2007-2060), Federaal Planbureau, Planning Paper 105.

DEFINITIES

Asielzoekers: omvat de asielzoekers 'in de ontvankelijkheidsfase' en de 'ontvankelijk verklaarde' asielzoekers, zoals wordt bijgehouden in het wachtregister (een component van het Rijksregister). Leden van de eerste groep worden toegevoegd aan een 'open onthaalcentrum' dat bijstand in natura kan bieden; leden van de tweede groep worden zonnodig toegewezen aan een steunverlenend centrum. Met het spreidingsplan beoogt de overheid de financiële lasten van het onthaal te verdelen. De asielzoeker in kwestie kan wel in een andere gemeente verblijven dan de gemeente van het OCMW dat hem steun verleent.

Bevolkingsdichtheid: het aantal inwoners per vierkante kilometer (land) van een omschreven gebied.

Bruto geboortecijfer: aantal geboorten per jaar per duizend inwoners, berekend op de gemiddelde bevolking van het jaar.

Bruto sterftcijfer: aantal overledenen per jaar per duizend inwoners, berekend op de gemiddelde bevolking van het jaar.

Gemiddelde bevolking: de gemiddelde bevolking zoals die kan bepaald worden uit de tellingen op 1 januari van het betreffende jaar (x) en van het daaropvolgende jaar (x+1). Biedt een redelijke benadering van de bevolking op 1 juli van het betreffende jaar.

Huishoudverdunding: ontwikkeling naar alsmear kleinere huishoudens.

Innovatief bedrijf: een bedrijf dat nieuwe of duidelijk verbeterde goederen en diensten op de markt gebracht heeft ofwel nieuwe of duidelijk verbeterde productieprocessen geïntroduceerd heeft ofwel lopende of afgebroken innovatieactiviteiten heeft verricht.

Leeftijdspiramide: gekantelde verdeling van de bevolking over leeftijds- en geslachtsgroepen. De jongste leeftijdsgroep vindt men aan de basis, de oudste aan de top. Links van de centrale as staan de mannen, rechts de vrouwen. De traditionele piramidevorm oogt vandaag meer als een boon.

Levensverwachting op leeftijd x: het gemiddelde aantal jaren dat men nog blijft leven vanaf leeftijd x. Veelal transversaal opgemeten uitgaande van de jaarlijkse sterftetekansen van opeenvolgende geboortecohorten. Verondersteld wordt dat de waargenomen leeftijdsspecifieke sterftetekansen niet veranderen.

Huishouden: het huishouden bestaat uit een persoon die gewoonlijk alleen leeft, ofwel uit twee of meer personen, al dan niet met elkaar verwant, die gewoonlijk in dezelfde woning wonen en er samenleven. Onderscheid wordt gemaakt tussen private en collectieve huishoudens. In elk privaat of particulier huishouden moet een referentiepersoon worden aangeduid, teneinde de plaats van elk lid binnen het huishouden te kunnen bepalen (verwantschap).

Collectief huishouden: onder collectief huishouden verstaat men: kloostergemeenschappen, rusthuizen, weeshuizen, studenten- of arbeidershomes, verplegingsinrichtingen en gevangnissen.

Externe migratie: de migratie van en naar het buitenland. Het verschil tussen de externe of buitenlandse inwijking (immigratie) en de externe of buitenlandse uitwijking (emigratie) geeft het saldo van de externe migraties. Hierbij zijn de 'onbekende inwijkingen' bijgeteld bij de externe inwijking, en zijn de 'onbekende uitwijkingen' en de 'herinschrijvingen' bijgeteld bij de externe uitwijking, weliswaar verminderd met de 'ambtshalve schrappingen'.

Interne migratie: de migratie van en naar een andere gemeente binnen België. Het verschil tussen de interne inwijking en de interne uitwijking, berekend over alle 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest, geeft daardoor het saldo van de migraties tussen de drie Belgische regio's voor het Vlaamse Gewest.

Natuurlijke aangroei: het verschil tussen geboorten en sterfgevallen in een bepaald gebied, vaak uitgedrukt per honderd inwoners (berekend op de gemiddelde bevolking van het observatiejaar).

Naturalisatie: verandering van nationaliteit, i.c. van 'vreemde in Belg'.

Onderkapitalisatie: te weinig eigen middelen opdat voldoende kredieten kunnen verstrekt worden.

Ontgroening: proces van afname van het aandeel jongeren in de bevolking.

Totaal Vruchtbaarheidscijfer (TVC): het gemiddelde aantal levend geboren kinderen die een vrouw kan verwachten te krijgen gedurende haar reproductieve levensjaren gegeven de vruchtbaarheidscijfers voor de opeenvolgende generaties van vrouwen in het observatiejaar. Het is de som van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers zoals waargenomen in het observatiejaar op de opeenvolgende leeftijden. (in de praktijk van vrouwen tussen 15 en 49 jaar). Het Totaal Vruchtbaarheidscijfer wordt vaak afgezet tegenover de vervangingsvruchtbaarheid, wat in West-Europese landen vandaag neerkomt op een waarde van 2,07.

ViA Benchmarkregio's: het Vlaamse Gewest benchmarkt zich met Denemarken, Baden-Württemberg, Beieren, Hessen, Baskenland, West-Nederland, Zuid-Nederland, Finland, Zweden en de Britse regio's North West, East Midlands, Eastern, South East, South West en Schotland.

Vergrijzing: proces van toename van het aandeel ouderen in de bevolking.

Vruchtbaarheidscijfer: de kans voor vrouwen van een bepaalde leeftijd in de bevolking om een levend geboren kind te krijgen gedurende de observatieperiode (veelal een kalenderjaar).

VLAANDEREN NEEMT ZIJN VERANTWOORDELIJKHEID OP om de gezamenlijke financiën van de Belgische overheden in evenwicht te brengen. Het Verdrag van Maastricht beschouwt die overheden immers als een geheel. Het overschot van de regionale overheden wordt nog steeds voor het grootste deel door Vlaanderen gerealiseerd. De Vlaamse schuld is dan ook eind 2008 zo goed als volledig afbetaald.

Vlaanderen wil de fiscaliteit aanwenden als een inhoudelijk beleidsinstrument en niet louter als een financierend instrument. Gerichte belastingverminderingen hebben niet tot minder, maar tot meer opbrengsten geleid. Het gros van de inkomsten (80%) ontvangt Vlaanderen echter van de federale schatkist. Hier-

over hebben de regionale overheden vrijwel geen zeggenschap. Toch kunnen de gewesten op eigen kosten een korting op de personenbelasting toekennen. Dit is de Vlaamse jobkorting die vanaf dit jaar aan alle werkende Vlamingen (behalve de Vlaamse Brusselaars) wordt uitgekeerd. Het gaat over een bedrag van 250 of 300 euro per jaar per werkende. De belangrijkste gewestbelastingen zijn de registratierechten, de successierechten en de verkeersbelasting. Hiervoor zijn de gewesten vrijwel volledig bevoegd. Tot dusver wordt alleen de onroerende voorheffing door Vlaanderen zelf geïnd, vanaf 2010 komen daar de verkeersbelastingen bij. In deze legislatuur werd de belastingvrije som voor de registratierechten op de eerste woning verhoogd van 12.500 tot 25.000 euro. De successierechten op de gezinswoning werden voor de overlevende partner afgeschaft. De schenkingsrechten op bouwgronden werden verlaagd en de

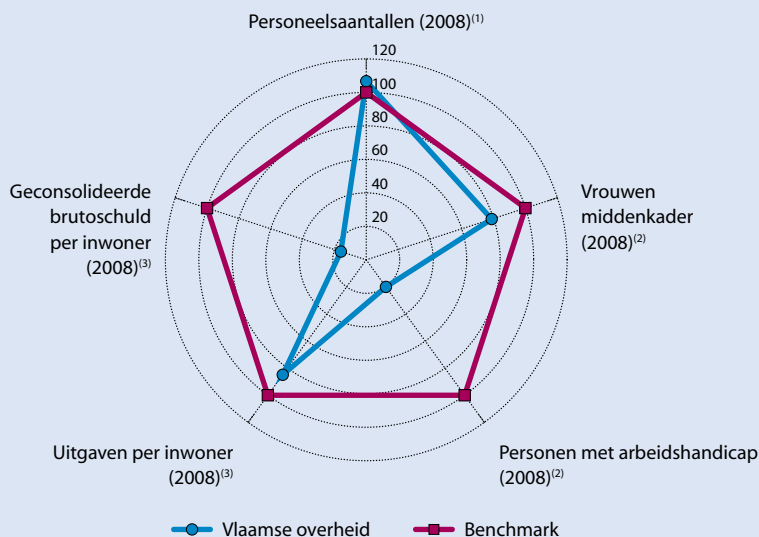
onroerende voorheffing op nieuw materieel en outillage afgeschaft. Bovendien werd de OV verlaagd voor energiezuinige gebouwen.

De uitgaven zijn sinds 2004 jaarlijks nominaal met 5% toegenomen. De snelste stijgers waren Financiën en Begroting (jobkorting), Werkgelegenheid en Gemeenschappelijk Vervoer.

Het personeelsaantal van de Vlaamse overheid breidt al enige jaren uit. Deze uitbreiding situeert zich in de externe verzelfstandigde agentschappen en ze hangt nauw samen met de maatschappelijke taken die de overheid uitvoert. Bevoegdheidsuitbreidingen en beslissingen om de dienstverlening uit te breiden vereisen niet zelden extra personeel.

De Vlaamse overheid wil met haar personeelsbeleid een voorbeeldfunctie uitoefenen en streeft daarbij naar een evenredige vertegenwoordiging van kansen-

Enkele kerncijfers goed bestuur

(1) Benchmark is het personeelsaantal eind 2004

(2) Benchmark is het aandeel dat tegen 2010 gehaald moet worden

(3) Benchmark is de som voor alle regionale overheden in België in 2008

groepen in haar personeelsbestand. De vooropgestelde doorstromingsgraad van vrouwen naar topfuncties lijkt mits consequente verderzetting van het huidige beleid haalbaar. Het aandeel personeelsleden met een arbeidshandicap blijft erg laag. Extra beleidsinitiatieven om de streefcijfers voor deze doelgroep te halen zijn noodzakelijk.

Een goed werkende overheid informeert en luistert naar zijn bevolking. Ze is bereikbaar en hanteert duidelijk en zo eenvoudig mogelijke regels.

De voorbije jaren werd de overheidscommunicatie verder uitgebouwd en informeert de Vlamingen over de aanwending van publieke middelen, de doelstellingen van de overheid en de uitvoering van beleidslijnen en actieprogramma's. Na jaren van besparing gaat het mediabudget op het einde van de legislatuur opnieuw wat naar omhoog. Ook het aantal campagnes nam toe. Televisie werd terug meer gekozen als medium.

De overheid luistert ook naar klachten over haar werking. De Vlaamse Ombudsdienst dient daarbij als ultiem meldpunt.

Belangrijk is de Vlaamse overheid bereikbaar te maken via zoveel mogelijk kanalen. Om de toegankelijkheid te verhogen werd deze legislatuur extra aandacht besteed aan één-lokettoepassingen, waarbij vooral een grote rol was weggelegd voor het Contactpunt Vlaamse Infolijn. Zij kregen als opdracht een uniek informatie- en interactieloket uit te bouwen waarbij burgers en bedrijven op één centraal punt toegang krijgen tot alle overheidsinformatie, wegwijs raken in de alle overheidsdiensten en dossiers kunnen opstarten en opvolgen. Dit unieke loket moest via meerdere kanalen bereikbaar zijn.

Deze één-lokettoepassingen steunen op de integratie van 'front- en backoffices', wat meteen één van de hoofddoelstellingen binnen het Vlaamse e-governmentbeleid vormt. Het Vlaamse e-governmentbeleid gaat in essentie over het inzetten van nieuwe technologieën en procesreorganisaties om de dienstverlening te verbeteren naar de klant, en het verhogen van de interne efficiëntie van de overheid. Het verbeteren van de interne efficiëntie zal daarbij ook voelbaar zijn aan het fysieke loket.

De Vlaamse overheid tracht ook doordacht te reguleren. Daarbij streeft ze naar duidelijke regels die gegoten worden in zo eenvoudig mogelijke procedures, die waar mogelijk elektronisch kunnen afgewerkt worden. In 2008 stegen echter de administratieve lasten. Het aantal decreten ging verder omhoog.

Financiën en begroting

De belangrijkste uitdaging voor de Vlaamse overheid blijft, er elk jaar weer voor te zorgen dat ze haar afspraken in het kader van het Belgisch stabiliteitsprogramma nakomt om zo met de andere overheden de doelstellingen van het Europese Stabiliteitspact te halen. Ze kiest daarbij telkens voor de strengste norm van de Hoge Raad voor Financiën.

Vlaanderen wil de fiscaliteit aanwenden als een inhoudelijk beleidsinstrument en niet louter als een **financierend** instrument. Een beleid van gerichte lastenverlagingen moet ertoe leiden dat niet minder maar meer belastingen naar de Vlaamse schatkist vloeien. De overheid wil de burger laten ervaren dat de lasten rechtvaardig worden verdeeld, waardoor hij meer bereid zal zijn aan zijn belastingverplichtingen te voldoen.

Het regeerakkoord voor de lopende regeerperiode stelt dat de **gewestuitgaven** 'onder geen beding verder dalen', weliswaar rekening houdend met medefinanciering door de particuliere sector. De regering wil met meer gewestuitgaven meer investeren en zo de Vlaamse economie versterken.

De bedragen die in dit deel worden besproken, zijn steeds aangepaste begrotingsgegevens uit de algemene **middelen- en uitgavenbegroting** van de Vlaamse Gemeenschap. De bedragen tot en met 2008 zijn gebaseerd op de laatst aangepaste algemene uitgaven- en middelenbegroting, en voor 2009 op de initiële algemene uitgaven- en middelenbegroting.

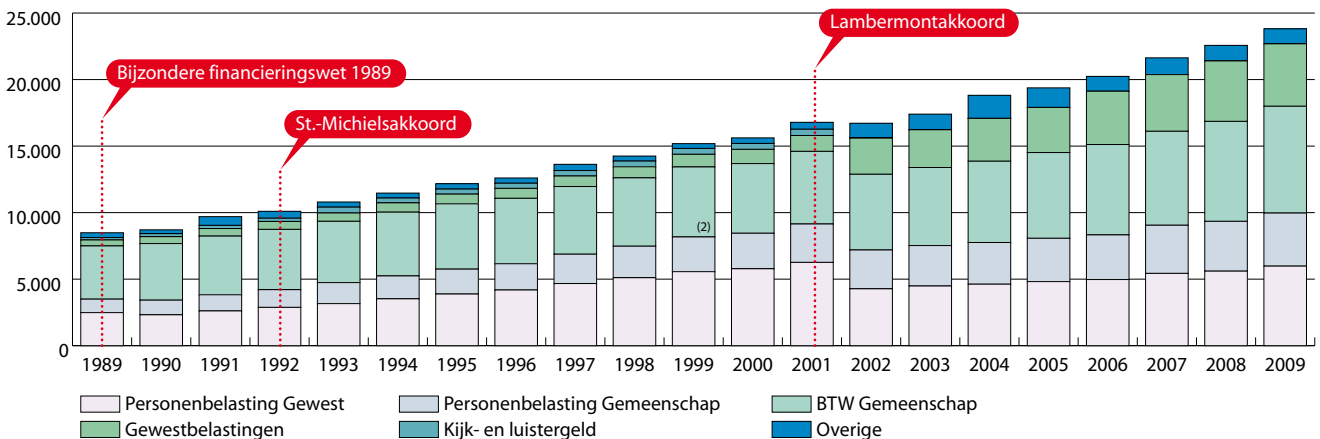
Middelenbegroting

De algemene middelen van de Vlaamse overheid werden voor het **begrotingsjaar** 2009 geraamd op 23,8 miljard euro of bijna 3.900 euro per inwoner van het Vlaamse Gewest. Dat is nominaal 5,5% meer dan het jaar voordien. Tegenover 2004 (begin lopende regeerperiode) zijn de middelen met 27% toegenomen. Dit komt neer op een gemiddelde groei van bijna 5% per jaar.

De middelen van de regionale overheden in België (inclusief de overdrachten vanuit andere overheden en verminderd met de overdrachten aan andere overheden) bedroegen in 2008 40,2 miljard euro of 3.770 euro per inwoner. Dit komt neer op 24% van alle overheidsontvangsten (inclusief de sociale zekerheid). Dit aandeel neemt licht toe (1998: 22%). Het aandeel van de federale overheid (zonder sociale zekerheid) daalt echter over de jaren vrij sterk. Sinds 2006 is het lager dan dat van de regionale overheden en bedraagt in 2008 nog 21%, tegenover 28% in 1998. Per inwoner bedragen de federale ontvangsten in 2008 3.364 euro. De overige overheidsniveaus kennen een stijgend aandeel in de totale overheidsontvangsten, vooral de sociale zekerheid. Deze laatste heeft in 2008 een aandeel van 41%, wat dus meer is dan de aandelen van de federale en de regionale overheden. Dit komt neer op 6.400 euro per inwoner. De lokale overheden hebben met 2.177 euro ontvangsten per inwoner een aandeel van 14% in de totale overheidsontvangsten.

2.1 Middelen Vlaamse overheid

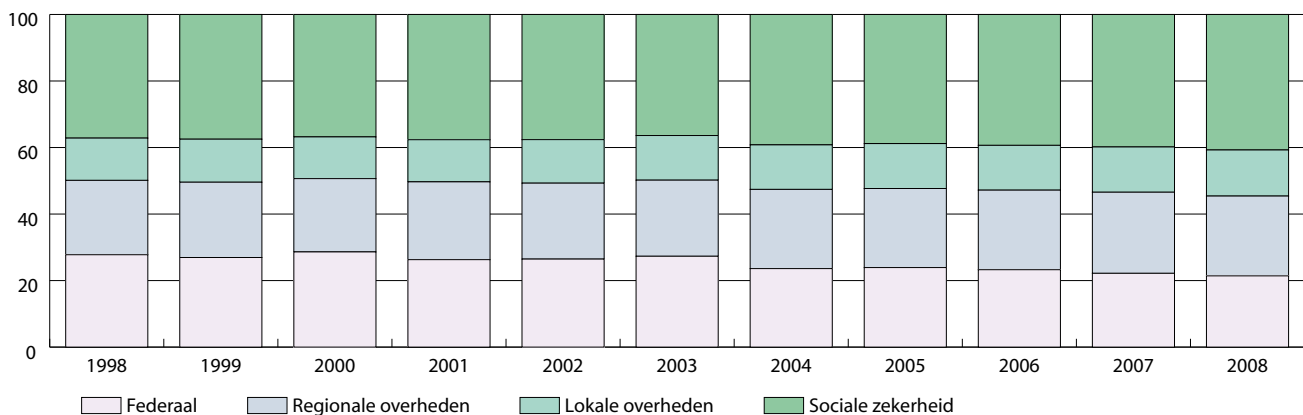
Evolutie van de algemene middelen, naar oorsprong, op basis van de laatste begrotingscontroles in miljoenen euro, van 1989 tot 2009.

Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

2.2 Ontvangsten overheid

Ontvangsten van de Belgische overheden, naar niveau, van 1998 tot 2008, in % totaal. De overdrachten vanwege andere Belgische overheden zijn hierin inbegrepen. Anderzijds zijn de cijfers vermindert met de overdrachten naar andere Belgische overheden.

Bron: INR.

Gedeelde en samengevoegde belastingen

De federale belastingen die de federale overheid int en doorstort aan Vlaanderen, vormen nog steeds de belangrijkste inkomstenbron. Dit zijn de zogenaamde **gedeelde en samengevoegde belastingen**. Het gaat over gedeelten van de **personenbelasting** (voor de gewesten en de gemeenschappen) en de **BTW** (alleen gemeenschappen). Deze belastingen behoren tot de bevoegdheid van het federale niveau, die in de **Financieringswet** vastlegt welk gedeelte aan de gewesten en gemeenschappen wordt doorgestort en hoe dit onder de regio's wordt verdeeld. Toch hebben de gewesten hierin een zekere beslissingsbevoegdheid. Ze kunnen namelijk kortingen (en vermeerderingen) toekennen op de personenbelasting die in hun grondgebied wordt betaald. Het gewest dat de korting geeft moet de federale fiscus vergoeden voor de minderopbrengsten. Het bedrag van de personenbelasting dat door de federale overheid wordt doorgestort daalt dus niet door de korting (zie verder onder Uitgabebegroting voor de huidige Vlaamse **jobkorting**). De Financieringswet die ook deze korting mogelijk maakt is een 'bijzondere wet'. Dat betekent dat ze in het federale parlement slechts met een tweederdemeerderheid kan gewijzigd worden. Bovendien moet een meerderheid van Franstaligen en Nederlandstaligen deze wijziging goedkeuren. In absolute cijfers worden de gedeelde en samengevoegde belastingen in 2009 op 18 miljard euro geraamd of iets meer dan 2.900 euro per inwoner. Hun aandeel van 75,5% in de middelenbegroting is sedert 2002 (het Lambermontakkoord omtrent de staatshervorming) vrij stabiel gebleven. Sinds 2004 namen ze jaarlijks met gemiddeld 5,4% toe, wat hoger is dan de groei van de totale ontvangsten.

De verdeling van de personenbelasting onder de gewesten en gemeenschappen is in principe gebaseerd op het aandeel van elke regio in de totale opbrengst van deze belasting. Toch zijn van de overgedragen personenbelasting twee gedeelten niet onderworpen aan deze verdeel-

slutel. Enerzijds ontvangen de gewesten aanvullende middelen voor de aan hen overgedragen bevoegdheden. Anderzijds komen de aan de gewesten overgedragen belastingen in mindering van de toegewezen personenbelasting. Dit is de zogenaamde gewestaf trek of negatieve term, die gebaseerd is op de gemiddelde opbrengst van deze belastingen in het verleden.

De verdeling van de BTW onder de gemeenschappen is slechts in beperkte mate gebaseerd op de plaats waar deze werd betaald. De verdeelsleutel voor de basisbedragen is in hoofdzaak gebaseerd op de verhouding van het aantal leerlingen van 6 tot en met 17 jaar in de Vlaamse en Franse Gemeenschap. Voor 2009 is deze verhouding 57%/43%. De extramiddelen ('herfinanciering') die sinds 2002 aan de gemeenschappen worden toegewezen (en een gedeelte van de basisbedragen) zullen echter op termijn (vanaf 2012) volledig worden verdeeld afhankelijk van de opbrengst van de personenbelasting in beide landsdelen.

Gewestbelastingen

Voor de **gewestbelastingen** zijn de gewesten (vrijwel) volledig bevoegd. Het zijn krachtens de Financieringswet: de onroerende voorheffing, de successie-, registratie-, hypotheek- en schenkingsrechten, de verkeersbelasting, de belasting op de inverkeerstelling, het eurovignet, de belasting op spelen en weddenschappen, op automatische ontspanningstoestellen en de (afgeschafte) openingsbelasting. Het afgeschafte kijk- en luistergeld was oorspronkelijk een gemeenschapsbelasting, maar wordt thans tot de gewestbelastingen gerekend. Voor 2009 worden de opbrengsten van de gewestbelastingen begroot op 4,7 miljard euro. Dat komt neer op 760 euro per inwoner. Tegenover 2008 steeg de opbrengst met 3,3%. Dit is minder dan de stijgingen die in de vorige jaren van deze regeerperiode werden opgetekend. Dit heeft ermee te maken dat in de voorgaande legislatuur zeer belangrijke

tariefverlagingen zijn doorgevoerd, die reeds in die legislatuur de ontvangsten deden toenemen. Deze verhoogde ontvangsten blijven behouden, maar in de lopende regeerperiode nemen ze niet meer in dezelfde mate toe. Gemiddeld stegen de opbrengsten sinds 2004 jaarlijks met 7,8%.

De gewestbelastingen worden nog steeds geïnd door de federale diensten. De enige uitzondering tot dusver is de onroerende voorheffing. De verkeersbelasting, de belasting op de inverkeerstelling en het eurovignet zullen echter vanaf 2010 eveneens door Vlaanderen worden geïnd. In principe zijn de gewesten bevoegd om de tarieven, de grondslag (waarop de belasting wordt berekend) en de vrijstellingen van gewestbelastingen te bepalen. Toch legt de Financieringswet een aantal uitzonderingen op. Zo wordt het kadastraal inkomen (basis van de onroerende voorheffing) federaal vastgelegd. De verkeersbelasting die verschuldigd is door vennootschappen kan alleen gewijzigd worden na akkoord van de andere gewesten.

Het aandeel van de gewestbelastingen groeide van 17% in 2004 tot 20% in 2009. De groei van de gewestbelastingen is dan ook duidelijk sterker dan die van de ontvangsten als geheel. Zowel de tarieven als de belastingbasis zijn gedaald, en toch zijn de uiteindelijke opbrengsten gegroeid. De opmerkelijkste opbrengststijgingen sinds 2004 zijn te vinden bij de schenkingsrechten (+143% of jaarlijks met 19%), de registratierechten (+64%, jaarlijks 10%), de successierechten (+38%, jaarlijks 7%) en de belasting op de inverkeerstelling (+37%, jaarlijks 6%).

In het beleid van deze (en voorgaande) legislatuur springen twee thema's in het oog. Enerzijds is er de omvorming van belastingen als louter financieringsbron tot een meer sturend instrument dat bij de belastingbetaler wil aanmoedigen zijn 'gedrag' te veranderen en zo te helpen de doelstellingen van het beleid te verwezenlijken. Anderzijds hoopte de overheid door een reeks tariefverlagingen, verlagingen van de belastingbasis en dergelijke de 'aanvaardbaarheid' van de belastingen te verhogen en zo de belastingfraude te verminderen of de drempels te verlagen om belastbare handelingen te stellen (bijvoorbeeld door verlaging van registratierechten de handel in vastgoed aanmoedigen). De verwachting was dat door deze maatregelen, ondanks de verlaagde tarieven, de totale belastingopbrengst niet zou dalen. Dit is gezien de cijfers (zie boven) zeker gelukt.

Registratierechten

De **registratierechten** vormen met 40% van de opbrengsten de belangrijkste gewestbelasting. In de voorgaande legislatuur werden de (internationaal gezien hoge) tarieven verlaagd, een belastingvrije som (abattement) op de eerste aankoop ingevoerd en de 'meeneembaarheid' in het leven geroepen. Dit laatste betekent dat bij verhuizing de voor de oude woning betaalde registratierechten in mindering kunnen gebracht worden van de registratierechten, verschuldigd bij de aankoop van een volgende

woning. De bedoeling was het aantal eigenaren te verhogen en de woonmobiliteit aan te moedigen.

In deze legislatuur werd een bijzonder vast registratierecht ingevoerd in het kader van een meer soepele regeling om een compromis vóór het verlijden van de verkoopakte minnelijk te ontbinden. Vroeger was ontbinding (en volledige teruggave van de registratierechten) immers alleen mogelijk na gerechtelijke uitspraak. In de huidige regeling kunnen deze registratierechten worden teruggevorderd via een vereenvoudigde procedure. Voor de ontbinding zelf dient dan wel een vast registratierecht van 20 euro te worden betaald.

Het abattement verhoogde van 12.500 tot 15.000 euro op de aankoopprijs van de eerste woning (hoofdverblijfplaats).

Daarbovenop is een 'bij-abattement' ingevoerd bij de hypotheekvestiging op de enige woning. Het gaat over een verhoging met 10.000 euro van het abattement voor registratierechten (20.000 euro bij klein beschrijf). Deze maatregel is gelijkwaardig met een (niet doorgevoerde) afschaffing van het registratierecht van 1% op vestiging van hypotheek tot 100.000 euro, zoals aangekondigd in het regeerakkoord. Het totale abattement (ingeval van hypotheekvestiging) stijgt zo tot 25.000 euro of 35.000 euro voor een bescheiden woning.

Ten slotte is het bijzonder registratietarief voor beroeps personen (makelaars) verlaagd van 5% naar 4%.

Successierechten

De **successierechten** zijn goed voor 22% van de gewestbelastingen in 2009 en daarmee de op een na belangrijkste.

In de vorige legislatuur was het beleid inzake successierechten, na de tariefverlagingen voordien, vooral gericht op het wegwerken van een aantal discriminaties, met name tussen echtgenoten en samenwonenden, tussen kinderen en stief- en pleegkinderen. Er werd een abattement voor zwaar gehandicapte erfgenamen uitgewerkt en de bos- en groengebieden werden vrijgesteld van successierechten.

De belangrijkste vernieuwing in deze legislatuur is de vrijstelling van successierechten op het netto gedeelte van de gezinswoning dat de partner erft. Niet alleen gehuwden, maar ook wettelijk of feitelijk samenwonenden komen hiervoor in aanmerking.

Verkeersbelastingen

De **verkeersbelasting** bekleedt met een aandeel van 20% de derde plaats onder de gewestbelastingen. Samen met de belasting op de inverkeerstelling (aandeel 5%) en het Eurovignet (2%), zal de inning ervan vanaf 2010 door Vlaanderen worden overgenomen. Voorheen was dit al met de onroerende voorheffing (en het afgeschafte kijk- en luistergeld) het geval. Voor de inningskosten zal

Vlaanderen jaarlijks een federale dotatie ontvangen. In de komende legislatuur zal werk worden gemaakt van een meer milieugerelateerde verkeersbelasting.

In deze legislatuur werd een vrijstelling van verkeersbelasting goedgekeurd voor aanhangwagens van minder dan 750 kg die niet door een vrachtauto of trekker worden getrokken. Deze voertuigen dienden niet te worden ingeschreven, maar waren wel onderworpen aan de verkeersbelasting.

Het wegenvignet, met compensatie voor de Vlamingen in de vorm van een verlaagde verkeersbelasting, waarnaar volgens het regeerakkoord zou worden gestreefd, is afgevoerd. Men streeft nu naar een slimme kilometerheffing voor vrachtwagens.

Schenkingsrechten

De **schenkingsrechten** werden in de voorgaande legislatuur al aanzienlijk verlaagd. Ook voor de overdracht van familiale ondernemingen werden de rechten verlaagd. Dat dit een succes was, blijkt uit de cijfers die voor deze belasting de sterkste groei geven van alle gewestbelastingen (+143% sinds 2004). Dit was immers een belasting die voorheen veelal werd ontdoken. Het aandeel in 2009 bedraagt 6%.

In deze legislatuur werd een andere maatregel uit de vorige legislatuur verlengd. Het gaat over de verlaging van rechten op schenkingen van bouwgronden, die afliep eind 2005 en verlengd werd tot einde 2009. Deze maatregel heeft tot doel de bouwactiviteit te bevorderen.

Onroerende voorheffing (OV)

De **onroerende voorheffing** is vooral van belang voor gemeenten en provincies die via **opcentiemen** een veelvoud ontvangen van de opbrengst die voor het gewest is bestemd. Dit laatste gewestaandeel is goed voor slechts 2% van de gewestbelastingen. Voor elk onroerend goed wordt het gewestaandeel vermenigvuldigd met de opcentiemen, die elke gemeente en provincie autonoom vaststelt, om de ontvangsten ten gunste van het lokale bestuur te berekenen. Het gemiddelde van de gemeentelijke opcentiemen bedraagt in 2008 1334 (= 1334%), wat betekent dat de 'gemiddelde gemeente' voor de onroerende goederen op haar grondgebied 13,34 keer de opbrengst ten bate van het gewest krijgt. Het gemiddelde van de provinciale opcentiemen bedraagt 334. Dit impliceert dus dat met betrekking tot de goederen op haar grondgebied de gemiddelde provincie 3,34 keer de opbrengst voor het gewest ontvangt.

Hoewel de onroerende voorheffing een gewestbelasting is, die sinds 1999 door Vlaanderen wordt geïnd, stelt de Federale Overheidsdienst Financiën de belastbare basis vast, namelijk het **kadastraal inkomen**. De tarieven worden wel door het gewest (en de lokale besturen) bepaald. Op dat gebied heeft Vlaanderen reeds in de vorige legislatuur initiatieven genomen. Met name kregen rechtsper-

sonen (waaronder vennootschappen) een belastingkrediet ten belope van het gewestaandeel.

Vanaf het aanslagjaar 2009 zijn twee nieuwe maatregelen in werking getreden. Enerzijds werd de OV voor energiezuinige woningen en andere energiezuinige gebouwen met 20% tot 40% verlaagd, naargelang van de 'energieprestatie (E-peil)' van het goed. Deze verlaging geldt voor de gehele OV, inclusief het gemeentelijk en provinciaal aandeel. Anderzijds wordt vanaf 2009 nieuw materieel en outillage (bedrijfinvesteringen) volledig van OV vrijgesteld, dus ook wat het gemeente- en provinciaal aandeel betreft. Sinds 2004 was al het gewestaandeel vrijgesteld. De lokale besturen worden vergoed voor de mindere opbrengsten. De mogelijkheid om de OV volgens wijk te differentiëren, wat krachtens het regeerakkoord zou worden onderzocht, is niet ingevoerd.

Overige middelen

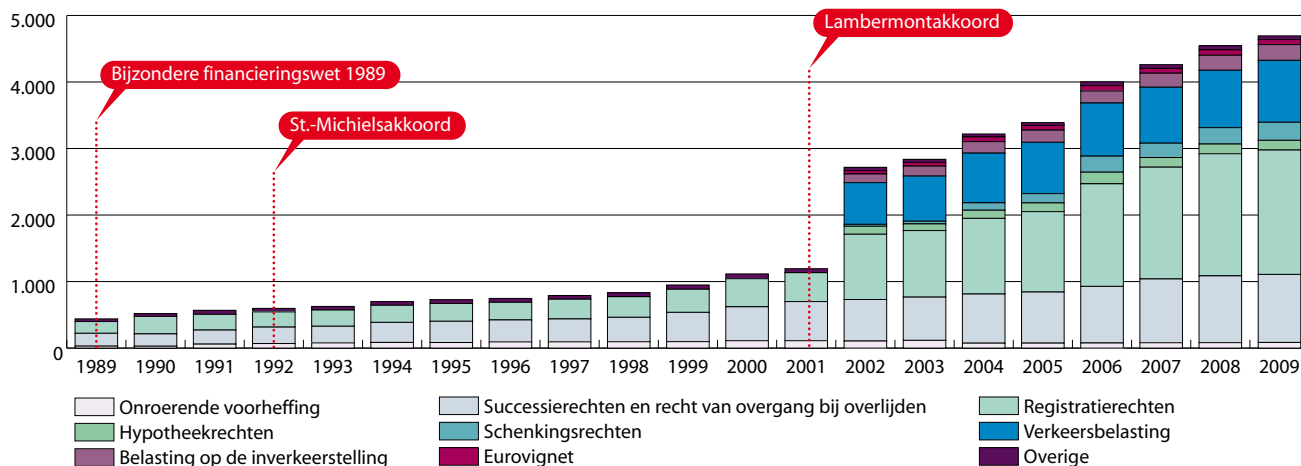
De overige middelen zijn in 2009 goed voor 1,1 miljard euro of 5% van de totale middelen.

Ter compensatie van de overheveling van het kijk- en luistergeld naar de gewesten ontvangen de gemeenschappen sedert 2002 een speciale dotatie vanwege de federale overheid. Er is tevens een belangrijke federale dotatie voor tewerkstellingsprogramma's.

Naast de bovenvermelde gewestbelastingen (krachtens de financieringswet) beschikt de regionale overheid over een andere fiscale bevoegdheid, ditmaal rechtstreeks ingesteld door de grondwet. Ze kan namelijk binnen haar bevoegdheidsdomeinen autonoom belastingen heffen, voor zover de federale overheid op deze materies geen belastingen heft. Deze bevoegdheid wordt vooral door de verzelfstandigde agentschappen van de Vlaamse overheid uitgeoefend. Dit zijn de milieuheffingen (waterheffingen, afvalheffing en de mestheffing), alsook de leegstandsheffingen (woningen en bedrijfsruimten) en de heffing op ongeschikte en/of onbewoonbare woningen. Nieuw vanaf 2009 is de daadwerkelijke inning van de planbatenheffing. Het betreft een heffing om de meerinkomsten te belasten van onroerende goederen, veroorzaakt door een bestemmingswijziging in een ruimtelijk uitvoeringsplan. Ook wordt vanaf 2009 een nieuwe heffing inzake huishoudelijk verpakkingsafval ten laste van FOST Plus geïnd. Voorts is beslist de **leegstandsheffing** op woningen vanaf 2010 over te hevelen van het gewestelijk naar het gemeentelijk niveau. Dit betekent dat de gemeenten dan zelf verantwoordelijk zijn voor deze belasting en zelf de opbrengsten voor het lokale woonbeleid ontvangen. Dit maakt het voor de gemeenten mogelijk doeltreffender op te treden tegenover verwaarlozing en verkrouting van woningen. Bovendien wordt op die manier de verwarring opgeheven doordat de gemeenten nu reeds over de mogelijkheid beschikken eigen gemeentebelastingen op verwaarloosde woningen op te leggen. Zo kon een eigenaar voor hetzelfde feit twee aanslagbiljetten krijgen, één van het gewest en een van de gemeente. Bovendien

2.3 Gewestbelastingen

Evolutie van de gewestbelastingen tussen 1989 tot 2009 op basis van de laatste begrotingscontroles, in miljoenen euro, van 1989 tot 2009.

Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

kon de gemeente opcentiemen heffen op de gewestelijke belasting. Het gewest blijft evenwel bevoegd voor de leegstandsheffing op bedrijfsruimten en voor de heffing op 'ongeschikte of onbewoonbare' gebouwen. Gebouwen kunnen immers slechts 'ongeschikt of onbewoonbaar' worden verklaard na het volgen van een strikte, op Vlaams niveau vastgelegde procedure.

De opbrengsten van deze heffingen worden voor 2009 op 153 miljoen euro begroot. De belangrijkste zijn de water-

heffing, betaald via de waterfactuur (63 miljoen), en de OVAM-afvalheffing (48 miljoen).

Uitgabenbegroting

De algemene uitgaven van de Vlaamse overheid worden voor 2009 begroot op 24,8 miljard euro (**betaalkredieten**). Dit is een stijging met 0,25 miljard of 1% tegenover 2008. Over het geheel genomen groeiden de uitgaven tussen 2004 (begin huidige regeerperiode) en 2009 jaarlijks gemiddeld met 5%. Tegenover 2004 zijn ze met 28% toegenomen.

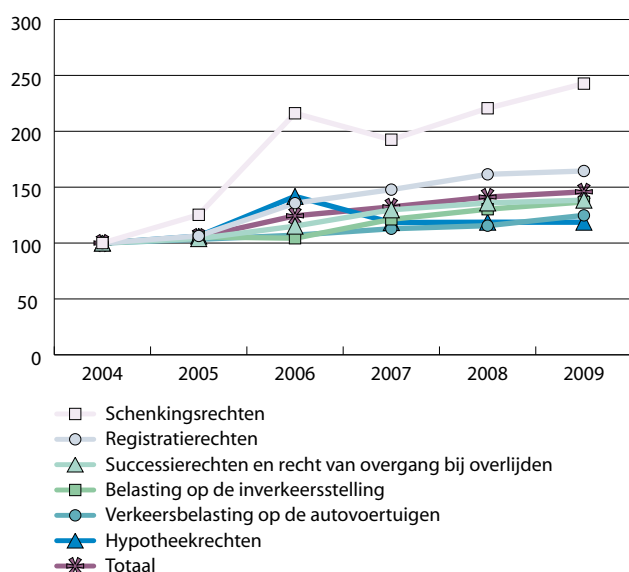
De belangrijkste beleidsdomeinen naar uitgaven zijn al jaren nauwelijks veranderd. Financiën en Begroting gaat in 2009 wel duidelijk vooruit en neemt nu plaats 5 in. Dit heeft vooral te maken met de 'jobkorting'. Dat is de boven reeds aangehaalde korting op de personenbelasting. Deze is in 2009 in zijn laatste fase getreden. Vanaf 2009 zal jaarlijks aan elke werkende inwoner van het Vlaamse Gewest een korting van 250 euro worden toegekend, aan de laagste inkomens 300 euro. Bedoeling is het verschil tussen uitkering en loon te vergroten, om te voorkomen dat werkzoekenden zich in de werkloosheid zouden nestelen. (Vlaamse) Brusselaars genieten deze korting niet, evenmin als werkenden met een activiteitsinkomen van minder dan 5.500 euro. De minderinkomsten voor de federale overheid dient de Vlaamse overheid te compenseren met een dotatie aan het federale niveau, die ten laste komt van Financiën en Begroting. In 2009 bedraagt die dotatie 710 miljoen euro.

Veruit het grootste deel van de uitgaven gaat in 2009 naar Onderwijs en Vorming met 9,2 miljard euro of 37% van het totale bedrag, vooral voor de lonen van het onderwijzend personeel. Het domein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin komt op een verre tweede plaats en krijgt 3,2 miljard euro of 13%. Mobiliteit en Openbare Werken

2.4 Gewestbelastingen sinds 2004

Evolutie van de gewestbelastingen op basis van de laatste begrotingscontroles, basis 2004 = 100, van 2004 tot 2009.

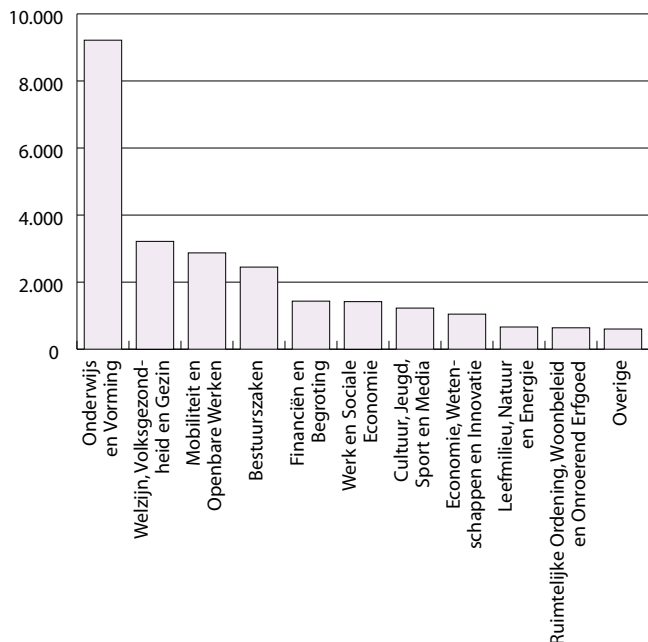
De openingsbelasting, de belasting op spelen en weddenschappen, de belasting op automatische ontspanningstoestellen, het Eurovignet en de onroerende voorheffing worden in de grafiek niet weergegeven.

Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

2.5 Uitgaven

Betaalkredieten in 2009, naar beleidsdomein, in miljoenen euro. Sommige verzelfstandigde agentschappen hebben belangrijke eigen ontvangsten (of ontvangsten vanuit andere overheden). Hun uitgaven kunnen daardoor hoger zijn dan de dotaties die zij ontvangen uit de begroting van de Vlaamse Gemeenschap. Bij de berekening van de betaalkredieten wordt geen rekening gehouden met de aflossingen van leningen. Leningen hebben immers in het verleden reeds geleid tot een uitgave en werden op dat moment in de kredieten opgenomen.

Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

neemt met 2,9 miljard een kleine 12% voor zijn rekening. Bestuurszaken, dat onder andere ambtenarenzaken, lokale overheden en stedenbeleid omvat, en Financiën en

Begroting volgen op de vierde en vijfde plaats, met 10% en 6% van de uitgaven.

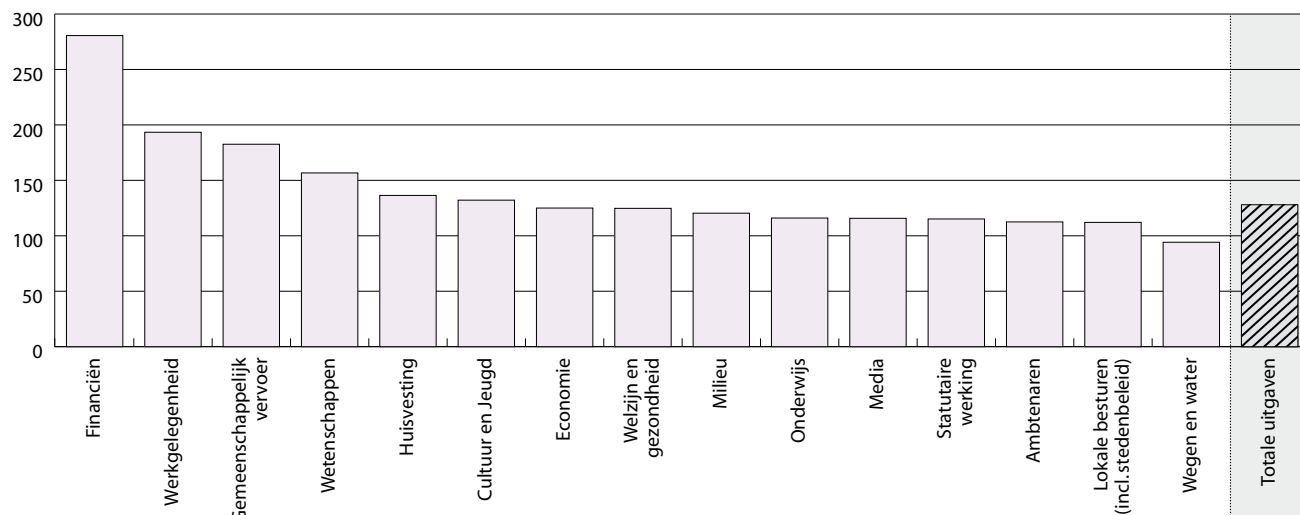
Van de, naar uitgaven, 15 belangrijkste thema's (fijner dan de beleidsdomeinen) zijn de grootste budgetstijgingen in de lopende regeerperiode te zien bij financiën en begroting (+181%), gevolgd door werkgelegenheid (+93%) en gemeenschappelijk vervoer (+83%). Op plaats 4 en 5 komen wetenschappen (+57%) en huisvesting (+36%). De provisies worden hier buiten beschouwing gelaten. De begroting nam het minst toe voor wegen en water (-6%) lokale besturen (inclusief stedenbeleid) (+12%) en ambtenaren (+13%), gevolgd door 'statutaire werking' en media.

In de vorige regeerperiode (1999-2004) zag de evolutie er enigszins anders uit. Toen was een sterkere nadruk op eerder 'zachtere' thema's vast te stellen. De top-3 werd gevormd door gemeenschappelijk vervoer (+77%), cultuur en jeugd (+54%) en welzijn en gezondheid (+47%). Ook lokale en regionale besturen en media groeiden sterk. Hekkenluiters waren financiën (-28%), economie (-16%) en werkgelegenheid (-7%). Ook wegen en water verminderden hun uitgaven. Algemeen stegen de uitgaven met 22%.

De uitgaven van de Belgische regionale overheden (verminderd met de overdrachten aan andere overheden) bedroegen in 2008 41,4 miljard euro (3.757 euro per inwoner) of 23% van de totale overheidsuitgaven (met inbegrip van de sociale zekerheid en de lokale overheden). De federale overheid neemt 24% voor haar rekening. Zoals aan de ontvangstenzijde is in de tijd een afname van het aandeel van de federale uitgaven vast te stellen. De overige niveaus, vooral de sociale zekerheid, zagen hun aandeel stijgen. De sociale zekerheid heeft in 2008 een uitgavenaandeel van 39%, de lokale overheden 13%.

2.6 Verschuivingen uitgaven

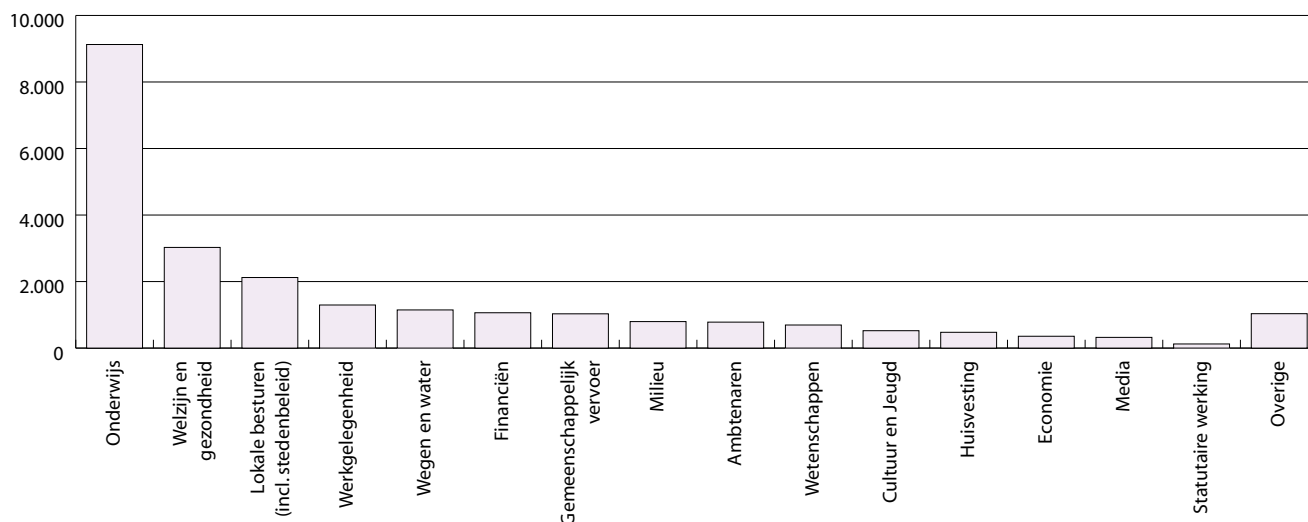
Evolutie van de betaalkredieten tussen 2004 en 2009, naar thema, 2004=100. Alleen de vijftien belangrijkste thema's zijn hier weergegeven, zonder provisie.

Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

2.7 Uitgaven naar thema

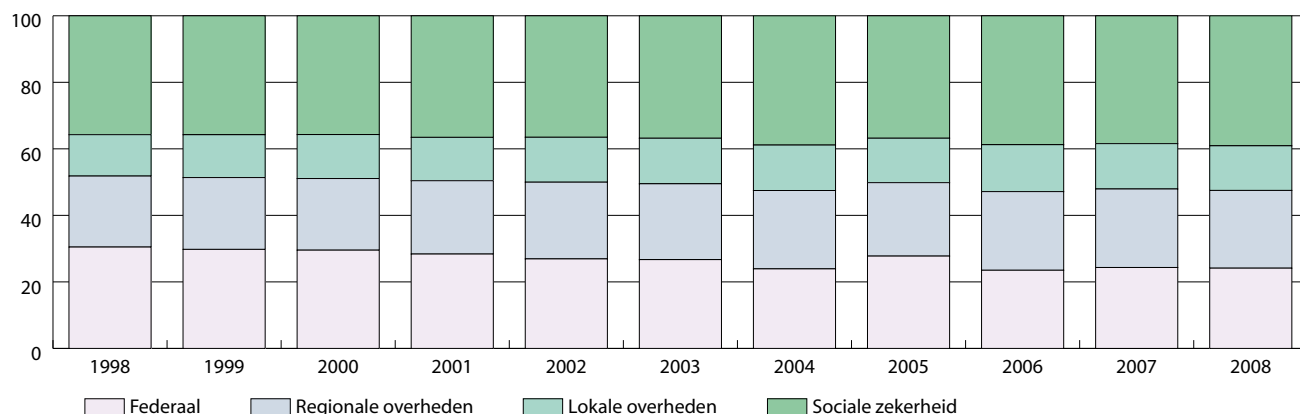
Betaalkredieten in 2009, naar thema, in miljoenen euro.

Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

2.8 Uitgaven overheid

Uitgaven van de Belgische overheden, naar niveau, van 1998 tot 2008, in % gezamenlijke overheid. De cijfers zijn vermindert met de overdrachten naar andere Belgische overheden.

Bron: INR.

Vorderingensaldo

Om de gezondheid van de overheidsfinanciën binnen de lidstaten van de Europese Unie te garanderen werd op Europees niveau het **Stabiliteitspact** afgesloten. De gemeenschappen en gewesten hebben in 1999 een samenwerkingsakkoord met de federale overheid onderschreven waarin ze verklaren het Stabiliteitsprogramma van België te ondersteunen en de langetermijnstrategie van de Hoge Raad van Financiën na te leven. Die langetermijnstrategie werd uitgewerkt om de financiën van alle Belgische overheden, als geheel genomen, in evenwicht te brengen. De Vlaamse Regering kiest daarbij telkens voor het strengste scenario van de Hoge Raad.

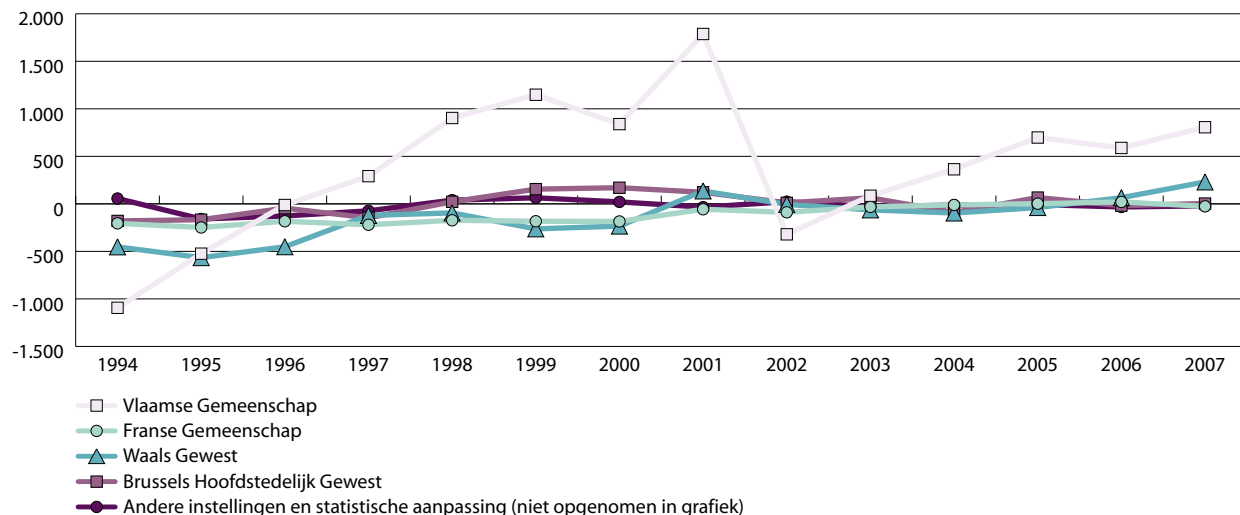
De Vlaamse Gemeenschap levert een grote inspanning om het gezamenlijke tekort van de overheden in België

te reduceren. Sinds 1997 is het **vorderingensaldo** in Vlaanderen positief (behalve in 2002). Bovendien nam Vlaanderen het leeuwendeel van het door alle regionale overheden te boeken overschot voor zijn rekening. In 2007 bedroeg het vorderingensaldo van de Vlaamse Gemeenschap 810 miljoen euro. Dat wil echter niet zeggen dat de andere regio's de jongste jaren geen inspanningen verrichtten. Het Waalse Gewest liet in 2007 een mooi overschot van 230 miljoen zien, na een overschot van 65 miljoen in 2006. De Franse Gemeenschap en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest boeken een klein saldo.

Het verschil met de niet-regionale overheden blijft groot. De gewesten en gemeenschappen boekten in 2008 gezamenlijk een overschot van afgerond 140 miljoen euro, tegenover 1.000 miljoen een jaar eerder. Daartegenover bleef de federale overheid afsluiten met een aanzienlijk

2.9 Vorderingensaldo regionale overheden

Vorderingensaldo van de afzonderlijke regionale overheden, in miljoenen euro van 1994 tot 2007.

Bron: INR, NBB.

tekort (5,5 miljard), wat meer is dan de 3,7 miljard tekort die ze in 2007 boekte. De sociale zekerheid kon een overschot voorleggen, ditmaal van 1,3 miljard, tegenover 1,8 miljard in 2007. Ook de lokale overheden (gemeenten, provincies, ...) sloten in 2008 positief af (200 miljoen overschot, tegenover een tekort van 190 miljoen in 2007). Als geheel boekten de overheden in 2008 een tekort van 3,9 miljard euro, of -1,1% BBP. In 2007 was er een tekort van 1,1 miljard of -0,3% BBP.

Schuld

De totale schuld bestaat uit twee componenten: de directe en de indirecte schuld. De directe schuld is gegroeid uit de leningen die de overheid jaarlijks aanging om haar tekorten te financieren. De indirecte schuld bestaat uit leningen die Vlaamse verzelfstandigde agent-schappen of lokale overheden afsloten en waarvan de

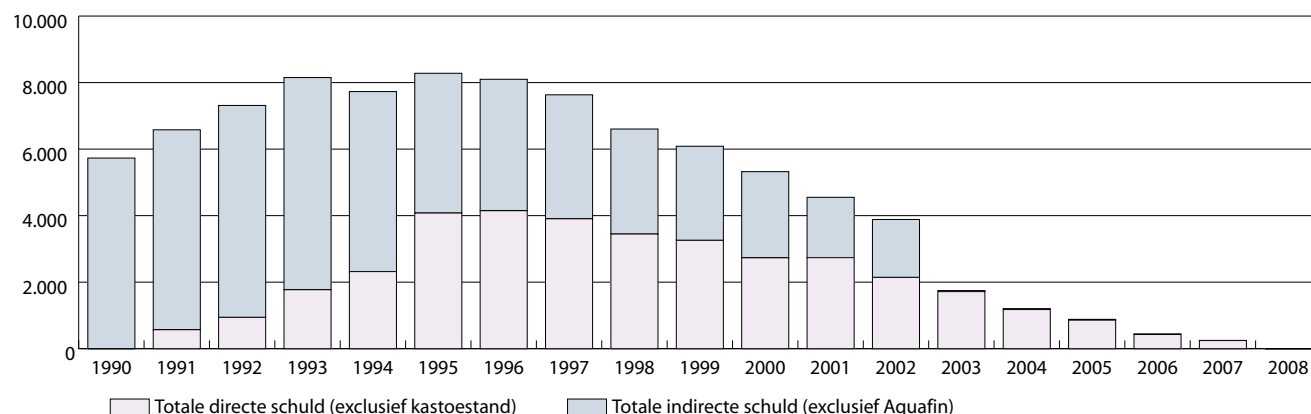
Vlaamse overheid de financiële lasten geheel of gedeel-te-lijk op zich neemt.

De **directe schuld** van de Vlaamse Gemeenschap is vanaf 1996 continu gedaald, met uitzondering van een zeer geringe toename in 2001. Dat had te maken met de beslissing om een deel van de indirecte schuld van de lokale overheden over te hevelen naar de directe schuld. Door deze beslissing daalde in 2001 de indi-recte schuld met 550 miljoen euro en steeg de directe schuld met hetzelfde bedrag. Op haar hoogtepunt eind 1996 bedroeg de directe schuld van de Vlaamse overheid nog 4,15 miljard euro. Eind 2008 was deze schuld zo goed als afbetaald. Toch zal in 2009 de schuldpri-positie als gevolg van de economische crisis stijgen.

De **indirecte schuld** stond eind 1993 op haar hoogste peil met 6,4 miljard euro. Eind 2005 was dit nog 20 miljoen euro. In 2003 verdween het Vlaamse aandeel

2.10 Schuld

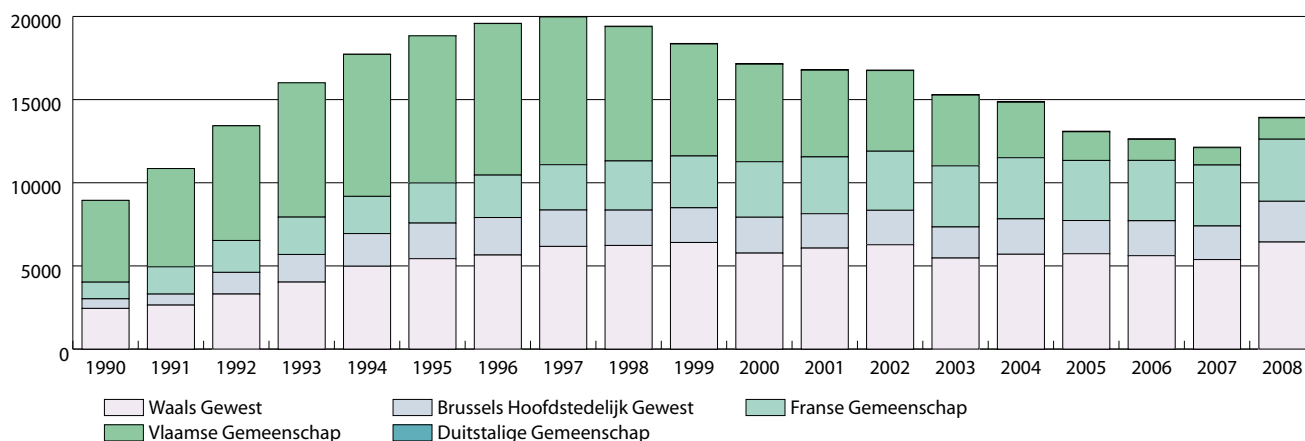
Directe (exclusief kastoestand) en indirecte (exclusief Aquafin) schuld van de Vlaamse ministeries, tussen 1990 en 2008, in miljoenen euro.

Bron: FB, afdeling Financieel Management.

2.11 Schuld regionale overheden

Geconsolideerde brutoschuld van de afzonderlijke regionale overheden, van 1990 tot 2008, in miljoenen euro. De schulden van de regionale overheden zijn niet geconsolideerd met die van de overige overheidssectoren, maar slechts intern.

Bron: INR.

in de schuld van het Amortisatiefonds van de Leningen voor de Sociale Huisvesting (ALESH) uit de indirecte schuld, waardoor deze laatste vrijwel tot nul werd herleid. De ALESH-schuld bestaat uit leningen uit de sociale huisvestingssector en werd overgenomen door de toenmalige Vlaamse Huisvestingsmaatschappij, thans de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen.

De totale schuld (directe + indirecte) neemt jaarlijks af, van 8,3 miljard euro eind 1995 tot 4 miljoen eind 2008.

De **geconsolideerde brutoschuld** van de Vlaamse overheid (ruimer dan alleen de ministeries, waarop de directe en indirecte schuld betrekking hebben) bedroeg eind 2008 echter 1,3 miljard euro. Dit is lager dan die van de overige regionale overheden in dit land (Duitstalige Gemeenschap uitgezonderd). In lijn met de totale schuld van de regionale overheden is ook de Vlaamse schuld voor het eerst sinds 1996 (licht) toegenomen. Het Waalse Gewest had 6,4 miljard euro schuld, de Franse Gemeenschap 3,7 miljard en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 2,4 miljard.

De federale overheid had ondertussen een geconsolideerde brutoschuld opgebouwd van 290 miljard euro eind 2008. De federale overheid neemt dan ook het overgrote deel van de gezamenlijke overheids-schuld voor haar rekening, die eind 2008 309 miljard bedraagt. Zoals bekend zijn de gewesten en gemeenschappen schuldvrij van start gegaan. Eind 2008 hadden ze samen een schuld van 14 miljard. De schuld van de lokale overheden overschreed in 2004 die van de gewesten en gemeenschappen en bedraagt eind 2008 16 miljard. De sociale zekerheid tot slot was eind 2008 schuldenvrij.

Provisies en fondsen

De Vlaamse Regering probeert via het aanleggen van een **'conjunctuurprovisie'** de gevolgen van de verslechterende economie op te vangen. Voor de begroting 2009 wordt 178 miljoen euro ingeschreven. Voor 2008 stond 236 miljoen ingeschreven, waarvan 21 miljoen werd overgedragen naar 2009. Inclusief deze overdracht staat voor 2009 dus in totaal 199 miljoen ter beschikking. Deze provisie kan voor allerlei doeleinden worden gebruikt, maar wordt gewoonlijk toegewezen aan het Toekomstfonds of het reservefonds van het Vlaams Zorgfonds (verantwoordelijk voor de Vlaamse zorgverzekering). Dit laatste reservefonds wordt kortweg het 'Zorgfonds' genoemd. Beide vormen de belangrijkste reservefondsen van de Vlaamse overheid.

In 2007 kwam het **Toekomstfonds** tot stand. Dit wordt deels door overdrachten van de conjunctuurprovisie, deels uit een eigen dotatie gestijfd. In 2008 werd quasi het volledige bedrag van het fonds (500 miljoen euro) aangewend voor de financiering van Dexia door de aankoop van aandelen. Het **Zorgfonds** wordt eveneens uit conjunctuurprovisies en uit een eigen dotatie gefinancierd. Eind 2008 had het bijna 900 miljoen in kas. Het dient om de verplichtingen van de zorgkassen in het kader van de Vlaamse zorgverzekering te waarborgen. Het dient niet voor de reguliere financiering van de verplichtingen van de Vlaamse zorgverzekering; maar alleen om in uitzonderlijke omstandigheden bijkomende financiering te waarborgen. ■

Het Vlaamse overheidspersoneel

Een belangrijke uitdaging voor de beleidsmakers is de Vlaamse overheidsadministratie te laten aansluiten bij de Europese koplopers. Een efficiënt functionerende en transparante overheidsadministratie vormt immers een essentiële factor voor de competitiviteit van landen en regio's en voor het vertrouwen van burgers en ondernemingen.

Om snel, soepel en efficiënt op nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen en uitdagingen in te spelen werd de structuur van de Vlaamse overheidsadministratie aangepast. Sinds de invoering van **Beter Bestuurlijk Beleid** (BBB) in 2006 zijn de taken en de bevoegdheden van de overheid gegroepeerd in dertien logisch samengestelde beleidsdomeinen. In plaats van één ministerie van de Vlaamse Gemeenschap zijn er nu dertien Vlaamse ministeries, namelijk één per beleidsdomein. Een dergelijk ministerie bestaat uit een departement en een aantal agentschappen. De departementen zorgen voor beleidsvoorbereiding, zoals het voorbereiden van regeringsbeslissingen. De agentschappen houden zich onder meer bezig met beleidsuitvoering, zoals subsidies toekennen of wegen onderhouden.

Deze 'nieuwe' Vlaamse overheid moet vertrouwen en rechtszekerheid bieden. Dat kan als ze een kwaliteitsvolle dienstverlening biedt, als ze efficiënt en doeltreffend is en als ze over mensen en middelen beschikt om haar belangrijke taak waar te maken.

2.12 Personeelsaantallen

Het aantal personeelsleden per soort instelling, 2004-2008, telkens situatie op 31/12.

	2004	2005	2006	2007	2008
Vlaamse ministeries	13.706	13.013	13.037	13.767	14.070
Extern verzelfstandigde agentschappen	22.414	22.941	23.437	24.141	24.284
Adviesraden	113	118	114	124	134
Overige entiteiten*	629	671	733	795	826
Totaal	36.862	36.743	37.321	38.827	39.314

*VZW Vlaams centrum voor Agro- en Visserijmarketing, Vlaams Audiovisueel Fonds, VZW Vlaams Interuniversitair Instituut voor de Biotechnologie, VZW ESF-Agentschap, VZW De Singel, VZW Muhka, FWO Vlaanderen.
Bron: Departement Bestuurszaken.

2.13 Personeelskenmerken

Het aandeel hoger opgeleiden (niveau A en B), het aandeel 55-plussers en het aandeel contractuelen binnen de dertien ministeries, 2003-2008.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Aandeel hoger opgeleiden	41,9	43,4	45,1	46,6	48,4	49,9
Aandeel 55+	15,1	16,1	17,5	19,1	19,7	20,2
Aandeel contractuelen	27,5	26,9	28,3	27,8	28,3	30,5

Bron: Departement Bestuurszaken.

2.14 Diversiteit

Aanwezigheid van doelgroepen in de Vlaamse overheid, in %, 2005-2008.

	2005	2006	2007	2008	Streefcijfer
Vrouwen in topfuncties	11,0	17,0	17,0	20,0	33,0% tegen 2015
Vrouwen in middenkader	23,0	26,3	24,8	26,0	33,0% tegen 2010
Allochtonen	0,4	1,1	1,6	1,8	4,0% tegen 2015
Arbeidsgehandicapten		0,7	0,8	0,9	4,5% tegen 2010

Bron: Jaarrapport Emancipatieambtenaar.

als een opportuniteit naar voor, hoewel het de Vlaamse overheid ook voor een enorme uitdaging stelt.

Diversiteit

De overheid wil een voorbeeld zijn voor alle burgers en organisaties op het gebied van gelijke kansen en diversiteit. Daarom wil ze dat de diversiteit van de samenleving weerspiegeld wordt in het eigen personeelsbestand en worden er voor bepaalde doelgroepen te behalen streefcijfers gehanteerd.

Vrouwen

Het aandeel **vrouwen** binnen de topfuncties steeg tot een vijfde. Het gaat slechts over een beperkt aantal personen waardoor het aandeel snel kan veranderen. Toch gaat het de goede kant op, mits het huidige beleid consequent verder gezet wordt is het gestelde streefcijfer voor vrouwen in topfunctie haalbaar.

Het aandeel vrouwen in het middenkader stagneerde. De oorzaak hiervan ligt bij de instroom voor middenkaderfuncties. Ondanks de recente toename van vrouwelijke kandidaten voor deze functies, blijven vroegere 'geslaagden' ook kandidaten, en dat zijn in hoofdzaak mannen. Om het streefcijfer betreffende het aandeel vrouwen in het middenkader te realiseren zijn echter extra beleidsdaden nodig.

Allochtonen

Het aandeel **allochtonen** in het personeelsbestand van de Vlaamse overheid stijgt gestaag, nu tot 1,8%. Deze kansengroep is goed op weg om het streefcijfer te bereiken. Hun instroom is recent, 90% is jonger dan 45 jaar. Doordat hun scholingsgraad gemiddeld lager ligt, werken ze vooral op niveaus C en D.

Arbeidshandicap

Minder goed gaat het met het aandeel personen met een arbeidshandicap. Hun aandeel blijft onder de één procent hangen. Vier op vijf van de werkzoekenden met een arbeidshandicap heeft geen diploma hoger secundair onderwijs. De meeste personen met een arbeidshandicap

kunnen dus enkel op niveau D aan de slag. Maar net op niveau D wordt steeds minder aangeworven. Ook andere factoren zoals inactiviteitsvallen en te weinig flexibele wervingsmethoden spelen een rol.

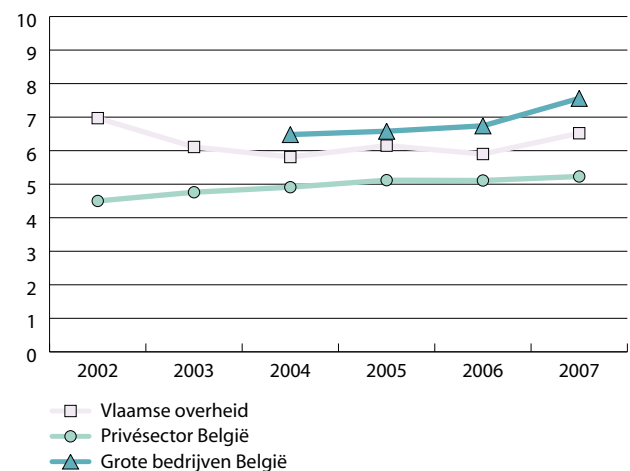
Ziekteverzuim

In 2007 bedroeg het **ziekteverzuim** van de Vlaamse ambtenaren 6,52%. Dit is een toename tegenover vorig jaar. Al een aantal jaren is het ziekteverzuim hoger dan het gemiddelde ziekteverzuim in de particuliere sector in België. Wordt de Vlaamse overheid vergeleken met andere bedrijven met meer dan duizend werknemers dan hebben de ambtenaren een lager ziekteverzuim.

Om de afwezigheden te beperken neemt de overheid zowel repressieve (ziektecontroles) als preventieve maatregelen. Zo zijn er vaccinaties tegen griep, tetanus en hepatitis A en B, opleidingen ter preventie van bot- en gewrichtsklachten, cardiovasculaire opsporingsprogramma's, preventief kankeronderzoek en het bevorderen van sport en fitness op en buiten het werk. ■

2.15 Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim binnen de diensten van de Vlaamse overheid en de Belgische privé-bedrijven, in %, 2002-2007.

Bron: Departement Bestuurszaken en Securex.

Overheidscommunicatie & reguleringsmanagement

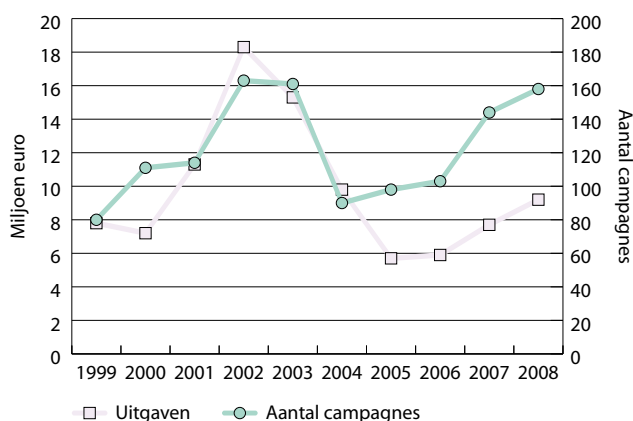
Via persvoorlichting en multimediale campagnes informeert de overheid de burgers en bedrijven over haar beleid. De overheid voert openheid en toegankelijkheid hoog in het vaandel en is daarom bereikbaar via zoveel mogelijk nuttige kanalen. Om de toegankelijk te verhogen werd deze legislatuur extra aandacht besteed aan één-lokettoepassingen, waarbij vooral een grote rol was weggelegd voor het Contactpunt Vlaamse Infolijn. Zij kregen als opdracht een uniek informatie- en interactieloket uit te bouwen waarbij burgers en bedrijven op één centraal punt toegang krijgen tot alle overheidsinformatie, wegwijs raken in de alle overheidsdiensten en dossiers kunnen opstarten en opvolgen.

Deze één-lokettoepassingen steunen op de integratie van front- en backoffices, wat meteen één van de hoofd doelstellingen binnen het Vlaamse e-governmentbeleid vormt. Het Vlaamse e-governmentbeleid gaat in essentie over het inzetten van nieuwe technologieën en procesreorganisaties om de dienstverlening te verbeteren naar de klant, en het verhogen van de interne efficiëntie van de overheid. Het verbeteren van de interne efficiëntie zal daarbij ook voelbaar zijn aan het fysieke loket.

De overheid luistert ook naar klachten over haar werking. De Vlaamse Ombudsdienst dient daarbij als ultiem meldpunt. De Vlaamse overheid tracht ook doordacht te reguleren. Daarbij streeft ze naar duidelijke regels die gegoten worden in zo eenvoudig mogelijke procedures, die waar mogelijk elektronisch kunnen afgewerkt worden.

2.16 Overheidscampagnes

Evolutie media-aankoop (in miljoen euro) en aantal overheidscampagnes, van 1999 tot 2008.

Bron: DAR, afdeling Communicatie & Ontvangst.

Overheidscampagnes

Sinds 2006 wordt er opnieuw meer budget uitgetrokken voor de aankoop van mediaruimte via centrale media-aankoop. Parallel is er een toename van het aantal overheidscampagnes. De dominante positie van de print-media in de mediamix nam sinds 1999 geleidelijk af, ten voordele van de overige media.

De centrale media-aankoop levert korting op bij de aankoop van mediaruimte. Dat resulteerde in 2008 in een gemiddelde korting van 35 % op de normale commerciële tarieven, een besparing van 5 miljoen euro. In het verleden werden nog hogere besparingen gerealiseerd. De gedaalde kortingen, zowel relatief als absoluut, zijn echter het gevolg van de gedaalde volumes.

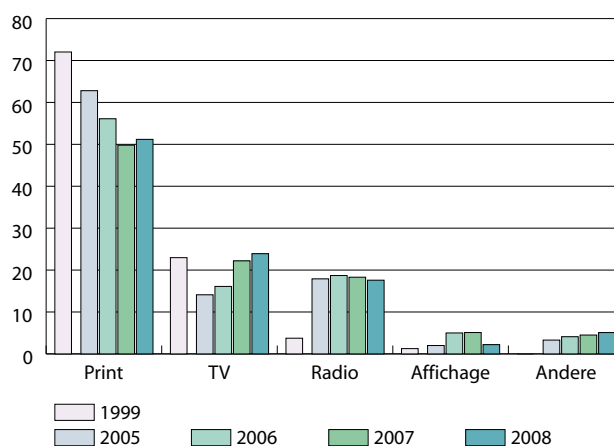
Naast de aankoop van mediaruimte communiceert de overheid ook via eigen communicatiemiddelen zoals persmededelingen, folders en brochures, de portaalsite www.vlaanderen.be en talrijke andere overheidswebsites.

Contactpunt Vlaamse Infolijn

Het Contactpunt Vlaamse Infolijn groeit jaar na jaar verder uit tot het centrale punt waar burgers en bedrijven terecht kunnen voor alle informatie van de Vlaamse overheid.

2.17 Spreiding media-aankoop

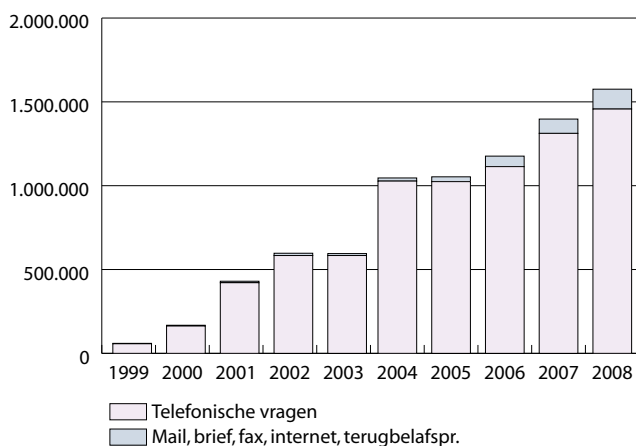
Evolutie bestedingen overheidscampagnes naar medium, van 1999 tot 2008, in %.

Bron: DAR, afdeling Communicatie & Ontvangst.

2.18 Contactpunt Vlaamse Infolijn

Evolutie aantal oproepen Contactpunt Vlaamse Infolijn, van 1999 tot 2008.

De aantallen van 1999 hebben slechts betrekking op 10 maanden (in maart 1999 is de Vlaamse Infolijn van start gegaan).
Bron: Contactpunt Vlaamse Infolijn.

In 2008 steeg het aantal contacten met net geen tien procent tot bijna 1,6 miljoen. De telefoon blijft het primaire communicatiekanaal van het klantencontactcentrum, maar andere kanalen zoals de portaalsite www.vlaanderen.be (met 1,4 miljoen bezoekers), interactieve digitale televisie en teletekst vergroten de bereikbaarheid van de informatie, ook buiten de kantooruren. Door de Vlaamse Infolijn en haar informatie via verschillende kanalen toegankelijk te maken wordt de overheid meer bereikbaar.

Het Contactpunt Vlaamse Infolijn ondersteunt verschillende infolijnen van de Vlaamse overheid. Eind 2008 waren er 12 lijnen in beheer van het Contactpunt. De

LijnInfo is goed voor een derde van alle contacten. Ook de Kind en Gezin-lijn, de Vlaamse Belastinglijn en de Dossierlijn Studietoelagen genereren veel oproepen. Het gratis infonummer 1700 was goed voor bijna een kwart van alle oproepen. Een groot deel van de oproepen bij 1700 hadden onderwijs en vorming als onderwerp. Ook energiebesparing, bouwen en wonen, overheid en werken waren populaire thema's.

De overige infolijnen bij het Contactpunt zijn de Taal-telefoon, Teletolk en infolijnen over Wonen in Brussel, het Vlaams Zorgfonds, de Vlaamse Zorgkas, de VREG en Slimweg.

Klachtenbehandeling

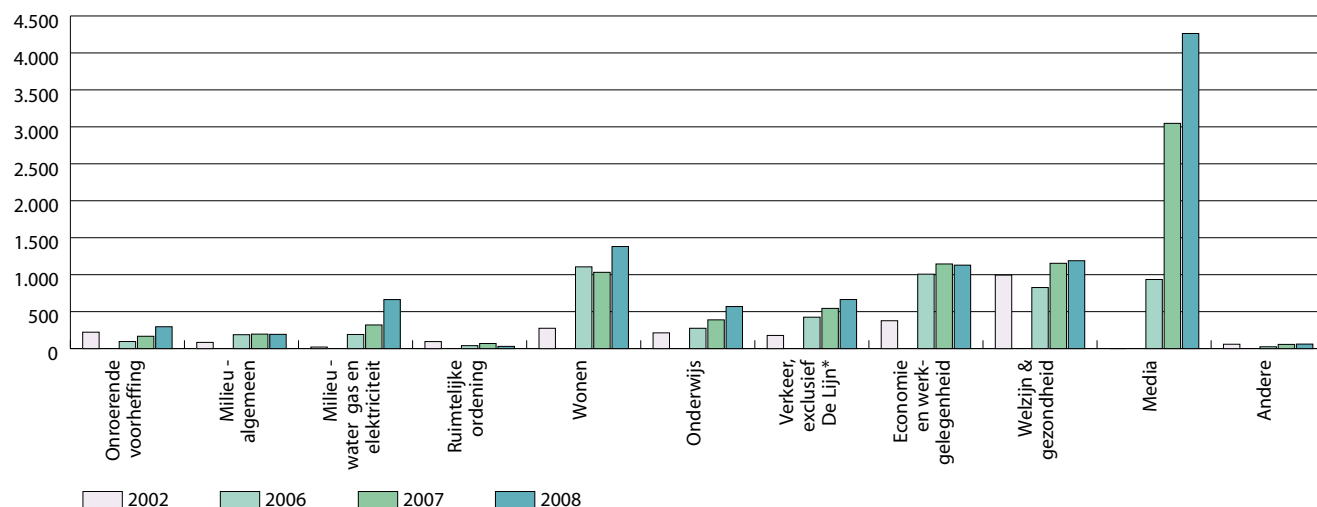
Een behoorlijke dienstverlening veronderstelt een goed uitgebouwd systeem van klachtenbehandeling. Binnen de Vlaamse overheid is die georganiseerd op twee niveaus. Wanneer iemand zich onterecht behandeld voelt door de Vlaamse overheid, stapt hij eerst naar de klachtendienst van de betrokken instantie. Dit heet eerstelijnsklachtenbehandeling. Pas wanneer de klager vindt dat hij onvoldoende gehoor krijgt, kan hij terecht bij de **Vlaamse Ombudsdienst**. Deze Ombudsdienst, een aan het Vlaams Parlement verbonden maar onafhankelijke instelling, treedt op als tweedelijnsklachtenbehandeling.

Eerstelijns

In 2008 liepen 10.438 ontvankelijke klachten binnen. Sinds 2002 is het aantal klachten verdrievoudigd. Dat betekent niet noodzakelijk dat de diensten slechter presteren dan voorheen, maar kan ook te wijten zijn aan een betere en meer toegankelijke klachtenregistratie. Zo

2.19 Ontvankelijke eerstelijnsklachten

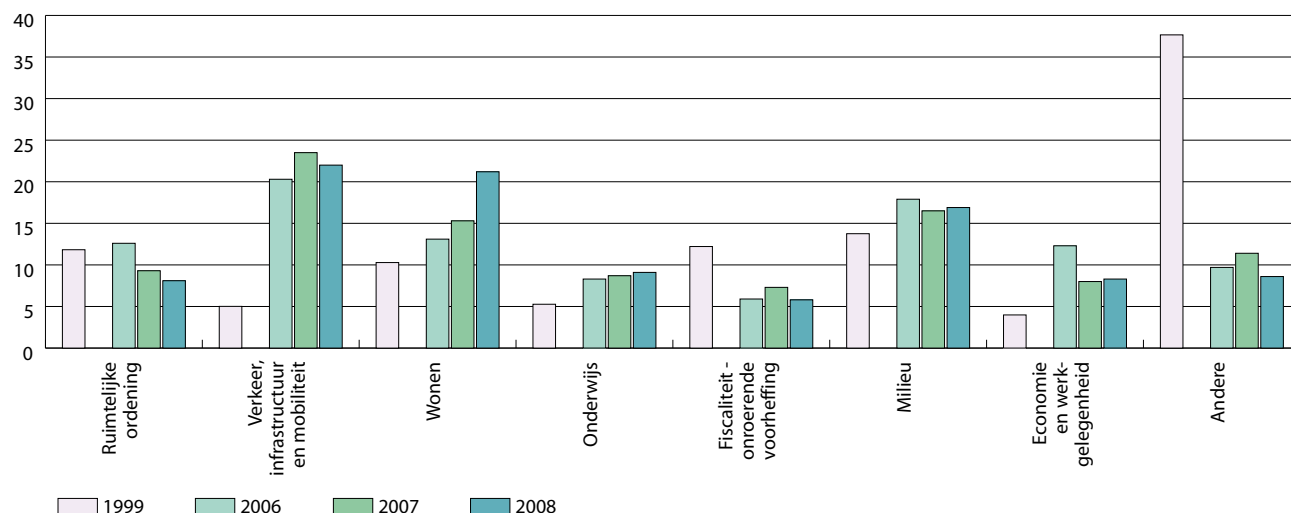
Evolutie ontvankelijke eerstelijnsklachten naar domein, van 2002 tot 2008. Het aantal klachten voor het thema Verkeer, infrastructuur en mobiliteit is exclusief klachten van De Lijn*.

*De door hen gerapporteerde klachten bleken ook meldingen en gewone klantenreacties te bevatten en werden daarom niet opgenomen.
Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

2.20 Ontvankelijke klachten

Evolutie ontvankelijke klachten die door de Vlaamse Ombudsdienst in behandeling zijn genomen, van 1999 tot 2008, naar thema, in %.

Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

worden klachten voor wonen sinds medio 2006 geregistreerd door de sociale huisvestingsmaatschappijen in plaats van de voormalige Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM). Dat is een gevolg van de BBB-hervorming. Enkele van die huisvestingsmaatschappijen doen hun werk zeer grondig en noteren ook de klachten over onderhouds- en herstellingswerkzaamheden, wat voorheen niet gebeurde. Ook bij de categorie 'media' is er sinds 2006 plots een piek in het aantal eerstelijnsklachten. Het verschil in vergelijking met de voorgaande jaren zit bij de VRT, waar de directie Televisie een – succesvol- proefproject voor een klantendienst startte.

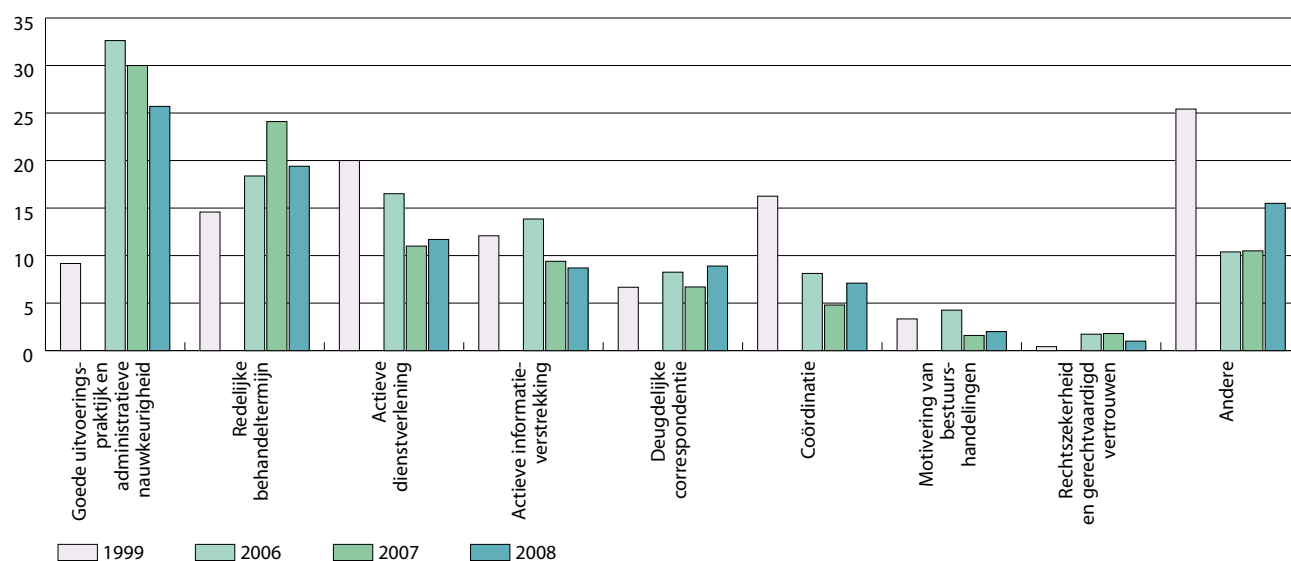
Tweedelij

In 2008 behandelde de Vlaamse Ombudsdienst 5.674 verzoeken. Zeven op tien van de verzoeken is onontvankelijk. Meestal hebben deze geen betrekking op een Vlaamse overheidsdienst, zijn het louter vragen om informatie of had de verzoeker zich niet eerst tot de klachtendienst van de betrokken overheidsinstantie gewend.

De ombudsdienst kwam in 2008 voor 1.467 dossiers tot een beoordeling. Bij iets meer dan helft ervan werd een ombudsnorm geschonden of een te verhelpen misverstand gesignaleerd. De vaakst geschonden ombudsnormen zijn de goede uitvoeringspraktijk en een redelijke behandeltermijn.

2.21 Geschonden ombudsnorm

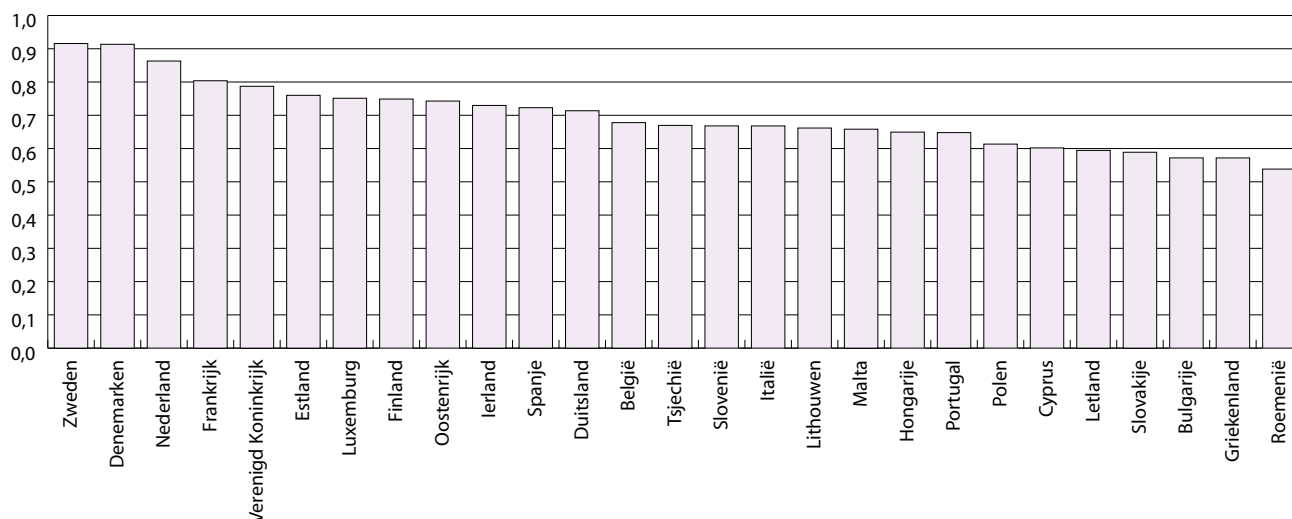
Geschonden ombudsnormen in de dossiers beoordeeld door de Vlaamse Ombudsdienst, van 1999 tot 2008, naar geschonden norm, in %. Bij de beoordeling van een dossier kan meer dan één norm gehanteerd worden.

Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

2.22 On line overheid

E-government readiness: de mate waarin landen klaar zijn voor e-government, Europese vergelijking, 2008.

De toegekende score wordt berekend op basis van een analyse van overheidswebsites, de telecommunicatie-infrastructuur en het opleidingsniveau van de onderzochte landen. Scores variëren tussen 0 en 1, waarbij hogere scores wijzen op een hogere mate van 'e-government readiness'.
Bron: VN.

E-government

De Verenigde Naties voert jaarlijks een onderzoek uit naar de 'e-government readiness', de mate waarin een land klaar is voor e-government. Het resultaat is een ranglijst waarbij alle landen een bepaalde score krijgen voor hun 'e-government readiness'. In 2008 stond België op wereldvlak op een 24ste plaats in de ranglijst. Binnen de EU-landen bekleedt het een positie in het midden.

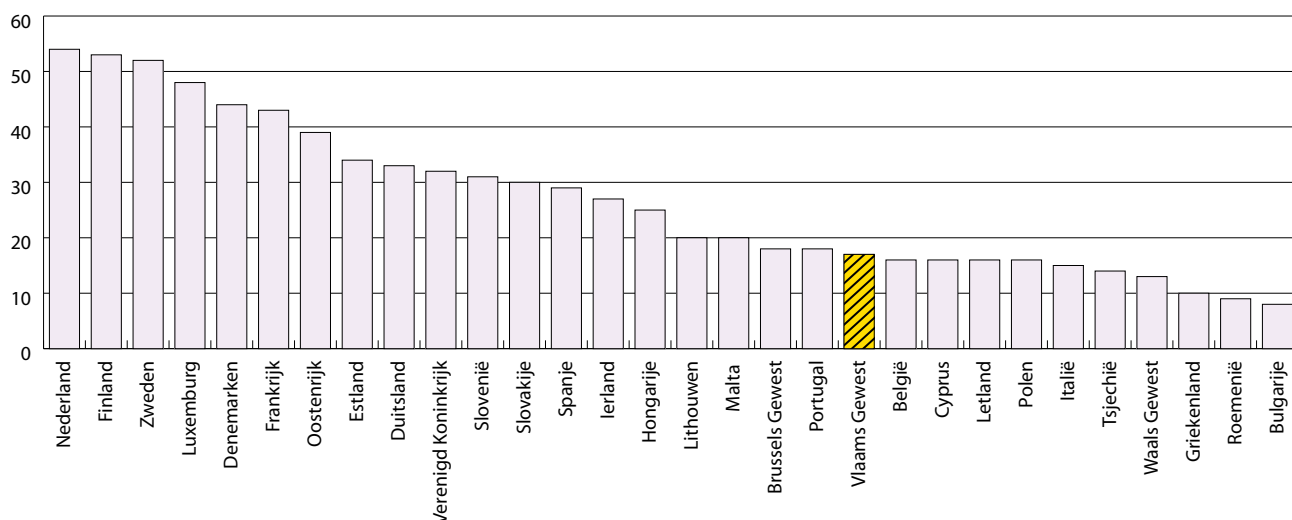
Op Vlaams niveau werd tijdens de voorbije regeerperiode vooral gefocust op de integratie van 'front- en

backoffices'. De Vlaamse overheid evolueert zo verder van een omgeving met eilandjes van gegevens naar een omgeving waar gegevens ontsloten worden uit authentieke gegevensbronnen en waarbij deze informatie onderling uitgewisseld wordt. Daardoor moeten burgers en bedrijven steeds minder lastig gevallen worden met vragen om gegevens die al bekend zijn.

Het platform dat al deze eilandjes van informatie integreert kent reeds tientallen toepassingen, zoals het online aanvragen van studietoelagen, het vergelijken van elektriciteitsprijzen, de premiezoeker bouwen en wonen, een e-loket voor de landbouw, ...

2.23 E-government: burgers

Europese vergelijking van het aantal internetgebruikers die internet gebruiken voor interactie met de overheid, 2008, in %. Inwoners tussen 16 en 74 jaar. Internet gebruikt in de voorbije 3 maand.

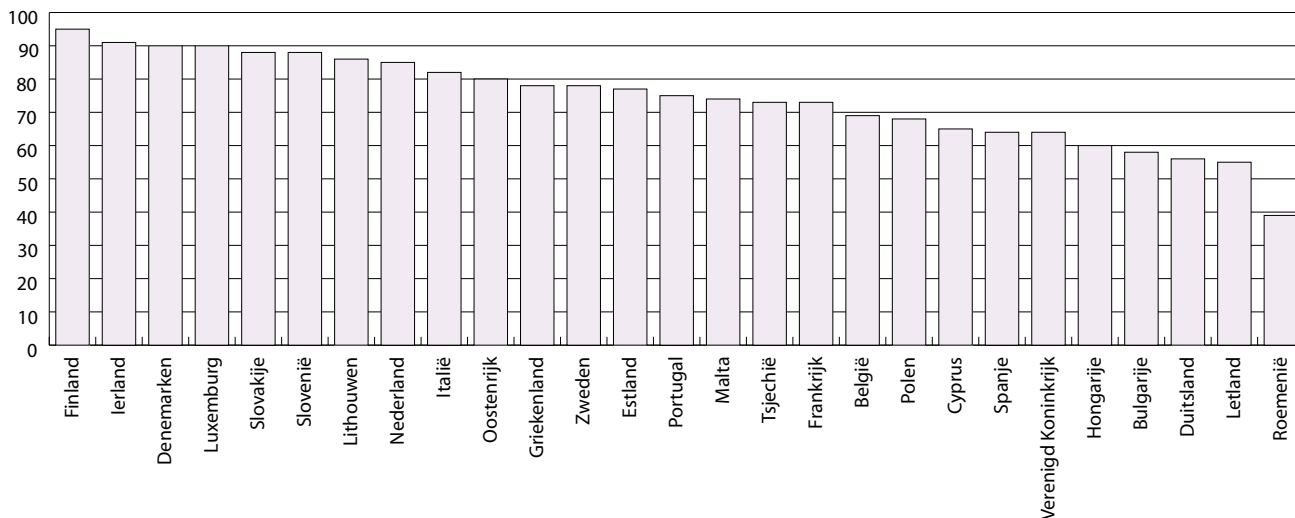

Interactie met de overheid omvat minstens één van deze activiteiten: informatie verkrijgen van een officiële overheidswebsite, downloaden van formulieren van overheidswebsite of ingevulde formulieren verzenden via een overheidswebsite.

Bron: Eurostat.

2.24 E-government: bedrijven

Europese vergelijking van het aandeel bedrijven dat internet gebruikt voor interactie met de overheid, 2008, in %. Bedrijven met minimum 10 werknemers. Interactie met de overheid omvat minstens één van volgende activiteiten: informatie verkrijgen, formulieren downloaden, invullen van web-formulieren, full electronic case handling.

Noot: geen gegevens op gewestniveau wegens te lage respons.
Bron: Eurostat.

Aan de gebruikerszijde kennen de e-government-toepassingen nog niet zo een overweldigend succes. Uit de SCV-survey blijkt dat twee op drie Vlamingen al internet heeft gebruikt. Van deze groep gebruikte een derde het internet nog nooit om met de overheid in contact te komen (informatie opzoeken, formulieren online invullen, ...). Bijna de helft maakt slechts sporadisch gebruik van deze mogelijkheid. 18% van de Vlamingen die al met internet werkten beweert minstens één keer per maand online in contact te komen met de overheid. Hoger opgeleiden maken vaker gebruik van de mogelijkheden tot online contact met de overheid dan lager opgeleiden.

Een Europees vergelijkend onderzoek geeft eenzelfde resultaat. In 2008 heeft 17% van de Vlaamse internetgebruikers het internet gebruikt voor interactie met de overheid. Dat is voor het tweede jaar op rij een daling. Hierdoor zit Vlaanderen ruim onder het Europese gemiddelde. Deze zwakke score is voor een groot deel te verklaren door het succesvol hanteren van het principe 'vraag niet wat de overheid al weet'. Dankzij het Rijksregisternummer kunnen gegevens uit verschillende databanken gekoppeld worden en moet de overheid geen (online) contact opnemen om gegevens opnieuw op te vragen. Landen zonder Rijksregisternummer moeten dit wel vaker doen.

Bedrijven gebruiken het internet vaker dan individuen voor interactie met de overheid. Van de Belgische bedrijven gebruikt ruim twee op drie de e-governmentdiensten. Dat is gelijk aan het Europese gemiddelde.

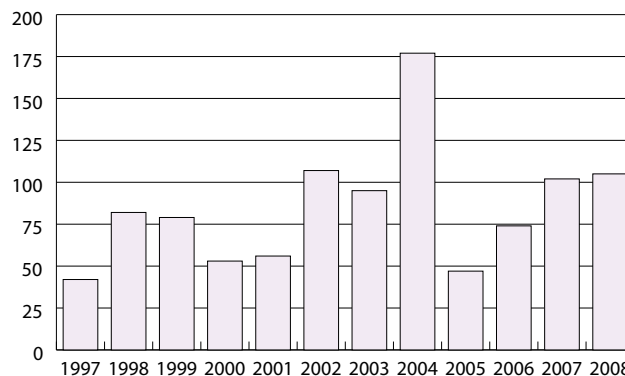
Reguleringsmanagement

Met de dienst **Wetsmatiging** werkt de Vlaamse overheid aan een heldere en eenvoudige regelgeving. Dat proces heet reguleringsmanagement en bestaat uit drie luiken.

Een eerste luik is de administratieve lastenverlaging die moet leiden tot minder papierwerk voor burger en bedrijf. De Vlaamse overheid bewaakt de toename van administratieve lasten door middel van de compensatiemaatregel. Elke stijging van administratieve lasten door een regeringsbeslissing (decreet, besluit, ...) moet gecompenseerd worden met een even grote daling van bestaande administratieve lasten. Die doelstelling werd in 2008 evenwel niet bereikt. In totaal zijn er voor

2.25 Decreten

Evolutie van het aantal in het Staatsblad gepubliceerde decreten, van 1997 tot 2008.

Bron: Belgisch Staatsblad.

8,3 miljoen euro aan administratieve lasten bijgekomen en voor 7,3 miljoen euro verdwenen.

Het tweede luik van het reguleringsmanagement is de juridisch-technische vereenvoudiging, die moet leiden tot eenvoudige, duidelijke en minder wetten. Het aantal in het Belgisch Staatsblad gepubliceerde decreten kan beschouwd worden als indicator voor de hoeveelheid wetgeving. Traditioneel is het eerste jaar na een verkiezingsjaar relatief rustig, om vervolgens weer op te bouwen. Die trend lijkt niet te veranderen: na de spectaculaire daling van 2005 ging het aantal decreten in de daaropvolgende jaren opnieuw langzaam de hoogte in. Het derde en laatste luik is de RIA of reguleringsimpactanalyse. Die onderzoekt welke effecten de regelgeving heeft voor burgers, bedrijven, overheid of de samenleving. Sinds 2005 is een dergelijke analyse verplicht. De dienst Wetsmatiging volgt de kwaliteit van de RIA's op via de indicator 'kwaliteit RIA'. Deze indicator is het gemiddelde percentage van de kwaliteitsbeoordeling van de RIA's. Bij omvangrijke decreten en besluiten van de Vlaamse Regering worden soms meerdere RIA's opgesteld per inhoudelijk thema. In één regelgevingsdossier worden soms meerdere decreten of besluiten van de Vlaamse Regering ter goedkeuring voorgelegd. Dat verklaart het verschil tussen het aantal regelgevingsdossiers, het aantal besluiten en decreten en het aantal RIA's.

In 2008 werden in totaal 101 RIA's opgemaakt voor 96 regelgevingsdossiers. Daarbij werden deze 101 RIA's opgemaakt voor 67 besluiten en 29 decreten. De gemiddelde kwaliteit van deze 101 RIA's voor Vlaanderen in 2008 bedraagt 67,18 %.

De wetgevingstechnische, taalkundige en RIA-kwaliteit geven een indicatie over de kwaliteit van regelgeving. De dienst Wetsmatiging houdt een indicator 'kwaliteit regelgeving' bij.

Deze indicator is het percentage van de regelgevingsdossiers waarvoor een wetgevingstechnisch en taalkundig advies werd aangevraagd en waarvoor de kwaliteitsbeoordeling van de RIA gunstig (minsten 50%) is. In 2008 voldeden 90 van de 96 (93,75%) regelgevingsdossiers aan deze kwaliteitsvoorwaarden. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

Arbeidsverzuim: gegevens van SD WORX gehaald van website van ADSEI: www.statbel.fgov.be/figures/d31_nl.asp#7a
Communicatieverslag van de Vlaamse Regering
Jaarlijkse publicaties van de Sociaal-Economische raad van Vlaanderen (SERV): Evaluatierapport Begroting (januari) en Advies Begrotingsadvies (juli): www.serv.be
Jaarrapport gelijke kansen en diversiteit, dienst Emancipatiezaken: www.vlaanderen.be/emancipatiezaken
Jaarverslag Vlaamse Infolijn
Jaarverslag Vlaamse Ombudsdienst
Middelenbegroting, Uitgavenbegroting en Algemene Toelichting: <http://fin.vlaanderen.be/nlapps/docs/default.asp?id=163>
Regerakkoord, Beleidsnota en Beleidsbrieven: www.vlaamsparlement.be

Websites

Dienst Wetsmatiging: www.wetsmatiging.be/
E-government Vlaamse overheid: www.vlaanderen.be/egovernment
Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/>
Vlaamse Infolijn: www.vlaamseinfolijn.be/
Vlaamse Ombudsdienst: www.vlaamseombudsdienst/

DEFINITIES

Betaalkrediet: het betaalkrediet in begrotingsjaar X is het volume aan mogelijkheden, voortkomende uit de ontvangsten (inbegrepen leningen) van dat begrotingsjaar, waarover de Vlaamse regering beschikt om aan betalingsverplichtingen, voortvloeiend uit bestaande en nieuwe verbintenissen, in de loop van begrotingsjaar te voldoen.

Directe schuld: leningen, ofwel aangegaan door de Vlaamse Gemeenschap ter financiering van zijn tekorten, ofwel contractueel overgenomen door de Vlaamse Gemeenschap uit de indirecte schuld alsook alle leningen ter herfinanciering van voormelde leningen.

Geconsolideerde brutoschuld: schuld verminderd met schuld van andere overheden die de beschouwde overheid bezit. De consolidatie houdt in dat binnen een bepaalde kring van verwante overheidsinstellingen de onderlinge vorderingen en schulden worden weggelaten bij de berekening van de totale som van de kring van instellingen, dit om dubbeltellingen te voorkomen.

Gedeelde belastingen: federale belastingen die op uniforme wijze over het gehele grondgebied van België worden geheven en waarvan de opbrengst geheel of gedeeltelijk aan de gemeenschappen wordt toegewezen, overeenkomstig de financieringswet.

Indirecte schuld: leningen aangegaan, ofwel door publiekrechtelijke rechtspersonen, ofwel door lagere

overheden, ofwel door de Vlaamse Gemeenschap in het verleden ter financiering van specifieke beleidsprojecten, en waarvan het geheel van de kapitaalsaflossingen en van de rentelasten ten laste komen van de uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap, zonder evenwel rekening te houden met terugbetalingen door derden, alsook het Vlaamse aandeel in de schulden van het Amortisatiefonds voor de leningen der sociale huisvesting (ALESH).

Samengevoegde belastingen: federale belastingen die op uniforme wijze over het gehele grondgebied van België worden geheven, waarvan de opbrengst geheel of gedeeltelijk aan de gewesten wordt toegewezen, overeenkomstig de financieringswet, en waarop de gewesten autonoom opcentiemen of kortingen, belastingverminderingen of –vermeerderingen kunnen toepassen.

Vorderingensaldo: het vorderingensaldo (of financieringssaldo) wordt uniform over de EU berekend volgens de regels van de ‘procedure inzake buitensporige overheidstekorten’ (excessive deficit procedure of EDP) uit het Verdrag van Maastricht. Dit maakt dus interregionale of internationale vergelijkingen mogelijk. Een belangrijk verschilpunt met het begrotingssaldo is dat het vorderingensaldo niet alleen voor het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap wordt berekend, maar voor een veel ruimere kring van Vlaamse overheidsinstellingen en verzelfstandigde agentschappen. Anderzijds worden onder andere kredietverleningen en deelnemingen en aflossingen van de schuld, in tegenstelling tot het begrotingssaldo, niet meegenomen in de berekening van het vorderingensaldo.

Meer ondernemen

VLAANDEREN IS EEN WELVARENDE REGIO. Als gecorrigeerd wordt voor pendelarbeid realiseren enkel Luxemburg, Ierland en Nederland een hoger BBP/inwoner van de EU27 landen. De Vlaamse welvaart komt voornamelijk tot stand door een hoge arbeidsproductiviteit. De werkgelegenheidsgraad daarentegen is relatief laag.

Tot voor kort kon Vlaanderen behoorlijke groeicijfers neerzetten; de financieel-economische crisis zal dat plaatje de komende jaren echter veranderen.

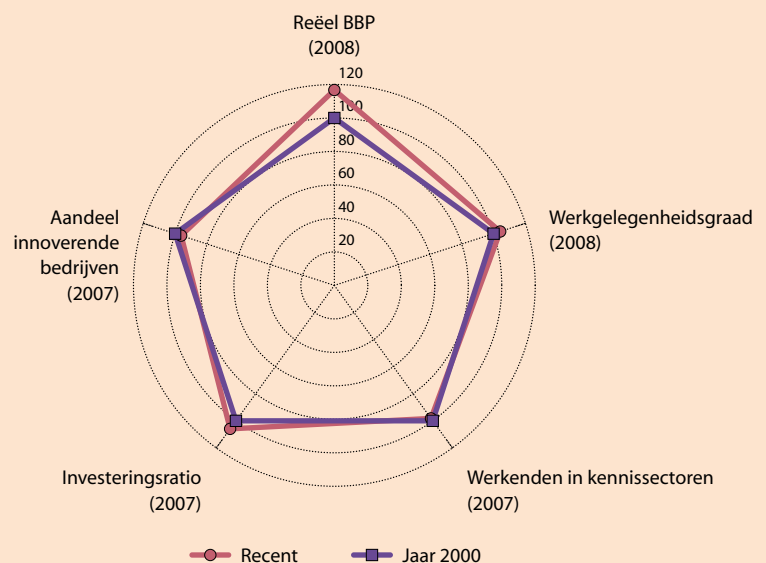
De tertiërisering van de economie gaat gestaag verder. In vergelijking met de buurlanden is de secundaire sector in Vlaanderen naar verhouding nog vrij belangrijk (ook in Duitsland). Vlaanderen is voorts gespecialiseerd in halffabrikaten, in tegenstelling tot de omringende landen.

Netto komen er steeds meer ondernemingen bij in Vlaanderen (althans tot en met 2008). Toch scoort Vlaanderen vrij zwak wat nieuw ondernemerschap betreft.

Vlaanderen is een investeringsregio: de buurlanden doen het naar verhouding minder goed. Maar de laagconjunctuur samen met een lage capaciteitsbezetting en mogelijke kredietverstrakkingen kunnen roet in het eten gooien in de verdere toekomst.

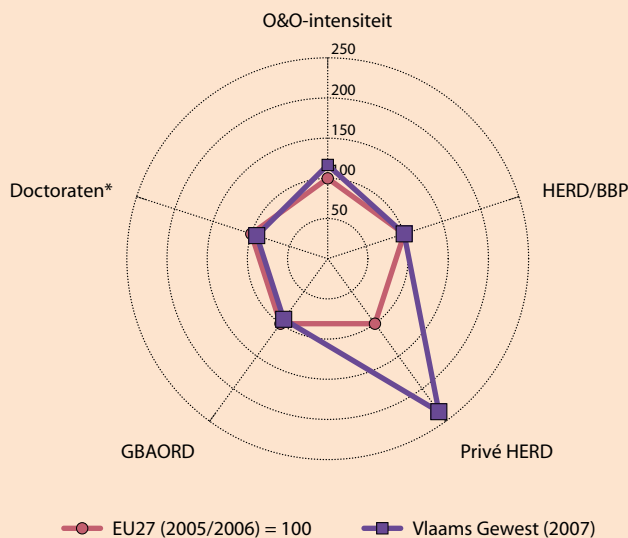
Vlaanderen dient zich te ontwikkelen tot een innovatieve economie. E-commerce vindt gestaag opgang in het Vlaamse bedrijfsleven. Ook zijn er relatief veel mensen aan de slag in kennisintensieve sectoren. Anderzijds stagneert het aandeel van de omzet uit nieuwe en / of verbeterde producten en diensten.

Enkele kerncijfers economie

Een belangrijke maatstaf van de kenniseconomie is het totaal van de uitgaven voor Onderzoek en Ontwikkeling (O&O), uitgedrukt als percentage van het BBP. Het meest recente cijfer voor Vlaanderen is dat voor 2007: 2,03 % volgens de gewestbenadering en 2,06 % volgens de gemeenschapsbenadering. Meteen is duidelijk dat de Europese drieprocentnorm nog lang niet in zicht is. Vooral in de bedrijven wordt de afgelopen jaren een stagnatie van de uitgaven voor O&O vastgesteld. Bij een internationale vergelijking scoort Vlaanderen wel beter dan Nederland en ook ruim boven het EU-gemiddelde. Niettemin vindt de regio geen aansluiting bij de toplanden die wel de drieprocentnorm halen zoals Zweden en Finland.

Enkele kerncijfers innovatie

*OESO

Een opvallende stijger, met meer dan een verdubbeling in vijftien jaar tijd, is het aantal afgelegde doctoraten aan de Vlaamse universiteiten. Ook de parameters voor kwaliteit en zichtbaarheid van de wetenschappelijke publicaties evolueren gunstig. Op dit vlak scoort Vlaanderen net onder de Scandinavische toplanden. En ook wat betreft octrooinemingen ziet het er naar uit dat de regio nu een traditie uitbouwt.

De beleidsopties van de minister van economie zijn geënt op volgende krachtlijnen:

- Vereenvoudigen: het Agentschap Economie en het Vlaams Agentschap voor Ondernemen fusioneren tot agentschap Ondernemen. Verder wordt het KMO innovatie-instrumentarium hervormd evenals het Budget voor Economisch Advies.
- Vergroenen: het economisch ondersteuningsinstrumentarium zal zich prioritair richten op vergroenen van het productieproces. Ook zal de beschikbaarheid van groen risicokapitaal gestimuleerd worden. Innovatief aanbesteden tenslotte, houdt ook mogelijkheden in om ecologische innovatie te ondersteunen.
- Vermarkten: onderzoek en ontwikkeling moet zich meer focussen op de *outcome*. Het economische potentieel van zes innovatieclusters zal verder onderzocht worden.

Het hoofdstuk 'Economie' omvat drie delen:

Onder 'competitief ondernemen' komt eerst de welvaart die in Vlaanderen gerealiseerd wordt aan bod. Dit omvat het BBP per inwoner en de determinanten ervan: de arbeidsproductiviteit, de werkgelegenheidsgraad en het aandeel van de bevolking van 15 tot 64 jaar. De conjunctuurcurve belicht de meest recente economische toestand.

Vervolgens wordt de sectorale samenstelling van de Vlaamse economie bekeken.

Een bespreking van geboorten en sterften van ondernemingen mag uiteraard niet ontbreken. Tenslotte, hoe ondernemend is de Vlaming?

Onder 'competitieve investeringsregio' worden de voorwaarden opgesomd die het ondernemerschap en de creatie van welvaart moeten vergemakkelijken.

Investerings zijn nodig om het productieapparaat te vernieuwen of uit te breiden. Economische activiteiten vergen ruimte.

Evenwichtige economische groei betekent ook aandacht hebben voor subregionale verschillen. Dit wordt belicht aan de hand van de RESOC's.

'Innovatief ondernemen' tenslotte vormt het sluitstuk in de ontwikkeling naar een innovatiegerichte economie. Sleutelindicatoren zijn de inburgering van technologie in het bedrijfsleven en het aandeel werknemers in kennisintensieve sectoren. Belangrijk is ook het aandeel van bedrijven in de omzet die bestaat uit nieuwe of verbeterde producten of diensten. Want deze laatste geeft rechtstreeks weer in welke mate ondernemers erin slagen om hun innovatieve uitvindingen of verbeteringen succesvol op de markt te brengen.

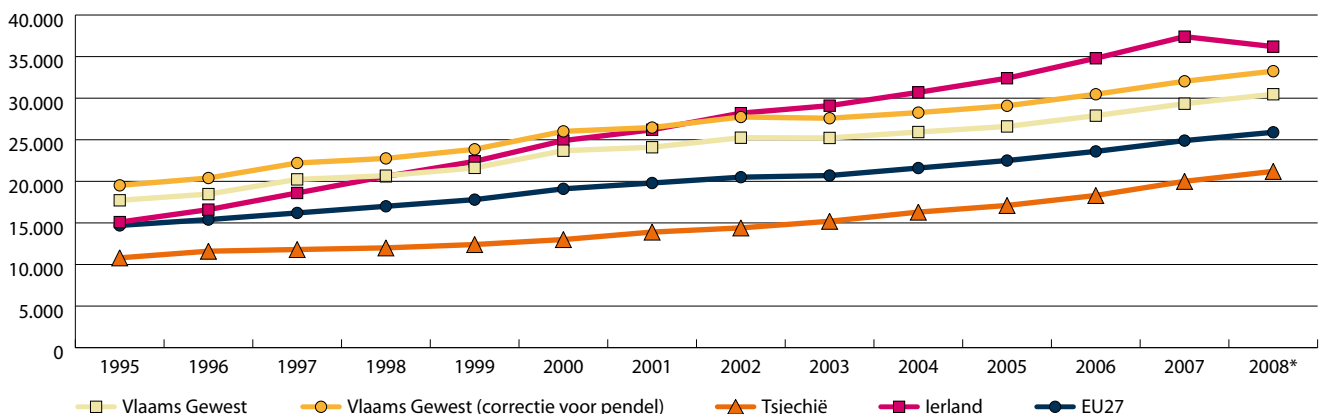
Competitief ondernemen

Macro-economisch plaatje

Het Vlaamse **bruto binnenlands product** (BBP) in koopkrachtpariteiten (KKP) bedraagt naar schatting 30.500 euro in 2008. Daarmee is onze regio goed voor een 7e plaats tussen de 27 EU-lidstaten. Luxemburg genereert met meer dan 70.000 euro KKP veruit de grootste wel-

3.1 BBP per hoofd

Evolutie van het BBP per inwoner in het Vlaamse Gewest (twee berekeningswijzen), de EU27 en twee succeseconomieën uit de oude EU15 (Ierland) en de nieuwe lidstaten (Tsjechië), van 1995 tot 2008, in euro KKP.

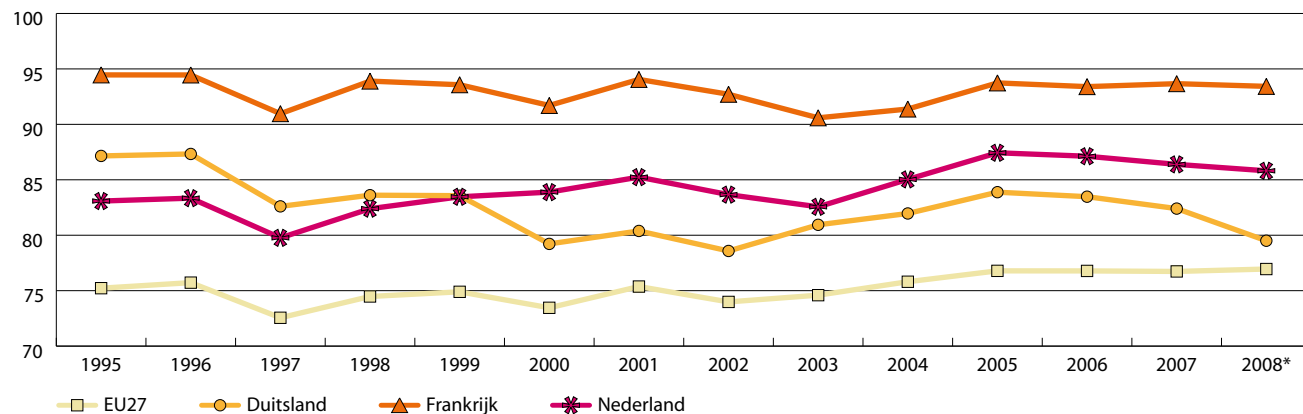

*raming.

Bron: Eurostat, HERMREG, eigen berekeningen SVR.

3.2 Arbeidsproductiviteit

Arbeidsproductiviteit in de EU27 en de buurlanden, van 1995 tot 2008, indices (Vlaams Gewest = 100).

*raming

Bron: Eurostat, HERMREG, eigen berekeningen SVR.

vaart per inwoner, maar dat heeft veel te maken met het specifieke karakter van het Groothertogdom als Europees administratief en financieel centrum. Het Ierse BBP per capita komt op 36.200 euro KKP. Dit land wist de afgelopen jaren een sterke inhaalbeweging te maken, ook mede door de vestiging van belangrijke buitenlandse bedrijven. Verder scoren ook Nederland, Oostenrijk, Zweden en Denemarken hoger dan 30.000 euro KKP. België bevindt zich met 30.100 euro KKP iets onder de Vlaamse waarde. De 12 nieuwe lidstaten produceren vooralsnog een lager BBP per inwoner. Binnen de oude 15 lidstaten valt de zwakke score van Portugal op (18.800 euro KKP). Typisch voor België is de kleine geografische omschrijving van het Brusselse Hoofdstedelijke gewest. Dit maakt dat een belangrijk deel van de Vlaamse beroepsbevolking (circa 9%) pendelt naar dat gewest. Zij nemen hun inkomen echter mee naar Vlaanderen, waar zij wonen. In andere Europese hoofdstedelijke zones gebeuren pendelbewegingen veel meer intern binnen deze gebieden, omdat ze groter van omvang zijn. Om dat fenomeen enigszins te corrigeren kan het deel van het BBP, dat door **pendelaars** gerealiseerd wordt, toegerekend worden aan hun woongewest. Zo zou het Vlaamse BBP per inwoner naar schatting 33.300 euro KKP bedragen. In dat geval doen enkel Luxemburg, Ierland en Nederland het beter.

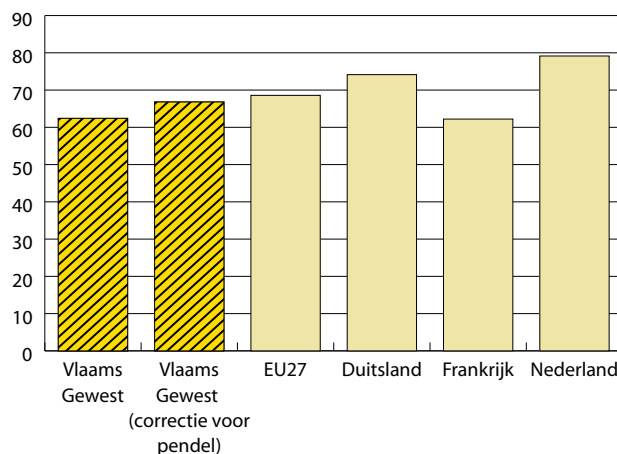
De hoge arbeidsproductiviteit verklaart waarom Vlaanderen zo welvarend is. De **arbeidsproductiviteit** in het Vlaamse Gewest kan in 2008 geraamd worden op 73.800 euro KKP. Dat is 30,0 % hoger dan het EU27-gemiddelde. Onze drie buurlanden scoren allen lager: Frankrijk (69.000 euro KKP), Nederland (63.300 euro KKP) en Duitsland (58.700 euro KKP). Indien ook hier gecorrigeerd wordt voor pendelarbeid, dan komt de waarde voor het Vlaamse Gewest in de buurt van 75.200 euro KKP. De relatief hoge loonkost in Vlaanderen noopte bedrijven ertoe de afgelopen jaren te investeren in kapitaalgoederen, waardoor de kapitaalintensiteit toenam en meteen ook de arbeidsproductiviteit. Bijgaande grafiek illustreert

dat een hoge waarde voor deze indicator steeds een troef was voor de Vlaamse economie. De laatste jaren werd het verschil met de gemiddelde arbeidsproductiviteit in de EU27 wat geringer. Dat is te verklaren door de inhaalbeweging die de nieuwe lidstaten stilaan maken. Wat onze buurlanden betreft is het verschil met Frankrijk vrij stabiel, terwijl dit met Nederland terugloopt. Omgekeerd verloor Duitsland de laatste jaren verder terrein.

Een relatief lage **werkgelegenheidsgraad** kost de Vlaamse economie welvaartspunten. Deze indicator wordt in het Vlaamse Gewest geraamd op 62,4% in 2008. Hoewel de waarde ervan vrij gestaag toenam sinds 1995 blijft Vlaanderen met een handicap zitten ten opzichte van de EU27 (68,6%). De werkgelegenheidsgraad is in Nederland en Duitsland meer dan tien procentpunten hoger. Enkel Frankrijk bevindt zich ongeveer op het niveau van Vlaanderen. Zelfs de voor pendel gecorrigeerde Vlaamse werkgelegenheidsgraad (66,8%) bereikt nog niet het

3.3 Werkgelegenheidsgraad

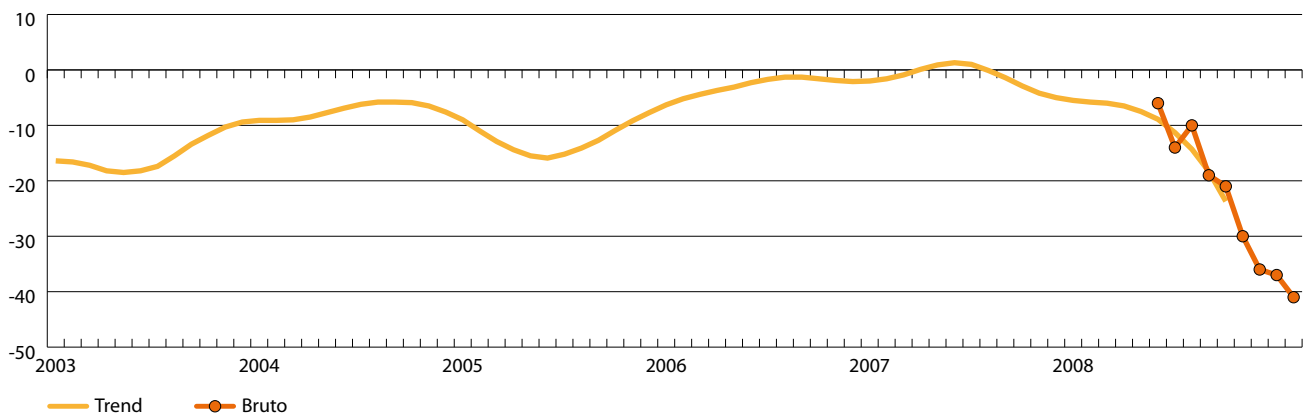
Werkgelegenheidsgraad (ramingen) in het Vlaamse Gewest (twee berekeningswijzen), de EU27 en de buurlanden, 2008, in %.

Bron: Eurostat, HERMREG, eigen berekeningen SVR.

3.4 Conjunctuur industrie

Conjunctuurcurve voor de industrie in het Vlaamse Gewest, van januari 2003 tot februari 2009, verschil van de positieve en negatieve antwoorden.

Bron: NBB.

gemiddelde van de EU27. Een en ander is een gevolg van de hoge kapitaalintensiteit waarbij relatief minder jobs nodig zijn om toegevoegde waarde te realiseren.

Een laatste factor van belang voor de welvaart is het **aandeel van de bevolking van 15 tot 64 jaar**. Deze louter demografische indicator staat in 2008 op 66,2%. Het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd is lichtjes hoger in de EU27. Nederland scoort 1,3 procentpunt hoger, terwijl Frankrijk zich 1,1 procentpunt onder de Vlaamse waarde plaatst. Duitsland doet het vandaag slechts marginaal beter dan Vlaanderen; het verschil was in 1995 groter.

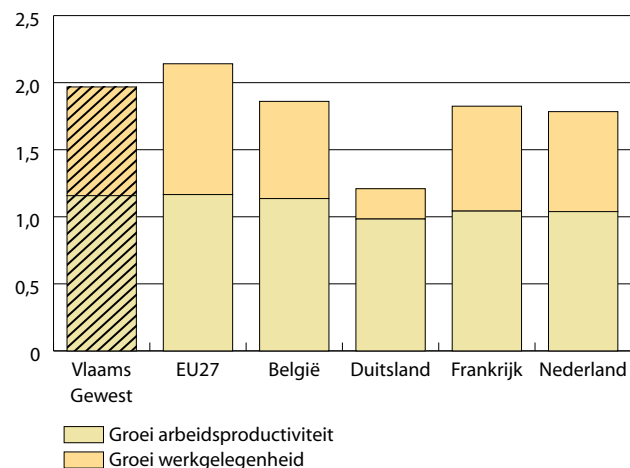
De jaren 2006 en 2007 waren economisch voorspoedig voor Vlaanderen met **reële groeicijfers** van respectievelijk +3,4% en +3,0%. Eind 2007 begon de conjunctuurcyclus reeds te verslechteren. Dit proces zette zich door in 2008 en is momenteel – begin 2009 – nog niet ten einde. Op de koop toe ontwikkelde zich doorheen 2008 een financiële crisis. Deze was te wijten aan het doorverkopen van producten gebaseerd op hypotheekleningen van dubieuze kwaliteit tussen kredietinstellingen. Toen bij het afwikkelen van de vastgoedzeepbel in de VS, maar ook in een aantal Europese landen (Spanje, Ierland, ...) deze dubieuze leningen niet meer invorderbaar bleken, dienden de banken waardeverminderingen te boeken op de waardepapieren die daarop gebaseerd waren. Zo kreeg hun kapitaalbasis een knauw. Daarmee was ook het vertrouwen tussen de banken zoek en stakte de onderlinge kredietverlening. De overheid moest dan ook in een aantal landen, waaronder België, bepaalde financiële instellingen te hulp schieten en herkapitaliseren.

Alle componenten van de conjunctuurcurve doen het slecht. Het feit dat de orderpositie en de vraagvooruitzichten duidelijk neerwaarts gericht zijn toont dat een omslag van de conjunctuur op korte termijn niet te verwachten is.

Voor 2008 wordt de groei van de Vlaamse economie op +1,3% geraamd. De **financieel-economische crisis** zou in 2009 een inkrimping van het reële BBP tot gevolg hebben. Daarmee kent Vlaanderen voor het eerst sinds zestien jaar opnieuw een recessie. Uiteraard heeft niet alleen Vlaanderen te kampen met de negatieve economische spiraal. Zo zwakt de **economische groei** in onze buurlanden Duitsland en Frankrijk in 2008 af tot respectievelijk +1,3% en +0,7%. Nederland zou beter standhouden (+1,9%). De vooruitzichten voor 2009 zijn ook voor deze landen onzeker, en dit meer dan in andere jaren. Maar het staat vast dat ook zij door een dal zullen moeten gaan. De OESO voorzag in maart 2009 een inkrimping van het BBP met -5,3% in Duitsland en -3,3% in Frankrijk. Andere instituten, zoals het IMF, weken daar in april niet veel vanaf. Voor 2009 zijn volgens het

3.5 Groeiboekhouding

Gemiddelde groei van de arbeidsproductiviteit en van de werkgelegenheid als factoren die de reële economische groei bepalen in het Vlaamse Gewest, de EU27 en de buurlanden tussen 2001 en 2008, in %.

Bron: Eurostat, HERMREG, eigen berekeningen SVR.

IMF de groeicijfers als volgt: België: -3,8%, Duitsland: -5,6%, Frankrijk: -3,0% en Nederland: -4,8%. De private consumptie en meer nog de private investeringen zullen in 2009 krimpen. Gelukkig zorgen de overheidsbestedingen voor enig soelaas. Cruciaal voor het afwikkelen van de financieel-economische crisis is het herstel van vertrouwen tussen alle geledingen van de economie. Inderdaad, is een gezonde kredietverlening tussen financiële instellingen onderling en tussen banken en bedrijven, essentieel voor het op gang trekken van de economie. Eén positief aspect van de huidige economische malaise is de afzwakkende inflatie. In het bijzonder valt de prijs voor olieproducten terug.

Economische groei komt tot stand door de verhoging van de arbeidsproductiviteit en de werkgelegenheid. In het Vlaamse Gewest bleek tijdens de voorbije conjunctuurcycli de toename van de arbeidsproductiviteit van groter belang voor de aangroei van het BBP. Tussen 2001 en 2008 bedroeg de gemiddelde economische groei in het Vlaamse Gewest 2,0%; de toename van de arbeidsproductiviteit was goed voor ongeveer 1,2 procentpunt hiervan en de werkgelegenheidsaangroei bracht 0,8 procentpunt bij. Ook in de Europese Unie en onze buurlanden was de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit de motor van de groei. De relatief zwakke Duitse groeiprestatie kwam op naam van de achterblijvende werkgelegenheidscreatie.

Bedrijfstakken

De structuur van de Vlaamse economie kenmerkt zich door een voortschrijdende **tertiarisering**. De tertiaire sector in enge zin (marktdiensten) maakte in 2006 iets meer dan de helft uit van de Vlaamse toegevoegde waarde. De industrie en de quartaire sector zijn elk goed voor iets meer dan een vijfde. Sedert 1995 nam het aandeel van de tertiaire sector gestaag toe. In mindere mate is dat ook het geval voor de quartaire diensten. Daar tegenover staat een

afname van het belang van industrie en landbouw. Het aandeel van de bouwnijverheid bleef vrijwel constant tussen 1995 en 2006.

In België was in 2006 de **quartaire sector** belangrijker dan de industrie. Dit was eveneens het geval in Nederland en Frankrijk. In het laatstgenoemde land maakt de industrie zelfs minder dan 15% uit van de toegevoegde waarde. In Duitsland is dat meer dan 10 procentpunten hoger. De bouwnijverheid is in Duitsland relatief zwak vertegenwoordigd. In de meeste nieuwe lidstaten is de industrie nog belangrijker dan de quartaire diensten. Behalve in Vlaanderen en Duitsland is dat ook nog het geval in Oostenrijk, Italië en de twee groei-economieën Finland en Ierland. Voorts maakt de bouwsector meer dan een tiende uit van de toegevoegde waarde in Ierland en Spanje, wat opvallend hoog is, en in verband staat met de vastgoedsector in deze landen die er tot voor kort explodeerde. De nieuwste EU-landen Roemenië en Bulgarije maken nog volop een transitie van hun economie door. Hoewel de landbouw er naar verhouding terrein verliest was die in 2006 toch nog goed voor 8 à 9% van de toegevoegde waarde.

Halfabrikaten vormen in Vlaanderen de belangrijkste industriële subsector. Dat komt door de aanwezigheid van chemische bedrijven. In België en twee van onze buurlanden staan verbruiksgoederen op de eerste plaats. Duitsland is duidelijk gespecialiseerd in de fabricatie van uitrustingsgoederen. Een land of regio waar beide laatste **hoofdindustriegroepen** sterker aanwezig zijn heeft een potentiële troef omdat er in deze industriële sectoren meer mogelijkheden zijn voor de creatie van toegevoegde waarde.

Verder valt nog het vrij grote gewicht op van de energetische nijverheid in Nederland, door de aardgaswinning.

De Vlaamse **industriële productie** (exclusief de bouwnijverheid) zakte tussen januari en november 2008 met 1,7% in vergelijking met dezelfde periode van het jaar

3.6 Hoofdsectoren en hoofdindustriegroepen

Aandeel van de hoofdsectoren in de totale bruto toegevoegde waarde en aandeel van de hoofdindustriegroepen in de bruto toegevoegde waarde van de industrie in het Vlaamse Gewest, de EU27 en de buurlanden in 2006, in %.

	Vlaams Gewest	EU27	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Hoofdsectoren:						
• primaire sector	1,0	1,8	0,8	0,9	2,1	2,2
• industrie	22,2	20,2	19,2	25,7	14,5	18,9
• bouw	5,8	6,2	5,1	3,8	6,2	5,5
• tertiaire sector (eng)	51,0	49,6	51,8	47,7	52,5	50,2
• quartaire sector	20,1	22,2	23,1	21,9	24,8	23,2
Totaal (in miljoen €)	162.818	10.393.292	283.060	2.093.300	1.614.703	478.734
Hoofdindustriegroepen:						
• energetische producten	11,0	16,1	14,7	10,6	13,0	29,9
• halfabrikaten	35,8	25,5	36,5	24,7	27,6	23,8
• uitrustingsgoederen	20,8	28,7	20,0	42,4	27,6	15,1
• verbruiksgoederen	32,4	29,7	28,8	22,3	31,8	31,2
Industrie (in miljoen €)	36.122	2.100.676	54.465	538.840	233.939	90.348

Bron: Eurostat, INR, verwerking SVR.

voordien. Enkel de bedrijfstakken die investeringsgoederen produceren konden een stijging voorleggen (+5,1%). De categorie van de intermediaire goederen en energie en deze van de consumptiegoederen werden met een terugloop van de productie geconfronteerd. Dit negatieve totaalbeeld mag de betere prestaties van een aantal subsectoren niet doen vergeten: de bedrijfstakken van de medische apparatuur en precisie-instrumenten (+21,3%), tabaksproducten (+17,6%) en metallurgie (+12,8%) konden allen vrij forse groeicijfers voorleggen. Maar er waren ook belangrijke dalers zoals de uitgeverijen en drukkerijen, textiel en confectie en de elektriciteitssector.

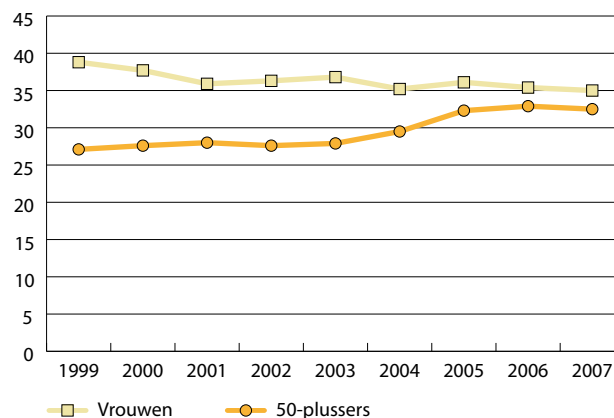
Ondernemerschap

Een andere belangrijke factor voor onze economische ontwikkeling is **ondernemerschap** opdat ideeën, nieuwe technieken en vaardigheden omgezet worden in verkoopbare producten en diensten. Het Vlaamse Gewest telde eind 2008 538.200 bedrijven. Dit is een stabilisatie ten opzichte van het vorige jaar. Daarmee versnelt de groei van het aantal ondernemingen tijdens de voorbije twee jaar. Dit was vooral bij de **firma's** het geval. De netto groeiratio van het aantal bedrijven bedroeg 3,8% in 2008. Ook hier gaat dit de laatste jaren in stijgende lijn. De oprichtingsratio daalde weliswaar van 8,8% in 2007 naar 7,7% in 2008, maar de uittredingsratio daalde nog sterker (van 5,9% naar 4,0%). Het lagere aantal oprichtingen is te verklaren door de gaandeweg slechter wordende conjunctuur in 2008. De terugloop van het aantal uittredingen komt door het geringere aantal stopzettingen. Het aantal faillissementen daarentegen zat in de lift. De **turbulentie** van de ondernemingen daalde vrij sterk in 2008 tot 11,7%. Dat wil zeggen dat het Vlaamse bedrijfsleven minder sterk vernieuwde dan tijdens de vorige jaren. Bij de categorie van de firma's is de **netto groeiratio** in 2008 iets minder hoog dan in 2007 (5,1% in vergelijking met 5,5%). Ook de **turbulentie** daalde er. Bij de **eenmanszaken** daarentegen is de netto groeiratio voor het eerst sinds jaren positief (2,1%). Bij de eenmanszaken zijn er structureel meer oprichtingen en uittredingen (14,8% in 2008), maar het saldo tussen beide is geringer dan bij de firma's met als gevolg dat er eind 2007 meer firma's zijn (296.000) dan éénmanszaken (241.700).

Ook moet er aandacht zijn voor het prille ondernemerschap. In metingen scoort Vlaanderen traditioneel nog steeds niet goed. De Total Entrepreneurial Activity (TEA) rate is met 3,0% in 2008 in Vlaanderen betrekkelijk laag. De buurlanden scoren in ieder geval beter, vooral Nederland (5,2%) en Frankrijk (5,6%). Het Europese gemiddelde staat op 5,8%. In vergelijking met vorig jaar is de TEA afgenomen. Het aantal opportuniteiten om een bedrijf te starten nam dan ook gaandeweg af, zeker met het uitbreken van de financiële crisis. De doorsnee Vlaamse starter is mannelijk, tussen 25 en 45 jaar oud en hoger geschoold. Het onevenwicht tussen mannelijke en vrouwelijke starters neemt af in 2008. Toch is het oppassen geblazen met dit soort indicatoren: kinderen die bestaande bedrijven overnemen van hun ouders worden

3.7 Doelgroepen ondernemen

Aandeel van vrouwen en van de leeftijdsgroep van 50 jaar of ouder in het totaal aantal zelfstandigen, werkgevers en helpers, van 1999 tot 2005 (in %).

Bron: ADSEI, EAK, bewerking SVR.

niet in de TEA geteld. Nochtans komt dit in Vlaanderen relatief veel voor.

Vandaag is het besef doorgedrongen dat ondernemerschap een zaak is van iedereen. Ook vrouwen en ouderen kunnen als ondernemer optreden. Dit is des te meer noodzakelijk om alle aanwezige talenten optimaal te ontplooiën, en dit des te meer nu de vergrijzing voor de deur staat. Tot 2005 nam het aandeel van personen van 50 jaar of ouder in de ondernemerspopulatie toe. Sindsdien is er weinig evolutie. Momenteel is bijna een op drie ondernemers van oudere leeftijd. Het aandeel van de vrouwen bedroeg 35% in 2007 en stabiliseert zich de laatste 3 jaren.

Een **KMO** kan voor de financiering van investeringsprojecten een beroep doen op eigen middelen of op bankkredieten. In 2008 vroeg iets meer dan de helft van de Vlaamse KMO's een bankkrediet aan. Meestal ging het om een nieuw krediet. In 6,6% van de gevallen stootten Vlaamse KMO's daarbij op veel tot zeer veel problemen. In 2007 was dit nog 10,1%. Er moet vermeld worden dat die resultaten berusten op een onderzoek dat in mei/juli 2008 uitgevoerd werd, nog voor de escalatie in het najaar van de financiële crisis. Een korte update van het onderzoek in november 2008 wijst er in ieder geval op dat de problemen opnieuw toenemen. In 2008 werd aan 5,0% van de Vlaamse KMO's een bankkrediet geweigerd. Bijna twee derde van de ondervraagde KMO's verwacht dat het in de komende maanden moeilijker zal worden om bankkredieten te verkrijgen.

De **notionele interestaftrek** is veruit de bekendste overheidstegemoetkoming volgens die bevraging bij KMO's. Het gros van de respondenten beweert er ook reeds gebruik van gemaakt te hebben in 2008 en driekwart overweegt dat te doen in de toekomst. De kennis, en vooral het gebruik van typische Vlaamse maatregelen zoals Arkimedes, het Vlaams Innovatiefonds en de winwinlening scoren vooralsnog niet hoog. Wel denken

Vlaamse KMO's eraan om deze in de toekomst meer te benutten, vooral dan het Vlaams Innovatiefonds (12,0%).

Competitieve investeringsregio

De **investeringsratio** is traditioneel hoog in Vlaanderen. Met 21,4% in 2007 noteert het Vlaamse Gewest hoger dan de buurlanden en staat het ook op het hoogste peil van de afgelopen tien jaar. De investeringsratio is met name in Duitsland en Nederland in een lagere versnelling terecht gekomen. Het omgekeerde is het geval voor Frankrijk.

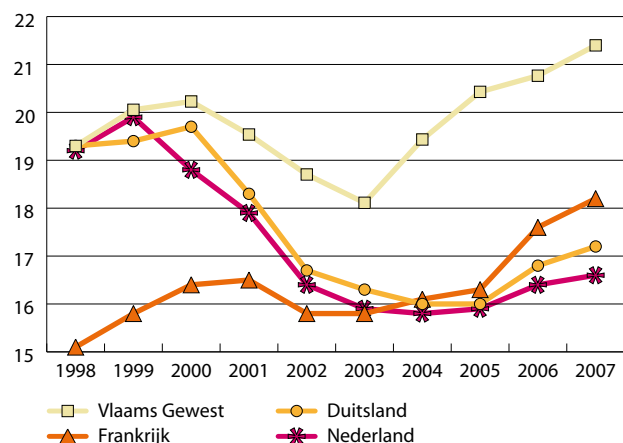
De verdere toekomst oogt niet rooskleurig: het zwakke economische klimaat, de teruglopende capaciteitsbezetting en de mogelijke kredietverstrekking zijn een rem op de investeringen. In de halfjaarlijkse investeringsenquête van november 2008 meldden Belgische bedrijfsleiders uit de verwerkende nijverheid een terugloop van hun investeringsniveau met 3,4% in 2008, volgend op de aangroei met 12,1% in 2007. Maar voor 2009 zien zij een toename van hun investeringen met 6,9%. Dat is verwonderlijk gezien de huidige economische malaise en onzekerheid. Het blijkt nu dat ondernemers bij hun inschatting voor het komende jaar steeds wat te optimistisch zijn; hun aanvankelijke ramingen zullen dan ook verder op het jaar vermoedelijk worden bijgesteld.

Ruimte is een belangrijke voorwaarde om te kunnen ondernemen. In april 2008 telde het Vlaamse Gewest 40.086 ha **bedrijventerreinen** (exclusief havenzones). Het bezettingspercentage kwam op 86,7%. De grootste niet-ingenomen oppervlakte bevindt zich in Limburg (meer dan 800 ha). Dit is meer dan de helft van de totale Vlaamse niet-ingenomen oppervlakte.

De sociaal-economische toestand binnen Vlaanderen wordt besproken aan de hand van de **Regionaal Sociaal Economische Overlegcomités** (RESOC's).

3.8 Investeringsratio

Verloop van de investeringsratio in het Vlaamse Gewest, Duitsland, Nederland en Frankrijk, van 1998 tot 2007, in %.

Bron: Eurostat, eigen berekeningen SVR.

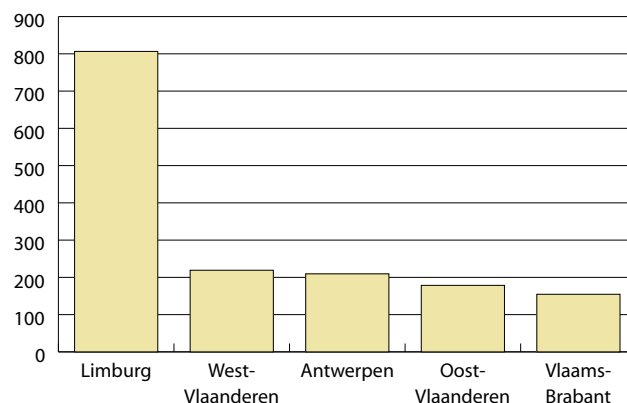
De Vlaamse economie kende na het jaar 2000 een aantal jaren van zwakke conjunctuur. Gemiddeld over de periode 2001-2007 bedroeg de reële economische groei 2,0%.

De RESOC Mechelen deed het over deze periode met 3,7% opvallend goed. In mindere mate is dat ook het geval voor Halle-Vilvoorde en voor de Oost-Vlaamse RESOC's Zuid-Oost-Vlaanderen en Gent en Meetjesland. Antwerpen (+1,3%) en Brugge (+1,4%) scoren het zwakst. Limburg haalde weliswaar een gemiddeld laag groeicijfer over 2001-2007 (+1,6%), maar de groei in 2006 en 2007 was merkbaar hoger dan in de beginjaren. Over de periode 2001-2007 haalde geen enkele West-Vlaamse RESOC, op Midden-West-Vlaanderen na, het gemiddelde Vlaamse groeicijfer.

De RESOC's Antwerpen en Halle-Vilvoorde creëren het hoogste BBP per inwoner. Dit hebben zij in de eerste plaats te danken aan hun hoge arbeidsproductiviteit, en – vooral in Antwerpen – aan een hoge werkgelegenheidsgraad. In tweede orde staan Gent-Meetjesland dat een vrij belangrijke tewerkstellingsfunctie vervult in Oost-Vlaanderen en Mechelen, voornamelijk omwille van de hoge gemiddelde arbeidsproductiviteit. De Kempen halen een matige score op alle parameters behoudens op de demografische waar het – samen met Limburg – aan de kop staat. Deze laatste RESOC (en provincie) scoort zwak op de overige componenten van het BBP per hoofd zodat de welvaartscreatie er relatief laag is. Leuven vervult deels een residentiële functie voor het Brusselse wat maakt dat deze RESOC een relatief laag BBP per hoofd realiseert. De arbeidsproductiviteit is in West- en Oost-Vlaanderen laag (met uitzondering van Gent-Meetjesland en Dender-Waas). In de RESOC's uit deze provincies zonder een grotere stad is bovendien de werkgelegenheidsgraad laag, wat maakt dat de geproduceerde welvaart per hoofd in deze laatste gebieden aan de lage kant is. Er zij opgemerkt dat het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd een extra negatieve invloed uitoefent in de Westhoek en Oostende.

3.9 Bedrijventerreinen

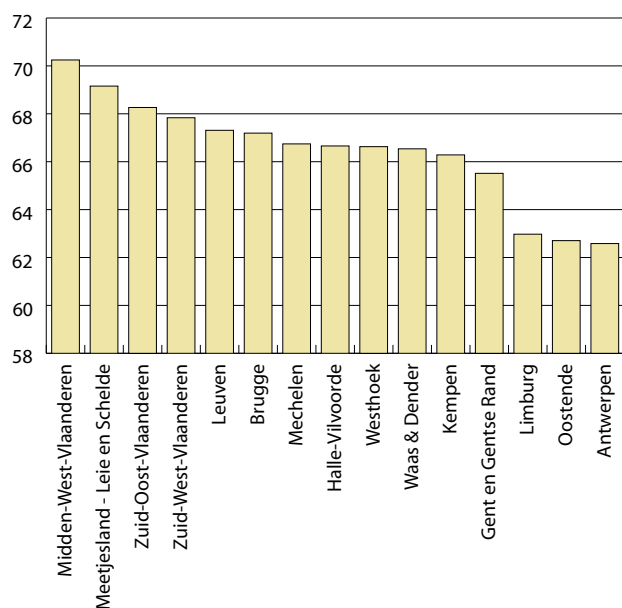
Niet-ingenomen oppervlakte op de bedrijventerreinen in de Vlaamse provincies in april 2008, in ha.

Bron: VLAO.

3.10 Werkzaamheidsgraad RESOC's

Werkzaamheidsgraad in de Vlaamse RESOC's in 2007, in %.

Bron: Steunpunt WSE.

Op 10 jaar tijd is de verbetering van de positie van Mechelen tussen de RESOC's opvallend.

De geproduceerde welvaart is niet noodzakelijk een indicator voor de welvaart die de inwoners van een RESOC daadwerkelijk bezitten. Door pendel en sociale transfers ontstaan onderlinge inkomensstromen en zijn de verschillen inzake het beschikbaar inkomen minder groot dan voor het BBP. Het beschikbare inkomen in de rijkste RESOC is 25% hoger dan dit van de armste. Voor het BBP per capita is dat 81%. De inwoners uit de Vlaams-Brabantse RESOC's zijn gemiddeld het rijkst (rond 20.000

euro per inwoner in 2006). Bemerkt dat Leuven veel minder goed scoorde inzake BBP per inwoner. Limburg, de Westhoek, Midden- en Zuid-West-Vlaanderen en Oostende bengelen achteraan het peloton met een inkomen per inwoner van iets meer dan 16.000 euro.

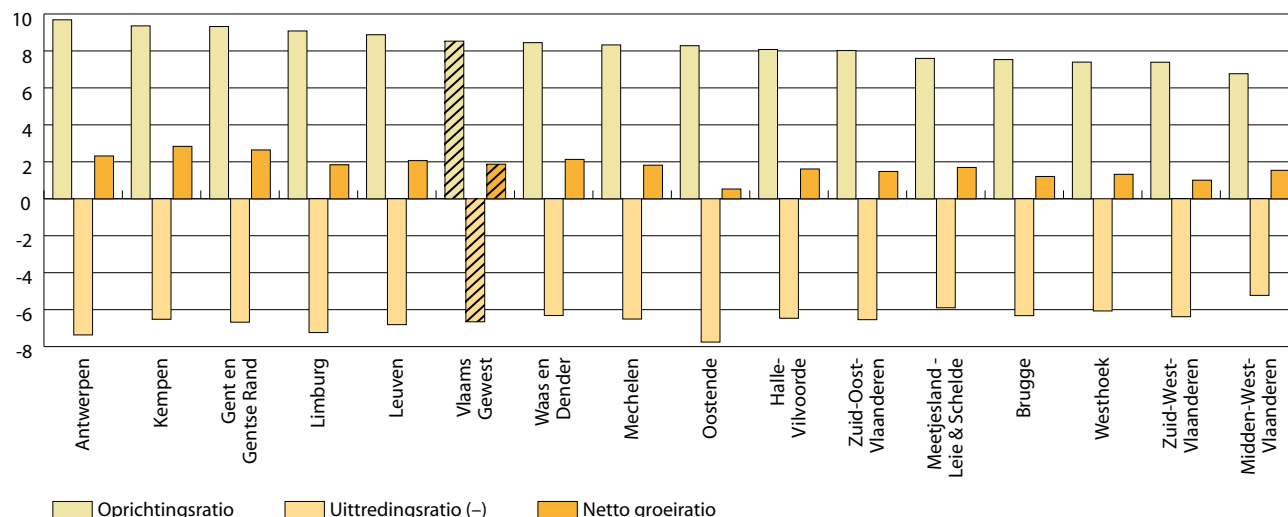
De investeringsratio was in 2006 het hoogst in Oostende, Zuid-Oost-Vlaanderen, Limburg, de Westhoek en Brugge. De immobiliënactiviteit aan de kust verklaart de hoge ratio's aldaar. Zuid-Oost-Vlaanderen kende een vrij forse investeringsopstoot in 2006 (+5,9 procentpunt). Ook in de Kempen en Limburg nam de investeringsratio relatief sterk toe. De sterkste dalingen werden dan weer genoteerd in Oostende, Antwerpen en de Westhoek.

De werkzaamheidsgraad noteert de hoogste waarde in een aantal West- en Oost-Vlaamse RESOC's. Midden-West-Vlaanderen voert de rangschikking aan (70,2% in 2007). Ook hoog, scoren Meetjesland, Leie en Schelde en Zuid-Oost-Vlaanderen. Het grootstedelijke gebied rond Antwerpen (62,6%), maar ook de provincie Limburg en RESOC Oostende doen het hier minder goed. Midden-West-Vlaanderen is opnieuw kampioen wat lage werkloosheid betreft (4,0% anno 2007). Meetjesland, Leie & Schelde komt in de buurt. De sterker verstedelijkte RESOC's Antwerpen (8,6%) en Gent (8,3%) kampen met de hoogste werkloosheidsgraden.

In een dynamische economie worden bedrijven opgericht en verdwijnen er ook. Dat laatste is soms noodzakelijk: opdat een economie kan inspelen op gewijzigde trends moeten bestaande activiteiten soms stopgezet worden en middelen vrijgemaakt voor activiteiten in branches waar de vraag expansief is. De oprichtingsratio noteerde in 2006 relatief hoge waarden in de RESOC's Antwerpen, de Kempen, Gent en Gentse Rand en Limburg. Dit contrasteert met de lage ratio in Midden-West-Vlaanderen, de Westhoek en Zuid-West-Vlaanderen. De uittredingsratio is aan de hoge kant in Oostende, maar eveneens in Antwerpen en Limburg (data 2006). Opnieuw vinden we Midden-West-Vlaanderen bij de RESOC's met de

3.11 Loop ondernemingen RESOC'S

Oprichtingsratio, uittredingsratio en netto-groeiratio in de RESOC-gebieden in 2006, in %.

Bron: Graydon, bewerking SVR.

laagste ratio, samen met Meetjesland, Leie en Schelde. De combinatie van oprichtingen en stopzettingen leidt tot een relatief hoge groeiratio in de Kempen en in de stedelijke RESOC's Antwerpen en Gent en Gentse Rand. In West-Vlaanderen en delen van Oost-Vlaanderen is de netto groeiratio laag. De turbulentie tenslotte noteert de hoogste waarden in Antwerpen en Limburg. Ook Gent en Gentse Rand en Oostende behoren tot de sterkere vernieuwers van het economische weefsel. In de rest van West-Vlaanderen en in Meetjesland, Leie en Schelde is dat veel minder het geval.

Innovatief ondernemen

Het plan 'Vlaanderen in Actie' (VIA) wil Vlaanderen laten uitgroeien tot een innovatiegerichte economie. Een basisvereiste is dat de investeringen in **onderzoek en ontwikkeling** toenemen. Toch is dat niet voldoende. Deze kennis moet daadwerkelijk en efficiënt worden omgezet in producten en diensten die ook verkocht worden. Dat geldt ook voor creatieve ideeën. Innovatie slaat op beide aspecten en is dus duidelijk 'outcome' gericht.

Vooreerst wordt nagegaan in welke mate technologie ingeburgerd is in het bedrijfsleven (ondernemingen en organisaties met meer dan 10 werknemers). In 2007 had 73% onder hen in informatica en 66% in automatisatie geïnvesteerd. Globaal kan 56% van het personeelsbestand beeldschermwerker genoemd worden. Het automatiseren van processen en het werken met beeldschermen zitten daarmee in de lift. Informaticatoepassingen zijn gemeengoed geworden. Zowel bij aankoop en logistiek, al bij personeelsbeheer, productie, dienstverlening of andere kerntaken zijn informaticatoepassingen betrokken (telkens in ruwweg twee derde van de ondernemingen en organisaties in 2007). **E-commerce** vindt gestaag opgang. Driekwart van de bedrijven en organisaties maakten in

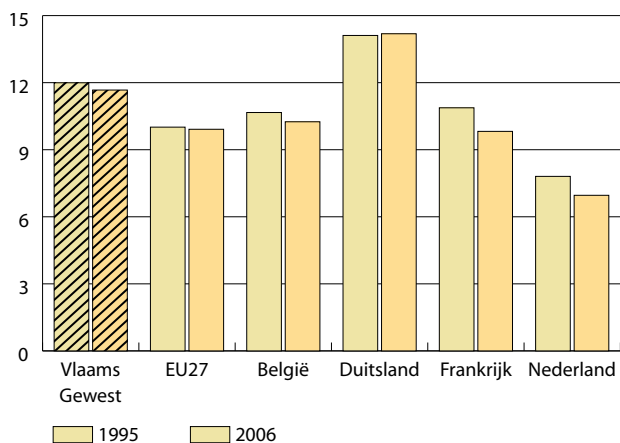
2007 gebruik van Electronic Data Interchange (EDI) of het internet voor het plaatsen van bestellingen. Zes jaar eerder was dit nog niet eens de helft. Gemiddeld worden 41% van alle bestellingen aldus afgehandeld. Analoog geraakt ook het elektronisch bestellen meer ingeburgerd.

Een ander kenmerk van een innovatieve economie is het aandeel werkenden dat aan de slag is in kennisintensieve sectoren. Dat zijn bedrijfstakken met een relatief hoog gehalte aan O&O-bestedingen. Dat is één van de voorwaarden opdat bedrijven producten zouden maken of diensten zouden leveren die innovatief zijn en daardoor moeilijker imiteerbaar. Uiteindelijk moet dit leiden tot hogere prijzen en aldus tot meer toegevoegde waarde. In 2006 was 11,7% van de Vlaamse werkende beroepsbevolking actief in deze branche. Dit is meer dan in de EU27 of onze buurlanden, op uitzondering van Duitsland (14,2%) na. Tussen 1995 en 2008 liep het aandeel van dit type bedrijfstakken overal terug, uitgezonderd in Duitsland. Dit is te wijten aan het tanende belang van de (medium)-hoogtechnologische industrie; de kennisintensieve high-techdiensten daarentegen nemen een steeds belangrijker plaats in. Een en ander is ook een gevolg van productiviteitsontwikkelingen in de industrie die ervoor zorgen dat relatief minder personeel vereist is per eenheid output.

Onderzoek en ontwikkeling van kennis is één zaak. Deze moeten vervolgens in toepassingen op de markt gebracht worden opdat een meerwaarde voor de economie kan gecreëerd worden. Volgens de Technologie, Organisatie en Arbeid (TOA) enquête van 2007 haalt een gemiddelde Vlaamse onderneming 17% van de omzet uit nieuwe of verbeterde producten of diensten. Dit aandeel is in vergelijking met onderzoeken drie en zes jaar eerder niet beduidend gewijzigd. Noch de verschillen in conjunctuur of wijzigingen in de motieven om de organisatie te veranderen zijn van invloed. Een Europees gelijkaardig onderzoek (Community Innovation Survey of CIS), wel-

3.12 Kennisintensieve sectoren

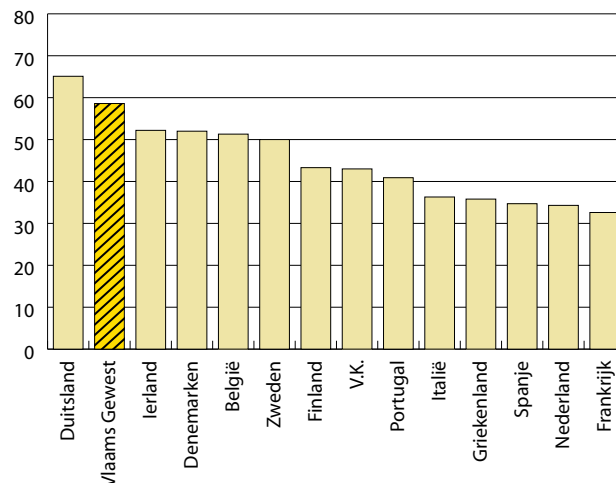
Aandeel van de tewerkstelling in de (medium)-hoogtechnologische industrie en technologische diensten in het Vlaamse Gewest, de EU27 en de buurlanden in 2006, in %.

Bron: Eurostat.

3.13 Innovatieve bedrijven

Aandeel van de bedrijven dat innovatief is in 2005, in % van het totaal van de bedrijven in het Vlaamse Gewest en landen van de EU15.

Bron: CIS-4, Steunpunt O&O Indicatoren.

3.14 Evolutie innovatieve ondernemingen

Totaal aantal innoverende bedrijven (in % van het aantal bedrijven in de industrie- en dienstensectoren)*.

	CIS-3 (2000)	CIS-4 (2005)	CIS2007
Alle bedrijven	58	59	56
KMO's	58	57	54
Grote bedrijven	83	88	82
Low tech	55	55	53
High tech	71	78	71
Industrie	69	64	64
Diensten	49	54	49

*De resultaten voor de CIS2007 (gegevens 2004-2006) zijn niet helemaal vergelijkbaar met eerdere afnamen van de CIS-enquêtes in Vlaanderen, zoals CIS3 (in 2000) en CIS4 (in 2005). Zo bevatte CIS4 meer sectoren dan CIS3 en de recente CIS2007. We kunnen een historische vergelijking maken voor de CIS4 door deze extra sectoren buiten beschouwing te laten. Bron: ECOOM, Vlaams Indicatorenboek WTI 2009, (geëtrapoleerde cijfers) maart 2009.

is waar met een andere onderzoeksmethode, stelt dat in 2005 23,5% van de Vlaamse ondernemingen hun **omzet** halen uit de verkoop van producten die nieuw zijn voor de markt of voor het bedrijf.

Het CIS-onderzoek gaat ook ruimer na hoeveel bedrijven als innovatief kunnen bestempeld worden. Naast het op de markt brengen van nieuwe of verbeterde producten wordt hier ook gekeken naar productieprocessen en/of lopende innovatieactiviteiten. Het Vlaamse bedrijfsleven doet het hier goed: in 2007 kon 56,0% innovatief genoemd worden. Duitsland scoort hoger; onze buurlanden Nederland en Frankrijk evenals de overige landen uit het onderzoek worden als minder innovatief bestempeld. ■

Wetenschap en technologie

In het onderdeel wetenschap en technologie gaat de aandacht naar maatregelen die wetenschap, technologie en innovatie moeten stimuleren of de geleverde inspanningen hieromtrent en de daaruit voortvloeiende resultaten in kaart moeten helpen brengen. Deze elementen zijn immers cruciaal voor het in stand houden en verder versterken van onze kenniseconomie en welvaart. Er wordt hierbij zowel gekeken naar de input – meer bepaald de financiële inspanningen van zowel de private als de publieke sector en het beschikbare menselijke potentieel – als naar de output, zoals publicaties, citaties, octrooienemingen en het aandeel innovatieve bedrijven.

Totale O&O-uitgaven private / publieke sector

O&O-intensiteit

De O&O-intensiteit is mede door nationale en internationale afspraken uitgegroeid tot hét financiële beleids- en evaluatieinstrument van de kenniseconomie. De Europese drieprocentnorm, beter gekend als de Barcelona-doelstelling, bepaalt dat de O&O-intensiteit tot 3% van het BBP moet opgetrokken zijn door de Europese lidstaten tegen 2010. Hierbij moet 2/3 van de inspanningen worden geleverd door de private sector en 1/3 door de publieke sector. Vlaanderen startte enige tijd terug met ViA (Vlaanderen in Actie), een project van de Vlaamse regering met als doel om Vlaanderen tegen 2020 naar de top vijf van Europese regio's te leiden. Om de uitvoering van dit plan te concretiseren lanceerde het ViA het Pact 2020 dat concrete doelstellingen met streefcijfers bevat om hieraan tegemoet te komen. Een hiervan is dat Vlaanderen tegen 2014 effectief 3% van zijn BBPR aan O&O besteedt en dat dat aandeel verder groeit na 2014.

De **O&O-intensiteit** is het totaal van de O&O-uitgaven van een land of regio, uitgedrukt als percentage van het bruto binnenlands product (BBP(R)). Het totaal van de O&O-uitgaven van een land of regio, of de bruto binnenlandse uitgaven voor O&O (BUOO) worden in de internationale nomenclatuur aangeduid als de 'Gross Expenditure on Research & Development', of kortweg GERD. De GERD is de som van de O&O-uitgaven van de vier grote sectoren waar dat onderzoek wordt uitgevoerd (los van de herkomst van de middelen):

1) de O&O-uitgaven in de ondernemingen, inclusief de met haar verbonden collectieve onderzoekscentra (BERD);

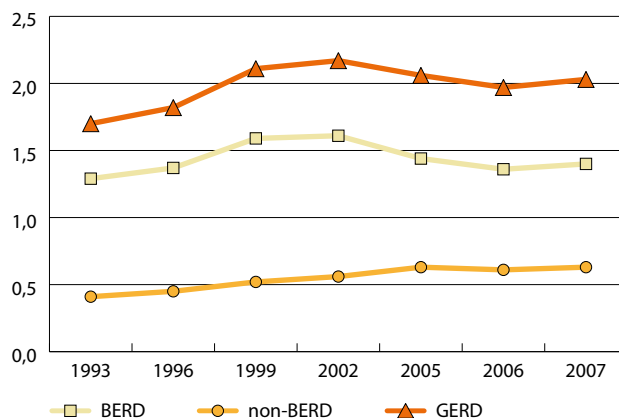
- 2) de O&O-uitgaven in de publieke onderzoekscentra (GOVERD);
- 3) de O&O-uitgaven in het hoger onderwijs (universiteiten, hogescholen en de hiermee verbonden onderzoeksinstituten) (HERD); en
- 4) de O&O-uitgaven in de semi-publieke, private non-profit organisaties (PNP).

Het meest recente gevalideerde cijfer is dat voor 2007: 2,03% volgens de gewestbenadering en 2,06% volgens de gemeenschapsbenadering. Bij de gemeenschapsbenadering worden ook de O&O-uitgaven meegenomen van de Vlaamse instellingen uit het hoger onderwijs (universiteiten en hogescholen) gelegen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Globaal genomen daalde de totale O&O-intensiteit voor Vlaanderen de voorbije vijf jaren lichtjes, al viel er zowel voor 2005 als voor 2007 een licht herstel op te tekenen. Vooral de dalende O&O-intensiteit in de bedrijven (BERD) veroorzaakte een neerwaartse beweging van de totale O&O-intensiteit. De O&O-intensiteit van de non-BERD lijkt te stagneren na een jarenlange stijging. Het is duidelijk dat de 3%-norm voor Vlaanderen nog lang niet in zicht is.

Bekijken we het aandeel van de financiële inspanningen die geleverd werden door de private en de publieke sector in de GERD (de overheid engageerde zich om 1% van het BBPR aan O&O te besteden en de private sector 2%), dan geldt in Vlaanderen de volgende opdeling voor 2007: 1,50% (of 74% van de totale O&O-intensiteit) is privaat gefinancierd en 0,53% (of 26% van de totale O&O-

3.15 O&O-intensiteit in Vlaanderen

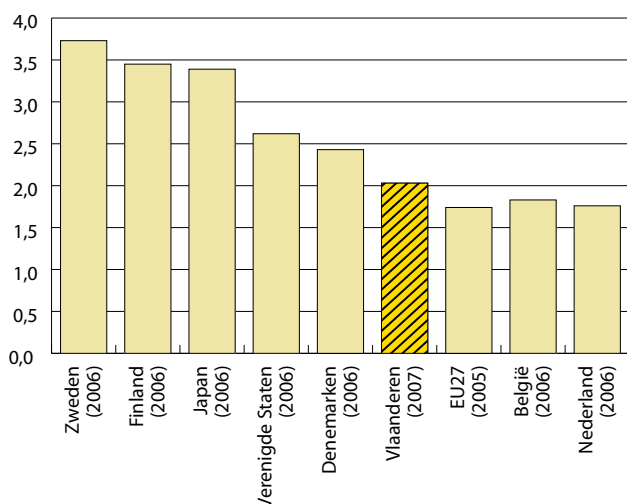
Evolutie van de O&O-intensiteit BERD/non-BERD voor Vlaanderen (1993-2007), in%.

Bron: ECOOM: 3%-nota en Vlaams Indicatorenboek WTI 2009.

3.16 Internationale vergelijking

Internationale vergelijking van de totale O&O-intensiteit voor 2007, in %.

Finland, Denemarken, België: voorlopig cijfer; Nederland, EU27 en USA: schatting;
Bron: ECOOM: 3%-nota en Vlaams Indicatorenboek WTI 2009; OECD – Main Science and Technology Indicators (Volume 2008/1).

intensiteit) is publiek gefinancierd. Uit de vergelijking blijkt wel dat het aandeel van de publieke financiering in de totale O&O-uitgaven gedaald is van 29% in 2005 naar 26% in 2007 terwijl de private financiering toenam van 71% naar 74%. De trend is dus verschillend al naar gelang de uitvoeringssectoren (de plaats waar het onderzoek plaatsvindt: BERD versus non-BERD) dan wel de financieringssectoren (bron van de financiering: privaat versus publiek).

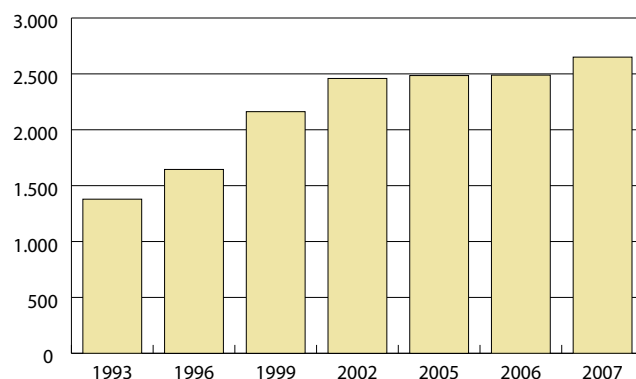
Bij de internationale vergelijking van de O&O-intensiteit wordt de gewestbenadering gehanteerd omdat zowel de teller als de noemer volgens het territoriale principe berekend worden. Deze vergelijking toont voor Vlaanderen een gemiddeld resultaat ten opzichte van een aantal referentielanden voor wat betreft de O&O-intensiteit. Vlaanderen scoort beter dan bijvoorbeeld Nederland en ook nog ruim boven het EU27-gemiddelde dat ver beneden de 3%-norm ligt. Vlaanderen vindt wel geen aansluiting met de Europese toplanden die wel de drieprocentnorm halen, zoals Zweden en Finland. De Europese Unie blijft ook nog altijd een flink stuk achter bij de voornaamste concurrenten, zoals de VS en Japan. Ook op het vlak van de verhouding BERD/BBP(R) zijn de verschillen voor Vlaanderen met de internationale top aanzienlijk: Vlaanderen 1,40% (2007), Japan 2,62% (2006), VS 1,84% (2006), Finland 2,46% (2006) en Zweden (2006) 2,79%.

O&O – private sector

In 2007 werd in de bedrijven 2.650 miljoen euro gespendeerd aan O&O-activiteiten. In absolute cijfers stegen de Vlaamse **O&O-uitgaven voor de ondernemingen** (BERD) voor 2007, in vergelijking met 2005, met ongeveer 165 miljoen euro, maar mede door een sterk stijgende noemer

3.17 O&O-uitgaven – BERD

Evolutie van de Vlaamse O&O-uitgaven (1993-2007) door de bedrijven (BERD), in miljoen euro.

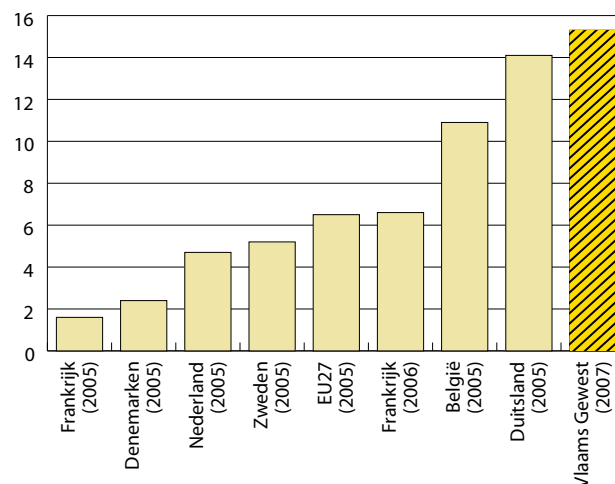
Bron: ECOOM: 3%-nota en Vlaams Indicatorenboek WTI 2009.

(het BBPR steeg vrij behoorlijk door economische groei én inflatie) resulteert dit toch in een daling voor de O&O-intensiteit van de BERD, van 1,44% tot 1,40%.

De O&O-uitgaven in het hoger onderwijs (HERD) kunnen, net zoals de gegevens voor andere subsectoren, opgedeeld worden naar de herkomst van de financieringsbronnen: ondernemingen (binnenlandse), buitenland (inclusief buitenlandse bedrijven), non-profit organisaties, hoger onderwijs en overheden (zowel federale als gedecentraliseerde overheden). Het deel van de HERD gefinancierd met middelen van (binnenlandse) bedrijven bedroeg in 2007 maar liefst 15,3% voor Vlaanderen. Internationaal vergeleken is dat, op Duitsland na, een stuk boven de andere referentielanden en meer dan twee maal het cijfer voor de EU27. Ook de Scandinavische toplanden scoren hier een stuk lager. De bedrijven zijn dus een belangrijke opdrachtgever en

3.18 Privaat gefinancierd deel binnen het hoger onderwijs

Internationale vergelijking van de financiering van de HERD voor Vlaanderen door de bedrijven, in %.

Bron: EWI, Vlaams Indicatorenboek WTI 2009.

financieringsbron van het onderzoek aan de Vlaamse universiteiten.

Ter referentie, dezelfde internationale vergelijking kan ook gemaakt worden voor de private financiering bij de O&O-uitgaven voor de publieke onderzoekscentra (GOVERD). Vlaanderen scoort met 11,1% bij de landen met een groot privaat aandeel zoals Nederland, Finland en Noorwegen. Het Vlaamse cijfer ligt ook een stuk boven het EU27-gemiddelde.

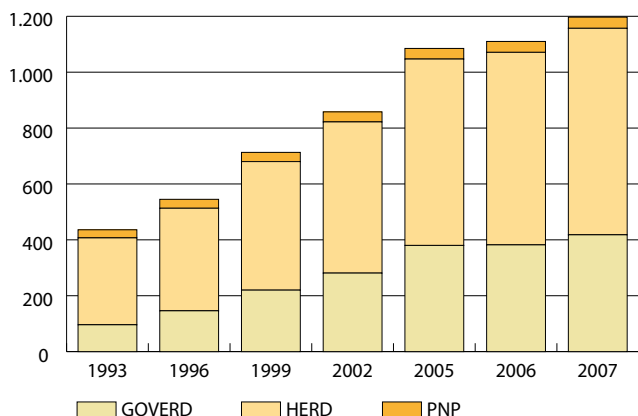
O&O – publieke sector

O&O-uitgaven

De **O&O-uitgaven non-BERD** (=GOVERD + HERD + PNP) bedroegen in 2007 1,197 miljard euro volgens de gewestbenadering. De verdeling van de O&O-uitgaven non-BERD over de drie subsectoren is als volgt:

3.19 O&O-uitgaven – non-BERD

Evolutie van de non-BERD in miljoen euro (1993-2007) en de opsplitsing naar de verschillende subsectoren voor Vlaanderen.

Bron: EWI, ECOOM: 3%-nota en Vlaams Indicatorenboek WTI 2009.

HERD (61,8%), GOVERD (34,9%) en PNP (3,3%). De O&O-inspanningen van de onderzoeksinstituten uit de publieke sector lagen voor 2007 in absolute cijfers 112 miljoen euro hoger dan twee jaar voordien. Niettemin resulteert dit niet in een stijging van de O&O-intensiteit, mede door de sterk gestegen noemer (BBPR-Vlaanderen). Na een jarenlange stijging stagneert de O&O-intensiteit voor de non-BERD met 0,63% voor 2007, op het niveau van 2005. Het aandeel van de O&O-uitgaven non-BERD in de totale GERD steeg tussen 2002-2007 wel van 26% tot 31%.

O&O-overheidskredieten

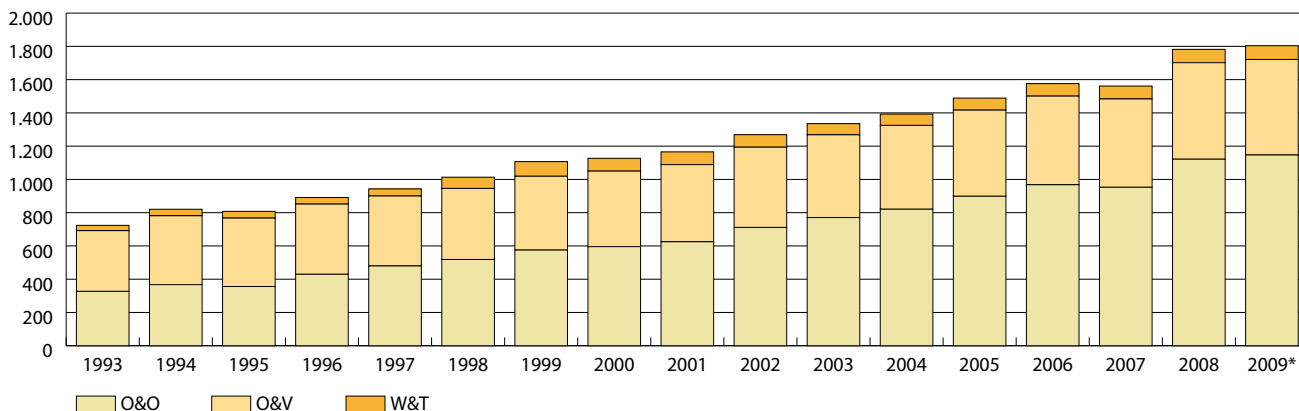
Jaarlijks maakt de Vlaamse overheid het Horizontaal Begrotingsprogramma Wetenschapsbeleid (HBPWB) op. Dat biedt een overzicht van alle **kredieten die de Vlaamse overheid voorziet voor wetenschap en innovatie**. Voor 2009 bedraagt het globale krediet 1,8 miljard euro, dubbel zoveel als in 1996. Vooral de stijging van de middelen voor onderzoek & ontwikkeling (O&O) is daarin belangrijk. Hier evolueren de kredieten van 429 miljoen euro voor 1996 naar 1,1 miljard euro in 2009.

In de praktijk blijkt dat ongeveer de helft van de Vlaamse publieke middelen voor O&O naar niet-gericht onderzoek gaat en de andere helft naar gericht onderzoek. Niet-gericht onderzoek wordt gedreven door wetenschappelijke ambitie en nieuwsgierigheid, terwijl gericht onderzoek uitdrukkelijk een economisch of maatschappelijk doel nastreeft.

Het O&O-budget in strikte zin van de Vlaamse overheid (Vlaamse uitgavenbegroting) bedraagt voor 2009 1,147 miljard euro of 0,55% van het BBP-Vlaanderen. Wordt hierbij het Vlaamse aandeel in de federale O&O-kredieten (56%) geteld, dan komt men uit op 1,406 miljard euro (0,68% van het BBP-Vlaanderen). Met ook nog de middelen uit het Europese Kaderprogramma voor

3.20 Vlaamse overheidskredieten voor O&O

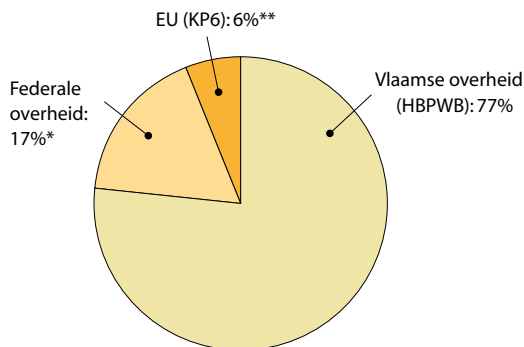
Verdeling van het Vlaamse wetenschapsbudget over O&O, O&V en W&T, van 1993 tot 2009, in miljoen euro (in lopende prijzen), afgeleid uit het Horizontaal Begrotingsprogramma Wetenschapsbeleid (HBPWB).

*initiële begroting.
Bron: EWI-Speurgids 2009.

3.21 Totaal van overheidskredieten voor O&O

Verdeling van de publieke middelen voor O&O in Vlaanderen volgens financieringsbron, voor 2009, in% (totaal aan kredieten = 1.494 miljoen euro).

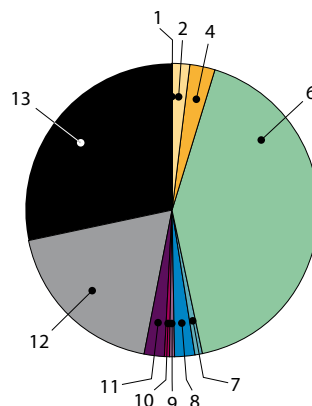
* Verdeelsleutel aan 56% Vlaams. (Bron federale overheidskredieten: overleggroep CFS/STAT, bewerkingen Federaal Wetenschapsbeleid, voorlopige cijfers.)
 ** Geraamd volgens de berekende return voor het Zesde EU-Kaderprogramma (2003-2006) voor Onderzoek en Technologische Ontwikkeling. Vlaanderen in het Zesde Kaderprogramma voor Onderzoek, EWI)
 Bron: EWI-Speurgids 2009.

Onderzoek en Technologische Ontwikkeling erbij is dat 1,494 miljard euro (0,72% van het BBP-Vlaanderen).

Het ganse budget voor wetenschapsbeleid 2009 kan opgedeeld worden volgens de nieuwe **NABS-classificatie**. NABS staat voor 'nomenclatuur voor de analyse en vergelijking van wetenschapsbegrotingen en -programma's' en is een EU-classificatiesysteem, dat de overheidskredieten voor O&O onderverdeelt naar sociaal-economische doelstellingen. Deze indeling van de O&O-kredieten biedt als belangrijkste voordeel dat het internationale vergelijking mogelijk maakt. De NABS-indeling toegepast op de Vlaamse O&O-overheidskredieten houdt echter een belangrijke beperking

3.22 Volgens NABS-classificatie

Verdeling O&O-budget 2009 volgens de NABS-classificatie, in %.

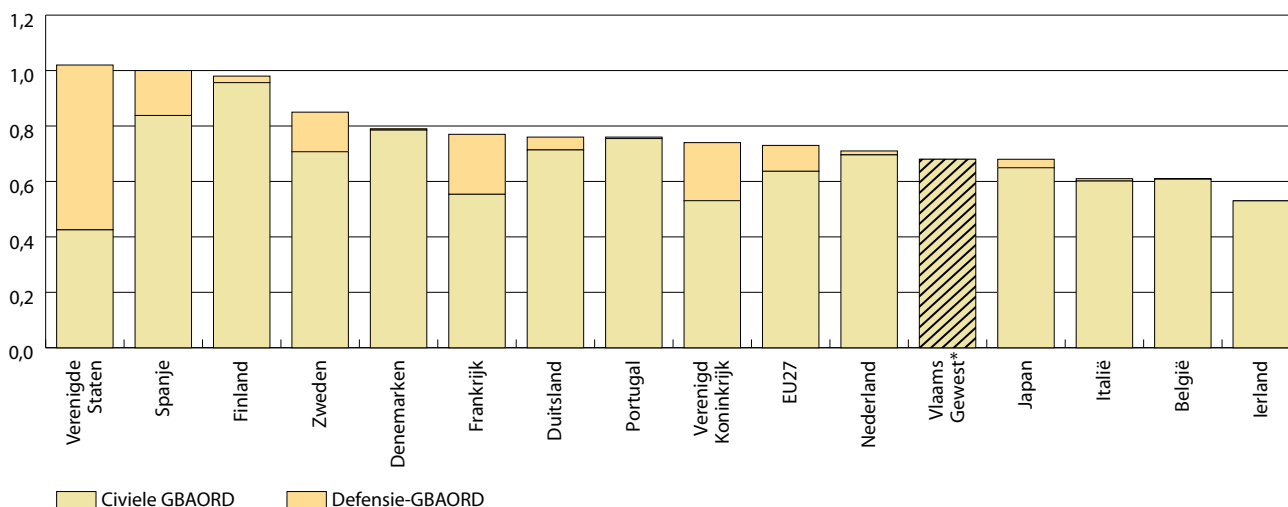
NABS2007-codes

- 1 Exploratie en exploitatie van het aardse milieu
- 2 Milieu
- 3 Exploratie en exploitatie van de ruimte
- 4 Transport, telecommunicatie en andere infrastructuur
- 5 Productie, distributie en rationeel gebruik van energie
- 6 Industriële productie en technologie
- 7 Gezondheid
- 8 Landbouw
- 9 Onderwijs
- 10 Cultuur, recreatie, religie en massamedia
- 11 Overheids- en maatschappelijke systemen, structuren en processen
- 12 Algemene kennisopbouw: O&O gefinancierd uit algemene universiteitsfondsen
- 13 Algemene kennisopbouw: O&O gefinancierd uit andere bronnen

Bron: EWI-Speurgids 2009.

3.23 Internationale vergelijking

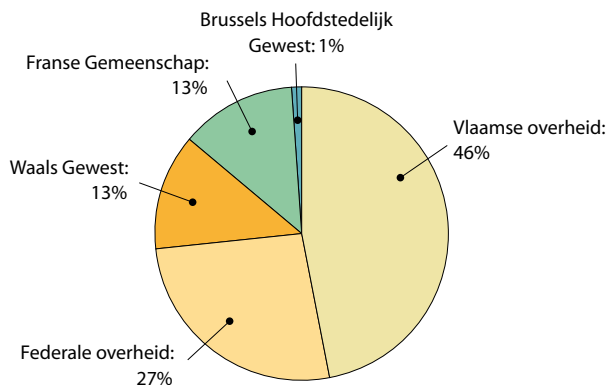
Internationale vergelijking van de O&O-overheidsbudgetten (GBAORD), uitgedrukt in % BBP(R).

*Vlaamse O&O-overheidskredieten + Vlaams aandeel 56% van de federale O&O-overheidskredieten, cijfers 2009; Cijfers 2007 voor de Verenigde Staten, Finland, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Portugal, Nederland, Japan, België en Ierland; Cijfers 2006 voor Spanje, Zweden, Verenigd Koninkrijk, EU27 en Italië.
 Bron: EWI-Speurgids 2009.

3.24 Verdeling O&O-kredieten in België

Verdeling van de overheidskredieten voor O&O in België (definitieve kredieten 2007), in %.

Bron: POD Wetenschapsbeleid.

in. Met de globale subsidies of dotaties voor de strategische onderzoekscentra, wetenschappelijke instellingen, departementale diensten en Vlaamse openbare instellingen verricht men in vele gevallen onderzoek dat thuis hoort in meerdere NABS-domeinen (bv. milieu, energie, industriële productie en technologie, ...). Omdat deze opsplitsing niet steeds eenduidig vast te stellen is, wordt aan één kredietlijn ook één NABS-code toegekend.

In een internationale rangschikking van de **O&O-overheidsbudgetten** staat België, en daarbinnen de Vlaamse regio, niet bepaald vooraan in de lijst. De toppers in Europa zijn Spanje en Finland. Vlaanderen scoort lager dan het EU27-gemiddelde. Op te merken valt wel dat sommige landen een substantieel deel van hun O&O-uitgaven voor defensie voorzien. De VS lopen daarbij op kop met 58% van hun O&O-budget voor defensie, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk 28%, Zweden 17% en Spanje 16%. De Vlaamse overheid financiert helemaal geen onderzoek in de sector defensie.

Binnen België valt de voortrekkersrol van Vlaanderen op, met betrekking tot de publieke ondersteuning van O&O. 46% van de totale Belgische **overheidskredieten** voor O&O komt van de Vlaamse overheid, terwijl een kwart afkomstig is van de gezamenlijke input voor O&O van de Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest.

Menselijk potentieel

In de huidige globale kenniseconomie staat kennis(ontwikkeling) centraal; zeker bij innovatie en economische groei. **Menselijk potentieel** (zowel de aanwezigheid als de kwaliteit) is van groot belang in de verdere economische en technologische ontwikkeling van een land of regio. Daarom vormen zowel investeringen in menselijk potentieel als kennisontwikkeling belangrijke elementen in een omgeving waar de concurrentie meer dan ooit van toepassing is.

O&O-personeel

Het totaal **O&O-personeel** voor het Vlaamse Gewest bedroeg in 2007 35.953 voltijdse equivalenten (VTE). De personeelsinspanningen stegen de voorbije vijf jaar zowel voor de ondernemingen als voor de publieke sector. Ruim 61% van het O&O-personeel was in 2007 bij de ondernemingen actief aan onderzoeksactiviteiten terwijl iets minder dan 39% in de publieke sector. Tussen 2002 en 2007 was de stijging van het O&O-personeel het grootst bij het hoger onderwijs als subsector (+31,6%). Het O&O-personeel bij de ondernemingen noteerde met 5,6% een beperktere stijging. Wat de genderverhouding (in VTE) betreft in de publieke sector voor 2007 is dit een verhouding mannen/vrouwen van ongeveer 56/44.

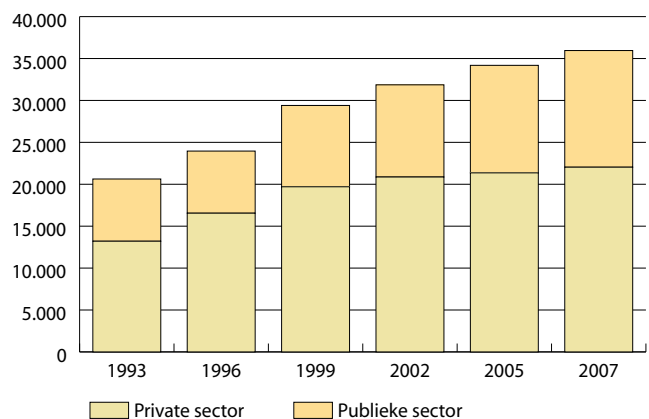
Studenten en diploma's

Bijna 43.000 studenten schreven zich in het academiejaar 2007-2008 voor het eerst in aan een Vlaamse hogeschool of universiteit. Wanneer dit cijfer op de totale achttienjarige bevolking geprojecteerd wordt, toont dit dat ongeveer 58% van deze leeftijdsgroep na hun middelbare studies kiest voor het hoger onderwijs. Van deze groep, ook wel **generatiestudenten** genoemd, start 53% met een professioneel gerichte bachelor aan een hogeschool, 34,4% voor een studie aan de universiteit en de rest (12,6%) voor een academisch gerichte bachelor aan een hogeschool. Wat de genderopdeling van de generatiestudenten betreft, valt het vrouwelijke overwicht op (55,4%) voor de meest recente cijfers voor 2007-2008.

Ruim 20% van de generatiestudenten aan de universiteit kiest voor de **exacte of de toegepaste wetenschappen** (deze hergroepering bevat de studiegebieden Wetenschappen, Toegepaste wetenschappen en Toegepaste biologische wetenschappen, Farmacie en Biomedische wetenschappen). De meest recente cijfers tonen een lichte stijging van het aantal generatiestudenten bij

3.25 O&O-personeel

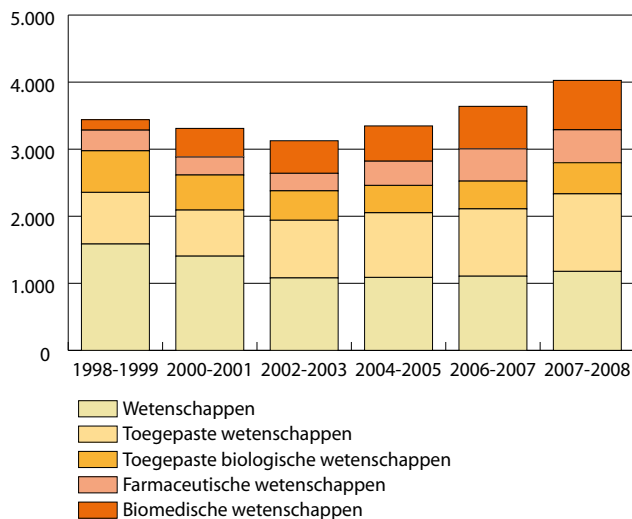
Evolutie van het O&O-personeel voor de private en publieke sector tussen 1993-2007, in voltijdse eenheden.

Bron: EWI, ECOOM: 3%-nota en Vlaams Indicatorenboek WTI 2009.

3.26 Belangstelling voor exacte en toegepaste wetenschappen

Evolutie van het aantal generatiestudenten aan Vlaamse universiteiten ingeschreven bij de exacte en toegepaste wetenschappen, in absolute cijfers.

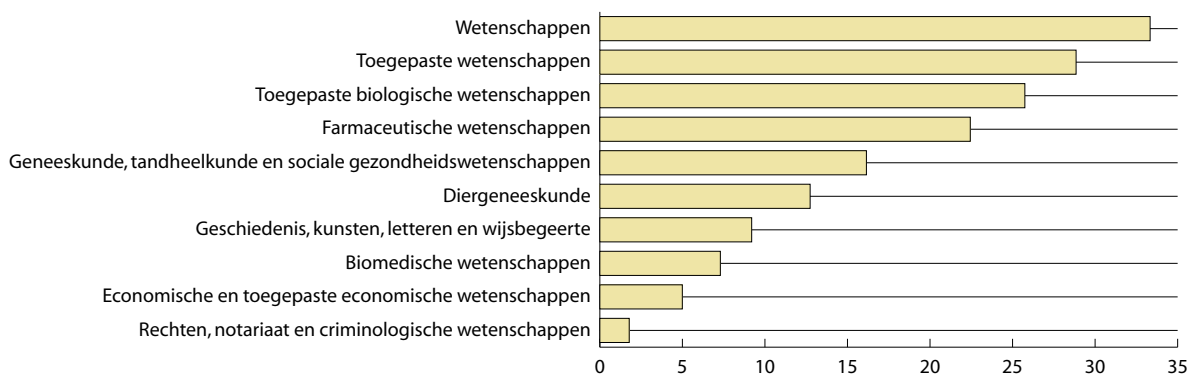
Bron: ECOOM, Vlaams Indicatorenboek WTI 2009.

de studiegebieden Wetenschappen en de Toegepaste biologische wetenschappen. Dezelfde stijgende trend is al een tijdje langer merkbaar bij de Biomedische wetenschappen en de Toegepaste wetenschappen. Na een jarenlange daling van het aantal studenten in de exacte en toegepaste wetenschappen is er sinds academiejaar 2004-2005 een kentering vast te stellen. De instroom steeg van 2.973 generatiestudenten in 2003-2004 naar 4.023 generatiestudenten in 2007-2008, een aanzienlijke stijging van ruim een derde.

Bij de academisch gerichte bachelors aan de hogescholen kiest ruim 30% van de generatiestudenten voor een opleiding binnen de volgende technologische studiegebieden: Biotechniek, Industriële wetenschappen en technologie, Nautische wetenschappen

3.27 Relatie doctoraten-tweedecyclusdiploma's

Ratio doctoraten – tweede cyclusdiploma's naar studiegebied, in %.

Bron: Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs, 2007-2008 – gegevens 2006-2007.

en Productontwikkeling. Bij de professioneel gerichte bachelors kiest ongeveer 16% voor soortgelijke studies uit deze domeinen.

Bij de universiteiten werden bij de exacte en toegepaste wetenschappen in het academiejaar 2006-2007 2.337 tweede cyclusdiploma's uitgereikt, wat overeenkomt met een aandeel van ongeveer 23% in het totale aantal uitgereikte tweede cyclusdiploma's.

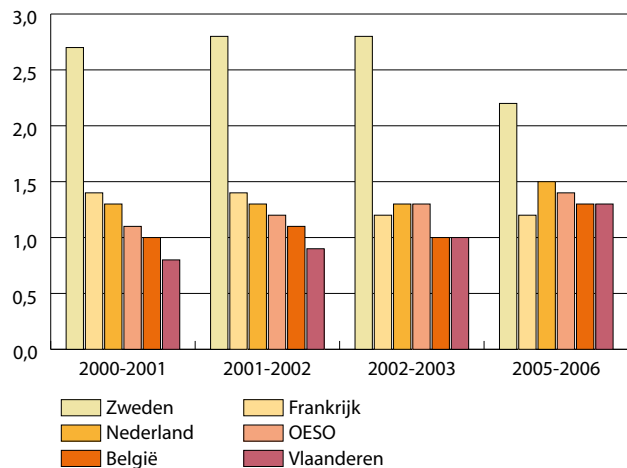
Doctoraten

De instroom in onderzoeksfuncties verschilt van discipline tot discipline en daarom wordt het aantal afgeleverde doctoraten bekeken ten opzichte van het potentieel (het aantal afgestudeerden in een 2de cyclus binnen eenzelfde studiegebied). De 'Wetenschappen en technologie'-richtingen waar het grootste innovatiepotentieel wordt verwacht, voorzien ook de grootste doorstroming naar onderzoekscarrières. In de exacte wetenschappen, de toegepaste wetenschappen en de landbouw-wetenschappen is de ratio doctoraten ten opzichte van tweede cyclus-diploma's immers meer dan 25%.

Voor het academiejaar 2006-2007 werden aan de Vlaamse universiteiten ongeveer 1.100 **doctoraten** uitgereikt. Voor het academiejaar 2002-2003 bedroeg het aantal uitgereikte doctoraten nog ongeveer 860, maar dit cijfer steeg vervolgens jaar na jaar. Wanneer alle verdedigde doctoraten over de academiejaren 2002-2003 tot en met 2006-2007 naar wetenschapsdiscipline opgelijst worden, werden er het meest uitgereikt in de studiegebieden Wetenschappen (1.273), Toegepaste wetenschappen (855), Geneeskunde (634) en Toegepaste biologische wetenschappen (498). Deze vier studiegebieden vertegenwoordigden ook ongeveer twee derde van alle afgeleverde doctoraten over deze vijf academiejaren. In vergelijking met andere Europese landen is België geen koploper voor wat het aantal doctoraatsstudenten in wetenschappen en technologie betreft.

3.28 Internationale vergelijking doctoraten

Evolutie van het percentage doctoraten in verhouding tot de referentiepopulatie op de typische leeftijd van afstuderende* in internationaal perspectief, in %.

*De verschillen tussen de landen kunnen mede het gevolg zijn van verschillen in classificaties. Bronnen: ECOOM, Vlaams Indicatorenboek WTI 2009, hoofdstuk 2 (voor 2005-2006); Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief, Edities 2003/2004/2005 – tabel OUT3.

Het aantal doctoraten uitgereikt aan Vlaamse universiteiten is in vijftien jaar meer dan verdubbeld. De stijging heeft zich vooral ingezet vanaf het academiejaar 1999-2000, waarbij de stijging vooral te danken is aan de investeringsimpuls die begon midden de jaren 90. Het aandeel vrouwelijke doctors is in de periode 1992-2007 gestegen van 23% naar 40% maar de mannelijke doctoraathouders blijven duidelijk in de meerderheid. De internationale vergelijking met andere OESO-landen van het percentage doctoraten in verhouding tot de referentiepopulatie, toont een gemiddelde score voor Vlaanderen. Het percentage 'gedoctrineerden' voor Vlaanderen steeg over de geanalyseerde periode wel van 0,8% tot 1,3%. Niettemin blijft dit cijfer onder het OESO-gemiddelde, doordat dit cijfer de voorbije jaren ook verder steeg.

Output

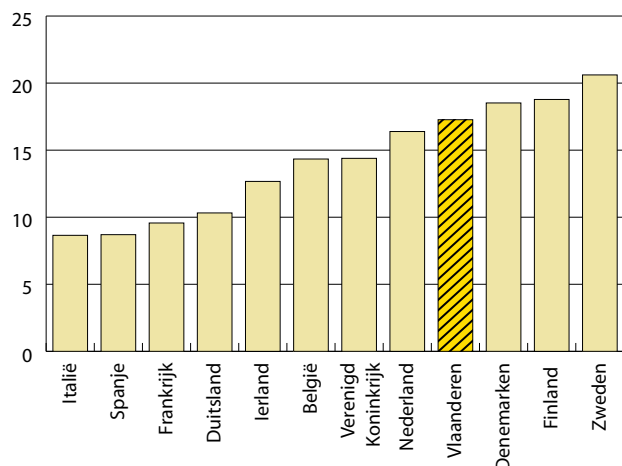
Wetenschappelijke publicaties

Een belangrijke parameter voor de kwaliteit en de zichtbaarheid van het onderzoek is de **publicatieoutput**. Als er over impact en omvang van het Vlaams onderzoek in de natuur-, levens- en technische wetenschappen gesproken wordt, steunt dit op twee grote bibliografische informatiebronnen afkomstig van het Amerikaanse Instituut voor Wetenschappelijke Informatie (*Thomson Scientific-ISI*). Enerzijds zijn er publicaties die opgenomen en verwerkt worden in de *Science Citation Index* en anderzijds zijn er papers voorgesteld op internationale/nationale conferenties en opgenomen in de *Proceedings databank*.

De Vlaamse wetenschappelijke publicatieactiviteit is de voorbije jaren sterk gestegen. In 1997 bedroeg deze output nog ongeveer 10,2 **publicaties** (tijdschriften én

3.29 Publicatieoutput

Publicatieoutput van Vlaanderen en van elf Europese referentielanden per 10.000 inwoners in 2007, aantal publicaties.

Bron: ECOOM, Vlaams Indicatorenboek WTI 2009.

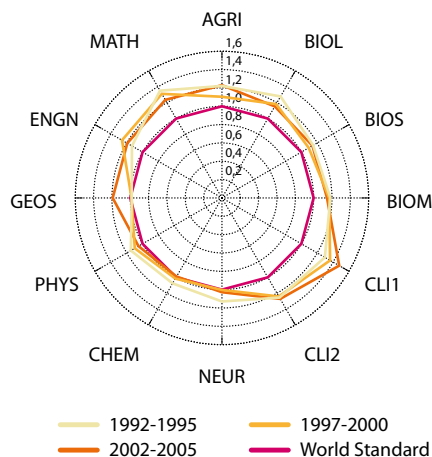
proceedingsliteratuur) per 10.000 inwoners. Nadien steeg dit cijfer jaarlijks tot 17,3 publicaties voor 2007. Deze positieve evolutie wordt ook weerspiegeld in de internationale rangschikking van de publicatieactiviteit. Vlaanderen rangschikt zich nu vóór Nederland en net onder de Scandinavische toplanden. Het aandeel Vlaamse publicaties in het Belgische totaalcijfer toont ook een stijgende tendens: van 58% in 1992, en bijna 67% in 2004 en 2005 tot ruim 70% voor 2006 en 2007.

Het bibliometrische middel om de impact van publicaties te meten is de **citatie**. Citaties weerspiegelen immers de erkenning van gepubliceerde onderzoeksresultaten door de wetenschappelijke gemeenschap. Het aantal citaties van een publicatie vormt niet rechtstreeks een kwaliteitsmaat, maar een groot aantal ontvangen citaties per publicatie drukt wel een bepaalde impact uit. In vergelijking met een tiental Europese referentielanden scoort Vlaanderen op het vlak van de relatieve citatiekaart in de subgroep samen met Zweden en het Verenigd Koninkrijk. Denemarken en Nederland scheiden zich duidelijk af als dé toplanden en de afstand tot de andere referentielanden nam de voorbije jaren verder toe. Vlaanderen scoort op het vlak van relatieve citatiefrequentie voor alle vakgebieden, behalve voor het domein Chemie (CHEM), heel wat hoger dan de wereldstandaard. De heel sterke positie van Vlaanderen voor de klinische en experimentele geneeskunde I (CLI1) en experimentele geneeskunde II (CLI2) en de wiskunde (MATH) springen toch in het oog.

Daarnaast zijn Vlaamse wetenschappelijke publicaties alsmaar meer het resultaat van een sterke internationale samenwerking. In 2007 had meer dan 57% van de opgenomen publicaties een buitenlandse co-auteur. Vlaanderen neemt op het vlak van **copublicaties** samen met Denemarken een leidende positie in ten opzichte van een reeks referentielanden. De meest recente geografische kaart voor Vlaanderen (periode 2004-2007) van

3.30 Relatieve citatiefrequentie

Relatieve citatiefrequentie voor Vlaanderen in twaalf wetenschapsgebieden voor SCIE-publicaties van 1992-1995, 1997-2000 en 2002-2005.

- AGRI = Agronomie en Omgevingswetenschappen
- BIOL = Biologie (op het organisme en het supraorganismevlak)
- BIOS = Biowetenschappen (algemene, cellulaire en subcellulaire biologie, genetica)
- BIOM = Biomedisch onderzoek
- CLI1 = Klinisch en experimentele geneeskunde (algemene en interne geneeskunde)
- CLI2 = Experimentele geneeskunde II (niet-interne vlakken)
- NEUR = Neuro- en Gedragwetenschappen
- CHEM = Chemie
- PHYS = Fysica
- GEOS = Aard- en Ruimtetwetenschappen
- ENGN = Technische Wetenschappen
- MATH = Wiskunde

Bron: ECOOM, Vlaams Indicatorenboek WTI 2009.

de belangrijkste copublicatielinks toont enkele nieuwe accenten. De sterke samenwerking met Nederland blijft uiteraard overeind naast de intense samenwerking met de buurlanden en de Scandinavische landen. Ook de samenwerking met Oost-Europese landen (zoals Hongarije, Bulgarije, Tsjecho, Polen en in minder mate met Roemenië en Rusland) nam sterk toe naast de samenwerking met andere EU-landen zoals Griekenland of Oostenrijk. Naast de samenwerking met landen uit de Europese Unie is er ook nog de versterkte samenwerking waar te nemen met Noord-Amerika (VS en Canada).

Octrooien

Octrooien hebben als doelstelling de uitvinder te beschermen en die een tijdelijk monopolie toe te kennen voor het gebruik, zodat die voldoende kan putten uit de innovatieve inspanningen die de uitvinding oplevert. Daarnaast is het ook zo dat octrooigegevens een inzicht helpen bieden in de technologische vooruitgang. Ze vormen immers een indicator die gebruikt wordt om een

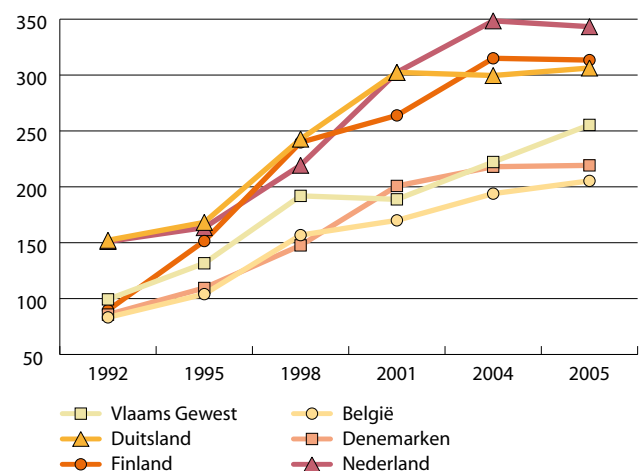
beeld te krijgen van de innovatiegraad binnen een organisatie, van een regio of innovatiesysteem. Voor wie technologische vooruitgang wil meten, vormen octrooien een unieke en zeer betrouwbare bron van statistische informatie, ook al vormen ze slechts één van de benaderingen. Vooral multinationale en grote bedrijven maken gebruik van een octrooi omdat ze vaak een dure en omslachtige procedure is om een uitvinding te beschermen.

Uit de internationale vergelijking van het aantal octrooi-aanvragen per capita blijkt dat Vlaanderen zich in de middenmoot bevindt van een vijftiental geselecteerde landen. Voor de volledigheid, deze vijftien landen corresponderen wel met 95% van de patentactiviteiten uit deze databank. Zowel het octrooigedrag voor Vlaanderen als dat van de andere referentielanden nam de voorbije jaren toe. Zwitserland, Nederland, Zweden en Finland voeren hier de lijst aan. Het cijfer voor Vlaanderen is gestegen tot ongeveer 255 EPO-octrooiaanvragen per miljoen inwoners voor 2005. Vooral (multinationale) bedrijven zijn actief in het aanvragen van octrooien. Bedrijven die een aanzienlijke portfolio aan octrooiactiviteit hebben opgebouwd zijn: Agfa Gevaert, GlaxoSmithKline (GSK), Janssen Pharmaceutica, Alcatel Bell, UCB, Solvay en Totalfina. Daarnaast profileren kenniscentra (bijvoorbeeld IMEC en VIB) en universiteiten zich meer en meer als octrooiaanvragers.

Wanneer we voor de EPO-databank een vergelijking maken met de referentielanden op het vlak van internationale samenwerking, gemeten via co-aanvragerschapen, dan blijkt Vlaanderen nauw aan te leunen bij de top 5-landen (Nederland, Zwitserland, Luxemburg, het Verenigd Koninkrijk en Oostenrijk). Waarbij de positie van Nederland en het VK vooral bepaald wordt door multinationale bedrijven zoals bv. Unilever en Shell. Deze multinationals zijn zo gestructureerd dat beide vestigingen van deze Nederlands-Britse onderneming vaak een co-aanvraag doen. Dit toont toch wel aan dat cijfers

3.31 Octrooiaanvragen

Internationale vergelijking EPO-octrooiaanvragen per miljoen inwoners naar origine van uitvinder of aanvrager voor 1992-2005.

Bron: ECOOM, Vlaams Indicatorenboek WTI 2009.

in verband met co-aanvragen met de nodige omzichtigheid bestudeerd moeten worden.

De regionale octrooikaart (versie 2007) opgemaakt door het Expertisecentrum O&O Monitoring toont aan dat de octrooiactiviteit in de volgende vijf arrondissementen het grootst is. Antwerpen (met onder andere Agfa-Gevaert, Bayer Antwerpen, Xeikon en Alcatel Bell) neemt de eerste plaats in. Daarna volgen Leuven (met onder andere IMEC, KULeuven en Raychem/Tyco), Gent (met onder andere Innogenetics, VIB, Plant Genetic Systems en UGent) en Turnhout (met onder andere Janssen Pharmaceutica, VITO en Nuyts NV). Kortrijk (met onder andere Bekaert, Michel van de Wiele en Barco) sluit de top vijf af. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

EWI-Review

EWI, Speurgids 2009

EWI, Vlaanderen in het Europese Zesde Kaderprogramma voor Onderzoek (2002-2006), M. Van Langenhove, E. Dewallef en P. Dengis

ECCOOM, Totale O&O-intensiteit in Vlaanderen 1993-2007, "3% nota" (in opdracht van mevr. P. CEYSENS, Vlaams minister van Economie, Ondernemen, Wetenschap, Innovatie en Buitenlandse Handel)

ECCOOM, Vlaams Indicatorenboek WTI 2009 (in opdracht van de Vlaamse overheid).

OECD- Main Science and Technology Indicators, Vol. 2008/1

Websites

Beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI):

www.ewi-vlaanderen.be

Beleidsdomein Onderwijs en Vorming (OND):

www.ond.vlaanderen.be

F.W.O.-Vlaanderen: www.fwo.be

Instituut voor de Aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen (IWT):

www.iwt.be

Steunpunt O&O Indicatoren: www.steunpuntooi.be/

(vanaf 1/1/2009 Expertisecentrum O&O Monitoring: www.ecoom.be/)

VRWB: www.vrwb.be

Referenties

ADSEI: <http://statbel.fgov.be>

Belgostat: www.belgostat.be

Federaal Planbureau: www.plan.be

Steunpunt WSE: www.steunpuntwse.be

Vlaanderen in Actie: www.vlaandereninactie.be

DEFINITIES

Arbeidsproductiviteit: BBP gedeeld door de totale werkgelegenheid.

Bedrijf: firma.

Bezettingsgraad van de bedrijventerreinen: ingenomen oppervlakte in procent van de totale oppervlakte (= ingenomen oppervlakte, niet-ingenomen oppervlakte en niet-realiseerbare oppervlakte).

Bruto binnenlands product (aan marktprijzen): productie minus intermediair verbruik + het saldo van de niet-productgebonden belastingen (op gebruik grond, gebouwen, milieubelasting, ...) en subsidies (voor arbeidskrachten, ter bestrijding milieuvervuiling, ...) + het saldo van de productgebonden belastingen (BTW, importheffingen, accijnzen, ...) en subsidies (import- en andere subsidies).

Firma: BVBA + CV + NV.

Generatiestudent: een student die zich voor het eerst inschrijft in het Vlaams hoger onderwijs met een diplomacontract voor een professioneel of academisch gerichte bachelor en op 1 februari van het lopende academiejaar nog is ingeschreven.

Innovatief bedrijf: een bedrijf dat a) nieuwe of verbeterde producten of diensten op de markt heeft gebracht, b) nieuwe of duidelijk verbeterde productieprocessen heeft geïntroduceerd, c) lopende of afgebroken innovatieactiviteiten heeft verricht.

Investeringsratio: investeringen van de private sector in % van het BBP.

Koopkrachtpariteiten: een ruimtelijke deflator die het mogelijk maakt de prijs van eenzelfde korf van goederen en diensten over landen heen te vergelijken.

Laagtechnologische industrie: NACE 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 36 en 37: voeding, tabak, textiel, confectie, leer, houtindustrie, papier, drukkerijen, meubelindustrie, vervaardiging van edelstenen, recuperatie.

Medium-hoogtechnologische en hoogtechnologische industrie: NACE 24 minus 244, 29, 31, 34, 352, 354 en 355: elektrische machines, automobiel, chemie, overig transport, machinebouw en NACE 244, 30, 32, 33 en 353: vliegtuigbouw, farmacie, computers en kantoormachines, audio-, video- en telecommunicatieapparatuur, medische, precisie en optische instrumenten.

Medium-laagtechnologische industrie: NACE 23, 25, 26, 27, 28: aardolieraffinage, rubber en kunststofnijverheid, keramische nijverheid, vervaardiging van metaalproducten.

Netto-groeiratio: saldo tussen aangroei en uittredingen van bedrijven in % van het aantal actieve ondernemingen.

Notionele interestaftrek: maakt het mogelijk dat ondernemingen een fictieve rente op een belangrijk deel van het eigen vermogen kunnen aftrekken van hun winst (waardoor ze dus minder belastingen betalen). Tot voor aanslagjaar 2007 kon enkel de rente op schulden van de belastbare winst worden afgetrokken. Door deze maatregel worden ondernemingen gestimuleerd om hun eigen vermogen te versterken.

Octrooi: een document, toegekend door een daartoe bevoegde instantie, dat voor een bepaalde duur aan de uitvinder exclusieve rechten verleent aangaande de productie of het gebruik van een bepaald toestel, instrument of procédé. Dit recht gaat gewoonlijk over naar de organisatie die de uitvinder tewerkstelde en is bovendien onder bepaalde voorwaarden verhandelbaar. De twee grote octrooisystemen in de wereld, het Amerikaanse octrooisysteem (US Patent and Trademark Office, USPTO) en het Europese octrooisysteem (European Patent Office, EPO), zijn de bronnen bij uitstek voor de aanmaak van octrooiatistieken. De USPTO neemt enkel toegekende octrooien op (met tot 2000 enkel bekendmaking na toekenning), terwijl het EPO de bij haar ingediende octrooiaanvragen 18 maanden na de aanvraag openbaar maakt via publicatie in de 'European Gazette'.

O&O-intensiteit: het totaal van de O&O-uitgaven van een land of regio uitgedrukt als percentage van het bruto binnenlands product (BBP(R))

Oprichtingsratio: aantal oprichtingen in % van het aantal actieve ondernemingen.

Technologie-enquêtes: twee enquêtes vormen de bron: de Technologie-Organisatie-Arbeid (TOA) enquête van de SERV en de Community Innovation Survey (CIS) van de Europese Commissie. Er zijn echter verschillen tussen de TOA en CIS enquêtes:

- er zijn verschillen in vraagstelling;
- de recentste CIS dateert van 2005, terwijl de laatste TOA data op 2007 slaan;
- de CIS wordt schriftelijk afgenomen bij productieverantwoordelijken, terwijl de TOA een telefonische bevraging is bij personeelsverantwoordelijken of zaakvoerders;
- er zijn verschillen in samenstelling van de bedrijfstakken.

Total Entrepreneurial Activity Rate (TEA): aandeel van de volwassen bevolking dat een bedrijf aan het opstarten is of eigenaar is van een bedrijf jonger dan 42 maanden.

Turbulentie: som van de aangroei en uittredingen van bedrijven in % van het aantal actieve ondernemingen.

Uittredingsratio: aantal stopzettingen en faillissementen in % van het aantal actieve ondernemingen.

Werkgelegenheidsgraad: totale werkgelegenheid t.o.v. de bevolking op beroepsactieve leeftijd (20-64 jaar).

Werkloosheidsgraad: aantal niet-werkende werkzoekenden in % van de beroepsbevolking.

Werkzaamheidsgraad: aantal werkenden in % van de bevolking van 18-64 jaar.

Meer werkgelegenheid

MEER MENSEN AAN HET WERK KRIJGEN EN HOUDEN STAAT ook in deze legislatuur op het voorplan in het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Concreet wordt er gestreefd naar een jaarlijkse stijging van de werkzaamheidsgraad. Tijdens 2007 waren er 66 op 100 Vlamingen op arbeidsleeftijd feitelijk werkzaam. De voorbije 5 jaar groeide de werkzaamheidsgraad maar langzaam aan, wat het bereiken van de Vlaamse en Europese 70%-doelstelling tegen 2010 weinig waarschijnlijk maakt. De stijging van de arbeidsdeelname komt voor-

namelijk op rekening van de vrouwen. Hun participatie klom gestaag van 53% in 1999 naar bijna 57% in 2004 en verder tot nagenoeg 60% in 2007; een evolutie die gelijk loopt met het succes van deeltijdarbeid. Daarmee is de Europese 60%-doelstelling voor de vrouwen tegen 2010 haast nu al gerealiseerd.

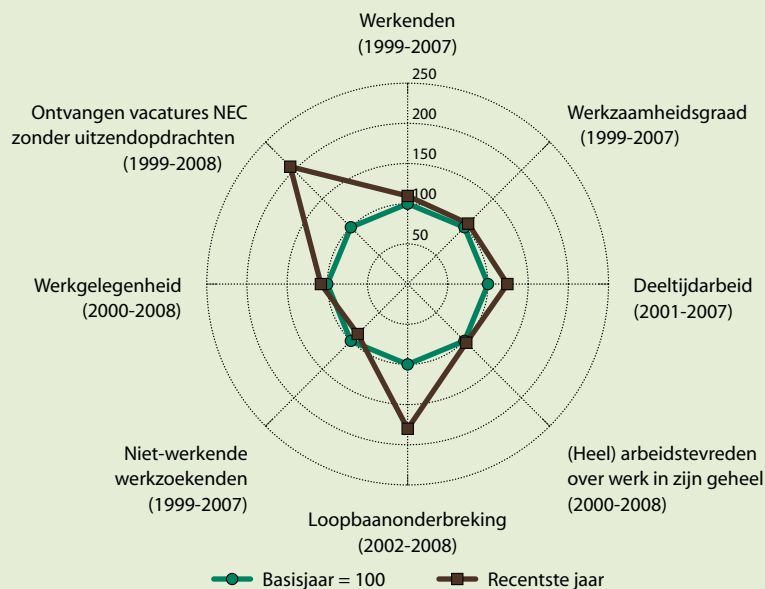
Niettegenstaande een opmerkelijk groeitrajec tussen 1999 en 2007, blijft de arbeidsdeelname van de ouderen met 34% in 2007 erg beperkt. Zeker in Europese context waar een 50%-doelstelling voor 55 tot 64-jarigen tegen 2010 naar voor geschoven wordt. Dit doel is voor Vlaanderen tegen het vooropgestelde tijdstip niet bereikbaar en brengt daarmee één van de belangrijkste structurele knelpunten op de Vlaamse arbeidsmarkt naar boven. Voldoende werkgelegenheidscreatie is een belangrijke voorwaarde wanneer men meer mensen aan de slag wil hebben. Tussen 2000 en 2006 kwamen er

jaarlijks gemiddeld circa 1% of 22.600 arbeidsplaatsen bij. Ook in 2007 en 2008 ligt de geraamde jobgroei nog vrij hoog, ondermeer gegeven het feit dat tewerkstelling steevast met vertraging reageert op de economische conjunctuur. De werkzoekendencijfers zijn de voorbije jaren aan een flink tempo gedaald en ook de minder kansrijke groepen genoten mee van de positieve ontwikkelingen op dit vlak. Aan deze gunstige evolutie komt in de loop van 2008 een einde. Het aantal werkzoekenden neemt dan op jaarbasis verder af, weliswaar aan een trager tempo. De economische teruggang begint zich sinds november 2008 in de stijgende werkzoekendencijfers duidelijk af te tekenen. Een aantal kansengroepen, zoals bijvoorbeeld jongeren en laaggeschoolden, zijn bij de eersten om dit te voelen.

Sinds 2004 neemt de spanning op de arbeidsmarkt toe. Werkgevers vinden alsmoer moeilijker kandidaten om hun vacatures in te vullen. Waar er in 2004 gemiddeld nog bijna 7 werkzoekenden per vacature waren, zijn er in 2008 nog amper 3 werkzoekenden per vacature. Toch is de mate van vermindering kleiner geworden in 2008, wat er lijkt op te wijzen dat er een einde begint te komen aan de voortdurende krapte op de arbeidsmarkt. Dit wordt eveneens bevestigd door de maandcijfers die eind 2008 en begin 2009 terug meer werkzoekenden per vacature optekenen.

Niet alleen meer, maar ook de creatie van betere banen loopt als een rode draad doorheen het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Kwalitatief goede arbeidsplaatsen kunnen er immers toe bijdragen dat mensen langer aan het werk blijven. De

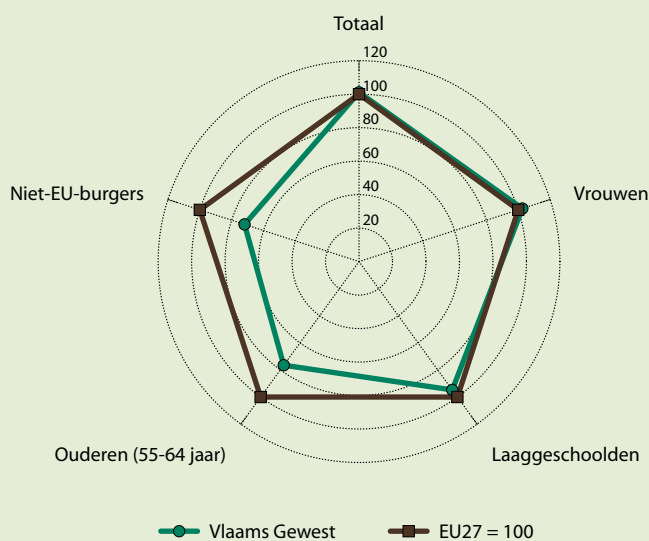
Evolutie arbeidsmarkt in een notendop

arbeidstevredenheid, die fungeert als indicatie van de arbeidskwaliteit, is sinds 2000 lichtjes toegenomen. Ongeveer negen op de tien werkenden geeft aan, tevreden te zijn over het werk in zijn geheel. Anno 2008 vallen er trouwens nog weinig significante verschillen te noteren naargelang geslacht en leeftijd.

Een tweede belangrijke uitdaging voor het Vlaamse arbeidsmarktbeleid, naast meer mensen aan het werk krijgen, is ruimte bieden voor elk talent. Een performante arbeidsmarkt erkent, herkent en valoriseert de talenten van elkeen op de juiste plaats. Zo tracht men ook via opleiding en begeleiding, groepen die minder goed vertegenwoordigd zijn op de arbeidsmarkt, meer instroom- en doorgroeimogelijkheden te bieden. Daartoe zet de Vlaamse overheid verschillende instrumenten in. Ondanks het succes van de meeste maatregelen, worden de beoogde kansengroepen niet altijd even afdoend bereikt. Zo blijven 50-plussers ondervertegenwoordigd in de trajectwerking. Ook bij de sluitende aanpak van de werkloosheid, die goed werkt bij de min-25-jarigen, zijn het de plusvijftigers die door de mazen van het net glijpen.

Werkzaamheid kansengroepen in 2007

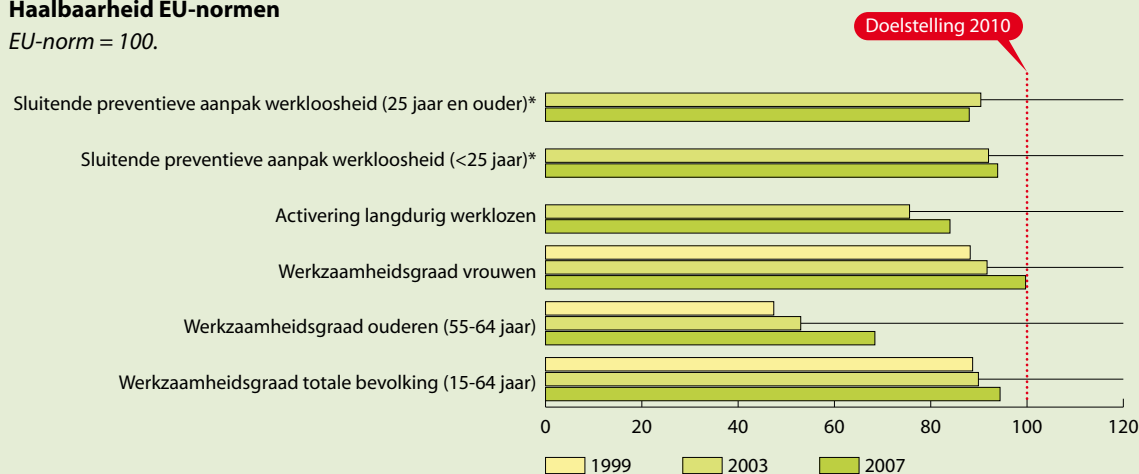
Ouderen en laaggeschoolden behoren ook vaak tot de groepen die relatief minder doorstromen naar werk.

De sociale economie biedt kansen op duurzame tewerkstelling voor de meest kwetsbare groepen. Het gaat daarbij in de eerste plaats om personen met een arbeidshandicap en laaggeschoolde (zeer) langdurige werklozen. Het totale bereik van de beschutte en sociale werkplaatsen, invoegbedrijven en arbeidszorginitiatieven werd in 2007 samen geraamd op bijna 20.400 personen. Dat aantal stijgt jaar na jaar. De beschutte werkplaatsen stellen veruit het grootste deel van deze groep tewerk.

De sociale economie speelt ook een rol in het activeringsbeleid van de overheid en was in 2007 goed voor meer dan 3.310 nieuwe tewerkstellingen van langdurige werklozen. Ondanks de toename tegenover 2006 ligt het totale Vlaamse activeringspercentage van langdurige werklozen nog steeds een stuk onder de Europese doelstelling van 25%.

Haalbaarheid EU-normen

EU-norm = 100.

*Volgens Eurostat-definitie 'nieuwe start'.

Anatomie arbeidsmarkt

Het regeerakkoord en de beleidsnota Werk gaan resoluut voor méér werk. Meer mensen aan het werk krijgen is de kern van het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Voor een beter zicht op de huidige toestand van de arbeidsmarkt en de grootste uitdagingen voor het beleid, bekijken we de evolutie van het aantal werkenden, werkzoekenden en niet-beroepsactieven.

Bevolking op arbeidsleeftijd

Alhoewel de Vlaamse **bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar)** nog steeds toeneemt, zal deze trend zich in de toekomst niet continu doorzetten. Vlaanderen zal tussen 2015 en 2020 voor het eerst geconfronteerd worden met een stabilisering van het aantal 15 tot 64-jarigen. Waar het Vlaamse Gewest in 2015 naar schatting 4,15 miljoen 15 tot 64-jarigen zal tellen, blijft de prognose in 2020 op 4,16 miljoen steken om vervolgens af te brokkelen tot 4,13 miljoen in 2025. Daarenboven blijkt dat de groep van mensen op arbeidsleeftijd ontgroent en vergrijst. Dit proces is nu reeds gaande: terwijl het aantal 15 tot 24-jarigen sinds 2000 min of meer stabiel is gebleven, neemt het aantal 55 tot 64-jarigen jaarlijks toe. Na 2010 zal deze trend zich nog sterker uiten met een vrijwel constant aantal jongeren en een sterke stijging van het aantal ouderen. Dit blijkt uit de verhouding tussen beide groepen. Anno 2000 zijn er per 100 ouderen (55-64 jaar) nog 112 jongeren (15-24 jaar) in de bevolking op arbeidsleeftijd. In 2010 bedraagt de jong/oud-ratio 94 en tegen

2020 zou het dieptepunt bereikt worden met ongeveer 78 jongeren op 100 ouderen.

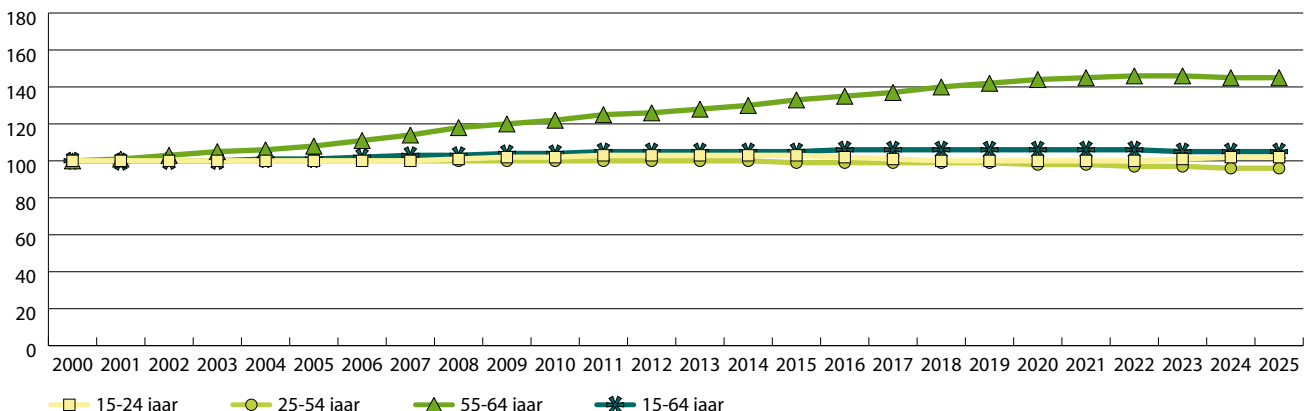
Om internationaal te kunnen vergelijken wordt de definitie van de International Labour Organization (ILO) gebruikt. Die verdeelt de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) in drie grote categorieën naar socio-economische positie. Voor Vlaanderen komen we zo voor het jaar 2007 aan 66,1% werkenden, 3% werkzoekenden en 30,9% niet-beroepsactieven. De eerste twee vormen samen de **beroepsbevolking**. In vergelijking met 1999 is het aandeel werkenden toegenomen en is het aandeel werkzoekenden en niet-beroepsactieven gekrompen.

Het aantal Vlaamse **werkenden** kende een overwegend stijgend verloop tussen 1999 en 2007, behalve tijdens de economisch zwakkere jaren 2001-2003 toen er geen groei of zelfs een afname van het aantal arbeidskrachten was. Vanaf 2001 zijn het de vrouwen die de grootste bijdrage aan de toename leveren. Toch zijn de werkende mannen anno 2007 nog steeds in de meerderheid. Het aandeel werkenden op arbeidsleeftijd ligt in Vlaanderen iets boven het EU27-gemiddelde, maar lager dan het cijfer in Nederland en Duitsland.

Het aantal **ILO-werkzoekenden** vertoont een schommelend verloop in de periode 1999-2007. Na een lichte stijging in 2005 kent Vlaanderen vanaf 2006 opnieuw een daling. In internationale context scoort Vlaanderen goed, net zoals de voorbije jaren. Enkel Nederland doet beter. Het aantal Vlaamse **niet-beroepsactieven** ging tussen 1999 en 2007 overwegend in dalende lijn. De niet-beroepsactieven zijn doorgaans jonger dan 25 jaar (37,1% in 2007) ofwel 50-plusser (45,6% in 2007) en er zijn meer vrouwen

4.1 Bevolking op arbeidsleeftijd

Evolutie/prognose van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) van 2000 tot 2025, index 2000 = 100, naar leeftijdsgroep, $N \times 1.000$.

Bron: ADSEI Bevolkingsstatistieken en -vooruitzichten, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

4.2 Bevolking op arbeidsleeftijd

Evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) van 1999 tot 2007, naar geslacht en socio-economische positie, N x 1.000.

		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Werkend	Totaal (aantal)	2.443	2.498	2.495	2.504	2.488	2.547	2.586	2.610	2.678
	Mannen (%)	58,0	58,1	57,6	57,1	56,9	56,7	56,0	55,7	55,3
	Vrouwen (%)	42,0	41,9	42,4	42,9	43,1	43,3	44,0	44,3	44,7
Werkzoekend	Totaal (aantal)	140	113	104	130	151	147	149	137	122
	Mannen (%)	46,7	42,0	51,8	49,7	51,8	47,2	48,8	48,1	47,7
	Vrouwen (%)	53,3	58,0	48,2	50,3	48,1	52,8	51,2	51,9	52,3
Niet-beroepsactief	Totaal (aantal)	1.351	1.323	1.335	1.309	1.314	1.267	1.249	1.269	1.250
	Mannen (%)	37,9	37,4	37,6	38,3	38,8	39,7	39,7	40,4	40,7
	Vrouwen (%)	62,1	62,6	62,4	61,7	61,3	60,3	60,3	59,6	59,3

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

4.3 Bevolking op arbeidsleeftijd

Internationale vergelijking van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) in 2007, naar socio-economische positie, N x 1.000.

	Vlaams Gewest	Waal Gewest	Brussels Gewest	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	EU15	EU27
Totale bevolking (aantal)	4.050	2.266	693	7.008	54.226	39.493	10.986	257.585	329.164
Aandeel (%)									
• Werkend	66,1	57,0	54,7	62,0	69,4	64,6	76,0	65,8	65,4
• Werkzoekend	3,0	6,7	11,4	5,0	6,6	5,6	2,5	5,1	5,1
• Niet-beroepsactief	30,9	36,3	33,9	32,9	24,0	29,8	21,5	29,1	29,5

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

(59,3% in 2007) dan mannen. De niet-beroepsactieve jongeren zijn een zeer homogene groep: zowat 95% van hen geeft aan student of in opleiding te zijn. Bij de 25 tot 49-jarigen is niet-beroepsactiviteit een beperkt fenomeen. Het gros van de niet-beroepsactieve mannen in deze leeftijdsgroep is arbeidsongeschikt, bij de vrouwen is de meerderheid huisvrouw. Bij de 50 tot 64-jarigen ligt de niet-beroepsactiviteit vrij hoog. Mannelijke niet-beroepsactieve vijftigplussers zijn doorgaans gepensioneerd terwijl bij de vrouwen de grootste groep wordt gevormd door huisvrouwen.

Het percentage niet-beroepsactieven ligt in Vlaanderen nog steeds hoger dan in de omliggende landen en het gemiddelde van de EU27.

Arbeidsmarktmobiliteit

Door te kijken naar de huidige tewerkstellingssituatie en die van één jaar eerder kan de **mobilititeit op de arbeidsmarkt** in beeld worden gebracht

4.4 Arbeidsmarktmobiliteit

Doorstroom naar werk en uitstroom uit werk, naar een aantal persoonskenmerken, tussen 2006 en 2007, in %.

	Doorstroom naar werk (15-64 jaar)*		Uitstroom uit werk (15 jaar en ouder)**	
	Niet-werkenden 2006	Doorstroom naar werk 2006-2007	Werkenden 2006	Uitstroom uit werk 2006-2007
Totaal	100,0	10,6	100,0	3,9
Man	41,5	12,3	55,7	3,6
Vrouw	58,5	9,4	44,3	4,3
15-24 jaar	39,1	13,2	6,2	6,2
25-34 jaar	7,3	31,8	24,9	4,4
35-44 jaar	8,1	17,5	30,3	2,1
45-54 jaar	12,9	9,4	27,3	2,0
55-59 jaar	12,8	-	7,9	6,6
60-64 jaar	19,9	-	2,5	20,8
65 jaar en ouder	-	-	0,9	29,0
Laaggeschoold	52,6	5,7	22,7	6,5
Middengeschoold	34,4	12,5	41,0	3,8
Hooggeschoold	12,9	25,3	36,3	2,5

* De doorstroom naar werk geeft het aandeel van de personen die niet werkten (inclusief studenten) in 2006 dat wel werkte in 2007.

** De uitstroom uit werk geeft het aandeel van de personen die werkten (inclusief 65-plussers) in 2006 dat niet meer werkte in 2007.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

Van alle Vlamingen die in 2006 niet werkten, had een jaar later 10,6% een job gevonden. Mannen (41,5%) zijn minder sterk vertegenwoordigd in het niet-werkende segment en ze stromen beter door naar de arbeidsmarkt (12,3%). Vrouwen zijn structureel sterker verbonden met niet-werk: ze vormen de meerderheid in het niet-werkende segment en hun aandeel dat doorstroomt naar werk is kleiner.

Er zijn ook grote verschillen tussen de onderwijsniveaus. Van de hooggeschoolde niet-werkenden heeft 25,3% een jaar later een baan. Bij de laaggeschoolden is dit maar 5,7%. Bovendien vormen de laaggeschoolden ruim de helft van het aantal niet-werkenden.

De grootste verschillen worden echter opgetekend tussen de leeftijdsgroepen. Bij de 25 tot 34-jarigen is de doorstroom naar werk het grootst: bijna één op drie van diegenen die niet werkten in 2006, doen dit wel in 2007. Naarmate de leeftijd verder stijgt, daalt het aandeel dat doorstroomt naar werk.

Tegenover de stroom in de richting van werk staat de stroom van werk naar niet-werk. Sommige mensen verliezen hun job en worden werkloos, anderen zeggen zelf hun baan op om voor kinderen te zorgen, nog anderen gaan met pensioen. Bij vrouwen ligt de uitstroom uit werk hoger dan bij mannen. Laaggeschoolden, die een minderheid vormen in het werkende segment, hebben een hogere kans om uit te stromen dan midden- en hooggeschoolden. De kans om uit het werkende segment te treden is ook sterk leeftijdsgebonden. Bij de 25 tot 54-jarigen is de kans het laagst. Vanaf 55 jaar neemt de uitstroom uit werk aanzienlijk toe, wat wijst op een vroege uittrede op de Vlaamse arbeidsmarkt.

Arbeidsmarktindicatoren

Werkzaamheidsgraad

Zowel de Vlaamse Regering als de Europese Commissie willen tegen 2010 een arbeidsdeelname van 70%

onder de 15 tot 64-jarigen. Het regeerakkoord van 2004 stelt daarom dat de **werkzaamheidsgraad** jaarlijks moet stijgen. In 2007 waren circa 66 op 100 Vlamingen op arbeidsleeftijd effectief aan het werk. De voorbije vijf jaar is de werkzaamheidsgraad in Vlaanderen echter gemiddeld maar met 0,7 procentpunt op jaarbasis gestegen. Aan dit groeitempo lijkt de 70%-doelstelling niet haalbaar.

De toename van de arbeidsdeelname wordt in het Vlaamse Gewest in hoofdzaak gerealiseerd door de vrouwen. Dit leidt ertoe dat een andere doelstelling vanuit Europa, een vrouwelijke werkzaamheidsgraad van 60% tegen 2010, nu zo goed als gerealiseerd is in Vlaanderen. Tussen 1999 en 2007 steeg de vrouwelijke arbeidsdeelname met 6,9 procentpunten van 52,9% naar 59,8%. Deze evolutie hangt nauw samen met de populariteit van deeltijdarbeid.

Een derde Europese doelstelling, een arbeidsdeelname van 50% onder de ouderen tegen 2010, lijkt dan weer geen haalbare kaart voor Vlaanderen. Nettegenstaande een behoorlijke groei van 10,5 procentpunten tussen 1999 en 2007, komt de werkzaamheid van de 55 tot 64-jarigen in 2007 niet hoger dan 34,2%. Daarmee blijft de arbeidsdeelname van de oudere werknemers nog steeds een structureel pijnpunt op de Vlaamse arbeidsmarkt. De belangrijkste oorzaak van het relatief lage aandeel werkenden onder de ouderen is en blijft de vervroegde uittrede uit het arbeidsproces.

Ook bij de Vlaamse 15 tot 24-jarigen ligt de werkzaamheid relatief laag. Dit wordt mede verklaard door de lange schoolloopbaan van de jonge Vlamingen. Het toont ook aan dat studie slechts in mondjesmaat gecombineerd wordt met werk.

Het fenomeen van de 'samengedrukte loopbaan', waarbij relatief veel gewerkt wordt tussen 25 en 49 jaar, is in Vlaanderen dan ook veel meer uitgesproken dan in de meeste andere EU-landen. In 2007 zijn er per 100 Vlamingen van de middelste leeftijdscategorie maar liefst 87 aan het werk. In EU27-perspectief zijn er dit gemiddeld 80.

4.5 Werkzaamheidsgraad

Evolutie van de werkzaamheidsgraad (15-64 jaar) van 1999 tot 2007, naar geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en nationaliteit, jaargemiddelde, in %.*

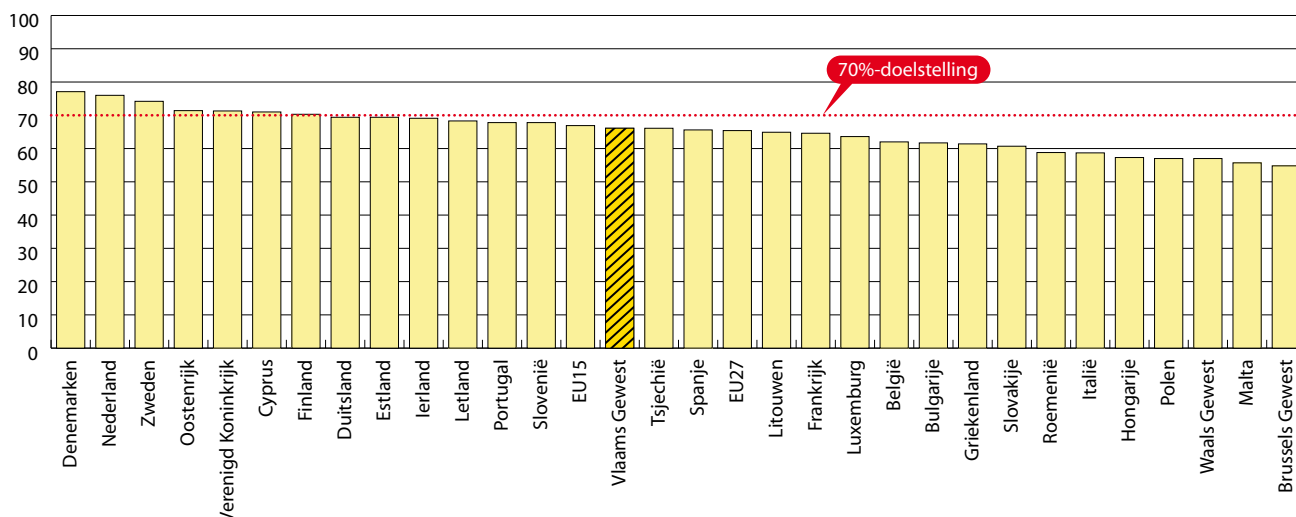
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Totaal	62,1	63,5	63,4	63,5	62,9	64,3	64,9	65,0	66,1
Mannen	71,0	72,8	72,1	71,6	70,7	71,6	71,8	71,5	72,3
Vrouwen	52,9	54,0	54,5	55,2	55,0	56,7	57,8	58,3	59,8
15-24 jaar	32,9	33,7	34,5	34,4	32,6	32,8	31,8	32,0	31,5
25-49 jaar	82,8	84,3	84,0	84,2	83,2	84,9	85,6	85,8	86,8
50-64 jaar	38,0	39,9	40,1	40,6	42,1	43,8	45,9	46,3	49,3
55-64 jaar	23,7	25,5	24,5	25,6	26,5	29,5	30,7	31,4	34,2
Laaggeschoold	45,0	45,7	44,8	45,1	44,4	44,3	43,7	43,1	44,5
Middengeschoold	68,2	69,1	69,1	68,8	68,3	69,0	69,9	69,8	70,2
Hooggeschoold	85,6	85,9	85,2	84,2	83,8	84,8	84,9	84,7	85,9
Belgen	63,5	64,6	64,0	64,2	63,7	64,9	65,4	65,6	66,7
EU-burger (exclusief Belgen)	61,5	61,7	64,6	60,1	58,6	62,7	64,0	62,3	66,6
Niet-EU-burger	31,0	38,1	34,0	37,5	35,5	38,5	40,6	40,6	42,0

* EU: tot 2004 EU15, voor 2005 en 2006 EU25 en vanaf 2007 EU27.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

4.6 Werkzaamheidsgraad

Internationale vergelijking van de werkzaamheidsgraad (15-64 jaar) in 2007, jaargemiddelde, in %.

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

In 2007 ligt de Vlaamse werkzaamheidsgraad iets boven het EU27-gemiddelde van 65,4%, maar lager dan het gemiddelde van de EU15. De toename van 1,1 procentpunt ten opzichte van vorig jaar was onvoldoende om in te lopen op de gemiddelde werkzaamheidsgraad in de Europese Unie en om Europese koplopers zoals Denemarken en Nederland bij te benen.

Werkloosheidsgraad

In 2007 is 4,4% van de Vlaamse beroepsbevolking werkloos. Daarmee kent de globale **ILO-werkloosheidsgraad** een gunstig verloop. De vrouwelijke werkloosheidsgraad is weliswaar verder gedaald, maar blijft nog steeds groter dan bij mannen. Ook de jeugdwerkloosheid in Vlaanderen is een bestendig aandachtspunt. De werk-

loosheidsgraad is er nog steeds het hoogst in de leeftijdsgroep 15-24 jaar. Gebrek aan werkervaring speelt de jongeren parten. Daarenboven worden ze vaker aangenomen met een tijdelijk contract of als uitzendkracht zodat ze geregeld weer in de werkloosheid terechtkomen. Een ander precair punt is de hoge werkloosheidsgraad bij laaggeschoolden en bij vreemdelingen (niet-EU27-burgers).

In Europese context scoort Vlaanderen, zoals de voorgaande jaren, vrij goed. De ILO-werkloosheidsgraad ligt in 2007 onder het gemiddelde van de EU15 en de EU27. In EU27-context moeten we Nederland traditiegetrouw laten voorgaan. Ook Denemarken, Cyprus en Luxemburg scoren beter dan het Vlaamse Gewest.

4.7 ILO-werkloosheidsgraad

Evolutie van de ILO-werkloosheidsgraad (15-64 jaar) van 1999 tot 2007, naar geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en nationaliteit*, jaargemiddelde, in %.

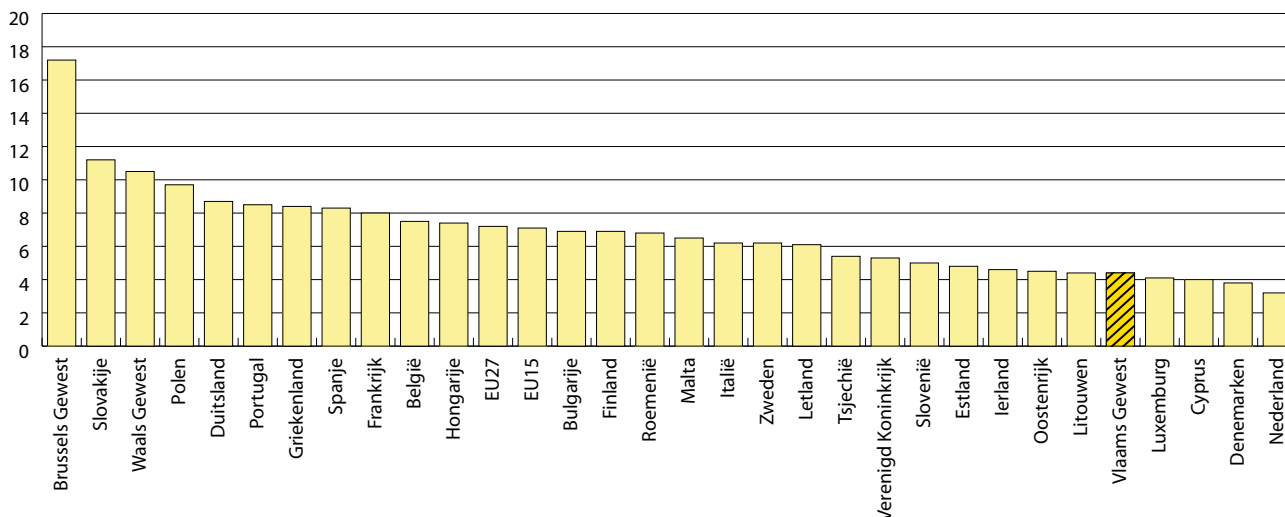
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Totaal	5,4	4,3	4,0	4,9	5,7	5,4	5,5	5,0	4,4
Mannen	4,4	3,2	3,6	4,3	5,2	4,6	4,8	4,3	3,8
Vrouwen	6,8	5,9	4,5	5,7	6,3	6,6	6,3	5,8	5,1
15-24 jaar	13,5	11,3	10,0	11,6	15,5	13,6	14,2	12,5	11,7
25-49 jaar	4,6	3,7	3,4	4,2	4,9	4,6	4,6	4,0	3,5
50-64 jaar	4,0	2,7	2,6	3,8	3,3	4,2	4,3	4,8	4,0
55-64 jaar	3,7	-	-	3,8	-	3,5	3,8	4,6	3,5
Laaggeschoold	8,6	6,8	5,8	7,2	8,7	7,8	9,0	8,6	7,1
Middengeschoold	4,9	4,1	4,0	4,9	5,7	5,7	5,2	4,6	4,6
Hooggeschoold	2,7	2,2	2,3	3,1	3,1	3,4	3,3	3,1	2,3
Belgen	4,8	3,9	3,7	4,5	5,3	5,1	5,1	4,6	4,0
EU-burger (exclusief Belgen)	8,0	7,2	6,3	8,4	8,3	7,1	7,2	7,2	6,5
Niet-EU-burger	30,5	23,9	21,5	25,3	27,3	25,4	25,2	25,2	21,4

* EU: tot 2004 EU15, voor 2005 en 2006 EU25 en vanaf 2007 EU27.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

4.8 ILO-werkloosheidsgraad

Internationale vergelijking van de ILO-werkloosheidsgraad (15-64 jaar) in 2007, jaargemiddelde, in %.

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

Werk

Dé uitdaging voor deze regering is het omzetten van economische groei, ondernemingszin, onbeantwoorde vragen in de zorg, enz. in bijkomende werkgelegenheid. Er moeten niet alleen meer jobs komen, die banen moeten ook van betere kwaliteit zijn. Op die manier kunnen meer mensen aan het werk gaan en langer werkzaam blijven.

Werkgelegenheid

De regionale binnenlandse werkgelegenheid, die het aantal banen in een regio weergeeft, is nauw verbonden met de economische activiteit op het grondgebied van dat gewest.

In Vlaanderen steeg de totale binnenlandse werkgelegenheid van 2.354.912 arbeidsplaatsen in 2000 naar 2.464.631 banen in 2006. Dit komt neer op een jaarlijkse gemiddelde werkgelegenheidsgraai van 1% of gemiddeld 22.600 bijkomende arbeidsplaatsen per jaar. De totale tewerkstelling kende tijdens deze periode een overwegend toenemend verloop, enkel onderbroken door een negatieve groei in 2002 en 2003. Deze evolutie wordt voor het merendeel gestuurd door de conjunctuur. Vanaf 2004 kende het BBP opnieuw een sterkere groei en nam het aantal banen weer toe. Ramingen op basis van het HERMREG model, die nog dateren van voor de economische crisis, geven aan dat de werkgelegenheidsgraai in 2007 vrij hoog is. De goede economische groei in 2006 en in mindere mate in 2007 is hier niet vreemd aan. De grondig gewijzigde internationale context met stijgende grondstoffenprijzen en de financiële crisis in 2008 zullen ook niet zonder gevolgen blijven voor de Vlaamse economie en bijgevolg ook voor de werkgelegenheid. In de komende jaren wordt verwacht dat de werkgelegenheid minder snel zal groeien. In wat volgt, wordt de evolutie

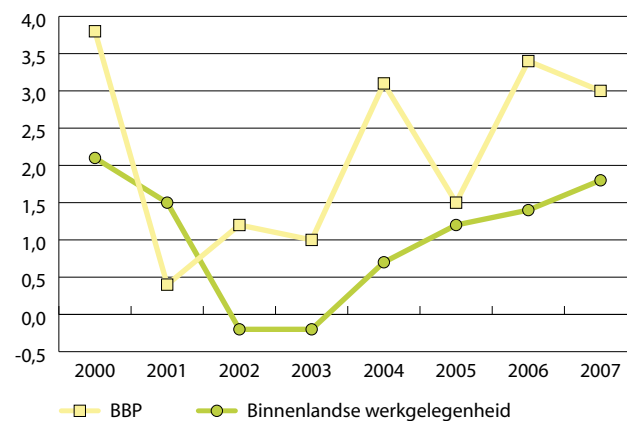
en de structuur van de werkgelegenheid in 2000-2006 verder toegelicht evenals de verwachte structuur en evolutie in 2007-2013. Sinds dat de ramingen opgesteld werden voor de periode 2007-2013 is de economische toestand dermate gewijzigd dat het evenwel onduidelijk is in welke mate deze nog standhouden. Deze dienen dan ook gezien te worden als een mogelijk scenario zonder een zware economische crisis.

Tussen 2000 en 2006 daalt het aandeel **zelfstandige arbeid** in de totale binnenlandse werkgelegenheid van 18% naar 17,3%. Ook in de periode 2007-2013 wordt verwacht dat deze component verder afbrokkelt.

Na enkele jaren van negatieve groei kan de zelfstandige werkgelegenheid vanaf 2004 andermaal positieve cijfers voorleggen. Voor 2007-2013 wordt er een gemiddelde

4.9 BBP en binnenlandse werkgelegenheid

Evolutie van het reële bruto binnenlands product en de totale binnenlandse werkgelegenheid van 2000 tot 2007, raming jaar-op-jaar wijziging, in %.

Bron: HERMREG september 2008, bewerking SVR.

jaarlijkse stijging van 0,8% voorzien. De **loontrekkende werkgelegenheid** groeide tussen 2000 en 2006 jaarlijks gemiddeld met 1,2% en tijdens 2007-2013 zou dit oplopen tot 1,3%.

Het aandeel van de landbouwtewerkstelling in de totale binnenlandse werkgelegenheid verminderde van 2,8% in 2000 naar 2,4% in 2006. In de beschouwde periode verdwenen er jaarlijks gemiddeld 2,3% banen in deze bedrijfstak en ook in de volgende jaren wordt verwacht dat deze dalende trend zich verder zet.

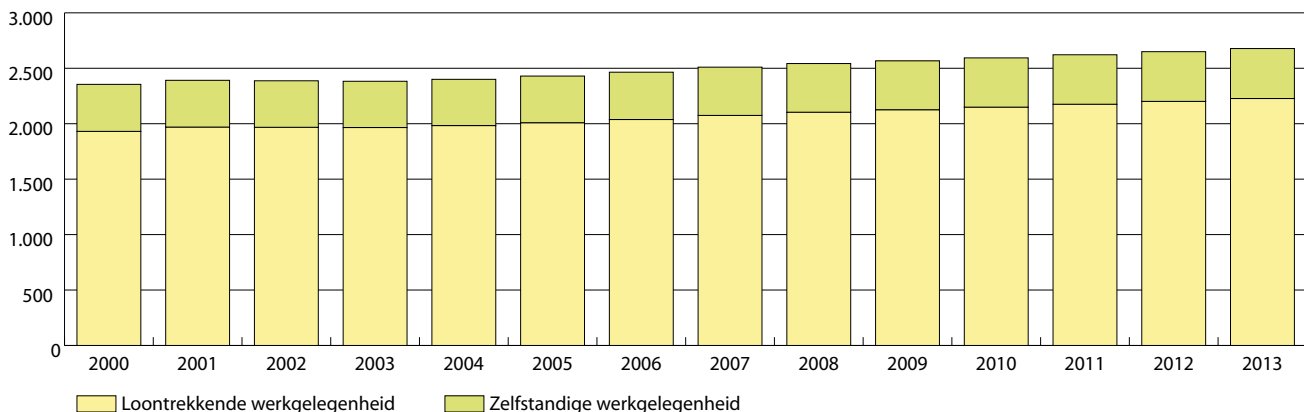
Ook in de kleine bedrijfstak energie en in de verwerkende nijverheid was er een jaarlijkse gemiddelde jobdestructie van respectievelijk 1,5% en 1,3% in 2000-2006. Ook in de projectieperiode 2007-2013 zouden deze bedrijfstakken aan terrein verliezen op vlak van werkgelegenheid: niet alleen hun aandeel krimpt, tevens sneuvelen er nog steeds banen. Dit is het geval in alle subtakken van de verwerkende nijverheid: intermediaire goederen, uitrustingsgoederen en verbruiksgoederen. De bouw ziet zijn aandeel in de totale tewerkstelling lichtjes smelten tussen 2000 en 2006 en eveneens nadien, maar creëert nog wel bijkomende

banen (in 2000-2006 jaarlijks gemiddeld 0,7% en jaarlijks gemiddeld 1,1% in 2007-2013).

De marktdiensten nemen niet alleen meer dan de helft van de binnenlandse werkgelegenheid voor hun rekening, maar zijn eveneens de grootste (bijkomende) jobleveranciers. Tussen 2000 en 2013 wordt hun aandeel alsmaar groter. Ten opzichte van 2000 kwamen er jaarlijks gemiddeld 1,9% betrekkingen bij tot 2006. Tussen 2007 en 2013 wordt geraamd dat dit zou oplopen tot 2,1%. Het zijn vooral de subtakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' die de mooiste groeicijfers kunnen voorleggen. De 'overige marktdiensten' is een uiteenlopende categorie van diensten met onder meer zakelijke dienstverlening, informatica en uitzendarbeid. De subtak 'krediet en verzekeringen' krijgt wel af te rekenen met een inkrimping van de werkgelegenheid. De werkgelegenheid in de niet-verhandelbare diensten (overheid, non-profit) nam toe tussen 2000 en 2006 met een gemiddelde van 0,9% per jaar. Voor de volgende jaren zou het groeitempo verlagen tot 0,3% en zou het aandeel in de binnenlandse werkgelegenheid verminderen.

4.10 Binnenlandse werkgelegenheid

Evolutie/projectie raming binnenlandse werkgelegenheid van 2000 tot 2013, naar loontrekkend en zelfstandig, N x 1.000.

Bron: HERMREG september 2008, bewerking SVR.

4.11 Structuur binnenlandse werkgelegenheid

Evolutie/projectie raming structuur binnenlandse werkgelegenheid van 2000 tot 2013, naar bedrijfstak, in aantal en in %.

	2000		2006		2013	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Landbouw	65.697	2,8	57.919	2,4	51.044	1,9
Energie	17.356	0,7	16.008	0,6	14.640	0,5
Verwerkende nijverheid	458.259	19,5	414.250	16,8	386.085	14,4
Bouw	148.116	6,3	152.282	6,2	164.201	6,1
Marktdiensten	1.299.574	55,2	1.435.565	58,2	1.665.545	62,2
Niet-verhandelbare diensten	365.910	15,5	388.607	15,8	396.427	14,8
Totaal	2.354.912	100,0	2.464.631	100,0	2.677.941	100,0

Bron: HERMREG september 2008, bewerking SVR.

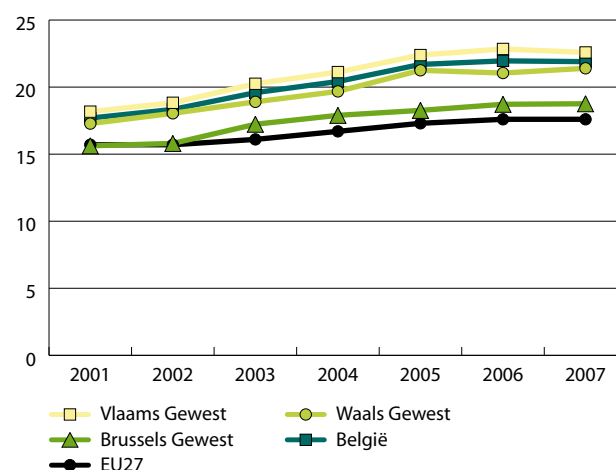
Arbeidsregime

De Vlaamse en Europese arbeidsmarkt zijn al sinds de jaren negentig een stuk flexibeler geworden. Deze ontwikkeling zet zich nog steeds door.

Het aandeel **deeltijds werkenden** is in het Vlaamse Gewest gestegen van 18,2% in 2001 naar 22,6% in 2007. Daarmee ligt het aandeel deeltijdarbeid opvallend hoger dan het EU27-gemiddelde van 17,6% in 2007. De snellere toename van deeltijdarbeid in Vlaanderen en België kan gedeeltelijk verklaard worden door het succes van maatregelen op het gebied van loopbaanonderbreking en tijdskrediet. Via het systeem van dienstencheques werden ook hoofdzakelijk deeltijdse banen voor vrouwen gecreëerd. Deeltijdarbeid is overigens nog steeds in hoge mate een vrouwelijk verschijnsel. De meerderheid van de Vlaamse vrouwen die een deeltijdse baan hebben, geven aan dit te doen omwille van de combinatie arbeid-gezin. Het aandeel **tijdelijk loontrekkende werkenden** is in het Vlaamse Gewest de voorbije jaren min of meer gestabiliseerd en bedraagt 7,5% anno 2007. Dat is een stuk lager dan het EU27-gemiddelde van 14,5%. Meer dan elders in de Europese Unie blijkt het contract voor onbepaalde duur de norm te zijn in Vlaanderen. Tijdelijke arbeid is net als deeltijdarbeid een overwegend vrouwelijke aangelegenheid, maar minder uitgesproken. In 2007 werkte bijna een tiende van de Vlaamse werkende vrouwen in

4.13 Deeltijdarbeid

Evolutie van het aandeel deeltijdarbeid werkenden (15-64 jaar) van 2001 tot 2007, naar gewesten en EU27, jaargemiddelde, in %.

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

tijdelijk dienstverband, tegenover 5,6% van de mannen. Tijdelijke arbeid is ook sterk leeftijdsgebonden en blijkt vooral een jongerenzaak te zijn. Bij de Vlamingen in de leeftijdscategorie 15-24-jaar komen tijdelijke arbeidsovereenkomsten relatief meer voor dan bij de totale bevolking

4.12 Deeltijdarbeid

Internationale vergelijking van het aandeel deeltijdarbeid bij werkenden (15-64 jaar) in 2007, naar geslacht en leeftijd, jaargemiddelde, in %.

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest	België	EU15	EU27
Totaal	22,6	21,4	18,8	21,9	20,3	17,6
Mannen	6,6	7,2	10,2	7,1	7,5	6,9
Vrouwen	42,3	39,9	29,5	40,5	36,3	30,7
15-24 jaar	17,3	24,4	33,3	20,5	28,2	25,6
25-49 jaar	21,3	20,1	17,8	20,6	18,5	15,7
50-64 jaar	28,8	24,3	17,6	26,5	21,6	19,2

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

4.14 Tijdelijke en atypische arbeid

Internationale vergelijking van het aandeel loontrekkenden (15-64 jaar) met een tijdelijk contract of met een afwijkend uurrooster in 2007, naar contract en geslacht, jaargemiddelde, in %.

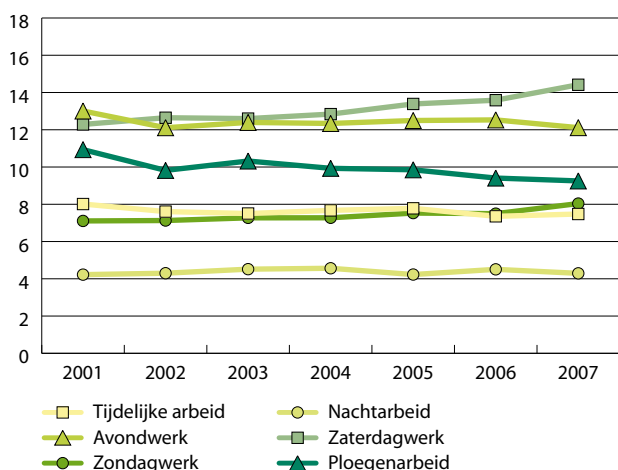
		Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest	België	EU15	EU27
Tijdelijke arbeid	Mannen	5,6	8,3	10,5	6,8	14,0	13,8
	Vrouwen	9,7	12,6	12,2	10,8	15,7	15,2
Nachtarbeid	Mannen	5,6	6,9	4,3	5,9	10,5	10,2
	Vrouwen	2,7	2,9	*	2,7	5,7	5,5
Avondwerk	Mannen	14,2	13,2	16,1	14,1	21,5	19,9
	Vrouwen	9,6	9,5	9,4	9,6	18,4	17,0
Zaterdagwerk	Mannen	12,4	14,8	15,8	13,4	22,5	21,8
	Vrouwen	16,8	17,8	13,1	16,8	26,0	24,0
Zondagwerk	Mannen	7,2	8,8	9,0	7,9	11,4	11,1
	Vrouwen	9,0	8,5	6,1	8,6	12,7	11,9
Ploegenarbeid	Mannen	11,3	8,9	4,0	10,0	17,1	19,0
	Vrouwen	6,9	6,7	3,5	6,5	14,1	16,2

*Niet beschikbaar.

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

4.15 Tijdelijke en atypische arbeid

Evolutie aandeel loontrekkenden (15-64 jaar) met een tijdelijk of atypisch contract van 2001 tot 2007, jaargemiddelde, in %.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

op arbeidsleeftijd, maar minder dan bij tal van Europese leeftijdsgenoten. Dit onderstreept het belang van tijdelijk werk als intredekanaal op de arbeidsmarkt.

Tot slot is er ook nog de arbeid volgens een **afwijkend uurrooster**. Opvallend is dat vrouwen meer op zaterdag en zondag werken dan mannen. Beide vormen van atypisch werk hebben de voorbije jaren lichtjes aan belang gewonnen. Nachtwerk, avondwerk en ploegenarbeid kennen dan weer meer succes bij mannen. Het werken in ploegensysteem kent de laatste jaren een kleine afbrokkeling in Vlaanderen, terwijl avondwerk eveneens een

overwegend dalend verloop kent en nachtarbeid min of meer stabiel blijft. Opmerkelijk is dat de Vlamingen overwegend minder in afwijkende arbeidsvormen tewerkgesteld zijn dan hun collega's gemiddeld genomen in de Europese Unie.

Kwaliteit van de arbeid

Niet alleen meer, maar ook betere banen loopt al jaren als een rode draad doorheen het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Het uitgangspunt is dat kwalitatief betere jobs er kunnen toe bijdragen dat mensen langer blijven werken. Dit sluit ook aan bij de relatief hoge verwachtingen die de Vlamingen koesteren betreffende hun werk.

De **arbeidstevredenheid** peilt naar de mate waarin men 'zich goed voelt in de job die men uitoefent' en geeft een subjectieve indicatie van de arbeidskwaliteit bij de werkende bevolking.

Negen op tien van de werkende respondenten geeft aan 'zeer tevreden' tot 'eerder tevreden' te zijn met het werk in zijn geheel. Het gevoel van welzijn op het werk is dus vrij hoog. Ook de voorgaande jaren was dat het geval en dit is alleen nog maar gegroeid.

Gevraagd naar de verschillende deelaspecten van het werk, zeggen meer dan vier op de vijf ondervraagden in 2008 'zeer tevreden' of 'eerder tevreden' te zijn over de collega's, de inhoud van de job, de werkzekerheid, de mate waarin men kennis en vaardigheden kan gebruiken en de uurregeling. Deze aspecten scoorden ook al in 2000, maar de tevredenheid over de collega's en de werkzekerheid zijn zelfs significant toegenomen. Over de kansen op promotie, de werkdruk en de mogelijkhe-

4.16 Arbeidstevredenheid

Gradatie van tevredenheid met diverse aspecten van de job bij de werkende Vlaamse bevolking in 2008 en vergelijking met 2000, in % en procentpunten.

	2008 (in %)		2000-2008 (verschil in pp)	
	(Heel) tevreden	(Heel) ontevreden	(Heel) tevreden	(Heel) ontevreden
Arbeidsvoorwaarden:				
• loon	71,1	13,6	7,1	-2,3
• werkzekerheid	86,3	7,0	4,8	0,6
• uurregeling	84,8	7,5	n.s.	n.s.
• kansen op promotie	56,4	23,0	15,6	-0,2
Arbeidsomstandigheden:				
• fysieke werkomstandigheden	78,4	9,9	7,4	-0,8
• werkdruk	60,5	18,9	9,1	-3,1
Arbeidsverhoudingen:				
• directe chef	76,9	13,9	-1,4	5,2
• collega's	90,2	2,4	7,8	-0,8
Arbeidsinhoud:				
• inhoud job	87,8	4,5	n.s.	n.s.
• mogelijkheden om bij te leren	67,4	17,7	6,6	-2,5
• mate waarin men zelf beslissingen kan nemen over werk	80,8	9,0	1,5	2,7
• mate waarin men kennis en vaardigheden kan gebruiken	85,6	5,8	n.s.	n.s.
Werk in zijn geheel	89,8	4,8	2,8	1,4

n.s.: niet significant.

Bron: SCV-surveys 2000-2008.

4.17 Loopbaanonderbreking en tijdskrediet

Evolutie van het aantal werknemers in loopbaanonderbreking en tijdskrediet van 2002 tot 2008, naar geslacht en stelsel, in fysieke eenheden, jaargemiddelde.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Loopbaanonderbreking:							
• volledige onderbreking (aantal)	11.062	5.399	5.298	5.645	5.539	5.281	5.042
– mannen (% aandeel)	17,9	15,1	18,9	27,1	29,0	29,0	27,8
– vrouwen (% aandeel)	82,1	84,9	81,1	72,9	71,0	71,0	72,2
• vermindering van prestaties (aantal)	54.532	49.810	46.342	44.032	41.918	41.214	45.545
– mannen (% aandeel)	18,6	19,5	20,4	23,0	25,6	27,3	26,2
– vrouwen (% aandeel)	81,4	80,5	79,6	77,0	74,4	72,7	73,8
• ouderschapsverlof, medische bijstand, palliatieve zorgen (aantal)	10.382	16.387	20.127	23.072	26.483	28.881	32.459
– mannen (% aandeel)	11,9	15,4	17,9	20,0	21,6	23,3	24,6
– vrouwen (% aandeel)	88,1	84,6	82,1	80,0	78,4	76,7	75,4
Tijdskrediet*:							
• volledige onderbreking (aantal)	4.623	8.858	8.885	8.737	8.198	7.613	6.914
– mannen (% aandeel)	28,7	27,9	28,4	29,0	27,7	26,7	25,6
– vrouwen (% aandeel)	71,3	72,1	71,6	71,0	72,3	73,3	74,4
• vermindering van prestaties (aantal)	12.759	30.839	43.796	55.402	65.164	72.365	78.162
– mannen (% aandeel)	44,8	45,2	43,1	41,5	39,7	39,4	39,6
– vrouwen (% aandeel)	55,2	54,8	56,9	58,5	60,3	60,6	60,4

* Sinds 1 januari 2002 in voege in de privé-sector.
Bron: RVA.

den om bij te leren, is ongeveer één op vijf werkenden minder tevreden. Wel dient opgemerkt dat sinds 2000, voor deze deelaspecten, het aandeel ontevredenen afgenomen is en het aandeel tevredenen gestegen is en dit op significante wijze.

In 2008 zijn er vrijwel geen significante verschillen naargelang geslacht en leeftijd. Naar opleidingsniveau valt er wel meer verscheidenheid te rapporteren. Op vlak van loon, fysieke werkomstandigheden, jobinhoud en mogelijkheden om bij te leren neemt de tevredenheid toe met het opleidingsniveau. Over de uurregeling en de mate waarin men initiatief kan nemen zijn de midden-geschoolden dan weer relatief meer tevreden.

Combinatie arbeid met gezin en vrije tijd

Steeds meer Vlamingen onderbreken of verminderen tijdelijk hun loopbaan. Ze doen hiervoor een beroep op de verschillende **federale stelsels van loopbaanonderbreking** die per sector uitgewerkt werden. Sinds een aantal jaren zijn er ook bijzondere stelsels ingevoerd rond ouderschapsverlof, medische bijstand en palliatief verlof. In januari 2002 trad ook het nieuwe federale systeem van tijdskrediet voor de privé-sector in werking. Ondanks de gestage groei van het aandeel mannen in bepaalde stelsels van loopbaanonderbreking, is dit nog steeds een overwegend vrouwelijke aangelegenheid. In 2002 waren bijna acht op tien loopbaanonderbrekers vrouwen; in 2008 zijn er dat nog ruimschoots twee op drie.

Werknemers die loopbaanonderbreking of tijdskrediet opnemen, kunnen sinds 1994 onder bepaalde voorwaarden een **bijkomende aanmoedigingspremie** krijgen van

de **Vlaamse overheid**. Ook hier verschilt de reglementering al naargelang de sector.

De Vlaamse aanmoedigingspremies voor de openbare sector groeiden fors tot 2001. Daarna groeit het aantal premieontvangers aan een trager tempo om in 2007 terug een sterke klim te realiseren. Reden voor deze forse stijging is het succes van de nieuwe mogelijkheid voor Vlaamse ambtenaren om 1/5-loopbaanonderbreking te nemen. Algemeen maatschappelijk gezien slaat een 4/5-loopbaan steeds meer aan bij de werkende bevolking, ook in de andere sectoren (privé en social profit). Het gebruik van de maatregel verschilt naar leeftijd en geslacht. Vrouwen tussen 26 en 35 jaar, die meer tijd willen vrijmaken voor zorgtaken, zijn sterker vertegenwoordigd. Mannen kiezen er vooral op latere leeftijd voor in het kader van een eindloopbaanplanning. Het aandeel van de mannen is ondertussen opgelopen tot 17,3% in 2007.

Na de herfederalisering van de Vlaamse aanmoedigingspremies bij loopbaanvermindering en in het kader van landingsbanen voor 50-plussers die minder gaan werken, blijven er op Vlaams niveau vanaf 2002 voor de privé-sector nog vier vormen van aanmoedigingspremies over. In 2007 had 98,7% van de toegekende aanmoedigingspremies betrekking op één of andere vorm van zorgkrediet. De rest ging naar opleidingskrediet en werd er eveneens één premie toegekend aan werknemers van ondernemingen in moeilijkheden of herstructurering. Net als in de openbare sector zijn jongere werknemers tussen 26 en 35 jaar oververtegenwoordigd: bijna drie op vijf van de ontvangers van premies zit in deze leeftijdsgroep. In 2007 was één op vier van de begunstigden een man. Bij de vijftigplussers zitten de mannen zelfs licht in de meerderheid.

4.18 Vlaamse aanmoedigingspremies

Evolutie van het aantal begunstigden van een Vlaamse aanmoedigingspremie van 2003 tot 2007, naar geslacht en sector.

		2003	2004	2005	2006	2007
Openbare sector	Totaal (aantal)	15.129	15.804	15.774	16.341	18.915
	Mannen (%)	14,4	15,0	15,3	16,1	17,3
	Vrouwen (%)	85,6	85,0	84,7	83,9	82,7
Privé-sector	Totaal (aantal)	21.072	24.315	22.827	21.834	23.391
	Mannen (%)	17,5	19,8	21,5	23,3	25,3
	Vrouwen (%)	82,5	80,2	78,5	76,7	74,7
Social profit sector	Totaal (aantal)	3.791	4.077	4.371	4.589	4.985
	Mannen (%)	13,4	12,4	13,5	14,0	13,5
	Vrouwen (%)	86,6	87,6	86,5	86,0	86,5

Bron: VSAWSE.

Sinds 2001 is er voor de werknemers uit de social profit een apart stelsel van Vlaamse aanmoedigingspremies. Met 86,5% van alle toegekende aanvragen in 2007 nemen vrouwen, net als voorgaande jaren, het grootste deel van deze premies voor hun rekening. Dit valt mee te verklaren door het feit dat deze sector globaal minder mannen tewerkstelt. Ruimschoots 70% van de goedgekeurde premieaanvragen heeft betrekking op zorgkrediet. Net als in de andere twee sectoren zijn de mensen tussen 26 en 35 jaar het talrijkst aanwezig onder de begunstigden van de aanmoedigingspremies.

Onevenwichten op de arbeidsmarkt

Sommige bevolkingsgroepen, zoals vrouwen, jongeren, ouderen, gehandicapten en allochtonen, blijven ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt. Hun achterstand wegwerken is een belangrijke doelstelling die onderschreven wordt door het regeerakkoord, de beleidsnota's Werk en Sociale Economie, het Pact van Vilvoorde en de Europese Lissabonstrategie voor groei en werk. Om dit te realiseren, moeten vraag en aanbod meer op elkaar afgestemd worden, zodat openstaande werkaanbiedingen sneller en beter ingevuld raken. Uiteindelijk moet dit zich vertalen in een daling van de langdurige werkloosheid en van de werkloosheid bij kansengroepen.

Werkloosheid

Mee onder impuls van een goede economische conjunctuur, een sterke banengroei en het gevoerde activiteitsbeleid is de werkloosheid in de voorbije jaren flink gedaald. Dit blijkt zowel uit het aantal **niet-werkende werkzoekenden** (NWWZ) als uit de **VDAB-werkloosheidsgraad**, die de verhouding weergeeft tussen de groep NWWZ en de beroepsbevolking. De vertragende economie begint echter in de loop van 2008 stilaan een impact te hebben op deze gunstige evolutie. Het aantal werkzoekenden neemt in 2008 nochtans verder af (-6,4%), maar de daling is minder sterk dan in 2007 (-16,8%) en 2006 (-7,9%). Eind 2008 begint de economische crisis zich in de maandelijkse werkzoekendencijfers te weerspiegelen.

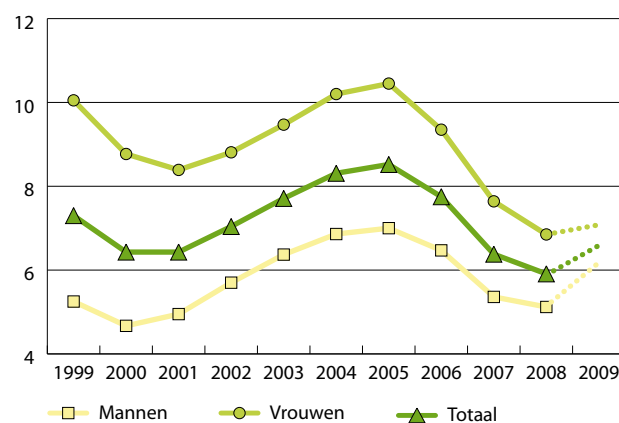
Al naargelang de bestudeerde achtergrondkenmerken vallen er bovendien tussen de verscheidene groepen werkzoekenden een aantal verschillen te noteren.

Terwijl in 2006 en 2007 zowel de mannelijke als de vrouwelijke werkzoekenden hun rangen zagen uitdunnen op een min of meer vergelijkbare wijze, laten de vrouwen in 2008 een sterkere daling optekenen dan de mannen. Sinds oktober 2008 is het aantal werkzoekende mannen terug aan het toenemen. Bij de vrouwelijke werkzoekenden houdt de afname nog tot het jaareinde aan, weliswaar aan een steeds lager ritme, om in januari 2009 ook mee toe te nemen. Mannen werken vaker in conjunctuurgevoeligere industriële sectoren. Vrouwen zijn dan weer meer werkzaam in de tertiaire en quataire sectoren die minder onderhevig zijn aan de conjunctuur en profiteren bovendien van het succes van dienstencheques.

De min-25-jarigen reageren nog steeds sneller op conjunctuurevoluties dan de andere leeftijdsgroepen: in 2007 lieten ze een sterker dan globale werkloosheidsverlaging optekenen en in 2008 een lagere afname. Begin 2009 groeit het leger jongere NWWZ erg hard aan. Bij de vijftigplussers is de vermindering relatief beperkt in 2007

4.19 VDAB-werkloosheidsgraad

Evolutie van de VDAB-werkloosheidsgraad van 1999 tot 2009, naar geslacht, jaargemiddelde 1999-2008 en maandcijfer januari-februari 2009, in %.

Bron: VDAB.

4.20 Niet-werkende werkzoekenden

Evolutie van de niet-werkende werkzoekenden van 1999 tot 2008, naar enkele kenmerken, jaargemiddelde.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Totaal (aantal)	192.096	169.647	169.651	187.023	207.806	225.633	235.344	216.762	180.396	168.890
Geslacht (aandeel in %):										
• mannen	41,4	41,8	44,1	46,2	47,0	46,7	46,2	46,5	46,6	47,8
• vrouwen	58,6	58,2	55,9	53,8	53,0	53,3	53,8	53,5	53,4	52,2
Leeftijd (aandeel in %):										
• < 25 Jaar	24,7	24,1	25,6	26,9	27,1	25,7	24,0	21,8	20,4	20,6
• 25-49 Jaar	67,8	68,2	66,7	65,4	64,3	62,1	59,1	57,0	54,3	52,5
• + 50 Jaar	7,4	7,7	7,7	7,7	8,6	12,2	17,0	21,2	25,3	26,8
Studieniveau (aandeel in %):										
• laaggeschoold	57,4	56,7	55,6	53,5	51,5	51,0	51,3	51,5	51,8	52,6
• middengeschoold	31,3	31,2	31,4	32,1	33,2	33,1	33,4	33,4	32,8	32,4
• hooggeschoold	11,3	12,1	13,0	14,3	15,3	15,9	15,3	15,2	15,4	14,9
Werkloosheidsduur (aandeel in %):										
• kortdurig (< 1 jaar)	51,2	54,3	61,3	64,9	62,8	58,9	56,9	52,0	53,4	57,6
• langdurig (≥ 1 jaar)	48,8	45,7	38,7	35,1	37,2	41,1	43,1	48,0	46,6	42,4
Etniciteit* (aandeel in %)										
• etnisch EU27	88,6	86,5	85,3	85,0	84,1	83,9	83,7	83,4	80,3	79,3
• etnisch niet-EU27	11,4	13,5	14,7	15,0	15,9	16,1	16,3	16,6	19,7	20,7
Arbeidshandicap (aandeel in %):										
• neen	90,4	89,9	89,8	90,0	89,9	89,3	88,2	87,1	84,7	83,1
• ja	9,6	10,1	10,2	10,0	10,1	10,7	11,8	12,9	15,3	16,9

* Vóór 2007 was de indeling naar etniciteit gebaseerd op nationaliteit, de vrijwillige registratie als allochtoon en een door de VDAB studiedienst ontwikkeld naamherkeningsprogramma. Vanaf 2007 is de indeling naar etniciteit gebaseerd op de huidige en de vorige nationaliteit. Doordat nu van alle NWWZ de vorige nationaliteit gekend is, zijn er een aantal NWWZ verschoven van de categorie etnisch EU27 naar etnisch niet-EU27. Er is vanaf 2007 dus een tijdreeksbreuk.
Bron: VDAB.

en 2008. Toch is dit een opmerkelijk resultaat. Oudere werkzoekenden en bruggepensioneerden voor de wettelijke brugpensioenleeftijd blijven sinds enkele jaren ingeschreven als werkzoekende en verschijnen dus in de werkzoekendencijfers, wat tijdens de voorbije periode zeker heeft bijgedragen tot een aanzienlijke stijging binnen deze leeftijdscategorie. Begin 2009 zijn hun toenamecijfers nog matig.

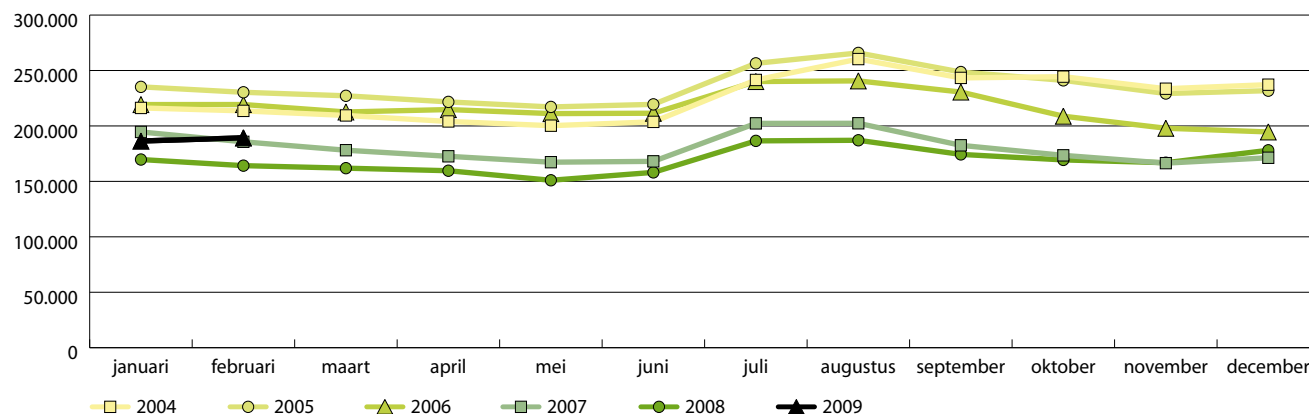
Bij opdeling naar studieniveau valt op dat de laaggeschoolden de laatste jaren het algemene dalingsritme wisten te volgen, maar dat ze in 2008 zwakker presteren.

De kortdurig werkzoekenden (< 1 jaar) zien hun groep terug uitbreiden in 2008. Dit in tegenstelling tot de mensen die langer dan één jaar op zoek zijn naar een baan. De conjuncturele ommezwaai vertaalt zich in verder oplopende kortdurige werkloosheid in de eerste maanden van 2009.

De allochtonen blijven achter op de gemiddelde daling van de werkloosheid in de afgelopen jaren. Deze minder gunstige evolutie is sinds 2007 deels het gevolg van een gewijzigde meetmethode van allochtone werkzoekenden. Ook zij laten in de eerste maanden van 2009 hogere werkzoekendencijfers optekenen.

4.21 Niet-werkende werkzoekenden

Evolutie van de niet-werkende werkzoekenden van 2004 tot 2009, maandcijfers.

Bron: VDAB.

Personen met een arbeidshandicap kennen in 2008 en ook in de beginmaanden van 2009, een verhoogde werkloosheid. Daarmee wordt de stijgende lijn sinds 2001, met uitzondering van 2007, verder doorgetrokken en wordt de structurele achterstand van arbeidshandicapten in de verf gezet. Toch dient evenwel aangegeven dat arbeidshandicap sterk samenhangt met leeftijd; een grote groep is ouder dan vijftig jaar.

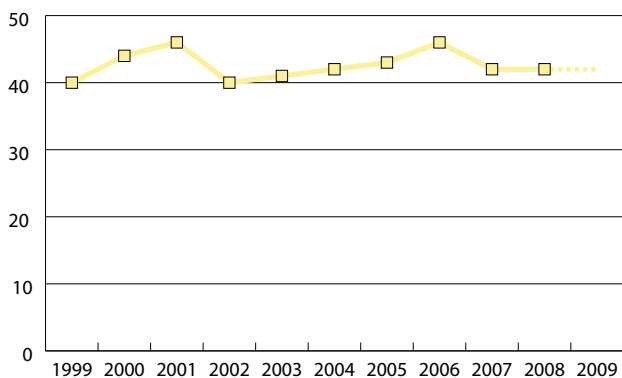
Vacatures

De mediaan van de **vervullingstijd** geeft de tijd aan waarbinnen de helft van de vacatures kan ingevuld worden. Op die manier krijgt men een idee van hoe lang het duurt om een vacature in te vullen. De krapte op de arbeidsmarkt in 2001 zorgde ervoor dat de gemiddelde vervullingstijd steeg. In 2002 volgde een duidelijke daling van de gemiddelde vervullingstijd, als gevolg van de verslechterde economische conjunctuur. In de daarop volgende jaren neemt de spanning op de arbeidsmarkt terug lichtjes toe en stijgt de vervullingstijd. In 2006 bereikt deze opnieuw het niveau van 2001. In 2007 verkort de vervullingstijd tot 42 dagen en ook in 2008 en de eerste maanden van 2009 blijft deze op dat niveau hangen. Deze daling is het gevolg van een striktere opvolging van de vacatures.

De **spanningsindicator** geeft de verhouding weer tussen het aantal beschikbare niet-werkende werkzoekenden en het aantal beschikbare vacatures (voor het normaal economisch circuit zonder de uitzendopdrachten). Deze verhouding geeft een ruwe indicatie van de spanning op de arbeidsmarkt, omdat niet elke werkzoekende voor elke vacature kan ingezet worden. Een hoge spanningsindicator duidt in principe op een geringe spanning op de arbeidsmarkt, zoals in 2003.

4.22 Vervullingstijd vacatures NEC

Evolutie van de mediaan van de vervullingstijd van vacatures in het NEC zonder uitzendopdrachten (genoteerd in AMI) van 1999 tot februari 2009, in dagen.*

* Eén van de twee computersystemen die door de VDAB gebruikt wordt en waarbij de vacatures door VDAB-consulenten worden beheerd (naast jobmanager waar de vacatures door de werkgever zelf worden beheerd).
Bron:VDAB.

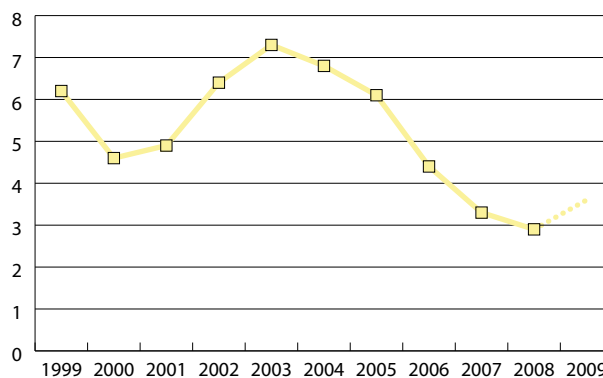
Vanaf 2004 werd terug een verlaging ingezet. Net zoals de toename van de vervullingstijd wijst een dalende spanningsindicator op een betere economische conjunctuur. Werkgevers vinden moeizamer geschikte kandidaten voor hun openstaande vacatures. In 2008 waren er gemiddeld 2,9 werkzoekenden per vacature. Dat is een vermindering ten opzichte van 2007, maar de mate waarin is kleiner dan de voorgaande jaren. De maandcijfers van 2008 laten vanaf november terug een toename zien en ook in de beginmaanden van 2009 neemt de spanningsindicator verder toe. Door de economische crisis neemt de krapte op de Vlaamse arbeidsmarkt af.

Uit de vacatures van de VDAB worden de zogenaamde **knelpuntberoepen** of **kansenberoepen** geselecteerd. Dit zijn beroepen waarvan de werkaanbiedingen duidelijk moeilijker ingevuld kunnen worden. Zij worden gekenmerkt door o.a langere looptijden en lagere vervullingspercentages.

Opmerkelijk is dat sommige beroepen in de periode 2000-2007 bijna jaarlijks terugkeren als knelpunt: technici, tekenaars, verpleegkundigen, informatici, ... De meest hardnekkige knelpunten worden opgetekend bij beroepen waarvoor een stevige technische kennis vereist is, gaande van burgerlijke ingenieur tot bouwvakker, of waarvoor de technische kennis gecombineerd dient te worden met commerciële en/of administratieve vaardigheden. Er is een absoluut tekort aan schoolverlaters uit technische richtingen. Het blijvende karakter van sommige knelpuntberoepen is gedeeltelijk het gevolg van het probleem om de jongeren of werkzoekenden naar deze beroepen te oriënteren. Bovendien zijn veel knelpuntberoepen traditioneel mannelijk. Een oplossing hiervoor blijft moeilijk zolang beroeps- en studiekeuzes deels genderbepaald blijven.

4.23 Spanningsindicator

Evolutie van de verhouding tussen het aantal beschikbare werkzoekenden en het aantal beschikbare vacatures** van 1999 tot 2009, jaargemiddelde 1999-2008 en maandcijfer januari-februari 2009.*

* Beschikbare werkzoekenden = NWWZ op einde maand + NWWZ geweest in de loop van de maand. ** Beschikbare vacatures = openstaand bij begin van de maand + ontvangen in de loop van de maand (NEC zonder uitzendopdrachten uit AMI + jobmanager).
Bron:VDAB.

Opleiding en begeleiding

De (kansen)groepen die momenteel ondervertegenwoordigd zijn in de werkende bevolking moeten meer instroom- en doorgroeimogelijkheden krijgen, zodat uiteindelijk alle bevolkingsgroepen evenredig op de arbeidsmarkt aanwezig zijn. Opleiding en begeleiding spelen daarin een cruciale rol. Daarnaast moeten opleiding en permanente vorming het aanpassingsvermogen van zowel werknemers als ondernemingen vergroten. De kernbevoegdheden van het Vlaams arbeidsmarktbeleid situeren zich op het terrein van arbeidsbemiddeling, beroepsopleiding en (Vlaamse) tewerkstellingsprogramma's.

Trajectwerking

De beleidsdoelstelling voor het bestrijden van de werkloosheid is sinds 1990 enigszins gewijzigd. Waar men aanvankelijk de nadruk legde op het bestrijden van de langdurige werkloosheid (curatieve aanpak), is men gaandeweg meer belang gaan hechten aan het tegengaan van

de instroom in de (langdurige) werkloosheid (preventieve aanpak). Het huidige beleid combineert zowel de preventieve als de curatieve aanpak. Zo heeft de VDAB sinds 1999 de opdracht om elke werkzoekende op maat te begeleiden naar de arbeidsmarkt. De **trajectwerking** is hierbij het middel bij uitstek. Het aantal bereikte niet-werkende werkzoekenden in de verschillende modules van trajectwerking gaat tot 2006 overwegend in stijgende lijn. Vooral het bereik van trajectbegeleiding, het werkplekleren en de persoonsgerichte vorming gingen er sterk op vooruit. Vanaf 2007 brokkelt het bereik in bijna alle modules af. Dit is toe te schrijven aan de daling van het aantal werkzoekenden.

De meeste kansengroepen zijn goed vertegenwoordigd in de trajectwerking; andere, zoals bijvoorbeeld de 50-plussers, blijven ondervertegenwoordigd. De sterke ondervertegenwoordiging van de ouderen kan verklaard worden doordat ze sinds 2004 niet langer verplicht opgeroepen worden in het kader van de preventieve werking en geen doelgroep zijn van de verplichte curatieve werking. Daarnaast is het aandeel vijftigplussers in de werkzoekendenpopulatie aanzienlijk toegenomen.

4.24 VDAB-trajectwerking

Evolutie van het VDAB-bereik van niet-werkende werkzoekenden in de trajectwerking van 1999 tot 2008, naar module.

Module	Wat	Aantal bereikte werkzoekenden									
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006	2007	2008
2a.	Telefonische screening	-	-	-	-	-	-	30.988	32.106	25.059	18.377
2b.	Screening, oriëntatie en diagnose	83.494	81.102	98.518	97.724	101.639	88.668	89.928	86.116	79.493	74.481
3.	Sollicitatietraining	9.167	10.205	8.769	9.307	13.001	12.892	10.980	11.422	11.923	10.623
4.	Beroepsspecifieke opleiding	26.828	28.760	26.375	28.109	30.781	34.262	38.327	37.899	36.306	36.164
5.	Persoonsgerichte vorming	3.131	5.561	10.185	11.290	14.167	13.803	15.124	15.642	15.243	15.086
6.	Opleiding en begeleiding op de werkvloer	16.087	19.683	22.083	23.952	26.905	29.981	38.944	42.978	44.009	43.424
7.	Trajectbegeleiding en -opvolging	69.781	122.953	125.256	132.307	155.255	154.608	166.927	168.641	162.465	160.679
Totaal aantal bereikte werkzoekenden		100.110	141.053	161.111	170.976	191.508	191.755	199.633	199.579	191.846	188.860

* Vanaf 2005 worden acties van derden zonder VDAB-cofinanciering meegeteld.
Bron: VDAB.

4.25 VDAB-trajectwerking

Proportionele vertegenwoordiging*** van kansengroepen in de VDAB-trajectwerking in 2008, in %.

	Aandeel in NWWZ (referentiepopulatie)	Aandeel in trajectwerking (minstens module 7 en intake)	Aandeel in opleidingsmodules (module 3-6)
Laaggeschoold	45,4	55,6	48,5
Arbeidsgehandicapt	11,6	19,7	12,4
Allochtoon*	19,3	26,7	22,0
Ouder (>50 jaar)	16,0	6,3	6,5
Preventief	76,5	69,8	73,9
Curatief	23,5	30,2	26,1
Vrouw	51,4	49,2	46,4
Jonger (<25 jaar)	30,3	34,1	38,9
Zeer lang werkloos (>5jaar)	4,3	5,2	4,0
Anderstalige nieuwkomer**	7,0	6,1	5,2
Leefloongerechtigd	3,1	4,9	3,5
Deeltijds leerplichtig	2,1	6,0	6,1

* Personen die een huidige of vorige nationaliteit hebben van buiten de EU27. ** Vanaf 2008: doelgroep inburgering. *** Er is sprake van oververtegenwoordiging indien het procentueel aandeel in de (opleidings)modules hoger is dan dat in de NWWZ. In het omgekeerde geval is er sprake van ondervertegenwoordiging.
Bron: VDAB.

4.26 Uitstroom VDAB-trajectwerking

Uitstroom*** uit de werkloosheid en naar werk na traject in 2008, volgens kansengroep, in %.

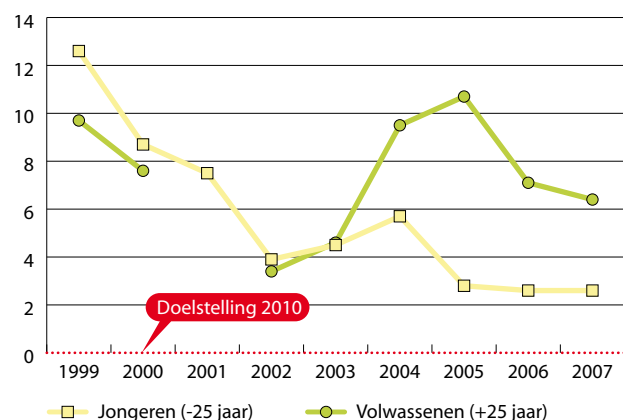
	Uitstroom uit de werkloosheid na traject	Uitstroom naar werk na traject
Alle NWWZ	73,0	57,9
Laaggeschoolden	71,0	53,4
Ouderen	58,0	42,4
Allochtonen*	70,1	52,2
Arbeidsgehandicapten	69,6	49,0
Langdurig werkzoekenden	64,4	48,6
Zelfredzamen	70,3	59,1
Leefloongerechtigden	69,2	49,8
Deeltijds leerplichtigen	68,7	48,9
Anderstalige nieuwkomers**	76,6	52,2
Vrouwen	72,3	56,0

*Personen die een huidige of vorige nationaliteit hebben van buiten de EU27. **Vanaf 2008: doelgroep inburgering. ***Voor de beëindigde trajecten wordt zes maanden na afsluiting nagegaan welk aandeel van de werkzoekenden niet langer als NWWZ is geregistreerd bij de VDAB. Via een koppeling met de KSZ kan ook de uitstroom naar werk als loontrekkende gemeten worden.
Bron:VDAB.

Het uitstroompercentage van alle niet-werkende werkzoekenden uit de werkloosheid ligt eind 2008 op 73%. Daarmee zet de groei van de voorbije periode zich verder door. Ook bij de meeste kansengroepen liggen de uitstroompercentages hoger dan in de jaren voordien. Zes maanden na het einde van hun traject zijn 58 op de 100 deelnemers ook effectief aan het werk als loontrekkende. Dat zijn er meer dan in de vorige jaren. Bij de kansengroepen is het aandeel wel iets kleiner, maar is er eveneens bij de meesten een verbetering ten opzichte van de voorgaande jaren.

4.27 Niet-bereik kortdurig werkzoekenden

Evolutie in het niet-bereik* van kortdurig werkzoekenden in de instapfase** van de trajectwerking, van 1999 tot 2007***, in %.

*Meet het aandeel werkzoekenden dat langdurig werkloos wordt zonder 'nieuwe start'. Deze 'nieuwe start' wordt hier geoperationaliseerd in overeenstemming met de module 2 (intake, screening en oriëntatie) uit de trajectwerking voor werkzoekenden.

**Omvat de intake, screening en oriëntatie van de betrokken werkzoekenden.

***Cijfer voor volwassenen in 2001 niet beschikbaar.

Bron:VDAB.

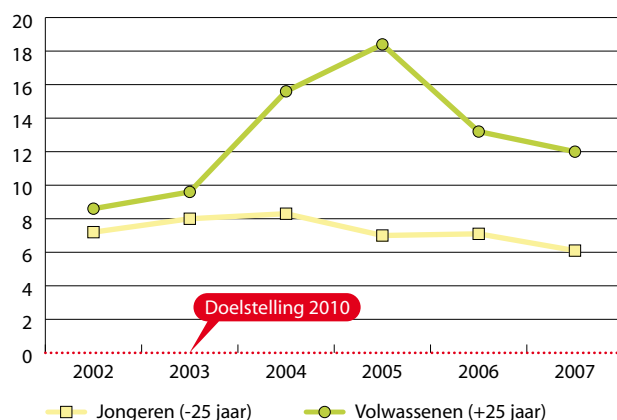
Sluitende preventieve aanpak werkloosheid

De doelstelling van de **sluitende aanpak voor kortdurig werkzoekenden**, geïnspireerd door de Europese doelstellingen, wordt in het Vlaamse regeerakkoord 2004-2009 concreet vertaald in het engagement om elke werkzoekende binnen een bepaalde termijn op te roepen om een aangepast en verplicht individueel traject te volgen. De Europese richtsnoeren bepalen dat aan elke nieuw ingeschreven werkzoekende een passende 'nieuwe start' moet worden geboden vooraleer hij of zij langdurig werkloos wordt. Bij werkzoekenden jonger dan 25 jaar ligt deze termijn op 6 maanden, bij oudere werkzoekenden op 12 maanden.

In 2007 is de sluitende aanpak voor werkzoekenden ouder dan 25 jaar weer een stuk sluitender geworden. Minder dan 7 van de 100 werkzoekende 25-plussers bevinden zich een jaar na inschrijving nog niet in de instapfase van de trajectwerking (module 2: intake, screening en oriëntatie). In 2005 waren dit er nog bijna 11. Bij werkzoekenden jonger dan 25 jaar is dit sinds 2005 minder dan 3 op 100. Het zijn voornamelijk werkzoekende 50-plussers die door de mazen van het net van de sluitende aanpak glippen. Een wijziging in de federale regelgeving heeft de voorbije jaren geleid tot een sterke toename van het aandeel oudere niet-werkende werkzoekenden, zonder dat hier een verplichte deelname aan individuele trajectwerking aan gekoppeld werd. Gemeten volgens de Eurostat-definitie, die gehanteerd wordt om de Europese richtsnoeren ter zake op te volgen, werd in 2007 6,1% van de jonge werkzoekenden langdurig werkloos zonder 'nieuwe start' in de vorm van een individuele trajectbegeleiding (minstens module 7). Vanaf 2008 legt Europa de lat hoger voor jongeren die voortaan voor hun 4e maand werkloosheid moeten

4.28 Niet-bereik kortdurig werkzoekenden

Evolutie in het niet-bereik* van kortdurig werkzoekenden volgens de Eurostat-definitie van 'nieuwe start', van 2002 tot 2007, in %.

* Meet het aandeel werkzoekenden dat langdurig werkloos wordt zonder 'nieuwe start'. Deze 'nieuwe start' wordt in Vlaamse context geoperationaliseerd in overeenstemming met de module 7 (ondertekenen van een trajectovereenkomst en volgen van een individuele trajectbegeleiding) uit de trajectwerking voor werkzoekenden.

Bron:VDAB.

worden bereikt. Voorlopige cijfers voor de periode april 2007-april 2008 geven aan dat circa 17% van de min-25-jarigen niet bereikt wordt binnen deze termijn.

Tewerkstellingspremie 50+

Sinds april 2006 kunnen werkgevers, die een niet-werkende werkzoekende vijftigplusser met een contract van onbepaalde duur aanwerven, genieten van een loonkostenvermindering. De Vlaamse overheid wil hiermee het structurele probleem van de zwakke positie van de ouderen op de arbeidsmarkt mee aanpakken.

In de periode 2006-2007 werden er 4.393 **tewerkstellingspremies 50+** aangevraagd, waarvan er effectief 2.483 werden goedgekeurd. In 2008 werden er in totaal 4.013 aanvragen ingediend, waarvan er uiteindelijk 2.348 goedgekeurd werden. Net als in de vorige jaren blijkt uit analyse van de begunstigde werkzoekenden in 2008 dat de premie vooral de 50-54-jarigen (68,7%) en kortdurig werklozen (77,1%) wist te bereiken. Ook mannen (67,2%) maakten er meer gebruik van dan vrouwen.

Individuele beroepsopleiding in de onderneming

De **individuele beroepsopleiding in de onderneming** (IBO) is vooral gericht op werkgevers uit de private sector en wil voornamelijk kortdurige en jonge werklozen in het arbeidscircuit krijgen. De opleiding vindt plaats op de werkvloer en geeft de kans werkplekervaring op te doen. De werkgever krijgt in ruil een werknemer op maat tegen een uiterst voordelige prijs.

Tot 2006 gaat de deelname aan de IBO in stijgende lijn, om nadien te dalen. De gunstige conjunctuur in 2007 zorgde ervoor dat werkzoekenden veel sneller met een gewoon arbeids- of uitzendcontract van start gingen. Begin 2008 speelt dit ook nog een rol, maar eind 2008

begint dan weer de negatieve invloed van de crisis door te wegen op het aantal gestarte IBO's. Zo zijn er in de metaalsector, die toch tot de top 5 van IBO gebruikers behoort, in 2008 bijna 40% minder IBO's van start gegaan in vergelijking met een jaar eerder. De andere sectoren die de top 5 vervolledigen zijn: de bouw, de handel en verhuur, de informatica en diensten aan bedrijven en de horeca. Het volgen van een IBO blijkt overwegend een mannenzaak te zijn. Amper drie op tien deelnemers zijn vrouwen.

Het mindere bereik van de kansgroepen in de opgestarte IBO's blijft een aandachtspunt.

Zes maanden na het volgen van een IBO zijn negen van de tien cursisten nog aan het werk. De werkgever is namelijk verplicht de cursist na de opleiding een contract van onbepaalde duur aan te bieden.

Leertijd

Via de **leertijd** worden aan jongeren beroepsgerichte opleidingen aangeboden waarbij vier werkdagen per week in een onderneming gecombineerd worden met een dag les op de schoolbanken. De leertijd is de laatste jaren aan het afbrokkelen qua aantrekkingskracht en leerlingenaantallen: tussen 2001 en 2007 daalde het aantal cursisten met ruim een derde.

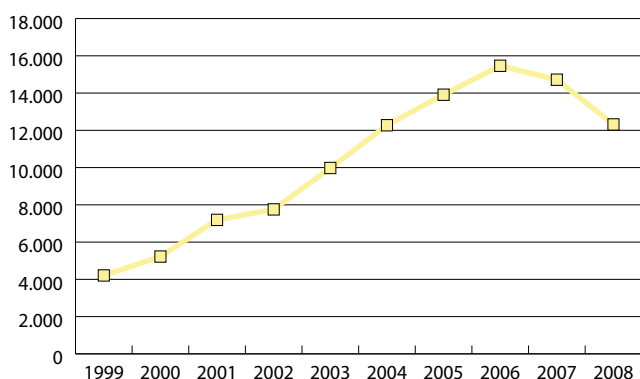
Het profiel van de leertijd cursisten blijft anno 2007 nog steeds overwegend mannelijk met maar drie op tien vrouwen. Dit aandeel is vrij constant over de beschouwde periode.

Afwisselend leren en werken

Ongeveer één op zes jongeren die in een of ander deeltijds leersysteem zit, doet dit via een systeem van **alternerend leren en werken**. De werkgevers krijgen een opleidingspremie als ze een jongere (tussen 15 en 18

4.29 IBO

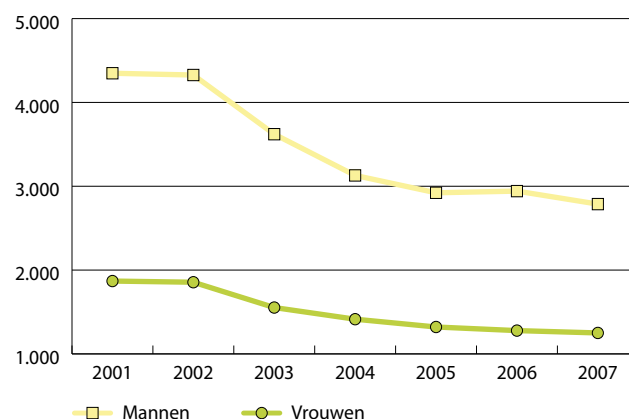
Evolutie van het aantal gestarte individuele beroepsopleidingen in de onderneming van 1999 tot 2008.

Bron: VDAB.

4.30 Leertijd

Evolutie van het aantal unieke cursisten in leertijd van 2001 tot 2007, naar geslacht, momentopname op 31 december.

Bron: Syntra Vlaanderen, bewerking Departement WSE.

4.31 Alternerend leren en werken

Evolutie van het aantal leerlingen, bedrijven en doorstromingsresultaten, van 2000 tot 2008.

		1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008
Leerlingen	Aantal	1.542	1.609	1.729	1.804	1.755	1.712	1.931	1.875	2.546
Bedrijven	Aantal	1.008	1.191	1.300	1.356	1.376	1.417	1.479	1.589	1.490
Doorstromingsresultaten:										
• werk	%	73,0	68,3	68,6	69,4	70,5	70,8	72,6	71,0	70,0
• werkloos	%	4,2	6,6	7,7	7,3	7,8	7,5	5,9	6,6	6,3
• nog in opleiding	%	8,2	10,9	12,3	13,2	10,4	9,8	9,9	11,4	12,8
• onbekend	%	14,6	14,2	11,5	10,1	11,3	11,9	11,7	11,0	10,9

Bron: Departement Onderwijs en Vorming, Dienst Beroepsopleiding.

jaar) een werknemersleercontract (vroeger industrieel leercontract) of een deeltijds arbeidscontract geven en op die manier een praktijkopleiding verschaffen die aansluit bij de schoolopleiding. Het is een vorm van leren die kan verhinderen dat sommige jongeren vroegtijdig en ongekwalificeerd uitstromen. Tussen 1999-2000 en 2007-2008 neemt het aantal deelnemers overwegend toe. Ongeveer zeven op de tien leerlingen vindt nadien een job.

Brugprojecten

In het deeltijds onderwijs vinden sommige jongeren geen baan omdat ze de essentiële basisattitudes missen. Ze hebben niet alleen nood aan opleiding en bemiddeling, maar ook aan individuele opvang en begeleiding. Via **brugprojecten** krijgen deze jongeren een individuele trajectbegeleiding. Zo kunnen ze gedurende maximum negen maanden 20 uur per week werkervaring opdoen bij een promotor. Brugprojecten kunnen dus beschouwd worden als een vooropleiding en een opstap naar een arbeids- of leerovereenkomst bij een werkgever. De doorstroming in de brugprojecten is niet zo sterk omdat er ook een groep echt zwakke jongeren in terecht komt. Toch vonden bijna zes op de tien van deze jongeren werk in 2007-2008. In 1999-2000 was dit nog 45%.

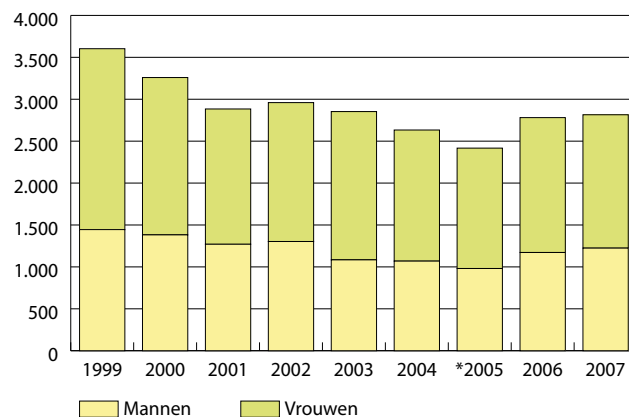
Werkervaring

In de **werkervaringsprojecten** (WEP+) wil men langdurig werkzoekenden een opstap bieden naar de reguliere arbeidsmarkt via een tijdelijke opleiding en begeleiding.

De Vlaamse overheid investeerde de voorbije jaren systematisch in bijkomende werkervaringsplaatsen en dit heeft ertoe geleid dat in 2007 het aantal deelnemers kon oplopen tot 2.815. Anno 2007 is 63% van de betrokkenen een half jaar na het verlaten van het werkervaringsproject uit de werkloosheid gestroomd. Zes maanden na het beëindigen van hun traject is de helft van de deelnemers effectief aan het werk, wat nog behoorlijk is gegeven de doelgroep.

4.33 WEP-plus

Evolutie van het aantal begunstigden in werkervaringsplaatsen in het kader van WEP-plus van 1999 tot 2007, op 31 december, naar geslacht.

* Tijdsrekbreek.
Bron: VSAWSE.

4.32 Brugprojecten

Evolutie van het aantal leerlingen, promotoren en doorstromingsresultaten, van 2000 tot 2008.

		1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008
Leerlingen	Aantal	809	859	912	971	1.013	970	1.125	1.286	1.525
Promotoren	Aantal	69	66	62	63	63	64	63	64	53
Doorstromingsresultaten:										
• werk	%	45,4	49,7	51,1	50,0	51,2	55,7	56,0	61,8	57,6
• werkloos	%	10,3	10,7	11,5	10,3	14,1	12,7	11,0	7,5	9,1
• nog in opleiding	%	37,5	32,8	30,3	32,3	30,2	25,3	24,4	17,4	24,6
• onbekend/niet beschikbaar	%	6,9	6,8	7,1	7,4	4,5	6,4	8,6	13,2	8,7

Bron: Departement Onderwijs en Vorming, Dienst Beroepsopleiding.

Herplaatsingsfonds

Via het **Herplaatsingsfonds** financiert de Vlaamse overheid de outplacementbegeleiding van ontslagen werknemers, tewerkgesteld in bedrijven in het Vlaamse Gewest, die zelf niet (meer) over de noodzakelijke financiële engagementen beschikken om een ontslagbegeleiding te bekostigen. Dit gebeurt bij een faillissement, een gerechtelijk akkoord en voor ondernemingen in moeilijkheden. Sinds de oprichting van het Herplaatsingsfonds in 2000 is het aantal aanvragen voor outplacementbegeleiding overwegend in stijgende lijn gegaan. Ook in 2007 blijft deze trend aanhouden. In dat jaar is het aantal goedgekeurde begeleidingen eveneens toegenomen tot 3.561 personen. Hiervan waren er maar 992 mensen die effectief aan een begeleiding deelnamen. Deze lage opstartratio (28%) is het gevolg van de gunstige economische conjunctuur waardoor veel ex-werknemers vrij vlug terug aan de slag konden.

Ongeveer 80% van de begeleide personen vindt werk; voor 60% gaat het om duurzame tewerkstelling. Bij de 50-plussers heeft slechts 54% een job gevonden na afloop van de begeleiding. Ook voor laaggeschoolde deelnemers is de kans op een baan beduidend lager: 35% heeft op het einde van de begeleiding geen werk tegen 15% bij de groep hoger geschoolden.

Opleidingscheques werknemers

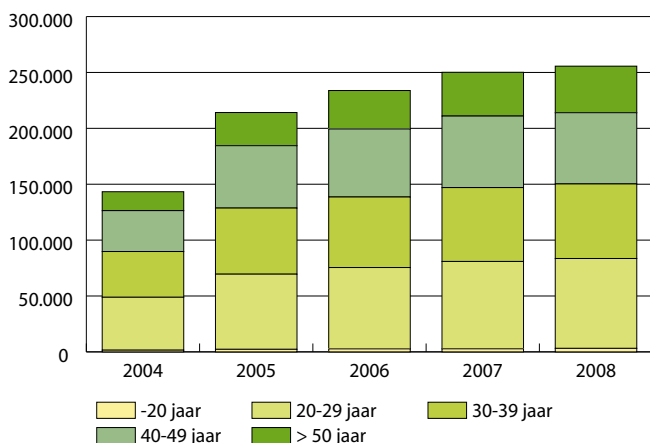
Om de werknemers ertoe aan te zetten een leven lang te leren, draagt de overheid financieel haar steentje bij. Sinds september 2003 kunnen, naast bedrijven, ook werknemers **opleidingscheques** aanvragen om een opleiding, een loopbaanadvies of een competentiemeting te betalen.

Al van bij de start was het systeem erg succesvol, en dat blijft ook zo in 2008. In totaal vroegen toen 255.631 werknemers opleidingscheques aan; dat is er 2,2% meer dan in 2007. Naar leeftijd schaffen vooral de 20 tot 39-jarigen

(57,6%) gretig opleidingscheques aan om hun loopbaan te ondersteunen. Opvallend is ook dat dit stelsel meer benut wordt door vrouwen (61%) dan door mannen. Ook hooggeschoolden (49,5%) maken relatief meer gebruik van opleidingscheques dan laaggeschoolden (14,9%) en middengeschoolden (35,6%). ■

4.34 Opleidingscheques werknemers

Evolutie van het aantal aanvragen naar opleidingscheques voor werknemers van 2004 tot 2008, naar leeftijd.

Bron: VDAB.

De sociale economie bestaat uit een reeks van bedrijven en initiatieven die bepaalde maatschappelijke meerwaarden willen realiseren en daarbij oog hebben voor een aantal basisprincipes zoals de voorrang van arbeid op kapitaal, democratische besluitvorming, maatschappelijke inbedding, transparantie, kwaliteit en duurzaamheid. Tegelijk zijn de bedrijven uit de sociale economie, zoals elk bedrijf, verplicht economisch rendabel te zijn om hun continuïteit te verzekeren.

Binnen de sociale economie heeft de Vlaamse overheid het afgelopen decennium heel wat inspanningen geleverd om duurzame banen te creëren voor mensen die op de arbeidsmarkt moeilijk aan de slag kunnen. Maar de sociale economie is meer dan louter een instrument voor tewerkstelling van kansengroepen. Vanuit de sociale economie wordt geprobeerd om ook in andere sectoren het begrip 'meerwaardeneconomie' ingang te doen vinden. Men wil ondernemingen aanzetten de juiste balans te zoeken tussen economische, sociale en ecologische waarden.

In wat volgt, wordt eerst gekeken voor welke groepen de sociale economie zinvol kan zijn. Daarna wordt ingegaan op het bereik van de verschillende initiatieven en werkvormen.

Kansengroepen op de arbeidsmarkt

Ondanks de relatief hoge economische groei, de hoge werkzaamheidsgraad en de opvallende daling van de

werkloosheid tijdens de periode 2006-2007, blijven een aantal specifieke groepen ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt. Het gaat daarbij voornamelijk om vrouwen, ouderen, laaggeschoolden, allochtonen, personen met een handicap en langdurig werklozen.

Vrouwen

De voorbije jaren verbeterde de vrouwelijke arbeidsdeelname behoorlijk, waardoor de Europese doelstelling om tegen 2010 een vrouwelijke werkzaamheidsgraad van 60% te halen, zo goed als gehaald is. Doordat de mannelijke arbeidsdeelname in dezelfde periode min of meer stabiel bleef, verkleinde de werkzaamheidskloof tussen mannen en vrouwen tussen 1999 en 2007 van 18 tot 13 procentpunten.

In Vlaanderen ligt de arbeidsdeelname van vrouwen duidelijk hoger dan in de andere gewesten en net iets boven het gemiddelde van de EU27.

De ILO-werkloosheidsgraad ligt bij vrouwen iets hoger dan bij mannen. Dat is ook het geval in het Waalse Gewest en in de meeste andere Europese landen.

Ouderen

De lage werkzaamheidsgraad bij ouderen vormt een van de voornaamste pijnpunten op de arbeidsmarkt. De Vlaamse arbeidsmarkt wordt gekenmerkt door een spe-

4.35 Werkzaamheid en werkloosheid van kansengroepen

Werkzaamheids- en ILO-werkloosheidsgraad van vrouwen, ouderen (50-64-jarigen), burgers met een nationaliteit van buiten de EU27 en personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs in de gewesten, België, de buurlanden, de EU15 en de EU27 in 2007, in %.

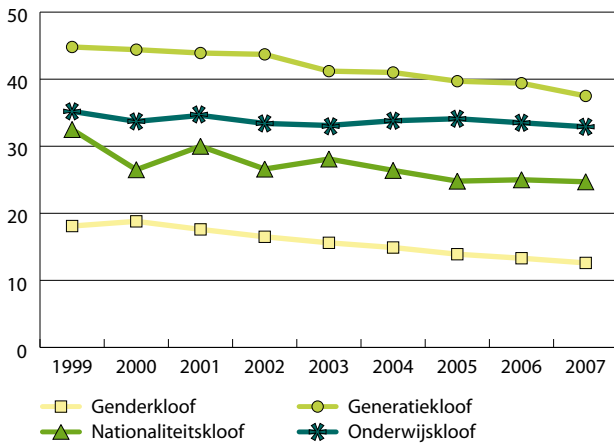
	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	EU15	EU27
Werkzaamheidsgraad (15- tot 64-jarigen):									
• algemeen	66,1	57,0	54,8	62,0	69,4	64,6	76,0	66,9	65,4
• vrouwen	59,8	49,6	48,3	55,3	64,0	60,0	69,6	59,7	58,3
• ouderen	49,3	45,8	46,6	48,0	61,5	53,5	61,3	57,2	55,6
• niet-EU-burgers	42,0	32,1	37,5	38,2	49,6	46,2	50,3	58,1	58,4
• laaggeschoolden*	54,2	44,6	42,5	49,8	54,9	58,0	61,9	58,7	57,2
ILO-werkloosheidsgraad (15- tot 64-jarigen):									
• algemeen	4,4	10,5	17,2	7,5	8,7	8,0	3,2	7,1	7,2
• vrouwen	5,1	12,5	17,0	8,5	8,8	8,5	3,7	7,8	7,9
• ouderen	4,0	4,7	12,6	4,9	9,4	5,4	3,2	5,4	5,5
• niet-EU-burgers	21,4	37,0	34,1	29,5	20,5	22,3	9,5	14,6	14,4
• laaggeschoolden*	6,3	15,3	27,4	11,3	17,7	10,2	4,0	8,8	9,2

*Bij de laaggeschoolden gaat het om de 25- tot 64-jarigen.

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

4.36 Werkzaamheidskloven

Evolutie van het verschil in de werkzaamheidsgraad tussen mannen en vrouwen, tussen 25-49-jarigen en 50-64-jarigen, tussen Belgen en niet-EU-burgers (tot 2004 EU15, in 2005 en 2006 EU25, in 2007 EU27) en tussen hooggeschoolden (personen met een diploma hoger of universitair onderwijs) en laaggeschoolden (personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs), van 1999 tot 2007, in procentpunten. Het gaat telkens om alle 15- tot 64-jarigen, bij de onderwijskloof gaat het om de 25- tot 64-jarigen.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

cifiek leeftijdsgebonden arbeidspatroon. Een erg hoge arbeidsdeelname tussen 25 en 49 jaar zorgt in combinatie met een beperkte deelname bij jongeren en ouderen voor sterk 'samengedrukte loopbanen'.

De arbeidsdeelname van de 50- tot 64-jarigen is de voorbije jaren wel opvallend gestegen, waardoor nu net de helft van de Vlaamse ouderen aan het werk is. Vooral in 2007 steeg de werkzaamheidsgraad van ouderen sterk (met +3 procentpunten). De generatiekloof neemt

daardoor verder af. Toch ligt de arbeidsdeelname van Vlaamse ouderen nog steeds een stuk onder die van de buurlanden en onder het Europese gemiddelde. De totale werkzaamheidsgraad bij de vijftigplussers verbergt bovendien een aantal opmerkelijke verschillen naar geslacht, leeftijd en onderwijsniveau. Zo is zes op tien mannelijke vijftigplussers aan het werk, tegenover nog geen vier op tien van de vrouwen in dezelfde leeftijdsgroep. Tussen 50 en 54 jaar is drie op vier Vlamingen aan de slag, maar bij de groep tussen 60 en 64 jaar zakt dit tot amper 16%. Bij de laaggeschoolde vijftigplussers werkt slechts 38% tegenover 68% bij de hooggeschoolden. De ouderen die niet werken, zitten voornamelijk in de inactiviteit en dus minder in de werkloosheid. Daardoor ligt de werkloosheidsgraad bij de 50- tot 64-jarigen ondanks hun beperkte arbeidsdeelname niet hoger dan de totale werkloosheidsgraad.

Laaggeschoolden

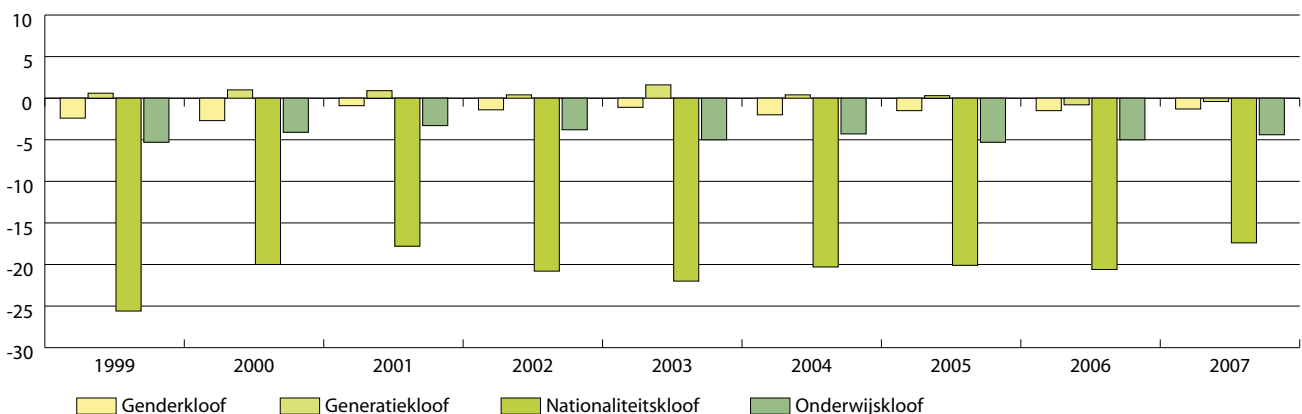
Slechts iets meer dan de helft van de laaggeschoolden op arbeidsleeftijd is aan het werk. De kloof in arbeidsdeelname tussen laag- en hooggeschoolden bedraagt 33 procentpunten en is de enige hier besproken kloof die de voorbije jaren nauwelijks is verkleind. Naast de ondervertegenwoordiging op vlak van werkzaamheid, lopen de laaggeschoolden ook een hoger risico op werkloosheid. In vergelijking met de andere gewesten en de meeste Europese landen ligt de werkloosheidsgraad bij de Vlaamse laaggeschoolden eerder laag.

Allochtonen

Werk vinden is voor allochtonen nog steeds een pak moeilijker dan gemiddeld. Zeker mensen van buiten de

4.37 Werkloosheidskloven

Evolutie van het verschil in de ILO-werkloosheidsgraad tussen mannen en vrouwen, tussen 25-49-jarigen en 50-64-jarigen, tussen Belgen en niet-EU-burgers (tot 2004 EU15, in 2005 en 2006 EU25, in 2007 EU27) en tussen hooggeschoolden (personen met diploma hoger of universitair onderwijs) en laaggeschoolden (personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs), van 1999 tot 2007, in procentpunten. Het gaat telkens om alle 15- tot 64-jarigen, bij de onderwijskloof gaat het om de 25- tot 64-jarigen.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

Europese Unie geraken moeilijk aan een job: de arbeidsdeelname bij personen met een nationaliteit van buiten de Europese Unie ligt in 2007 25 procentpunten lager dan bij mensen met de Belgische nationaliteit. Vooral de arbeidsdeelname van de niet-Europese vrouwen ligt met amper 30% laag, al is er de jongste jaren bij deze groep wel een opvallende verbetering merkbaar. Tussen 1999 en 2007 is de werkzaamheidsgraad van niet-Europese vrouwen zelfs verdubbeld.

De nationaliteitskloof is de afgelopen jaren weliswaar kleiner geworden, maar in internationaal opzicht presteert Vlaanderen – en bij uitbreiding geheel België – nog steeds zwak: zowel in de buurlanden als in de rest van Europa ligt de arbeidsdeelname van niet-EU-burgers veel hoger.

De precare positie van allochtonen komt ook tot uiting in de werkloosheidscijfers. De ILO-werkloosheidsgraad bij personen met een nationaliteit van buiten de Europese Unie ligt maar liefst vijf keer hoger dan bij Vlamingen met de Belgische nationaliteit.

Ook de VDAB-cijfers geven aan dat allochtonen duidelijk oververtegenwoordigd zijn in de werkloosheid. In 2008 ligt het aandeel personen met een nationaliteit van buiten de EU27 in het totale aantal bij de VDAB ingeschreven werkzoekenden op 9%. Als niet alleen naar de huidige maar ook naar de vorige nationaliteit van de werkzoekenden wordt gekeken, dan blijkt zelfs één op vijf afkomstig van buiten de EU27.

Personen met een handicap

Eén op acht Vlamingen op arbeidsleeftijd zegt hinder te ondervinden in zijn of haar dagelijkse bezigheden (op het werk of daarbuiten) door een handicap of een langdurig gezondheidsprobleem. Dat komt overeen met goed 480.000 personen. Het aandeel personen met hinder ligt net iets hoger bij vrouwen dan bij mannen, maar er is vooral een groot verschil naar leeftijd en opleidingsniveau. De hinder stijgt met de leeftijd: van 3% bij de personen tussen 15 en 24 jaar tot 22% bij de 50- tot 64-jarigen. Ook het onderwijsniveau speelt een rol. Eén op vijf van de laaggeschoolden ondervindt hinder, tegenover slechts 6% bij de hooggeschoolden.

In 2007 is 42% van de personen met hinder aan het werk. Vooral bij de groep die in ernstige mate hinder ondervindt, ligt de arbeidsdeelname laag (25%). Bij de personen zonder hinder ligt de werkzaamheidsgraad in dezelfde periode op 71%. Een klein deel van de personen met hinder is werkloos (5%). Iets meer dan de helft van de personen met hinder is niet actief op de arbeidsmarkt, noch als werkende, noch als werkzoekende.

De arbeidsdeelname van personen met hinder is tussen 2002 en 2007 met vijf procentpunten toegenomen. Dat is 2 procentpunten meer dan de toename van de totale werkzaamheidsgraad in dezelfde periode.

Uit de VDAB-cijfers blijkt dat het aantal niet-werkende werkzoekende personen met een arbeidshandicap (pmah) de jongste jaren sterk is gestegen, van goed

18.700 personen in 2002 tot bijna 28.500 personen in 2008. Hierbij gaat het niet om de personen die zelf aangeven hinder te ondervinden, maar enkel om de door de overheid erkende personen met een arbeidshandicap. Het valt op dat het relatieve aandeel personen met een arbeidshandicap in het totale aantal werkzoekenden blijft stijgen. Midden 2008 ligt dat aandeel op 17%, vijf procentpunten hoger dan in 2005. Dat wijst er op dat de personen met een arbeidshandicap relatief gezien minder voordeel halen uit de globale afname van het aantal werkzoekenden in de periode 2005-2008.

Langdurig werklozen

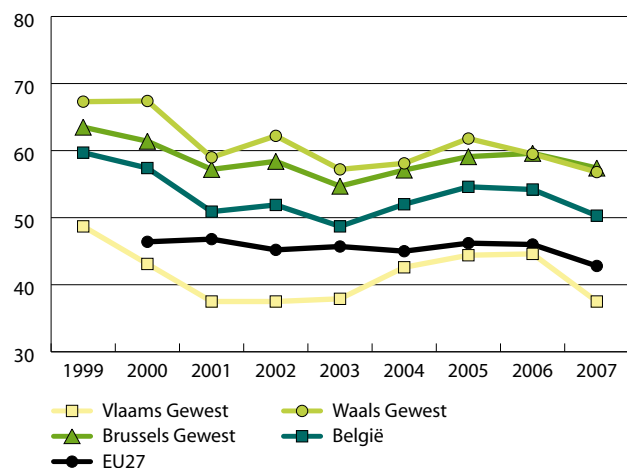
Het aandeel langdurig werklozen in het totale aantal werklozen ligt in Vlaanderen een pak lager dan in de andere gewesten. Nadat het aandeel langdurig werklozen tussen 2003 en 2006 jaarlijks toenam, is er in 2007 sprake van een opvallende daling. Mogelijk is dat een gevolg van de striktere opvolging van werkzoekenden.

Alle kansengroepen waarover hiervoor sprake, zijn sterk oververtegenwoordigd in de langdurige werkloosheid. Enkel bij de vrouwen blijft die oververtegenwoordiging enigszins beperkt.

Opvallend is nog dat jongeren licht oververtegenwoordigd zijn in de totale werkloosheid, maar sterk ondervertegenwoordigd zijn in de langdurige werkloosheid. Bij ouderen is het net omgekeerd. Ouderen blijven dus duidelijk langer dan jongeren steken in de werkloosheid.

4.38 Langdurig werklozen

Evolutie van het aandeel langdurig werklozen (langer dan 12 maanden) binnen de totale groep ILO-werklozen in de gewesten, België en de EU27, van 1999 tot 2007, in %.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

4.39 Profiel werklozen

Profiel van de (langdurig) niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) (jaargemiddelde) in vergelijking met het profiel van de totale bevolking op arbeidsleeftijd, in 2008.

	Raming bevolking op arbeidsleeftijd*	NWWZ	langdurig NWWZ
Totaal aantal	4.050.000	168.890	71.683
Vrouwen	49,4	52,2	53,5
Jonger dan 25 jaar	17,8	20,6	9,1
50 jaar of ouder	28,9	26,8	45,9
Laaggeschoold	33,1	52,6	60,4
Personen met een handicap**	12,5	16,9	26,5
Nationaliteit niet-EU27	2,2	8,5	6,8
Herkomst niet-EU27***	nb	20,7	18,4

* Raming gebaseerd op EAK-gegevens voor 2007. ** Bij de bevolking op arbeidsleeftijd gaat het om de personen die zelf aangeven hinder te ondervinden door een handicap of een langdurige ziekte. Bij de NWWZ gaat het om de door de overheid erkende personen met een arbeidshandicap (pmah). *** Gebaseerd op de huidige en de vorige nationaliteit. Bron: VDAB, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

Werkvormen sociale economie

Doelgroepen

De sociale economie wordt voornamelijk gedragen door de sociale werkplaatsen, de beschutte werkplaatsen en de invoegbedrijven.

De **sociale werkplaatsen** verschaffen werkgelegenheid aan zeer moeilijk inzetbare werkzoekenden in een beschermde arbeidsomgeving. In de praktijk gaat het om mensen met een laag opleidingsniveau, die minstens vijf jaar inactief zijn en fysieke, psychische of sociale beperkingen of moeilijkheden hebben.

In de **beschutte werkplaatsen** kunnen werkzoekende personen terecht met een arbeidshandicap terecht die ingeschreven zijn bij het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap en die door hun handicap voorlopig of definitief niet aan de slag kunnen op de gewone arbeidsmarkt.

Ook via **invoegbedrijven** beoogt men de creatie van duurzame werkgelegenheid voor kansengroepen, maar in tegenstelling tot de eerder genoemde werkvormen gebeurt dit binnen de reguliere economie. Aan ondernemingen die de principes van de 'meerwaarden-economie' onderschrijven, worden tijdelijke en degressieve subsidies toegekend voor de tewerkstelling van invoegwerknemers. Het gaat hierbij zowel om laag- en middengeschoolde langdurig werklozen, werkzoekende personen met een arbeidshandicap, leefloontrekkers en deeltijds werkzoekende leerlingen van het deeltijds beroepssecundair onderwijs. Oorspronkelijk bestonden zowel invoegbedrijven als invoegafdelingen (afdelingen binnen reguliere bedrijven). In de loop van 2005 werd het concept van de invoegafdelingen afgeschaft. De oude regeling bleef wel van kracht voor de al erkende invoegafdelingen.

Voor personen met specifieke noden op het vlak van welzijn en zorg bestaat daarnaast de mogelijkheid van **arbeidszorg**. Hoewel in deze werkvorm de arbeidsdeel-

name centraal staat, wordt ook aandacht besteed aan de zorgbegeleiding van de werknemer. Arbeidszorg bestaat in diverse domeinen zoals de geestelijke gezondheidszorg, de gehandicaptensector, het algemeen welzijnswerk en de sociale economie (binnen de sociale en beschutte werkplaatsen).

De potentiële doelgroep van de invoegbedrijven is met ongeveer 75.000 personen het omvangrijkst (midden 2008). Bij de sociale en beschutte werkplaatsen gaat het respectievelijk om goed 5.000 en ongeveer 5.500 personen. De doelgroepen van de sociale en beschutte werkplaatsen overlappen gedeeltelijk. De doelgroep voor arbeidszorg omvat om en bij de 600 personen.

De **buurt- en nabijheidsdiensten** nemen een ietwat aparte plaats in binnen de sociale economie. Deze diensten koppelen duurzame tewerkstelling aan het verhogen van de leefbaarheid en leefkwaliteit van een buurt of wijk. Zij proberen in te spelen op reële behoeften die niet worden ingevuld door de markt of door de reguliere dienst- en hulpverlening. Het gaat hierbij onder meer om huishoudelijke hulp, kinderopvang en groenonderhoud. Deze diensten vormen een onderdeel van de **lokale diensteneconomie**. De lokale diensteneconomie mikt op de tewerkstelling van laaggeschoolde langdurig werklozen, leefloongerechtigden en rechthebbenden op financiële maatschappelijke hulp.

Ten slotte zijn er ook de **loonkostsubsidies voor arbeidsgehandicapten**: de Vlaamse Inschakelingspremie (VIP) en de tegemoetkoming aan werknemers in het kader van CAO26. Deze subsidies zijn enkel bestemd voor de privésector en voor personen met een handicap die erkend zijn door het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap. De CAO26-tegemoetkoming wordt toegekend voor één jaar maar kan worden verlengd, de inschakelingspremie is van onbepaalde duur.

Bereik sociale economie

Het totale bereik van de verschillende maatregelen van de sociale economie in strikte zin (beschutte en sociale werkplaatsen, invoegbedrijven en arbeidszorginitiatieven) werd eind 2007 geraamd op bijna 20.400 doelgroep-

4.40 Initiatieven sociale economie

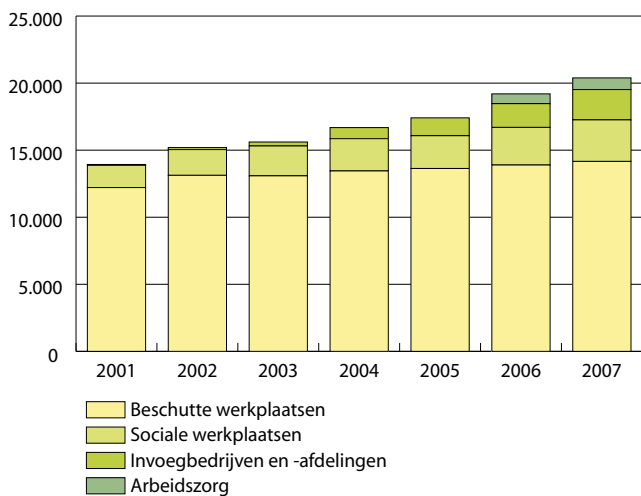
Totaal aantal initiatieven in de sociale economie op 31 december 2008.

	Aantal initiatieven
Beschutte werkplaatsen	68
Sociale werkplaatsen	120
Invoegbedrijven	248
Invoegafdelingen	45
Arbeidszorg	89
Lokale diensteneconomie	283

Bron: VSAWSE.

4.41 Bereik sociale economie

Raming van het totale aantal bereikte doelgroepwerknemers in het kader van de sociale economie op 31 december, van 2001 tot 2007, in personen.

Bron: VDAB, VSAWSE, VFSIPH, bewerking WSE.

werknemers. Dat is 6% meer dan het jaar voordien en tegenover 2001 zelfs een stijging met 46%.

Alle werkvormen zijn er tegenover 2006 op vooruit gegaan. De sterkste relatieve groei is te vinden bij de invoegbedrijven en -afdelingen (+28%), vooral dan bij de dienstenchequebedrijven. Het totale aandeel van de invoegbedrijven en -afdelingen binnen de sociale economie blijft echter vrij beperkt.

Bijna zeven op tien doelgroepwerknemers in de sociale economie werkt in een beschutte werkplaats. De sociale werkplaatsen stellen goed 15% van de doelgroepwerknemers tewerk.

In de hierboven besproken cijfers wordt geen rekening gehouden met de tewerkstelling in de verschillende initiatieven van de lokale diensteneconomie en het systeem van loonkostsubsidies voor personen met een handicap. Eind 2007 zijn in de gesubsidieerde lokale diensteneconomie 577 VTE-doelgroepwerknemers aan de slag. Dat aantal ligt 2% lager dan in 2006.

4.42 Kansengroepen in de sociale economie

Procentueel aandeel van vrouwen, 50-plussers, allochtonen en personen met een arbeidshandicap in het aantal doelgroepwerknemers op 31 december in de sociale economie en hun aandeel in de totale werkende bevolking, in 2007, in %.

	Vrouwen	50-plussers	Allochtonen**	Personen met een handicap***
Beschutte werkplaatsen	39	19	2	100
Sociale werkplaatsen	45	13	16	24
Invoegbedrijven en -afdelingen	71	13	23	11
Aandeel in werkende bevolking*	45	22	5	8

* Op basis van EAK-gegevens voor 2007. ** Bij de aandelen in de sociale economie wordt gekeken naar zowel de huidige als de vorige nationaliteit om te bepalen of iemand allochtoon is. Bij het aandeel in de werkende bevolking wordt enkel gekeken naar de huidige nationaliteit. *** Bij de aandelen in de sociale economie gaat het om de door de overheid erkende personen met een arbeidshandicap (pmah). Bij het aandeel in de werkende bevolking gaat het om de personen die zelf aangeven hinder te ondervinden door een handicap of langdurig gezondheidsprobleem.

Bron: VSAWSE, VDAB (bewerking Departement WSE), ADSEI EAK.

Ten slotte wordt eind 2007 voor 5.180 werknemers een loonkostsubsidie uitgekeerd via de CAO26-regeling of de Vlaamse Inschakelingspremie. Dat ligt min of meer op hetzelfde niveau als in 2006.

Kansengroepen in de sociale economie

Wanneer men kijkt naar de aanwezigheid van de verschillende kansengroepen blijkt vooreerst dat vrouwen sterk in de meerderheid zijn in de invoegbedrijven. Dat houdt verband met het feit dat een aanzienlijk aantal invoegbedrijven met dienstencheques werkt. Deze cheques worden voornamelijk gebruikt voor de vergoeding van activiteiten in sectoren waar traditioneel vooral vrouwen tewerkgesteld zijn. In de beschutte werkplaatsen zijn vrouwen iets ondervertegenwoordigd ten opzichte van hun aandeel in de totale werkende bevolking.

De 50-plussers zijn in vergelijking met hun aandeel in de werkende bevolking in alle werkvormen in mindere of meerdere mate ondervertegenwoordigd. Allochtonen zijn in de invoegbedrijven en sociale werkplaatsen behoorlijk vertegenwoordigd, in de beschutte werkplaatsen duidelijk minder.

De personen met een arbeidshandicap ten slotte zijn in de sociale werkplaatsen in vergelijking met hun aandeel onder de werkende bevolking vrij sterk aanwezig. In de beschutte werkplaatsen waar een handicap een noodzakelijk toelatingscriterium is, wordt uiteraard een percentage van 100% gehaald.

Activering en uitstroom

De sociale economie speelt ook een rol in het activeringsbeleid van de overheid gericht op de beroepsopleiding, vorming en tewerkstelling van langdurig werklozen. Het grootste deel van de activeringen gebeurt door opleidings- en vormingsacties van de VDAB. De verschillende werkvormen binnen de sociale economie zijn in 2007 samen goed voor 3.310 nieuwe tewerkstellingen van langdurig werklozen. Ondanks de toename tegenover 2006 ligt het totale activeringspercentage van langdurig werklozen met

4.43 Activering

Raming activering van het aantal langdurige werklozen, in 2006 en 2007.

	2006	2007
Aantal langdurig werklozen dat in de loop van het jaar geactiveerd werd door een opleiding of werk, waarvan:	33.161	31.163
• VDAB (opleiding en vorming)	25.279	22.744
• sociale economie:		
– beschutte werkplaatsen	1.121	1.580
– sociale werkplaatsen	514	491
– invoegbedrijven en -afdelingen	520	585
– loonkostsubsidies voor arbeidsgehandicapten	326	654
• WEP-plus	2.360	2.068
• directe jobcreatie door DAC en GESCO	3.041	3.041
Totaal aantal personen dat in de loop van het jaar langdurig werkloos was (> 1 jaar)	173.806	151.095
Totaal activeringspercentage	19,1%	20,8%

Bron: VDAB, VSAWSE (bewerking Departement WSE).

21% wel nog steeds onder de Europese doelstelling van 25%.

Wat **uitstroom** betreft, is het gezien de doelstellingen van het invoegprogramma niet verwonderlijk dat twee derde van de doelgroepwerknemers een half jaar na het aflopen van de subsidie nog steeds aan het werk is. Toch blijkt ook een behoorlijk deel van de voormalige invoegwerknemers na zes maanden werkzoekend of inactief. Bij de sociale werkplaatsen ligt het aandeel werkenden zes maanden na het einde van het arbeidscontract lager dan vier op tien. ■

4.44 Uitstroom

Uitstroom uit de sociale economie in de loop van 2007 en de arbeidssituatie van de uitstromers zes maanden na het einde van het arbeidscontract of de subsidie.

	Totale uitstroom	Uitstroom naar werk
	Aantal	% van totale uitstroom
Beschutte werkplaatsen	1.196	nb
Sociale werkplaatsen	561	36,7
Invoegbedrijven en -afdelingen	666	66,7

Bron: VSAWSE, VDAB (bewerking Departement WSE).

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

- Departement Werk en Sociale Economie (WSE), www.werk.be, luik cijfers en onderzoek.
- Departement Werk en Sociale Economie (WSE), Evaluatie 10 jaar evenredige arbeidsdeelname en diversiteitsbeleid: luik monitoring. Brussel: Departement WSE, 2008.
- Federaal Planbureau i.s.m. Studiedienst van de Vlaamse Regering e.a., Regionale economische vooruitzichten 2007-2013, Brussel, september 2008.
- RVA, Jaarverslag 2007, Brussel, 2008.
- RVA, Statistisch Jaarboek 2007, Brussel, 2008.
- Steunpunt Werk en Sociale Economie, Welke bedrijfstakken kraken onder demografische druk?, WSE Report 2008.
- Samoy, E., Hinder door een handicap of langdurige gezondheidsproblemen. Een beeld vanuit de EAK. In: Over. Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE, 18 (2), 78-82, 2008.
- Samoy, E., Handicap en arbeid. Deel I: definities en statistieken (update juli 2008). Brussel: Departement WSE, 2008.
- Steunpunt Werk en Sociale Economie, Trendrapport Vlaamse arbeidsmarkt 2008. Het jaar van de ommezwaai?, WSE Report 2008.
- Van Brempt, K., Beleidsnota Sociale Economie 2004-2009, 2004.
- Van Brempt, K., Beleidsbrief Sociale Economie 2008-2009, 2008.
- Vandenbroucke, F., Beleidsnota Werk 2004-2009, 2004.
- Vandenbroucke, F., Beleidsbrief Werk 2008-2009, 2008.
- VDAB, Analyse vacatures en knelpuntberoepen 2007, Brussel, 2008.
- VDAB, Jaarverslag 2007, Brussel, 2008.
- Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie (VSAWSE), Jaarverslag 2007, 2008.
- Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie (VSAWSE2008), Jaarverslag 2007, 2008.

Websites

- Enquête naar de arbeidskrachten (EAK), FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie: <http://statbel.fgov.be/lfs>
- Labour Force Survey (LFS), Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA): www.rva.fgov.be (rubriek statistieken/studies)
- Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV): www.serv.be
- Steunpunt Werk en Sociale Economie (Steunpunt WSE): www.steunpuntwse.be
- Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB): www.vdab.be/trends
<http://arvastat.vdab.be/nwwz/index.htm>
- Vlaams Ministerie voor Werk en Sociale Economie, Departement Werk en Sociale Economie (WSE): www.werk.be, luik cijfers en onderzoek
- Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie (VSAWSE): www.werk.be/wse/subsidieagentschap/

DEFINITIES

Allochtone niet-werkende werkzoekenden: werkzoekenden van etnische niet-EU origine. Voor 2007 was de indeling naar etniciteit gebaseerd op nationaliteit, de vrijwillige registratie in het AMI-systeem en een door de VDAB-studiedienst ontwikkeld naamherkenningprogramma. Er wordt een indeling gemaakt in etnisch EU en etnisch niet-EU. Vanaf 2007 is de indeling naar etniciteit gebaseerd op de huidige en de vorige nationaliteit.

Arbeidsplaatsen: de jobs voor zowel de loontrekkenden als de niet-loontrekkenden.

Avondwerk: loontrekkenden die 50% of meer van de werkdagen tijdens de referentiemaand van de enquête tussen 19 uur en 23 uur gewerkt hebben.

Deeltijdarbeid bij de werkenden: aandeel deeltijds werken binnen de totale groep werkenden. Er bestaan verschillende modaliteiten van deeltijds werk: minder dagen per week werken, minder uren per dag werken, een halve dag minder per week werken...

Hooggeschoolden: personen met een diploma hoger onderwijs (van het korte of het lange type) of met een diploma universitair onderwijs.

(ILO-) niet-beroepsactieven: personen die niet tot de werkenden, noch tot de werkzoekenden behoren.

(ILO-) werkenden: personen die in de referentieweek van bevraging minstens één uur arbeid hebben verricht.

ILO-werkloosheidsgraad: aandeel werklozen in de beroepsbevolking.

(ILO-) werklozen: personen zonder betrekking die werk zoeken, daarvoor concrete stappen hebben gezet gedurende de laatste vier weken en bovendien binnen de twee weken kunnen beginnen werken, en de personen zonder betrekking die een job hebben die binnen de drie maanden begint. De ILO-definitie van werklozen wijkt af van de definitie van niet-werkende werkzoekenden bij de VDAB.

Laaggeschoolden: personen zonder diploma of met hoogstens een diploma lager (secundair) onderwijs.

Loontrekkenden: personen die betaalde arbeid verrichten in dienstverband.

Middengeschoolden: personen met hoogstens een diploma hoger secundair onderwijs of met een diploma post-secundair niet-hoger onderwijs.

Nachtarbeid: loontrekkenden die 50% of meer van de werkdagen tijdens de referentiemaand van de enquête tussen 23 uur en 05 uur gewerkt hebben.

Niet-werkende werkzoekenden: werkzoekenden met werkloosheidsuitkeringsaanvraag (WZUA) + schoolverlaters + niet werkende vrij ingeschreven werkzoekenden + andere.

Normaal Economisch Circuit: de werkaanbiedingen worden naargelang de aard van de arbeidsovereenkomst of subsidieregeling ingedeeld in 'circuits'. Een van deze circuits is het 'normaal economisch circuit', naast onder meer de tewerkstellingsmaatregelen. Het normaal economisch circuit (zonder uitzendopdrachten) bestaat uit de vaste en tijdelijke (zonder interim) circuits.

Personen met een arbeidshandicap (pmah): door de overheid erkende personen met een arbeidshandicap: personen die ingeschreven zijn in het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap en/of een schoolloopbaan hadden in het buitengewoon onderwijs en/of gedeeltelijk of zeer beperkt geschikt zijn bevonden door de VDAB of de RVA.

Ploegarbeid: loontrekkenden die tijdens de referentiemaand van de enquête in een stelsel van twee, drie, vier of meer ploegen gewerkt hebben.

Tijdelijk werkenden bij de loontrekkenden: aandeel tijdelijk werkende loontrekkenden binnen de volledige groep van loontrekkenden. Tijdelijke arbeid omvat contracten van beperkte duur, voor een bepaalde taak of seizoen, voor stage of uitzendarbeid.

Vacatures naar studieniveau: de VDAB registreert het gevraagde studieniveau van ontvangen vacatures. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vacatures zonder diplomavereisten of met lage diplomavereisten (middenstandopleiding of diploma tweede graad secundair onderwijs), vacatures met middelhoge diplomavereisten (diploma derde of vierde graad secundair onderwijs) en vacatures met hoge diplomavereisten (diploma hoger onderwijs korte en lange type of universitair diploma).

VDAB-werkloosheidsgraad: niet-werkende werkzoekenden ingeschreven bij de VDAB/beroepsbevolking.

Vervullingstijd: de mediaan van de looptijd van de ingevulde jobs in het normaal economisch circuit zonder interim, voor de werkaanbiedingen die door de VDAB worden beheerd via hun computersysteem AMI.

Werkzaamheidsgraad: aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

Zaterdagwerk: loontrekkenden die twee of meer zaterdagen tijdens de referentiemaand van de enquête hebben gewerkt.

Zelfstandigen: personen die zelfstandig zijn in hoofdberoep of als helper, aangesloten bij de sociale verzekeringsfondsen voor zelfstandigen.

Zondagwerk: loontrekkenden die twee of meer zondagen tijdens de referentiemaand van de enquête hebben gewerkt.

Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven

DE SCHOLINGSGRAAD VAN DE BEVOLKING BLIJFT STIJGEN. Ongeveer een derde van de 25-64-jarigen heeft een diploma hoger onderwijs, tegenover slechts 23% in 1996. De Europese Lissabonnorm die bepaalt dat 85% van de jongeren tegen 2010 over een diploma hoger secundair onderwijs moeten beschikken, heeft Vlaanderen nu reeds bereikt. Vlaanderen doet het hier beter dan de buurlanden.

De financiering van scholen wordt gelijkgeschakeld tussen de scholen van de verschillende netten (Gemeenschapsonderwijs, vrij onderwijs, ...). Vanaf het schooljaar 2008-2009 worden de werkingsmiddelen voor het gewoon basis- en secundair onderwijs gebaseerd op de sociale kenmerken van de leerlingen, zodat scholen met vele achtergestelde leerlingen beter worden gefinancierd dan andere. Deze kenmerken zijn: gezinstaal niet-Nederlands, laag opleidingsniveau van de moeder, een buurtindicator en het ontvangen van een school-

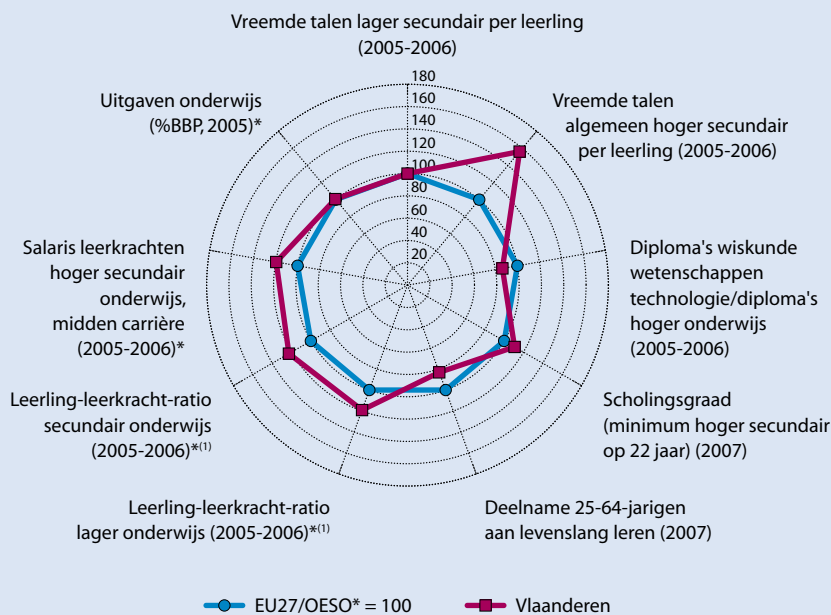
toelage. Ook in het hoger onderwijs trad een nieuw financieringsdecreet in werking, dat (naast andere criteria) instellingen beloont die veel studenten aantrekken uit bevolkingsgroepen die nog te weinig vertegenwoordigd zijn, en een hoog slaagpercentage kunnen voorleggen. De overheid hecht veel belang aan gelijke onderwijskansen voor iedereen. De schooltoelagen werden uitgebreid naar het basisonderwijs en voor alle leerlingen (die er recht op hebben) verhoogd. Naast de kosteloosheid voor materialen in het basisonderwijs, werd ook bepaald dat eendags-uitstappen in het lager nog maximaal 60 euro per jaar mogen kosten en meerdaagse uitstappen maximaal 360 euro over de zes jaar van het lager onderwijs.

Er wordt echter vastgesteld dat schoolse vertraging nog veel voorkomt. In de zesde klas van het lager onderwijs is 15% van de leerlingen al eens blijven zitten (of heeft op

een andere manier achterstand opgelopen). In de zesde klas van het secundair heeft gemiddeld één leerling op drie schoolse achterstand. In het BSO (58%) en TSO (41%) ligt dit aandeel beduidend hoger, alsook bij niet-Belgische leerlingen (75%).

Vlaanderen haalt vandaag de Europese Lissabonnorm van maximaal 10% jongeren die zonder diploma hoger secundair uitstromen en geen onderwijs volgen en behoort daarmee tot de beste leerlingen van de Europese klas. Het aantal diploma's hoger onderwijs in wiskunde, natuurwetenschappen en technologie (MST) is eveneens een Europees aandachtspunt. In Vlaanderen

Enkele kerncijfers onderwijs en vorming

(1) invers

behoort 19% van de hogere diploma's tot deze richtingen. Toch is dit minder dan het EU-gemiddelde van 22%. Het verschil tussen mannen en vrouwen is hier nog lang niet weggewerkt. Slechts 28% van de MST-diploma's wordt behaald door vrouwen.

Levenslang leren is sinds de jaren negentig nadrukkelijk aanwezig in nationale en internationale beleidsagenda's. Op de top van Lissabon is afgesproken dat in 2010 ten minste 12,5% van de mensen op actieve leeftijd nog een opleiding volgen. Met acht procent zit Vlaanderen onder het EU-27- gemiddelde en is de doelstelling nog niet in zicht.

Scorecard (benchmarks)

	Vlaanderen	Benchmark
20-24-jarigen met diploma hoger secundair onderwijs (%)	86,5	85,0
Vroegtijdige schoolverlaters (%)	9,9	10,0
Levenslang leren 25-54-jarigen (%)	7,9	12,5

22% van de kinderen die in Brussel naar de kleuterklas gaan, zitten in een Vlaamse school. In het lager onderwijs is het Vlaamse aandeel 17% en in het secundair 15%. Globaal bedraagt het Vlaamse 'marktaandeel' 18%. Over de tijd daalt het Vlaamse aandeel in het kleuteronderwijs, maar neemt het toe in het lager en secundair onderwijs. Ongeveer een derde van de leerlingen in het Vlaamse kleuteronderwijs in Brussel komt uit een homogeen Nederlandstalig of taalgemengd gezin. In het lager onderwijs loopt dit aandeel op tot iets minder dan 40%, in het secundair tot iets onder de 60%.

Het aantal **leerlingen** en studenten, het personeel en het onderwijsbudget komen in dit deel aan bod. Ook de situatie van het onderwijs in Brussel – zowel het Nederlandstalig als het Franstalig onderwijs – wordt belicht.

Leerlingen

In het Vlaamse onderwijs volgen ruim 1,27 miljoen leerlingen en studenten onderwijs. Bijna 240.000 kleuters bezoeken 2.224 kleuterscholen. In 2.330 lagere scholen volgen dagelijks bijna 412.000 leerlingen les. In het voltijds secundair onderwijs volgen zo'n 456.500 scholieren les in 1.051 scholen.

In het gewoon secundair onderwijs zette in het schooljaar 2007-2008 de stijgende trend van de laatste schooljaren zich om in een dalende trend. In het voltijds gewoon secundair onderwijs waren in het voorbije schooljaar 1.023 leerlingen minder ingeschreven (- 0,23%). In het buitengewoon secundair onderwijs steeg het aantal leerlingen met 74 (+ 0,41%).

Na de eerste graad volgen ongeveer 4 op 10 leerlingen algemeen secundair onderwijs. Meisjes zijn hier duidelijk in de meerderheid. Bijna 1 op 3 leerlingen volgt technisch secundair onderwijs, met een duidelijk overwicht van jongens. Nagenoeg 27% volgt beroepssecundair onderwijs. In deze groep bevinden zich iets meer

5.1 Schoolbevolking basis- en secundair onderwijs

Aantal leerlingen in het voltijds basis- en secundair onderwijs per onderwijsniveau en geslacht, gewoon en buitengewoon onderwijs, schooljaar 2007-2008.

	Aantal	% Jongens	% Meisjes
Kleuteronderwijs			
Gewoon	237.530	51,1	48,9
Buitengewoon	1.950	67,4	32,6
Totaal	239.480	51,3	48,7
Lager onderwijs			
Gewoon	384.557	50,1	49,9
Buitengewoon	27.140	62,5	37,5
Totaal	411.697	50,9	49,1
Secundair onderwijs			
Gewoon	438.315	50,5	49,5
Buitengewoon	18.263	63,1	36,9
Totaal	456.578	51,0	49,0

Bron: O&V.

jongens dan meisjes. Het kunstsecundair onderwijs trekt net 2% van de leerlingen aan. Bijna 2 op de 3 leerlingen zijn hier meisjes.

5.2 Leerlingen ASO

Evolutie van het aantal leerlingen in het algemeen secundair onderwijs, totaal, naar geslacht en ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in de 2de, 3de en 4de graad (incl. modulair onderwijs), van het schooljaar 1997-1998 tot 2007-2008.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% Jongens	% Meisjes	% ASO in populatie secundair onderwijs 2de, 3de, 4de graad en modulair onderwijs
1997-1998	115.593	44,9	55,1	39,6
1998-1999	112.626	44,7	55,3	39,3
1999-2000	109.821	44,4	55,6	39,3
2000-2001	108.307	44,0	56,0	39,3
2001-2002	107.243	44,0	56,0	39,1
2002-2003	107.519	44,0	56,0	39,0
2003-2004	109.896	44,3	55,7	39,1
2004-2005	112.951	44,6	55,4	39,3
2005-2006	116.265	44,9	55,1	39,7
2006-2007	118.226	44,8	55,2	39,9
2007-2008	118.586	44,8	55,2	39,7

Bron: O&V.

5.3 Leerlingen TSO

Evolutie van het aantal leerlingen in het technisch secundair onderwijs, totaal, naar geslacht en ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in de 2de, 3de graad en 4de graad (incl. modulair onderwijs) van het schooljaar 1997-1998 tot 2007-2008.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% Jongens	% Meisjes	% TSO in populatie secundair onderwijs 2de, 3de, 4de graad en modulair onderwijs
1997-1998	91.506	57,7	42,3	31,3
1998-1999	90.301	57,7	42,3	31,5
1999-2000	88.826	57,6	42,4	31,8
2000-2001	88.131	58,1	41,9	32,0
2001-2002	87.890	58,2	41,8	32,1
2002-2003	88.343	57,8	42,2	32,0
2003-2004	89.127	57,7	42,3	31,7
2004-2005	90.452	57,4	42,6	31,5
2005-2006	91.554	57,2	42,8	31,3
2006-2007	92.885	57,0	43,0	31,3
2007-2008	93.941	56,6	43,4	31,4

Bron: O&V.

5.4 Leerlingen BSO

Evolutie van het aantal leerlingen in het beroepssecundair onderwijs, totaal, naar geslacht en ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in de 2de, 3de en 4de graad (incl. modulair onderwijs), van het schooljaar 1997-1998 tot 2007-2008.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% Jongens	% Meisjes	% BSO in populatie secundair onderwijs 2de, 3de, 4de graad en modulair onderwijs
1997-1998	79.705	50,2	49,8	27,3
1998-1999	78.408	50,4	49,6	27,4
1999-2000	76.118	50,6	49,4	27,2
2000-2001	74.594	50,7	49,3	27,1
2001-2002	74.253	50,6	49,4	27,1
2002-2003	74.996	50,9	49,1	27,2
2003-2004	76.604	51,5	48,5	27,3
2004-2005	78.138	51,8	48,2	27,2
2005-2006	79.161	51,9	48,1	27,0
2006-2007	79.695	51,6	48,4	26,9
2007-2008	80.150	51,7	48,3	26,8

Bron: O&V.

5.5 Leerlingen KSO

Evolutie van het aantal leerlingen in het kunstsecundair onderwijs, totaal, naar geslacht en ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in de 2de, 3de graad en 4de graad (incl. modulair onderwijs), van het schooljaar 1997-1998 tot 2007-2008.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% Jongens	% Meisjes	% KSO in populatie secundair onderwijs 2de, 3de, 4de graad en modulair onderwijs
1997-1998	5.117	42,6	57,4	1,8
1998-1999	5.093	42,0	58,0	1,8
1999-2000	4.816	40,9	59,1	1,7
2000-2001	4.663	39,6	60,4	1,7
2001-2002	4.782	38,3	61,7	1,7
2002-2003	5.018	35,8	64,2	1,8
2003-2004	5.446	36,7	63,3	1,9
2004-2005	5.555	36,6	63,4	1,9
2005-2006	5.694	36,1	63,9	1,9
2006-2007	5.753	36,1	63,9	1,9
2007-2008	6.023	36,4	63,6	2,0

Bron: O&V.

Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest

In het **Brusselse Hoofdstedelijke Gewest** bieden zowel de Franse als de Vlaamse Gemeenschap onderwijs aan. In het gewoon kleuter- en leerplichtonderwijs vinden we in het schooljaar 2007-2008 in totaal 215.897 leerlingen. Daarvan zit 18% in een school van de Vlaamse Gemeenschap.

Deze verhouding is wel verschillend naargelang het onderwijsniveau. Zo bedraagt het aandeel van de Vlaamse Gemeenschap in het gewoon kleuteronderwijs ongeveer 22%. Dit aandeel is in de beschouwde periode (laatste 10 schooljaren) vrij stabiel gebleven. In het gewoon lager onderwijs is het aandeel van de Vlaamse Gemeenschap toegenomen. In het schooljaar 2007-2008 volgt ongeveer 17% les in een school van de Vlaamse Gemeenschap. In het gewoon secundair onderwijs volgen ongeveer 84.500 leerlingen les in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Iets meer dan 15% volgt les in een school van de Vlaamse Gemeenschap.

5.6 Leerlingen Brussels Gewest

Aantal leerlingen in het gewoon onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, naar onderwijsniveau en Gemeenschap, totaal, naar geslacht, in het schooljaar 2007-2008.

	Franse Gemeenschap			Vlaamse Gemeenschap			Totaal BHG
	Totaal	% jongens	% meisjes	Totaal	% jongens	% meisjes	
Kleuteronderwijs	40.077	51,2	48,8	11.286	50,4	49,6	51.363
Lager onderwijs	65.194	50,8	49,2	14.073	49,9	50,1	79.267
Secundair onderwijs	71.767	49,8	50,2	13.500	48,2	51,8	85.267

Bron: ETNIC, O&V.

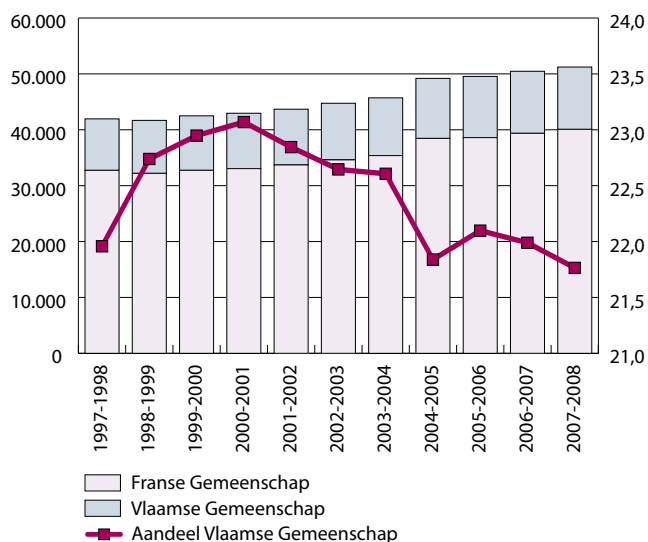
De Vlaamse scholen in Brussel trekken een divers publiek aan: in het kleuteronderwijs is slechts ongeveer één kind op tien afkomstig uit een homogeen Nederlandstalig gezin. In het secundair onderwijs stijgt dit tot ongeveer één op drie.

Studenten

Het aantal inschrijvingen aan de Vlaamse **hogescholen** blijft jaar na jaar stijgen. In 2007-2008 is de toename opnieuw beduidend hoger dan de toename het jaar voordien. Iets meer dan driekwart van de inschrijvingen betreft een **professioneel gerichte opleiding**. In deze groep zijn vrouwen duidelijk in de meerderheid. Bij de 23% inschrijvingen in een academisch gerichte opleiding vinden we de omgekeerde verhouding weer, dus meer mannen dan vrouwen. De professioneel gerichte opleidingen Handelswetenschappen en Bedrijfskunde trekken het meest studenten aan, gevolgd door Onderwijs. In de **academisch gerichte opleidingen** trekt de opleiding Industriële wetenschappen en technologie de meeste studenten aan, gevolgd door Handelswetenschappen en bedrijfskunde.

5.7 Leerlingen Brussels Gewest – kleuteronderwijs

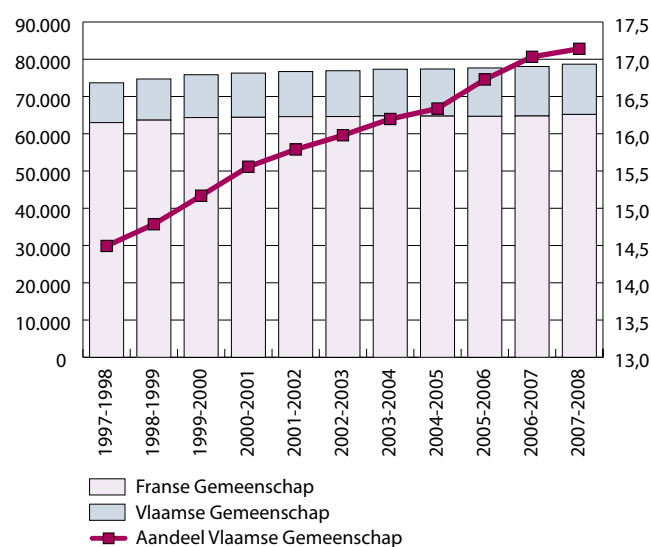
Evolutie van het aantal leerlingen in het gewoon kleuteronderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke gewest, naar onderwijsniveau en naar Gemeenschap, van het schooljaar 1997-1998 tot 2007-2008.

Bron: ETNIC, O&V.

5.8 Leerlingen Brussels Gewest – lager onderwijs

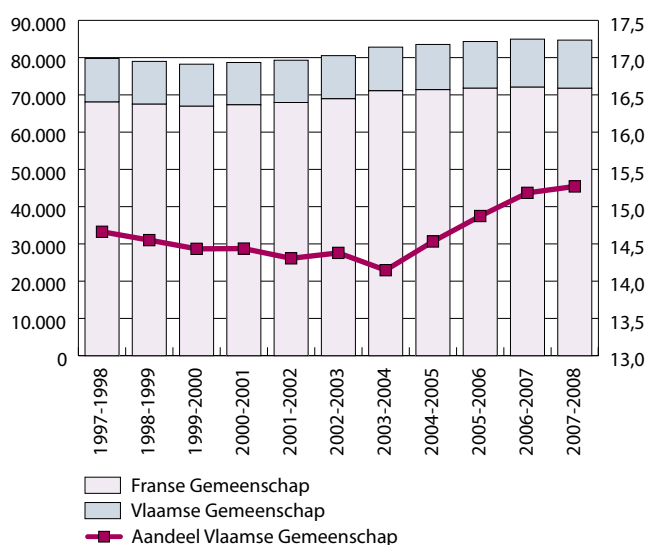
Evolutie van het aantal leerlingen in het gewoon lager onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke gewest, naar onderwijsniveau en naar Gemeenschap, van het schooljaar 1997-1998 tot 2007-2008.

Bron: ETNIC, O&V.

5.9 Leerlingen Brussels Gewest – secundair onderwijs

Evolutie van het aantal leerlingen in het gewoon secundair onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke gewest, naar onderwijsniveau en naar Gemeenschap, van het schooljaar 1997-1998 tot 2007-2008.

Bron: ETNIC, O&V.

Ook aan de Vlaamse **universiteiten** nam het aantal inschrijvingen in het academiejaar 2007-2008 sterk toe en dit met maar liefst 5,76% ten opzichte van het vorige academiejaar. Net als in de hogescholen zijn vrouwen ook hier in de meerderheid. Dit vrouwelijke overwicht heeft zich gedurende de laatste tien jaar stilaan opgebouwd. Opleidingen in de studiegebieden Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen en Economische en toegepaste economische wetenschappen trekken het meest studenten aan. Het studiegebied Psychologie en pedagogische wetenschappen en in mindere mate het studiegebied Taal- en letterkunde zijn vooral populair bij vrouwelijke studenten. De studiegebieden Toegepaste wetenschappen en Wetenschappen zijn dan weer populaire studiegebieden bij de mannelijke studenten.

5.10 Nederlandstalig onderwijs Brussel

Aantal leerlingen in het Nederlandstalig gewoon onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, naar onderwijsniveau, totaal, naar geslacht, culturele achtergrond en gezinstaal, in het schooljaar 2007-2008, in %.

	Westerse achtergrond	Homogeen Nederlandstalig	Taalgemengd	Homogeen Franstalig	Homogeen anderstalig
Kleuteronderwijs	48,7	9,5	24,9	32,1	33,4
Lager onderwijs	54,2	13,7	25,0	30,3	31,1
Secundair onderwijs	65,9	33,7	24,4	21,0	20,9

Voor het secundair onderwijs werden in de kolom 'Westerse achtergrond' de gegevens opgenomen voor 'Belgische achtergrond'.

Bron: VGC, O&V.

5.11 Studenten hogescholen

Evolutie van het aantal studenten in het hogescholenonderwijs, naar geslacht, van 1997-1998 tot 2007-2008. Inbegrepen in de cijfers: professioneel en academisch gerichte bacheloropleidingen, masteropleidingen, basisopleidingen en initiële lerarenopleidingen in afbouw, inclusief HOKT SP. De vrije studenten zijn niet opgenomen.

Academiejaar	Aantal studenten	% Mannen	% Vrouwen
1997 - 1998	97.574	46,8	53,2
1998 - 1999	99.933	46,8	53,2
1999 - 2000 (1)	98.536	46,4	53,6
2000 - 2001	99.258	46,1	53,9
2001 - 2002	99.339	46,1	53,9
2002 - 2003	99.661	46,3	53,7
2003 - 2004	100.178	45,9	54,1
2004 - 2005 (2)	101.185	45,7	54,3
2005 - 2006 (3)	102.367	45,8	54,2
2006 - 2007	102.477	45,7	54,3
2007-2008	104.174	45,9	54,1

(1) De daling van de studentenaantallen in het academiejaar 1999-2000 wordt verklaard door de nieuwe wijze van registratie van IAJ-studenten. Vóór 1999-2000 werden IAJ-studenten vaak dubbel geteld. Vanaf 1999-2000 worden ze slechts éénmaal geregistreerd, in het laagste jaar van hun inschrijving. In realiteit steeg de studentenbevolking in het hogescholenonderwijs in het academiejaar 1999-2000. Deze breuklijn is éénmalig. Vanaf 1999-2000 geven de cijfers een correct beeld van de situatie.

(2) Vanaf 2004-2005 worden in deze tabel de professioneel en academisch gerichte bachelors, de masters, en de basisopleidingen in afbouw, inclusief HOKT SP opgenomen.

(3) Vanaf 2005-2006: het betreft de eerste inschrijving van de studenten met een diplomacontract; en dit in een instelling van het hoger onderwijs in het huidige academiejaar. Daarnaast kunnen de studenten zich nog inschrijven in een andere opleiding. Dit zijn dan tweede of volgende inschrijvingen. Alle onderwijstalen worden opgenomen. Tot 2004-2005 gaat het om het aantal hoofdschrijvingen in de Nederlandse onderwijstaal. Bron: O&V.

5.12 Hogescholenonderwijs naar studiegebied

Aantal studenten in de vijf grootste studiegebieden van het hogescholenonderwijs, naar cyclus, studiegebied en geslacht, in 2007-2008, in absolute cijfers en %. Inbegrepen in de cijfers: professioneel en academisch gerichte bacheloropleidingen, masteropleidingen, basisopleidingen en initiële lerarenopleidingen in afbouw, inclusief HOKT SP.

	Totaal	% mannen	% vrouwen
Professioneel gerichte opleidingen			
• Handelswetenschappen en bedrijfskunde	24.718	52,9	47,1
• Onderwijs	17.615	28,2	71,8
• Gezondheidszorg	11.718	15,1	84,9
• Sociaal-agogisch werk	11.492	22,8	77,2
• Industriële wetenschappen en technologie	10.463	88,1	11,9
• Overige studiegebieden	4.004	48,2	51,8
Totaal	80.010	42,0	58,0
Academisch gerichte opleidingen			
• Industriële wetenschappen en technologie	6.570	88,8	11,2
• Handelswetenschappen en bedrijfskunde	4.724	60,2	39,8
• Audiovisuele en beeldende kunst	3.686	46,4	53,6
• Toegepaste taalkunde	2.790	24,9	75,1
• Architectuur	2.419	42,2	57,8
• Overige studiegebieden	3.975	52,4	47,6
Totaal	24.164	58,7	41,3

Het betreft de eerste inschrijving van de studenten met een diplomacontract in een instelling van het hoger onderwijs in het huidige academiejaar. Daarnaast kunnen de studenten zich nog inschrijven in een andere opleiding. Dit zijn dan tweede of volgende inschrijvingen. Bron: O&V.

5.13 Studenten universitair onderwijs

Evolutie van het aantal studenten in het universitair onderwijs naar geslacht, van 1997-1998 tot 2007-2008. In de tabel zijn enkel de academische basisopleidingen opgenomen. De inschrijvingen aan de Koninklijke Militaire School en de Protestantse Theologische Faculteit zijn niet inbegrepen in de data.

Academiejaar	Aantal studenten	% Mannen	% Vrouwen
1997 - 1998	56.902	49,1	50,9
1998 - 1999	57.170	47,9	52,1
1999 - 2000 (1)	56.740	46,7	53,3
2000 - 2001	56.118	45,7	54,3
2001 - 2002	56.693	45,2	54,8
2002 - 2003	56.839	44,7	55,3
2003 - 2004	56.839	44,6	55,4
2004 - 2005 (2)	57.005	44,5	55,5
2005 - 2006 (3)	59.172	44,8	55,2
2006 - 2007	60.866	44,9	55,1
2007 - 2008	64.372	44,6	55,4

(1) De daling van de studentenaantallen in het academiejaar 1999-2000 wordt verklaard door de nieuwe wijze van registratie van IAJ-studenten. Vóór 1999-2000 werden IAJ-studenten vaak dubbel geteld. Vanaf 1999-2000 worden ze slechts éénmaal geregistreerd, in het laagste jaar van hun inschrijving. In realiteit steeg de studentenbevolking in het hogescholenonderwijs in het academiejaar 1999-2000. Deze breuklijn is éénmalig. Vanaf 1999-2000 geven de cijfers een correct beeld van de situatie.

(2) Vanaf 2004-2005 zijn de academisch gerichte bachelors en masters inbegrepen.

(3) Vanaf 2005-2006: het betreft de eerste inschrijving van de studenten met een diplomacontract; en dit in een instelling van het hoger onderwijs in het huidige academiejaar. Daarnaast kunnen de studenten zich nog inschrijven in een andere opleiding. Dit zijn dan tweede of volgende inschrijvingen. Alle onderwijstalen worden opgenomen. Tot 2004-2005 gaat het om het aantal hoofdschrijvingen in de Nederlandse onderwijstaal. Bron: O&V.

5.14 Universitair onderwijs naar studiegebied

Aantal studenten ingeschreven in een academische basisopleiding met een diplomacontract in de tien grootste studiegebieden, naar studiegebied en geslacht, 2007-2008, in absolute cijfers en %.

	Totaal	% mannen	% vrouwen
Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen	9.256	41,3	57,9
Economische en toegepaste economische wetenschappen	7.707	60,0	40,0
Psychologie en pedagogische wetenschappen	7.011	17,6	82,4
Politieke en sociale wetenschappen	5.388	45,2	54,8
Geneeskunde	4.722	37,9	62,1
Toegepaste wetenschappen	4.647	77,6	22,4
Wetenschappen	4.312	68,9	31,1
Taal- en letterkunde	3.798	26,0	74,0
Bewegings- en revalidatiewetenschappen	2.342	49,1	50,9
Geschiedenis	2.278	62,6	37,4
Overige studiegebieden	12.911	36,3	63,7
Totaal	64.372	44,6	55,4

Het betreft de eerste inschrijving van de student met een diplomacontract; en dit in een instelling van het hoger onderwijs in het huidige academiejaar. Daarnaast kunnen de studenten zich nog inschrijven in een andere opleiding. Dit zijn dan tweede of volgende inschrijvingen. Bron: O&V.

Personeel

De leerkrachten zijn het bindmiddel tussen de leerstof en de leerlingen. Zij hebben ongetwijfeld een groot aandeel in de goede leerresultaten van de Vlaamse leerlingen in internationaal perspectief.

Het Vlaams onderwijs stelt een groot aantal mensen tewerk. In 2008 bestond het onderwijsbudget voor 63,09% uit lonen (exclusief de lonen in het hoger onderwijs). De omvang van het onderwijspersoneel is niet alleen een gevolg van de schommelingen in de leerlingenaantallen; ook het beleid speelt hierin een belangrijke rol. In het schooljaar 2007-2008 stonden in het totaal 151.340 voltijdse equivalenten op de loonlijst van het beleidsdomein Onderwijs en Vorming. Dit is een stijging van 13% ten opzichte van 1998-1999. Daarnaast zijn er ook nog personeelsleden die niet door het beleidsdomein worden betaald.

Binnen het **onderwijspersoneel** wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds het bestuurs- en onderwijzend personeel en anderzijds de andere personeelscategorieën.

Bestuurs- en onderwijzend personeel buiten de universiteit

Het **bestuurspersoneel** bestaat uit directeurs en adjunct-directeurs en enkele selectieambten. **Het onderwijzend personeel** heeft een lesopdracht of is terbeschikkinggesteld voorafgaand aan het rustpensioen. Het aantal voltijdse equivalenten in het bestuurs- en onderwijzend personeel op de loonlijst van het beleidsdomein Onderwijs en Vorming is tussen 1998-1999

en 2007-2008 met 8,6% toegenomen. Deze aangroei is terug te vinden op elk onderwijsniveau. Het relatieve aandeel van het gewoon basisonderwijs, gewoon secundair onderwijs en het hogescholenonderwijs daalt, terwijl dat van de andere onderwijsvormen stijgt. Er zijn verhoudingsgewijs meer en meer tijdelijken in het Vlaams onderwijs hoewel het percentage de laatste jaren schommelt rond de 27%. Verschillende maatregelen, zoals het Decreet Gelijke Onderwijskansen, het onderwijsvoorrrangsbeleid en de inzet van ICT-coördinatoren leidde tot een verhoging van het aantal leerkrachten, onafhankelijk van de leerlingenaantallen. Het succes van de deeltijdse betrekking in het onderwijs zorgde voor een gelijkaardig effect.

Naarmate het onderwijsniveau stijgt, daalt het aandeel vrouwen.

Het personeel vergrijsst. Opvallend is het grote aantal 40 tot 49-jarigen.

Andere personeelscategorieën buiten de universiteit

Deze groep van niet-onderwijzend personeel stijgt continu sinds 2000-2001.

In het gewoon basisonderwijs, het buitengewoon basisonderwijs en het volwassenenonderwijs is er een grote toename. In het gewoon basisonderwijs komt dat door het inzetten van **kinderverzorgsters** voor extra ondersteuning van het onderwijzend personeel en door de invoering van de categorie beleids- en ondersteunend personeel. In het buitengewoon onderwijs is de stijging het gevolg van het toenemend aantal leerlingen en de ruimere omkaderingsregels (onder meer voor het paramedisch personeel). Ook het **CLB**-personeel is toegenomen. Een aantal personeelsleden

5.15 Personeelscategorieën

Evolutie van alle personeelscategorieën naar onderwijsniveau en statuut, uitgedrukt in budgettaire voltijdse equivalenten, van 1997-1998 tot 2007-2008.

	1996-1997	1998-1999	2000-2001	2002-2003	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008
Totaal personeel (aantal)	132.571	133.987	137.490	144.924	148.723	148.455	149.496	151.340
Gewoon basisonderwijs	32,4	33,1	33,6	34,0	34,1	34,0	33,4	33,3
Buitengewoon basisonderwijs	4,4	4,7	4,9	5,1	5,3	5,5	5,5	5,6
Gewoon secundair onderwijs	46,7	45,4	43,7	42,7	42,3	41,8	41,9	41,7
Buitengewoon secundair onderwijs	3,7	3,8	3,8	3,8	3,9	4,0	4,2	4,3
Hogescholenonderwijs	6,5	6,6	6,6	6,6	6,2	6,2	6,3	6,3
Secundair volwassenonderwijs	1,8	1,9	2,3	2,6	2,9	2,9	3,0	3,1
Hoger beroepsonderwijs van het volwassenenonderwijs	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Deeltijds kunstonderwijs	2,4	2,4	2,4	2,4	2,5	2,6	2,6	2,7
Andere	1,7	1,8	2,2	2,4	2,5	2,6	2,6	2,6
Vastbenoemden	78,4	76,8	74,1	71,9	71,5	72,5	72,2	71,7
Tijdelijken	21,6	23,2	25,9	28,1	28,5	27,5	27,8	28,3

Cijfers in januari (behalve voor 2000-2001 in februari). De cijfers bevatten het bestuurs- en onderwijzend personeel en andere personeelscategorieën (administratief personeel, werkliddepersoneel van het gemeenschapsonderwijs, opvoedend hulppersoneel, paramedisch personeel, CLB-personeel, inspectiepersoneel, pedagogische begeleiding, internaatpersoneel, kinderverzorgsters in het kleuteronderwijs) inclusief alle vervangingen, TBS+ en Bonus. Bij het hogescholenonderwijs worden personeelsleden met een mandaatvergoeding en gastprofessoren sinds 1995-1996 niet meer in de statistieken opgenomen. Het universitair personeel is niet in de cijfers inbegrepen.

Vanaf 1 september 2000 werden de taken van de voormalige Psycho-Medisch-Sociale centra (PMS) en de Centra voor Medisch Schooltoezicht (MST) overgenomen door de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's). Het personeel van de MST, dat tot dan ressorteerde onder het departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, werd overgeheveld naar het departement Onderwijs. Bron: O&V.

van het departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur werd bij het ontstaan van de CLB's overgeheveld naar het departement Onderwijs.

Het aandeel van het vrouwelijk personeel neemt toe in de meeste onderwijsniveaus, van 71% in 1998 tot 79% in 2008. Het daalt bij het hogescholenonderwijs en het secundair volwassenenonderwijs. De grootste toename is te merken in de CLB's en het Hoger beroepsonderwijs van het volwassenenonderwijs.

Net zoals bij het bestuurs- en onderwijzend personeel daalt het procentuele aantal vastbenoemden over de jaren heen. De trend lijkt hier echter te keren.

Personeel universiteiten

Het personeelsbestand aan de Vlaamse universiteiten neemt toe. Op 1 februari 2008 waren er welgeteld 19.272 voltijdse eenheden aan het werk, een stijging met 4% in vergelijking met 2007 en van 62% tegenover 1992. De extra jobs zijn in grote mate te danken aan de sterk toegenomen onderzoeksfinanciering. De extra banen zijn naar verhouding minder terecht gekomen bij het administratief en technisch personeel.

Hoewel de ongelijke verhouding tussen mannen en vrouwen blijft opvallen, wordt de kloof beetje bij beetje minder breed. In 2000 was 73% van het academisch personeel een man, in 2007 68% en in 2008

67,6%. Bij het administratief en technisch personeel is wel de meerderheid van het personeel vrouwelijk.

Budget

De Vlaamse **onderwijsbegroting** bedroeg in 2008 9,8 miljard euro. De stijging ten opzichte van 2007 bedraagt 10,63%. Gezuiverd van inflatie is er een groei van 5,88%.

De sterke stijging van het budget is deels te verklaren door een vervroegde uitbetaling van 356 miljoen euro aan werkingsmiddelen voor het leerplichtonderwijs 2008-2009, welke in november en december 2008 vooruit betaald zijn.

Voor het kleuter- en leerplichtonderwijs werden heel wat beleidsmaatregelen met budgettair gevolg ingevoerd of kwamen op kruissnelheid in 2008. We denken hierbij aan de nieuwe financiering van de werkingsmiddelen van het kleuter- en leerplichtonderwijs, het impulsplan inzake kleuterparticipatie, de extra middelen inzake **Gelijke Onderwijskansen (GOK)**, de bijkomende zorgmiddelen op niveau van de scholengemeenschappen, de kwaliteit van de opleidingen in het nijverheidstechnisch onderwijs, bruggenbouwers voor de Regionale Technologische Centra, het opzetten van proeftuinen rond werkplekleren en studie- en beroepskeuze en het financieel ondersteunen van scholen die onder de vernieuwde vzw-wetgeving vallen en een gelijkwaardige boekhoudkundige controle moeten invoeren.

5.16 Onderwijskredieten

Evolutie van de onderwijskredieten, van 1998 tot 2008, in niveaugebonden beleidskredieten, in duizend euro en relatief aandeel per niveau.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Onderwijsbegroting											
In lopende prijzen	6.112.779	6.312.381	6.554.503	6.863.785	7.244.700	7.591.367	7.862.181	8.067.878	8.469.945	8.859.496	9.801.404
% stijging per jaar (lopende prijzen)		3,27	3,84	4,72	5,55	4,79	3,57	2,62	4,98	4,60	10,63
% stijging per jaar (inflatievrij)		2,12	1,25	2,19	3,85	3,15	1,44	-0,16	3,14	2,73	5,88
Niveaugebonden Onderwijskredieten per niveau, in %											
Gewoon basisonderwijs	26,19	26,80	27,27	27,49	27,72	28,06	28,50	28,09	28,16	27,67	28,53
Buitengewoon basisonderwijs	3,35	3,52	3,61	3,63	3,71	3,88	3,89	4,01	4,06	4,04	4,00
Basisonderwijs - algemeen (1)	0,00	0,00	0,00	0,06	0,06	0,06	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
Gewoon secundair onderwijs	41,97	40,90	40,06	39,30	38,40	38,04	37,89	37,85	37,32	37,10	36,95
Buitengewoon secundair onderwijs	3,14	3,10	3,11	3,06	3,02	3,26	3,13	3,11	3,15	3,30	3,32
Secundair onderwijs - algemeen (1)	0,00	0,00	0,00	0,06	0,07	0,08	0,08	0,08	0,07	0,07	0,07
Hoger onderwijs	17,29	17,33	17,29	16,90	17,86	17,68	17,41	17,41	17,29	17,25	16,67
Volwassenenonderwijs	1,99	2,03	2,21	2,42	2,61	2,76	2,97	3,05	3,19	3,19	3,09
Deeltijds kunstonderwijs	1,85	1,86	1,87	1,83	1,77	1,86	1,91	1,96	2,14	2,02	1,92

De cijfers bevatten ook de kredieten voor wetenschappelijk onderzoek die op de onderwijsbegroting ingeschreven staan. Vanaf 2002 werden bijkomend de middelen van het bijzonder onderzoeksfonds op de onderwijsbegroting ingeschreven. In 2006 onderging de Vlaamse overheid een herstructurering onder de naam 'Beter Bestuurlijk Beleid' met een nieuwe organisatiestructuur als gevolg. Vanaf begroting 2008 dient de begrotingsstructuur te worden afgestemd op deze nieuwe organisatiestructuur. Hierdoor werd de opdeling van de begrotingskredieten per onderwijsniveau aangepast. Om een vergelijkbare evolutie te behouden werden de voorgaande jaren herberekend conform de nieuwe structuur.

(1) De onderverdeling 'algemeen' naast 'gewoon' en 'buitengewoon' voor het basisonderwijs en secundair onderwijs omvat voornamelijk de kredieten voor nascholing.

Bron: O&V.

In het hoger onderwijs zijn er het nieuwe financieringsmechanisme voor hogescholen en universiteiten, de verdere gelijkschakeling van de studentenvoorzieningen in hogescholen en universiteiten, subsidies voor het versterken van de onderzoeksbetrokkenheid van de academische opleidingen aan de hogescholen, het versterken van de studiegebieden Audiovisuele en beeldende kunsten en Muziek en podiumkunsten, het opzetten van een aanmoedigingsfonds voor acties op vlak van diversiteit en gelijke kansen en de nieuwe basissubsidie aan de UAMS.

De lerarenopleiding wordt verder geprofessionaliseerd door de studieomvang van de specifieke lerarenopleidingen op te trekken tot 60 studiepunten en van drie naar twee vakken over te stappen.

Het nieuwe decreet Volwassenenonderwijs dat werd goedgekeurd in 2007 creëert extra ademruimte en voorziet in een versoepeling, inhoudelijke verbetering en evenwichtiger opleidingsaanbod in het Volwassenenonderwijs.

De problematiek van de geletterdheid in Vlaanderen wordt gecoördineerd aangepakt over de beleidsdomeinen heen. Wat Onderwijs en Vorming betreft wordt in een groeipad voor de enveloppe van de basiseducatie voorzien. Ze wordt jaarlijks cumulatief verhoogd met 5%.

De studietoelagen worden uitgebreid. Vanaf het schooljaar 2007-2008 worden voor het secundair onderwijs de inkomensgrenzen gelijkgesteld met die voor het hoger onderwijs en het gemiddelde bedrag van de schooltoelage opgetrokken. Vanaf september 2008 wordt een schooltoelagenstelsel ingevoerd voor kleuters en kinderen van het lager onderwijs en vanaf het schooljaar 2008-2009 komen ook leerlingen in het deeltijds secundair onderwijs in aanmerking voor een schooltoelage.

In uitvoering van CAO VIII worden enerzijds vanaf het schooljaar 2008 nascholingsmiddelen toegekend aan instellingen voor Centra voor volwassenenonderwijs, Deeltijds Kunstonderwijs en de Centra voor Leerlingenbegeleiding. Daarnaast worden ook supplementaire nascholingsmiddelen voorzien voor de directies. Op vlak van personeel zijn er anderzijds de maatregelen voor opvoeders in de gesubsidieerde internaten en de verdere verhoging van het vakantiegeld.

Voor schoolinfrastructuur wordt reeds enkele jaren extra zuurstof voorzien door een substantiële verhoging van de middelen; vanaf 2008 stijgen deze bijkomende kredieten naar een structureel niveau van 75 miljoen euro. Naast deze maatregel wordt geopteerd voor een inhaalbeweging op basis van alternatieve financiering; het DBFM-programma (Design-Build-Finance-Maintain) waarbij voor meer investeringen in schoolgebouwen wordt gezorgd, zonder daarbij elementen als rationeel energiegebruik en architecturale kwaliteit te verwaarlozen. De operationalisering van het DBFM-programma gebeurt tussen 2008 en 2011. ■

Internationalisering

Internationalisering maakt een steeds belangrijker aspect uit van het onderwijs. De verschillende Europese programma's zorgen ervoor dat zowel de leerlingen en studenten als het onderwijzend personeel de kans krijgen ervaring op te doen in het buitenland. Jaarlijks trekken er dan ook uit de verschillende onderwijsniveaus heel wat leerlingen, leerkrachten en studenten de grens over.

Studenten- en docentenmobiliteit

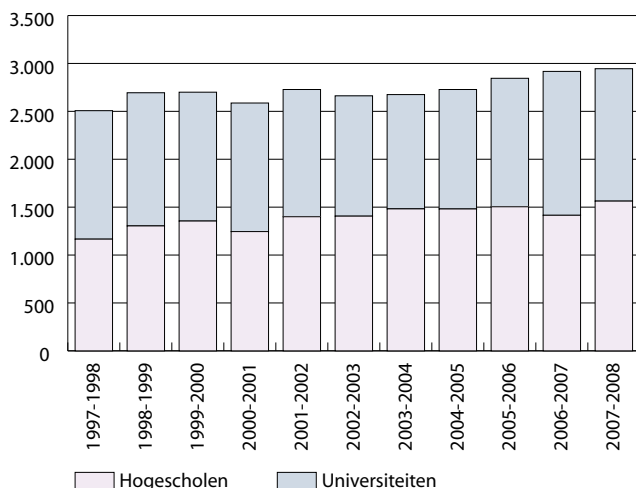
Het **Levenslang Leren programma (LLP)** vervangt sinds 2007 het Socrates-programma.

De bestaande subprogramma's blijven bestaan. Er zijn verschillende subprogramma's voor verschillende doelgroepen. Comenius en Grundtvig richten zich tot het leerplichtonderwijs en het volwassenenonderwijs. Twee andere, meer bekende subprogramma's, **Leonardo da Vinci** en **Erasmus**, worden in het Pact van Vilvoorde opgevolgd. De Vlaamse Regering beoogt een stijging van het aantal deelnemers omdat jongeren door deze buitenlandse ervaring een open geest voor andere culturen ontwikkelen.

Tot het academiejaar 1998-1999 steeg het aantal Erasmusstudenten sterk, daarna stagneerde het aantal deelnemende studenten enkele jaren. Sinds 2004-2005 is er opnieuw een lichte stijging. In 2004-2005 werd het record van 2001-2002 geëvenaard. In 2007-2008

5.17 Erasmusstudenten

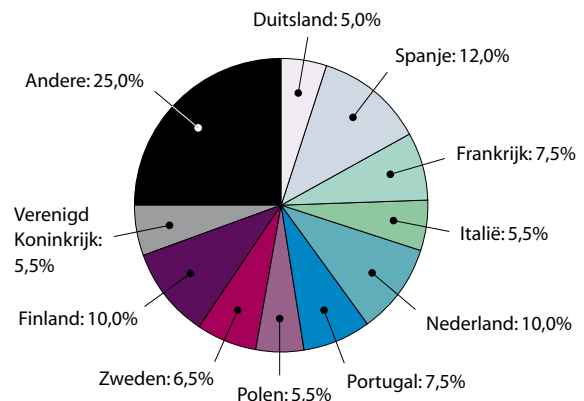
Evolutie van het aantal Vlaamse Erasmusstudenten, naar soort instelling hoger onderwijs, van 1997-1998 tot 2007-2008.

Bron: O&V, EPOS vzw.

5.18 Tien populairste bestemmingen docenten

Tien populairste bestemmingen voor Vlaamse Erasmusdocenten van 2000-2001 tot 2007-2008.

Bron: O&V, EPOS vzw.

namen 2.945 studenten uit Vlaanderen deel. Er nemen meer vrouwen (1.815) dan mannen (1.130) deel. Terwijl aanvankelijk vooral universiteitsstudenten naar het buitenland trokken zijn gedurende enkele jaren de hogeschoolstudenten in de meerderheid geweest. In 2006-2007 draaide de situatie weer even om, maar in 2008-2009 waren de hogeschoolstudenten opnieuw in de meerderheid. In relatie tot het aantal studerende maken universiteitsstudenten echter vaker gebruik van deze mogelijkheid.

Bijna een vierde van de studenten komt terecht in het Spaanse onderwijs, Frankrijk is met een kleine 20% een goede tweede. Voor de docenten zijn Finland, Spanje, Nederland en Portugal de populairste landen. In het academiejaar 2007-2008 trokken 711 docenten naar het buitenland in het kader van Erasmus, dat zijn er alweer enkele minder dan vorig jaar.

Verrijkende uitwisselingen hoeven niet steeds over de landsgrenzen heen te gebeuren. Onze drie Belgische Gemeenschappen bieden, met hun afzonderlijke onderwijssystemen, een unieke kans tot uitwisseling. Op 18 september 2007 werd een akkoord gesloten tussen de drie gemeenschappen om leerkrachten en directies financieel te ondersteunen voor studiebezoeken in een partnerschool van de andere gemeenschap. Dit initiatief heeft een extra impuls gegeven aan de pedagogische uitwisselingen binnen de gemeenschappen. Het uitgangspunt hierbij was en is: *het samenleven van drie taal- en cultuurgemeenschappen in ons land maakt directe en*

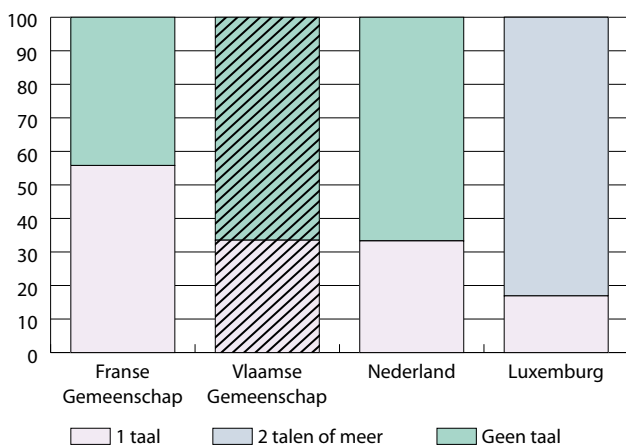
eenvoudige contacten mogelijk. Dit project wil een betere kennismaking en wederzijds begrip tussen Vlaamse, Franstalige en Duitstalige directies stimuleren. Voor het begrotingsjaar 2008 werden in dit kader 14 lerarenuitwisselingen, 6 directieuitwisselingen en 84 klasuitwisselingen goedgekeurd.

Vreemde talen leren

'Het leren van **vreemde talen** verbeteren' is een belangrijke doelstelling die de Europese Raad (Top van Lissabon) in 2001 vooropstelde en wil verwezenlijken tegen 2010. Ook Vlaanderen onderschrijft deze doelstelling.

5.19 Vreemde talen lager onderwijs

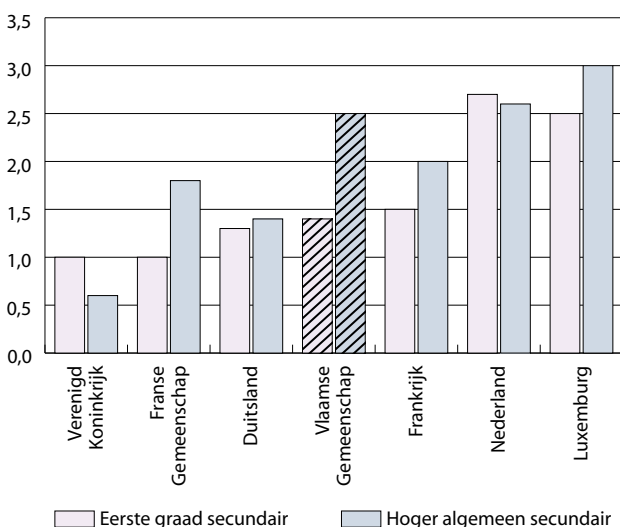
Aantal leerlingen die geen, één of twee of meer vreemde talen volgt in het lager onderwijs, internationale vergelijking, 2005-2006.

Bron: O&V en Eurostat.

5.20 Vreemde talen secundair onderwijs

Gemiddeld aantal vreemde talen per leerling in het secundair onderwijs, naar niveau, internationale vergelijking, 2005-2006.

Bron: O&V en Eurostat.

In het gewoon lager onderwijs leert in Vlaanderen gemiddeld 1 leerling op 3 een vreemde taal. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat in dit cijfer voor het schooljaar 2005-2006 enkel die leerlingen opgenomen zijn die verplicht Frans volgen. Dit is een onderraming van het aantal leerlingen dat één of meerdere talen leert. Immers, in Vlaanderen en in de gemeenten met een speciaal statuut (Brussel, randgemeenten en taalgrensgemeenten) kan in het gewoon basisonderwijs gekozen worden voor taalinitiatie in een andere taal dan het Nederlands, vroeger dan of naast het verplicht onderwijs in het Frans. Indien hiervoor gekozen wordt, moet steeds eerst taalinitiatie in het Frans aangeboden worden. De leerlingen die een dergelijke taalinitiatie volgen, zijn niet opgenomen in deze cijfergegevens.

Een leerling in de eerste graad secundair leert in Vlaanderen gemiddeld 1,4 vreemde talen. De toestand in onze buurlanden is gelijkaardig, enkel Luxemburg doet beduidend beter. In het hoger algemeen secundair onderwijs scoort Vlaanderen met gemiddeld 2,5 vreemde talen wel duidelijk beter; Nederland en Luxemburg hebben een nog iets hoger cijfer. ■

Scholingsgraad

In onze maatschappij worden diploma's en kwalificaties steeds belangrijker. Wie niet de nodige scholing heeft genoten, krijgt het moeilijk, in het bijzonder op de arbeidsmarkt.

Meer en meer Vlamingen slagen erin de nodige diploma's te behalen. In 2006 beschikte ongeveer twee derde van de 25- tot 64-jarigen in het Vlaamse Gewest minstens over een diploma van het niveau hoger secundair onderwijs. Bovendien heeft meer dan 30% een diploma behaald in het hoger onderwijs. De Vlaamse situatie is vergelijkbaar met de toestand in Frankrijk, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk. In Nederland en vooral Duitsland zijn er echter beduidend minder **laaggeschoolden** dan in Vlaanderen.

In het Vlaamse Gewest (en België als geheel) zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen klein. Enkel op vlak van het hoger onderwijs is er een belangrijk verschil tussen de geslachten. Terwijl vrouwen vaker beschikken over een diploma uit het niet-universitair hoger onderwijs, zijn er meer mannen met een diploma van universitair niveau. Wanneer het hoger onderwijs als geheel wordt bekeken, worden de verschillen opnieuw miniem. In onze buurlanden zijn er duidelijk meer laaggeschoolde vrouwen dan mannen. Voor de diploma's uit het hoger

onderwijs is de situatie gevarieerder. Terwijl in Luxemburg, Duitsland en Nederland de mannen in het voordeel zijn, doen de vrouwen het beter in Frankrijk.

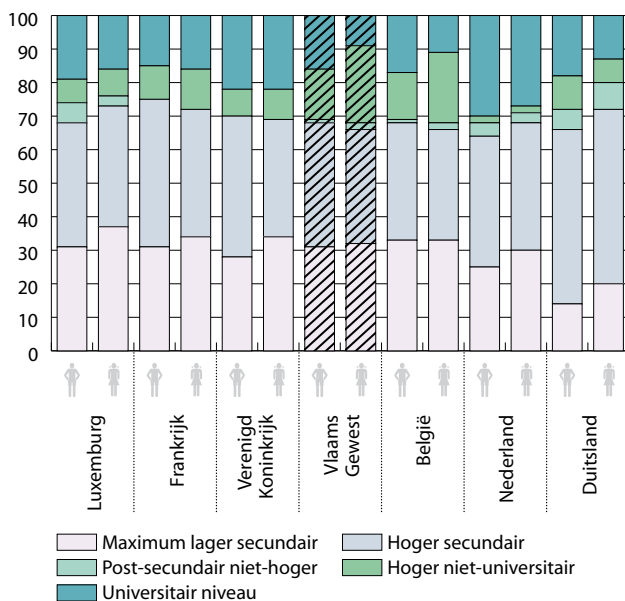
Vlaanderen heeft een snelle evolutie doorgemaakt wat de **scholingsgraad** van de bevolking betreft. Terwijl in 1996 nog 45% van de 25- tot 64-jarigen laaggeschoold was, is dit in 2006 gedaald tot ongeveer één op drie. Bij onze buurlanden is enkel in Luxemburg deze evolutie nog sterker. Ook het aandeel van diploma's hoger onderwijs neemt in het Vlaamse Gewest toe van 23% in 1996 tot 32% in 2006.

Deze snelle evolutie speelt zich uiteraard vooral af bij de jonge Vlamingen. Terwijl 85% van de 25- tot 34-jarigen minstens het secundair onderwijs heeft voltooid, is dat slechts voor 48% van de 55- tot 64-jarigen het geval. We zien in al onze buurlanden een soortgelijke evolutie, maar opnieuw behoort Vlaanderen tot de koplopers.

Specifiek voor de jonge volwassenen vraagt Europa dat in 2010 85% van de 22-jarigen minstens over een kwalificatie van het niveau hoger secundair onderwijs zou beschikken. Het Vlaamse Gewest overschreed deze benchmark reeds in 2006 en doet dat opnieuw in 2007.

5.21 Scholingsgraad

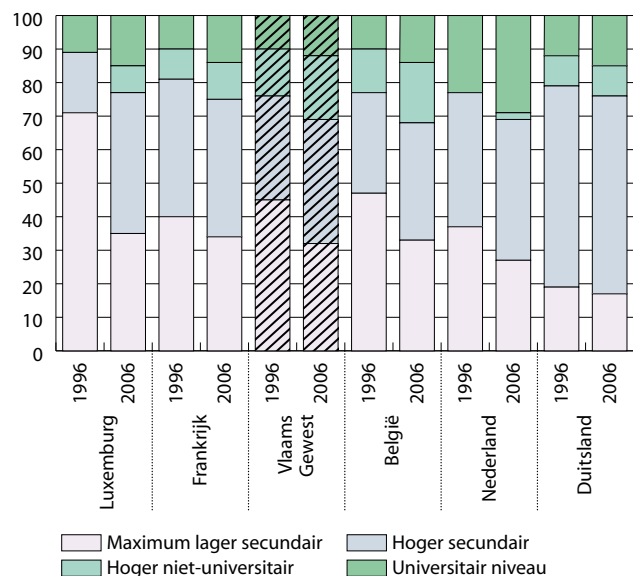
Scholingsgraad van de 25- tot 64-jarigen, naar geslacht, internationale vergelijking, in 2006, in %.

Bron: O&V, OESO, ADSEI.

5.22 Evolutie scholingsgraad

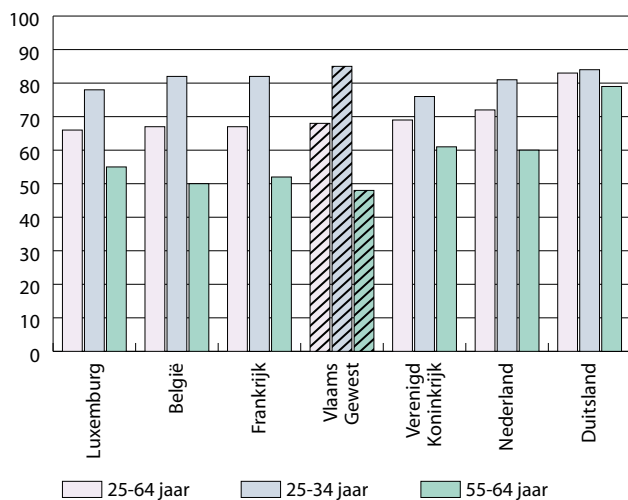
Evolutie van de scholingsgraad van de 25- tot 64-jarigen, internationale vergelijking, in 1996 en 2006, in %.

Bron: O&V, OESO, ADSEI.

5.23 Hoger secundair onderwijs voltooid

Aandeel van de bevolking dat ten minste hoger secundair onderwijs voltooid heeft, internationale vergelijking, in 2006, naar leeftijdscategorie, in %.

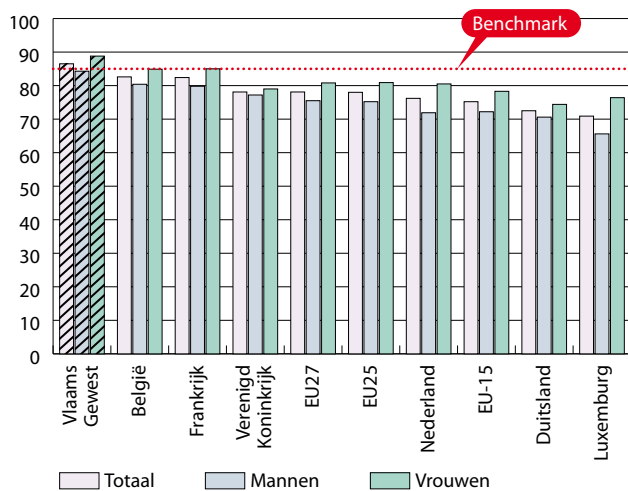

Bron: O&V, OESO, ADSEI.

terwijl het EU27-gemiddelde op 78% ligt. Frankrijk en België benaderen de benchmark. In Vlaanderen, België en de ons omringende landen voldoen vrouwen vaker aan de Europese benchmark dan mannen. ■

5.24 Afgestudeerden hoger secundair onderwijs

Aandeel van de 20- tot 24-jarigen dat ten minste het hoger secundair onderwijs heeft voltooid, internationale vergelijking, in 2007, in %. Europese benchmark 2010: 85%.

Deze benchmark spitst zich toe op de 22-jarigen. Om statistische redenen wordt de internationale vergelijking echter gemaakt op de groep 20- tot 24-jarigen.

Bron: O&V, OESO, ADSEI.

Onderwijspersoneel

De kwaliteit die Vlaamse scholen kunnen bieden hangt in grote mate af van hun leiding en hun personeel. De afgelopen schooljaren werd een aantal nieuwe personeelscategorieën gecreëerd om beter in te spelen op de noden van de huidige samenleving.

Leerling-leerkracht-ratio

De **leerling-leerkracht-ratio** geeft weer per hoeveel leerlingen één onderwijzend personeelslid bezoldigd wordt. Deze ratio geeft geen beeld van klasgrootte, maar is eerder een investeringsindicator. Een hoge ratio duidt dan ook op relatief lage onderwijsuitgaven.

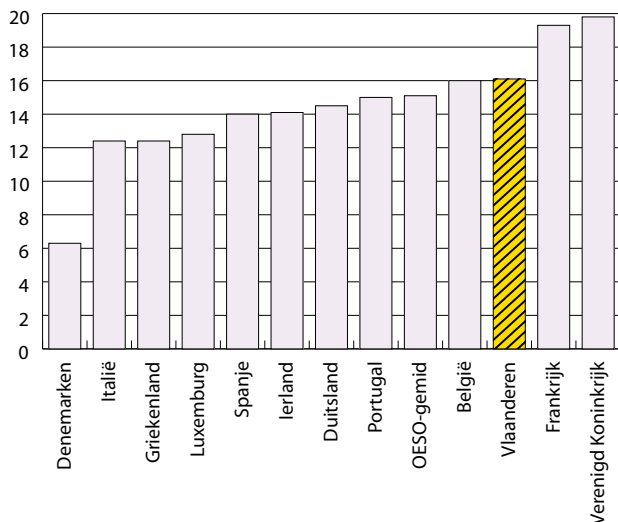
Voor het kleuteronderwijs situeert Vlaanderen zich voor deze ratio rond het OESO-gemiddelde van 15,1. De ratio van Denemarken, het land met de laagste leerling-leerkracht-ratio in het kleuteronderwijs, bedraagt 6,3 en de ratio van het Verenigd Koninkrijk, het land met de hoogste ratio in dit onderwijsniveau, bedraagt 19,8.

Wat het lager onderwijs betreft, positioneert Vlaanderen zich duidelijk onder het OESO-gemiddelde (16,2). Portugal heeft de laagste ratio (10,6) en het Verenigd Koninkrijk heeft -net als in het kleuteronderwijs- de hoogste (19,8).

Vlaanderen behoort in het secundair onderwijs tot de landen met de laagste ratio. Het OESO-gemiddelde

5.25 Leerling-leerkracht-ratio in het kleuteronderwijs

Leerling-leerkracht-ratio in het kleuteronderwijs, internationale vergelijking, 2005-2006. De Nederlandse leerling-leerkracht-ratio voor het kleuteronderwijs zit vervat in die voor het lager onderwijs.

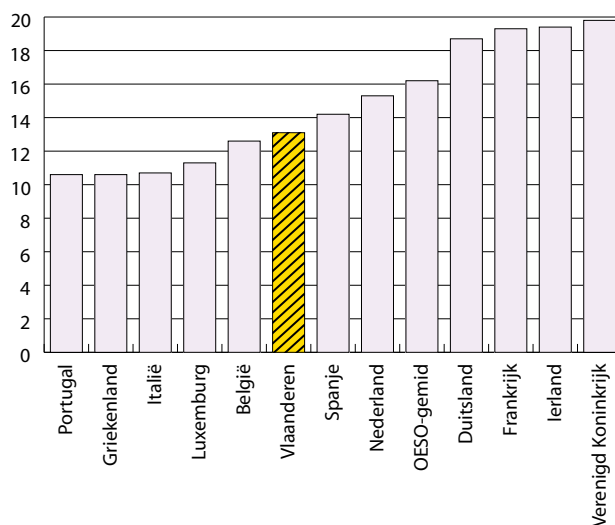

Bron: O&V, OESO.

bedraagt 13,2. Portugal heeft de laagste ratio met 7,9 en Nederland de hoogste met 15,8.

5.26 Leerling-leerkracht-ratio voor het lager onderwijs

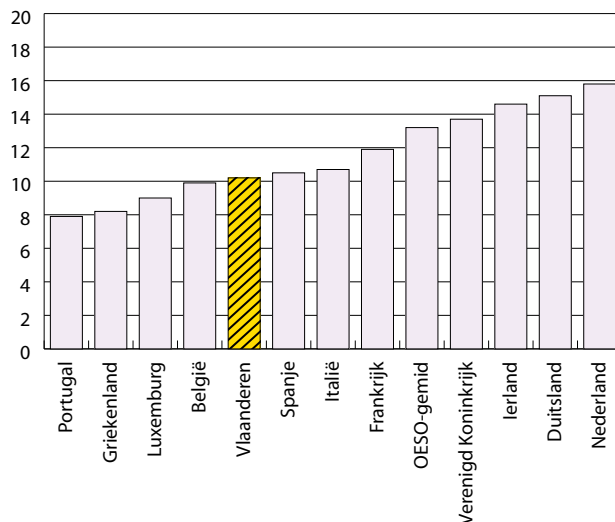
Leerling-leerkracht-ratio voor het lager onderwijs, internationale vergelijking, 2005-2006. De Nederlandse leerling-leerkracht-ratio voor het kleuteronderwijs zit vervat in die voor het lager onderwijs.

Bron: O&V, OESO.

5.27 Leerling-leerkracht-ratio voor het secundair onderwijs

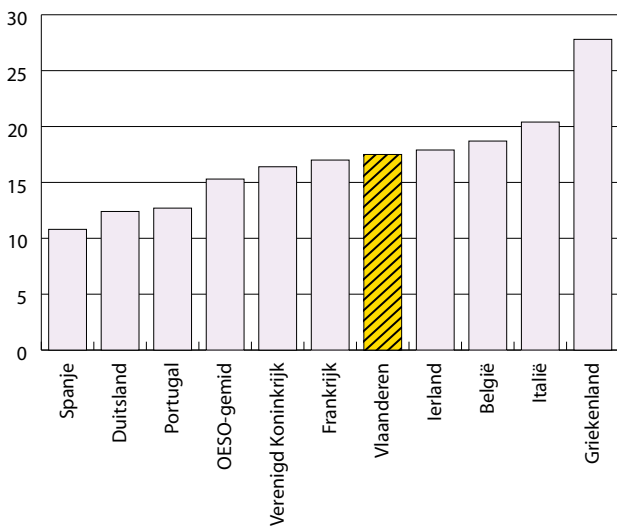
Leerling-leerkracht-ratio voor het secundair onderwijs, internationale vergelijking, 2005-2006.

Bron: O&V, OESO.

5.28 Student-docent-ratio

Student-docent-ratio in het hoger onderwijs, internationale vergelijking, 2005-2006.

Bron: O&V, OESO.

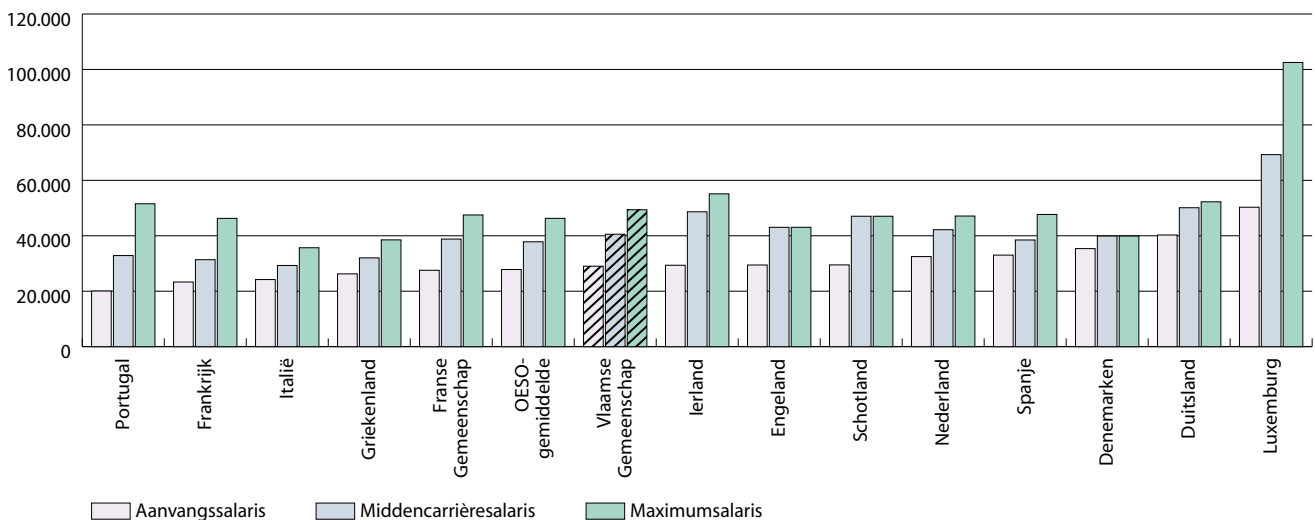
In het hoger onderwijs heeft Vlaanderen weer een ratio hoger dan het OESO-gemiddelde (15,3). Spanje scoort zeer laag met een ratio van 10,8 en Griekenland zeer hoog met een ratio van 27,8.

Verloning van leerkrachten

De **salarissen** van leerkrachten verschillen sterk van land tot land. Zo kiezen Portugal en Griekenland er voor om hun leerkrachten, ongeacht het onderwijsniveau, gelijk te bezoldigen.

5.29 Salarissen van leerkrachten in het lager onderwijs

Salarissen van leerkrachten in het lager onderwijs naar carrièremoment, internationale vergelijking, in 2005-2006, in USD-koopkrachtpariteiten.

Bron: O&V, OESO.

Wat het lager onderwijs betreft, situeert zowel het aanvangssalaris als het maximumsalaris in Vlaanderen zich boven het OESO-gemiddelde. Wat het maximumsalaris betreft behoort de verloning in Vlaanderen zelfs tot de koplopers, Luxemburg niet te na gesproken. Betreffende aanvangssalaris heeft Portugal het laagste en Luxemburg het hoogste bedrag. Wat het maximumsalaris betreft, heeft Italië het laagste en Luxemburg opnieuw het hoogste bedrag.

Voor het lager secundair onderwijs zit Vlaanderen rond het OESO-gemiddelde. Portugal heeft het laagste aanvangssalaris en Luxemburg het hoogste. Griekenland heeft het laagste maximumsalaris terwijl Luxemburg nogmaals het hoogste heeft.

In het hoger secundair onderwijs behoort Vlaanderen tot de landen met het hoogste aanvangssalaris en het hoogste maximumsalaris. Zoals in de andere onderzochte onderwijsniveaus heeft Portugal het laagste aanvangssalaris en Luxemburg het hoogste. Griekenland heeft het laagste maximumsalaris en Luxemburg het hoogste.

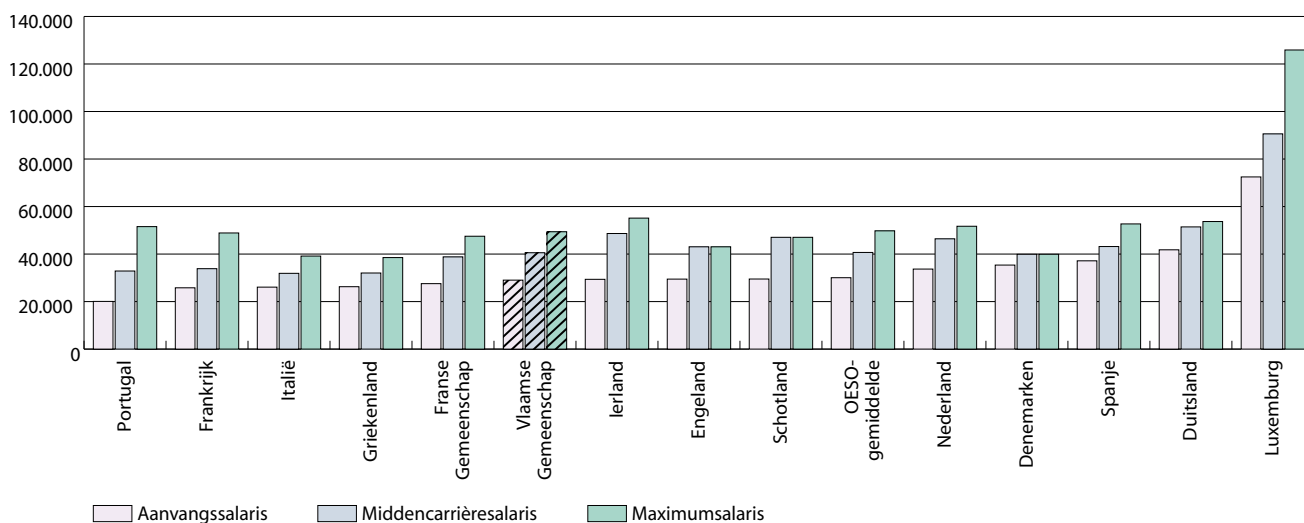
Beleids- en ondersteunend personeel

Sinds het schooljaar 2003-2004 werd in het basisonderwijs een nieuwe personeelscategorie geïntroduceerd: het beleids- en ondersteunend personeel.

Het **beleids- en ondersteunend personeel** bleef in VTE's uitgedrukt ongeveer constant tussen 2005-2006 en 2006-2007 en stijgt in 2007-2008. Het valt op dat deze functies vaak worden ingevuld door vrouwen. In het kleuteronderwijs is bijna 91% van het beleids- en ondersteunend personeel een vrouw.

5.30 Salarissen van leerkrachten in het lager secundair

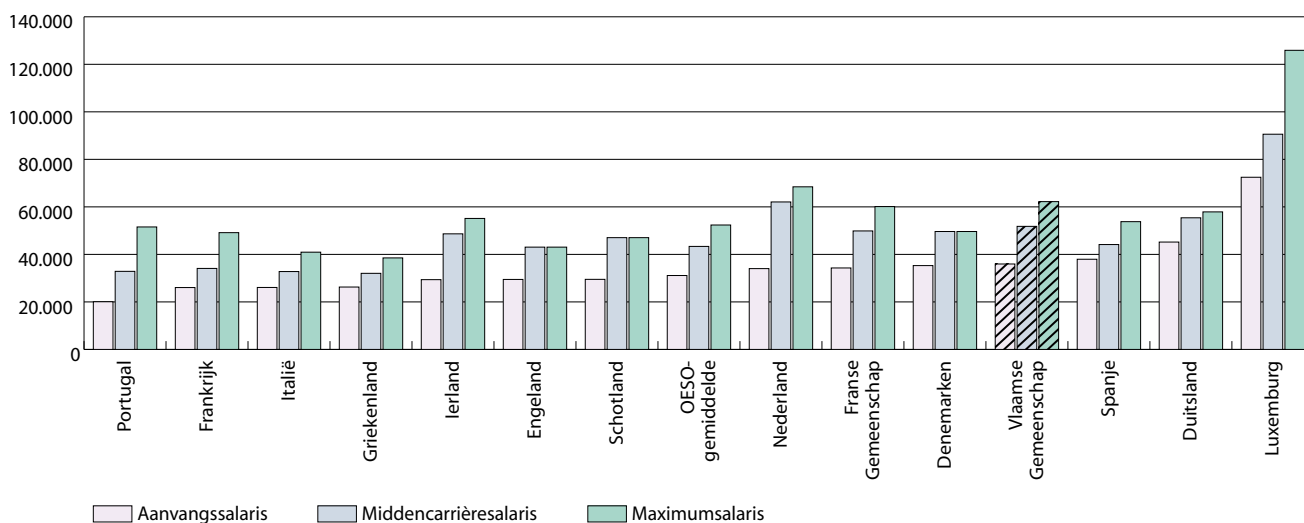
Salarissen van leerkrachten in het lager secundair onderwijs naar carrièremoment, internationale vergelijking, in 2005-2006, in USD-koopkrachtpariteiten.

Bron: O&V, OESO.

5.31 Salarissen van leerkrachten in het hoger secundair

Salarissen van leerkrachten in het hoger secundair onderwijs naar carrièremoment, internationale vergelijking, in 2005-2006, in USD-koopkrachtpariteiten.

Bron: O&V, OESO.

5.32 Beleids- en ondersteunend personeel in het basisonderwijs

Beleids- en ondersteunend personeel in het basisonderwijs naar onderwijsniveau, uitgedrukt in budgettaire voltijdse equivalenten, evolutie van 2004-2005 tot 2007-2008. Cijfers telkens in december.

	2004-2005			2005-2006			2006-2007			2007-2008		
	VTE's	% mannen	% vrouwen	VTE's	% mannen	% vrouwen	VTE's	% mannen	% vrouwen	VTE's	% mannen	% vrouwen
Gewoon kleuteronderwijs	234,1	9,4	90,6	262,2	8,1	91,9	241,3	10,0	90,0	316,8	9,1	90,9
Gewoon lager onderwijs	3.255,9	17,9	82,1	3.400,3	17,3	82,7	3.420,9	17,1	82,9	3.482,5	16,4	83,6
Buitengewoon basisonderwijs	203,0	13,7	86,3	219,0	15,9	84,1	220,5	15,2	84,8	222,3	13,2	86,8
Totaal	3.693,0	17,1	82,9	3.881,5	16,6	83,4	3.882,7	16,5	83,5	4.021,6	15,7	84,3

Bron: O&V.

ICT-coördinatoren

Sinds 2002 worden extra middelen uitgetrokken voor het inzetten van **ICT-coördinatoren**.

Over de jaren heen zien we een stijging van het ICT-personeel (in vte's). In 2007-2008 zijn er 690,7 VTE's werkzaam als ICT-coördinator. Bij deze coördinatoren zijn de mannen duidelijk in de meerderheid. Het aandeel van het mannelijk personeel is het grootst in het secundair onderwijs. ■

5.33 ICT-coördinatoren naar onderwijsniveau

Aantal ICT-coördinatoren naar onderwijsniveau, uitgedrukt in budgettaire voltijdse equivalenten, evolutie van 2004-2005 tot 2007-2008.

Cijfers telkens in december.

	2004-2005			2005-2006			2006-2007			2007-2008		
	VTE's	% mannen	% vrouwen	VTE's	% mannen	% vrouwen	VTE's	% mannen	% vrouwen	VTE's	% mannen	% vrouwen
Basisonderwijs	424,4	76,4	23,6	441,2	75,6	24,4	436,2	76,8	23,2	447,5	75,5	24,5
Secundair onderwijs	210,0	78,5	21,5	217,5	79,6	20,4	220,2	80,7	19,3	226,8	79,6	20,4
Deeltijds kunstonderwijs	15,9	84,9	15,1	15,8	79,7	20,3	15,7	76,3	23,7	16,4	76,9	23,1
Totaal	650,4	77,3	22,7	674,4	77,0	23,0	672,1	78,1	21,9	690,7	76,9	23,1

Bron: O&V.

Nieuw financieringsbeleid

Kleuter- en leerplichtonderwijs

Sinds september 2008 is in het kleuteronderwijs en het leerplichtonderwijs een nieuw **financieringssysteem** in voege getreden. De werkingsmiddelen van scholen worden voortaan volgens het principe van gedifferentieerde financiering bepaald. Deze vernieuwing gebeurde om twee redenen. Een eerste reden om scholen met kansarme leerlingen extra te financieren, is het vermijden van segregatie in het rekruteringsgebied van scholen. Een tweede reden is het garanderen van het recht op kwaliteitsonderwijs voor alle jongeren.

Het berekenen van de werkingsmiddelen is nu niet meer afhankelijk van het onderwijsnet waartoe de school behoort. De berekeningswijze van de werkingsmiddelen voor het gemeenschapsonderwijs is, in tegenstelling tot de vroegere situatie, nu dezelfde als deze voor het gesubsidieerd onderwijs. Het historische onderscheid waarbij het gemeenschapsonderwijs per leerling meer middelen kreeg is hiermee teniet gedaan. In het nieuwe financieringssysteem is het sociale profiel van de school bepalend voor de hoogte van de werkingsmiddelen van de school. De extra ondersteuning van scholen met kansarme leerlingen maakt voortaan deel uit van de reguliere financiering.

Maximumfactuur basisonderwijs

Sinds 1 september 2008 zijn in het Vlaamse basisonderwijs de **maximumfacturen** in werking getreden. Deze zijn de tweede stap in de maatregelen om de kosten in het basisonderwijs te beheersen (op 1 september 2008 ging de absolute kosteloosheid van de materialen nodig voor de ontwikkelingsdoelen en eindtermen in werking).

Er zijn twee maximumfacturen:

- *de scherpe maximumfacturen*
Deze zijn bedoeld voor die activiteiten en materialen die het onderwijs aangenamer maken, verlevendigen (eendagsuitstappen, toneelbezoek, museumbezoek, ...). In het lager onderwijs mag de school hiertoe nog jaarlijks 60 euro aan de ouders doorrekenen, in het kleuteronderwijs nog 20 euro.
- *de maximumfactuur voor meerdaagse uitstappen*
Voor meerdaagse uitstappen mag in het kleuteronderwijs niets doorgerekend worden aan de ouders. Voor meerdaagse uitstappen in het lager onderwijs mag over de zes jaren lager onderwijs 360 euro aan de ouders doorgerekend worden.

Hoger onderwijs

Het nieuwe financieringsdecreet voor de hogescholen en de universiteiten, dat inging op 1 januari 2008, stelt investeringen in onderwijssucces, hoogstaande kwaliteit en sterke doelmatigheid centraal. Met de criteria die voor de nieuwe financiering worden vooropgesteld is het de bedoeling een tweede democratiseringsgolf in gang te zetten.

Concreet gaat het om:

- de bevordering van de deelname aan het hoger onderwijs, in het bijzonder van jongeren uit bevolkingsgroepen die nog te weinig vertegenwoordigd zijn in het hoger onderwijs;
- de optimalisering van het studierendement zodat naast een grotere instroom ook een meer succesvolle uitstroom staat;
- het studentafhankelijker maken van de financiering;
- de stimulering van de doelmatigheid en rationalisering van het aanbod;
- het nastreven van een hogere kwaliteit in onderwijs en in onderzoek;
- het correct financieren van flexibele trajecten;
- het academiseringsproces doen slagen.

Volwassenenonderwijs

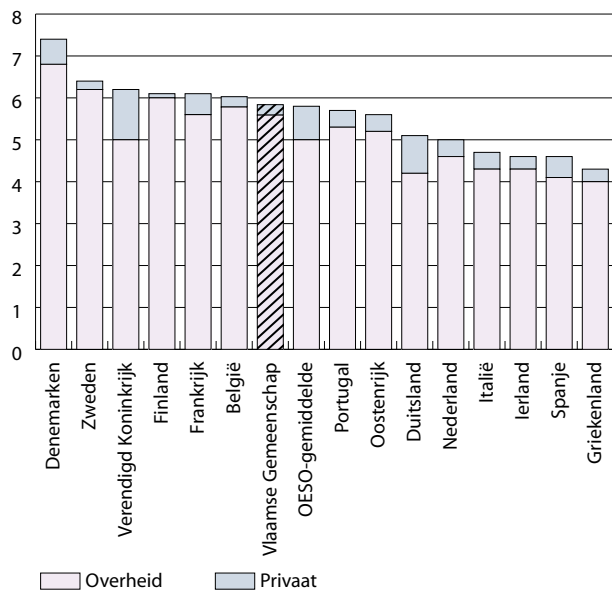
Het recente decreet op het volwassenenonderwijs zorgt voor een eenduidig en helder financieringssysteem voor de centra voor **volwassenenonderwijs**. Daarenboven krijgen de centra meer werkingsmiddelen onder meer door de verhoging van de inschrijvingsgelden. Ook de centra voor basiseducatie krijgen een nieuw financieringssysteem dat volledig is afgestemd op dat van de CVO's.

Onderwijsuitgaven

In 2005 bedroeg de Vlaamse **onderwijsbegroting**, volgens de OESO-berekening, 5,8% van het Bruto Binnenlands Product. Daarmee zit de Vlaamse Gemeenschap op het OESO-gemiddelde. Wanneer enkel de gespendeerde overheidsmiddelen worden beschouwd, geeft Vlaanderen 0,6% méér uit dan het gemiddelde OESO-land.

5.34 Uitgaven voor onderwijsinstellingen

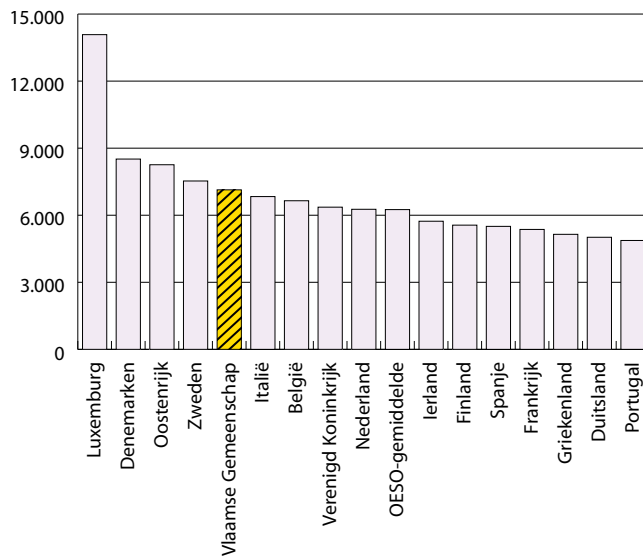
Uitgaven voor onderwijsinstellingen als percentage van het BBP, volgens de OESO-berekening, naar private en overheidsuitgaven, in % – internationale vergelijking (2005).

De OESO-definitie bevat het Vlaamse onderwijsbudget vermeerderd met de financiële inspanning voor onderwijs en opleiding van gemeenten en provincies, de middelen van Syntra Vlaanderen, de kinderbijslag die ouders ontvangen voor kinderen boven de 18 jaar, de kost van de onderwijsadministratie, de Europese middelen, de pensioenen en alle uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling.
Bron: O&V, OESO.

5.36 Uitgaven lager onderwijs

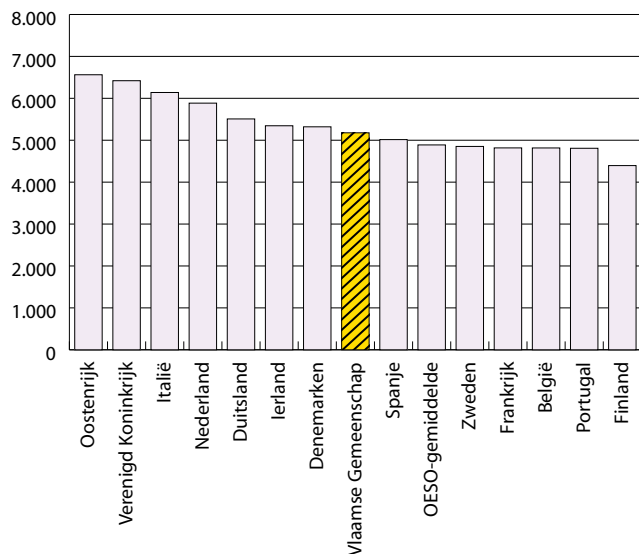
Uitgaven voor onderwijsinstellingen per leerling in het lager onderwijs, in USD-equivalenten – internationale vergelijking (2005).

De data voor het Griekse en Luxemburgse kleuteronderwijs zitten vervat in de data voor het lager onderwijs.
Bron: O&V, OESO.

5.35 Uitgaven kleuteronderwijs

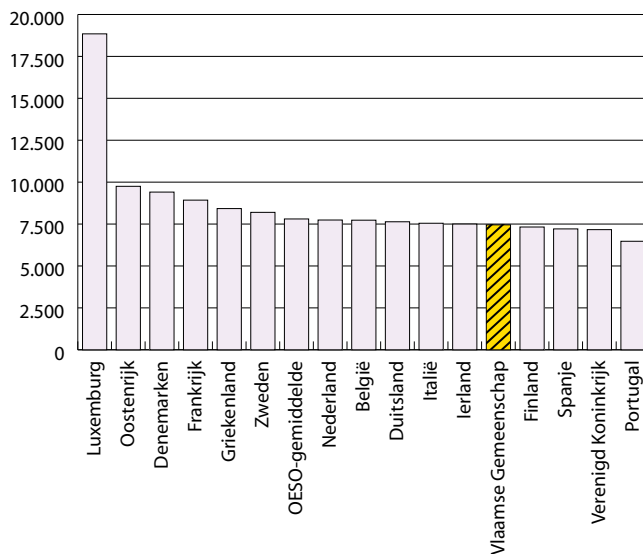
Uitgaven voor onderwijsinstellingen per kleuter in het kleuteronderwijs, in USD-equivalenten – internationale vergelijking (2005).

De data voor het Griekse en Luxemburgse kleuteronderwijs zitten vervat in de data voor het lager onderwijs.
Bron: O&V, OESO.

5.37 Uitgaven secundair onderwijs

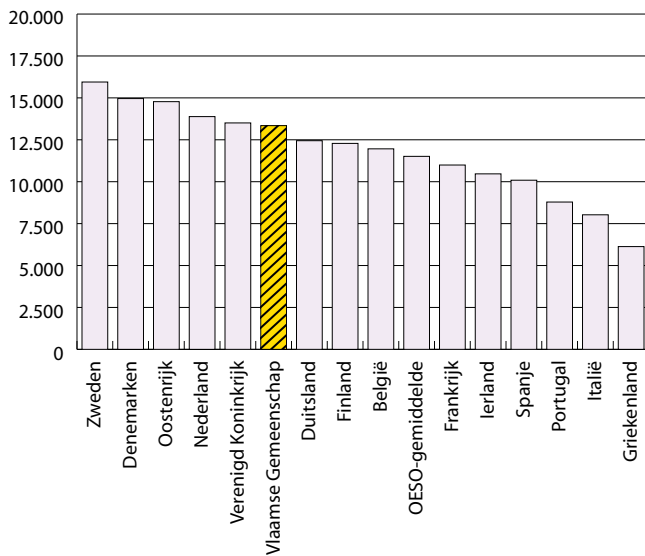
Uitgaven voor onderwijsinstellingen per leerling in het secundair onderwijs, in USD equivalenten – internationale vergelijking (2005).

Sommige landen combineerden data voor een aantal onderwijsniveaus in de categorie 'secundair onderwijs'. Meer details zijn terug te vinden in 'Education at a Glance 2008'.
Bron: O&V, OESO.

5.38 Uitgaven hoger onderwijs

Uitgaven voor onderwijsinstellingen per student in het hoger onderwijs, in USD equivalenten – internationale vergelijking (2005).

Bron: O&V, OESO.

Overheidsuitgaven per leerling/student

Met uitzondering van het secundair onderwijs gaf Vlaanderen in 2005 voor alle onderwijsniveaus meer uit per leerling of student dan een gemiddeld OESO-land.

Er wordt meer **uitgegeven per leerling of student** naarmate ze in een hoger onderwijsniveau zitten. Zo krijgt een kleuter in verhouding het minst overheidsmiddelen. Deze vaststelling moet wel gerelativeerd worden. Nergens in Europa – met uitzondering van Frankrijk – bestaat immers zo'n uitgebreid kleuteronderwijs als in Vlaanderen. ■

Gelijke onderwijskansen

Gelijke onderwijskansen voor iedereen staat centraal in het Vlaamse onderwijsbeleid. Alle jongeren moeten kwaliteitsvol onderwijs genieten. Leerlingen met speciale noden worden zoveel mogelijk opgenomen in het gewoon onderwijs, via geïntegreerd en inclusief onderwijs. Toch is voor sommige leerlingen het buitengewoon onderwijs meer geschikt.

Sinds het begin van de jaren '90 is er een steeds toenemende vraag naar zorg in het onderwijs. Heel wat beleidsmaatregelen zagen het licht om een antwoord te formuleren op de beleidsondersteuningsvragen van jongeren met specifieke onderwijs- en opvoedingsbehoeften: GOK, zorg, GON, buitengewoon onderwijs. Cijfermateriaal over een aantal van deze maatregelen zijn verder in dit hoofdstuk terug te vinden.

Het onderwijs voor kinderen met specifieke leer- en zorgbehoeften kampt met een aantal problemen. Leerzorg wil hierop een antwoord bieden. De Vlaamse regering keurde op 19 november 2008 het voorontwerp van decreet Leerzorg principieel goed. De verdere uitwerking en de toekomst van Leerzorg zijn afhankelijk van de opname ervan in het Regeerakkoord van de volgende Vlaamse Regering.

Buitengewoon onderwijs

Het absolute aantal leerlingen dat les volgt in het **buitengewoon onderwijs** neemt over de jaren heen toe. Het aandeel leerlingen in het buitengewoon onderwijs ten

opzichte van het totaal aantal leerlingen is het afgelopen schooljaar nagenoeg stabiel gebleven. Voor het eerst sinds enkele jaren is er opnieuw een iets sterkere stijging in het absolute aantal leerlingen in het buitengewoon lager onderwijs. De stijging in het secundair onderwijs blijft maar is veel beperkter in vergelijking met de jaarlijkse toename van het aantal leerlingen sinds het begin van de jaren 2000.

Deeltijds onderwijs

Het **deeltijds onderwijs** kent drie leersystemen; het **deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO)**, de leertijd georganiseerd door **Syntra** en de **deeltijdse vorming**. In die systemen verloopt de overgang van school naar werk trapsgewijs, waarbij de leerling niet alleen een opleiding krijgt maar ook werkervaring opdoet. Deze ervaringsgerichte vorm van leren sluit voor sommige leerlingen sterker aan bij hun verwachtingen dan het traditionele onderwijs. Het leerlingenaantal in het DBSO stijgt in het schooljaar 2007-2008 tot 6.687, waarvan ruim twee derde jongens.

De leertijd georganiseerd door Syntra bestaat uit één lesdag in een Syntra-lesplaats. De overige vier dagen gaan de leerlingen in de leer bij een zelfstandig ondernemer. Syntra telde in het jaar 2007-2008 5.430 'leertijders' (= unieke leerlingen die minstens één dag een leerovereenkomst hadden in 2007-2008), waarvan ruim twee derde jongens.

5.39 Leerlingen in het buitengewoon onderwijs

Evolutie van het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs per onderwijsniveau en van het aandeel ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in dat onderwijsniveau, van het schooljaar 1997-1998 tot 2007-2008. Om dubbeltellingen te vermijden, zijn in deze data de leerlingen in het buitengewoon onderwijs van het type 5 niet opgenomen.

Schooljaar	Kleuteronderwijs		Lager onderwijs		Secundair onderwijs	
	N	%	N	%	N	%
1997 - 1998	1.811	0,7	24.072	5,7	15.647	3,5
1998 - 1999	1.780	0,7	24.935	5,8	15.659	3,6
1999 - 2000	1.767	0,7	25.727	5,9	15.774	3,7
2000 - 2001	1.701	0,7	26.212	6,0	15.763	3,7
2001 - 2002	1.686	0,7	26.794	6,2	16.084	3,7
2002 - 2003	1.726	0,7	26.901	6,2	16.402	3,8
2003 - 2004	1.720	0,7	26.952	6,3	16.792	3,8
2004 - 2005	1.791	0,8	26.768	6,4	17.393	3,8
2005 - 2006	1.821	0,8	26.753	6,4	17.801	3,9
2006 - 2007	1.907	0,8	26.794	6,5	18.189	4,0
2007 - 2008	1.950	0,8	27.140	6,6	18.263	4,0

Bron: O&V.

5.40 Leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs

Aantal leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs, in de Centra voor Deeltijdse Vorming en in de leertijd, naar geslacht, 2007-2008.

	Aantal leerlingen	% Jongens	% Meisjes
DBSO:			
• DBSO 15-18	6.114	66,9	33,1
• DBSO 18-25	573	68,8	31,2
Deeltijds zeevisserijonderwijs	2	100,0	0,0
Centra deeltijdse vorming	295	63,7	36,3
Leertijd	6.816	65,9	34,1

Om dubbeltellingen te vermijden werden de leerlingen ingeschreven in de centra voor deeltijdse vorming die ook ingeschreven zijn in een centrum voor deeltijds onderwijs (DBSO) niet opgenomen in deze tabel. Het gaat om 459 leerlingen DBO (351 jongens en 108 meisjes). Deze leerlingen volgen slechts een deel van hun opleiding in een centrum voor deeltijdse vorming. De gegevens over de leertijd hebben betrekking op alle leerovereenkomsten (sommige leerlingen sloten er meerdere).
Bron: O&V, Syntra Vlaanderen

De Centra voor Deeltijdse Vorming trokken in 2007-2008 754 jongeren aan. Ongeveer 71% van deze leerlingen zijn jongens. 295 leerplichtigen waren enkel verbonden aan een Centrum voor Deeltijdse Vorming, 459 jongeren waren ook ingeschreven in het DBSO, zodat ze ook daar geteld worden. De Centra voor Deeltijdse Vorming zijn ontstaan om jongeren op te vangen die in het klassieke schoolse systeem niet meer terecht kunnen en die voldoen aan de toelatingsvoorwaarden van het deeltijds beroepssecundair onderwijs. Meestal gaat het hier om jongeren met een problematisch schoolverleden.

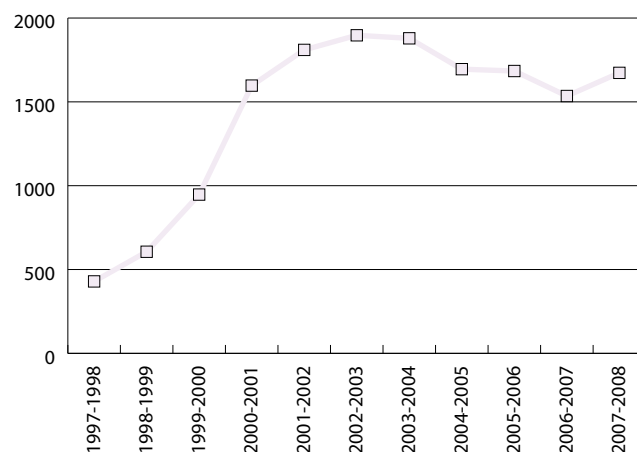
Het decreet van 10 juli 2008 lanceert vanaf 1 september 2008 een nieuw stelstel van leren en werken dat betrekking heeft op het deeltijds beroepssecundair onderwijs, de deeltijdse vorming en de leertijd. Dit decreet vertrekt van het principe van een voltijds engagement (voltijdse weekinvolving) van elke jongere. Van deze gelegenheid wordt gebruik gemaakt om ook een aantal organisatorische vernieuwingen in het deeltijds onderwijs in te voeren. Eén daarvan is de actualisering van het opleidingsaanbod gekoppeld aan een progressieve veralgemening van modulaire onderwijsinrichting. Voor deze modularisering en de voorbereiding ervan worden de omkaderingsmiddelen verhoogd, wat er op neerkomt dat het budget voor het begrotingsjaar 2008 met 600.000 euro werd opgetrokken, terwijl vanaf het begrotingsjaar 2009 2,4 miljoen euro meer geïnvesteerd wordt in lerarenomkadering.

Onthaalklas anderstalige nieuwkomers

In het schooljaar 2007-2008 werden 1.673 leerlingen geteld in de **onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers** (920 jongens en 753 meisjes). De onthaalklas is verbonden met het secundair onderwijs, maar wordt niet ingedeeld bij een bepaalde graad of leerjaar.

5.41 Leerlingen in de onthaalklas

Evolutie van het aantal leerlingen in de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers, van 1997-1998 tot 2007-2008.

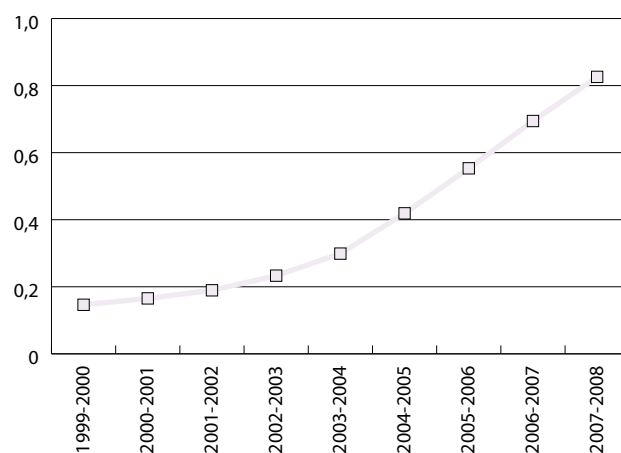
Bron: O&V

Geïntegreerd onderwijs

Het **geïntegreerd onderwijs (GON)** biedt leerlingen met een handicap of leer- of opvoedingsmoeilijkheden de kans om naar een school voor gewoon onderwijs te gaan. Een school voor buitengewoon onderwijs biedt daarbij ondersteuning. Steeds meer leerlingen maken van deze kans gebruik. In het schooljaar 2007-2008 kregen 8.759 leerlingen (of iets meer dan 0,8% van de totale schoolbevolking) in het gewoon onderwijs ondersteuning vanuit het buitengewoon onderwijs.

5.42 GON-leerlingen

Evolutie van het aantal GON-leerlingen ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in het gewoon basis- en secundair onderwijs, van 1997-1998 tot 2007-2008.

Bron: O&V.

Leerlingenkenmerken

Het nieuwe financieringsbeleid in het kleuter- en leerplichtonderwijs (zie ook 'Nieuw financieringsbeleid') stelt het sociaal profiel van de school centraal bij het berekenen van de werkingsmiddelen.

Het sociaal profiel van de school wordt bepaald op basis van volgende **leerlingenkenmerken**: het opleidingsniveau van de moeder (wat iets zegt over de culturele bagage van de leerling), het ontvangen van een schooltoelage (wat iets zegt over de financiële draagkracht van het gezin van de leerling), de taal die de leerling spreekt in het gezin (wat iets zegt over het taalkundige en culturele kapitaal van het gezin van de leerling) en de buurt waar de leerling woont (wat iets zegt over het sociaal kapitaal van het gezin van de leerling).

In onderstaande tabellen is opgenomen hoeveel regelmatige leerlingen voor de verschillende indicatoren scoren en hoe deze situatie momenteel is in scholen gelegen in respectievelijk het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

5.43 Gewoon basisonderwijs

Sociaal profiel school, aantal leerlingen die scoren op leerlingenkenmerk, februari 2008, in %

Gebied	Gezinstaal is niet de instructietaal	Lage opleiding moeder	Buurt-indicator	Schooltoelage*
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	68	37	87	
Vlaams Gewest	11	21	23	
Vlaamse Gemeenschap	13	22	25	

*Gegevens schooltoelage nog niet beschikbaar.
Bron: O&V.

5.44 Gewoon secundair onderwijs

Sociaal profiel school, aantal leerlingen die scoren op leerlingenkenmerk, februari 2008, in %

Gebied	Gezinstaal is niet de instructietaal	Lage opleiding moeder	Buurt-indicator	Schooltoelage
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	51	34	65	21
Vlaams Gewest	8	25	24	21
Vlaamse Gemeenschap	9	26	25	21

Bron: O&V.

Inschrijvingsvoorwaarde gewoon basisonderwijs

Kinderen die bij hun start in het eerste leerjaar weinig of geen Nederlands kennen, vertrekken met een taal- en leerachterstand. Omdat dergelijke achterstand in de verdere schoolloopbaan nog maar moeilijk weg te werken is, wordt gevraagd dat een kind minstens één jaar Nederlandstalig kleuteronderwijs volgt alvorens de stap te zetten naar het lager onderwijs.

Vanaf het schooljaar 2010-2011 kan een zesjarige leerling dus enkel worden ingeschreven in het Vlaams gewoon lager onderwijs als hij het voorgaande schooljaar was ingeschreven in een Nederlandstalige school en daar ten minste 220 halve dagen aanwezig was.

Wanneer niet aan deze inschrijvingsvoorwaarde is voldaan, kunnen kinderen ook via een taaltoets worden toegelaten tot het eerste leerjaar.

Schooltoelagen

Vanaf het schooljaar 2008-2009 komen, naast de leerlingen uit het secundair en de studenten uit het hoger onderwijs, ook kleuters en leerlingen uit het lager onderwijs in aanmerking voor het ontvangen van een **schooltoelage**. De inkomensgrenzen voor het basisonderwijs, secundair en hoger onderwijs zijn gelijkgesteld. Zo kan een kind vanaf de kleuterschool tot aan het einde van zijn/haar studiecariëre rekenen op studiefinanciering (behalve als het inkomen van de ouders drastisch zou stijgen).

Bovendien zijn de bedragen van de schooltoelagen opgedreven. Het uiteindelijke bedrag is vooral afhankelijk van het gezinsinkomen. Ook is de aanvraagprocedure voor schooltoelagen in belangrijke mate vereenvoudigd.

Wie spijbelt, loopt de kans zijn of haar schooltoelage te verliezen. Leerlingen uit het lager en secundair onderwijs mogen niet meer dan 29 halve dagen ongewettigd afwezig zijn. Is dit toch het geval, dan wordt de schooltoelage van het volgende schooljaar ingehouden tot de leerling opnieuw voldoende aanwezig is. ■

Loopbaanproblemen

De schoolloopbaan verloopt niet altijd even vlot. Dit hoofdstuk biedt informatie over schoolse vertraging en problematische afwezigheden.

Schoolse vertraging

Schoolse vertraging of schoolse achterstand is de vertraging die een leerling oploopt in zijn schoolloopbaan ten opzichte van de groep leerlingen van hetzelfde geboortjaar. Het is niet noodzakelijk een gevolg van zittenblijven, maar kan ook veroorzaakt worden door ziekte, atypische studieovergangen, enz... Schoolse vertraging geeft een beeld over hoeveel achterstand een leerling in zijn totale schoolloopbaan heeft opgelopen

In het zesde leerjaar lager onderwijs heeft ongeveer 14% van de leerlingen al schoolse vertraging opgelopen. Ongeveer 15% van de jongens hebben schoolse vertraging opgelopen; bij de meisjes is dit ongeveer 14%. In het tweede jaar van de derde graad secundair onderwijs heeft 1 leerling op 3 schoolse achterstand. Hier is het verschil tussen jongens en meisjes aanzienlijk. Op beide momenten in de schoolcarrière doet schoolse vertraging zich vaker voor bij niet-Belgische leerlingen. Wanneer binnen het secundair onderwijs een onderscheid wordt gemaakt naar onderwijsvorm komen grote verschillen naar voor. In het BSO hebben leerlingen veel vaker schoolachterstand opgelopen dan in het TSO of in het KSO. TSO & KSO doen het op hun beurt minder goed dan het ASO. Meisjes doen het in alle onderwijsvormen beter dan jongens.

In tabel 5.45 en 5.46 wordt schoolse vertraging berekend op basis van een vergelijking tussen het leerjaar waarin de leerling is ingeschreven en het leerjaar waarin de leerling op grond van zijn geboortjaar en bij normale studievordering ingeschreven zou moeten zijn. Door atypische studieovergangen kan een leerling in het verleden schoolse vertraging opgelopen hebben die niet blijkt uit deze tabel (bv. overgang van 5de leerjaar naar 1B op basis van het leeftijdscriterium).

5.45 Schoolse vertraging in het gewoon onderwijs

Het aandeel leerlingen met schoolse vertraging in het gewoon onderwijs op het einde van het lager en het secundair onderwijs, naar geslacht en nationaliteit, 2007-2008.

	Totaal	Jongens	Meisjes	Belgisch	Niet-Belgisch
Zesde leerjaar lager onderwijs	14,3	14,7	13,9	12,5	45,3
Tweede leerjaar derde graad voltijds secundair onderwijs	33,6	39,9	27,3	32,1	74,7

Bron: O&V.

Schoolse vertraging of schoolse achterstand:

- is het aantal leerjaren vertraging dat een leerling oploopt ten aanzien van het leerjaar waarin hij zich zou bevinden als hij normaal zou vorderen;
- is niet noodzakelijk een gevolg van zittenblijven, maar kan ook veroorzaakt worden door bv. verlate instap in het lager onderwijs, ziekte, ...;
- geeft een beeld over hoeveel achterstand een leerling in zijn totale schoolloopbaan heeft opgelopen;

In deze tabel wordt schoolse vertraging berekend op basis van een vergelijking tussen het leerjaar waarin de leerling is ingeschreven en het leerjaar waarin de leerling op grond van zijn geboortjaar en bij normale studievordering ingeschreven zou moeten zijn.

Schoolse voorsprong: is het aantal leerjaren voorsprong dat een leerling heeft ten aanzien van het leerjaar waarin hij zich zou bevinden als hij normaal zou vorderen

De leerlingen die lager onderwijs volgen dat volgens een specifieke pedagogische methode wordt ingericht, worden door deze scholen niet altijd geregistreerd per leerjaar. Dit gaf in het verleden een (heel) kleine vertekening in de cijfers. Vanaf het schooljaar 2007-2008 wordt daar rekening mee gehouden en worden alle leerlingen in het methodeonderwijs apart vermeld in de tabellen die een indeling naar leerjaar bevatten.

5.47 Leerlingen met schoolse vertraging in het tweede jaar van de derde graad secundair onderwijs

Het aandeel leerlingen met schoolse vertraging in het tweede jaar van de derde graad secundair onderwijs, naar onderwijsvorm en geslacht, 2007-2008.

	Totaal	Jongens	Meisjes
ASO	13,3	17,4	10,1
TSO	41,2	46,1	35,0
KSO	47,1	59,6	40,2
BSO	57,6	61,7	52,9

Bron: O&V.

5.46 Leerlingen met schoolse vertraging in het gewoon lager onderwijs

Het aandeel leerlingen met schoolse vertraging in het gewoon lager onderwijs, naar geslacht en nationaliteit, 2007-2008.

Leerlingen met Belgische nationaliteit															
	Jongens					Meisjes					Totaal				
	Voor-sprong	Op leeftijd	Achterstand			Voor-sprong	Op leeftijd	Achterstand			Voor-sprong	Op leeftijd	Achterstand		
Aantal jaar	≥1	0	1	2	>2	≥1	0	1	2	>2	≥1	0	1	2	>2
1ste leerjaar	0,63	86,94	11,96	0,43	0,04	1,08	89,36	9,13	0,41	0,02	0,85	88,13	10,56	0,42	0,03
2de leerjaar	0,89	84,72	13,38	0,95	0,06	1,01	86,17	12,11	0,67	0,04	0,95	85,45	12,75	0,81	0,05
3de leerjaar	1,16	83,42	14,25	1,13	0,04	1,27	84,86	12,65	1,18	0,05	1,21	84,14	13,45	1,16	0,04
4de leerjaar	1,12	82,78	14,46	1,56	0,08	1,22	84,23	13,01	1,47	0,07	1,17	83,50	13,73	1,52	0,08
5de leerjaar	1,28	83,21	14,29	1,22	0,01	1,16	84,35	13,40	1,08	0,02	1,22	83,78	13,84	1,15	0,02
6de leerjaar	1,53	85,52	12,27	0,65	0,02	1,34	86,53	11,56	0,56	0,01	1,44	86,03	11,92	0,61	0,01
Totaal	1,09	84,46	13,42	0,98	0,04	1,18	85,94	11,96	0,89	0,03	1,14	85,20	12,69	0,94	0,04

Leerlingen met vreemde nationaliteit															
	Jongens					Meisjes					Totaal				
	Voor-sprong	Op leeftijd	Achterstand			Voor-sprong	Op leeftijd	Achterstand			Voor-sprong	Op leeftijd	Achterstand		
Aantal jaar	≥1	0	1	2	>2	≥1	0	1	2	>2	≥1	0	1	2	>2
1ste leerjaar	0,37	66,53	26,31	5,71	1,08	0,75	70,18	23,15	4,90	1,03	0,56	68,36	24,73	5,30	1,05
2de leerjaar	0,68	60,27	29,80	7,85	1,40	0,55	62,30	29,07	6,93	1,15	0,61	61,30	29,43	7,38	1,28
3de leerjaar	0,94	54,01	31,83	11,54	1,68	0,95	56,11	31,97	9,21	1,75	0,95	55,06	31,90	10,38	1,71
4de leerjaar	0,93	51,34	33,68	12,29	1,76	0,74	54,48	31,00	12,35	1,43	0,84	52,89	32,36	12,32	1,60
5de leerjaar	0,65	52,28	35,33	10,82	0,92	0,85	55,76	31,40	11,46	0,53	0,75	54,04	33,34	11,14	0,73
6de leerjaar	0,69	53,14	37,33	8,59	0,25	0,87	54,61	36,30	7,91	0,31	0,78	53,88	36,81	8,25	0,28
Totaal	0,71	56,57	32,10	9,41	1,21	0,78	59,30	30,16	8,71	1,05	0,74	57,94	31,13	9,06	1,13

Totaal aantal leerlingen															
	Jongens					Meisjes					Totaal				
	Voor-sprong	Op leeftijd	Achterstand			Voor-sprong	Op leeftijd	Achterstand			Voor-sprong	Op leeftijd	Achterstand		
Aantal jaar	≥1	0	1	2	>2	≥1	0	1	2	>2	≥1	0	1	2	>2
1ste leerjaar	0,61	85,64	12,88	0,77	0,10	1,06	88,09	10,05	0,71	0,08	0,83	86,85	11,48	0,74	0,09
2de leerjaar	0,88	83,24	14,38	1,36	0,14	0,99	84,68	13,17	1,06	0,11	0,93	83,96	13,77	1,21	0,12
3de leerjaar	1,14	81,61	15,33	1,77	0,14	1,25	83,11	13,82	1,67	0,15	1,20	82,36	14,58	1,72	0,15
4de leerjaar	1,11	80,82	15,65	2,23	0,19	1,19	82,40	14,11	2,14	0,15	1,15	81,61	14,89	2,18	0,17
5de leerjaar	1,24	81,37	15,54	1,79	0,07	1,14	82,62	14,48	1,70	0,05	1,19	82,00	15,01	1,75	0,06
6de leerjaar	1,49	83,79	13,62	1,08	0,03	1,32	84,82	12,89	0,96	0,02	1,40	84,30	13,25	1,02	0,03
Totaal	1,07	82,77	14,55	1,49	0,11	1,15	84,32	13,06	1,37	0,10	1,11	83,54	13,81	1,43	0,10

Bron: O&V.

Problematische afwezigheden

In het schooljaar 2007-2008 werd voor 4.771 leerlingen uit het secundair onderwijs (1,2% van de schoolbevolking) melding gemaakt van **problematische afwezigheid**. Dit zijn afwezigheden die niet gewettigd kunnen worden. Binnen het secundair onderwijs zien we problematische afwezigheden veel vaker opduiken in het deeltijds beroepssecundair onderwijs.

Als we het voltijds gewoon secundair onderwijs van naderbij bekijken, doet het probleem zich relatief het vaakst voor in de onthaalklas, gevolgd door het modulair onderwijs, het BSO en de B-stroom van de eerste graad. Vaak wordt gedacht dat jongens meer problematisch afwezig zijn dan meisjes. Uit de cijfers blijkt dit echter

niet. In het deeltijds beroepssecundair onderwijs zijn meisjes zelfs duidelijk vaker problematisch afwezig dan jongens. ■

5.48 Problematische afwezigheden in het secundair onderwijs

Aantal meldingen van problematische afwezigheden in het secundair onderwijs, naar geslacht en soort secundair onderwijs, 2007-2008.

	Totaal secundair onderwijs			% t.o.v. de schoolbevolking		
	Voltijds gewoon sec.	DBSO	BuSO	Voltijds	Deeltijds	BuSO
Totaal secundair onderwijs:						
• jongens	1248	1051	348	0,6	25,1	3,0
• meisjes	1199	648	277	0,6	29,4	4,1
• <i>totaal</i>	2447	1699	625	0,6	26,6	3,4
Voltijds gewoon secundair onderwijs:						
• eerste graad	606			0,4		
– A-stroom	122			0,1		
– B-stroom	484			2,4		
• ASO	81			0,1		
• KSO	43			0,9		
• TSO	296			0,4		
• BSO	1271			2,5		
• modulair	54			2,7		
• onthaalklas	96			6,1		

Bron: O&V.

Overgang onderwijs- arbeidsmarkt

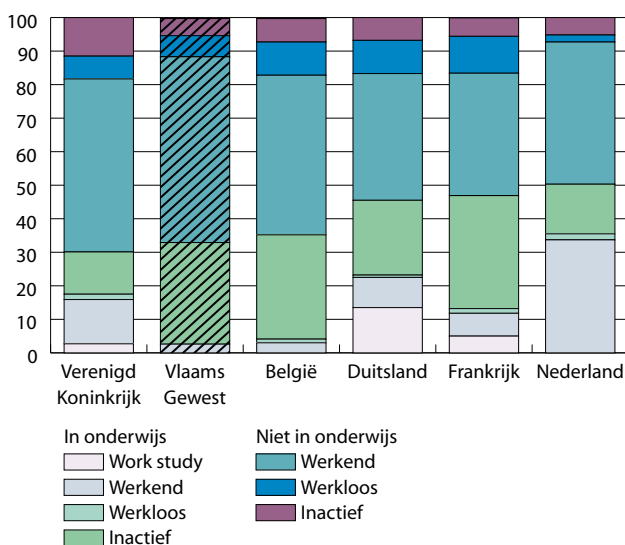
Geschoolde werknemers zijn de motor van onze economie en zorgen voor het behoud van onze welvaart. Ook op het individuele vlak is scholing belangrijk: laaggeschoolden hebben immers vaak problemen om een geschikte job te vinden. Hoe maken jongeren de overgang van de schoolbanken naar de wereld van werk?

Onderwijs- en werkstatus van jongeren

Binnen de leeftijdsgroep 20-24 jaar zat in 2006 nog ongeveer één op drie van de Vlamingen in het onderwijs. In de meeste van onze buurlanden, op het Verenigd Koninkrijk na, is deze groep zo'n 10% groter dan in het Vlaamse Gewest. In Nederland bevindt nog de helft van de 20-24-jarigen zich in het onderwijs. Jongeren die geen onderwijs meer volgen én ook niet tewerkgesteld zijn vormen de zwakste groep. Het Vlaamse Gewest telt 5% inactieven en 6% werklozen (die geen onderwijs meer volgen). We blijven daarmee dicht bij onze buurlanden. In Frankrijk telt men echter heel wat meer werklozen (11%); in Nederland zijn er beduidend minder. Dit laatste moet men uiteraard bekijken in het licht van de grote proportie nog studerende jongeren in Nederland.

5.49 Onderwijs- en werkstatus

Onderwijs- en werkstatus van 20 tot 24-jarigen, internationale vergelijking, 2006.

Bron: O&V, OESO, ADSEI.

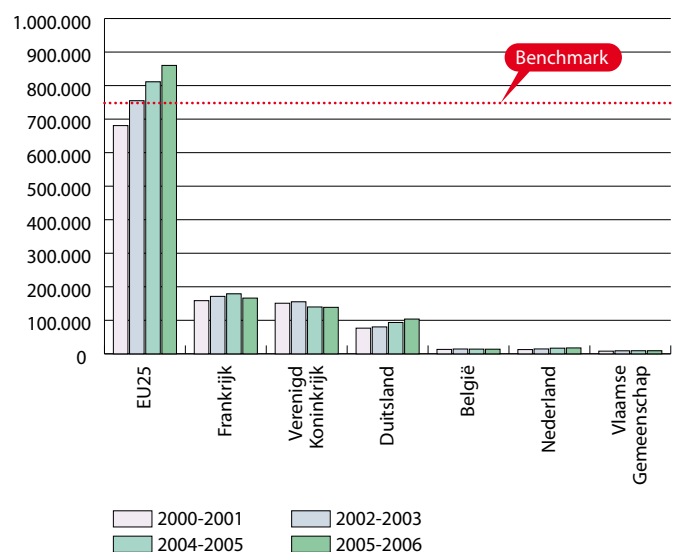
Wiskunde, natuurwetenschappen en technologie

De Europese Raad (Top van Lissabon) wil dat het aantal diploma's uit het hoger onderwijs in wiskunde, natuurwetenschappen en technologie met 15% verhoogt tegen 2010. Tevens moeten de verschillen tussen de geslachten afnemen. De EU streeft dus naar 748.000 uitgereikte **MST-diploma's**. Deze grens werd al overschreden in 2002-2003. In de EU27 werden in 2005-2006 zelfs 860.700 MST-diploma's uitgereikt. In de Vlaamse Gemeenschap werden in 2005-2006 ongeveer 9.200 MST-diploma's uitgereikt, wat 19% van alle diploma's hoger onderwijs vertegenwoordigt. In de EU27 is iets meer dan 22% van alle diploma's uitgereikt in het hoger onderwijs een MST-diploma.

2.566 van de Vlaamse MST-diploma's werden uitgereikt aan een vrouw; slechts 9% van alle hoger onderwijsdiploma's die werden uitgereikt aan vrouwen. In de EU27 werden 271.600 MST-diploma's uitgereikt aan vrouwen; bijna 12% van alle hoger onderwijsdiploma's die werden uitgereikt aan vrouwen. Het verschil tussen de geslachten is dan ook nog lang niet weggewerkt.

5.50 Diploma's wiskunde, wetenschappen en technologie

Aantal hogere diploma's in wiskunde, wetenschappen en technologie, 2005-2006, internationale vergelijking.

Benchmark voor 2010: 748.000. De diploma's omvatten alle opleidingen in het hoger onderwijs, zowel niet-universitair als universitair onderwijs en zowel basisopleidingen als voortgezette opleidingen, doctoraatsopleidingen als doctoraten.
Bron: O&V, Eurostat.

Alvorens MST-diploma's behaald kunnen worden, moeten studenten zich uiteraard inschrijven voor de betreffende opleidingen. In het academiejaar 2004-2005 waren in het Vlaamse hoger onderwijs bijna 45.000 studenten ingeschreven in een opleiding die leidt naar een MST-diploma. Bijna 30% van deze ingeschreven studenten was een vrouw.

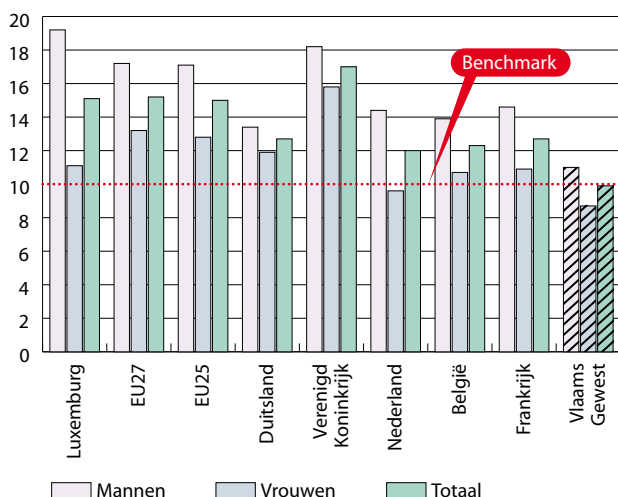
Deze 45.000 inschrijvingen vertegenwoordigen 21,4% van alle inschrijvingen in het Vlaamse hoger onderwijs. Bij mannen is dit zelfs 33,3%; bij vrouwen slechts 11,5%. In de EU27 is het aandeel MST-inschrijvingen hoger (25,5%) en schrijven vrouwen zich vaker in voor een MST-opleiding (13,8%).

Vroege schoolverlaters

Het wordt steeds belangrijker om met voldoende kwalificaties het onderwijs te verlaten. Volgens de Europese doelstelling mag het percentage **vroege schoolverlaters** in 2010 nog maximaal 10% bedragen. In 2007 voldoet het Vlaamse Gewest al aan deze benchmark. Het Vlaamse gemiddelde verbergt wel een aanzienlijk verschil tussen de geslachten: 8,7% bij jonge vrouwen tegenover 11% bij jonge mannen. Van internationaal oogpunt scoort Vlaanderen hier zeer goed; slechts enkele Oost-Europese lidstaten gaan ons vooraf.

5.51 Aandeel vroege schoolverlaters

Aandeel vroege schoolverlaters, internationale vergelijking, tweede kwartaal 2007, in %.

De vroege schoolverlaters worden door Europa gedefinieerd als jongeren van 18 tot 24 jaar die geen kwalificatie hebben behaald van het niveau ISCED 3 en geen onderwijs of opleiding meer volgen. In de Vlaamse context gaat het over jongeren die niet beschikken over een diploma van het ASO, het TSO of het KSO, een getuigschrift BSO, een getuigschrift van de leertijd, een eindgetuigschrift van het buitengewoon secundair onderwijs (opleidingsvorm 3 & 4) of een eindgetuigschrift deeltijds beroepssecundair onderwijs en geen onderwijs of opleiding meer volgen. Door een wijziging in de operationalisering van de LFS zijn de cijfers voor 2006 niet vergelijkbaar met die van voorgaande jaren.
Bron: O&V, Eurostat, ADSEI.

Vlaamse Kwalificatiestructuur

Onze wereld is complex en verandert snel. Zowel op de arbeidsmarkt, in onderwijs en vorming als in maatschappelijke organisaties creëren deze veranderingen nieuwe kansen. Om deze uitdagingen aan te gaan is het nodig dat alle mensen hun competenties ten volle kunnen ontwikkelen en inzetten.

Eén van de instrumenten die hiervoor wordt ingezet is de **Vlaamse Kwalificatiestructuur**. De Vlaamse Kwalificatiestructuur beschrijft en ordent kwalificaties en competenties, waarbij iedere kwalificatie een formeel erkend geheel van competenties is. Zo wordt getoond welke competenties men kan verwachten van een persoon die een bepaalde kwalificatie heeft verworven en welke competenties iemand moet bezitten om te starten in een beroep of een maatschappelijke functie of om een bepaalde opleiding aan te vatten.

De kwalificatiestructuur telt acht niveaus die elk worden beschreven aan de hand van descriptoren. Deze descriptoren beschrijven zowel de vereiste kennis en vaardigheden als de context en graad van autonomie en verantwoordelijkheid.

Zo komen we tot heldere, éénduidige en internationaal vergelijkbare kwalificaties. De Vlaamse Kwalificatiestructuur kan o.a. gebruikt worden om opleidingen en EVC-procedures (erkennen verworven competenties) uit te tekenen, aan loopbaanbegeleiding te doen en kwalificatiebewijzen transparanter te maken.

Hoger beroepsonderwijs & secundair na secundair

Met het **hoger beroepsonderwijs** en het secundair na secundair onderwijs werd de onderwijsladder versterkt met opleidingen voor wie na het secundair onderwijs wil verder studeren maar de bacheloropleiding te hoog gegrepen vindt. Deze opleidingen zijn arbeidsmarktgericht. Opleidingen hoger beroepsonderwijs kunnen eveneens een opstap naar de bacheloropleidingen vormen.

Alle opleidingen die leiden tot een onderwijskwalificatie van niveau 5 van de Vlaamse kwalificatiestructuur zullen in de toekomst tot het hoger beroepsonderwijs behoren. Het hoger beroepsonderwijs omvat zowel nieuwe als bestaande opleidingen. Van de bestaande opleidingen gaat het om het huidige hoger beroepsonderwijs binnen het volwassenenonderwijs (de vroegere HOSP-opleidingen) en de vierde graad BSO verpleegkunde. Nieuwe opleidingen zullen zowel door CVO's als door hogescholen kunnen worden ingericht. De opleidingen nemen 90 tot 120 studiepunten in beslag en worden afgerond met een grauaatsdiploma.

In het secundair na secundair onderwijs worden opleidingen ondergebracht die leiden tot een kwalificatieniveau 4 van de Vlaamse kwalificatiestructuur. Deze opleidingen volgen op het secundair onderwijs (naar

analogie met Bachelor-na-Bachelor en Master-na-Master). Het gaat om opleidingen waarmee leerlingen zich in 1 tot 3 semesters kunnen specialiseren. Deze opleidingen worden ingericht in instellingen secundair onderwijs en omvatten de bestaande zevende specialisatiejaren TSO en KSO alsook nieuwe opleidingen. Opleidingen binnen het secundair na secundair onderwijs worden afgerond met een certificaat.

Samenwerking met het bedrijfsleven is cruciaal voor Se-n-Se en het HBO₅. Die samenwerking moet er voor zorgen dat elke opleiding maximaal is afgestemd op de noden van de arbeidsmarkt en werkplekleren ingebed wordt in elke opleiding. Voor het hoger beroepsonderwijs is ook de samenwerking tussen instellingen belangrijk. Op zijn minst zal er overleg zijn over de opbouw en afstemming van de opleidingen hoger beroepsonderwijs, maar waar mogelijk wordt verdergaande samenwerking verwacht, waarbij infrastructuur en personeel gezamenlijk ingezet worden en zelfs samen diploma's uitgereikt worden.

Se-n-Se en HBO₅ gaan verder dan het louter groeperen van bestaande opleidingen. Zo zullen afgestudeerden precies opgeleid zijn volgens het profiel dat een sector verwacht van een startende werknemer. Er wordt namelijk uitgegaan van beroepscompetentieprofielen die worden opgesteld door de SERV. Het ingeschaalde beroepscompetentieprofiel vormt de basis voor de onderwijskwalificatie waarnaar de opleiding opleidt. Die procedure moet er voor zorgen dat ingespeeld wordt op vragen uit de arbeidsmarkt. ■

Levenslang leren

Sinds de jaren negentig is **levenslang leren** nadrukkelijk aanwezig in nationale en internationale beleidsagenda's. Onderwijs en opleiding gedurende de hele levensweg verhogen de concurrentiekracht en de persoonlijke inzetbaarheid en gaan sociale uitsluiting tegen. De deelname aan levenslang leren is ook één van de structurele indicatoren in de Lissabonstrategie. Levenslang leren wordt eveneens in Vlaanderen opgevolgd in het Pact van Vilvoorde. Maatregelen als de opleidingscheques en de vrijstelling van inschrijvingsgeld voor bepaalde groepen bevorderen de deelname aan onderwijs en opleiding door volwassenen.

Volwassenenonderwijs

Het decreet op het **volwassenenonderwijs** van 15 juni 2007 reorganiseert het volwassenenonderwijs grondig. Dit decreet wil het volwassenenonderwijs een duidelijke plaats geven in het aanbod van levenslang leren, om zo de kennissamenleving verder te realiseren. Het decreet omvat de volgende krachtlijnen:

- De volwaardige integratie van de basiseducatie in het (volwassenen)onderwijs;
- De introductie van het hoger beroepsonderwijs;
- De oprichting van 13 regionale samenwerkingsverbanden (= de consortia volwassenenonderwijs);
- De keuze voor een modulaire opleidingsstructuur;
- Een nieuwe ondersteuningsstructuur voor het volwassenenonderwijs.

De invoering van het decreet betreffende het volwassenenonderwijs heeft invloed op de verzameling van gegevens over cursisten en opleidingsaanbod. Omwille van het nieuwe decreet is gekozen om de referentieperiode op te splitsen in 2 periodes nl. de periode voor en na de invoering van het decreet. De cijfers in de beide referentieperiodes dienen afzonderlijk beschouwd te worden en kunnen niet samengeteld worden. Als gevolg van deze gewijzigde registratie is een vergelijking met de cijfergegevens van vorige referentieperiodes niet mogelijk.

Het secundair volwassenenonderwijs telde in de referentieperiode 1 februari 2007-31 augustus 2007 56.910 unieke inschrijvingen (unieke inschrijving in een opleiding; iemand die zich gedurende de referentieperiode twee of meer keer inschrijft in dezelfde opleiding en binnen hetzelfde stelsel, wordt slechts éénmaal geteld. Wanneer hij/zij zich twee (of meer) keer inschrijft in dezelfde opleiding, maar in een verschillend stelsel, dan wordt hij/zij tweemaal geteld.

Wanneer hij/zij zich inschrijft in twee verschillende opleidingen – al dan niet binnen hetzelfde studiegebied – inschrijft, wordt hij/zij tweemaal geteld. Vrouwen vormen de meerderheid bij deze unieke inschrijvingen. In de referentieperiode 1 september 2007-31 maart 2008 telde het secundair volwassenenonderwijs 270.820 unieke inschrijvingen. Hiervan waren 163.469 vrouwen.

In het hoger beroepsonderwijs van het volwassenenonderwijs telde men in de referentieperiode 1 februari 2007-31 augustus 2007 9.653 unieke inschrijvingen waarvan 5.936 vrouwen. In de referentieperiode 1 september 2007-31 maart 2008 telde het hoger beroepsonderwijs van volwassenenonderwijs 22.757 unieke inschrijvingen. Hiervan waren 13.036 vrouwen.

Basiseducatie

De deelname aan de **basiseducatie** blijft toenemen. In 2007-2008 waren er 38.219 cursisten.

5.52 Basiseducatie

Evolutie van het aantal cursisten in de basiseducatie, van 1997-1998 tot 2007-2008.

Werkjaar	Totaal
1997 – 1998	14.779
1998 – 1999	16.902
1999 – 2000	19.472
2000 – 2001	21.213
2001 – 2002	26.387
2002 – 2003	24.662
2003 – 2004	nb
2004 – 2005	26.188
2005 – 2006	31.838
2006 – 2007	33.463
2007 – 2008	39.223

Bron: data 1997-1998 tot en met 2006-2007: Vlaams Ondersteuningscentrum voor de Basiseducatie; data 2007-2008: Federatie Centra Basiseducatie vzw.

Deeltijds kunstonderwijs

De schoolbevolking in het **deeltijds kunstonderwijs** neemt sinds het schooljaar 1994-1995 sterk toe. In 2007-2008 stijgt het aantal financierbare leerlingen in het DKO met 2.909 (of +1,76%). 58.503 leerlingen volgen les in de studierichting Beeldende Kunst; 109.563 leerlingen in de studierichting Muziek, Woordkunst en Dans.

5.53 Deeltijds kunstonderwijs

Evolutie van het aantal leerlingen in het deeltijds kunstonderwijs, van 1997-1998 tot 2007-2008, naar studierichting. De telling is gebaseerd op het aantal financierbare leerlingen, geteld op februari. Wie meer dan één studierichting volgt, wordt meer dan éénmaal geteld.

Schooljaar	Beeldende Kunst (BK)	Muziek (M)	Woordkunst (W)	Dans (D)	Totaal MWD	Totaal Deeltijds Kunstonderwijs
1997 – 1998	46.233	67.280	18.198	3.630	89.108	135.341
1998 – 1999	48.205	67.348	19.104	3.607	90.059	138.264
1999 – 2000	49.901	66.527	19.381	3.678	89.586	139.487
2000 – 2001	50.989	66.927	19.354	3.680	89.961	140.950
2001 – 2002	52.380	68.558	19.623	5.047	93.228	145.608
2002 – 2003	54.132	70.058	19.646	5.885	95.589	149.721
2003 – 2004	54.994	72.098	20.013	6.446	98.557	153.551
2004 – 2005	55.511	74.350	20.600	7.251	102.201	157.712
2005 – 2006	56.119	77.107	20.841	8.056	106.004	162.123
2006 – 2007	57.545	77.475	21.348	8.789	107.612	165.157
2007 – 2008	58.503	78.476	21.571	9.516	109.563	168.066

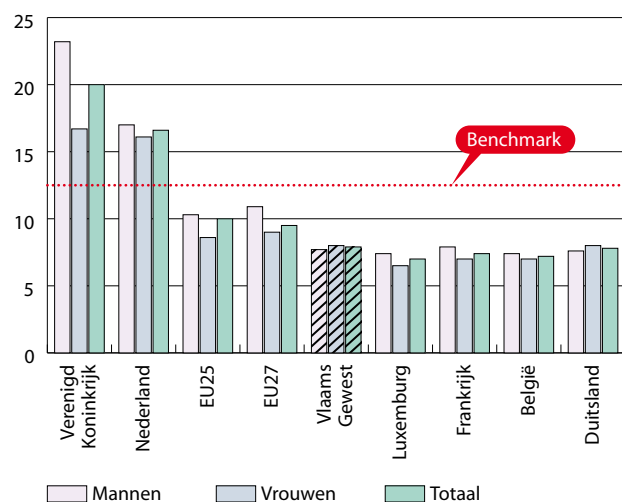
Bron: O&V.

Europese benchmark levenslang leren

De structurele Lissabonindicator met betrekking tot levenslang leren slaat op de deelname van 25-64-jarigen aan een breed spectrum van initiatieven inzake onderwijs en vorming. In 2010 moet op z'n minst 12,5% van de doelgroep deelnemen aan levenslang leren. Het EU27-gemiddelde bedroeg in 2007 9,5%. Het hoogste deelnamepercentage vinden we in Zweden (32%); ook Denemarken en het Verenigd Koninkrijk scoren zeer goed. Het Vlaamse Gewest scoort met 7,9% niet zo goed. Vlaamse vrouwen nemen iets vaker deel dan mannen.

5.54 Levenslang leren

Aandeel van de 25-64-jarigen dat deelnam aan onderwijs of vorming gedurende de vier weken voorafgaand aan de Arbeidskrachtenenquête, naar geslacht, internationale vergelijking, jaargemiddelde 2007. Benchmark 2010: 12,5%.

Bron: O&V, Eurostat.

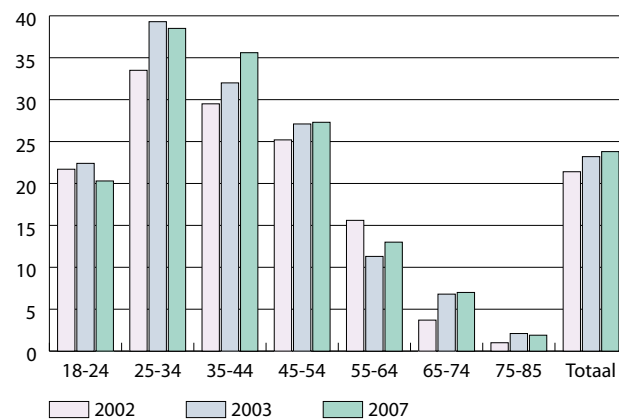
Bijkomende opleiding en vorming

Uit de SCV-survey kunnen we afleiden hoeveel Vlamingen in de voorbije 12 maanden deelnamen aan bijkomende opleidingen, vormingsactiviteiten of trainingen. Over de verschillende jaren heen zien we dat iets meer dan één Vlaming op vijf aangeeft een bijkomende opleiding, vorming of training te hebben gevolgd.

Zowel leeftijd als opleidingsniveau hebben een significant effect op de deelname aan bijkomende opleiding. Met uitzondering van de jongste groep (zij bevinden zich vaak nog in het initieel onderwijs), daalt de deelname gestaag naarmate de leeftijd stijgt. Bij de 25- tot 34-jarigen

5.55 Bijkomende opleiding naar leeftijd

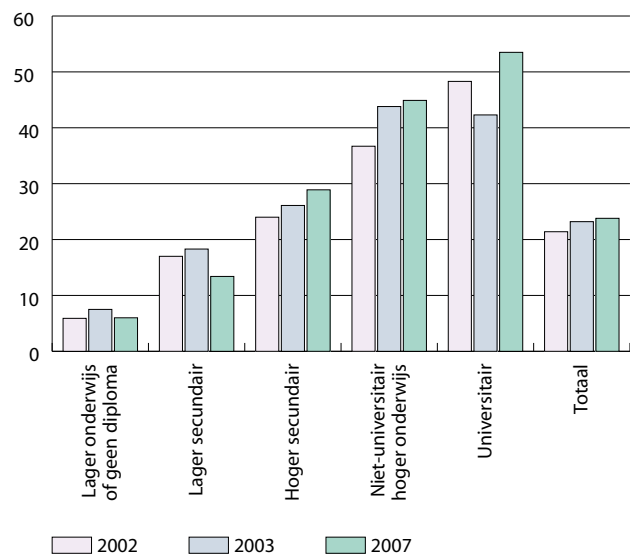
Aandeel van de Vlaamse bevolking dat in de afgelopen 12 maanden deelnam aan bijkomende opleidingen, vormingsactiviteiten of trainingen, naar leeftijdsklasse.

Bron: SCV-surveys 2002, 2003 en 2007.

5.56 Bijkomende opleiding naar opleidingsniveau

Aandeel van de Vlaamse bevolking dat in de afgelopen 12 maanden deelnam aan bijkomende opleidingen, vormingsactiviteiten of trainingen, naar opleidingsniveau.

Bron: SCV-surveys 2002, 2003 en 2007.

geeft ongeveer één op drie aan bijkomende opleiding te hebben gevolgd. De deelname neemt geleidelijk af om na de beroepsactieve leeftijd te eindigen in de buurt van 5%.

Het is duidelijk dat ook opleidingsniveau leidt tot ongelijke deelname. De kloof tussen hoog- en laaggeschoolden is opvallend. Wie maximaal het lager onderwijs afwerkte neemt in minder dan 10% van de gevallen deel aan bijkomende opleiding. Aan het andere uiteinde van de schaal zien we dat zowat de helft van de universitair geschoolden zich nog verder bekwaamt. Hiermee wordt de stelling bevestigd dat het onderwijs een belangrijke taak vervult in het voorbereiden van mensen op levenslang leren. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

Publicaties

- Commission Of The European Communities (2008). Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training – Indicators and Benchmarks 2008 (Commission Staff Working Document). Brussel.
- EURYDICE (2008). Key Data on Teaching Languages at School in Europe – 2008 Edition. Brussel.
- OECD (2008). Education at a Glance 2008 OECD Indicators. Parijs. Vlaams Ministerie Van Onderwijs En Vorming (2008). Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs Schooljaar 2007-2008. Brussel.
- Vlaams Ministerie Van Onderwijs En Vorming, Agentschap Voor Onderwijsdiensten (2009). Rapport Leerplicht: Wie is er niet als de schoolbel rinkelt? Evaluatie 2007-2008. Brussel.

Websites

- Agentschap voor Infrastructuur in het Onderwijs: www.agion.be
- Europese Commissie, Directoraat Generaal Onderwijs & Cultuur: <http://ec.europa.eu/education>
- Europese Commissie, Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat>
- Eurydice – The Information Network on Education in Europe: www.eurydice.org
- FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie: www.statbel.fgov.be
- Organisatie voor Economische Samenwerking & Ontwikkeling: www.oecd.org
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation: www.unesco.org
- Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming: www.ond.vlaanderen.be
- Vlaamse Interuniversitaire Raad: www.vlir.be
- Vlaamse Onderwijsraad: www.vlor.be

DEFINITIES

BAMA-structuur en -opleidingen: vanaf het academiejaar 2004-2005 wordt de bachelor-masterstructuur (BAMA-structuur) progressief jaar na jaar ingevoerd aan de Vlaamse hogescholen en universiteiten. De afbouw van de bestaande opleidingen gebeurt parallel met de opbouw van de bachelors- en mastersopleidingen. Vanaf het academiejaar 2010-2011 kunnen universiteiten en hogescholen nog slechts opleidingen volgens de BAMA-structuur aanbieden met uitzondering van de opleidingen in het studiegebied diergeneeskunde, waarvan de afbouw eindigt in het academiejaar 2010-2011 en van de opleidingen in het studiegebied geneeskunde waarvan de afbouw eindigt in het academiejaar 2011-2012. Al de bachelors- en mastersopleidingen zijn erkend door een besluit van de Vlaamse regering. In Vlaanderen worden volgende BAMA-opleidingen georganiseerd:

- Professioneel gerichte bachelors aan hogescholen;
- Academisch gerichte bachelors aan hogescholen (in het kader van een associatie met een universiteit) en universiteiten;
- Masters aan hogescholen (in het kader van een associatie met een universiteit) en universiteiten.

Budget: het onderwijsbudget wordt uitgedrukt in termen van beschikbare beleidskredieten die jaarlijks in de aangepaste uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap worden ingeschreven. De beleidskredieten zijn de uitgaven waartoe de overheid zich in een bepaald begrotingsjaar engageerde. Deze kredieten omvatten de niet-gesplitste kredieten (NGK), de gesplitste vastleggingskredieten (GVK), de variabele kredieten (VRK), de machtigingen (MAC) en de bijkredieten voor vorige jaren (BVJ), verminderd met de vereffeningkredieten en de uitgaven voor de schuldenlast. De term 'beschikbare kredieten' betekent dat deze kredieten naast de hierboven vermelde kredieten ook het aandeel in de globale provisies (vnl. index en CAO) en kredietherschikkingen omvatten. De internationaal vergelijkbare indicator geeft de financiële inspanning weer die de overheid van een bepaald land of regio ten gunste van het onderwijs levert, en dit in verhouding tot het bruto binnenlands of bruto regionaal product. Volgens de OESO-definitie wordt dit Vlaams onderwijsbudget vermeerderd met de financiële inspanningen voor onderwijs en opleiding van gemeenten en provincies, de middelen van het Syntra, de kinderbijslag die ouders ontvangen voor kinderen boven de 18 jaar, de kost van de onderwijsadministratie, de Europese middelen, de pensioenen van het onderwijspersoneel en alle uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling.

Deelname aan het volwassenonderwijs: de deelname aan het onderwijs voor sociale promotie, het Begeleid Individueel Studeren (B.I.S.), basiseducatie en het deeltijds kunstonderwijs (DKO) worden geanalyseerd. De inschrijvingsgegevens worden gecombineerd met bevolkingsgegevens van het Nationaal Instituut voor de Statistiek, meer bepaald met de 15-64-jarige bevolking. Er kunnen dubbeltellingen in de cijfers zitten. Iemand

kan bijvoorbeeld zowel OSP als DKO volgen en wordt dan twee keer geteld. De cijfergegevens m.b.t. de hier opgenomen Europese indicator zijn afkomstig van de Labour Force Survey (LFS). Het gaat meer bepaald om deze indicator: het percentage van de 25-64-jarige bevolking dat aan één of andere vorm van opleiding of vorming deelnam gedurende de 4 weken voorafgaand aan de survey, naar scholingsgraad. De internationale categorie 'lager secundair onderwijs' stemt in het huidige Vlaamse onderwijssysteem met de eerste graad van het secundair onderwijs overeen. Wie een diploma of getuigschrift van het secundair onderwijs behaalt, meer bepaald wie het tweede leerjaar van de derde graad van het secundair onderwijs succesvol beëindigt, heeft volgens de ISCED-classificatie een scholingsgraad van 'hoger secundair onderwijs'.

Gegevens afkomstig van de VLIR: de personeelsgegevens voor het universitair onderwijs zijn afkomstig van de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR), en hebben betrekking op 1 februari 2006.

Leeftijdsgegevens van het Vlaams onderwijspersoneel in internationaal perspectief: in de vergelijking worden de onderwijsniveaus als volgt gedefinieerd:

- het kleuteronderwijs omvat het gewoon en het buitengewoon kleuteronderwijs;
- het lager onderwijs omvat het gewoon en het buitengewoon lager onderwijs;
- het secundair onderwijs omvat het gewoon en het buitengewoon secundair onderwijs, het deeltijds secundair onderwijs en het secundair onderwijs voor sociale promotie;
- het hoger onderwijs omvat het hogescholenonderwijs, het universitair onderwijs en het hoger onderwijs voor sociale promotie.

In de data omtrent onderwijzend personeel zijn een aantal directie-ambten meegeteld. Als referentie namen we de vroegere EU15-landen waarvoor data beschikbaar waren. Omdat we deze gegevens zelf van de OESO-website downloadden, is er geen OESO- of Europees gemiddelde beschikbaar. In de grafieken met een internationale vergelijking zijn de terbeschikkinggestelden voorafgaand aan het rustpensioen niet in aanmerking genomen voor Vlaanderen. Het onderwijzend personeel van het OSP is daarentegen wél in de internationale cijfers voor Vlaanderen opgenomen. We volgden hiermee steeds de OESO-instructies.

Leerlingen: de leerlingenaantallen hebben betrekking op het aantal ingeschreven leerlingen en studenten op 1 februari 2006. De leerlingen en studenten die ingeschreven zijn in Franstalige scholen of in Franstalige afdelingen van Nederlandstalige scholen onder de bevoegdheid van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap worden niet in dit cijfermateriaal opgenomen. In het hogescholenonderwijs en het universitair onderwijs worden de regelmatige hoofdschrijvingen in de professioneel en academisch gerichte bachelorsopleidingen, in de mastersopleidingen, en in de basisopleidingen in afbouw geregistreerd.

In het onderwijs voor sociale promotie, het deeltijds kunstonderwijs en B.I.S. wordt het aantal inschrijvingen geteld. Dit aantal ligt hoger dan het aantal fysieke personen, omdat een leerling voor meerdere cursussen ingeschreven kan zijn. In het onderwijs voor sociale promotie wordt het aantal inschrijvingen in opleidingen gestart binnen de referentieperiode (van 1 februari tot en met 31 januari) geteld. Leerlingen die omwille van een langdurige ziekte les volgen in het buitengewoon onderwijs (de zogenaamde type-5-leerlingen) worden, om dubbeltellingen te vermijden, niet in het cijfermateriaal opgenomen (buitengewoon kleuteronderwijs: 132 leerlingen, buitengewoon lager onderwijs: 203 leerlingen, buitengewoon secundair onderwijs: 240 leerlingen).

Leerling-leerkracht-ratio: de leerling-leerkracht-ratio geeft aan hoeveel leerlingen er zijn per bezoldigd onderwijzend personeelslid. Het geeft dus geen beeld van de gemiddelde klasgrootte. Ook het buitengewoon onderwijs werd in het Vlaamse cijfermateriaal geïntegreerd. De omkadering is er groter dan in het gewoon onderwijs. Ook het deeltijds onderwijs en het onderwijs voor sociale promotie zijn in de cijfergegevens vervat. Voor de personeelsgegevens moet erop gewezen worden dat al het onderwijzend personeel (budgettaire fulltime-equivalenten) opgenomen is. Zo zitten er personeelsleden in de cijfers die geen klasleerkracht zijn, bijvoorbeeld taakleerkrachten. Ook personeelsleden die zorgen voor vervangingen van minder dan een jaar werden in de basisgegevens opgenomen. We volgen daarmee de OESO-instructies over de 'coverage' en hun definities over leerkrachten.

Overheidskost per leerling: op internationaal vlak wordt de kost per leerling op basis van het aantal financierbare studenten berekend en in US-dollarequivalenten uitgedrukt. Uitgaven voor onderwijsinstellingen per student in vergelijking met het BBP per capita worden berekend door de onderwijsuitgaven per student in de nationale munteenheid af te zetten als percentage van het BBP per capita, ook in de nationale munteenheid. In de gevallen waarbij de onderwijsuitgaven en de BBP-data een andere referentieperiode beslaan, worden de onderwijsdata aan de referentieperiode van de BBP-data aangepast. Men maakt daarbij gebruik van de inflatie ratio's.

Personeel: gegevens afkomstig van het Departement Onderwijs. De personeelsstatistieken registreren enkel het personeel dat ofwel rechtstreeks door het Departement Onderwijs wordt betaald ofwel van wie de lonen ten laste van de werkingsenveloppe van het hogescholenonderwijs zijn. Het personeel van de universitaire sector en het meester-, vak- en dienstpersoneel van het gesubsidieerd onderwijs zitten niet in de statistieken van het Departement Onderwijs. De gesubsidieerde contractuelen evenmin omdat zij niet volledig door het Departement Onderwijs betaald worden. Binnen het onderwijspersoneel maken we een onderscheid tussen enerzijds het bestuurs- en onderwijzend personeel en anderzijds de andere

personeelscategorieën. Het bestuurspersoneel bestaat uit directeurs, adjunct-directeurs, technisch-adviseurs en technische adviseurs-coördinatoren. Het onderwijzend personeel vervult effectief een lesopdracht. De andere personeelscategorieën bestaan uit het administratief personeel, het ondersteunend personeel, het werkliedenpersoneel van het gemeenschapsonderwijs, het opvoedend hulppersoneel, het paramedisch personeel, het CLB-personeel, het inspectiepersoneel, het personeel van de pedagogische begeleiding, het personeel van de semi-internaten en de kinderverzorgsters in het kleuteronderwijs. Het onderwijspersoneel drukken we in budgettaire fulltime-equivalenten uit. De budgettaire fulltimes zijn het resultaat van de sommatie van alle deelopdrachten van alle personeelsleden (m.a.w. met inbegrip van de vervangingen van minder dan één jaar). Bij het hogescholenonderwijs zijn de lesopdrachten van de gastprofessoren en de mandaatvergoedingen vanaf 1995-1996 niet meer in de budgettaire fulltimes opgenomen. Alle gegevens hebben betrekking op de maand januari omdat deze maand representatief voor het schooljaar is, behalve voor het schooljaar 2000-2001 (februari). Voor het beleids- en ondersteunend personeel, de GOK-leerkrachten en de ICT-coördinatoren werd december als basis genomen. In de grafieken die enkel op Vlaanderen betrekking hebben, zijn de terbeschikkinggestelden voorafgaand aan het rustpensioen opgenomen. In de grafieken waar een internationale vergelijking gemaakt wordt, zijn de terbeschikkinggestelden voorafgaand aan het rustpensioen niet in aanmerking genomen voor Vlaanderen. We volgden hiervoor de OESO-instructies.

Salariëring van leerkrachten: deze indicator geeft een beeld van de salarissen van leerkrachten in het onderwijs. De gegevens zijn afkomstig uit de OESO-databank. De salarissen zijn aangepast volgens de 'Purchasing Power Parity' (PPP), zodat vergelijkingen tussen de landen verantwoord zijn. Deze PPP-index wordt jaarlijks door de OESO samengesteld en is een coëfficiënt die per land de koopkracht weergeeft. Er wordt een onderscheid tussen het aanvangs-, het midden carrière- en het maximumsalaris van leerkrachten gemaakt. Het aanvangssalaris is het gemiddeld brutosalaris per jaar voor een voltijds aangestelde leerkracht in het begin van zijn/haar loopbaan met het minimum opleidingsniveau dat vereist is om volledig gekwalificeerd te zijn. Het midden carrière salaris verwijst naar het gemiddeld brutosalaris per jaar na 15 jaar loopbaan voor een voltijds aangestelde leerkracht met het minimum opleidingsniveau dat vereist is om volledig gekwalificeerd te zijn. Hetzelfde geldt voor het maximumsalaris, met dit verschil dat de berekening gebeurt op basis van 27 jaar dienstanciënniteit voor leerkrachten in het kleuter-, lager en in de 1ste graad secundair onderwijs en 25 jaar loopbaan voor geaggregeerden in het secundair onderwijs – groep 2. De term 'brutosalaris' verwijst naar de geïndexeerde bruto jaarwedde (op basis van januari 2003), verhoogd met de eindejaarstoelage en het vakantiegeld. Voor het 'hoger technisch en beroepssecundair onderwijs' – wat overeenkomt met de 2de en 3de graad secundair

onderwijs BSO/KSO/TSO – zijn er geen cijfergegevens in de internationale dataverzameling geïntegreerd. In dit soort onderwijs komen te veel verschillende salarisschalen voor om zinvolle gemiddelden te berekenen. Dat is ook in het buitenland het geval, waardoor de OESO besliste om hiervoor geen indicator te berekenen.

instelling van de Franse Gemeenschap of studies gevolgd in het buitenland). De resultaten van deze groep werd verwerkt aan de hand van VDAB-gegevens.

Scholingsgraad: percentage van de bevolking dat een bepaald onderwijsniveau succesvol beëindigd heeft. De internationale categorie 'lager secundair onderwijs' stemt in het huidige Vlaamse onderwijssysteem met de eerste graad of de tweede graad van het secundair onderwijs overeen. Tot de opleidingen van universitair niveau behoren naast de opleidingen aan de universiteiten ook de twee-cycli-opleidingen aan de hogescholen. Het niet-universitair hoger onderwijs omvat naast het hogescholenonderwijs van één cyclus ook de mensen met een HOSP-diploma. De bron voor de Belgische en Vlaamse gegevens in deze indicator is de jaarlijkse 'Doorlopende Enquête naar de Arbeidskrachten' uitgevoerd door het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Schoolverlater: het Departement Onderwijs voert ieder jaar op 1 februari een telling uit van het aantal leerlingen en studenten. Voor het bepalen van het aantal schoolverlaters van 2005 wordt de telling van 2005 vergeleken met die van 2006. Wie in de eerste telling voorkomt maar niet meer in de tweede, wordt als schoolverlater beschouwd. Deze redenering klopt niet helemaal. Schoolverlaters die een middenstandsopleiding hebben gevolgd, vinden wij hier immers niet terug. Ook schoolverlaters die één of meerdere jaren in het buitenland gestudeerd hebben of studies volgden in een niet erkende onderwijsinstelling of in een onderwijsinstelling die niet onder de bevoegdheid valt van het Departement Onderwijs, komen in deze bestanden niet voor. Wanneer deze schoolverlaters zich inschrijven als werkzoekende bij de VDAB, dan vinden wij ze wel terug in de VDAB-bestanden. Schrijven zij zich niet in als werkzoekende, dan vinden wij ze noch in de onderwijsbestanden, noch in de VDAB-bestanden. De VDAB houdt eveneens een bestand bij van de schoolverlaters die zich als werkzoekende inschrijven in de periode februari-januari. Door het Departement Onderwijs werd dit VDAB-bestand vergeleken met het Onderwijsbestand. Indien een koppeling kon gemaakt worden, dan werden de VDAB-gegevens verrijkt met Onderwijsgegevens. Was een koppeling onmogelijk, dan werden van deze schoolverlaters enkele gegevens ter beschikking gesteld om een verdere analyse mogelijk te maken. De VDAB-bestanden werden verder afgestemd op de registratieperiode binnen Onderwijs. Schoolverlaters die afhaken vóór het einde van het schooljaar of die een nieuw schooljaar aanvatten, maar na het eerste trimester stoppen, worden zo eveneens in rekening gebracht. In tegenstelling tot het voorbije jaar konden nu wel gegevens bekomen worden van Syntra wat betreft de middenstandsopleiding. Daarnaast zijn er nog de personen die één of meerdere jaren studeerden aan een instelling die niet onderworpen is aan de regelgeving van het Departement Onderwijs (privé-onderwijs, onderwijs in een

Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar

HET ULTIEME DOEL VAN HET WELZIJNS- EN GEZONDHEIDSBELEID is “dat elke mens zich goed kan voelen in zijn vel”. Een betere gezondheid en algemeen welbehagen staan daarbij voorop.

Uit een studie naar de vaccinatiegraad bij jonge kinderen in 2008 blijkt dat de vaccinatiegraad voor alle vaccins verbeterd is in vergelijking met de vorige studies uit 1999 en 2005. De vaccinatiegraad van Vlaamse kinderen tussen 18 en 24 maanden bereikt voor alle basisvaccins 95%, het percentage dat nodig is om groepsimmunitet te bereiken. Vlaanderen zit daarmee aan de Europese top wat betreft het vaccinatiebeleid.

Op vlak van borstkankeropsporing blijkt uit de gegevens van de screeningscentra dat gedurende de voorbije 2 jaar gemiddeld 49% van de vrouwen in de doelgroep zich liet screenen naar aanleiding van de campagne. Deze deelnamegraad neemt jaar na jaar toe.

Ondanks de vele campagnes de voorbije jaren neemt het aantal volwassen rokers niet af, in 2008 telde Vlaanderen 29% dagelijkse rokers. Bij de middelbare scholieren werd er de voorbije schooljaren wel minder gerookt.

Sinds 1998 daalde het aantal dodelijke ongevallen bij mannen en vrouwen met respectievelijk 19% en 27%. Dit vooral dankzij een duidelijke afname van het aantal slachtoffers van vervoersongevallen.

Op dit moment is slechts 39% van de Vlaamse volwassenen voldoende fysiek actief, 17% is sedentair te noemen. Amper 1% van de bevolking eet dagelijks voldoende groenten, slechts 5% haalt de aanbeveling voor fruit en ook maar 4% neemt dagelijks voldoende melkproducten tot zich. Ongeveer 6 op de 10 volwassenen heeft een gezond gewicht.

De Vlaamse zelfdodingscijfers behoren tot de hoogste in Europa. Sinds 2000 daalden de cijfers wel met 21% bij mannen en 20% bij vrouwen.

Scorekaart

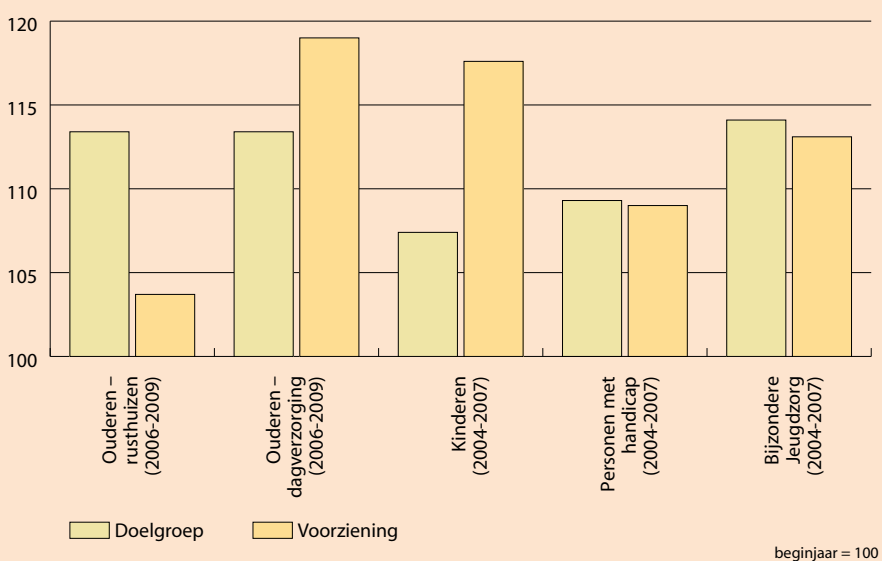
Doelstelling	
Infectieziekten en vaccinatie	
De preventie van infectieziekten moet op significante wijze worden verbeterd door het verder verhogen van de vaccinatiegraad voor polio, kinkhoest, tetanus, difterie, mazelen, bof en rubella.	
Borstkankeropsporing	
Tegen 2012 verloopt het Vlaams bevolkingsonderzoek naar borstkanker bij vrouwen van 50 tot en met 69 jaar doelmatiger.	
Tabak	
Tegen 2015 is het percentage rokers bij de personen van 16 jaar en ouder gedaald tot 20%.	
Ongevallensterfte	
Tegenover 1998 moet het aantal dodelijke ongevallen in de privésfeer en het verkeer afnemen met 20%.	
Voeding en beweging	
Tegen 2015 stijgt het percentage personen dat voldoende fysiek actief is met 10 procent-punten, eten meer mensen evenwichtig overeenkomstig de aanbevelingen van de actieve voedingsdriehoek en blijft het percentage personen met een gezond gewicht minstens behouden.	
Sterfte door zelfdoding	
Tegenover 2000 moet de sterfte door zelfdoding afnemen met 8%.	

Legende

- Positieve evolutie, met doelstelling binnen bereik
- Beperkte of onduidelijke evolutie, maar onvoldoende om doelstelling te bereiken
- Negatieve evolutie, verder weg van doelstelling

Toegankelijke en kwaliteitsvolle zorgvoorzieningen spelen in de gezondheids- en welzijnssituatie een belangrijke rol. Het beleid is er op gericht het zorgaanbod zo uit te breiden dat het rekening houdt met de maatschappelijke evoluties. De capaciteit binnen alle domeinen van de welzijnssector is de voorbije jaren toegenomen. Wordt de capaciteitstoename afgezet tegenover de potentiële doelgroep dan is het beeld veel genuanceerder. De kinderopvang gaat het sterkst vooruit, het aantal plaatsen voor kinderdagopvang steeg duidelijk veel meer dan het aantal jonge kinderen. De bijzondere jeugdzorg en de voorzieningen voor personen met een handicap houden gelijke tred met de toename van het aantal maatregelen en aanvragen. De residentiële oudervoorzieningen brengen het er minder goed vanaf. Het aantal plaatsen in rusthuizen nam dan wel toe, maar deze toename was niet zo sterk als de toename van het aantal ouderen (80-plussers). De semi-residentiële en ambulante ouderenvoorzieningen, die de thuiswonende oudere ondersteuning bieden, nemen wel sterker toe dan de vergrijzing.

Evolutie doelgroepen en voorzieningen

Alle inspanningen ten spijt, leeft nog steeds goed één op tien Vlamingen of bijna 670.000 personen in armoede. Daarmee scoort Vlaanderen wel beter dan de andere gewesten. De voorbije jaren is het aandeel Vlamingen dat moet rond komen met een inkomen onder de armoededrempel echter nauwelijks gedaald. In het Pact van Vilvoorde verbindt de Vlaamse Regering er zich toe om Vlaanderen tegen 2010 op het vlak van armoedebestrijding in de top 5 van de EU-lidstaten te loodsen. Die doelstelling lijkt nu al gehaald. Enkel in Tsjechië en in Nederland ligt het aandeel personen met een verhoogd risico op armoede nog lager. Maar niet alle groepen scoren even goed. Bij de 25- tot 49-jarigen bekleedt Vlaanderen de topospositie in de Europese Unie, bij de 65-plussers valt Vlaanderen terug tot de staart van het peloton.

Armoede uit zich niet alleen op financieel vlak maar gaat tegelijk gepaard met uitsluiting en achterstelling op heel wat andere domeinen. Zo is het verontrustend dat een behoorlijke groep Vlamingen leeft in een gezin zonder arbeidsinkomen. Net bij deze gezinnen worden de hoogste armoedecijfers gemeten. Bijna zeven op tien van de gezinnen met kinderen waar niemand werkt, moet rondkomen met een inkomen onder de armoededrempel. Personen met een laag inkomen zijn minder vaak eigenaar van het huis dat ze bewonen en wonen vaker in huizen met minder comfort en meer gebreken. Ook de gezondheidstoestand van de armste gezinnen is duidelijk minder positief dan die van een gemiddeld gezin. Ten slotte blijken financieel zwakkeren minder sociaal te participeren.

Mortaliteit en morbiditeit

Algemene sterfte

In 2006 stierven 55.722 inwoners van het Vlaamse Gewest. Dat zijn er 764 minder dan in 2005 en 70 minder dan in 2004. De sterfte daalde opnieuw duidelijk in 2006, zeker indien rekening gehouden wordt met de leeftijdsevolutie van de bevolking (gestandaardiseerde sterfte). Deze gestandaardiseerde sterftcijfers vertonen de voorbije 15 jaar een bijna continue, geleidelijke daling, zowel voor mannen als voor vrouwen.

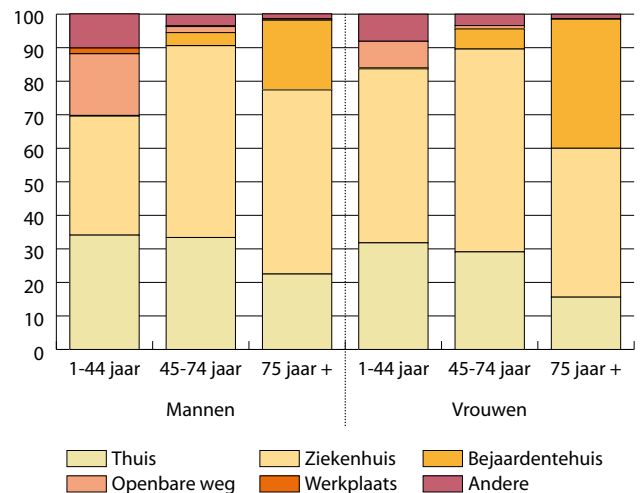
In de wintermaanden overlijden steeds meer mensen dan in de zomer. Dit is voornamelijk te wijten aan longontstekingen en griep. Januari kende de jongste 8 jaar dan ook gemiddeld het hoogste aantal sterfgevallen, september het laagste.

Zowel mannen als vrouwen overlijden vaak in het ziekenhuis. In 2006 vonden respectievelijk 55% en 47% van alle overlijdens plaats in het ziekenhuis. Omdat mannen vaker op jongere leeftijd overlijden, sterven zij vaker thuis dan vrouwen (27% van alle overlijdens bij mannen tegenover 19% bij vrouwen). Vrouwen sterven vaker in een bejaardentehuis dan mannen (31% bij vrouwen tegenover 14% bij mannen).

Voor alle leeftijdscategorieën is het ziekenhuis de meest voorkomende plaats van overlijden, gevolgd door het eigen huis, behalve voor vrouwen van 75 jaar of ouder die vaker in het bejaardentehuis, dan thuis overlijden.

6.2 Plaats van overlijden

Plaats van overlijden naar leeftijdsgroep en geslacht, gemiddelde 2003-2005.

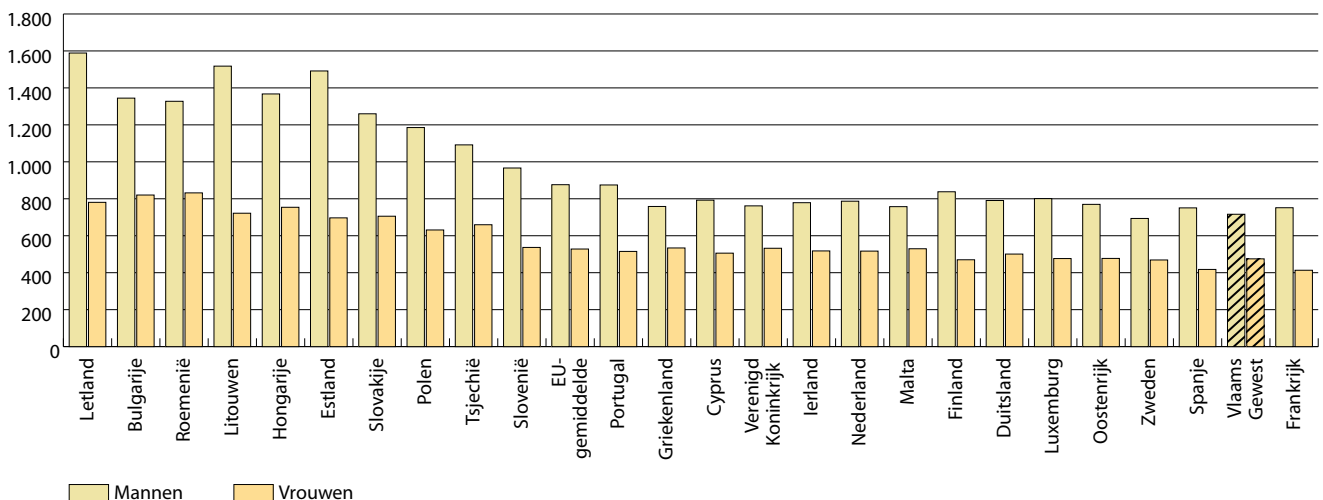
Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

Op de openbare weg en op het werk overlijden voornamelijk jonge mensen.

De Vlaamse sterftcijfers zijn laag. Enkel Zweedse mannen sterven minder snel dan Vlaamse mannen. Franse, Spaanse, Zweedse en Finse vrouwen sterven minder snel

6.1 Gestandaardiseerde sterfte

Rangschikking naar direct gestandaardiseerde sterfte, op basis van de Europese Standaardbevolking, per 100.000 inwoners, naar geslacht, gemiddelde 2004-2006.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

6.3 Belangrijkste doodsoorzaken

Belangrijkste doodsoorzaken per leeftijdscategorie, naar geslacht, in aantal en %, 2006.

	Mannen	Vrouwen
0 jaar	Aandoeningen van moeder en complicaties zwangerschap en bevalling (33 / 22%)	Aangeboren afwijkingen (36 / 29%)
1-4 jaar	Aangeboren afwijkingen / Niet-vervoersongevallen (4 / 13%)	Aangeboren afwijkingen / Endocriene en stofwisselingsziekten (3 / 17%)
5-9 jaar	Leukemie / Vervoersongevallen / Niet-vervoersongevallen (3 / 17%)	Neurologische aandoeningen (3 / 27%)
10-14 jaar	Vervoersongevallen (5 / 36%)	Leukemie / Vervoersongevallen (3 / 21%)
15-19 jaar	Vervoersongevallen (25 / 38%)	Vervoersongevallen (11 / 30%)
20-24 jaar	Vervoersongevallen (63 / 46%)	Vervoersongevallen / Suïcide (7 / 19%)
25-29 jaar	Suïcide (43 / 31%)	Suïcide (10 / 19%)
30-34 jaar	Suïcide (65 / 34%)	Suïcide (13 / 18%)
35-39 jaar	Suïcide (63 / 25%)	Suïcide (22 / 18%)
40-44 jaar	Suïcide (82 / 22%)	Borstkanker (46 / 19%)
45-49 jaar	Suïcide (91 / 15%)	Borstkanker (48 / 13%)
50-54 jaar	Longkanker (110 / 12%)	Borstkanker (106 / 18%)
55-59 jaar	Longkanker (222 / 16%)	Borstkanker (132 / 17%)
60-64 jaar	Longkanker (341 / 18%)	Borstkanker (134 / 15%)
65-69 jaar	Longkanker (431 / 18%)	Borstkanker (141 / 11%)
70-74 jaar	Longkanker (564 / 16%)	Ischemische hartziekten (193 / 9%)
75-79 jaar	Ischemische hartziekten (648 / 13%)	Cerebrovasculaire aandoeningen (368 / 10%)
80-84 jaar	Ischemische hartziekten (642 / 12%)	Cerebrovasculaire aandoeningen (646 / 11%)
85+ jaar	Ischemische hartziekten / Hartinsufficiëntie (658 / 12%)	Hartinsufficiëntie (1.358 / 12%)

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

dan Vlaamse vrouwen. Verder valt het op dat de nieuwe Europese lidstaten slecht scoren. Portugal heeft de hoogste sterftcijfers van de mediterrane landen. Het Verenigd Koninkrijk heeft de slechtste cijfers van de West- en Noord-Europese landen. Zweden heeft de laagste sterftcijfers voor mannen, Frankrijk voor vrouwen.

Niet alleen het sterfterisico verschilt tussen mannen en vrouwen, ook de doodsoorzaken verschillen. Tot de leeftijd van 39 jaar sterven mannen en vrouwen in grote lijnen door gelijkaardige oorzaken met name aangeboren afwijkingen, ongevallen en zelfdoding. Vanaf de leeftijd van 40 tot en met 69 jaar sterven vrouwen in de eerste

plaats aan borstkanker, mannen door zelfdoding (40 tot 49 jaar) en longkanker (50 tot 74 jaar). Daarna volgen voor zowel mannen als vrouwen hart- en vaatziekten. Veel van deze doodsoorzaken kunnen gedeeltelijk vermeden worden, zoals (vervoers)ongevallen en longkanker.

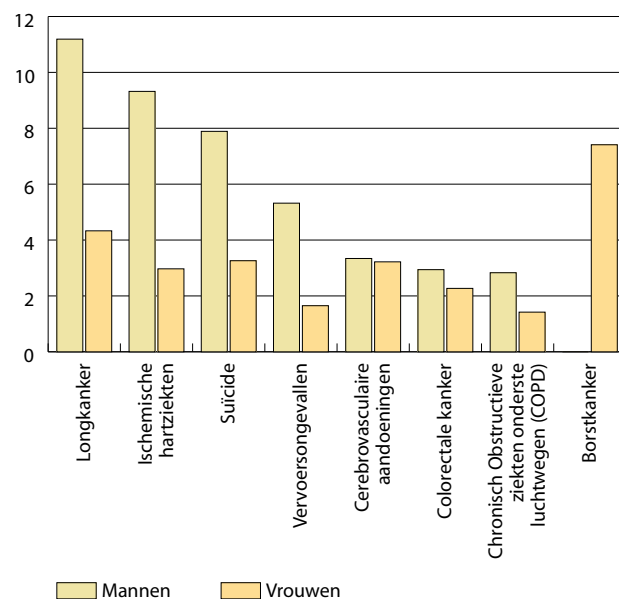
Verloren potentiële jaren

Drie doodsoorzaken veroorzaken bij mannen een derde van de verloren potentiële jaren: longkanker, ischemische hartziekten en zelfdoding. Het totale aantal verloren potentiële jaren is bij mannen 1,5 keer groter dan bij vrouwen. Bij vrouwen is niet longkanker maar borstkanker de belangrijkste oorzaak van voortijdige sterfte (12,5% van het totale VPJ-cijfer). De top 3 bij vrouwen wordt verder aangevuld met longkanker en zelfdoding. In totaal wordt een kwart van de verloren potentiële jaren bij vrouwen toegeschreven aan deze 3 doodsoorzaken. De impact van elke doodsoorzaak is evenwel verschillend. Vervoersongevallen en zelfdoding spelen een belangrijke rol door de sterfte op relatief jonge leeftijd. Kanker en ischemische hartziekten zijn belangrijk omwille van het grote aantal overlijdens die zij veroorzaken op latere leeftijd.

Tussen 1998 en 2006 daalden de totale VPJ-cijfers zowel bij mannen als bij vrouwen, hoewel ze hier berekend worden op de levensverwachting, die blijft stijgen. Deze daling is grotendeels te danken aan de daling van de sterfte door vervoersongevallen en ischemische hartziekten. De VPJ-cijfers voor kanker en andere hart- en vaatziekten daalden ook in deze periode. Daarnaast daalde bij mannen het aantal verloren jaren door longkanker en

6.4 Verloren potentiële jaren

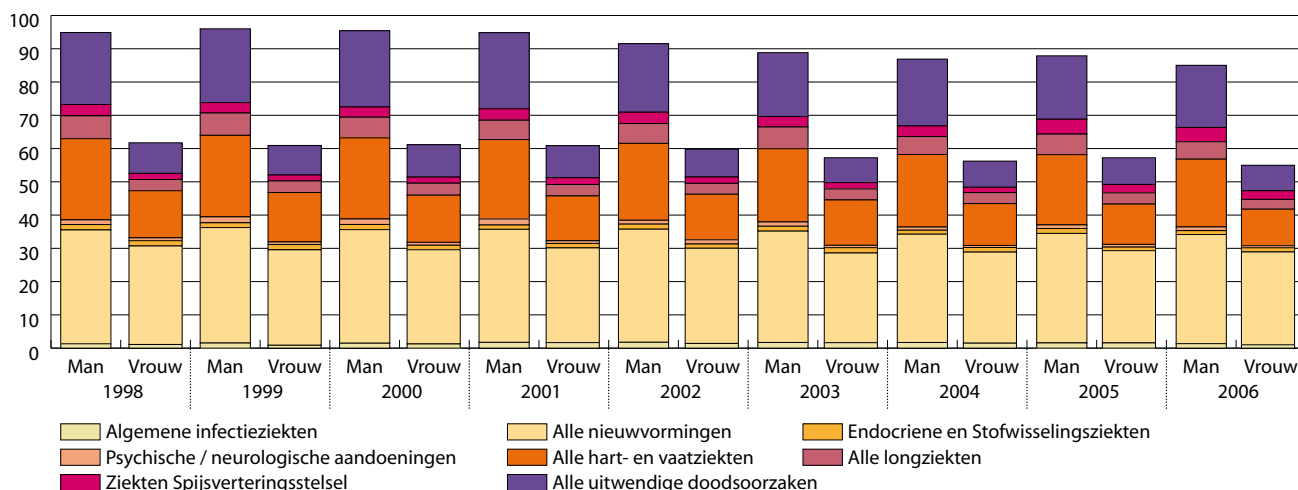
Verloren potentiële jaren per 1.000 persoonsjaren voor enkele belangrijke doodsoorzaken, leeftijdsgroep 1 tot 74 jaar, naar geslacht, 2006.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

6.5 Evolutie verloren potentiële jaren

Evolutie verloren potentiële jaren per 1.000 persoonsjaren en het aandeel van de respectieve doodsoorzaken, naar geslacht, 1998-2006.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

COPD. Bij vrouwen was de daling van het aantal verloren jaren door borstkanker belangrijk. De enige cijfers die licht stegen zijn die voor longkanker bij vrouwen en die voor ziekten van het spijsverteringsstelsel bij mannen en vrouwen.

Foeto-infantiele sterfte

In het Vlaamse Gewest stierven in 2006 553 kinderen voor hun geboorte of tijdens hun eerste levensjaar. Vanaf de geboorte daalt het sterfterisico met de dag. Hoeveel kans een boreling maakt om het eerste jaar te overleven hangt in grote mate af van het gunstige verloop van de zwangerschap: een langere zwangerschapsduur en hoger geboortegewicht zijn dan ook bepalend voor de overlevingskans. De risico's om een kindje te verliezen zijn niet

gelijk voor alle moeders. Vooral tienermoeders, oudere moeders, Turkse en Marokkaanse moeders en moeders zonder partner lopen een hoger risico. Het aantal foeto-infantiele overlijdens blijft schommelen rond 9 per 1.000 pasgeborenen. Dit is vooral een gevolg van stabiele cijfers voor doodgeboorte. De infantiele sterfte of zuigelingensterfte daalde wel nog met gemiddeld 1,4 per 10.000 levendgeborenen per jaar in de periode 1998-2006.

In 2006 bedroeg de infantiele sterfte in Vlaanderen 4,2 per 1.000 geboortes. Dit cijfer is vergelijkbaar met de buurlanden en ligt iets lager dan het gemiddelde voor de EU27 (4,7 per 1.000 geboortes in 2006).

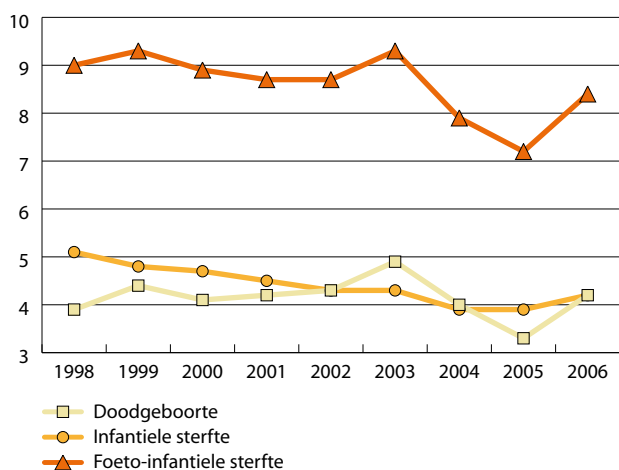
SOA, AIDS en HIV

Sinds het begin van de HIV-epidemie werd in België bij 21.134 personen de diagnose van HIV-infectie gesteld. De voorbije 20 jaar zijn de nieuwe HIV-diagnoses geëvolueerd van gemiddeld 1,8 naar 2,9 gevallen per dag. In de loop van 2007 werden 1.051 nieuwe gevallen geregistreerd. Tijdens de periode 1997-2007 nam het aantal gediagnosticeerde infecties met de helft toe. Deze stijging was vooral uitgesproken tussen 1997 en 2000, daarna is de stijging meer gematigd.

Bij personen met de Belgische nationaliteit werden er de afgelopen drie jaar 6 keer meer mannen dan vrouwen gediagnosticeerd. De zwaarst getroffen leeftijdsklassen zijn bij de mannen de 35 tot 39-jarigen en bij de vrouwen de 30 tot 34-jarigen. De gemiddelde leeftijd voor seropositieve personen stijgt lichtjes met de tijd. Tijdens de periode 1992-1996 bedroeg dit gemiddelde 37,0 jaar, de jongste vier jaar was dit 38,7 jaar. Bijna driekwart van de mannen vermelden homo- of biseksuele contacten als waarschijnlijke overdrachtswijze. Sinds 2001 wordt er een stijging waargenomen voor de homo- biseksuele overdrachtswijze. Bij vrouwen gaat het grotendeels om heteroseksuele overdracht (95% in 2007).

6.6 Foeto-infantiele sterfte

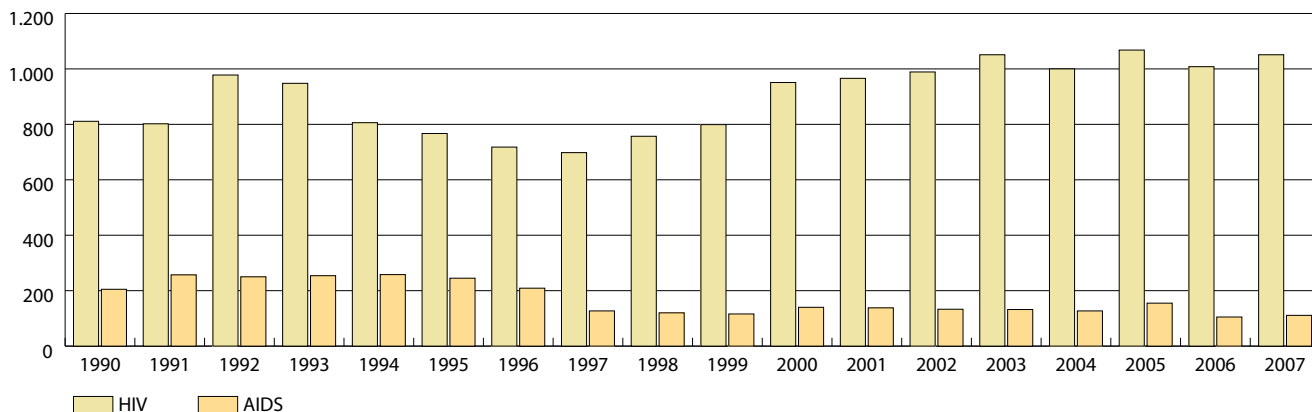
Evolutie van de foeto-infantiele sterftecijfers per 1.000 geboortes, van 1998 tot 2006.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

6.7 HIV en AIDS

Evolutie van het aantal nieuwe HIV-seropositieven en AIDS-gevallen, België, van 1990 tot 2007.

Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

De situatie is erg verschillend bij seropositieve personen van andere nationaliteiten waar er ongeveer evenveel mannelijke als vrouwelijke geïnficeerden zijn en de heteroseksuele overdracht overheerst voor beide geslachten. 70% van de niet-Belgische geïnficeerden in de periode 2005-2007 komt uit Subsaharisch Afrika.

Van de 21.134 personen die als HIV-seropositief werden aangegeven, hebben er eind 2007 3.777 AIDS ontwikkeld. Van hen zijn inmiddels 1.875 patiënten overleden en 530 werden uit het oog verloren. In de loop van 2007 waren er maandelijks gemiddeld 9 nieuwe gevallen en overleden gemiddeld 2 personen per maand aan AIDS. Het aantal nieuwe AIDS-patiënten stabiliseerde tussen 1991 en 1995 tot gemiddeld 250 gevallen per jaar. Daarna ziet men een significante daling dankzij het gebruik van nieuwe antiretrovirale therapieën (AIDS-remmers). Deze daling houdt echter op vanaf 1998. Sindsdien is een nieuwe stabilisatie opgetreden. Dit kan deels verklaard worden doordat een belangrijk deel van de AIDS-patiënten de diagnose van een HIV-infectie pas krijgt op het ogenblik dat AIDS doorbreekt en het dus te laat is

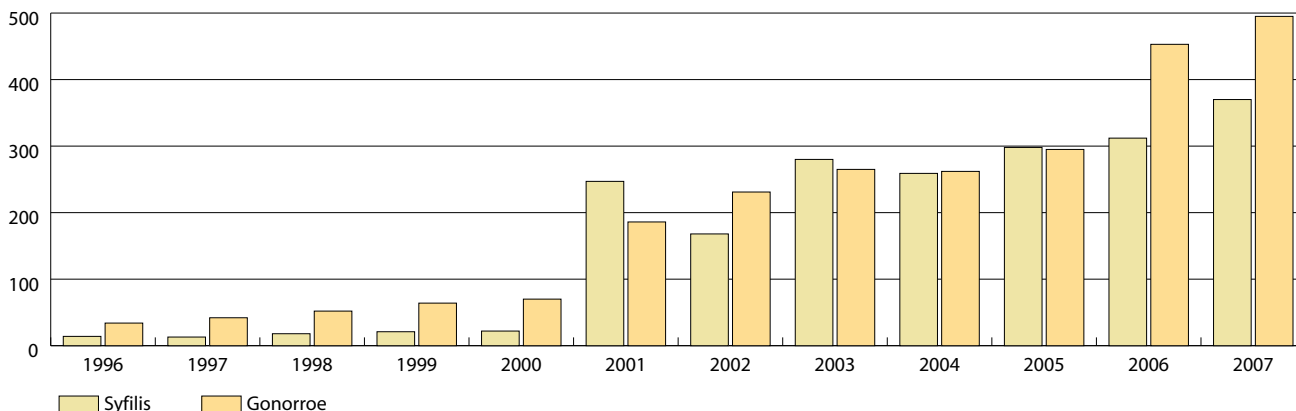
om een behandeling met AIDS-remmers op te starten. In 1995 was deze late diagnose het geval bij een vijfde van de HIV-diagnoses. De jongste jaren loopt dit op tot bijna 40%. Deze verschuiving is te merken bij zowel homo- en biseksuele als heteroseksuele patiënten.

Seksueel overdraagbare aandoeningen zijn sinds 2001 sterk toegenomen. Die trend wordt ook in andere Europese landen gevoeld. De oorzaak is meer onveilig vrijgedrag, zowel bij holebi's als bij hetero's. Dit heeft uiteraard ook mogelijke repercussies bij de verspreiding van HIV. De voorbije jaren nam het aantal gevallen van gonorrhoe fors toe en voorlopig lijkt aan deze stijging nog geen einde te komen. Ook het aantal syfilisgevallen blijft stijgen.

Uit de registratie door het SOA-surveillancesysteem van het WIV blijkt dat er in 2007 ongeveer evenveel mannelijke als vrouwelijke SOA-patiënten waren. Ruim de helft van de getroffen mannen zijn homo- of biseksueel. Bij 6% van de patiënten wordt meer dan één geslachtsziekte aangetroffen. Maar liefst de helft van de homoseksuele mannen met een SOA-episode in 2007 is HIV-positief.

6.8 Seksueel overdraagbare aandoeningen

Evolutie van de incidentie van syfilis en gonorrhoe, van 1996 tot 2007.

Bron: WVG, Gezondheidsinspectie.

Deze proportie blijft constant tussen 2005 en 2007 maar ligt onrustwekkend hoog. Chlamydia is de meest voorkomende geslachtsziekte bij vrouwen, syfilis gevolgd door gonorrhoe bij homoseksuele mannen en genitale wratten bij heteroseksuele mannen.

Zwangerschap en geboorte

Het jaar 2007 was met zijn 66.970 pasgeborenen het vruchtbaarste jaar sedert 1991. In vergelijking met 2006 nam het aantal baby's toe met 1.029 (+1,6%). In vergelijking met het daljaar 2002 is er een groei van 12%.

Eén vrouw op twintig werd zwanger na medisch begeleidde bevruchting. Dit is het hoogste percentage ooit. In 1991 was dit nog maar één vrouw op vijftig. Bij medisch begeleidde bevruchting ontstaat de zwangerschap na ofwel hormoonstimulatie van de ovaria (40%), na IVF (36%) of na ICSI (24%).

Zowel een laag geboortegewicht (< 2,5 kg) als vroeggeboorte (< 37 weken) zijn sinds 2000 quasi ongewijzigd

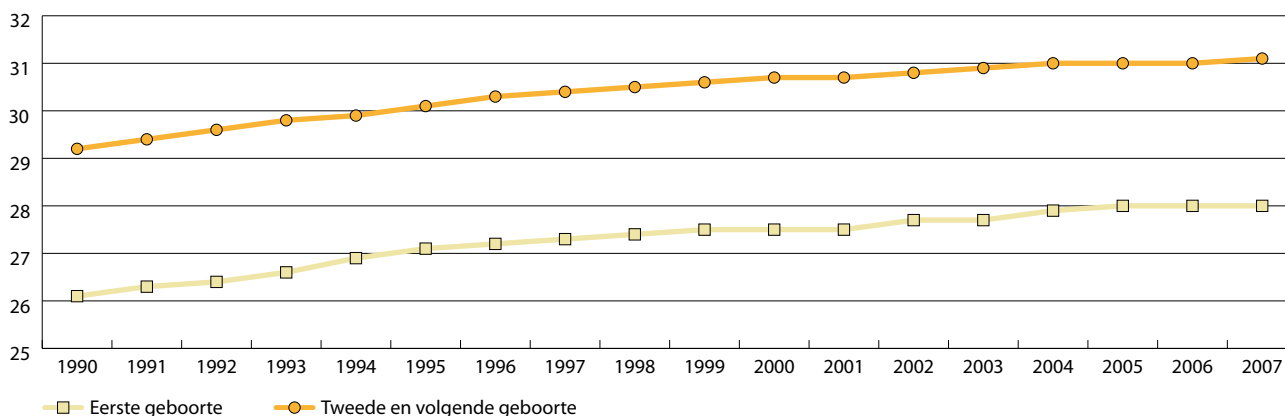
gebleven en bedragen in 2007 respectievelijk 6,7% en 7,1%.

De leeftijd van de moeder bij de verlossing stagneert en dat voor het vierde jaar op rij. Ze bedraagt 28 jaar voor een eerstbarende en 31 jaar voor een meerbarende. Het percentage bevallingen bij vrouwen ouder dan 40 is eveneens gestabiliseerd op 2%, net zoals de tienerbevallingen (2,1%). Toch doet Vlaanderen het hiermee zeker niet slechter dan onze buurlanden. In 2006 bedroeg de gemiddelde maternale leeftijd bij het eerste kind 28,9 jaar in Nederland, 29,1 jaar in Duitsland en 28,6 jaar in Frankrijk.

De inductiepercentages bleven redelijk stabiel doorheen de jaren. In 2004 was er voor het eerst een opmerkelijke daling van het aantal baringen dat kunstmatig wordt ingeleid en de trend zet zich door. In 2007 werden 18,4% van alle eenlingen en 57% van alle meerlingen via keizersnede verlost. Het globale cijfer bedraagt 19%, wat voor het eerst sinds het begin van de SPE-registratie een

6.9 Maternale leeftijd

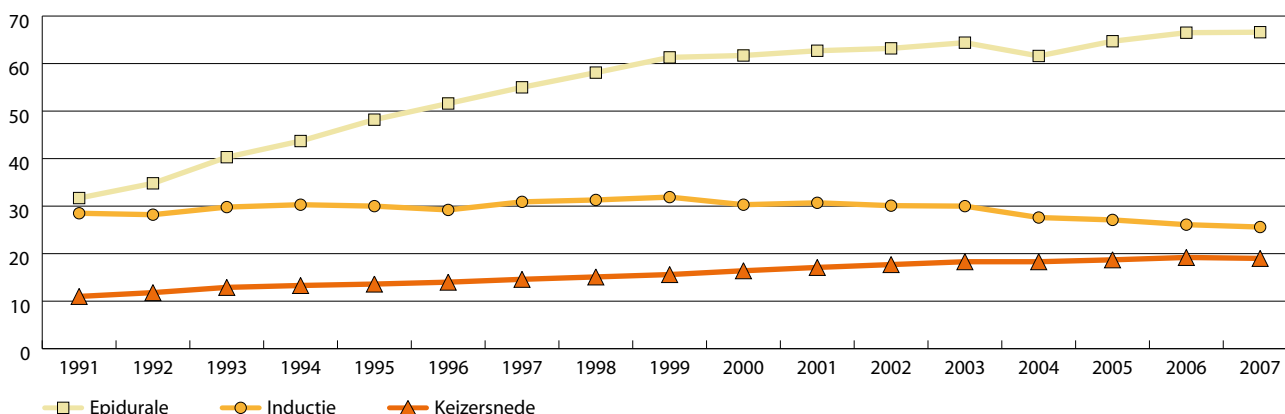
Evolutie van de gemiddelde maternale leeftijd bij een eerste, een tweede en volgende geboorten, van 1990 tot 2007.

Bron: Studiecetrum voor Perinatale Epidemiologie.

6.10 Inducties, epidurales en keizersnedes

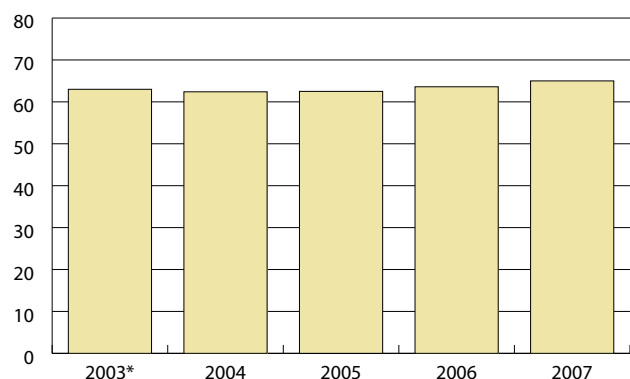
Evolutie van het aantal inducties, epidurales en keizersnedes bij bevallingen, in %, van 1991 tot 2007.

Bron: Studiecetrum voor Perinatale Epidemiologie.

6.11 Borstvoeding

Evolutie van het percentage kinderen dat op dag 6 als startvoeding uitsluitend borstvoeding krijgt, van 2003 tot 2007.

* april-december 2003
Bron: Kind en Gezin.

daling betekent tegenover het voorgaande jaar. De epidurale verdoving is populairder dan ooit. In 1991 beviel net geen derde van de vrouwen met een epidurale, in 2007 was dat tweederde, meer dan een verdubbeling. Deze toename is mede te verklaren door het verhoogde gebruik bij de keizersnede: negen van de tien keizersneden in Vlaanderen gebeuren onder epidurale verdoving.

De maternale sterfte is, net zoals in de meeste geïndustrialiseerde landen, laag en bedraagt doorheen de jaren ongeveer één op vijftienduizend zwangerschappen. In 2007 lieten drie vrouwen het leven in het kraambed, tweemaal was vruchtwaterembolie de oorzaak.

Naast het feit dat borstvoeding een grotere biologische waarde heeft en beter verteert, beschermt borstvoeding ook tegen infecties en draagt ze bij tot het voorkomen van koemelkeiwitallergie. In 2007 kreeg twee derde van de pasgeboren kinderen uitsluitend borstvoeding als startvoeding, een toename van 1,4 procentpunt tegenover 2006. Het percentage kinderen dat uitsluitend borstvoeding als startvoeding krijgt, ligt hoger bij eerstgeborenen dan bij de volgende kinderen. Allochtone kinderen worden veel vaker borstgevoed: bij een niet-Belgisch niet-kansarm gezin bedraagt het percentage 79% tegen-

over slechts 38% bij Belgische kansarme gezinnen. Het percentage borstgevoede kinderen ligt het hoogst bij moeders met een universitair diploma en bij moeders met een zeer laag opleidingsniveau. In dat laatste geval gaat het vaak om allochtone kinderen. Vlaanderen is in Europa zeker geen koploper op het vlak van borstvoeding. De percentages kinderen die als startvoeding uitsluitend borstvoeding krijgen, bedragen in Nederland 75%, Duitsland 86% en Frankrijk 50%. In Europa vallen de Scandinavische landen met 98% in Denemarken en 97% in Zweden op.

Gezondheidsdoelstellingen

In navolging van de Wereldgezondheidsorganisatie is ook de Vlaamse overheid in 1998 gestart met het formuleren van Vlaamse gezondheidsdoelstellingen. Door het formuleren van specifieke, meetbare en algemeen aanvaarde doelstellingen die men in een bepaalde periode wil realiseren, worden accenten gelegd binnen het preventieve gezondheidsbeleid. Het decreet van 21 november 2003 betreffende het preventieve gezondheidsbeleid verankert deze manier van werken in de wetgeving. Daarin wordt geregeld dat voorstellen voor gezondheidsdoelstellingen worden geformuleerd door een gezondheidsconferentie. Tegelijk worden dan strategieën voorgesteld om deze doelstelling te realiseren. De Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement spreken zich ook uit over de doelstelling en de aan te wenden strategieën. Op deze wijze wordt gezocht naar een breed maatschappelijk draagvlak voor de doelstelling in kwestie.

Infectieziekten en vaccinatie

GEZONDHEIDSDOELSTELLING “De preventie van infectieziekten moet op significante wijze worden verbeterd, met name door het verder verhogen van de vaccinatiegraad voor aandoeningen als polio, kinkhoest, tetanus, difterie, mazelen, bof en rubella.”

Uit een studie naar de vaccinatiegraad bij jonge kinderen in 2008 blijkt dat de vaccinatiegraad voor alle vaccins verbeterd is in vergelijking met de vorige studies uit 1999 en 2005. De vaccinatiegraad van Vlaamse kinderen

6.12 Vaccinatiegraad zuigelingen

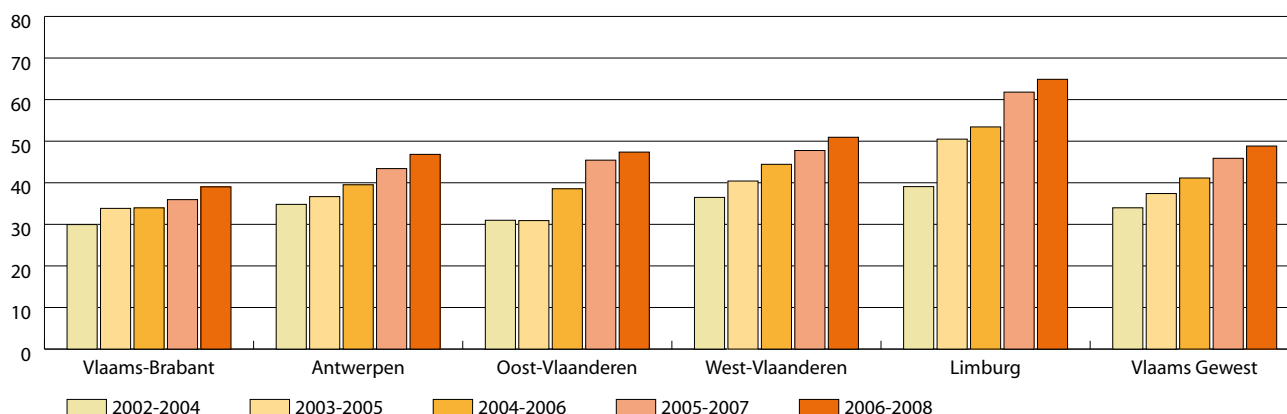
Vaccinatiegraad van kinderen tussen de 18 en 24 maanden, Vlaams Gewest en de buurlanden, 1999, 2005 en 2008.

Vaccin (dosis)	Vlaams Gewest 1999	Vlaams Gewest 2005	Vlaams Gewest 2008	Nederland 2007	Duitsland 2007	Frankrijk 2007	Verenigd Koninkrijk 2007
Polio (3)	96	98	99	96	97	96	92
DTP (4)	89	93	95	94	98	86	81
Hib (3)	78	97	98	96	94	71	92
HepB (3)	68	92	98		87	33	
MBR (1)	83	94	97	96	94	93	86
MenC (1)		94	96	95			90

DTP: Difterie-Tetanus-Pertussis; Hib: H. influenzae type b; HepB: Hepatitis B; MBR: Mazelen-Bof-Rubella; MenC: Meningokokken van serogroep C.
Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

6.13 Evolutie borstkankerscreening

Evolutie van de deelnamegraad van vrouwen van 50 tot 69 jaar aan het borstkankerscreeningsprogramma, in %, van oktober 2002-september 2004 tot oktober 2006-september 2008.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

tussen 18 en 24 maanden bereikt voor alle basisvaccins 95%, het percentage dat nodig is om groepsimmunitet te bereiken. Vlaanderen zit daarmee aan de Europese top wat betreft het vaccinatiebeleid.

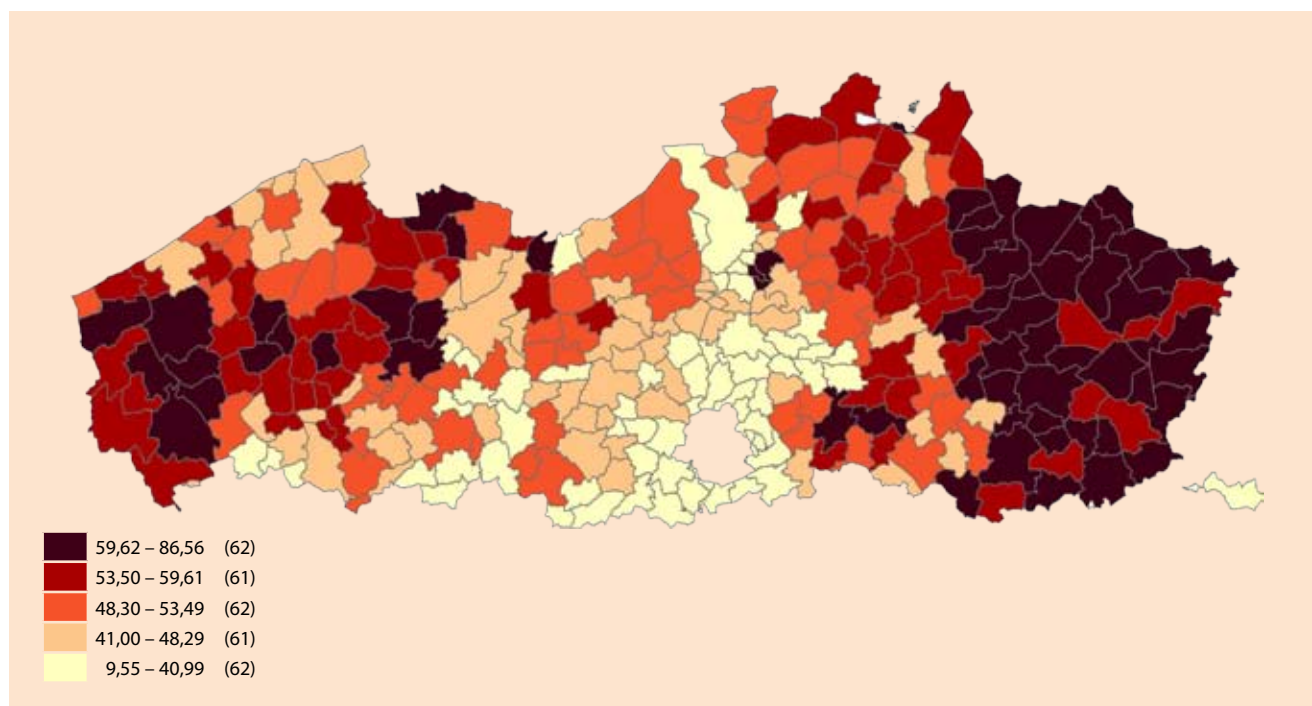
De meeste jonge kinderen worden gevaccineerd via Kind en Gezin (84%). Andere belangrijke vaccinatoren zijn de kinderarts (11%) en de huisarts (4%). De kans op onvolledige vaccinatie is groter bij de laatst geboren kinderen in een gezin, een jongere moeder of een moeder van niet-Belgische herkomst.

Borstkankeropsporing

GEZONDHEIDSDOELSTELLING “Tegen 2012 verloopt het Vlaams bevolkingsonderzoek naar borstkanker bij vrouwen van 50 tot en met 69 jaar doelmatiger, dat wil zeggen voldoende vrouwen nemen deel, meer kankers worden tijdig gevonden en er gebeuren zo weinig mogelijk overbodige onderzoeken.”

6.14 Borstkankerscreening per gemeente

Indeling van de gemeenten naar gelang de deelnamegraad van vrouwen van 50 tot 69 jaar aan het borstkankerscreeningsprogramma, in %, periode oktober 2006-september 2008.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

Uit de gegevens van de verschillende erkende screeningscentra blijkt dat in de tweejaarlijkse periode oktober 2006 – september 2008 gemiddeld 49% van de vrouwen in de doelgroep zich liet screenen naar aanleiding van de campagne. Binnen Vlaanderen vertonen de provincies geen gelijke verdeling. In Limburg is de campagne het meest succesvol, met een participatie van 65% in deze periode. In Vlaams-Brabant werd maar 39% van de vrouwen uit de doelgroep gemobiliseerd. De deelnamegraad neemt toe over de verschillende periodes, maar ook hier is de stijging in Vlaams-Brabant minder groot. Het lagere cijfer in Vlaams-Brabant kan verklaard worden door de lage deelnamegraad in het gebied rond Brussel. De streek van Leuven kent een hoge deelnamegraad. In volgende gemeenten namen meer dan 75% van de vrouwen in de doelgroep deel en werd de doelstelling al (tijdelijk) bereikt: Lommel, Hamont-Achel, Bocholt en Neerpelt in Limburg en Boechout en Lint in Antwerpen. Deze cijfers houden echter een onderschatting in van het totale aantal vrouwen dat gescreend wordt op borstkanker. Het gaat hier om de deelname aan het bevolkingsonderzoek dat via verwijzing door de huisarts of gynaecoloog of via individuele uitnodigingsbrieven de doelgroep tracht te bereiken. Een deel van de vrouwen uit de doelgroep wordt echter door hun arts voor een mammografie verwezen buiten het bevolkingsonderzoek. Deze vrouwen komen niet in de cijfers voor, alhoewel ze allicht recent een mammografie ondergingen.

Tabak, alcohol, drugs

GEZONDHEIDSDOELSTELLING “**Het realiseren van gezondheidswinst op bevolkingsniveau door tegen het jaar 2015 het gebruik van tabak, alcohol en illegale drugs terug te dringen.**”

Deze doelstelling werd verder specifiek omschreven per middel.

Tabak:

- bij personen van 15 jaar en jonger is het percentage rokers niet hoger dan 11%;
- bij personen van 16 jaar en ouder is het percentage rokers niet hoger dan 20%.

Alcohol:

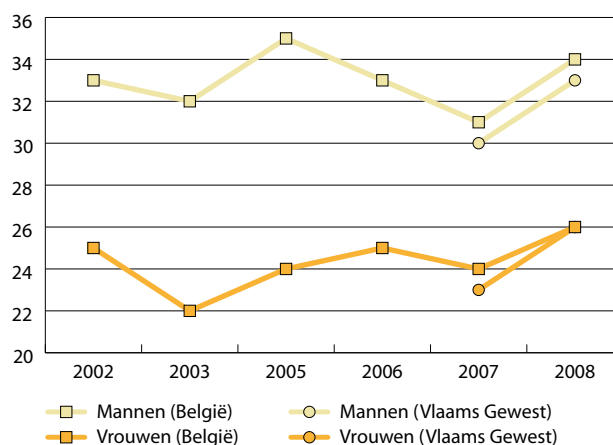
- bij personen van 15 jaar en jonger is het percentage dat meer dan 1 keer per maand drinkt niet hoger dan 20%;
- bij mannen van 16 jaar en ouder is het percentage dat meer dan 21 eenheden per week drinkt niet hoger dan 10%;
- bij vrouwen van 16 jaar en ouder is het percentage dat meer dan 14 eenheden per week drinkt niet hoger dan 4%.

Illegale drugs:

- bij personen van 17 jaar en jonger is het percentage dat 12 maanden voor de bevraging cannabis of een andere illegale drug heeft gebruikt niet hoger dan 7%;

6.15 Evolutie dagelijkse rokers

Evolutie van het aandeel dagelijkse rokers (15 jaar en ouder), naar geslacht, in %, van 2002 tot 2008.

Bron: Stichting tegen Kanker.

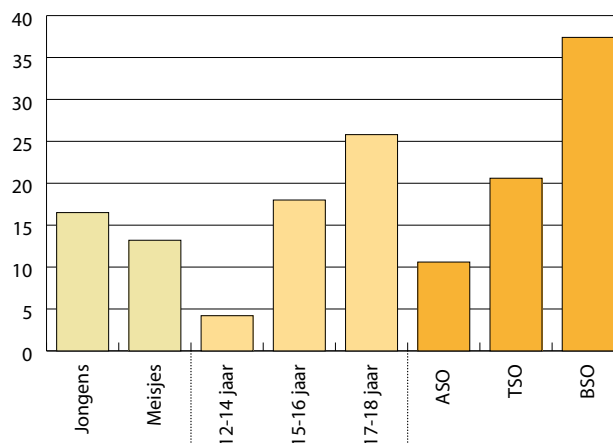
- bij 18- tot 35-jarigen is het percentage dat 12 maanden voor de bevraging cannabis of een andere illegale drug heeft gebruikt niet hoger dan 8%.

Uit een enquête, uitgevoerd in opdracht van de Stichting tegen Kanker, blijkt dat het percentage dagelijkse rokers in België stijgt van 27% in 2007 naar 30% in 2008. Ongeveer de helft van de mensen heeft nooit gerookt. Het uitblijven van nieuwe initiatieven zoals prijsverhogingen of een volledig rookverbod in cafés kunnen hiervoor een verklaring zijn. In Vlaanderen bedraagt het percentage dagelijkse rokers 29% (tegenover 26% in 2007), in Brussel eveneens 29% en in Wallonië 32%.

De voornaamste reden om te stoppen met roken blijft de nadelige invloed op de gezondheid (44%), gevolgd

6.17 Rookgedrag jongeren

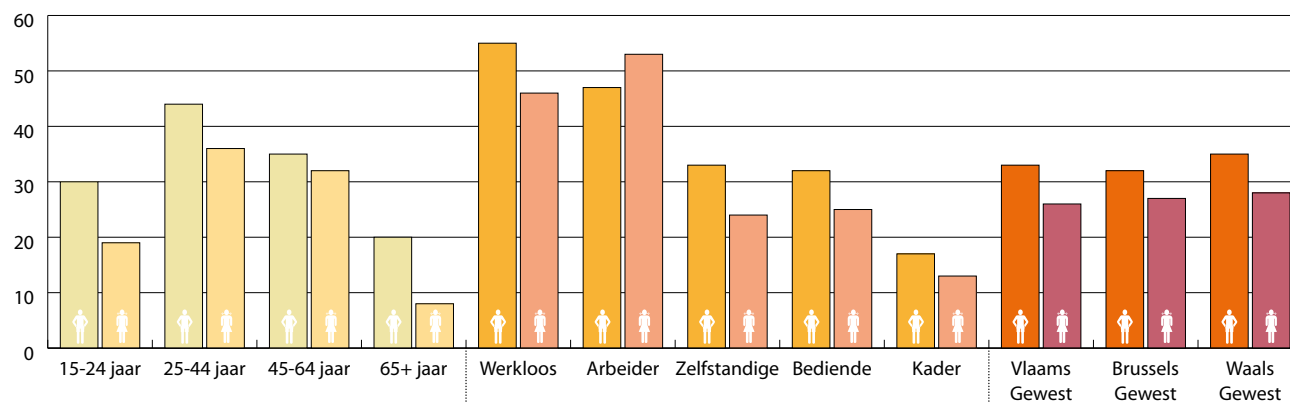
Regelmatige rokers bij leerlingen in het secundair onderwijs, naar geslacht, leeftijd en onderwijsvorm, in %, schooljaar 2007-2008.

Bron: VAD.

6.16 Profiel dagelijkse rokers

Aandeel dagelijkse rokers, naar geslacht, leeftijd, beroep en gewest, in %, 2008.

Bron: Stichting tegen Kanker.

door de prijs van de sigaretten (12%), het advies van de dokter om te stoppen (12%), de wens om niet verslaafd te zijn (9%) en de vraag van vrienden of familieleden (9%). 19% van de rokers wenst te stoppen met roken binnen het jaar, 24% wenst ooit te stoppen, 47% wenst niet te stoppen en 10% spreekt zich hier niet over uit.

Tijdens het schooljaar 2007-2008 heeft 39% van alle middelbare scholieren ooit tabak gerookt, 15% rookt regelmatig. Het aantal rokers stijgt sterk met de leeftijd, bij de 17 tot 18-jarigen rookt ruim een kwart regelmatig. Leerlingen in het TSO en vooral BSO roken beduidend meer dan leerlingen in het ASO. Tussen jongens en meisjes is er maar weinig verschil meer. Over de voorbije acht schooljaren is het globale percentage rokers gedaald, met meer leerlingen die nooit rookten en minder regelmatige rokers. Toch is er tussen het schooljaar 2005-2006 en het schooljaar 2007-

2008 opnieuw een stijging van het aandeel regelmatige rokers, het aandeel scholieren dat nooit rookte bleef onveranderd.

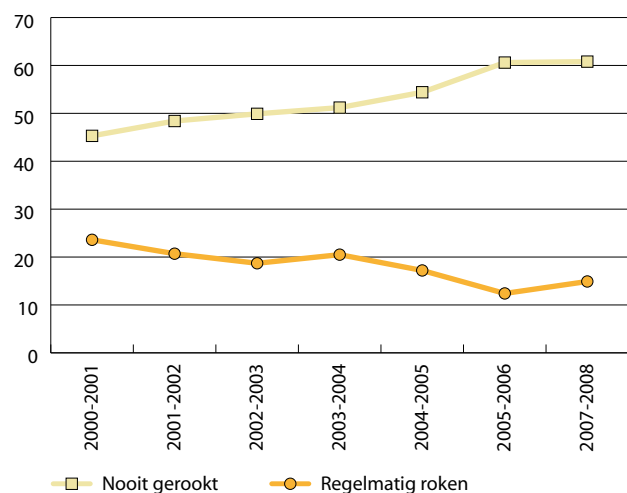
Van alle leerlingen in het secundair onderwijs in het schooljaar 2007-2008 dronk een kwart regelmatig alcohol. Met de leeftijd neemt de frequentie van alcoholgebruik snel toe: 30% van de 15 tot 16-jarigen en bijna de helft van de 17 tot 18-jarigen drinkt regelmatig alcohol. De verschillen tussen de onderwijsvormen en de geslachten zijn veel kleiner geworden dan de voorgaande schooljaren, al tellen jongens nog steeds een grotere groep regelmatige drinkers.

In de afgelopen acht schooljaren is het relatieve aantal leerlingen dat nooit alcohol heeft gedronken duidelijk gestegen. Het percentage leerlingen dat regelmatig alcohol dronk, kende een lichte afname.

Het illegale druggebruik in het secundair onderwijs beperkt zich in grote mate tot het gebruik van cannabis. Het gebruik van andere illegale drugs is over het algemeen

6.18 Evolutie rookgedrag jongeren

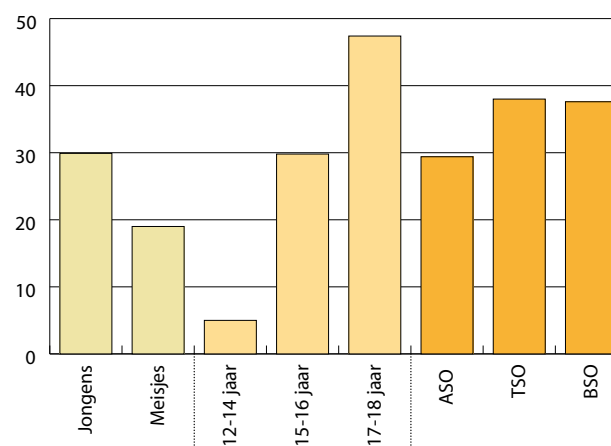
Evolutie in tabaksgebruik van leerlingen in het secundair onderwijs, in %, van schooljaar 2000-2001 tot schooljaar 2007-2008.

Bron: VAD.

6.19 Alcoholgebruik jongeren

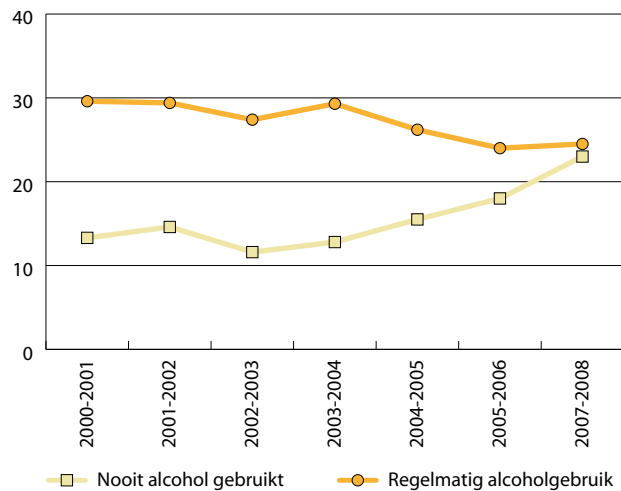
Regelmatig alcoholgebruik bij leerlingen in het secundair onderwijs, naar geslacht, leeftijd en onderwijsvorm, in %, schooljaar 2007-2008.

Bron: VAD.

6.20 Evolutie alcoholgebruik jongeren

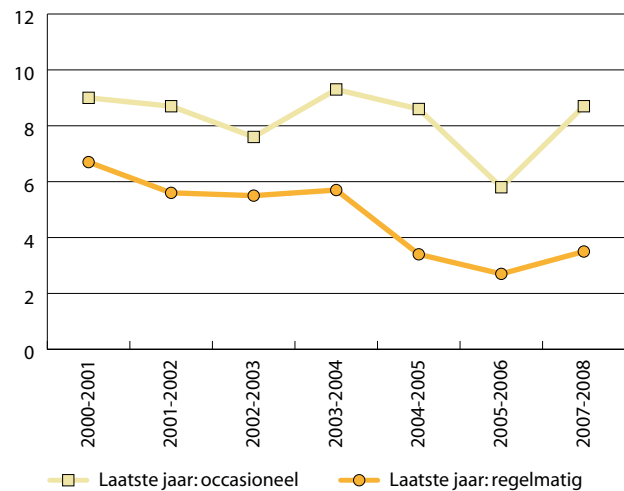
Evolutie in alcoholgebruik van leerlingen in het secundair onderwijs, in %, van schooljaar 2000-2001 tot schooljaar 2007-2008.

Bron: VAD.

6.22 Evolutie cannabisgebruik jongeren

Evolutie in laatstejaarsgebruik van cannabis bij leerlingen in het secundair onderwijs, in %, van schooljaar 2000-2001 tot schooljaar 2007-2008.

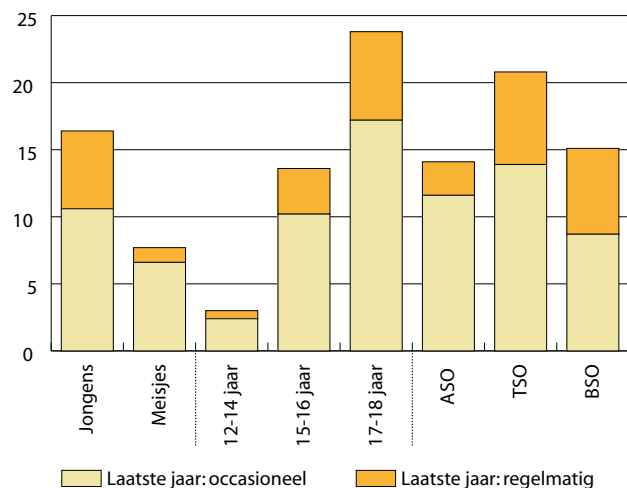

Bron: VAD.

meen een marginaal en occasioneel gebeuren. 12% van alle leerlingen heeft het voorbije jaar cannabis gebruikt: 9% occasioneel, 3,5% regelmatig. Het gebruik van cannabis neemt gradueel toe met de leeftijd. In de groep 17 tot 18-jarigen heeft 24% het voorbije jaar cannabis gebruikt. Cannabis wordt, zowel occasioneel als regelmatig, meer door jongens dan meisjes gebruikt. Onder de gebruikers van cannabis zijn er meer occasionele dan regelmatige gebruikers, en dit in alle leeftijdscategorieën, in de drie onderwijsvormen en bij jongens en meisjes. Tussen het schooljaar 2000-2001 en het schooljaar 2005-2006 deed zich een daling voor van het laatstejaarsgebruik. In het schooljaar 2007-2008 kende vooral het occasioneel laatstejaarsgebruik terug een stijging.

6.21 Cannabisgebruik jongeren

Laatstejaarsgebruik van cannabis bij leerlingen in het secundair onderwijs, naar geslacht, leeftijd en onderwijsvorm, in %, schooljaar 2007-2008.

Bron: VAD.

Ongevallensterfte

GEZONDHEIDSDOELSTELLING “Het aantal dodelijke ongevallen in de privésfeer en het verkeer moeten afnemen met 20% (ten opzichte van 1998).”

Sinds 1998 is het aantal sterfgevallen door ongevallen bij mannen gedaald met 19%. Hiermee is voor mannen de doelstelling net niet meer bereikt. Toch daalde het aantal mannelijke slachtoffers van vervoersongevallen met 40%. De sterfte door niet-vervoersongevallen nam echter niet af bij mannen. Het aantal overlijdens door vallen daalde wel met 13%, maar het aantal overlijdens door de overige ongevallen steeg met 18%.

Het aantal sterfgevallen door ongevallen bij vrouwen is gedaald met 27%. Hiermee blijft de doelstelling voor vrouwen bereikt. Het aantal vrouwelijke slachtoffers in het vervoer daalde met 44%. Het aantal sterfgevallen door een ongelukkige val daalde met 33%, bij de overige ongevallen was er een daling met 8%.

Voeding en beweging

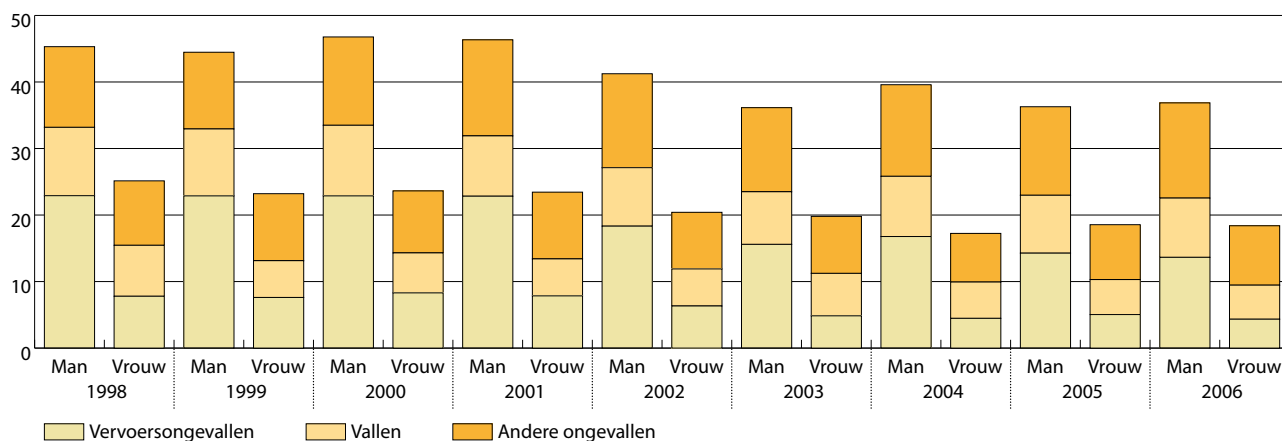
GEZONDHEIDSDOELSTELLING “Het realiseren van gezondheidswinst op bevolkingsniveau door een stijging van het aantal mensen dat voldoende fysiek actief is, evenwichtig eet en een gezond gewicht nastreeft.”

Deze gezondheidsdoelstelling is opgesplitst in vijf meer concrete subdoelstellingen:

- 1 tegen 2015 stijgt het percentage personen dat voldoende fysiek actief is om gezondheidswinst te behalen met 10%-punten;
- 2 tegen 2015 daalt het percentage sedentaire personen met 10 ppt;

6.23 Ongevallensterfte

Evolutie van de direct gestandaardiseerde sterfte door ongevallen, naar geslacht, per 100.000 inwoners, van 1998 tot 2006.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

- 3 tegen 2015 stijgt het percentage moeders dat met borstvoeding start (gemeten op dag 6) van 64 naar 74%;
- 4 tegen 2015 eten meer mensen evenwichtig overeenkomstig de aanbevelingen van de actieve voedingsdriehoek;
- 5 tegen 2015 blijft het percentage personen met een gezond gewicht minstens behouden.

Voldoende fysieke activiteit betekent voor volwassenen dagelijks minstens een half uur bewegen met een matige fysieke inspanning ofwel drie dagen per week minstens 20 minuten intense activiteit. Op dit moment haalt slechts 39% van de Vlaamse volwassenen deze aanbeveling. 17% van de volwassenen is inactief of sedentair te noemen. Momenteel geeft slechts 65% van de vrouwen borstvoeding op dag 6 na de bevalling. Aanbevolen wordt om dagelijks 1,5 liter te drinken waarvan minstens 1 liter water. Slechts 22% van de volwassenen doet dit. Gemiddeld bedraagt de inname 0,67 liter. Amper 1% van de bevolking eet 300 gram groenten per dag en slechts 38% eet dagelijks groenten. Ook eet maar 5% 2 stukken (of 250 gram) fruit per dag en slechts de helft eet dagelijks fruit. We gebruiken best ongeveer 450 ml halfvolle melk-

producten per dag, slechts 4% van de volwassen bevolking haalt deze norm. Bij volwassenen komt een gezond gewicht overeen met een BMI tussen de 18,5 en 25, ongeveer zes op de tien volwassen voldoet hieraan.

Geestelijke gezondheid en zelfdoding

GEZONDHEIDSDOELSTELLING “De sterfte door zelfdoding bij mannen en vrouwen moet tegen 2010 verminderd zijn met 8% ten opzichte van 2000.”

In 2006 stierven 980 personen door zelfdoding, bijna 3 op 4 van hen waren mannen. Zelfdoding is de meest voorkomende doodsoorzaak bij mannen tussen 25 en 49 jaar, en bij vrouwen tussen 25 en 39 jaar. De belangrijkste methode is ophanging (verhanging, wurging en verstikking).

In de periode 1995-2006 is er geen significante trend in de gestandaardiseerde zelfdodingssterftecijfers vast te stellen. In 2006 was het aantal suïcides bij mannen wel duidelijk lager dan in de jaren daarvoor. Tijdens de hele periode zijn de sterftecijfers voor vrouwen beduidend

6.24 Aanbevelingen voeding en beweging

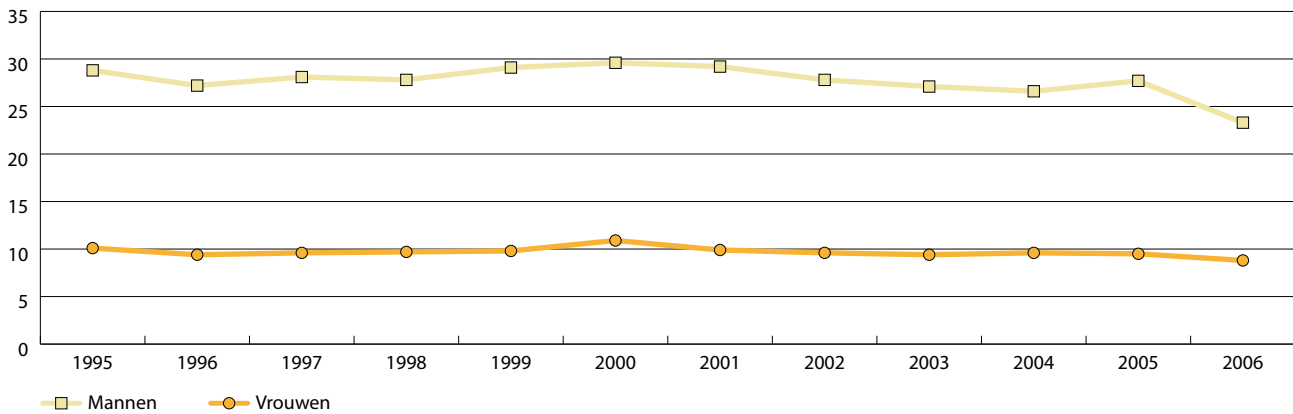
Percentage volwassenen (19-59 jaar) dat de aanbevelingen uit de subdoelstellingen haalt en doelstellingen tegen 2015, in %.

		Huidige situatie	Doel 2015
Personen dat voldoende fysiek actief is	mannen	49	59
	vrouwen	29	39
Sedentaire personen	mannen	11	2
	vrouwen	22	12
Moeders dat met borstvoeding start		65	74
Personen dat aanbeveling voor water haalt		22	32
Personen dat aanbeveling voor groenten haalt		1	11
Personen dat aanbeveling voor fruit haalt		5	15
Personen dat aanbeveling voor melkproducten en calciumverrijkte sojaproducten haalt		4	14
Personen met een gezond gewicht	mannen	53	53
	vrouwen	67	67

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

6.25 Zelfdoding

Evolutie van de direct gestandaardiseerde sterftcijfers door zelfdoding, per 100.000 inwoners, naar geslacht, van 1995 tot 2006.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

lager dan deze voor mannen. De Vlaamse zelfdodingscijfers behoren samen met die van Finland tot de hoogste in de EU15.

De doelstelling van 8% minder zelfdodingen werd in 2006 ruim gehaald. Voor mannen was er een daling van 21% tussen het gestandaardiseerde aantal overlijdens in 2000 en 2006. Dit is duidelijk meer dan de vooropgestelde 8%. Voor vrouwen daalde het gestandaardiseerde aantal overlijdens met 20%. Ook bij hen is de doelstelling dus ruim gehaald. Hierbij dient opgemerkt dat een deel van de verklaring hiervoor, zit in de piek van het aantal overlijdens in 2000, het referentiejaar voor het halen van de doelstelling.

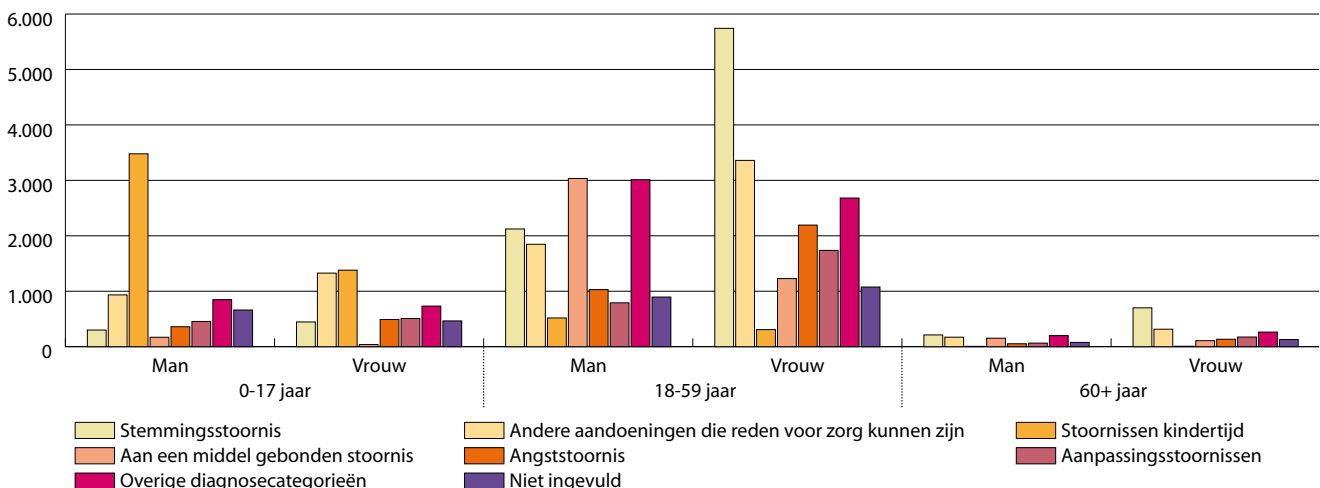
De helft van de zelfdodingen gebeurt bij mannen en vrouwen jonger dan 50. Het grote aantal overlijdens op relatief jonge leeftijd zorgt ervoor dat zelfdoding verantwoordelijk is voor bijna evenveel verloren jaren als longkanker of ischemische hartziekten.

In 2007 kregen 47.978 personen hulp in een Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG). Gemiddeld vonden er tijdens één zorgperiode 7,2 hulpactiviteiten plaats. Bij de cliëntpopulatie wordt de grootste groep gevormd door de volwassenen tussen 18 en 59 jaar (67% van de cliënten), gevolgd door jongeren tot 17 jaar (27%). De groep ouderen is met 6% minimaal vertegenwoordigd. Enkel bij jongeren zijn er meer jongens dan meisjes (13 jongens tegenover 10 meisjes). In de andere leeftijdsgroepen is er steeds een overwicht aan vrouwen. In de leeftijdscategorie 18-59 jaar zijn er 10 mannen tegenover 14 vrouwen, bij de 60-plussers 1 man tegenover 2 vrouwen.

Bij volwassen vrouwen zijn stemmingsstoornissen de belangrijkste diagnose, bij mannen de aan middelen gebonden stoornissen. Bij jongens en meisjes maken stoornissen uit de kinderjaren het leeuwendeel uit. ■

6.26 Diagnose CGG

Belangrijkste diagnose bij centra geestelijke gezondheidszorg, naar leeftijd en geslacht, aantal zorgperiodes in behandelingsfase, 2007.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

Het welzijn van zoveel mogelijk mensen verbeteren is het hoofddoel van de overheid. De overheid heeft binnen het welzijnsdomein een onvervangbare opdracht, maar ze vervult die des te zorgvuldiger als ze ook de zelfzorg, de vraag naar zelfredzaamheid en de mogelijkheden van de netwerken rond elke persoon respecteert en ondersteunt. Het mobiliseren van dit menselijk engagement betekent niet dat het aanbod van professionele hulpverlening niet moet worden uitgebreid. Een goede beschikbaarheid en betaalbaarheid van kwaliteitsvolle zorg zijn in het welzijnsbeleid immers essentieel.

Gezinnen

De regering wil een gezinsbeleid voeren dat de nodige randvoorwaarden vervult, zodat mensen hun kindereens kunnen waarmaken en ouders gemakkelijker werk en gezinszorg kunnen combineren.

In 2007 waren er ruim 2,5 miljoen huishoudens. Vier op de tien **huishoudens** zijn gezinnen met thuiswonende kinderen, drie op de tien zijn koppels zonder thuiswonende kinderen en nog eens drie op tien huishoudens bestaat uit één persoon. Cijfermatig legt het gezin met kinderen het meeste gewicht in de schaal: 3,7 miljoen Vlamingen of 61% van de bevolking maakt deel uit van een gezin. Ongeveer 24% van de bevolking woont met een partner samen zonder dat kinderen tot het huishouden behoren en 12% van de bevolking woont alleen. Sinds 1990 is er een forse afname bij de categorie gehuwd paar met thuiswonende kinderen en een stijging bij de niet-gehuwde paren en vooral van de eenpersoonsgezinnen en de eenouder huishoudens.

6.27 Huishoudens

Huishoudens naar type en personen naar huishoudtype (in %), Vlaams Gewest, 1990 en 2007

	Huishoudens van elk type		Personen in elk type	
	1990	2007	1990	2007
Eenpersoonshuishouden	24,9	29,7	9,6	12,4
Gehuwd paar zonder thuiswonend kind	24,6	23,9	19,3	20,2
Niet-gehuwd paar zonder thuiswonend kind	1,6	5,0	1,3	4,2
Gehuwd paar met thuiswonend(e) kind(eren)	39,9	27,7	59,6	45,4
Niet-gehuwd paar met thuiswonend(e) kind(eren)	1,0	4,3	1,5	6,5
Eenouderhuishouden met thuiswonend(e) kind(eren)	6,6	8,0	6,7	8,8
Ander type huishouden	1,3	1,4	1,1	1,3
Collectief huishouden			0,9	1,2
Aantal huishoudens (× 1.000)	2.212,6	2.557,0		
Aantal personen (× 1.000)			5.739,7	6.117,4

Bron: SVR-rapport (2008/3)

Kinderopvang

De overheid wil dat alle gezinnen terecht kunnen bij betaalbare en kwaliteitsvolle **kinderopvang**. Het opvangaanbod dient daarbij te beantwoorden aan de lokale en regionale opvangbehoeften.

Eind 2007 waren er in totaal 104.217 plaatsen in de opvangvoorzieningen met een erkenning of met een attest van toezicht van Kind en Gezin. Dat is 4,7% meer dan het jaar voordien en een meer dan verdubbeling tegenover 1995. Het voorschoolse aanbod afgewogen tegen het totaal aantal kinderen jonger dan 3 jaar gaat reeds jaren in stijgende lijn, van 221 plaatsen in 1995 tot 344 plaatsen per duizend kinderen onder de 3 jaar in 2007. De lichte daling in 2006 is te wijten aan het feit dat de toename van de capaciteit onvoldoende was om de stijging van de geboorten te compenseren.

Het cijfer van de aanwezige kinderen toont aan hoeveel kinderen er kunnen worden opgevangen binnen de beschikbare capaciteit. Het aantal aanwezige kinderen stijgt al jaren. Begin 2007 waren er in totaal 153.681 kinderen aanwezig in de opvang. Voor ruim de helft van deze kinderen ging het om voorschoolse opvang.

6.28 Kinderopvangplaatsen

Totaal aantal plaatsen voor kinderen tussen 0 en 12 jaar in erkende (en gesubsidieerde) opvangvoorzieningen en in opvangvoorzieningen met attest van toezicht, van 1995 tot 2007, het Vlaamse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

	1995	2000	2005	2006	2007
Aantal plaatsen	49.350	78.942	95.529	99.555	104.217

Bron: Kind en Gezin.

6.29 Voorschoolse kinderopvang

Aantal plaatsen voor kinderen jonger dan 3 jaar in erkende (en gesubsidieerde) opvangvoorzieningen en in opvangvoorzieningen met een attest van toezicht in verhouding tot 1.000 kinderen van 0 tot 3 jaar, van 1995 tot 2007, Vlaams Gewest.

1995	2000	2005	2006	2007
221,80	298,70	344,00	342,40	344,70

* Deze cijfers zijn enigszins overschat omdat ook kinderen boven de drie jaar worden opgevangen in de vermelde voorzieningen. Het is evenwel niet mogelijk om het aantal plaatsen dat voor buitenschoolse opvang gebruikt wordt te ramen. Het aantal plaatsen in voorzieningen die enkel buitenschoolse opvang aanbieden, wordt wel in mindering gebracht.
Bron: Kind en Gezin.

De werkelijke bezettingsgraad per plaats voor de erkende kinderdagverblijven bedraagt 81,9% en 74,3% voor de diensten voor onthaalouders. De bezettingsgraad stijgt over de tijd.

De EU hanteert de **Barcelona-norm** om de verschillende landen met elkaar te vergelijken inzake de vooruitgang die gemaakt wordt op vlak van kinderopvang. De definitie die de EU hanteert voor deze norm is

het percentage van het totale aantal kinderen uit een bepaalde leeftijdsgroep dat toegang moet hebben tot een vorm van formele kinderopvang. Deze norm is, voor wat de kinderen jonger dan 3 jaar betreft, vastgelegd op 33%. Dit betekent dat 33% van alle kinderen jonger dan 3 jaar toegang moet hebben tot de kinderopvang. Vlaanderen behaalt deze norm ruimschoots. In 2007 wordt immers een totaal bereikt van 42,8% van alle kinderen onder de 3 jaar die terecht kunnen in de formele kinderopvang. Binnen Europa hebben enkel de Scandinavische landen een beter uitgebouwde kinderopvang.

Een recent rapport van Unicef vergelijkt landen met elkaar aan de hand van tien criteria waaraan de kinderopvang en preprimair onderwijs minstens moet voldoen. Toegankelijkheid is een criterium, naast kwaliteit en de beleidscontext. Enkel Zweden haalt het maximum. Daarna volgen de andere Scandinavische landen en Frankrijk. Vlaanderen haalt zes op de tien minimumcriteria. De Unicef-normen waaraan in Vlaanderen momenteel niet wordt voldaan zijn: minstens één jaar ouderschapsverlof; minimum 80% van het personeel moet een relevante opleiding heb-

6.30 Aanwezige kinderen

Aantal aanwezige kinderen volgens soort opvang, 2004 - 2007, telkens in de week van 1 februari.

	2004	2005	2006	2007
Voorschoolse opvang:				
• kinderdagverblijven	17.501	18.543	18.867	19.744
• diensten voor onthaalouders	29.678	30.281	32.364	34.918
• zelfstandige onthaalouders	7.247	7.083	7.028	7.331
• mini-crèches en zelfstandige kinderdagverblijven, waarvan:	16.615	18.760	20.338	21.547
– mini-crèches	12.163	14.003	15.316	16.653
– zelfstandige kinderdagverblijven	4.452	4.757	5.022	4.894
Totaal	71.041	74.667	78.597	83.540
Buitenschoolse opvang:				
• kinderdagverblijven	2.281	2.554	2.638	2.430
• diensten voor onthaalouders	6.545	6.708	7.328	6.990
• initiatieven voor buitenschoolse opvang	46.179	48.036	50.347	55.458
• zelfstandige onthaalouders	1.021	1.152	1.266	1.118
• mini-crèches en zelfstandige kinderdagverblijven, waarvan:	1.957	2.532	4.228	4.145
– mini-crèches	1.413	1.745	1.968	1.910
– zelfstandige kinderdagverblijven	544	787	2.260	2.235
Totaal	57.983	60.982	65.807	70.141
Algemeen totaal	129.024	135.649	144.404	153.681

Bron: Kind en Gezin.

6.31 Werkelijke bezettingsgraad*

Evolutie van de werkelijke bezettingsgraad per plaats in de erkende kinderdagverblijven en de diensten voor onthaalouders sinds 2002.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kinderdagverblijven	78,3	77,7	79,3	80,0	81,1	81,9
Diensten voor onthaalouders	62,4	62,1	64,4	65,8	69,4	74,3

*De werkelijke bezettingsgraad wordt berekend op basis van het aantal herleide verblijfsdagen en de capaciteit in het lopende kalenderjaar. Hierbij wordt voor de erkende kinderdagverblijven rekening gehouden met het werkelijke aantal dagen dat deze capaciteit van toepassing was op het reële aantal dagen dat de voorziening geopend was tijdens het kalenderjaar. Voor de diensten wordt tot en met 2006 met een theoretisch aantal van 230 openingsdagen gewerkt. Vanaf 2007 wordt dit 220 dagen. Dit maakt dat de bezettingsgraad in de diensten voor onthaalouders in 2007 niet meer vergelijkbaar is met de bezettingsgraad van voorgaande jaren.
Bron: Kind en Gezin.

ben genoten; maximum vijftien kinderen per opgeleid personeelslid en minstens één procent van het BBP besteed aan voorzieningen voor kinderopvang.

Adoptie

In de loop van 2007 hebben de door Kind en Gezin erkende adoptiediensten in totaal 208 kinderen geplaatst voor **adoptie**. Dit zijn er 24 meer dan in 2006. Het ging meestal om plaatsingen van kinderen afkomstig uit het buitenland. Vooral uit Ethiopië, China en Kazachstan. De gemiddelde leeftijd van het geadopteerde kind bedroeg 1,4 jaar. In twee derde van de adopties werd het kind opgenomen in een kinderloos gezin. Bij plaatsing in een gezin met kinderen was het adoptiekind, op een kind na, het jongste kind. De adoptieouders zijn meestal tussen de 30 en 49 jaar. 2 adopties gebeurden door een homokoppel. En 14 kinderen kwamen terecht bij alleenstaande vrouwen.

Preventieve gezinsondersteuning

De zorgactiviteit van de preventieve gezinsondersteuning omvat drie belangrijke componenten die sterk met elkaar verbonden zijn: **gezinsbezoeken** door de regioteamleden van Kind en Gezin, **consulten** in consultatiebureaus erkend door Kind en Gezin en informatie en advies over gezondheid, voeding, opvoeding, ontwikkeling, verzorging en veiligheid via informatiedragers. Alle zorgactiviteiten worden gratis verstrekt voor alle gezinnen met kinderen van 0 tot 3 jaar.

De gezinsondersteuning start met een bezoek in de kraamkliniek van elke bevallen vrouw en wordt daarna gevolgd door minstens twee huisbezoeken. Deze huisbezoeken worden zoveel mogelijk gebracht in de eerste weken na de geboorte. De taken van de verpleegkundige en de gezinsondersteuner tijdens de twee huisbezoeken in de eerste levensweken zijn gericht op het ondersteunen van ouders op alle domeinen van de opvoeding en verzorging van jonge kinderen, het informeren over het zorgaanbod van Kind en Gezin en het voorbereiden op het consult in het consultatiebureau.

Met het oog op ziektepreventie is het de taak van de regioverpleegkundige om tijdens de huisbezoeken

gezondheidsrisico's op te sporen. Zo wordt sinds 1998 de computergestuurde **gehoorscreening** ingelast.

Naast de huisbezoeken nemen de consulten op het consultatiebureau een centrale plaats in binnen de preventieve gezinsondersteuning. Hier is de eigen zorgverlening van Kind en Gezin ingeschakeld in de werking van de consultatiebureaus.

De arts en de regioverpleegkundige houden afzonderlijke consulten. De arts neemt de medische aspecten op zich (medisch onderzoek, vaccineren enzovoort). Met het oog op ziektepreventie neemt de arts tijdens zijn consult een aantal taken ter harte waaronder het vaccineren volgens het voorgeschreven schema tegen infectieziekten. De regioverpleegkundige neemt de psychosociale en pedagogische componenten van de ontwikkeling van het kind op zich. Voor de totale doelgroep van de 0 tot 3-jarigen wordt voorzien in een basispakket van tien consulten bij de arts en tien consulten bij de verpleegkundige; zeven consulten vinden plaats in het eerste levensjaar van het kind, twee in het tweede en één in het derde levensjaar.

Voor eenvoudige opvoedings- of verzorgingsvragen, voor afspraken of in geval van crisissituaties kunnen de ouders terecht bij de **Kind en Gezin-lijn**. Door deze permanentie wil Kind en Gezin een zo groot mogelijke beschikbaarheid realiseren.

Bijzondere hulpverlening voor kinderen

Naast kinderopvang erkent en subsidieert Kind en Gezin ook specifieke voorzieningen voor kinderen in probleemsituaties. De belangrijkste qua aantal zijn de **Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning**. Deze centra ondersteunen gezinnen met jonge kinderen in een crisissituatie of die een moeilijke periode doormaken. De begeleiding richt zich op het verbeteren van de opvoedingsvaardigheden en/of de leefomgeving om meer ingrijpende hulp te voorkomen. Meer en meer wordt pedagogische begeleiding aan huis toegepast, deze kan al starten tijdens de laatste zwangerschapsmaand. Ook zijn er pedagogische begeleidingen in het centrum voor ouders samen met hun kinderen. De begeleiding waarbij kinderen residentieel in het centrum verblijven behoort eveneens tot het aanbod.

6.32 Gezinsondersteuning

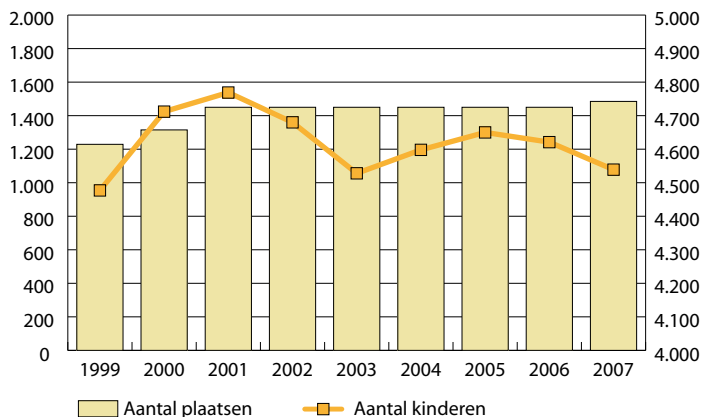
Het aandeel in kraamklinieken geboren kinderen dat bezocht werd, het aandeel zuigelingen dat minstens een huisbezoek kreeg, het aandeel zuigelingen dat naar een consult kwam, het aandeel zuigelingen dat door Kind en Gezin aan een gehoortest onderworpen werd en het aandeel kinderen waarvoor in het eerste levensjaar minstens 1 contact met de Kind en Gezin-lijn is geweest; in 2000, 2005, 2006 en 2007.

	2000	2005	2006	2007
Bezoeken in kraamkliniek	93,7	92,3	92,2	92,5
Huisbezoek	93,4	97,2	97,1	97,2
Consult	86,5	86,4	87,1	88,1
Gehoortest	90,3	92,9	94,0	93,9
Telefonische contacten met de KG-Lijn			37,2	69,8

Bron: Kind en Gezin.

6.33 Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning

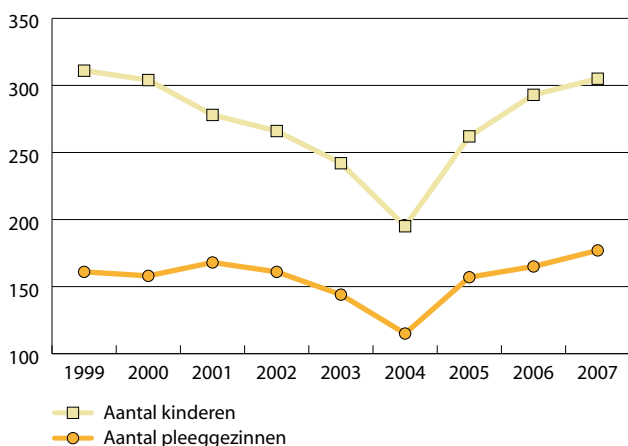
Evolutie van de capaciteit, linkeras, en van het aantal begeleide kinderen, rechters, in de Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning, van 1999 tot 2007, telkens op jaarbasis.

Bron: Kind en Gezin.

6.34 Diensten voor gezinsondersteunende pleegzorg

Evolutie van het aantal gezinnen dat kinderen opvangt en van het aantal opgenomen kinderen, van 1999 tot 2007, telkens op jaarbasis.

Bron: Kind en Gezin.

6.35 Aard mishandeling

Evolutie van de gemelde kinderen bij de vertrouwenscentra kindermishandeling naargelang de belangrijkste gemelde problematiek, van 2001 tot 2007, telkens op 31 december, in %.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Lichamelijke mishandeling	23,9	23,1	24,7	23,5	26	24,6	24,5
Lichamelijke verwaarlozing	15,7	17,8	17,6	13,5	16,9	16,5	17,9
Münchausen syndroom by proxy	0,5	1,0	0,4	0,6	0,6	0,4	0,5
Emotionele mishandeling	13,4	15,1	15,8	16,3	16,2	15,4	14,8
Emotionele verwaarlozing	11,2	10,2	9,6	11,6	10,9	11,3	11,9
Seksueel misbruik	35,3	32,8	31,8	34,5	29,4	31,8	30,5
Totaal (aantal)	4.919	5.781	5.490	6.064	6.538	6.142	6.067

Bron: Kind en Gezin.

De bezettingsgraad van de centra in 2007 schommelt rond 90%.

Daarnaast bestaat er voor dezelfde doelgroep een aanbod in familiale kring, via de **diensten voor gezinsondersteunende pleegzorg** (de vroegere diensten voor private gezinsplaatsing). In 2007 was er een lichte toename zowel van pleeggezinnen als van kinderen, 177 pleeggezinnen vingen 305 kinderen op.

Kindermishandeling

Alle Vlaamse provincies en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest hebben een vertrouwenscentrum **kindermishandeling**. Eind 2007 waren er in de zes Vlaamse vertrouwenscentra in totaal 71,82 VTE personeelsleden tewerkgesteld. De **vertrouwenscentra** kindermishandeling noteerden in 2007 in totaal 4.704 contactopnames over een concrete vorm van (mogelijke) kindermishandeling bij 6.067 kinderen. In vergelijking met 2006 steeg het aantal meldingen met 2,3%. Het aantal gemelde kinderen daalde met 1,2%.

Meer dan de helft van de meldingen komt uit de hoek van de hulpverleners, de scholen of de opvang. 4 op 10 contactopnames komen uit de directe omgeving van het kind (gezinsleden, familie, burens, kennissen, of het slachtoffer zelf). Slechts een zeer beperkt aantal contactopnames komen uit de omgeving van de dader of gebeuren op anonieme basis.

Meer dan vier vijfde van de contactopnames over mogelijke kindermishandeling gaat over intrafamiliaal daderschap, een minderheid om extrafamiliaal daderschap.

Na diagnose blijkt ruim een kind op vijf te lijden onder een of andere vorm van emotioneel geweld. Een vijfde is slachtoffer van seksueel misbruik en nog een vijfde van de diagnoses vermeldt een vorm van lichamelijke mishandeling of verwaarlozing van het kind.

De helft van alle gevolggelingen zijn gericht op ondersteuning van familie, de andere helft bestaat uit advies of ondersteuning aan de betrokken hulpverleners. Zo'n 13,5% van de gevolggelingen impliceren het opstarten

6.36 Meldingen kindermishandeling

Instanties die in 2007 contact opnamen met een vertrouwenscentrum kindermishandeling in verband met een mogelijke situatie van kindermishandeling, in %.

Instantie	%
Primaire omgeving:	43,0
• moeder	13,9
• gezins- of familielid	10,1
• burens, kennissen	8,6
• vader	7,2
• slachtoffer	0,9
• vader en moeder	0,2
• persoon uit de omgeving van de dader	0,5
• andere persoon uit primaire omgeving van het kind	1,6
Hulpverleners:	32,3
• gezondheidszorg	17,2
• welzijnsorganisaties	10,0
• bijzondere jeugdbijstand	5,1
Andere professionelen:	23,5
• justitieel	1,5
• voorschoolse opvang	1,6
• school	20,4
Andere, onbekend	1,2

Bron: Kind en Gezin.

van diagnose en/of behandeling binnen het vertrouwenscentrum zelf. In een vijfde van de gevolggevingen richt het vertrouwenscentrum zich op de coördinatie van de hulpverlening, al dan niet met tussenkomst in het gezin.

Ouderen

Vlamingen leven steeds langer en steeds langer in goede gezondheid. De zorgbehoefte stijgt met de leeftijd en is het hoogst vanaf een leeftijd van 80 jaar. Hoewel er dus ook heel wat ouderen zijn zonder beperkingen ligt de focus hier op de zorgbehoevende ouderen. De overheid wil voor de zorgbehoevende ouderen een beleid ontwik-

6.38 Opvangvoorkeuren

Het antwoord op de vraag "stel dat een bejaarde vader of moeder alleen woont en niet meer kan leven zonder regelmatige hulp omwille van zijn/haar lichamelijke of geestelijke gezondheidstoestand. Wat zou volgens u de beste optie zijn voor iemand die zich in deze situatie bevindt?" in %, Zweden, Spanje, EU27 en Vlaanderen (selectie Nederlandstalige Belgen (N = 605)), 2007.

	Vlaanderen	Zweden	Spanje	EU 27
Ze zouden moeten wonen bij één van hun kinderen.	17	4	39	30
Openbare of privéhulpdiensten zouden bij hen thuis hulp en aangepaste verzorging moeten geven.	37	60	15	27
Eén van hun kinderen zou hen regelmatig moeten bezoeken om hen de nodige zorgen te verlenen.	22	13	19	24
Ze zouden moeten gaan wonen in een verzorgingsinstelling.	22	20	12	10
Dat hangt ervan af.	1	2	9	6
Geen van deze	0	0	1	1
Weet het niet	1	1	5	2

Bron: Special Eurobarometer 283 (2007).

6.37 65+ en 80+

Aantallen en aandeel van de bevolking, 65-plussers en 80-plussers, 1997, 2007 en 2017 (telkens 31/12).

	1997		2007		2017	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
65+	940.411	15,9	1.093.895	18,0	1.300.909	21,0
80+	212.879	3,6	286.258	4,7	378.064	6,1
Alle inwoners	5.898.824		6.090.592		6.197.767	

Bron: SVR-rapport 2009/3.

kelen dat de autonomie van de mensen respecteert en de participatie meer kansen geeft.

Het aantal en het aandeel ouderen neemt toe, 5% van de bevolking of een kwart miljoen Vlamingen zijn ondertussen ouder dan tachtig.

Zorgvoorkeuren

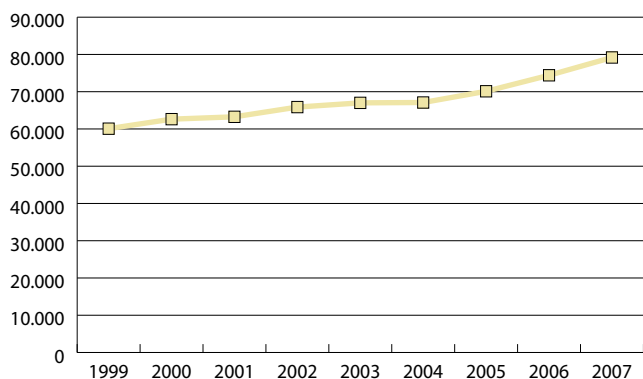
De vergrijzing zorgt voor een blijvende nood aan opvangmogelijkheden voor zorgbehoevende ouderen. De beleidsmakers willen dan ook voldoende aandacht schenken aan de hulp die geleverd wordt door familie en vrienden, aan de thuiszorgondersteunende diensten (zoals kortverblijf en dagverzorging) en aan het thuisvervangend aanbod in woon- en zorgcentra. Ook de publieke opinie pleit voor een uitgebreid gamma aan oplossingen voor ouderen met een zorgvraag. Meer dan een op drie Vlamingen vindt thuisondersteuning door specifieke diensten de beste oplossing. Binnen de EU27 is er grote verscheidenheid naar voorkeuren. In Spanje met zijn Zuid-Europese welzijnscultuur wordt veel meer de rol van de familie benadrukt, een op vier vindt er dat de ouderen bij hun kinderen moeten intrekken. De Zweden, als voorbeeld van de Noord-Europese welzijnscultuur, vinden dat ouderenvoorzieningen een taak zijn van de overheid, zes op tien Zweden vindt thuishulp de te prefereren ondersteuning.

Gezins- en thuiszorg

Alle zorgbehoevende personen, ouderen en anderen, die thuis willen blijven wonen, kunnen een beroep doen op de **thuiszorg**. De thuiszorg omvat een breed gamma aan diensten, verleend door diverse, al dan niet professionele hulpverleners. Naast de lokale en regionale dienstencentra en de oppasdiensten is er de gezinszorg, die de grootste pijler is binnen de thuiszorg. Er is een jaarlijkse stijging in het aantal geholpen gezinnen. Dankzij de financiering van de overheid dienen de gebruikers geen of slechts een beperkte eigen bijdrage te betalen.

6.39 Gezinszorg

Aantal geholpen gezinnen door de gezinszorg, 1999-2007.

Bron: Agentschap Zorg en Gezondheid.

(Semi-)residentiële zorg

Ouderen die mits goede ondersteuning thuis kunnen blijven wonen, kunnen voor kortere tijd beroep doen op de semi-residentiële zorg, bijvoorbeeld wanneer de mantelzorger enkele dagen beschikbaar is. De semi-residentiële ouderenvoorzieningen zijn de **centra voor kortverblijf** en de **dagverzorgingscentra**.

Ouderen die ondanks de ondersteuning van partner, familie of buren en vrienden of met de steun van de thuiszorg niet meer alleen kunnen blijven wonen, kun-

6.40 (Semi-)residentiële zorg

Bestaande en geprogrammeerde plaatsen in de rusthuizen, serviceflats, centra voor kortverblijf en dagverzorgingscentra, Vlaams Gewest en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2006-2009.

	01/01/06	01/01/07	01/01/08	01/01/09	Realisatiegraad 2006	Realisatiegraad 2009
Bestaande plaatsen rusthuizen	63.003	63.382	64.354	65.339	81,1	77,0
Programmacijfer rusthuizen	77.674	80.257	82.678	84.860		
Bestaande plaatsen serviceflats	12.797	12.872	13.436	13.881	40,3	41,7
Programmacijfer serviceflats	31.747	32.233	32.770	33.304		
Bestaande plaatsen kortverblijf	649	744	834	886	25,0	31,9
Programmacijfer kortverblijf	2.596	2.679	2.728	2.779		
Bestaande plaatsen dagverzorgingscentra	1.231	1.335	1.376	1.465	47,4	53,3
Programmacijfer dagverzorgingscentra	2.596	2.647	2.697	2.749		

Bron: WVG, Agentschap Zorg en Gezondheid.

nen permanent terecht in **rusthuizen**, **serviceflats** en **rust- en verzorgingstehuizen**, de residentiële woon- en zorgcentra.

Om goed op de toenemende vergrijzing in te spelen hanteert de regering programmacijfers. Deze zijn gebaseerd op prognoses van het aantal ouderen. Er is een jaarlijkse aangroei van elk van de (semi-)residentiële voorzieningen. Toch neemt de realisatiegraad bij de rusthuizen af, wat erop wijst dat de toename van het aantal rusthuisverblijfplaatsen kleiner is dan de toenemende vergrijzing. De andere drie voorzieningen lopen wel in op de programmatie. Met een realisatiegraad van om en bij de vijftig procent blijft de achterstand evenwel groot.

Zorgverzekering

De **zorgverzekering** betaalt de kosten voor niet-medische zorg aan zorgbehoevenden (deels) terug. Iedereen ouder dan 25 jaar is verplicht om zich bij een zorgkas aan te sluiten en betaalt een premie om de kosten te dekken.

Het aantal personen dat een zorgverzekeringsuitkering krijgt, neemt jaarlijks toe. Eind 2007 waren er meer dan 180.000, een toename met meer dan tienduizend op één jaar tijd. Drie op vijf uitkeringen werden uitbetaald aan mensen die mantel- of thuiszorg kregen. Twee op de drie uitkeringen worden verstrekt aan 75-plussers.

Personen met een handicap

Er bestaat in Vlaanderen niet zoiets als een 'register van gehandicapten', waardoor het aantal personen met functiebeperkingen enkel door middel van een bevraging kan geschat worden. 9% van de bevolking tussen 18 en 65 jaar beweert in het dagelijkse leven voortdurend beperkingen te ondervinden van langdurige ziekte of handicap. Wordt daar de 8% bijgeteld die af en toe beperkingen ondervindt dan is 17% van de Vlamingen op actieve leeftijd door ziekte, een langdurige aandoening of een handicap beperkt (SCV-survey, 2008). Personen met functiebeperkingen hebben een specifiek sociaal profiel: vaker ouder, lager geschoold, meer vrouwen, en een kleiner percentage heeft betaald werk.

6.41 Kenmerken van de personen met beperkingen dagelijks leven

Kenmerken van de personen met functiebeperkingen in het dagelijks leven, geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, woonsituatie, beroep, 18-64-jarigen, in 2008.

	Met functie-beperkingen	Totale survey
Man	43,6	50,0
Vrouw	56,4	50,0
18-24 jaar	6,1	13,0
25-34 jaar	10,7	19,2
35-44 jaar	18,9	24,0
45-54 jaar	33,9	24,1
55-64 jaar	30,5	19,8
Geen/lager onderwijs	16,6	10,7
Lager secundair	28,2	18,9
Hoger secundair	31,6	39,1
Hoge school korte type	15,0	16,4
Universitair niveau	8,6	14,9
Woont bij ouders	10,1	17,2
Woont alleen	10,2	8,5
Woont zonder partner met kind(eren)	4,8	3,4
Woont met partner	32,7	30,9
Woont met partner en kind(eren)	39,8	38,5
Andere	2,4	1,4
Betaald werk	42,8	68,8
Bruggensioen	15,1	7,5
In ziekteverlof	7,7	1,5
Arbeidsongeschikt	15,1	2,7
Uitkeringsgerechtigd werkloos	6,2	4,0
Huisvrouw of huisman	9,6	6,9
Andere	3,5	8,6

Bron: SCV-survey 2008.

De overheid wil dat elke zorgvraag van een persoon met een handicap een passend antwoord krijgt, zodat hij of zij op het juiste niveau geholpen wordt en in de juiste verhouding tot de zorgbehoefte. Daartoe werd het Vlaams Fonds omgevormd tot het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH). In 2007 ontving het VAPH 64.167 concrete verzoeken om bijstand. Een stijging met iets meer dan 10% ten opzichte van 2006. Van al deze verzoeken waren 45.849 aanvragen voor het verkrijgen van individuele materiële bijstand, 10.215 voor ambulante en residentiële ondersteuningsvormen en 6.778 voor ondersteuning bij tewerkstelling in het reguliere circuit of bij beschutte tewerkstelling. Voor persoonlijke assistentiebudgetten ontving het VAPH 1.325 aanvragen.

Individuele materiële bijstand

Een belangrijke pijler van de werking van het VAPH is de rechtstreekse ondersteuning van individuele personen met een handicap. Er wordt tussengekomen in de kosten van hulpmiddelen, zoals aanpassingen aan woning of auto, of bijstand, bijvoorbeeld assistentie van een doven-tolk. In 2007 waren er 45.849 nieuwe aanvragen voor **individuele materiële bijstand**. Dit is het tweede jaar op

rij een forse stijging. Deze stijgingen zijn voor het grootste deel te verklaren door de gewijzigde wetgeving. Vanaf 2002 konden personen met een handicap bijstandskorven aanvragen. Zo'n korf hield in dat de aanvrager met één aanvraag een hele korf hulpmiddelen kon aanvragen. Indien deze aanvraag gunstig beoordeeld werd, dan bleef ze vier jaar geldig. Door deze bijstandskorvenregeling daalde het aantal aanvragen aanzienlijk. Ondertussen is deze regeling weer afgevoerd en lopen de korven die in 2002 en 2003 werden goedgekeurd af, met als gevolg de forse stijging van de afgelopen twee jaar.

In 2007 waren er 42.128 gunstige beslissingen voor individuele materiële bijstand. Deze betreffen deels aanvragen ingediend in 2006. Een vierde hiervan (10.520) ging over de aanpassing van een woning; een op vijf (8.852) handelde over mobiliteit: rolstoel, auto en nog eens bijna een vijfde over incontinentiemateriaal (7.764). Verder waren er aanvragen voor hulpmiddelen voor het dagelijkse leven (3.828), communicatiemateriaal (3.778), til- en verplaatsingssysteem (2.056) of andere materiële bijstand (5.330).

Persoonlijk assistentiebudget

Het **persoonlijk assistentiebudget** (PAB) is bedoeld voor personen met een handicap die, mits redelijke assistentie, thuis kunnen blijven wonen. Met het budget kunnen ze iemand in dienst nemen die hem of haar thuis, op school of op het werk praktische en organisatorische hulp biedt.

In 2007 waren er 1.325 nieuwe aanvragen voor een PAB. Dit is een stijging met 252 ten opzichte van 2006. Eind 2007 waren er in totaal 1.278 personen die effectief gebruik maakten van een PAB of een stijging met 132 personen.

Aangezien het aantal aanvragen veel groter is dan de toe te kennen budgetten, worstelt het VAPH voor het PAB met lange wachttijden. Eind 2007 stonden 4.260 personen op de wachtlijst voor een PAB.

In 2006 werd een spoedprocedure ingevoerd voor mensen met snel degeneratieve aandoeningen. In 2007 waren er 56 budgethouders die konden starten met een PAB via deze spoedprocedure.

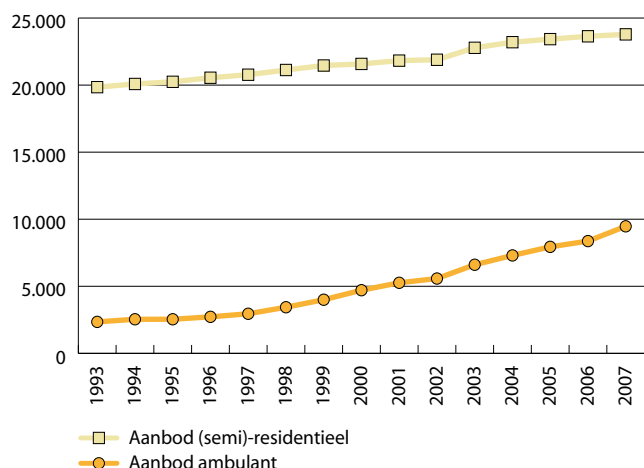
Zorg

De zorgsector bestaat uit residentiële en semi-residentiële **voorzieningen** en **ambulante diensten**. De ambulante diensten begeleiden personen met een handicap in de eigen leef- en woonsituatie.

De zorgsector kent met 10.215 aanvragen het hoogste aantal van de voorbije tien jaar. Ook hier is de laatste jaren een licht stijgende trend. Er zijn 33.253 beschikbare plaatsen in de hele zorgsector en hun aantal neemt ieder jaar toe. Gemiddeld komen er sinds het midden van de jaren negentig jaarlijks bijna driehonderd (semi-) residentiële plaatsen en meer dan vijfhonderd ambulante plaatsen bij.

6.42 Voorzieningen VAPH

Aantal erkende plaatsen in de zorgvoorzieningen van het VAPH, van 1993 tot 2007.

Bron: VAPH.

In 2007 werden 5.154 urgente zorgvragen opgelost, dit zijn er 909 meer dan het jaar voordien. Bij de jaarwisseling stonden 9.253 dringende vragen op de centrale registratie van zorgvragen (CRZ).

Werk

Met het oog op een coherente, inclusieve beleidsaanpak werd het luik arbeidsintegratie voor personen met een handicap overgeheveld naar het beleidsdomein werk en sociale economie. Het VAPH was nog tot 01/10/2008 bevoegd voor de inschrijving en erkenning van personen met een handicap en het waarborgen van de doelgroepbepaling en -bewaking. Vanaf die datum werd deze bevoegdheid volledig overgeheveld naar de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB).

In 2007 werden 6.778 aanvragen voor ondersteuning bij tewerkstelling in het gewone circuit ingediend. Meer over tewerkstelling van arbeidsgehandicapten staat te lezen in het hoofdstuk 'Werk en Sociale Economie'.

Behandeltermijn

Het VAPH doet sterke inspanningen om de **behandeltermijn** van dossiers zo kort mogelijk te houden. Eind 2007 werd 73% van de dossiers voor materiële bijstand binnen de streeftermijn van 90 dagen (met evaluatie door de provinciale evaluatiecommissie - PEC) en 45 dagen (zonder evaluatie door de PEC) administratief afgehandeld. Voor een dossier PAB was dit 90% binnen de respectievelijk 90 en 30 dagen en voor een dossier ambulante of residentiële zorg 87% binnen de 90 dagen (met evaluatie PEC) en 92% binnen de 30 dagen (zonder evaluatie PEC). Het algemene streefdoel hierbij is dat 70% van de vragen binnen de streeftermijn wordt afgehandeld.

Algemeen welzijn

Ingebouwde centra algemeen welzijnswerk

De centra algemeen welzijnswerk binnen de ziekenfondsen willen vooral de sociale voorzieningen beter toegankelijk maken, meer bepaald voor zieken, gehandicapten en bejaarden.

In 2006 telden Vlaanderen en Brussel 36 van deze zogenaamde Ingebouwde Centra voor Algemeen Welzijnswerk (ICAW's). Iets meer dan de helft van de 233.000 cliënten zijn vrouwen en een derde zit in de leeftijdscategorie 60 tot 79 jaar. Drie op de vier cliënten meldt zich aan met zelfredzaamheidsproblemen en administratieve/juridische problemen.

Autonome centra algemeen welzijnswerk

Wie met welzijnsproblemen te maken krijgt en professionele hulp wil, kan in eerste instantie terecht bij de eerstelijnszorg van het algemeen welzijnswerk. De 27 autonome **Centra voor Algemeen Welzijnswerk** (CAW) zijn verspreid over Vlaanderen en Brussel. Ze krijgen jaarlijks meer dan honderdduizend hulpvragen. Hun cliënteel bestaat uit ongeveer evenveel mannen als vrouwen. Ruim de helft van de hulpvragen komt van personen tussen 26 en 59 jaar.

De hulp- en dienstverlening in de CAW's kan gaan van informatie en advies tot begeleiding, eventueel gekoppeld aan residentiële opvang. In een vierde van de gevallen gaat het om een vraag om informatie. Er worden ongeveer 36.713 begeleidingen gegeven per jaar: 85% ambulante en 15% residentiële begeleidingen. In 2007 bereikten 95.000 hulpvragen het ambulante welzijnswerk. Ongeveer een kwart daarvan gaf aanleiding tot een effectieve begeleiding. Twee derde van de cliënten zijn vrouwen. Vrouwen komen meer met relationele problemen, terwijl mannen vooral met materiële en administratief-juridische zaken bij een CAW aankloppen. Ruim de helft van het cliënteel is tussen dertig en vijftig jaar. Het aantal bejaarden dat beroep doet op de ambulante dienstverlening van een CAW is eerder beperkt.

6.43 Problemen CAW

Verdeling van de hulpvragen aan het CAW naar problematiek, in %, 2007.

Probleem	Onthaal
Administratieve / juridische problemen	24
Materiële / financiële problemen	22
Psychische / persoonlijke problemen	21
Relationele problemen	22
Seksualiteit en geboorte	3
Gezondheidsproblemen	2
Tijdsbesteding	1
Andere	5
Totaal	100

Bron TELLUS 2007-Clieëntregistratie autonome CAW, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

6.44 Cliënten naar werksoort

Cliënten in het algemeen welzijnswerk op onthaal en in begeleiding naar clusters van werksoorten, 2007.

Cluster	Onthaal		Begeleiding	
	Aantal	%	Aantal	%
Ambulant	60.204	54	19.811	54
Thuislozenzorg	16.831	15	10.316	28
JAC	16.128	14	619	2
Justitieel welzijnswerk	8.833	8	2.054	6
Slachtofferhulp	10.114	9	3.462	9
Hulpverlening Seksueel Delinquenten	439	0	451	1
Totaal	112.549	100%	36.713	100%

Bron: TELLUS 2007 Cliëntregistratie autonome CAW, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

6.45 Gender cliënten naar werksoort

Cliënten op onthaal naar geslacht en werksoorten, in %, 2007.

	Thuislozenzorg	Ambulant	Justitieel welzijnswerk	Slachtofferhulp	Totaal
Mannen	65	46	71	28	48
Vrouwen	35	54	29	72	52

Bron: TELLUS 2007-Cliëntregistratie autonome CAW, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

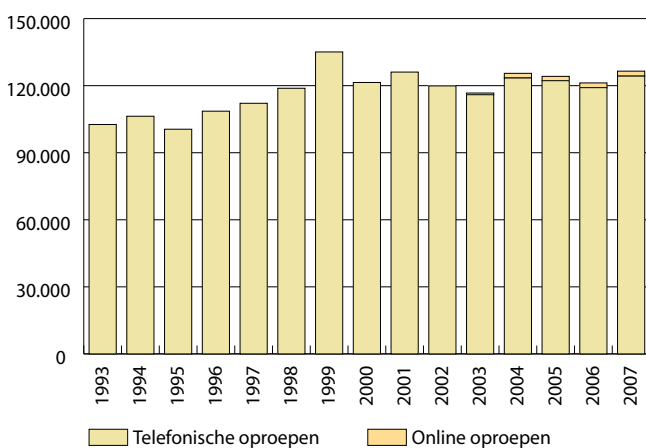
De residentiële hulpverlening bereikte 10.000 personen die begeleid werden tijdens 2007 en omvat ondermeer opvangcentra waar men tijdelijk kan verblijven als men geen onderdak heeft. Volwassen mannen maken nog steeds de grootste groep uit.

Teleonthaal

In 2007 werd **Tele-Onthaal** 124.266 keer opgeroepen, een stijging met 5.000 oproepen in vergelijking met het jaar

6.46 Teleonthaal

Evolutie van het aantal oproepen bij de diensten Tele-Onthaal, telefonische en online oproepen, van 1993 tot 2007.

Bron: Federatie van Tele-Onthaaldiensten.

voordien. Tussen 1995 en 1999, steeg het aantal oproepen eerst fors om daarna rond 120.000 te stagneren. Het profiel van de Tele-Onthaalbeller is alleen gekend bij benadering omwille van de anonimiteit van het telefonische contact. 70% van de bellers is vrouw tussen 25 en 59 jaar, met als grootste groep de veertigers. Meer dan de helft woont alleen. De belangrijkste gespreksonderwerpen zijn relationele zorgen, gezondheidsproblemen en eenzaamheid.

Sinds 2002 biedt Tele-Onthaal ook opvang via het internet. In 2007 waren er 2.226 online-oproepen, een stijging met een honderdtal ten opzichte van het jaar voordien. Bij de online-bellers is het overwicht van de vrouwen nog groter, liefst vier op vijf is een vrouw. Via het internet bereikt Tele-Onthaal een duidelijk jonger publiek; bijna een op vier is zelfs nog minderjarig. De aangehaalde onderwerpen zijn grotendeels gelijkaardig aan de telefonische contacten. Toch valt op dat de slachtofferbeleving (incest, seksueel geweld en ongewenste intimiteiten) veel vaker aangehaald worden. Blijkbaar kunnen mensen bepaalde traumatische ervaringen (nog) niet over de lippen krijgen, maar durven ze hierover wel communiceren via het internet.

Rechtenverkenner

De **rechtenverkenner** is een portaalsite over sociale grondrechten. Men vindt er een overzicht van voordelen en tegemoetkomingen op het vlak van onderwijs, arbeid, inkomen, welzijn, cultuur, ... De site brengt de federale, Vlaamse, provinciale en gemeentelijke maatregelen samen en verwijst bovendien gericht door naar organisaties en diensten waar de bezoeker de tegemoetkomingen en sociale voordelen kan aanvragen. Maandelijks heeft de rechtenverkenner meer dan vierduizend unieke bezoekers. Bovendien plaatsen hoe langer hoe meer gemeenten hun lokale tegemoetkomingen op de site.

Jeugdzorg

Opgroeien loopt niet altijd van een leien dakje. Soms komen jongeren met situaties in aanraking waar ze moeilijk een oplossing voor vinden. Misschien hebben ze thuis problemen. Soms komen ze in contact met de politie. Jongerenwelzijn tracht de jongeren in een moeilijke leefsituatie een uitweg te bieden. In de praktijk kunnen jongeren of hun ouders vrijwillig hulp vragen aan een **Comité voor Bijzondere Jeugdzorg**, waar een consulent op basis van het probleem een oplossing aanbiedt. Jongeren die een misdrijf hebben gepleegd of die zich in een problematische opvoedingssituatie bevinden waar hulpverlening noodzakelijk is en niet meer mogelijk is op vrijwillige basis kunnen bij jongerenwelzijn terecht komen via de **jeugdrechtbank**. Wanneer de jeugdrechtbank een maatregel oplegt spreekt men van gedwongen hulpverlening. In 2007 werden meer dan dertigduizend

6.47 Jeugdzorg

Aantal maatregelen naar instantie, 2000-2007.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Comité BJB (vrijwillig)	9.708	10.297	10.776	10.843	10.943	11.220	11.394	11.796
Jeugdrechtbank (gedwongen)	13.080	13.470	14.737	16.140	16.452	17.275	18.327	19.546
Andere	1	0	3	136	135	64	61	65
Totaal maatregelen	22.789	23.767	25.516	27.119	27.530	28.559	29.782	31.407

Bron: WVG, Agentschap Jongerenwelzijn.

6.48 Jeugdzorg

Aantal jongeren (doorstroom) in de bijzondere jeugdbijstand naar voorziening (4), 2000-2007.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Jongeren in BJB-voorzieningen met geprogrammeerde capaciteit (1)	10.179	10.493	10.700	10.800	10.887	10.776	10.845	11.074
Jongeren in BJB-voorzieningen zonder geprogrammeerde capaciteit (2)	7.571	7.855	8.540	9.417	10.079	10.812	11.714	12.630
Jongeren in voorzieningen buiten BJB (3)	2.223	2.288	2.500	2.556	2.618	2.754	2.957	3.254
Totaal	19.973	20.636	21.740	22.773	23.584	24.342	25.516	26.958

(1) Begeleidingstehuizen, dagcentra, diensten begeleid zelfstandig wonen, gemeenschapsinstellingen, gezinstehuizen, onthaal-, oriëntatie en observatiecentrum, thuisbegeleidingsdiensten.

(2) Diensten pleegzorg, projecten, begeleiding door consultant, preventieve sociale actie

(3) Algemene en psychiatrische ziekenhuizen, VAPH, Kind en Gezin, opvang in schoolinternaten, autonome centra aww.

(4) Wanneer een jongere in verschillende soorten voorzieningen gezeten heeft, wordt hij meerdere keren geteld.

Bron: WVG, Agentschap Jongerenwelzijn.

maatregelen genomen, deze hadden betrekking op iets meer dan twintigduizend jongeren.

Een continue stijging van het aantal maatregelen en de vaststelling dat de voorzieningen van de Bijzondere Jeugdzorg al vele jaren hoge tot zeer hoge bezettingsgraden van tussen de 90 en de 95% kennen, deden de regering besluiten tot het Globaal Plan Jeugdzorg. Dat plan biedt naast een capaciteitsuitbreiding ook een meer inhoudelijke aansturing van het hulpaanbod, een flexibel en integraal aanbod en vernieuwende opvang en begeleiding van minderjarigen. Om aan het toegenomen aantal maatregelen een hulpverlening binnen de bijzondere jeugdzorg te garanderen blijft een doorgedreven capaciteitsuitbreiding noodzakelijk.

Infrastructuur

Als financieringsinstrument van de Vlaamse overheid verleent het VIPA financiële steun aan welzijns- en gezondheidsvoorzieningen die infrastructuurwerken willen uitvoeren. Zo wordt het mogelijk om meer voorzieningen aan te bieden die beantwoorden aan de hedendaagse eisen inzake woon- en zorgcomfort. De rusthuizen hadden de grootste capaciteitstoename, alle andere voorzieningen kenden ook een toename van hun capaciteit. Het VIPA zorgt aldus voor een aanbodstoename en een meer gedifferentieerd aanbod. De status quo bij de geestelijke gezondheidszorg is te wijten aan de doorgevoerde organisatievergroting, een proces dat niet gepaard ging met een toename van het aantal personeelsleden. ■

6.49 VIPA-capaciteitstoename

Capaciteit in de verschillende voorzieningen die onder toepassingsgebied van het VIPA resorteren, per zorgvorm, 2004-2008. De bijzondere jeugdbijstand is niet opgenomen omdat er geen VIPA-capaciteitsgegevens beschikbaar zijn.

Zorgvorm	Capaciteit voorzieningen voorwerp VIPA-subsidies		
	Voor realisatie project	na realisatie project	verschil
Ouderen:			
• rusthuis	6.135	7.201	1.066
• dagverzorgingscentrum	80	300	220
• centrum voor kortverblijf	22	272	250
• lokaal dienstencentrum	2	10	8
Personen met een handicap:			
• tehuis niet-werkenden	2.843	3.283	440
• tehuis werkenden	229	314	85
• (semi-)internaat	954	1.079	125
• dagcentrum	348	412	64
• kortverblijf	20	71	51
Kinderopvang:			
• crèches	2.122	2.461	339
Preventieve en ambulante gezondheidszorg:			
• Centra geestelijke gezondheidszorg (1)	427	427	0
Centra algemeen welzijnswerk:			
• autonome centra algemeen welzijnswerk (1)	814	817	3
• residentiële CAW-hulpverlening (1)	562	586	24

(1) tewerkstelling in voltijds equivalenten: is een indicator voor de capaciteit.

Bron: VIPA.

Armoede en sociale uitsluiting

Armoede en bestaansonzekerheid zijn zeer complexe fenomenen. Armoede verwijst naar een geheel van onderling verbonden vormen van uitsluiting op verschillende domeinen van het individuele en sociale leven. Financiële moeilijkheden zijn tegelijk vaak oorzaak en gevolg van achterstelling op andere levensdomeinen zoals werk, onderwijs, huisvesting, gezondheid en maatschappelijke participatie.

De Vlaamse Regering is er zich van bewust dat armoede veel meer is dan een tekort aan inkomen. Daarom heeft zij zich tot doel gesteld alle inwoners en doelgroepen voldoende ontwikkelingskansen en keuzemogelijkheden te bieden om op elk domein deel te nemen aan het maatschappelijke en politieke leven.

Welvaartsverdeling en armoede

Beschikbaar inkomen

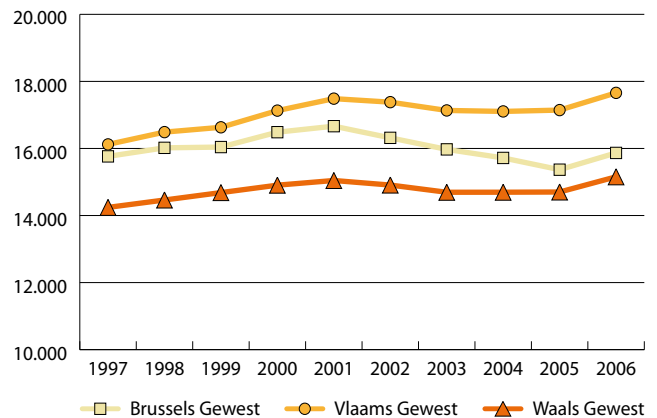
Het bruto binnenlands product (BBP) is de maatstaf bij uitstek om de geproduceerde welvaart in een land of regio te meten. Het geeft inzicht in de totale waarde van goederen en diensten die worden geproduceerd, maar is geen goede indicator voor het inkomen dat de inwoners daadwerkelijk in handen hebben. Het **beschikbare inkomen** bekomt men door van het geheel aan inkomsten van de inwoners (inkomsten uit economische activiteit, uit vermogen en uit sociale transfers) de door hen verschuldigde belastingen en sociale bijdragen af te trekken. Door dat inkomen uit te drukken in koopkrachtpariteiten (KKP) wordt het mogelijk internationaal te vergelijken.

Het Vlaamse Gewest scoort behoorlijk hoog in Europa. De EU-lidstaten uit Oost-Europa bereiken duidelijk niet het welvaartsniveau van de EU15-lidstaten.

Het gemiddelde beschikbare inkomen ligt in Vlaanderen duidelijk hoger dan in Wallonië en Brussel. Opvallend is dat in 2006 het beschikbare inkomen er in alle drie de gewesten in reële termen weer op vooruit is gegaan, dit in tegenstelling tot de voorgaande jaren. Tussen 1997 en 2006 is het beschikbare inkomen in het Vlaamse Gewest met 10% toegenomen. Die stijging ligt hoger dan

6.51 Evolutie van het beschikbaar inkomen

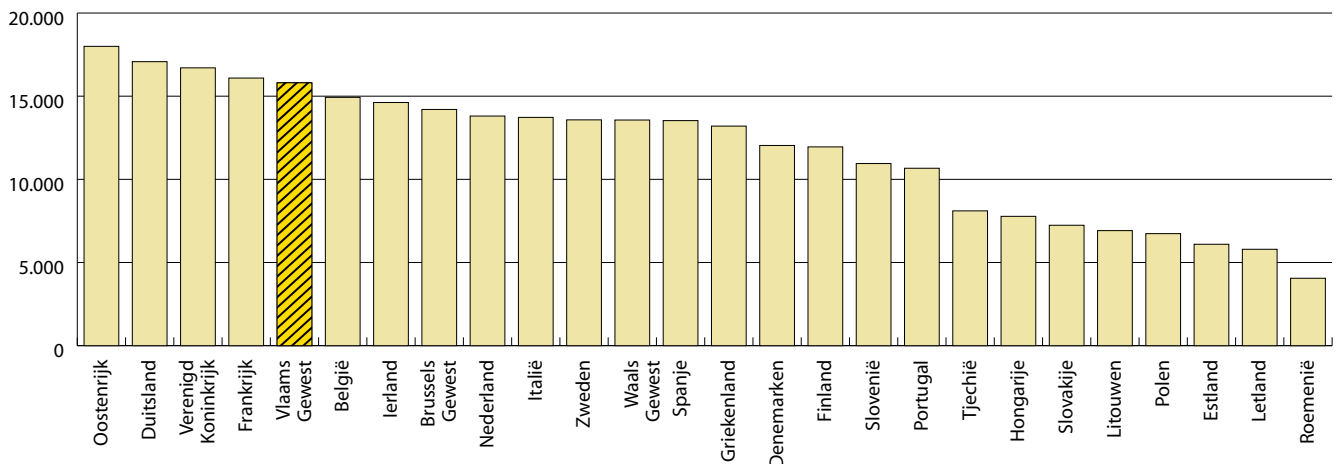
Evolutie van het beschikbaar inkomen per inwoner in de gewesten, in euro en prijzen van 2006, 1996-2006.

Bron: INR, bewerking SVR.

6.50 Beschikbaar inkomen

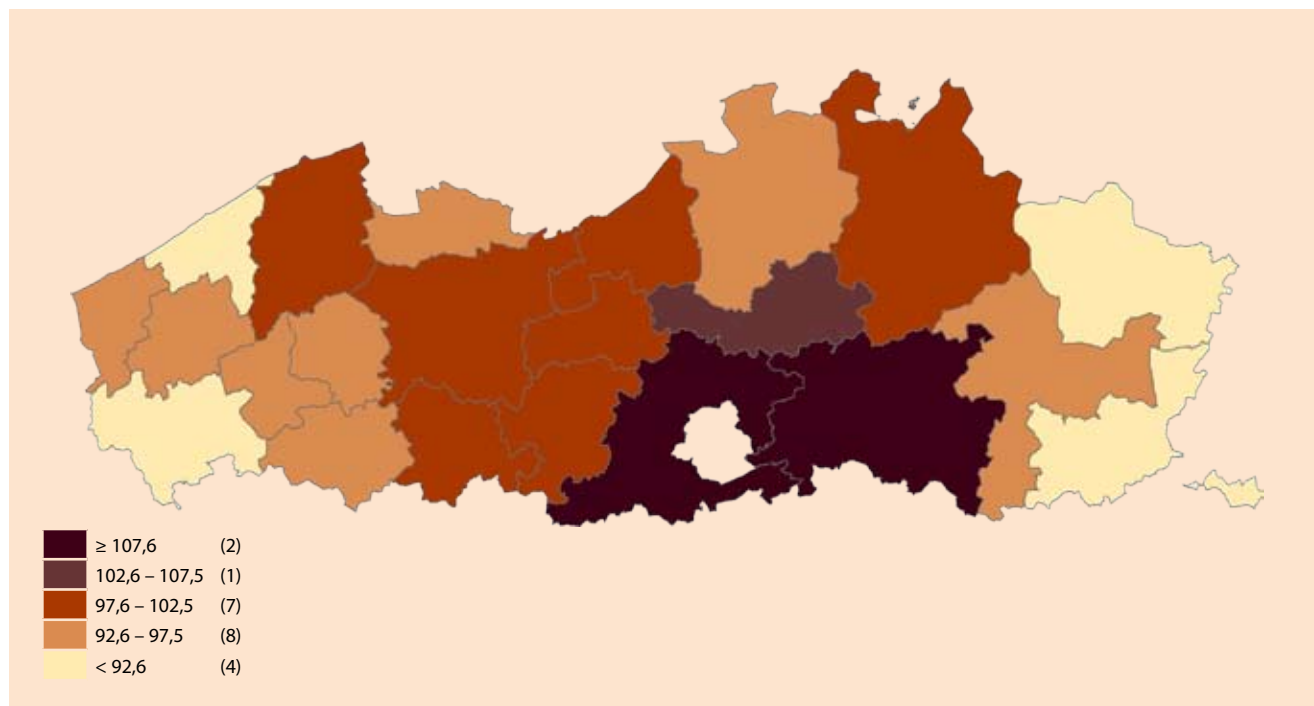
Beschikbaar inkomen per inwoner in euro koopkrachtpariteiten gebaseerd op de finale consumptie, in 2005.

Bron: Eurostat.

6.52 Beschikbaar inkomen per arrondissement

Vergelijking van het beschikbaar inkomen per inwoner met het Vlaamse gemiddelde, per arrondissement in 2006 (Vlaams Gewest = 100).

Bron: INR, bewerking SVR.

in het Waalse Gewest (+6%) en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (+1%). Daardoor is de voorsprong van het Vlaamse Gewest op de andere gewesten nog toegenomen.

Maar ook binnen Vlaanderen bestaan er duidelijke regionale verschillen. Het beschikbare inkomen ligt het hoogst in Vlaams-Brabant. De Antwerpse en Oost-Vlaamse arrondissementen scoren veelal rond het Vlaamse gemiddelde. In de West-Vlaamse en Limburgse arrondissementen ligt het beschikbare inkomen duidelijk lager. Enkel Brugge vormt hierop een uitzondering.

Armoede volgens internationale normen

Dat het Vlaamse gemiddelde beschikbare inkomen in Europees opzicht relatief hoog ligt, zegt nog niets over de welvaartsverdeling binnen Vlaanderen.

Om inzicht te krijgen in de armoedesituatie van een land of regio wordt in de Europese actieplannen traditioneel gebruik gemaakt van een relatieve **armoededrempel**. Er wordt daarbij verondersteld dat personen die moeten rondkomen met een inkomen dat lager ligt dan 60 procent van het beschikbare mediaaninkomen een verhoogd risico op armoede lopen. Men maakt gebruik van een relatieve definitie van armoede omdat verondersteld wordt dat een minimaal aanvaardbare levensstandaard sterk afhankelijk is van de sociaaleconomische ontwikkelingen van het land in kwestie.

Concreet lag die drempel in 2007 in België voor een alleenstaande op 10.539 euro per jaar of 878 euro per

maand. Omgerekend is dat voor een gezin met twee volwassenen en twee kinderen 1.844 euro per maand. Goed één op tien Vlamingen of bijna 670.000 personen beschikten in 2007 over een inkomen onder deze armoeddrempel. In Wallonië loopt dit op tot 19% van de bevolking, voor heel België lag het percentage op 15%. Hierbij dient opgemerkt te worden dat in de EU-SILC-survey waarop heel wat van de in dit hoofdstuk vermelde cijfers gebaseerd zijn, bepaalde kwetsbare bevolkingsgroepen (zoals personen in collectieve huishoudens, personen die illegaal in het land verblijven of dak- en thuislozen), niet of nauwelijks vertegenwoordigd zijn. De hier vermelde cijfers lijken dus eerder nog een onderschatting van de werkelijkheid.

Vrouwen, ouderen, alleenstaanden, eenoudergezinnen, personen die niet werken, laagopgeleiden en huurders lopen een hoger risico om in armoede terecht te komen. Ook personen met een vreemde nationaliteit kampen met een verhoogd armoederisico.

De afgelopen jaren is het **armoederisicopercentage** niet significant gestegen of gedaald. De vergelijking maken met de periode voor 2003 is moeilijk wegens een breuk in de tijdreeks (overgang van de ECHP-survey naar de EU-SILC-survey). Wel is het zo dat tussen 1994 en 1997 het armoederisicopercentage licht is gedaald waarna het tussen 1997 en 2001 min of meer stabiel is gebleven.

Tegenover 2004 is de situatie van alleenstaanden significant verslechterd. Dat is ook het geval voor gezinnen met kinderen waarin niemand aan het werk is

6.53 Armoede en inkomensverdeling

Relatieve armoederisico's in %, naar geslacht, leeftijd, gezinssituatie, activiteitenstatus, opleidingsniveau, eigenaarschap en nationaliteit, en inkomensverdelingsmaten, in 2004-2007.

	2004	2005	2006	2007
Belgische armoededrempel	9.324	9.942	10.316	10.539
Vlaams armoederisico volgens Belgische drempel	10,8	11,3	11,4	10,9
Man	9,9	10,7	10,5	10,2
Vrouw	11,6	11,9	12,3	11,6
0-15 jaar	10,0	12,2	9,8	11,3
16-24 jaar	9,8	12,0	11,4	9,5
25-49 jaar	7,0	6,7	6,7	6,3
50-64 jaar	11,3	9,9	11,6	9,9
65 jaar en ouder	20,4	21,8	23,1	22,3
Alleenstaande	16,7	19,3	20,5	21,7
Twee volwassenen onder 65	8,6	6,3	8,2	5,7
Twee volwassenen met minstens 1 boven 65	20,6	19,3	22,0	21,2
Gezinnen met kinderen	9,5	10,8	8,6	9,2
Eenoudergezinnen	22,6	19,3	23,9	27,6
Grote gezinnen (2 ouders en 3 of meer kinderen)	10,9	18,6	10,4	12,5
Werkend	3,1	3,2	3,8	3,1
Werkloos	17,9	19,1	22,4	22,2
Gepensioneerd	18,0	19,4	20,2	19,0
Gezinnen met kinderen				
Werkintensiteit = 1*	2,9	2,8	3,0	3,3
Werkintensiteit = 0	56,9	65,6	70,7	67,4
Gezinnen zonder kinderen				
Werkintensiteit = 1	2,0	1,9	2,1	2,3
Werkintensiteit = 0	25,2	20,0	25,6	22,8
Opleiding				
Laag	18,4	20,0	19,6	19,6
Midden	9,5	9,2	10,0	9,0
Hoog	4,4	4,0	4,9	4,2
Eigenaar	8,7	8,8	9,1	7,9
Huurder	17,8	19,8	20,6	21,9
Nationaliteit				
EU25 (incl. Belgen)	12,4	11,4	11,0	10,4
Niet EU25	28,0	32,3	27,4	43,7
Armoederisico voor alle transfers	37,5	37,9	36,5	35,9
Armoederisico voor transfers maar met pensioenen	22,8	23,7	21,6	21,1
Vlaamse armoededrempel	9.838	10.465	10.912	11.185
Vlaams armoederisico volgens Vlaamse drempel	13,4	13,7	13,5	13,4
S80/S20	3,6	3,5	3,6	3,5
Gini-coëfficiënt	24,6	24,5	24,9	23,9

*Werkintensiteit: verhouding van het aantal gewerkte maanden van alle leden van het huishouden tussen 16 en 64 jaar op het aantal werkbare maanden.

Bron: ADSEI - EU-SILC.

(werkintensiteit = 0). Ook huurders zijn er op achteruit gegaan.

Doordat de meest recente EU-SILC-cijfers betrekking hebben op het jaar 2007 (inkomens uit 2006), kan er voorlopig geen uitspraak worden gedaan over de impact van de recente financiële en economische crisis op de algemene armoedecijfers.

Het Vlaamse armoederisicopercentage lag in 2007 duidelijk lager dan het EU27-gemiddelde (16%). Enkel in Tsjechië en Nederland lag het aandeel personen met een verhoogd risico op armoede nog lager. In het Pact van Vilvoorde verbindt de Vlaamse Regering er zich toe om Vlaanderen tegen 2010 op het vlak van armoedebe-

strijding in de top 5 van de EU-lidstaten te loodsen. Die doelstelling lijkt gehaald.

Maar niet alle groepen scoren even goed. Bij de personen tussen 25 en 49 jaar neemt het Vlaamse Gewest de toppositie in binnen de EU25. Ook bij de jongeren en de kinderen onder de 16 jaar haalt Vlaanderen de top 3. Bij de ouderen doet het Vlaamse Gewest het opvallend minder goed. Binnen de groep 50- tot 64-jarigen haalt Vlaanderen nog de 8ste plaats, bij de 65-plussers valt Vlaanderen verder terug in de rangschikking (16de plaats).

Ook bij de verschillende gezinstypes scoort Vlaanderen niet altijd even goed. Bij de gezinnen met kinderen haalt Vlaanderen de tweede plaats in de EU. Wat betreft de alleenstaanden scoort Vlaanderen met een 11de plaats

duidelijk minder. Wat betreft de gezinnen met minstens één persoon ouder dan 65 jaar, zakt Vlaanderen zelfs weg naar de 20ste plaats.

Een alternatieve manier om het Vlaamse armoederisico te berekenen, bestaat erin de Vlaamse inkomens te vergelijken met een Vlaamse armoededrempel. De berekeningswijze van deze drempel blijft identiek (60% van het beschikbare mediaaninkomen), al neemt men daarvoor nu niet alle Belgische inkomens maar enkel de Vlaamse inkomens in rekening. Volgens deze berekening had in 2007 13% van de Vlaamse bevolking een inkomen onder de armoededrempel. Dat percentage ligt hoger dan wanneer gewerkt wordt met een Belgische armoededrempel omdat het gemiddelde inkomen in Vlaanderen hoger ligt dan in de andere gewesten. Vlaanderen zakt in Europa zo naar de middenmoot met een 9de plaats.

Subjectieve benadering

In 2007 stelde 10% van de Vlamingen (zeer) grote moeite te hebben om rond te komen met het beschikbare inkomen. Dit aandeel is tegenover 2004 met drie procentpunten gedaald. In Wallonië ligt dat cijfer meer dan dubbel zo hoog (22%).

Inkomensverdeling

Er bestaan verschillende manieren om de **inkomensongelijkheid** in kaart te brengen.

De spreiding van de inkomens rond de armoededrempel vormt een eerste aanwijzing van de 'diepte' van de armoede bij de minst gegoede groepen. In 2007 moest 20% van de Vlamingen zien rond te komen met minder dan 70% van het mediaaninkomen, 5% met minder dan 50% en 3% met minder dan 40%.

Een meer gangbare maat om de inkomensongelijkheid op te volgen, is de **inkomensquintielverhouding** (S80/S20) die het totale inkomen van de 20% rijksten vergelijkt met dat van de 20% armsten. Deze verhouding lag in Vlaanderen in 2007 op 3,5. Dat betekent dat het inkomen van de 20% rijksten 3,5 keer hoger ligt dan het inkomen van de 20% armsten. Dat cijfer is nagenoeg niet gewijzigd sinds 2004.

Een andere maat voor de inkomensongelijkheid is de **Gini-coëfficiënt**. Deze coëfficiënt kijkt niet enkel naar de inkomens van de 20% rijksten en armsten, maar brengt de inkomens van de gehele bevolking in rekening. De maat geeft een waarde tussen 0 en 100 waarbij 0 staat voor een samenleving waar iedereen een gelijk inkomen heeft en 100 voor een samenleving waar al het inkomen toekomt aan één persoon. Vlaanderen haalde in 2007 een waarde van 23,9; goed twee punten lager dan het Waalse cijfer. Ook dit Vlaamse cijfer is sinds 2004 nauwelijks veranderd.

In Europees perspectief blijft de Vlaamse inkomensongelijkheid beperkt. Zowel inzake de Gini-coëfficiënt als de inkomensquintielverhouding haalt Vlaanderen de top 3 in de EU25.

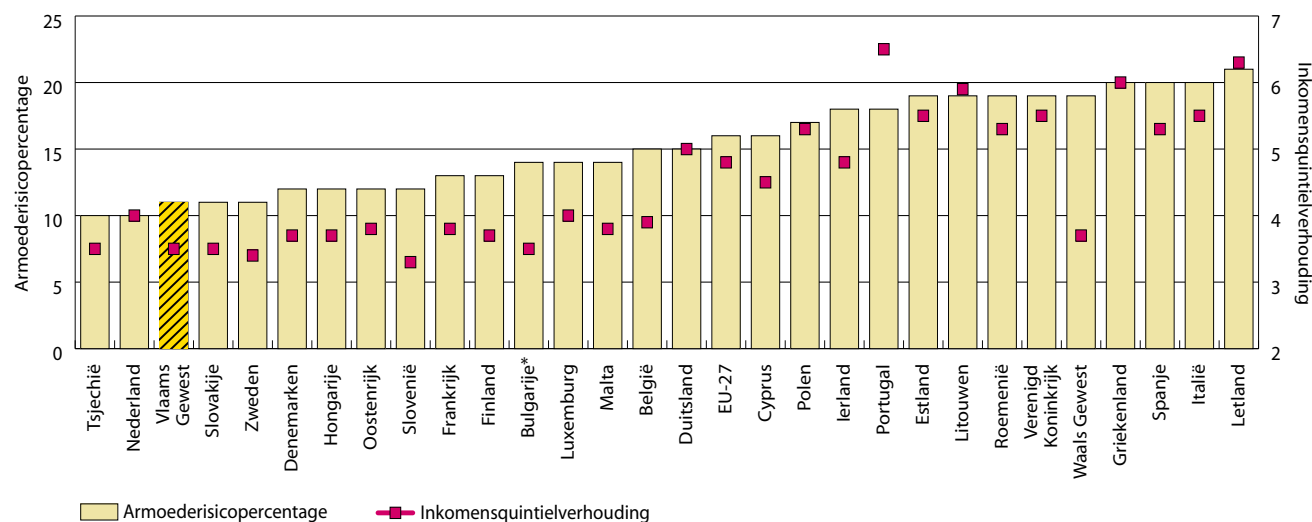
Materiële deprivatie

Recentelijk werd op Europees niveau een armoede-indicator ontwikkeld die niet zozeer focust op het inkomen waarover men kan beschikken (zie boven), maar rechtstreeks op de werkelijke levensstandaard van elk individu. Dat gebeurt door na te gaan hoeveel basisitems (van een lijst van 9 items) elk gezin omwille van financiële redenen moet missen. Vervolgens wordt per land of regio het aandeel individuen berekend dat leeft in een gezin dat niet beschikt over minstens drie van deze items.

In Europees opzicht scoort Vlaanderen op deze indicator erg goed. Het moet enkel Luxemburg laten voorgaan. Het

6.54 Armoede en inkomensverdeling in Europa

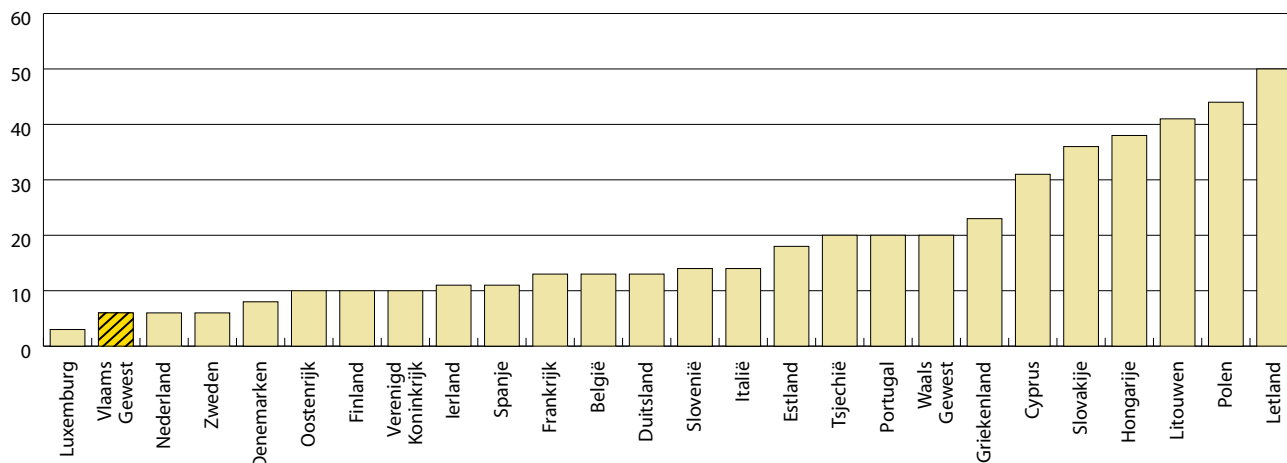
Relatieve armoederisico's in % en inkomensquintielverhouding, in de lidstaten van de Europese Unie, in 2007.

*Cijfer inkomensquintielverhouding voor 2006.
Bron: EU-SILC – ADSEI, Eurostat.

6.55 Materiële deprivatie in Europa

Het aandeel personen in % dat leeft in een gezin dat minstens 3 van 9 items mist omwille van financiële redenen (1 week vakantie per jaar, een maaltijd met vis, vlees of kip om de twee dagen, een wasmachine, een kleuren-tv, een telefoon, een auto, de rekeningen voor huur of hypotheek en nutsvoorzieningen kunnen betalen, het huis degelijk kunnen verwarmen, beperkte onverwachte financiële uitgaven aankunnen), in 2006.

Bron: Guio (2009) op basis van EU-SILC – ADSEI.

Waalse Gewest scoort heel wat minder goed. De hoogste deprivatiescores worden opgetekend in de EU-lidstaten uit Oost-Europa, ook in die lidstaten die een relatief laag armoederisico kennen.

Betalingsproblemen

Een gemiddeld gezin kon in 2006 bijna 15% van zijn inkomen sparen. Maar tegelijk volstaat bij een behoorlijk aantal gezinnen het inkomen niet om de uitgaven te dekken. Het gemiddelde inkomen van de 25% armste gezinnen is onvoldoende hoog om tegemoet te komen aan de uitgaven. Om dit op te vangen zien deze gezinnen zich verplicht te 'ontsparen', bijvoorbeeld door spaargelden aan te spreken of door schulden te maken.

Schuldoverlast is dan ook vaak een nijpend probleem voor mensen in armoede. Eind 2008 stonden 135.705 personen of 2,7% van de meerderjarige Vlamingen met **afbetalingsmoeilijkheden** geregistreerd. De licht opwaartse trend sinds het einde van de jaren negentig werd in 2003

6.56 (Ont)spaarmogelijkheid

Het verschil tussen uitgaven en beschikbaar inkomen van de gezinnen, in 2006, in euro en als % van het beschikbaar inkomen.

	Beschikbaar inkomen	Uitgaven	Vershil in euro	Vershil in % van het beschikbaar inkomen
Laagste kwartiel	18.081	18.923	-842	-4,7
2de kwartiel	28.981	27.502	1.480	5,1
3de kwartiel	43.780	36.708	7.072	16,2
Hoogste kwartiel	63.034	47.505	15.529	24,6
Totaal	38.491	32.672	5.819	15,1

Bron: ADSEI – Huishoudbudgetonderzoek, bewerking SVR.

vooral door enkele wettelijke ingrepen omgebogen in een opvallende daling. Maar ook de jaren daarna is het aantal personen met een betalingsachterstand licht verminderd. In het Waalse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest ligt het relatieve aantal geregistreerde personen met betalingsachterstand respectievelijk drie en goed twee procentpunten hoger dan in Vlaanderen.

Uit het gedaalde aantal geregistreerde personen met betalingsmoeilijkheden, kan men niet rechtstreeks besluiten dat het probleem van schuldoverlast vermindert. Deze cijfers houden immers enkel rekening met consumptie- en hypothecaire kredieten, maar niet met andere schulden, zoals schulden voor energiefacturen of gezondheidskosten.

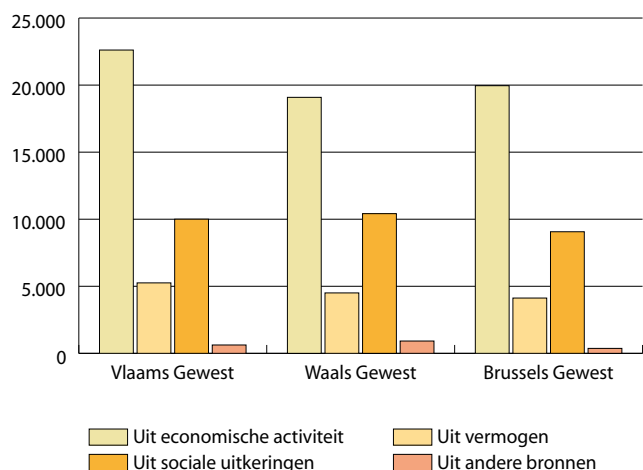
Om meer zicht te krijgen op de schuldenproblematiek houden alle erkende instellingen voor schuldbemiddeling sinds 2007 cijfers bij over het aantal geopende dossiers budget- en schuldhulpverlening. Het Vlaams Centrum Schuldbemiddeling heeft in september 2008 cijfers ontvangen van 326 van de 331 erkende instellingen voor schuldbemiddeling. In totaal werden in de loop van 2007 door deze instellingen 16.226 dossiers budgethulpverlening (zonder schulden) en 57.005 dossiers schuldhulpverlening geopend.

Sociale zekerheid en bijstand

Sociale transfers spelen een belangrijke rol bij de bestrijding van armoede. Een gemiddeld gezin haalde in 2006 10.001 euro of 26% van zijn inkomen uit sociale uitkeringen. In het Waalse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is dat respectievelijk goed 10.416 en 9.067 euro. Met sociale uitkeringen worden zowel de klassieke **sociale zekerheidsuitkeringen** (pensioenen, werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, ziekte- en

6.57 Samenstelling beschikbaar inkomen

Beschikbaar inkomen per huishouden in euro per inkomensbron, in de gewesten, in 2006.

Bron: ADSEI – Huishoudbudgetonderzoek, bewerking SVR.

invaliditeitsuitkeringen en kinderbijslag) als de sociale bijstandsuitkeringen bedoeld. Dat het totale beschikbare inkomen in Vlaanderen hoger ligt dan in de andere gewesten is voornamelijk een gevolg van het hogere inkomen uit economische activiteiten in Vlaanderen.

Zonder sociale transfers zou 36% van de bevolking onder de armoededrempel terechtkomen. Als de pensioenen gezien worden als primaire inkomens en niet als transfers, gaat het nog steeds om 21% van de bevolking.

Begin 2007 ontvingen goed 945.000 Vlamingen een pensioenuitkering (exclusief de personen met een zuivere loopbaan bij de overheid). Het is gezien de vergrijzing van de bevolking weinig verwonderlijk dat dit aantal de laatste jaren toeneemt. Het relatieve aantal **pensioenuitkeringen** ligt duidelijk hoger in Vlaanderen dan in de andere gewesten.

Het aantal door de RVA betaalde uitkeringen is na het piekjaar 2005 weer gedaald tot het niveau van 2004. De daling is vooral te wijten aan het lagere aantal **werk-**

loosheidsuitkeringen. Het aantal werknemers dat zijn werktijd aanpast via loopbaanonderbreking of tijdskrediet neemt echter jaar na jaar toe. Het aantal door de RVA ondersteunde werknemers (bij onder meer opleiding, tijdelijke werkloosheid of deeltijdse tewerkstelling met behoud van rechten) blijft de laatste jaren vrij stabiel. Terwijl het relatieve aantal vergoede werklozen in Vlaanderen een pak lager ligt dan in de andere gewesten, geldt het omgekeerde voor het relatieve aantal personen dat werkt in een aangepast arbeidsregime.

Het aantal kinderen dat recht geeft op **kinderbijslag** ligt in 2007 iets hoger dan het jaar voordien. Gezien de jongere bevolking in het Waalse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is het weinig verwonderlijk dat het relatieve aantal rechtgevendende kinderen daar hoger ligt.

Om de toegang tot de gezondheidszorg te verzekeren bestaat er voor bepaalde risicogroepen een **voorkeursregeling in de ziekteverzekering**. Dit statuut wordt toegekend aan weduwnaars en weduwen, personen met een handicap, gepensioneerden, wezen, gerechtigden op sociale bijstandsuitkeringen en oudere langdurig werklozen. Bijkomende voorwaarde is wel dat het beschikbare gezinsinkomen een bepaalde maximumgrens niet overschrijdt. Het aantal personen dat als titularis recht heeft op een dergelijke verhoogde tegemoetkoming ligt in Vlaanderen iets lager dan 500.000, een cijfer dat de laatste jaren licht afneemt.

Andere regionale cijfers over ziekte-, invaliditeits- of arbeidsongeschiktheidsuitkeringen zijn niet beschikbaar.

Naast de klassieke sociale uitkeringen probeert de overheid via de **sociale bijstand** de armoedesituatie van de minst gegoede groepen te verbeteren.

De laatste jaren ontvingen in Vlaanderen gemiddeld ongeveer 25.000 personen een **Recht op Maatschappelijke Integratie (RMI)** in de vorm van een leefloon of een tewerkstellingsmaatregel. Specifiek voor het **leefloon** ging het in 2007 om gemiddeld bijna 22.000 personen. Naast het leefloon kan het RMI ook ingevuld worden via een tewerkstellingsmaatregel met tussenkomst van het OCMW. In 2007 ging het hierbij gemiddeld om goed 3.500 personen, een aantal dat de laatste jaren stijgt.

6.58 Sociale zekerheid

Evolutie van het aantal begunstigden van een aantal sociale zekerheidsuitkeringen, van 2002 tot 2007, telkens op 1 januari.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Pensioenuitkeringen:						
• alle stelsels*	920.983	926.467	925.953	935.138	944.656	945.308
Uitkeringen RVA**:						
• vergoede werklozen	324.919	349.296	345.032	347.221	334.603	311.010
• door RVA ondersteunde werknemers	152.776	148.931	160.441	153.264	147.873	149.514
• werknemers die hun arbeidstijd aanpassen	94.228	125.067	112.036	137.458	147.808	155.817
Kinderbijslag, rechtgevendende kinderen:						
• stelsel van werknemers en zelfstandigen	nb	nb	1.327.655	1.295.642	1.306.803	1.312.383
Verhoogde tegemoetkoming ziekteverzekering:						
• titularissen	495.223	488.381	486.213	489.578	483.902	481.661

*Exclusief de personen die een pensioen genieten voor een zuivere loopbaan in de overheidssector. **Maandgemiddelden.
Bron: RVP, KSZ, RVA.

6.59 Sociale zekerheids- en bijstandsuitkeringen per 1.000 inwoners

Het aantal personen met een sociale zekerheids- of sociale bijstandsuitkering per 1.000 inwoners, telkens op 1 januari 2007.

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest
Sociale zekerheidsuitkeringen:			
• pensioenen (excl. zuivere loopbanen overheidssector)	154,5	141,6	123,7
• door RVA vergoede werklozen*	50,8	83,6	89,5
• door RVA ondersteunde werknemers*	24,4	31,4	18,3
• werknemers die hun arbeidstijd aanpassen met steun van RVA*	25,5	16,7	10,5
• kinderbijslag: aantal rechtgevendende kinderen**	214,5	229,2	219,2
Sociale bijstandsuitkeringen:			
• leefloon en financiële steun RMH*	5,4	12,8	27,9
• IGO's en GIB's	8,2	5,8	9,2
• tegemoetkomingen voor gehandicapten***	25,1	26,7	18,6
• gewaarborgde gezinsbijslag: aantal rechtgevendende kinderen	0,7	1,6	5,7

*Maandgemiddelden. **Stelsel van werknemers en zelfstandigen. ***Som van de inkomensvervangende tegemoetkoming en integratietegemoetkoming en de tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden.

Bron: RVP, RVA, KSZ, POD Maatschappelijke Integratie, FOD Sociale Zekerheid DG Personen met een Handicap, RKW.

Mensen die niet in aanmerking komen voor het RMI kunnen een beroep doen op het **Recht op Maatschappelijke Hulp (RMH)**. In de praktijk gaat het vooral om vreemdelingen die niet ingeschreven zijn in het bevolkingregister. Ook het RMH kan verschillende vormen aannemen: financiële steun, een tewerkstellingsmaatregel en/of medische hulp. Onder financiële steun wordt verstaan: het toekennen van een bedrag dat equivalent is aan dat van het leefloon. In 2007 genoten gemiddeld goed 11.000 personen een dergelijke steun, een aantal dat de voorbije jaren sterk terugloopt.

In Vlaanderen trekt goed 5 op 1.000 inwoners een leefloon of financiële steun in het kader van een RMH. Dat relatieve aantal ligt meer dan dubbel zo hoog in het Waalse Gewest en zelfs vijf keer hoger in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

Slechts een beperkt aantal 65-plussers ontvangt een leefloon omdat zij aparte regelingen kennen: het **Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden (GIB)** dat sinds 2002 geleidelijk vervangen wordt door de **Inkomensgarantie Ouderen (IGO)**. Meestal gaat het om een toeslag bovenop het pensioen, zodat men een bedrag bekomt dat vergelijkbaar is met het leefloon. Op 1 januari 2007 ging het samen om goed 50.000 ouderen. Het aantal uitgekeerde GIB's gaat sinds 2002 elk jaar achteruit. Het aantal IGO's schommelt al een aantal jaar rond 40.000. Het relatieve aantal IGO's en GIB's ligt in Vlaanderen iets hoger dan in Wallonië. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest scoort het hoogst, ondanks het lagere aandeel ouderen in dat gewest.

Personen met een handicap kunnen een beroep doen op een inkomensvervangende tegemoetkoming indien zij

6.60 Sociale bijstand

Evolutie van het aantal begunstigden van sociale bijstand, van 2003 tot 2007, maandgemiddelden.

	2003	2004	2005	2006	2007
Recht op Maatschappelijke Integratie:					
• totaal	25.855	25.502	25.119	25.616	25.298
• leefloon	23.140	22.457	21.843	22.196	21.840
• activeringsmaatregelen	2.776	3.115	3.316	3.463	3.508
Recht op Maatschappelijke Hulp:					
• totaal	24.595	23.006	21.153	18.878	16.160
• financiële steun	21.448	18.700	16.381	13.860	11.362
• activeringsmaatregelen	480	566	669	839	894
• medische hulp	4.712	4.570	4.679	4.376	3.994
IGO*	42.970	41.927	39.856	40.571	40.732
GIB*	16.307	14.641	12.924	10.365	9.382
Tegemoetkomingen aan gehandicapten**	109.114***	120.188	135.731	148.084	153.732
Gewaarborgde gezinsbijslag*:					
• aantal rechtgevendende kinderen	3.908	4.468	4.091	4.387	4.469

* Op 1 januari. ** Som van de inkomensvervangende tegemoetkoming en integratietegemoetkoming en de tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden. *** Cijfer voor 2002.

Bron: POD Maatschappelijke Integratie, RVP, FOD Sociale Zekerheid DG Personen met een Handicap, RKW.

geen arbeid kunnen verrichten of op een integratietegemoetkoming indien zij bijkomende kosten te dragen hebben omwille van hun handicap, op voorwaarde dat ze over weinig of geen inkomsten beschikken. Daarnaast bestaat er een specifieke **tegemoetkoming voor gehandicapten** van 65 jaar en ouder met bijkomende kosten door hun handicap.

Begin 2007 werden 153.732 van deze tegemoetkomingen uitgekeerd, 5.000 meer dan het jaar voordien. Het relatieve aantal tegemoetkomingen voor personen met een handicap ligt in Wallonië iets hoger dan in Vlaanderen, in Brussel duidelijk lager.

De **gewaarborgde gezinsbijslag** ten slotte is bedoeld voor gezinnen die op basis van hun beroepsactiviteit geen enkel recht op gezinsbijslag kunnen doen gelden, of slechts een recht genieten op een bedrag dat lager ligt dan de gewaarborgde gezinsbijslag. Begin 2007 ging het om 4.469 rechtgevendende kinderen. In Wallonië ligt het relatieve aantal rechtgevendende kinderen dubbel zo hoog als in Vlaanderen. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest telt veruit het hoogste relatieve aantal rechtgevendende kinderen.

Sociale uitsluiting

Armoede uit zich niet alleen op financieel vlak maar gaat ook gepaard met uitsluiting en achterstelling op heel wat andere domeinen. Hierna wordt ingegaan op de bestaande achterstelling inzake tewerkstelling, huisvesting, gezondheid en maatschappelijke participatie.

Achterstelling op de arbeidsmarkt

Werk vormt ontegensprekelijk een belangrijke buffer tegen armoede. Het risico om in armoede terecht te komen ligt bij personen met een job beduidend lager. Slechts 3% van de Vlamingen met een betaalde job moest in 2007 zien rond te komen met een inkomen

onder de armoededrempel. Bij niet-werkenden ligt dat percentage vele malen hoger.

In dit perspectief is het positief dat het aantal werklozen in 2007 verder is afgenomen. Bovendien is het aandeel langdurig werklozen in het totale aantal werklozen in 2007 opvallend gedaald. Toch blijven bepaalde groepen – ouderen, allochtonen en arbeidsgehandicapten – bijzonder moeilijk toegang vinden tot de arbeidsmarkt. Intussen heeft de huidige economische crisis ook een einde gemaakt aan de jarenlange daling van de werkloosheidscijfers.

In 2007 leefde 6% van de kinderen en 8% van de volwassenen (tot 59 jaar) in een gezin waar op dat moment niemand werkt. Uit de SILC-gegevens blijkt dat net bij de **gezinnen zonder arbeidsinkomen** de hoogste armoedecijfers worden gemeten. Bijna zeven op tien van de gezinnen met kinderen waar geen enkele volwassene werkt, wordt geconfronteerd met een verhoogd risico op armoede. Bij de gezinnen zonder kinderen waar niemand werkt, gaat het om een armoederisico van 23%.

Huisvestingsproblemen

De woonsituatie van de minst gegoede gezinnen is duidelijk negatiever dan die van andere gezinnen. Wie over een laag inkomen beschikt, kan moeilijker een eigen woning aankopen en is daardoor vaker aangewezen op de (private) huurmarkt. In 2007 was bijna vier op vijf van de gezinnen eigenaar van het huis waarin het woont. Bij de 20% armste gezinnen ligt dit percentage bijna 20 procentpunten lager. Dat **eigendom** een belangrijke barrière vormt tegen armoede blijkt duidelijk uit de SILC-gegevens: het risico om in armoede terecht te komen lag in 2007 bij huurders meer dan dubbel zo hoog als bij eigenaars.

Bij arme gezinnen gaat een relatief groter aandeel van het budget op aan woonkosten. Dat de woonkost behoorlijk kan doorwegen op het gezinsbudget blijkt onder meer uit het feit dat een aanzienlijke groep gezinnen problemen heeft met het betalen van de elektriciteits- of

6.61 Armoede en sociale uitsluiting

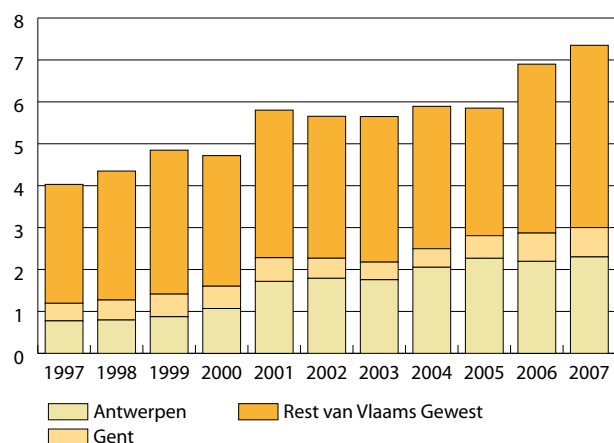
Aandeel eigenaars, kwaliteit van de woning, slechte gezondheid, lichamelijke beperkingen en maatschappelijke participatie, in 2007, totaalpercentages en percentages per inkomenskwintiel.

	laagste kwintiel	2de kwintiel	3de kwintiel	4de kwintiel	hoogste kwintiel	Totaal
Wonen:						
• aandeel eigenaars	59,4	74,9	82,7	85,7	89,3	78,4
• % dat leeft in woning met gebrek aan comfort, 2 of meer gebreken of gebrek aan ruimte	35,9	29,4	22,2	20,3	16,3	24,8
Gezondheid:						
• subjectieve gezondheidsbeleving: (zeer) slecht	12,8	6,9	3,2	2,2	1,9	5,4
• door aandoening gehinderd in dagelijkse bezigheden	37,5	24,6	18,1	13,8	11,6	21,2
Maatschappelijke participatie:						
• deelname aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten	28,0	35,5	39,5	43,7	45,4	38,4
• geen internet om financiële redenen	14,8	5,3	2,4	3,7	0,5	5,3

Bron: ADSEI - EU-SILC.

6.62 Geboorten in kansarme gezinnen

Evolutie van het aandeel geboorten in kansarme gezinnen, 1997-2007, in % van het totale aantal geboorten.

Bron: Kind en Gezin.

gasfactuur. In de loop van 2007 werden 231.729 gezinnen door hun leverancier in gebreke gesteld. Dit komt neer op 9% van de huishoudelijke afnemers, tegenover 17% in 2006.

In 2007 gingen 61.554 gezinnen (2,4% van alle gezinnen) een afbetalingsplan aan met hun leverancier. Eind 2007 leverden de netbeheerders elektriciteit aan 52.170 gezinnen nadat hun contract werd opgezegd door hun leverancier. Bij slechts een minderheid van deze gezinnen leidde dit tot het gedeeltelijk of volledig afsluiten van de stroom- of gastoevoer. Eind 2007 werd bij 34.300 gezinnen elektriciteit geleverd via een budgetmeter. Bij nog eens 3.150 gezinnen werd de stroomtoevoer beperkt via een stroombegrenzer. Eind 2007 waren 596 gezinnen volledig afgesloten van de elektriciteitsvoorzieningen, 2.028 gezinnen van de aardgastoevoer.

Arme huishoudens wonen ook vaker in huizen met minder comfort, meer gebreken of een gebrek aan ruimte.

Armoede en gezondheid

Ook op vlak van gezondheid bestaan er nog steeds opvallende sociale ongelijkheden. Mensen met een laag inkomen geven beduidend vaker aan over een (zeer) slechte **gezondheid** te beschikken en voelen zich door hun gezondheidstoestand meer belemmerd in hun dagelijkse bezigheden.

Achterstelling en maatschappelijke participatie

Armoede en bestaansonzekerheid gaan ten slotte ook gepaard met achterstelling op het vlak van maatschappelijke integratie en **participatie**. Zo blijken financieel zwakkeren minder vaak te participeren aan sport, recreatie en cultuur. Ook opvallend is de dreigende **digitale kloof**.

Benadering Kind en Gezin

Een alternatieve indicator die verschillende van de hierboven behandelde aspecten van armoede tegelijk in rekening tracht te brengen, werd ontwikkeld door Kind en Gezin. Aan de hand van het maandinkomen van het gezin, de opleiding en de arbeidssituatie van de ouders, de ontwikkeling van de kinderen, de huisvesting en de gezondheidssituatie van het gezin, wordt nagegaan hoeveel kinderen geboren worden in kansarme gezinnen. Een gezin wordt als kansarm beschouwd als het op minstens drie van de voorgenoemde criteria zwak scoort. In 2007 was dat bij 4.828 geboorten of 7,4% van het totale aantal geboorten het geval. Dit percentage is de laatste jaren opvallend gestegen.

Deze kansarme gezinnen hebben veelal te kampen met een complex geheel van problemen. Een lage opleiding van minstens één van beide ouders, komt bij acht op tien van deze gezinnen voor. Een laag maandinkomen en een zwakke arbeidssituatie van de ouders bij driekwart. De helft van deze gezinnen is slecht gehuisvest.

Goed vier op tien van de kinderen geboren in een kansarm gezin woont in de grootsteden Antwerpen en Gent. Vooral het aandeel van Antwerpen in het totale aantal **geboorten in kansarme gezinnen** in Vlaanderen is de laatste jaren duidelijk toegenomen.

En nog opvallend: van bijna zes op de tien kinderen geboren in een kansarm gezin beschikte de moeder bij haar geboorte niet over de Belgische nationaliteit. ■

MEER INFORMATIE

Publicaties

- Cammu H., Martens G., De Coen K., Defoort P., Perinatale activiteiten in Vlaanderen 2007, Studiecetrum voor Perinatale Epidemiologie, Brussel, 2008.
- Campaert, G., Dierickx, D. & Vranken, J. (2009). Rapport Armoedebaarometer 2009. Decenniumdoelen 2017. Antwerpen: UA-OASeS.
- CAW Monitor 2007, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2008
- Defraye A., Sasse A., SOA-surveillancesysteem via een peilnetwerk van klinici in België – Jaarrapport 2007, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Brussel, 2008.
- Europese Commissie, Health and long-term care in the European Union, Speciale Eurobarometer 283, 2007
- Guio, A.C. (2009). What can be learned from material deprivation indicators in Belgium and its regions?
- Het kind in Vlaanderen 2007, Kind en Gezin, Brussel, 2008.
- Hoppenbrouwers K., Van Damme P., Depoorter A-M., e.a., Studie van de vaccinatiegraad bij jonge kinderen en adolescenten in Vlaanderen in 2008, Brussel, 2009.
- Jaarverslag 2007, Federatie van Tele-Onthaaldiensten in Vlaanderen, 2008
- Jaarverslag 2007, Vlaams Agentschap personen met een handicap, Brussel, 2008
- Kinderopvang – Jaarverslag 2007, Kind en Gezin, Brussel, 2008
- Lodewijckx, Veranderende leefvormen in het Vlaamse Gewest 1990-2007 (en 2021), SVR-Rapport 2008/3, 2008
- Pelfrene, De nieuwe 'bevolkingsvooruitzichten 2007-2060', SVR-Rapport 2009/3, 2009
- Samoy, Handicap en arbeid, deel I, definities en statistieken, departement Werk en Sociale Economie, 2008
- Sasse A., Defraye A., Buziarsist J., Van Berckhoven D., Wanyama S., Epidemiologie van AIDS en HIV-infectie in België - Toestand op 31 december 2007, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Brussel, 2008.
- Unicef, De transitie naar kinderopvang en onderwijs, een boordtabel over kinderopvang en onderwijs voor kinderen jonger dan 6 jaar in rijke landen (vertaling door Kind en Gezin), Report Card 8, 2008
- Verbelen, Vlamingen met een handicap of langdurige gezondheidsproblemen. Intergratie in sociale netwerken en publieke opinie over inclusie, in Vlaanderen gepeild 2005, p 205-238
- Vlaams Centrum Schuldbemiddeling (2009). Jaarverslag 2008. Brussel.
- VREG (2008). Statistieken 2007 met betrekking tot huishoudelijke afnemers in het kader van de besluiten op de sociale openbare dienstverplichtingen.

Websites

- Agentschap Jongerenwelzijn:
www.wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/
- Algemene Directie Statistiek: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK): www.statbel.fgov.be/lfs/
- Eurobarometer: http://ec.europa.eu/public_opinion/
- Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat>
- FOD Sociale Zekerheid, Directie-generaal voor Personen met een Handicap: www.handicap.fgov.be/
- Gezondheidsenquête door middel van interview, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid - Afdeling Epidemiologie:
www.iph.fgov.be/epidemio/epinl/index4.htm
- Gezondheidsindicatoren, MVG - Vlaams Agentschap Zorg en gezondheid, Team Gegevensverwerking en Resultaatopvolging:
www.zorg-en-gezondheid.be/cijfers.aspx
- Huishoudbudgetonderzoek:
<http://statbel.fgov.be/surveys/hbs.asp>
- Instituut voor de Nationale Rekeningen:
http://inr-icn.fgov.be/Inr_Icn_home_nl.htm
- Kind en Gezin: www.kindengezin.be
- Kind en Gezin: www.kindengezin.be
- Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid:
<http://ksz-bcss.fgov.be/nl/index.asp>
- MVG, Welzijn, Volksgezondheid en Gezin:
www.wvg.vlaanderen.be/welzijnengezondheid
- Nationale Bank van België: www.nbb.be
- POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie:
www.mi-is.be/themes/egov/stats/index_nl.htm
- Rechtenverkenner: www.rechtenverkenner.be/htm/home.asp
- Residentiële ouderenzorg:
www.zorg-en-gezondheid.be/ouderenzorg.aspx
- Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening: www.rva.be/
- Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers (RKW):
www.rkw.be/
- Rijksdienst voor Pensioenen (RVP): www.rvponp.fgov.be
- Statistics on Income and Living Conditions (SILC):
<http://statbel.fgov.be/silc>
- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk: www.steunpunt.be
- Stichting tegen Kanker: www.cancer.be/
- Tele-onthaal: www.teleonthaal.be/
- Thuiszorg: www.zorg-en-gezondheid.be/thuiszorg.aspx
- Unicef Innocenti Research Centre: www.unicef-irc.org
- Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen:
www.vad.be/
- Vlaams Agentschap Personen met een Handicap: www.vaph.be
- Vlaams Infectieziektebulletin:
www.zorg-en-gezondheid.be/infectieziektebulletin.aspx
- Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Electriciteits- en Gasmarkt (VREG): www.vreg.be
- Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid: www.iph.fgov.be

DEFINITIES

Beschikbaar inkomen: wordt bekomen door van het geheel van inkomsten van de inwoners van een land of regio (inkomsten uit economische activiteit, uit vermogen, en uit sociale transfers) de door hen verschuldigde belastingen en sociale bijdragen af te trekken.

Directe standaardisatie: gezondheidsparameters hangen sterk samen met de leeftijd van de individuen. Daarom is het voor vergelijkingen in de tijd en in de ruimte belangrijk rekening te houden met de leeftijdsamenstelling van de bevolking. Het effect van een verschillende leeftijdsverdeling wordt uitgeschakeld door voor een populatie de sterfte te berekenen die zou bestaan indien deze leeftijdsverdeling overal gelijk zou zijn. Een direct gestandaardiseerd sterftecijfer is in die zin een theoretisch cijfer dat alleen nut heeft bij vergelijkingen in de tijd of tussen verschillende populaties. Men kan hiervoor verschillende standaardpopulaties gebruiken: van een welbepaalde bestaande populatie tot een volledig theoretische populatie (bv. de Europese Standaardbevolking).

EU-SILC-survey: de 'European Union Statistics on Income and Living Conditions' (EU-SILC) is een enquête naar inkomens en andere levensomstandigheden, met als voornaamste doel het opstellen van vergelijkbare indicatoren in het kader van armoede en sociale insluiting binnen de Europese Unie. De uitvoering van de EU-SILC is sinds 2004 gereguleerd met een Europese verordening (Regulation No 1177 of the European Parliament and of the Council), wat ze verplicht maakt voor alle lidstaten. De SILC wordt gecoördineerd door Eurostat en voor België uitgevoerd door de Algemene Directie Statistiek van de FOD Economie (statbel.fgov.be/silc/).

Het betreft een enquête die wordt afgenomen bij een steekproef van private huishoudens uit het Rijksregister, waarbij elk huishoudlid van 16 jaar en ouder wordt geïnterviewd. Deze aanpak resulteert in een dataset op huishoud- en individueel niveau. Vanaf 2004 is de SILC opgebouwd als een vier jaar durend roterend panel. Dit betekent dat ieder jaar een kwart van de huishoudens vervangen wordt door een nieuwe steekproef van huishoudens.

Hierbij dient opgemerkt te worden dat door de relatief lage responsgraad het gevaar bestaat dat bepaalde groepen bevolkingsgroepen over- of ondervertegenwoordigd zijn. Onderzoek heeft namelijk aangetoond dat bepaalde groepen minder geneigd zijn om mee te werken aan surveys of minder gemakkelijk bereikbaar zijn.

Foeto-infantiele sterfte: foeto-infantiele sterfte betreft elk sterfgeval van een kind tijdens het eerste levensjaar, levend- of doodgeboren, en is dus in feite de som van doodgeboorte (het aantal kinderen dat als doodgeboren wordt aangegeven met een geboortegewicht van minstens 500 gram of een zwangerschapsduur van minstens 22 weken) en infantiele sterfte (sterfte die zich voordoet tussen de geboorte en het bereiken van de leeftijd van 1 jaar).

Koopkrachtpariteit (KKP): geeft de verhouding weer tussen de hoeveelheid van de eigen munt en hoeveelheid van een vreemde munt die nodig zijn om eenzelfde korf van goederen en diensten te kopen. Door inkomens uit te drukken in koopkrachtpariteiten kan de relatieve koopkracht tussen landen vergeleken worden. In Europa worden de koopkrachtpariteiten vastgesteld door Eurostat in nauwe samenwerking met de OESO.

Verloren Potentiële Jaren: het totaal aantal jaren dat in de bevolking verloren is gegaan door voortijdige sterfte, dit is sterfte voor een bepaalde leeftijd.

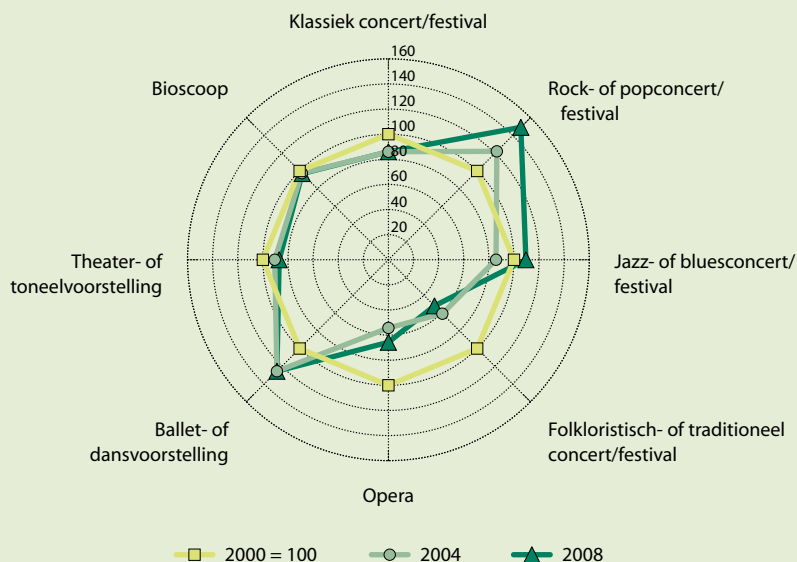
Gaan voor kwaliteit en participatie

VOR CULTUUR, SPORT EN MEDIA is een rijk, divers en kwaliteitsvol aanbod één van de belangrijkste beleidsdoelstellingen. Vernieuwing van het aanbod krijgt hierbij de nodige aandacht.

Het cultuurbeleid opteerde voor een sterke lokale inbedding: steeds meer gemeenten beschikken over een goedgekeurd cultuurbeleidsplan en zijn betrokken bij een erfgoedconvenant. Bijna elke Vlaamse gemeente beschikt over een openbare bibliotheek. Het verenigingsleven, het theater- en muziekaanbod en de jeugdwerk-

initiatieven zijn goed verspreid over Vlaanderen. Het aanbod van de cultuurcentra en van erkende musea zit in de lift. Het dansaanbod is wat sterker geconcentreerd in de grote steden.

Meermaalse participatie aan podiumkunsten

Vlaanderen beschikt over een uitgebreid netwerk aan sportverenigingen: gemiddeld 3 per 1000 inwoners. Voor de kwalitatieve omkadering blijven een verdere professionalisering en een verhoging van de gekwalificeerde begeleiders essentieel. Het aantal uitgereikte diploma's door de Vlaamse Trainersschool is duidelijk gestegen ten opzichte van 2000.

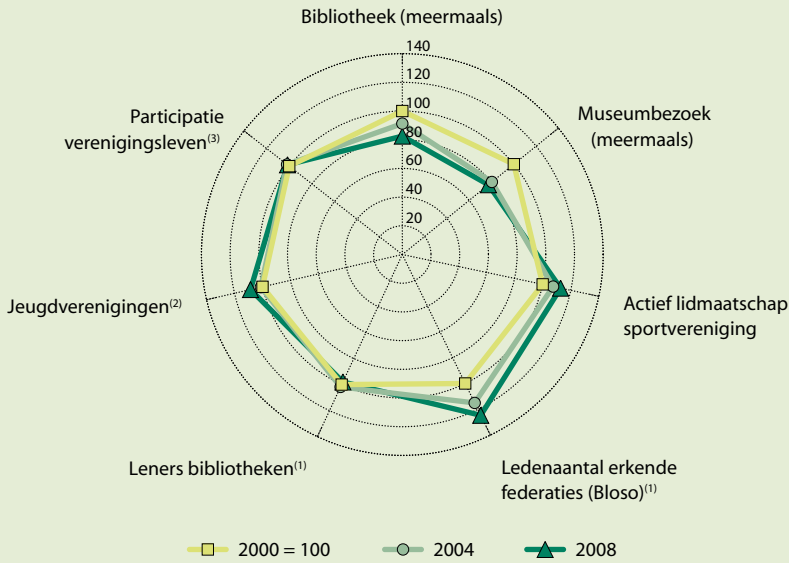
Sinds 1999 is het medialandschap sterk gewijzigd door de digitalisering. De digitale versie van de traditionele mediaproducten heeft geleid tot een groter traditioneel aanbod aan radio- en televisiezenders en tot een kwaliteitsverhoging van het geluids- en/of beeldsignaal. Hiernaast zijn er nieuwe

interactieve diensten via de traditionele media, zoals de digitale verrijking van televisiezenders (bijvoorbeeld Eén+) en video-op-aanvraag. Tenslotte zorgden deze digitale ontwikkelingen voor een media-aanbod via nieuwe platformen zoals het internet en de mobiele telefonie. De digitalisering heeft de burger een stem gegeven in het mediagebeuren: hij kan online op media-inhoud reageren, erover discussiëren maar hij kan het ook zelf creëren en distribueren.

De tweede peiler van het beleid is participatie. Het beleid wil de participatie niet alleen verhogen, maar wil alle bevolkingsgroepen bereiken. Hier ligt de focus op 'deelnemen'. Daarnaast hecht het beleid ook veel belang aan het 'deelhebben', dat vooralsnog moeilijk in beeld kan worden gebracht.

Ondanks de steeds toenemende concurrentie op de vrijetijdsmarkt en de groeiende mogelijkheden om op afstand te participeren (internet of nieuwe cultuurzenders), hield de uithuizige participatie aan de meeste podiumkunsten vrij goed stand. Voor de pop- en rockconcerten en de dansvoorstellingen is er zelfs een duidelijke stijging van de participatie.

Kerncijfers sociaal-cultureel, musea en sport

(1) 2007 recentste gegevens, (2) 2006 recentste gegevens, (3) 2001.

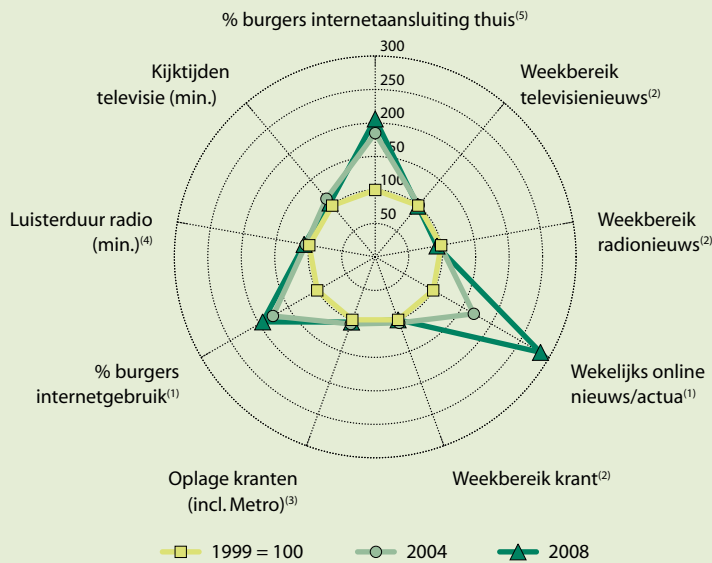
De deelname aan het verenigingsleven blijft stabiel rond de helft van de bevolking. De ledenaantallen van de jeugdverenigingen nemen zelfs terug licht toe. Het aantal geregistreerde leners van een openbare bibliotheek blijft vrij constant, het meermaalse bibliotheekbezoek neemt wel licht af. Het bezoek aan de cultuurcentra kent een stijgende lijn. Het meermaalse museumbezoek neemt wat af in vergelijking met 2000. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met de toegenomen mogelijkheden tot virtueel museumbezoek.

Naar persoonskenmerken zijn er geen grote verschuivingen de voorbije jaren. Zo blijft opleidingsniveau de meest bepalende factor bij het al dan niet deelnemen aan cultuur.

het sportbeleid. De sportdeelname in clubverband blijft licht stijgen. De kloof tussen mannen en vrouwen neemt voor het actieve lidmaatschap aan een sportvereniging duidelijk af. De Vlaamse regering wil tevens maximale ontplooiingskansen geven aan talentvolle sporters om topprestaties te leveren op internationaal niveau. De verhouding tussen het aantal leerlingen in een topsportschool en het aantal uitgereikte topsportstatuten blijft gunstig evolueren. Ook het aantal ondersteunde topsporters via een tewerkstellingscontract of via een topsportstudentenproject nam de voorbije jaren toe.

Het verhogen van de sportparticipatie blijft de belangrijkste ambitie, ook van het sportbeleid. De sportdeelname in clubverband blijft licht stijgen. De kloof tussen mannen en vrouwen neemt voor het actieve lidmaatschap aan een sportvereniging duidelijk af. De Vlaamse regering wil tevens maximale ontplooiingskansen geven aan talentvolle sporters om topprestaties te leveren op internationaal niveau. De verhouding tussen het aantal leerlingen in een topsportschool en het aantal uitgereikte topsportstatuten blijft gunstig evolueren. Ook het aantal ondersteunde topsporters via een tewerkstellingscontract of via een topsportstudentenproject nam de voorbije jaren toe.

Kerncijfers Media

(1) beschikbaar sinds 2001, (2) beschikbaar sinds 2003, (3) meest recente 2007, (4) beschikbaar sinds 2002, (5) beschikbaar van 2001 tem 2007

De participatie aan de nieuwe media neemt pijlsnel toe. 40% van de Vlaamse gezinnen kijkt ondertussen digitaal. Bijna zeven gezinnen op tien hebben een internetaansluiting en een vergelijkbaar percentage van de volwassenen maakt gebruik van het internet. Anno 2008 bestaat er nog steeds een duidelijke kloof tussen verschillende demografische groepen voor het beluisteren van het nieuws op de radio, voor het lezen van de krant, voor het internetgebruik en voor verschillende internettoepassingen.

Cultuur en jeugdwerk wordt bekeken vanuit drie invalshoeken: het aanbod, de participatie van de bevolking en de economische impact.

Culturaanbod

Voor het beleid is de ondersteuning van een rijk en divers aanbod in de verschillende sectoren een belangrijk gegeven. De voorbije jaren wordt daarnaast sterk de nadruk gelegd op de lokale inbedding van het cultuurbeleid. In wat volgt worden het lokale cultuur- en jeugdbeleid in Vlaanderen en het al dan niet gesubsidieerde aanbod behandeld.

Lokaal cultuurbeleid

Op 1 januari 2008 hadden 213 van de 327 Vlaamse en Brusselse gemeenten en de Vlaamse Gemeenschapscommissie een **cultuurbeleidscoördinator** in dienst. Gemeenten die er niet over beschikken bieden hun burgers bijna allemaal een contactpunt aan voor cultuur. In

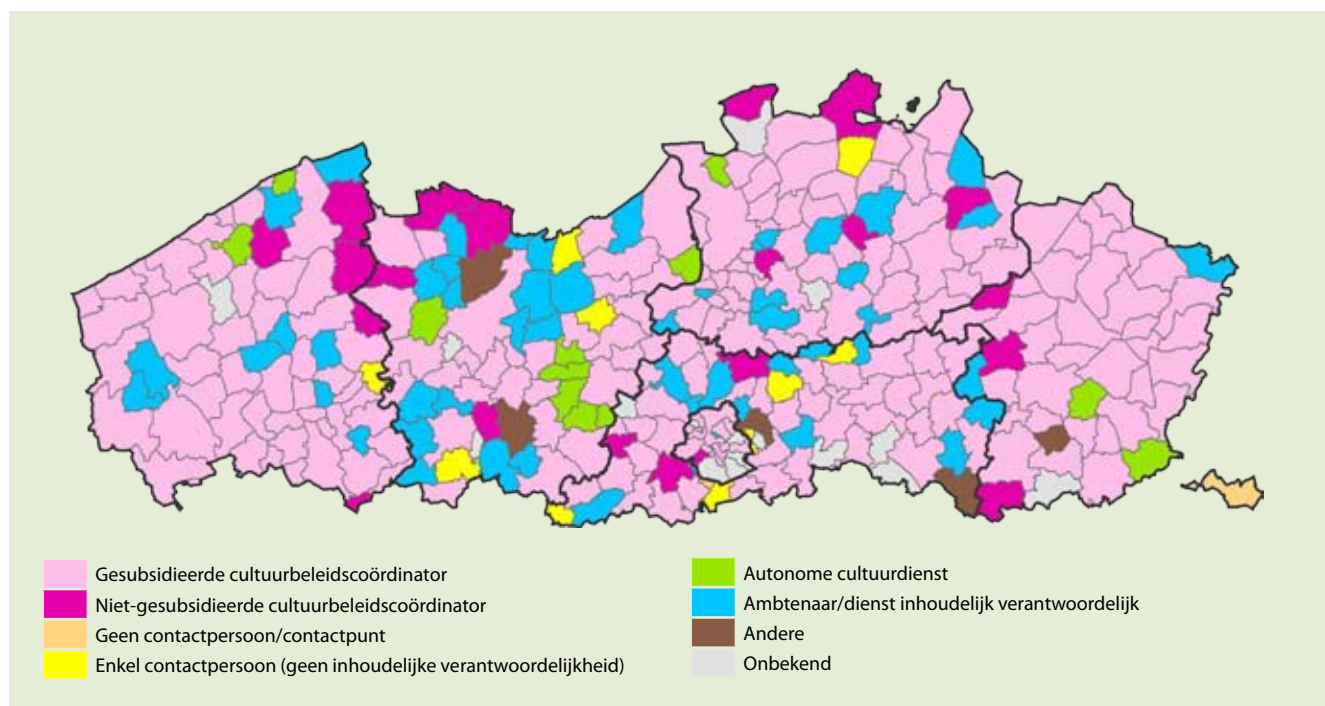
ruim de helft (53,5%) van de gemeenten die niet werken met een cultuurbeleidscoördinator kan de burger zich richten tot een ambtenaar of dienst met inhoudelijke verantwoordelijkheid inzake cultuur.

Ongeveer twee derde van de Vlaamse en Brusselse gemeenten en de Vlaamse Gemeenschapscommissie beschikken vanaf 1 januari 2008 over een goedgekeurd **cultuurbeleidsplan**. In Limburg diende ruim 72% van alle gemeenten er één in, in Oost-Vlaanderen 40%. Limburg behaalt hiermee het hoogste procentueel aandeel van de Vlaamse provincies, Oost-Vlaanderen het laagste. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest behaalt met 11 ingediende beleidsplannen een aandeel van 55%.

In ruim twee derde van de gemeenten ontvangen één of meerdere culturele verenigingen een nominatimsubsidie vanwege het gemeentebestuur. Projectsubsidie is op lokaal beleidsniveau het meest gebruikte subsidie-instrument. Ten aanzien van het totale pakket ondersteuningstypes behaalt het werken met projectsubsidies een aandeel van ruim een derde. Ruim een kwart is specifieke ondersteuning, iets minder

7.1 Cultuur contactpunten

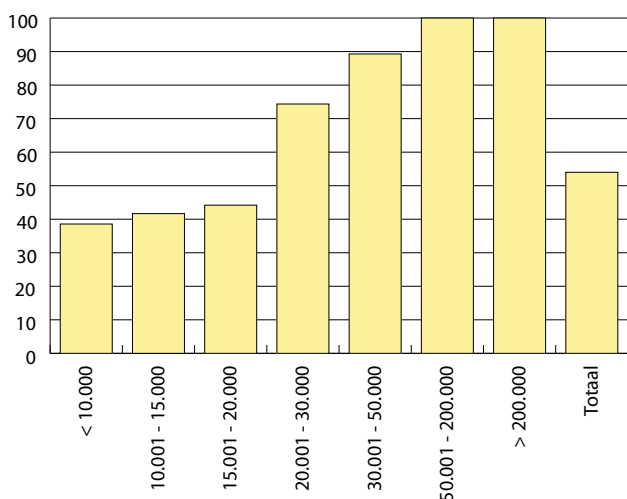
Aanwezigheid van contactpunten cultuur in de Vlaamse en Brusselse gemeenten, in 2007.

Bron: Cijferboek Cultuur 2008-2010.

7.2 Doelgroepspecifieke actiteiten

Gemeenten met doelgroepspecifieke activiteiten naar inwonersklasse van de gemeente, in 2007, in %.

Bron: Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid 2008-2010.

dan een kwart zijn basissubsidies en in ongeveer 15% van de gevallen gaat het om extra inspanningen naar bijzondere doelgroepen.

De doelgroepen waarvoor op lokaal beleidsniveau het meeste extra subsidiemogelijkheden bestaan zijn 'personen in armoede' (13,7%), 'personen met een handicap' (12,6%), 'gezinnen met kinderen' (11,5%) en 'senioren' (11,5%). De doelgroepen waarvoor op lokaal beleidsniveau minder extra financiële ondersteuning wordt voorzien zijn: 'personen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond' (5,5%), 'nieuwkomers' (3,3%), 'anderstaligen' (2,7%) en 'gedetineerden' (1,6%).

Naast het verstrekken van subsidies neemt ruim de helft van de Vlaamse en Brusselse gemeentebesturen nog andere initiatieven om het culturele aanbod toegankelijker te maken voor bijzondere doelgroepen. Driekwart van de gemeenten bieden korting aan doelgroepen. Het

7.3 Aantal verenigingen

Aantal verenigingen en aandeel in het totaal, aantal financieel ondersteund en percentage ondersteund ten opzichte van het totaal aantal verenigingen in een sector (Vlaanderen + BHG).

Cultureel veld (N = 252)	Aantal organisaties	%	Aantal financieel ondersteund	%
Kunsten	626	3,8	520	83,1
Erfgoedverenigingen	776	4,8	689	88,8
Amateurkunsten	3.981	24,4	3.263	82,0
Sociaal-cultureel volwassenenwerk	10.938	67,0	7.935	72,6
Totaal	16.321	100,0	12.407	76,0

Bron: Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid 2008-2010.

bieden van korting is het meest gebruikte middel inzake doelgroepspecifieke initiatieven. Ook toeleiding is een vaak gebruikt middel dat in meer dan de helft van de gemeenten wordt gebruikt. Het verlenen van gratis toegang gebeurt in ruim 40% van de gemeenten. Minder dan 10% van de gemeenten ziet heil in het aanbieden van kadervorming. Het aanbieden van doelgroepspecifieke initiatieven stijgt naarmate het inwonersaantal van de gemeente toeneemt.

De gemeenten verlenen ook materiële en logistieke dienstverlening. Van alle vormen van materiële en logistieke dienstverlening die door de gemeenten worden aangeboden, is het uitlenen van feest- en evenementenmateriaal het meest gehanteerde middel. Deze vorm van ondersteuning heeft een aandeel van 15% ten aanzien van het totale pakket aan middelen. Andere vormen van materiële dienstverlening met een aandeel van meer dan 10% zijn: het ter beschikking stellen van lokalen, het aanbieden van infopanelen, het uitlenen van audiovisueel materiaal en het bieden van assistentie bij grootschalige evenementen.

De bevraging van de gemeenten geeft een zicht op de verdeling van de verenigingen die actief zijn binnen het ruime culturele veld naar de verschillende domeinen (kunsten, erfgoed, amateurkunsten en sociaal-cultureel volwassenenwerk). Ruim twee derde van de lokale verenigingen behoren tot het domein van het sociaal-cultureel volwassenenwerk. De amateurkunsten bestrijken ongeveer een kwart van de verenigingen. De erfgoedverenigingen en de verenigingen in de sector 'kunsten' nemen een relatief klein aandeel in. De verenigingen kennen een vrij gelijkmatige regionale spreiding.

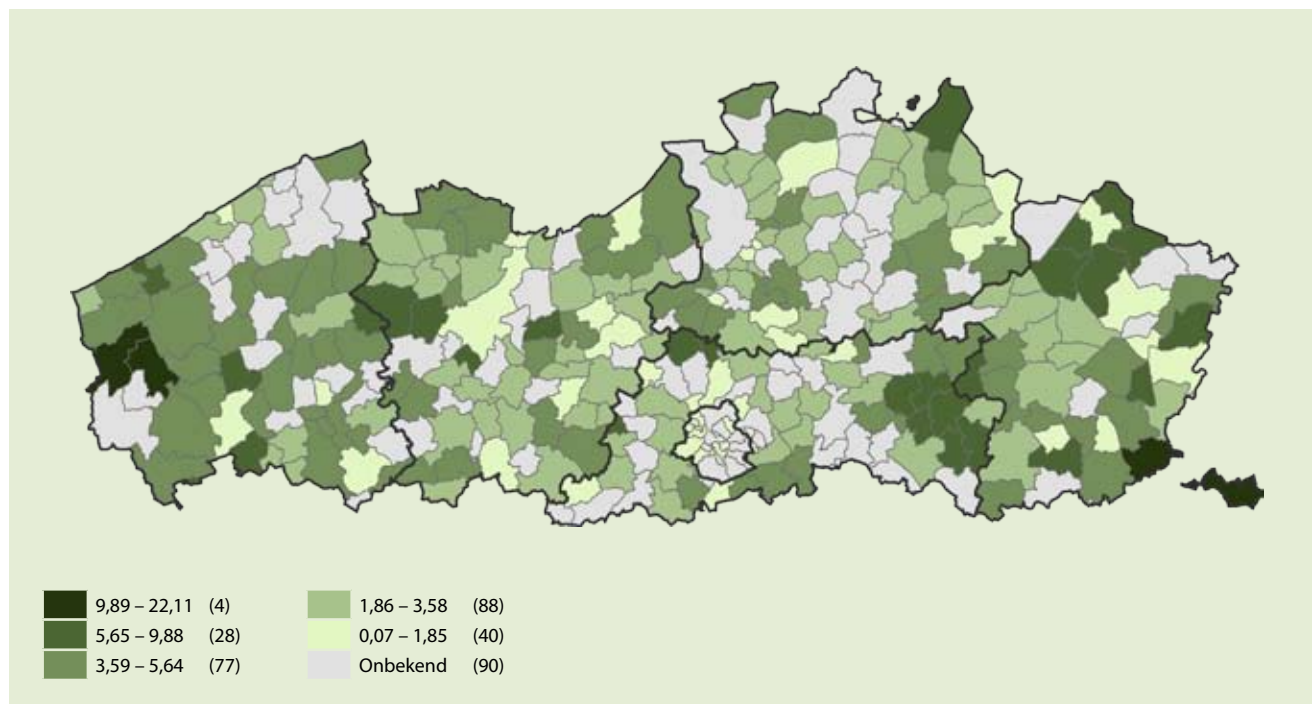
Gemeenten kunnen op initiatief van het gemeentebestuur, de cultuurraad, lokale verenigingen of buurtcomités ook zelf culturele projecten organiseren en deze financieel ondersteunen. Veel voorkomende initiatieven zijn de bibliotheekweek, de jeugdboekenweek en de 'Vlaanderen feest/11-juli viering'. Deze komen alle drie in meer dan driekwart van de gemeenten voor.

Om in aanmerking te komen voor subsidies voor de uitvoering van het beleidsplan, is het nodig dat de gemeente beschikt over een gesubsidieerde openbare bibliotheek en een minimum aan infrastructuur voor cultureel gebruik, m.a.w. een gemeenschapscentrum of een cultuurcentrum bezit. Voor de verschillende categorieën cultuurcentra alsook voor de gemeenschapscentra bepaalt het decreet minimale infrastructuurvoorwaarden (zie definities).

Met het oog op de organisatie van het overleg en de inspraak bij de voorbereiding en de evaluatie van het cultuurbeleid moeten door de gemeenten een of meerdere adviesorganen voor cultuur worden opgericht. De gemeente kan kiezen uit twee formules. De oprichting van één gemeentelijke cultuurraad met adviserende bevoegdheid over alle culturele materies voor de hele gemeente of de oprichting van sectorale deelraden

7.4 Cultuurverenigingsindex.

Aantal verenigingen per 1.000 inwoners.

Bron: Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid 2008-2010.

met adviserende bevoegdheid over hun sectorale materie voor de hele gemeente en een overkoepelende gemeentelijke cultuurraad bestaande uit vertegenwoordigers van elke deelraad met adviserende bevoegdheid over de grote lijnen van het gemeentelijk cultuurbeleid. Ruim 20 % van de cultuurraden beschikt over sectorale deelraden. De meeste deelraden worden opgericht voor de sector van het culturele erfgoed (25%) en het sociaal-cultureel werk (20%). Gemiddeld gaf in 2007 een cultuurraad iets meer dan 8 adviezen op jaarbasis. Het totaal aantal

7.5 Culturele projecten.

Culturele projecten opgedeeld naar specifieke initiatieven, aantal en % van de gemeenten (Vlaanderen + BHG).

Culturele projecten (N = 275)	Aantal	%
Bibliotheekweek	223	83,5
Jeugdboekenweek	231	86,5
Week van de smaak	109	40,8
Erfgoeddag	143	53,6
Open monumentendag	178	66,7
Week van de amateurkunsten	143	53,6
Vlaanderen feest – 11 juli viering	201	75,3
Culturele nominatie / cultuurprijs	119	44,6
Cultuurmarkt / Verenigingenbeurs	50	18,7
Stadsfestival	75	28,1
Uitwisseling Zustersteden	73	26,5
Wedstrijden (poëzie, kortfilm, ...)	75	28,1

Bron: Cijferboek Lokaal Cultuur 2008-2010.

adviezen lag een stuk hoger dan in 2006. De stijging kan wellicht verklaard worden door het feit dat 2007 voor de gemeenten met een gesubsidieerde cultuurbeleidscoördinator een planningsjaar voor de opmaak van het cultuurbeleidplan 2008-2013 was. Het aantal adviezen met betrekking tot het cultuurbeleidplan blijkt effectief verdriedubbeld van 75 in 2006 naar 234 in 2007.

Ruim 43 % van de gemeenten beschikt buiten de cultuurraad nog over andere participatie-instrumenten. Regiegroepen, werkgroepen, infosessies en praat-café's zijn daarbij de meest gehanteerde vormen om participatie in het beleid te bevorderen.

De twee belangrijke componenten binnen het lokale cultuurbeleid zijn de bibliotheken en de cultuurcentra.

7.6 Adviezen Cultuurraad.

Adviezen cultuurraad. Evolutie 2006-2007 (Vlaanderen + BHG).

Adviezen cultuurraad (N = 246)	2006	2007
Totaal aantal adviezen	1.605	2.013
Aantal adviezen op vraag van gemeentebestuur	1.009	1.231
Gemiddeld totaal aantal adviezen	6,52	8,18

Bron: Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid 2008-2010.

Bibliotheken

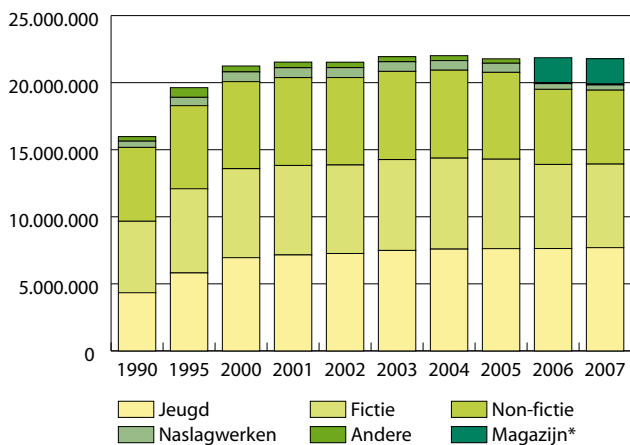
Elke gemeente in Vlaanderen met 750 inwoners of meer is verplicht een openbare bibliotheek in te richten en in stand te houden. Een gemeente mag deze voorwaarde vervullen door samen te werken met (een) andere gemeente(n). In het Vlaamse Gewest richten 286 gemeenten en 8 intergemeentelijke verenigingen een openbare bibliotheek in. Zo beschikken 302 van de 308 Vlaamse gemeenten over een bibliotheekvoorziening. In het tweetalig gebied Brussel Hoofdstad, waar geen decretale verplichting bestaat, richten de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) en 15 gemeentebesturen in 16 van de 19 Brusselse gemeenten een Nederlandstalige bibliotheek in. Naast de gewone bibliotheken worden ook vier gespecialiseerde organisaties voor bibliotheekwerk ondersteund.

De totale collectie van de Vlaamse en Brusselse openbare bibliotheken neemt ieder jaar nog toe. In totaal omvat deze collectie inmiddels meer dan 25 miljoen stuks. De toename situeert zich de voorbije jaren hoofdzakelijk bij de audio-visuele materialen. De op dit ogenblik meest gebruikelijke drager, de DVD, stijgt ten opzichte van het vorige meetpunt opnieuw met meer dan 50%. Ongeveer één vijfde zijn muziek-DVD's. Het aantal gedrukte materialen bleef de voorbije jaren stabiel. Een derde van deze materialen is gericht op de jeugd. De audiovisuele materialen maken ondertussen 15,8% van de totale collectie uit, dit is een aanzienlijke toename ten opzichte van 2006, toen was dit nog maar 12,6%. Ten opzichte van 2000 is dit zelfs bijna een verdubbeling (8,8%).

Er zijn verschillende indicatoren om een idee te krijgen van de relatieve grootte en kwaliteit van de collectie van een bibliotheek. Een eerste indicator is de collectie per inwoner. In Vlaanderen bedroeg de collectie per inwoner in 2007 bijna vier stuks (3,83). Een andere indicator is de bezitscoëfficiënt of de verhouding tussen het aantal werken in de collectie en het aantal gebruikers. Het Vlaamse

7.7 Gedrukte materialen

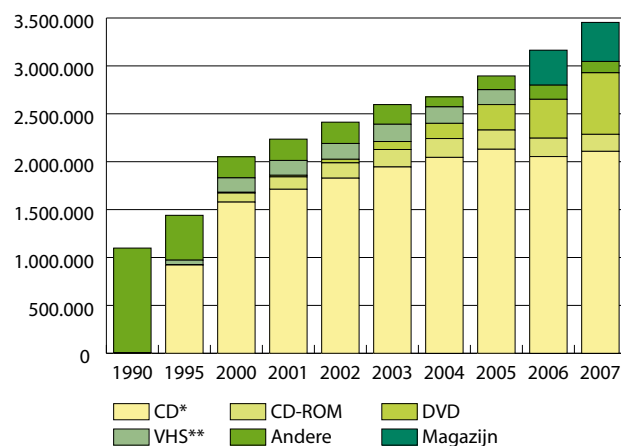
Evolutie van de gedrukte materialen in de openbare bibliotheken, van 1990 tot 2007.

*Categorie magazijn wordt sinds 2006 apart geregistreerd.
Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.8 Audio-visuele materialen.

Evolutie van de audio-visuele materialen in de openbare bibliotheken, van 1990 tot 2007.

*CD's werden niet uitgesplitst en werden bij 'Andere' geteld in 1990.

**De VHS-cassettes worden vanaf 2006 bij 'Andere' geteld omdat ze grotendeels uit de collectie zijn verdwenen ten nadele van DVD's.

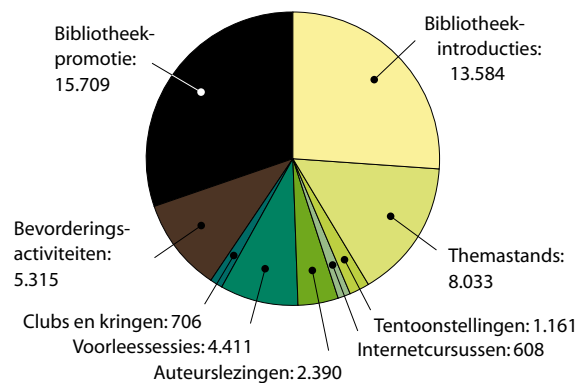
Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

gemiddelde was in 2007 16 stuks per gebruiker. Belangrijk is ook het vernieuwingsritme. Het vernieuwingsritme toont het percentage nieuwe werken in de totale collectie. In Vlaanderen bedroeg dit percentage in 2007 8,58%. Het vernieuwingsritme ligt veel hoger voor de audiovisuele materialen (15,2%) dan voor de gedrukte materialen (6,5%).

In de Vlaamse openbare bibliotheken zijn 1.778 vrijwilligers actief die in totaal jaarlijks meer dan 100.000 uren vrijwilligerswerk presteren. In totaal worden jaarlijks meer dan 50.000 activiteiten opgezet door de bibliotheken. De grootse aandelen worden ingenomen door acties in kader van bibliotheekpromotie (infoblad, krantenartikels, update website, ...), bibliotheekintroductions en themastands.

7.9 Activiteiten bibliotheken

Activiteiten van Openbare bibliotheken, % ten opzicht van het totaal, 2007.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

In Vlaanderen is een openbare bibliotheek gemiddeld ongeveer 24 uur open per week. Dit aantal heeft betrekking op de hoofdbibliotheken. Als we daar de bedieningspunten bijtellen stijgt dit tot ongeveer 36 uur per week. Ongeveer één derde van de openingsuren zijn 's avonds of in het weekend. Bijna elke bibliotheek beschikt inmiddels over internet, gemiddeld zijn er zes PC's per bibliotheek aangesloten. Het gemiddeld aantal uren internetgebruik op jaarbasis bedraagt ongeveer 4.600 uren.

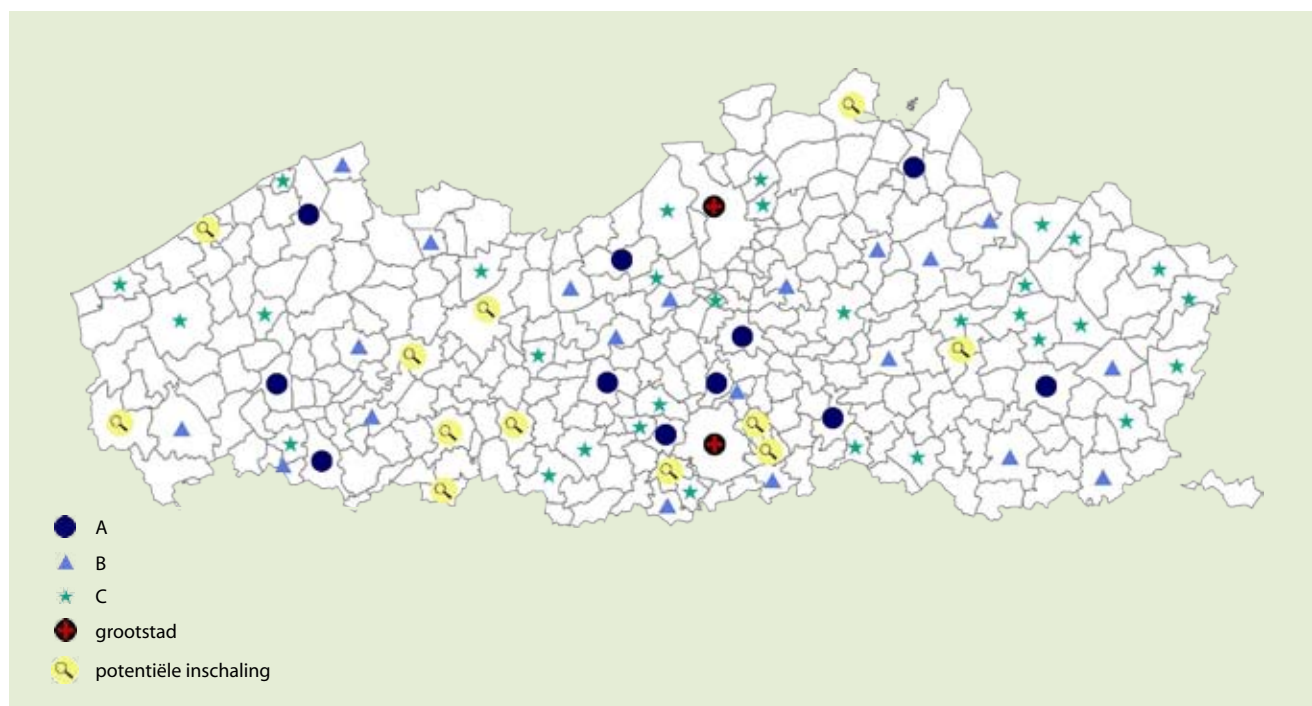
Cultuurcentra

In 2007 (en ook in 2008) subsidieerde de Vlaamse overheid op basis van het decreet Lokaal Cultuurbeleid 64 cultuurcentra. Er zijn twee grootstedelijke cultuurcentra die we terugvinden in Antwerpen en Brussel. De andere cultuurcentra kennen een onderverdeling in categorie A, B of C. Cultuurcentra van categorie A zijn te vinden in de centrumsteden en daar gelden de hoogste infrastructuureisen. De 11 cultuurcentra in de categorie A moeten voldoen aan meer ambitieuze infrastructuurvereisten omdat ze instaan voor een ruim werkingsgebied. Voor categorie B en C zijn er aangepaste infrastructuurvereisten, zowel op vlak van grootte als van uitrusting. Momenteel zijn er 20 cultuurcentra in de categorie B en 31 in de categorie C.

Voor de grootsteden Antwerpen, Gent en Brussel werd geopteerd voor een convenant tussen de Vlaamse overheid en de steden. Er blijven nog 12 gemeenten over die volgens het decreet een aanvraag voor subsidie kunnen indienen (potentiële inschaling).

7.10 Cultuurcentra

Spreiding cultuurcentra naar categorie.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.11 Aanbod cultuurcentra

Aantal activiteiten (eigen, receptief en omkadering) van de cultuurcentra en de procentuele verdeling naar soort.

Eigen activiteiten	%
Podium (professionele kunsten)	51,1
Podium (amateurkunsten)	3,1
Educatieve activiteiten	27,8
Tentoonstellingen	3,4
Overige activiteiten	14,6
Totaal eigen activiteiten (aantal)	20.315

Receptieve activiteiten	%
Podium (professionele kunsten)	2,3
Podium (amateurkunsten)	4,7
Educatieve activiteiten	19,5
Tentoonstellingen	0,8
Overige activiteiten	72,7
Totaal receptieve activiteiten (aantal)	65.364

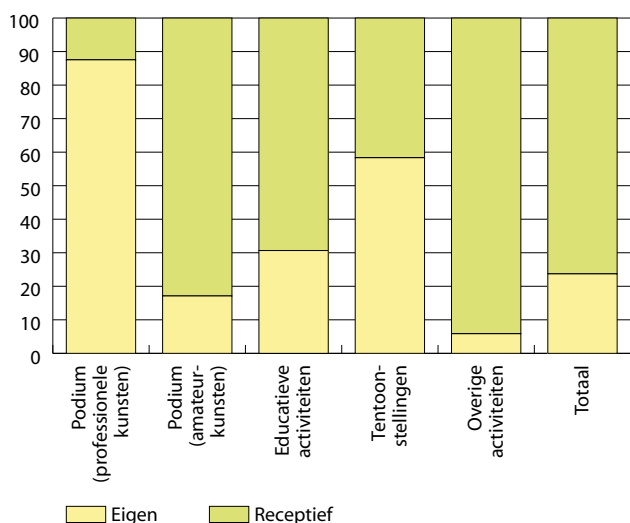
Totaal	82.412
---------------	---------------

Omkadering	%
Inleiding, nabespreking, lezing, interview	22,8
Atelier, workshop	38,9
Rondleiding, sfeerscheppende activiteit	32,0
Vernissage bij tentoonstelling	6,2
Totaal omkaderingsactiviteiten (aantal)	4.081

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.12 Verhouding eigen/receptief

Verdeling tussen eigen en receptieve activiteiten, in %, in 2007 voor de cultuurcentra in de categorie A, B en C.

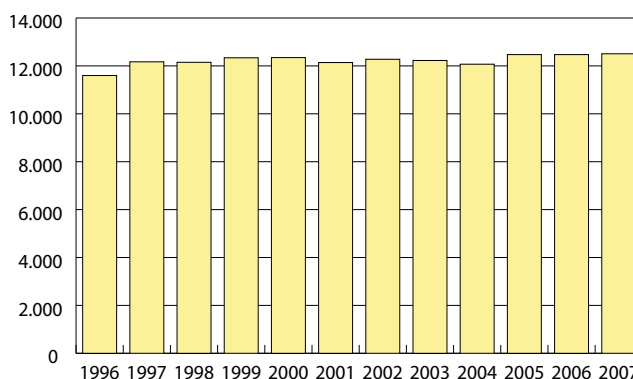

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

De opdracht van een cultuurcentrum is drieledig: verhoging van de participatie aan cultuur, gemeenschapsvorming en cultuurspreiding. Deze laatste opdracht laat zich vooral meten aan de hand van cijfers over het aantal activiteiten en deelnemers. In totaal vonden er in 2007 bijna 86.000 activiteiten (exclusief omkaderingsactiviteiten) plaats. Ruim 20% hiervan zijn ‘eigen activiteiten’: activiteiten waarvan het cultuurcentrum de organisator is of toch zeker een beduidend inhoudelijke en financiële inbreng had. Dit in tegenstelling tot het ruime receptieve aanbod dat door individuele of georganiseerde gebruikers (verenigingen, clubs, ...) wordt georganiseerd in de infrastructuur van het cultuurcentrum. Heel vaak zullen de cultuurcentra ook het receptieve aanbod ondersteunen door het ter beschikking stellen van technische en organisatorische kennis. In het eigen aanbod valt vooral het aandeel podiumvoorstellingen op

7.13 Evolutie sociaal-culturele verenigingen

Evolutie van het aantal afdelingen van de erkende verenigingen (exclusief de migrantenverenigingen en inclusief Brussel).

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

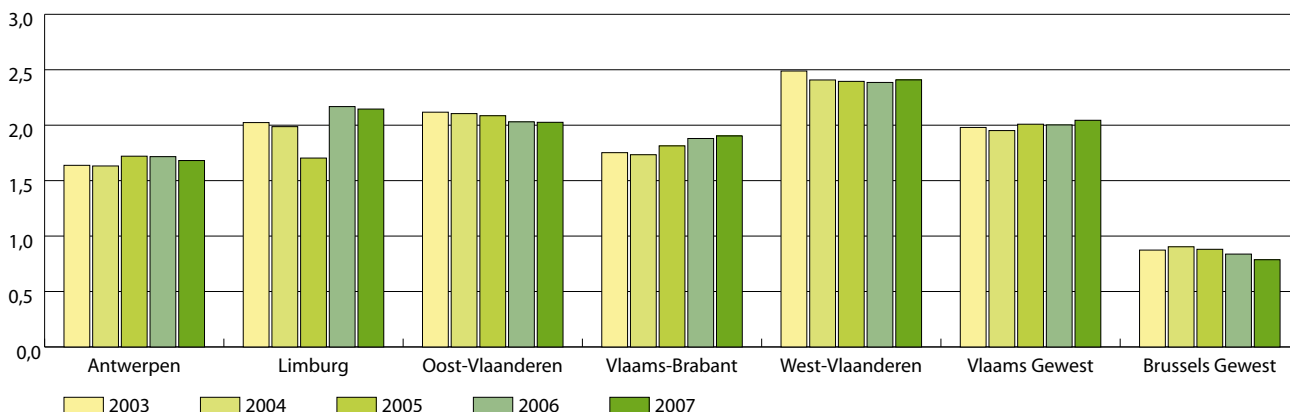
(theater, dans, muziektheater, ...). De cultuurcentra doen voor dit aanbod heel vaak bijkomende inspanningen in de vorm van omkaderingsactiviteiten: lezingen, inleidingen, sfeerscheppende activiteiten, vernissages, ... Activiteiten die de beleving van de toeschouwer intenser en kwaliteitsvoller moeten maken. In 2007 organiseerden de 62 cultuurcentra (categorie A, B en C, dus exclusief de grootsteden) in totaal 4.081 omkaderingsactiviteiten. Voor de cultuurcentra in de grootsteden (Antwerpen en Brussel) zijn voorlopig nog geen cijfers beschikbaar.

Sociaal cultureel werk

Wat de **sociaal-culturele sector** betreft, waren er in 2007 43 landelijke verenigingen (Davidsfonds, Vlaamse kruis, Amnesty International Vlaanderen, ...) erkend. In 2007 telden alle **verenigingen** samen 12.506 afdelingen, gespreid over het Vlaamse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijke Gewest. Wat een lichte vooruitgang is ten opzichte van de voorbije jaren.

7.14 Spreiding afdelingen verenigingen

Aantal afdelingen van de erkende verenigingen per 1.000 inwoners voor de Vlaamse provincies en het Brussels Hoofdstedelijke Gewest, 2007.

Bron: Agentschap Sociaal- Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.15 Sociaal-cultureel werk

Kerncijfers Sociaal-cultureel werk, 2007.

Sociaal-cultureel volwassenenwerk	
Sociaal-culturele verenigingen:	57
• Verenigingen:	43
– aantal afdelingen:	12.506
• Verenigingen voor migranten:	14
– aantal afdelingen:	1.100
Sociaal-culturele vormingsinstellingen:	39
• Volkshogescholen:	13
• Landelijke vormingsinstellingen:	26
– gespecialiseerde vormingsinstellingen:	19
– syndicale vormingsinstellingen:	3
– vormingsinstellingen voor bijzondere doelgroepen:	4
Bewegingen:	32
Andere:	8

Bron: Agenschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

Limburg, West- en Oost-Vlaanderen scoren boven het Vlaamse gemiddelde voor het aantal afdelingen per 1.000 inwoners. Antwerpen en Vlaams-Brabant liggen onder dit gemiddelde. Al stijgt het aanbod de voorbije jaren enkel in deze twee provincies en in Limburg. Daarnaast zijn er nog 14 erkende landelijke migrantenverenigingen. Het aantal afdelingen neemt nog sterk toe, van 782 in 2004 naar 1.100 in 2007. Hun afdelingen bevinden zich hoofdzakelijk in Antwerpen en Limburg; maar een klein deel van dit aanbod bevindt zich in West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant.

In 2007 waren er 39 **sociaal-culturele vormingsinstellingen** (de Halewynstichting, Natuurpunt Educatie, ...) en 32 **bewegingen** (Pax Christi Vlaanderen, De Wakkere Burger, ...) erkend.

De sector van de **amateurkunsten** wordt gedragen door negen sterke spelers. Na een gestage groei was er in 2007 een lichte terugval van het aantal aangesloten groepen. Enkele organisaties zagen hun aangesloten groepen wel

7.16 Amateurkunsten: aangesloten groepen

Aantal aangesloten groepen amateurkunsten voor de verschillende kunstdisciplines, 2004 tot 2007.

Organisatie voor amateurkunsten	Kunstdiscipline	Aangesloten groepen 2004	Aangesloten groepen 2005	Aangesloten groepen 2006	Aangesloten groepen 2007
Centrum voor Beeldexpressie (CVB)	Beeldcultuur	333	342	335	329
Kunstwerk(t), Organisatie voor beeldende kunsten in Vlaanderen	Beeldende kunst	125	171	155	116
Danspunt, Centrum voor dans en beweging in Vlaanderen	Dans	300	299	339	341
Vlaamse Amateurmuziekorganisatie (Vlamo)	Muziek – instrumentale muziek	1.128	1.645	1.681	1.180
Koor en Stem, Organisatie voor vocale muziek	Muziek – vocale muziek	819	811	841	822
Muziekmozaïek, Impulscentrum voor Folk en Jazz	Muziek – volksmuziek en jazz	247	268	284	297
Opendoek – Amateurtheater Vlaanderen	Theater	786	807	801	823
Totaal		3.738	4.343	4.436	3.908
Poppunt	Muziek – lichte muziek*	3.755	4080	4.737	5.551

*Voor lichte muziek gaat het om groepen die zich aangemeld hebben bij poppunt.

Bron: Agenschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

nog licht stijgen. 30% van de groepen maakt instrumentale muziek. Theater en vocale muziek zijn elk goed voor een vijfde van de groepen.

Naast deze negen erkende organisaties kreeg het circus een apart decreet. De Vlaamse Organisatie voor Circuskunsten (Circusvlo) ging op in het Vlaams Centrum voor Circuskunsten en wordt gesubsidieerd op basis van het nieuwe Circusdecreet.

Erfgoed

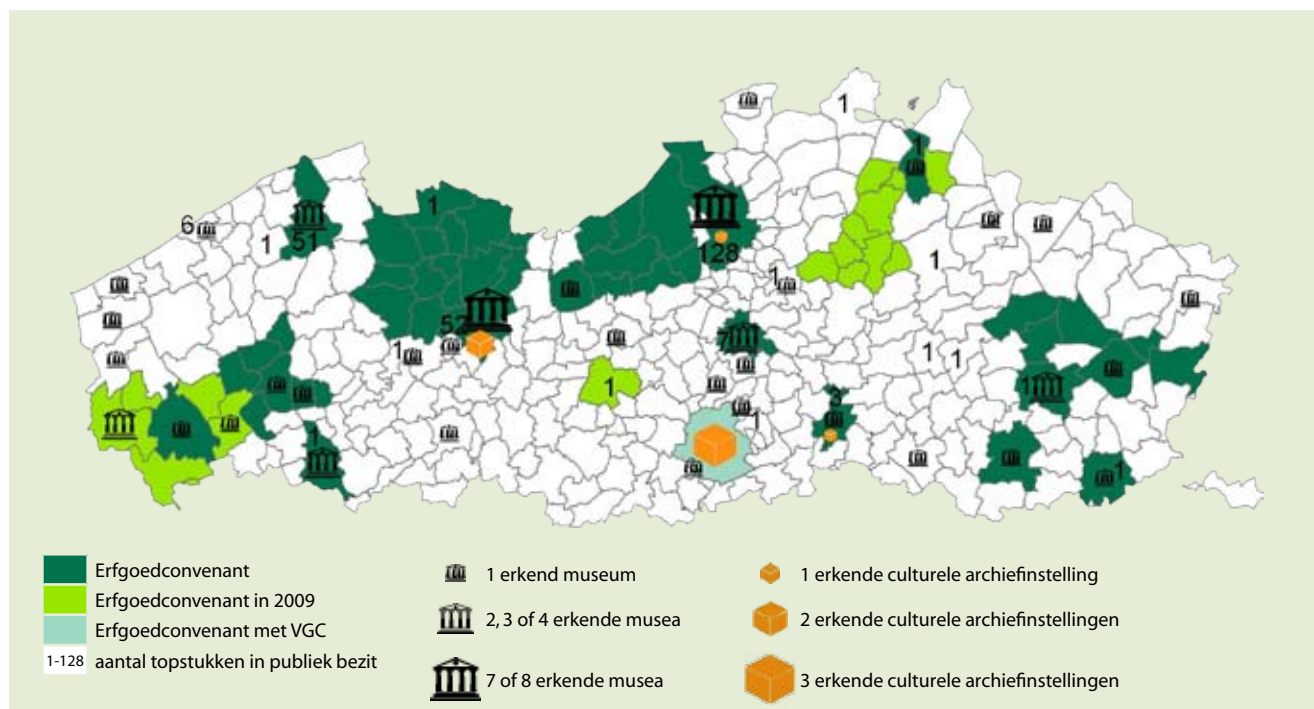
Het cultureel-erfgoedbeleid is gericht op de zorg voor en ontsluiting van cultureel erfgoed in Vlaanderen. Dit beleid richt zich tot de belangrijkste beheerders van cultureel erfgoed: musea, culturele archiefinstellingen, erfgoedbibliotheken, organisaties volkscultuur en lokale besturen (via erfgoedconvenants). Daarnaast voorziet dit beleid in de bescherming van roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang ("topstukken") en wordt er sinds 2008 een aanzet van beleid gemaakt voor bescherming van immaterieel cultureel erfgoed (tradities, gebruiken, rituelen...).

In 2008 waren er 55 erkende musea. Daarnaast zijn er 16 erfgoedconvenants met 64 deelnemende gemeenten.

Sinds 1998 kunnen musea een erkenning aanvragen. In 1999 waren 28 musea voor het eerst erkend. Deze musea voldoen aan minimale internationale kwaliteitscriteria, die blijvend getoetst worden. Het aantal erkende **musea** is de voorbije jaren geleidelijk toegenomen. In 2008 waren er 55 musea of samenwerkingsverbanden van musea erkend. Naast deze erkende musea zijn er nog de instellingen van de Vlaamse Gemeenschap: het Kasteel van Gaasbeek, het Museum van Hedendaagse Kunst (MuHKA) en het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten (KMSKA). Het meest actuele en volledige overzicht (erkend + niet-erkend) van de belangrijkste musea kan teruggevonden worden op de website van Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen: www.tento.be. Deze website bevat informatie over

7.17 Erfgoed.

Spreiding erkende musea, deelnemende gemeenten cultureel-erfgoedconvenants, erkende culturele archiefinstellingen en beschermde topstukken in publiek bezit, in 2008.

Bron: Agentschap Kunsten en Erfgoed.

447 Vlaamse en Brusselse musea. Enkel de erkende musea komen in aanmerking om structureel gesubsidieerd te worden.

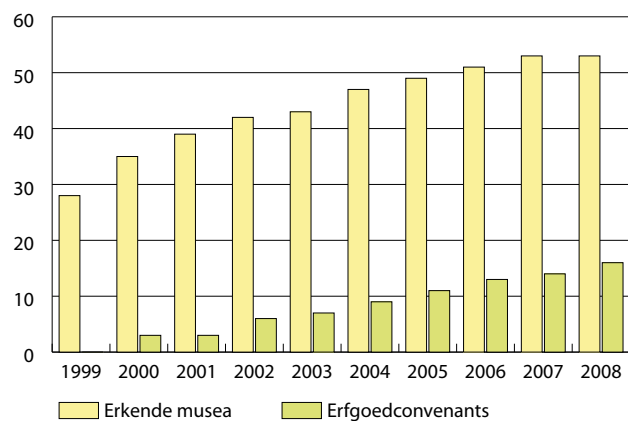
Naast de erkenning van musea is er het instrument van de cultureel-**erfgoedconvenants**. Elke stad / gemeente of ieder samenwerkingsverband tussen gemeenten (totaal inwonersaantal minimaal 20.000) dat over belangrijk roerend

en immaterieel cultureel erfgoed beschikt, kan daarom een erfgoedconvenant met de Vlaamse overheid sluiten. Door deze overeenkomst met resultaatverbintenis beoogt men een duurzaam en integraal beleid met betrekking tot het cultureel erfgoed op lokaal niveau. Het aantal afgesloten cultureel-erfgoedconvenants stijgt elk jaar.

De erkende musea en cultureel-erfgoedconvenants zijn al vrij goed verspreid over Vlaanderen, met uitzondering van de Denderstreek. Daarnaast zijn er voorlopig maar een beperkt aantal erkende musea in Vlaams-Brabant.

7.18 Evolutie erkende musea en cultureel-erfgoedconvenants.

Evolutie van het aantal erkende musea of samenwerkingsverbanden van musea en cultureel-erfgoedconvenants tussen 1998 en 2008.

Bron: Agentschap Kunsten en Erfgoed.

Ook de **archieven, bewaarbibliotheken en documentatiecentra** zijn belangrijk voor het Vlaamse erfgoedbeleid. Daarnaast ondersteunt de Vlaamse Gemeenschap een aantal culturele thema-archieven als dienstverlenende organisaties. De overheid stimuleert de culturele archiefwerking in al haar aspecten en wil het publieke draagvlak voor het culturele erfgoed verhogen om de bewaring en de ontsluiting van dit erfgoed te realiseren. In totaal zijn er 9 gesubsidieerde archief- en documentatiecentra en 3 Nederlandstalige archiefinstellingen in Brussel.

Volkscultuur is een koepelbegrip dat verwijst naar verschillende benaderingen en disciplines: heemkunde, familiekunde, volkskunde en volksculturele thema's als industriële archeologie, poppenspel, streekgastronomie, kant, schuttersgilden, volksmuziek en volkssport. Er zijn 13 erkende landelijke organisaties in de sector volkscultuur.

7.19 Kunstenaanbod

Aantal activiteiten op basis van thema's in de Cultuurdatabank, opsplitsing naar voorstellingen, educatieve activiteiten en tentoonstellingen, in 2006-2007.

	Aantal activiteiten	Waarvan		
		Voorstellingen	Educatieve activiteiten	Tentoonstellingen
Dans	11.772	2.801	7.294	291
Muziek	28.861	16.275	6.168	1.612
Theater	25.470	19.875	4.420	857
Audiovisuele kunsten	5.244	603	630	3.817
Literatuur	11.544	2.302	2.607	4.822
Beeldende kunsten	114.139	1.500	11.863	100.003
Film	485.612	482.421	756	1.746

Opmerking: de som van de kolommen voorstellingen, educatieve activiteiten en tentoonstellingen komt niet volledig overeen met het totaal aantal activiteiten omdat er enerzijds dubbeltellingen zijn en er anderzijds ook nog een restcategorie is.
Bron: Colpaert, HUB.

Het beleid voorziet ook in de bescherming van **roerend cultureel erfgoed** van uitzonderlijk belang. Een beperkte lijst van zeldzame en onmisbare topstukken in Vlaanderen wordt opgesteld. Voor de individuele werken of verzamelingen op deze lijst gelden beschermingsmaatregelen met betrekking tot fysieke ingrepen. Verder zijn er ook subsidies voorzien indien deze werken gerestaureerd moeten worden. Ook is er een uitvoerreglementering voor deze topstukken en een aankoopverplichting door de Vlaamse overheid bij weigering van de aankoopvergunning. In totaal zijn er op dit ogenblik 314 indi-

viduele stukken en 14 verzamelingen beschermd. Het betreft 261 topstukken in publiek bezit en 67 topstukken in privé-bezit.

In 2003 keurde de Algemene Vergadering van Unesco de Conventie voor de bescherming van het **immaterieel cultureel erfgoed** goed. In 2008 werd de conventie operationeel. In aansluiting bij deze internationale ontwikkelingen wil de Vlaamse Gemeenschap een eigen kwalitatief beleid uitbouwen voor de bescherming van immaterieel cultureel erfgoed. In 2008 werd een eerste reglement uitgevaardigd en zijn de eerste 8 elementen opgenomen op de 'Inventaris immaterieel cultureel erfgoed Vlaanderen'. Elementen die opgenomen zijn in deze inventaris kunnen voorgedragen worden voor opname in de Represantatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid van Unesco.

Podiumkunsten

Op basis van de cultuurdatabank van Cultuurnet kan een ruwe schatting gemaakt worden van het globale aanbod aan **podiumkunsten** in Vlaanderen. De invoer gebeurt echter decentraal en activiteiten van grote gemeenten zijn veel meer opgenomen dan activiteiten in middelgrote en kleine gemeenten. Het kunstenaanbod is de meest volledig ingevulde sector in de Cultuurdatabank. Daarom geeft het voor deze sector toch de meest volledige inschatting van de werkelijkheid. Het dans-, muziek- en theateraanbod omvat ongeveer 39.000 voorstellingen. Daarbij moet wel rekening gehouden worden met dubbeltellingen. Een voorstel-

7.20 Podiumkunsten in cultuurcentra

Aantal podiumactiviteiten, eigen en receptief.

		Eigen activiteiten	Receptieve activiteiten	Totaal
Professionele uitvoerders	• theater	3.812	357	4.169
	• dans	341	17	358
	• populaire muziek (incl. musical)	1.170	181	1.351
	• klassieke muziek (incl. opera)	576	133	709
	• wereldmuziek, jazz, folk	497	87	584
	• muziektheater	540	51	591
	• literatuur	186	78	264
	• amusement (incl. humor, cabaret)	941	123	1.064
	• film, audiovisuele en nieuwe media	2.321	452	2.773
	Totaal	10.384	1.479	11.863
Amateurkunstenaars	• theater	230	1.053	1.283
	• dans	24	399	423
	• populaire muziek (incl. musical)	135	546	681
	• klassieke muziek (incl. opera)	33	379	412
	• wereldmuziek, jazz, folk	53	51	104
	• muziektheater	10	150	160
	• literatuur	23	28	51
	• amusement (incl. humor, cabaret)	113	220	333
	• film, audiovisuele en nieuwe media	17	264	281
	Totaal	638	3.090	3.728
Podiumactiviteiten	11.022	4.569	15.591	

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.21 Bioscoopaanbod

Aantal bioscoopzalen, zitplaatsen en vertoningen in België en de gewesten, in 2007.

	Zalen		Zitplaatsen		Vertoningen	
	Aantal	Aantal zalen per 100.000 inwoners	Aantal	Aantal inwoners per beschikbare zitplaats	Aantal	Gemiddeld per zaal
Vlaams Gewest	263	4,3	57.275	107,6	351.254	1.336
Waals Gewest	182	5,3	39.554	87,4	235.414	1.293
Brussels Gewest	68	6,6	15.487	67,7	107.998	1.588
Totaal	513	4,8	112.316	95,0	694.666	1.354

Bron: ADSEI.

ling kan bijvoorbeeld zowel een keer als dans geteld worden als een keer als muziek.

Voor de cultuurcentra is er sinds enkele jaren een betrouwbare registratie van o.a. de activiteiten. Het podiumaanbod dat in deze centra aangeboden wordt kan bijgevolg vrij accuraat in kaart worden gebracht. Meer dan 15.000 podiumactiviteiten vinden plaats in de cultuurcentra.

In Brussel worden door de Vlaamse Gemeenschapscommissie de gemeenschapscentra ondersteund. 700 theatervoorstellingen en 450 concerten vonden in deze gemeenschapscentra plaats (Jaarverslag 2007 VGC).

Film

Dat er zich voor de bioscopen een sterke concentratie heeft voltrokken blijkt ook uit de cijfers over het aantal bioscoopzalen. De voorbije jaren worden nog een vijfhonderdtal zalen in België geteld waarvan ongeveer de helft in Vlaanderen. In de jaren zestig was dit nog ongeveer het drievoudige, begin jaren negentig werd de negatieve trend omgebogen. In 2000 was er terug een stagnatie. De voorbije jaren stijgt het aantal zalen in Vlaanderen opnieuw. Ook het totale aantal vertoningen stijgt sinds 2004. In een zaal lopen jaarlijks gemiddeld een twaalfhonderd films. Opvallend is dat Vlaanderen van de drie gewesten het minste aantal zalen per honderdduizend inwoners heeft, al is er in tegenstelling tot de andere gewesten wel een lichte toename ten opzichte van 2004.

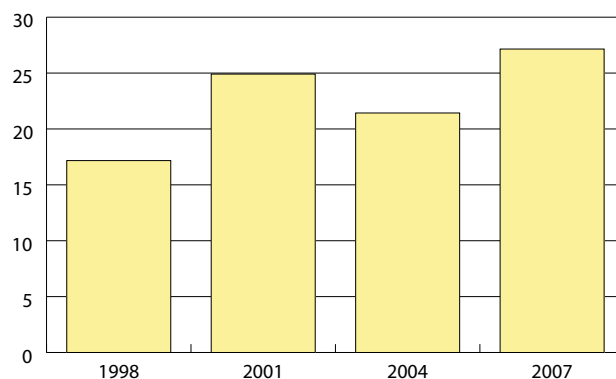
Jeugdwerk

Zowel bij de opmaak van de jeugdwerkbeleidsplannen voor de periode 2005-2007 als voor de jeugdbeleidsplannen voor de periode 2008-2010 was jeugdwerkinfrastructuur een beleidsprioriteit. Voor de planperiode 2008-2010 werd ruimte voor de jeugd als prioriteit vervangen door jeugdinformatie.

Wat de gemeentelijke jeugdcentra betreft is er, na de lichte daling in 2004, opnieuw een stijging in het percentage gemeenten dat beschikt over een gemeentelijk jeugdcentrum in Vlaanderen.

7.22 Gemeentelijke jeugdcentra

Percentage Vlaamse gemeenten met een gemeentelijk jeugdcentrum.

Bron: Cijferboek Lokaal Jeugdbeleid 2008-2010.

Het gemeentebestuur kan daarnaast verschillende types infrastructuur ter beschikking stellen van het jeugdwerk. Een sterke toename was er voor de skateparken, de repetitielokalen (geschikt voor pop- en rockmuzikanten) en de lokalen voor tienerwerking. De jeugdhuisaccommodatie en de jeugdverblijfcentra bleven vrij stabiel.

Meer en meer gemeenten bouwen een eigen fuifbeleid uit met als basis het streven naar minstens 1 geschikte fuiflocatie op hun grondgebied. In Vlaanderen zijn er gemiddeld bijna drie fuifzalen per gemeente, de vraag blijft natuurlijk of deze locaties voldoen aan de eisen van de fuivende jeugd.

7.23 Jeugdwerkinfrastructuur

Soorten jeugdwerkinfrastructuur, % gemeenten die bepaalde infrastructuur bezitten.

Infrastructuur	2004 (N = 232)	2007 (N = 304)
Jeugdhuisaccommodatie	53,9	55,9
Repetitielokaal	25,0	37,5
Skatepark buiten	19,0	72,0
Jeugdverblijfcentrum	12,9	10,2
Lokaal voor tienerwerking	11,2	17,8

Bron: Cijferboek Lokaal Jeugdbeleid 2008-2010.

7.24 Fuifzalen

Aantal fuifzalen naar grootte van de gemeente, in 2007.

Aantal inwoners	Geen fuifzaal	Gemeentelijke fuifzaal	Particuliere fuifzaal	Aantal fuifzalen	Respons	Gemiddeld aantal fuifzalen
≤ 10.000	26	59	66	125	85	1,5
10.001 – 15.000	18	89	77	166	80	2,1
15.001 – 20.000	7	71	93	164	51	3,2
20.001 – 30.000	5	59	73	132	42	3,1
30.001 – 50.000	6	25	79	104	30	3,5
50.001 – 200.000	0	20	85	105	10	10,5
> 200.000	0	8	27	35	2	17,5
<i>Totaal</i>	62	331	500	831	300	2,8

Bron: Cijferboek Lokaal Jeugdbeleid 2008-2010.

179 op 303 Vlaamse gemeenten of 59% van de Vlaamse gemeenten hebben een **speelbos** of expliciete speelzone in een bos op hun grondgebied, beschikbaar voor het jeugdwerk.

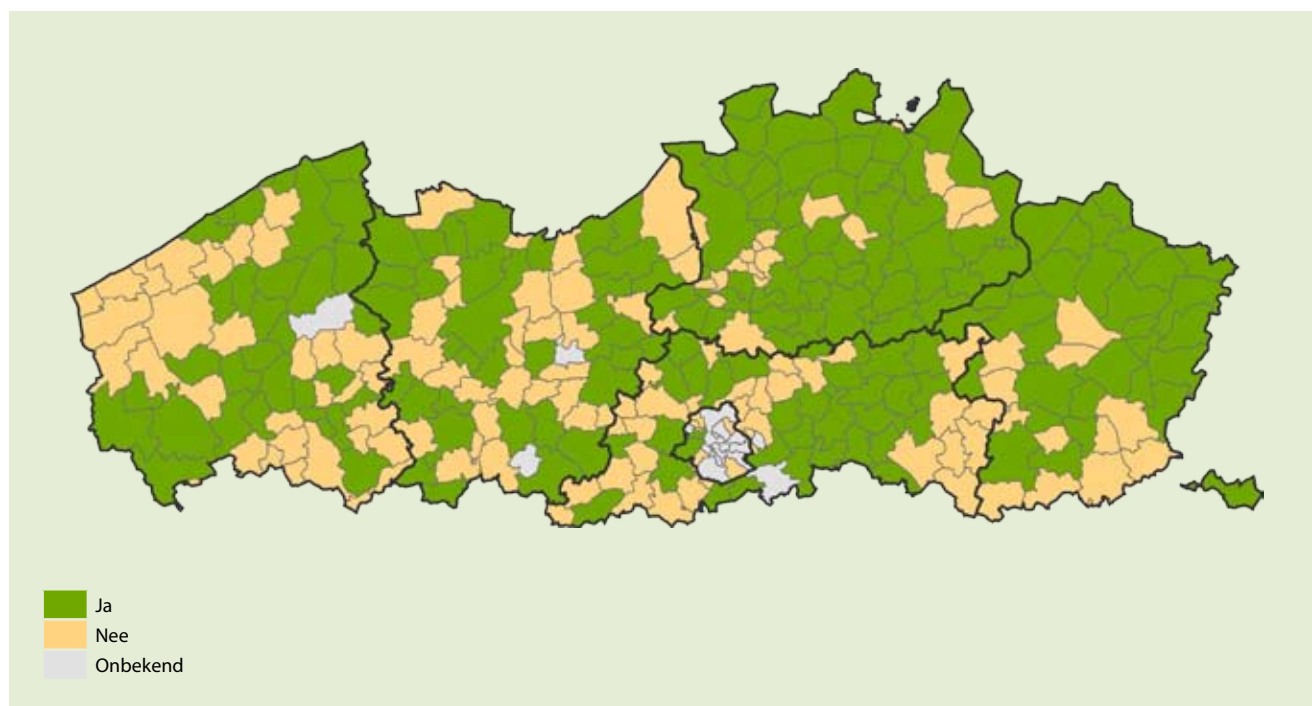
De index lokaal jeugdwerk of **jeugdwerkindex** drukt het aantal lokale jeugdwerkinitiatieven uit per 1.000 jonge inwoners (0 - 24 jaar). Deze index geeft met andere worden de 'densiteit' van het jeugdwerk weer. In totaal waren er in Vlaanderen ongeveer 6.300 initiatieven in 2007. Hiervan wordt er 4 op 5 georganiseerd door privépersonen en 1 op 5 door de gemeente. Bij de berekening van de index werden particuliere en gemeentelijke initiatieven samengevoegd. Er zijn 3,70 jeugdwerkinitiatieven per 1.000 inwoners of ongeveer één jeugdwerkinitiatief per 270 kinderen en jongeren. West-Vlaanderen,

Limburg en de Antwerpse Kempen hebben het ruimste aanbod.

In Vlaanderen vonden er in 2007 meer dan 5.000 plaatselijke **particuliere jeugdwerkinitiatieven** plaats. In vergelijking met 2004 zijn er in 2007 opvallend minder jeugdwerkinitiatieven geregistreerd. Dit heeft te maken met een betere en strengere registratie. Het aantal afdelingen van jeugdbewegingen kent een lichte daling. Het is niet meteen duidelijk of dit met fusies te maken heeft of dat bepaalde kleinere groepen niet meer kunnen overleven. De politieke jongerenbewegingen maken 10% van het totaal uit. De amateurkunstbeoefening daalt duidelijk. De voornaamste reden hiervoor is dat muziek-, woord- en dansacademies in 2004 wel meegeteld werden maar niet meer in 2007. De speelpleinwerkingen hebben een rela-

7.25 Speelbos

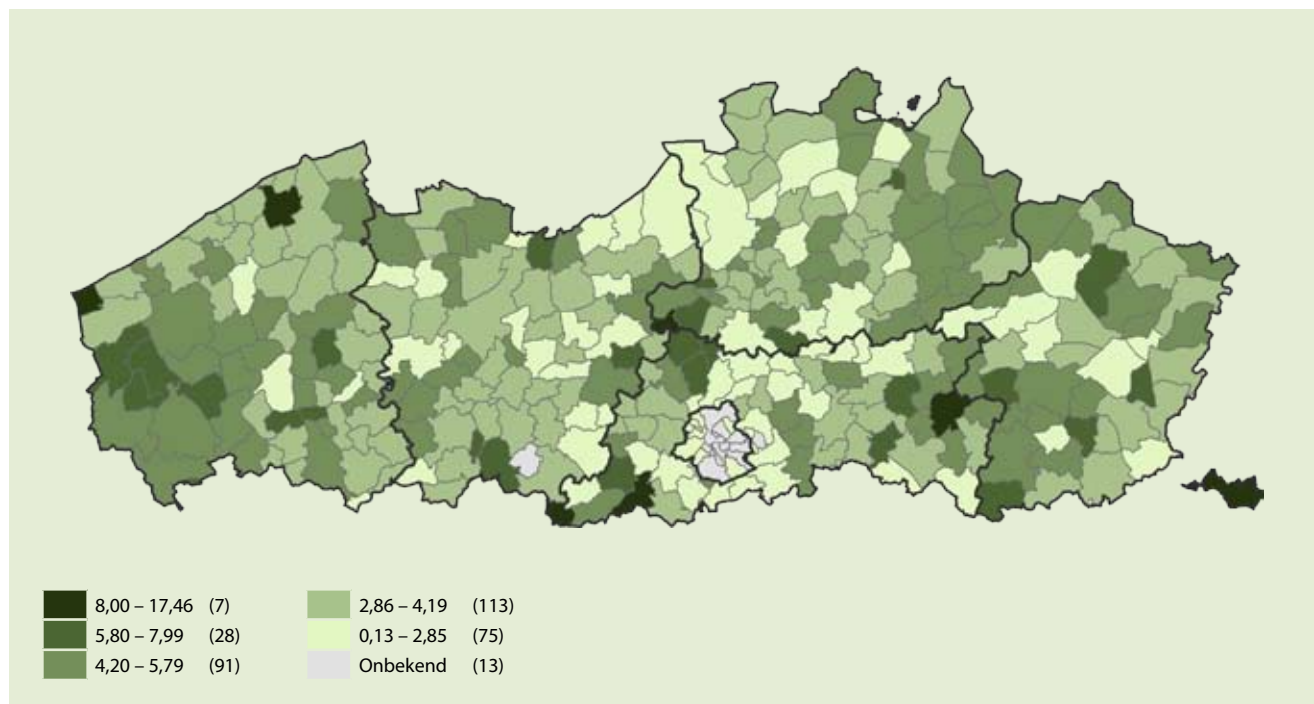
Aanwezigheid van een speelbos of expliciete speelzone in een bos, in 2007.

Bron: Cijferboek Lokaal Jeugdbeleid 2008-2010.

7.26 Jeugdwerkindex

Aantal jeugdwerkinitiatieven (particulier + gemeentelijk) per 1.000 jongeren, in 2007.

Bron: Cijferboek Lokaal Jeugdbeleid 2008-2010.

7.27 Plaatselijke particuliere jeugdwerkinitiatieven.

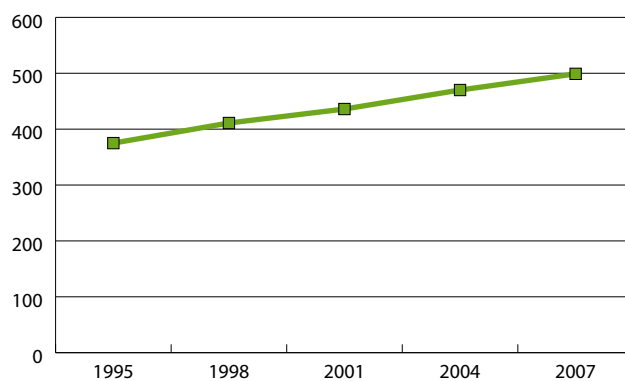
Particuliere jeugdwerkinitiatieven naar soort, aantal en % in het totale aantal, in 2007.

Soort jeugdwerk	2004		2007	
	Aantal	%	Aantal	%
Jeugdbeweging	2.223	37,4	2.057	40,0
Politieke jongeren.b.weging	437	7,4	496	9,6
Jongeren.b.weging	442	7,4	459	8,9
Jeugdhuis, jeugdclub	470	7,9	409	8,0
Amateuristische kunstbeoefening	737	12,4	399	7,8
Studentenvereniging	0	0,0	267	5,2
Speelpleinwerking	179	3,0	188	3,7
Jeugdmuziekatelier	106	1,8	116	2,3
Jeugdverenigingen met als doel het organiseren van fuiven, concerten of (muziek) festivals	n.b.	n.b.	111	2,2
Thematische jeugdvereniging	n.b.	n.b.	97	1,9
Jeugdwerk voor kinderen en jongeren met een handicap	75	1,3	96	1,9
Initiatief voor maatschappelijk kwetsbare jeugd	110	1,9	93	1,8
Zelforganisaties allochtone jeugd	71	1,2	85	1,7
Jeugdatelier	121	2,0	75	1,5
Vormingsinitiatieven voor werkende/werkloze jongeren	11	0,2	n.b.	n.b.
Andere	964	16,2	198	3,9
Totaal	5.946	100	5.146	100

Bron: Cijferboek Lokaal Jeugdbeleid 2008-2010.

7.28 Jeugthuizen

Evolutie aantal jeugthuizen, jeugdclubs, 1995 tot 2007.

Bron: Cijferboek Lokaal Jeugdbeleid 2008-2010.

tief klein aandeel, dit komt omdat deze werkvorm zich sterk bij de gemeentelijke initiatiefnemers situeert. De particuliere jeugthuizen kennen een daling, maar bij de gemeentelijke initiatiefnemers is er een stijging voor deze werkvorm.

Een groot aantal **gemeenten** organiseert zelf jeugdwerk binnen de grenzen van hun grondgebied. Wanneer bepaalde noden binnen een gemeente niet ingevuld worden door het particuliere initiatief, kunnen gemeentebesturen overgaan tot het zelf organiseren van initiatieven. Ook door de aard van het initiatief is het soms oppor-

7.29 Gemeentelijke initiatieven

Aantal gemeentelijke jeugdwerkinitiatieven en % van de gemeenten die het jeugdwerkinitiatief organiseren.

Jeugdwerkinitiatief	2001	% op 307 gemeenten	2004	% op 307 gemeenten	2007	% op 306 gemeenten
Speelpleinwerking	234	76,2	255	83,1	285	93,1
Grabbelpas	155	50,5	171	55,7	154	50,3
Spelanimatie-initiatief	110	35,8	70	22,8	146	47,7
SWAP (2001 en 2004: + tienerwerking)	221	72,0	190	61,9	141	46,1
Jeugdhuis, jeugdclub (2001 en 2004: jongerenontmoeting)	80	26,1	63	20,5	90	29,4
Andere gemeentelijke tienerwerking (niet SWAP)	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	77	25,2
Jeugdatelier (2001 en 2004: zonder jeugdmuziekateliers)	65	21,2	60	19,5	55	18,0
Kleuterwerking	83	27,0	55	17,9	45	14,7
Jeugdmuziekatelier	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	32	10,5
Kinder- en jeugdboerderij	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	15	4,9
Ander jeugdwerkinitiatief	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	21	6,9

Bron: Cijferboek Lokaal Jeugdbeleid 2008-2010.

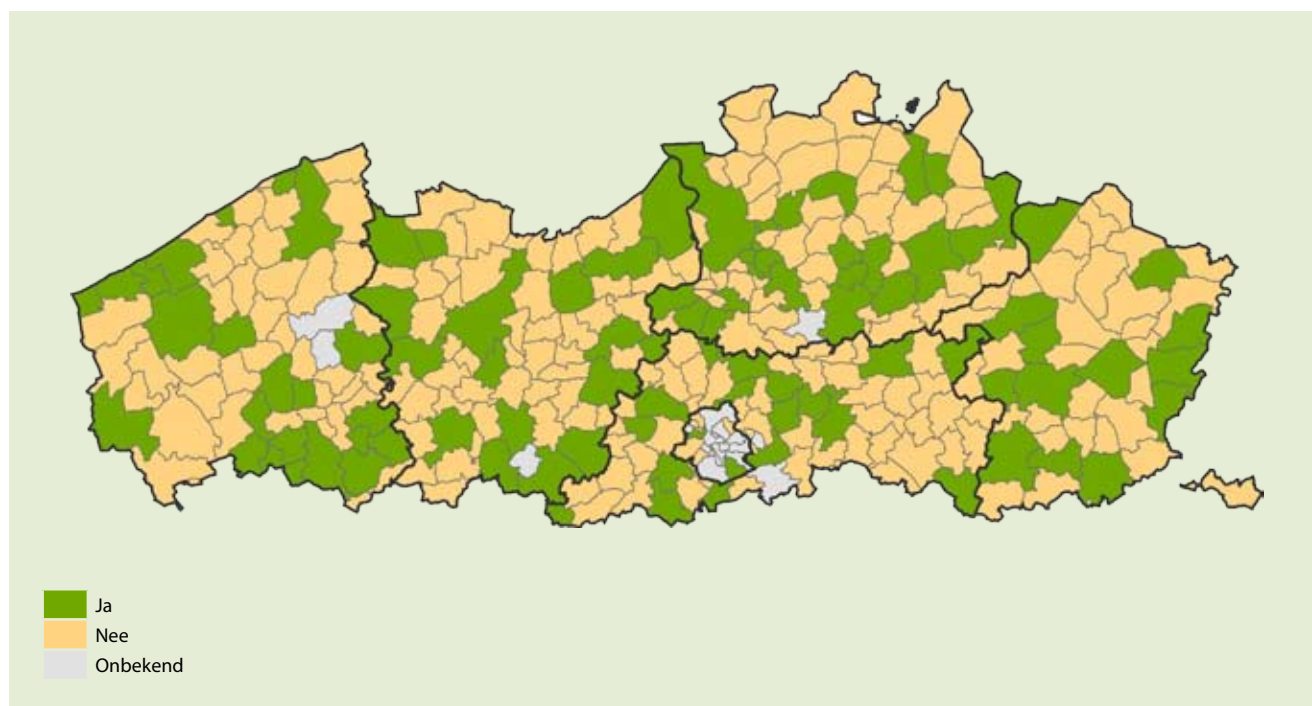
tuun dat de gemeente dit organisatorisch zelf in handen neemt. De gemeentelijke speelpleinwerking is altijd al heel populair geweest en bereikt in 2007 een hoogtepunt. Grabbelpas komt ongeveer terug op het niveau van 2004, na de daling in 2001 die te maken had met de introductie van SWAP (tienervakantiepas). De tienerwerkingen zijn aan een sterke terugkeer bezig na de daling in 2004. In 2007 zijn er 218 SWAP- en tienerwerkingen. Daarmee wordt 72% van de gemeenten bereikt tegenover 62% in 2004.

Een daling van het aantal particuliere **jeugdhuizen** werd vastgesteld. Door de toename van de gemeentelijke jeugdhuizen is er echter globaal een stijging. Dit betekent dat de jeugdhuizen nog steeds aan een klim bezig zijn.

Een JIP of **Jongereninformatiepunt** is een plaats waar jonge mensen, in hun eigen woon- of leefomgeving, op een vlotte maar correcte wijze en geënt op hun leefstijl aan informatie geraken. 91 Vlaamse gemeenten gaven in 2007 aan, dergelijke voorziening te hebben. Hoewel de JIP's over heel Vlaanderen voorkomen, is het aanbod toch vrij geconcentreerd.

7.30 Jongereninformatiepunt

Aanwezigheid van een jongereninformatiepunt.

Bron: Cijferboek Lokaal Jeugdbeleid 2008-2010.

Bijna elke Vlaamse gemeente beschikt over een jeugd-raad. De belangrijkste opdracht van de jeugdraad is het formuleren van en het opvolgen van adviezen aan het gemeentebestuur. In 2007 werden meer dan 2.800 adviezen verstrekt. Ongeveer 70% zijn adviezen voor het jeugdwerkbeleid, de rest zijn adviezen over het bredere jeugdbeleid.

Interculturaliteit

De aandacht voor **interculturaliteit** past volledig in de participatiegedachte. Het cultuur-, jeugd- en sportbeleid beoogt een zo breed en intensief mogelijke participatie van zoveel mogelijk mensen, zowel in de betekenis van 'deelnemen' als van 'deel hebben'. Bij de analyse van de participatie aan cultuur, jeugdwerk en sport blijken bepaalde groepen beduidend minder te participeren. Sommige van deze groepen zijn duidelijk te omschrijven zoals personen met een handicap, personen die in armoede leven, personen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond en personen met een relatief lage opleiding. Zij participeren opvallend minder. Voor hen zijn de drempels hoger dan voor anderen. Het overheidsbeleid voor cultuur, jeugdwerk en sport wil deze drempels wegwerken. Er wordt een 2-sporenbeleid gevoerd. Als eerste spoor wil het beleid de aandacht voor interculturaliteit structureel verankeren door bijvoorbeeld de opname van de notie 'interculturaliteit' als beoordelingscriterium in alle decreten of de opname van minstens 10% personen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond in adviesraden. Als tweede spoor wil men een flankerend beleid voeren dat ruimte creëert voor begeleiding, experiment en ondersteuning. Tot slot voorziet het participatiedecreet in acties ingedeeld in categorieën, gericht op het slopen van participatiedrempels en omgaan met kansengroepen.

In 2008 werden 105 participatieprojecten gesubsidiëerd waarvan ongeveer de helft betrekking heeft op interculturaliteit.

Cultuurparticipatie

Cultuurparticipatie en culturele competentie behoren tot de belangrijkste aandachtspunten in de cultuurbeleidsnota. Het doel is meervoudig. Ten eerste wil men dat meer mensen aan cultuur gaan deelnemen (vergroting). Daarenboven moeten de Vlamingen vaker en aan meer diverse cultuuruitingen deelnemen (vernieuwing). Daarnaast zoekt men de culturele competenties van de mensen te bevorderen en te verruimen (verdieping). Deze drievoudige doelstelling heeft als achterliggend idee dat cultuurparticipatie de kansen van het individu op een autonoom bestaan vergroot. Het maakt van de burgers kritische, actieve deelnemers aan een open, democratische samenleving. Het beleid beschouwt cultuur als een individueel recht, maar ziet het ook als een maatschappelijke hefboom. Cultuur biedt goede mogelijkheden om de maatschappelijke integratie en participatie te verhogen. En dit voor alle Vlamingen, ook voor de kansengroepen.

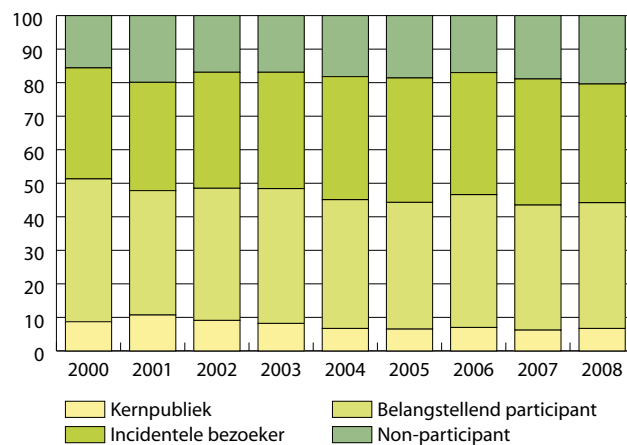
Opleiding blijkt een van de meest bepalende factoren in de **cultuurdeelname**. Daarom wordt cultuurparticipatie opgevat als een tweesporenbeleid. Enerzijds zorgt de Vlaamse overheid voor goede algemene instrumenten. Anderzijds wil men permanent drempels en hinderpalen wegnemen.

Algemene deelname

Jaarlijks neemt een groot deel van de bevolking deel aan minstens één culturele activiteit. Er zijn wel duidelijke verschillen naar frequentie en diversiteit van de participatie. Voor de berekening van een algemene cultuurparticipatie werd rekening gehouden met tien activiteiten: vier genres van concertbezoek (inclusief festivals), museumbezoek, bibliotheekbezoek, bioscoopbezoek, het bijwonen van een dans -of balletvoorstelling, het bijwonen van een theatervoorstelling en naar de opera gaan. Vier publieks-groepen kunnen worden afgebakend. Het kernpubliek dat op maandelijks basis aan verschillende activiteiten participeert. De **belangstellende participanten** die minstens meerdere keren per jaar aan verschillende activiteiten deelnemen. De **incidentele participant** die minder intensief participeert en dan ook eerder een **cultuurpassant** is. Tot slot zijn er de volledige **non-participanten** die aan geen enkele activiteit deelnemen. Ongeveer een vijfde van de bevolking neemt aan geen enkele van deze 10 activiteiten deel. De voorbije jaren zijn er slechts lichte schommelingen in het aandeel van de non-participanten. Het aandeel incidentele participanten lijkt wel wat toe te nemen ten opzichte van de belangstellende participanten en het kernpubliek. Maar dit kan ondermeer toe te schrijven zijn aan het steeds grotere aanbod aan activiteiten. Waar-door sommige mensen éénmalig aan meer verschillende activiteiten gaan participeren. Tot slot moet opgemerkt worden dat cultuurparticipatie een gebruik is dat slechts traag verandert. Het effect van huidige maatregelen om de cultuurparticipatie te bevorderen is daarom niet steeds meteen zichtbaar.

7.31 Cultuurparticipatie

Evolutie cultuurparticipatiegraad in vier categorieën, van 2000 tot 2008.

Bron: SCV-survey.

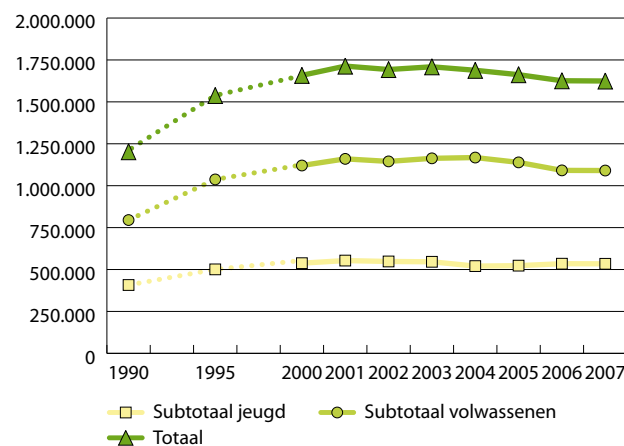
Het beleid wil niet alleen een toename van de **regelmatige cultuurparticipatie**. Men wil ook alle lagen van de bevolking bereiken. Een steeds terugkerende vaststelling in dit verband is dat vooral laagopgeleiden weinig uithuizig aan cultuur deelnemen. Dit geldt ook voor de hierboven berekende participatiegraad. Deze ligt voor de hoogopgeleiden veel hoger dan voor de laagstopgeleiden. Het aantal non-participanten bij de laagstopgeleiden is ruim het dubbele van het Vlaamse gemiddelde en er is bij de hoogopgeleiden maar een heel klein percentage dat helemaal niet participeert. Bovendien geldt deze vaststelling zowel voor de populaire als de klassieke culturele activiteiten en blijkt opleiding het sterkste uniek effect te hebben indien andere variabelen zoals geslacht of leeftijd in de analyse worden betrokken. Deze vaststelling wettigt echter geen zwart-witbeeld. Er zijn lageropgeleiden die wel regelmatig participeren, net zoals er hogeropgeleiden zijn die niet of beperkt participeren. Daarnaast hebben ouderen een duidelijk lagere kans op participatie en is er een klein effect van geslacht. Mannen participeren iets minder dan vrouwen. Deze **invloed van persoonskenmerken** is stabiel over de tijd. Uit een analyse op de SCV-survey met meerdere meetpunten blijkt dat de invloed van opleiding, leeftijd en geslacht gelijkaardig is in 2000, 2004 en 2008. Ook indien meer specifiek naar de verschillende vormen van cultuurparticipatie gekeken wordt zijn er weinig verschuivingen voor de achtergrondkenmerken. Het effect van geslacht op deelname aan pop- of rockconcerten is gewijzigd. In 2000 was er duidelijk een groter aandeel van mannelijk toeschouwers, in 2004 was dit verschil al kleiner om vervolgens helemaal te verdwijnen. Ook waren er in 2004 wat minder laagopgeleiden toeschouwers bij de pop- of rockconcerten dan in 2000. Maar in 2008 was dit al niet meer het geval. Het aandeel laagopgeleiden bij de dans- of balletvoorstellingen daalde wat in 2008 ten opzichte van de voorgaande meetpunten evenals het aandeel 55 tot 64-jarigen voor het museumbezoek. Voor het verenigingsleven zijn er eveneens geen verschuivingen voor de invloed van opleiding, geslacht of leeftijd.

Lokaal cultuurbeleid

In 2007 was ongeveer 26% van de inwoners van het Vlaamse Gewest een **geregistreerd lener** bij een openbare bibliotheek. Wat neerkomt op ongeveer 1,6 miljoen leners waarvan 45.000 in Brussel. Tussen 1990 en 2000 was er een duidelijke stijging van het aantal leners. Daarna is de toestand redelijk stabiel. Al lijkt er bij de volwassenen toch een lichte afname te zijn. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest was er in 2007 een lichte stijging van het aantal leners. Het grootste deel van de leners komt uit het eigen werkgebied van de bibliotheek, slechts een vijfde komt van buiten het werkgebied. In totaal werden er meer dan 18 miljoen bezoekers geteld. Dit betekent dat de gemiddelde lener waarschijnlijk ongeveer maandelijks de bibliotheek bezoekt, al zijn er natuurlijk ook bezoekers die niet als lener geregistreerd zijn. In de hoofdbibliotheken zijn er per openingsuur gemiddeld 40 bezoekers.

7.32 Evolutie leners

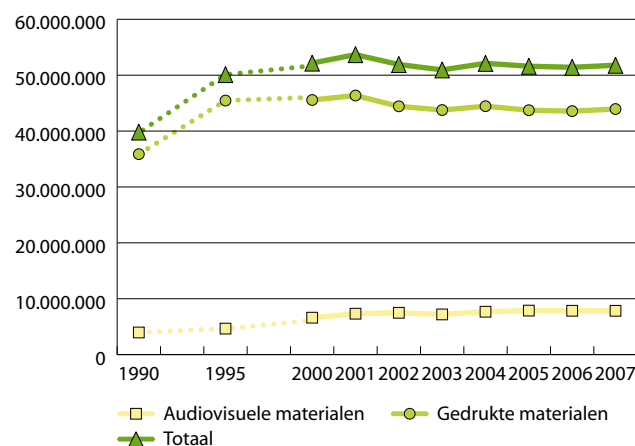
Evolutie lenersaantal in bibliotheken, volwassenen en jeugd, van 1990 tot 2007.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.33 Evolutie ontleningen

Evolutie van het aantal ontleningen van gedrukte en audiovisuele materialen, van 1990 tot 2007.

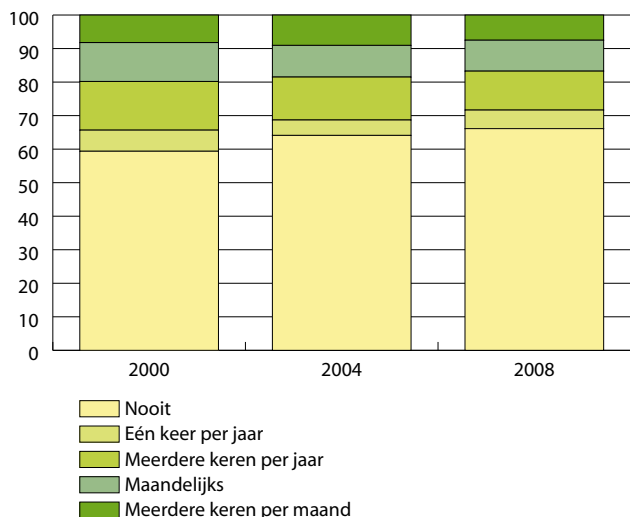
Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

Zowel de **uitleningen** van gedrukte als van audiovisuele materialen namen lichtjes toe in 2007. Op het totale aantal uitleningen is nog steeds bijna 85% voor rekening van de gedrukte materialen. Parallel aan het aantal leners stabiliseert het aantal uitleningen zich sinds 2000.

De leenfrequentie die aangeeft hoeveel stuks een lener gemiddeld per jaar ontleent bedroeg in 2007 meer dan 30 stuks. Dit is een lichte stijging met de voorgaande jaren. De gebruikscoefficiënt die toont hoe vaak een item gemiddeld de deur uitgaat bleef voor zowel de gedrukte als audiovisuele materialen vrij constant. Bij de gedrukte materialen bedroeg deze 2,2 in 2007, bij de audiovisuele materialen 2,4. Een audiovisueel stuk wordt dus iets vaker per jaar ontleend dan een gedrukt materiaal.

7.34 Bibliotheekbezoek

Evolutie bibliotheekbezoek, in %.

Bron: SCV-survey.

Een bezoeker hoeft niet noodzakelijk geregistreerd te staan als lener om een bibliotheek binnen te stappen. Een bezoeker kan gebruik maken van de leeszaal of de kaart van iemand anders en naast de openbare bibliotheken ook gebruik maken van een bibliotheek op het werk of in de school. Op basis van de SCV-survey 2008 blijkt 34% een bibliotheek bezocht te hebben de afgelopen 12 maanden. Het **bibliotheekbezoek** loopt daarmee duidelijker terug sinds 2000 dan de geregistreerde leners. In dezelfde periode nam het leesgedrag wel licht toe en stijgt de boekenverkoop ook elk jaar. Het verschil tussen mannen (32,3%) en vrouwen (35,4%) lijkt wat af te nemen, maar deze afname is nog niet significant. De jongste leeftijdscategorie scoort het best voor bibliotheekbezoek. De oudste leeftijdscategorieën kennen lage bezoekcijfers maar dit is waarschijnlijk sterk gerelateerd aan het opleidingsniveau. Naar dit opleidingsniveau vinden we de klas-sieke verschillen.

De **eigen activiteiten** van de **cultuurcentra** trokken ruim 2,8 miljoen deelnemers (exclusief omkaderingsactiviteiten). Dit is een toename in vergelijking met de voorbije jaren. Vooral het podiumaanbod binnen de eigen activiteiten kent een groot bereik, met maar liefst 91% van het totale aantal deelnemers. Podium is binnen het aanbod eigen activiteiten dan ook de hoogst vertegenwoordigde groep. Meer dan de helft van alle eigen activiteiten is een podiumactiviteit.

Om de beleving van de cultuurbezoeker waardevoller intenser en kwaliteitsvoller te maken, organiseren heel wat cultuurcentra omkaderingsinitiatieven. Flankerende activiteiten die een inhoudelijk opstapje zijn naar de geplande activiteit. Ongeveer 20% van de eigen activiteiten worden voorzien van zo een inhoudelijk verdiepende omkaderingsactiviteit zoals een inleiding, een nabespreking, een workshop, ... met in 2007 in totaal meer dan 180.000 deelnemers.

Naast een verhoging van de participatie is ook het betrekken van **kansengroepen** bij de cultuurparticipatie een belangrijk beleidsthema. De meeste cultuurcentra hebben hiervoor aandacht, al hebben sommige centra al een langere weg afgelegd dan andere.

Sommige centra zitten in de opstartfase: men denkt erover, men heeft contacten met belanghebbenden, maar op het terrein is er nog nauwelijks concrete actie ondernomen.

Andere cultuurcentra zijn al gestart met de projectmatige uitbouw van een werking voor kansengroepen en zoeken binnen hun werking verschillende minder voor de hand liggende doelgroepen op. Acht centra zijn reeds zeer intensief met de uitwerking van een kansenbeleid bezig. Twee cultuurcentra distantieerden zich van het werken voor kansengroepen. Zij stellen zich vragen bij de effectiviteit en bepleiten een toegankelijke programmering en/of een lage prijzenpolitiek.

Kansarmen, jongeren en personen met een handicap worden het vaakst als kansengroep herkend door de culturele

7.35 Cultuurcentra: deelnemers

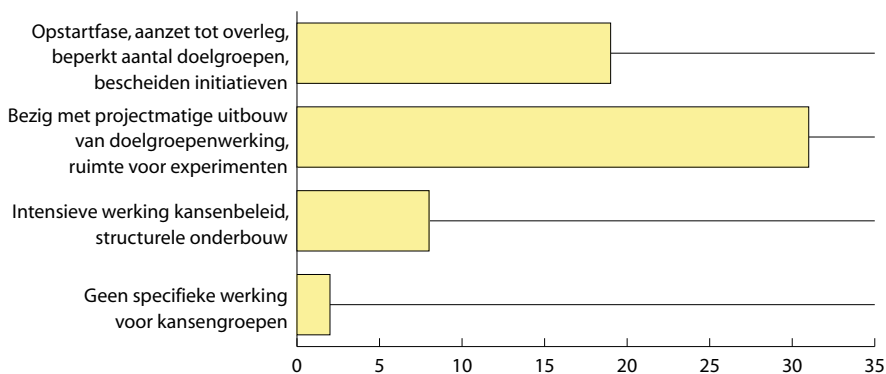
Cultuurcentra, deelnemers per activiteit en per type centra aan de eigen activiteiten, in 2007.

	Categorie A			Categorie B			Categorie C			A + B + C
	Exact getelde deelnemers	Geraamde deelnemers	Totaal	Exact getelde deelnemers	Geraamde deelnemers	Totaal	Exact getelde deelnemers	Geraamde deelnemers	Totaal	Totaal
Podium	665.948	35.413	701.361	538.924	649.009	1.187.933	563.783	136.123	699.906	2.589.200
Educatief	26.068	2.369	28.437	30.695	4.863	35.558	24.127	2.716	26.843	90.838
Andere	10.813	16.169	26.982	41.871	33.719	75.590	11.315	44.242	55.557	158.129
Totaal	702.829	53.951	756.780	611.490	687.591	1.299.081	599.225	183.081	782.306	2.838.167
Gemiddeld aantal deelnemers	63.894	4.905	68.798	30.575	34.380	64.954	19.330	5.906	25.236	45.777
Omkaderings-activiteiten	18.945	37.288	56.233	33.288	28.548	61.836	32.950	36.510	69.460	187.529
Totaal inclusief omkadering	721.774	91.239	813.013	644.778	716.139	1.360.917	632.175	219.591	851.766	3.025.696

Opmerking: voor tentoonstellingen worden geen deelnemers geregistreerd.
Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.36 Werking kansengroepen

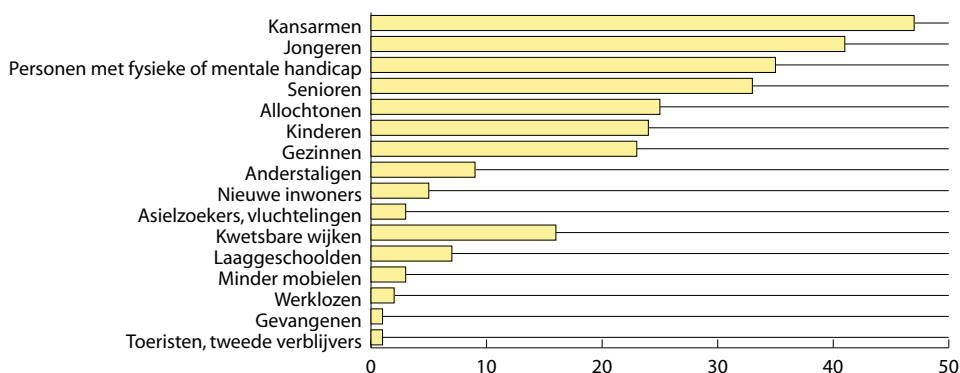
Aantal cultuurcentra naar fase van kansengroepwerking waarin ze zich bevinden. In totaal beantwoordden 60 cultuurcentra deze vraag.

Bron: Agenschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, Cultuurcentra in cijfers, 2009.

7.37 Kansengroepen

Kansengroepen volgens de cultuurcentra (N = 60).

Bron: Agenschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, Cultuurcentra in cijfers, 2009.

centra. Financiële drempelverlaging, drempelverlaging via infrastructuur (alternatieve locaties), aangepaste promotie en aanbod op maat zijn enkele van de genoemde instrumenten om kansengroepen te bereiken.

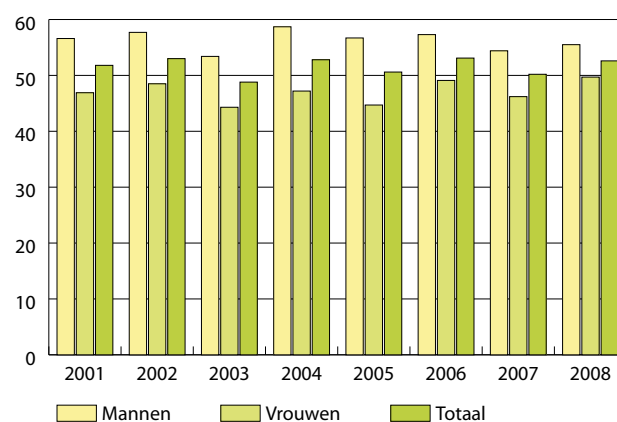
Sociaal cultureel werk

Meer dan de helft van de bevolking was in 2008 **actief lid** van een vereniging. De participatie aan het verenigingsleven is vrij stabiel. Er is geen sprake van een structurele stijging of daling van de deelname aan het verenigingsleven.

Een aantal belangrijke verschuivingen hebben zich de voorbije jaren voltrokken. Zo wordt ondermeer een vergrijzing van het verenigingsleven vastgesteld. De gemiddelde leeftijd van de leden steeg van 44 jaar in 1998 tot meer dan 47 jaar in 2006 (Hooghe & Quintelier, 2007). De sociale diversiteit binnen de verenigingen is ook afgenomen. Ze worden homogener qua sociale samenstelling (Elchardus, 2001). Daarnaast is er ook een tendens naar kortere lidmaatschappen, doen sommige passieve

7.38 Deelname verenigingsleven

Evolutie van de deelname aan het verenigingsleven, van 1996 tot 2008.

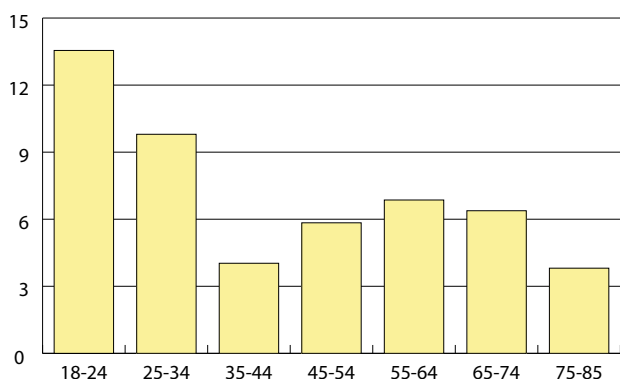

Bron: SCV-survey.

lidmaatschappen het goed en zorgt een gewijzigd leefpatroon voor een relatief mindere participatie van de

7.39 Kunstbeoefening naar leeftijd

Actief lidmaatschap (actief + bestuurslid) van een vereniging voor (amateur-) kunstbeoefening naar leeftijd.

Bron: SCV-survey 2008.

middenleeftijdsgroepen. Ze hebben niet een substantieel hogere participatie dan de oudere leeftijdsgroepen wat gezien hun hogere opleidingsniveau wel in de lijn van de verwachtingen zou liggen. Naar opleiding is er immers nog steeds een duidelijk onderscheid in de participatie, al blijkt dit onderscheid minder uitgesproken dan in heel wat andere domeinen.

Bij de (amateur)kunstbeoefening zitten de leden over alle leeftijdscategorieën gespreid. De jongste leeftijdscategorieën zijn wel vaker lid en vanaf 35 jaar kent het

lidmaatschap een dipje om nadien weer toe te nemen. In deze verenigingen speelt het opleidingsniveau een sterke rol, bij de universitair geschoolden ligt het aandeel leden 6 maal hoger dan bij de laagstgeschoolden. Het lidmaatschap bij de vrouwen ligt hoger dan bij de mannen.

Erfgoed

Meer dan de helft van de bevolking bezoekt jaarlijks een museum, tentoonstelling of galerij. Dit cijfer is over de jaren vrij stabiel. Ruim een kwart zegt zelfs meerdere keren een bezoek te hebben gebracht. Naar geslacht zijn er geen significante verschillen. De participatie van de twee oudste leeftijdscategorieën ligt duidelijk onder het gemiddelde, al scoren ze relatief gezien niet slecht voor de meermaalse participatie. Naar opleidingsniveau is er een duidelijk onderscheid. Slechts één op acht universitair heeft geen enkel museum bezocht in het voorbije jaar. Driekwart van de niet- of laaggeschoolden bezocht geen enkel museum. Bijna de helft van de bevolking bezocht een museum, tentoonstelling of galerij in België. Meer dan een derde van de bevolking bezocht een museum in het buitenland.

Om de drempel voor de jeugd te verlagen werd in het nieuwe Erfgoeddecreet het 1 euro-tarief voor jongeren onder de 26 jaar ingevoerd. In 2008 namen 33 musea deel aan deze maatregel, waarvan 20 verplicht en 13 op vrijwillige basis.

7.40 Museumbezoek naar opleiding.

Frequentie van het bezoek aan een museum, tentoonstelling of galerij naar opleiding, in%.

	Geen/lo	Lager sec	Hoger sec	Nuho	Unief	Totaal
Nooit	75,4	56,9	44,5	22,2	12,5	49,4
Eén keer	11,0	25,7	26,9	31,7	20,5	23,1
Meerdere keren per jaar	12,7	14,8	25,6	41,3	60,2	24,7
Maandelijks	0,3	2,6	2,1	3,5	5,7	2,2
Meerdere keren per jaar	0,6		0,8	1,3	1,1	0,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: SCV-survey 2008.

7.41 Deelname erfgoedactiviteiten

Aantal deelnemende organisaties, aantal activiteiten en schatting aantal bezoekers Erfgoeddag en Week van de Smaak, evolutie 2000 tot 2008.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Erfgoeddag (tot 2004: Erfgoedweekend):								
• aantal deelnemende organisaties	232	428	398	397	436	507	460	400
• aantal activiteiten	n.b.	n.b.	561	778	738	814	692	600
• schatting aantal bezoekers	98.930	200.000	210.000	180.000	220.000	210.000	210.000	210.000
Week van de smaak:								
• aantal deelnemende organisaties						451	703	880
• aantal activiteiten						696	1.240	1.083
• aantal bezoekers						n.b.	n.b.	n.b.

Bron: FARO, Vlaams steunpunt voor Cultureel Erfgoed.

7.42 Podiumkunsten

Evolutie van de deelname aan de podiumkunsten, 2000, 2004 en 2008, in %.

	2000			2004			2008		
	Nooit	Eénmalig	Meermaals	Nooit	Eénmalig	Meermaals	Nooit	Eénmalig	Meermaals
Klassiek concert/festival	63,9	18,2	17,9	69,6	15,1	15,4	69,2	15,4	15,4
Rock- of popconcert/festival	70,3	17,5	12,2	66,9	18,2	14,9	64,8	17,0	18,2
Jazz- of bluesconcert/festival	86,6	9,2	4,2	89,8	6,7	3,6	86,6	8,8	4,6
Folkloristisch- of traditioneel concert/festival	72,6	19,6	7,9	81,9	13,3	4,8	83,0	12,9	4,1
Opera	87,1	9,4	3,5	92,6	5,5	1,9	92,1	5,7	2,3
Ballet- of dansvoorstelling	83,2	12,4	4,3	81,8	12,8	5,4	81,1	13,5	5,4
Theater- of toneelvoorstelling	50,0	24,5	25,4	56,6	20,3	23,0	56,6	21,3	22,1

Bron: SCV-survey.

Voor een aantal grote **erfgoedevenementen** is er informatie rond de deelname. Het erfgoedweekend trekt de voorbije jaren meer dan 200.000 bezoekers. In het aantal georganiseerde activiteiten is er een daling. Verschillende activiteiten die oorspronkelijk afzonderlijk zijn aangemeld, werden vanaf 2008 samengenomen onder een overkoepelende aankondiging. In realiteit is er dan ook eerder een status quo van de activiteiten. Het aantal deelnemende organisaties aan de Week van de Smaak is in stijgende lijn.

Podiumkunsten

Echt grote verschuivingen in de participatie aan **podiumkunsten** zijn er niet in het voorbije decennium. Het aantal toeschouwers aan dans- of balletvoorstellingen kent een licht stijgend verloop. Ook het meermaals bijwonen van een rock- of popconcert is verder toegenomen. De andere vormen van concerten worden eerder wat minder bijgewoond in 2008 dan in 2000. Ten opzichte van 2004 is de participatie echter stabiel of neemt, in het geval van de jazz- of bluesconcerten, zelfs terug licht toe. De participatie bij theatervoorstellingen loopt licht terug ten opzichte van 2000 maar is eveneens stabiel ten opzichte van 2004. Het operabezoek

ligt hoger in 2000. Maar de recentere cijfers lijken meer realistisch omdat 2000 een éénmalige uitschieter blijkt te zijn.

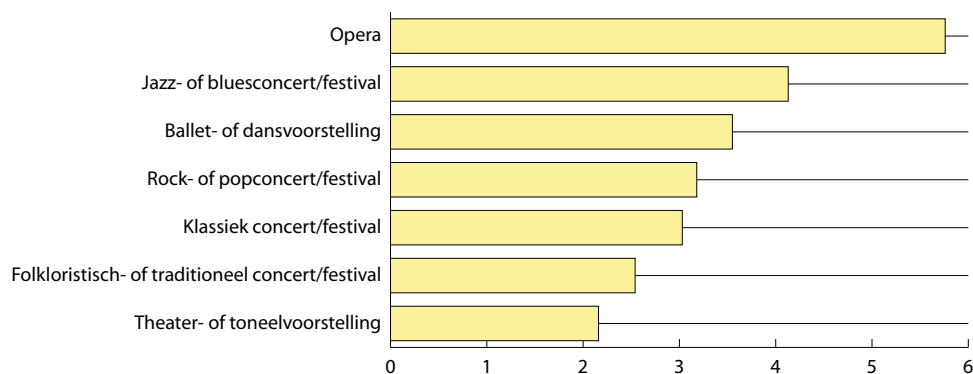
Veel duidelijke verschillen naar geslacht zijn er niet. Jazz- en bluesconcerten worden meer door mannen bijgewoond en ballet- en dansvoorstellingen meer door vrouwen. Deze invloed van achtergrondvariabelen is constant in de tijd behalve voor pop- en rockconcerten waar het bestaande genderverschil verdwenen is.

Naar leeftijd vallen vooral de vrij goede scores voor de meeste genres van de jongste leeftijdscategorie op. Sommigen genres kennen een sterk verval naarmate men in een hogere leeftijdscategorie zit zoals de pop- en rockconcerten. Operabezoek neemt daarentegen net toe bij de oudere leeftijdscategorieën. Het bijwonen van ballet- en theatervoorstellingen daalt naarmate men ouder wordt. Maar het verval is niet zo scherp. De oudere leeftijdsgroepen hebben toch nog een omvangrijke groep participanten. Het effect van leeftijd op de participatie wijzigde niet significant in het afgelopen decennium.

Naar opleiding zijn er de gebruikelijke sterke verschillen. Dit effect wijzigde niet de voorbije jaren. Behalve

7.43 Hogeropgeleide deelnemers per laagopgeleide

Verhouding tussen het aandeel hoogopgeleiden deelnemers aan podiumkunsten en laagopgeleide deelnemers.

Hoogopgeleid = universitair + Nuho, Laag opgeleid = geen of lager onderwijs + lager secundair. Indien deze verhouding 1 is, is er geen verschil.

Bron: SCV-survey 2008.

7.44 Deelnemers podiumkunsten in cultuurcentra

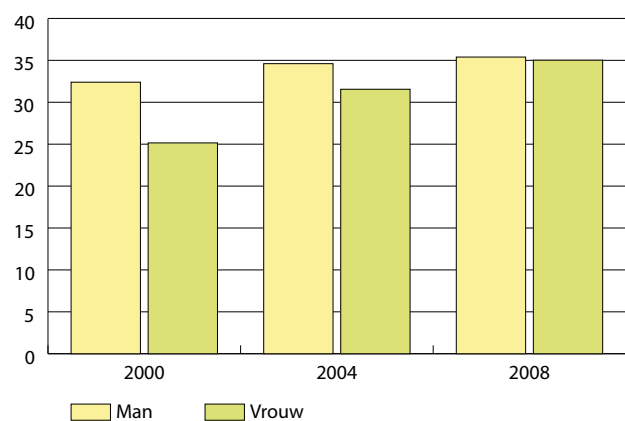
Cultuurcentra, deelnemers podiumactiviteiten georganiseerd door een cultuurcentra, in 2007.

		Exact	Geraamd	Totaal exact + geraamd
Professionele uitvoerders	• theater	571.647	47.580	619.227
	• dans	71.050	4.396	75.446
	• populaire muziek (incl. musical)	298.287	191.468	489.755
	• klassieke muziek (incl. opera)	89.815	2.674	92.489
	• wereldmuziek, jazz, folk	76.340	19.666	96.006
	• muziektheater	94.008	3.016	97.024
	• literatuur	19.241	877	20.118
	• amusement (incl. humor, cabaret)	247.629	68.208	315.837
	• film, audiovisuele en nieuwe media	259.658	206.288	465.946
	Totaal	1.727.675	544.173	2.271.848
Amateurkunstenaars	• theater	13.442	11.359	24.801
	• dans	3.790	2.735	6.525
	• populaire muziek (incl. musical)	14.519	180.903	195.422
	• klassieke muziek (incl. opera)	2.618	5.000	7.618
	• wereldmuziek, jazz, folk	1.150	47.517	48.667
	• muziektheater	1.239	60	1.299
	• literatuur	1.324	854	2.178
	• amusement (incl. humor, cabaret)	2.649	27.080	29.729
	• film, audiovisuele en nieuwe media	249	864	1.113
	Totaal	40.980	276.372	317.352
Podiumactiviteiten	1.768.655	820.545	2.589.200	

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.45 Pop- en rockconcert: evolutie geslacht

% dat in het betreffende jaar een pop- of rockconcert heeft bijgewoond.

Bron: SCV-survey.

voor de dans- of balletvoorstellingen waarvoor het aandeel van de groep laaggeschoolden verder afnam.

Podiumactiviteiten in de cultuurcentra worden accuraat geregistreerd. In totaal zijn er ongeveer 2,5 miljoen toeschouwers in de cultuurcentra. Het merendeel van de voorstellingen wordt gegeven door professionele uitvoerders. Theater en populaire muziek trekken het meeste toeschouwers. Beide zijn ongeveer goed voor een kwart van de deelnemers.

Film

Ongeveer 57% van de Vlamingen bezocht in 2008 een bioscoop, wat min of meer stabiel is ten opzichte van 2000. De meeste bezoekers participeren meermaals. Deze resultaten liggen in de lijn van voorgaande jaren. Naar geslacht zijn er geen verschillen. Bioscoopbezoek is wel duidelijk een aangelegenheid van jongeren. Slechts 3% van de jongste leeftijdscategorie gaat nooit naar de film. Bij de 25 tot 34-jarigen loopt het aantal niet participanten op tot 15%, bij de 35 tot 44-jarigen tot meer dan een vijfde. Vanaf 45 jaar is er een sterk verval van de participatie. Meer dan acht op tien van de laagst opgeleiden gaat nooit. Bij de hoogstopgeleiden is dat slechts één op zeven.

In 2007 verkochten de **Vlaamse bioscopen** bijna 11,2 miljoen tickets. Dit is een daling van ongeveer een half miljoen tickets ten opzichte van 2006. De bezettingsgraad

7.46 Toeschouwersaantallen Vlaamse films

Evolutie toeschouwers Vlaamse films.

	Totaal	Aantal Films	Per Film
2003	1.048.280	7	149.751
2004	566.763	12	47.320
2005	615.000	19	32.368
2006	920.524	12	76.710
2007	1.159.742	17	68.220

Bron: Jaarverslag VAF 2007.

7.47 Toeschouwersaantallen bioscopen

Aantal filmtoeschouwers per jaar in België en de gewesten, 2007.

	Aantal toeschouwers per jaar	Bezettingsgraad van de zitplaatsen	Aantal toeschouwers per zaal	Gemiddeld bezoek per inwoner
België	22.676.549	14,6	44.204	2,1
Vlaams Gewest	11.235.858	14,1	42.722	1,8
Waals Gewest	7.417.061	14,5	40.753	2,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	4.023.630	16,4	59.171	3,8

Bron: ADSEI.

valt dan ook terug tot 14%. Een gemiddelde zaal had in 2007 bijna 43.000 bezoekers. Het Vlaamse Gewest blijft het gewest met het minste aantal bezoeken per inwoner.

In 2007 zijn er in totaal 1.159.742 bezoekers naar 18 Vlaamse (co)producties gaan kijken in de bioscoop. Daarnaast waren er 44.992 bezoekers voor Vlaamse producties die voor 1 januari 2007 werden uitgebracht. Dit brengt het totale aantal betalende bioscoopbezoekers voor Vlaamse producties op 1.198.434. Het totale aantal bezoekers voor Vlaamse films steeg daarmee, maar het gemiddelde bezoekersaantal per Vlaamse (co)productie daalde wel licht in 2007. Het lokale marktaandeel van de Vlaamse film in 2007 bedroeg 7,78%. In 2006 lag dit marktaandeel in Vlaanderen en Brussel op 6,75%, en in 2005 op 4,80%.

Jeugdwerk

Ongeveer de helft van de Vlaamse bevolking zegt lid te zijn of ooit lid geweest te zijn van een **jeugdbeweging**. Enkel de oudste leeftijdscategorie wijkt hier duidelijk van af. Bij hen is bijna driekwart nooit lid geweest. Ook naar opleidingsniveau is er een duidelijk verschil. Twee derde van de laagstopgeleiden was nooit lid, tegenover slecht een kwart bij de universitair.

Op basis van administratieve registratiegegevens kan de evolutie van ledenaantallen van de grote jeugdbewegingen worden bekeken. Deze grote jeugdbewegingen telden in 2007 meer dan 240.000 leden. De ledenaantallen zitten de laatste jaren weer in stijgende lijn. Ongeveer de helft van hun leden blijkt jonger dan twaalf jaar te zijn.

7.48 Evolutie van de ledenaantallen

Evolutie van de ledenaantallen van de grote jeugdbewegingen, 2000-2007.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Fos	6.388	5.472	6.037	6.336	7.244	7.246	9.412	8.100
Chirojeugd Vlaanderen	93.187	94.119	91.668	94.331	93.714	93.665	95.378	94.870
KSJ-KSA-VKSJ	33.414	32.026	33.079	31.803	32.753	31.845	39.855	40.648
KLJ	20.947	20.309	20.463	20.898	21.164	24.411	26.707	24.932
VNJ	1.953	1.627	1.756	1.548	1.678	1.008	1.008	1.155
VVKSM/ Scouts en Gidsen	69.667	70.239	68.476	71.110	71.721	71.721	72.563	74.128
Totaal	225.556	223.792	221.479	226.026	228.274	229.896	244.923	243.833

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

Economische cijfers

In de beleidsnota Cultuur en ook bij internationale instellingen zoals Eurostat is er een toegenomen aandacht voor de culturele industrieën en voor de economische impact van cultuur. De afgelopen jaren werd er vanuit het Vlaamse beleid gewerkt aan een omvattende strategische visie op de cultuurindustrie in Vlaanderen. Hierbij werden zowel economische als culturele uitgangspunten gehanteerd. In deze bijdrage worden enkele algemene economische indicatoren en de uitgaven aan cultuur van de Vlaamse gezinnen besproken. Daarnaast worden ook de resultaten van CultuurInvest en het systeem van de *tax shelter* besproken.

Tewerkstelling

Wanneer we een zeer ruime definitie van cultuur hanteren stelde de cultuursector eind 2006 bijna 133.000 personen tewerk in het Vlaamse Gewest. Voor Brussel (gebruikmakend van de 30% regel) komen daar nog eens meer dan 15.000 werknemers bij. Voor het Vlaams Gewest is dit een verdere stijging sinds het vorige meetpunt eind 2005. In Brussel was er in 2006 een sterke toename van de tewerkstelling in de culturele sector.

De sterke toename de afgelopen jaren in Vlaanderen is des te opvallender als men de culturele sector vergeleekt met de algemene tewerkstelling waarvoor een veel beperktere groei is. De tewerkstelling stijgt dit jaar wel niet in alle sectoren. Het aantal werknemers bij uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media nam af in 2006. In de sectoren recreatie, cultuur

7.49 Tewerkstelling culturele sector

Evolutie van de tewerkstelling in de culturele sector, van 1995 tot 2006.

Vlaams gewest	1995	1999	2002	2003	2004	2005	2006
Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen materialen (NACE-CODE 22)	20.304	20.429	19.562	18.218	18.677	18.755	18.323
Recreatie, cultuur en sport (CODE 92)	19.848	22.377	27.623	28.782	28.855	27.248	28.075
• televisie en film (Code 92.1 en 92.2)	1.875	2.442	2.835	3.366	3.382	3.140	3.191
• cultuur, sport en recreatie (code 92.3 tot 92.7)	17.973	19.935	24.788	25.416	25.473	24.108	24.884
Overige*	41.750	51.022	55.168	59.287	77.778	83.977	86.369
• volwassenvorming en kunstonderwijs	7.848	14.878	16.087	5.498	17.906	18.158	18.322
• architecten	1.194	937	1.133	1.222	1.294	1.385	1.491
• detailhandel in boeken, kranten, tijdschriften en kantoorbehoeften	1.781	1.926	1.803	1.941	2.158	2.037	2.040
• niet-commercieel toerisme	3.766	3.262	4.531	4.198	4.330	4.423	4.207
• overige maatschappelijk dienstverlening zonder huisvesting en overige verenigingen	27.161	30.019	31.614	46.428	52.090	57.974	60.309
Totaal cultuur	81.902	93.828	102.353	106.287	125.310	129.980	132.767
Groei-index cultuur	100,0	114,6	124,9	129,8	153,0	158,7	162,1
Groei-index totale tewerkstelling	100,0	106,5	110,5	110,6	112,0	113,4	116,0
Tewerkstelling culturele sector Brussel (30%-regel)	10.495	11.756	12.534	13.816	9.734	10.194	15.378

*Codes 52.470, 55.210, 55.220, 55.231, 63.303, 74.201, 80.421, 80.422, 85.323, 91.330. Vanaf 2003 betreft het de toestand op 31 december, daarvoor betreft het de toestand op 30 juni.
Bron: RSZ.

en sport en de overige categorieën, met veel deeltijdse arbeid, was er een stijging van de tewerkstelling.

De privésector neemt ongeveer driekwart van de **tewerkstelling in de culturele sector** voor zijn rekening. Sommige sectoren zijn volledig in privéhanden zoals de drukkerijen, uitgeverijen en reproductie van opgenomen materialen of de televisie en filmsector. Bij recreatie, cultuur en sport is er een vrij gelijke verdeling tussen privé- en publiek initiatief. In Brussel ligt het aandeel publieke initiatieven enigszins hoger dan in Vlaanderen.

Bedrijven culturele sector

De jaarrekeningen van bedrijven laten toe om een aantal kerncijfers van bedrijven in de culturele sector te schetsen. Er kan wel enkel een uitspraak gedaan worden omtrent jaarrekeningplichtige bedrijven. De kleinere zelfstandige en éénpersoonsbedrijven komen er niet in voor, evenmin als de VZW's of de overheidsinstellingen. Globaal kunnen we zeggen dat het aantal **ondernemingen in de culturele sector** steeg voor het jaar 2006 en dat bovendien ook hun toegevoegde waarde steeg. De rendabiliteit blijft over het algemeen hoog en de schuldgraad stabiel.

Naargelang de subsector kan het beeld echter wel wat verschillen. Het aantal ondernemingen bleef in 2006 constant in de sector van de drukkerijen en uitgeverijen, de toegevoegde waarde steeg desalniettemin. De rendabiliteit daalde wat maar blijft aanvaardbaar, ook de schuldgraad blijft onder controle.

Voor de film- en mediabedrijven was er een toename van het aantal bedrijven en de toegevoegde waarde. De rendabiliteit daalde wat maar bevindt zich nog steeds

duidelijk in de gezonde zone. Daarenboven daalde ook de schuldgraad.

Ook voor de sector cultuur, sport en recreatie stijgt het aantal ondernemingen en de toegevoegde waarde. De rendabiliteit was goed in 2005 en verbeterde nog naar een uitstekend niveau in 2006. De schuldgraad daalde lichtjes.

De rendabiliteit voor de overige bedrijven (voornamelijk in de socio-culturele sector) is doorgaans laag, maar stijgt in 2006 en is nog nooit zo goed geweest in de onderzochte jaren. In deze sector stegen eveneens het aantal bedrijven en de toegevoegde waarde. De schuldgraad van deze sector blijft laag.

Het is niet mogelijk om de Nederlandstalige bedrijven in Brussel af te zonderen. Een korte vergelijking met de toestand in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is wel mogelijk. De gemiddelde rendabiliteit is er zeer goed in 2005 en overstijgt ruim de Vlaamse. De schuldgraad daarentegen is minder goed dan de gemiddelde Vlaamse.

Huishoudbudget

De **bestedingen aan cultuur en sport** van een Vlaams gezin schommelen de voorbije jaren rond 3% van het totale huishoudbudget. Eind jaren negentig en begin 2000 was dit geruime tijd vrij stabiel rond 3,5% van het totale huishoudbudget. In 2008 is er eerder een lichte daling van de uitgaven aan cultuur en sport. Tussen de gewesten zijn er nauwelijks verschillen. Het hoogste inkomenskwartiel spendeert meer aan cultuur dan gemiddeld. De drie andere inkomenskwartielen liggen dicht bij elkaar.

7.50 Bedrijven cultuursector

Evolutie van enkele economisch kerncijfers voor de culturele sector, van 2000 tot 2006.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Totaal							
Aantal ondernemingen	9.044	9.447	9.926	10.288	10.547	10.757	10.919
Toegevoegde waarde (× 1.000 euro)	2.462.959	2.561.222	2.629.129	2.744.955	2.905.138	2.979.222	3.088.010
Nettorentabiliteit eigen vermogen (%)	-0,7	16,5	4,94	4,21	-5,41	7,86	9,84
Algemene schuldgraad (%)	44,3	48,5	50,1	49,6	50,9	54,5	53,5
Drukkerijen							
Aantal ondernemingen	2.574	2.596	2.667	2.706	2.706	2.732	2.729
Toegevoegde waarde (× 1.000 euro)	1.612.750	1.618.080	1.638.985	1.668.479	1.706.954	1.727.055	1.760.221
Nettorentabiliteit eigen vermogen (%)	3,9	44,5	1,0	11,4	-37,0	11,3	7,8
Algemene schuldgraad (%)	59,0	63,1	64,5	64,9	68,2	69,8	69,1
Film & media							
Aantal ondernemingen	829	889	922	958	980	987	992
Toegevoegde waarde (× 1.000 euro)	234.484	255.885	267.161	265.591	306.229	291.593	324.370
Nettorentabiliteit eigen vermogen (%)	9,9	27,7	48,9	-17,1	11,2	16,2	11,5
Algemene schuldgraad (%)	63,9	59,4	62,6	56,7	57,9	62,5	58,3
Cultuur							
Aantal ondernemingen	2.723	2.960	3.208	3.386	3.551	3.650	3.735
Toegevoegde waarde (× 1.000 euro)	349.459	392.479	435.637	469.370	518.040	609.520	620.256
Nettorentabiliteit eigen vermogen (%)	-31,5	-4,6	2,5	6,8	14,9	3,1	14,0
Algemene schuldgraad (%)	60,3	71,7	70,0	67,7	64,9	66,2	63,5
Overige							
Aantal ondernemingen	2.850	3.023	3.244	3.415	3.540	3.677	3.776
Toegevoegde waarde (× 1.000 euro)	299.416	336.816	355.387	415.175	458.664	442.773	480.805
Nettorentabiliteit eigen vermogen (%)	0,6	1,4	1,3	3,0	3,9	5,9	9,6
Algemene schuldgraad (%)	16,9	20,9	22,1	22,1	23,5	27,5	26,4

De ratio's die we hier weergegeven zijn gebaseerd op gemiddelden. De mediaan geeft vermoedelijk een getrouwer beeld.
Bron: Bureau Van Dijk.

7.51 Uitgaven aan cultuur

Evolutie van het percentage van het totale huishoudbudget voor cultuur en sport, van 1978 tot 2006.

	78-79	87-88	95-96	96-97	97-98	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Vlaams Gewest	1,7	2,4	2,4	3,6	3,5	3,6	3,5	3,5	3,1	2,8	2,9	3,0	2,8
Waals Gewest	1,7	2,4	2,4	3,3	3,2	3,4	3,3	3,4	3,1	3,1	2,8	3,0	2,8
Brussels Gewest	1,8	2,5	3,0	3,4	3,0	3,6	3,3	2,9	2,9	2,9	2,4	2,9	3,0

Bron: ADSEI, huishoudbudgetenquêtes.

CultuurInvest

Sinds eind 2006 beschikt Vlaanderen over een investeringsfonds voor cultuurgebonden activiteiten en ondernemingen. **CultuurInvest** werd opgericht omwille van het gebrek aan private investeringen in de creatieve industrie. CultuurInvest investeert en verstrekt geen subsidies. Investerings vereisen immers terugbetaling en financieel rendement, subsidies niet. Daarom werd CultuurInvest ondergebracht onder de vleugels van ParticipatieMaatschappij Vlaanderen nv (PMV). CultuurInvest wil zuurstof verschaffen aan cultuurondernemingen en beoogt een impact in de markt van 100 miljoen euro na tien jaar. Dat gebeurt via eigen investeringen en door het ter beschikking stellen van faciliteiten voor investeringen door derden. Om die doelstelling te halen, moet CultuurInvest opereren als rollend fonds. Dat wil zeggen dat de geïnvesteerde middelen terugvloeien naar het fonds en daarna opnieuw worden geïnvesteerd in de markt. Het zogenaamde 'multiplicatoreffect' waardoor ongeveer

vierhonderd bedrijven gepaste financiering zouden moeten kunnen vinden. Bovendien wil CultuurInvest zorgen voor verdere professionalisering, groei, continuïteit en duurzame tewerkstelling in de sector.

7.52 Resultaten CultuurInvest (tot augustus 2008)

Resultaten van CultuurInvest.

Investeringscomités	6
Positieve investeringsbeslissingen, waarvan:	30
• investering in kapitaal	7
• investering in lening	23
Effectief afgesloten	26
Vastlegging 30 investeringsbeslissingen (nog niet volledig uitgevoerd)	4,2 miljoen euro
Multiplicator andere financiers	+ 3,9 miljoen euro
Investeringsimpact op de markt	8,1 miljoen euro

Bron: Vitamines voor de Vlaamse Economie, PMV.

Tax Shelter

De **Tax Shelterregeling** werd in 2003 van kracht. De Tax Shelter is een fiscale maatregel die ertoe moet bijdragen het investeringsklimaat in de Belgische audiovisuele sector te verbeteren en te stimuleren. In 2007 werd een verlenging en uitbreiding naar jeugdreeksen aangevraagd en bekomen. Het betreft een federale maatregel, waarbij ook een rol is weggelegd voor de Gemeenschappen in het kader van hun culturele bevoegdheden.

In 2008 werden door het Departement CJSM 57 eerste attesten (erkenning als Belgisch audiovisueel werk) uitgereikt. De aanvragen gingen uit van 27 verschillende productiebedrijven. Het aantal aanvragen, alsook de geïnvesteerde bedragen blijven in stijgende lijn gaan.

De totaliteit van de productiebudgetten in 2008 bedroeg 144.506.502 euro waarvan 61,35 % Belgisch aandeel. Dit komt gemiddeld neer op 2.535.201 euro per productie. Van de 57 aanvragen werden er 32 (56,14%) door het VAF ondersteund voor een totaal bedrag van 3.715.000 euro, dit is 4,19% van het Belgisch aandeel.

7.53 Tax shelter

Evolutie risico-investering en bedrag van de lening, in euro.

	Gemiddelde risico-investering	Gemiddeld bedrag lening
2005	759.960	452.410
2006	574.500	377.606
2007*	429.650	228.265
2008	587.727	376.533

*In 2007 bedraagt de investering 598.439 euro indien de reeks 'Aspe' als 1 productie wordt beschouwd en de lening 317.939 euro.

Bron: Cluster Innovatie, Film en e-Cultuur.

Vlaams Audiovisueel Fonds

Via een samenwerkingsovereenkomst vertrouwt de Vlaamse Gemeenschap een aantal bevoegdheden toe aan het **Vlaams Audiovisueel Fonds**. Deze bevoegdheden situeren zich op het vlak van de ondersteuning van de Vlaamse audiovisuele creatie, de promotie van deze creatie, de praktijkgerichte reflectie en de buitenschoolse vorming van professionelen. Het VAF probeert zo goed mogelijk in te spelen op alle fasen van het audiovisuele creatieproces. De toekenning van financiële steun aan projecten is daarbij de hoofdopdracht.

Het VAF beschikte voor de periode 2002-2007 in principe over een jaardotatie van 12,5 miljoen euro van de Vlaamse Gemeenschap. Voor het werkingsjaar 2007 werd een eenmalige verhoging van 2.475.000 euro toegekend als inhaaloperatie voor engagementen uit het verleden. In het totaal bedroeg de ondersteuning door het VAF in 2007 bijgevolg ongeveer 15 miljoen euro. ■

Het sportbeleid wordt bekeken vanuit vier invalshoeken: het aanbod, de participatie, de topsport en het medisch verantwoord sporten.

Sportaanbod

Het beleid wil inwerken op alle facetten die de kwaliteit van het sportaanbod bepalen: infrastructuur, begeleiding, materiaal en organisatie. Men wil daarbij een kwaliteitsverhoging doorvoeren op zowel lokaal, provinciaal als Vlaams niveau. Bij de realisatie hiervan worden alle actoren betrokken: de gemeentelijke en provinciale sportdiensten, de plaatselijke sportclubs, de sportfederaties, de Stichting Vlaamse Schoolsport (SVS) en het Bloso. Het beleid ziet de verhoging van de kwaliteit als belangrijke voorwaarde voor de verhoging van de sportparticipatie en het tegengaan van het drop-out-verschijnsel bij jongeren. Door de kwaliteit van het sportaanbod te verhogen kan ook succesvol de concurrentie aangegaan worden met andere vrijetijdsbestedingen.

Sportinfrastructuur

Toegankelijke en degelijke **sportinfrastructuur** is een basisvereiste voor kwalitatieve sportbeoefening.

In het kader van het Vlaamse Sportinfrastructuurplan en het flankerende decreet werd een behoeftestudie naar sportinfrastructuur uitgevoerd door het steunpunt Cul-

7.54 Sportvelden

Overzicht van de sportvelden in Vlaanderen, naar toplaag, begin 2008.

	Aantal	Gemiddelde oppervlakte*	Aantal gemeenten
Gras	4.856	7.074	307
Verhard	2.308	1.361	254
Halfverhard	2.003	878	268
Kunststof	322	1.287	113
Asfalt	232	837	102
Andere	191	3.899	113
Beton	110	687	63
Sintel	31	2.127	22
Kunstgras	1	6.063	1
Onbekend-NVT	1.152	11.472	233
Totaal	11.206	4.574	307

*De gemiddelde oppervlakte werd berekend op basis van de sportvelden waarvoor de oppervlakte bekend is. Voor 93% van de sportvelden is dit het geval.
Bron: Van Hecke E., De Maesschalck F., Gils B. & Verbestel V., 2008.

tuur, Jeugd en Sport (Van Hecke E. et al., 2008). De resultaten van dit onderzoek vormden een belangrijke basis voor de beoordeling van de dossiers die de gemeenten indienden voor het Vlaamse Sportinfrastructuurplan.

Drie soorten sportinfrastructuren werden uitgebreid onderzocht: grasvelden, zwembaden en sporthallen. Telkens werd eerst een beeld gegeven van de huidige infrastructuur. Vervolgens werden de normen geactualiseerd op basis van participatiecijfers, gegevens van de sportfederaties en gegevens betreffende tijd- en ruimtegebruik voor de verschillende sporttakken. Tot slot werd de vergelijking gemaakt tussen deze geactualiseerde normen en de bestaande infrastructuur.

In totaal zijn er bijna 5.000 **grasvelden** voor sportbeoefening in Vlaanderen. Gras is daarmee veruit de meest voorkomende grondbedekking van sportvelden in open lucht (43%). Ze zijn, op Herstaple na, ook in elke Vlaamse gemeente aanwezig. De gemiddelde oppervlakte van een grasveld bedraagt 7.000m². Door deze grote gemiddelde oppervlakte is hun aandeel in de totale beschikbare oppervlakte nog groter (70%).

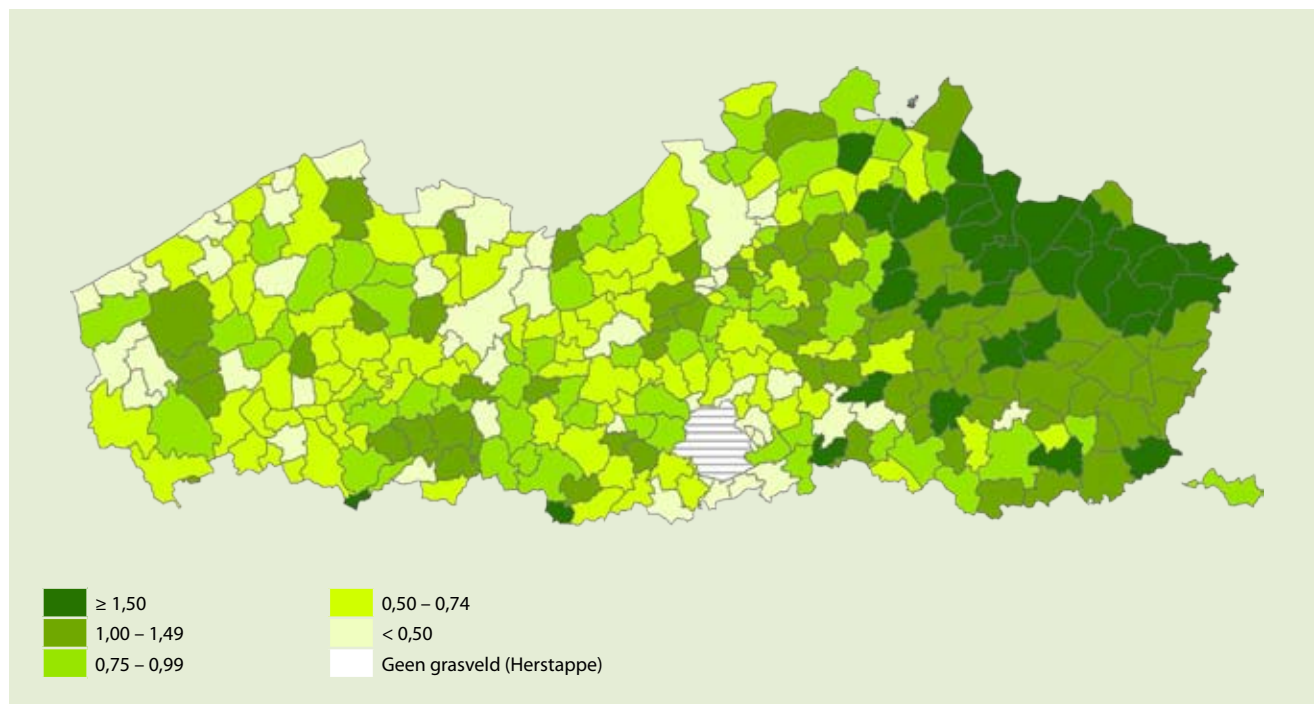
De nieuw berekende norm voor grasvelden bedraagt 5,1 m² per inwoner. De verhouding tussen de bestaande oppervlakte en de nieuwe norm is positief in de meeste Limburgse gemeenten en verder in de Antwerpse Kempen en het oosten van Vlaams-Brabant. De bestaande infrastructuur in deze gemeenten overstijgt de behoeftenorm. De waarden zijn het laagst in de grotere steden en hun agglomeraties en in de kuststrook. De provincies West- en Oost-Vlaanderen hebben globaal de laagste verhouding en hebben dus duidelijk een tekort aan (kunst) grasvelden.

Vlaanderen telt 371 **zwembaden** met in totaal 659 kuipen. Driekwart van deze zwembaden zijn overdekt. De openluchtzwembaden (723m²) hebben een grotere gemiddelde oppervlakte dan de overdekte (318m²). Daardoor nemen zij toch ongeveer de helft van de oppervlakte in.

De nieuw berekende norm voor zwembaden bedraagt 1,39 m² per inwoner. Heel wat gemeenten beschikken niet over een zwembad. Er wordt daarom uitgegaan van de ruimtelijke hiërarchie met enerzijds centrale plaatsen, waar het zwembad zich idealiter situeert. Deze centrale plaats heeft een hoge bevolkingsdichtheid en beschikt daarenboven over een goed uitgebouwd openbaar vervoer. Hierdoor is het zwembad goed bereikbaar

7.55 Grasvelden

Verhouding bestaande oppervlakte van grasvelden / behoefte volgens de norm aan grasvelden in Vlaanderen.

Een score hoger dan één wijst op een infrastructuraanbod dat boven de norm ligt, scores lager dan één geven aan dat er minder infrastructuur dan de norm aanwezig is.
Bron: Van Hecke E., De Maesschalck F., Gils B. & Verbestel V., 2008.

7.56 Zwembaden

Overzicht van de zwemkuipen in Vlaanderen, naar kuipsoort.

	Aantal kuipen	Gemiddelde oppervlakte*	Aantal gemeenten
Groot bad	203	465	133
Instructiebad	166	87	114
Kinderbad – plonsbad – recreatiebad	162	145	80
Klein bad	97	154	69
Onbekend – nvt	17	50	14
Duikkuil	14	118	13
Totaal	659	240	178

*De gemiddelde oppervlakte werd berekend op basis van de kuipen waarvoor de oppervlakte bekend is. Voor 88% van de zwembaden is dit het geval.
Bron: Van Hecke E., De Maesschalck F., Gils B. & Verbestel V., 2008.

voor zoveel mogelijk gebruikers. Daarnaast zijn er de invloedssferen die een aantal gemeenten omvatten die voor handel en diensten op de centrale plaats zijn afgestemd.

Op het niveau van kleinstedelijke invloedssferen, kunnen duidelijk de gebieden onderscheiden worden die een tekort of een relatief overschot vertonen. De regionale verschillen zijn groot. In de kleinstedelijke invloedssferen Ieper, Torhout, Sint-Niklaas, Halle, Vilvoorde, 'Schilde' en Geel voorziet het ideaalmodel dubbel zoveel zwembaden. Daarentegen zijn er kleinstedelijke gebieden met grote overschotten: de meeste hiervan beantwoorden aan gebieden met een uitgesproken recreatieve functie.

7.57 Sporthallen

Overzicht van de sporthallen in Vlaanderen, naar gebruik.

	Aantal	Gemiddelde oppervlakte*	Aantal gemeenten
Sporthal van min. 22 × 13 × 7 m	603	642	208
Sporthal van min. 42 × 22 × 7 m	451	1.300	241
Subtotaal	1.054	926	289
Tennishal	192	1.793	116
Ijsschaatsbaan	13	2.285	12
Totaal	1.259	1.071	289

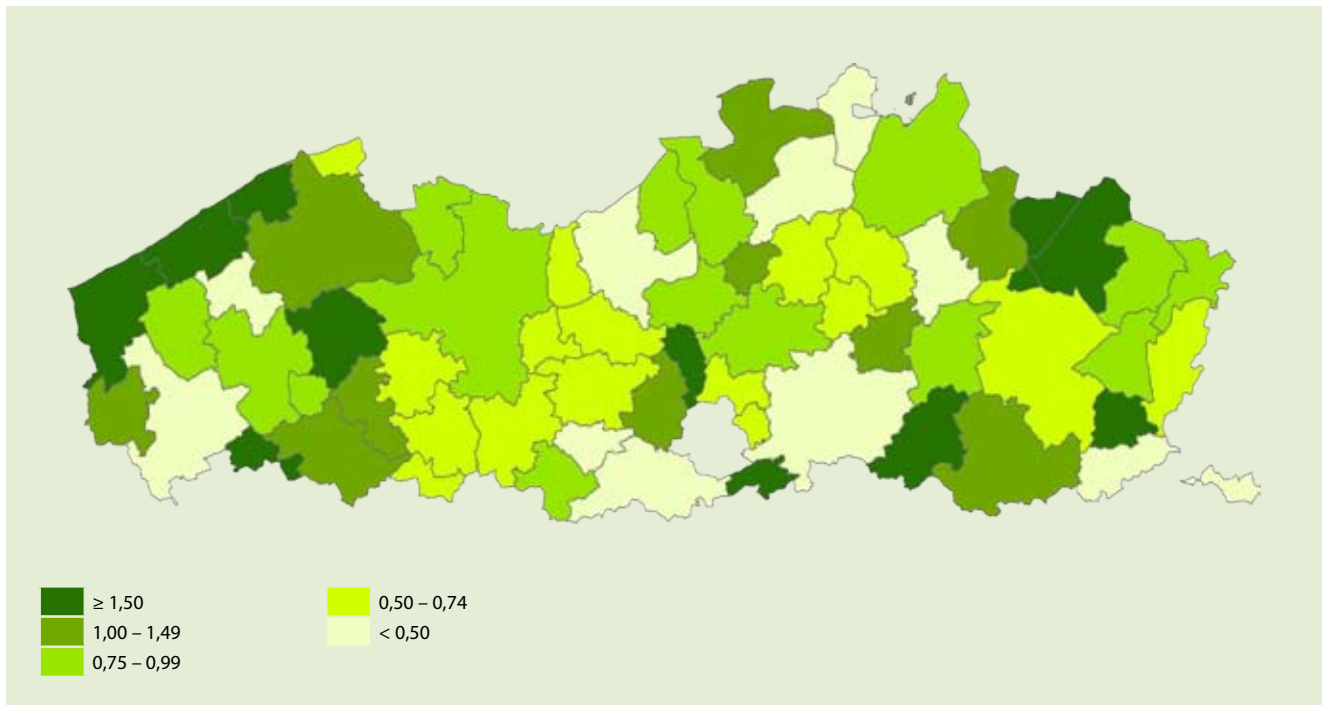
*De gemiddelde oppervlakte werd berekend op basis van de sporthallen waarvoor de oppervlakte bekend is. Voor 99% van de sporthallen is dit het geval.
Bron: Van Hecke E., De Maesschalck F., Gils B. & Verbestel V., 2008.

Er zijn in Vlaanderen 1.259 sporthallen. Een groot deel van de Vlaamse gemeenten beschikt over een sporthal. Een kleine meerderheid daarvan zijn kleine sporthallen. De nieuw berekende norm voor voldoende grote **sporthallen** (zonder sportlokalen) is 0,165m² per inwoner. Vooral Limburg, West-Vlaanderen, Oost-Brabant en de Antwerpse Kempen tellen heel wat gemeenten met een gunstige verhouding tussen de bestaande oppervlakte en de oppervlakte volgens de norm. Oost-Vlaanderen telt vrij veel gemeenten die onder de norm zitten.

In Brussel blijven de meeste gemeenten ver onder de norm wat openlucht sportterreinen en sporthallen betreft. Voor de zwembaden scoren ruim de helft van de gemeenten boven de norm, al zijn er ook een aantal gemeenten zonder zwemfaciliteit.

7.58 Zwembaden

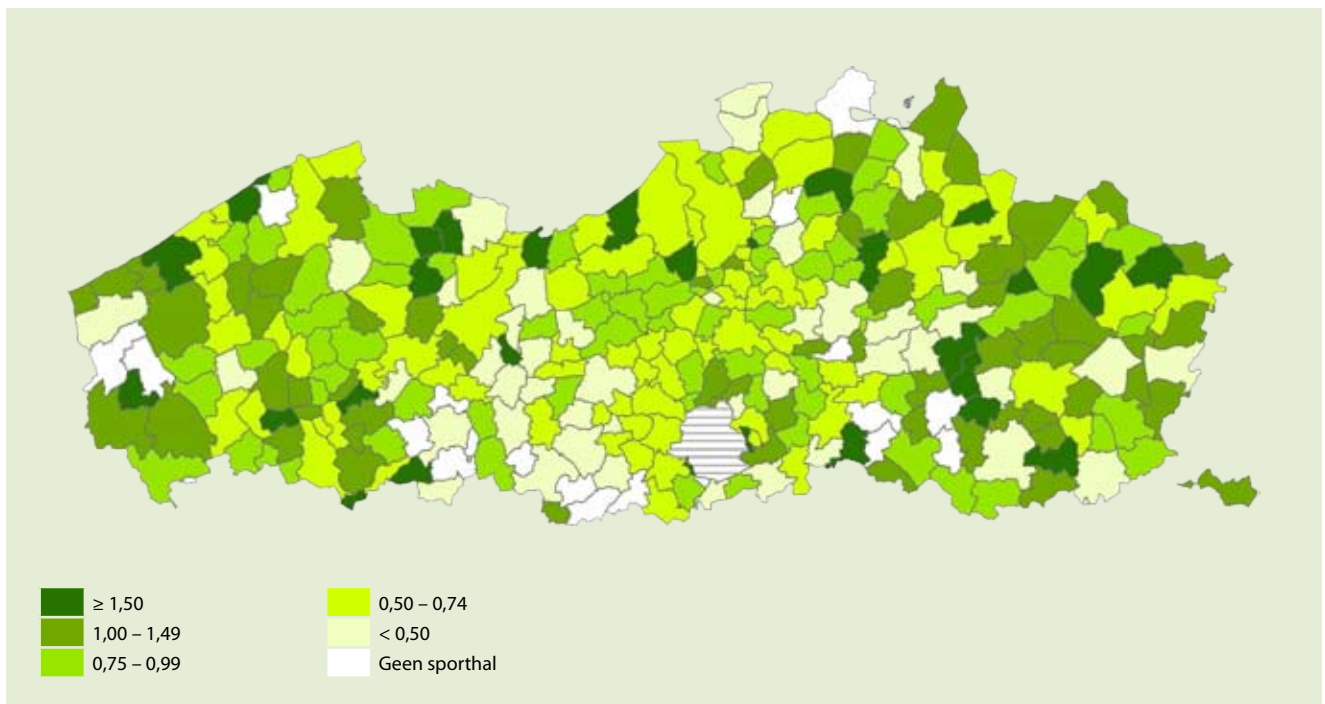
Verhouding bestaande oppervlakte van zwembaden/ behoefte aan zwembaden volgens de norm in Vlaanderen, niveau kleinstedelijke invloedssfeer.

Een score hoger dan één wijst op een infrastructuraanbod dat boven de norm ligt, scores lager dan één geven aan dat er minder infrastructuur dan de norm aanwezig is.
Bron: Van Hecke E., De Maesschalck F, Gils B. & Verbestel V., 2008.

7.59 Sporthallen

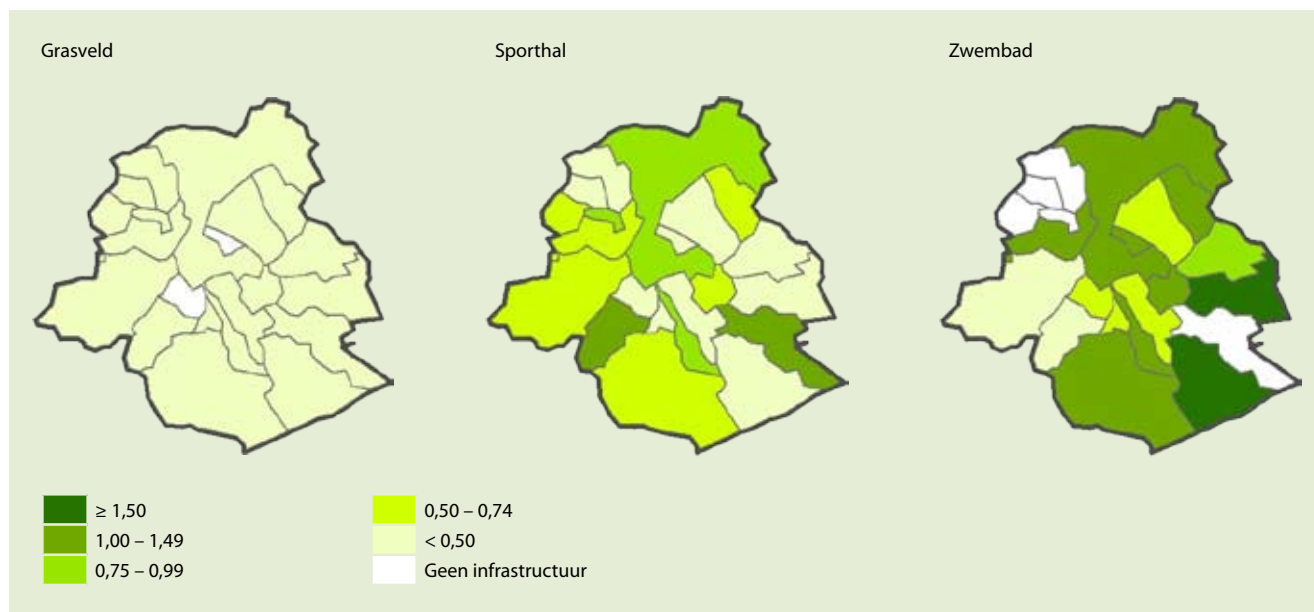
Verhouding bestaande oppervlakte van sporthallen / behoefte aan sporthallen in Vlaanderen.

Een score hoger dan één wijst op een infrastructuraanbod dat boven de norm ligt, scores lager dan één geven aan dat er minder infrastructuur dan de norm aanwezig is.
Bron: Van Hecke E., De Maesschalck F, Gils B. & Verbestel V., 2008.

7.60 Sportinfrastructuur in Brussel

Verhouding bestaande oppervlakte van respectievelijk openlucht sportvelden, sporthallen en zwembaden / behoefte aan grasvelden, sporthallen en zwembaden volgens de norm in Brussel.

Een score hoger dan één wijst op een infrastructuraanbod dat boven de norm ligt, scores lager dan één geven aan dat er minder infrastructuur dan de norm aanwezig is.
Bron: Van Hecke E., De Maesschalck F., Gils B. & Verbestel V., 2008.

Lokale (regionale) verschillen tussen gemiddelde behoeftenorm en infrastructuur moeten in het licht geplaatst worden van de reële vraag die de norm kan overschrijden tengevolge van een actief beleid, een dynamisch clubleven, de aard van de bewoners, de historiek.

De sportzalen in de scholen kunnen niet verwaarloosd worden maar ook hier is een veralgemening van een gemiddelde Vlaamse norm niet vanzelfsprekend. Scholen voor secundair onderwijs zijn immers niet uniform maar stedelijk gelokaliseerd. Voor zwembaden ligt het probleem weer anders: hun gebruik is ook gerelateerd aan het lager, meer verspreid, onderwijs waar de afstand tot de school een grote rol speelt. De eis van nabijheid is hier belangrijker dan de vraag naar een groter zwembad voor zwemsport die alleen maar door grotere gemeenten kan gedragen worden.

Sportclubs

De **sportverenigingen** zijn de cruciale partners in het realiseren van het sportbeleid. In een recente enquête werd gepeild naar het aantal erkende en gesubsidieerde sportverenigingen. Op basis van de antwoorden van 277 gemeenten werden meer dan 17.000 sportclubs geteld. 60% van deze verenigingen worden gesubsidieerd, 40% zijn enkel erkend. Dit komt neer op een gemiddelde van 62 sportverenigingen per gemeente. Extrapolatie naar alle 308 Vlaamse gemeenten geeft een totaal van ongeveer 19.000 sportclubs. Zaal- en minivoetbalclubs vertegenwoordigen het grootste aandeel van het aantal sportverenigingen, op de voet gevolgd door voetbalclubs. Ook wielersport, volleybal- en gevechtssportverenigingen hebben een vrij groot aandeel, tussen 5 en 10% van het aantal clubs. Al de andere soorten sportverenigingen hebben een aandeel van minder dan 5%. Een volledig over-

7.61 Sportverenigingen

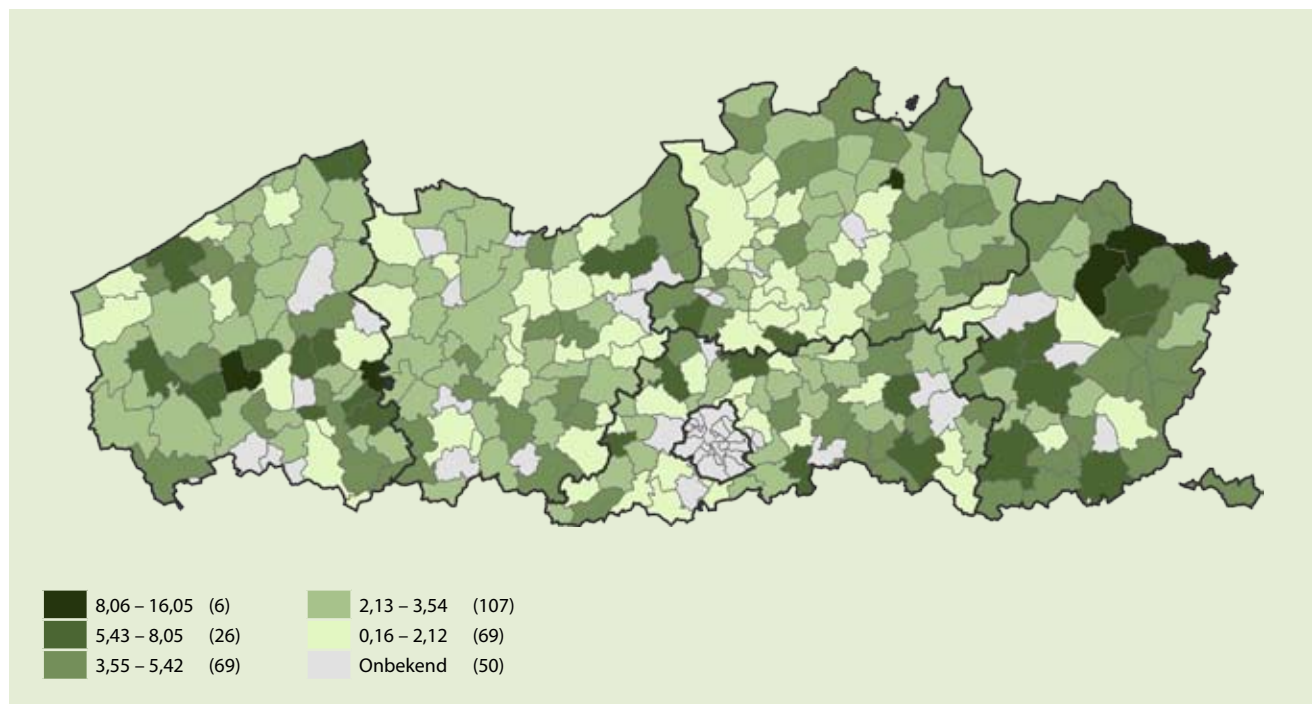
Aantal verenigingen naar grootste sporttakken, % erkend, % gesubsidieerd en aandeel in het totaal aantal verenigingen.

Sporttak	Aantal sportverenigingen (aantal)	Enkel erkend (niet gesubsidieerd)	Gesubsidieerd (ook erkend)	Van het totaal aantal sportverenigingen
Zaalvoetbal/minivoetbal	2.588	52,9	47,1	15,1
Voetbal	2.434	36,1	63,9	14,2
Wielersport	1.618	39,1	60,9	9,5
Volleybal	1.210	39,6	60,4	7,1
Judo/karate/jiu-jitsu/...	1.141	34,3	65,7	6,7
...				
Totaal	17.104	40,5	59,6	100,0

Bron: Cijferboek Lokaal Sportbeleid 2008-2010.

7.62 Sportverenigingsindex

Aantal sportverenigingen per 1.000 inwoners.

Bron: Cijferboek Lokaal Sportbeleid 2008-2010.

zicht geven van de sportverenigingen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is niet mogelijk. Voor het seizoen 2007-2008 erkende de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) 222 Nederlandstalige sportverenigingen waarvan 22% zaalvoetbalclubs, 10% voetbalclubs en 9% “omnisportclubs”.

Per 1.000 inwoners zijn er in het Vlaamse Gewest 3 sportverenigingen. Gemeenten die onder dit gemiddelde scoren doen het niet noodzakelijk slecht. Deze index brengt het aantal leden per club immers niet in rekening. Een gemeente met veel kleine clubs scoort aan de hand van dergelijke index hoger dan een gemeente met minder, maar wel grote clubs.

Sportverenigingen kunnen bij de gemeente terecht voor financiële en materiële ondersteuning. In bijna drie kwart van de gemeenten kunnen clubs subsidies krijgen voor ‘de kwaliteitsvolle begeleiding’ van de leden van de sportvereniging. Ook voor ‘kwaliteitsverhoging van de jeugdsportbegeleider’ en ‘infrastructuur’ kan men in heel wat gemeentes subsidies ontvangen.

Kwaliteitsverhoging

Aan de sportclubs worden in het algemeen hoge verwachtingen gesteld. Ze moeten een goede infrastructuur aanbieden, ze moeten goedkoop en dichtbij zijn en goede openingsuren hebben. Daarnaast moeten ze over gekwalificeerd personeel beschikken. De **kwalitatieve omkadering** is daarbij voor het beleid een belangrijk aandachtspunt.

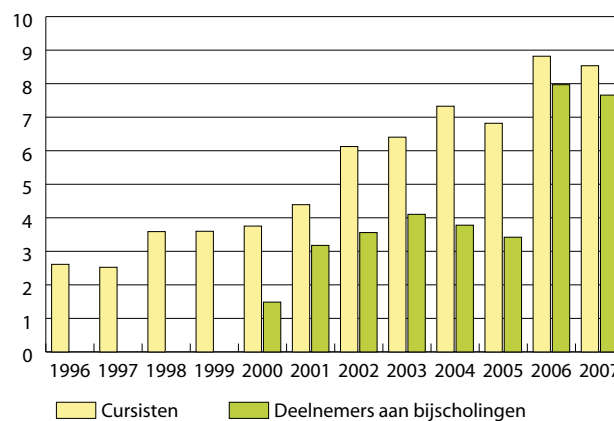
Om de kwaliteit van het aanbod te verbeteren, is een verdere professionalisering en een verhoging van de gekwalificeerde begeleiders essentieel.

De Vlaamse Trainersschool (VTS) is een belangrijke actor in dit streven naar kwaliteit. De VTS is een samenwerkingsverband tussen het Bloso, de topsportmanager, de universiteiten en hogescholen met een opleiding LO en de Vlaamse sportfederaties.

De Vlaamse Trainersschool (VTS) richt zich in de eerste plaats tot de vele vrijwilligers die in de sportclubs

7.63 Cursisten Vlaamse Trainersschool

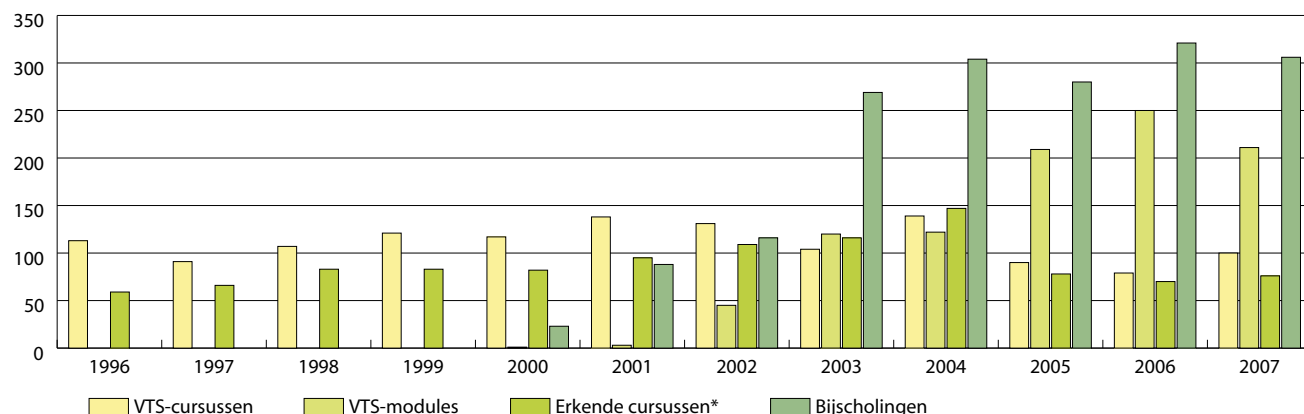
Evolutie aantal deelnemers aan cursussen en bijscholingen georganiseerd door de Vlaamse Trainersschool, van 1996 tot 2007.

Bron: Bloso.

7.64 Cursussen en bijscholingen

Evolutie van de erkende cursussen* en cursussen of bijscholingen georganiseerd door de Vlaamse Trainerschool, van 1996 tot 2007.

*Niet georganiseerd maar wel erkend door VTS.

Bron: Bloso.

actief zijn. De sportclubs moeten over goed gevormde lesgevers, trainers en begeleiders beschikken. Zo zal de dienstverlening aan zowel de competitieve als aan de recreatief gerichte sporters verbeteren en zal ook de kwaliteit van de sportbeoefening erop vooruit gaan.

Het totaal aantal door de VTS georganiseerde cursussen en modules (opleidingsonderdelen) kende de voorbije drie jaar slechts beperkte schommelingen. De **erkende cursussen** kenden een halvering ten opzichte van 2004 (cursussen niet georganiseerd maar wel erkend door de VTS). Dit is te wijten aan de verhoogde kwaliteitseisen. In 2007 nemen ze wel terug lichtjes toe ten opzichte van 2006. Het aantal georganiseerde bijscholingen kende een

piek in 2004 om daarna geleidelijk aan wat af te nemen. Het aantal cursisten en deelnemers aan bijscholingen kende doorheen de jaren een aanzienlijke groei maar voor 2007 is er een lichte terugval. Het aantal uitgereikte diploma's schommelt jaarlijks, maar ten opzichte van 2000 is er een duidelijke stijging. In 2007 werden uitzonderlijk veel diploma's van niveau A uitgereikt, te wijten aan een éénmalige universitaire inschaling van fitness.

In 2005 leek het de goede richting uit te gaan met de **professionalisering** van het sporttechnische kader van de sportclubs. Naast een steeds betere registratie bleek het aantal gekwalificeerde lesgevers te stijgen. Daarna

7.65 Kerncijfers Vlaamse Trainerschool

Evolutie van enkele kerncijfers Vlaamse Trainerschool, van 2000 tot 2006.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Niveau Trainer A	97	162	109	95	165	111	82	797
Niveau Trainer B of Instructeur B	371	691	505	455	299	623	449	458
Niveau Initiator*	2.395	3.059	3.965	2.702	3.058	3.090	3120	2.849
Totaal	2.863	3.912	4.579	3.252	3.522	3.824	3651	4.104

*Alle opleidingen behalve Trainer A, Trainer B en Instructeur B.

Bron: Bloso.

7.66 Professionalisering sportclubs

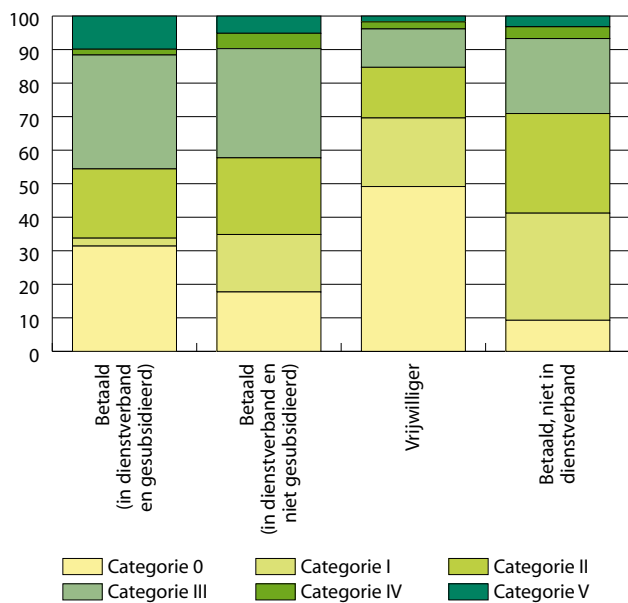
Evolutie van de professionalisering in de sportclubs, van 2000 tot 2007, totaal aantal en procentuele verdeling.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Categorie 0	46,8	49,8	46,4	53,5	46,6	44,1	48,0	47,9
Categorie I	29,5	26,2	30,7	26,6	29,9	29,9	29,1	29,8
Categorie II	16,6	16,0	15,6	13,2	15,7	18,2	14,5	14,6
Categorie III	6,0	7,2	6,7	5,5	6,9	7,0	6,9	6,3
Categorie IV	0,4	0,4	0,3	0,5	0,5	0,4	1,0	0,8
Categorie V	0,6	0,4	0,3	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6
Totaal	20.471	21.045	28.901	32.652	38.151	41.856	40.237	40.852

Bron: Bloso.

7.67 Professionalisering Sportfederaties

Verdeling van de medewerkers (administratieve, bestuurlijke en sporttechnische) bij de erkende en gesubsidieerde sportfederaties, naar categorie van sportdiploma, in 2007, in %.

Van categorie 0 (geen opleiding) tot categorie 5 (licentiaat L.O.).
Bron: Bloso.

was er echter voor categorie II en III (VTS-trainer B en VTS-trainer A) een terugval. De reden hiervoor ligt waarschijnlijk in een verminderde registratie. Bij de sportfederaties valt op dat de helft van de vrijwilligers niet over een sporttechnisch diploma beschikt. De betaalde medewerkers die niet in dienstverband werken, zijn procentueel gezien het meest gekwalificeerd. 90% van deze geregistreerde medewerkers beschikt

over een sporttechnisch diploma. Van de medewerkers in dienstverband is bijna 70% van de gesubsidieerden gekwalificeerd en ruim 80% van de niet-gesubsidieerden.

Sportkampen

De **Bloso-sportkampen** worden georganiseerd tijdens de schoolvakantieperiodes. Deze sportkampen worden gekenmerkt door een hoge kwaliteit. Het aantal door Bloso georganiseerde sportkampen steeg tussen 2000 en 2003. Na een terugval in 2004 zitten ze opnieuw in stijgende lijn met in 2007 het grootste aantal georganiseerde kampen van de voorbije jaren. Ook het aantal deelnemers blijft stijgen. De Bloso-sportkampen kennen een hoge bezettingsgraad (>95%). Bij de **sportkampen van gesubsidieerde sportfederaties** is er eveneens een stijging van zowel het aantal sportkampen als het aantal deelnemers ten opzichte van 2006. In vergelijking met 2000 liggen beide aantallen nog steeds duidelijk lager. In 2007 hebben 173 van de 187 gesubsidieerde gemeentelijke sportdiensten meer dan 3.700 sportkampen ingericht met in totaal ongeveer 122.000 deelnemers. Deze gegevens zijn moeilijk in de tijd te vergelijken omdat er geen verplichte registratie bestaat. Daarenboven is de omschrijving van het begrip sportkamp bij de gemeenten niet wettelijk bepaald.

Het Bloso organiseert ook **sportklassen**. De klas verhuist dan van maandag tot vrijdag naar de internaafdeling van een Bloso-centrum en krijgt naast de gewone vakken van de eigen leraar ook minstens twee uur sport per dag van Bloso-lesgevers. Het aantal sportklassen neemt jaar na jaar toe. Het aantal deelnemers aan sportklassen stijgt jaarlijks met een uitzonderlijke piek in 2004-2005.

7.68 Sportkampen

Evolutie van het aantal ingerichte sportkampen en deelnemers aan sportkampen van Bloso en de gesubsidieerde sportfederaties, van 2000 tot 2007.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal ingerichte sportkampen:								
• Bloso	710	747	761	865	792	816	859	872
• gesubsidieerde sportfederaties	610	551	549	444	552	526	437	450
Aantal deelnemers:								
• Bloso	8.553	8.115	8.500	9.476	9.500	9.470	9.716	10.201
• gesubsidieerde sportfederaties	13.320	13.109	12.957	11.164	10.250	10.657	11.075	11.156

Bron: Bloso.

7.69 Sportklassen

Evolutie van het aantal sportklassen, van 2000-2001 tot 2007-2008.

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008
Aantal sportklassen	302	310	334	351	370	373	377	375
Aantal deelnemers	15.312	15.776	17.026	17.156	17.847	17.190	17.325	17.429

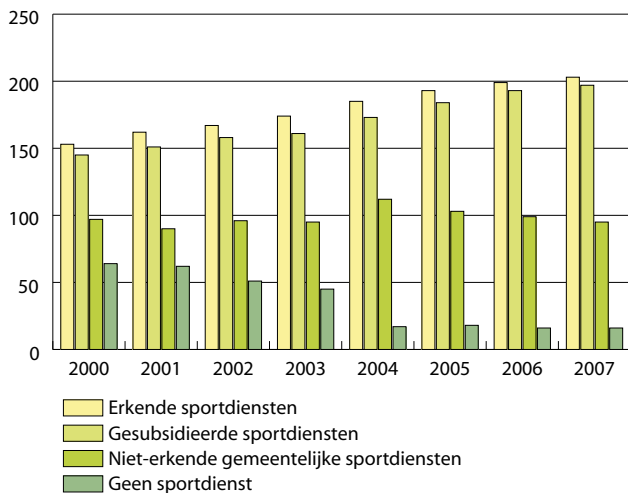
Bron: Bloso.

Lokaal sportbeleid

Midden 2008 beschikte 91% van alle Vlaamse gemeenten over een lokaal sportbeleidsplan, 3% had een verenigingssportbeleidsplan. De ontbrekende gemeenten situeren zich vooral in het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel.

7.70 Sportdiensten

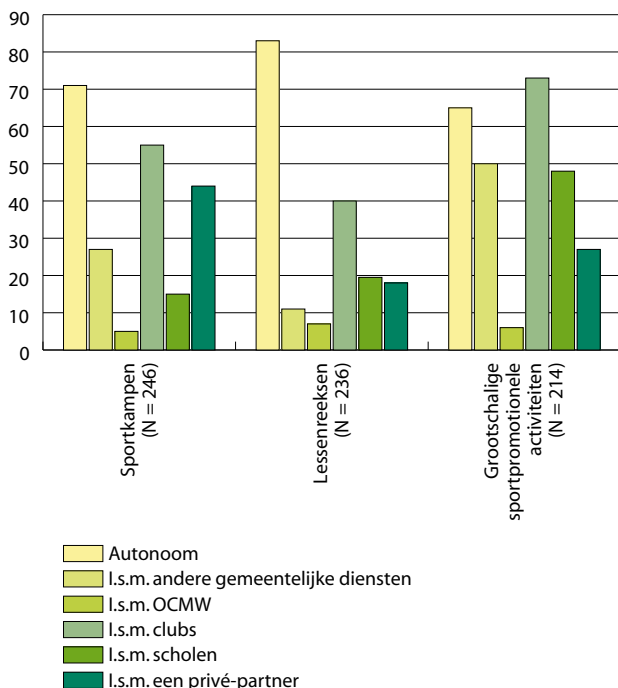
Evolutie van het aantal erkende, gesubsidieerde en niet erkende sportdiensten, van 2000 tot 2007.

Bron: Bloso.

7.71 Activiteiten sportdiensten

Organisatievorm van sportkampen, lessenreeksen en grootschalige sportpromotionele activiteiten (Vlaams Gewest). Meerdere antwoorden waren mogelijk.

Bron: Cijferboek Lokaal Sportbeleid 2008-2010.

Het overgrote deel (95%) van de Vlaamse gemeenten beschikt over een sportdienst. Ongeveer tweederde van deze sportdiensten is erkend. De meeste van deze sportdiensten organiseren sportkampen en lessenreeksen. Driekwart zet ook grootschalige sportpromotionele activiteiten op.

De sportdiensten organiseren hun activiteiten ook deels om specifieke doelgroepen te bereiken. De meeste sportdiensten organiseren activiteiten voor leeftijdsgebonden doelgroepen (lagere schoolkinderen, senioren,...). Bij de niet-leeftijdsgebonden doelgroepen zakken de percentages behoorlijk. Enkel het percentage van activiteiten voor de doelgroep 'personen met een handicap' ligt met ongeveer een derde van de sportdiensten hoger dan 10%.

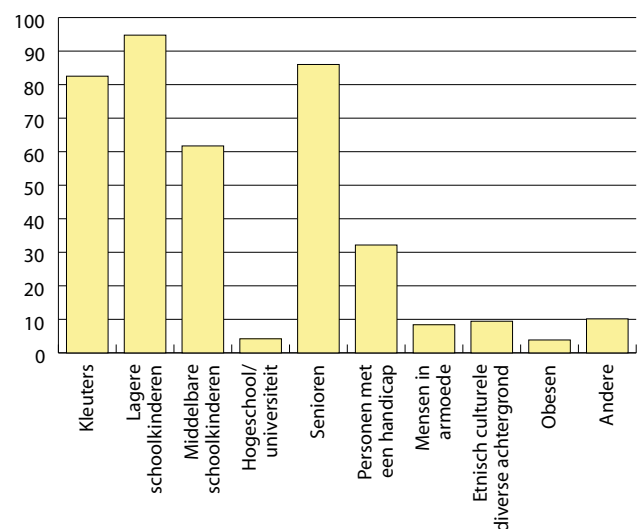
Het overgrote deel (96%) van de Vlaamse gemeenten heeft een autonome sportraad. De meeste Vlaamse sportraden gaan pro-actief te werk. Slechts de helft van de verstrekte adviezen komen er op vraag van de gemeentebesturen. Meer dan de helft van de sportraden hebben een afsprakennota met het gemeentebestuur. 2007 was het planningsjaar voor de sportbeleidsplannen. Er was dan ook een duidelijke stijging van het aantal adviezen ten opzichte van 2006.

Sportparticipatie

Het verhogen van de sportparticipatie blijft de belangrijkste ambitie van de Vlaamse overheid. Deze ambitie beperkt zich niet tot het verhogen van de participatie van het grote publiek. Daarnaast wordt er ook veel aandacht besteedt aan de sportdeelname van doel- en kansengroepen. Zo worden ondermeer een aantal projecten voor gehandicapten, gedetineerden en maatschappelijk kwets-

7.72 Doelgroepen

Specifieke doelgroepen waarvoor de sportdienst activiteiten organiseert (Vlaams Gewest) (N = 286). Meerdere antwoorden mogelijk.

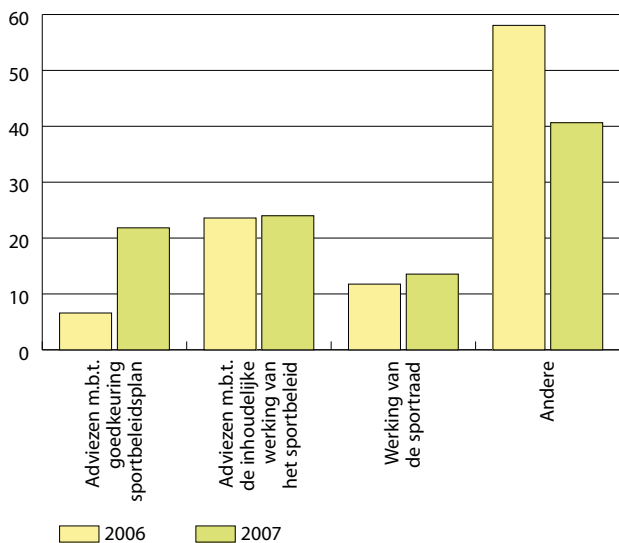

Bron: Cijferboek Lokaal Sportbeleid 2008-2010.

7.73 Adviezen sportraden

Soort adviezen verstrekt door de adviesraad sport, % ten opzichte van het totale aantal in het betreffende jaar (Vlaams Gewest).

($N_{adviezen\ 2006} = 1.512$, $N_{adviezen\ 2007} = 1.993$).

Bron: Cijferboek Lokaal Sportbeleid 2008-2010.

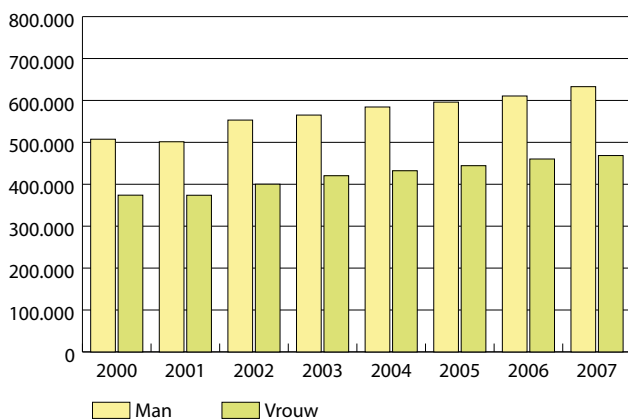
bare jongeren ondersteund. Het recente participatiedecreet moet extra en flankerende impulsen geven. Het zet in op de verbreding en verdieping van de participatie aan cultuur, jeugdwerk en sport.

Lidmaatschap

Het Bloso promoot het sporten in clubverband. Het wil meer jongeren en volwassenen aanzetten om te sporten in clubverband met als doel het lifetime-sporten te stimuleren. De **sportfederaties** die door Bloso gesubsidieerd zijn telden in 2007 ongeveer 1,15 miljoen leden. De licht

7.74 Leden erkende sportclubs

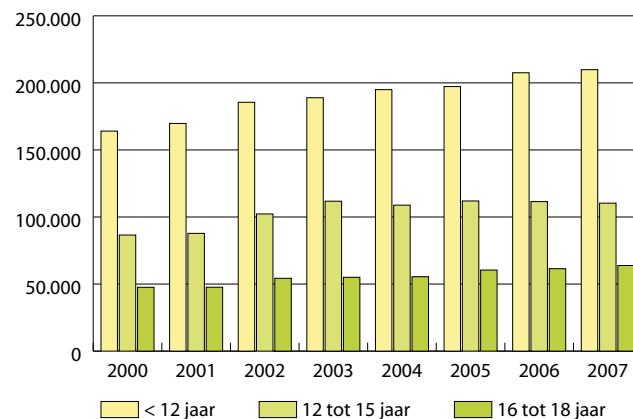
Evolutie van het aantal aangesloten leden in de sportclubs van de erkende en de gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties, naar geslacht, van 2000 tot 2007.

Bron: Bloso.

7.75 Jonge leden erkende sportclubs

Evolutie van het aantal aangesloten kinderen en jongeren in de sportclubs van de erkende en de gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties, van 2000 tot 2007.

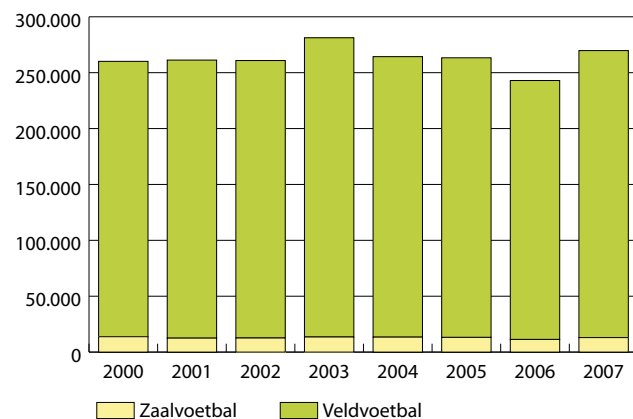

Bron: Bloso.

stijgende trend van het aantal leden blijft zich in 2007 doorzetten. Bij de mannen iets sterker dan bij de vrouwen. De stijging situeert zich bij alle leeftijdsgroepen, behalve bij de 12 tot 15-jarigen waar er een lichte daling is. De evolutie verschilt wel afhankelijk van de federatie. Zo stijgen de ledenaantallen bijvoorbeeld bij atletiek, zwemmen en wielrennen maar is tennis over zijn hoogtepunt heen. In deze cijfers wordt geen rekening gehouden met de leden van de KBVB (voetbalbond). Voor 2007 wordt het aantal Nederlandstalige leden van de voetbalbond geschat op bijna 270.000 (256.000 veldvoetbal en 13.000 zaalvoetbal). Dit brengt het aantal inschrijvingen in een sportvereniging op ongeveer 1,4 miljoen. Wat neerkomt op ongeveer 23,1% van de Vlaamse bevolking. Men moet wel voorzichtig zijn met dit percentage omdat het niet altijd om unieke leden gaat. Een deel van de bevolking is lid van meer dan één vereniging.

7.76 Nederlandstalige leden KBVB

Evolutie van het aantal Nederlandstalige leden van de KBVB (inschatting), 2000-2007.

Bron: KBVB.

7.77 Actief lidmaatschap

Evolutie van het actieve lidmaatschap van een sportvereniging, naar geslacht, in %, van 2001 tot 2008.

		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Actief lid	Man	22,9	23,3	21,0	25,1	23,9	24,7	25,5	22,6
	Vrouw	14,9	15,2	14,9	15,5	15,4	19,0	16,1	20,0
	Totaal	18,8	19,2	18,0	20,2	19,6	21,8	20,7	21,2
Bestuurslid	Man	4,4	4,7	4,3	3,9	5,4	5,2	4,8	4,6
	Vrouw	0,1	0,8	1,0	0,8	0,5	0,8	0,1	0,7
	Totaal	2,2	2,7	2,7	2,3	2,9	2,9	2,4	2,6

Bron: SCV-survey.

Op basis van survey-data ligt het actieve lidmaatschap van een sportvereniging de voorbije jaren rond één vijfde van de bevolking. Wat er op wijst dat meervoudig lidmaatschap eerder in beperkte mate voorkomt. In de recentste SCV-survey geeft driekwart van de leden van een sportvereniging inderdaad slechts één lidmaatschap aan. Mannen zijn nog steeds vaker actief lid van een sportvereniging dan vrouwen maar de kloof blijft verkleinen. Voor het bestuurslidmaatschap blijft er wel een grote genderkloof. Vrouwen nemen nauwelijks een bestuursfunctie op. Het actieve lidmaatschap bij hoogopgeleiden (29,6%) ligt dubbel zo hoog als bij laagopgeleiden (14,7%). Ruim 5% van de hoogopgeleiden heeft een bestuursfunctie, bij laagopgeleiden is dit minder dan 1%. Mensen met een functiebeperking hebben een lagere kans (14%) op lidmaatschap van een sportvereniging.

De gegevens rond de **drop-out** bij de gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties zijn de voorbije jaren vrij stabiel. Het aandeel van de leden dat zijn lidmaatschap verlengt, blijft schommelen rond driekwart van het totaal aantal leden.

Algemene sportdeelname

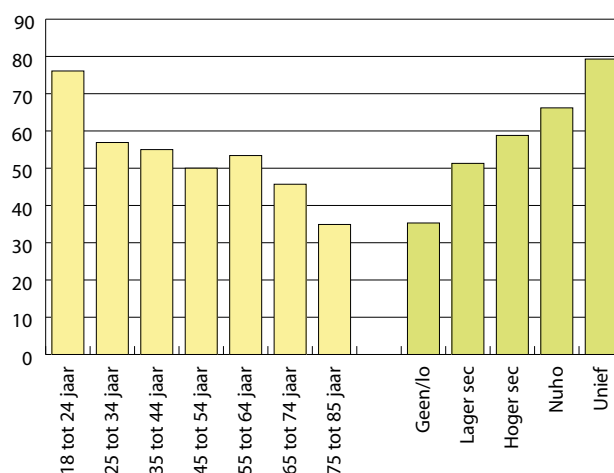
In 2008 zei ongeveer 54% van de respondenten van de SCV-survey aan sport te doen.

De sportdeelname bleek tussen 1999 en 2006 duidelijk toegenomen te zijn. Deze stijging situeerde zich vooral bij de recreatieve sportbeoefening buiten verenigingsverband (Pauwels en Scheerder, 2007). Deze trend wordt voorlopig niet doorgetrokken. De algemene sportdeelname daalt wat ten opzichte van de voorgaande jaren, terwijl het sporten in clubverband vrij stabiel blijft en geleidelijk zelfs op een iets hoger peil lijkt te liggen dan eind jaren 90. Het percentage sportbeoefenaars fluctueerde in de opeenvolgende SCV-surveys steeds tussen 54 en 62%. Het lijkt dan ook te vroeg om te spreken van een trendbreuk. Het verschil tussen mannen (57%) en vrouwen (51%) is voor de algemene sportdeelname terug toegenomen. Dit is opmerkelijk omdat dit verschil voor het actieve lidmaatschap van een sportclub wel verder is afgenomen.

Naar leeftijd is er, uitgezonderd een opwaarts knikje voor de 55-64-jarigen, een lineaire daling van de sportdeelname. Naar opleidingsniveau blijven er uit-

7.78 Sportbeoefening

Percentage sportbeoefenaars naar respectievelijk leeftijd en opleidingsniveau, in %.

Bron: SCV-survey 2008.

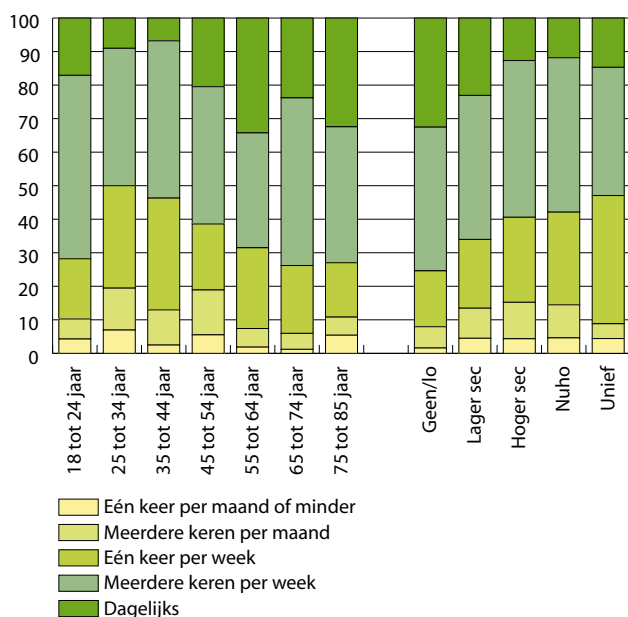
gesproken verschillen. De sportdeelname neemt sterk toe naargelang het opleidingsniveau hoger wordt. Uit het SVR-rapport uit 2007 naar **kansengroepen** blijkt dat verschillende kansengroepen minder goed scoren. Alleenstaande ouders, mensen met een functiebeperking en mensen met een laag inkomen kennen een lagere deelname. In verhouding met andere domeinen scoort sport vrij goed wat de participatie van kansengroepen betreft.

Het overgrote deel van de sporters beoefent zijn sport op regelmatige basis. Ruim 87% van de ondervraagden zegt wekelijks aan sport te doen. Naar geslacht is hierin geen verschil. De leeftijdsverschillen zijn ook eerder klein. Het opvallendste verschil betreft het lage aantal dagelijkse sporters in de "drukke leeftijd". Naar opleidingsniveau valt op dat de laagstgeschoolden het meest frequent sporten. Een derde onder hen sport zelfs dagelijks. De drempel voor deze groep situeert zich vooral bij het al dan niet participeren.

Bijna de helft van de sporters beperkt zich tot het beoefenen van slechts één sport. Een derde doet twee sporten en ongeveer 20% doet drie of meer verschil-

7.79 Sportfrequentie

Frequentie van de sportparticipatie naar respectievelijk leeftijd en opleidingsniveau.

Bron: SCV-survey 2008.

lende sporten. Sporters die meerdere sporten beoefenen zijn vooral terug te vinden bij de jongere leeftijdscategorie en de hoger opgeleiden. Wat gegeven de hogere opleiding van de jongere leeftijdsgroepen, deels samenhangt.

Wat **sportvoorkeur** betreft zijn er weinig verschuivingen. Opvallend is wel dat volleybal als tweede teamsport voor het eerst sinds 1999 terug in de top 10 is te vinden.

Ongeveer 15% van de sporters beoefent een sport in competitieverband. Vier op tien beoefent minstens één sport binnen de context van een sportclub en nog eens 10% doet dit in een sociale of culturele vereniging. Daarnaast doet bijna zes op tien soms ook aan sport met vrienden en een zelfde aantal doet ook aan sport op individuele basis.

7.80 Top tien sporten

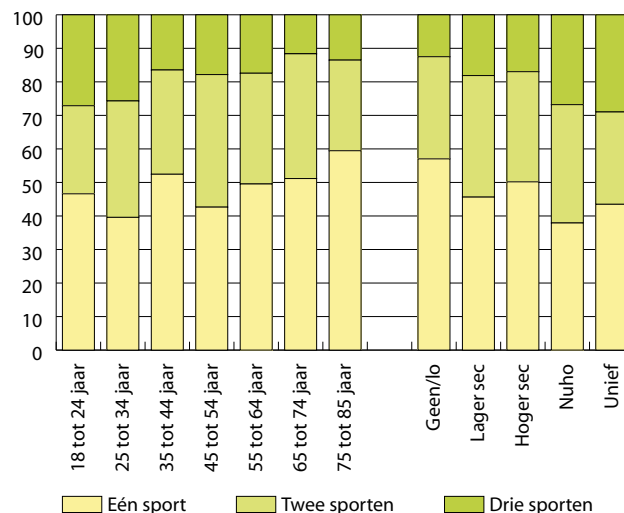
Beoefende sporten, in % van de bevolking.

	1999	2004	2005	2006	2007	2008
1	fietsen	fietsen	fietsen	fietsen	fietsen	fietsen
2	wandelen	wandelen	wandelen	wandelen	wandelen	wandelen
3	zwemmen	zwemmen	zwemmen	fitness	lopen/joggen	lopen/joggen
4	voetbal	fitness	fitness	zwemmen	fitness	fitness
5	tennis	joggen/lopen	joggen/lopen	joggen/lopen	zwemmen	zwemmen
6	fitness	voetbal	voetbal	voetbal	voetbal	voetbal
7	joggen/lopen	tennis	tennis	tennis	tennis	tennis
8	volleybal	squash	squash	turnen	dansen	dansen
9	squash	turnen	skieën	skieën	turnen	volleybal
10	skieën	badminton	dansen	dansen	badminton	turnen

Bron: SCV-surveys en ISSP 2007.

7.81 Sportdiversiteit

Aantal beoefende sporten naar leeftijd en opleiding, in %.

Bron: SCV-survey 2008.

Passieve deelname

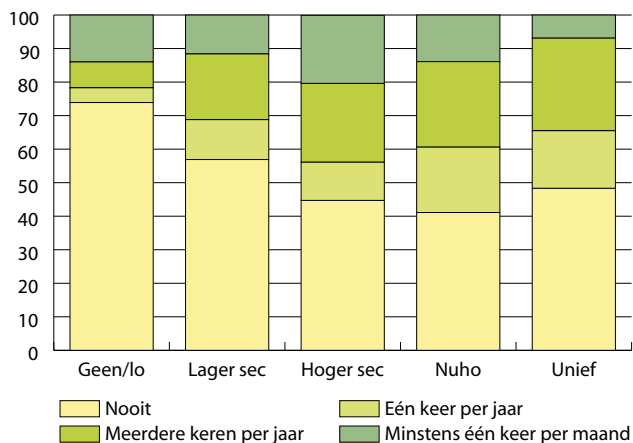
Ongeveer 46% van de bevolking geeft aan in 2008 een **sportevenement** te hebben bijgewoond als toeschouwer. Deze passieve interesse voor sport correleert vrij sterk met het zelf aan sport doen. Ongeveer een vijfde van de mannen gaat minstens maandelijks als toeschouwer naar een sportwedstrijd, bij de vrouwen is dit slechts de helft. De 35-44-jarigen blijken de frequentste toeschouwers te zijn. Enkel voor de minder frequente categorieën scoren de laagopgeleiden minder goed. Wat het maandelijks bijwonen van een sportwedstrijd betreft scoren de universitairers zelfs het zwakst.

Jeugdsport

De **fysieke fitheid** van de jeugd is een belangrijk aandachtspunt voor het beleid. Het algemeen beeld dat de voorbije jaren wordt opgehangen, is dat de fitheid van de jeugd achteruitgaat. De Vlaamse jeugd zou meer

7.82 Bijwonen sportwedstrijd

Het bijwonen van een sportwedstrijd naar opleidingsniveau, in %.

Bron: SCV-survey 2008.

sedentair worden en dikker worden. De meeste parameters blijken inderdaad te dalen sinds 1990. Uithouding gaat er tegen de trend in wel op vooruit.

Een belangrijke partner voor de bevordering van sportparticipatie bij de jeugd zijn de scholen. Er is een duidelijke groei in het aantal scholen uit het secundair en buitengewoon secundair onderwijs dat deelneemt aan schoolsportactiviteiten. Globaal nemen jaarlijks meer dan een miljoen jongeren deel aan schoolsportactiviteiten. Het aantal deelnemende jongeren in het basisonderwijs en het buitengewoon lager onderwijs stijgt. Daarnaast werkt de Stichting Vlaamse Schoolsport (SVS) meer en meer ondersteunend op schoolniveau waardoor de initiatieven in de eigen school aan belang winnen.

7.83 Schoolsportactiviteiten

Evolutie van deelnemende scholen aan schoolsportactiviteiten, van 2000-2001 tot 2007-2008.

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008
Basisonderwijs	2.156	2.238	2.227	2.219	2.245	2.297	2.290	2.300
BLO	170	172	162	161	179	172	184	183
Secundair	662	637	653	646	669	657	658	694
BUSO	103	96	95	91	92	89	96	105
Aantal scholen	3.091	3.143	3.137	3.117	3.185	3.215	3.228	3.282

Bron: Bloso.

7.84 Schoolsportevenementen

Evolutie van het aantal deelnemers aan grote schoolsportevenementen, van 2000-2001 tot 2007-2008.

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008
Vlaamse Veldloopweek	136.783	147.861	150.109	161.398	163.001	181.335	188.886	177.487
Gordel voor Scholen	29.952	33.686	30.156	31.944	32.612	32.252	29.703	25.588
Avonturentrophy voor scholen	1.248	1.134	1.254	1.320	1.434	1.290	1.068	1.064
100 sportkriebels / sportprikkel	4.846	4.645	3.560	3.964	4.611	4.458	4.480	4.435

Bron: Bloso.

Voor de **schoolsportevenementen** wordt ten opzichte van 2006 een daling vastgesteld van het aantal deelnemers. Vooral het aantal deelnemers aan de Vlaamse Veldloopweek en de Gordel voor Scholen zijn gedaald. Voor de Vlaamse Veldloopweek was dit te wijten aan de barre weersomstandigheden, wat voor heel wat afzeggingen zorgde. Wat de Gordel voor Scholen betreft moest het aantal deelnemers drastisch beperkt worden om veiligheidsredenen.

Topsport

Via een **integraal topsportbeleid** wil de Vlaamse regering maximale ontplooiingskansen geven aan talentvolle sporters om topprestaties te leveren op internationaal niveau. Een succesvol topsportbeleid veronderstelt ondermeer het tijdig detecteren van talent en vervolgens een goede begeleiding. In 2008 werd een algemeen project over talentdetectie opgestart waaraan alle Vlaamse lagere scholen konden participeren. Bijna 800 Vlaamse lagere scholen werden bereikt.

In september 2008 zijn er door de Vlaamse minister van Onderwijs 6 topsportscholen aangeduid in Vlaanderen die een specifieke studierichting "topsport" mogen inrichten, zowel op ASO als TSO niveau. In de studierichtingen topsport krijgen de leerlingen/topsporters binnen het uurrooster wekelijks 4, 6 of 10 uur training in hun sport en 2 uren lichamelijke opvoeding, aangepast aan hun sport. De sportieve opleiding en begeleiding gebeurt door trainers aangesteld door de sportfederaties die een bijzonder convenant met de topsportschool en de Vlaamse minister van Onderwijs ondertekend hebben. In het schooljaar 2008 -2009 participeren 17 sportfederaties in de verschillende topsportscholen, waarvan 15 sportfederaties topsportsubsidies krijgen voor deze participatie.

7.85 Topsportscholen.

Evolutie van de kerncijfers topsportscholen, van schooljaar 2002-2003 tot 2008-2009.*

	02-03	03-04	04-05 *	05-06 *	06-07 *	07-08*	08-09*
Aantal participerende sportfederaties in topsportscholen	16	17	17	16	16	17	17
Sportfederatie:							
• voor topsport erkend en gesubsidieerd	13	14	14	13	13	14	15
• niet voor topsport erkend en gesubsidieerd	3	3	3	3	3	3	2
Leerlingen in topsportschool:	454	449	426	507	513	561	723
• man	324	318	314	341	355	398	512
• vrouw	130	131	112	166	158	163	211
Uitgereikte topsportstatuten:	568	570	514	578	568	622	779
• man	383	380	357	378	389	434	534
• vrouw	185	190	157	200	179	188	245

*Topsportbeloften (Basisschool) niet meegerekend.

Bron: Bloso.

Om in een studierichting topsport te kunnen inschrijven dienen de leerlingen over een topsportstatuut te beschikken dat wordt uitgereikt door de selectiecommissie van het topsportconvenant en dit op basis van strenge selectiecriteria. De verhouding tussen het aantal leerlingen in een topsportschool en het aantal uitgereikte topsportstatuten blijft gunstig evolueren. Inmiddels is deze verhouding al 93%. Dit is een belangrijke evolutie want het geeft een verhoogde garantie op een kwalitatieve begeleiding van jong topsporttalent.

Om de doorstroming vanuit het secundair naar het hoger onderwijs mogelijk te maken, werd in 2003 het Bloso Topsportstudentenproject Hoger Onderwijs opgestart voor de categorie Elitesporters en een jaar later voor de categorie Beloftevolle Jongeren. Dit met als doel de combinatie van topsport en studies in het hoger onderwijs te optimaliseren.

Eenmaal de studies achter de rug blijkt vaak dat topsport zich maar moeilijk laat combineren met werk. Daarom werd het Bloso Tewelkstellingsproject Topsport in 1995 in het leven geroepen, waarbij topsporters zich aan hun discipline kunnen wijden zonder financiële beslommingen. Sinds 2007 begeleidt het project carrièrebegeleiding beloftevolle jongeren en elitesporters voor de combinatie topsport en studie, topsport en werk en de nacarrière. De Vlaamse topsporter kan beroep doen op een variëteit van ondersteuningsmogelijkheden en bij specifieke noden zijn projecten opgestart. Vlaamse atleten krijgen dan niet alleen een tewerkstellingscontract maar worden ook begeleid om tijdens en na hun sportcarrière optimaal te kunnen functioneren in de maatschappij.

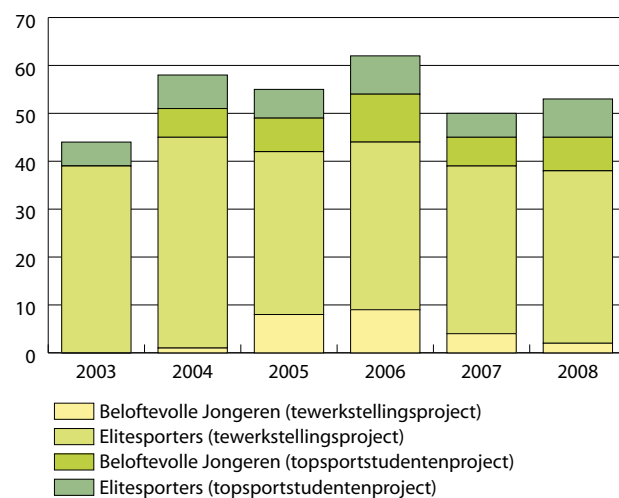
Het aantal door Bloso ondersteunde sporters bereikte een hoogtepunt in 2006. Naast Bloso zijn er ook andere actoren die topsporters ondersteunen met tewerkstellingscontracten (Departement CJSJ, team Topsport Vlaanderen en defensie). Het aantal ondersteunde sporters via deze contracten lag op het hoogste niveau in 2007. Via projectwerking binnen het departement zijn er sinds 1994 specifieke tewerkstellingscontracten en vormen van financiële ondersteuning voor een wielerploeg Topsport

Vlaanderen. Later is de ondersteuning uitgebreid naar een damesploeg en ook atletiek kreeg een specifieke Topsport Vlaanderen ploeg. In 2007 en 2008 werden er diverse projecten specifiek met het oog op de Olympische Spelen 2008 toegevoegd: o.a. het topsportvlaanderen eventing team en het beach volleybal team.

Een van de belangrijke kenteringen in het beleid sinds de aanstelling van een **topsportmanager**, zijn de federatie-specifieke multidisciplinaire projecten die er voor zorgen dat de talentvolle atleet en topsporter van een totale sportwetenschappelijke omkadering kan genieten. Ook voor de zeer specifieke noden van een topatleet wordt steeds gezocht naar een sportwetenschappelijke oplossing. De optimale samenwerking met één of meerdere universiteiten en sportwetenschappers speelt hierbij een belangrijke en doorslaggevende rol. De sportwetenschappelijke projecten in 2007 en 2008 werden ondersteund

7.86 Ondersteuning topsporters (BLOSO).

Evolutie van het aantal atleten opgenomen in het Tewelkstellingsproject en Topsportstudentenproject van Bloso, van 1995 tot 2008.

Bron: Bloso.

7.87 Tewerkstellingscontracten

Evolutie van de tewerkstellingscontracten door andere actoren dan Bloso, 2003 tot 2008.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Koninklijke Belgische Wielrijdersbond	22	22	23	23	23	23
Wielierclub Eddy Merckxvrienden	8	8	8	8	8	8
Ladies Sprint	12	12,5	12,5	13	13	7
Wielerpromotie Cycli Prom	1	5	6	7	7	5
Atletiek Vlaanderen	13,5	15	15	12	12,5	15
Basket	5	5	5	5	3	2
Departement CJSM (beach, eventing, jumping, ...)					10	10
<i>Totaal</i>	<i>61,5</i>	<i>67,5</i>	<i>69,5</i>	<i>68</i>	<i>76,5</i>	<i>70</i>

Bron: departement CJSM.

7.88 Medailles en finaleplaatsen

Aantal behaalde medailles en finaleplaatsen behaald binnen 26 topsportfederaties opgenomen in het topsportbeleid van de Vlaamse regering voor de olympiade 2005-2008, voor senioren, van 2005 tot 2008.

	Goud	Zilver	Brons	Finaleplaats
Medailles op EK's				
• 2005	11	6	5	8
• 2006	6	11	14	9
• 2007	7	6	3	21
• 2008	4	3	0	21
Medailles op WK's				
• 2005	10	9	9	7
• 2006	5	8	7	12
• 2007	6	5	2	5
• 2008	2	1	3	6

Bron: Bloso.

via het steunpunt voor Cultuur, Jeugd en Sport en via bijkomende financiering van het Departement CJSM.

Medailles op grote internationale wedstrijden vormen een graadmeter voor het succes van het topsportbeleid. In 2008 vonden de Olympische spelen in Peking plaats. Vooral de atletiek scoorde goed met een gouden en zilveren medaille. In de andere disciplines werden geen medailles behaald. Op de EK's en WK's worden er wel heel wat finaleplaatsen bereikt al wordt het halen van medailles moeilijker. Deze graadmeter blijft natuurlijk beperkt tot sporten waarvoor in de respectievelijke jaren Wereld- of Europese kampioenschappen werden georganiseerd. Daarnaast lijken de recente prestaties van de jeugdige Vlaamse topsporter te wijzen op een evolutie in positieve zin. In diverse sporttakken worden goede prestaties neergezet.

Gezond sporten

Door het verhogen van de sportparticipatie wil het beleid de Vlaming actiever, fitter en gezonder laten worden. Het promoot dan ook op de eerste plaats een gezonde sportbeoefening en lichaamsbeweging.

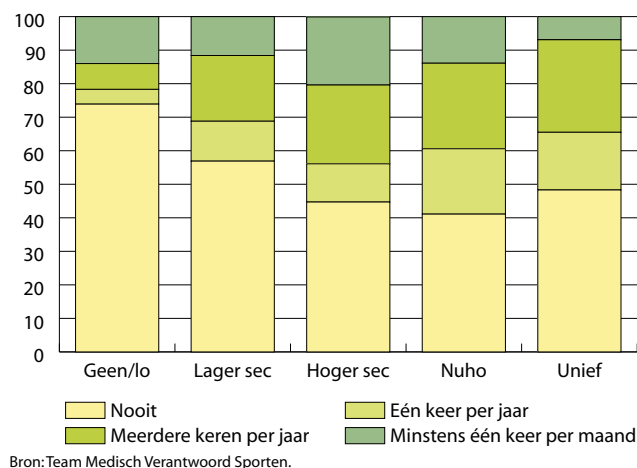
Belangrijke voorwaarden hiervoor zijn een kwaliteitsvolle dienstverlening op het gebied van sportmedische keuring en begeleiding, een transparant dopingbeleid en een goede letselpreventie.

Wat het **keuringsbeleid** betreft waren er in 2008 vijf erkende centra bevoegd voor het keuren en begeleiden van sporters. In 2008 lieten ongeveer 4.000 sporters (van alle niveaus) zich sportmedisch keuren of begeleiden in een erkend en gesubsidieerd keuringscentrum (4 centra), 512 daarvan zijn getalenteerde sporters (topsportleerlingen, beloftevolle jongeren en topsporters). De sportmedische keuring en begeleiding van deze sporters wordt gesubsidieerd tot maximaal 250 euro per sporter per jaar. Daarnaast waren er 272 erkende keuringsartsen actief.

In 2008 werden 2.642 **dopingcontroles** uitgevoerd, waarvan 1.976 binnen en 666 buiten wedstrijdverband. Het aandeel sporters dat positief testte ligt met 5,2 % in 2008 hoger dan in 2007. Voor de controles binnen wedstrijdverband stijgt dit percentage tot 6,7%, het op één na hoogste percentage van de voorbije 15 jaar. Buiten wedstrijdverband werden slecht 0,75% van de sporters positief bevonden.

7.89 Dopingovertreders

Evolutie van het aandeel dopingovertreders ten opzichte van het totaal aantal controles, van 1993 tot 2008.

7.90 Dopinggebruik

Vaststelling van het dopinggebruik bij de tien meest gecontroleerde sporttakken, 2008.

	Controles	Positief	% Positief
1. Kickboksen	76	15	19,7
2. Powerlifting	60	10	16,7
3. Wielrennen	602	48	8,0
4. Boksen	92	6	6,5
5. Tennis	48	2	4,2
6. Triatlon	40	1	2,5
7. Atletiek	210	4	1,9
8. Basketbal	78	1	1,3
10. Volleybal	51	0	0,0
9. Voetbal	162	0	0,0

Bron: team Medisch Verantwoord Sporten.

Een derde van de overtredingen kunnen gesitueerd worden bij middelen die spierversterkend werken en het recuperatievermogen bevorderen (anabolica en testosteron). In een vijfde van de gevallen gaat het om sporters die de controle weigeren en bijgevolg volgens het geldende reglement positief zijn. In andere gevallen gaat het om het gebruik van stimulantia (17%, verleggen maximale pijngrens), cannabis (11%) en Bèta-2-antagonisten (8%, vergemakkelijken de ademhaling bij zware inspanning). De Bèta-2-antagonisten kennen een opvallende terugval, in 2007 was dit met drie op tien van de overtredingen nog de grootste categorie.

Binnen de 10 meest gecontroleerde sporten in Vlaanderen hebben kickboksen, boksen, powerlifting en wielrennen een bovengemiddelde overtredingsratio. Voor powerlifting en wielrennen situeren de overtredingen zich wel voornamelijk buiten de erkende sportfederaties. Voor het wielrennen ligt het overtredingspercentage binnen de erkende federaties (WBV, KBWB) op 5,7% terwijl dit voor de controles buiten de erkende federaties zelfs op 13,1% ligt. Bij het powerliften werden zelfs geen overtredingen vastgesteld binnen de erkende federatie (VGPF).

De trend dat mannelijke sporters meer positief testen dan vrouwelijke sporters wordt ook in 2008 bevestigd. Het verschil vergroot zelfs duidelijk. Het percentage overtreders bij de mannelijke sporters ligt in 2008 zeven maal hoger dan bij de vrouwelijke sporters. ■

De kerndoelstellingen van het mediabeleid in deze regeerperiode zijn: het behoud van een pluriform of veelvormig medialandschap met een gewaarborgde toegang tot een divers en kwaliteitsvol aanbod, het bevorderen van de digitalisering van de communicatie, het overbruggen van de digitale kloof en het bewerkstelligen van een efficiënter mediatoezicht.

De eerste drie doelstellingen worden besproken aan de hand van cijfers en ontwikkelingen op de markt. Sinds 2006 nam de Vlaamse Regulator voor de Media de taken over van het voormalige Vlaams Commissariaat voor de Media (VCM), de Vlaamse Kijk- en Luisterraad en de Vlaamse Geschillenraad voor Radio en Televisie. Sindsdien is er één adres voor het aanvragen van het merendeel van de erkenningen en vergunningen, voor het toezicht op de mediaregelgeving en voor het beslechten van geschillen in verband met deze regelgeving. Heel wat van de indicatoren en studies van deze instantie komen verder aan bod.

Een pluriform en kwaliteitsvol medialandschap

Een pluriform, divers en kwaliteitsvol **medialandschap** veronderstelt een voldoende groot aantal spelers zonder de leefbaarheid van de sector in het gedrang te brengen. De overheid ondersteunt hierbij de openbare omroep, de regionale omroepen en de kwaliteitsverhogende initiatieven.

Leefbaarheid en aantal spelers

De leefbaarheid van de media is sterk afhankelijk van de reclame-inkomsten, het aantal spelers en de marktaandelen per sector.

Reclame-inkomsten

Op een kleine terugval in 2001 na, neemt de aanwezigheid van **reclame** in de traditionele media gestaag toe van 1994 tot 2008. Het voorbije jaar is deze toename de kleinste sinds 1994. Verder treedt er opnieuw een verschuiving op in de **mediavorkeur** van de adverteerders.

Over geheel 2008 is er een afname van de reclame-inkomsten bij de geschreven pers. De geschreven pers was er van 2001 tot 2007 nochtans in geslaagd de sterkste absolute en relatieve toename in reclame te realiseren.

De gratis regionale pers bleef het voorbije jaar vrij stabiel, maar zag over de twee laatste jaren meer dan een vierde van de oorspronkelijke reclame verdwijnen (van 73,3 naar 54,1 miljoen euro). Televisie slaagt er na enkele jaren van stagnatie in om sinds 2005 de adverteerders meer naar zich toe te trekken. Televisie was het voorbije jaar het enige medium met een beduidende toename voor de reclame-inkomsten. De aanwezigheid van reclame in affichage, radio en in de bioscoop blijft vrij stabiel in het voorbije jaar.

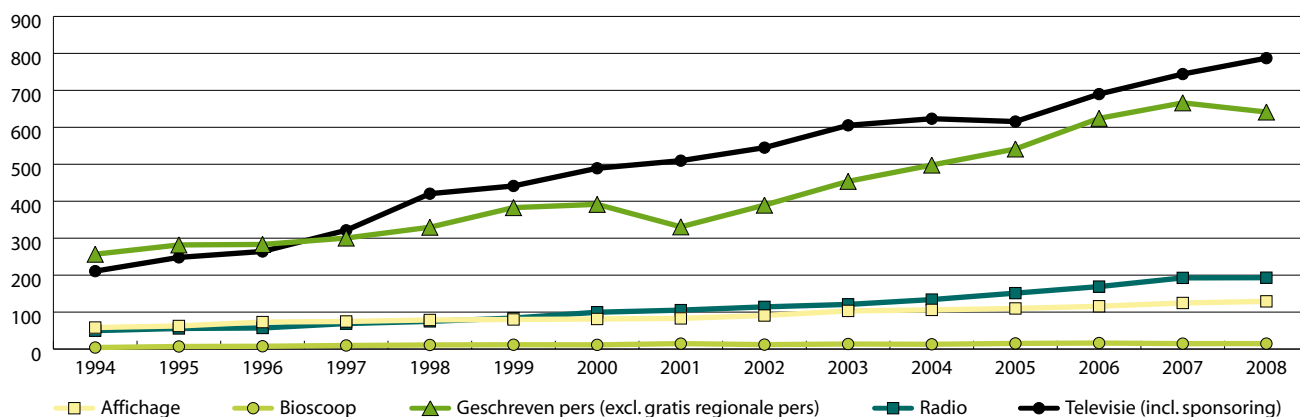
De adverteerders lopen over het algemeen ongeveer drie jaar achter op de consument: het percentage van het marketingbudget voor online uitgaven ligt een stuk onder het percentage van de online tijdsbesteding. De vraag naar verandering vanuit de consument zet de verschuiving in gang: grote bedrijven beginnen te experimenteren met internetadvertenties. De cijfers liegen er dan ook niet om. In de UK is het budget voor internetreclame voor het eerst groter dan dat voor televisiereclame (Aris, 2008). In Vlaanderen is de aanwezigheid van internetreclame meer dan verdubbeld over de twee voorbije jaren (van 27,9 miljoen in 2006 naar 75,2 miljoen in 2008). De groeiende populariteit van internetreclame zou het marketingbudget voor de traditionele media op termijn kunnen beïnvloeden.

De traditionele media blijven dan ook niet bij de pakken zitten, naast het creëren van een online aanbod (zie verder) worden alternatieve inkomsten gezocht. Door de opkomst van nieuwe digitale televisietechnologieën kan de kijker nu de reclameblokken vermijden. Een oplossing bestaat er in binnen een programma naar een product te verwijzen. *Product placement* op het Vlaamse scherm werd in 2008 via de toenmalige regelgeving geweerd, maar begin 2009 werd een decreetwijziging doorgevoerd. De nieuwe Europese regelgeving die Vlaanderen tegen eind 2009 moest integreren in de eigen wetgeving laat deze vorm van reclame toe wanneer aan enkele voorwaarden voldaan is. De regio's zijn vrij deze regelgeving te verstrengen, wat het debat rond product placement aanwakkerde. Volgens een recente inhoudsanalyse op 210 uitzendingen van 6 Vlaamse zenders in november 2007, bleek dat 44% van de onderzochte programma's vermeldingen of vertoningen in het verloop van de film of het programma hebben (Wouters, 2008). Er werden 1.029 placements geregistreerd, wat neerkomt op 2,49 placements per half uur. De programma's van Vlaamse oorsprong hebben gemiddeld 2,8 product placements per half uur.

Tenslotte houdt de komst van de iPhone en andere vergelijkbare pda's ('Personal Digital Assistant') en **mobiele**

7.91 Reclamedruk

Aandeel van de media in de jaaromzet op de reclamemarkt (brutocijfers in miljoen euro), op basis van de verklaringen van de betrokken regies en reclam dragers, van 1994 tot 2008.

Omdat deze cijfers geen rekening houden met de talrijke tariefkortingen, geven ze eerder de aanwezigheid van reclame dan de reclame-investeringen weer. Vanaf 2001 wordt in een nieuwe meetmethode rekening gehouden met crosspromotie waarbij media van dezelfde groep bij elkaar adverteren.
Bron: MediaXim, CIM, MDB ProductionData.

toestellen een groei in voor mobiel internet in Vlaanderen. In 2008 gebruikte 9% van de gsm-gebruikers van 15 jaar en ouder minstens één keer per maand mobiel internet via hun toestel (Insites, 2008). Naast de kostprijs van mobiel internet, is het aanbod van aangepaste inhoud één van de vaak aangehaalde kritische succesfactoren. Aan aangepaste inhoud voor het kleine scherm wordt gewerkt door verschillende spelers op de mediamarkt. Verschillende kranten bieden aangepaste korte nieuwsberichten aan en ook de VRT werkte in 2008 aan de ontwikkeling van mobiele applicaties rond nieuws en sport. De kostprijs is tweeledig: enerzijds is er de prijs voor het data-verkeer, anderzijds deze voor de inhoud. Deze tweede component geeft nieuwe mogelijke reclamekanalen: volgens Insites is er meer interesse voor gratis inhoud waaraan een commerciële boodschap werd gekoppeld dan aan diensten met een prijskaartje.

Aanbieders van media-inhoud

Volgens een recente studie van de Vlaamse Regulator voor de Media zijn de zeven sterkste spelers voor de **mediaproducten** Concentra, Corelio, De Persgroep, Roularta Media Groep, Sanoma Magazines Belgium, SBS Belgium en Vlaamse Radio en Televisie (VRT).

larta Media Groep, Sanoma Magazines Belgium, SBS Belgium en Vlaamse Radio en Televisie (VRT).

De vijf traditionele Vlaamse mediagroepen hebben hun media-aanbod sterk gedifferentieerd. Zo zijn Concentra, Corelio en De Persgroep in alle beschouwde mediasectoren actief. Corelio wist namelijk met de komst van radio Nostalgie in 2008 het laatste gaatje – de radiosector – te vullen. Roularta en de VRT zijn respectievelijk in zes en vijf van de zeven onderzochte sectoren actief.

De producten van internationale groepen van buitenlandse origine zijn niet zo gedifferentieerd in Vlaanderen, maar wel in Europa. Sanoma Magazines Belgium spitst zich in Vlaanderen vooral toe op de markt van de periodieke bladen, maar heeft sinds 2007 via een participatie in het productiehuis Jok Foe ook een aandeel in de contentproductie. SBS Broadcasting Group is sinds juni 2007 een dochteronderneming van het Duitse mediaconcern ProSiebenSat 1 Media AG, actief in 13 Europese landen. In de Vlaamse media zijn ze actief in twee sectoren.

Er ontstaan steeds meer samenwerkingsverbanden tussen de traditionele Vlaamse commerciële media-

7.92 Mediaconcentratie

Media-aanbod van de zeven belangrijkste mediabedrijven in Vlaanderen eind 2008.

	Dagblad	Periodiek blad	Televisieomroep	Productiehuis	Radio-omroep	Internet	Reclameregie
Concentra	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Corelio	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
De Persgroep	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Roularta Media Group		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Sanoma Magazines Belgium		✓		✓			✓
SBS Belgium			✓	✓			
VRT			✓	✓	✓	✓	✓

✓ = bestaand media-aanbod, ✓ = nieuw media-aanbod
Bron: Vlaamse Regulator voor de Media.

groepen Corelio, De Persgroep, Roularta en Concentra. Sanoma Mazazines, SBS Belgium en de VRT opereren binnen Vlaanderen eerder autonoom. Met betrekking tot de diversiteit is het belangrijk om op te merken dat elk mediaproduct over minstens drie sterke spelers verspreid zit.

Radio

In 2001 doorbraken Q-music en 4FM het monopolie van de **landelijke radio's** van de openbare omroep. In 2003 leidde het nieuwe frequentieplan tot de erkenning van vijf particuliere **regionale radio's**. Het geringe marktaandeel van deze regionale zenders bracht hun rendabiliteit, hun leefbaarheid en vervolgens de diversiteit in hun programmering in gevaar. Door een wijziging in de regelgeving in 2007 werd een samenwerking tussen regionale radio's mogelijk gemaakt. Vier van de vijf regionale zenders werken sinds 2008 samen onder de naam Nostalgie. De Limburgse regionale radio ging een samenwerkingsverband aan met Be One dat diverse lokale particuliere radio-omroepen, gevestigd in heel Vlaanderen, groepeerde. Eind 2008 zijn er 294 erkende **lokale radio's** in Vlaanderen. Een minderheid hiervan werkt nog autonoom: eind juni 2007 hoorden 171 van de 273 actieve lokale frequenties tot een netwerk (MICT, 2007). Een netwerk is een bundeling van minstens twee lokale frequenties die een uniform audiosignaal uitzenden. Het kan gaan om regionaal georiënteerde mininetwerkjes of om grotere ketenradio's met landelijke ambities. De grotere ketenradio's Contact, Topradio, Cool FM, Be One en City Music maakten eind 2007 bijna de helft van het totale aantal lokale radio's uit. Ongeacht de grootte van het zendgebied van deze samenwerkingsinitiatieven, blijven de samenstellende radio's erkend als lokale of regionale omroepen.

Verder is er eind 2008 één erkende **kabelradio**. In 2007 werd vzw Top-Kabel erkend als netwerkradio-omroep. Verder biedt de VRT al jaren 10 **digitale radio's** aan die

te beluisteren zijn via DAB. Via het internet biedt de VRT sinds januari 2009 14 digitale radio's aan. De vier nieuwe radiostromen moeten tegemoet komen aan de muziekbereidingen van specifieke doelgroepen. Ondanks het uitgebreide aanbod van digitale radio's via het internet ging het gemiddelde dagbereik achteruit van 31.797 in 2006 naar 27.484 in 2008.

Van 2005 tot en met 2008 werden 28 **radiodiensten** aangemeld, waarvan vijf in het voorbije jaar. Dit zijn bijvoorbeeld radio's die alleen via internet bereikbaar zijn.

Het gewijzigde radiolandschap resulteerde in herverdelingen van de marktaandelen (op basis van de luistercijfers). Het marktaandeel van de VRT zakte van het voorjaar van 2002 tot het voorjaar van 2008 van 84% tot 67%. In 2008 kon de VRT voor het eerst sinds de start van de landelijke commerciële radio's zijn marktaandeel terug vergroten. De dalende marktaandelen van de VRT kunnen toegeschreven worden aan radio Donna en aan Radio 2. Omdat het aandeel van Radio Donna halveerde, ging op 5 januari 2009 de nieuwe jongerenzender MNM van start. Radio 2 gaf ietwat van zijn marktaandeel prijs, maar blijft veruit de meest populaire radio in Vlaanderen. Opvallend is verder dat het marktaandeel van Studio Brussel de voorbije jaren bijna verdubbelde. De marktaandelen voor de commerciële landelijke radio's stegen van 2002 tot 2007 van 5 naar 24 procent, maar moesten aandeel prijsgeven in het voorbije jaar. Dit volgt vooral uit de marktaandelen van Q-music. Het aandeel van 4FM is nagenoeg hetzelfde gebleven sinds het najaar van 2004.

Televisie

Het aantal **erkende en het aantal operationele televisieomroepen** is sinds 2003 meer dan verdubbeld. Alle wijzigingen in het voorbije jaar deden zich voor bij de doelgroep- en themaomroepen. In 2008 werd de erkenning van Move X ingetrokken. Tien nieuwe omroepen,

7.93 Marktaandeel radio's

Marktaandelen voor de radio's, van voorjaar 2002 tot voorjaar 2008, in %.

	VJ02	NJ02	VJ03	NJ03	VJ04	NJ04	JA-MA05	MA-ME05	S-IN05	N-D05	JA-A06	A-JUN06	S-D06	JA-JUN07	AU-DE07	JA-ME08
VRT	84	85	84	81	81	73	71	69	68	67	67	64	64	64	61	67
• Radio 1	11	12	12	12	12	11	10	9	10	9	7	8	8	8	9	10
• Radio 2	35	35	34	33	33	33	35	33	33	31	32	31	32	32	30	30
• Radio Donna	30	29	29	26	25	19	19	20	14	16	18	16	15	13	12	15
• Studio Brussel	6	7	8	7	8	8	5	6	7	9	7	7	7	8	8	10
• Klara	3	3	2	3	2	3	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2
Landelijke radio's	5	5	6	10	10	17	17	19	20	22	21	22	23	23	24	22
• Q-music	4	4	5	7	7	11	12	14	15	16	17	17	16	18	18	16
• 4FM	1	1	2	4	4	6	5	5	5	6	5	5	7	5	6	6
Provinciale radio's*						1	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2
Andere radio's	10	9	9	8	9	9	11	10	10	10	11	12	12	12	13	9

Cijfers op basis van het CIM Radio onderzoek, 12+, maandag-zondag, 6-22u; Provinciale radio's: in de eerste helft van 2005 schatting op basis van Antwerpen 1 en Mango. Sinds 2008 zit Be One bij provinciale radio's. De letters in het bovenste schrift zijn de eerste letter(s) van de maand, VJ: voorjaar, NJ: najaar.
Bron: VAR, CIM Radio onderzoek.

waaronder Taraftar TV, Berat TV, Manolya TV, MMC TV, AS 10 TV, Studio 100 TV, Gunk TV, Acht, Exqi-Sport en Exqi-Culture werden erkend. Eind 2008 waren acht van de 64 erkende omroepen niet operationeel.

Van 2005 tot en met 2008 werden negen **televisiediensten** aangemeld. Typevoorbeelden van televisiediensten zijn televisieomroepen die hun programma's uitsluitend doorgeven via het internet, de kabelkrant, televisie- of video-op-aanvraag.

Wat (**interactieve**) **digitale televisie** (iDTV) betreft, kon in 2005 al een groot deel van de Vlamingen kiezen tussen digitale televisie via ADSL of de kabel. Sinds 2006 biedt TV VLAANDEREN digitale televisie via de satelliet aan. Via de ether zendt voorlopig alleen de VRT digitaal uit. Ten gevolge van de analoge switch-off van begin november 2008 zijn analoge antennekijkers verplicht geweest te kiezen voor een digitaal alternatief. Volgens een recente schatting bereikten de vijf aanbieders van digitale televisie (Belgacom, IN.DI, Telenet, TV VLAANDEREN en de VRT) eind 2008 voor het eerst meer dan 1.000.000 aansluitingen, of ongeveer 40% van de Vlaamse gezinnen (Dejonghe, 2008).

Via interactieve digitale televisie worden **nieuwe diensten** mogelijk. Zo biedt de VRT via haar **digitale verrijking** Eén+, Canvas+ en Ketnet+ 'verrijkte inhoud'. Wat hieronder kan vallen is een nieuw punt van discussie omdat analoge kijkers deze beelden niet kunnen ontvangen. In de periode september tot december 2008 was het maandbereik van Canvas+/Ketnet+ gelijk aan 2,1%, wat neerkomt op bijna 120.000 kijkers. Het maandbereik van Eén+ bedroeg 1,4% of bijna 80.000 kijkers (maandbereik, 15 minuten consecutief gekeken, CIM TV/VRT Studiedienst).

Via Belgacom en Telenet kan men **programma's of films opvragen**. Deze interactieve diensten wonnen in 2008 aan populariteit. In 2008 werd het nieuws en het weer van de VRT gemiddeld 5.161 keer per dag opgevraagd. Terwijl deze dienst gratis is, betalen kijkers voor het opvragen van andere programma's. Voor 'Net gemist' en 'Ooit gemist' waren er gemiddeld 7.361 en 3.490 transacties per dag voor VRT-programma's.

Via andere digitale interactieve applicaties kan men bijvoorbeeld deelnemen aan quizprogramma's of stemmen voor de favoriete kandidaat tijdens een showprogramma.

Ondertussen ontwikkelt zich **hoge definitie televisie (HDTV)**, een evolutie van digitale televisie met een nog betere beeldkwaliteit. Eén bracht in de zomer van 2008 een HD-aanbod van de Ronde van Frankrijk en de Olympische Spelen. Aansluitend ging Eén HD op een apart kanaal van start in september 2008 en later werd Canvas/Ketnet HD een feit. Het duurde echter nog tot begin 2009 tot de uitgezonden programma's niet alleen in HD werden uitgezonden maar ook geproduceerd. Naast deze publieke zenders zijn er verschillende commerciële HD zenders in Vlaanderen. Het aanbod van Belgacom, Telenet en TV VLAANDEREN vertoont grote verschillen wat de aange-

7.94 Televisieomroepen

Aantal erkende en operationele televisieomroepen naar type, 2003 en 2008.

	2003		2008	
	Erkend	Operationeel	Erkend	Operationeel
Openbaar, alle Vlamingen	2	2	2	2
Particulier landelijk, alle Vlamingen	10	7	18	15
Particulier regionaal, alle Vlamingen	10	10	10	10
Particulier landelijk, doelgroepen	0	0	21	16
Particulier landelijk, betaalomroepen	6	6	13	13
Particulier landelijk, telewinkelomroepen	0	0	0	0
Totaal	28	25	64	56

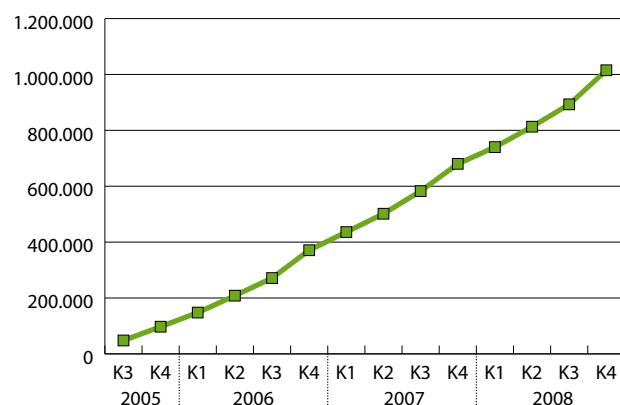
Bron: Vlaamse Regulator voor de Media.

boden HD-zenders betreft. De meeste HD-kanalen maken deel uit van een specifiek betalend abonnement.

De voorbije tien jaar steeg het **marktaandeel** van de VRT van 30 tot 40 procent. Aangezien het marktaandeel van Canvas/Ketnet stabiel bleef over deze jaren, kan deze uitbreiding van het marktaandeel toegeschreven worden aan het toenemende succes van Eén. Van de commerciële zenders verloren zowel vtm als VT4 over de voorbije tien jaar heel wat marktaandeel. Het marktaandeel van vtm neemt voor het eerst in deze periode lichtjes toe in 2008. Bij VT4 deed deze daling zich voor van 1998 tot 2001, waarna het marktaandeel vrij stabiel bleef. Het marktaandeel van Kanaal2/2BE is in 2008 ongeveer even groot als in 1998. VijfTV en Vitaya werden recenter opgericht en nemen een steeds groter deel van de markt in. Terwijl er steeds meer nieuwe spelers zijn op de markt, is het marktaandeel voor de groep van 'anderen' over de voorbije tien jaar sterk afgenomen. Het publiek heeft zich duidelijk niet massaal gestort op dit nieuwe aanbod.

7.95 Digitale televisie

Aantal geschatte digitale abonnees van 2005 tot 2008.

K= kwartaal.
Bron: Dejonghe, schatting maart 2009.

7.96 Marktaandeel tv-zenders

Marktaandelen van de tv-zenders op de totale populatie (4 jaar en ouder; over de hele dag), van 1998 tot 2008, in %.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Eén(/tv1)	21,3	22,7	23,4	25,0	26,4	27,9	28,2	27,0	28,7	30,1	31,7
Canvas/Ketnet/tv2	9,0	7,9	8,2	8,5	9,6	10,0	9,4	9,4	9,6	9,4	8,6
Vtm	27,3	27,3	26,8	27,2	25,4	23,5	22,9	22,0	21,3	20,7	21,4
2BE/KA2	5,6	5,9	7,7	7,3	6,4	6,2	5,2	5,6	6,7	5,9	5,8
VT4	9,1	8,2	7,8	6,4	6,3	6,8	6,7	6,4	7,0	6,4	6,5
VijfTV							0,3	2,4	4,2	4,1	4,4
Vitaya			0,1	0,5	0,8	1,2	1,5	2,4	2,9	3,4	3,5
Andere	27,5	28,0	25,7	25,1	25,1	24,4	23,2	24,8	19,6	20,1	18,1

In 2004 was tijdelijk de aparte zender Sporza actief. Het marktaandeel van deze zender – 2,6% – werd niet opgenomen in de tabel.
Bron: CIM TV / VRT-studiedienst.

Geschreven pers

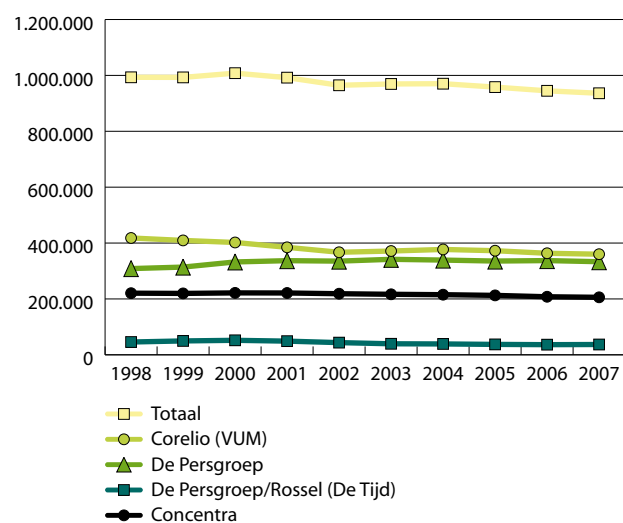
Corelio (de vroegere VUM) en De Tijd verloren de voorbije tien jaar **marktaandeel** aan De Persgroep, al zijn de marktaandelen voor de verschillende krantengroepen vrij stabiel over de voorbije vijf jaar. De Persgroep evenaart in 2007 bijna het marktaandeel van Corelio, de traditionele marktleider. Rekening houdend met De Tijd die toebehoort aan De Persgroep & Rossel, overstijgt De Persgroep zelfs het marktaandeel van Corelio. De Persgroep is tevens de enige die over deze periode in een dalende markt meer betaalde verspreiding kon realiseren. Concentra behoudt zijn marktaandeel.

De gratis Metro (Concentra & Rossel) evenaart met zijn **oplage**, die nog jaarlijks stijgt, heel wat traditionele kranten.

Deze cijfers slaan enkel op de papieren kranten. De online abonnementen zijn hierin niet opgenomen.

7.97 Kranten

Betaalde verspreiding van de krantengroepen, van 1998 tot 2007.

Er wordt geen rekening gehouden met de online-abonnementen.
Bron: CIM, Echtverklaringen verspreiding pers.

7.98 On- versus offline kranten

Vergelijking van de marktaandelen van de Vlaamse dagbladen op basis van de betaalde verspreiding en op basis van het aantal bezoekers aan hun websites in 2007.

	Geschreven krant	Website
Het Laatste Nieuws + Nieuwe Gazet	30	37
Het Nieuwsblad+De Gentenaar+ Het Volk	29	24
De Standaard	10	15
De Tijd	4	8
Gazet van Antwerpen	11	7
Het Belang van Limburg	11	5
De Morgen	6	4

Wanneer men surft naar de website van Het Volk en de Gentenaar, wordt men automatisch doorverwezen naar de website van Het Nieuwsblad. Hetzelfde geldt voor De Nieuwe Gazet waar de surfer wordt omgeleid naar Het Laatste Nieuws. De betaalde verkoop van Het Nieuwsblad omvat tevens de verkoop van Het Volk en De Gentenaar. De betaalde verkoop van Het Laatste Nieuws omvat ook de verkoop van De Nieuwe Gazet.
Bron: VRM, Mediaconcentratie rapport 2008, p.52, op basis van CIM-cijfers, weekgemiddelde van 13-20 augustus 2007.

Gegeven de populariteit van deze websites en de vaststelling van de Vlaamse Regulator voor de Media dat de website en de papieren versie van de krant een verschillend medium zijn waarvoor andere bedrijfsprocessen gelden, is het interessant om de populariteit van de dagbladen in hun geschreven vorm te plaatsen naast de populariteit van hun websites. De online versie van een krant kan namelijk een tegengewicht bieden voor de dalende trend in de verkopen van papieren dagbladen. Bij Het Laatste Nieuws, De Standaard en De Tijd is het online marktaandeel groter dan hun gedrukt marktaandeel. Bij Het Nieuwsblad, de Gazet van Antwerpen, Het Belang van Limburg en De Morgen geldt het omgekeerde.

Zowel in België als over de West-Europese kranten is er van 2006 naar 2008 voor de krantensites een verschuiving naar websites met **meer gratis inhoud** (Bleyen en Van Hove, 2008). De inkomsten worden dan gegenereerd uit reclame.

Kwaliteitsvol medialandschap

De Vlaming wordt steeds meer overspoeld door informatie van een groeiend aantal aanbieders. Via de weblogs of blogs kan zowat iedereen redacteur worden en wereldwijd publiceren. In dit kluwen groeit de nood aan geloofwaardige en betrouwbare informatiebronnen. In 2008 ligt in Vlaanderen het **vertrouwen in de media** hoger dan gemiddeld in de EU27. Vooral het vertrouwen in de radio en de televisie is hoog: ongeveer 7 Vlamingen op 10 zeggen 'eerder vertrouwen' te hebben in deze audiovisuele media. Voor de geschreven pers en het internet zijn dat respectievelijk 57 en 46 procent van de Vlamingen.

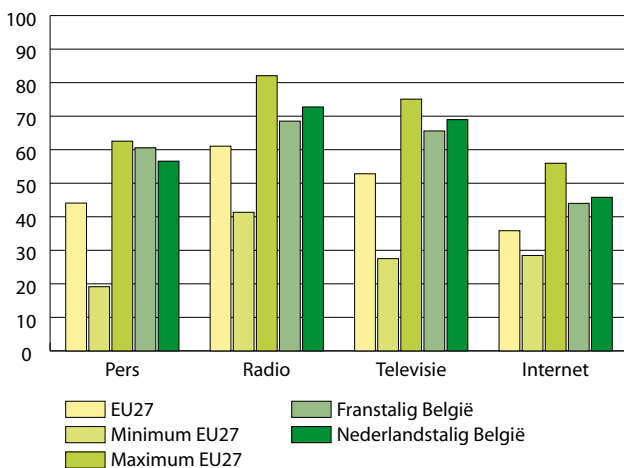
Het vertrouwen in de geschreven pers, de radio en de televisie is de voorbije vijf jaar afgenomen in de EU15 en in Vlaanderen. Voor radio en televisie is de afname van het vertrouwen minder sterk dan in de EU15.

Het Vlaamse beleid wil de kwaliteit van de berichtgeving optimaliseren en het vertrouwen in de media vergroten via de subsidiëring van een aantal initiatieven.

Het **Fonds Pascal Decroos** bevordert de kwaliteits- en onderzoeksjournalistiek. Het kent vooral werkbeurzen toe voor journalistieke opdrachten waarvan de kosten te hoog zouden liggen binnen het normale budget van een redactie. In het kader van het 10-jarig bestaan van het Fonds werd een evaluatieonderzoek uitgevoerd (Boonen, 2008). Hieruit blijkt dat de gesteunde projecten van het Fonds vooral resulteren in boeken (28%) en artikels in kranten (35%) en magazines (29%). Het betreft dan vooral artikels in De Morgen, Knack, De Standaard en MO. Van de 237 projecten waren er slechts 16 audiovisuele producties (12 tv-reportages en 4 radioreportages) en 1 project betrof het internet. Ondanks de samenwerking met het Vlaams

7.99 Vertrouwen in de media

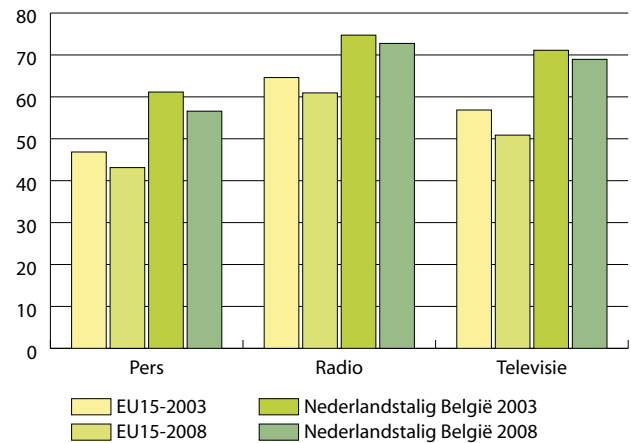
Percentage van de burgers dat in 2008 zegt 'eerder vertrouwen' te hebben in de geschreven pers, radio, televisie en internet.

Bron: EB 69.2, maart-mei 2008.

7.100 Evolutie mediavertrouwen

Percentage van de burgers dat in 2003 en in 2008 zegt 'eerder vertrouwen' te hebben in de geschreven pers, radio en de televisie.

Bron: EB 59.1, januari-februari 2003 en EB 69.2, maart-mei 2008.

Audiovisueel Fonds zijn de budgetten van het Fonds ontoereikend om zich op de audiovisuele markt te manifesteren.

Het monitoren van de kwaliteit van de berichtgeving gebeurt via de **klachten** bij de Raad voor de Journalistiek en bij de Vlaamse Regulator voor de Media. De Raad voor de Journalistiek is een zelfregulerende instantie voor mediatoezicht op de geschreven en de audiovisuele pers. In de zes jaren dat de raad actief is, werden 219 klachtendossiers ontvangen. De meeste gingen over 'onzorgvuldige berichtgeving' en 'privacy'.

De Vlaamse Regulator voor de Media ging van start begin 2006 en nam in de drie jaren van zijn bestaan al 157 beslissingen. De hoofdmoot van de beslissingen betreffen de naleving van reclameregels en andere mediaregelgeving (63%) en ambtshalve onderzoeken en storings van radio-omroepen (29%). De kamer voor onpartijdigheid en bescherming van minderjarigen kreeg in 2008 noch klachten over programma's die zouden oproepen tot haat op grond van ras, geslacht of godsdienst, noch klachten op grond van discriminatie. Voor vermeende politieke of ideologische partijdigheid was er één klacht. In verband met de bescherming van minderjarigen kunnen er in 2008 drie beslissingen vermeld worden.

Het elektronisch nieuwsarchief van Vlaanderen onderzocht 80.224 **nieuwsitems** van de VRT en van vtm uit de periode 2003 tot juni 2008. Eén van de meest frappante conclusies uit het onderzoek is dat de tv-verslaggeving sneller, korter en oppervlakkiger wordt. Het beeld en de aanwezigheid ter plekke (stand up format) is steeds dominant aanwezig in het televisienieuws. Internationaal vergeleken scoren de Vlaamse zenders zeer hoog voor de aanwezigheid van het beeldverslag. De vraag stelt zich dan ook of deze dominantie van het beeld een effect heeft op de selectie van de nieuwsitems.

7.101 Raad voor de Journalistiek

Aard van de klachten bij de Raad voor de Journalistiek, van 2003 tot 2008.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Totaal
Onzorgvuldige berichtgeving	26	17	20	29	29	25	146
Privacy	14	11	4	14	13	14	70
Geen wederwoord	4	2	1	0	4	1	12
Niet respecteren van afspraken	1	1	1	5	0	4	12
Unfaire handelswijze	0	0	0	0	3	4	7
Belangenvermenging	0	1	2	2	2	0	7
Laster, eerroof, belediging	0	0	1	2	3	1	7
Undercover	2	0	0	3	0	0	5
Andere	2	1	1	0	2	1	7
Aantal klachtendossiers	45	28	28	42	41	35	219

Het totale aantal klachten is groter dan het aantal klachtendossiers omdat een dossier betrekking kan hebben op meerdere inbreuken. In 2007 werd de categorie unfaire handelswijze toegevoegd.
Bron: Raad voor de Journalistiek.

7.102 Vlaamse Regulator voor de Media

Aard van de beslissingen bij de Vlaamse Regulator voor de Media, van 2006 tot 2008.

Aard klachten	2006	2007	2008	Totaal
Minderjarigen	2	1	3	6
Ras, geslacht, godsdienst, ...	0	2	0	2
Discriminatie	0	3	0	3
Politieke/ideologische partijdigheid	0	1	1	2
Naleving reclameregels	9	30	49	88
Naleving andere mediaregelgeving	1	8	2	11
Storingsklachten radio-omroepen	17	4	2	23
Ambtshalve onderzoek radio	18	4	0	22
Totaal aantal beslissingen	47	53	57	157

Bron: Vlaamse Regulator voor de Media.

De Arteveldehogeschool concludeerde uit een onderzoek van mei tot juli 2008 dat 10% van de beroepsjournalisten scores hebben die overeenkomen met een klinische burn-out. Nog eens 21% heeft een verhoogd burnoutrisico. Dit zijn hoge percentages vergeleken met de meeste contactuele beroepsgroepen. Aangezien de enquête dateert van voor de aankondiging van de ontslagen in de mediasector, zal de werkdruk en de werkonzekerheid – twee factoren die sterk samenhangen met het burnoutrisico – nog verhogen in de nabije toekomst. Deze ontwikkelingen zijn een mogelijke bedreiging voor de kwaliteit van het journalistieke werk.

Openbare omroep

In 2007 werd de nieuwe **beheersovereenkomst** 2007-2011 operationeel. In de loop van deze beheersovereenkomst versterkt de VRT zijn aanbod in de openbare omroepdomeinen cultuur, nieuws en informatie, sport, kennis en wetenschap en Vlaamse identiteit. Deze openbare omroepdomeinen zullen aan bod blijven komen in het generalistische **aanbod** voor iedereen (Donna/MNM, Eén, Radio 2, Canvas en Radio 1) of voor specifieke doelgroepen (Stubru, Ketnet en RVi). Het specialistisch

thematisch aanbod voor sport, nieuws en cultuur blijft aanwezig via deze zenders maar zal versterkt worden via alternatieve kanalen. Zo heeft Sporza een eigen website en digitale radio. Op elk moment van de dag kan men zich op de hoogte stellen van het laatste nieuws via de digitale radio Nieuws+ en via de website deredactie.be. Cultuur heeft via radio Klara al jaren een eigen kanaal, aangevuld met de digitale radio's Klara Continuo en Klara Jazz en de website Klara. Via Canvas+ was in 2008 regelmatig een extra cultuuraanbod via interactieve digitale televisie beschikbaar.

Performantienormen

De VRT haalde gemiddeld over het jaar 2008 de meest kwantitatieve performantienormen uit de nieuwe beheersovereenkomst. Enkele normen inzake de personeelskostenbeheersing, het aandeel vrouwen in het management en het vastleggen van streefcijfers voor de tewerkstelling van personen met een handicap en personen van allochtone afkomst zijn nipt niet gehaald (VRM, 2009). Deze operationele doelstellingen met betrekking tot de werking van de VRT maken geen deel uit van deze publicatie, waar de nadruk ligt op de maatschappelijke impact van het beleid.

Het bereik over de verschillende media is alsnog niet meetbaar bij gebrek aan een geïntegreerd meetsysteem. Aangezien de VRT via zijn televisieaanbod in 2008 maandelijks tussen de 90,4% en 94,3% van de bevolking bereikt, wordt op maandbasis over de verschillende media ook minstens 90% van de bevolking bereikt.

Het **aanbod in uitzendingen** is van 1998 tot 2008 sterk toegenomen voor radio en televisie. De stijging is het sterkst tot 2004, waarna er een afvlakking is. Het aantal uitzendingen voor cultuurprogramma's op de generalistische televisiekanalen moet minstens behouden blijven over de looptijd van de nieuwe beheersovereenkomst. Van 2007 tot 2008 is er een sterke stijging in het aantal uitzendingen voor cultuurprogramma's.

7.103 Performantie VRT

Performantie van de VRT in functie van de normen vastgelegd in de beheersovereenkomst 2007-2011, van 1998 tot 2008.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	norm
Over alle media												
Maandbereik										nb	nb	90
Televisie												
Uren zendtijd	6.685	7.026	7.147	7.549	8.251	8.254	9.463	8.973	9.440	9.556	9.864	
Aantal uitzendingen cultuurprogramma's generalistische televisiekanalen										784	909	
Relatief weekbereik	86,8	86,3	87,1	88,5	88,9	89,3	92,0	90,5	90,1	90,1	90,3	80
Relatief nieuwsbereik										67,4	69,3	60
Weekbereik cultuurprogramma's (%)	22,7	21,7	18,8	21,3	22,0	25,2	27,3	22,1	27,8	28,8	33,7	20
Weekbereik educatieve programma's (%)	21,4	17,7	19,6	24,6	29,0	30,2	29,8	25,6	30,5	28,3	31,5	25
% Vlaamse en coproducties (tussen 18-23 uur)	60,2	61,7	61,4	61,1	61,6	63,3	61,2	66,2	66,3	65,3	67,8	50
Gemiddelde waardering duiding en informatie					77	77	76	76	76	76	77	75
Gemiddelde waardering ontspanning					76	76	78	78	78	78	78	75
Gemiddelde waardering fictie					78	77	78	78	78	77	76	75
Gemiddelde waardering cultuurprogramma's								77	78	77	77	75
Gemiddelde waardering educatieve programma's								79	80	79	80	75
Gemiddelde waardering sport										76	77	75
Radio												
Uitzendingen (per jaar)	56.559	58.571	66.180	66.741	59.183	61.314	74.988	72.417	71.648	71.503	74.409	
Relatief weekbereik	98,3	97,9	98,1	98,4	96,2	96,2	94,5	87,6	84,7	83,0	82,3	80,0
Nieuwsbereik	87,6	89,3	94,7	94,6	93,3	92,7	95,2	94,8	95,3	94,5	94,3	80,0
% Vlaamse muziekproducties										20,0	22,7	20,0
Bedrijfszekerheid												
FM					99,98	99,95	99,95	99,96	99,98	99,98	99,97	99,5
MG					99,97	99,90	99,93	99,91	99,95	99,75	99,99	99,5
DAB					99,74	99,82	99,69	99,57	99,75	99,81	99,89	99,5
TV					99,94	99,92	99,94	99,94	99,97	99,97	99,93	99,5
DVBT								99,85	99,54	99,76	99,84	99,5

Bron: VRT-studiedienst.

VRT-televisie bereikt op weekbasis 90,3% van televisiekijkend Vlaanderen. Terwijl dit relatieve weekbereik vrij stabiel bleef over de voorbije vier jaar, bereikt de VRT een groter deel van televisiekijkend Vlaanderen dan 10 jaar geleden. De VRT-radio bereikt op weekbasis 82,3% van de Vlaamse radioluisteraars. Door de opkomst van de commerciële landelijke radio's is het relatieve bereik van de VRT afgenomen over de voorbije tien jaar.

Met de totaliteit van zijn journaals en informatiemagazines bereikte de VRT-televisie in 2008 dagelijks gemiddeld 69,3% van de VRT-televisiekijkers, een toename tegenover 2007. De VRT-radio bereikte per dag met zijn nieuwsbulletins 94,3% van de VRT-luisteraars. Dit **nieuwsbereik** is de voorbije negen jaar vrij stabiel gebleven. Via het specialistisch thematisch aanbod bereiken deredactie.be en sporza.be dagelijks respectievelijk gemiddeld 84.696 en 89.194 Vlamingen. Het **weekbereik** van de educatieve programma's en de cultuurprogramma's op de VRT-televisie steeg over de voorbije tien jaar van 21 à 23 procent tot ongeveer 32 à 34 procent van de bevolking.

Eén van de indicatoren van de functionele kwaliteit van de VRT is de waardering voor en de tevredenheid met de programma's. Omdat de laatste beheersovereenkomst niet langer aangeeft wat een voldoende waardering is, wordt

de norm uit de vorige beheersovereenkomst gebruikt. De waardering voor de diverse omroepdomeinen ligt steeds boven deze norm en blijft, voor zover er cijfers beschikbaar zijn, vrij stabiel over de tijd.

De **transmissiediensten** van de analoge en digitale radio- en televisie-uitzendingen bereiken ook dit jaar weer een voldoende hoge continuïteit. Ondertussen werden de analoge televisie-uitzendingen via de ether van de VRT vervangen door digitale (supra analoge switch-off).

Het aandeel van de **Vlaamse audiovisuele producties** voor de televisie was in het voorbije decennium nooit hoger dan in 2008. Ook voor de radio is er een toename in het voorbije jaar.

Het marktaandeel voor de radio en de televisie van de VRT is hoger dan het overeenkomstig gemiddelde marktaandeel voor acht van de publieke **Europese omroepen** in de kleinere omroepmarkten. Het totale inkomen en het beschikbare budget van de VRT ligt nochtans heel wat onder het Europese gemiddelde. Over het algemeen zijn er twee groepen. In de Scandinavische landen kiest men voor een publieke financiering van meer dan 90%, waarbij inkomsten uit reclame en sponsoring zo goed als afwe-

7.104 Europese publieke omroepen

Marktaandeel en financiering van Europese omroepen in kleinere omroepmarkten, in 2007.

	Bevolking (miljoen)	Budget (miljoen euro)				Per inwoner (in euro) 2007	Aandeel publieke financ.	Aantal nationale netten, analoge & digitale		Marktaandeel (in %)	
		Publieke financiering (incl. licence fee)	Reclame en sponsoring	Andere	Totaal inkomen			Televisie	Radio	Televisie	Radio
Oostenrijk	8,3	474,0	300,0	219,0	993,0	120	48%	2	4	43	79
Zweden	9,2	681,5*	4,1*	31,7*	717,3*	78	94%	2	5	35	62
Noorwegen	4,7	471,9	4,0	19,4	495,3	105	95%	2	8	40	68
Denemarken	5,4	450,9	0,3	34,1	485,3	90	92%	2	28	31	65
Vlaamse Gemeenschap	6,1	293,0	59,7	105,3	458,0	75	64%	2	9	39	62
Ierland	4,2	196,0	213,0	32,0	441,0	105	44%	3	4	40	34
Finland	5,3	387,2	0,0	22,6	409,8	77	94%	3	5	44	53
Franse Gemeenschap	5,2	193,2	56,7	23,1	273,0	53	79%	2	5	20	28
Gemiddelde	6,1	393,5	79,7	60,9	534,1	88	76%	2,3	8,5	36	56

*Data voor de Zweedse radio van 2006, voor de Zweedse televisie van 2007.
Bron: European Broadcasting Union, www.ebu.ch, tech.ebu.ch.

zijn. In Oostenrijk en Ierland zijn de inkomsten uit reclame en sponsoring hoog. De publieke omroep in Oostenrijk kan hiernaast van een hoge publieke financiering genieten. In Vlaanderen combineert men beide stelsels: de publieke financiering is een stuk lager dan gemiddeld in Europa en de mogelijke inkomsten uit reclame en sponsoring worden sterk beperkt. De VRT vond zijn heil dan ook in andere inkomsten, waarvoor het de hoogste score heeft. De VRT kon van 2003 naar 2007 zijn totaal budget verhogen van 339 naar 458 miljoen euro. De publieke financiering nam toe, maar het aandeel in het totale budget bleef nagenoeg hetzelfde. De Waalse publieke omroep RTBF zit voor al de opgenomen indicatoren in een weinig benijdenswaardige positie. De totale middelen bleven er over de laatste vijf jaar constant.

Uit het aandeel van de verschillende soorten programma's in de **VRT-programmatie** kan afgeleid worden dat zich over de voorbije tien jaar enkele verschuivingen voordeden in het programma-aanbod van de VRT. Het totale

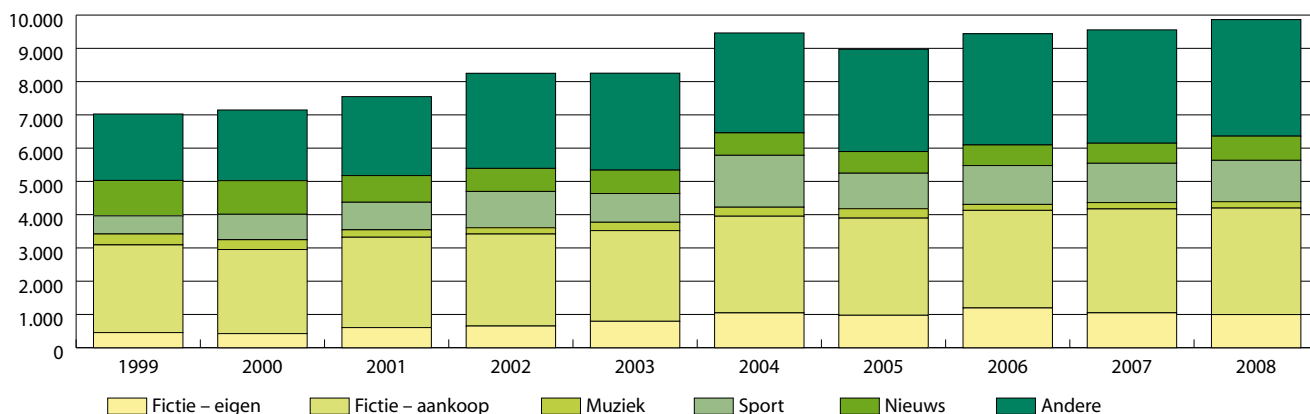
aandeel fictie bleef constant, maar binnen deze categorie namen de eigen fictieprogramma's sterk toe. Het aandeel voor muziek nam af binnen deze periode. Een andere opvallende verschuiving is deze voor het nieuws, waarvan het aandeel zakt van 15% tot 7%. 'Nieuws en informatie' horen nochtans tot de kerntaken van de openbare omroep. Wanneer deze categorie breder gedefinieerd wordt als 'sport, nieuws, informatieve programma's', komt men in 2008 tot 43%. Voor sport is er een toename over het voorbije decennium. Een andere kerntaak betreft 'kunst en wetenschap'. Door de nieuwe inhoudscategorieën is het aandeel voor deze kerntaak niet meer te achterhalen.

Voor en van alle Vlamingen

De beheersovereenkomst geeft aan dat de VRT met zijn generalistisch aanbod een ruim publiek moet aanspreken, zowel in zijn geheel als in zijn subgroepen.

7.105 Programma-aanbod VRT-televisie

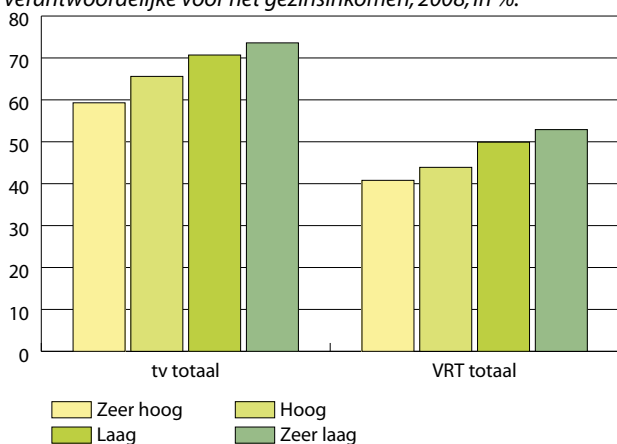
Diversiteit van het programma-aanbod van de VRT-televisie, van 1999 tot 2008, in %.

Bron: VRT-studiedienst en Mediamax (vanaf 2008).

7.106 Televisiebereik naar sociale groep

Dagbereik van de totale televisie en van de VRT-televisie naar het beroeps- en opleidingsniveau van de voornaamste verantwoordelijke voor het gezinsinkomen, 2008, in %.

Bron: CIM TV / VRT-studiedienst.

Niet elke maatschappelijke groep kijkt in dezelfde mate **televisie**. De VRT bereikt het best de groepen die ook het meest door de televisie in het algemeen bereikt worden. Dit zijn de sociale groepen met het laagste professionele en opleidingsniveau.

Voor de **VRT-radio's** stijgt het dagbereik naarmate het professioneel of opleidingsniveau toeneemt. Dit komt overeen met het algemene profiel van de radioluisteraar. Het dalend dagbereik van 2005 tot 2008 komt voor in alle vermelde sociale groepen, maar is het sterkst in de groep met het laagste professionele en opleidingsniveau. Dit is tevens de groep die de VRT-radio het minst goed kan bereiken.

Vlaamse identiteit

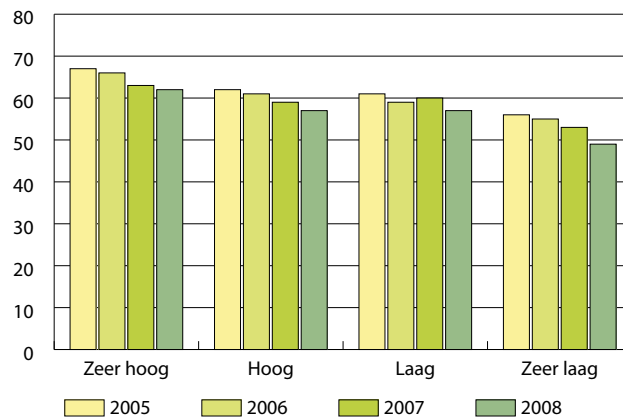
In de nieuwe beheersovereenkomst met de VRT is de 'Vlaamse identiteit' een belangrijk aandachtspunt. De **VRT-radio** moet minstens een vijfde van zijn muziektijd reserveren voor Vlaamse producties waarbij de creatieve inbreng van een Vlaming een bepalende rol speelt als uitvoerder, auteur, producer of arrangeur. Het aandeel van de Vlaamse muziekproducties steeg in het voorbije jaar van 20 naar bijna 23 procent.

Verder moet één VRT-zender door het publiek herkend worden als een radio met een Nederlandstalig muziekprofiel. Radio 2 neemt deze rol op zich. In 2008 was op het totaal van de gedraaide nummers 33,8% Vlaams en 21,9% Nederlandstalig, wat een verhoging inhoudt tegenover 2006 (respectievelijk 29% en 19%).

De **VRT-televisie** moet de helft van de uitgezonden programma's tussen 18 en 23 uur reserveren voor Vlaamse (co-)producties. Met 67,8% werd deze norm in 2008 ruimschoots gehaald. Op fictie na hebben alle categorieën van programma's een groter aandeel in de eigen producties die voor het eerst uitgezonden worden dan in de totale pro-

7.107 Radiobereik naar sociale groep

Dagbereik van de VRT-radio naar het beroeps- en opleidingsniveau, van 2005 tot 2008, in %.

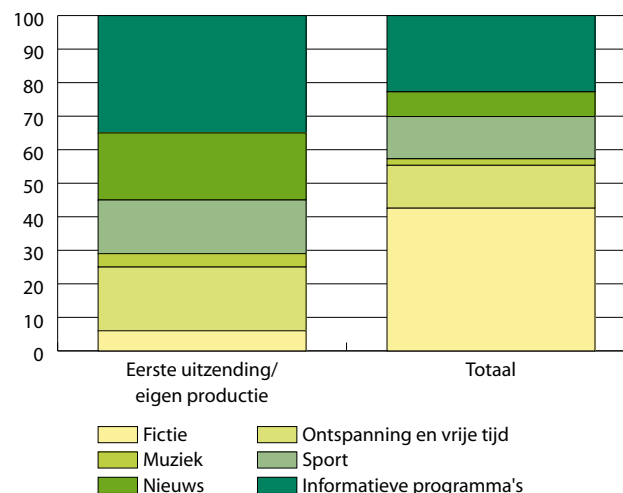
Bron: CIM Radio / VRT-studiedienst.

grammatie. Voor nieuws en informatieve programma's is het verschil het grootst. Zij maken 55% uit van het aantal uitzendingen voor eerste uitzendingen van eigen producties. Nieuws, duiding en andere strategische programma's moeten dan ook zelf geproduceerd worden door de openbare omroep.

Het productiebeleid steunt op twee pijlers: de ontwikkeling van het interne productiehuis van de VRT; en van strategische partnerships met het Vlaams Audiovisueel Fonds en met externe productiehuisen. Nieuws en duiding worden nooit uitbesteed en programma's die strategisch belangrijk zijn horen in principe ook tot de interne productie. Momenteel zijn geen statistieken met de interne en de externe producties beschikbaar. De

7.108 Eigen productie televisie

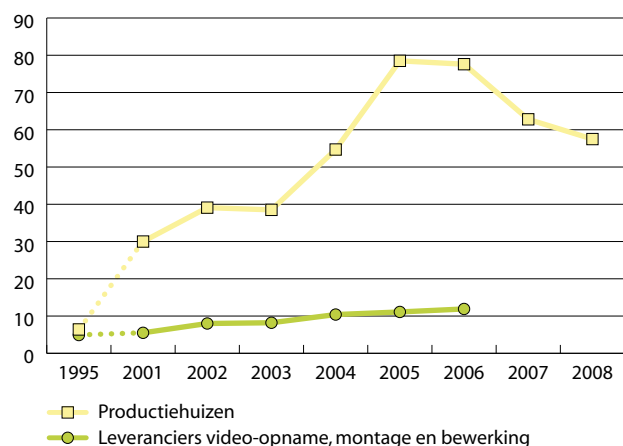
Aandeel in de zendtijd van elke inhoudscategorie voor televisieprogramma's in de eigen productie (eerste uitzendingen) en in de totale uitzendingen van de VRT-televisie, in 2008, in %.

Bron: VRT-studiedienst.

7.109 Uitgaven VRT aan beeldindustrie

VRT-uitgaven aan de Vlaamse beeldindustrie in miljoen euro, in 1995 en van 2001 tot 2008.

Bron: VRT-studiedienst.

uitgaven van de VRT aan de productiehuizen zijn sterk gestegen van 1995 tot 2005, maar van 2006 tot 2008 is er een scherpe daling van deze uitgaven ten gevolge van de nieuwe beheersovereenkomst. De uitgaven aan de leveranciers van video-opname, montage en bewerking, en hiermee ook de totale uitgaven van de VRT aan de externe **Vlaamse beeldindustrie**, zijn niet langer beschikbaar.

Bedrijfsinkomsten

Het **bedrijfsinkomen** van de VRT steeg van 2004 tot 2006, waarna het lichtjes afnam.

Van 2004 tot 2006 kon de VRT zijn inkomen vergroten omdat naast de gelijk blijvende inkomsten uit de adver-

tentiemarkt, de 'overheidsfinanciering', de inkomsten uit de 'exploitatie van het publiek aanbod en andere opbrengsten' en uit de 'sublicenties, uit de recuperatie van de kosten van het voetbalcontract en uit de voorraadwijzigingen' stegen. Sinds 2006 dalen de inkomsten uit de laatste inkomenspost en uit de advertentiemarkt. De stijgende overheidsfinanciering compenseert ruimschoots het inkomensverlies uit de advertentiemarkt, maar kan het bijkomende inkomensverlies uit de 'sublicenties, uit de recuperatie van de kosten van het voetbalcontract en uit de voorraadwijzigingen' niet overbruggen.

Voor televisie volgt de daling voor de inkomsten uit de advertentiemarkt uit de opgelegde maxima aan netto-omzet die de VRT volgens de laatste beheersovereenkomst mag genereren via tv-sponsoring. Voor radio dalen de advertentie-inkomsten een stuk onder de toegelaten maxima.

Doelgroepenbeleid

Voor de ethische kwaliteit van de VRT vermeldt de nieuwe beheersovereenkomst de bijzondere aandacht voor een positieve **beeldvorming**. Hierover wordt gerapporteerd op basis van de monitor diversiteit.

In 2007 werd de zichtbaarheid van 'gekleurde' mensen op de grootste Vlaamse televisiezenders voor een tweede keer onderzocht. Voor non-fictie is, zowel in 2004 als in 2007, over de onderzochte televisiezenders heen, 11% van de sprekende personen 'gekleurd'. Voor de VRT nam dit aandeel toe van 11% tot 14%. Voor fictie doet zich bij alle onderzochte televisiezenders een omgekeerde trend voor. Terwijl in 2004 nog 14,9% van de personages gekleurd was, is dit aandeel in 2007 gezakt naar 10,1%. Voor de VRT liggen deze percentages beduidend lager. De VRT-zenders en vtm zijn sterker gericht op lokale inhoud dan de andere zenders. Voor fictie en non-fictie samen

7.110 Inkomsten VRT

Opbrengsten van de VRT, in miljoen euro, van 2004 tot 2008.

Opbrengsten uit	2004	2005	2006	2007	2008
Overheidsfinanciering (1)	252,9	264,8	280,2	293,7	298,4
• overheidsfinanciering voor inhoudelijke publieke opdracht	247,5	257,5	268,7	283,7	292,7
• overheidsfinanciering innovatie	5,4	7,3	11,5	10,0	5,7
Advertentiemarkt (2)	71,1	72,4	71,9	67,8	63,7
• radioreclame	40,7	39,1	36,7	35,8	33,9
• tv-sponsoring: tv-alliantiepartners	8,7	8,7	8,7	8,7	4,5
• tv-sponsoring: andere	4,2	3,6	4,9	3,5	5,3
• andere opbrengsten	17,5	21,0	21,6	19,8	20,0
Exploitatie van het publiek aanbod en andere opbrengsten (3)	57,5	66,3	64,6	67,2	67,9
• overeenkomsten met distributeurs	16,5	14,0	16,5	17,7	18,2
• ruil (incl. facilitaire toeleveringen)	29,2	37,2	35,1	32,5	33,6
• andere opbrengsten	11,8	15,1	13,0	17,0	16,1
Exploitatie van afgeleiden van het VRT-aanbod (4)	3,0	1,8	1,5	2,3	3,6
Sublicenties, recuperatie kosten voetbalcontract, voorraadwijzigingen	8,6	26,0	30,3	15,2	9,1
Totaal	393,1	431,3	448,5	446,2	442,7

(1) inclusief kapitaalsubsidies, kapitaal financiering, knipperlichtprocedure, vergrijzingscomponent, onderzoek en innovatie, exclusief dotatie VOK; (2) o.a. radioreclame, sponsoring, boodschappen van algemeen nut, dividenden van VAR; (3) o.a. lineaire doorgifte van tv-programma's, abonnementen 'Net Gemist', bel- en sms-inkomsten, ruil, facilitaire toelevering, coproducties, verkopen van programma's, dienstverleningen; (4) netto opbrengsten van 'line extensions' (evenementen, merchandising, publishing, 'Ooit Gemist').

Bron: VRT-studiedienst.

7.111 Ondertiteling vtm

Percentage ondertitelde programma's bij vtm, van 2006 tot 2008.

	Van 17:00 tot nieuws laat			Van 19:00 tot nieuws laat		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Programma's volledig ondertiteld:	44	50	57	58	63	56
• Buitenlands volledig ondertiteld op het open net	21	25	31	27	28	21
• Nederlands gesproken volledig ondertiteld op het open net	1	2	1	1	2	1
• Programma's volledig ondertiteld via teletekst:	22	24	25	30	32	34
– Nieuws	12	12	12	18	18	16
– Fictie	10	12	13	12	14	18

Noot: % programma's volledig ondertiteld betreft zowel Nederlandstalige als anderstalige programma's; BUI= buitenlandse programma's.

Bron: vtm.

bevindt 22% van de gekleurde personen op de VRT zich in België, tegen 8% bij al de onderzochte private omroepen samen.

Terwijl het aandeel vrouwen in non-fictie toenam voor de televisie in zijn geheel, nam dat aandeel bij de VRT af. Voor fictie was er een toename van het aandeel vrouwen en dit zowel voor de VRT als voor televisie in zijn geheel. Hoe dan ook, de vrouw komt minder in beeld dan de man.

Volgens de nieuwe beheersovereenkomst moet de VRT het aandeel **ondertitelde Nederlandstalige programma's** (via teletekst) geleidelijk uitbreiden tot 95% in 2010. Het aandeel Nederlandstalige uitzendingen ondertiteld via teletekst steeg van 56% in 2007 tot 63% in 2008. Voor zover het aandeel ondertitelde uitzendingen overeenkomt met het aandeel ondertitelde programma's (de feitelijke indicator) wijzen deze resultaten erop dat de VRT nog een hele weg af te leggen heeft: met eenzelfde stijging in de volgende jaren zal de doelstelling niet bereikt worden in 2010. Deze kleinere stijging dan verwacht, moet gedeeltelijk verklaard worden vanuit de optie van de VRT om in 2008 meer eigen producties en vooral meer Nederlandstalige programma's uit te zenden. Het aantal Nederlands gesproken uren steeg namelijk van 7.113 in 2007 tot 8.405 in 2008. Het aantal Nederlands gesproken uren met T888-ondertiteling steeg van 4.012 in 2007 tot 5.331 in 2008.

De Vlaamse Regering kende aan de Vlaamse Media-maatschappij een subsidie van 500.000 euro toe om het journaal van 19 uur te voorzien van live ondertiteling en om de ondertiteling van het nieuws uit te breiden naar het digitale tv-signaal, zoals iWatch. In de loop van 2008 werd het teletekstsignaal van vtm beschikbaar op Telenet Digital TV voor het standaard definitiesignaal en op Belgacom TV voor het standaard en het hoge definitiesignaal. Hierdoor kan elke digitale televisiekijker via deze operatoren de live ondertiteling van het nieuws van 19 uur volgen. Dit zowel tijdens de uitzending zelf als nadien via opname. De analoge televisiekijkers konden reeds langer het ondertitelde nieuws bekijken. Voor het opvraagbaar nieuws via iWatch heeft men wat vertraging opgelopen. Door de technische problemen die in de testfase aan het licht kwamen,

verschuift de officiële startdatum van 1 november 2008 naar de eerste helft van 2009.

In 2008 werd door vtm 56% van de programma's van 19 uur tot het laatste nieuws volledig ondertiteld via teletekst of via het open net (gewone ondertiteling). Dit is een daling tegenover 2007. Dit is minstens gedeeltelijk een gevolg van het stijgend aandeel binnenlandse programma's: zo daalde het aandeel van de volledig ondertitelde buitenlandse programma's via het open net van 28% in 2007 naar 21% in 2008. Het aandeel ondertitelde programma's via teletekst nam sinds 2006 toe van 30 naar 34%.

Het aandeel ondertitelde programma's tussen 17 uur en het laatste nieuws lag in 2006 en 2007 een stuk lager. In 2008 evenaart dit aandeel het aandeel ondertitelde programma's in prime time (vanaf 19 uur). Dit is eerder het gevolg van een sterke stijging in het aandeel van de buitenlandse ondertitelde programma's in de vooravond. Het aandeel ondertitelde Nederlandstalige programma's via teletekst is heel wat lager tussen 17 en 19 uur dan na 19 uur.

De regionale televisieomroepen ondertitelen vanaf september 2006 alle nieuwsuitzendingen op weekdagen vanaf 20 u. Door de administratie wordt steekproefsgewijs nagegaan of de ondertitelingsopdracht vervuld wordt en of de kwaliteit van de ondertiteling conform de gemaakte afspraken verloopt.

Over het algemeen werden de afspraken rond de ondertiteling niet volledig gehaald door de verschillende betrokken partijen.

Via **audiobeschrijving** kan men ook blinden en slechtzienden beter laten meegenieten van de televisieprogramma's. Tijdens stiltemomenten wordt de visuele informatie beschreven, waardoor blinden beter het programma kunnen volgen. Audiobeschrijving wordt in tal van Europese landen zoals Spanje, Italië, Duitsland en Groot-Brittannië gebruikt. In 2009 maakte de VRT een uitgebreide studie, waaruit naar eigen zeggen blijkt dat op dit ogenblik het toegankelijk maken van televisieprogramma's voor slechtzienden financieel, operationeel en technisch niet haalbaar is. Het document dat in 2009

voorgelegd wordt aan de Raad van Bestuur, werd nog niet vrijgegeven.

De toegankelijkheid van de websites voor doven, slechtzienden en blinden en motorisch gehandicapten is een ander heikel punt. Er zijn internationaal al heel wat mogelijkheden om de toegankelijkheid te verhogen.

Ondertussen werden in het nieuwe mediadecreet bepalingen opgenomen die de Vlaamse Regering toelaten maatregelen te nemen ter stimulering van audiobeschrijving en/of ondertiteling.

Mediaparticipatie

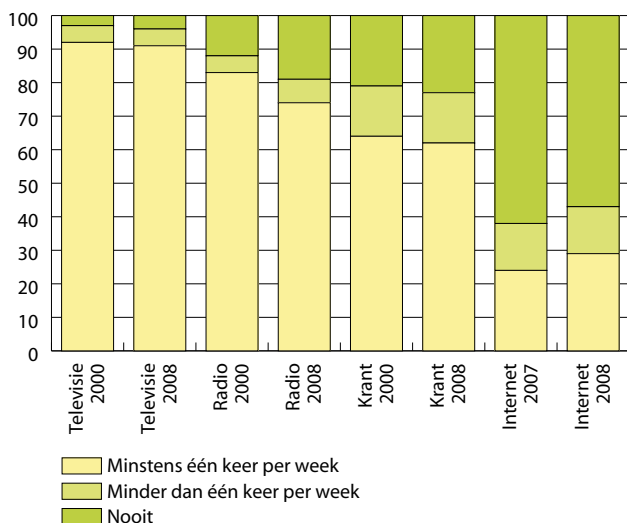
Nieuwsgaring

In 2008 kijken negen volwassenen op tien minstens wekelijks naar een tv-journaal. Het **weekbereik** voor het radionieuws en de krant is respectievelijk 74 en 62 procent. Bijna drie personen op tien bezoeken minstens wekelijks online nieuwsitems. Vlamingen die nooit naar het televisienieuws kijken zijn zeldzaam. Het radionieuws wordt door bijna een vijfde van de volwassenen nooit beluisterd en bijna een kwart leest nooit de krant. Internet is het minst populair: meer dan de helft van de volwassenen volgt geen nieuws via het internet.

De mediavorkeur in verband met de nieuwsgaring verschuift over de tijd voor radio en internet. Het aandeel van de volwassenen dat minstens wekelijks naar het radionieuws luistert, daalt van 83% in 2000 naar 74% in 2008. Het online nieuws wordt populairder.

7.112 Nieuwsgaring

Percentage van de burgers dat via de verschillende media nieuws opvolgt naar de frequentie van deze nieuwsgaring, van 2000 tot 2008. Uitgezonderd voor internet waar 2007 afgezet wordt tegen 2008.

Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering, SCV-survey.

Televisie is veruit het meest populaire medium om op de hoogte te blijven van de actualiteit. Het weekbereik van de televisiejournaals is groter naarmate men ouder of lagergeschoold is. Voor het geslacht of het gezinsinkomen is er geen duidelijk verband.

Voor het **radionieuws** en **online nieuws** tekent zich een heel ander profiel af. Deze vormen van nieuwsgaring komen vaker voor bij mannen, bij mensen jonger dan 45 jaar, bij hoger opgeleiden en bij mensen met een inkomen boven de 2.000 euro.

De **krant** bereikt minder goed vrouwen en mensen met een laag inkomen of met een lage scholingsgraad. De leeftijd laat een gemengd beeld zien. De kans dat men de krant leest, is in 2008 iets groter bij de jongeren. De kans dat dit minstens wekelijks gebeurt, is groter bij de groep ouder dan 45.

Nieuwe media

Het **Digitaal Actieplan** van de Vlaamse Regering beschrijft zeven prioriteiten om Vlaanderen verder uit te bouwen als vooruitstrevende informatiemaatschappij en om de digitale kloof te overbruggen. Aangezien Vlaanderen bij de Europese koplopers inzake de informatiemaatschappij wil horen, worden de Vlaamse cijfers per indicator afgezet tegen de Europese top drie.

Bijna zeven Vlaamse huishoudens op tien hebben een **internetaansluiting** en 66% heeft een breedbandaansluiting: de internetpenetratie in het Vlaamse Gewest is hiermee groter dan deze in de andere gewesten of in de EU. Voor breedband haalt het Vlaamse Gewest samen met Finland de vierde plaats in de EU27. In het Vlaamse Gewest gebruikt ook een groter aandeel van de bevolking minstens één keer per week het internet dan in de EU. Toch moet het Vlaamse Gewest de duimen leggen voor zijn noorderbuur Nederland, de primus van de EU27. De percentages voor internetpenetratie en wekelijks internetgebruik zijn er respectievelijk gelijk aan 86 en 83 procent.

De huishoudens in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zijn minder vaak uitgerust met een internetaansluiting of met een breedbandaansluiting dan deze in het Vlaamse Gewest. Toch is het aandeel van de bevolking dat er minstens één keer per week het internet gebruikt bijna even hoog als in het Vlaamse Gewest. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest doet het voor de drie indicatoren even goed of beter dan de EU27.

De kans op internetgebruik is in 2008 nog steeds lager voor ouderen, vrouwen en mensen met een lager opleidingsniveau of een kleiner gezinsinkomen.

Het Vlaamse Gewest ligt ver achter op de Europese top wat de **internettoepassingen** betreft.

E-government wordt door Vlamingen heel wat minder gebruikt dan in de EU. Van 2006 tot 2008 is er in Vlaanderen een sterke daling in het percentage

7.113 Internetpenetratie

Europese vergelijking van de internetpenetratie in 2008: het aandeel van de huishoudens met een internetaansluiting, met een breedbandaansluiting of het aandeel burgers dat internet gebruikt, in %.

2008	Huishoudens met internet	Huishoudens met breedband	Bevolking één keer per week internet
Vlaams Gewest	69	66	68
Brussels Gewest	60	56	66
Waals Gewest	56	52	61
EU15	64	52	60
EU27	60	49	56
Koplopers binnen EU:			
• eerste	86	74	83
• tweede	84	74	83
• derde	82	71	80

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey burgers 2008, bewerking SVR.

7.114 Digitale kloof

Aandeel internetgebruikers naargelang de leeftijd, het geslacht, het aantal opleidingsjaren en het gezinsinkomen, van 2001 tot 2008, in %.

Leeftijdsklasse	18-30	31-45	46-60	60+
2001	64	45	28	3
2008	95	87	64	20
Geslacht		Man	Vrouw	
2001		41	28	
2008		71	61	
Aantal opleidingsjaren		0-9 jaar	10-13 jaar	minstens 14 jaar
2005		22	65	90
2008		29	70	94
Gezinsinkomen		≤ 2000 euro		> 2000 euro
2001		20		52
2008		37		81

Bron: SVR, SCV-survey.

7.115 ICT-toepassingen

Europese vergelijking in 2008 van het aandeel van de burgers dat in de voorbije drie maanden gebruik maakte van e-government, e-commerce, e-media, e-gezondheid en e-learning.

2008	E-government*	E-commerce			E-media		E-gezondheid ***	E-learning ****
		Goederen / diensten opzoeken	Goederen / diensten kopen**	E-banking	Webradio of webtv	Kranten of nieuwsmagazines lezen		
Vlaams Gewest	17	61	14	42	15	24	24	29
Brussels Gewest	18	58	18	39	22	27	28	31
Waals Gewest	13	50	12	35	14	13	24	21
EU15	32	55	29	33	21	26	30	36
EU27	28	50	24	29	20	25	28	33
Koplopers binnen EU								
• eerste	54(NE)	76(NE)	49(VK)	72(FI)	42(ZW)	57(FI)	51(FI)	58(LU)
• tweede	53(FI)	75(ZW)	47(DE)	69(NE)	37(DE)	54(EST)	46(NE)	54(DE)
• derde	52(ZW)	73(DE/FI)	43(NE)	65(ZW)	36(LU)	52(DE)	44(LU)	49(FR)

* Percentage van de individuen dat de voorbije drie maanden het internet gebruikte om met de overheid in contact te komen; ** Percentage personen die in de voorbije drie maanden goederen of diensten voor privaat gebruik bestelden/kochten via het internet; *** Percentage personen dat zoekt naar gezondheidsinformatie (bv. ziekte, voeding, verbeteren van de gezondheid);

**** Percentage personen dat in de voorbije drie maanden het internet gebruikte voor opleiding of vorming. DE= Denemarken, EST= Estland, FI= Finland; FR= Frankrijk, LU= Groothertogdom

Luxemburg, NE= Nederland, VK= Verenigd Koninkrijk, ZW= Zweden.

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey burgers 2008, bewerking SVR.

gebruikers van 27 naar 17 procent, terwijl dit aandeel in de Europese Unie toenam. In de drie Europese toplanden gebruikt in 2008 meer dan de helft e-government. Deze statistieken doen geen uitspraak over de wijze waarop overheidsdiensten onderling gegevens uitwisselen waardoor de burger geen formulieren meer hoeft in te vullen.

Internet is voor zes Vlamingen op tien en voor driekwart van de Nederlanders een informatiebron over goederen en diensten. In Vlaanderen koopt 14% van de bevolking ook effectief iets aan via het internet, tegen bijna de helft van de burgers in het Verenigd Koninkrijk. E-banking is ingeburgerd bij 42% van de Vlaamse bevolking, bij de Finnen maakt bijna drievierden hier gebruik van. Een kwart van de Vlamingen zoekt op het internet naar gezondheidsinformatie, tegenover de helft van de Finnen.

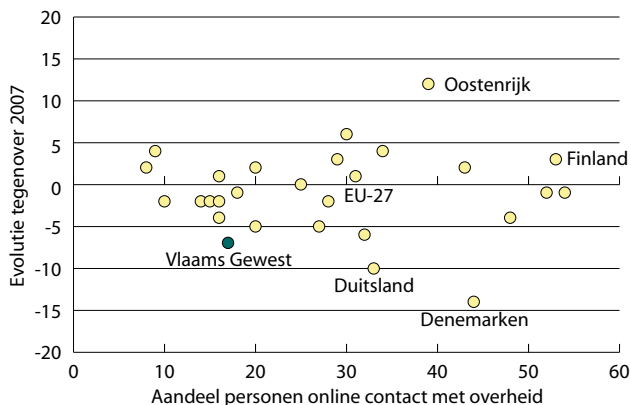
Wat e-media betreft, maakte 15% van de Vlamingen gebruik van webradio of web-tv en 24% las de krant online. Ook hier scoort het Vlaamse Gewest zwak tegenover de Europese top waar de percentages meer dan twee keer zo groot zijn. E-learning bereikt bijna drie Vlamingen op tien, terwijl bijna 6 Luxemburgers op tien er gebruik van maken.

Over het algemeen doet de Vlaming het niet zo goed wat zijn internetgebruik betreft. Terwijl een groter aandeel van de Vlamingen dan van de EU27-burgers regelmatig gebruik maakt van het internet, ligt het Vlaamse Gewest onder het Europese gemiddelde voor e-government, voor de online aankopen van goederen en diensten, voor webradio of -televisie, voor e-gezondheid en voor e-learning.

Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest overtreft het Vlaamse Gewest voor de penetratie van de meeste internettoepassingen. Het percentage gebruikers van

7.116 E-government

Positie van het Vlaamse Gewest in Europa in het kader van het aandeel van de personen met online contact met de overheid in 2008 en het verschil in dat aandeel tegenover 2007.

Een punt onder de x-as betekent een achteruitgang tegenover 2007, een punt boven de x-as een vooruitgang.

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey burgers 2007 en 2008, bewerking SVR.

e-commerce, van e-media, van e-gezondheid en van e-learning ligt er hoger. Het opzoeken van goederen en diensten en e-banking wordt er door een ietwat kleiner aandeel van de bevolking gebruikt. Voor e-government positioneert het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zich op dezelfde plaats als het Vlaamse Gewest. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest ligt onder het Europese gemiddelde voor e-government, e-commerce en in mindere mate voor e-learning. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Cultuur en jeugd

Publicaties

- Caroline Gijselinckx & Maxime Loose (2007), *Wie participeert er (toch)? Patronen en factoren van verwachte en onverwachte participatie aan het verenigingsleven in Vlaanderen*. Vlaanderen Gepeild! 2007. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid 2008-2010. Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen i.s.m. de VUB.
- Cijferboek Lokaal Jeugdbeleid 2008-2010. Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen i.s.m. de VVJ.
- Frank Stevens, Saskia De Groof, Mark Elchardus, Ilse Laurijssen en Wendy Smits, *Het spanningsveld tussen het vrijwilligerswerk in het jeugdwerk en de commercialisering van de leefwereld van jongeren*. Nieuwe analyses, Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, 2006.
- Guy Pauwels en Jan Pickery (2007), *Wie participeert niet? Ongelijke deelname aan het maatschappelijke leven in verschillende domeinen*. SVR-Rapport 2007/5. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Jaarverslag 2006-2007. Agentschap Kunsten en Erfgoed.
- Jaarverslag 2006-2007. Agentschap Sociaal Cultureel werk voor jeugd en volwassenen.
- Jaarverslag 2007 Vlaams Audiovisueel Fonds vzw.
- Jan Colpaert, Marjolijn Plompen en Hanne Heuts, *Het aanbod in de socioculturele en de kunstensector in Vlaanderen. Wie biedt wat aan? Een onderzoek in opdracht van Verso*, Jeroen Scheerder, Guy Pauwels & Bart Vanreusel (2007), *Breedtesport in Vlaanderen Gepeild. Trends en profielen 1999-2006*. Vlaanderen Gepeild! 2007. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- John Lievens, Hans Waege (Red.), *Cultuurparticipatie in breedbeeld (Cultuurkijker)*. Eerste analyses van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004', de boeck 2005.
- John Lievens, Hans Waege, Han De Meulemeester, *Cultuurparticipatie gewikt en gewogen (Cultuurkijker)*. Basisgegevens van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004', de boeck, 2006.
- Katrien De Smet, Andy Vandervoort, Christine Van de Steene, *Cultuurcentra in cijfers 2006*. Agentschap Sociaal Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.
- Marc Hooghe & Ellen Quintelier (2007), *Naar een vergrijzing van het verenigingsleven? Trends in de participatie aan het verenigingsleven in Vlaanderen, 1998-2006*. Vlaanderen Gepeild! 2007. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Mark Elchardus, Luc Huyse en Marc Hooghe, *Het maatschappelijke middenveld in Vlaanderen. Een onderzoek naar de sociale constructie van democratisch burgerschap*, Brussel, september 2001.
- Rudi Laermans, *Cultuurparticipatie in meervoud. Empirische bouwstenen voor een genuanceerde visie op cultuurdeelname in Vlaanderen*, de boeck, 2007.
- Vereniging voor Social Profit Ondernemingen, HUBrussel, 2008.

Websites

www.bibliotheekstatistieken.be
www.cultureelerfgoed.be
www.cultuurlokaal.be
www.cultuurnet.be
www.iak.be
www.ibknet.be
www.muzeekcentrum.be
www.poppunt.be
www.sociaalcultureel.be
www.socius.be
www.steunpuntcjs.be/
www.steunpuntjeugd.be
www.stichtinglezen.be
www.tento.be
www.vaf.be
www.vai.be
www.vca.be
www.vcob.be
www.vcv.be
www.vlaanderen.be/cultuur
www.vti.be
www.vub.ac.be/TOR

Sport

Publicaties

André Van Lierde en Tom Willems, Hoe goed zit het met de Vlaamse sportclubs?, Bloso, 2005.

Cijferboek gemeentelijk sportbeleid 2008-2010, departement CJSM.

Congresboek, Dag van de Trainer (18 december 2004), 2005, Vlaamse Trainerschool.

Hervé Van der Aerschot, André Van Lierde, Renaat Philippaerts, De barometer van de fysieke fitheid van de Vlaamse jeugd, 2005, Bloso & het steunpunt Sport, Beweging en Gezondheid.

Hervé Van der Aerschot, Chris Massez, Steven Bruselle, André Van Lierde, Evolutie van het aantal leden van de Vlaamse sportfederaties (1996-2003), Bloso, 2005.

Jeroen Scheerder (2007), Tofsport in Vlaanderen. Groei, omvang en segmentatie van de Vlaamse recreatiesportmarkt. Brussel: F&G Partners.

Jeroen Scheerder, Guy Pauwels & Bart Vanreusel (2007), Breedtesport in Vlaanderen Gepeild. Trends en profielen 1999-2006. Vlaanderen Gepeild! 2007. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Jeroen Scheerder, Spelen op het middenveld: vrijetijdssport als ontspanning, ontplooiing en ontmoeting, Lannoo, 2004.

Scheerder, J., Pauwels, G, In-actie(f)? Naar een verklaringsmodel voor actieve sportbeoefening in Vlaanderen, in Cultuurkijker "Cultuurparticipatie in breedbeeld", de boeck, 2005.

Scheerder, J., Pauwels, G, Stativaria 26: Vlaanderen sportief gepeild!, MVG, 2002.

Scheerder, J., Pauwels, G., Vanreusel, B., Vlaanderen sportief gepeild: wie participeert niet? Ontwikkelingen in en determinanten van (club)sportactiviteit in Vlaanderen gepeild!, MVG, 2003.

Steens, G., Moet er nog sport zijn? Sport, beweging en gezondheid in Vlaanderen 2002-2006. Volume 1, steunpunt SBG, 2006.

Steens, G., Naar een nieuwe bewegingscultuur. Sport, beweging en gezondheid in Vlaanderen 2002-2006. Volume 2, steunpunt SBG, 2007.

Van Hecke E., De Maesschalck F., Gils B. & Verbestel V. (2008), Behoeften aan sportinfrastructuur in Vlaanderen: een ruimtelijke analyse. Instituut voor Sociale en Economische Geografie, K.U.Leuven.

Websites

www.bloso.be
www.gezondsporten.be
www.topsportvlaanderen.be
www.vlaanderen.be/dopinglijjn

Media

Publicaties

Beheersovereenkomst tussen de VRT en de Vlaamse Gemeenschap 2007-2011, Brussel, 2006.

Bleyen, V.-A. & Van Hove, L. Evolutie in de online strategieën van West-Europese kranten – Trendwatching document (periode 2006-2008), rapport voor FLEET (Flemish E-publishing Trends) project, Vrije Universiteit Brussel, augustus 2008.

Boonen, B.; d'Haenens, L. & Opgenhaffen, M. Evaluatierapport over het Fonds Pascal Decroos voor bijzondere journalistiek, KU-Leuven rapport in opdracht van Geert Bourgeois, Vlaams minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme, Oktober 2008

De heer Geert Bourgeois, Vlaamse minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme. Nota aan de Vlaamse Regering: Digitaal Actieplan Vlaanderen, juli 2005.

De heer Kris Peeters, Minister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Institutionele Hervormingen, Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media, Toerisme, Havens, Landbouw, Zeevisserij en Plattelandsbeleid. Beleidsbrief Media 2009, Brussel, oktober 2008.

Elektronisch nieuwsarchief Vlaanderen, Rapport V, presentatie voor het Kabinet van de Vlaamse Minister van media, 12 december 2008

Evens, T. Bouwstenen voor een beter bestuurlijk beleid inzake lokale radio in Vlaanderen. Gent, MICT – IBBT, 2008.

Evens, T. Less is more. De leefbaarheid van lokale radio in Vlaanderen. Gent, MICT – IBBT, 2007.

InSites Consulting, Mobile adoption & marketing: facts & insights from the Belgian Media Mapping, December 2008
www.slideshare.net/annemiekedemuynck/web-goes-mobile-08-insites-nanno-palte-presentation

Lefever, K.; Stevens, D. & Dumortier, J. "ARKADE" Studie naar een nieuwe Aanpak van het Regelgevend Kader voor media in Vlaanderen: Analyse DROT & Evaluatie toekomstscenario's. Katholieke Universiteit Leuven, ICRI, november 2007.

Moreas, M.-A. Digitale kloof in Vlaanderen. Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2007.

Moreas, M.-A. ICT in Vlaanderen: internationaal vergeleken. Studiedienst van de Vlaamse Regering, SVR-webpublicatie 2009.
www4.vlaanderen.be/dar/svr/Monitoring/bijlagenmonitoren/ict-monitor/2009-01-29-ict-vlaanderen.pdf

Office of Communications (Ofcom), What is convergence? A submission to the Convergence Think Tank by Ofcom, 2008, www.ofcom.org.uk/media/speeches/2008/02/cttsubmission1.pdf

Serv STV&Arbeid, Studiedienst van de Vlaamse Regering. Informatiedossier ICT-gebruik bij zelfstandige ondernemers. Een selectie uit de ICT-enquête in de enquête arbeidskrachten EAK 2006. Brussel, februari 2008.

Serv STV&Arbeid. Informatiedossier ICT-gebruik in ondernemingen. Infrastructuur, ICT-gebruik en menselijke inzet; Brussel, februari 2008.

Teugels, M., Van Hoof, E., Mory, K. & De Witte, H. Burnout in de Vlaamse pers: een tijdbom onder de redacties. Artevelde Hogeschool, 2008.

VAR, Resultaten CIM RADIO Golf 16 & Radioplanning G15+16, Var Research, 2008,
www.var.be/Editor/assets/Research/cim/var%20GOLF%2016%20nl.pdf.

Vlaamse Regulator voor de Media (VRM). Mediaconcentratie in Vlaanderen, rapport 2008, Brussel, 2008,
www.vlaamseregulatormedia.be/documentatie/Rapport-Mediaconcentratie_2008.pdf.

Vlaamse Regulator voor de Media (VRM). Analyse van de VRT-rapportering voor 2008 in het kader van het toezicht van de VRM op de naleving door de openbare omroep van de beheersovereenkomst met de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 2009.

VRT-studiedienst i.s.m. Universiteit Antwerpen en de onderzoeksgroep ENA. Monitor Diversiteit 2007. Kwantitatieve studie naar zichtbaarheid van diversiteit op het Vlaamse scherm, Brussel, December 2007.

Wouters, Marijke o.l.v. De Pelsmacker Patrick. Product placement op de Vlaamse televisie: een inhoudsanalyse. Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van Master in de Toegepaste Economische Wetenschappen, Universiteit Antwerpen, 2008

Websites

Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie' (ADSEI):
www.statbel.fgov.be/home_nl.asp

Audimetrie: www.audimetrie.be

Centrum voor informatie over de media: www.cim.be

Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, beleidsveld Media: www2.vlaanderen.be/media/

European Broadcasting Union: www.ebu.ch, tech.ebu.ch

Europees programma i2010: ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/index_en.htm

Eurostat: epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL

Fonds Pascal Decroos: www.fondspascaldecroos.org,
www.wobbing.eu, www.efij.eu, www.mediakritiek.be

Global Media Monitoring Project:
www.whomakesthenews.org

Instituut voor breedbandtechnologie (IBBT): www.ibbt.be

Kranten in de klas (Kik): www.krantenindeklas.be

Mediaxim: adex.mediaxim.be/adstat/

Raad voor de Journalistiek: www.rvdj.be

Survey Studiedienst Vlaamse Regering:
www4.vlaanderen.be/dar/svr/Enquetes/Pages/Enquetes.aspx

Trefmedia, trefpunt voor media in diversiteit:
www.trefmedia.be

Vlaamse Audiovisuele Regie: www.var.be

Vlaamse Radio- en Televisieomroep: www.vrt.be

Vlaamse Regulator voor de Media:
www.vlaamseregulatormedia.be

Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ):
www.journalist.be

DEFINITIES

Cultuur en jeugd

Cultuurdatabank van Cultuurnet: de [Cultuurdatabank](#) is een databank waarin het brede cultuur- en vrijetijdsaanbod in Vlaanderen (inclusief Brussel) wordt gebundeld. Een concert, voorstelling, tentoonstelling of film? Cursussen, architectuur, erfgoed of evenementen? Het krijgt allemaal zijn plaats in de CultuurDatabank, die dag na dag verder groeit. De databank maakt deze gegevens vlot toegankelijk voor een breed publiek door het verspreiden van de info naar een heleboel kanalen. Je hoeft maar één keer in te voeren in de CultuurDatabank om je aanbod op tal van plaatsen te zien verschijnen. Het project CultuurDatabank past binnen de doelstelling van CultuurNet Vlaanderen om het culturele aanbod op een meer effectieve en gecoördineerde manier bekend te maken en te promoten. De CultuurDatabank doet dit door informatie over het brede cultuuraanbod zo 'vindbaar' mogelijk te maken en diensten te faciliteren die de stap naar effectieve cultuurparticipatie vergemakkelijken.

Erfgoedconvenant: een erfgoedconvenant is een onderhandelde samenwerkingsovereenkomst tussen 2 partners: de Vlaamse Gemeenschap enerzijds en een gemeente, samenwerkingsverband van omliggende gemeenten of de VGC anderzijds. In een erfgoedconvenant wordt aandacht besteed aan een brede waaier van cultureel erfgoed, zowel roerend als immaterieel erfgoed komen aan bod, maar ook de link met het onroerend erfgoed wordt gelegd. Een erfgoedconvenant wordt gesloten voor een periode van maximum zes jaar en eindigt altijd in het tweede jaar van de gemeentelijke beleidsperiode. Het erfgoedconvenant kan zo verder bouwen op het gemeentelijk cultuurbeleidsplan.

Immaterieel cultureel erfgoed: het immaterieel cultureel erfgoed betekent zowel de praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis, vaardigheden als de instrumenten, objecten, artefacten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd, die gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen, individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed. Dit immaterieel cultureel erfgoed, overgedragen van generatie op generatie, wordt altijd herschapen door gemeenschappen en groepen als antwoord op hun omgeving, hun interactie met de natuur en hun geschiedenis, en geeft hen een gevoel van identiteit en continuïteit, en bevordert dus het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit. In deze conventie wordt uitsluitend rekening gehouden met het immaterieel cultureel erfgoed dat zowel compatibel is met bestaande internationale instrumenten voor mensenrechten als met de vereiste van wederzijds respect tussen de gemeenschappen, groepen en individuen, en met duurzame ontwikkeling.

Sport

Initiator (niveau 1): de doelstelling van de opleiding is het leren aanleren van de basistechnieken met accent op de jeugd en op de recreatieve sportbeoefening (niet competitief).

Trainer B (niveau 2): technische vervolmaking kunnen geven en training voor de jeugd (beginnend-competitief of prestatiegericht met accent op de jeugd).

Trainer A (niveau 3): training kunnen geven voor alle clubniveaus (competitief of prestatiegericht met blijvende aandacht voor de jeugd).

Media

Betaalde verspreiding kranten: de betaalde verkoop is de som van de losse verkoop en de abonnementen. Er wordt geen rekening gehouden met online-abonnementen.

DAB: 'Digital Audio Broadcasting' is een internationaal erkende norm om radio of data digitaal uit te zenden.

DTT: 'Digital Terrestrial Television' is een toepassing om via de ether digitaal uit te zenden.

DVB-T: 'Digital Video Broadcasting for Terrestrial use' is een technologische standaard die in Europa wordt gebruikt voor DTT.

Gemiddeld maandbereik VRT: percentage van de bevolking dat de VRT met zijn aanbod over de verschillende media op maandbasis bereikt.

Gemiddeld nieuwsbereik televisie (/ radio): percentage van de televisiekijkende (/ radioluisterende) bevolking dat gemiddeld per dag journaals of informatiemagazines bekijkt (/ nieuwsmagazines beluistert).

Gemiddeld weekbereik cultuurprogramma's / educatieve programma's: percentage van de bevolking dat op weekbasis bereikt wordt via de cultuurprogramma's / educatieve programma's.

IDTV: interactieve digitale televisie.

Marktaandeel radio: het aantal kwartieren dat op een gemiddelde dag naar een welbepaald radiostation is geluisterd, gedeeld door het aantal kwartieren dat naar alle radio's samen is geluisterd. De gebruikte CIM-cijfers betreffen de luisteraars ouder dan 12 jaar, tussen 6 en 22 uur.

Marktaandeel tv-zenders: is het aandeel in het bereik (gewogen naar tijd) dat de zender haalt ten opzichte van de totale tv-consumptie. De gebruikte cijfers betreffen de tv-consumptie bij de totale populatie (4 jaar en ouder), over de hele dag.

'Personal Digital Assistant' (pda): is een klein draagbaar toestel dat computer-, telefonie-, fax- en netwerkfuncties combineert.

Relatief weekbereik televisie (/ radio): het aantal verschillende mensen die over de tijdsspanne van een gemiddelde week minimum 15 minuten naar één van de VRT-zenders hebben gekeken (/geluisterd), gedeeld door het aantal verschillende mensen die over de tijdsspanne van een week minimum 15 minuten naar televisie in het algemeen hebben gekeken (/naar radio in het algemeen hebben geluisterd).

Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit

DE VLAAMSE OVERHEID WENST DE LOKALE BESTUREN BETER TE ONDERSTEUNEN. Naast voldoende middelen wil men de steden en gemeenten de nodige bestuurskracht, ruimte en slagkracht geven. Bij dit alles wordt rekening gehouden met de verschillen tussen grootsteden, centrumsteden en gemeenten.

Blikvanger op financieel vlak is het recent tussen de Vlaamse overheid en de lokale besturen afgesloten Lokaal Pact. Het Vlaamse niveau neemt 615 miljoen euro gemeente- en OCMW-schulden over, geeft de gemeenten jaarlijks zo'n 125 miljoen om de Elia-heffing te compenseren en neemt een groter aandeel in

de investeringen voor rioleringen. In ruil verbinden de gemeenten er zich toe de belastingen in 2009 niet te verhogen en de forfaitaire huisvuilbelasting en alle gemeentebelastingen op kantoorruimten en personeel af te schaffen. Zo hoopt de overheid de gemeentefiscaliteit bedrijfsvriendelijker te maken en impulsen te geven aan de werkgelegenheid en aan een milieubewuster gedrag.

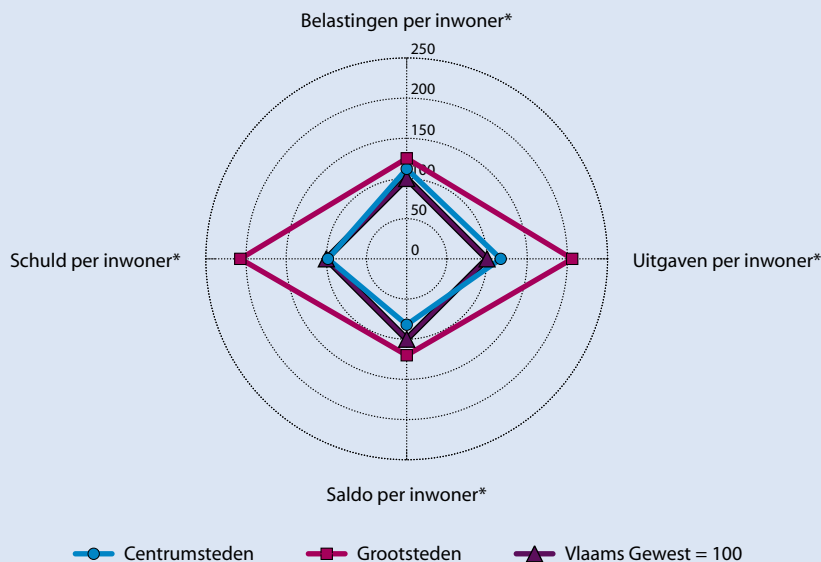
De gemeente-uitgaven bedragen zo'n 1.200 euro per inwoner. Sinds 2000 stegen ze met 3,5% per jaar. In de steden liggen de uitgaven duidelijk hoger, in de grootsteden Antwerpen en Gent zelfs dubbel zo hoog als het Vlaamse gemiddelde. Dat houdt verband met het feit dat de steden niet alleen voor de stedelingen zelf allerlei functies verzorgen, maar voor iedereen die in de steden komt werken, winkelen en zich ontspannen. Via diverse fondsen worden deze extra uitgaven deels gecompenseerd.

Hierdoor zijn de belastingen in de steden slechts beperkt hoger dan in Vlaanderen als geheel, namelijk 25% hoger in de grootsteden en 12% in de centrumsteden.

Bij het lokale overheidspersoneel zijn de belangrijkste evoluties de grote toename van deeltijdse arbeid en de afname van het aantal statutairen. De grootste uitdaging is de natuurlijke uitstroom van de oudere personeelscohorten. Willen de lokale besturen hun bestuurs- en slagkracht verhogen dan dienen ze maximaal in te zetten om het verlies aan ervaring bij de uittreding van deze personeelsleden te compenseren.

Het gemeentedecreet voorziet ook een aantal maatregelen om de relatie tussen burger en bestuur te optimaliseren. Meer en meer gemeenten starten ondertussen met het verplichte systeem van klachtenbehandeling, vooral de kleinere gemeenten hebben hier nog een achterstand. In één op zes gemeenten maakten burgers gebruik van het niet wettelijk opgelegde systeem van burgervoorstellen en -vragen.

Financiële kerncijfers

*Cijfers 2006

De verkleuring van de samenleving zet zich in de eerste plaats door in de steden. Het relatieve aandeel vreemdelingen ligt in de grootsteden goed dubbel zo hoog als in de rest van Vlaanderen. Ook in de andere centrumsteden, de rand rond Brussel en de gemeenten aan de grens met Nederland ligt het aandeel vreemdelingen relatief hoog.

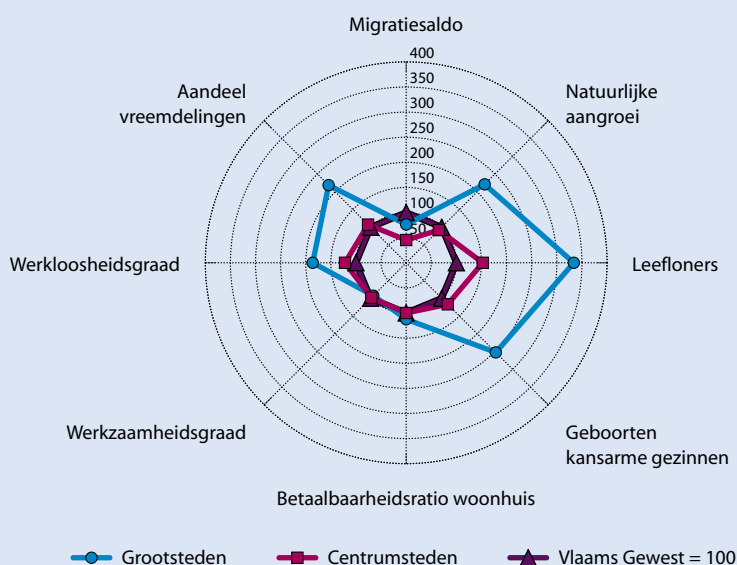
Jaarlijks komen er ongeveer 45.000 nieuwkomers in Vlaanderen toe. Ook zij vestigen zich op de eerste plaats in de steden. Ondanks de inspanningen van het Vlaamse inburgeringsbeleid, blijkt de maatschappelijke positie van deze nieuwe Vlamingen – en dan vooral de niet-EU-burgers – nog steeds duidelijk minder gunstig dan die van autochtone Vlamingen.

De belangrijkste doelstelling van het Vlaamse stedenbeleid blijft jonge gezinnen aansporen om zich in de stad te vestigen of er te blijven wonen. Daartoe moet er ook in de toekomst fors geïnvesteerd worden in de kindvriendelijkheid van de Vlaamse steden:

meer kinderopvang, betere verkeersveiligheid, meer groen en een betere toegang tot sport-, speel- en vrijetijdsactiviteiten.

Maatschappelijke ontwikkelingen

Vergelijking van enkele maatschappelijke ontwikkelingen tussen de grootsteden, de centrumsteden en het gemiddelde voor het Vlaamse Gewest, in 2007.

Het aantal inwoners in de steden neemt toe dankzij vooral een positief migratiesaldo en een geboorte-overschot. Er doet zich echter nog altijd een belangrijke selectieve stadsvlucht voor bij jonge, in het bijzonder sociaal economisch sterkere, gezinnen. De (studenten)steden trekken meer twintigers aan, maar die verhuizen weer uit de stad wanneer ze gezinsuitbreiding plannen. Dikwijls zijn het meer kansrijke gezinnen die vertrekken. Armoede en achterstelling worden in Vlaanderen dan ook overwegend in de steden vastgesteld. De kloof tussen arm en rijk in de stad blijft groot. Het aandeel leefloners en het aandeel geboortes in kansarme gezinnen in de (groot)steden ligt ver boven het Vlaamse gemiddelde.

Als de woningprijzen worden gerelateerd aan het inkomen, dan blijken de grootsteden en het stedelijke gebied rond Brussel het duurst in Vlaanderen. In de meeste centrumsteden is de gemiddelde betaalbaarheid voor een woonhuis iets minder groot dan in Vlaanderen.

Inwoners uit de centrumsteden zijn bijzonder tevreden over de buurt waar ze wonen, maar minder dan de helft van de stedelingen is tevreden over de voorzieningen voor kinderen en jongeren in de buurt en slechts 1 op 2 is tevreden over kinderopvang.

Inzake participatie scoren de steden beter dan kan verwacht worden, gezien hun bevolking gemiddeld minder geschoold is, armer en meer werkloos dan het Vlaamse gemiddelde. In onze steden steekt één op 7 bewoners wel eens de handen uit mouwen in de buurt. Het verenigingsleven in de steden telt wel minder actieve lidmaatschappen dan op het platteland. Maar in steden zijn evenveel vrijwilligers en mantelzorgers aan het werk als in de rest van Vlaanderen: grootstedelingen springen zelfs iets meer in voor een zieke, gehandicapte of bejaarde buur, kennis of familielid.

Zowat de hele bestuurlijke regelgeving voor de lokale besturen is de laatste jaren vernieuwd. De lokale overheden staan voor de uitdaging om effectief werk te maken van de kansen die deze vernieuwde regelgeving biedt. Het gaat om belangrijke wijzigingen met veel mogelijkheden die elk lokaal bestuur op zijn eigen wijze kan invullen. De basisprincipes van het gemeente- en provinciedecreet zijn maatwerk en het vergroten van de autonomie. Veranderingen worden stapsgewijs ingevoerd en moeten leiden tot sterkere lokale besturen.

Gemeenten en steden

Financiën en begroting

De belangrijkste beleidsvernieuwing is het Lokaal Pact tussen de Vlaamse Regering, de gemeenten en de provincies. Alle gemeenten en provincies zijn tot dit Pact getreden. De Vlaamse overheid verbindt er zich toe 615 miljoen euro schulden van de gemeenten en OCMW's over te nemen, een aanvullende compensatie voor de verdwenen Elia-heffing toe te kennen, de lokale overheden te compenseren voor vrijstellingen van de onroerende voorheffing en een groter aandeel van investeringen in rioleringen op zich te nemen. In ruil dienen de lokale overheden die toetreden tot het Lokaal Pact een aantal

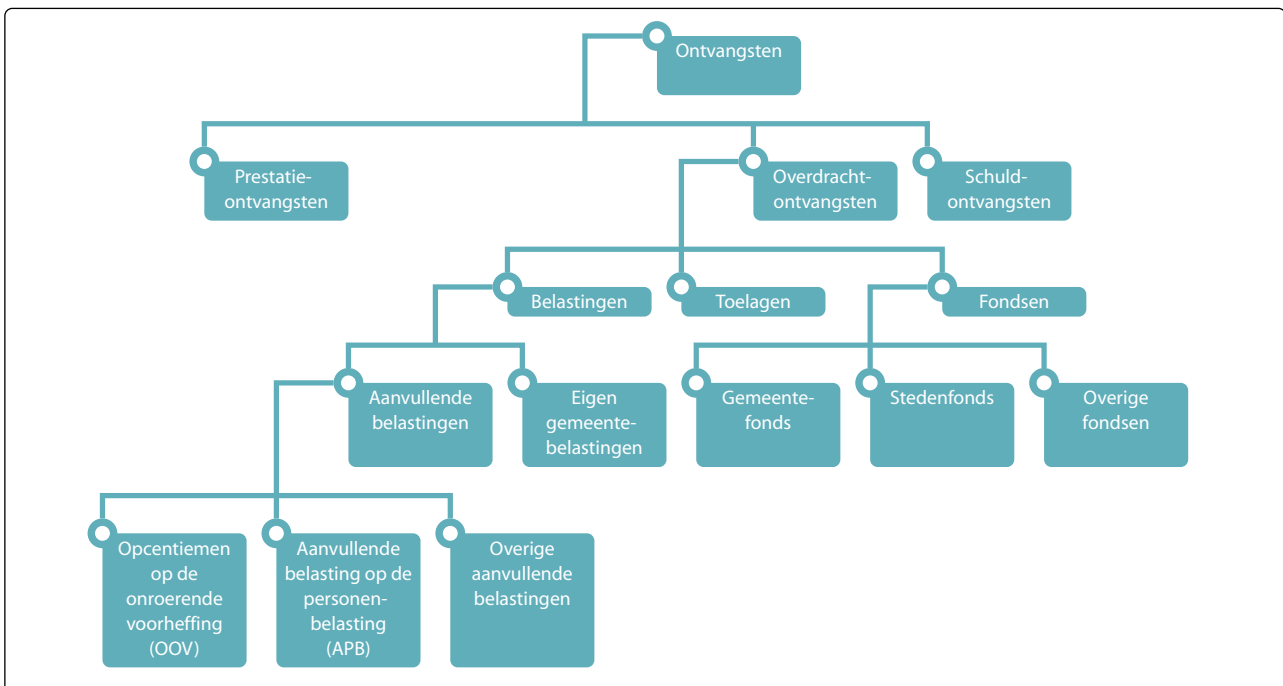
fiscale verplichtingen op zich te nemen. Het meest in het oog springend daarbij is de verbintenis om de belastingen in 2009 niet te verhogen en de forfaitaire huisvuilbelasting af te schaffen (een belasting dus die niet afhangt van de hoeveelheid geproduceerd afval). Bovendien mogen geen nieuwe forfaitaire gezinsbelastingen ingevoerd worden. Ten voordele van de bedrijven moeten de gemeenten belastingen op personeel en kantoren afschaffen.

Ontvangsten

In 2006 bedroegen de totale ontvangsten van de gemeenten (rekeningen, gewone dienst) 7,9 miljard euro, tegenover 7,6 miljard in 2005. Per inwoner komt dit overeen met 1.320 euro. Duidelijke uitschieters zijn de grootsteden Antwerpen en Gent, die 2.620 euro per inwoner ontvangen en de 11 centrumsteden met 1.500 euro per inwoner (voor de gebruikte indeling in gemeenten, zie 12.2 Platteland). De ontvangsten liggen het laagst in plattelandsgemeenten, met 980 euro per inwoner, en in het overgangsgebied (1.040 euro per inwoner). De ontvangsten per inwoner dalen naarmate de 'stedelijkheid' afneemt.

Sinds 2000 zijn de gemeenteontvangsten nominaal met 31% toegenomen. Een lagere groei is er bij de centrumsteden (+24%) en de grootsteden (+27%). De ontvangsten voor het regionaalstedelijk gebied (dat is de rand van de

8.1 Schema gemeenteontvangsten

centrumsteden, +37%) en het platteland (+36%) groeiden duidelijk sterker dan gemiddeld.

De gemeenteontvangsten bestaan uit drie hoofdgroepen: prestatie-, schuld- en overdrachtontvangsten.

Prestatie- en schuldontvangsten

In 2006 maakten de **prestatieontvangsten** 5% uit van de totale ontvangsten. De **schuldontvangsten** – dit zijn vooral inkomsten uit dividenden van intercommunales en interesten uit beleggingen – zorgden voor 12%. Dit cijfer is ongeveer gelijk aan het gemiddelde van 11% in de jaren 2000-2005. In 2006 vond echter de verkoop van Electrabel-aandelen aan Suez plaats. De prestatieontvangsten stegen sinds 2000 met 42%, sterker dan de 31% van de totale ontvangsten. Het tegenovergestelde geldt voor de schuldontvangsten (+17%), die te kampen hebben met dalende dividenden door de liberalisering van de gas- en elektriciteitscommunales. Hiervoor worden de gemeenten en steden trouwens in het kader van het Lokaal Pact met de Vlaamse overheid deels vergoed. Voor het jaar 2007 en 2008 zullen de gewone energiedividenden verder stagneren. Maar door eenmalige uitzonderlijke opbrengsten wordt dit toch voor de gemeenten gecompenseerd. Zo is er in het jaar 2008 de Telenet-operatie geweest die de gemeenten 90 miljoen euro opleverde. Wat het jaar 2009 en verder betreft zullen de gemeenten waarschijnlijk tweemaal belangrijke middelen krijgen, namelijk uit de recente verkoop door de gemeentelijke Publigas-holding van haar Distrigas-participatie aan ENI en de mogelijke verkoop van de SPE (Luminus-)participatie aan Electricité de France (EDF). Anderzijds moet men er voor het jaar 2009 rekening mee houden dat het volledige Dexia-dividend 2008 wegvalt, wat toch een minderinkomst betekent van 52,7 miljoen euro.

Overdrachtontvangsten

De **overdrachtontvangsten** omvatten **fondsen, belastingen en toelagen**. Samen vertegenwoordigen zij 83% van de gemeenteontvangsten in 2006. Door de tijd is geen eenduidige stijging of daling van dit aandeel vast te stellen. In de grootsteden (89%) ligt het duidelijk boven het gemiddelde. In de grootstedelijke rand (82%) en het Vlaams strategisch gebied rond Brussel (80%) ligt het iets lager. Voor het ganse Vlaamse Gewest stijgen de overdrachtontvangsten sinds 2000 met 32%, wat nagenoeg gelijk is aan de groei van de totale ontvangsten. De groei van de overdrachtontvangsten lag vooral lager in het Vlaams strategisch gebied rond Brussel (+25%), de centrumsteden (+26%) en de grootstedelijke rand (+28%).

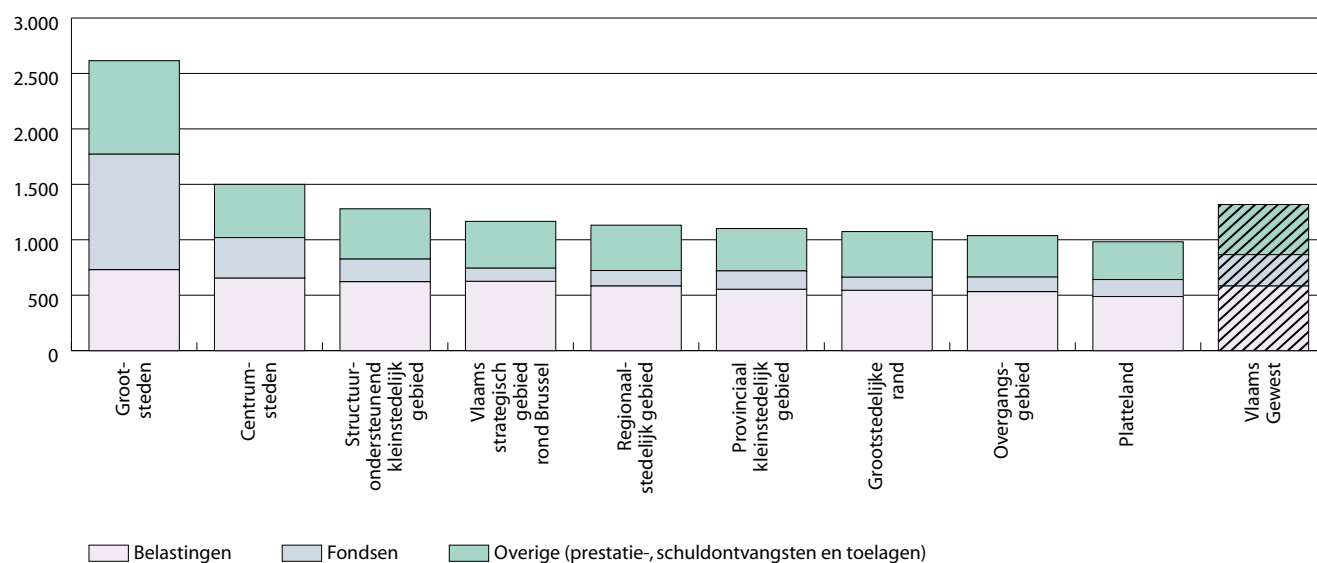
Fondsen

Een eerste deel van de overdrachtontvangsten bestaat uit **fondsen**, goed voor 21% van de ontvangsten. Deze fondsen worden, in tegenstelling tot de belastingen, niet gefinancierd door de eigen gemeentebevolking maar door de hogere (vooral Vlaamse) overheid. Zij vormen onder andere een compensatie voor gemeenten die voor de ontvangsten een fiscaal zwakkere bevolking hebben en die, wat de uitgaven betreft, kampen met hogere uitgaven door hun centrumfunctie of een hoger armoedepercentage.

Binnen de fondsen overheersen het Gemeente- en het Stedenfonds. Deze fondsen worden gefinancierd uit de Vlaamse begroting. Het **Gemeentefonds** ondersteunt alle gemeenten, maar geeft per inwoner meer uit aan de grootsteden (Antwerpen en Gent) en de elf centrumsteden (Aalst, Brugge, Genk, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout) omdat daar de centrumfuncties geconcentreerd zijn. Het **Stedenfonds** richt zich exclusief tot dezelfde dertien ste-

8.2 Ontvangsten

Gemeenteontvangsten (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen), volgens soort gemeente, naar belastingen, fondsen, overige, in euro per inwoner, in 2006.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

den en de Vlaamse Gemeenschapscommissie in Brussel. Dit fonds streeft ernaar de leefbaarheid van de steden te verbeteren en de dualisering tegen te gaan.

De begroting 2009 wijst 1,9 miljard euro toe aan het Gemeentefonds en 123 miljoen aan het Stedenfonds. Decretaal is een jaarlijkse groei bepaald van 3,5%.

De vrijmaking van de elektriciteitsmarkt had een daling tot gevolg van de dividenden die de elektriciteits-intercommunales aan de gemeenten uitkeerden. Vóór 2008 vergoedde de federale overheid via de **Eliaheffing** de gemeenten voor dit inkomensverlies. Elia is de beheerder van het hoogspanningsnetwerk. Deze heffing werd echter via de elektriciteitsrekening aan de gezinnen en bedrijven doorgerekend. Vlaanderen sprak met het federale niveau af om deze heffing vanaf 2008 af te schaffen en de gemeenten zelf te vergoeden. Dit gebeurt door een dotatie van 83 miljoen euro (te indexeren) aan het Gemeentefonds toe te voegen. In het kader van het Lokaal Pact tussen de gemeenten en de Vlaamse overheid werd vanaf 2008 een aanvullende vergoeding van 25 miljoen euro toegekend, die stijgt tot 42 miljoen in 2009. Voor 2010 wordt dit bedrag geïndexeerd. Na 2010 zal deze aanvullende vergoeding worden geëvalueerd. Afhankelijk daarvan zal ze al dan niet worden voortgezet. De dotatie van 83 miljoen (te indexeren) wordt in ieder geval gehandhaafd. De totale Elia-vergoeding bedraagt in 2008 108 miljoen euro, in 2009 127 miljoen euro, in 2010 een indexatie van dit laatste bedrag.

Voor 2003 (het eerste jaar van het nieuwe Gemeente- en Stedenfonds) waren de fondsen goed voor 260 euro per inwoner. Dit komt neer op 22% van de middelen. In 2006 was dit aandeel niet veranderd, maar was het bedrag per inwoner opgelopen tot 280 euro. De grootsteden (1.040 euro) en centrumsteden (370 euro) ontvangen het meest per inwoner. Ook in aandelen in de totale

middelen blijken de grootsteden (veel minder de centrumsteden) aanzienlijk meer uit fondsen te ontvangen dan de rest van Vlaanderen. In de grootsteden loopt het aandeel zelfs op tot 40%, in de centrumsteden tot 24%. De grootstedelijke rand en het Vlaams strategisch gebied rond Brussel ontvangen het minst. Dit heeft vooral te maken met de hogere inkomens van de bevolking in deze randgemeenten.

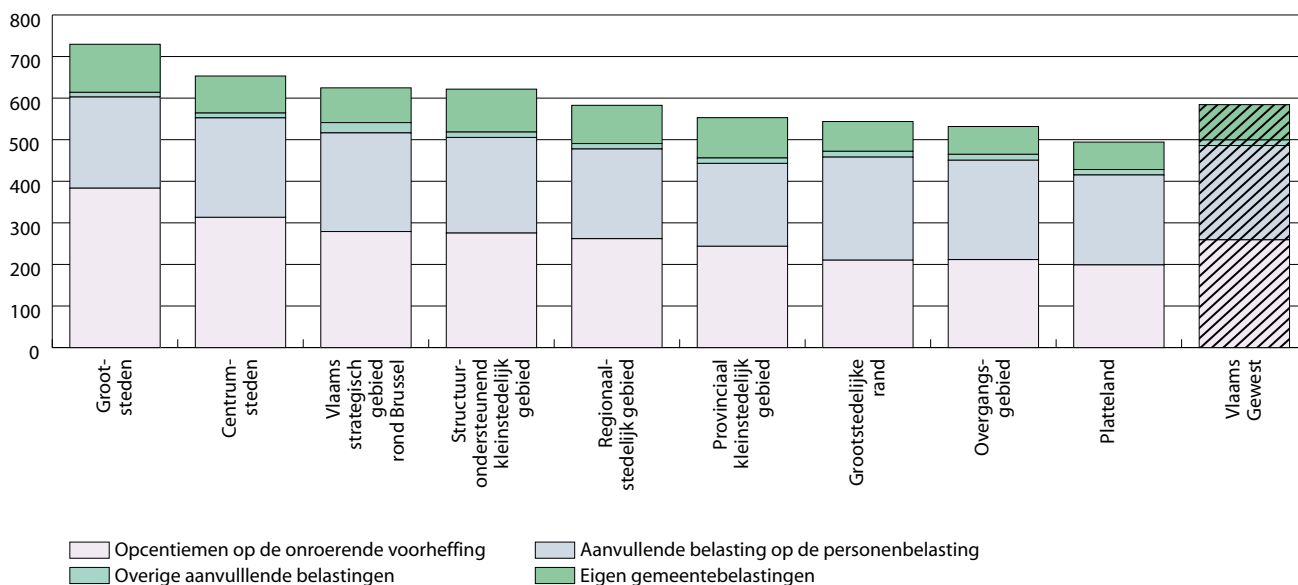
Belastingen

Een tweede deel van de overdrachten bestaat uit **belastingen**, goed voor 44% van de ontvangsten in 2006. Het gemiddelde in de periode 1992-2006 bedraagt 45%. Dit aandeel is sinds 2000 (46%) nauwelijks veranderd. In het kader van het Lokaal Pact met de Vlaamse overheid verbinden de gemeenten zich tot een aantal belastingverminderingen (zie verder onder 'Eigen gemeentebelastingen'). Het aanvankelijke beleidsvoornemen om de forfaitaire huisvuilbelasting af te schaffen is in die zin afgezwakt dat het nu voldoende is om het forfaitaire (vaste) gedeelte van de belasting te laten dalen tot 55 euro per jaar. Zoals vermeld zijn alle gemeenten toegetreden tot het Pact. In 2006 betaalde de Vlaming gemiddeld 580 euro gemeentebelastingen. Zoals bij de fondsen spannen de grootsteden en centrumsteden de kroon met respectievelijk 730 en 650 euro per inwoner. De minste belastingen worden betaald in plattelandsgemeenten (490 euro). Dankzij de fondsen hoeven de groot- en centrumsteden hun belastingen niet in verhouding tot hun uitgaven te verhogen. In vergelijking met het Vlaamse gemiddelde zijn de belastingen 25% hoger in de grootsteden en 12% in de centrumsteden. De totale ontvangsten liggen echter 98% hoger in de grootsteden en 14% in de centrumsteden.

In de groot- en centrumsteden evolueren de belastingen in de richting van het Vlaamse gemiddelde. De

8.3 Belastingen

Gemeentebelastingen, naar de belangrijkste belastingen (nominale cijfers, rekeningen), volgens soort gemeente, in euro per inwoner, in 2006.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

belastingen in deze grote centra zijn sinds 2000 het traagst gestegen. Sinds 2000 stegen de belastingen per inwoner in het Vlaamse Gewest nominaal met 4% per jaar, tegenover 2% in de grootsteden en 3% in de centrumsteden. Ook in het Vlaams strategisch gebied rond Brussel stegen de belastingen met 3% per jaar. In het structuurondersteunend en provinciaal kleinstedelijk gebied en in het overgangsgebied kende men echter een sterkere stijging dan in Vlaanderen.

In 2006 werd tweederde van de belastingen gedragen door de burgers, een kwart door de bedrijven en tien procent door beide. Uiteraard hangt die verdeling af van de economische activiteit in de gemeenten. In de grootsteden is het aandeel van de bedrijven 41%, terwijl dit in het overgangsgebied en het platteland respectievelijk 15% en 14% bedraagt.

De belastingen vallen uiteen in twee groepen: de **eigen belastingen** en de **aanvullende belastingen**. De eigen belastingen (grondslag en tarieven) worden autonoom vastgesteld en geïnd door de gemeente. Bij de aanvullende belastingen wordt de grondslag (de belastbare materie) bepaald door een hogere overheid, die ook de inning op zich neemt en de belasting aan de gemeente doorstort. De gemeente beslist echter over het belastingtarief. Uitzondering is de verkeersbelasting, waarop een vaste aanvullende belasting van 10% ("opdeciem") ten bate van de gemeente wordt geheven. De inning van de aanvullende belastingen gebeurt via hetzelfde aanslagbiljet als de belasting voor de hogere overheid. Belangrijkste zijn de **opcentiemen op de onroerende voorheffing (OOV)** en de **aanvullende personenbelasting (APB)**.

Eigen gemeentebelastingen

De eigen **gemeentebelastingen** blijven beperkt tot 14,5% van de belastingen. Het betreft een zeer groot aantal heffingen. Geen enkele haalt een aandeel van 3% van de totale belastingen. De belangrijkste zijn de belasting op drijfkracht (2,6%), de belasting op het

ophalen van huisvuil (1,7%), de belasting op afgifte van huisvuilzakken, -recipiënten en -zelfklevers (1,4%), de belasting op tweede verblijven (1,2%) en de algemene gemeentebelasting (1,1%). Ingevolge het Lokaal Pact zullen de eigen gemeentebelastingen voor 2009 worden bevroren. Bovendien dient de (forfaitaire) belasting op het ophalen van huisvuil te worden verminderd tot 55 euro tegen eind 2010. De kantoorbelastingen en belastingen op personeel worden afgeschaft. De gemeenten mogen ook geen nieuwe forfaitaire gezinsbelastingen invoeren vóór 2013. Het recente Vlaamse decreet op de vestiging, de invordering en de geschillenprocedure van de provincie- en gemeentebelastingen geeft de gemeenten en provincies de mogelijkheid administratieve boetes op te leggen wanneer de belastingen niet worden betaald. Bovendien wordt een eenvormige bezwaarprocedure en dito bezwaartermijn van 3 maanden vastgesteld.

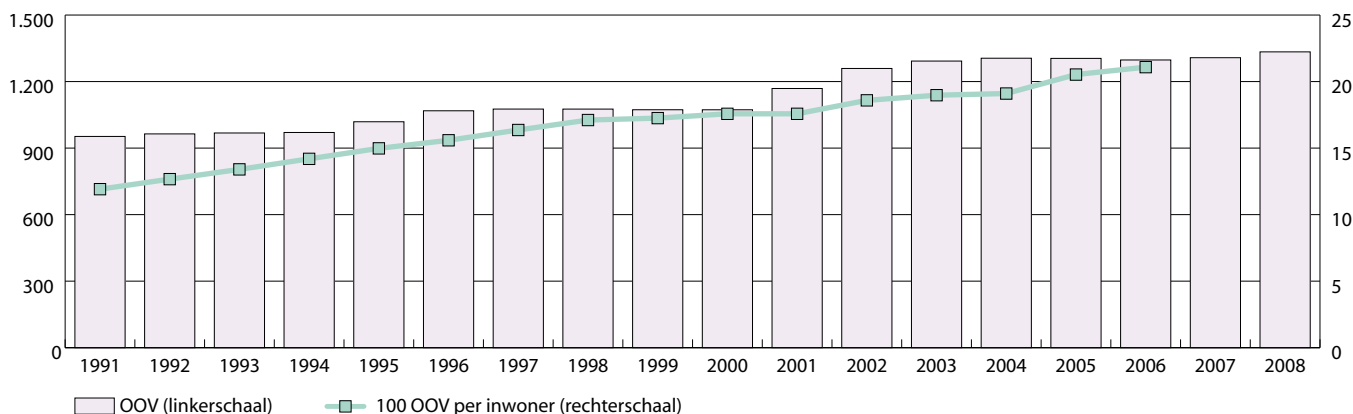
Aanvullende belastingen

Aanvullende belastingen zijn belastingen die worden geheven op belastingen van hogere overheden. De belangrijkste zijn de aanvullende belasting of de opcentiemen op de onroerende voorheffing en de aanvullende personenbelasting. Zij zijn in 2006 goed voor respectievelijk 44% en 39% van de totale gemeentebelastingen. Daarnaast zijn er in 2006 de aanvullende belastingen op de verkeersbelasting en op de milieuheffing (OVAM) en de opcentiemen op de gewestbelasting op leegstand en verkrotting. Samen hebben ze een aandeel van 2% in de belastingopbrengsten.

De basis waarop de onroerende voorheffing (OV) wordt geheven, is het **kadastraal inkomen**. De onroerende voorheffing wordt verdeeld onder het Vlaamse Gewest, de provincie en de gemeente. Voor elk onroerend goed wordt het gewestaandeel vermenigvuldigd met de opcentiemen, die elke gemeente en provincie autonoom vaststelt, om de ontvangsten ten gunste van het lokale bestuur te berekenen. Het gemiddelde van de

8.4 Opcentiemen onroerende voorheffing

Evolutie van de opcentiemen onroerende voorheffing (tarief, in opcentiemen) en de opbrengst van 100 opcentiemen per inwoner, nominale cijfers, in euro, van 1991 tot 2008.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

gemeentelijke opcentiemen bedraagt in 2008 1334 (= 1334%), wat betekent dat de 'gemiddelde gemeente' voor de onroerende goederen op haar grondgebied 13,34 keer de opbrengst ten bate van het gewest krijgt. Vandaar dat wijzigingen in het gewestaandeel ook de opbrengsten voor de gemeenten (en provincies) treffen. In het kader van het Lokaal Pact echter belooft de Vlaamse overheid deze minderopbrengsten voor de gemeenten te compenseren. Concreet worden de vrijstellingen van de OV voor nieuw **materieel en outillage** (bedrijfsinvesteringen) en de verlaging van de OV voor **lage-energiewoningen** door het gewestelijke niveau volledig gecompenseerd.

In 2006 bedraagt de gemeentelijke OOV-opbrengst 260 euro per inwoner. De opbrengst varieert sterk naargelang van het soort gemeente: in de grootsteden is de opbrengst per inwoner bijna de helft hoger dan het Vlaamse gemiddelde, in de centrumsteden 21% hoger. De opbrengsten per inwoner in de grootstedelijke rand (19% lager), het overgangsgebied (18% lager) en het platteland (23% lager) liggen duidelijk onder het Vlaamse gemiddelde.

Dit wil niet zeggen dat de tarieven (aantal opcentiemen) zo sterk uiteenlopen. Veel hangt immers af van de kadastrale waarde. Hogere waarden, niet alleen van gronden en woningen, maar ook van bedrijfsvastgoed, vergroten deze belastingbasis. Het gevolg is dat economisch sterkere gemeenten dezelfde opbrengst kunnen binnenhalen met lagere tarieven dan minder sterke gemeenten. De tarieven in de centrumsteden, het regionaalstedelijk en provinciaal kleinstedelijk gebied en het platteland zijn het hoogst en liggen dus boven die van de grootsteden, die de hoogste opbrengsten halen. De grootsteden hebben immers, samen met het Vlaams strategisch gebied rond Brussel, de nieuwe benaming voor het Vlaamse stedelijk gebied rond Brussel, de hoogste opbrengst voor elke 100 opcentiemen die ze heffen. De tarieven zijn in de loop van de tijd fors gestegen. In 2008 bedragen ze 1.334 opcentiemen. Wel wordt sinds 2004 een stagnatie vastgesteld.

De aanvullende personenbelasting (APB) wordt berekend op de (federale) personenbelasting. Een APB-tarief van 7% betekent dat, naast de personenbelasting ten gunste van de federale schatkist, 7% van dit laatste bedrag aanvullend wordt geheven ten bate van de gemeente waar de belastingplichtige zijn woonplaats heeft. Op de vennootschapsbelasting wordt door de gemeenten geen aanvullende belasting geheven, zodat de meeste bedrijven (in tegenstelling tot de OOV) geen APB betalen. De opbrengst per inwoner bedroeg in 2006 230 euro. De variatie tussen de gemeenten in de opbrengst per inwoner is minder groot dan in het geval van de OOV. De grootstedelijke rand geniet de hoogste opbrengsten per inwoner (9% meer dan het Vlaamse gemiddelde), op de voet gevolgd door de centrumsteden, het overgangsgebied en het Vlaams strategisch gebied rond Brussel (alle 5% boven het Vlaamse gemiddelde). Het provinciaal kleinstedelijk gebied (12% onder Vlaams gemiddelde) heeft de laagste APB-inkomsten per inwoner. Ook de grootsteden liggen licht onder het Vlaamse gemiddelde.

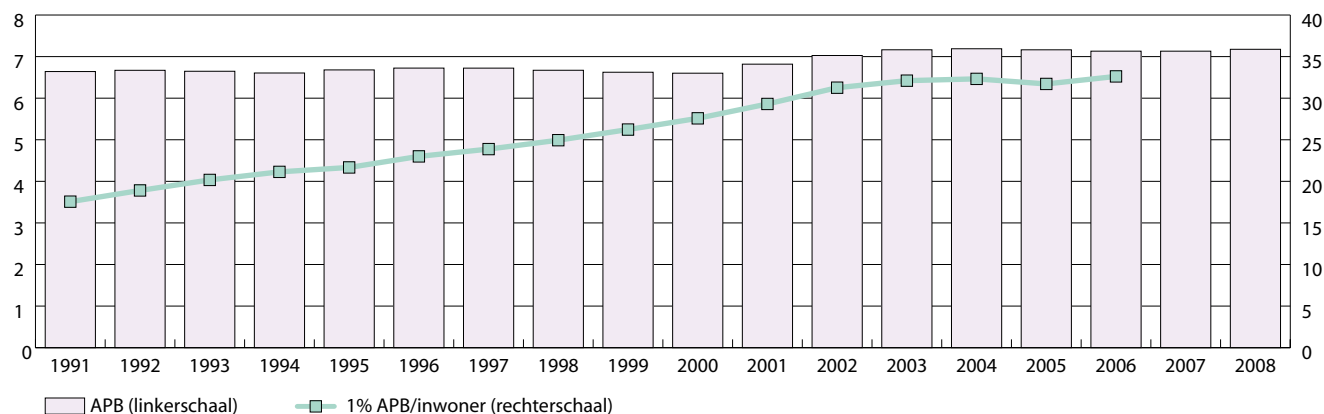
Toch lopen de tarieven tussen de verschillende soorten gemeenten opmerkelijk gelijk. In 2008 bedroegen de tarieven gemiddeld 7,2%. De grootsteden (7,5%) en de centrumsteden (7,6%) gaan hier licht boven, de rijke grootstedelijke rand (6,6%) en het Vlaams strategisch gebied rond Brussel (6,3%) hier licht onder. In 2000 bedroeg het Vlaamse gemiddelde nog 6,6%. Die stijging is aanzienlijk kleiner dan bij de OOV. Ook bij de APB is er sinds 2004 een stagnatie van de tarieven vast te stellen. De verschillen tussen APB en OOV hebben er onder andere mee te maken dat de opbrengst van de personenbelasting sneller stijgt dan die van de onroerende voorheffing.

Uitgaven

De totale uitgaven van de gemeenten (gewone dienst) bedroegen in 2006 7,25 miljard euro of 1.200 euro per inwoner. Sinds 2000 stegen de uitgaven nominaal met

8.5 Aanvullende personenbelasting

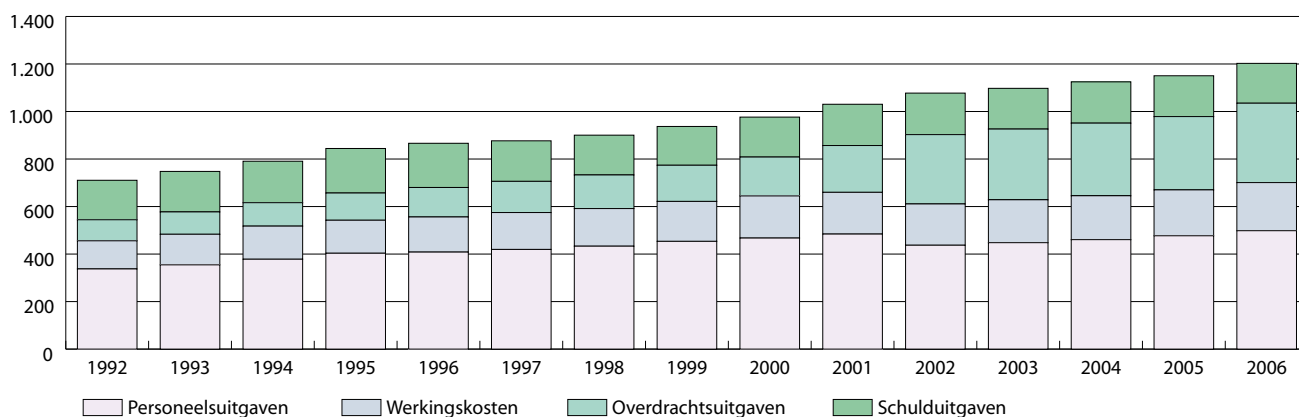
Evolutie van de aanvullende personenbelasting (tarief, in %) en de opbrengst van 1% APB per inwoner, nominale cijfers, in euro, van 1991 tot 2008.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

8.6 Uitgaven

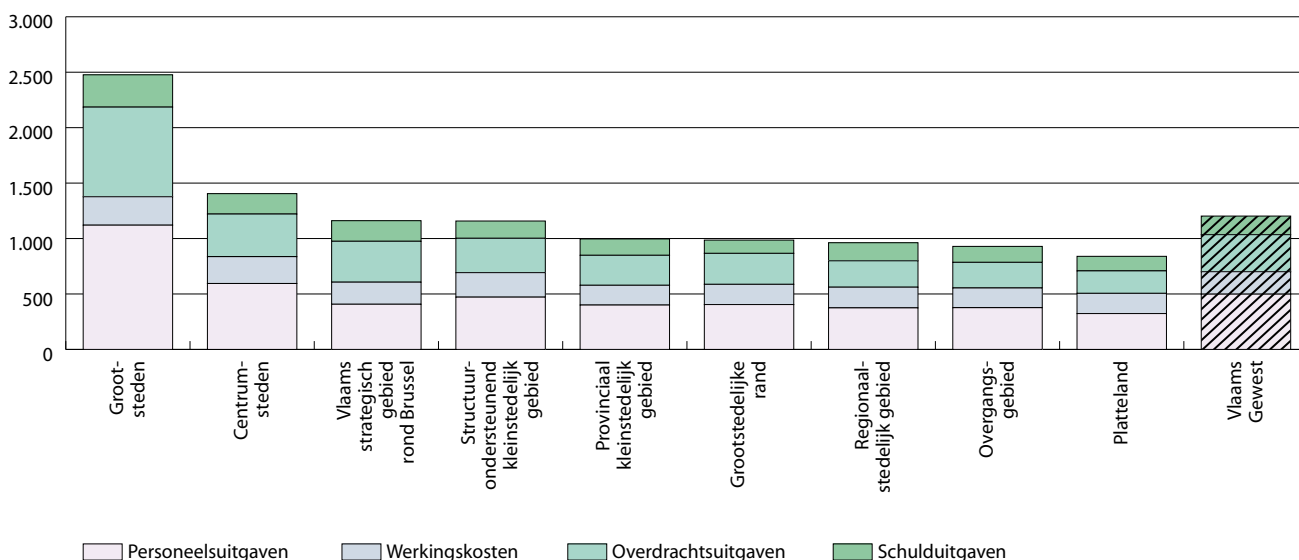
Evolutie van de gemeente-uitgaven (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) tussen 1992 en 2006, ingedeeld volgens economische groep, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

8.7 Uitgavengroepen

Gemeente-uitgaven (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) in 2006, volgens soort gemeente, ingedeeld volgens economische groep, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

23% (de ontvangsten met 31%). Dit komt neer op een jaarlijkse uitgavengroei van 3,5%.

Met een aandeel van 13% gaan de meeste uitgaven naar openbare schuld (kapitaalaflossingen en rentebetalingen), gevolgd door welzijn, "cultuur, jeugd en sport", onderwijs en algemeen bestuur (alle 12%).

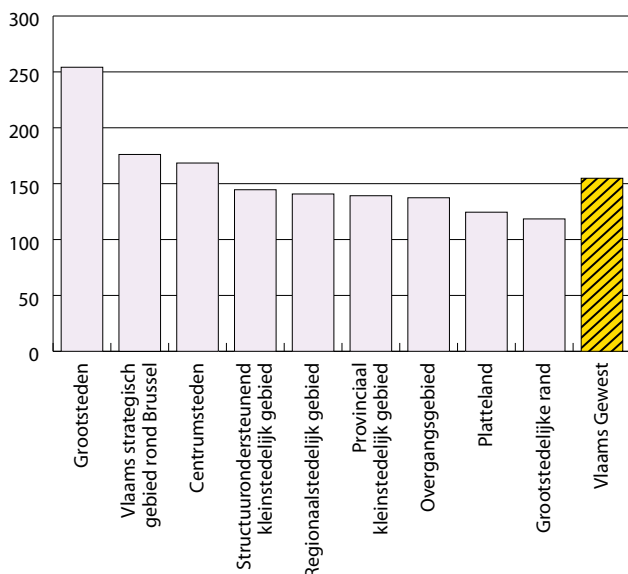
Als men de openbare schuld buiten beschouwing laat, zijn de sterkste stijgers sinds 2000 algemene diensten, verzekeringen en algemeen bestuur. Dalingen waren er vooral bij afvalwater, voeding-water en "landbouw, visserij en voedselvoorziening". De uitgaven van 2000 en 2006 zijn echter moeilijk vergelijkbaar. In 2000 waren de schulduitgaven voor projecten nog begrepen in de diverse uitgavencategorieën. Als voor wegeaanleg een lening

werd afgesloten, boekte men de bijbehorende financiële lasten onder de categorie verkeer en waterstaat. In 2006 is dit niet meer het geval. Alle schulduitgaven zijn nu naar één aparte categorie verhuisd (openbare schuld). Dit heeft tot gevolg dat de categorieën waarvoor het meest werd geleend (zoals afvalwater) fors daalden. Een ander gevolg is dat de investeringsuitgaven naar functie niet meer te achterhalen zijn uit de gewone dienst.

De uitgaven bestaan uit vier hoofdgroepen: **personeel**, **werking**, **overdrachten** en **schulden**. Personeels- en werkingskosten nemen in 2006 respectievelijk 41% en 17% van de totale uitgaven in beslag. De abrupte daling van de personeelskosten in 2002 (van 47% naar 41%) is volledig te wijten aan de politiehervorming, waarbij de lokale

8.8 Uitgaven schuld

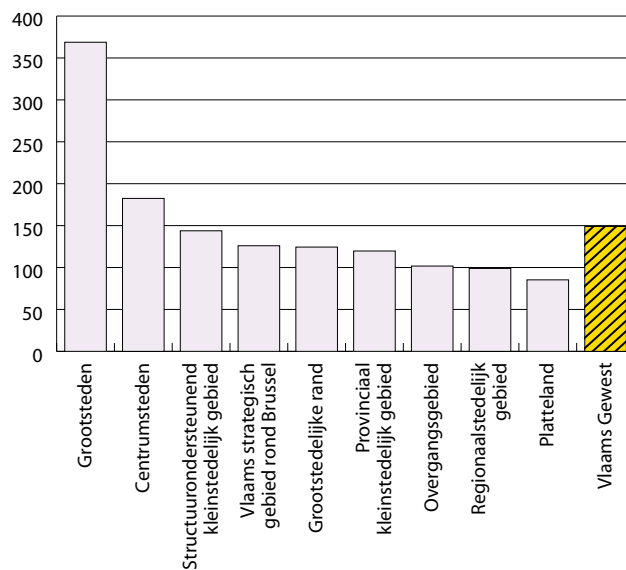
Gemeentelijke uitgaven openbare schuld (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) in 2006, volgens soort gemeente, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

8.9 Uitgaven welzijn

Gemeente-uitgaven welzijn (sociale zekerheid en bijstand + sociale hulp en gezinsvoorzieningen) (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) in 2006; volgens soort gemeente, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

politie verhuisde naar de politiezones. Daardoor werden de personeels- en andere kosten van de gemeentepolitie verhuisd naar de post “dotatie aan de politiezones” in de hoofdgroep overdrachten. De overdrachtuitgaven maken tussen 2001 en 2002 bijgevolg een sprong van 19% naar 27%. Een andere overdracht, de bijdrage aan de OCMW's, stijgt. Het aandeel van de schulduitgaven neemt af (14% in 2006, tegenover 17% in 2000).

Er zijn grote verschillen in de uitgaven volgens de soort gemeente. De grootsteden spenderen per inwoner meer dan het dubbele (2.480 euro) van het Vlaams gemiddelde (1.200 euro). Ook de centrumsteden (1.400 euro) overstijgen het gemiddelde. Het overgangsgebied en het platteland bevinden zich aan het andere uiteinde van het spectrum.

Ook in de groei van de uitgaven zijn er nogal wat verschillen. De uitgavengroei van de grootsteden ligt met 16% nog altijd duidelijk lager dan in andere gemeenten. Het Vlaamse gemiddelde is 23%. Het Vlaams strategisch gebied rond Brussel kent met 38% de hoogste groei. Bovendien zijn de uitgaven in de grootsteden ook de laatste jaren in verhouding tot het Vlaamse gemiddelde niet toegenomen. De centrumsteden hebben sinds 2000 hun uitgaven evenmin sterker doen toenemen dan het Vlaamse gemiddelde. De interest en de afbetalingen van de openbare **schuld** zijn het belangrijkste uitgavendomein in Vlaanderen als geheel. Ook in het overgangsgebied, het Vlaams strategisch gebied rond Brussel en het regionaalstedelijk gebied (rond centrumsteden), is dit de zwaarste uitgavenpost. Niettemin betalen de grootsteden nog altijd het meest af: 64% meer dan het Vlaamse gemiddelde.

Welzijn (waaronder de tussenkomst in het tekort van de OCMW's) is de tweede belangrijkste post op Vlaams

niveau. In de groot- en centrumsteden komt het eveneens op de tweede plaats. In deze steden wordt er per inwoner ook het meest aan uitgegeven in vergelijking met de andere gemeenten. In de kleine centra van het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied komt het op de derde plaats, net zoals in de grootstedelijke rand.

Uitgaven voor “**Cultuur, jeugd en sport**”, derde plaats in Vlaanderen, zijn het hoogst in de groot- en centrumsteden en het laagst op het platteland. Hoewel de grootsteden het meest per inwoner aan dit domein uitgegeven komt het er niet in de top-5 voor. In de centrumsteden en de kleinere steden (provinciaal en structuurondersteunend kleinstedelijk gebied) komt het op de eerste plaats in de gemeentelijke uitgaven. In het regionaalstedelijk gebied komt het op plaats 3.

Gemeentelijk **onderwijs** weegt vooral door in de grootsteden, waar het zelfs de belangrijkste uitgavenpost is. Antwerpen en Gent geven hieraan meer dan driemaal zoveel uit als gemiddeld. Maar ook in de grootstedelijke rand (tweede plaats) en het Vlaams strategisch gebied rond Brussel en het overgangsgebied (beide derde plaats) is het belangrijk.

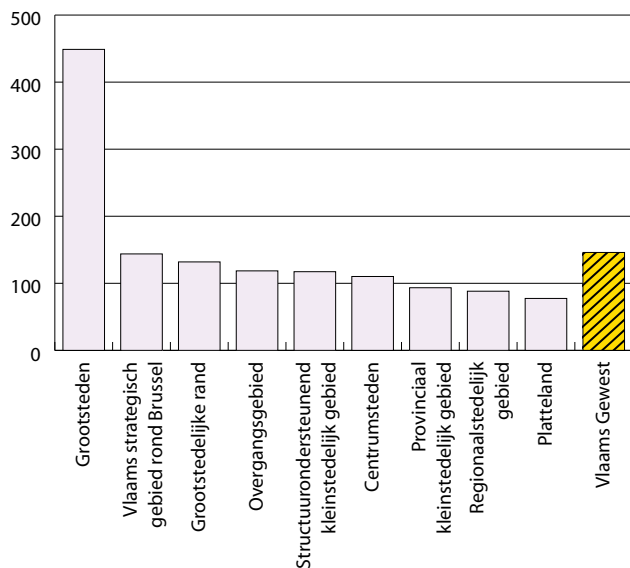
Saldo en schuld

In 2006 bedroeg het totale overschot (**saldo**) op de gemeenterekeningen bijna 700 miljoen euro of 115 euro per inwoner. Sinds 2000 is er een duidelijk stijgende tendens (2000: 33 euro over per inwoner). Het gaat hier wel over de gewone dienst, dat wil zeggen over de lopende uitgaven en ontvangsten.

In alle gebieden is het saldo positief. Het overschot is het grootst in het regionaalstedelijke gebied (170 euro

8.10 Uitgaven onderwijs

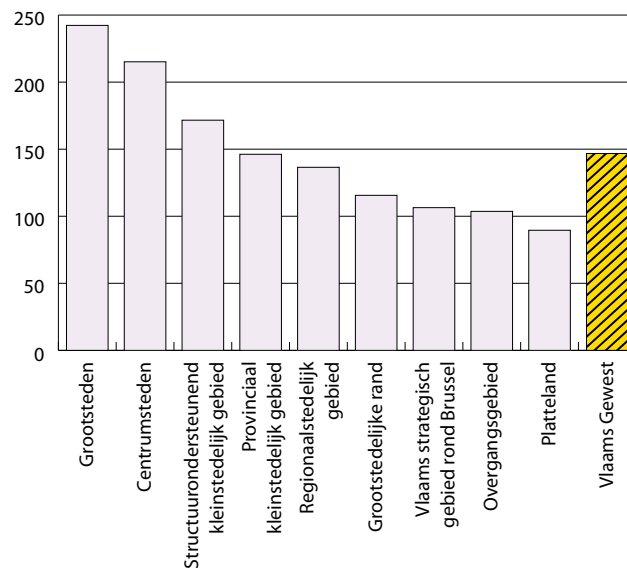
Gemeente-uitgaven onderwijs (primair, secundair, wetenschappelijk onderwijs+ onderwijs aan gehandicapten) (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) in 2006, volgens soort gemeente, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

8.11 Uitgaven cultuur, jeugd en sport

Gemeente-uitgaven cultuur, jeugd en sport (openbare bibliotheken + jeugd, volkscultuur en kunst) (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) in 2006, volgens soort gemeente, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

per inwoner), het platteland en de grootsteden (beide 140 euro). De grootstedelijke randgebieden kennen het kleinste surplus.

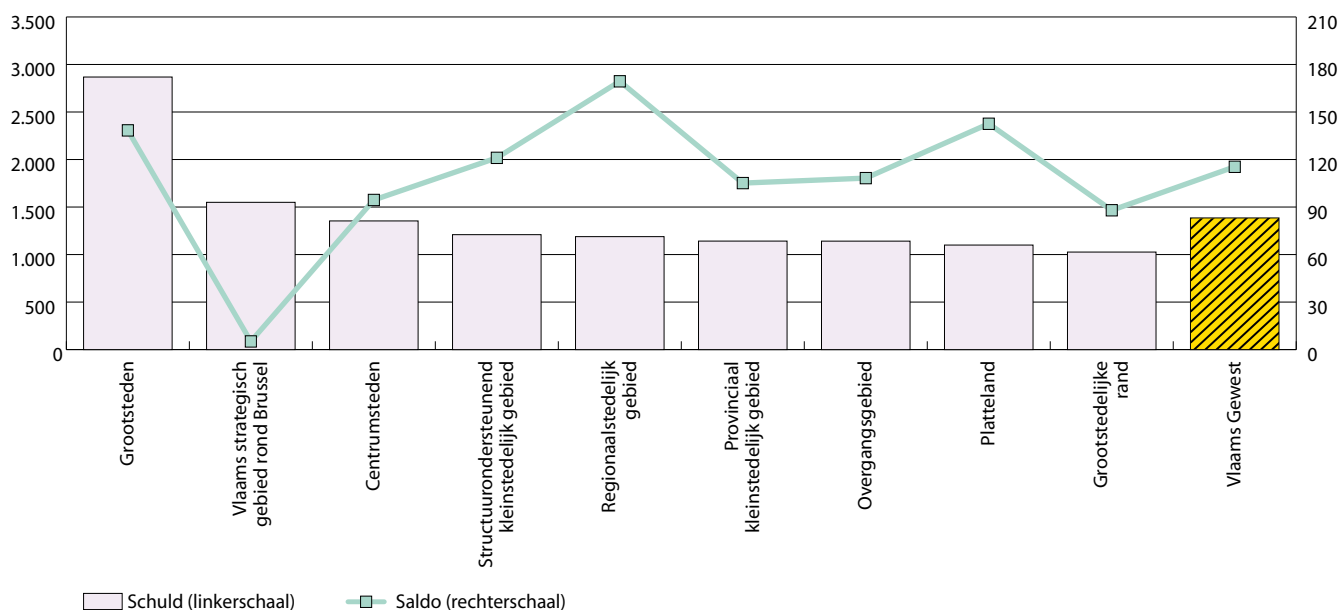
Een zeer belangrijke maatregel is de schuldovername door de Vlaamse overheid in het kader van het Lokaal Pact. Vlaanderen neemt immers de schulden over van

alle gemeenten ten belope van maximaal 100 euro per inwoner. Dit komt neer op een totaal van 615 miljoen euro.

In 2006 bedroeg de **schuld** van de gemeenten echter 8,4 miljard euro of zo'n 1.400 euro per inwoner. De impact van de schuldovername in 2008 (100 euro per

8.12 Saldo en schuld

Schuld (linkerschaal) (leningen ten laste van de gemeente + leasingschulden + diverse schulden op meer dan een jaar + aflossingen van leningen) en saldo (rechtterschaal) (nominale cijfers, eigen dienstjaar, gewone dienst, rekeningen) in 2006, volgens soort gemeente, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

8.13 Personeel gemeenten

Aandeel binnen het totale VTE, naar geslacht, arbeidsregime en statuut, in %, 2002 en 2007, telkens 4de kwartaal.

Gemeenten	2002	2007
Man	60	55
Vrouw	40	45
Statutair	49	45
Contractueel	22	26
Gesco	29	29
Voltijds	84	74
Deeltijds	16	26
Totaal VTE	53.806	49.507

Bron: RSZPPO.

inwoner) is dus vrij beperkt. De grootsteden (2.870 euro per inwoner), het Vlaams strategisch gebied rond Brussel (1.550 euro) en de centrumsteden (1.350 euro) dragen de zwaarste schuldenlast. Het platteland en de grootstedelijke rand hebben relatief beperkte schulden.

In de categorie grootsteden is er een groot verschil tussen Gent en Antwerpen. De schuld per inwoner is in Antwerpen (3.310 euro per inwoner) veel hoger dan in Gent (1.990 euro). Dit heeft te maken met het feit dat de hogere overheid de historische Gentse schuld heeft overgenomen, maar nooit voor Antwerpen.

Tussen 2000 en 2006 is de schuld met 4% toegenomen. In de grootsteden steeg de schuld met 2%, in de centrumsteden met 5%. In de grootstedelijke rand groeit de schuld het sterkst (+15%).

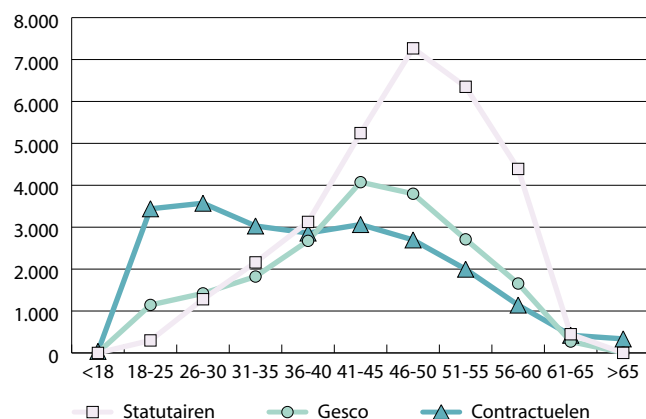
Personeel

De lokale besturen krijgen meer autonomie om op eigen maat een vernieuwend personeelsbeleid uit te bouwen, dat rekening houdt met de concrete noden en behoeften van de lokale gemeenschap.

Alle gemeenten samen stellen in 2007 ca. 50.000 voltijdsequivalenten (VTE) tewerk. Iets meer dan de helft daarvan is ingevuld door mannen en drie op vier is voltijds.

8.14 leeftijd gemeenten

Aantal gemeentelijke personeelsleden in koppen volgens statuut in leeftijdsgroepen, 2007.

Bron: SBOV, RSZPPO

Bijna de helft van de vrouwen werkt deeltijds tegenover een op de tien mannen. De helft van het personeel is statutair, een vierde is contractueel en het resterende kwart is gesubsidieerde contractueel.

Vergeleken met 2002 is het aantal VTE afgenomen, grotendeels toe te schrijven aan het overhevelen van personeel naar de politiezones. Verder zijn de trends: minder overwicht van mannen, steeds meer deeltijds en afname van het aandeel statutairen.

In de gemeenten in Vlaanderen tekent de vergrijzing van het personeelsbestand zich duidelijk af en dit vooral binnen de groep statutairen en gesubsidieerde contractuelen. De uitstroom van personeelsleden, vooral statutairen, is al volop aan de gang.

OCMW's

Financiën en begroting

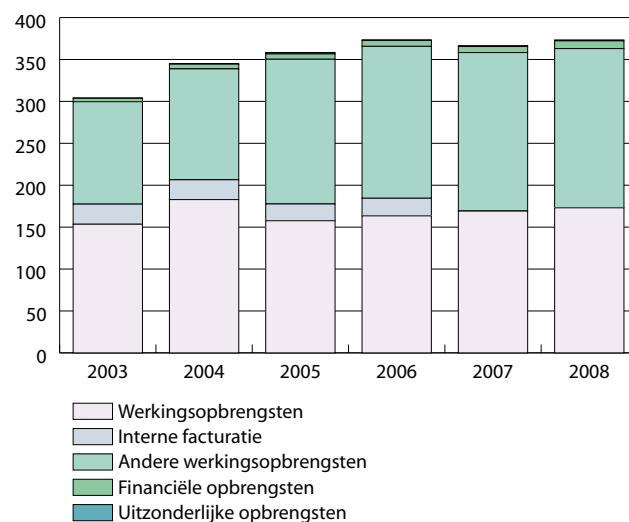
De totale opbrengsten van de OCMW's (zonder de **gemeentelijke bijdrage**) bedragen in 2008 naar schatting 370 euro per inwoner. Ter vergelijking: de gemeenteontvangsten belopen in 2006 1.320 euro per inwoner. De cijfers hebben betrekking op de OCMW-begrotingen. Bij de gemeentes ging het over de rekeningen.

De ontvangsten bestaan uit een tweetal belangrijke categorieën. De eerste categorie omvat de betalingen voor goederen en diensten die de OCMW's leveren (de werkingsopbrengsten of "omzet"). De andere categorie bestaat uit overdrachten van andere overheden en omvat onder meer de dotatie uit het Gemeentefonds en de subsidie voor leefloon ("overige werkingsop-

8.15 Opbrengsten OCMW's

Opbrengsten van de OCMW's (geconsolideerd exploitatiebudget) 2003-2008, naar rubrieken, in nominale euro per inwoner.

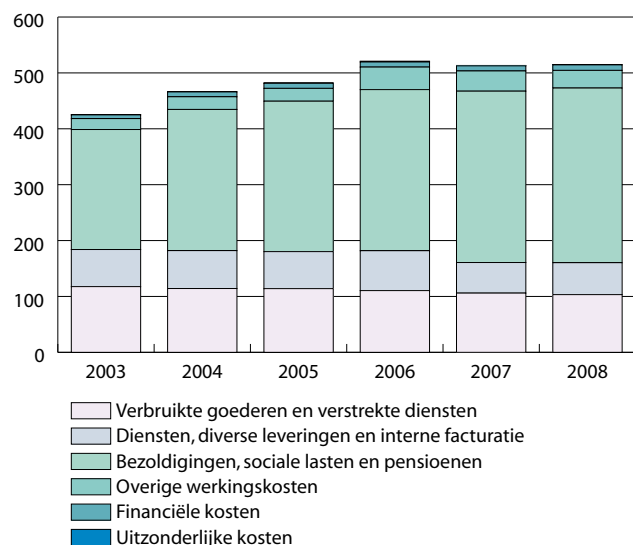
De steekproef bevat voor 2008 226 van de 308 OCMW's. Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten.

Bron: Dexia.

8.16 Kosten OCMW's

Kosten van de OCMW's (geconsolideerd exploitatiebudget) 2003-2008, naar rubrieken, in nominale cijfers, euro per inwoner. De steekproef bevat voor 2008 226 van de 308 OCMW's. Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten.

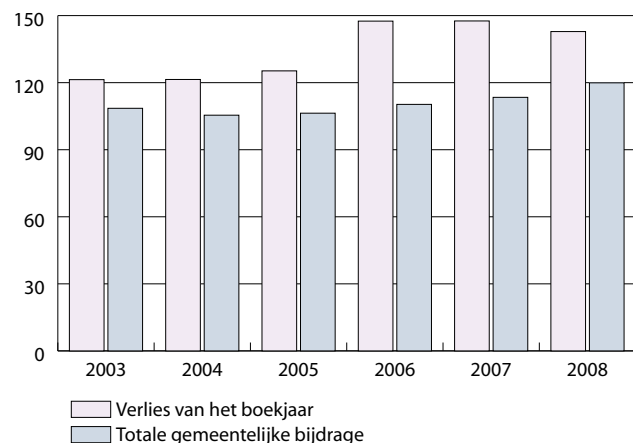

Bron: Dexia.

brenghen”). Het aandeel van de “omzet” in de totale opbrengsten bedroeg in 2008 46%. Dit aandeel is sinds 2003 – toen het nog 50% bedroeg – gedaald. Omgekeerd zijn uiteraard de overdrachten toegenomen in belang. Daarnaast is de gemeente wettelijk verplicht het tekort van het OCMW (grotendeels) bij te passen, maar deze bijdrage wordt niet bij de opbrengsten gerekend. In 2008 bedroeg deze bijdrage 120 euro per inwoner, tegenover 110 euro in 2003.

8.17 Financiële toestand OCMW's

Verlies van het boekjaar en gemeentelijke bijdrage (geconsolideerd exploitatiebudget) 2003-2008, nominale cijfers, in euro per inwoner. De steekproef bevat voor 2008 226 van de 308 OCMW's. Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten.

Bron: Dexia.

8.18 Personeel OCMW

Aandeel binnen het totale VTE naar geslacht, arbeidsregime en statuut, in %, 2002 en 2007, telkens 4de kwartaal.

OCMW	2002	2007
Man	20	20
Vrouw	80	80
Statutair	40	39
Contractueel	47	49
Gesco	13	12
Voltijds	71	58
Deeltijds	29	42
Totaal VTE	47.477	46.120

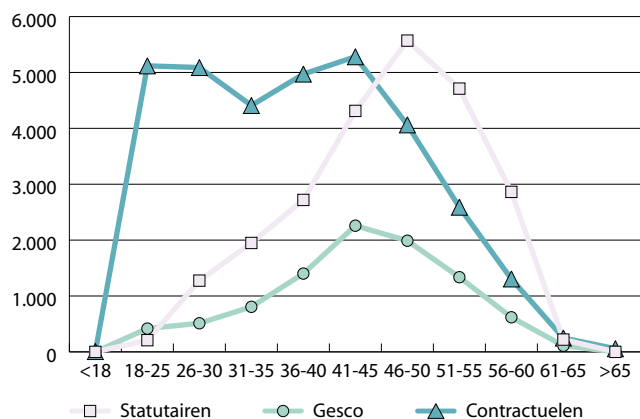
Bron: RSZPPO.

De kosten van de OCMW's bedragen 520 euro per inwoner in 2008. In 2003 was dit nog 425 euro (nominale). Tussen 2003 en 2008 zijn de uitgaven met 21% gestegen, of 4% per jaar. De opbrengsten van het OCMW (370 euro, zonder de gemeentelijke bijdrage) volstaan dus absoluut niet om de kosten te dekken. Die kosten stijgen ook met de bevolkingsomvang van de gemeente. Op het vlak van kosten bestaan twee grote categorieën. Als eerste zijn er de bezoldigingen, sociale lasten en pensioenen, goed voor 61% van de kosten. De tweede categorie, verbruikte goederen en verstrekte diensten, beslaat de kosten die gemaakt worden om de specifieke opdracht van het OCMW te vervullen. Ze komen dus rechtstreeks ten goede aan de OCMW-klanten. Die kosten hebben een aandeel van 20% in het totaal. Sinds 2003 is het belang van deze laatste categorie afgenomen. In 2003 bedroeg het nog 28%. Het aandeel van de bezoldigingen, enz. is daarentegen toegenomen van 50% tot 61%.

Alle OCMW's sluiten af met een verlies, dat gemiddeld zo'n 140 euro per inwoner bedraagt. Van 2003 tot 2006 nam dit tekort toe, om daarna licht af te nemen.

8.19 Leeftijd OCMW

Aantal personeelsleden bij OCMW en verenigingen van OCMW, in koppen, volgens statuut in leeftijdsgroepen, 2007.

Bron: SBOV, RSZPPO

Het verlies neemt toe met de grootte van de bevolking. Het grootste deel van deze verliezen wordt door de gemeente bijgepast. Wat overblijft, moet door de OCMW's uit hun eigen vermogen betaald worden.

Personeel

De OCMW's en verenigingen van OCMW's samen stellen meer dan 46.000 VTE te werk. Dat is iets minder dan de gemeenten. Er is een overgrote meerderheid vrouwen aan het werk. Een groot aandeel werkt deeltijds. De helft is contractueel, een derde statutair en de overige zijn gesco's.

Vergeleken met 2002 is het aantal VTE ongeveer gelijk gebleven. Het aandeel vrouwen bleef gelijk, en ook aan de samenstelling naar arbeidsstatuut veranderde niets. Vooral het arbeidsregime veranderde fors. Werkte in 2002 nog zeven op tien personeelsleden voltijds dan is dat nu geen zes op de tien meer.

OCMW's vertonen een zelfde trend als de gemeenten. Het grootste deel contractuele personeelsleden is jonger dan 45, terwijl het hoogste aantal statutairen te vinden is boven de 45. De uitstroom van de deze personeelsleden kondigt zich aan.

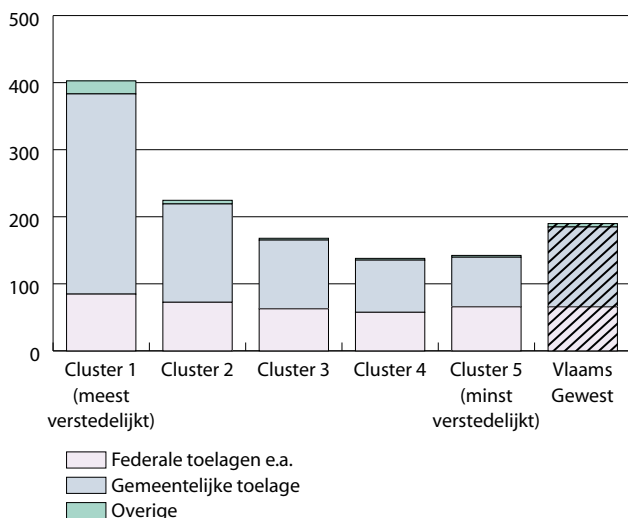
Politiezones

Financiën en begroting

De totale ontvangsten van de politiezones bedroegen in 2008 190 euro per inwoner (begrotingscijfers). De ontvangsten bestaan nagenoeg volledig uit overdrachten van

8.20 Ontvangsten politiezones

Ontvangsten van de politiezones (gewone begrotingen) in 2008, naar cluster, volgens economische groep, nominale cijfers, in euro per inwoner.

Bron: Dexia.

8.21 Personeel politie

Aandeel binnen het totale VTE naar geslacht, arbeidsregime en statuut, in %, 2004 en 2007, telkens 4de kwartaal.

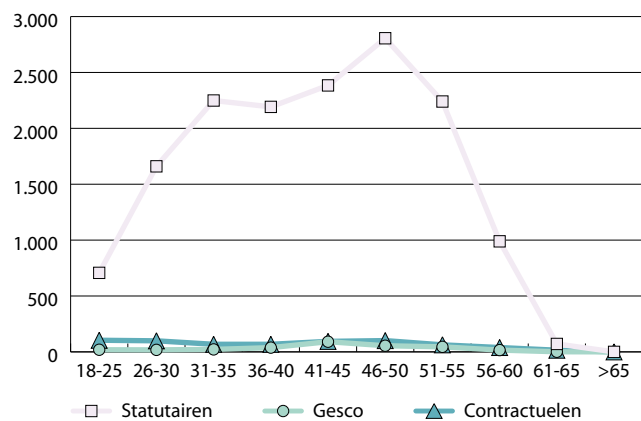
Politie	2004	2007
Man	80	77
Vrouw	20	23
Statutair	94	95
Contractueel	4	4
Gesco	2	1
Voltijds	-	94
Deeltijds	-	6
Totaal VTE	-	15.564

Bron: RSZPPO.

wege de federale en de gemeentelijke overheden. De **federale dotatie** is vastgelegd op basis van objectieve criteria. Dat is niet het geval voor de **gemeentelijke toelage**, die het sluitstuk van de begroting vormt. De wet bepaalt immers dat de gemeenten ervoor moeten zorgen dat de gewone begroting van de politiezones in evenwicht is. De gemeenten moeten dus het eventuele tekort "bijpassen". De gemeenten droegen in 2008 63% van de ontvangsten, de federale overheid 35%. Het gemeentelijke aandeel is tegenover 2003 met 3 procentpunten gestegen, het federale met een zelfde bedrag afgenomen. De politiezones worden ingedeeld in "clusters" volgens de graad van verstedelijking. Naarmate de verstedelijking toeneemt, stijgen de ontvangsten, maar ook de uitgaven. De minst verstedelijkte zones vormen daarop een uitzondering. Zij ontvangen dus iets meer dan de zones in de volgende cluster. De meest verstedelijkte zones (Antwerpen en Gent) ontvangen met 400 euro per inwoner het meest. Er is ook een stijgend aandeel van de gemeentelijke toelage naargelang de verstedelijkingsgraad. Antwerpen en Gent betalen dus het meest aan hun politiezones (74% van de ontvangsten). De minst verstedelijkte gemeenten dragen het minst bij (52%).

8.22 Leeftijd politie

Aantal personeelsleden bij de lokale politie, in koppen, volgens statuut in leeftijdsgroepen, 2007.

Bron: SBOV, RSZPPO.

Bijna alle middelen gaan naar personeel en werking. De **personeelskosten** bedroegen in 2008 161 euro per inwoner of 84% van de uitgaven. De **werkingskosten** beliepen 23 euro of 12% van het totaal.

Personeel

De lokale politie stelt ca. 16.000 VTE te werk. Deze zijn bijna allemaal statutair en voltijds. Drie op de vier personeelsleden zijn mannen.

Vergeleken met 2004 verandert het arbeidsstatuut niet, maar de samenstelling van het korps wordt iets vrouwelijker. Op drie jaar tijd is het aandeel vrouwen met 3 procentpunt gestegen.

Er is een redelijk evenwichtige verdeling over alle leeftijdsgroepen. Vanaf de leeftijd van 55 jaar is er wel duidelijk een daling op te tekenen omwille van de vervroegde uitstapmogelijkheden.

Provincies

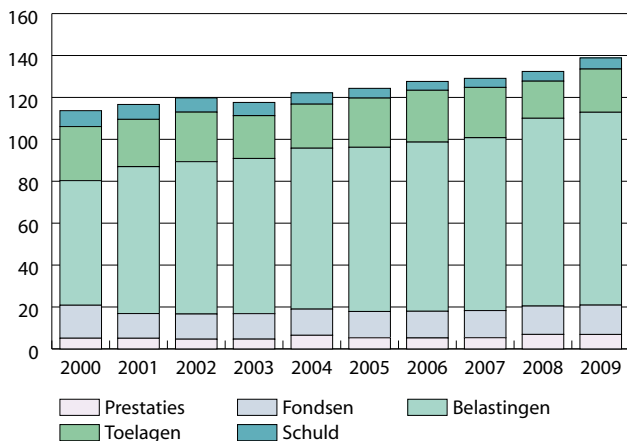
Financiën en begroting

De gewone ontvangsten volgens de begroting 2009 bedroegen 855 miljoen euro of 140 euro per inwoner. Ter vergelijking: de gemeenteontvangsten beliepen in 2006 1.320 euro per inwoner.

De ontvangsten vallen zoals bij de gemeenten uiteen in **prestatie-, overdrachts-, en schuldontvangsten**. Niet minder dan 91% komt in 2009 voort uit overdrachten, die op hun beurt worden ingedeeld in **fondsen, belastingen en toelagen**. De categorie fondsen (10% van de ontvangsten of 14 euro per inwoner) wordt volledig gevormd door het **Provinciefonds**. Dit fonds wordt gestijfd door de Vlaamse

8.23 Ontvangsten provincies

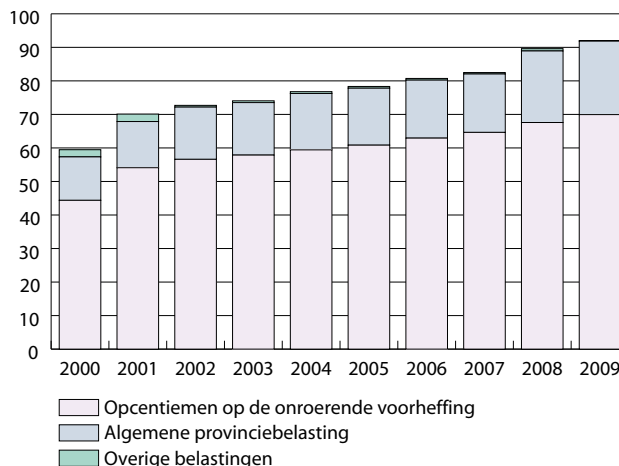
Ontvangsten van de provincies (gewone begrotingen), van 2000 tot 2009, volgens economische groep, nominale cijfers, in euro per inwoner.

Bron: Dexia, BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

8.24 Belastingen provincies

Evolutie van de provinciebelastingen (gewone begrotingen), van 2000 tot 2009, naar soort, per inwoner, nominale cijfers, in euro per inwoner.

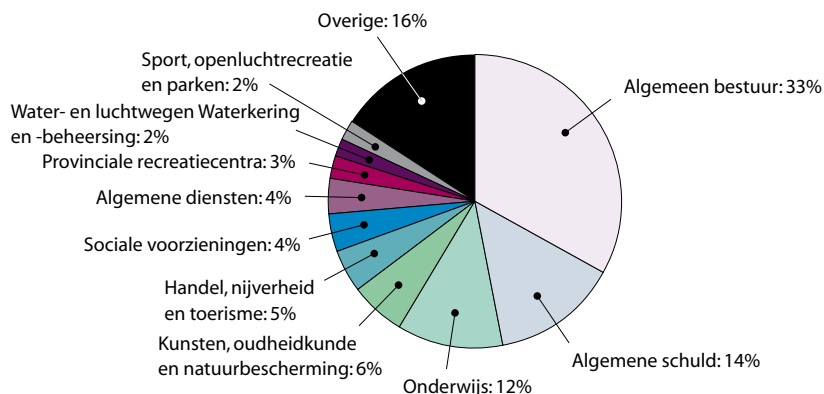
Bron: Dexia, BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

begroting, zoals ook voor het Steden- en Gemeentefonds het geval is. Het Vlaamse regeerakkoord bepaalde dat het Provinciefonds vanaf 2007 dezelfde groeivoet krijgt als de gemeentelijke fondsen, dat wil zeggen 3,5% per jaar. De tweede categorie, de provinciale belastingen, neemt 66% van de ontvangsten voor haar rekening (92 euro per inwoner). Ondanks de toename in absolute cijfers van het Provinciefonds blijft diens aandeel ongewijzigd, terwijl het aandeel van de belastingen toeneemt. De belastingen bestaan uit één **aanvullende belasting** (de **opcentiemen op de onroerende voorheffing**) en een aantal eigen belastingen. De basis waarop de onroerende voorheffing wordt geheven, is het **kadastraal inkomen**. De onroerende voorheffing wordt verdeeld onder het Vlaamse Gewest, de provincie en de gemeente. Voor elk onroerend goed wordt het gewestaandeel vermenigvuldigd met de opcentiemen, die elke gemeente en provincie autonoom vaststelt, om de ontvangsten ten gunste van het lokale bestuur te berekenen. De provinciale opcentiemen zijn aanzienlijk lager dan die van de gemeenten, maar nog altijd hoger dan het gewestaandeel. Gemiddeld bedragen ze in 2009 334 (of 334%). Dit houdt in dat het aandeel voor de (gemiddelde) provincie 3,34 groter is dan het gewestaandeel van de onroerende voorheffing. De opcentiemen op de onroerende voorheffing zijn binnen de belastingen goed voor een aandeel van 76%. De **eigen belastingen** worden volledig gedomineerd door de **algemene provinciebelasting**, die zowel burgers als bedrijven treft en een aandeel heeft van 24%. Vlaams-Brabant is de enige provincie die deze belasting heeft afgeschaft. De overige eigen belastingen zijn zo goed als verwaarloosbaar. De toelagen ten slotte hebben binnen de ontvangsten een aandeel van 15%.

De uitgaven lopen volgens de begrotingsgegevens 2009 op tot 898 miljoen euro of 150 euro per inwoner. De belangrijkste uitgavencategorieën zijn: algemene administratie, gevolgd door algemene schuld en onderwijs. Vier

8.25 Uitgaven provincies

Uitgaven van de provincies (gewone begrotingen) in 2009, volgens functiegroep, in %.

Bron: Dexia, BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

8.26 Personeel provincies

Aandeel binnen het totale VTE naar geslacht, arbeidsregime en statuut, in %, 2002 en 2007, telkens 4de kwartaal.

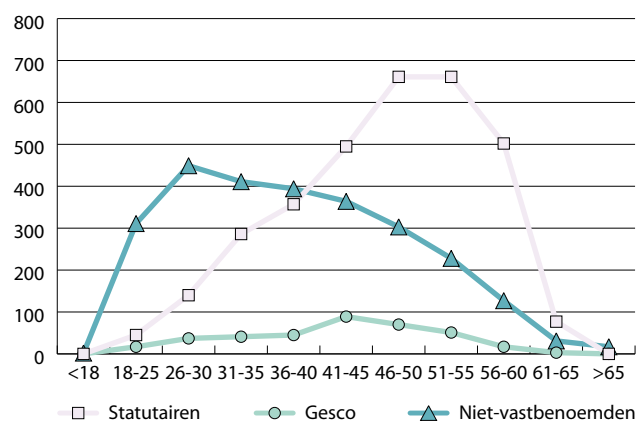
Provincies	2002	2007
Man	50	48
Vrouw	50	52
Statutair	60	58
Contractueel	34	36
Gesco	5	6
Voltijds	88	74
Deeltijds	12	26
Totaal VTE	5.030	4.786

Bron: RSZPPO.

van de vijf provincies vertoonden in 2009 een tekort op het eigen dienstjaar. Alleen West-Vlaanderen boekte een klein overschot. Voor de vijf provincies samen bedroeg het tekort 42 miljoen euro.

8.27 leeftijd provincies

Aantal personeelsleden bij de provincies, in koppen, volgens statuut in leeftijdsgroepen, 2007.

Bron: SBOV, RSZPPO.

Personeel

De provincies stellen ca. 5.000 VTE te werk. Dat is ongeveer een tiende van het personeel dat tewerkgesteld is bij de gemeenten. Een kleine meerderheid is vrouwelijk, drie op vier werkt voltijds. Meer dan de helft is statutair. Vergeleken met 2002 is het aantal VTE afgenomen. Het aandeel vrouwen nam toe, het aandeel statutairen nam af ten voordele van de contractuelen. Vooral het arbeidsregime veranderde sinds 2002. Werkte in 2002 nog bijna negen op tien personeelsleden voltijds dan is dat momenteel nog slechts iets meer dan zeven op tien.

Bij de provincies bevindt zich een meerderheid van statutaire personeelsleden in de leeftijdsgroep 46-55 jaar. De contractuele personeelsleden zijn vooral het sterkst aanwezig in de jongere leeftijdscategorieën.

Dienstverlening

Relaties met de burger

De beleidsmakers beogen een optimalisatie van de relatie tussen burger en bestuur. Het Gemeentedecreet biedt de gemeenten een aantal instrumenten om hier in

8.28 Klachtenbehandeling

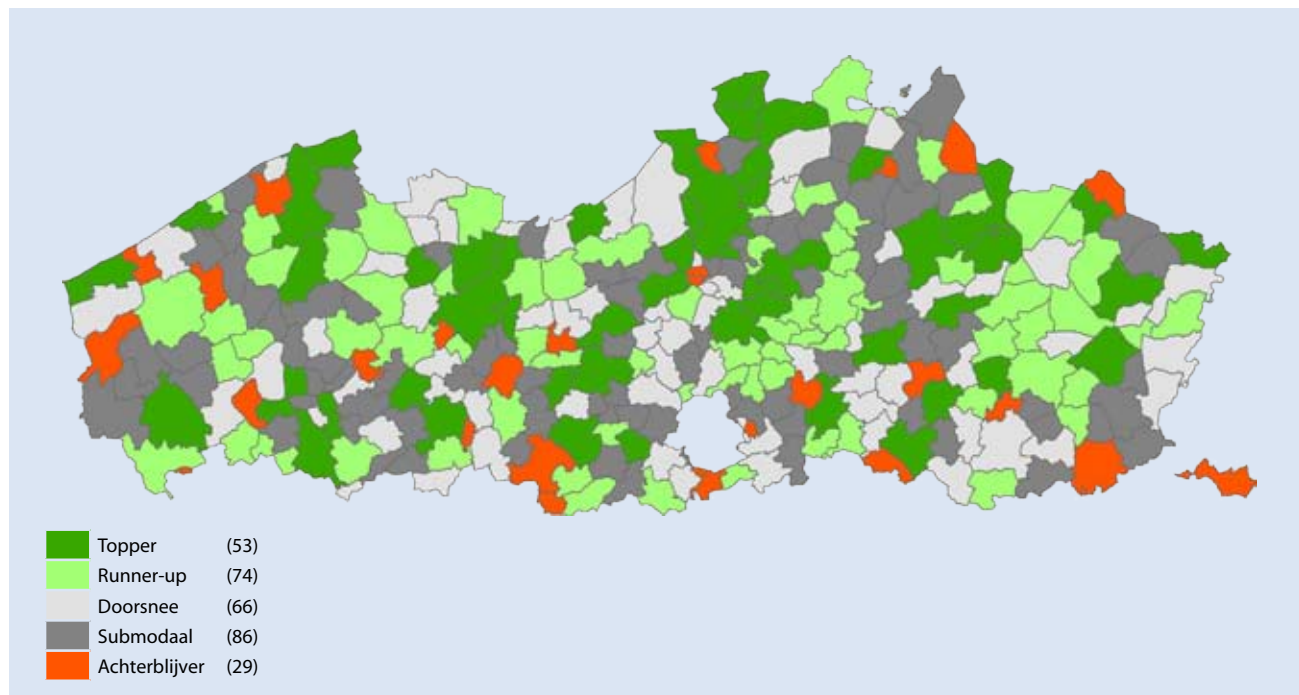
Aanwezigheid van een systeem van klachtenbehandeling volgens inwonercategorie, in %.

	vóór 1/1/2007	na 1/1/2007
< 10.000	14,3	38,2
10.001-15.000	25,8	46,3
15.001-20.000	23,3	65,1
20.001-30.000	39,5	56,8
> 30.001	39,5	71,1
Totaal	26,3	52,6

Bron: SBOV.

8.29 E-gov monitor

Indeling van de gemeenten in de vijf categorieën van de e-gov monitor, 2008.

Bron: Indigov

8.30 Inspraak

Geen	83,3
Enkel voorstellen	6,1
Enkel verzoekschriften	7,2
Voorstellen én verzoekschriften	3,4

Bron: SBOV.

te slagen. Het invoeren van een systeem van klachtenbehandeling is vandaag verplicht voor de gemeenten. Voor de invoering van het nieuwe decreet hadden een kwart van de gemeenten een systeem van klachtenbehandeling. Ondertussen is dit opgelopen tot de helft. De grote gemeenten staan een stuk verder dan de kleine.

Nieuw sinds de invoering van het Gemeentedecreet is dat inwoners voorstellen en vragen over de gemeentelijke beleidsvoering op de agenda van de gemeenteraad kunnen laten inschrijven en om deze agendapunten op de raad toe te lichten. Daarnaast kan elke inwoner verzoekschriften indienen bij de gemeenteraad. Aan voorstellen en verzoekschriften zijn bepaalde voorwaarden verbonden. In één op de zes gemeenten maakten burgers gebruik van deze inspraakmogelijkheid.

E-Gov

Een vlot hanteerbare en degelijk onderbouwde website is onmisbaar als een lokaal bestuur op een moderne manier op nieuwe uitdagingen wil inspelen.

De e-gov monitor toont dat het aanbod en de kwaliteit van de online informatie elk jaar verbetert, maar dat de uitbouw van een eLoket en de elektronische dienstverlening pijnpunten zijn. 38% van de lokale besturen heeft nog geen eLoket en de meeste bestaande eLoketten zijn erg summier. Burgers komen online dus al wel goed te weten wat hun rechten en plichten zijn, maar deze rechten en plichten ook online waarmaken, dat is voorlopig nog een brug te ver. De kleinere gemeenten hebben achterstand ten opzichte van de grotere gemeenten. ■

Samenleven in diversiteit

De Vlaamse samenleving is de jongste decennia grondig veranderd. Diversiteit is een onontkoombare realiteit geworden. De Vlaamse Regering wil via een 'actief en gedeeld burgerschap' en duidelijke 'rechten en plichten' harmonieus samenleven mogelijk maken. Maar de overheid kan dit niet alleen. Elke burger – 'nieuwe' of 'oude' Vlaming – wordt mee verantwoordelijk geacht.

Hier wordt achtereenvolgens stil gestaan bij de omvang van de vreemde bevolking, het samenleven in diversiteit, de maatschappelijke positie van vreemdelingen, het Vlaamse inburgeringsbeleid en de bijzondere groep van de woonwagewoners.

Vreemdelingen

Aanwezigheidscijfers

Begin 2008 woonden er in Vlaanderen 354.370 vreemdelingen (personen met een vreemde nationaliteit), goed voor 5,8% van de bevolking. Uitgezonderd van de lichte daling begin jaren 2000 is het aantal **vreemdelingen** de laatste twintig jaar onafgebroken gestegen. Sinds 2002 is het aantal vreemdelingen met bijna 30% gestegen. Vlaanderen is vandaag het gewest waar in absolute aantallen het meeste vreemdelingen wonen. Het relatieve aandeel vreemdelingen ligt in het Brusselse Hoofdstedelijke en Waalse Gewest met respectievelijk 28,1 en 9,3% wel nog een pak hoger dan in het Vlaamse Gewest. Alles samen woonden er begin 2008 in België 971.448 personen met een vreemde nationaliteit of 9,1% van de totale bevolking.

Bijna één op drie vreemdelingen in Vlaanderen heeft vandaag de Nederlandse nationaliteit (31%). Daarna volgen de Marokkanen (8%), de Italianen (7%), de Turken (6%) en de Fransen (5%). Terwijl het aandeel van de Nederlanders de afgelopen tien jaar met 6 procentpunten is toegenomen, is het aandeel van de Marokkanen en Turken respectievelijk met 8 en 7 procentpunten gedaald. Dat laatste is voornamelijk het gevolg van het feit dat een groot deel van hen in de afgelopen jaren Belg is geworden.

Anno 2008 komt bijna twee op drie vreemdelingen (65%) uit een lidstaat van de Europese Unie. Deze europeanisering van de vreemdelingen neemt elk jaar nog toe.

In deel 1.3 van deze VRIND toont kaart 1.32 het aandeel vreemdelingen per gemeente. Dat ligt het hoogst in de stad Antwerpen, de grensstreek met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg, Midden-Limburg en de rand rond Brussel. Ook Gent en de centrumsteden scoren vrij hoog. De nationaliteit van de vreemdelingen verschilt

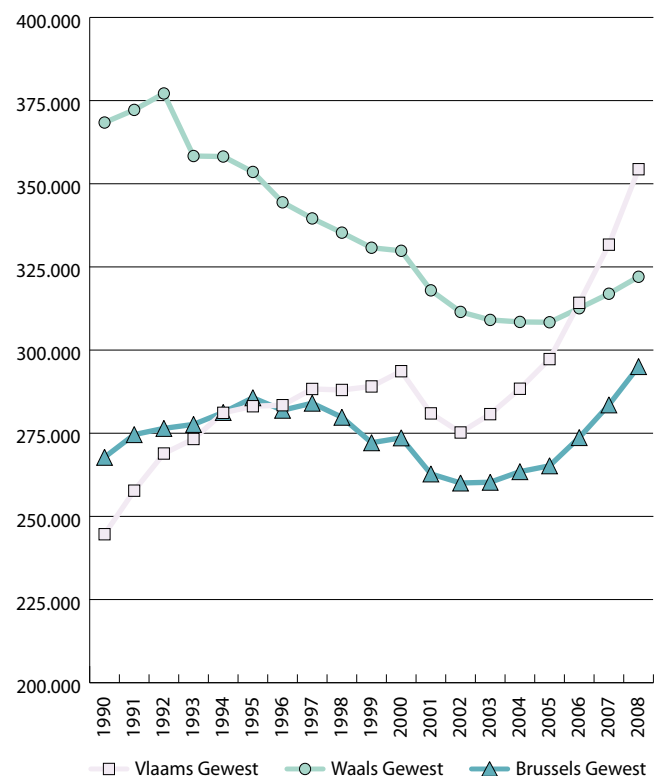
behoorlijk van regio tot regio. Aan de grens met Nederland gaat het vooral om Nederlanders, in de rand rond Brussel om EU-burgers. De niet-Europese vreemdelingen wonen hoofdzakelijk in de centrumsteden.

Vergeleken met de buurlanden ligt het aandeel vreemdelingen in Vlaanderen ongeveer op het niveau van Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, maar duidelijk onder dat van Duitsland en Luxemburg. In Luxemburg hebben goed vier op tien inwoners een vreemde nationaliteit. Het opvallend Europese karakter van de vreemde bevolking in Vlaanderen en België wordt enkel nog overtroffen in Luxemburg (86%). In Ierland en Malta ligt het aandeel EU-burgers binnen de vreemdelingen op hetzelfde niveau als bij ons. In alle andere EU-landen ligt het aandeel EU-burgers duidelijk lager.

Deze cijfers slaan enkel op de personen met een vreemde nationaliteit en dus niet op alle **personen van vreemde herkomst**.

8.31 Vreemdelingen naar gewest

Evolutie van het aantal personen met vreemde nationaliteit in de gewesten, van 1990 tot 2008, telkens op 1 januari.

Bron: ADSEI.

8.32 Vreemdelingen in West-Europa

Aandeel personen met vreemde nationaliteit in de totale bevolking op 1 januari 2007 in % en aantal naturalisaties per 1.000 inwoners in 2007, in West-Europa.

	Aandeel vreemdelingen in totale bevolking	Naturalisaties per 1.000 Inwoners
Vlaams Gewest	5,4	2,3
België	8,8	3,4
Frankrijk	5,8	2,3*
Duitsland	8,8	1,5*
Luxemburg	41,6	2,6
Nederland	4,2	1,9
Verenigd Koninkrijk	6,0	2,7

*Cijfers voor 2006.
Bron: Eurostat.

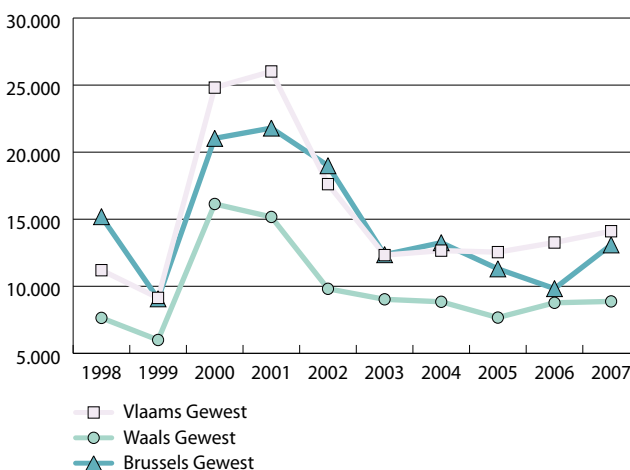
Zo hebben heel wat vreemdelingen in de loop der jaren de Belgische nationaliteit verworven. Het aantal **naturalisaties** kende een piek in 2000 en 2001. Sinds 2005 is het aantal naturalisaties in het Vlaamse Gewest weer licht gestegen.

Als het aantal naturalisaties afgezet wordt ten opzichte van de totale bevolking, zit Vlaanderen met iets meer dan twee naturalisaties per 1.000 inwoners ergens tussen de andere West-Europese landen in. België in zijn geheel scoort hier wel duidelijk hoger.

Als bij het aandeel vreemdelingen (personen met een vreemde nationaliteit) ook de genaturaliseerden

8.34 Naturalisaties

Evolutie van het aantal tot Belg genaturaliseerde vreemdelingen naar gewest, van 1998 tot 2007.

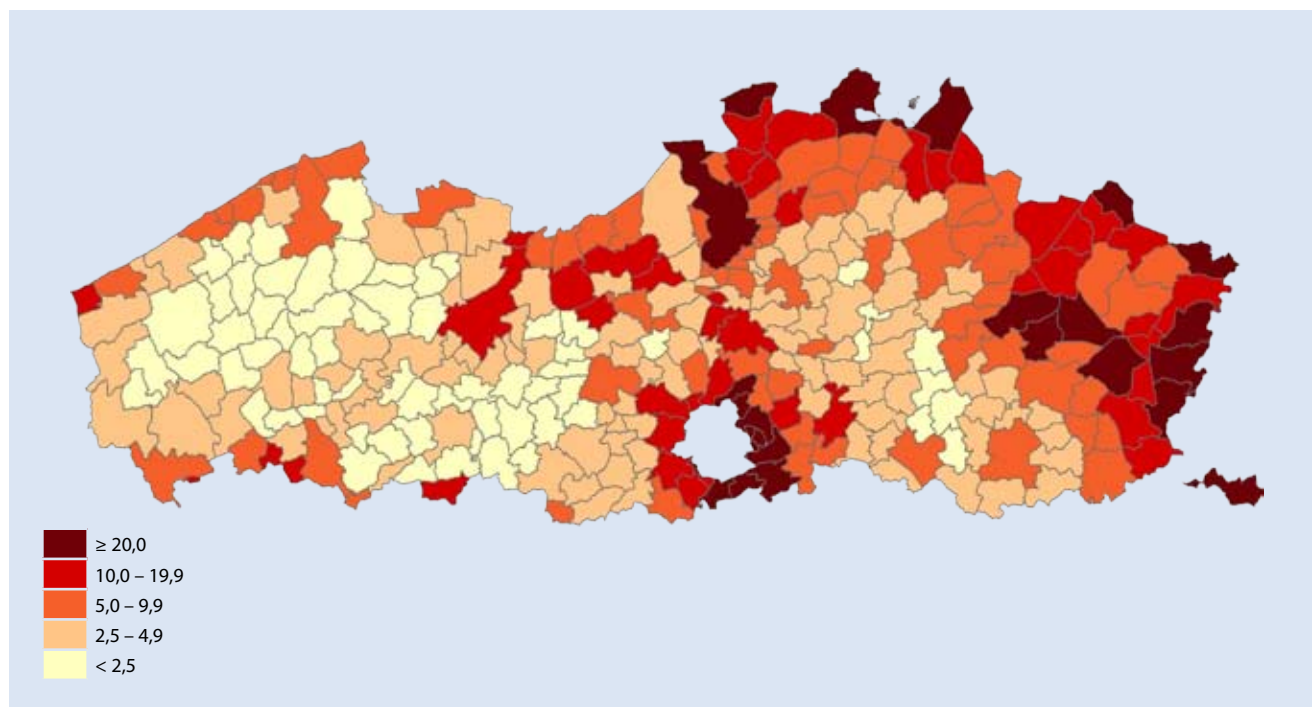

Bron: ADSEI.

worden geteld, komt men tot het aandeel personen dat geboren is met een andere dan de Belgische nationaliteit. Begin 2004 ging het samen om 8,6% van de Vlaamse bevolking. Telt men daarbij ook de personen die Belg zijn vanaf hun geboorte maar een moeder hebben die zelf bij haar geboorte een vreemde nationaliteit had, komt men in 2004 in totaal aan 10,3% van de bevolking.

8.33 Aandeel personen van vreemde herkomst

Aandeel personen van vreemde herkomst* in de totale bevolking per gemeente in het Vlaamse Gewest, op 1 januari 2004, in %.

*Het gaat om de som van de vreemdelingen (personen met vreemde nationaliteit), de genaturaliseerden en de nog thuiswonende personen die Belg zijn bij geboorte maar waarvan de moeder bij haar geboorte een vreemde nationaliteit had.

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

In 2004 was één op vijf van de personen van vreemde herkomst (personen met vreemde nationaliteit, genaturaliseerden en Belgen met moeder van vreemde herkomst) afkomstig uit Nederland (21%). Daarna volgen de personen afkomstig uit Marokko (15%), Turkije (13%), Italië (7%) en Frankrijk (5%). Net de helft van de personen van vreemde herkomst, komt uit een lidstaat van de Europese Unie.

De geografische spreiding van het aandeel personen van vreemde herkomst loopt sterk gelijk met de spreiding van het aandeel vreemdelingen (personen met een vreemde nationaliteit). Het gaat vooral om Midden-Limburg, de grens met Nederland in de provincies Limburg en Antwerpen, de stad Antwerpen en de rand rond Brussel. In Genk loopt het aandeel personen van vreemde herkomst op tot bijna de helft van de inwoners (46%). In de stad Antwerpen gaat het om 26% van de bevolking, in Gent om 16%. In Genk gaat het vooral om personen afkomstig uit Zuid-Europa en Turkije, in Antwerpen om personen afkomstig uit Marokko, in Gent om personen afkomstig uit Turkije.

In al deze cijfers wordt geen rekening gehouden met asielzoekers waarvan de procedure loopt en personen die onwettig in ons land verblijven. Begin 2008 lag het aantal asielzoekers in de procedure die hun woonplaats in het Vlaamse Gewest hebben op 30.117. Over de tweede groep zijn geen Vlaamse cijfers beschikbaar. Schattingen voor geheel België spreken van 100.000 tot 110.000 personen (Van Meeteren e.a., 2008).

In- en uitstroom van vreemdelingen

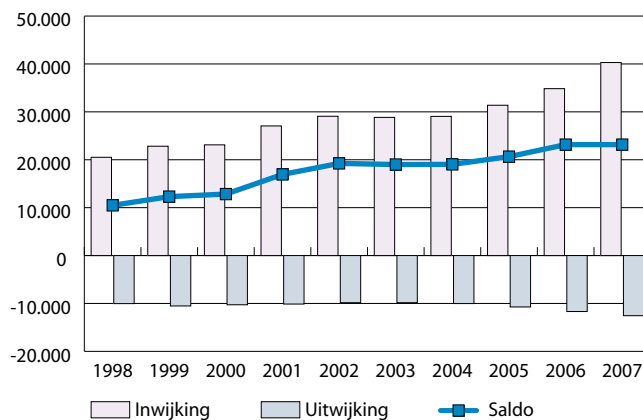
Vreemdelingen komen om verschillende redenen naar België: om te werken, om een gezin te vormen of er zich mee te herenigen, om te studeren of om als vluchteling asiel aan te vragen. Tegelijk verlaten ook heel wat vreemdelingen – al dan niet gedwongen – ons land.

In de loop van 2007 kwamen 40.297 vreemdelingen (personen met een vreemde nationaliteit) zich vanuit het buitenland langdurig (meer dan 3 maanden) in het Vlaamse Gewest vestigen. Tegelijk zijn 12.554 vreemdelingen vanuit het Vlaamse Gewest naar het buitenland getrokken. De jongste jaren is de **externe inwijking** van vreemdelingen opvallend gestegen. Op tien jaar tijd is de instroom zelfs zo goed als verdubbeld. De uitwijking bleef al die tijd min of meer stabiel.

In 2008 werden in België 12.252 nieuwe **asielaanvragen** ingediend. Sinds 2006 ligt het aantal aanvragen terug op het niveau van voor de grote piek in de periode 1998-2001. Aangezien slechts één aanvraag per gezin wordt ingediend, ligt het aantal betrokken personen wel hoger. De herkomst van de asielaanvragers is zeer divers, maar de meest voorkomende landen zijn Rusland (13%), Irak (9%), Afghanistan (7%), Guinee, Iran, Congo en Servië (elk 5%). Een bijzondere groep vormen de 470 niet-begeleide minderjarige asielzoekers.

8.35 In- en uitwijking van vreemdelingen

Evolutie van het aantal personen met vreemde nationaliteit dat zich van buiten België in het Vlaamse Gewest is komen vestigen (exclusief asielzoekers en erkende vluchtelingen), het aantal personen met vreemde nationaliteit dat vanuit het Vlaamse Gewest uit België is vertrokken en het saldo van beide bewegingen, van 1998 tot 2007, telkens op 1 januari.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

In 2007 werden in België relatief gezien duidelijk meer asielaanvragen ingediend dan in de buurlanden. Enkel Luxemburg scoorde ongeveer even hoog als België.

Slechts een minderheid van de asielaanvragers wordt uiteindelijk ook als **vluchteling** erkend. In 2008 werden in totaal 2.143 dossiers positief beoordeeld. Aan nog eens 394 vreemdelingen werd het sinds oktober 2006 bestaande **subsidiare beschermingsstatuut** toegekend. Het gaat om personen die geen beroep kunnen doen op de gewone asielprocedure maar waarvan gedacht wordt dat zij bij terugkeer naar hun eigen land gevaar lopen. Nog in 2008 werd aan 8.369 personen een tijdelijk of definitief verblijfsrecht toegekend omwille van een onredelijk langdurige asielprocedure of om medische of andere humanitaire redenen. Dat aantal ligt goed een kwart lager dan in 2007.

8.36 Asiel en erkenning in West-Europa

Absoluut aantal asielaanvragen en positieve beslissingen in 2007 en aantal asielaanvragen per 1.000 inwoners ten opzichte van de totale bevolking, in 2007, in West-Europa.

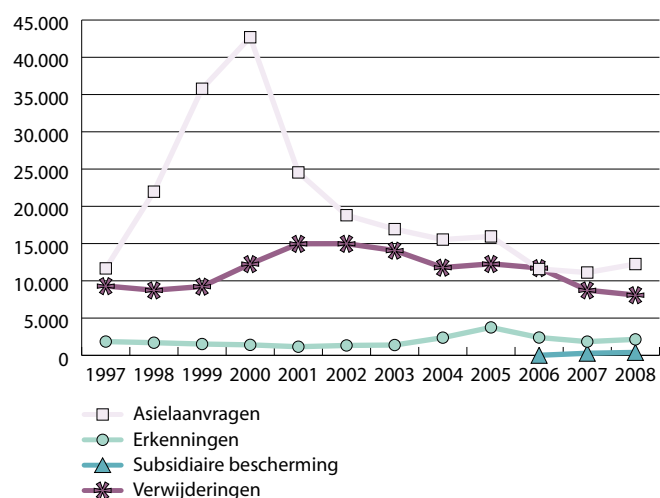
	Aantal nieuwe asielaanvragen	Aantal nieuwe asielaanvragen per 1.000 inwoners	Aantal positieve beslissingen
België	11.115	1,1	1.841
Frankrijk	29.160	0,5	3.350
Duitsland	19.165	0,2	7.870
Luxemburg	425	0,9	540
Nederland	7.100	0,4	4.345*
Verenigd Koninkrijk	27.905	0,5	6.805

*Cijfer voor 2006.

Bron: Dienst Vreemdelingenzaken, Eurostat.

8.37 Asielaanvragen, erkenningen en verwijderingen

Evolutie van het aantal asielaanvragen, het aantal asielerkenningen, het aantal toekenningen van het subsidiaire beschermingsstatuut en het aantal personen dat op een door de overheid georganiseerde of begeleide manier België heeft verlaten, van 1998 tot 2008.

Bron: Dienst Vreemdelingenzaken, Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en Staatlozen, Vaste Beroepscommissie voor Vluchtelingen.

Naast de vele duizenden personen die op eigen kracht ons land verlieten, werden in 2008 in totaal 8.093 personen op een door de overheid georganiseerde of begeleide manier van het Belgische grondgebied verwijderd. Het gaat onder meer om personen wiens asielaanvraag werd afgewezen of die hun procedure voortijdig beëindigden en personen die onwettig in ons land verbleven. Het aantal **verwijderingen** is de laatste jaren licht gedaald.

8.38 Gedeeld burgerschap

Bevraging van interetnische contacten en discriminatie-ervaringen bij autochtone Vlamingen uit minder bemiddelde wijken, personen van Turkse herkomst en personen van Marokkaanse herkomst in Antwerpen, Gent en Genk, in %, in 2008.

	Personen van Turkse herkomst	Personen van Marokkaanse herkomst	Autochtonen uit minder bemiddelde wijken
Interetnische contacten			
• doet dagelijks babbeltje met burens uit andere gemeenschap (enkel diegenen met burens uit andere gemeenschap)*	25,0	21,1	7,1
• doet nooit babbeltje met burens uit andere gemeenschap (enkel diegenen met burens uit andere gemeenschap)*	7,8	13,6	43,6
• is lid van vereniging met minstens helft leden uit andere gemeenschap* (enkel diegenen die lid zijn van vereniging)	38,2	40,8**	14,5
Discriminatie-ervaringen			
• heeft zich minstens 1 keer in de voorbije 12 maanden gediscrimineerd gevoeld	43,7	48,4**	32,8
• vindt dat de politie strenger is voor mensen van Turkse/Marokkaanse herkomst dan voor mensen van Vlaamse herkomst	56,4	66,8	19,4
• vindt dat mensen van Turkse/Marokkaanse herkomst door huiseigenaars vaker worden afgewezen dan mensen van Vlaamse herkomst wanneer ze een woning willen huren	55,8	75,6	73,0***
• vindt dat mensen van Turkse/Marokkaanse herkomst op televisie en in kranten negatiever worden voorgesteld dan mensen van Vlaamse herkomst	66,7	85,2	40,4

* Andere gemeenschap: mensen van Turkse of Marokkaanse herkomst voor autochtonen, autochtone Vlamingen voor personen van Turkse of Marokkaanse herkomst.

** Verschil tussen personen van Turkse en Marokkaanse herkomst niet significant.

*** Enkel verschil tussen autochtonen en personen van Turkse herkomst significant.

Bron: Vancluysen e.a., 2009.

Gedeeld en actief burgerschap

De Vlaamse Regering wil tot één samenleving komen, waarbij iedereen – autochtone en ‘nieuwe’ Vlamingen – mét elkaar samenleeft en het burgerschap deelt.

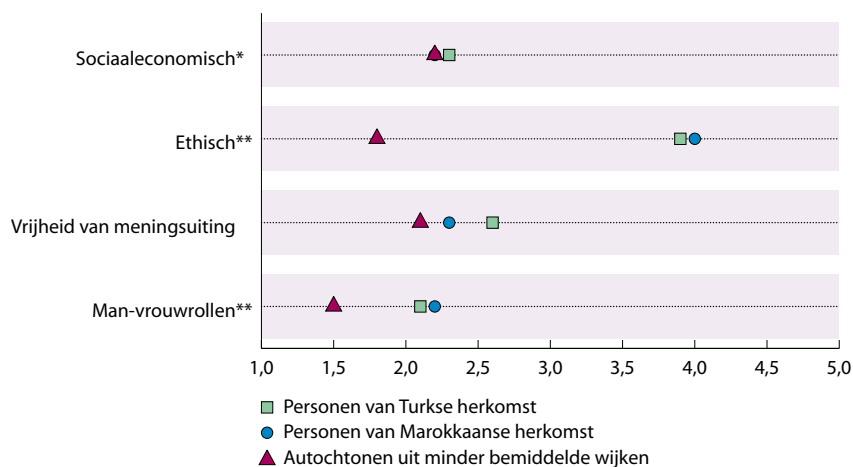
Uit de SCV-survey van 2008 blijkt dat iets meer dan de helft van de Vlamingen mensen uit andere culturen zien als een verrijking voor de samenleving. Dat cijfer ligt op hetzelfde niveau als in 2004 en iets hoger dan in 2002. Een kwart van de bevolking is er van overtuigd dat migranten bijdragen tot de welvaart in ons land. Bijna zes op tien vindt Turken en Marokkanen als men ze leert kennen vriendelijke mensen.

Een kwart van de bevolking staat echter zeer wantrouwig tegenover migranten. Het wantrouwen neemt toe met de leeftijd en ligt hoger bij lager geschoolden. In deel 1.1 van deze VRIND worden de resultaten van de SCV-vragenmodule over migranten meer uitgebreid besproken.

Een belangrijke voorwaarde om te komen tot een gedeeld en actief burgerschap is de aanwezigheid van contacten tussen mensen uit de verschillende gemeenschappen. Uit de eerste resultaten van de Survey Integratie 2008 blijkt dat personen van Marokkaanse en Turkse herkomst meer contact hebben met autochtone Vlamingen dan omgekeerd. Een kwart van de personen van Turkse herkomst praat dagelijks met zijn of haar autochtone burens. Bij de personen van Marokkaanse herkomst gaat het om goed 1 op 5 personen. Bij de autochtone Vlamingen ligt dat een pak lager. Goed 4 op 10 autochtonen spreekt nooit met zijn of haar burens uit een andere gemeenschap. Ook het lidmaatschap van verenigingen met meer dan de helft leden uit de andere gemeenschap ligt bij de personen van vreemde herkomst duidelijk hoger dan bij de autochtone Vlamingen.

8.39 Waardeoriëntaties

Houding op sociaaleconomisch en ethisch vlak, houding tegenover de vrijheid van meningsuiting en tegenover man-vrouwrollen bij autochtone Vlamingen uit minder bemiddelde wijken, personen van Turkse herkomst en personen van Marokkaanse herkomst in Antwerpen, Gent en Genk, in 2008. Waarde 1 = uiterst progressief, waarde 5 = uiterst conservatief. Het gaat telkens om de gemiddelde houding op een aantal met het thema verbonden uitspraken.

*Verschil tussen de drie groepen niet significant. **Verschil tussen personen van Turkse en Marokkaanse herkomst niet significant.
Bron: Vancluysen e.a., 2009.

Als nagegaan wordt hoe de drie groepen staan tegenover een aantal maatschappelijke waarden, blijkt vooreerst dat zij op sociaaleconomisch vlak een gemeenschappelijke progressieve houding delen. Op ethisch vlak echter zijn de verschillen tussen autochtonen en personen van vreemde herkomst groot. Als het gaat over abortus en euthanasie primeert bij de autochtonen veel meer dan bij de personen van vreemde herkomst de individuele keuzevrijheid. Wat betreft de vrijheid van meningsuiting nemen de drie groepen elk een eerder progressief standpunt in, al zijn er toch verschillen. Autochtonen blijken de grootste voorstanders van vrije meningsuiting.

Meer dan 4 op 10 personen van vreemde herkomst voelde zich in het jaar voor de bevraging minstens 1 keer het slachtoffer van **discriminatie**. Tweederde van de personen van Marokkaanse herkomst vindt dat de politie strenger is voor personen van hun gemeenschap dan voor autochtone Vlamingen. Driekwart vindt dat personen van hun gemeenschap door huiseigenaars vaker worden afgewezen dan autochtone Vlamingen. Liefst 85% van de personen van Marokkaanse herkomst vindt dat personen uit hun gemeenschap negatiever in beeld worden gebracht in de media dan autochtone Vlamingen. Deze aandelen liggen bij de personen van Turkse herkomst telkens iets lager.

Mét elkaar samenleven, impliceert ook dat ‘nieuwe’ Vlamingen actief en volwaardig aan de Vlaamse samenleving kunnen participeren. Nog steeds blijkt de maatschappelijke positie van vreemdelingen (personen met een vreemde nationaliteit) en personen van vreemde herkomst op een aantal belangrijke domeinen minder gunstig dan die van autochtone Vlamingen. En ook tussen vreemdelingen onderling bestaan duidelijke verschillen:

terwijl de EU-burgers veelal gelijke tred kunnen houden met de Vlamingen, hinken de niet-EU-burgers vaak (ver) achterop.

Nationaliteit speelt een belangrijke rol op de arbeidsmarkt, vooral dan voor mensen met een nationaliteit van buiten de Europese Unie. Bij die groep lag in 2007 de **werkzaamheidsgraad** 25 procentpunten lager dan bij Vlamingen met de Belgische nationaliteit. Van de niet-Europese vrouwen op arbeidsleeftijd werkt zelfs maar drie op tien. De nationaliteitskloof is de afgelopen jaren weliswaar kleiner geworden, maar in internationaal opzicht presteert Vlaanderen nog steeds zwak. Zowel in de buurlanden als in de rest van Europa ligt de arbeidsdeelname van deze groep veel hoger.

Een gelijkaardig beeld op het gebied van werkloosheid: de **werkloosheidsgraad** bij niet-EU-burgers ligt maar liefst vijf keer hoger dan bij Vlamingen met de Belgische nationaliteit. Ook hier is de kloof sinds 1999 wel verkleind.

De hoge werkloosheidsgraad wordt bevestigd door de oververtegenwoordiging van de personen met een nationaliteit van buiten de EU in het aantal ingeschreven werkzoekenden bij de VDAB. Als ook gekeken wordt naar de vorige nationaliteit van de werkzoekenden, blijkt zelfs één op vijf afkomstig van buiten de Europese Unie.

In tegenstelling tot op de arbeidsmarkt lijken de deelnamecijfers van vreemdelingen in het Vlaamse onderwijs niet direct te wijzen op achterstelling. Het aandeel personen met een vreemde nationaliteit lag in het schooljaar 2007-2008 in het gewoon en buitengewoon kleuter- en lager onderwijs telkens rond 6%. Wel is het zo dat het aandeel niet-Belgen in het buitengewoon secundair onderwijs met 8,5% behoorlijk hoog ligt. Nog opmerke-

8.40 Maatschappelijke positie van vreemdelingen

Positie van personen met een nationaliteit van buiten de Europese Unie en van Vlamingen met de Belgische nationaliteit op verschillende domeinen, in 2007.

		Niet-EU-burgers	Belgen
Arbeidsmarkt	Werkzaamheidsgraad	42,0	66,7
	ILO-werkloosheidsgraad	21,4	4,0
Onderwijs	% ongekwalificeerde uitstroom	37,0	9,7
Gezondheid	% dat eigen gezondheid als slecht tot zeer slecht omschrijft*	2,5	5,9
Huisvesting	% dat leeft in een woning met gebrek aan klein comfort, twee of meer huisvestingsproblemen of gebrek aan ruimte*	47,3	22,9
Inkomen	% dat zegt financieel (zeer) moeilijk rond te komen*	27,4	11,7
Sociale participatie	% dat niet deelneemt aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten*	80,5	50,9

*Cijfer voor 2006 en bij Belgen inclusief andere EU-burgers.
Bron: ADSEI EAK/EU-SILC.

lijk zijn de uiteenlopende scores van de hoge scholen en de universiteiten: het aandeel niet-Belgen in de hogescholen bedraagt slechts 3%, in de universiteiten loopt dat op tot 10,5%.

Andere indicatoren die dieper ingaan op de schoolloopbaan van leerlingen wijzen wel op achterstand. Zo hebben 45% van de niet-Belgen al één of meerdere jaren vertraging opgelopen in het laatste jaar van het lager onderwijs, wat meer dan drie keer hoger ligt dan bij de Vlaamse leerlingen met Belgische nationaliteit. Eén op tien van de niet-Belgische leerlingen kijkt op dat moment zelfs al aan tegen een achterstand van twee jaar of meer. Bij de leerlingen met Belgische nationaliteit ligt dat aandeel onder 1%. Recente cijfers over de **schoolse achterstand** naar nationaliteit op het einde van het secundair onderwijs zijn niet beschikbaar. In het schooljaar 2003-2004 had zeven op tien leerlingen met een vreemde nationaliteit in het laatste jaar van het secundair één of meerdere jaren vertraging opgelopen, wat dubbel zo hoog was als bij leerlingen met de Belgische nationaliteit. Het is dan ook weinig verwonderlijk dat de ongekwalificeerde uitstroom bijna vier keer hoger ligt bij niet-EU-burgers dan bij personen met de Belgische nationaliteit.

Studies die niet enkel de nationaliteit maar ook de herkomst in rekening brengen, wijzen in dezelfde richting. Volgens het PISA 2006-onderzoek van de OESO scoren de Vlaamse vijftienjarigen zeer sterk in lezen, wiskunde en wetenschappelijke geletterdheid. Maar tegelijk is de kloof tussen autochtone leerlingen en leerlingen die zelf (eerste generatie) of van wie de ouders niet in België zijn geboren (tweede generatie) erg groot. Op vlak van wetenschappen en lezen presteren leerlingen van de eerste generatie in Vlaanderen zelfs beter dan de leerlingen van de tweede generatie. Dat heeft vooral te maken met het relatief hoge aantal nieuwkomers uit Nederland. Het maakt duidelijk dat naast de herkomst ook de thuistaal een cruciale rol speelt in de **prestaties van leerlingen**. De Vlaamse 15-jarigen die thuis geen Nederlands spreken, scoren opvallend minder goed.

Ook op andere domeinen zijn de niet-EU-burgers minder goed af dan de doorsnee Vlaming. De huizen waarin niet-EU-burgers wonen, zijn van mindere kwaliteit. Zij

geven bovendien vaker aan financieel moeilijk tot zeer moeilijk rond te komen. Hun zwakkere socio-economische positie blijkt ook uit de cijfers van Kind en Gezin over geboortes in kansarme gezinnen. Aan de hand van een aantal uiteenlopende criteria, wordt bij elke geboorte nagegaan of het gezin kansarm is. In 2007 was dat bij 7,3% van de geboortes in Vlaanderen het geval. Van bijna zes op tien kinderen geboren in een kansarm gezin beschikte de moeder bij haar geboorte niet over de Belgische nationaliteit. Vreemde herkomst gaat dus vaak al vanaf erg jonge leeftijd gepaard met sociale achterstelling. Ten slotte blijken niet-EU-burgers ook minder te participeren aan sport, recreatieve of artistieke activiteiten. Enkel inzake gezondheid lijken niet-EU-burgers er beter aan toe dan de gemiddelde Vlaming. Niet-EU-burgers omschrijven hun gezondheidstoestand minder vaak als slecht tot zeer slecht.

Inburgering als opstap naar integratie

Ook de nieuwkomer zelf wordt door de Vlaamse overheid aangesproken op zijn of haar individuele verantwoordelijkheid. Er wordt van hem of haar gevraagd actief deel te nemen aan de samenleving door onder meer de taal en de omgangsvormen te leren kennen en te respecteren. Inburgering wordt zo gezien als een belangrijke opstap naar integratie.

Het Vlaamse inburgeringsbeleid is op de eerste plaats gericht op vreemdelingen van 18 jaar en ouder die zich langdurig (meer dan drie maanden) in Vlaanderen of Brussel komen vestigen. Ook Belgen die in het buitenland geboren zijn en minstens één ouder hebben die ook in het buitenland geboren is, behoren tot de doelgroep van het inburgeringsbeleid.

Tot 2006 hadden enkel **nieuwkomers** – personen die nog geen jaar en voor het eerst ingeschreven zijn in het Rijksregister in een gemeente van het Vlaamse of Brusselse Hoofdstedelijke Gewest – een recht op het volgen van een inburgeringstraject.

8.41 Nieuwkomers

Evolutie van het aantal nieuwkomers, van 2004 tot 2008.

	2004	2005	2006	2007*	2008
Totaal	44.346	41.461	44.459	44.236	45.888
man	22.012	21.075	22.703	22.984	24.757
vrouw	22.334	20.386	21.756	21.252	21.131
0 tot 17 jaar	11.095	13.960	14.391	14.455	16.347
18 tot 64 jaar	32.413	26.834	29.326	29.072	28.715
65 jaar en ouder	838	667	742	709	826

*Cijfers voor 2007 en de eerdere jaren werden begin 2009 herberekend en wijken enigszins af van de cijfers gepubliceerd in vroegere versies van VRIND.
Bron: Rijksregister, extractie januari 2009.

Dit traject wordt gecoördineerd door het onthaalbureau en bestaat uit een vormingsprogramma ondersteund door individuele begeleiding. Het vormingsprogramma omvat taallessen, maatschappelijke oriëntatie en loopbaanoriëntatie.

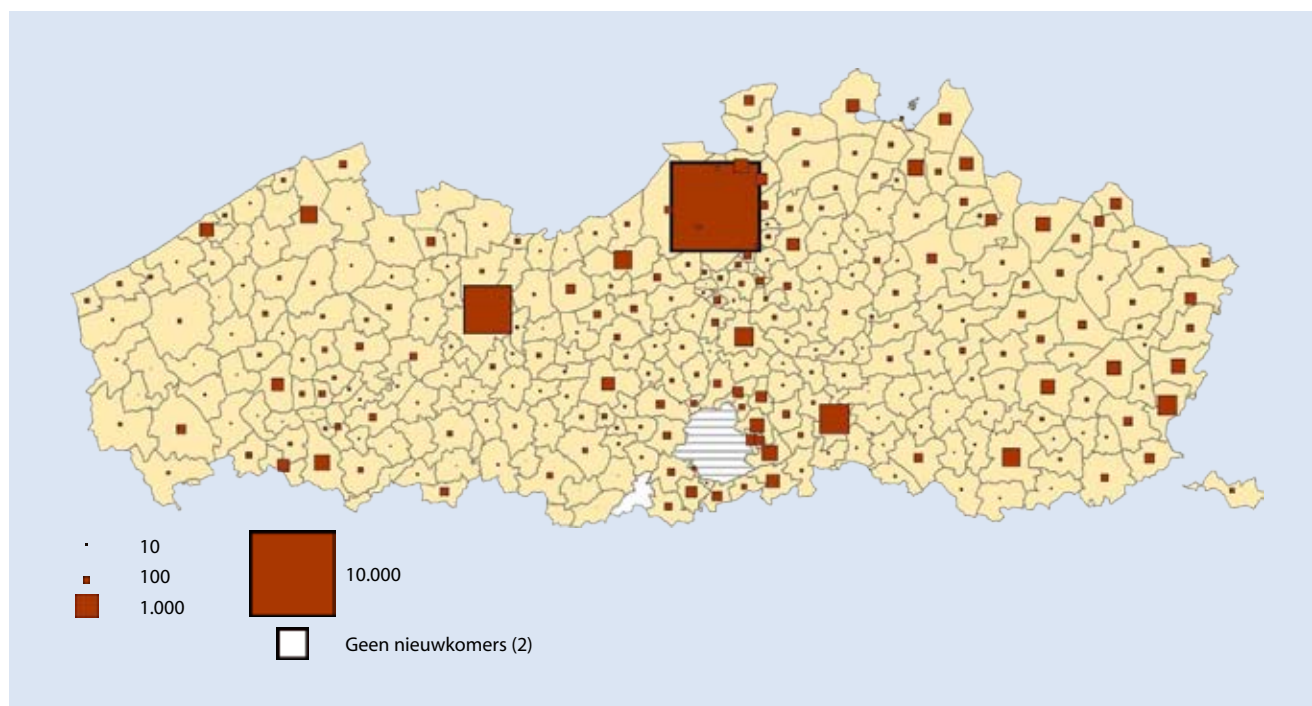
Een aantal categorieën van nieuwkomers is bovendien verplicht dergelijk inburgeringstraject te volgen. Arbeidsmigranten en niet-Belgische onderdanen van de Europese Economische Ruimte, hun huwelijkspartners, hun kinderen jonger dan 21 jaar en hun ouders zijn van deze verplichting vrijgesteld. Ook nieuwkomers van 65 jaar en ouder of nieuwkomers die ernstig ziek zijn of een handicap hebben, zijn niet verplicht een inburgeringstraject te volgen, net als diegenen die een diploma kunnen voorleggen van het Belgische of Nederlandse onderwijs of die een volledig schooljaar hebben gevolgd in het onthaalonderwijs.

Vanaf 1 januari 2007 werd de doelgroep van het inburgeringsbeleid verder uitgebreid. Ook oudkomers – inwijkelingen die al langer dan een jaar in Vlaanderen wonen – hebben sindsdien een recht op inburgering. Bovendien zijn bedienaars van de erkende erediensten nu verplicht om een inburgeringstraject te volgen. Anderzijds werden ontvankelijk verklaarde asielzoekers enkel nog verplicht de module maatschappelijke oriëntatie te volgen. Van zodra de asielzoeker als vluchteling wordt erkend, wordt het volledige traject verplicht. De inburgeringsplicht geldt niet voor nieuwkomers in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

In 2008 waren er 45.888 nieuwkomers in het Vlaamse Gewest. Dat cijfer ligt iets hoger dan de voorgaande jaren. Ruim een derde van de nieuwkomers is minderjarig. Slechts een kleine minderheid is 65 jaar of ouder.

8.42 Aantal nieuwkomers per gemeente

Het aantal nieuwkomers per gemeente in 2008.

Bron: Rijksregister, extractie januari 2009.

Let op: het gaat hier niet om cijfers over het aantal vreemdelingen dat zich in een bepaald jaar in Vlaanderen heeft gevestigd (zie daarvoor de cijfers over de externe inwijking van vreemdelingen), maar om diegenen die behoren tot de doelgroep van het Vlaamse inburgeringsbeleid.

Net de helft van de meerderjarige nieuwkomers is afkomstig uit een lidstaat van de Europese Unie, Noorwegen, IJsland of Zwitserland. Dit aandeel is tussen 2004 en 2007 opvallend gestegen – onder meer door de uitbreiding van de Europese Unie –, maar in 2008 weer enigszins gedaald. Het aandeel Nederlanders (16%) ligt lager dan de voorgaande jaren.

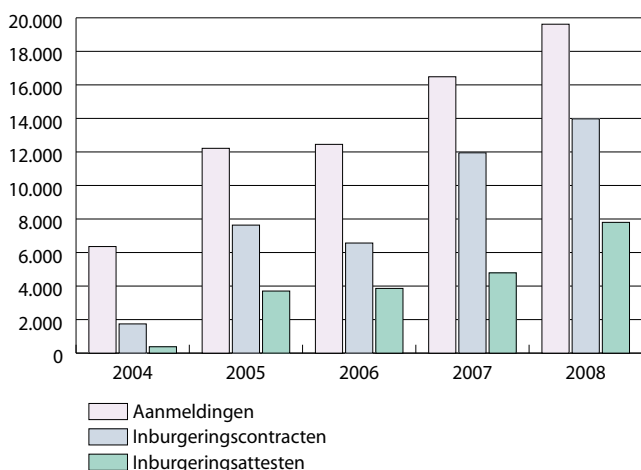
Ruim de helft van de meerderjarige nieuwkomers zijn volgmigranten (53%), personen die zich in ons land vestigen om een gezin te vormen of er zich mee te herenigen. Bijna vier op tien zijn geregulariseerden, arbeidsmigranten en EU-studenten, een groep die jaar na jaar stijgt.

In 2008 was 18% van de meerderjarige nieuwkomers verplicht een **inburgeringstraject** te volgen. Dat houdt in dat zij zich binnen de drie maanden moeten aanmelden bij een onthaalbureau en dat zij regelmatig dienen deel te nemen aan de verschillende onderdelen van het traject. Tegenover 2006 is het aandeel van de verplichte doelgroep verdubbeld.

De nieuwkomers wonen vooral in de steden, op de eerste plaats in Antwerpen en Gent (respectievelijk 11.163 en 3.684 nieuwkomers). Ook Leuven scoort met 1.617 nieuwkomers behoorlijk hoog. Daarna volgen de andere centrumsteden, de rand rond Brussel, Midden-Limburg en de grensstreek met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg.

8.43 Inburgeringstrajecten

Aantal meerderjarige nieuwkomers dat zich op een onthaalbureau heeft aangemeld, een inburgeringscontract heeft getekend en een inburgeringsattest heeft behaald, van 2004 tot 2008.

Bron: Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

In 2008 meldden 19.619 inburgeraars zich aan in een onthaalbureau, waarvan iets minder dan de helft behoorde tot de verplichte doelgroep. Bijna 14.000 inburgeringscontracten werden afgesloten, bijna 60% daarvan met verplichte inburgeraars. In 2008 werden uiteindelijk 7.800 inburgeringsattesten afgeleverd. Zowel het aantal aanmeldingen, het aantal contracten als het aantal attesten is de laatste jaren fors toegenomen.

De stad Antwerpen nam in 2008 telkens om en bij de 30% van de aanmeldingen, contracten en attesten voor zijn rekening.

Anderstalige minderjarige nieuwkomers kunnen beroep doen op het onthaalonderwijs. In het secundair onderwijs krijgen de anderstalige nieuwkomers een jaar een Nederlands taalbad om daarna over te stappen naar het regulier onderwijs. In het basisonderwijs worden de anderstalige nieuwkomers van meet af aan deels afzonderlijk onderwezen en deels samen met de kinderen in de reguliere klas. In het schooljaar 2007-2008 zaten 1.673 leerlingen in de **onthaalklas** in het secundair onderwijs, wat iets hoger ligt dan de voorbije schooljaren.

Woonwagenbewoners

Een wat aparte plaats binnen het Vlaamse minderheden- en diversiteitsbeleid wordt ingenomen door de **woonwagenbewoners**. Woonwagenbewoners zijn mensen met een eigen, nomadische cultuur die traditioneel in een woonwagen wonen of gewoond hebben. Een exact aantal is niet bekend. Zij kunnen zowel in een woonwagen wonen als in een huis of appartement. In die zin mag de term 'woonwagenbewoners' niet strikt geïnterpreteerd worden.

De groep is zeer heterogeen met Voyageurs (afstammelingen van de autochtone trekkende bevolking), Manoesjen en Roms. Naar schatting leven er in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 8.000 Voyageurs, 1.200 Manoesjen en 800 Roms. De Manoesjen arriveerden in de 15de eeuw in onze streken. Ze spreken naast het Nederlands hun eigen Manoesj-taal. De Roms zijn afkomstig uit Oost-Europa. Zij zijn sinds het einde van de 19de eeuw in verschillende golven naar West-Europa gekomen, leven sterk nomadisch en spreken hun eigen Romanés met als tweede taal Frans. De Roms zijn trouwens te onderscheiden van de Roma. Deze laatste groep spreekt Romanés zoals de Roms maar is eerder recent vanuit Oost-Europa geïmmigreerd waar ze in huizen of appartementen woonden, niet in woonwagens. Hun aantal in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wordt geraamd op zowat 20.000. Zij worden hier verder niet in rekening gebracht.

De meeste woonwagenbewoners die permanent in het Vlaamse of Brusselse Hoofdstedelijk Gewest wonen, hebben de Belgische nationaliteit. De woonwagenbevolking is opvallend jong, met bijna de helft jonger dan 19 jaar.

In 2003 woonden naar schatting 850 gezinnen daadwerkelijk in een woonwagen of caravan. Verwacht wordt dat dat aantal in 2010 zal aangegroeid zijn tot goed 1.100 gezinnen.

Woonwagenbewoners leven in familieverband op **woonwagenterreinen**. In 2008 zijn er 474 standplaatsen op 30 residentiële woonwagenterreinen (ingericht voor permanente bewoning) in Vlaanderen en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Slechts goed de helft van de permanente woonwagenbewoners kan dus terecht op een legaal woonwagenterrein. De andere gezinnen zijn aangewezen op niet-gereguleerde privé-terreinen die ze huren of kopen. Voor de ongeveer 1.000 doortrekkende gezinnen die Vlaanderen jaarlijks aandoen zijn er momenteel vijf doortrekkersterreinen, samen goed voor 80 standplaatsen. Daarnaast hebben enkele gemeenten wel een regeling voor de opvang van doortrekkers op pleisterplaatsen. ■

Uiteenlopende activiteiten zoals wonen, werken, schoollopen, winkelen, ontspannen, maken van onze steden een hoogdynamisch gegeven. De Vlaamse samenleving heeft het potentieel van de steden nodig om een antwoord te kunnen bieden op belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen, zoals diversiteit, flexibiliteit en duurzaamheid.

Terwijl het stedenbeleid een hoge mate van continuïteit en vooruitdenken vertoont, zijn niettemin enkele duidelijke nieuwe accenten merkbaar.

In de beleidsbrief Stedenbeleid, beleidsprioriteiten 2008-2009, is het Vlaamse Stedenbeleid er in de eerste plaats op gericht de stedelijkheid in al haar facetten te versterken. Daarnaast wordt gefocust op wonen en participatie. Voor de centrumsteden zijn kwaliteitsvolle en betaalbare woningen en een (verkeers)veilige en aangename woonomgeving een beleidsprioriteit en een belangrijke graadmeter voor de leefbaarheid en duurzaamheid van de stad. Omwille van de ingrijpende demografische evolutie, ondervinden de steden als eersten de nood aan een vernieuwend participatiebeleid en zijn ze voortdurend op zoek naar succesvolle participatiepraktijken die aansluiten bij de snel veranderende stedelijke omgeving.

Inspelend op de beleidsnota en beleidsprioriteiten Stedenbeleid wordt hier ingegaan op de stadsvlucht, de economische aantrekkingskracht van de steden, dualisering, betaalbaar wonen en kwaliteit van de woonomgeving, bewonersparticipatie, burgerbetrokkenheid en kwaliteit van bestuur.

Het stedenbeleid van de Vlaamse overheid richt zich voornamelijk op de dertien centrumsteden: de grootste steden Gent en Antwerpen en de regionale steden Aalst, Brugge, Genk, Kortrijk, Hasselt, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout.

Stadsvlucht

Ongeveer een kwart van de bevolking woont in één van de 13 centrumsteden.

Vrijwel alle steden zien hun bevolking de jongste jaren toenemen.

De bevolkingsgroei hangt zowel af van de **natuurlijke aangroei** als van het **migratiesaldo**. In 2007 kenden alle steden met uitzondering van Kortrijk en Oostende een natuurlijke aangroei. Het geboorteoverschot was het grootst in Leuven, Mechelen, Genk en Antwerpen.

De stadsvlucht is in de meeste steden – behalve in Genk, Kortrijk, Brugge – gestopt. Steden danken dit voornamelijk aan een groter aantal inwijkingen vanuit het buitenland.

De stad is een attractiepool voor jongvolwassenen (20 tot 29jarigen). Opvallend zijn de sterk positieve migratiecijfers van jongvolwassenen (20 tot 29 jarigen) naar de studentensteden Antwerpen, Gent, Leuven en Mechelen. Ook Aalst, Hasselt en Turnhout kennen globaal positieve cijfers.

Voor de steden wordt het dus erg belangrijk om deze jongvolwassenen ook na de gezinsvorming in de stad te houden. Dat kunnen ze doen door de kindvriendelijkheid van de stad te verbeteren door o.m. voldoende en flexibele kinderopvang, een goed scholenaanbod, een (verkeers-)veilige omgeving, voldoende groen en speelgelegenheid, vlotte toegang voor alle kinderen tot het cultureel en vrijetijdsaanbod.

Zonder bijkomende maatregelen mag verwacht worden dat jonge gezinnen met kinderen blijven wegtrekken uit de stad. In de periode 2004-2006 zijn er slechts drie steden met een positief migratiesaldo voor jonge gezinnen (30-39 en 0-9 jarigen). Deze steden zijn Sint-Niklaas, Roeselare en Aalst. Gezinnen met kinderen brengen letterlijk en figuurlijk 'leven' in de stad. Ze zorgen voor stedelijke dynamiek en evenwicht in een verouderende samenleving. Ze leveren een belangrijke bijdrage tot het economische en sociale weefsel van een stad. En bovenal: de ouders van gezinnen die in de stad wonen, werken er ook vaak en betalen er belastingen.

De steden zelf zien het aantrekken van jonge tweeverdieners met kinderen als een belangrijke graadmeter voor

8.44 Bevolkingsevolutie

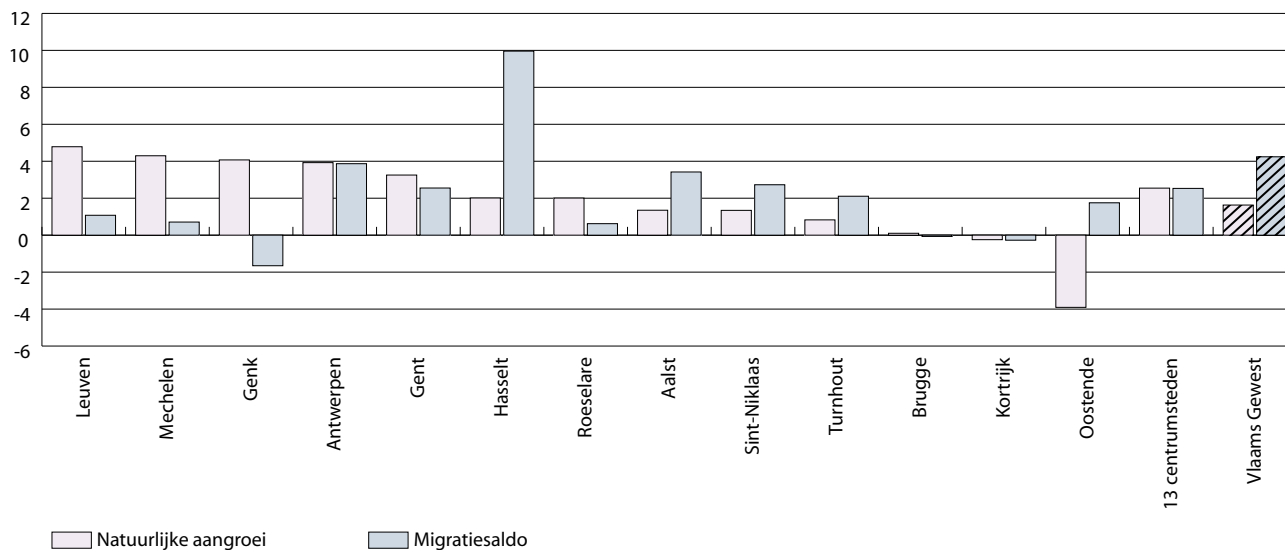
Evolutie van het bevolkingsaantal en groei-index van de bevolking ten opzichte van 1999.

Stad	2007	Aandeel stad	Groei-index (1999 = 100)
Aalst	78.271	1,3	102,6
Antwerpen	472.071	7,7	105,6
Brugge	117.073	1,9	100,8
Genk	64.294	1,0	102,5
Gent	237.250	3,9	105,9
Hasselt	71.543	1,2	105,3
Kortrijk	73.941	1,2	98,7
Leuven	92.704	1,5	105,2
Mechelen	79.503	1,3	105,4
Oostende	69.175	1,1	102,8
Roeselare	56.547	0,9	104,5
Sint-Niklaas	70.450	1,1	103,3
Turnhout	40.070	0,7	103,9
13 steden	1.522.892	24,7	104,2
Vlaams Gewest	6.161.600	100,0	104,0

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

8.45 Migratie en natuurlijk aangroei

Migratiesaldo en natuurlijke aangroei, 2007, per 1.000 inwoners.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

de aantrekkelijkheid van de stad. Een stad die verjongt, is gezond. In het kader van het Stedenfonds schuiven 11 van de 13 steden “het aantrekken van gezinnen” naar voor als belangrijke doelstelling. Ook voor het Vlaamse Stedenbeleid blijft het tegengaan van de selectieve stadsvlucht een centrale uitdaging en is het aansporen van jonge gezinnen om zich in de stad te vestigen of er te blijven de belangrijkste doelstelling.

In Leuven en Hasselt ligt het aandeel jongeren (< 20 jaar) anno 2008 het laagst, 1 op vijf inwoners is jonger dan 20 jaar. In Genk, Mechelen en Antwerpen ligt dit aandeel het hoogst met bijna 1 op vier inwoners. Antwerpen is de enige centrumstad waar de het aandeel jongeren ten opzichte van 1999 is toegenomen.

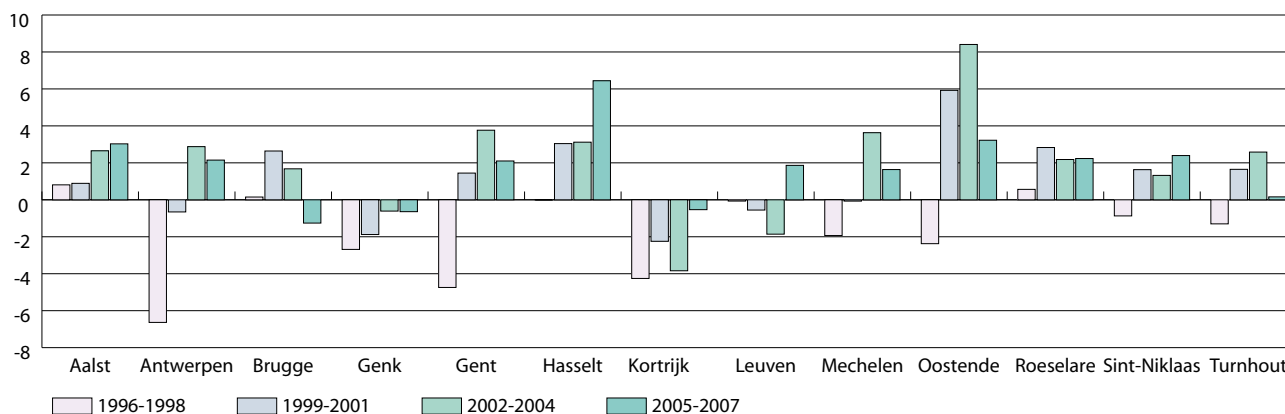
Oostende steekt met bijna een derde 60-plussers boven de andere centrumsteden uit. In Genk en Leuven zijn er relatief minder ouderen.

De **huishoudens** in de steden worden steeds kleiner. Een gemiddeld stedelijk huishouden bestaat uit 2,1 personen. Bijna de helft van de huishoudens in Antwerpen en Leuven zijn **alleenstaanden**. In de andere centrumsteden ligt dit percentage iets lager.

Naar verhouding zijn er meer zorgbehoevende 80-plussers dan potentieel zorgverlenende 50-59 jarigen. De **familiale zorgindex** ligt in Oostende, Antwerpen, Kortrijk en Leuven dan ook boven het Vlaamse gemiddelde. De **afhankelijkheidsratio**, waarin de **groene** en de **grijze druk** worden gecombineerd, stijgt in Kortrijk tot boven de 90%. De verhouding tussen de bevolking buiten beroepsactieve leeftijd en de bevolking op beroepsactieve leeftijd wordt dus steeds groter. De druk van de niet actieve bevolking op de actieve bevolking is bijzonder groot in Oostende, waar deze ratio is gestegen tot 101%.

8.46 Migratiesaldo

Migratiesaldo van jonge gezinnen (30-39 jaar en 0-9 jaar), per 1000 inwoners.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

8.47 Demografische indices

Groene druk, grijze druk, interne vergrijzing, familiale zorgindex en afhankelijkheidsratio, 2008. Alleenstaanden (% huishoudens), 2008.

	Groene druk	Grijze druk	Interne vergrijzing	Familiale zorgindex	Afhankelijkheidsratio	Alleenstaanden
Aalst	36,6	44,6	20,0	35,8	81,1	33,2
Antwerpen	42,2	44,2	23,6	47,3	86,4	45,7
Brugge	38,0	50,3	21,4	42,2	88,3	34,1
Genk	43,7	37,4	17,2	26,8	81,1	25,3
Gent	37,0	39,4	22,6	42,2	76,5	43,9
Hasselt	33,4	42,8	20,1	33,2	76,2	34,0
Kortrijk	41,3	50,1	23,0	46,6	91,4	34,6
Leuven	32,5	35,0	24,9	44,9	67,5	47,6
Mechelen	43,7	41,8	23,0	42,7	85,5	35,5
Oostende	35,5	65,7	22,3	50,6	101,1	44,0
Roeselare	41,6	45,8	20,3	39,9	87,4	29,9
Sint-Niklaas	41,8	47,2	19,8	37,5	88,9	31,6
Turnhout	36,3	43,6	17,4	31,4	79,8	34,9
13 steden	39,3	44,1	22,1	42,4	83,4	40,3
Vlaams Gewest	40,7	43,5	19,9	34,8	84,1	29,7

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Economische aantrekkingskracht

Economische specialisatie

Stedelijke gebieden profileren zich steeds meer op sectoren met een bijzondere dynamiek, zoals diensten en detailhandel.

Het is wenselijk dat het stedelijk economische weefsel een balans kent tussen specialisatie en diversificatie, maar vooral ook dat de top 5-sectoren in de stad het economisch goed doen. In 2006 zorgen de 5 belangrijkste economische sectoren van de stad voor 53% (Turnhout, Gent en Roeselare) tot 66% (in Hasselt) van de private werkgelegenheid. Hasselt, Oostende, Leuven, Brugge, Genk en Aalst kennen een grotere specialisatie en zijn hierdoor iets meer afhankelijk van een beperkt aantal sectoren.

Globaal gezien is de sector van de zakelijke dienstverlening de grootste werkverlener in de Vlaamse centrumsteden. Deze bedraagt tussen 14% (in Genk en Turnhout) en 27% (in Hasselt) van de private werkgelegenheid. In deze sector neemt de jobcreatie toe, terwijl deze voor de industriële sector afneemt (gemiddelde daling van 10% tussen 2000 en 2006).

Het aandeel werknemers in kennisintensieve en creatieve sectoren geeft een indicatie van de aantrekkelijkheid voor en de specialisatie in kennisintensieve en creatieve activiteiten in de steden. Gegeven de evolutie naar een kenniseconomie is de toename van de verhouding tussen kennisintensieve en creatieve jobs en de totale werkgelegenheid wenselijk.

Het aandeel werknemers in kennisintensieve en creatieve sectoren bedraagt in 2006 gemiddeld 55%. In Leuven is het aandeel werknemers in kennisintensieve sectoren het hoogst, namelijk 70%. Ook in Kortrijk en Gent ligt dit met 60% relatief hoog. Het laagste aandeel werknemers in kennisintensieve en creatieve sectoren is er in Sint-Niklaas (48,4%) en Hasselt (48,6%).

8.48 Economische specialisatie

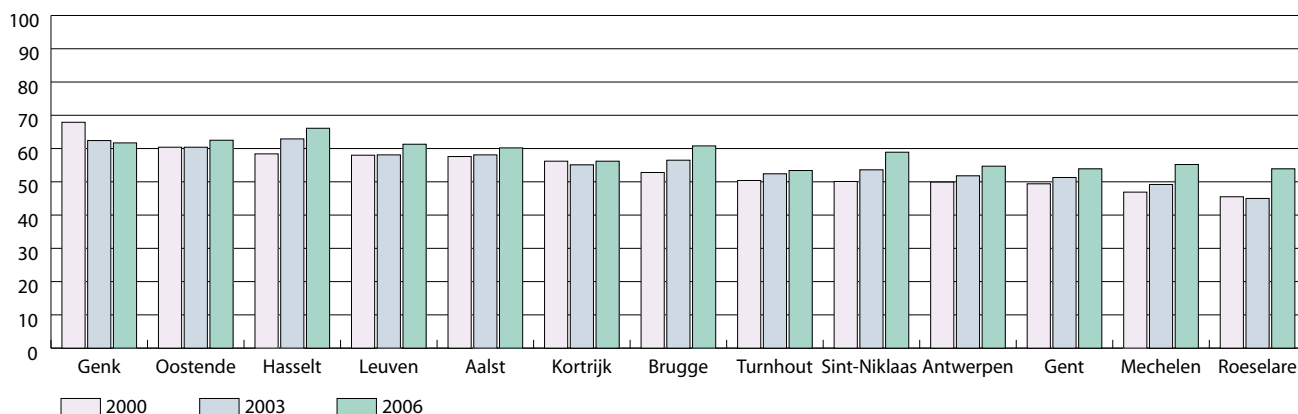
Totale werkgelegenheid van de belangrijkste (private) sectoren, 2006.

Totale werkgelegenheid van de belangrijkste private sectoren	2006
Aalst:	
• zakelijke dienstverlening	16,9
• detailhandel	13,8
Antwerpen:	
• zakelijke dienstverlening	25,3
• groothandel en handelsbemiddeling	8,6
Brugge:	
• zakelijke dienstverlening	24,5
• detailhandel	12,9
Genk:	
• vervaardigen en assemblage van motorvoertuigen	28,3
• zakelijke dienstverlening	14,2
Gent:	
• zakelijke dienstverlening	20,4
• vervaardigen en assemblage van motorvoertuigen	11,9
Hasselt:	
• zakelijke dienstverlening	27,2
• detailhandel	14,4
Kortrijk:	
• zakelijke dienstverlening	25,4
• bouw	9,3
Leuven:	
• zakelijke dienstverlening	24,7
• financiële instellingen	11,6
Mechelen:	
• zakelijke dienstverlening	18,9
• groothandel en handelsbemiddeling	10,9
Oostende:	
• zakelijke dienstverlening	19,7
• detailhandel	13,8
Roeselare:	
• zakelijke dienstverlening	22,2
• detailhandel	10,8
Sint-Niklaas:	
• zakelijke dienstverlening	16,6
• detailhandel	15,5
Turnhout:	
• vervaardigen van elektrische machines en apparaten	14,5
• zakelijke dienstverlening	14,2

Bron: Stadsmonitor 2008.

8.49 Economische specialisatie.

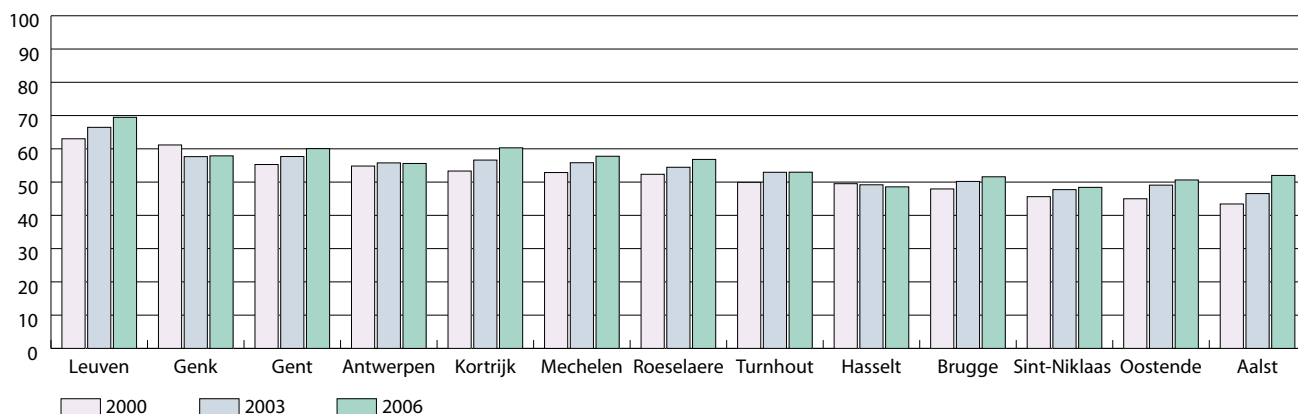
Totale werkgelegenheid van de belangrijkste (private) sectoren, 2000-2006.

Bron: Stadsmonitor 2008.

8.50 Kennis en creativiteit- werknemers

Aandeel werknemers in kennisintensieve en creatieve sectoren op het totale aantal werknemers in de stad, 2000-2006.

Bron: Stadsmonitor 2008.

Het aandeel werknemers in kennisintensieve en creatieve sectoren is in 2006 gemiddeld met ongeveer 2 procentpunten toegenomen tegenover 2003. De toename is het hoogst in Aalst, Kortrijk en Leuven. Enkel in Hasselt en Antwerpen is er een heel kleine daling. Tegenover 2000 is er een gemiddelde toename van ongeveer 4 procentpunten. De sterkste toename is er in Aalst, Kortrijk, Leuven, Oostende, Gent en Roeselare. Enkel Genk en in minder mate Hasselt kennen een daling van het aandeel werknemers in kennisintensieve en creatieve sectoren.

Ondernemerschap

Ondernemerschap is een belangrijke hefboom voor de economische leefbaarheid van de stad. De **netto-aangroei van stedelijke ondernemingen** is een belangrijke parameter voor een breed en bloeiend ondernemingsweefsel, dat de basis vormt voor welvaarts- en jobcreatie in de stadsregio. De vernieuwingsdynamiek van

het stedelijke ondernemingsweefsel is in het behoud van een bloeiend ondernemingsweefsel uitermate belangrijk.

11 van de 13 steden kennen in 2006 een toename van het aantal ondernemingen tegenover 2005. Enkel in Aalst en Brugge is er een zeer kleine daling. Gent kent in 2006 de sterkste toename, gevolgd door Genk, Leuven, Roeselare en Hasselt.

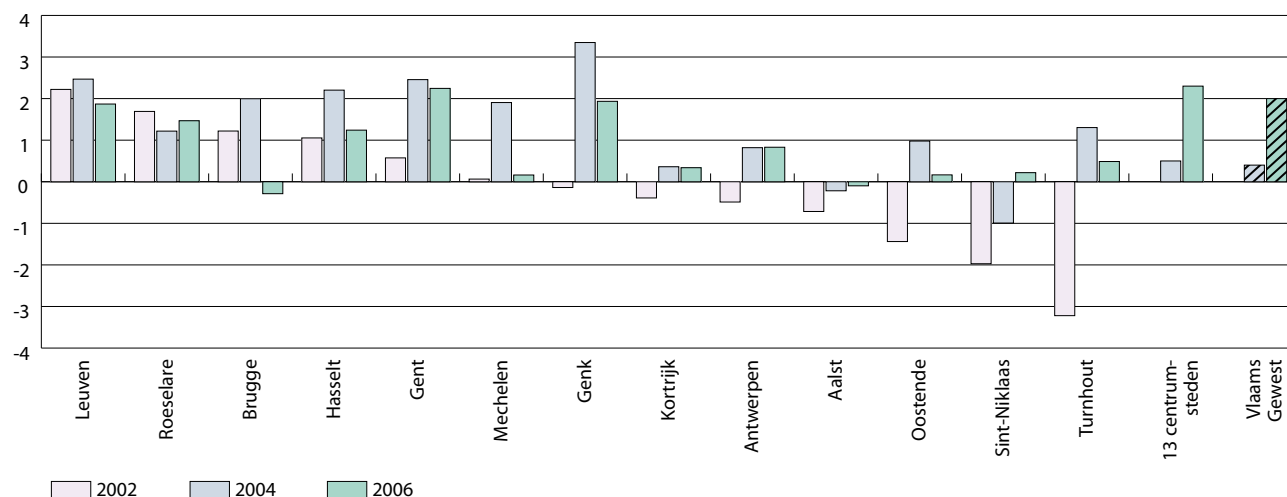
Voor een aantal steden is de netto-aangroei van ondernemingen positief over de ganse periode 2002-2006 (Gent, Hasselt, Leuven, Mechelen en Roeselare). Enkel in Aalst is er zowel in 2002, 2004 als 2006 een afname van het aantal ondernemingen tegenover het voorgaande jaar. Sint-Niklaas kent na een netto-verlies aan ondernemingen in 2002 en 2004 terug een netto-aangroei van ondernemingen in 2006.

De netto aangroei blijft in de steden iets groter dan gemiddeld in Vlaanderen.

Een breed en bloeiend ondernemingsklimaat waarbij startende ondernemingen ondersteund worden zodat ze kunnen groeien is erg belangrijk voor de welvaart- en

8.51 Netto aangroei ondernemingen

Aangroei (%) van het aantal ondernemingen tegenover het aantal bestaande ondernemingen in het voorgaande jaar.

Bron: Stadsmonitor 2008.

jobcreatie in de stadsregio. De indicator **overlevingsgraad van ondernemingen** illustreert de mate waarin starters 5 jaar na de opstartdatum nog actief zijn, en zo bijdragen tot een bloeiend ondernemingsweefsel. De overlevingsgraad van ondernemingen die in 2003 gestart zijn is in 2008 gemiddeld 80%. 8 op 10 ondernemingen zijn dus 5 jaar na opstartdatum nog actief. Leuven kent in 2008 met 84,4% de hoogste overlevingsgraad. In Sint-Niklaas (77%) is de overlevingsgraad het laagst. In Aalst, Hasselt, Mechelen en Oostende ligt de overlevingsgraad net onder de 80%. In Antwerpen, Brugge, Genk, Gent, Kortrijk, Roeselare en Turnhout bedraagt de overlevingsgraad tussen 80% en 82%. De overlevingsgraad in 2008 tegenover 2004 is gemiddeld met 2,5 procentpunten gedaald in de centrumsteden.

Arbeidsmarkt

De steden bieden naar verhouding meer jobs aan dan gemiddeld in het Vlaamse Gewest. De stad met de hoogste **werkgelegenheidsgraad** is Turnhout. Ook in Leuven, Hasselt, Kortrijk en Gent werken meer mensen dan er potentiële arbeidskrachten wonen. Aalst, Oostende en Sint-Niklaas scoren zwakker dan de andere steden, maar toch nog altijd beter dan het Vlaamse Gewest.

Als de **werkloosheidsgraad** (2008) en **werkzaamheidsgraad** (2007) bekeken worden, valt de vrij slechte situatie van de grootsteden, Genk en Oostende op in vergelijking met de rest van Vlaanderen. In de overige centrumsteden ligt de **werkloosheidsgraad** eveneens een stuk boven het Vlaamse gemiddelde. Enkel Roeselare en Brugge duiken onder dit gemiddelde.

Ten opzichte van 1999 is het totaal aantal **werkzoekenden** in alle centrumsteden fors gedaald. In de steden is anno 2008 meer dan de helft van de **werkzoekenden** laaggeschoold.

8.52 Werkgelegenheidsgraad

Werkgelegenheidsgraad, 2003-2005.

	2003	2004	2005
Aalst	66,1	71,1	71,8
Antwerpen	95,5	96,8	95,9
Brugge	90,8	92,9	93,9
Genk	95,5	89,4	91,1
Gent	103,8	104,1	103,3
Hasselt	107,1	112,0	109,9
Kortrijk	101,2	102,8	105,2
Leuven	113,8	111,3	111,5
Mechelen	88,1	91,2	91,2
Oostende	72,9	75,7	76,3
Roeselare	93,3	95,0	96,3
Sint-Niklaas	74,3	75,2	75,8
Turnhout	115,2	118,6	120,8
Vlaams Gewest	63,8	64,6	65,0

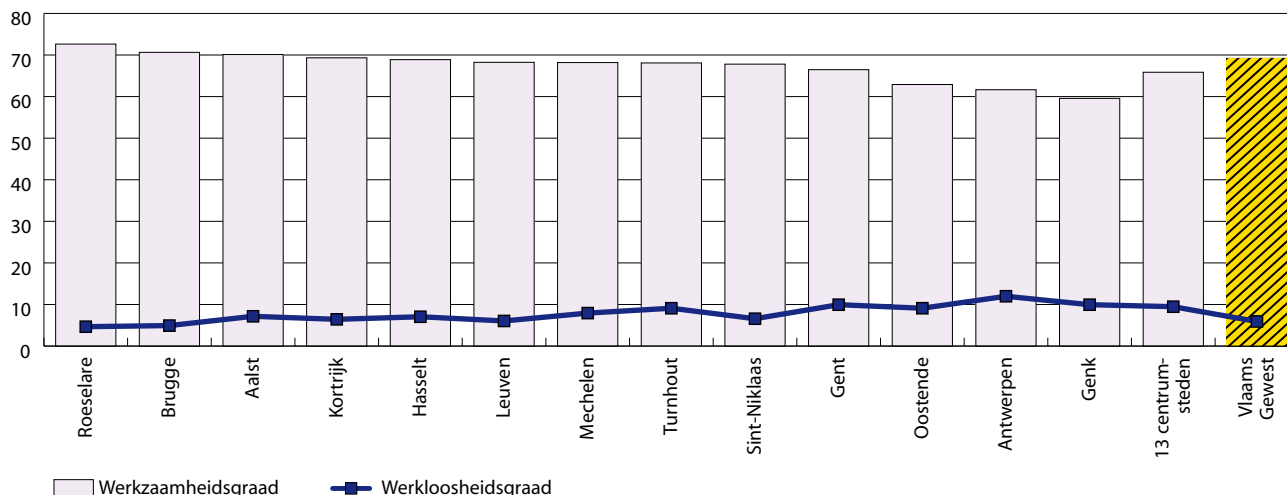
Bron: RSZ, bewerking Steunpunt WSE.

In Vlaanderen is zo'n 20% van de **werkzoekenden** allochtoon. In de steden loopt dit op tot bijna 35%, met uitschieters in Genk, Mechelen, Antwerpen en Gent. Laaggeschoolden en allochtonen (niet-EU origine) maken in steden proportioneel een groter deel uit van de werklozen dan gemiddeld in Vlaanderen. De economische teruggang begint zich sinds november 2008 duidelijk in de stijgende werkzoekendencijfers af te tekenen.

Vergeleken met februari 2008, is de stijging het markantst in Genk, Roeselare en Kortrijk, waar er gemiddeld 20% meer werkzoekenden zijn (februari 2009). Het zijn vooral mannen, jongeren en schoolverlaters die dit als eersten voelen.

8.53 werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad

Werkloosheidsgraad (2008) en werkzaamheidsgraad (2007), in %.

Bron: RSZ, Steunpunt WSE, bewerking SVR.

8.54 Werkzoekend naar doelgroep

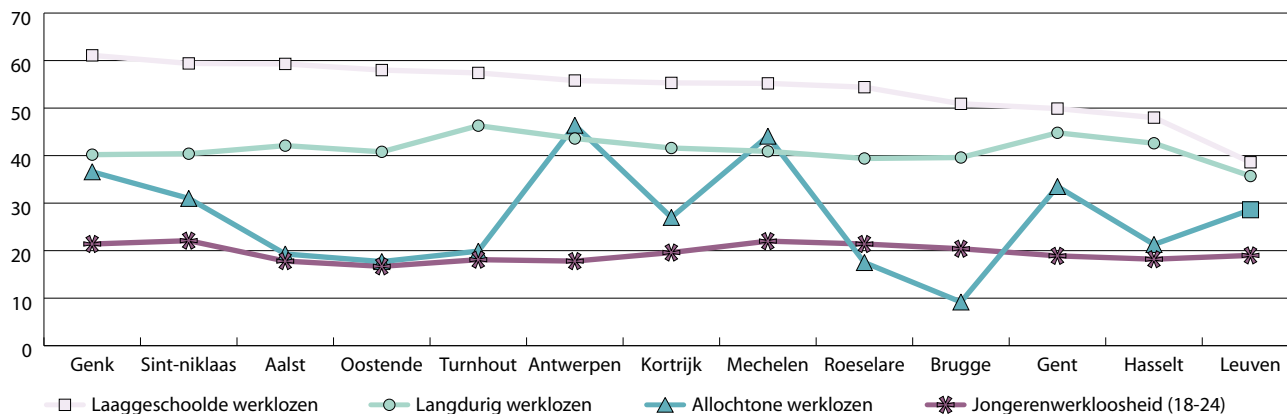
Evolutie van het aantal langdurig werklozen (+1j.), laaggeschoolde werklozen, en allochtone werklozen van 1999 tot 2008.

	Laaggeschoold		Allochtone		Langdurig werklozen	
	1999	2008	1999	2008	1999	2008
Aalst	64,9	59,3	5,9	19,3	51,2	42,1
Antwerpen	60,2	55,8	28,1	46,4	54,2	43,6
Brugge	57,9	50,9	6,3	9,2	46,2	39,6
Genk	66,1	61,1	31,3	36,6	52,8	40,2
Gent	55,5	49,9	22,5	33,5	56,8	44,8
Hasselt	53,8	48,0	10,1	21,3	48,5	42,6
Kortrijk	58,2	55,3	11,7	27,0	41,7	41,6
Leuven	41,1	38,6	16,0	28,6	47,3	35,7
Mechelen	63,0	55,2	29,2	44,1	49,7	40,9
Oostende	64,7	58,0	7,2	17,7	49,2	40,8
Roeselare	61,4	54,4	5,1	17,5	39,1	39,4
Sint-Niklaas	61,5	59,4	20,2	31,0	47,8	40,4
Turnhout	63,4	57,4	8,0	19,9	53,4	46,3
13 steden	58,9	53,3	20,8	35,2	52,1	43,0
Vlaams Gewest	57,4	52,6	11,4	20,7	48,8	42,4

Bron: VDAB, bewerking SVR.

8.55 Werkzoekenden naar doelgroep

Werkzoekenden naar doelgroep, 2008, in %.

Bron: VDAB, bewerking SVR.

8.56 Niet werkende werkzoekenden (NWWZ)

Aantal niet werkende werkzoekenden (NWWZ), februari 2009.

	Februari 09	Februari 08	Vershil (%)	Januari 09	Vershil (%)
Genk	3.492	2.649	31,8	3.454	1,1
Roeselare	1.481	1.145	29,3	1.420	4,3
Kortrijk	2.521	2.064	22,1	2.486	1,4
Aalst	3.074	2.586	18,9	3.011	2,1
Oostende	3.178	2.680	18,6	3.126	1,7
Hasselt	2.719	2.299	18,3	2.671	1,8
Brugge	3.114	2.647	17,6	3.068	1,5
Sint-Niklaas	2.370	2.017	17,5	2.347	1,0
Gent	12.686	10.939	16,0	12.476	1,7
Turnhout	2.080	1.799	15,6	2.057	1,1
Mechelen	3.340	2.895	15,4	3.219	3,8
Antwerpen	27.864	24.262	14,8	27.184	2,5
Leuven	2.872	2.640	8,8	2.844	1,0
13 steden	70.791	60.622	14,0	69.363	2,0
Vlaams Gewest	189.226	164.182	15,3	186.413	1,5

Bron: VDAB, bewerking SVR.

Dualisering, achterstelling, armoede

Dualisering legt de klemtoon op armoede of sociale uitsluiting, waarbij mensen uit de boot dreigen te vallen. De kloof tussen rijk en arm in de stad en tussen stad en rand blijft groot. Achterstelling en kansarmoede worden in Vlaanderen overwegend in de steden vastgesteld.

In 2005 had een inwoner van de dertien centrumsteden een gemiddeld inkomen van 14.049 euro. Dit ligt iets onder het Vlaamse gemiddelde. Dit gemiddelde zegt echter nog niets over de inkomenspreiding. Hiervoor wordt het **interkwartiel verschil** gebruikt: hoe groter dit verschil, hoe groter de afstand tussen de hogere en de lagere

inkomens. In de meeste centrumsteden werd dit verschil doorheen de jaren groter. De inkomensongelijkheid in Hasselt, Brugge en Leuven is groter dan in Vlaanderen.

De indicator over het aandeel gerechtigden op het leefloon is relevant voor de strijd tegen materiële armoede en inkomensongelijkheid.

Dat de financiële armoede vooral een grootstedelijk fenomeen is, wordt vastgesteld in Gent en Antwerpen waar het aandeel **leefloners** respectievelijk 1,5% en bijna 1% bedraagt. Gent heeft niet alleen het hoogste aandeel leefloontrekkers, dit aandeel is sinds 2003 ook ieder jaar lichtjes gestegen. In 2003 hadden ook Mechelen en Oostende een aandeel van 1% maar net zoals in Antwerpen is dit aandeel sindsdien gedaald. Leuven, Sint-Niklaas en Kortrijk hebben in 2007 een aandeel van meer dan 0,6% gerechtigden op een leefloon. Roeselare en Turnhout hebben 0,5% gerechtigden, terwijl Brugge, Aalst en Hasselt rond de 0,4% zitten. Genk ten slotte heeft het laagste aandeel leefloontrekkers met 0,2%. Terwijl sinds 2003 in Aalst, Gent, Roeselare en Sint-Niklaas het aandeel leefloontrekkers is gestegen, is dit in Mechelen en Turnhout gedaald. In de andere steden schommelen de cijfers. In de steden worden nog steeds dubbel zoveel kinderen geboren in een kansarm gezin als elders in Vlaanderen. In Antwerpen zelfs meer dan het drievoudige.

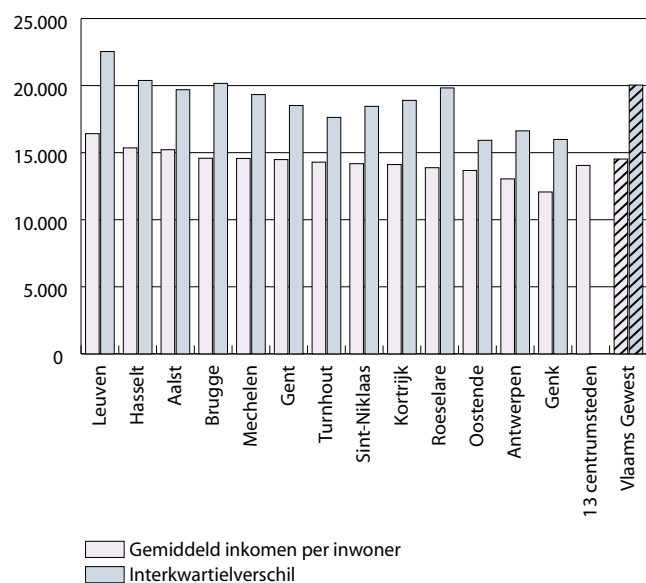
Ook het percentage stedelingen dat met **overmatige schuldenlast** wordt geconfronteerd is een indicatie voor achterstelling.

Op Leuven na ligt het aandeel personen boven de 18 jaar met meer dan 3 maanden achterstand op hun afbetalingen (lening of krediet) eind 2007 boven het Vlaamse gemiddelde. Hoogste percentages zijn er voor Oostende, Antwerpen en Genk.

Onderwijs is een sleutelmechanisme voor opwaartse mobiliteit van kwetsbare groepen. Maar in de meeste

8.57 Inkomen

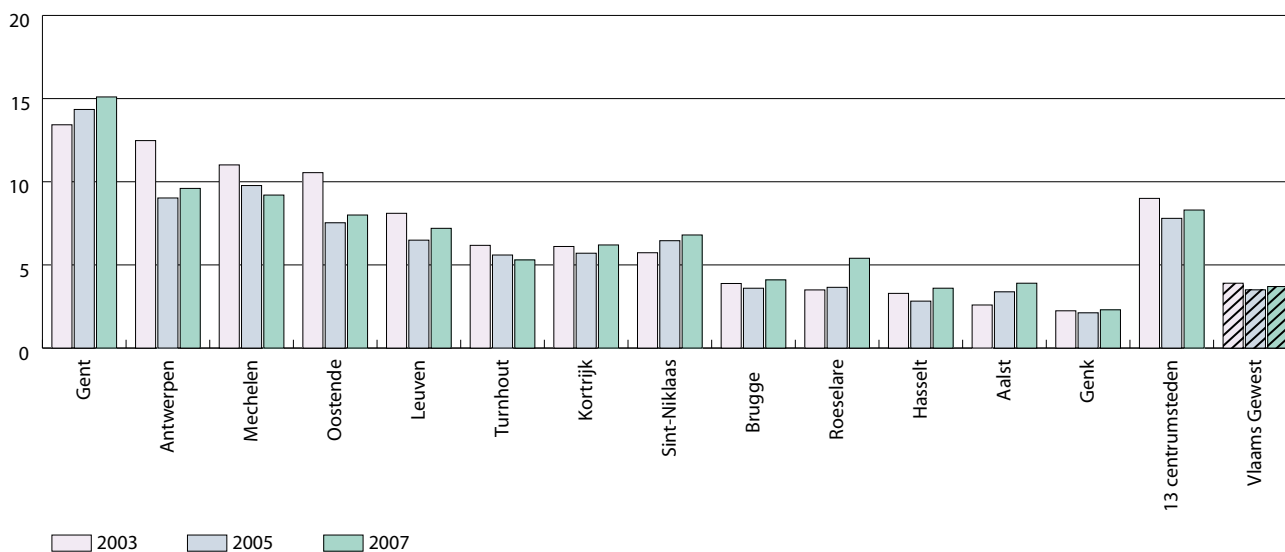
Inkomen per inwoner, interkwartielverschil, 2005.

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

8.58 Leefloners

Evolutie aandeel leefloners, 2003-2007, in %.

Bron: POD Maatschappelijke integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie, bewerking SVR.

8.59 Geboortes in kansarme gezinnen

Evolutie van de aandeel geboortes in een kansarm gezin, van 1997 tot 2007, in %.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aalst	5,9	7,3	8,3	5,7	5,4	7,8	5,6	5,6	6,9
Antwerpen	10,2	12,2	19,2	19,1	17,8	20,2	22,7	21,4	22,1
Brugge	5,9	4,6	6,8	5,6	4,1	4,8	4,1	3,7	4,4
Genk	5,3	3,0	3,8	3,3	5,3	9,8	5,0	15,9	18,0
Gent	12,7	12,2	12,6	10,9	9,5	9,4	11,5	14,2	15,0
Hasselt	3,3	3,3	6,1	5,5	5,4	2,9	2,5	6,0	6,0
Kortrijk	4,8	5,4	6,5	8,1	9,1	5,7	6,1	6,6	6,9
Leuven	5,9	4,4	3,3	3,3	5,7	6,1	4,9	8,3	8,5
Mechelen	14,3	12,2	11,6	11,8	14,6	12,7	11,9	13,6	9,7
Oostende	12,1	14,8	13,0	9,5	10,5	8,8	5,9	11,1	11,5
Roeselare	7,6	6,9	7,9	5,9	6,7	4,8	6,2	5,2	5,1
St.-Niklaas	5,2	3,5	5,2	2,8	6,9	5,9	4,0	3,7	8,1
Turnhout	7,1	5,5	3,7	6,8	6,4	6,7	7,8	12,8	9,2
13steden	9,0	9,2	11,9	11,3	11,3	12,1	12,7	13,9	14,3
Vlaams Gewest	4,8	4,7	5,8	5,7	5,7	5,9	5,9	6,9	7,3

Bron: Kind en Gezin.

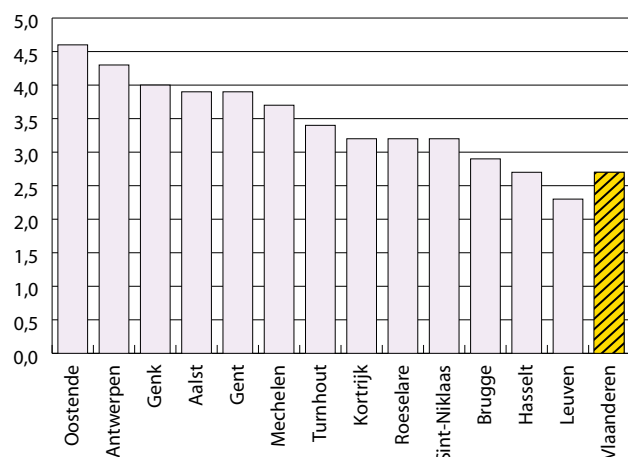
steden ligt het percentage leerlingen met een **schoolse vertraging** hoger dan in de rest van Vlaanderen. Beide komen veel minder voor in het algemeen secundair dan in het technisch of beroepsonderwijs. In de grootsteden, Mechelen, Genk en Oostende loopt de schoolse vertraging in het beroepsonderwijs op tot 70% en meer. Deze cijfers liggen beduidend hoger dan in Vlaanderen. Met het spijbelen loopt het nog zo'n vaart niet maar in het deeltijds secundair onderwijs zijn er heel wat steden waar meer dan de helft van de leerlingen spijbelt wat er op neer komt dat ze meer dan 20 halve dagen per schooljaar ongewettigd afwezig zijn.

In de centrumsteden ligt het percentage GOK leerlingen in het basisonderwijs gemiddeld 10 procentpunten

hoger dan in Vlaanderen, in het secundair onderwijs is dit verschil veel minder groot. GOK leerlingen in de steden zijn zowel in het basisonderwijs als in het secundair onderwijs voor het overgrote deel leerlingen waar de moeder ten hoogste een diploma/getuigschrift van volledig secundair onderwijs heeft behaald. Leerlingen met als thuistaal niet Nederlands vormen de tweede grootste groep volgens de GOK criteria. In het basisonderwijs is gemiddeld 31% van de leerlingen in de centrumsteden getypeerd als GOK leerling. In het secundair onderwijs loopt dit aandeel op tot 41%. In Antwerpen en Genk ligt het aandeel GOK leerlingen ten opzichte van het totaal aantal leerlingen zowel in het basisonderwijs als in het secundair onderwijs het hoogst. Bijna één op twee leerlingen is getypeerd als

8.60 Overmatige schuldenlast

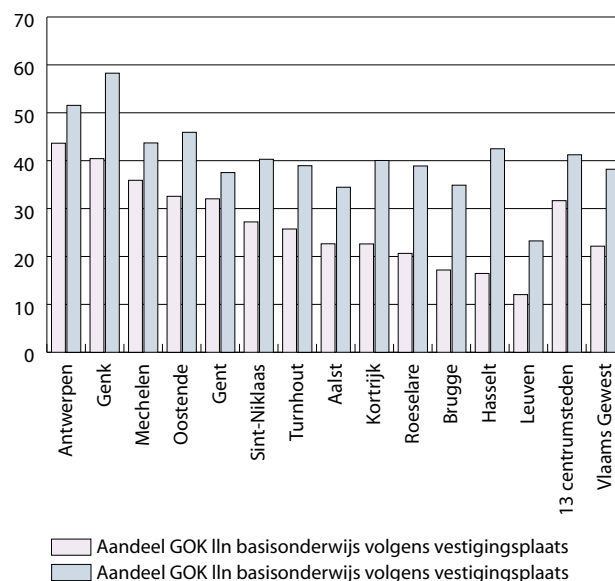
Aandeel (%) personen met overmatige schuldenlast ten opzichte van de totale bevolking van 18 jaar en ouder.

Bron: NBB.

8.62 Aandeel GOK leerlingen

Aandeel GOK leerlingen, 2008, in %.

Bron: departement Onderwijs & Vorming.

GOK leerling in het basisonderwijs, in het secundair onderwijs loopt dit aandeel op tot boven de 50%. Mechelen, Oostende en Gent tellen in het basisonderwijs meer dan 30% GOK leerlingen. In Brugge, Hasselt en Leuven duikt dit aandeel onder 20%. Opvallend is dat Hasselt een groot aandeel GOK leerlingen (43%) telt in het secundair onderwijs.

Levenslang leren en toegang krijgen tot onderwijs en opleiding zijn belangrijk voor persoonlijke ontplooiing en kansen op de arbeidsmarkt. In de survey van de Stadsmonitor werd aan de respondenten, die geen student zijn, gevraagd of ze de afgelopen 12 maanden leeractiviteiten hebben ondernomen. Ongeveer de helft van de niet-studerende inwoners uit de centrumsteden verklaart leeractiviteiten te ondernemen door het vol-

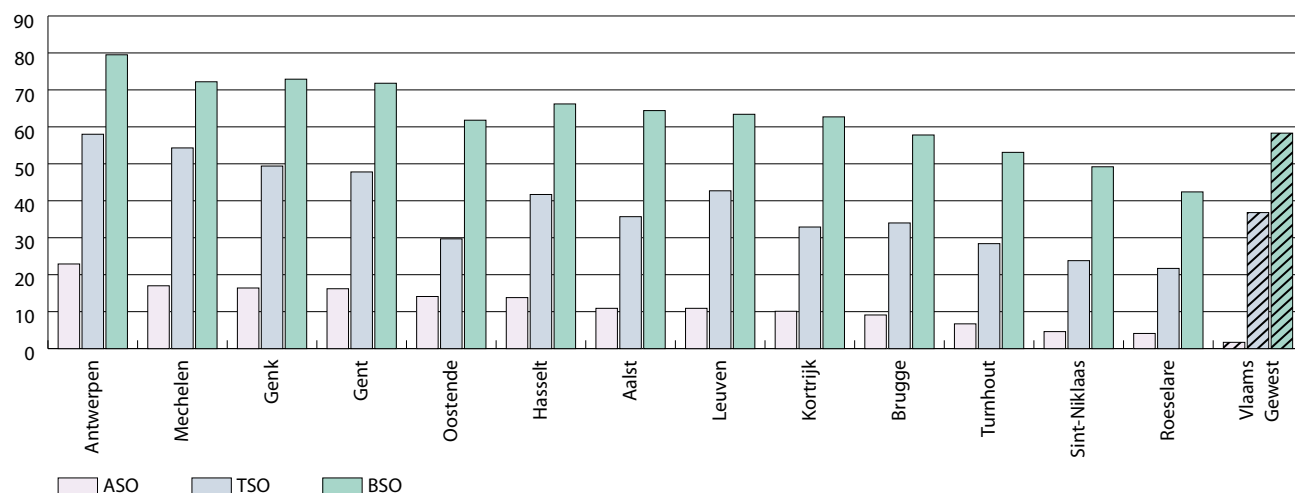
8.63 Levenslang leren

Municipality	Aandeel niet-studerende bevolking dat leeractiviteiten onderneemt (%)
Aalst	45,8
Antwerpen	47,0
Brugge	49,1
Genk	39,4
Gent	50,5
Hasselt	47,7
Kortrijk	44,8
Leuven	58,6
Mechelen	45,5
Oostende	44,4
Roeselare	44,8
Sint-Niklaas	43,1
Turnhout	43,4

Bron: Stadsmonitor.

8.61 Schoolse vertraging naar onderwijsvorm

Leerlingen met vertraging op het einde van hun opleiding, per onderwijsvorm, in het schooljaar 2007-2008, in %.

Bron: departement Onderwijs & Vorming.

gen van cursussen of zelfstudie. In de studentenstad Leuven is dat opmerkelijk meer dan in de andere centrumsteden (59%). Ook Gent en Brugge scoren met een percentage rond 50% hoog op deze indicator. In Genk ligt dit percentage een pak lager en duikt net onder 40%.

In het geval van zelfstudie zijn persoonlijke of sociale redenen de belangrijkste motivatie voor leeractiviteiten. Bij opleidingen buiten het gewone onderwijssysteem (avondcursussen, VDAB-cursussen, seminars, conferenties,...) ligt de motivatie vaker bij het (huidig of toekomstig) werk. Vooral mannen, inwoners jonger dan 55 jaar en hoger opgeleiden ondernemen extra leeractiviteiten.

Wonen

Voor de centrumsteden zijn kwaliteitsvolle en betaalbare woningen, een (verkeers-) veilige en aangename woonomgeving een beleidsprioriteit en een belangrijke graadmeter voor de leefbaarheid en duurzaamheid van de stad.

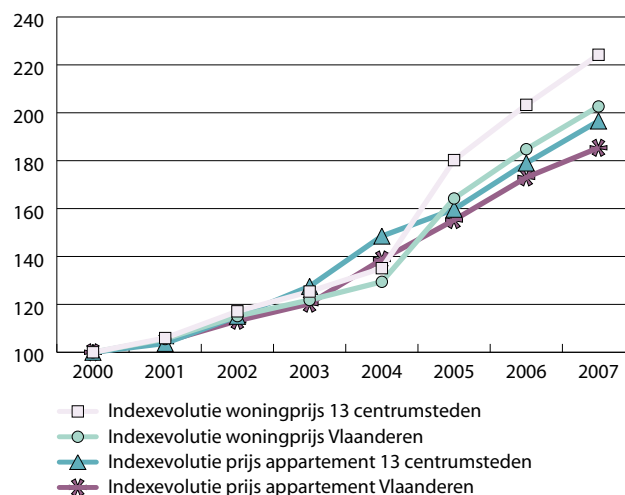
De woningprijzen stijgen sterker in de steden dan in Vlaanderen. De betaalbaarheid komt er ook meer in het gedrang. Dit blijkt uit onderzoek van het Steunpunt Ruimte.

Dat heeft veel te maken met het verschillend profiel van de starters: alleenstaanden, eenverdieners en lage inkomens komen relatief meer voor in de steden. De starters op de eigendomsmarkt in het buitengebied kopen of bouwen relatief duurdere, grotere en meer comfortabele woningen dan de starters in stedelijk gebied. Hun afbetalingslast is dan ook hoger, maar deze huishoudens zijn kapitaalcrachtiger.

Als de woningprijzen worden gerelateerd aan het inkomen, dan blijken de grootsteden en het strategisch gebied rond Brussel het duurst in Vlaanderen. In de meeste

8.65 Indexevolutie woningprijzen

Indexevolutie woningprijzen, 2000-2008

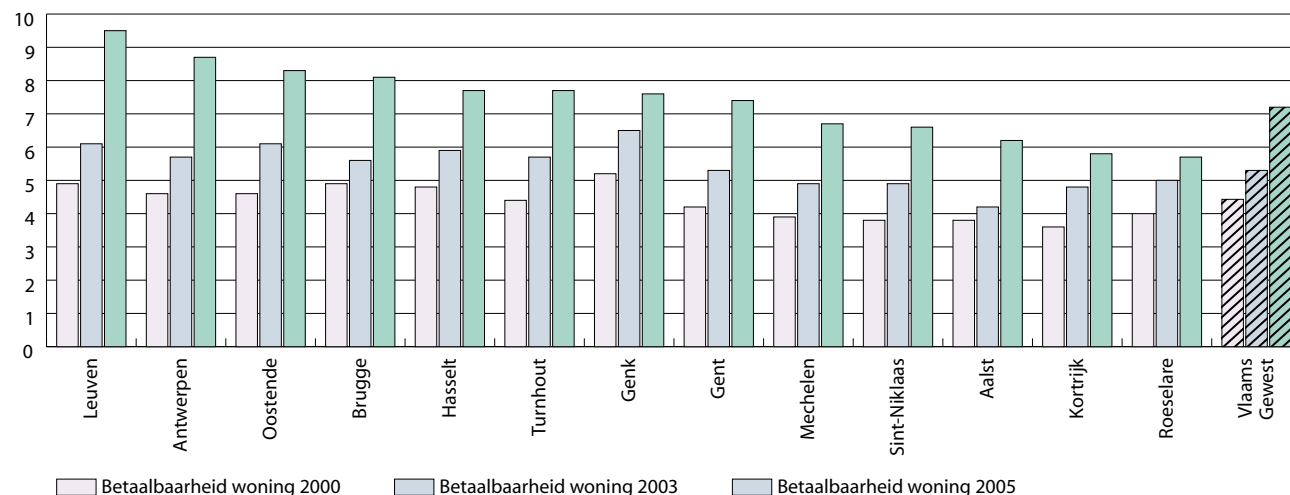
Bron: NIS, bewerking SVR

centrumsteden is de gemiddelde betaalbaarheid voor een woonhuis iets minder groot dan in Vlaanderen, bovendien is de betaalbaarheid doorheen de jaren overal in Vlaanderen sterk afgenomen. In Mechelen, Sint-Niklaas, Aalst, Kortrijk en Roeselare is de betaalbaarheid gunstiger dan gemiddeld in Vlaanderen

De **betaalbaarheidsratio van het wonen voor eigenaars**, uitgedrukt in aantal jaarinkomens nodig om een koopwoning te kunnen betalen, wordt enerzijds beïnvloed door de hoogte van het inkomen en anderzijds door de prijzen van de woningen. De betaalbaarheid is doorheen de jaren sterk afgenomen, omdat het mediaaninkomen nauwelijks stijgt terwijl de prijzen van de appartementen/woningen tussen 2000 en 2005 ieder jaar stijgen. De verhouding tussen de prijzen van de woningen en het mediaaninkomen is in 2005 het minst gunstig in Leuven, Antwerpen,

8.64 Betaalbaarheid voor het wonen voor eigenaars

Betaalbaarheid voor het wonen voor eigenaars, 2000-2005.

Bron: SVR

8.66 Sociale woningen

Aantal en aandeel sociale huurwoningen (per 1.000 inwoners) in 2007.

	Aanbod 2007	Per 1.000 inwoners
Aalst	1.328	17,0
Antwerpen	22.674	48,0
Brugge	3.332	28,5
Genk	3.273	50,9
Gent	12.477	52,6
Hasselt	1.395	19,5
Kortrijk	2.390	32,3
Leuven	3.399	36,7
Mechelen	3.236	40,7
Oostende	2.779	40,2
Roeselare	1.332	23,6
Sint-Niklaas	1.584	22,5
Turnhout	1.254	31,3
13 steden	60.453	39,7
Vlaams Gewest	140.450	22,8

Bron: VMSW, bewerking SVR.

Oostende en Brugge. In deze steden heeft men meer dan 8 mediaaninkomens nodig om een kleine tot middelgrote woning aan te kopen. De betaalbaarheid van een appartement/flat/studio is het minst gunstig in Oostende (8,6) en Brugge (8,4). Opvallend is dat de betaalbaarheid van een appartement in Leuven groter is dan in bijna alle andere steden.

Betaalmoelijkheden voor het wonen doen zich eerder voor bij huurders dan bij eigenaars. Dit blijkt uit de resultaten van de survey Stadsmonitor waar 10% van de huurders stelt betaalmoelijkheden te ervaren, tegenover 3% voor eigenaars.

In Aalst loopt het aantal respondenten dat de huur het afgelopen jaar al eens niet heeft kunnen betalen op tot 15%. Kortrijk, Brugge, Leuven en Hasselt kennen minder huurders met betaalmoelijkheden voor het wonen (ca. 8%).

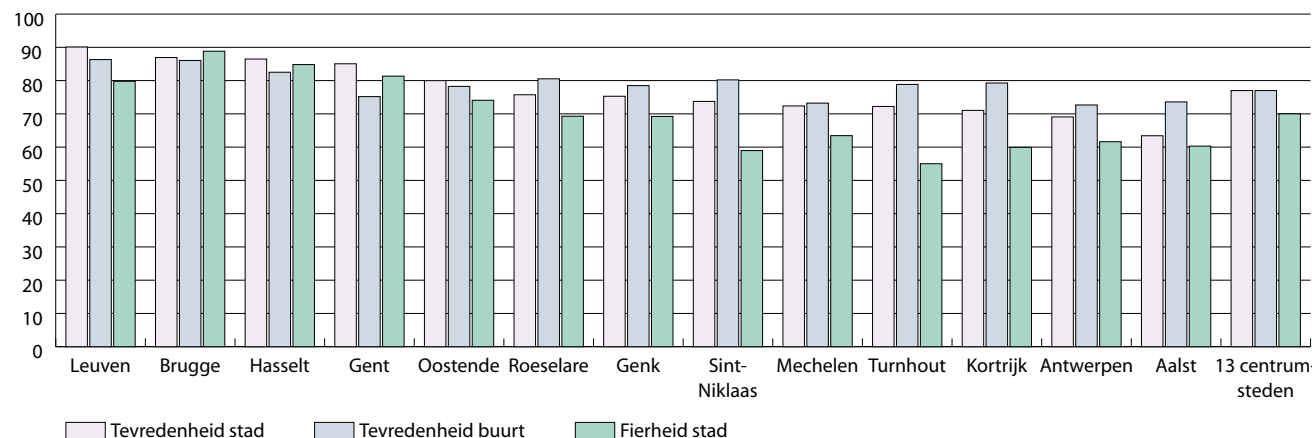
Lager opgeleiden en jongeren beweren vaker betaalmoelijkheden te ervaren dan hoger opgeleiden. Ook alleenstaanden hebben over het algemeen meer problemen met de betaalbaarheid van wonen.

Wat het **aanbod aan sociale huurwoningen** betreft, bevinden iets minder dan de helft van alle sociale huurwoningen zich in de centrumsteden. Antwerpen en Gent nemen hiervan bijna een derde voor hun rekening. Aalst en Hasselt zitten onder het Vlaamse gemiddelde. De **spreiding van sociale huurwoningen** informeert over de kansen van de minder begoede bevolkingsgroepen om in de directe woonomgeving over een sociale woning te beschikken. Een leefbare en duurzame stad kent een sociale mix in de stadskern en in de stadsrand. Een verhouding van één op één wijst op een optimale spreiding van het aandeel sociale huurwoningen in de stad tegenover de stadsrand. Steden met een bijna één op één verhouding in 2007 zijn Aalst (0,93), Kortrijk (0,96) en Hasselt (1,23). In Sint-Niklaas (0,72) ligt het aandeel sociale huurwoningen in de stadsrand hoger dan in de stad. Het aandeel sociale huurwoningen in Brugge, Roeselare en Turnhout ligt in de stad is ongeveer 2 maal zo hoog als in de stadsrand. In Genk en Oostende is dit ongeveer 2,5 maal hoger. In Gent, Antwerpen en Leuven bedraagt dit meer dan het drievoudige.

Tevreden inwoners zullen de stad niet vlug verlaten en zorgen voor leven en dynamiek in de stad. Het aantal inwoners dat stelt ontevreden te zijn over de buurt of de stad is eerder beperkt: gemiddeld drie kwart van de inwoners is tevreden over de buurt of stad waar hij woont. In Leuven (90%), Brugge (87%), Hasselt (87%) en Gent (85%), zijn meer dan vier op vijf inwoners **tevreden over hun stad**. Aalst (64%) en Antwerpen (69%) scoren relatief gezien minder goed. De verschillen tussen de steden op het gebied van buurttevredenheid zijn veel minder uitgesproken dan bij de tevreden-

8.67 Tevredenheid en fierheid

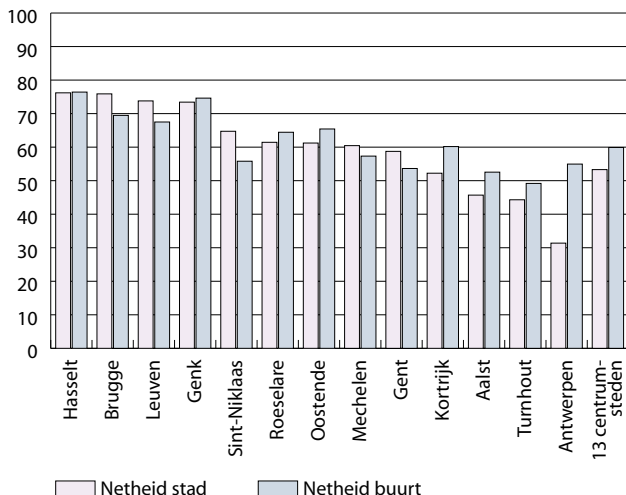
Tevredenheid stad, buurt en fierheid stad.

Bron: Survey Stadsmonitor, 2008.

8.68 Netheid stad en buurt

Netheid stad en buurt.

Bron: Survey Stadsmonitor, 2008.

heid over de stad. Hoogste scores zijn er voor Brugge en Leuven, laagste voor Antwerpen en Mechelen.

De inwoners van de centrumsteden zijn ook bijzonder **fier op hun stad** vooral in Brugge (89%), Hasselt (85%), Gent (81%) en Leuven (80%). Inwoners uit Turnhout, Sint-Niklaas, Kortrijk en Aalst zijn een pak minder fier op hun stad, met een percentage rond 60%.

De forse investeringen in stedelijke ontwikkeling gaan gepaard met een toenemende aandacht voor kwaliteitsvolle architectuur en voor de inrichting van het publieke domein. In sommige centrumsteden loont deze inspanning nu al. In de survey van de Stadsmonitor werd gevraagd of de pleinen en de parken van de stad goed zijn onderhouden en of het centrum van de stad netjes is. De verschillen tussen de centrumsteden op het gebied van **indruk van de netheid in de stad** zijn soms groot en

vooral te verklaren door een minder hoge tevredenheid over het deelaspect onderhoud van pleinen en parken in de stad. Over het algemeen zijn de meeste inwoners wel tevreden over de netheid in het centrum van hun stad. In Antwerpen heeft minder dan een derde van de bevolking een positieve indruk over zowel de netheid in het stadscentrum als de netheid in de pleinen en parken. Ook Aalst en Turnhout scoren niet goed. In Gent (73%), Hasselt (76%), Leuven (74%) en Brugge (76%) daarentegen is ongeveer driekwart van de inwoners tevreden inzake netheid van de stad.

Ook de **tevredenheid over de netheid in de buurt** verschilt sterk van stad tot stad: in Aalst en Turnhout vindt net 50% van de inwoners hun buurt netjes, in Hasselt 70%.

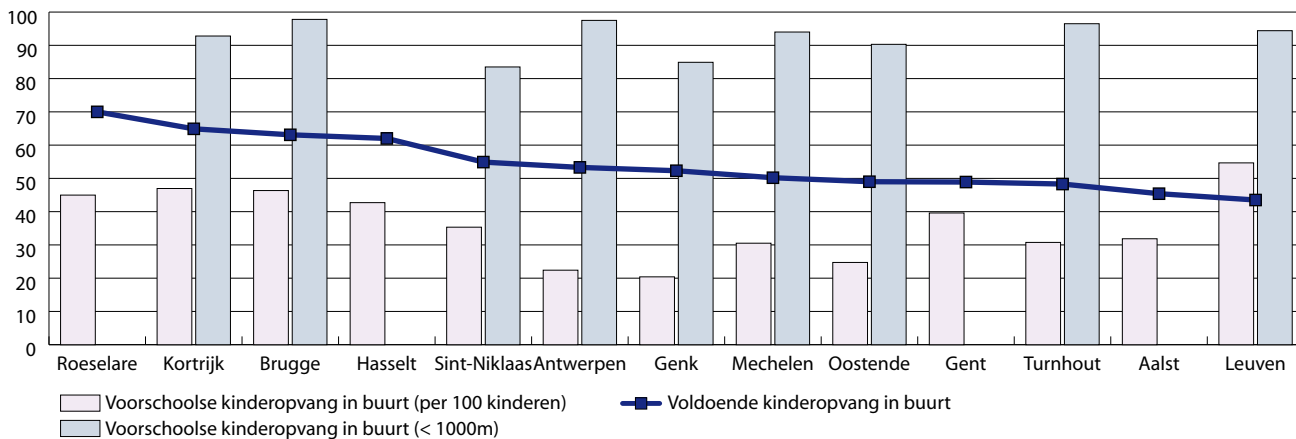
Uit de SCV survey blijkt dat minder dan de helft van de Vlamingen tevreden is over de voorzieningen voor kinderen en jongeren in de buurt en slechts 1 op 2 Vlamingen is tevreden over kinderopvang. Inwoners in de kleinere steden en op het platteland zijn het meest tevreden (57%). Er is geen verschil tussen de centrumsteden en de stedelijke rand (51%). De grootsteden scoren minst goed (38%).

Uit de resultaten van de stadsmonitor blijkt dat er met de kindvriendelijkheid van onze steden nog wat schort. De **tevredenheid over de speel- en jeugdvoorzieningen** is niet bijzonder groot. Slechts 1 op twee inwoners vindt dat er voldoende speelvoorzieningen zijn, bovendien zijn de verschillen tussen de steden hier groot. In Aalst en Sint-Niklaas is slechts 32% van de inwoners tevreden over het aanbod speelvoorzieningen, terwijl Brugge en Oostende een pak beter scoren met 57% en 58%. Ook de tevredenheid over de jeugdvoorzieningen ligt bijzonder laag. Ook hier scoren Brugge en Oostende met 47% best, terwijl in Aalst en Mechelen het tevredenheidspercentage slechts 30% bedraagt.

Op het gebied van **tevredenheid kinderopvang in de buurt** is er ook nog werk aan de winkel: slechts 1 op

8.69 Kinderopvang in de buurt

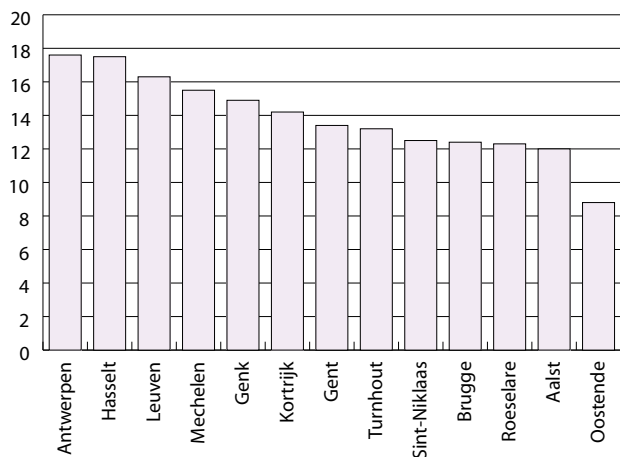
Kinderopvang in de buurt.

Bron: Survey Stadsmonitor, 2008.

8.70 Actieve betrokkenheid

Actieve betrokkenheid, in %.

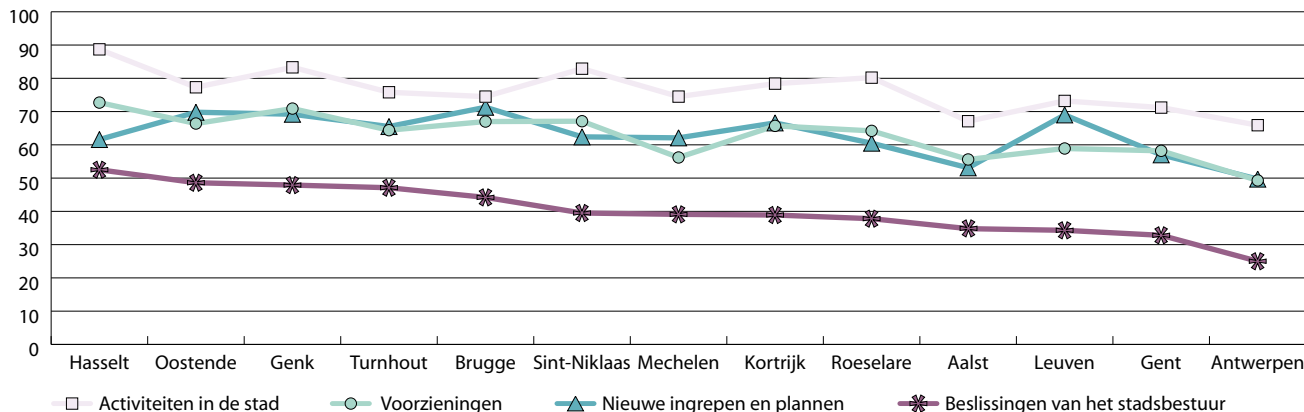

Bron: Survey Stadsmonitor, 2008.

twee inwoners vindt dat er voldoende kinderopvang is in de buurt. De verschillen tussen de centrumsteden zijn bijzonder groot. Maar liefst 70% van de inwoners van Roeselare vindt dat er voldoende kinderopvang in de buurt is. Ook in Kortrijk, Brugge en Hasselt zijn de meerderheid van de betrokkenen tevreden over het aanbod aan kinderopvang. In Oostende, Gent, Turnhout, Aalst en Leuven duikt dit aandeel onder 50%. Leuven en Aalst scoren met een aandeel van 45% en 43% minst goed. De kindvriendelijkheid van de stad dient dan ook een extra aandachtspunt te zijn. Indien de steden jonge gezinnen met kinderen in de stad willen aantrekken en in de stad willen houden, blijft investeren in een aantrekkelijke stadsvernieuwing, met extra aandacht voor kindvriendelijkheid, de boodschap.

8.71 Spreiding van informatie over en door de stad

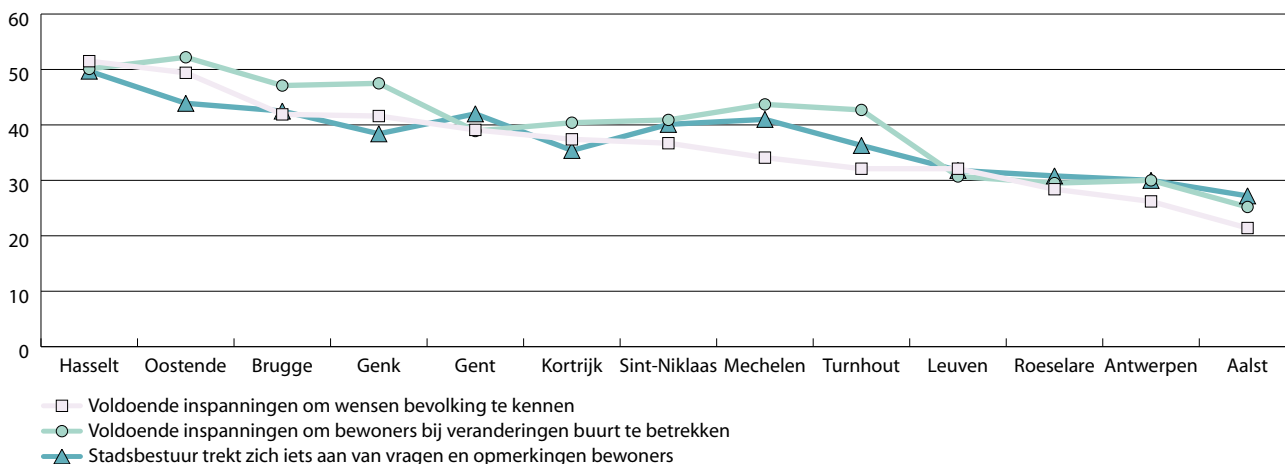
Tevredenheid over de spreiding van informatie over en door de stad, in %.

Bron: Survey Stadsmonitor, 2008.

8.72 Consultatie van bewoners door het stadsbestuur

Tevredenheid over de consultatie van bewoners door het stadsbestuur, in %.

Bron: Survey Stadsmonitor, 2008.

Bewonersparticipatie en burgerbetrokkenheid

Een stad zonder participatie en betrokkenheid van bewoners kan zich noch leefbaar, noch duurzaam ontwikkelen. Inzake participatie scoren de steden beter dan kan verwacht worden, gezien hun bevolking gemiddeld minder geschoold is, armer en meer werkloos dan het Vlaamse gemiddelde. In de centrumsteden steekt één op 7 bewoners wel eens de handen uit mouwen in de buurt. In Antwerpen en Hasselt is dit zelfs 1 op 5. Bovendien is in de steden een groot potentieel aan burgerzin aanwezig. Niet minder dan 60% van de bevolking brengt nu al of heeft de intentie problemen onder de aandacht te brengen en zelf iets te doen in de buurt. Vooral de grootsteden vallen hier positief op.

Iets minder dan de helft van alle inwoners in de centrumsteden is actief lid of bestuurslid van één of meerdere verenigingen (46%). De verschillen tussen de centrumsteden zijn niet groot. In Hasselt en Leuven loopt dit percentage op tot 51 en 54%.

De resultaten van de survey van de Stadsmonitor geven aan dat de tevredenheid van de stedelingen over de informatie die ze van het stadsbestuur krijgen afhankelijk is van het soort informatie. Bijna driekwart is tevreden tot zeer tevreden over de informatie over culturele activiteiten en evenementen die in de stad plaats grijpen. Zes op tien is tevreden over de informatie over de voorzieningen inzake zorg, opvang, onderwijs e.d.. Eenzelfde aantal is tevreden over info over nieuwe ingrepen en plannen in de stad. Amper een derde is nog tevreden als het over de beslissingen van het stadsbestuur gaat.

Stedelingen zijn minder tevreden over de participatiemogelijkheden waarover ze beschikken en over wat het bestuur met hun vragen en opmerkingen doet. Over de inspanningen die de stadsbesturen leveren om de wensen van de bevolking te kennen en hen bij veranderingen in de buurt te betrekken is amper iets meer dan een derde tevreden. Iets minder dan een vijfde is er van overtuigd dat het stadsbestuur zich niets aantrekt van de vragen en opmerkingen van de bewoners. Meer dan een derde vindt deze kritiek onterecht terwijl een kwart zich niet uitspreekt. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

- Beleidsbrief Binnenlands Bestuur Beleidsprioriteiten 2008-2009: www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/
- Beleidsbrief Stedenbeleid Beleidsprioriteiten 2008-2009: www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/beleidsnota%27s/Keulen_Stedenbeleid2008-2009.pdf
- Beleidsnota Binnenlands Bestuur 2004-2009: www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties
- Beleidsnota Stedenbeleid 2004-2009: www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/beleidsnota%27s/stedenbeleid.pdf
- BinnenBand, de tweemaandelijks publicatie van het Agentschap Binnenlands Bestuur: www.binnenland.vlaanderen.be/binnenband/index.htm
- Corijn, M. & Lodewijckx, E., Echtscheiding en leefvorm na echtscheiding in het Vlaamse Gewest: verschillen naar herkomst. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens voor volwassenen en kinderen. SVR-Rapport 2009/4, Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Jaarbeeld 2007 Administratie Binnenlands Bestuur. Een jaarlijkse publicatie van het Agentschap Binnenlands Bestuur. Biedt niet alleen informatie over de lokale financiën, maar over alle activiteiten van de Administratie, zoals gemeentelijk personeelsbeleid, administratief toezicht, regelgeving, ondersteuning en communicatie: www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/
- Lokaal. Het tweewekelijks blad van de Vereniging voor Vlaamse Steden en Gemeenten (VMSG).
- Olislagers, Ackaert, De Rynck & Reynaert, Het gemeentedecreet : een eerste stand van zaken, SBOV-rapport, 2008
- Sannen, L., Lamberts, M., Morissens, A. & Pauwels, F., De Vlaamse Integratiekaart Deel III: naar een Vlaamse integratiemonitor. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid, 2009.
- Stadsmonitor 2008. Een monitor voor leefbare en duurzame Vlaamse steden: www.thuisindestad.be
- Trimestriële studies Dexia. Geeft om de drie maanden een beeld van de financiën van de diverse lokale besturen in België: www.dexia.be/NL/Professional/PublicFinance/study/
- Van Meeteren, M., Van San, M. & Engbersen, G., Irreguliere immigranten in België: inbedding, uitsluiting en criminaliteit. Rotterdam: Risbo, 2007.
- Vancluysen, K., Van Craen, M. & Ackaert, J., De Vlaamse Integratiekaart Deel IV: Resultaten van de Survey Integratie. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid, 2009.
- Vanmulllem & Hondeghem, De Vlaamse lokale besturen vergrijzen, SBOV-rapport, 2008

Websites

- Agentschap Binnenlands Bestuur: www.binnenland.vlaanderen.be
- Agentschap voor Binnenlands Bestuur: www.binnenland.vlaanderen.be
- Algemene Directie Statistiek: http://statbel.fgov.be/home_nl.asp
- Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen: www.belgium.be/cgvs
- Dienst Vreemdelingenzaken: www.dofi.fgov.be/nl/1024/frame.htm

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
Indigov: www.indigov.be
Portaal Lokale Statistiek: http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistiek.htm
Stadsmonitor: www.thuisindestad.be
Steunpunt Gelijkekansenbeleid: www.steunpuntgelijkekansen.be
Steunpunt Werk en Sociale Economie: www.steunpuntwse.be
Vaste Beroepscommissie voor Vluchtelingen: www.vbvcpr.fgov.be/index.asp
Vereniging van Vlaamse Provincies (VVP): www.vlaamseprovincies.be/html/main_set.asp
Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VMSG): www.vmsg.be/index.shtml
Vlaams Minderhedencentrum: www.vmc.be
Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB): www.vdab.be

DEFINITIES

Aanvullende belastingen: bij aanvullende belastingen wordt de grondslag (de belastbare materie) bepaald door een hogere overheid (Vlaamse Gemeenschap of federale overheid), die ook de inning op zich neemt. De gemeente beslist echter over het belastingtarief.

Contractuele personeelsleden: de personeelsleden die met het lokale bestuur een arbeidsovereenkomst hebben gesloten. We onderscheiden de gewone contractuelen en de gesubsidieerde contractuelen (gesco's). Voor deze laatste categorie krijgt het lokale bestuur een personeelssubsidie en een vrijstelling van sociale zekerheidsbijdrage.

Eigen gemeentebelastingen: belastingen die autonoom vastgesteld en geïnd worden door de gemeente.

GOK: GOK staat voor Gelijke Onderwijs Kansen. De criteria zijn: (1) het gezin leeft van een vervangingsinkomen, (2) de moeder heeft ten hoogst een diploma/getuigschrift van volledig secundair onderwijs, (3) het gezin behoort tot de trekkende bevolking, (4) het kind is geplaatst in het kader van een maatregel bijzondere jeugdzorg. Een vijfde criterium is leerlingen met als thuistaal niet het Nederlands (TNN).

(ILO-)Werkloosheidsgraad: Aandeel werklozen in de beroepsbevolking (werkenden en werklozen).

Non-profitsector: omvat naast de openbare sector ook onderwijs en private gesubsidieerde sectoren zoals gezondheid, welzijn en de socioculturele sector.

Overdrachten (ontvangsten): bestaan uit belastingontvangsten en ontvangsten uit algemene (fondsen) en specifieke subsidies

Overdrachten (uitgaven): bedragen die vanuit de gemeente naar derden gaan zonder directe tegenprestatie, zoals subsidies aan verenigingen, dotaties aan het OCMW, aan de politiezone, allerhande premies aan gezinnen...

Personeelsuitgaven: deze uitgaven omvatten onder andere de bezoldigingen, de pensioenlasten, de werkgeversbijdragen, de verplaatsingskosten van en naar het werk van gemeentepersoneel.

Prestatieontvangsten: vrijwillige ontvangsten van gemeenten in ruil voor geleverde prestaties.

Schuld: leningen ten laste van de gemeente + leasingschulden + diverse schulden op meer dan één jaar + aflossingen van leningen.

Schuldontvangsten: inkomsten uit het financiële vermogen van gemeenten, zoals de dividenden als aandeelhouder in intercommunales en interesten uit leningen.

Schulduitgaven: omvat vooral de met de gemeenteschulden rechtstreeks verbonden uitgaven, namelijk de interesten en aflossingen.

Statutaire personeelsleden: de personeelsleden die met een statuut verbonden zijn aan het lokale bestuur, ook vastbenoemde personeelsleden geheten.

Voltijds Equivalenten (VTE): het totaal gepresteerde arbeidsvolume herverdeeld zodat iedere werkende een voltijdse baan zou hebben.

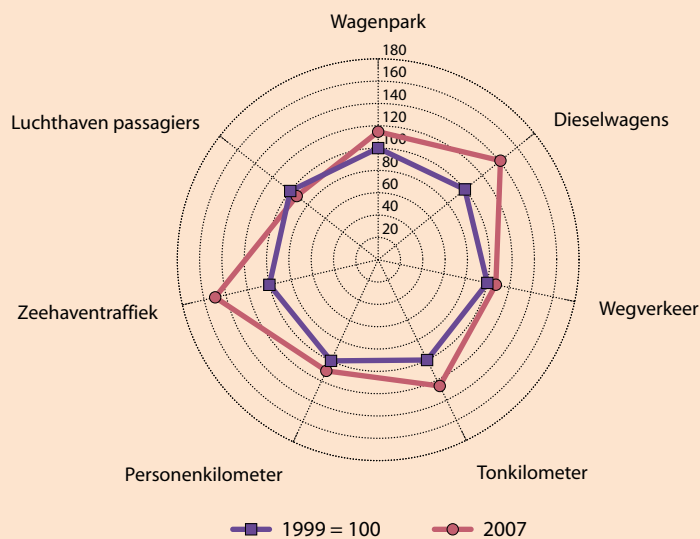
Werkingskosten: deze groep omvat voornamelijk de aankoop van niet-duurzame goederen en diensten.

Werkzaamheidsgraad: aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

Verkeersveiligheid, leefbaarheid en mobiliteit voor iedereen

HET MOBILITEITSPLAN VLAANDEREN vormt het uitgangspunt voor het Vlaamse mobiliteitsbeleid. Daarnaast zijn ook andere plannen toegespitst op het domein mobiliteit (Pendelplan, Vlaams verkeersveiligheidsplan, Vlaams klimaatsbeleidsplan, Vlaams Totaalplan Fiets). De bereikbaarheid, toegankelijkheid, leefbaarheid, veiligheid en milieuaspecten verbonden aan de mobiliteit worden op die manier aangepakt.

Evolutie tussen 1999 en 2007 van een aantal mobiliteitsindicatoren

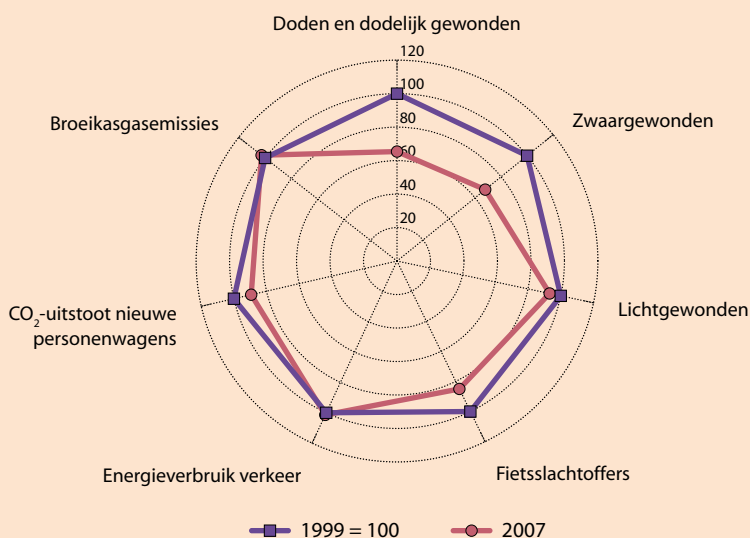

autosnelwegen. Het vrachtvervoer steeg sinds 1999 met ruim een kwart. Om de bereikbaarheid van economische knooppunten en poorten te waarborgen is het belangrijk dat dit vrachtvervoer niet louter via de weg gebeurt, maar ook via binnenvaart en spoorvervoer. Het aantal tonkilometer afgelegd door

Het wagenpark blijft groeien. Vooral het aantal vrachtwagens en motors gaat sterk vooruit. Bij de personenwagens zet de verdieselijking zich snel voort. Tussen 1999 en 2008 is het aantal dieselwagens met 60% toegenomen. De motoriseringgraad steeg tot 487 personenwagens per 1.000 inwoners. Dat is hoger dan het EU27-gemiddelde, maar lager dan het EU15-gemiddelde. Er wordt ook steeds meer gereden op Vlaamse wegen. De groei van het aantal voertuigkilometer is voornamelijk te wijten aan het toenemende verkeer op

de binnenvaart groeide in de periode van 1999 tot 2007 iets sterker dan het goederenvervoer over de weg. Het vrachtvervoer via het spoor bleef ter plaatse trappelen. Van een modale verschuiving bij het goederenvervoer is dus voorlopig nog geen sprake. Bij het personenvervoer is er wel sprake van een beginnende modal shift. Het collectieve vervoer per bus en trein groeit sneller dan het vervoer met personenwagens. Het succes van het collectieve vervoer is goed nieuws voor de strijd tegen files en voor het milieu. Deze verschuiving gaat in tegen de Europese trend. De trafiek van de Vlaamse zeehavens ging voor het negende jaar op rij vooruit. Vooral het containerverkeer neemt verder toe. Bij het luchtverkeer zet het herstel van het aantal passagiers na het faillissement van Sabena

Evolutie tussen 1999 en 2007 van een aantal mobiliteitsindicatoren

zich door. Het goederenvervoer per vliegtuig daalt na het gedeeltelijke vertrek van DHL op Zaventem.

Ondanks alle verkeersdrukte daalt het aantal dodelijke verkeersslachtoffers, met 35% sinds 1999. Het aantal lichtgewonden daalde in dezelfde periode met bijna 7%. De doelstelling uit het Vlaams verkeersveiligheidsplan van maximum 250 doden en dodelijk gewonden tegen 2015 lijkt haalbaar, rekening houdend met de historische evolutie. Voor het aantal lichtgewonden per gereden kilometer is het minder duidelijk of de doelstelling kan gehaald worden. Op Europees vlak evolueerde Vlaanderen qua verkeersveiligheid naar een plaats in het midden van de ranking, wat een hele verbetering is.

Het energieverbruik van het verkeer steeg tussen 1999 en 2007 met 1,4%. Het wegverkeer is verantwoordelijk voor 95% van het totale energieverbruik voor verkeer. De broeikasgasemissies van het verkeer stegen over dezelfde periode met 2,7%. De uitstoot van 14.877 kton CO₂-equivalenten ligt nog onder de beoogde maximumuitstoot van 15.300 kton tegen 2010. Anno 2007 bedroeg de gemiddelde CO₂-uitstoot van nieuwe personenwagens in België 152g/km. Dat is een daling met 10% ten opzichte van 1999, maar ver verwijderd van de vrijwillige overeenkomst van 140 g/km die tegen 2008 zou moeten gehaald worden. De Europese Commissie stelde nieuwe, strengere normen op voor 2015 en 2020.

Verhouding tussen de toestand in 2007 en de te bereiken doelstelling voor een aantal mobiliteitsindicatoren

	Doelstelling	Jaartal doelstelling	Status 2007
Doden en dodelijk gewonden	< 250	2015	527
Lichtgewonden per 100 miljoen vkm	< 57	2010	66
Broeikasgasemissies (kton CO ₂ -eq.)	< 15.300	2010	14.877
CO ₂ -uitstoot nieuwe personenwagens (g/km)	< 130	2015	152

Legende

- Evolutie weg van de doelstelling
- Trend onduidelijk of doelstelling zal niet gehaald worden
- Doelstelling behaald of haalbaar

Deze inleiding geeft een overzicht van de transportinfrastructuur, de vervoermiddelen en de verschillende vervoersprestaties.

Wegverkeer

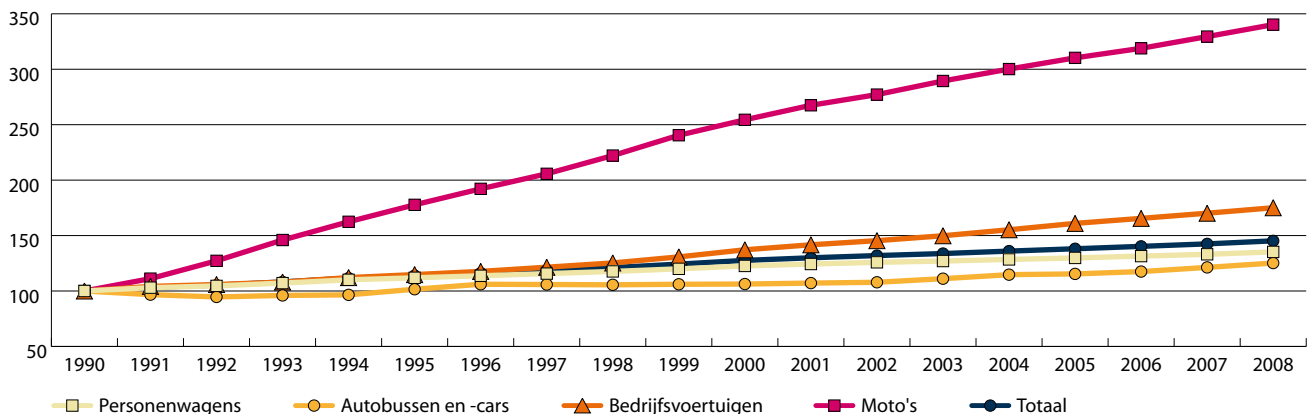
Het Vlaamse **autosnelwegennetwerk** is na het Nederlandse het dichtste van de Europese Unie. In 2008 waren bijna 3,9 miljoen motorvoertuigen ingeschreven, waaronder ruim 3 miljoen personenwagens. Sinds 1990 steeg het aantal personenwagens met een derde. In 2007 waren er 487 personenwagens per 1.000

inwoners, en dat is boven het Europese gemiddelde van 464. Een Vlaams huishouden telde in 2007 gemiddeld 1,2 personenwagens. Het aantal **motoren** (zonder bromfietsen) verdrievoudigde sinds 1990. Binnen de categorie van de **bedrijfsvoertuigen** kende de groep vrachtwagens een verdubbeling.

Sinds 2005 rijden meer dan de helft van de personenwagens rond op **diesel**. Deze trend zet zich verder door. Bij de nieuw ingeschreven voertuigen in 2008 waren ruim drie op vier wagens uitgerust met een dieselmotor. In 2008 bedroeg het aandeel van dit brandstoftype in het totale personenwagenvoertuigenpark 57%. Hiermee zit Vlaande-

9.1 Wagenpark

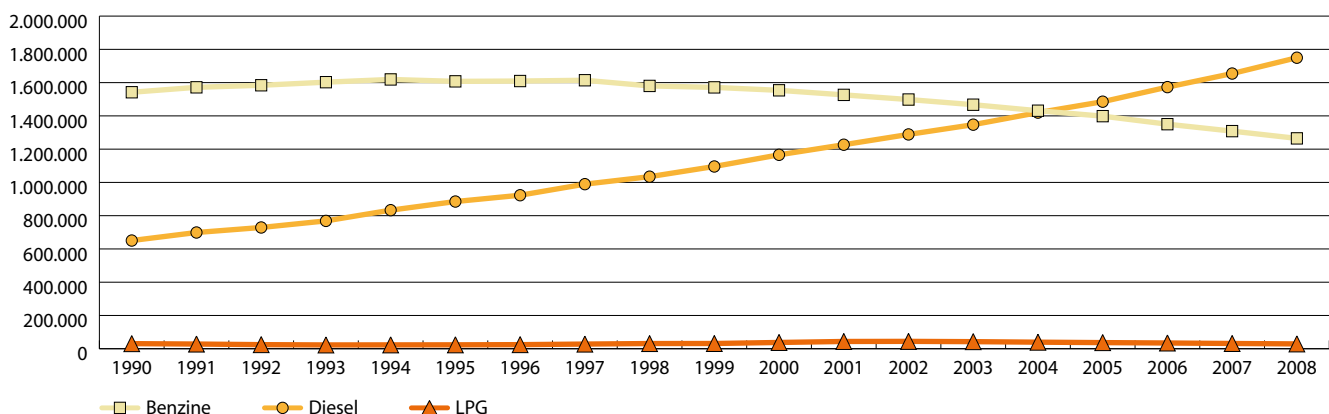
Evolutie van het wagenpark, naar type voertuig, index 1990 = 100, van 1990 tot 2008.

De categorie bedrijfsvoertuigen bestaat uit vrachtwagens, vrachtwagen-trekkers, landbouwvoertuigen en speciale voertuigen.
Bron: ADSEI.

9.2 Personenwagens naar brandstof

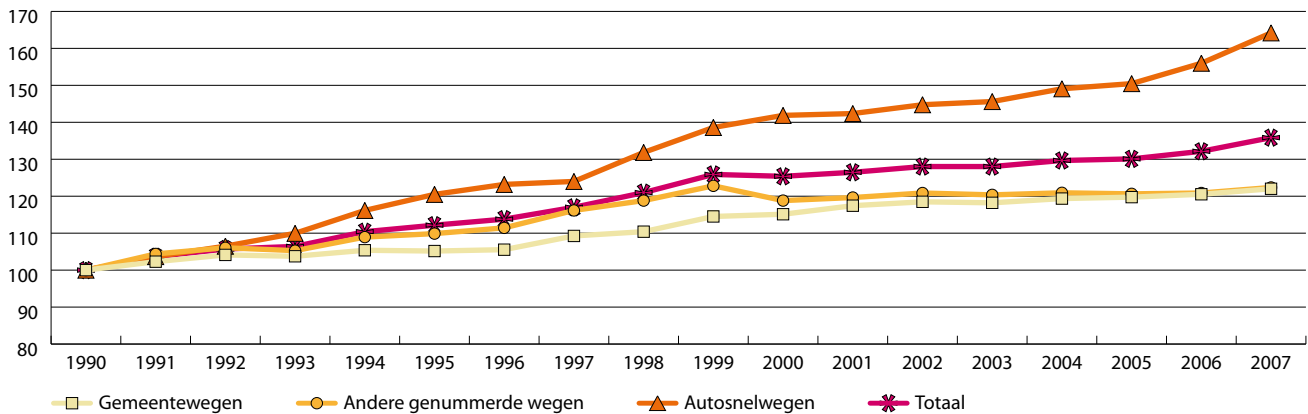
Evolutie van het aantal personenwagens naar brandstoftype, index 1990 = 100, van 1990 tot 2008.

Bron: ADSEI.

9.3 Wegverkeer

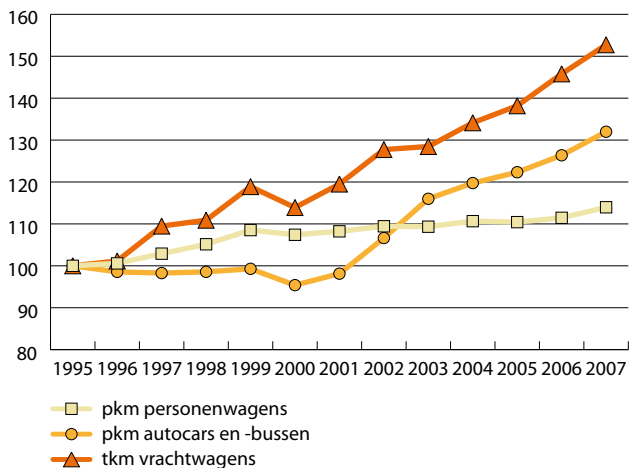
Evolutie van het wegverkeer in voertuigkilometer, naar type weg, index 1990 = 100, van 1990 tot 2007.

Bron: ADSEI.

9.4 Personen- en tonkilometers

Evolutie van het aantal personenkilometer, afgelegd met personenwagens en bestelwagens met passagier, afgelegd met autocars en bussen, en het aantal tonkilometer, afgelegd met vrachtwagens, telkens ongeacht het land van registratie, index 1995 = 100, van 1995 tot 2007.

Bron: FOD MV.

ren bij de absolute koplopers binnen de Europese Unie. Enkel Oostenrijk en Frankrijk halen een vergelijkbaar aandeel dieselwagens. Hoewel het prijsvoordeel van diesel ten opzichte van benzine het afgelopen jaar verkleinde, blijven wagens met een dieselmotor toch uitermate populair.

De fiscale steun voor een LPG-installatie leidde rond het jaar 2000 tot een tijdelijke groei, maar sinds 2003 daalt het aantal LPG-wagens opnieuw.

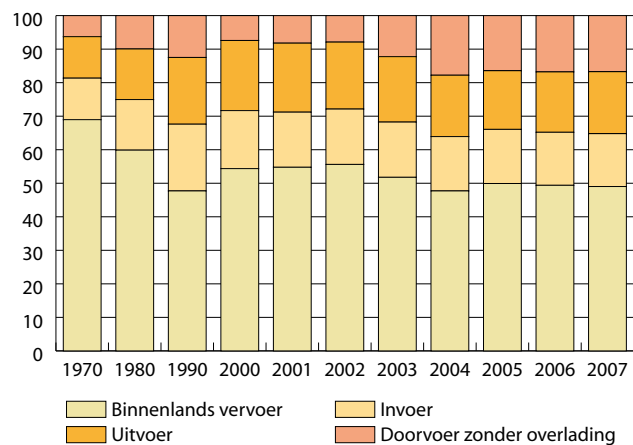
Het **wegverkeer** op de Vlaamse wegen ging in 2007 licht omhoog, tot 57 miljard voertuigkilometer. Sinds 1990 nam de hoeveelheid verkeer met ruim een derde toe. Op de autosnelwegen werd in 2007 een groei van 5% opgetekend, waardoor de verkeersintensiteit er met bijna twee derde toeneemt sinds 1990.

Het aantal **personenkilometer** (pkm) met personenwagens is tussen 1995 en 2007 met 14% gestegen, tot ruim 63 miljard pkm. Het collectief vervoer over de weg (autocars en -bussen) groeide over dezelfde periode met een derde, tot goed 9,2 miljard pkm. Het vrachtverkeer explodeerde: sinds 1995 steeg het aantal **tonkilometer** (tkm) met meer dan de helft tot ruim 37 miljard tkm.

Het vrachtvervoer kan in 4 categorieën worden ingedeeld volgens laad- en loospunt: binnenlands vervoer, invoer, uitvoer en doorvoer. Bij het vrachtvervoer over de weg valt op dat het aandeel binnenlands vervoer afneemt in de loop der jaren. In 2007 was slechts de helft van de door vrachtwagens gereden tonkilometer voor transport binnen België. Het aandeel gereden tonkilometer voor import en export steeg, net zoals het aandeel voor **transitverkeer**. Daarbij worden geen goederen geladen of gelost in België. België dient daarbij enkel als doorvoerland. Een steeds groter deel van die tonkilometers wordt afgelegd door buitenlandse vrachtwagens.

9.5 Goederenvervoer over de weg

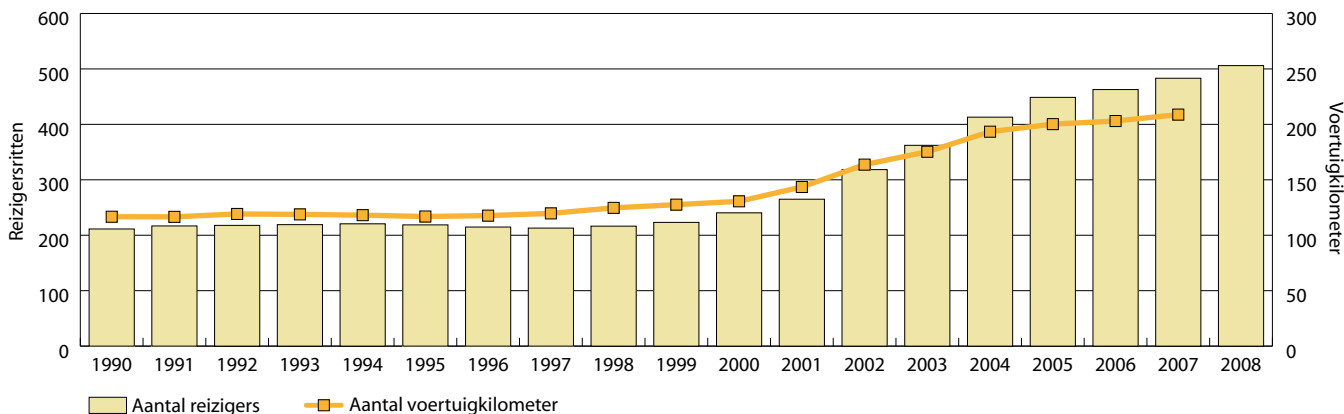
Evolutie van het goederenvervoer over de weg naar bestemmingstype, in %, in België, 1970-2007.

Bron: Pauwels Tom, "modellering van het goederenvervoer in België", 2007, ADSEI.

9.6 De Lijn

Evolutie van het aantal reizigersritten en het aantal voertuigkilometer van De Lijn, x 1 miljoen, van 1990 tot 2008.

Bron: VVM De Lijn.

De Lijn

In 2008 brak De Lijn voor de tiende keer op rij het record van het aantal vervoerde passagiers. De kaap van 500 miljoen **reizigersritten** werd voor het eerst overschreden. Deze groei is vooral te danken aan de toename van de voordelige netabonnements. Daarnaast zorgde de uitwerking van de basismobiliteit en het netmanagement voor nieuwe lijnen, nieuwe haltes en verhoogde frequenties.

Sinds 1996 stijgt ook het aantal afgelegde kilometers. Deze groei gaat echter trager dan de groei van het aantal reizigersritten, wat wijst op een betere benutting van de capaciteit van de bussen en trams van De Lijn.

Opvallend is dat de sterke groei van het aantal personenkilometer bij autobussen en -cars samenvalt met de nulgroei van het aantal voertuigkilometer op n-wegen (andere genummerde wegen).

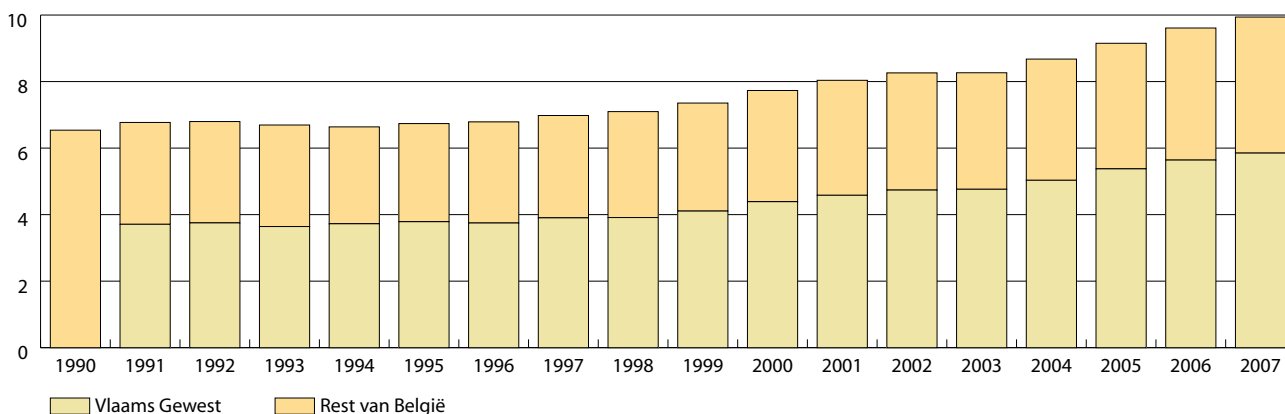
Treinverkeer

Het Vlaamse **spoorwegennetwerk** is het dichtste van de Europese Unie. Enkel Tsjechië komt in de buurt. De NMBS boekte in 2007 voor het elfde opeenvolgende jaar een groei van het aantal reizigersritten. In totaal maakten 207 miljoen reizigers gebruik van de NMBS, in binnen- en buitenland. Binnen België werd in 2007 192 miljoen keer de trein genomen, een stijging van ruim 40% in vergelijking met 1990. Ook het aantal personenkilometer blijft stijgen. In 2007 werden in Vlaanderen 5,8 miljard personenkilometer afgelegd, goed voor een nieuw record.

2007 was voor het **goederenvervoer** per spoor een minder goed jaar. Er werd in België 57 miljoen ton vervoerd, een terugval van 9%. Het aantal tonkilometer afgelegd in het Vlaamse Gewest daalde met 14% tot 3,5 miljard. Sinds de gedeeltelijke vrijmaking van het spoorverkeer zijn er voor het goederenvervoer ook

9.7 NMBS personenkm

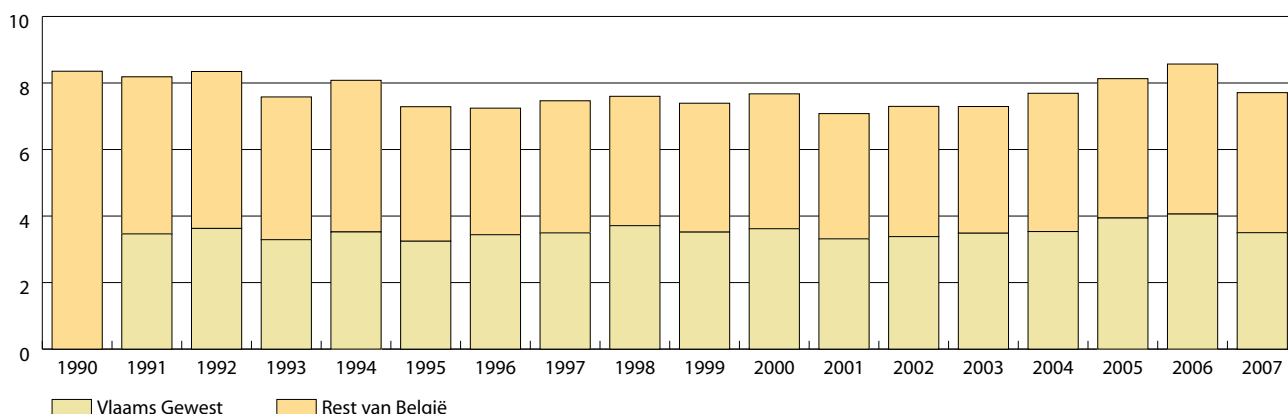
Evolutie van het aantal personenkilometer, Vlaams Gewest en België, x 1 miljard, van 1990 tot 2007. Geen afzonderlijke cijfers beschikbaar voor 1990.

Bron: NMBS.

9.8 NMBS Tonkm

Evolutie van het aantal tonkm van de NMBS, Vlaams Gewest en België, x 1 miljard, van 1990 tot 2007. Geen afzonderlijke cijfers beschikbaar voor 1990.

Bron: NMBS.

enkele kleinere private operatoren op Belgisch grondgebied actief. Hun collectief marktaandeel op de Belgische markt is tot op heden kleiner dan 10%.

Binnenvaart

Het Vlaamse **binnenwaterennetwerk** is na het vlakke en waterrijke Nederland het dichtste van de Europese Unie. De binnenvaart kende het voorbije decennium een sterke groei. De promotie van de binnenvaart en de publiek-private samenwerking rond onder meer de aanleg van kaaimuren werpt zijn vruchten af. Het aantal tonkilometer steeg tussen 1995 en 2008 met ruim de helft, maar de laatste zes jaar bleef het aantal tonkilometer min of meer stabiel.

Langs Vlaamse waterwegen werd in 2008 2% meer ton gelost dan het jaar voordien. Het aantal geladen ton daalde wel met 4%. In de Vlaamse havens blijft het binnenvaartvervoer stijgen: met 3% in 2008, tot een overslag van 111

miljoen ton. De binnenvaart kent een toenemende containerisatie: de tien containerterminals langs de binnenwateren kwamen uit op een trafiek van 508.000 TEU. Dat is bijna zeven keer zoveel dan tien jaar geleden. In 2008 ging de containerbinnenvaart wel 2% achteruit. Sinds 1995 namen de binnenschepen in aantal af. Doordat de schepen groter werden nam de totale capaciteit van de binnenvaartvloot in België sindsdien wel met 20% toe.

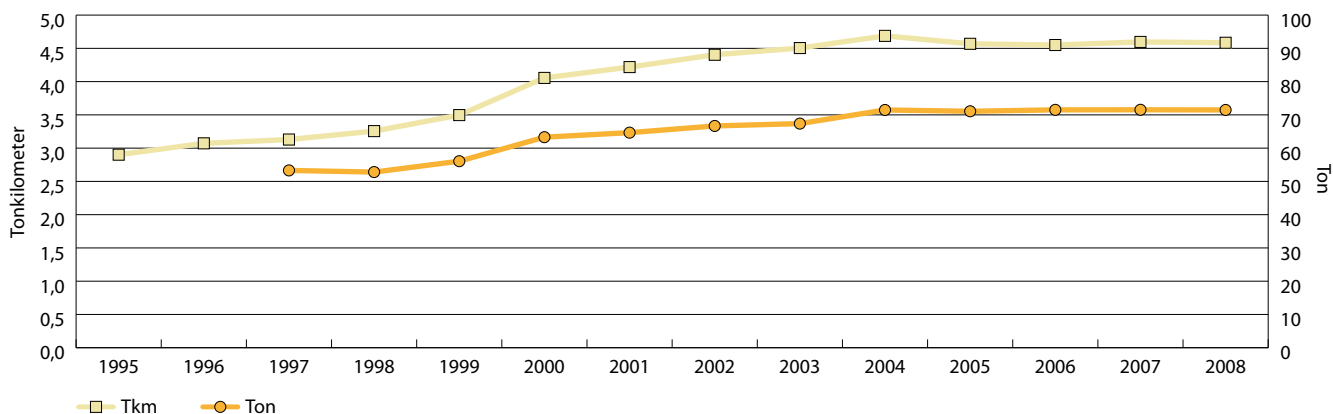
Zeevaart

Le Havre-Hamburg range

De Le Havre-Hamburg range omvat de belangrijkste zeehavens tussen deze twee steden. Hierbinnen vallen Antwerpen, Gent, Zeebrugge, Oostende, Rotterdam, Amsterdam, Hamburg, Bremen, Duinkerke en Le Havre.

9.9 Binnenvaart

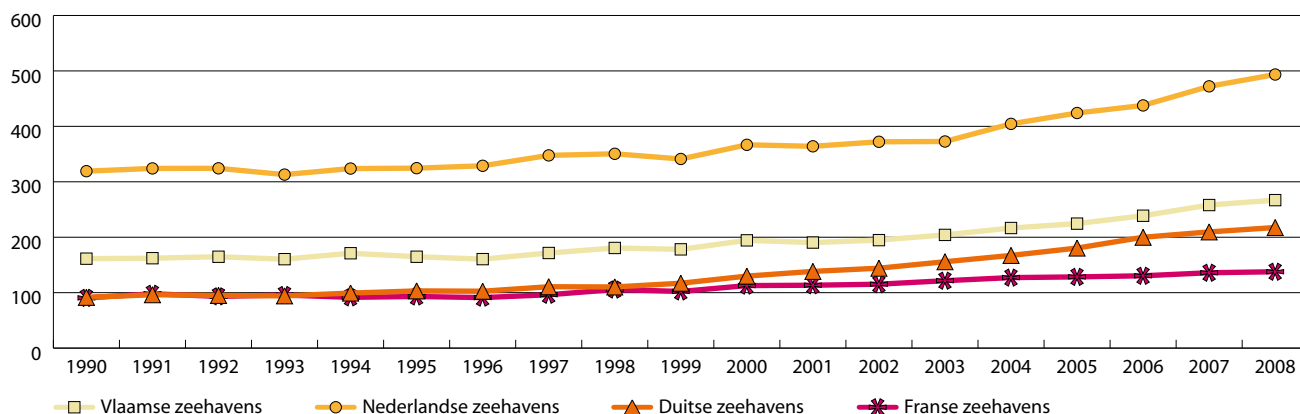
Evolutie van de goederentrafiek in de binnenvaart, in miljoen ton en miljard tonkilometer, van 1995 tot 2008.

Bron: PBV.

9.10 Haventrafiek Le Havre – Hamburg

Evolutie van de trafiek in de havens van de Le Havre – Hamburg range, in miljoen ton, van 1990 tot 2008.

Bron:VHC.

Deze havens realiseerden in 2008 een overslag van 1.116 miljoen ton, een groei van 4%. In de Vlaamse havens lag de toename iets lager. Hun aandeel in de range bleef in de buurt van 24%.

Vlaamse zeehavens

Het aantal **passagiers** in de Vlaamse zeehavens daalde in 2008 met 12% tot 794.426. Tien jaar geleden waren er nog ruim dubbel zoveel. De **goederentrafiek** bereikte in 2008 een historisch record van 267 miljoen verscheepte ton, een toename van 3%. De groei is het resultaat van sterke prestaties in de eerste drie kwartalen. In het laatste kwartaal van 2008 liep de trafiek in de zeehavens sterk terug ten gevolge van de economische crisis. De binnenvaarttrafiek binnen de zeehavens steeg sinds 1998 met 47%. In de kusthavens Oostende en Zeebrugge is de binnenvaart minimaal.

De Vlaamse zeehavens zijn ook belangrijke economische spelers. Samen waren ze in 2006 goed voor een directe

toegevoegde waarde van 14,0 miljard euro (goed voor 7,7% van het BBP in het Vlaamse Gewest), 108.379 directe banen en 3,3 miljard euro directe investeringen. De **werkgelegenheid** bereikte zijn hoogste peil sinds 1997, de investeringen en de toegevoegde waarde gingen achteruit. Daarnaast staan de Vlaamse havens ook nog in voor een indirecte toegevoegde waarde van 13,6 miljard euro en een indirecte werkgelegenheid van 155.241 voltijdse equivalenten.

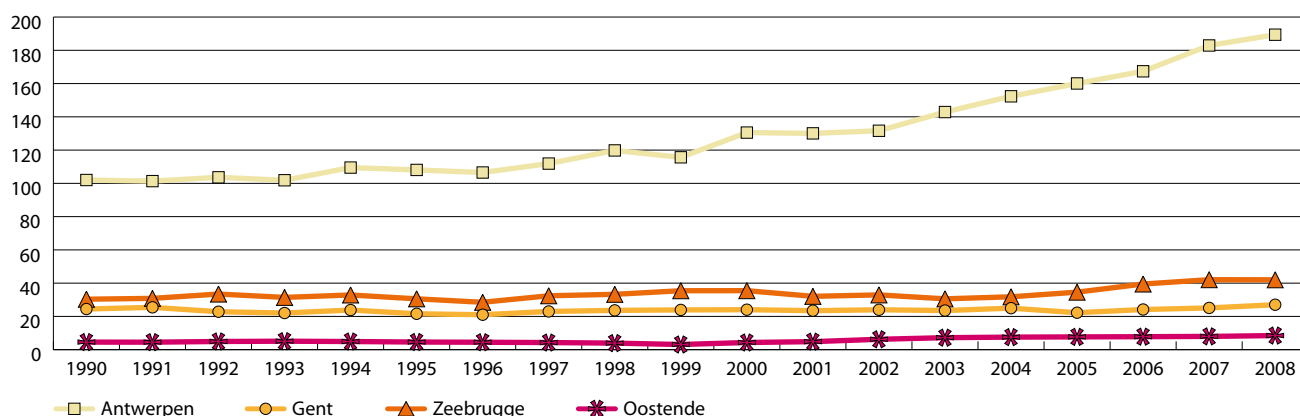
In 2007 investeerde het Vlaamse Gewest 364 miljoen euro in de vier zeehavens en hun maritieme toegankelijkheid.

Antwerpen

In 2008 was Antwerpen de Europese nummer twee voor goederentrafiek, na de afgescheiden koploper Rotterdam. Antwerpen beheerst ruim 70% van de Vlaamse markt, met een marktaandeel van 17% in de Le Havre–Hamburg range. Voor het containerverkeer komt Antwerpen

9.11 Goederentrafiek zeehavens

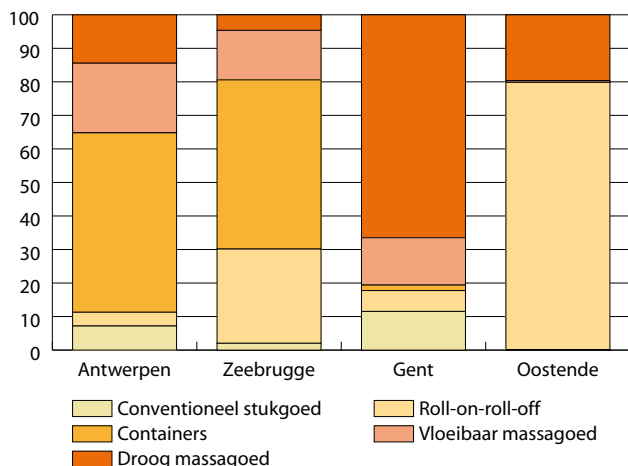
Evolutie van de goederentrafiek in de zeehavens, in miljoen ton, van 1990 tot 2008.

Bron:VHC.

9.12 Goederentrafiek naar soort

Goederentrafiek in de zeehavens, naar soort, in %, 2008.

Bron: VHC.

wereldwijd op de dertiende plaats. In Europa behandelen alleen Rotterdam en Hamburg meer containers. De goederen die in de haven van Antwerpen aankomen zijn voor 33% uit Europa afkomstig. Daarna volgen Azië, Noord-Amerika, Afrika en Zuid-Amerika. Een derde van de goederen die de Antwerpse haven per zeeschip verlaten varen naar Azië. Daarna volgen Europa, Noord-Amerika en Afrika.

In 2008 realiseerde Antwerpen een goederenoverslag van ruim 189 miljoen ton, een stijging met 3,5% en een nieuw record. Het containerverkeer vormt het grootste pakket binnen het Antwerpse goederenverkeer en steeg in 2008 met 7% tot 101 miljoen ton. Verdere groei blijft mogelijk want het Deurganckdok biedt nog voldoende capaciteit om de overslag van containers te verdubbelen. Ook het droge massagoed nam toe. De vloeibare massagoederen, het niet-gecontaineriseerd stukgoed en het roloverkeer verloren wat terrein.

Het aantal zeeschepen dat in Antwerpen voor anker ging daalde met 1,7%, maar daar staat tegenover dat de bruto tonnenmaat met 2,6% is gegroeid naar 296 miljoen ton.

Ook de binnenvaart van en naar de Antwerpse haven is in 2008 gestegen met 1% tot 90 miljoen ton.

De toegevoegde waarde van Antwerpen daalde in 2006 met 2% tot 9,2 miljard euro. Dat is goed voor een aandeel van twee derde binnen het Vlaamse havenlandschap. De investeringen liepen met een derde terug tot 2,5 miljard euro. De werkgelegenheid steeg met 2% tot 64.449 voltijdse equivalenten.

Zeebrugge

Zeebrugge richt zich vooral op Europese trafiek. Het is de belangrijkste Europese haven voor het rollend vrachtverkeer en het transport van nieuwe personenwagens. Voor Zeebrugge zelf maakt niettemin het containerverkeer het grootste deel van de trafiek uit.

Zeebrugge realiseerde in 2008 een overslag van 42 miljoen ton, een status quo ten opzichte van het jaar voordien. Het totale containervolume groeide met 4% tot ruim 21 miljoen ton. Het roloverkeer liep met 9% terug tot 12 miljoen ton en het transport van nieuwe personenwagens daalde met 4% tot 2,1 miljoen stuks. De vloeibare bulk ging licht vooruit, in tegenstelling tot de vaste bulk.

Zeebrugge neemt 16% van de verscheepte tonnage in de Vlaamse havens voor zijn rekening. Ondanks een scherpe daling van het aantal passagiers (560.000 personen) is Zeebrugge voor het zevende jaar op rij de grootste Vlaamse passagiershaven.

Zeebrugge heeft een kleiner aandeel in de toegevoegde waarde, werkgelegenheid en investeringen dan de trafiekcijfers zouden laten vermoeden. De haven was in 2006 goed voor 10.984 voltijdse equivalenten, een stijging met 4%. Het investeringsbedrag ging dan weer met een kwart omlaag. De toegevoegde waarde steeg met 7% tot 853 miljoen euro.

Gent

Gent zorgt voor 10% van de Vlaamse tonoverslag. Vier vijfde van de verscheepte tonnage bestaat uit aanvoer. Die aanvoer komt uit de hele wereld, met Europa en Zuid-Amerika als voornaamste herkomstgebieden. De afvoer gaat voor 86% naar Europa. Droge massagoederen, vooral van en naar het staalbedrijf ArcelorMittal Gent (voorheen Sidmar), maken twee derde uit van de maritieme trafiek.

In 2008 realiseerde de Gentse haven een groei van 8%. Alle goederencategorieën, met uitzondering van het roloverkeer, deelden in de winst.

De binnenvaart ging met 13% vooruit tot 20 miljoen ton.

Zeker in verhouding tot haar trafiek creëert de haven van Gent een belangrijke toegevoegde waarde, die in 2006 goed was voor 3,5 miljard euro, een stijging met 1%. De werkgelegenheid daalde licht tot 28.099 voltijdse equivalenten. De investeringen liepen met 13% terug.

Oostende

Oostende is de kleinste van de vier Vlaamse zeehavens, met een marktaandeel van 3%. In 2008 maakte het roloverkeer vier vijfde van de maritieme aan- en afvoer uit. Bijna de volledige trafiek is binnen-Europees, vooral van en naar Groot-Brittannië.

Dankzij een stijging met 6% tot 8,5 miljoen ton heeft Oostende in 2008 een nieuw recordjaar achter de rug. De motor achter die cijfers blijft het rollend vrachtverkeer, maar ook de trafiek in droge bulk ging sterk vooruit. Het aantal passagiers liep met 7% terug tot 230.000 personen.

De toegevoegde waarde in de haven van Oostende bedroeg in 2006 447 miljoen euro. Dat is een stijging van 7%. Ook de werkgelegenheid in de haven steeg met 7% tot 4.847 voltijdse equivalenten.

9.13 Luchtvervoer Europa

Evolutie van de trafiek in de twintig belangrijkste luchthavens van Europa (EU 27), aantal vervoerde passagiers, x 1 miljoen, en vervoerde vracht, x 1.000 ton, in 2001 en 2007.

Passagiers (luchthavens)	2000	2007	Vracht (luchthavens)	2000	2007
Londen Heathrow	64,3	67,9	Frankfurt Rhein/Main	1.703	2.162
Parijs Ch. de Gaulle	49,7	59,6	Amsterdam	1.223	1.651
Frankfurt Rhein-Main	49,0	53,9	Parijs Ch. de Gaulle	1.067	1.435
Madrid Barajas	32,7	51,2	Londen Heathrow	1.307	1.393
Amsterdam Schiphol	39,3	47,8	Zaventem	667	784
Londen Gatwick	32,0	35,2	Keulen/Bonn	438	709
Munchen	22,9	33,8	Luxemburg	500	703
Barcelona	19,4	32,7	Luik	270	490
Rome Fiumicino	25,9	32,4	Milaan Malpensa	296	483
Parijs Orly	23,8	26,4	Kopenhagen Kastrup	419	396
Londen Stansted	11,9	23,8	Madrid	305	342
Milaan Malpensa	20,6	23,6	East Midlands	179	318
Dublin	13,7	23,2	Munchen	148	265
Palma de Mallorca	19,3	23,2	Londen Stansted	168	225
Manchester	18,3	21,9	Wenen Schwechat	66	205
Kopenhagen Kastrup	18,1	21,3	Stockholm Arlanda	154	192
Wenen	5,9	18,7	Londen Gatwick	319	177
Stockholm Arlanda	18,6	17,9	Manchester	117	166
Dusseldorf	15,9	17,8	Rome Fiumicino	153	154
Zaventem	21,6	17,8	Helsinki	96	141

Bron: EC DG TREN.

Luchtvaart

Europese luchthavens

In 2007 steeg het aantal passagiers op Europese luchthavens met 7% tot bijna 793 miljoen passagiers. De vier luchthavens in het Vlaamse Gewest kenden in 2007 een passagiersgroei van 2%. De luchtvaart kende in 2001 en 2002 moeilijke tijden. De economische crisis, de aanslagen van 11 september 2001, de SARS-epidemie, ... lieten hun sporen na. In beide jaren ging de passagiersluchtvaart in de EU25 licht achteruit. Sinds 2003 is er opnieuw groei.

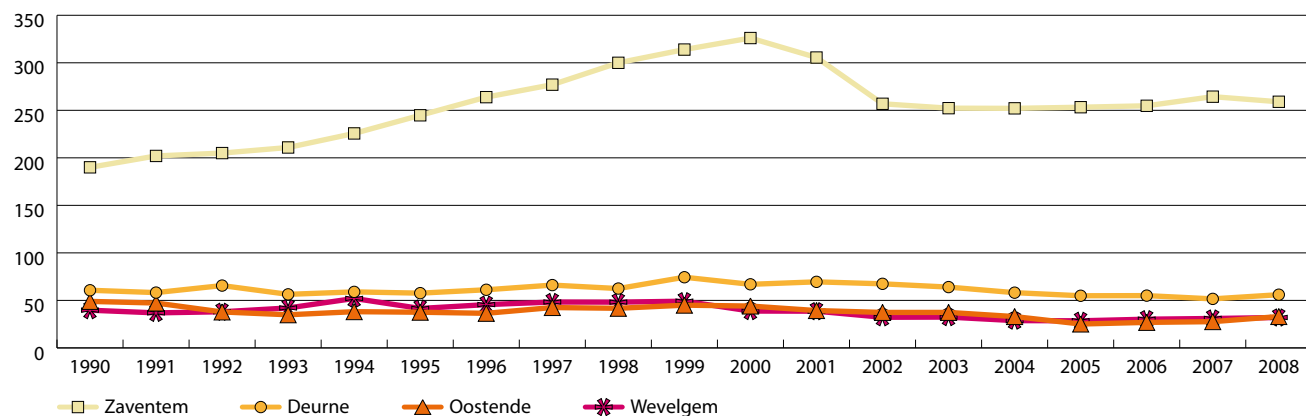
In de vrachtluchtvaart zien we min of meer hetzelfde fenomeen: een scherpe daling in 2001 en een herneeming vanaf 2003. In 2007 realiseerden de Europese vrachtluchthavens een groei van 6% tot 14 miljoen ton. De drie Vlaamse luchthavens met vrachtvervoer kenden in 2007 een groei van 9%.

Vlaamse luchthavens

In 2008 zette het herstel van de Vlaamse luchtvaart zich door. Het aantal **vliegbewegingen** ging met 2% vooruit. Het aantal **passagiers** steeg met 4%, maar bleef nog wel

9.14 Vliegbewegingen

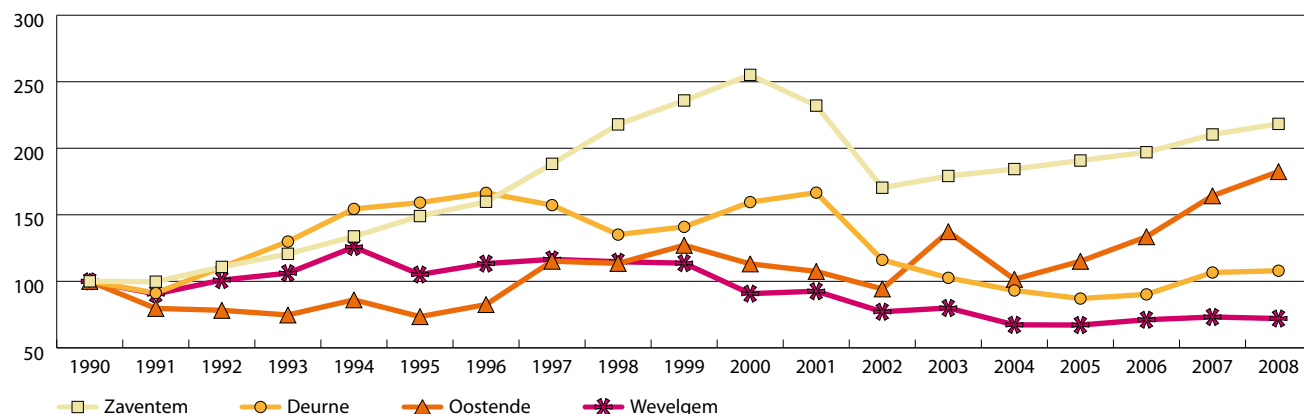
Evolutie van de bewegingen op de luchthavens, x 1.000, van 1990 tot 2008.

Bron: luchthavenautoriteiten.

9.15 Luchthavens passagiers

Evolutie van het aantal passagiers op de luchthavens, index 1990 = 100, van 1990 tot 2008.

Bron: luchthavenautoriteiten.

ver verwijderd van het recordjaar 2000. De **goederen-traffic** daalde met 17% naar 749.000 ton na het gedeeltelijke vertrek van DHL uit Zaventem.

Zaventem – Brussel Nationaal

Als passagiersluchthaven is Zaventem vooral intra-Europees gericht. Het overgrote deel van de passagiers gebruikte de auto als voor- of natransport. Het openbaar vervoer kan echter steeds meer mensen overtuigen. Ruim 3 miljoen passagiers namen in 2007 de trein naar de luchthaven. 0,6 miljoen reizigers maakten gebruik van de bus.

Zaventem is goed voor bijna zeven op tien van de vliegtuigbewegingen, 88% van de verscheepte tonnage en zelfs 98% van het aantal passagiers binnen het Vlaamse Gewest. In de Europese Unie was Zaventem in 2007 de twintigste passagiersluchthaven.

In 2008 groeide het passagiersaantal voor het vijfde jaar op rij, met 4% tot 18,5 miljoen reizigers. Het aantal bewegingen liep met 2% terug tot ruim een kwart miljoen.

In 2008 verwelkomde de luchthaven vier nieuwe luchtvaartmaatschappijen en voegde zes nieuwe bestemmingen toe aan het aanbod.

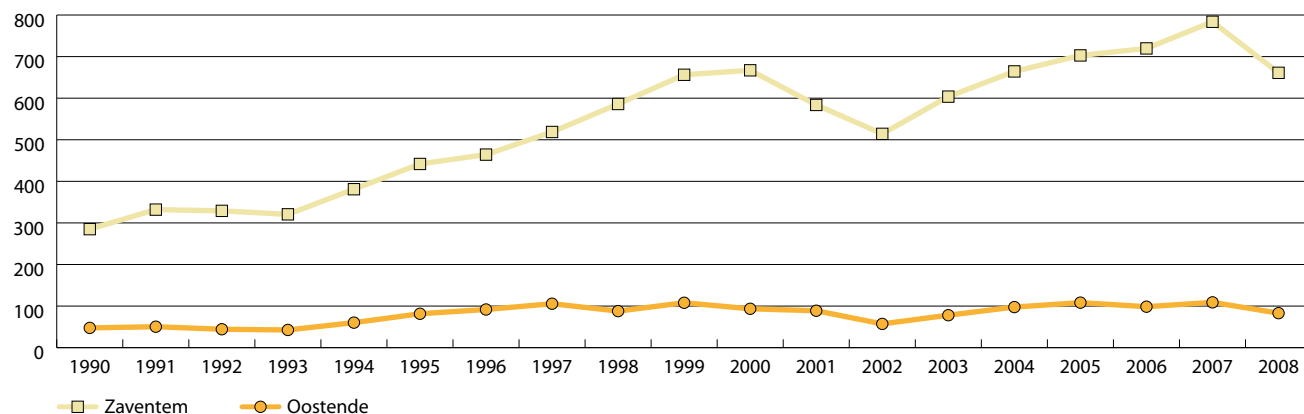
Toch ligt het passagiersaantal nog altijd ruim onder het cijfer van het recordjaar 2000. Het aantal lokale passagiers, die hun vliegreis beginnen of eindigen in Brussel, steeg met 1% tot een nieuw record van bijna 17 miljoen. Het aantal transferpassagiers blijft ruim achterop, maar stijgt wel sterk.

Tijdens het voorjaar van 2008 verplaatste DHL een belangrijk gedeelte van zijn activiteiten naar Duitsland. Daardoor liep het vrachtvervoer op de nationale luchthaven terug met 16%. Het verlies door het vertrek van DHL werd nog voor een groot deel goedgemaakt door de groei bij andere vrachtvervoerders op de luchthaven. Het Verre Oosten is het belangrijkste eind- of vertrekpunt, gevolgd door Noord-Amerika, Europa, het Midden-Oosten en Afrika.

Voor vrachtvervoer bekleedde Zaventem in 2007, dus voor de verhuis van DHL, de vijfde positie onder de Europese luchthavens. Zowel het passagiers- als het

9.16 Luchthavens vracht

Evolutie van de vervoerde vracht op de luchthavens van Zaventem en Oostende, in 1.000 ton, van 1990 tot 2008.

Bron: luchthavenautoriteiten.

vrachtvervoer liep in het laatste kwartaal van 2008 sterk terug door de economische crisis.

Oostende – Brugge

De Oostendse trafiek schommelt voortdurend. Het merendeel bestaat uit ad-hoc vluchten met de hele wereld als mogelijke bestemming. Het belang van Oostende ligt vooral in het vrachtverkeer en chartervluchten voor passagiers.

Het aantal vliegbewegingen steeg in 2008 met 21%. Het aantal passagiers nam toe met 11%. Die stijging is te danken aan touroperators Jetair en Thomas Cook, die steeds meer vakantiegangers vervoeren via deze regionale luchthaven.

Voor het vrachtvervoer was 2008 een minder succesvol jaar met een daling van 24%. Oorzaken zijn onder meer de economische crisis en werkzaamheden op de luchthaven waardoor deze gedurende een maand niet toegankelijk was voor vrachtvervoer.

Deurne – Antwerpen

Deurne profileert zich als binnen-Europese regionale zakenluchthaven. In 2008 boekte de luchthaven 177.000 passagiers, een groei van 1%. Ongeveer drie op vijf onder hen vloog met thuismaatschappij VLM Airlines naar Londen of Manchester.

Het aantal vliegbewegingen steeg met 9%. Het vrachtvervoer op de Antwerpse luchthaven blijft met 5.555 ton heel beperkt.

Kortrijk – Wevelgem

De luchthaven Kortrijk-Wevelgem wordt noch door de Vlaamse, noch door de federale overheid uitgebaat, maar door de West-Vlaamse Intercommunale Vliegveld Wevelgem-Bissegem. Wevelgem speelt op dit moment vooral een rol in de 'general aviation', de kleinere privé-luchtvaart en scholingsvluchten. Wevelgem tracht zich te ontwikkelen als regionale zakenluchthaven. Het aan-

tal vliegbewegingen ging in 2008 met 4% vooruit terwijl het aantal passagiers daalde met 1%. Het aantal zakenpassagiers ging met 2% achteruit.

Transport via pijpleidingen

Een overzicht van de kerncijfers over het transport is onvolledig zonder een blik op het transport via **pijpleidingen**. Er zijn pijpleidingen voor het transport van aardgas en voor het transport van olie.

Het pijpleidingennetwerk voor aardgastransport is in België het vijfde dichtste van de hele Europese Unie met 109 kilometer per 1.000 km².

Het Belgische netwerk voor olie is met 294 kilometer een stuk beperkter, al scoren we met een dichtheid van 9,7 kilometer per 1.000 km² boven het Europese gemiddelde. Acht lidstaten hebben geen oliepijpleidingen. In 2007 werd in België 1,5 miljard tonkilometer aardolie vervoerd, in de Europese Unie (EU27) 128,9 miljard. Het transport nam sinds 1990 met bijna de helft toe, een pak meer dan onze buurlanden en het Europese gemiddelde.

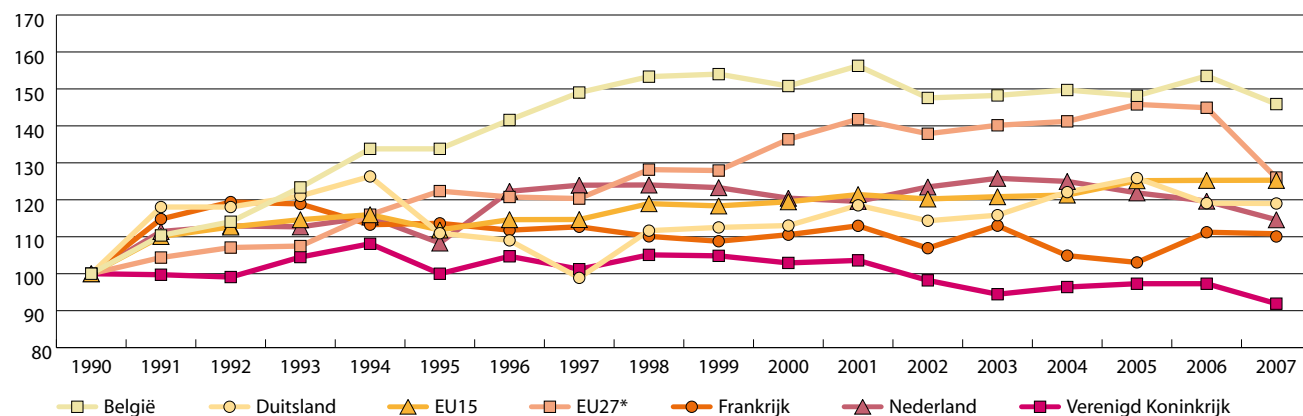
Modale verdeling

De auto en de vrachtwagen blijven het meest populaire vervoermiddel. Een verschuiving naar andere transportmiddelen biedt nochtans interessante perspectieven. Het kan het aantal files op de weg verminderen, de milieuschade beperken en de kans op verkeersongevallen doen dalen.

Bij het personenvervoer zet in 2007 de trend van de voorbije jaren zich verder. Het aandeel van personenwagens in de modale verdeling neemt verder langzaam af ten voordele van het collectieve vervoer per bus of trein. Sinds eind jaren '90 is deze trend merkbaar in het Vlaamse Gewest. Ook in de andere gewesten tekent zich dezelfde tendens af. Het aandeel van personenwagens zakt er zelfs iets sneller dan in Vlaanderen.

9.17 Oliepijpleidingen

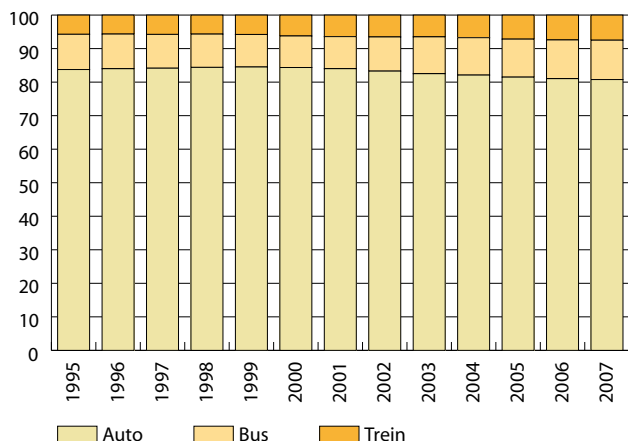
Evolutie van het aantal tonkm, afgelegd via oliepijpleidingen, België, buurlanden, EU15 en EU25, index 1990 = 100, van 1990 tot 2007.

*EU27 exclusief Letland en Litouwen.
Bron: EC DG TREN.

9.18 Modale verdeling personenvervoer

Evolutie van de modale verdeling van het personenvervoer volgens personenkilometer voor de voornaamste vervoerswijzen (personenwagens, bussen-autocars, treinen), ongeacht het land van registratie, in %, van 1995 tot 2007.

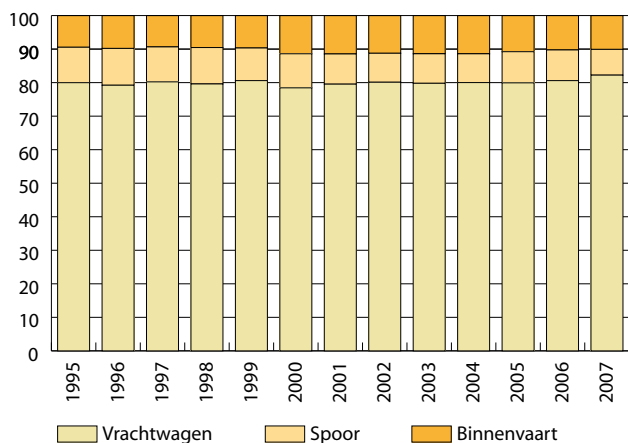
Bron: FOD MV, ADSEI, NMBS.

Deze voorzichtige modale verschuiving gaat in tegen de beweging binnen de Europese Unie. Daar neemt het belang van de personenwagens nog verder toe, onder meer onder impuls van de toegenomen koopkracht in de nieuwe lidstaten.

In 2007 nam binnen het **personenvervoer** de wagen iets minder dan 81% van de personenkilometer voor zijn rekening. Het Vlaamse cijfer zit daarmee 2,6 procentpunt onder het EU27-gemiddelde en zelfs 3,3 procentpunt onder het EU15-gemiddelde. Het vervoer per trein benadert het EU-gemiddelde. Het busvervoer ligt dan weer boven dat gemiddelde.

9.19 Modale verdeling goederenvervoer

Evolutie van de modale verdeling goederenvervoer volgens tonkilometer voor de voornaamste vervoerswijzen (weg, spoor, binnenvaart), in %, 1995-2007.

Bron: FOD MV, ADSEI, NMBS.

Bij het goederenvervoer is geen modale verschuiving merkbaar. Tussen 1995 en 2007 groeide het vrachtvervoer via binnenwater even sterk als dat via de weg. Bij het spoor was de groei minder sterk. Daardoor ging het marktaandeel van vrachtwagens nog licht vooruit binnen de modale verdeling. Wel dient opgemerkt te worden dat zowel het spoor- als het binnenwaterverkeer onderschat worden in de cijfergegevens. Bij het spoor zijn er momenteel geen gegevens bekend over de concurrenten van de NMBS. Hun gezamenlijk marktaandeel wordt echter onder de 10% geschat. Bij vrachtvervoer via binnenwater is er onderregistratie. Enkel wanneer een vrachtschip een (Vlaamse) sluis passeert wordt zijn vracht geregistreerd als Vlaams binnenvaartvervoer.

Europees vergelijken is niet zo eenvoudig wegens definitieverschillen. Hier wordt bij het vrachtvervoer over de weg namelijk geen rekening gehouden met de tonkilometer gereden door buitenlandse vrachtwagens. In Vlaanderen is er echter een trend dat steeds meer buitenlandse vrachtwagens er goederen vervoeren.

Bij het **goederenvervoer** werd 76,3% van alle tonkilometers in 2007 afgelegd via de weg. Dit is net onder het EU27-gemiddelde en 2 procentpunt onder het EU15-gemiddelde. Een opvallend verschil is te vinden bij de binnenvaart: het aandeel van de binnenvaart in Vlaanderen bedraagt ruim 13% en dat is meer dan het dubbele van het EU-gemiddelde. Vele lidstaten zijn door hun reliëf echter minder geschikt voor binnenvaart. Het vrachtvervoer per spoor is in onze regio dan weer iets minder populair: het Vlaamse aandeel zit 7,6 procentpunten onder het EU27-gemiddelde. ■

Bereikbaarheid en toegankelijkheid

De Vlaamse Regering wil de bereikbaarheid van economische knooppunten en poorten op een selectieve wijze waarborgen. Dit is de eerste doelstelling van het Mobiliteitsplan Vlaanderen. De ambitie is om op een duurzame manier minstens de huidige bereikbaarheid te behouden. Dat vraagt een beter ruimtelijk evenwicht en een betere spreiding van verplaatsingen in de tijd. De alternatieve vervoerswijzen moeten toenemen aan belang. Dit kan enkel door kwaliteitsverhoging. De benutting van de verkeersnetwerken moet stijgen door middel van beter verkeersbeheer. De komende jaren pakt de Vlaamse overheid 25 **missing links** en knelpunten op onze wegen aan. Het gaat om werken die de capaciteit van het wegennet ten goede komen en het gemak van de weggebruiker verhogen. De Vlaamse overheid wil tijdens deze beleidsperiode minstens een derde van deze missing links wegwerken. Begin 2009 waren er 2 missing links voltooid.

Volgens de tweede doelstelling van het Mobiliteitsplan moet iedereen de mogelijkheid hebben om zich te verplaatsen en volwaardig aan het maatschappelijke leven deel te nemen. Die mobiliteit geldt voor iedereen, ook voor mensen die geen auto bezitten. Deze basismobiliteit moet de vervoersarmoede en de vervoersongelijkheid tegengaan.

Wagenbezit

De **motoriseringgraad** is sterk toegenomen tussen 1990 en 2007. In 2007 waren er 487 personenwagens per 1.000 inwoners. Na enkele jaren van afname in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest neemt de motoriseringgraad ook hier terug toe. In de EU15 ligt de motoriseringgraad nog hoger dan in Vlaanderen. Ook onze buurlanden Duitsland, Frankrijk en Luxemburg hebben een hogere motoriseringgraad met respectievelijk 501, 508 en 665 personenwagens per 1.000 inwoners.

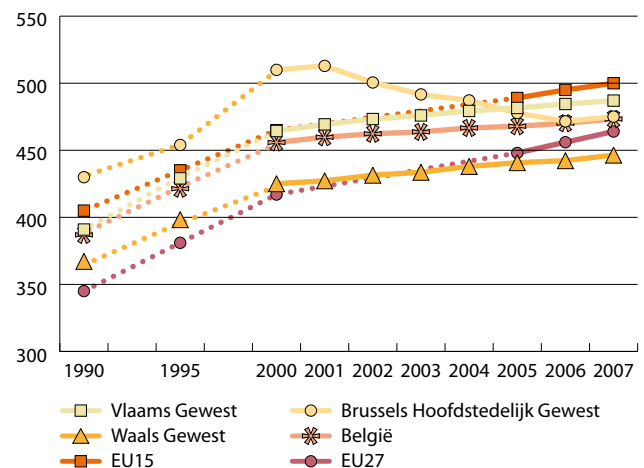
Voertuigverliesuren

Het Mobiliteitsplan Vlaanderen wil tegen 2010 het aantal **verliesuren** op de autosnelwegen (met snelheden onder de 95 km per uur) beperken tot 5% van het aantal gereden voertuiguren.

Sinds de aanvang van de werken op de Antwerpse Ring zijn de meetposten op deze zeer filegevoelige plek verwijderd en dus verdwenen uit de statistieken. De cijfers van 2008 zijn daarom een onderschatting van het Vlaamse totaal en zeker voor de Antwerpse regio. In 2008 stonden de automobilisten bijna 4,5 miljoen uren in de file op de Vlaamse hoofdwegen. Tegenover 2007 is dat een daling

9.20 Motoriseringgraad

Evolutie van de motoriseringgraad, in aantal personenwagens per 1.000 inwoners, van 1990 tot 2007.

Bron: EC DG TREN, ADSEI.

met 17%. Daarmee zijn 4,8% van de gereden uren verliesuren en wordt de doelstelling gehaald. De grootste problemen spelen zich af rond Brussel en Antwerpen, de twee belangrijkste economische knooppunten. In het Brusselse zijn 8,9% van de rijuren als verliesuren te beschouwen, in Antwerpen 4,5%, in de rest van Vlaanderen 1,1%.

Basismobiliteit

Om alle bevolkingscategorieën de kans te geven zich zelfstandig te verplaatsen is er behoefte aan een minimaal aanbod van **openbaar vervoer**. De voorwaarden om de basismobiliteit te realiseren zijn strenger in dichtbevolkte, stedelijke gebieden dan in dunbevolkte plattelandsgemeenten. Op 1 januari 2007 werd iets meer dan 90% van de Vlaamse woonzones, zoals beschreven in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, basismobiel verklaard.

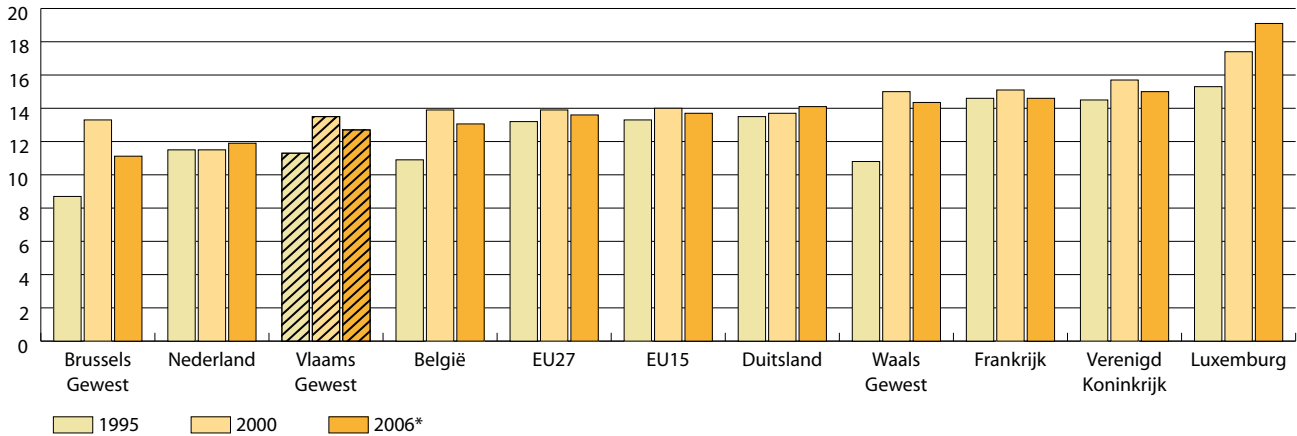
Uitgaven voor verkeer en vervoer

Een toegankelijk mobiliteitssysteem moet ook betaalbaar zijn.

In 2006 spendeerden de Vlamingen 10,8% van hun beschikbaar gezinsinkomen aan verkeer en vervoer. Uitgedrukt ten opzichte van de totale gezinsuitgaven ging

9.21 Gezinsuitgaven vervoer

Gezinsuitgaven voor verkeer en vervoer ten opzichte van de totale consumptie, in %, van 1995 tot 2006.

*Cijfers van het Verenigd Koninkrijk zijn van 2004. Cijfers EU15 en EU27 op basis van lidstaten die gerapporteerd hebben over 2006.
Bron: EC DG TREN, ADSEI.

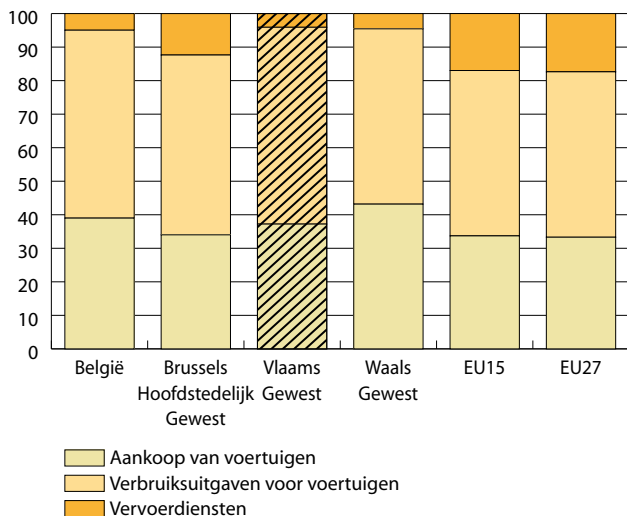
het om 12,7%. Vlamingen gaven relatief minder uit aan verkeer en vervoer in vergelijking met de buurlanden en het gemiddelde van EU15 en EU27. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest spendeerde men het minste aan verkeer en vervoer. Vlaamse gezinnen betaalden relatief weinig voor de aankoop van voertuigen maar spendeerden dan weer veel aan het gebruik en het onderhoud ervan. Binnen België gaf men in Wallonië het meeste uit aan de aankoop van voertuigen.

Binnen Europa gaf niemand naar verhouding zo weinig uit aan vervoerdiensten als de Vlamingen. Dit heeft te maken met het prijsbeleid dat wordt gevoerd ten gunste van het openbaar vervoer.

In België is de prijs van diesel met 50% en de prijs van benzine met bijna 48% gestegen tussen 2000 en 2008. In 2008 bedroeg de gemiddelde maximumprijs 1,46 euro voor een liter benzine Euro 95 en 1,25 euro voor een liter Diesel. De prijzen bereikten een recordhoogte in de zomer van 2008 maar zijn eind 2008 sterk gedaald door de economische crisis. In Duitsland en Luxemburg was de prijsstijging voor diesel nog groter dan in België. Voor benzine was er in Luxemburg een grotere prijsstijging dan in België. In het Verenigd Koninkrijk waren de prijsstijgingen het laagst maar de brandstofprijzen behoorden al tot de hoogste van Europa. ■

9.22 Gezinsuitgaven vervoer volgens categorie

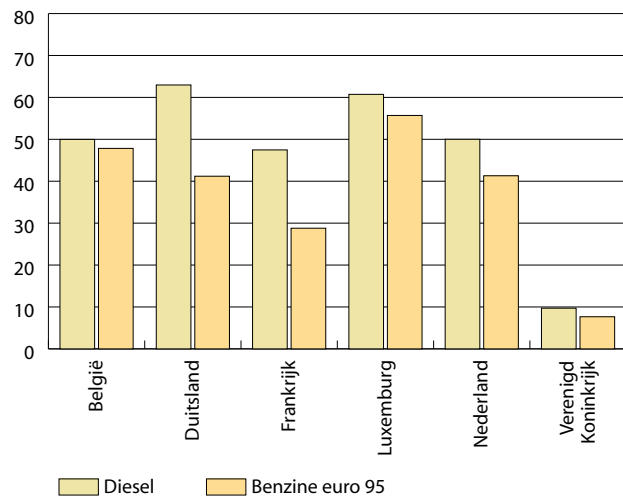
Gezinsuitgaven voor verkeer en vervoer, volgens categorie, in %, 2006.

Cijfers EU15 en EU27 op basis van lidstaten die gerapporteerd hebben over 2006.
Bron: EC DG TREN, ADSEI.

9.23 Brandstofprijzen

9.23 Evolutie van de brandstofprijzen (incl. taksen) tussen 2000 en 2008, telkens op 15 januari, in %.

Opmerking: voor VK gaat het om de evolutie tussen 2000 en 2007.
Bron: Eurostat.

Verkeersveiligheid

De derde doelstelling van het Mobiliteitsplan is de verkeersonveiligheid en het aantal verkeersslachtoffers terugdringen. Zo stelt de Vlaamse Regering de zogenaamde nulvisie voorop, wat zoveel betekent als compleet slachtoffervrij verkeer. Dit ambitieuze doel is enkel op zeer lange termijn bereikbaar. Op kortere termijn wil men tegen 2010 de achterstand met de Europese koplopers gehalveerd zien.

Concreet betekent dit tegen 2010 maximaal:

- 375 doden en dodelijk gewonden;
- 3.250 zwaargewonden;
- 55 doden en dodelijk gewonden jonger dan 26 jaar;
- 57 lichtgewonden per 100 miljoen voertuigkilometer (afgelegd door het totale wegverkeer in Vlaanderen).

Op 14 november 2007 werd het Vlaamse Verkeersveiligheidsplan goedgekeurd. Daarmee worden de doelstellingen uit het Mobiliteitsplan nog verder verscherpt. Tegen 2015 mogen er nog maximaal 250 doden en dodelijk gewonden en 2.000 zwaargewonde slachtoffers vallen op de Vlaamse wegen. De komende jaren wil de Vlaamse overheid de 800 gevaarlijkste punten op de wegen weggewerkt hebben. Begin 2009 was 48% van de projecten in uitvoering of uitgevoerd.

Vlaams Gewest

In 2007 is het aantal letselongevallen voor het tweede jaar op rij gestegen: tot 31.920. Er vielen meer lichtgewonden (+0,8%), maar minder zwaargewonden (-1,4%) en doden (-2,4%) ten opzichte van 2006. In 2007 vielen er 527 verkeersdoden te betreuren op de Vlaamse

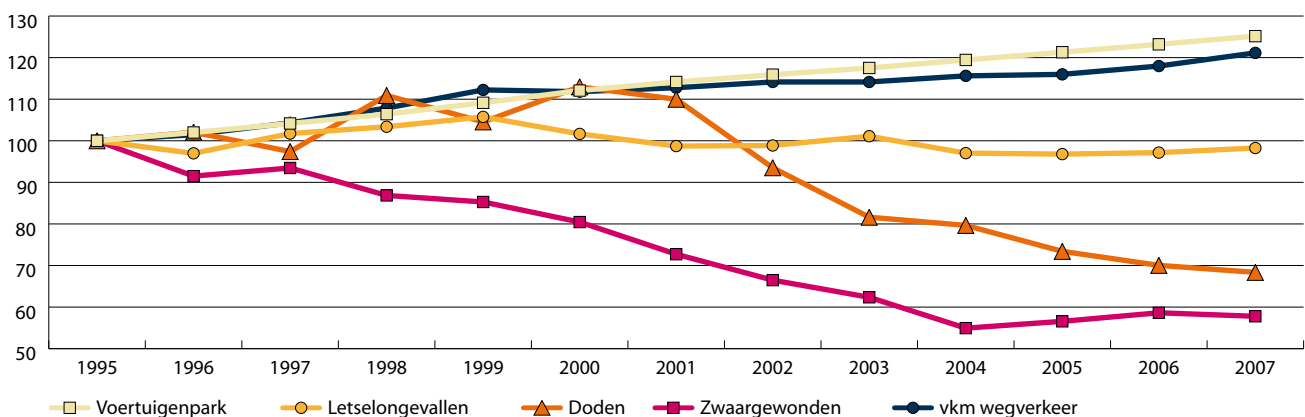
wegen. Sinds 1995 is het aantal doden met 32% afgenomen en het aantal zwaargewonden met 42%. Het aantal letselongevallen blijft de jongste jaren ongeveer stabiel, hoewel het voertuigenpark en de door het wegverkeer gepresteerde kilometers alsmat toenemen. Minder dan 10% van de ongevallen gebeurt op autosnelwegen. Ongeveer de helft van de ongevallen gebeurt binnen de bebouwde kom maar de ongevallen zijn minder ernstig dan deze buiten de bebouwde kom. 20% van de verkeersdoden en 38% van de zwaargewonden valt binnen de bebouwde kom. Bijna drie kwart van de dodelijke slachtoffers valt buiten de bebouwde kom.

In Vlaanderen is het risico op een ongeval waarbij een vrachtwagen betrokken is vrij groot. Per miljard afgelegde vrachtwagenkilometers gebeurden er in 2006 331 ongevallen. 40% van de verkeersdoden op autosnelwegen kwam om het leven in een ongeval met minstens een vrachtwagen.

Uit cijfers over letselrisico's blijkt dat fietsen ongeveer 3 keer gevaarlijker is dan autorijden. Het promoten van deze modus moet dan ook gepaard gaan met het verbeteren van de verkeersveiligheid en de infrastructuur. Het Vlaams Totaalplan Fiets wil enerzijds het fietsgebruik bevorderen en anderzijds de verkeersveiligheid voor fietsers vergroten. Het aandeel van de fietsverplaatsingen in het aantal verplaatsingen moet stijgen van 15% in 2000 tot 19% in 2010. Het aantal dode en zwaargewonde fietsslachtoffers moet tussen 2000 en 2010 met de helft afnemen. In de jaren negentig is het aantal dode en zwaargewonde fietsslachtoffers sterk gedaald. Het aantal lichtgewonde fietsslachtoffers is in het begin van deze eeuw wel zeer sterk toegenomen.

9.24 Evolutie verkeersveiligheid

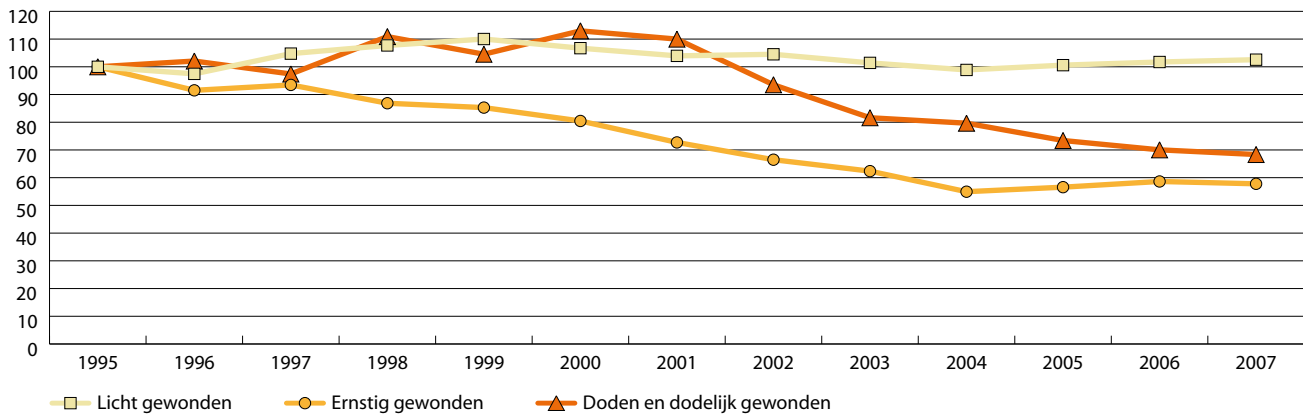
Evolutie van het aantal letselongevallen, het aantal doden en zwaargewonden, het totale voertuigenpark en de afgelegde voertuigkilometers van het wegverkeer (excl. (brom)fietsen), index: 1995 = 100, van 1995 tot 2007.

Bron: ADSEI, FOD MV.

9.25 Verkeersslachtoffers

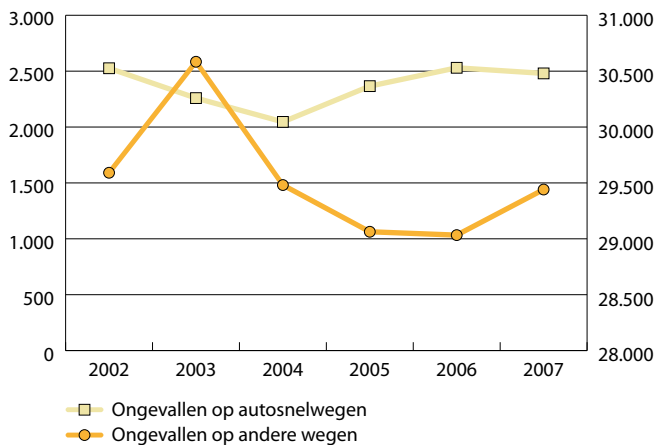
Evolutie van het aantal verkeersslachtoffers, volgens ernst van de verwonding, index 1995 = 100, van 1995 tot 2007.

Bron: ADSEI.

9.26 Ongevallen naar wegtype

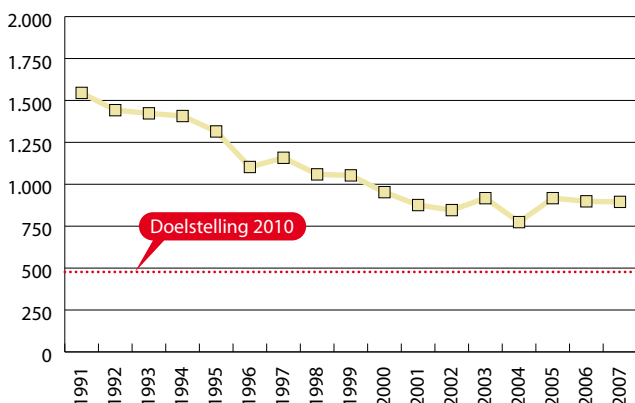
Evolutie van het aantal ongevallen op autosnelwegen (linkeras) en andere wegen (rechteras), van 2002 tot 2007.

Bron: ADSEI.

9.27 Fietsslachtoffers

Evolutie van het aantal dode en zwaargewonde fietsslachtoffers, van 1991 tot 2007.

Bron: ADSEI.

In 2007 vielen er 895 dode en zwaargewonde fietsslachtoffers.

Het Bovenlokaal Functioneel Fietsroutenetwerk is een van de instrumenten om meer en veiliger fietsgebruik te realiseren. Het is in de eerste plaats bedoeld voor de afwikkeling van woon-werk, woon-school en woon-winkelverkeer. In 2008 was het Bovenlokaal Functioneel Fietsroutenetwerk 11.795 km lang. 23% daarvan voldeed aan de normen uit het vademecum fietsvoorzieningen.

Het Mobiliteitsplan Vlaanderen en het Vlaamse Verkeersveiligheidsplan beschrijven **verkeersveiligheidsdoelstellingen** tegen 2010 en 2015. Voor het aantal verkeersdoden en zwaargewonden haalt Vlaanderen de beste resultaten maar de doelstellingen tegen 2010 zullen waarschijnlijk niet gehaald worden.

Europese Unie

Tussen 2000 en 2007 daalde het aantal verkeersdoden in het Vlaamse Gewest met 39,5%. In België ging het om een daling met 27,4%. Vlaanderen (en België) horen daardoor bij de groep van lidstaten die de grootste vooruitgang boekte. Het aantal letselongevallen daalde in Vlaanderen in diezelfde periode veel minder sterk. In de andere gewesten en in heel België steeg het aantal letselongevallen zelfs. Deze toename is zeer recent. De grootste reductie in aantal letselongevallen werd immers genoteerd in het begin van de jaren negentig.

In de EU27 vielen in 2007 86 verkeersdoden per miljoen inwoners. Slechts 11 lidstaten zaten onder dit EU-gemiddelde. Vlaanderen bevindt zich met een score van 85,8 op het EU-gemiddelde. In verhouding tot het aantal personenkilometer en het aantal personenwagens scoort het Vlaamse Gewest net onder het EU-gemiddelde. Het Waalse Gewest behaalt telkens een opmerkelijk slechter resultaat. ■

9.28 Doelstellingen verkeersveiligheid

Evolutie in het bereiken van de Vlaamse verkeersveiligheidsdoelstellingen, van 1999 tot 2007.

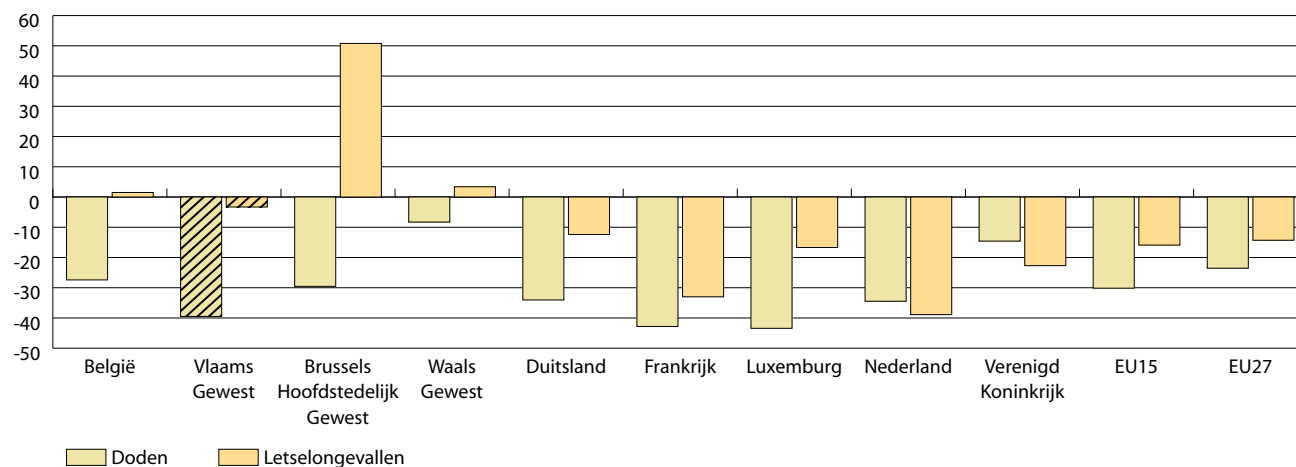
Verkeersveiligheidsdoelstellingen Vlaanderen	1999	2007	Doelstelling 2010	% Doelstelling bereikt in 2007	Doelstelling 2015	% Doelstelling bereikt in 2007
Doden en dodelijk gewonden	806	527	375	64,7	250	50,2
Zwaar gewonden	6.714	4.550	3.250	62,5	2.000	45,9
Doden en dodelijk gewonden onder 26 jaar per miljoen jongeren onder 26 jaar	133	89,3	55	56,0		
Lichtgewonden per 100 miljoen voertuigkilometer	76,3	66,0	57	53,7		

De cijfers met betrekking tot de doden en dodelijk gewonden onder de 26 jaar komen van het Departement Mobiliteit en Openbare Werken, behalve de cijfers voor 2006 en 2007, die van de Algemene Directie Statistiek komen.

Bron: ADSEI, MOW.

9.29 Verkeersveiligheid Europa

Vergelijking van het aantal verkeersdoden en het aantal letselongevallen in Europa tussen 2000 en 2007, in %.

	Doden		Letselongevallen	
	2000	2007	2000	2007
België	1.470	1.067	49.065	49.794
Vlaams Gewest	871	527	33.023	31.920
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	44	31	2.707	4.082
Waals Gewest	555	509	13.335	13.791
Duitsland	7.503	4.949	382.950	335.490
Frankrijk	8.079	4.620	121.220	81.270
Luxemburg	76	43	900	750
Nederland	1.082	709	42.270	25.820
Verenigd Koninkrijk	3.580	3.058	242.120	187.120
EU15	41.009	28.644	1.343.890	1.130.710
EU27	56.047	42.854	1.490.250	1.276.800

Bron: EC DG TREN, ADSEI.

Verkeersleefbaarheid en milieu

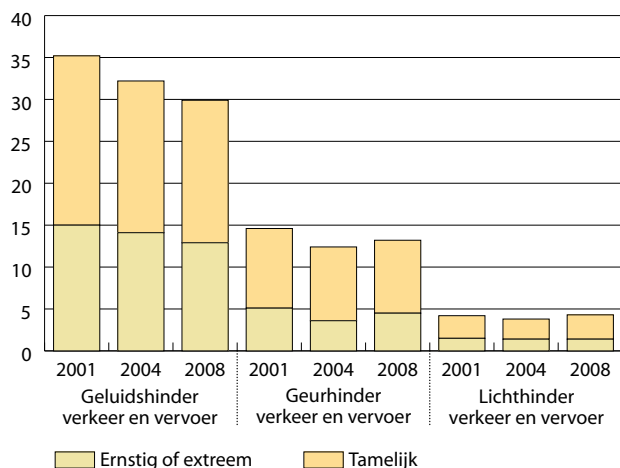
De vierde doelstelling van het mobiliteitsplan is gericht op het verbeteren van de verkeersleefbaarheid. De overheid wil op lange termijn bereiken dat de verkeersleefbaarheid geen fundamentele rol meer speelt bij de keuze van de woonplaats. Zowel de verkeersinfrastructuur als het gebruik van gemotoriseerde vervoermiddelen zetten de kwaliteit van het verblijven onder druk. Luchtverontreiniging en gezondheidseffecten, geluid en trillingen, geurhinder en gebrekkige belevingswaarde komen over het hele grondgebied voor. Ook moeilijk oversteekbare plaatsen, parkeeroverlast en het gebrek aan ruimte voor voetgangers komen in mindere of meerdere mate voor. De vijfde doelstelling wil de schade aan milieu en natuur terugdringen, zelfs al neemt de mobiliteit toe. De steeds groeiende vraag naar mobiliteit moet gecombineerd worden met aandacht voor het leefmilieu, zonder de sociale en economische functie van mobiliteit te ondermijnen. In deze context zijn de huidige transport-systemen niet milieuduurzaam: de emissies liggen te hoog, de fossiele brandstoffen zijn niet onuitputtelijk en de biodiversiteit staat onder druk door een verregaande versnippering van het landschap.

Hinder

Het verkeer is een belangrijke bron van **geluids-, geur- en lichthinder**. 30% van de Vlamingen voelde zich in 2008 tamelijk, ernstig of extreem gehinderd door

9.30 Hinder

Aandeel van de bevolking dat hinder ervaart door verkeer en vervoer, in %, van 2001 tot 2008.

Bron: LNE, Schriftelijk Leefomgevingsonderzoek.

9.31 Geluidsblootstelling

Aantal inwoners langs wegen met meer dan 6 miljoen voertuigpassages binnen verschillende geluidsblootstellingsklassen (L_{den} in dB(A)*), 2006.

Geluidsblootstellingsklassen (dB)	Aantal inwoners
55-60	257.871
60-65	125.719
65-70	121.623
70-75	143.023
>75	33.585

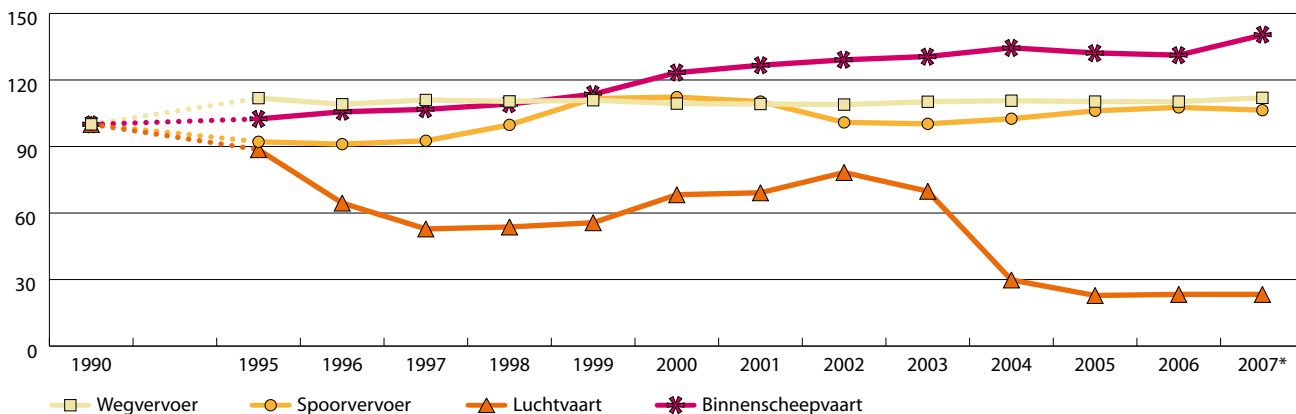
*Gewogen energetisch gemiddelde geluidsniveau van de dag-, avond- en nachtwaarden waarbij de avond- en nachtniveaus verhoogd worden met respectievelijk 5 en 10 dB (A).
Bron: LNE.

het geluid van verkeer. Daarmee was geluidshinder de belangrijkste vorm van gerapporteerde hinder. Het straatverkeer heeft het grootste aandeel binnen de geluidshinder van verkeer. De meeste Vlamingen (68%) zijn tevreden over de leefkwaliteit in de buurt. Toch zou 14% van de Vlamingen zijn vrienden en kennissen niet aanraden om in de buurt te komen wonen. De belangrijkste redenen waarom men vrienden en kennissen niet zou aanraden om in de buurt te komen wonen, zijn redenen die te maken hebben met het verkeer.

In uitvoering van de Europese richtlijn omgevingslawaai moest in een eerste fase (2007-2008) de geluidsbelasting in kaart gebracht worden van alle wegen met jaarlijks meer dan 6 miljoen voertuigpassages, spoorlijnen met meer dan 60.000 treinpassages en luchthavens met meer dan 50.000 vliegbewegingen. Voor Vlaanderen komt dat neer op 1.900 km autoweg, 280 km spoorweg en de volledige omgeving van de nationale luchthaven. Ook van de agglomeraties Gent en Antwerpen moet een geluidskaart worden gemaakt. In een latere fase (2012) zullen nog meer infrastructuren in kaart worden gebracht. Op de geluidskaarten wordt onder andere aangegeven aan hoeveel geluid de omgeving gemiddeld over een volledige dag, avond en nacht wordt blootgesteld. 681.821 Vlamingen wonen binnen de 55 dB contour van wegen met meer dan 6 miljoen voertuigpassages. 298.231 Vlamingen langs deze wegen zijn blootgesteld aan meer dan 65 dB en 33.585 Vlamingen zijn blootgesteld aan meer dan 75 dB. Langs de in kaart gebrachte spoorwegen worden 139.200 Vlamingen blootgesteld aan meer dan 55 dB, 52.100 aan meer dan 65 dB en 7.200 aan meer dan 75 dB. In de omgeving van de nationale luchthaven worden op Vlaams grondgebied 49.700 personen blootgesteld aan meer dan 55 dB en 4.000 aan meer dan 65 dB.

9.32 Energieverbruik verkeer

Evolutie van het energieverbruik door het verkeer, index 1990 = 100, van 1990 tot 2007.

*Voorlopig cijfer.

Bron: Energiebalans, VITO.

Milieu-impact

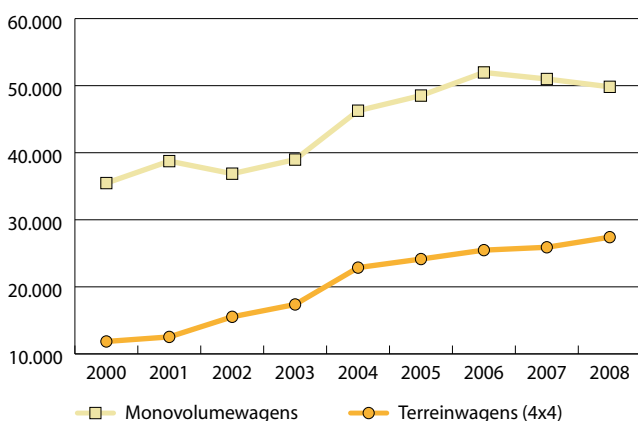
Het verkeer verbruikte in 2007 188,6 PJ energie of bijna 12% van het Bruto Binnenlands Energieverbruik. Ten opzichte van 1990 nam het energieverbruik van de transportsector met 12,4% toe. Het energieverbruik wordt voor 95% verklaard door het wegvervoer. De grootte van het wagenpark maar ook de eigenschappen (brandstoftype, cilinderinhoud, gewicht e.d.) beïnvloeden het energieverbruik. De voorbije jaren werden monovolumewagens en terreinwagens alsmaar populairder. Het aantal monovolumewagens is sinds 2007 wel aan het afnemen. Het aantal terreinwagens blijft verder stijgen en is tussen 2000 en 2008 met 131% toegenomen. Monovolumes maakten in 2008 ruim 17% van de nieuwe ingeschreven personenwagens uit, terreinwagens 9,5%. Dit komt het energieverbruik en de CO₂-emissies uiteraard niet ten goede. De CO₂-emissies van het wegverkeer zijn tussen

1990 en 2007 met 11% gestegen. De Europese Commissie sloot een vrijwillige overeenkomst af met de Europese automobielsector (ACEA) om tegen 2008 de CO₂-emissies van nieuw verkochte personenwagens te laten dalen tot 140 g/km. Het wordt echter steeds duidelijker dat deze doelstelling niet gehaald wordt. De Europese Commissie heeft een voorstel voor een verordening aangenomen om de CO₂-emissies door nieuwe personenwagens te verlagen tot gemiddeld 130 g/km in 2012-2015 en 95 g/km in 2020. In 2007 bedroeg de gemiddelde CO₂-uitstoot van de nieuw verkochte personenwagens in België nog 152 g/km volgens ACEA. VITO berekende voor alle nieuw verkochte personenwagens (ook niet-Europese) een gemiddelde CO₂-uitstoot van 153 g/km.

De broeikasgasemissies, uitgestoten door de totale transportsector, bedroegen in 2007 14.877 kton CO₂-equivalenten. Het MINA-plan 3+ stelt tegen 2010 een uitstoot voorop van maximaal 15.300 kton. Het verkeer levert een

9.33 Monovolumes en terreinwagens

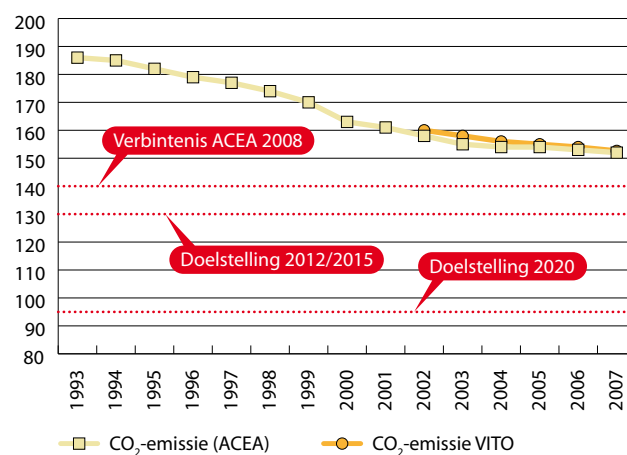
Evolutie van het aantal monovolumewagens en terreinwagens (4x4), van 2000 tot 2008.

Bron: FEBIAC.

9.34 CO₂-uitstoot

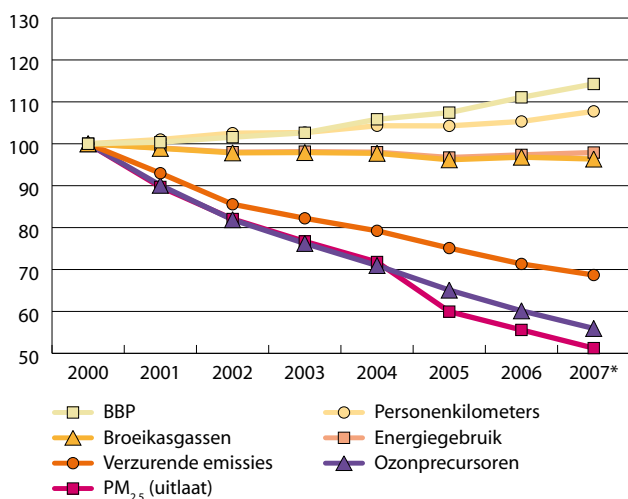
Evolutie van de CO₂-uitstoot van nieuw verkochte wagens in België, in g/km, van 1993 tot 2007.

Bron: VMM-MIRA, ACEA, Europese Commissie.

9.35 Eco-efficiëntie personenvervoer

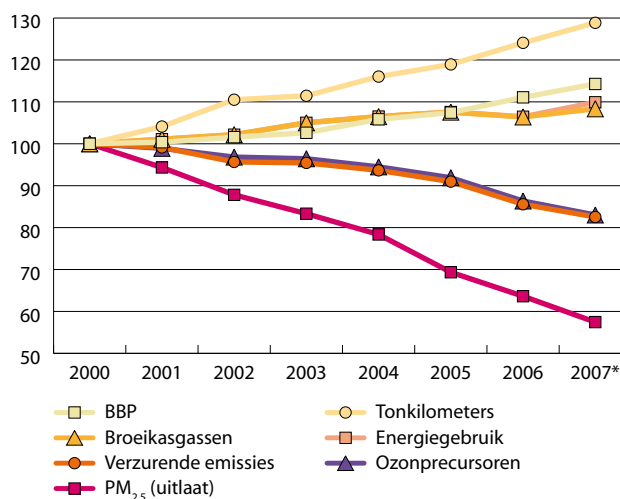
Evolutie van de eco-efficiëntie van het personenvervoer, index 2000 = 100, van 2000 tot 2007.

*Voorlopige cijfers.
Bron: VMM-MIRA.

9.36 Eco-efficiëntie goederenvervoer

Evolutie van de eco-efficiëntie van het goederenvervoer, index 2000 = 100, van 2000 tot 2007.

*Voorlopige cijfers.
Bron: VMM-MIRA.

belangrijke bijdrage aan de totale broeikasgasemissies. Het aandeel van de transportsector bedroeg in 2007 ruim 18%. In de EU15 bedroeg het aandeel van de transportsector in 2006 zelfs 21%. De broeikasgasemissies van het verkeer blijven toenemen. Voor de transportsector is het behalen van de Kyotodoelstelling, die Vlaanderen oplegt om tegen 2008-2012 5,2% minder broeikasgassen uit te stoten ten opzichte van 1990, dan ook een belangrijke uitdaging.

De **eco-efficiëntie** van de transportsector vergelijkt de milieudruk van de sector (emissies en brongebruik) met de activiteiten (personen- en tonkilometers). We spreken van een absolute ont koppeling als de milieudruk daalt terwijl de activiteiten toenemen. Relatieve ont koppeling treedt op als de milieudruk minder sterk stijgt dan de activiteiten. In tegenstelling tot het energieverbruik bij het personenvervoer (wegverkeer en spoor) bleef het energieverbruik door het goederenvervoer (weg, spoor en binnenvaart) stijgen na 2000. De broeikasgasemissies volgden die trend. Voor het goederenvervoer resulteert

dat in een relatieve ont koppeling tussen de transportstromen enerzijds en het energieverbruik en de broeikasgasemissies anderzijds. Bij het personenvervoer is er sprake van een absolute ont koppeling. Voor de verzurende emissies en de emissies van ozonprecursoren en PM_{2,5} is er zowel bij het personen- als bij het goederenvervoer een absolute ont koppeling met de activiteitsindicator. Dit is het resultaat van het verstrengen van de Europese emissienormen voor nieuwe voertuigen.

De **ecoscore** laat toe om de milieuprestaties van een voertuig in te schatten door rekening te houden met de belangrijkste milieu-impacten (emissies van broeikasgassen, fijn stof, stikstofoxiden en geluidsproductie...) die het voertuig veroorzaakt. De ecoscore gaat van 0 tot 100. Een voertuig met een ecoscore lager dan 50 kan als zeer milieuvriendelijk worden beschouwd. Voertuigen met een ecoscore van meer dan 70 zijn dan weer milieuvriendelijke wagens. Recentere voertuigen zijn milieuvriendelijker dan oudere. Dat is te danken aan de openvolgende

9.37 Verloren gezonde levensjaren

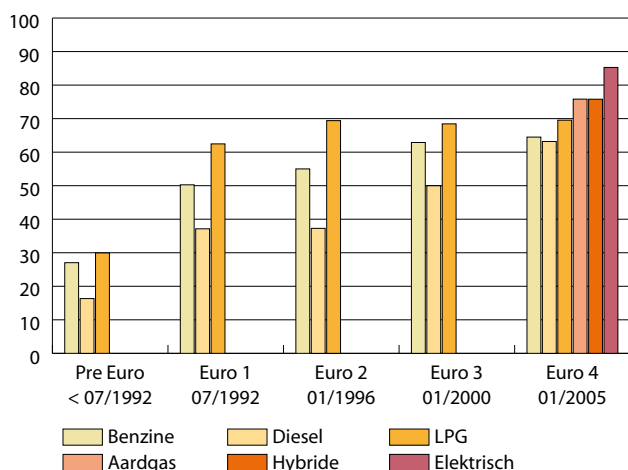
Aantal verloren gezonde levensjaren (DALY's) door milieuverstoring, van 2002 tot 2004.

(DALY's)	2002	2003	2004 *
Totaal	33.248 (100 %)	35.908 (100 %)	92.429 (100%)
Totaal PM ₁₀ & PM _{2,5}	22.300 (67 %)	25.518 (71 %)	68.473 (74,1%)
Totaal ozon	785 (2 %)	879 (2 %)	669 (0,7%)
Totaal geluid	6.528 (20 %)	6.528 (18 %)	19.151 (20,7%)
Totaal kankerverwekkende stoffen (uitgezonderd PM ₁₀)	2.032 (6 %)	2.009 (6 %)	3.155 (3,4%)
Totaal Pb	1.601 (5 %)	974 (3 %)	981 (1,1 %)
DALY/inwoner/jaar	0,006	0,006	0,015
DALY/inwoner/70 jaar	0,410	0,440	1,100

*Er werden 2 extra gezondheidseffecten voor geluid doorgerekend: ischemische hartziekten en hoge bloeddruk. De methode voor de impact van PM_{2,5} werd aangepast in overeenstemming met Europese studies.
Bron: VMM-MIRA, VITO.

9.38 Ecoscore

Ecoscore van personenvervoertuigen met verschillende aandrijflijn en ouderdom en dezelfde cilinderinhoud, van voor 1992 tot 2005.

Opmerking: de euronormen zijn emissiestandaarden waaraan alle nieuwe wagens vanaf een bepaalde datum moeten voldoen (vb. Euro 4 vanaf 1 januari 2005).
Bron: VMM-MIRA.

strengere Europese normen (euro-normen) voor uitlaatemissies. In 2007 behaalden de nieuw ingeschreven personenwagens op benzine een gemiddelde ecoscore van 64, dieselveertuigen haalden een gemiddelde ecoscore van 60. Voertuigen op LPG en aardgas scoorden nog beter met een gemiddelde ecoscore van respectievelijk 71 en 73. Ook de openbare vervoersmaatschappij De Lijn doet inspanningen om haar busspark milieuvriendelijk te maken. Eind 2008 waren 860 bussen (36,5%) uitgerust met roetfilters.

De **ziektelast** door een beperkte set van milieuverstorende factoren op een mensenleven bedraagt iets meer dan 1 verloren gezond levensjaar. De effecten veroorzaakt door fijn stof (PM_{10} en $PM_{2,5}$) domineren het totale aantal verloren gezonde levensjaren. Uiteraard is de milieuverstoring niet enkel van verkeer afkomstig. Zo was in 2002 slechts 3,5% van de berekende wintergemiddelde PM_{10} -concentratie en 5% van de berekende wintergemiddelde $PM_{2,5}$ -concentratie afkomstig van Vlaamse verkeersemisies. De bijdrage van de buitenlandse verkeersemisies in de berekende wintergemiddelde concentratie bedroeg 8,5% voor PM_{10} en 13,7% voor $PM_{2,5}$. Op plaatsen en momenten met intens verkeer (vb. autosnelweg, druk stadsverkeer...) zal de bijdrage van het verkeer in werkelijkheid hoger liggen. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

- Aernouts, K., Jaspers, K., Renders, N., Energiebalans Vlaanderen 2007: voorlopige schatting, VITO, maart 2009.
- Anoniem (2008). Lozingen in de lucht 1990-2007. Vlaamse Milieumaatschappij, Erembodegem.
- Beyst, V., Pauwels, G., Beleving van geluidshinder in Vlaanderen, SVR-rapport 2009/2.
- Casteels, Y., Godart, B., Vrachtwagenongevallen onder de loep, in Via Secura, 4^e trimester 2008, BIVV.
- Eindrapport: Uitvoeren van een schriftelijke enquête ter bepaling van het percentage gehinderden door geur, geluid en licht in Vlaanderen. SLO2-meting. In opdracht van de Vlaamse overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie. Significant GfK.
- European Commission, Directorate-General for Energy and Transport, Energy and Transport in figures 2009, Part 3: Transport.
- FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie, Verkeersongevallen 2007.
- Geentjes, G., Lauriks, W., Geluidscontouren rond Brussels Airport voor het jaar 2007, 2008, KU Leuven.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Ontwerp Mobiliteitsplan Vlaanderen, juni 2001.
- MIRA Achtergronddocument 2007, Verspreiding van zwevend stof.
- MIRA-T 2008, Indicatorrapport (2009) Marleen Van Steertegem (eindred.), Milieurapport Vlaanderen, Vlaamse Milieumaatschappij.
- Pauwels, T., Modelling van het goederenvervoer in België, 2007.
- Vennix, S., Economisch belang van de Belgische havens – Verslag 2006, juni 2008, NBB Working Paper nr. 134.
- Vlaams Parlement, Beleidsbrief Mobiliteit, Beleidsprioriteiten 2008-2009, ingediend door mevrouw Kathleen Van Brempt, Vlaams minister van Mobiliteit, Sociale Economie en Gelijke Kansen, 4 november 2008.
- Vlaamse Overheid, Departement Mobiliteit en Openbare Werken, Ontwerp Vlaams Totaalplan Fiets, 2002.
- Vlaamse Overheid, Departement Mobiliteit en Openbare Werken, Verkeersveiligheidsplan Vlaanderen, 2008.
- Vlaamse Regering, Beleidsnota Leefmilieu en Natuur 2004-2009, beleidsnota neergelegd door Kris Peeters, minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, december 2004.
- Vlaamse Regering, Beleidsbrief Leefmilieu en Natuur 2009, ingediend door mevrouw Hilde Crevits, Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, oktober 2008.
- Vlaamse Regering, Beleidsnota Mobiliteit 2004-2009, Kathleen Van Brempt, Vlaams minister van mobiliteit, Sociale Economie en Gelijke Kansen.

Websites

- Agentschap Wegen en Verkeer (AWV):
www.wegen.vlaanderen.be en www.wegenwerken.be
- Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie:
http://statbel.fgov.be/home_nl.asp
- Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid (BIVV):

www.bivv.be/index.jsp

BIVV, Observatorium voor de verkeersveiligheid:

http://bivvweb.ipower.be/observ/observatorium_nl.htm

De Lijn: www.delijn.be

EUROGAS: www.eurogas.org

Europese Commissie, themasite "Energy":

http://ec.europa.eu/energy/index_en.htm

Europese Commissie, themasite "Transport":

http://ec.europa.eu/transport/index_en.htm

Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat>

Febiac: www.febiac.be/public/home.aspx

Federale Overheidsdienst Mobiliteit en Vervoer:

www.mobilit.fgov.be/nl/index.htm

Haven Antwerpen: www.portofantwerp.be

Haven Gent: www.havengent.be

Haven Oostende: www.portofoostende.be

Haven Zeebrugge: www.zeebruggeport.be

Luchthaven Deurne: www.antwerpairport.be

Luchthaven Oostende: www.ost.aero

Luchthaven Wevelgem: www.kortrijkairport.be

Luchthaven Zaventem: www.brusselsairport.be

Milieu- en natuurrapport (MIRA): www.milieurapport.be

Mobiel Vlaanderen: www.mobielvlaanderen.be/index.php

NMBS: www.b-rail.be/corp/N

Promotie Binnenvaart Vlaanderen: www.binnenvaart.be

VHC: www.serv.be/vhc

Vlaams Verkeerscentrum:

www.verkeerscentrum.be/verkeersinfo/startpagina

DEFINITIES

Basismobiliteit: basismobiliteit garandeert een minimumaanbod van geregeld vervoer. De normen voor het minimumaanbod van geregeld vervoer worden vastgelegd door middel van minimale bedieningstijden, minimale bedieningsfrequenties, maximale wachttijden en maximale afstanden, gemeten in vogelvlucht, van het vertrekpunt in een woonzone tot een halte van geregeld vervoer.

Deze normen zijn afhankelijk van de categorie waartoe het betreffende gebied behoort. In tegenstelling tot de voorbije metingen wordt sinds januari 2005 per statistische sector berekend.

Het aanwezige aanbod in elke gemeente wordt getoetst aan de normen voor het minimumaanbod en dit resulteert in een objectieve prioriteitenlijst. De mate waarin het aanwezige aanbod in een gemeente afwijkt van het minimumaanbod geeft aan elke gemeente een prioriteit of plaats op de prioriteitenlijst.

Bereikbaarheid: de mate waarin een bepaalde bestemming tegen een specifieke weerstand (tijd/kosten) vanuit verschillende potentiële herkomstgebieden kan bereikt worden.

Beweging op de luchthaven: elke landing of opstijging van een vliegtuig is een beweging. Lokale vluchten worden dubbel geteld.

Biodiversiteit: variabiliteit onder levende organismen van allerlei herkomst, met inbegrip van o.a. terrestrische, mariene en andere aquatische ecosystemen en de ecologische complexen, waarvan zij deel uitmaken. Dit omvat de diversiteit binnen soorten, tussen soorten en van ecosystemen.

Bruto Binnenlands Energieverbruik: primair energieverbruik, verminderd met de internationale scheepvaart- en luchtvaartbunkers.

Economische knooppunten: een economisch knooppunt is een gebied met een hoog aandeel aan werkgelegenheid. De economische knooppunten vormen samen met de poorten de bestaande ruimtelijk-economische structuur van Vlaanderen. Het zijn de plaatsen waar het wenselijk is economische activiteiten te concentreren. Economisch knooppunt is aldus een beleidsmatig begrip.

Motoriseringgraad: aantal personenwagens per 1.000 inwoners

Verkeersslachtoffers:

- *doden 30 dagen:* elke persoon die overlijdt binnen de dertig dagen na het ongeval;
- *ernstig gewonden:* elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en waarbij een opname van meer dan 24 uur in een ziekenhuis noodzakelijk is;
- *lichtgewonden:* elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en op wie de bepaling van dodelijk of ernstig gewond niet van toepassing is.

Verliesuren: het verschil tussen de werkelijke op de weg gepresteerde trajecttijd en de tijd die in normale omstandigheden (bij normale kruissnelheid) hiervoor nodig was geweest. Enkel de periode tussen 6u en 22u wordt in rekening gebracht. Op het autosnelwegennet geldt voor een verliesuur de voorwaarde dat de gemiddelde snelheid minder dan 95 km per uur moet bedragen.

Ozonprecursor: voorloperstof, stof waaruit ozon ontstaat door inwerking van zonlicht. Stikstofoxiden en niet-methaan vluchtige organische stoffen (NMVOS) zijn de belangrijkste ozonprecursoren.

Een betaalbare woning voor iedereen en een rechtszekere ruimtelijke ordening

ELK JAAR NEEMT DE BEBOUWDE OPPERVLAKTE IN VLAANDEREN VERDER TOE. Twee derde van de bijkomende bebouwing is te wijten aan de toename van de oppervlakte voor wonen. De voorbije jaren komt er in Vlaanderen per jaar telkens 18 km² aan woonpercelen bij. Rekening houdend met het beschikbare aanbod in de woongebieden (413 km²), is deze voorraad nog niet aangesneden percelen opgebruikt in 2031. In sommige streken binnen Vlaanderen zal dit eerder het geval zijn daar het aanbod aan onbebouwde percelen niet overal even groot is. Naast het aanbod aan woongebieden zijn er in de gewestplannen ook nog eens ca. 158 km² woonuitbreidingsgebieden beschikbaar die weliswaar niet volledig kunnen aangesneden worden.

Deze cijfers geven aan dat de noodzaak om duurzamer met de beschikbare ruimte om te springen meer dan ooit geldt. Dat meer en meer gezinnen opteren voor renovatie is dan ook een positieve trend. Dit merken we aan het aantal

bouwvergunningen voor renovatie, het aantal verleende hypothecaire kredieten voor renovatie en aan het aantal toegekende renovatiepremies. Een toename van de grootte van de bouwpercelen wijst dan weer op een negatieve evolutie. Belangrijker nog is de trendbreuk die er voor zorgt dat bijkomende woongelegenheden meer in stedelijke gebieden worden gerealiseerd dan in het buitengebied.

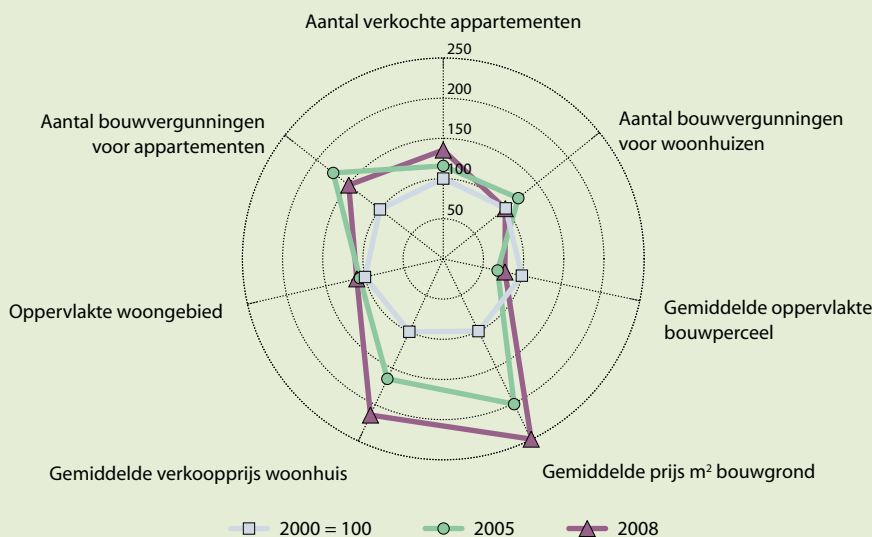
2005 en 2006 waren topjaren voor de bouw en voor de verkoop van vastgoed. Er werden grote prijsstijgingen genoteerd. In 2007 ging de vastgoedmarkt erop achteruit en voor 2008 werd een daling van de vastgoedprijzen verwacht, mede als gevolg van de financiële crisis. De vastgoedmarkt vertoonde zich evenwel stabielier dan door sommigen verwacht want uit de cijfers van 2008 blijkt dat de stijging van de prijzen voor de aankoop

van een woning rond het inflatiecijfer schommelde : voor woonhuizen diende iets meer betaald te worden, voor appartementen iets minder. De prijzen voor bouwgrond blijven sterker stijgen.

De woningprijzen worden niet enkel bepaald door de markt; ook externe omstandigheden kunnen de woningmarkt beïnvloeden. Zo zal de demografische druk de stijging van de woningprijzen verder aanwakkeren.

Voor wat de huurwoningen betreft, zet het toezicht van de administratie op ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woningen zich verder door. Bij de

Enkele indicatoren rond wonen

Vlaamse wooninspectie werden in het werkjaar 2007-2008 meer acties geneeerd. T.o.v. het voorgaande werkjaar leidde dit tot een grote stijging van het aantal geverbaliseerde panden en woonentiteiten. In 96 gemeenten werd effectief proces-verbaal opgesteld. Daarmee zet de stijgende trend zich verder.

Het ruimtegebruik slaat uiteraard op meer dan wonen alleen. Eind 2008 zijn de ruimtelijke visies afgewerkt in de 13 buitengebiedregio's. Voor zeven stedelijke gebieden zijn de ruimtelijke uitvoeringsplannen definitief vastgesteld, voor drie stedelijke gebieden zijn deze in de goedkeuringsfase. In dit kader werd ook verder voorzien in bijkomende bedrijventerreinen zodat het Vlaamse Gewest nu 85% van de haar opgelegde doelstelling heeft behaald.

In 2008 werd daarnaast in het kader van de zorg voor ons onroerend erfgoed 2 landschapsbeheersplannen goedgekeurd en 3 herwaarderingsplannen voor stads- en dorpsgezichten.

Ruimtelijke Ordening

Ruimtelijke ontwikkeling gebeurt deels spontaan, maar is ook deels een gevolg van het beleid inzake ruimtelijke ordening. Vooraleer het ruimtelijk beleid toe te lichten, wordt eerst een overzicht gegeven van de ruimtelijke ontwikkelingen.

Bodembezetting

De bebouwing in Vlaanderen neemt jaar na jaar toe. In 2007 kwam er 25 km² bebouwd terrein bij, dat is iets minder dan in 2006 toen er een toename was van 29 km². De toename van de bebouwde oppervlakte is voornamelijk te wijten aan de uitbreiding van het woongebied. Zoals de twee voorgaande jaren groeide de oppervlakte, in gebruik voor wonen in 2007, aan met 18 km².

Deze verstedelijking gaat voornamelijk ten koste van de landbouwgronden. Het landbouwareaal nam in 2007 opnieuw af met 25 km². De hoeveelheid beboste gronden, heiden en andere woeste gronden bleef nagenoeg gelijk.

Deze evolutie kadert in een trend die zich al enkele jaren voordoet. Sinds 1990 daalde de landbouwoppervlakte met 6,7% en de oppervlakte beboste gronden, heiden, woeste gronden en dergelijke met 2,8%. Het woongebied breidde in deze periode uit met 38,6% en ook het ruimtegebruik voor vervoer, nijverheid en handel nam sterk toe waardoor op 1 januari 2008 26% van de oppervlakte van het Vlaamse Gewest bebouwd is.

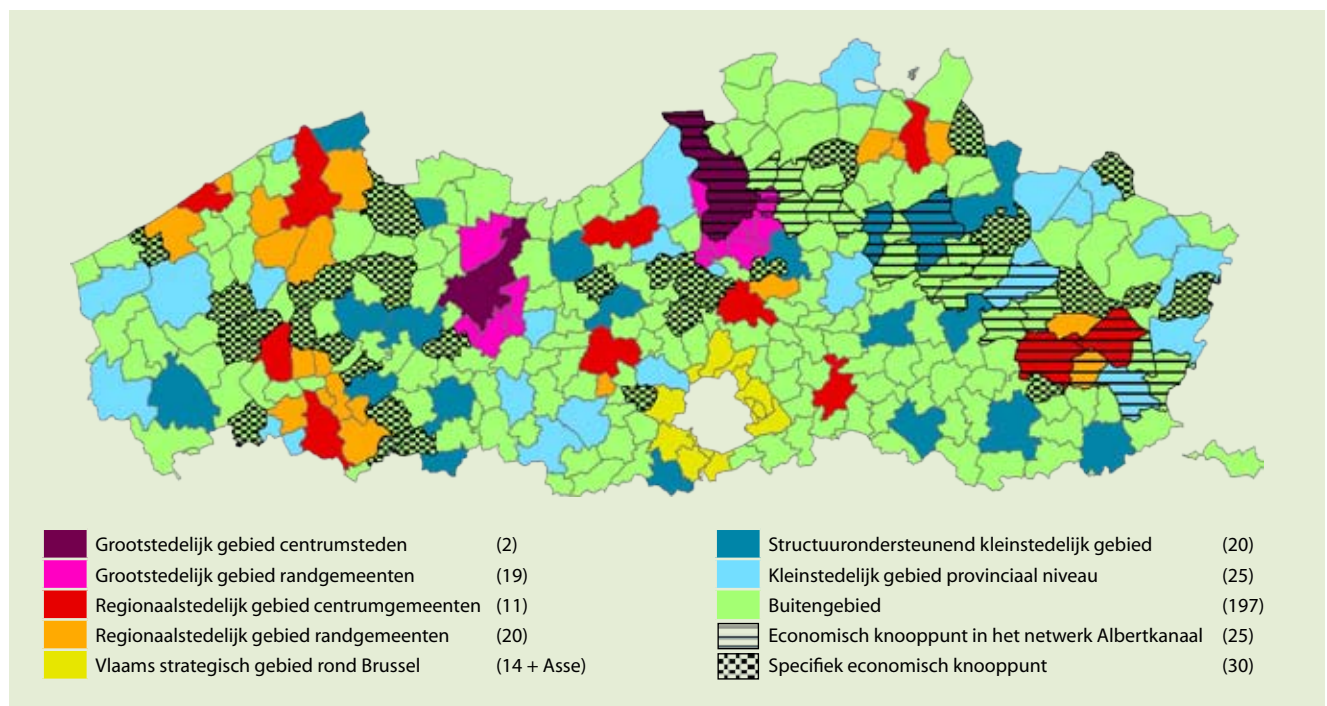
Ruimtelijk beleid

Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

In 1997 engageerde de Vlaamse Regering zich tot een ruimtelijk beleid met perspectief op lange termijn waarbij de klemtoon ligt op duurzaamheid. Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) werkt hoofdzakelijk met vier ruimtelijke componenten: stedelijke gebieden, buitengebieden, economie en verkeersinfrastructuur.

10.1 Indeling gemeenten

Indeling van de gemeenten op basis van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV).

Bron: Departement RWO, bewerking SVR.

10.2 Indeling gemeenten

Aanduiding van de stedelijke gebieden en selectie van economische knooppunten op basis van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV).

Stedelijke gebieden	
• Grootstedelijke gebieden	Aartselaar, ANTWERPEN, Boechout, Borsbeek, De Pinte, Destelbergen, Edegem, Evergem, GENT, Hemiksem, Hove, Kontich, Lint, Melle, Merelbeke, Mortsel, Niel, Schelle, Wijnegem, Wommelgem, Zwijndrecht
• Vlaams strategisch gebied rond Brussel	Asse (Zellik), Beersel, Dilbeek, Drogenbos, Grimbergen, Kraainem, Linkebeek, Machelen, Sint-Genesius-Rode, Sint-Pieters-Leeuw, Tervuren, Vilvoorde, Wommel, Wezembeek-Oppem, Zaventem
• Regionaalstedelijke gebieden	AALST, Beerse, Bredene, BRUGGE, Damme, Deerlijk, Denderleeuw, Diepenbeek, GENK, Harelbeke, HASSELT, Ingelmunster, Izegem, Jabbeke, KORTRIJK, Kuurne, LEUVEN, MECHELEN, Middelkerke, OOSTENDE, Oostkamp, Oud-Turnhout, ROESELARE, Sint-Katelijne-Waver, SINT-NIKLAAS, TURNHOUT, Vosselaar, Wevelgem, Zedelgem, Zonhoven, Zwevegem
• Structuurondersteunende kleinstedelijke gebieden	Aarschot, Deinze, Dendermonde, Diest, Eeklo, Geel, Halle, Herentals, Ieper, Knokke-Heist, Lier, Lokeren, Mol, Oudenaarde, Ronse, Sint-Truiden, Tielt, Tienen, Tongeren, Waregem
• Kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau	Asse (Asse), Beringen, Beveren, Bilzen, Blankenberge, Boom, Bree, Diksmuide, Geraardsbergen, Heist-op-den-Berg, Hoogstraten, Leopoldsburg, Lommel, Maaseik, Maasmechelen, Menen, Neerpelt, Ninove, Overpelt, Poperinge, Temse, Torhout, Veurne, Wetteren, Zottegem
Economische knooppunten	
• Stedelijke gebieden	Alle geselecteerde stedelijke gebieden (grootstedelijke gebieden, regionaalstedelijke gebieden, structuurondersteunende kleinstedelijke gebieden en kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau) zijn economische knooppunten. Stedelijke gebieden kunnen één of meer gemeenten of delen ervan bevatten
• Economische knooppunten in het economisch netwerk van het Albertkanaal	Antwerpen, Beringen, Bilzen, Diepenbeek, Geel, Genk, Grobbendonk, Ham, Hasselt, Herentals, Heusden-Zolder, Laakdal, Lanaken, Lummen, Meerhout, Olen, Ranst, Schilde, Schoten, Tessenderlo, Westerlo, Wommelgem, Wijnegem, Zandhoven, Zutendaal
• Specifieke economische knooppunten	Aalter, Alken, Anzegem, Ardoioe, Arendonk, Avelgem, Balen, Bornem, Dilsen-Stokkem, Duffel, Hamont-Achel, Hooglede, Houthalen-Helchteren, Kluisbergen, Kortemark, Londerzeel, Maldegem, Malle, Meulebeke, Nazareth, Nieuwpoort, Opglabbeek, Puurs, Staden, Ternat, Wervik, Wielsbeke, Willebroek, Wingene, Zele

Bron: RSV.

Stedelijke gebieden

Het RSV voorziet de afbakening van 13 stedelijke gebieden op Vlaams niveau en 44 kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau. Met 'afbakenen' wordt bedoeld dat samen met alle betrokkenen wordt bekeken welke ruimtelijke noden, knelpunten en opportuniteiten er zijn. Dit leidt tot een **ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP)**.

Tot nu toe heeft de Vlaamse Regering de ruimtelijke uitvoeringsplannen van zeven stedelijke gebieden definitief vastgesteld: Aalst, Gent, Kortrijk, Mechelen, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout. Voor drie stedelijke gebieden zijn de ruimtelijke uitvoeringsplannen in goedkeuringsfase: Antwerpen, Brugge en Oostende. Voor het Vlaams Strategisch Gebied rond Brussel is gestart met de opmaak van het ruimtelijk uitvoeringsplan en de bij-

10.3 Bodembezetting

Bodembezetting 1990 – 2008, toestand op 1 januari.

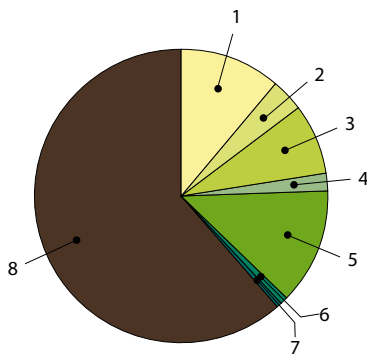
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	index basisjaar 1990 = 100
Totale oppervlakte van het Vlaamse Gewest in km ²	13.522,25	13.522,25	13.522,25	13.522,25	13.522,25	13.522,25	13.522,25	100,0
Rubriek								
1 Totale landbouwgronden (volgens kadaster)	8.865,84	8.645,98	8.473,90	8.346,82	8.321,87	8.298,47	8.273,42	93,3
3 Bebouwde gronden en aanverwante terreinen (1)	2.876,26	3.111,36	3.303,69	3.439,37	3.464,37	3.493,68	3.519,03	122,3
3.1 Woongebied	1.104,06	1.253,39	1.385,67	1.476,25	1.494,13	1.512,39	1.530,53	138,6
3.2 Nijverheidsgebouwen en -terreinen (andere dan 3.3. hieronder)	275,06	317,30	347,64	364,51	366,06	370,22	373,13	135,7
3.3 Steengroeven, putten, mijnen, enz.	18,73	19,16	14,81	14,31	14,31	14,42	14,45	77,1
3.4 Handelsgebouwen en -terreinen	71,64	81,79	88,60	90,79	91,09	91,14	90,97	127,0
3.5 Openbare gebouwen en terreinen behalve vervoer-, telecommunicatie- en technische voorzieningen	106,94	116,17	121,12	124,29	125,17	125,66	126,26	118,1
3.6 Terreinen voor gemengd gebruik	61,74	64,42	63,10	63,05	64,55	64,85	64,62	104,7
3.7 Terreinen voor vervoer en telecommunicatie (2)	991,45	1.011,98	1.029,88	1.046,83	1.049,95	1.051,64	1.052,40	106,1
3.8 Terreinen voor technische voorzieningen	9,62	11,75	15,43	17,33	16,68	17,74	18,90	196,5
3.9 Recreatiegebied en andere open ruimte	237,02	235,40	237,44	242,00	242,43	245,62	247,77	104,5
2-4-5 Andere: bossen en andere beboste gronden, vennen, heiden, moerassen, woeste gronden, rotsen, stranden en duinen, wateroppervlaktes	1.780,15	1.764,91	1.744,66	1.736,06	1.736,01	1.730,11	1.729,80	97,2

(1) behalve verspreide landbouwgebouwen; (2) inbegrepen een gedeelte van de waterlopen

Bron: berekeningen ADSEI op basis van gegevens van het FOD Financiën (Kadaster).

10.4 Bodembezetting

Bodembezetting Vlaams Gewest op 1 januari 2008.

- 1 Woongebied: 11,3%
- 2 Nijverheidsgebouwen en -terreinen, steengroeven, handelsgebouwen: 3,5%
- 3 Terreinen voor vervoer en telecommunicatie: 7,8%
- 4 Recreatiegebied en andere open ruimte: 1,8%
- 5 Beboste gronden, woeste gronden: 12,8%
- 6 Openbare gebouwen en terreinen behalve vervoer-, telecommunicatie- en technische voorzieningen: 0,9%
- 7 Gemengd gebruik + technische voorzieningen: 0,6%
- 8 Landbouwgronden: 61,2%

Bron: berekeningen ADSEI op basis van gegevens van het FOD Financiën (Kadaster).

horende rapporten (milieueffectenrapport en ruimtelijk veiligheidsrapport).

Voor de resterende stedelijke gebieden Leuven en Hasselt-Genk worden de voorstellen van afbakingshypothese opgemaakt. Het gaat om visienota's die besproken worden met de betrokken steden, gemeenten en provincies.

Agrarische en natuurlijke structuur

Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen wil het buitengebied vrijwaren voor de essentiële functies: landbouw, natuur en bos. De Vlaamse overheid zal daarvoor op termijn 750.000 ha agrarisch gebied, 150.000 ha natuurgebied, 53.000 ha bosgebied en 34.000 ha andere groengebieden vastleggen in de bestemmingsplannen. Ten opzichte van 1994 betekent dit een toename met 38.000 ha natuurgebied, 10.000 ha bosgebied en een afname van 56.000 ha landbouwgebied.

In de periode 2004-2008 werkte de Vlaamse overheid in overleg met gemeenten, provincies en belangengroepen een geïntegreerde ruimtelijke visie uit voor landbouw, natuur en bos. Vlaanderen werd hiervoor opgedeeld in 13 buitengebiedregio's. Deze visie geeft in hoofdlijnen aan welke gebieden behouden blijven voor landbouw en waar er ruimte kan zijn voor natuurontwikkeling of bosuitbreiding. De visie vormt de basis voor de opmaak van concrete gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen die de bestemmingen op perceelsniveau vastleggen. De prioriteiten en fasering voor de opmaak van deze ruimtelijke

uitvoeringsplannen worden aangegeven in operationele uitvoeringsprogramma's. Eind 2008 zijn de ruimtelijke visies afgewerkt in alle buitengebiedregio's.

Op 3 juni 2005 besliste de Vlaamse Regering over de wijze waarop ze de afbakening van de gebieden van de agrarische structuur versneld kan vastleggen voor de grote aaneengesloten landbouwgebieden waarvoor de bestaande gewestplannen nog steeds een goede planologische vertaling van de gewenste agrarische structuur zijn. De Vlaamse Regering stelde voorop om op die manier tegen midden 2009 voor minstens 500.000 ha van de voorziene 750.000 ha agrarisch gebied de bestaande gewestplannen beleidsmatig te herbevestigen.

- In de pilootregio's *Haspengouw-Voeren* en *Kust-Polders-Westhoek* is de ruimtelijke visie afgewerkt in 2005. De Vlaamse Regering herbevestigde er respectievelijk 41.000 ha en 95.200 ha agrarisch gebied.
- In de tweede reeks regio's *Hageland*, *Neteland* en *Veldgebied Brugge-Meetjesland* is de ruimtelijke visie afgewerkt in 2006. De Vlaamse Regering herbevestigde er respectievelijk ca. 37.100 ha, 44.500 ha en 55.800 ha agrarisch gebied.
- In de derde reeks regio's *Limburgse Kempen en Maasland*, *Noorderkempen*, *Schelde-Dender* en *Leiestreek* is de ruimtelijke visie begin 2008 afgewerkt. De Vlaamse Regering herbevestigde er in 2008 respectievelijk ca. 16.600 ha, 31.300 ha, 21.900 ha en 82.200 ha agrarisch gebied.
- In de vierde reeks regio's (*Zenne-Dijle-Pajottenland*, *Klein-Brabant/Antwerpse Gordel*, *Waastrand*, *Vlaamse Ardennen*) is de ruimtelijke visie eind 2008 afgewerkt. Voor deze regio's zijn voorstellen uitgewerkt voor in totaal ca. 111.300 ha te herbevestigen agrarische gebieden waarover de Vlaamse Regering tegen medio 2009 zal beslissen.

Midden 2009 zal uiteindelijk in de 13 buitengebiedregio's samen in principe in totaal ca. 537.000 ha agrarisch gebied herbevestigd zijn. Daarmee zal meer dan 70% van de gebieden van de agrarische structuur vastgelegd zijn.

Op basis van de prioriteiten en fasering vastgelegd in de operationele uitvoeringsprogramma's worden sinds 2006 systematisch ruimtelijke uitvoeringsplannen opgemaakt voor de realisatie van de resterende taakstellingen voor landbouw, natuur en bos op basis van de ruimtelijke visies.

In 2008 leidde dat tot de definitieve vaststelling van een eerste reeks van zes gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen. Deze definitief vastgestelde ruimtelijke uitvoeringsplannen bevatten in totaal 1.391 ha natuurgebieden, 289 ha bosgebieden, 128 ha overige groengebieden, 2.654 ha agrarisch gebieden (waarvan 501 ha met overdruk natuurverweving). Ten opzichte van de bestaande plannen van aanleg betekent dat een toename met 611 ha

natuurgebied, 209 ha bosgebied, 26 ha overige groengebied en een afname van 538 ha agrarisch gebied.

In 2008 zijn er een tiental bijkomende gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen in procedure gebracht. Deze voorontwerpen en ontwerpen van ruimtelijke uitvoeringsplannen bevatten voorstellen voor in totaal 4.140 ha natuurgebieden, 202 ha overige groengebieden en 3.408 ha agrarische gebieden (waarvan 1.314 ha met overdruk natuurverweving). Ten opzichte van de bestaande plannen van aanleg betekent dat een toename van 2.974 ha natuurgebied, 153 ha overige groengebied en een afname van 2.308 ha agrarisch gebied. Deze plannen zullen in 2009 en 2010 tot definitieve vaststellingen kunnen leiden.

Ruimte voor werken

Het RSV wil nieuwe economische activiteiten laten aansluiten bij de reeds bestaande economische infrastructuur, meer bepaald in de stedelijke gebieden, de poorten (zeehavens, luchthavens), de strook langs het Albertkanaal en een beperkt aantal economisch sterk ontwikkelde gemeenten. Daarvoor wordt actief gezocht naar geschikte locaties voor bedrijven.

Op Vlaams niveau gebeurt dat in eerste instantie binnen de afbakingsprocessen van groot- en regionaalstedelijke gebieden en via de uitwerking van het Economisch Netwerk Albertkanaal. De focus ligt zowel op het beter benutten van bestaande bedrijventerreinen als op het zoeken naar nieuwe geschikte terreinen.

Het RSV voorziet een behoefte van 7.000 ha bijkomende bedrijventerreinen tussen 1994 en 2007. Het Vlaamse

Gewest is verantwoordelijk voor 4.100 ha (zonder de zeehavens). Voor circa 40% hiervan is de herbesteding volledig afgerond, hoofdzakelijk binnen de opgemaakte plannen voor stedelijke gebieden. Voor 85% van de totale 4.100 ha zijn concrete initiatieven genomen.

Naast dit aanbod vanuit het gewest, voorzien de vijf provincies en 308 Vlaamse gemeenten eveneens respectievelijk 1.500 en 1.400 ha bijkomende bedrijventerreinen. Dit aanbod ontstaat geleidelijk naarmate deze bestuursniveaus plannen in procedure brengen.

Ruimte voor wonen

Tweehonderd Vlaamse gemeenten beschikken reeds over een register van onbebouwde percelen. Op basis hiervan heeft een gemeente zicht op het beschikbare aanbod aan bouwpercelen naargelang hun aard (oppervlakte, ligging, voorzien type bebouwing namelijk open, gesloten, halfopen bouw, appartementen), de gewestplanbestemming (vb. woonzone, woonpark, woonuitbreidingsgebied, ...) en de juridische context (gelegen in een RUP of BPA, goedgekeurde niet-vernietvervalende verkaveling). Het is een belangrijk instrument voor het voeren van een gemeentelijk grondbeleid. Het aantal gemeenten met een dergelijk register neemt de laatste jaren toe (+50 ten opzichte van het jaar 2006).

Op basis van de gemeentelijke registers van onbebouwde percelen, aangevuld met gegevens van het kadaster, is in het verleden al ingeschat dat er in Vlaanderen nog ca. 410.000 onbebouwde kadastrale percelen zijn die in aanmerking komen voor woningbouw (2006).

10.5 Aanbod bedrijventerreinen

Stand van zaken bijkomend te bestemmen bedrijventerreinen op Vlaams niveau, februari 2009.

	Oppervlakte	
Aanbod op Vlaams niveau gerealiseerd in de periode 1994-2002 via gewestplanwijzigingen en plannen van aanleg	470 ha	Hierin worden enkel de bestemmingswijzingen verrekend in steden en gemeenten die behoren tot de bevoegdheid van het Vlaamse Gewest.
Aanbod gerealiseerd in goedgekeurde gewestelijke RUP's	1.163 ha	Stedelijke gebieden Aalst, Turnhout, Gent, Kortrijk, Sint-Niklaas, Mechelen, Kievitplein Antwerpen, Airport Village Zaventem, 5 bedrijventerreinen in ENA, historisch gegroeide bedrijven en individuele bedrijven, Meise-Westrode, Chartreuse Brugge, enz.
Afgeronde bestemmingsprocedures	1.633 ha	(1)
Aanbod RUP's in procedure (vanaf plenaire vergadering)	495 ha	Stedelijke gebieden Roeselare, Brugge, Antwerpen, Oostende, RUP's historisch gegroeide bedrijven, RUP's individuele regionale bedrijven, 4 bedrijventerreinen in ENA
Aanbod RUP's in voorbereiding	383 ha	Vlaams strategisch gebied rond Brussel, 2 bedrijventerreinen in ENA, RUP's historisch gegroeide bedrijven
Aanbod in onderzoek in kader van economisch netwerk Albertkanaal	407 ha	De principiële herbesteding van deze terreinen is afhankelijk van verdere beslissingen van de Vlaamse Regering
Aanbod in RUP's in fase van voorbereiding	1.285 ha	(2)
<i>Voorlopig subtotaal</i>	<i>2.918 ha</i>	<i>(1) + (2)</i>
Inschatting van aanbod te voorzien voor lokale initiatieven in groot- en regionaalstedelijke gebieden en gemeenten behorend tot ENA	ca. 545 ha	Conform de opties van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen worden lokale initiatieven in steden en gemeenten die behoren tot de bevoegdheid van het Vlaamse Gewest in mindering gebracht van het te realiseren aanbod op Vlaams niveau.
<i>Subtotaal</i>	<i>3463 ha</i>	<i>(circa 85 % van de te plannen 4.100 ha)</i>
Saldo te plannen	636 ha	(totaliteit van 4.100 ha op Vlaams niveau te plannen, minus 3.463 ha)

Deze stand levert geen inzicht in de gehele voorraad bestemde bedrijventerreinen in Vlaanderen.
Bron: Departement RWO.

10.6 Aanbod aan onbebouwde percelen

Aanbod aan onbebouwde percelen (aantallen en oppervlakte) naargelang de gewestplanbestemming en categorie van de ruimteboekhouding.

Categorie ruimteboekhouding	Groep van gewestplanbestemmingen	Aantal percelen	Oppervlakte percelen (ha)
Wonen	Woongebieden(1)	346.386	41.356,52
	Woonuitbreidingsgebieden	56.331	15.767,98
	Andere reservegebieden(2)	1.451	483,22
	Andere	181	61,14
	Totaal	404.349	57.668,86
Recreatie		217	40,43
Natuur en reservaten		341	87,61
Overig groen		295	55,56
Bos		61	31,98
Landbouw		5.310	1.530,13
Industrie		202	37,85
Overige		82	13,09
Totaal Vlaanderen		410.857	59.465,50

(1) woongebieden = landelijk woongebied, woonzone, woonpark enz., (2) reservegebieden = woonaansnijdingsgebied, reservegebieden voor woonwijken en woonreservegebied.
Bron: Departement RWO, dienst Kennis en Informatie, verwerking Departement RWO, afdeling Ruimtelijke Planning.

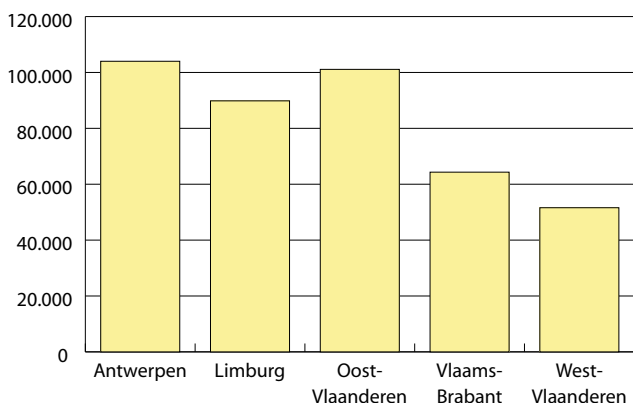
Samen gaat het om circa 59.000 ha. In eerste instantie komen daarvan de meest inbreidingsgerichte en kernversterkende gronden in aanmerking. Meestal gaat het om de woongebieden.

Uitbreidingen van de bebouwde ruimte kan ook door het aansnijden van de woonuitbreidingsgebieden. Sinds 2005 is via de *Atlas van de woonuitbreidingsgebieden* gekend welke gebieden ervan planologisch en juridisch gezien in aanmerking komen voor bebouwing. En dit op korte (< 2012) en langere termijn (> 2012). Voor sommige gronden zullen nog wegen aangelegd moeten worden, voor andere niet. De realisatiegraad van de bouwpercelen hangt dus mee af van de mate waarin nog infrastructuurwerken dienen uitgevoerd te worden.

Niet alle beschikbare bouwgronden komen even snel op de markt. Onderzoek van het Departement RWO, afde-

10.7 Aanbod aan onbebouwde percelen

Aanbod aan onbebouwde percelen per provincie.

Bron: Departement RWO, dienst Kennis en Informatie, verwerking Departement RWO, afdeling Ruimtelijke Planning.

10.8 Woonuitbreidingsgebieden

Oppervlakte onbebouwd woonuitbreidingsgebied dat juridisch en planologisch in aanmerking komt voor bebouwing (ha, afgerond tot op de eenheid).

Onbebouwd woonuitbreidingsgebied dat ontwikkeld kan worden	Oppervlakte (ha)
Op korte termijn (< 2012)	5.898
Op lange termijn (> 2012)	4.020
Verder te onderzoeken	1.145
Totaal Vlaanderen	11.063

Bron: Departement RWO, afdeling Ruimtelijke Planning (maart 2009).

ling Ruimtelijke Planning (Vlaamse Overheid), geeft aan dat de afgelopen tien jaar (1998-2008) de realisatiegraad van loten in een verkaveling gemiddeld 65% bedraagt. Dit betekent dat 65% van de onbebouwde percelen op tien jaar tijd bebouwd zijn geworden. De realisatiegraad van percelen gelegen aan uitgeruste wegen, maar buiten verkavelingen gelegen, bedraagt meer dan 45%. Dit laatste ligt hoger dan algemeen tot nu toe werd aangenomen (30%).

De realisatiegraad hangt samen met de omvang van het aantal beschikbare onbebouwde percelen: hoe hoger het aantal onbebouwde percelen, hoe lager de realisatiegraad (40 à 90% voor verkavelingen en 12 à 80% voor percelen gelegen langs een uitgeruste weg). Uit een steekproef van gemeentelijke woningbehoeftestudies blijkt bovendien dat ook de omvang en ouderdom van de verkavelingen een rol spelen bij de realisatiegraad.

Het onderzoek werd uitgevoerd op basis van een steekproef van een tiental gemeentelijke inventarissen onbebouwde percelen over de periode 1998-2008.

Het plannings- en vergunningensysteem

Ruimteboekhouding

Het RSV legt een taakstelling op voor verschillende categorieën van bestemmingen. Deze taakstelling kan een status quo, een toe- of afname zijn van het aantal hectaren dat aan een bepaalde categorie toegewezen is. De Vlaamse overheid houdt een ruimteboekhouding bij om deze taakstellingen op te volgen. Alle gewestplanwijzigingen, afwijkende bijzondere plannen van aanleg en ruimtelijke uitvoeringsplannen worden hierin verrekend,

10.9 Ruimteboekhouding

Evolutie van de ruimteboekhouding, gebaseerd op volledig afgeronde planningsprocessen, stand van zaken op 1/1/2009.

	Saldo 1994-2008	Taakstelling RSV (in ha)
Wonen	200	0
Recreatie	1.100	1.000
Reservaat en Natuur	12.300	38.000
Overig groen	-1.100	0
Bosbouw	2.300	10.000
Landbouw	-15.600	-56.000
Industrie – buiten poorten	4.100	7.000
Industrie – binnen poorten	-200	n.v.t.
Overige	-2.200	0

Afronding tot op honderdtallen om de foutmarge op te vangen.
Bron: Departement RWO, afdeling Ruimtelijke Planning.

en de actuele toestand wordt vergeleken met de toestand van 1994 (afgesproken moment van nulmeting). Daarbij worden enkel herbestemmingen ten gevolge van volledig afgeronde planningsprocessen (definitief goedgekeurde plannen) opgenomen. Het totaalsaldo is positief, omdat de uitbreiding op zee van de zeehaven van Zeebrugge heeft geleid tot een daadwerkelijke “groei” van Vlaanderen met ongeveer 900 ha ten opzichte van referentiejaar 1994.

In het kader van de afstemming met de ruimtebalans voor bedrijventerreinen, gebeurt er binnen de categorie “industrie” een opdeling naargelang de gebieden binnen of buiten de poorten (zeehavens) liggen. De foutmarge op de berekening wordt opgevangen door de totaalcijfers af te ronden tot op honderdtallen.

Evolutie van het aantal ontvoogde gemeenten

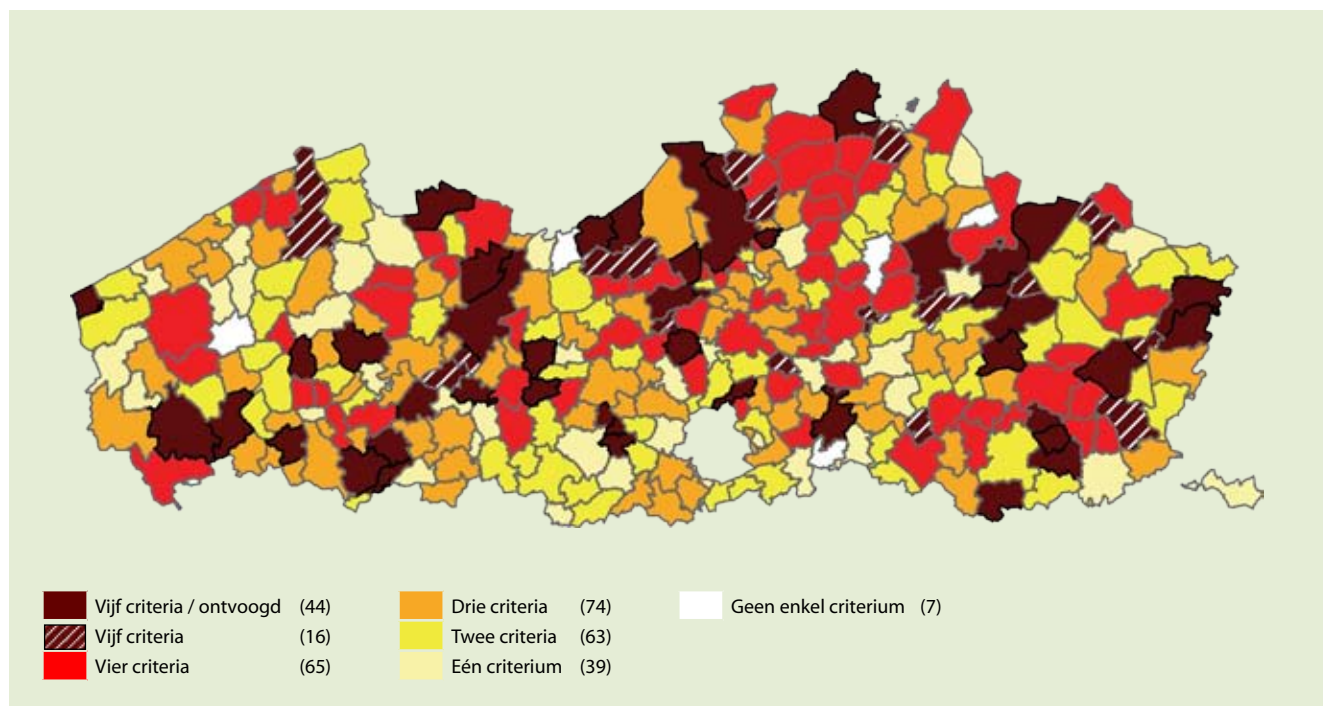
Het decreet geeft gemeenten de bevoegdheid stedenbouwkundige vergunningen af te leveren zonder dat zij voorafgaand advies moeten inwinnen van een gewestelijk ambtenaar. Vooraleer zij deze bevoegdheid verwerven (men spreekt in deze context van de ‘ontvoogding’ van de gemeenten) moeten zij aan een aantal voorwaarden voldoen. In 2008 is het aantal ontvoogde gemeenten weer uitgebreid.

Om ontvoogd te kunnen worden moeten de gemeenten beschikken over:

- een ruimtelijk structuurplan;
- minstens één stedenbouwkundig ambtenaar;
- een plannenregister met daarin minimaal:

10.10 Vergunningen

Overzicht aantal voorwaarden (van de vijf) waaraan gemeenten voldoen om ontvoogd te worden, toestand 1 januari 2009.

Bron: Departement RWO.

10.11 Vergunningen

Aantal dossiers behandeld binnen de 50 dagen, in 2006-2008.

	2006	%	2007	%	2008	%
Totaal aantal vergunningen	86.062		86.416		84.220	
Aantal rechtstreekse vergunningen	68.870	80,0	68.510	79,3	66.606	79,1
Aantal dossiers voor advies	17.192	20,0	17.906	20,7	17.614	20,9
• waarvan binnen 50 dagen	12.998	75,6	13.704	76,5	13.751	78,0

Bron: Agentschap RO-Vlaanderen.

- de bestemming en de voorschriften uit de geldende plannen;
- de rooilijnplannen, de onteigeningsplannen, de stedenbouwkundige verordeningen, verkavelingsverordeningen en bouwverordeningen;
- informatie over andere wetgeving die een gevolg heeft voor het gebruik van een grond;
- een vergunningenregister met de vergunningstoestand van elk kadastraal perceel en elk proces-verbaal met inbreuken op het decreet Ruimtelijke Ordening;
- een register van alle onbebouwde percelen gelegen in het woongebied.

Aantal dossiers vergunningen behandeld binnen de 50 dagen

De Vlaamse overheid ziet toe op een snelle afhandeling van de stedenbouwkundige aanvragen. Enerzijds wordt door de aanpassing van de regelgeving en de toenemende ontvoogding van de gemeenten een groot gedeelte van de vergunningsaanvragen rechtstreeks beslist door de gemeenten. 79,1% van de vergunningsaanvragen werd in 2008 rechtstreeks beslist.

Naarmate het aantal ontvoogde gemeenten stijgt, zal het aandeel beslissingen in toepassing van artikel 106 van

10.12 Handhaving

Aantal processen-verbaal, vonnissen en arresten bij de vaststelling van bouwovertradingen, 1999 – 2008.

	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999
Processen-verbaal:										
• door gemeente / andere instanties	2.389	2.261	2.043	2.084	2.501	2.312	1.997	2.061	2.065	1.954
• door inspectie RWO	550	436	462	451	408	498	516	388	318	422
(Sub)totaal	2.939	2.697	2.505	2.534	2.909	2.810	2.513	2.449	2.383	2.376
• PV informatieverplichtingen	876									
Totaal	3815									
Stilleggingen:										
• door gemeente / andere instanties	1.035	827	722	509	442	608	428	457	306	81
• door inspectie RWO	142	129	93	121	79	215	38	41	38	33
(Sub)totaal	1.177	956	815	630	521	823	466	498	344	114
• staking informatieverplichtingen	876									
Totaal	2.053									
Herstelvorderingen:										
• herstel van de plaats / staken strijdig gebruik	211	135			850	911	1.087	1.027	917	1.082
• aanpassingswerken	17	21			82	45	93	72	167	191
• meerwaarde	24	40			64	13	23	6	20	45
Totaal	252	196	153	943	996	969	1.203	1.105	1.104	1.318
Vonnissen en arresten:										
• herstel van de plaats / staken strijdig gebruik	120	118	158	149	122	131	76	105	183	141
– met dwangsom	124	114	132	69	117	117	63	92	154	105
– zonder dwangsom	0	4	26	80	5	14	13	13	29	36
• aanpassingswerken	9	12	14	9	3	4	1	5	18	8
– met dwangsom	9	11	11	7	3	4	0	3	16	8
– zonder dwangsom	0	1	3	2	0	0	1	2	2	0
• meerwaarde	20	15	32	25	22	7	5	12	24	35
Totaal vonnissen en arresten met herstelmaatregel	149	145	204	165	147	142	82	122	225	184
Veroordeling zonder herstelmaatregel	38	39	84	32	108	92	32	39	67	94
Vrijpraak		20	48	145	55	30	15	32	36	51
Totaal vonnissen en arresten in kracht van gewijsde	187	204	336	342	310	264	129	193	328	329
Uitvoering vonnissen en arresten :										
• uitgevoerde vonnissen en arresten volgens bouwinspectie	1241	554	348	250	267	360	309	270	122	236
• verhouding uitgevoerde versus uitgesproken herstelmaatregel	833	382	171	152	182	254	377	221	54	128

Bron: Inspectie RWO.

het decreet Ruimtelijke Ordening (ontvoogde gemeenten) toenemen.

Wanneer het advies van de gewestelijk stedenbouwkundig ambtenaar vereist is, engageert de Vlaamse overheid zich om een zo hoog mogelijk aantal dossiers binnen de 50 dagen af te handelen. 78% van de dossiers werden in 2008 geadviseerd binnen de 50 dagen.

Handhavingsbeleid

Er zijn heel wat verschillende soorten bouw misdrijven. Het duidelijkste misdrijf is het bouwen zonder vergunning. Ook het bouwen in strijd met de vergunning of na verval van de vergunning (een stedenbouwkundige vergunning is 2 jaar geldig) worden beschouwd als overtreding. Hetzelfde geldt voor personen die werken uitvoeren in strijd met de voorschriften van een ruimtelijk uitvoeringsplan, plan van aanleg, verkavelingsplan of verordening.

Ook notarissen, immobiliënkantoren en dergelijke die geen of verkeerde informatie over een eigendom verstrekken, begaan een stedenbouwkundige overtreding.

Wanneer de werken nog in uitvoering zijn bij het opstellen van het proces-verbaal, kan bevolen worden dat de werken moeten stilgelegd worden. De rechtbank kan op vordering van de stedenbouwkundige inspecteur en/of het college van burgemeester en schepenen een herstelmaatregel bevelen (betalen van een meerwaarde, aanpassingswerken of herstel in oorspronkelijke staat). In prioritaire gebieden (zijnde ruimtelijke kwetsbare gebieden, bv. natuurgebieden en agrarische gebieden) wordt meestal de vordering opgemaakt door de stedenbouwkundig inspecteur. In niet-prioritaire gebieden (zijnde woongebieden, industriegebieden, ...) wordt de vordering meestal opgemaakt door de gemeente.

Voorafgaandelijk aan de kennisgeving aan de rechtbank wordt de vordering voor eensluidend advies voorgelegd aan de Hoge Raad voor het Herstelbeleid.

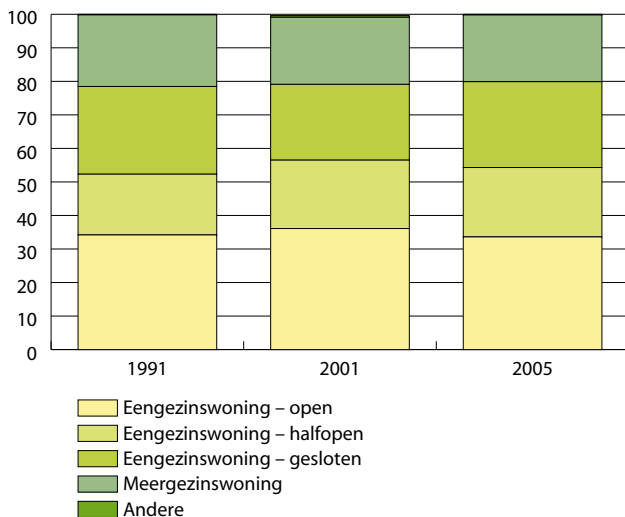
De laatste jaren neemt het aantal processen-verbaal weer toe. Opvallend daarbij is dat het aantal stakingsbevelen aanzienlijk stijgt.

Het aantal uitgevoerde vonnissen en arresten is nog nooit zo hoog geweest als in 2008. De historische achterstand in de uitvoeringen wordt tegen een versneld tempo weggerukt. ■

Vier vijfden van de woningen in Vlaanderen zijn eengezinswoningen (woonsurvey 2005). Deze worden in hoofdzaak (85%) bewoond door de eigenaar. Dit zijn vooral vrijstaande eengezinswoningen, maar hun aandeel slinkt ten voordele van de rijwoningen. 92% van de eigenaars in Vlaanderen betreft een eengezinswoning, tegenover 45% van de huurders.

10.13 Woningtype

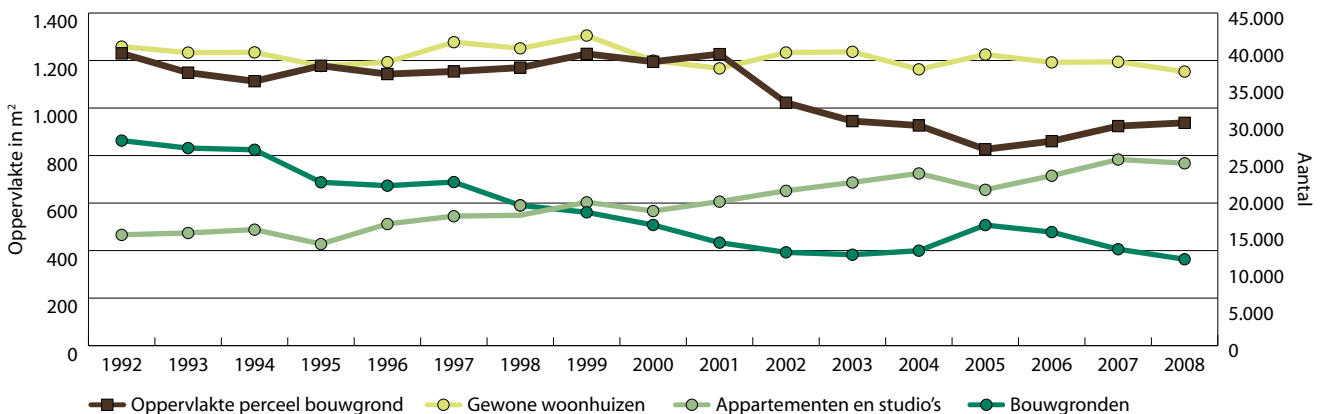
Evolutie van het type van de woning, in 1991, 2001 en 2005, in %.

Bron: Volkstelling 1991, SEE2001, Woningschouwing 2005.

10.14 Verkoop vastgoed

Evolutie van de gemiddelde oppervlakte van een perceel bouwgrond in m², en evolutie van het aantal verkochte percelen bouwgrond, woningen en appartementen, van 1991 tot 2008.

Bron: ADSEI.

Eigenaars en eigendomsverwerving

In 2005 was 74,4% van de Vlaamse huishoudens eigenaar van hun woning. In vergelijking met 25 jaar geleden is dit een stijging van 9 procentpunt.

Bij alleenstaande ouders (50%) en alleenstaanden (55%) ligt het huiseigenaarschap merklijk lager.

Kopen, bouwen en renoveren

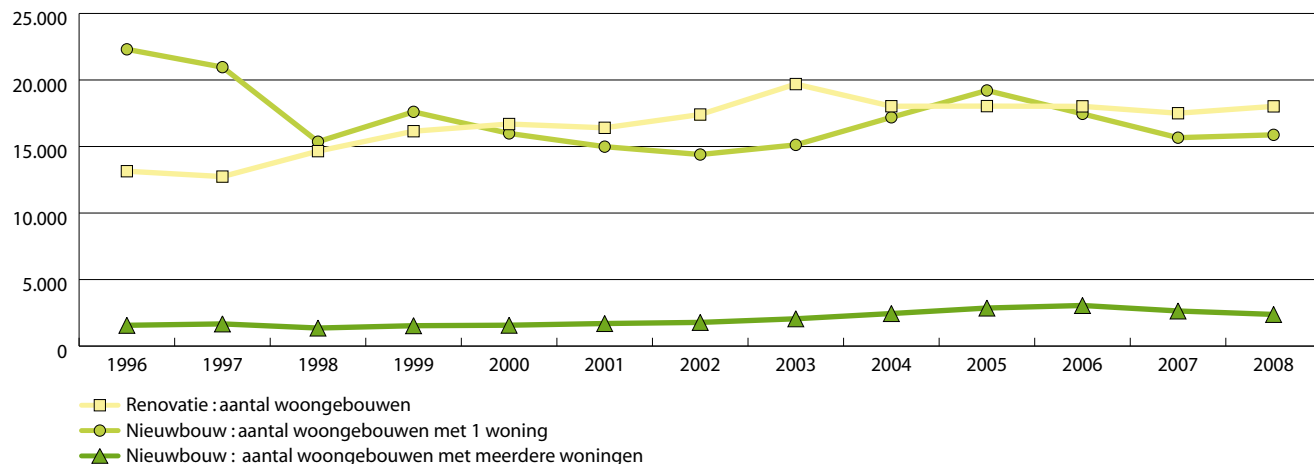
Nadat in 2006 opmerkelijk minder gewone woonhuizen werden verkocht dan in 2005, steeg het aantal verkochte eenheden toch weer lichtjes in 2007. Het bleek van tijdelijke aard te zijn want in 2008 daalde het aantal verkochte woonhuizen weer. 2008 werd gekenmerkt door een dalende verkoop in alle segmenten van de vastgoedmarkt. Er werden ook minder appartementen, villa's en bouwgronden verkocht.

De verkoop van bouwgrond kan de laatste 3 jaren het niveau van 2005 niet meer halen en duikt verder naar beneden. Daarbij steeg evenwel de gemiddelde oppervlakte van een bouwperceel voor het derde opeenvolgende jaar, zij het lichtjes, van 924 m² in 2007 tot 938 m² in 2008. Maar dit is nog altijd 289 m² minder dan in 2001.

De Vlaamse Regering wil meer bouwgronden op de markt brengen. Zo hadden eind 2007 de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) en de Sociale

10.15 Bouwvergunningen

Evolutie van het aantal bouwvergunningen voor nieuwbouw en renovatie, van 1996 tot 2008*.

*2008: voorlopige cijfers (21 april 2009).

Bron: ADSEI.

Huisvestingsmaatschappijen (SHM's) nog 549 ha bouwgrond beschikbaar. Dat is een daling ten opzichte van het voorgaande jaar. De grondvoorraad van de VMSW is daarin beperkt en was in 2007 niet onmiddellijk ontwikkelbaar.

2005 en 2006 waren topjaren voor de bouw. Jaarlijks werden bouwvergunningen verstrekt voor iets meer dan 42.000 nieuwe woningen. 59% hiervan werd in 2006 vergund aan appartementen. Tien jaar eerder was dat nog maar 35% en lag de klemtoon in de nieuwbouw nog op het individueel woonhuis.

In 2007 werd een sterke daling van het aantal bouwvergunningen genoteerd: het aantal vergunde nieuwe woningen daalde met 14% ten opzichte van 2006. De renovatie van woongebouwen hield iets beter stand. Hier werd slechts een daling van 3% van het aantal bouwvergunningen genoteerd.

Uit voorlopige cijfers voor het aantal bouwvergunningen in 2008 blijkt dat de renovatie in 2008 het nog beter doet dan in 2007: hier wordt opnieuw het aantal van 2006 bereikt. Ook het aantal vergunningen voor nieuwe woon-

huizen stijgt. De daling in aantal bouwvergunningen voor 2008 is volledig toe te schrijven aan de nieuwbouw van appartementen.

Ondersteuning eigendomsverwerving

Tegemoetkomingen

In 2007 kon de burger in Vlaanderen een beroep doen op de verbeterings- en aanpassingspremie, de renovatiepremie en de verzekering gewaarborgd wonen bij een hypothecaire lening.

Steun bij renovatie woning

Tussen 1996 en 2007 kregen 112.124 personen een tegemoetkoming voor renovatie en aanpassing van de woning, voor in totaal een bedrag van 257 miljoen euro. De verbeterings- en aanpassingspremie (VAP) geeft premies voor enerzijds verbeteringswerken aan de woning voor personen met een bescheiden inkomen, en anderzijds aanpassingswerken om de woning meer

10.16 Bouwvergunningen

Evolutie van het aantal bouwvergunningen voor nieuwbouw en renovatie, van 2000 tot 2008*.

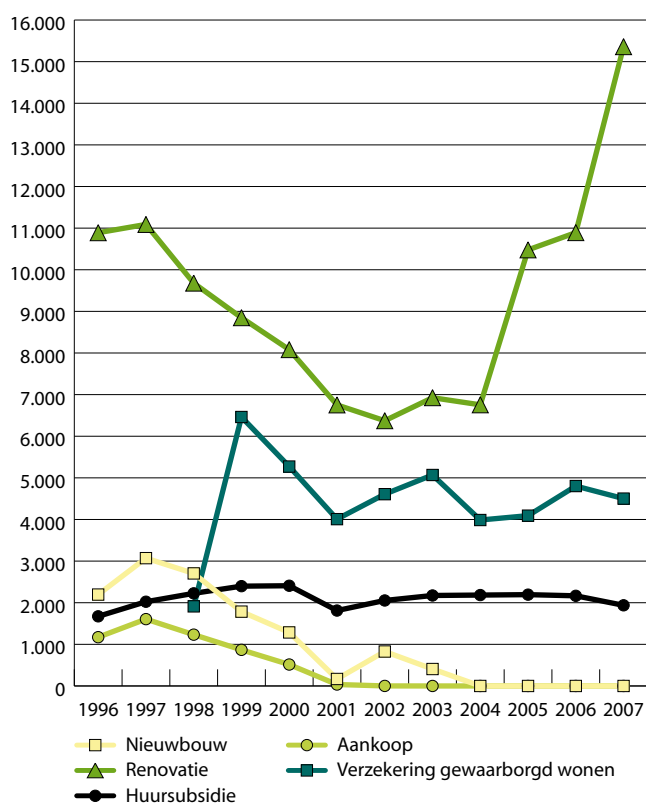
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Woongebouwen									
• renovatie: aantal woongebouwen	16.689	16.405	17.404	19.692	18.026	18.036	18.018	17.580	18.017
• nieuwbouw: aantal woongebouwen met 1 woning	15.984	14.988	14.397	15.122	17.194	19.212	17.454	15.697	15.877
• nieuwbouw: aantal woongebouwen met meerdere woningen	1.569	1.696	1.780	2.052	2.446	2.860	3.052	2.644	2.379
• nieuwbouw: totaal aantal woongebouwen	17.553	16.684	16.177	17.174	19.640	22.072	20.506	18.341	18.256
Woningen									
• nieuwbouw: totaal aantal woningen	29.100	28.284	30.006	31.566	37.225	42.007	42.398	36.465	35.454
• nieuwbouw: aantal woningen in gebouwen met meerdere woningen	13.116	13.296	15.609	16.444	20.031	22.795	24.944	20.768	19.577

*2008: voorlopige cijfers (21 april 2009).

Bron: ADSEI.

10.17 Begunstigden Vlaams huisvestingsbeleid

Evolutie van het aantal begunstigden dat geniet van een tegemoetkoming, per stelsel, van 1996 tot 2007.

Nieuwbouw en aankoop zijn afgelopen stelsels.
Bron: Agentschap Wonen Vlaanderen.

geschikt te maken voor bejaarden en gehandicapten. De premie varieert naargelang het type van de uitgevoerde werken. Gemiddeld werd per aanvraag een premie van 1.430 euro uitgekeerd. In 2007 ontvingen 9.465 personen een tegemoetkoming voor een totaalbedrag van 13,5 miljoen euro.

10.18 Subsidies Vlaams huisvestingsbeleid

Evolutie van de betalingen van tegemoetkomingen, per stelsel, in euro, van 1996 tot 2007.

Jaar	Huursubsidie	Nieuwbouw	Aankoop	Renovatie	Verzekering gewaarborgd wonen	Totaal
1996	2.873.935	5.507.254	2.263.458	24.216.658		34.861.305
1997	4.140.957	10.577.911	3.949.449	28.418.441		47.086.758
1998	5.375.798	11.338.861	3.793.788	28.871.842	416.720	49.797.009
1999	6.754.542	7.486.034	3.111.955	19.017.264	1.408.393	37.778.188
2000	7.671.120	4.816.776	2.048.186	15.584.464	1.149.032	31.269.578
2001	7.163.373	4.432.934	1.757.445	17.152.683	873.544	31.379.979
2002	7.959.788	7.587.729	695.031	14.146.093	1.004.314	31.392.955
2003	8.731.367	3.985.509	390.241	11.256.681	1.104.789	25.468.587
2004	8.941.274	11.476	2.678	9.101.195	868.967	18.925.590
2005	9.102.258	0	0	14.639.437	891.851	24.633.547
2006	8.892.048	0	0	15.840.300	1.046.814	25.779.162
2007	9.142.905	0	0	58.804.980	981.211	68.929.096
1996-2007	86.749.366	55.744.485	18.012.230	257.050.037	9.745.634	427.301.753

Nieuwbouw en aankoop zijn afgelopen stelsels.
Bron: Agentschap Wonen Vlaanderen

In maart 2007 werd een nieuwe renovatiepremie ingevoerd. De premie dient voor structurele of bouwfysische werken die de toestand van de woning fundamenteel kunnen verbeteren. De premie moedigt de grondige renovatie en algemene opwaardering van de woning aan. Het subsidiebedrag wordt berekend op 30% van de totale kostprijs, met een maximum van 10.000 euro. In 2007 ontvingen 5.895 personen een renovatiepremie voor een totaalbedrag van 45,3 miljoen euro. De renovatiepremie bedroeg gemiddeld 7.680 euro.

Verzekering gewaarborgd wonen

Wie een woning bouwt, koopt of renoveert en aan de voorwaarden voldoet, kan zich gratis laten verzekeren tegen inkomensverlies. Als men tijdens de eerste tien jaar na het afsluiten van een hypotheecaire lening onvrijwillig werkloos of arbeidsongeschikt wordt, neemt de Vlaamse overheid een deel van de afbetaling op zich.

De "verzekering tegen inkomensverlies" werd in 1998 ingevoerd en eind 2003 herwerkt tot de "verzekering gewaarborgd wonen". De toelatingsvoorwaarden werden versoepeld en de inkomensgrenzen opgetrokken. De tegemoetkoming wordt maximaal drie jaar toegekend en bedraagt ten hoogste 500 euro per maand. Tussen 1998 en 2007 werden 44.715 polissen afgesloten, voor een totaal bedrag van 9,7 miljoen euro.

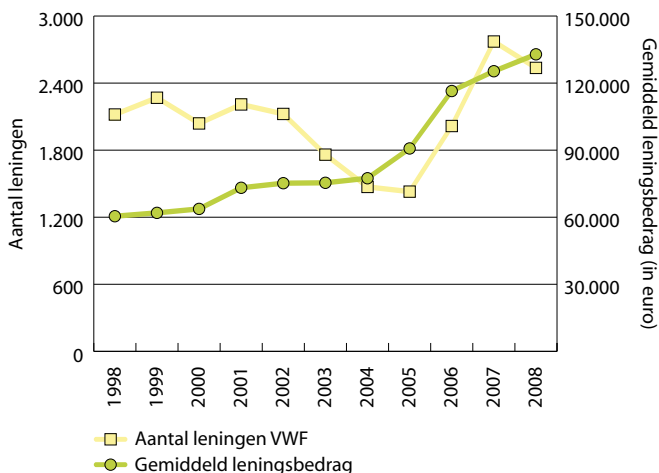
Sociale leningen

Wie een woning bouwt of koopt, sluit meestal een hypotheecaire lening af. Indien men voldoet aan bepaalde criteria inzake inkomen en/of waarde van de woning, ... kan men een lening afsluiten aan een goedkoper tarief dan wat op de private markt gehanteerd wordt.

Dankzij de gewestwaarborg die op een gedeelte van de lening verleend wordt, kunnen erkende krediet-

10.19 Leningen Vlaams Woningfonds

Evolutie van het aantal leningen en het gemiddelde leenbedrag van het Vlaams Woningfonds, van 1998 tot 2008.

Bron: Vlaams Woningfonds.

maatschappijen leningen verstrekken aan gezinnen of alleenstaanden zonder startkapitaal. Het Vlaams Woningfonds en de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) zorgen voor goedkope leningen en ontvangen voor de uitvoering van hun opdracht subsidies van de overheid.

Leningen Vlaams Woningfonds

De hoofdactiviteit van het Vlaams Woningfonds (VWF) omvat het toekennen van sociale hypothecaire leningen aan gezinnen met minstens één kind en een bescheiden inkomen. Tot december 2005 konden enkel gezinnen met minimum twee kinderen een beroep doen op het Vlaams Woningfonds. Sindsdien werd de doelgroep uitgebreid, waardoor ook gezinnen met één kind in aanmerking komen voor een lening, en werd de maximum toegelaten waarde van de te financieren woning verhoogd.

Deze uitbreiding heeft sindsdien geresulteerd in een belangrijke verhoging van het aantal leningsaanvragen, alhoewel er in 2008 een lichte terugval te noteren was tegenover 2007 met 2.536 vereffende leningen. Het doel van de lening is voornamelijk de aankoop van een woning al dan niet gecombineerd met werken (87% in 2008) en in mindere mate voor nieuwbouw (6%) en enkel verbeteringswerken (7%).

De gemiddelde rentevoet bedroeg 2,27% in 2008, iets meer dan het jaar voordien (2,15%). Het gemiddelde ontleende bedrag steeg in 2008 tot 132.872 euro. In 2008 was het aandeel van de ontleenersgezinnen met één kind 30%. 36% was een eenoudergezin.

Leningen VMSW

In 2007 heeft de VMSW 1.294 leningsakten verleden. Dankzij het verhoogde investeringsprogramma voor renovatieverrichtingen werd er ten opzichte van het voorgaande jaar een substantiële toename gerealiseerd.

93% van de verkochte sociale koopwoningen worden beleend via een bij de VMSW betaalbaar krediet.

Sociale koopwoningen

De Sociale Huisvestingsmaatschappijen verhuren niet alleen, maar bieden ook sociale woningen en kavels te koop aan. Om te kunnen kopen moet men aan bepaalde voorwaarden voldoen met betrekking tot inkomen en eigendom. In 2007 werden 525 sociale koopwoningen, 262 sociale huurwoningen en 42 sociale kavels effectief verkocht. Zowel voor sociale koopwoningen als voor sociale huurwoningen is dit meer dan het jaar voordien. Een kavel werd gemiddeld voor 38.090 euro verkocht, een sociale koopwoning en een huurwoning voor respectievelijk 143.145 en 113.104 euro.

Huurders en ondersteuning huurders

In de Woonsurvey 2005 werd vastgesteld dat 74,4% van de Vlaamse huishoudens eigenaar is van zijn woning, dat 24,1% zijn woning huurt (18,5% private huur en 5,6% sociale huur) en dat 1,5% gratis woont.

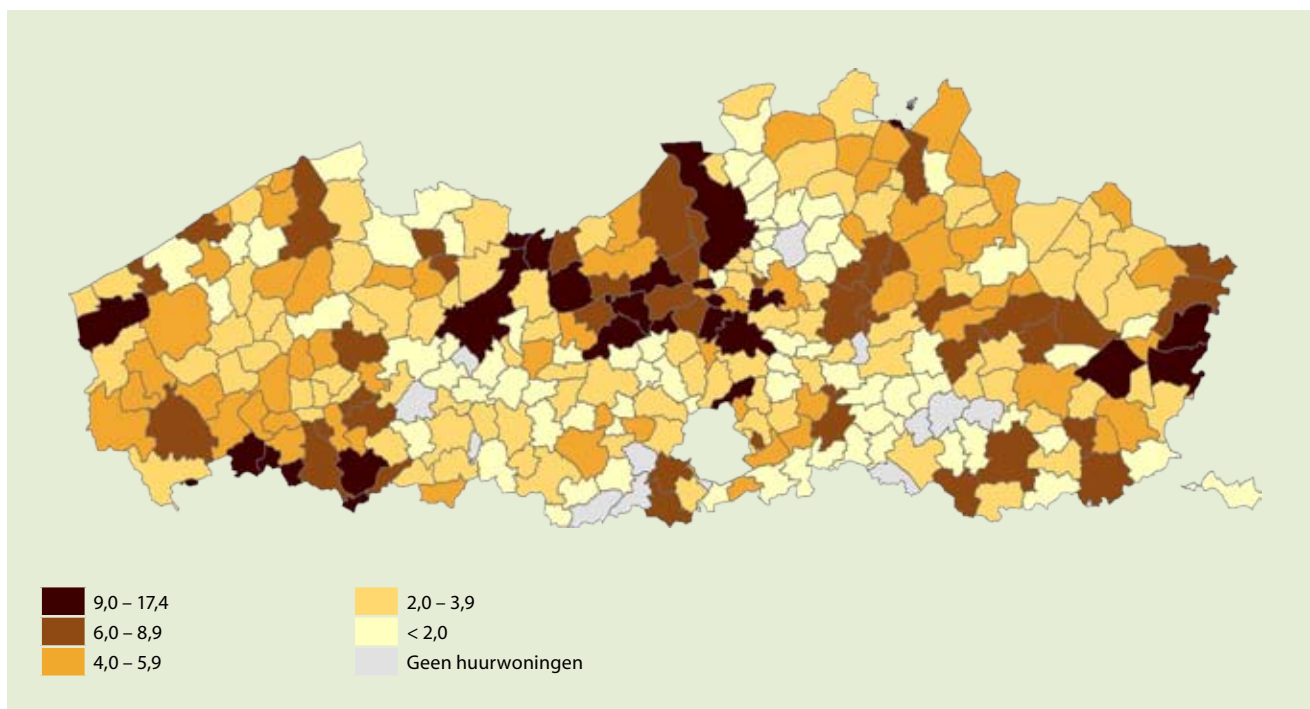
Op 31 december 2007 waren 139.392 sociale woongelegenheden verhuurd (of in renovatie) door de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) en de 95 sociale huisvestingsmaatschappijen (SHM's). Als ook de woningen die verhuurd worden buiten het sociaal huurstelsel door CAW's, en dergelijke in rekening worden gebracht dan telt het patrimonium zo'n 140.450 woningen. 51% hiervan is appartement, voor het overige gaat het om woonhuizen.

De sociale verhuurkantoren (SVK's) willen kansarmen en kwetsbare bewoners steunen door zelf woningen op de private huurmarkt te huren en door te verhuren aan de doelgroep. Eind 2007 zijn de door het Vlaamse Gewest erkende SVK's actief in 73% van de Vlaamse gemeenten. In meer dan 6 op 10 van de Vlaamse gemeenten hebben ze effectief een aanbod aan woningen. Het aantal betrokken gemeenten en gemeenten met SVK-woningen neemt elk jaar toe, het meest opvallend in West-Vlaanderen en Limburg. In West-Vlaanderen zijn quasi alle gemeenten betrokken bij een SVK. De SVK's waren op 31 december 2007 goed voor 3.868 woningen. Het gaat hierbij vooral om appartementen (45%), gevolgd door woonhuizen (43%) en studio's.

Ofschoon er sinds 1996 jaarlijks gemiddeld zo'n 2.200 woningen worden bijgebouwd, waarvan drie vierde huurwoningen, voldoet het aanbod niet aan de vraag. Midden 2007 waren er 75.735 unieke kandidaat-huurders ingeschreven op de wachtlijsten van de sociale huisvestingsmaatschappijen in Vlaanderen. De vermindering ten opzichte van het voorgaande jaar is te wijten aan de schrapping van de dubbeltellingen, een controle die om de twee jaar wordt uitgevoerd.

10.20 Huurpatrimonium VMSW

Aandeel sociale huurwoningen VMSW ten opzichte van het aantal private huishoudens, op gemeentelijk niveau, in %.
Toestand op 31 december 2007.

Sociale huurwoningen verhuurd door gemeenten, sociale verhuurkantoren,... zijn niet opgenomen.
Bron: VMSW, bewerking SVR.

De leeftijdsgroep van 40 tot en met 49 jaar vormt de grootste groep kandidaat-huurders (23,5%). Van alle aanvragers behoort 27,7% tot de leeftijdsgroep 55+. Toch is ook 20,4% van de aanvragers tussen de 20 en de 30 jaar. 44% is alleenstaand terwijl 20% alleenstaand is met één of meer kinderen.

Als men kijkt naar de provincie van voorkeur, wenst 32,3% van de potentiële huurders een woning in Antwerpen. Onderaan de lijst staat Vlaams-Brabant met 12,2%, toch steeg dit aandeel in recente jaren, alsook in West-Vlaanderen (derde in de lijst met 18,9%).

Kandidaat-huurders zijn er in aantal – maar ook relatief indien wordt gemeten ten opzichte van bevolkingsomvang van de gemeente – vooral in de groot- en centrumsteden en de gemeenten van de vroegere mijnstreek in Limburg. In de meeste van deze steden zet deze trend zich door. Dit is ook het geval voor de noord- en zuidoostelijke rand van Brussel en sommige kleinstedelijke gebieden, zoals bijvoorbeeld in West-Vlaanderen.

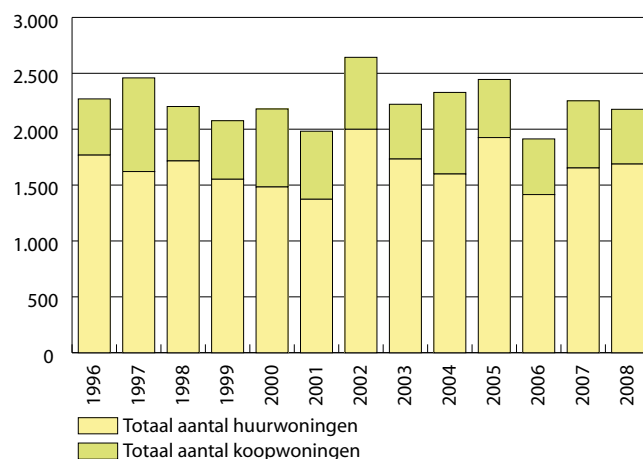
Per 100 woningen die eind 2007 werden verhuurd door al de sociale huisvestingsmaatschappijen samen, stonden zo'n 56 kandidaten op de wachtlijst.

Bij de sociale verhuurkantoren ligt deze verhouding nog een stuk hoger. Eind 2007 stonden er 12.795 woningzoekenden op de wachtlijst voor een SVK-woning. Dat aantal is gelijk aan 3,3 woningzoekenden per SVK-woning.

Er moet in deze cijfers rekening worden gehouden met het feit dat een aantal kandidaat-huurders op de wacht-

10.21 Nieuwbouw VMSW

Evolutie van het totale aantal nieuwbouwwoningen (huur- en koopwoningen) goedgekeurd door de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen, van 1996 tot 2008.

Cijfers 2007 en 2008: voorlopige oplevering.
Bron: VMSW.

lijst staan voor een andere sociale woning dan deze die zij op dat ogenblik huren. Als voor de wachtlijst VMSW het aantal unieke kandidaat-huurders wordt geteld dat nog geen sociale huurder is, komt men op een sociale woningbehoefte in Vlaanderen van 57.457 aanvragen; wat nog steeds een stijging is van 12,6% op twee jaar tijd.

10.22 Wachtlijsten

Aantal personen dat zich bij een sociale huisvestingsmaatschappij als kandidaat heeft ingeschreven voor een sociale huurwoning, volgens voorkeurprovincie, en de verhouding van het aantal kandidaat huurders tot het aantal sociale huurwoningen, per provincie. Toestand midden 2007.

	Kandidaat-huurders midden 2007	Aantal kandidaat-huurders per sociale woning (patrimonium van 31/12/2007)
Antwerpen	25.175	0,55
Limburg	11.292	0,63
Oost-Vlaanderen	17.302	0,51
Vlaams-Brabant	9.502	0,60
West-Vlaanderen	14.730	0,55
Totaal	78.001	0,56

De som van de aantallen ligt wat hoger dan het totale aantal unieke kandidaat-huurders, daar sommigen een voorkeur hebben gegeven aan twee verschillende provincies.
Bron: SHM's / VMSW.

Ondersteuning huurders

Huursubsidie

Bejaarden en personen met een handicap die verhuizen van een onaangepaste woning naar een geschikte huurwoning kunnen hiervoor een huursubsidie krijgen. Ook kunnen personen die verhuizen van een ongeschikt of

onbewoonbaar verklaarde woning of uit een overbevoonde woning naar een volwaardige gezonde woning met een minimumoppervlakte, een huursubsidie ontvangen. Voor de verhuiskosten wordt een eenmalige installatiepremie uitgekeerd.

Dit stelsel van huursubsidie bestaat sinds 1992 en werd in mei 2007 geactualiseerd. Sindsdien wordt eveneens huursubsidie toegekend aan (nieuwe) huurders van een woning verhuurd door een sociaal verhuurkantoor.

In 2007 ontvingen 1.938 nieuwe begunstigden een huursubsidie en/of installatiepremie, wat het totale aantal begunstigden van een huursubsidie bracht op 8.966 in 2007.

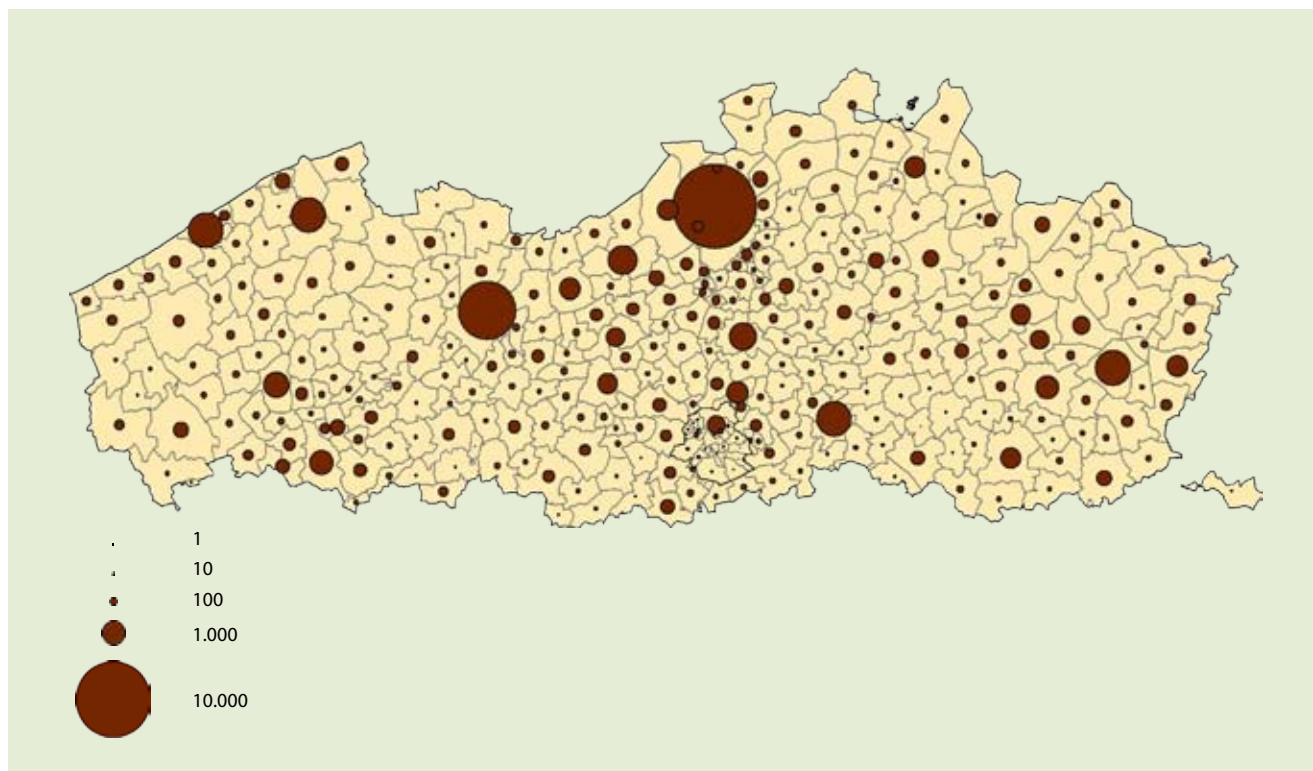
Tussen 1996 en 2007 werd in totaal aan 25.250 nieuwe begunstigden een huursubsidie en/of installatiepremie toegekend, voor een totaal bedrag van bijna 86,7 miljoen euro.

Huurdersbonden

In Vlaanderen zijn vijf provinciale en twee regionale huurdersbonden actief. Zij begeleiden de kwetsbare groepen en verlenen hen advies over hun huurrechten en -plichten in 28 gemeenten. Eind 2007 telden de huurdersbonden 18.888 individuele leden, wat een stijging is van 18% ten opzichte van eind 2005. Ook steeds meer gemeenten, OCMW's en welzijnsorganisaties sluiten een collectief abonnement af en doen ten behoeve van hun cliënten een beroep op de juridische adviesverlening van

10.23 Kandidaat-huurders VMSW

Aantal kandidaat-huurders voor een sociale woning VMSW, per gemeente, toestand midden 2007.

Bron: VMSW, bewerking SVR.

de huurdersbonden. Er waren eind 2007 466 collectieve leden. In 2007 waren OCMW's van 152 Vlaamse gemeenten collectief lid van een huurdersbond. Als ook de lokale besturen of aanverwante diensten in rekening worden gebracht, dan loopt het aantal gemeenten dat lid is van een huurdersbond op tot 204, of 66% van het aantal gemeenten in Vlaanderen.

Daarnaast is het zo dat individuen of huishoudens die het financieel moeilijk hebben en waarvoor het individueel lidgeld een financiële drempel zou zijn tot de dienstverlening, volledig gratis worden geholpen. Verder hebben sommige gemeenten een convenant tot samenwerking afgesloten: in ruil voor een vast overeengekomen bedrag worden de inwoners (huurders) van deze gemeenten gratis geholpen en hoeven ze geen individueel lidgeld te betalen. Zo hebben de huurdersbonden in 2007 2.828 leden gratis geholpen.

Woningkwaliteit en betaalbaarheid wonen

Woningkwaliteit

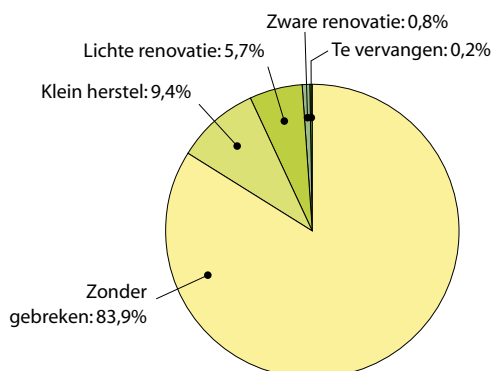
Bouwtechnisch zijn ruim negen op tien woningen van goede kwaliteit. Voor bijna 6% van de woningen is een lichte renovatie vereist en 1% van de woningen vraagt een zware renovatie of is rijp voor de sloop. Het gaat hierbij om cijfers van domiciliewoningen; leegstaande woningen en tweede verblijven zijn niet inbegrepen.

Private huurwoningen zijn er wat slechter aan toe dan andere woningen, evenals woningen gebouwd vóór 1946. In Oost- en West-Vlaanderen is er een lagere uitwendige woningkwaliteit, in Antwerpen en Limburg is de kwaliteit over het algemeen hoger.

Eén op vijf van de alleenstaande ouders woont in een huis waarin zich fysieke gebreken voordoen zoals een lekkend dak, vochtige muren of rottend raamwerk.

10.24 Uitwendige kwaliteit

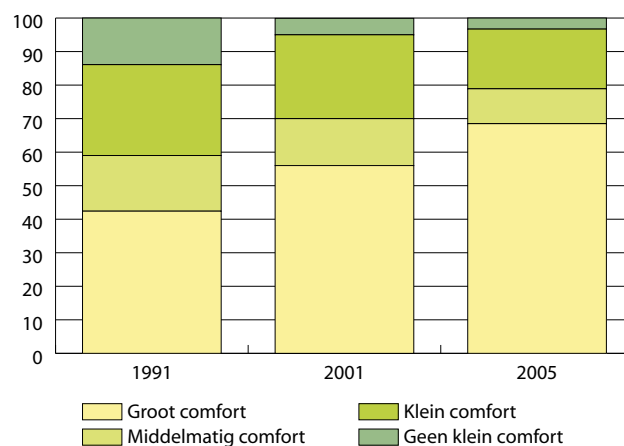
Eindoordeel over de uitwendige kwaliteit van de domiciliewoningen op basis van de bouwtechnische opname, in 2005, in %.

Bron: Woningenschouwing 2005.

10.25 Comfort

Evolutie van het comfortniveau van de woningen, in 1991, 2001 en 2005, in %.

Bron: Vanneste e.a. (2007), Woonsurvey 2005.

Oudere leeftijdsgroepen wonen vaker in een woning zonder fysisch gebrek; zij zijn ook vaker huiseigenaar.

Het **comfortniveau** is er de voorbije 15 jaar sterk op vooruit gegaan. In 1991 had 14% geen klein comfort, in 2005 was dit nog slechts 3%. Het aandeel woningen met groot comfort is toegenomen van 42% in 1991 naar 69% in 2005.

In vier op vijf woningen is centrale verwarming aanwezig, en bij woningen gebouwd na 1970 loopt dit op tot 90%. Huurwoningen zijn minder vaak uitgerust met centrale verwarming dan eigendomswoningen. Het zijn vooral de alleenstaanden en de ouderen die het vaakst niet over centrale verwarming beschikken.

Twee derde van alle woningen is (bijna) overal uitgerust met dubbel glas. Bijna een derde heeft geen geïsoleerd dak, en de helft geen muurisolatie.

Om de woonkwaliteit te verbeteren is er de renovatiepremie (zie hoger), daarnaast heeft de Vlaamse overheid kwaliteitsnormen vastgelegd waaraan iedere woning moet voldoen. De **Vlaamse Wooncode** voorziet instrumenten om effectief over deze woningkwaliteit te waken.

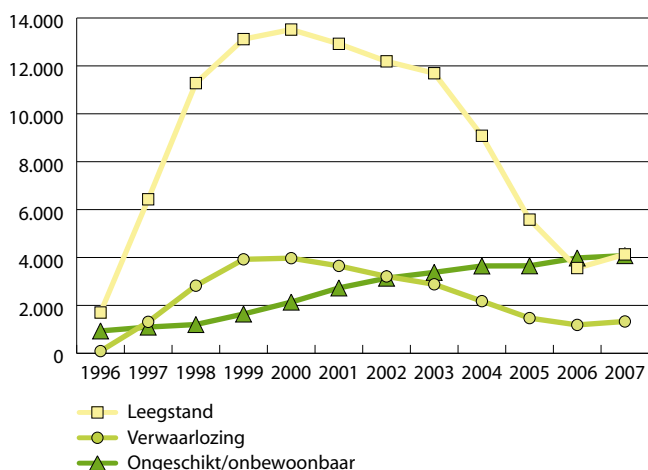
Leegstand en verkrotting

De heffing op leegstand en verkrotting bestaat sinds 1996 en is gericht op het tegengaan van de verkrotting van woningen en de verloedering van buurten. Ze wordt geheven op drie soorten probleempannen: leegstaande, verwaarloosde en ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woningen.

Een woning wordt als **leegstaand** beschouwd wanneer ze meer dan een jaar niet meer effectief gebruikt is geweest. In totaal kwamen tussen 1996 en 2007 ooit 42.317 woningen op de leegstandslijst terecht. Daarvan is onder-tussen 90% geschrapt. Eind 2007 zaten er nog 4.130 woningen in de inventaris.

10.26 Leegstand en verkrotting

Evolutie van het aantal panden dat op de inventaris staat op het einde van het jaar, van 1996 tot 2007. Toestand op 8/04/2008.

Bron: Agentschap Wonen Vlaanderen.

Een woning is **verwaarloosd** indien de buitenkant ernstige gebreken vertoont. De verwaarlozing wordt aan de hand van een uitwendig onderzoek van de woning vastgesteld. Tussen 1996 en 2007 werden 8.428 panden geïnventariseerd. Ondertussen is hiervan 84% geschrapt. Eind 2007 stonden er nog 1.329 verwaarloosde woningen op de lijst. Indien een huurwoning niet aan de minimumkwaliteitsnormen voldoet, kan ze **ongeschikt** verklaard worden. Worden er bovendien ernstige veiligheids- of gezondheidsrisico's vastgesteld, dan kan ze **onbewoonbaar** worden verklaard. Het aantal woningen dat ooit op deze inventaris werd geplaatst, komt eind 2007 op 13.640. De schrappingsgraad bedraagt 70%. Eind 2007 stonden er in totaal 4.078 woningen op de inventaris.

Vlaamse Wooninspectie

Er is enerzijds de administratieve handhaving, verzorgd door het Agentschap Wonen, waar men, na kwa-

liteitsonderzoeken, de burgemeester indien nodig adviseert de woongelegenheid ongeschikt of onbewoonbaar te verklaren. Aan de eigenaars van panden die te lang op de inventaris van ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde panden staan, wordt een heffing opgelegd. Anderzijds is er de strafrechtelijke handhaving, verzorgd door het Agentschap Inspectie RWO – Wooninspectie, waar men door middel van een proces-verbaal inbreuken op de Vlaamse Wooncode en het **Kamerdecreet** ter kennis van het parket brengt, met het oog op strafrechtelijke vervolging van de overtreder. De wooninspecteur heeft ook de bevoegdheid om via een herstellvordering het herstel van de gebreken te vorderen. Midden 2008 werd het Kamerdecreet gewijzigd waarbij een afwijkend regime werd ingevoerd voor kamers waarin tijdelijke arbeidskrachten worden gehuisvest. Ook verkregen de wooninspecteurs terug de bevoegdheid om advies te verlenen over ongeschiktheid, onbewoonbaarheid of overbewoning van woningen of kamers en om conformiteitsattesten in te trekken. Hierdoor kan de administratieve en de strafrechtelijke procedure beter op elkaar afgestemd worden en wordt een aanzienlijke tijdswinst gerealiseerd.

In het zevende werkjaar (oktober 2007 – september 2008) werden meer acties genoteerd; hierbij werden 442 panden en 1.462 wooneenheden geverbaliseerd. De helft van geverbaliseerde wooneenheden waren kamers. Het viel daarbij op dat (slechte) kamerbewoning geen louter stedelijk fenomeen is.

Ten opzichte van het voorgaande werkjaar werd er een grote stijging van het aantal geverbaliseerde panden opgetekend (264 in 2006-2007). Aangezien het aantal geverbaliseerde woonentiteiten nog sterker steeg dan het aantal geverbaliseerde panden, valt af te leiden dat grotere panden werden aangepakt: gemiddeld telt één pand 3,30 woonentiteiten tegenover 2,86 in het zesde werkjaar.

Hoewel de wooninspectie bijna uitsluitend optreedt ten aanzien van private verhuurders, dienen ook sociale verhuurders (sociale huisvestingsmaatschappijen en sociale verhuurkantoren) de gewestelijke woningkwaliteitsnormen te respecteren. Indien nodig, wordt

10.27 Betaalbaarheid wonen

Overzicht betaalbaarheidindicatoren vastgesteld in de Woonsurvey van 2005.

	Eigenaar		Huurders		Totaal
	Met afbetaling	Zonder afbetaling	Privaat	Sociaal	
Gemiddeld netto-maandinkomen (€)	3.049	1.912	1.725	1.281	2.202
Gemiddeld equivalent netto-maandinkomen (€)	1.779	1.277	1.251	913	1.412
Gemiddeld maandelijkse naakte woonkost (€)	633	0	431	258	284
Gemiddelde woonquote (%)	21,7	0	29,5	22,3	13,0
Aandeel woonquote > 30% (%)	17,1	0	39,2	12,2	12,7
Gemiddeld resterend inkomen (€)	2.491	1.912	1.310	1.024	1.940
Gemiddeld equivalent resterend inkomen (€)	1.451	1.277	929	720	1.238
Aandeel equivalent resterend inkomen < 250 euro (%)	0,4	0,3	4,4	2,1	1,4
Aandeel dat naar eigen zeggen nooit problemen ondervond met de betaling van huur of afbetaling (%)	94,2	97,5	85,8	81,1	91,8

Bron: Woonsurvey 2005.

ook tegen hen PV opgesteld (wat in het zevende werkjaar een vijftal keer gebeurde).

In 96 gemeenten werd effectief proces-verbaal opgesteld. Daarmee zet de stijgende trend zich verder (60 gemeenten in het zesde werkjaar).

Het gevaar voor elektrocutie en/of brand blijft één van de meest voorkomende gebreken. In zes op tien woonentiteiten maakten de inspecteurs hiervoor een PV op. Ook vochtproblemen (drie op tien woonentiteiten) blijven hoog scoren. Daarnaast vertonen de gasinstallatie, het sanitair, verlichting en verluchting vaak problemen. CO-gevaar werd vastgesteld in 18% van de geverbaliseerde woonentiteiten.

Betaalbaarheid wonen

De betaalbaarheid van het wonen garanderen, staat hoog op de agenda van de Vlaamse Regering. De bouwgrond- en woningprijzen en de maandelijkse huur vormen hierbij een goede indicator, samen met de bijkomende kosten die de aankoop, renovatie of bouw van een woning met zich meebrengen.

Indicatoren betaalbaarheid

Uit de Woonsurvey 2005 bleek dat huurders relatief meer besteden aan wonen dan eigenaars. Om de betaalbaarheid van het wonen te analyseren, worden drie indicatoren gebruikt: de woonquote, het 'equivalent resterend inkomen' en een subjectieve indicator die werd ontwikkeld in het onderzoek.

Woonquote

De woonquote is het aandeel van het huishoudinkomen dat aan de naakte woonuitgaven wordt gespendeerd.

Het is een vaak gehanteerde maat voor betaalbaarheid in (internationaal) onderzoek. Onder 'naakte woonkosten' worden de bedragen verstaan die huishoudens besteden aan de huur van de woning of de afbetaling van de lening. Verbruikskosten zijn niet inbegrepen.

Voor de huurders in de private huursector hebben te kampen met een hoge woonquote, namelijk gemiddeld 30%; 39% staat zelfs een groter aandeel van zijn inkomen af aan huur.

Resterend inkomen

Het 'resterend inkomen' is het inkomen dat overblijft na het betalen van de woonuitgaven. Dit bedrag wordt vervolgens omgezet naar het 'equivalent resterend inkomen' door het te delen door een factor die de huishoudsamenstelling in rekening brengt. Deze correctie laat toe vergelijkingen te maken tussen huishoudens van verschillende omvang en samenstelling.

Het equivalent resterend inkomen blijkt voor huurders onder 1.000 euro per maand te liggen.

Subjectieve indicator

Voor de subjectieve benadering tenslotte gebruiken de onderzoekers een vraag uit de Woonsurvey 2005: de res-

pondenten werd gevraagd of – en in welke mate – men reeds problemen heeft ervaren bij het betalen van de woonkost.

Eén op de zeven huurders in de private huursector heeft gesteld ooit problemen te hebben ervaren bij de afbetaling van de huur. Voor huurders uit de sociale woonsector is dat zelfs bijna één op de vijf.

Verder blijkt ook dat van de huurders 3,5% de 12 voorbije maanden de huur minstens één keer niet tijdig heeft kunnen betalen.

Bouwgrondprijzen

Bouwgrond kent de laatste jaren een prijsexplosie: gemiddeld diende in 2008 137,5 euro per m² te worden betaald. Voor een bouwgrond werd gemiddeld 128.966 euro betaald. Sinds 2001 stijgt de prijs voor bouwgrond zeer sterk. Bij stijgende prijzen was er ook een verkleining van de grootte van het bouwperceel te noteren, alhoewel de laatste jaren de gemiddelde oppervlakte weer lichtjes toenam. De verkochte bouwgrond was in 2008 gemiddeld 938 m² groot.

Ook in het Waalse Gewest noteerde men prijsstijgingen, maar de bouwgrondprijzen zijn er merkbaar lager. In 2008 diende hier gemiddeld 39,6 euro per m² te worden betaald.

Indien voor het jaar 2008 de prijsevolutie per kwartaal wordt nagekeken, dan valt het op dat de prijzen van het vastgoed in het vierde kwartaal over het algemeen daalden, doch niet voor de bouwgronden in het Vlaamse Gewest: de prijs liep verder op tot 142,7 euro per m². In Wallonië daalde de prijs naar 37,1 euro per m².

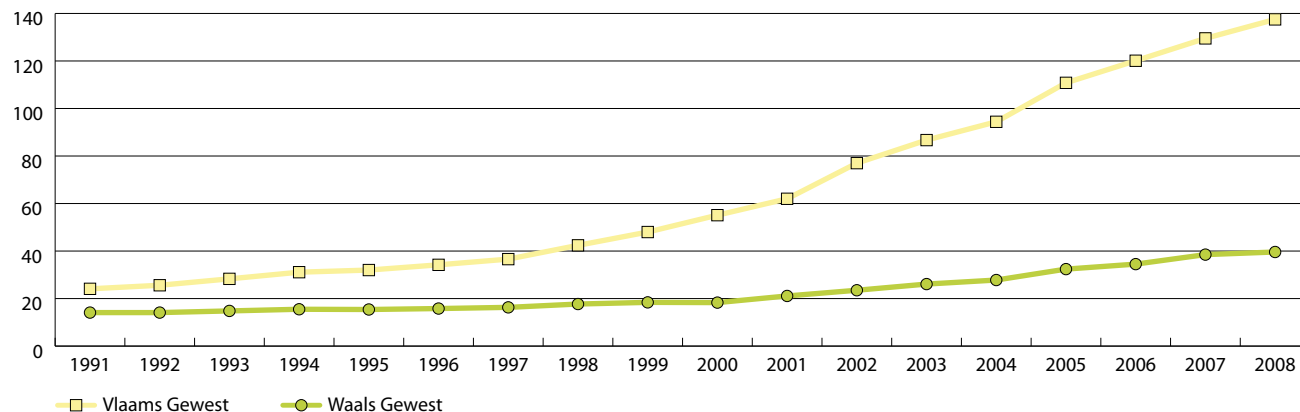
Woningprijzen

Over het hele jaar 2008 bekeken, werden de gewone woonhuizen nog 5,6% duurder, na prijsstijgingen van rond de 10% de twee voorgaande jaren. Gemiddeld diende 181.756 euro betaald te worden voor de aankoop van een woonhuis. Ook op de markt van de appartementen stegen de prijzen verder. In vergelijking met 2007 diende 3,5% meer betaald te worden voor een appartement, namelijk 178.132 euro, wat rekening houdend met het inflatiecijfer voor 2008 voor dit segment van de woningmarkt wél neerkomt op een reële prijsdaling in vergelijking met 2007.

De voor 2008 door sommigen voorspelde prijsdalingen – mede verwacht ingevolge de financiële crisis – zijn dus niet uit de cijfers af te leiden. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat de berekende prijzen gebaseerd zijn op de aktedatum en niet op de compromisdatum. Tussen deze twee datums zit al een gauw een termijn van enkele maanden. Indien de evolutie voor 2008 wordt opgesplitst in kwartalen, blijkt dat in het laatste kwartaal van 2008 de gemiddelde prijs van een woning daalde in vergelijking met het derde kwartaal. Het is evenwel te vroeg om te spreken van een structurele ommekeer op de woningmarkt. Ook in het vierde kwartaal van 2007 daalde de prijs van een woonhuis om tijdens de daaropvolgende

10.28 Bouwgrondprijs

Evolutie van de gemiddelde prijs voor een m² bouwgrond in het Vlaamse en Waalse Gewest, in euro, van 1991 tot 2008.

Bron: ADSEI.

kwartalen terug te stijgen. Op de markt van de appartementen – naar verluidt de markt waar er een overaanbod zou heersen – werd er in het vierde kwartaal van 2008 trouwens nog een prijsstijging genoteerd.

Ook binnen het Vlaamse Gewest zijn er grote verschillen in vastgoedprijzen. Vlaams-Brabant is de duurste provincie. Enkel in het segment van de appartementen, voert de provincie West-Vlaanderen de reeks aan omwille van de verkoop van tweede verblijven aan de kust.

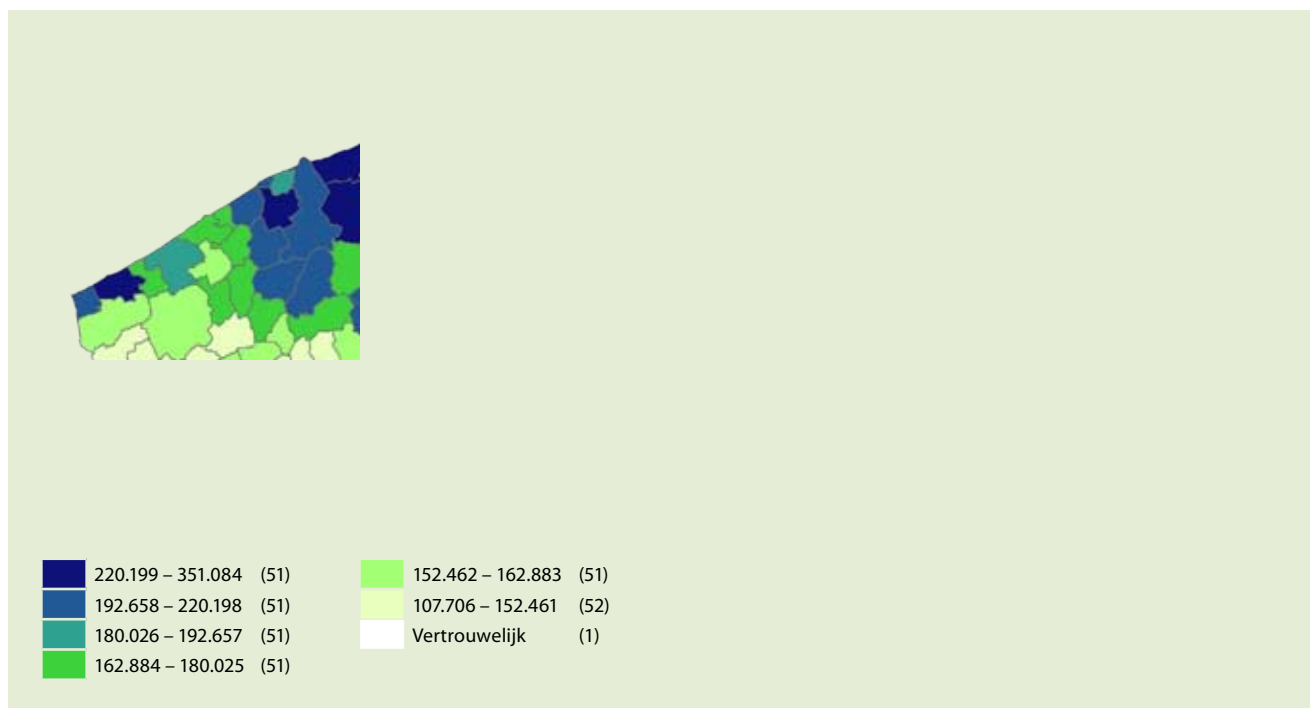
Registratierechten

Bij de aankoop, bouw of renovatie van een woning moet men ook rekening houden met het ereloon van de notaris, het beschrijven van de lening, de BTW, de registratierechten, enzovoort.

De registratierechten liggen in België en Vlaanderen – zelfs rekening houdend met de diverse bestaande verminderingen – naar Europese normen vrij hoog. Bovenop de aankoopprijs van de woning, betaalt men 10% registratierechten voor een normale woning en 5% voor een bescheiden woning ('klein beschrijf').

10.29 Prijs woonhuis

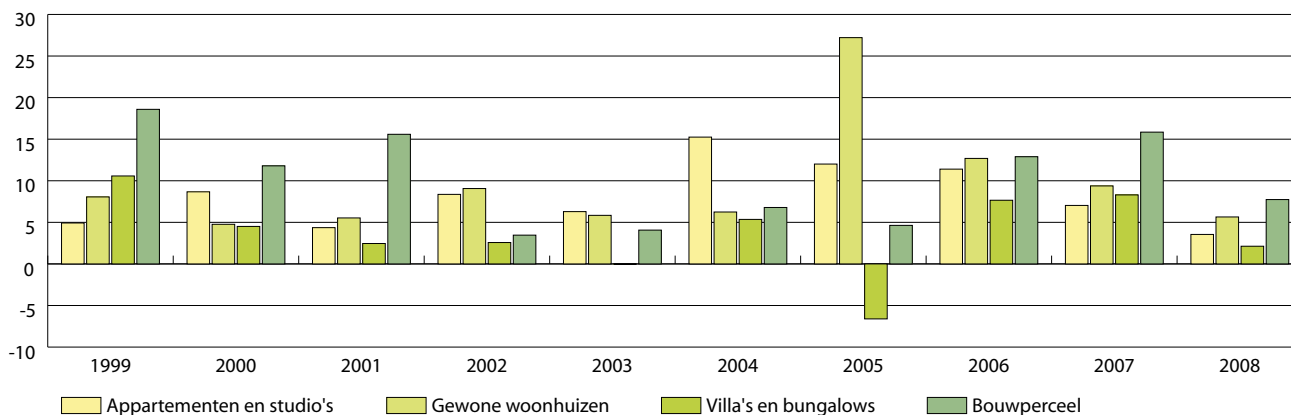
Gemiddelde verkoopprijs voor een gewoon woonhuis in 2008.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

10.30 Vastgoedprijs

Evolutie van de jaarlijkse stijging (t.o.v. het jaar voordien) van de gemiddelde vastgoedprijzen, in %, van 1999 tot 2008.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

In het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld bedragen de registratierechten slechts 1%. In onze buurlanden liggen de tarieven tussen 3,5% en 7%.

Rentevoeten leningen

Het merendeel van de kopers en bouwers heeft een hypothecaire lening bij een private bank. Zonder de herfinancieringen in aanmerking te nemen, lag in 2008 het totale bedrag van de verstrekte hypothecaire kredieten 2,2% lager ten opzichte van 2007. Het aantal overeenkomsten (zonder herfinancieringen) bleef evenwel nagenoeg constant (+0,4%) terwijl er in 2007, vergeleken met het jaar daarvoor, nog een daling van 5,5% genoteerd werd.

Deze evolutie is te verklaren doordat de ontleningscapaciteit al in 2007 nagenoeg was bereikt; voor het eerst was de grens van 100.000 euro als gemiddeld ontleend bedrag voor alle kredieten samen, overschreden. Sinds 2000 was dit bedrag met de helft gestegen.

De positieve evolutie voor 2008 was eerder te wijten aan het eerste semester. In het vierde kwartaal van 2008 werd immers een daling van het aantal hypothecaire kredietaanvragen geconstateerd waarbij de kredietnemer voor kleinere bedragen ontleende. Dit werd geïnterpreteerd als in lijn met de afwachtende houding van de consument waarbij deze zou anticiperen op een daling van de verkoopprijzen van de woningen en speculeren op een verdere daling van de interestvoeten maar ook weinig vertrouwen heeft in de economische toekomst.

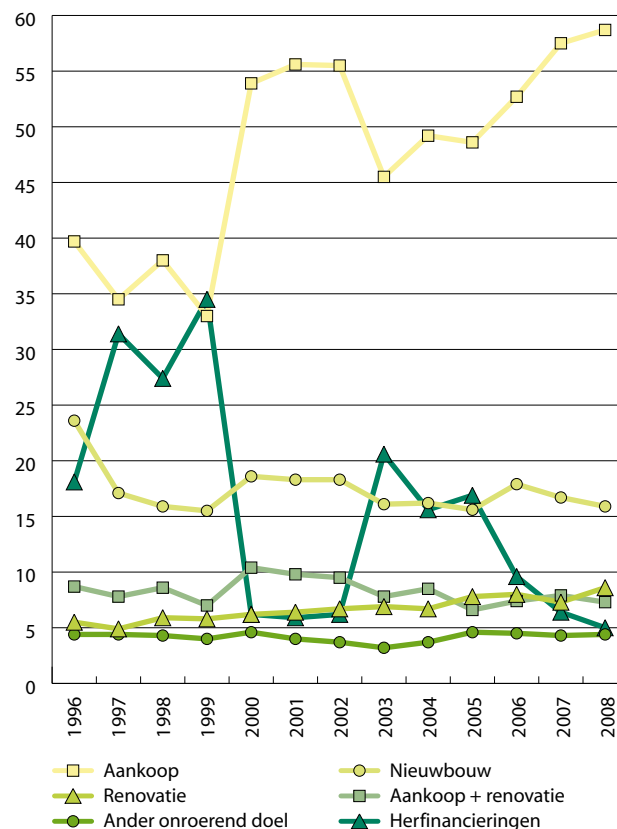
Het gemiddeld bedrag ontleend voor de aankoop van een huis bedroeg in 2008 126.683 euro, het gemiddelde bedrag van de leningen voor aankoop + verbouwing lag op 125.945 euro.

59% van de verleende kredieten zijn bestemd voor de aankoop terwijl er sinds enkele jaren, wat het aantal

betreft, meer kredietnemers zijn voor een verbouwing dan voor een nieuwbouw. In 2008 steeg het aantal hypothecaire kredieten voor een verbouwing met 17% terwijl het aantal kredieten voor nieuwbouw daalde met 9%.

10.31 Spreiding hypothecaire kredieten

Evolutie van de spreiding van het bedrag van de hypothecaire kredieten naar bestemming, in %, van 1996 tot 2008.

Bron: Beroepsvereniging van het Krediet.

Huurprijs private woning

In 2005 bedroeg de gemiddelde huurprijs voor een private woning 431 euro per maand. Ruim de helft van de private huurders betaalde tussen 300 en 500 euro per maand. Daarbovenop komen de maandelijkse verbruikskosten, voor 120 euro per maand. Voor 85% van de huurovereenkomsten werd een huurwaarborg betaald van gemiddeld 3 maanden.

Eengezinswoningen zijn duurder dan appartementen binnen eenzelfde gebiedstype (stedelijk versus buitengebied). Voor eenzelfde type woning is de huurprijs op de private markt hoger in het stedelijk gebied dan in andere gebieden.

De gemiddelde huurprijs voor een sociale woning bedroeg eind 2007 bijna 231 euro per maand, wat neerkomt op een lichte stijging tegenover 2006, maar wat ook nog altijd fiks onder de huurprijzen op de private huurmarkt blijft.

De grootste groep van woningen die bij de sociale verhuurkantoren in 2007 uit beheer zijn gegaan hadden een huurprijs tussen 250 en 375 euro.

Demografische druk op de woningprijzen

Indien voor de nabije toekomst drie aspecten samen worden bekeken, namelijk 1) de procentuele aangroei van de totale bevolking; 2) de procentuele aangroei van de bevolking in het leeftijdssegment tussen 20 en 40 jaar;

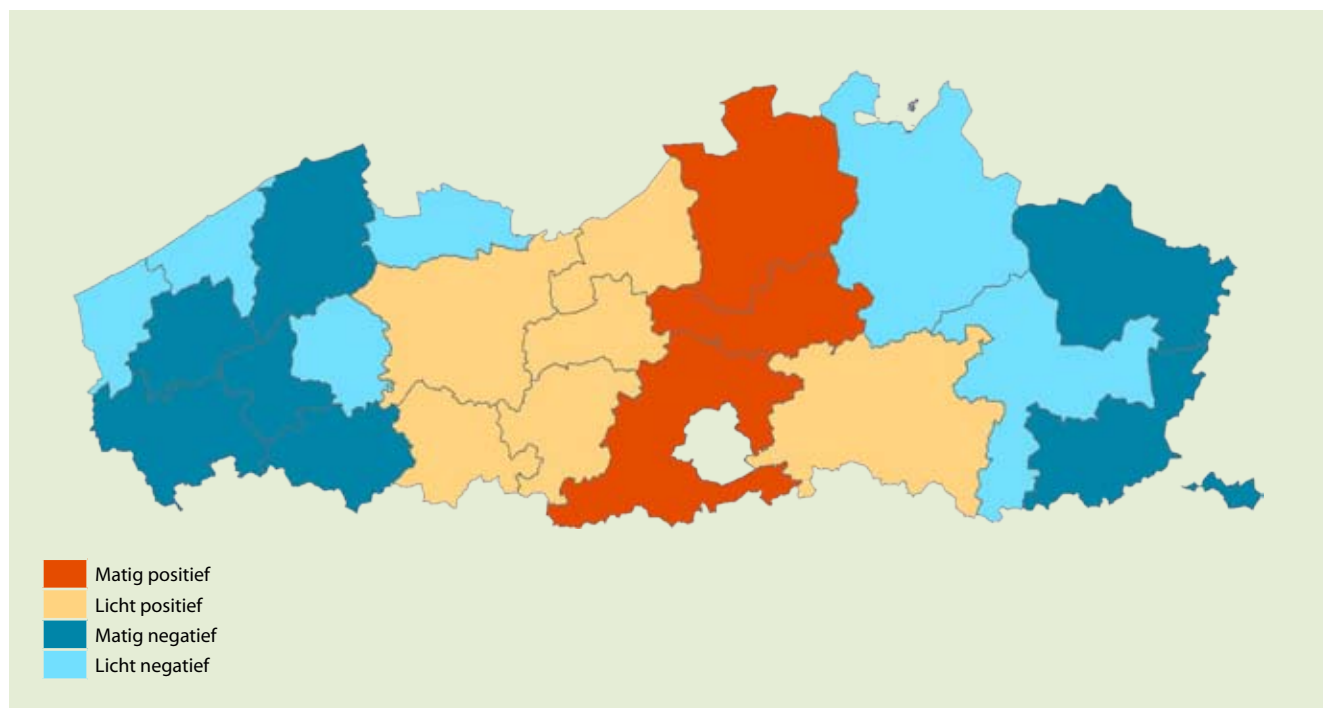
en 3) de ratio van de leeftijdsgroep 20 tot 40 jaar tot de leeftijdsgroep van 80-jarigen en ouder, dan komt men ook binnen Vlaanderen tot verdere spanning maar ook ontspanning op de woningmarkt. Deze wordt aangestuurd door volgende evoluties: enerzijds een groei van de totale bevolking en in het bijzonder van de bevolking tussen 20 en 40 jaar, die verondersteld kan worden een vast woonverblijf te zoeken wat bijdraagt tot een hogere vraag, en dus tot een opwaartse druk op de prijzen van woningen, appartementen of bouwgronden. Anderzijds is er de groei van de bevolking van 80 jaar en ouder wat bijdraagt tot het potentieel vrijkomen van private woningen op de woningmarkt.

Merk op dat hier rekening gehouden wordt met de (verwachte) evolutie van de ganse bevolking of een leeftijdssegment daaruit, waarin de migratiestromen al verrekend zijn.

De sterkste 'demografische druk' op de woonmarkt wordt verwacht in de arrondissementen Antwerpen, Mechelen en Halle-Vilvoorde. Daartegenover is de demografische prijsdruk vrij gering – of zelfs ontlastend – in Limburg en West-Vlaanderen. Vergeleken met de andere gewesten ligt de demografische druk op de woonmarkt globaal lager in Vlaanderen (+0,4) dan in Wallonië (+2,9) of Brussel (+7). Toegevoegd kan nog worden dat idealiter dient afgestemd te worden op de (verwachte) evolutie van de huishoudens, omdat die eenduidiger de woningnood indiceert. Zo zet in Vlaanderen en Wallonië de huishoudverdunding zich nog altijd door, alhoewel de curve nu wat afvlakt, terwijl in de hoofdstad een omgekeerde beweging (naar huishoudverdikking) is ingezet.

10.32 Demografische druk op de woningprijzen

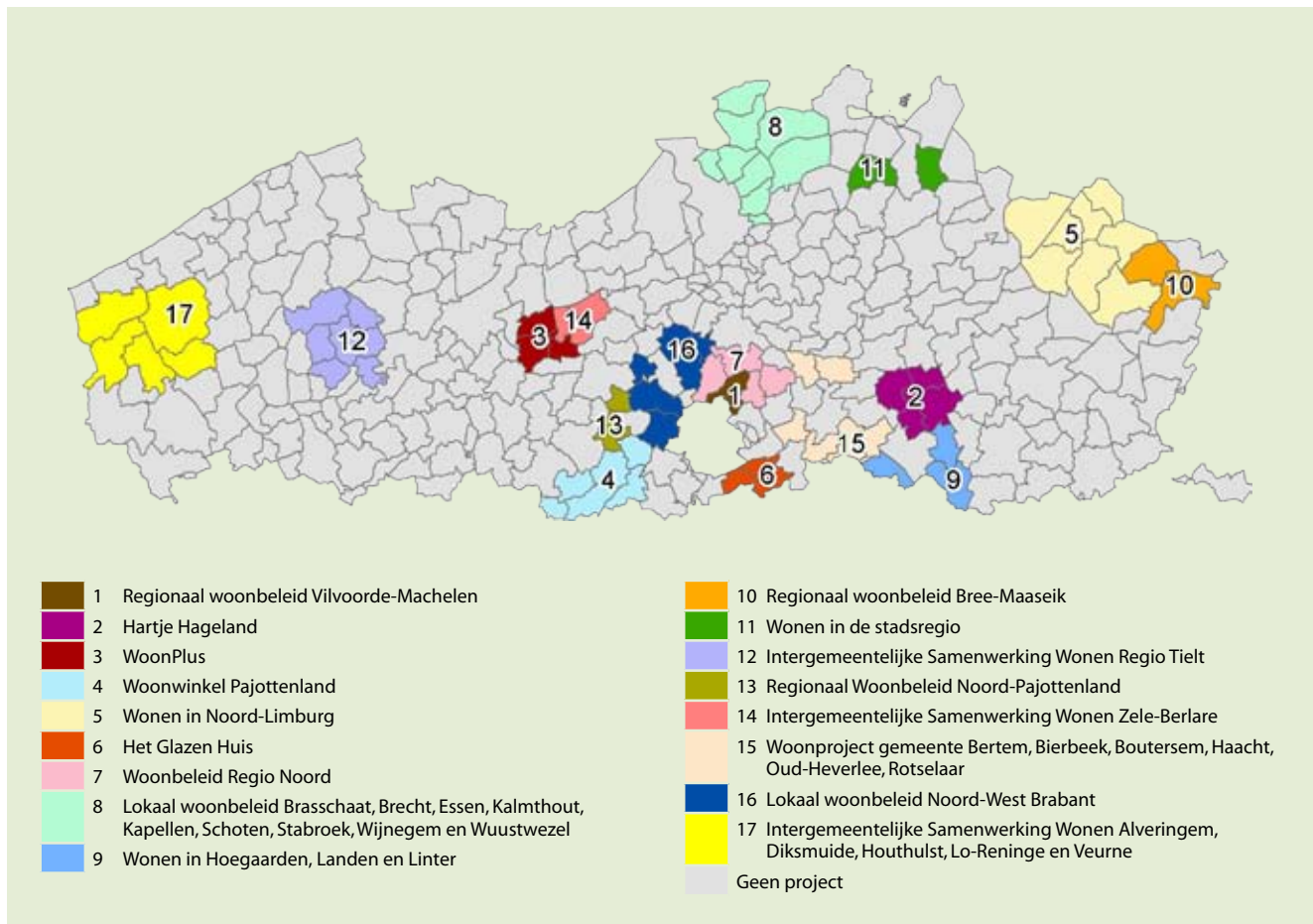
Demografische druk op woningprijzen 2005-2030 – Arrondissementen Vlaams Gewest.

Bron: FPB & ADSEI, 2008. Bewerking: SVR (synthetische indicator).

10.33 Lokaal Woonbeleid

Goedgekeurde subsidieaanvragen projecten lokaal woonbeleid 2008.

Bron: Departement RWO, afdeling Woonbeleid.

Lokaal Woonbeleid

De Vlaamse Regering wil de gemeenten stimuleren, begeleiden en ondersteunen om de taak als regisseur van het lokaal woonbeleid echt op te nemen met alle publieke en private woonactoren. Daarbij wordt prioriteit gegeven aan het stimuleren van intergemeentelijke samenwerkingsverbanden.

Om in aanmerking te komen voor een subsidie moeten de projecten uitgevoerd worden met het oog op de realisatie van elk van de volgende doelstellingen:

- 1) het ontwikkelen van een gemeentelijke beleidsvisie op het vlak van wonen;
- 2) het organiseren van het lokaal woonoverleg;
- 3) het uitbouwen van een klantgerichte dienstverlening aan de burger;
- 4) het verbeteren van de kwaliteit van het woningpatrimonium en de woonomgeving.

Eind 2008 waren 17 intergemeentelijke projecten lokaal woonbeleid lopende waarin 74 gemeenten participeren. ■

Onroerend erfgoed

Het Vlaamse beleid is zich meer en meer bewust van de kansen die de geschiedenis van de omgeving, het object of de plek bieden in de verrijking van onze leefomgeving. Onze 'leefomgeving' beperkt zich niet tot het louter *wonen*, maar kan begrepen worden als het leven in of bewonen van een plaats of plek. Het impliceert dat de ruimten waar het leven zich afspeelt, plaatsen en plekken zijn in de ware – zelfs existentiële – zin van het woord. Het beleid beoogt de formele erkenning en bescherming van plekken als onderdeel van cultureel verleden. Waar het begon met historische gebouwen, werden er in de loop der jaren landschappen, stads- en dorpsgezichten, archeologische sites, maritiem erfgoed, enzovoort aan toegevoegd. Het belang is verschoven van het monument naar de betekenis voor de gemeenschap.

Het Vlaamse beleid richt zich op het inventariseren, beschermen en beheren van hetgeen waardevol is. Beschermen is meer dan bewaren, conserveren, bevriezen of het vrijwaren van schade. Beschermen betekent de intrinsieke erfgoedwaarde van onze omgeving valoriseren en een mogelijkheid creëren om positieve ontwikkelingen toe te laten. Op deze wijze is de zorg voor het onroerend erfgoed op een keerpunt gekomen, waar het een zoektocht wordt naar wat de gemeenschap belangrijk vindt in plekken en waar beschermen een wezenlijk element wordt bij het beheren van elke ontwikkeling. Niet alleen omwille van de waarde die de gemeenschap er aan geeft, maar evenzeer als katalysator voor de hedendaagse ontwikkelingen die op hun beurt door de toekomstige generaties zullen geëvalueerd worden.

Inventariseren

De drie grote Vlaamse inventarisatieprojecten zijn een belangrijk documenterings- en werkinstrument in het kader van de Vlaamse onroerend erfgoedzorg betreffende archeologie, monumenten en landschappen. De gegevensbestanden met de beschrijving van de onroerende erfgoedelementen en geografische informatie worden beheerd door het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE).

Bouwkundig erfgoed

De optimalisatie van de databank van de inventaris van het bouwkundig erfgoed stond in 2008 centraal. In augustus kon de administratieve actualisatie van de databank afgerond worden. Voor de 75.000 items in de inventaris is gekeken of ze nog bewaard zijn, of de adresgegevens

nog overeenstemmen en of ze gerelateerd zijn aan een beschermingsdossier. Er werd ook een GIS-laag gecreëerd waarop al deze gegevens werden gelokaliseerd.

Op inhoudelijk vlak werden zes West-Vlaamse en vier Oost-Vlaamse gemeenten geografisch geïnventariseerd en toegevoegd aan de databank. De ontsluiting van de inventarisdatabank met thematisch-typologische zoektermen werd verder uitgevoerd.

In 2008 werd de basis gelegd voor een thematisch-typologische inventaris van 20e-eeuwse kerken. Tevens werd de inventarisatie van 19e-eeuwse architectenwoningen opgestart.

Om de nieuwe gegevens optimaal voor de gebruiker te ontsluiten, wordt ondertussen een nieuwe databankstructuur voor de inventaris van het bouwkundig erfgoed ontwikkeld, alsook een gebruiksvriendelijke ontsluitingswebsite. Deze zal in 2009 toegankelijk worden gesteld.

Landschapsatlas

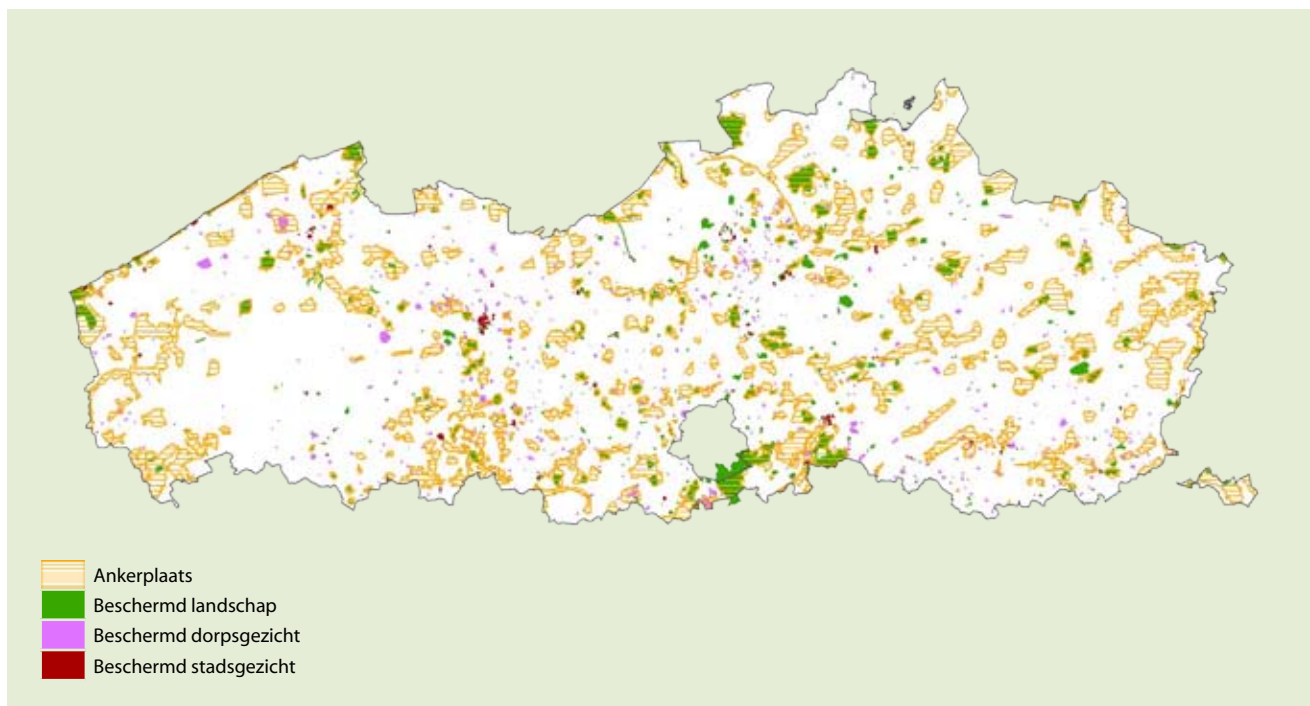
In 2001 werd de landschapsatlas voorgesteld, de eerste inventaris van waardevolle landschappen in Vlaanderen. De atlas bevatte toen 381 **ankerplaatsen** en 485 **relictzones**. De ankerplaatsen beslaan ruim 16% van het grondgebied, de relictzones bijna 40%. In 2005 startte een actualisatie en verfijning van de gegevens. De grenzen werden op perceelsniveau afgebakend en aan de recentste situatie aangepast. Het aantal polygonen waaruit de relictzones bestonden werd teruggebracht van 1.225 naar 885, o.a. door samenvoegingen. Deze tweede versie van de landschapsatlas betreft een louter technische aanpassing van de (digitale) kaartlagen. In de volgende jaren zal gewerkt worden aan een inhoudelijke actualisatie ervan.

Archeologie

Net omdat archeologische voorwerpen en sites niet zichtbaar zijn en zich in het bodemarchief bevinden, zijn ze moeilijk te lokaliseren. Specialisten gaan ervan uit dat slechts een gering percentage van het totale archeologische patrimonium gekend is. De gekende informatie is opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI). Deze databank werd in november 2000 opgestart en bevat informatie van alle vindplaatsen die door literatuur, prospectie of opgravingen wel te lokaliseren zijn. Eind 2008 waren in de CAI gegevens over 28.068 vindplaatsen beschikbaar. De CAI wordt, onder andere op basis van die vondstmeldingen, en in samenwerking met universiteiten, erfgoedverenigingen en vrijetijdsarcheologen voortdurend aangevuld en geactualiseerd.

10.34 Ankerplaatsen en beschermingen

Afbakening ankerplaatsen, beschermd landschappen en beschermd dorps- en stadsgezichten.

Bron: vectoriële versie van de Ankerplaatsen en vectoriële versie van de Beschermd Landschappen, Stads- en Dorpsgezichten, Vlaamse Overheid, Monumenten en Landschappen (GIS-Vlaanderen), bewerking SVR.

Maritiem erfgoed

Voor de maritieme archeologie werd, in opvolging van een samenwerkingsakkoord met de federale overheid, de interactieve databank met betrekking tot het maritiem erfgoed in de Noordzee verder aangevuld. Verschillende van de 269 gekende items in de Noordzee werden nader onderzocht.

De inventarisatie van het varend erfgoed werd verder uitgebreid met een thematisch-typologische deelinventaris betreffende de zeegaande kieljachten uit de pleziervaart. Intussen werd aanvang gemaakt met de inventarisatie van beroepsschepen uit de binnenvaart.

Beschermen

De overheid kan de meest waardevolle en uitzonderlijke gebouwen, sites en landschappen veiligstellen voor toekomstige generaties door ze te beschermen.

Sinds 1931 bestaat die mogelijkheid voor monumenten en landschappen. In 1976 wordt het concept stads- of dorpsgezicht toegevoegd aan de bescherming als monument. Sinds 1993 kan het archeologisch patrimonium worden beschermd. In 2002 is er bovendien een regeling voor het varend erfgoed uitgewerkt.

Eind 2008 telde het Vlaamse Gewest in totaal 11.617 definitief en 282 voorlopig beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten. In de loop van het jaar werden 111 monumenten en 26 stads- en dorpsgezichten defini-

10.35 Beschermingen

Totaal aantal definitief en voorlopig beschermde monumenten, dorps- en stadsgezichten, landschappen, archeologische monumenten en varend erfgoed, op 31 december 2008.

	Definitief beschermd	Voorlopig beschermd
Monumenten	10.107	246
Stadsgezichten	337	4
Dorpsgezichten	1.173	32
Landschappen	666	0
Ankerplaatsen	12	7
Archeologische monumenten	3	2
Varend erfgoed	2	2
Totaal	12.300	293

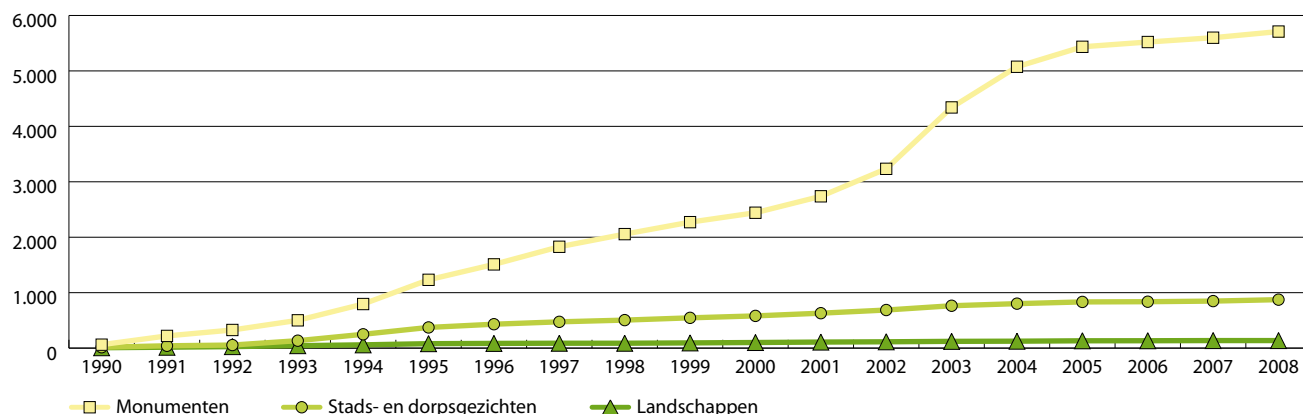
Bron: Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed.

tief beschermd. Er is in 2008, vergeleken met 2007, een lichte toename van het aantal definitieve beschermingen, namelijk van 89 naar 137 definitieve beschermingen. 18 van deze definitieve beschermingen in 2008 kaderen in een beschermingsproject voor WO-I-erfgoed. Ook het aantal voorlopig beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten kende in 2008 een kleine toename (totaal 282 tegenover 247 in 2007).

In 2008 werd de aangewezen weg van het thematisch-typologische beschermingsbeleid verder gevolgd. Een aantal eerder opgestarte thema's werd voortgezet (vakwerkbouw, religieus erfgoed in neostijlen, ...), daarnaast

10.36 Beschermingen

Evolutie van het aantal definitief beschermde monumenten, dorps- en stadsgezichten en landschappen, van 1990 tot 2008.

Bron: Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed.

werden ook nieuwe thema's opgestart. Er werd gebruik gemaakt van de lokale inventarissen om een thematisch-typologisch beschermingspakket uit te werken rond het hooperfgoed of het patrimonium van het hoger onderwijs. In Oost-Vlaanderen werd een thema-pakket 'gemeentehuizen' gepresenteerd, een dossier dat aansluitend ook in de vier andere provincies zal worden aangevat. Voor Open Monumentendag werd een gevarieerd dossier samengesteld dat het innovatieve karakter van de 20e-eeuwse architectuur moet benadrukken.

Voor de bescherming van waardevolle landschappen ligt de klemtoon van het beleid de voorbije jaren op de aanduiding van ankerplaatsen. Als gevolg van deze gewijzigde beleidsaanpak bedraagt het aantal beschermde landschappen in 2008 nog altijd 666. In 2008 kunnen 7 voorlopige en 12 definitieve aanduidingen als ankerplaats worden genoteerd.

In het kader van ruimtelijke planning en andere planprocessen functioneren aangeduide ankerplaatsen als het sectorale voorstel vanuit onroerend erfgoed. Deze sectorale

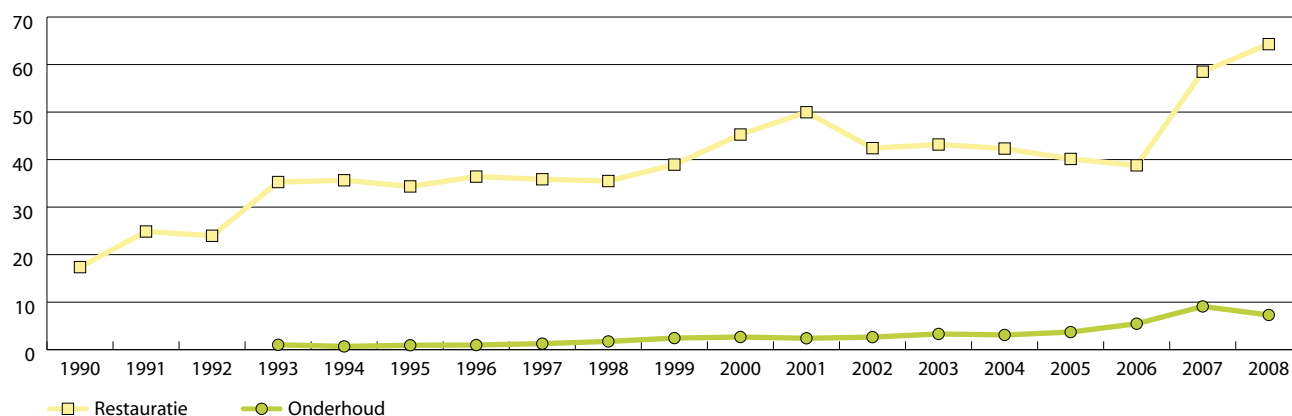
voorstellen kunnen binnen ruimtelijke ordening als erfgoedlandschappen worden vertaald. De typisch ruimtelijke kenmerken en waarden worden duidelijk omschreven en kunnen, indien ze na afweging als relevant worden beschouwd, bewaard en ruimtelijk verankerd worden via aangepaste stedenbouwkundige voorschriften in ruimtelijke uitvoeringsplannen. In 2008 werd daarom een eerste aanzet gegeven om een definitief aangeduide ankerplaats op gewestelijk niveau om te zetten in een erfgoedlandschap (omzetting van de ankerplaats 'Uitkerkse Polder' in RUP). Deze werkwijze en methode van bescherming komt tegemoet aan de door Vlaanderen geratificeerde onroerend erfgoedconventies, die een afstemming tussen onroerend erfgoed en ruimtelijke ordening voorstaan.

In 2008 werden er 2 archeologische monumenten voorlopig beschermd. Het aantal definitief beschermde archeologische monumenten steeg niet en bleef op 3 behouden.

In 2008 telde Vlaanderen 2 definitief en 1 voorlopig beschermde vaartuigen.

10.37 Restauratie- en onderhoudspremies

Evolutie van de vastleggingen voor restauratie- en onderhoudspremies in het monumentenbeleid, van 1990 tot 2008, in miljoen euro.

Bron: Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed.

Beheren

De overheid huldigt het principe 'beter voorkomen dan genezen'. Voor alle vormen van het onroerend erfgoed primeert daarom onderhoud en beheer boven restauratie en herstel. Het beleid stimuleert onroerend erfgoedzorg door het toekennen van premies. In 2008 werden de wachtlijsten verder afgebouwd. Voor de private sector is de wachtlijst bijna volledig weggevoerd.

In 2008 werd 64,3 miljoen euro vastgelegd voor restauratiepremie's en 7,3 miljoen euro voor onderhoudspremie's. In vergelijking met 2007 is dit voor restauratiepremie's een verhoging van 10% van de ingezette middelen. Het bedrag aan restauratiepremie's in 2008 voor de private sector, voor de openbare sector en voor de sector erediensdiensten bedroeg respectievelijk 13,6; 22,6 en 27,1 miljoen euro. In 2008 werden er voor 2,3 en 5 miljoen euro onderhoudspremie's voor respectievelijk de openbare en private sector vastgelegd.

Met het oog op het verwezenlijken van de beheersdoelstellingen van het beschermd geheel kan voor een beschermd landschap een beheersplan worden opgesteld; voor beschermd stads- en dorpsgezichten gaat het dan om herwaarderingsplannen. Een landschapsbeheersplan doet toekomstgerichte uitspraken over hoe het landschap op termijn zou kunnen/moeten evolueren. Het plan definieert hoe, waar en wanneer beheerswerken uitgevoerd worden. Deze werken worden steeds op vrijwillige basis uitgevoerd. Het beheersplan heeft daarom de steun van eigenaars en gebruikers nodig. In 2008 werden 2 landschapsbeheersplannen goedgekeurd, wat het totaal brengt op 12.

Een herwaarderingsplan voor een stads- en dorpsgezicht maakt, net als een landschapsbeheersplan, duidelijk wat met het beheer van een stads- of dorpsgezicht nagestreefd wordt. Het plan bepaalt welke werkzaamheden aan erfgoedelementen en erfgoedkenmerken voor een eventuele onderhoudspremie in aanmerking komen. In 2008 werden 3 herwaarderingsplannen goedgekeurd, waardoor er in Vlaanderen nu 5 herwaarderingsplannen bestaan.

Het aantal vergunde archeologische ingrepen is een indicator voor archeologisch erfgoedbeheer. In 2008 werden er 107 archeologische opgravingsvergunningen verleend. Daarnaast werden er 203 vergunningen verleend voor archeologische prospecties evenals 98 metaaldetectievergunningen. In vergelijking met 2007 betekent dit een stijging van 35% voor archeologische opgravingen en 76% voor archeologische prospecties met ingrepen in de bodem.

In functie van de preventieve aanpak ondersteunt de Vlaamse overheid de werking van de in 1991 opgerichte vzw Monumentenwacht. De provinciaal georganiseerde monumentenwachtverenigingen voeren op vraag van de eigenaars van beschermde historisch waardevolle gebouwen inspecties uit aan zowel het exterieur als het

interieur. Op basis van hun bevindingen maken zij een toestandsrapport op met concrete aanbevelingen inzake onderhoud (en restauratie) op zeer korte, middellange en lange termijn.

In 2008 werd een dienstverlening uitgebouwd voor het varend erfgoed.

Eind 2008 telde het bestand 5.280 objecten en 3.004 abonnees, waarbij één abonnee voor meerdere gebouwen kan staan. Dit betekent een aangroei van 132 objecten in één jaar. Het percentage beschermde objecten bij nieuwe aanmeldingen is 60%.

De aangesloten objecten zijn voornamelijk eigendom van openbare besturen (31%), kerkfabrieken (27%) en privé-eigenaars (39%).

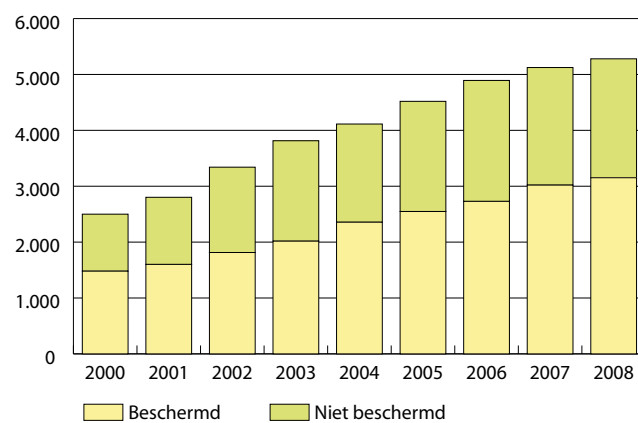
Eind 2008 telde het Vlaamse Gewest 35 bouwkundige monumentenwachters, waarvan 2 molenspecialisten, 9 monumentenwachters interieur en 2 monumentenwachters varend erfgoed. Samen voerden zij 997 bouwkundige inspecties (1.422 inspectie-uren) en 177 interieurinspecties (1.422 inspectie-uren) uit. De monumentenwachters varend erfgoed realiseerden 10 proefinspecties bij de uitbouw van de dienstverlening. Naast deze inspecties geeft Monumentenwacht gespecialiseerde adviezen, waaronder advies inzake een optimale toegankelijkheid van het bouwkundig erfgoed.

De kernopdracht van de vzw Erfgoed Vlaanderen is het beheer van probleemmonumenten en het verzorgen van de ontsluiting ervan. Hierbij wordt gezocht naar de geschikte middelen om een site open te stellen voor het publiek door middel van rondleidingen, publicaties en activiteiten. Op al de sites zijn in 2008 de bezoekersaantallen gestegen, behalve in Kasteel Beauvoorde. Ook Den Wolsack in Antwerpen trok heel wat meer bezoekers, wellicht omwille van de media-aandacht rond de verhuizing van de plafondschildering in de Hofkamer.

Naast de projectontwikkelingen in de 13 monumenten in eigen beheer, verleent Erfgoed Vlaanderen aan verschil-

10.38 Monumentenwacht Vlaanderen

Evolutie van het aantal beschermde (gedeeltelijk of volledig) en niet beschermde objecten in het bestand van Monumentenwacht Vlaanderen, van 2000 tot 2008, op 31 december.

Bron: Monumentenwacht Vlaanderen.

lende externe sites en verenigingen advies en ondersteuning over beheer, restauratie en herbesteding. Eind 2008 waren 3.700 gezinnen lid van Erfgoed Vlaanderen; dat zijn er 680 meer dan het jaar voordien.

Partnerschap

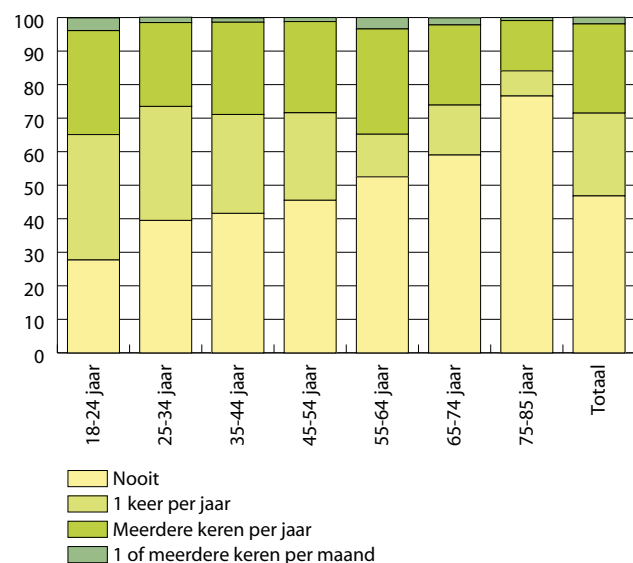
Het Vlaamse Gewest is richtinggevend voor de onroerend erfgoedzorg in Vlaanderen. In functie van een geïntegreerde benadering en een voldoende groot maatschappelijk draagvlak ondersteunt het Vlaamse Gewest waar mogelijk partnerschappen met andere overheden, met het maatschappelijk middenveld en met particulieren, steeds gericht op een actieve betrokkenheid.

De oprichting van Intergemeentelijke Archeologische Diensten (IAD) wordt inhoudelijk en financieel ondersteund. Intergemeentelijke archeologische diensten kunnen op hun grondgebied taken uitvoeren ten aanzien van het archeologisch erfgoed, complementair aan het Vlaamse niveau. Net als in 2007, werden er in 2008 in totaal 7 IAD's financieel ondersteund.

Regionale landschappen worden erkend door de Vlaamse minister, bevoegd voor het Leefmilieu. Regionale landschappen zijn echter ook het ideale kader voor het coördineren van actieve landschapszorg. Daarom voorziet de onroerend-erfgoedbegroting in een specifieke subsidie, waardoor in elk regionaal landschap een landschapssamimotor kan worden aangesteld en waardoor tevens een landschapsteam kan worden ingezet voor het beheer, het herstel en de aanleg van kleine landschapselementen. Aangezien zij in hun werkingsgebied in nauw contact staan met de lokale overheden en burgers, zijn zij een belangrijke brug in de communicatie over en toepassing

10.39 Bezoek aan monumenten

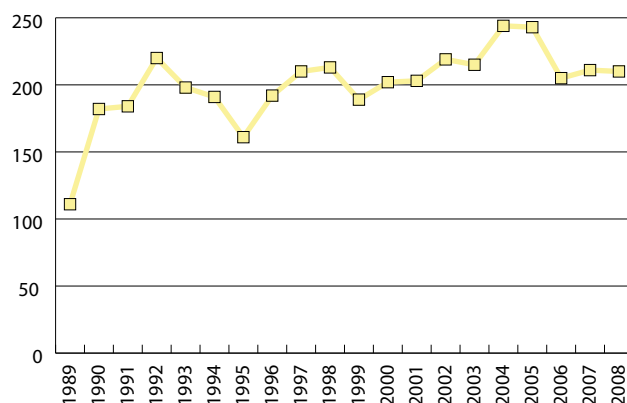
Bezoek aan bezienswaardige gebouwen of monumenten, naar leeftijd, in %.

Bron: SCV-Survey 2008.

10.40 Open monumentendag

Evolutie van het aantal deelnemende gemeenten aan Open Monumentendag, van 1989 tot 2008.

Bron: Coördinatiecentrum Open Monumentendag.

van deze maatregelen. De opgebouwde terreinkennis en terreinervaring zetten zij in de praktijk om door het uitwerken en uitvoeren van landschapsprojecten. In 2008 kregen binnen dit kader 11 erkende regionale landschappen een financiële ondersteuning vanuit onroerend erfgoed.

In 1993 startte VCM, het contactforum voor erfgoedverenigingen in Vlaanderen en Brussel, met 22 aangesloten leden. Eind 2008 waren dit er 248. VCM creëert een kader voor overleg, informatie en praktijkondersteuning.

Participatie

Een indicator om de betrokkenheid van het grote publiek bij erfgoedzorg te meten, zijn de bezoekersaantallen. Het blijkt dat ook in 2008 meer dan de helft van de Vlamingen minstens één keer een bezienswaardig gebouw en monument heeft bezocht. Dit cijfer blijft de jongste jaren stabiel. Er zijn wel verschillen in frequentie van het monumentenbezoek naargelang de leeftijd en het opleidingsniveau, waarbij de hoger opgeleiden, de groep 55 tot 64 jaar en de jongere leeftijdsgroep 18 tot 24 jaar, meer dan de andere leeftijdsgroepen, het vaakst een monument gaat bezoeken.

Tijdens de Open Monumentendag 2008 konden 600 monumenten worden bezocht en deelgenomen aan 550 activiteiten in 210 deelnemende gemeenten. Het aanbod aan activiteiten was groter dan het jaar voordien (432), mede dankzij de feestelijke 20e editie van OMD Vlaanderen wat gepaard ging met een uitgebreide media-aandacht voor het thema 'monumenten uit de 20e eeuw'.

Handhaving

In 2007 was een stijging merkbaar in het aantal proces-verbaal (22) en het aantal herstellvorderingen (15). De

processen-verbaal die werden opgemaakt zijn bijna volledig toe te schrijven aan het optreden van de Inspectie RWO en in mindere mate aan de lokale politiediensten. De herstellvorderingen werden allemaal ingeleid door de gemachtigde ambtenaar van de Inspectie RWO. Voor de technische ondersteuning doet de Inspectie RWO beroep op de erfgoedconsulenten-experten. In 2008 stabiliseerde het aantal herstellvorderingen (15) en steeg het aantal PV's lichtjes (25). ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

Heylen, K., Le Roy, M., Vandekerckhove, B. & Winters, S. (2007). Wonen in Vlaanderen. De resultaten van de Woonsurvey 2005 en Uitwendige Woningsschouwing 2005. Brussel, Vlaamse Overheid, Departement RWO.

Jaarverslag 2007 Vlaams Woningfonds

Jaarverslag 2007 Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen

Pelfrene, E. (2009). Nota 'Spanning & ontspanning op de woningmarkt in functie van de voorspelde demografische evolutie', Brussel, Vlaamse Overheid, SVR.

SVK-Jaarrapport 2007 Vlaams Overleg Bewonersbelangen

Websites

Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed:
www.onroenderfgoed.be

Atlas van de woonuitbreidingsgebieden:
www2.vlaanderen.be/ruimtelijk/wugatlas/index.html

Beroepsvereniging van het Krediet:
www.upc-bvk.be/

Departement RWO, Agentschap Wonen Vlaanderen:
www.bouwenenwonen.be/

Erfgoed Vlaanderen:
www.erfgoed-vlaanderen.be

Erfgoedsite:
www.erfgoedsite.be

FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Socio-economische Enquête 2001:
http://statbel.fgov.be/census/home_nl.asp

FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistiek van de Bouwnijverheid en Bouwvergunningen:
http://statbel.fgov.be/figures/d65_nl.asp

Geo-loketten AGIV – Onroerend erfgoed:
<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/landschapsatlas/>

Monumentenwacht Vlaanderen:
www.monumentenwacht.be

Open Monumentendag:
www.openmonumenten.be

Ruimtelijke ordening, algemeen:
www2.vlaanderen.be/ruimtelijk/index.html

Ruimtelijke ordening, ruimtelijk structuurplan Vlaanderen:
<http://rsv.vlaanderen.be/web/nl/>

Sociale woonkredieten:
www.sociaal-woonkrediet.be

Steunpunt Ruimte en Wonen:
www4.asro.kuleuven.be/steunpuntruimteenwonen/cms/

VCM – contactforum:
www.vcmcontactforum.be

Vlaams Instituut voor Onroerend erfgoed:
www.vioe.be

Vlaams Overleg Bewonersbelangen:
www.vob-vzw.be

Vlaams Woningfonds:
www.vlaamswoningfonds.be

Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen:
www.vmsw.be

DEFINITIES

Ankerplaatsen: de meest landschappelijke waardevolle gebieden van Vlaanderen. In deze gebieden is de samenhang van de erfgoedwaarden het grootst. Ze zijn ofwel uitzonderlijk gaaf gebleven ofwel zeer herkenbaar voor een bepaalde tijdperiode of ze zijn op Vlaams niveau uniek. Hun waarde kan ook liggen in een combinatie van gaafheid, herkenbaarheid en uniciteit. Voorbeelden van een ankerplaats zijn de Abdij van Westmalle, en de Uitkerkse Polder.

Comfortniveau:

Klein comfort: stromend water binnen de woning + wc met waterspoeling + badkamer of stortbad;

Middelmatig comfort: klein comfort + centrale verwarming;

Groot comfort: middelmatig comfort + keuken (ten minste 4m²) + telefoonaansluiting + ten minste één auto.

Kamerdecreet: decreet van 4 februari 1997 (zoals gewijzigd) houdende de kwaliteits- en veiligheidsnormen voor kamers en studentenkamers.

Leegstaande woning: een woning wordt als leegstaand beschouwd wanneer zij gedurende tenminste twaalf opeenvolgende maanden niet effectief gebruikt wordt in overeenstemming met de woonfunctie.

Ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woning: een woning wordt ongeschikt verklaard indien aan bepaalde technische eisen en comfortvereisten niet wordt voldaan. Van het bouwgedeelte wordt de stabiliteit en de bouwfysica van dak, muren en draagvloeren beoordeeld. Voor het woongedeelte wordt gekeken naar de comfortvereisten inzake elektriciteit, water en verwarming, de veiligheids- en gezondheidsvereisten (trappen, overlopen, balustrades, verluchtingsmogelijkheid), de afwerking (eventuele sleet aan dekvloer, plafond, ramen en deuren) en vochtproblemen. Indien de woning ook nog door een aantal zware gebreken een aantoonbaar risico inhoudt voor de veiligheid of gezondheid van de bewoners, is zij onbewoonbaar.

Relictzones: gebieden met een sterk wisselende oppervlakte waarvan de landschappelijke waarde door de eeuwen heen goed bewaard is gebleven. De erfgoedwaarde is er hoog. De verschillende landschapselementen die er voorkomen hebben nog een duidelijke samenhang: ze zijn nog relatief weinig aangetast door grootschalige ingrepen die het gevolg waren van de Industriële Revolutie. Het landschap van voor de Industriële Revolutie is er nog herkenbaar. Voorbeelden van een relictzone zijn het hollewegenlandschap in Hoegaarden, en de Moervaartdepressie in Wachtebeke.

Ruimtelijk Uitvoeringsplan: een plan dat op perceelsniveau de bestemmingen juridisch vastlegt. Dit is vergelijkbaar met een BPA. Een ruimtelijk uitvoeringsplan dient om de gewenste ruimtelijke structuur, voorgeschreven in de structuurplannen te realiseren; dit is het belangrijkste verschil met het BPA.

Verwaarloosde woning: een woning is verwaarloosd wanneer het ernstige zichtbare en storende gebreken of tekenen van verval vertoont aan buitenmuren, voegwerk, schoorstenen, dakbedekking, dakgebinte, buitenschrijnwerk, kroonlijst of dakgoten.

Verzekering Gewaarborgd Wonen: de verzekering gewaarborgd wonen wil het grote financiële risico beperken bij het aangaan van een hypothecaire lening. De verzekering loopt over een periode van 10 jaar. Als men tijdens deze verzekeringsperiode onvrijwillig werkloos of arbeidsongeschikt wordt, kan men na een wachttijd van 3 maanden gedurende maximaal 3 jaar een tegemoetkoming ontvangen in de aflossing van de hypothecaire lening.

Vlaamse Wooncode: decreet van 15 juli 1997 (zoals gewijzigd) geeft het kader aan voor het woonbeleid in Vlaanderen. Het centrale uitgangspunt van de Vlaamse Wooncode is het recht op een behoorlijke huisvesting voor iedere burger. Het uiteindelijke doel is de verwezenlijking van dit recht door het bevorderen van de beschikbaarheid van aangepaste woningen, van goede kwaliteit, in een behoorlijke woonomgeving, tegen een betaalbare prijs en met woonzekerheid.

Een duurzaam milieu-, natuur- en energiebeleid

DE HOOFDLIJNEN VAN HET MILIEUBELEID zijn vastgelegd in het milieubeleidsplan (MINA-plan). Een hele reeks indicatoren is gericht op het opvolgen van de plandoelstellingen van het MINA-plan. Op basis van de jaarlijkse waarden van de indicatoren kan een trend afgeleid worden en kan de evolutie van de indicatoren ingeschat worden. De beoordeling van de trend gebeurt door middel van een statistische trendanalyse en een kwantitatieve trendberekening op de tijdsreeksen. Het model (lineair of niet-lineair) dat de tijdsreeks het best benadert, wordt gebruikt om de trend te kwantificeren. De trend is daarbij de gemiddelde jaarlijkse wijziging voor de beschouwde periode. De trend wordt als onbeduidend beschouwd indien hij begrepen is tussen -1% en 1% of indien er geen significante trend berekend kon worden. Zowel de positieve als de negatieve trend worden verder onderverdeeld in klassen.

Trendberekening (uitgedrukt als de gemiddelde jaarlijkse wijziging op basis van de regressielijn) voor een aantal indicatoren

Indicator	Trend
Broeikasgasemissies (kton)	
Aandeel groene stroom (%)	
Oppervlakte effectief natuurbeheer (ha)	
Oppervlakte extra planologisch bos (ha)	
Oppervlakte extra planologisch natuurgebied (ha)	
Oppervlakte extra planologisch overig groen (ha)	
Potentieel verzurende emissies (miljoen zeq)	
PAK-emissies (kg)	
Totaal huishoudelijk afval (kg/inwoner)	
Primair bedrijfsafval (miljoen ton)	
MAP-meetpunten met overschrijding nitraatnorm (%)	
Zuiveringsgraad huishoudens (%)	
Aantal dagen met overschrijding daggemiddelde norm voor PM ₁₀	

Bron: LNE.

Legende

- > 15%: zeer gunstige evolutie
- > 5% tot 15%: gunstige evolutie
- > 1% tot 5%: voorzichtige positieve trend
- -1% tot 1%: ongewijzigd of geen duidelijk waarneembare trend
- < -1% tot -5%: licht negatieve trend
- < -5% tot -15%: negatieve evolutie
- < -15%: zeer negatieve evolutie

De Vlaamse uitstoot van broeikasgassen daalde in 2007 met 7,2% t.o.v. het referentiejaar 1990. Hiermee duikt Vlaanderen voor het eerst onder de norm voor de Kyoto-doelstelling. Sinds de invoering van het groenestroomcertificatensysteem in 2002 kent de groenestroomproductie in Vlaanderen een sterke groei. Op basis van de berekende trendlijn zou de doelstelling (6% van het elektriciteitsverbruik) net gerealiseerd worden.

De oppervlakte onder effectief natuurbeheer evolueert gunstig en de trendberekening toont aan dat de doelstelling van 50.000 ha tegen 2010 quasi gehaald kan worden. De oppervlaktes extra planologisch natuurgebied en extra planologisch bos evolueren gunstig maar de doelstelling is nog lang niet binnen bereik. De oppervlakte extra planologisch overig groen evolueert zelfs van de doelstelling weg.

De verzurende emissies vertonen een voorzichtige positieve trend tussen 1990 en 2007. Volgens de berekende regressielijn zou de doelstelling van 6.937 miljoen zuurequivalenten in 2010 bijna gehaald worden. Voor de emissies van polyaromatische koolwaterstoffen (PAK) kon geen significante trendlijn berekend worden waardoor er geen duidelijk waarneembare trend is. De laatste 2 jaren wordt de doelstelling (maximaal 192 ton PAK-emissies tegen 2010) al gehaald. De hoeveelheid huishoudelijk afval vertoont een licht negatieve trend tussen 1990 en 2007. Volgens de trendberekening wordt de doelstelling om tegen 2010 hoogstens evenveel of minder afval in te zamelen dan in 2000 gehaald. Voor het primair bedrijfsafval kon geen significante regressielijn berekend worden waardoor er geen duidelijk waarneembare trend is. De doelstelling om tegen 2010 minder primaire bedrijfsafvalstoffen te hebben dan in 2002 wordt voorlopig nog niet gehaald. Het percentage meetpunten van het MAP-meetnet oppervlaktewater dat de nitraatnorm overschrijdt, vertoont een zeer gunstige evolutie volgens de trendberekening. Toch zou de doelstelling om geen enkele overschrijding meer te hebben in 2010 niet gehaald worden. Ook de zuiveringsgraad vertoont een gunstige evolutie in de periode 1990-2007. Volgens de berekende trendlijn wordt de doelstelling in 2010 zo goed als gehaald. Het aantal dagen dat de daggemiddelde norm voor fijn stof (PM_{10}) wordt overschreden evolueert gunstig tussen 1996 en 2007. Volgens de trendberekening kan de doelstelling (maximaal 35 dagen) in 2010 gehaald worden.

Water

Een watersysteem is een samenhangend geheel van oppervlaktewater, grondwater, waterbodems en oevers, met inbegrip van de daarin voorkomende levensgemeenschappen en alle bijhorende fysische, chemische en biologische processen en de daarbij horende technische infrastructuur. Het zorgt voor wateraanvoer, -afvoer en -berging en vormt een habitat voor heel wat planten en dieren. Naast een recreatieve waarde heeft een watersysteem ook belangrijke economische functies (transport, drinkwater, koelwater...). De draagkracht van het watersysteem heeft evenwel zijn grenzen. Daarom is het van belang deze niet te overschrijden. De Europese Kaderrichtlijn Water vraagt tegen eind 2015 een 'goede oppervlaktewatertoestand' en een 'goede grondwatertoestand', zowel kwantitatief als kwalitatief.

Waterkwantiteit

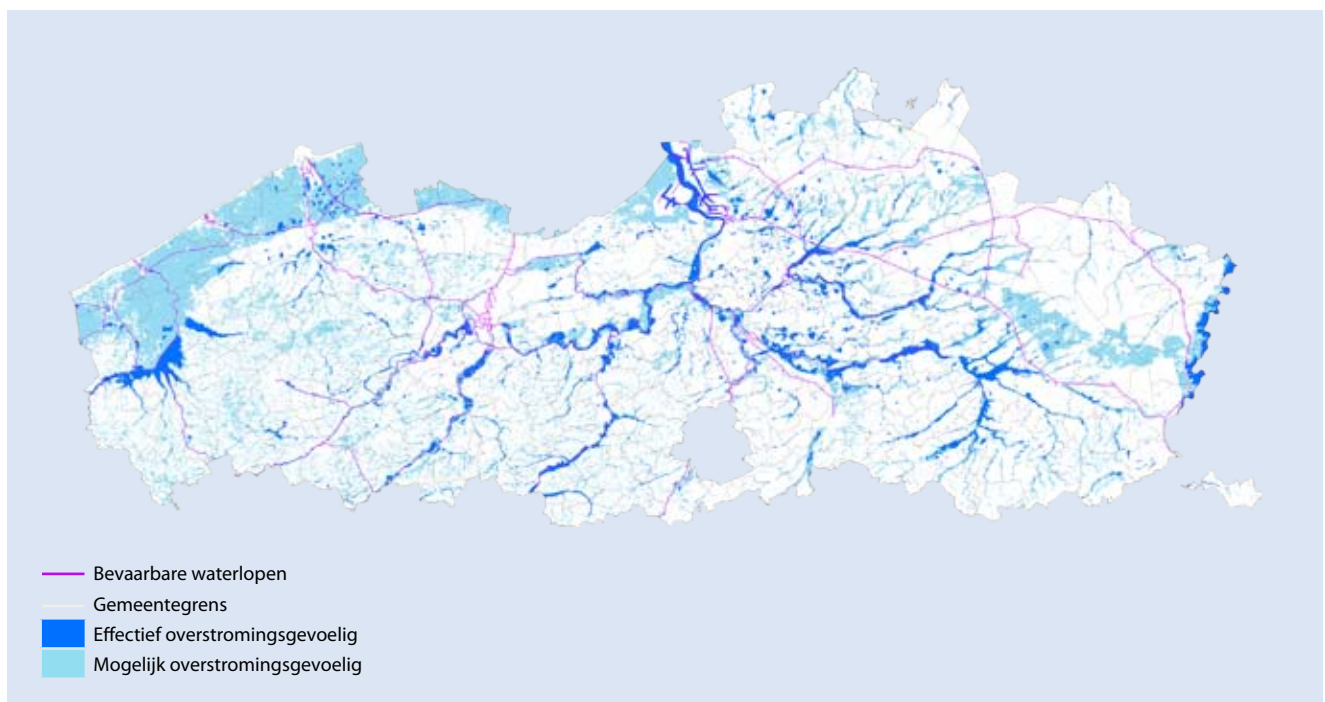
Overstromingen zijn een natuurlijk en onvermijdelijk fenomeen. Menselijke ingrepen zoals bebouwing, ophoging en wijziging van het grondgebruik kunnen het risico

op overstromingen en wateroverlast beïnvloeden. Een vijfde van het Vlaamse Gewest behoort tot het mogelijk overstromingsgevoelig gebied. Dit zijn gebieden die overstromingsgevoelig zijn op basis van de van nature overstroombare gebieden, de potentiële overstromingsgebieden en de mijnverzakkingsgebieden. De effectief overstromingsgevoelige gebieden zijn gebaseerd op een gecorrigeerde versie van de recent overstroomde gebieden (3,3% van Vlaanderen) en op de gemodelleerde overstromingsgebieden langsheen de onbevaarbare (1,7%) en de bevaarbare (1%) waterlopen. De kaart met de overstromingsgevoelige gebieden vormt een hulpmiddel bij het uitvoeren van de watertoets. De watertoets is een beoordelingsinstrument waarbij wordt nagegaan of een initiatief schadelijke effecten heeft als gevolg van een verandering in de toestand van het oppervlaktewater, het grondwater of de waterafhankelijke natuur.

Water mag dan overvloedig aanwezig zijn op aarde, als grondstof is het eerder schaars. Hoeveel oppervlaktewater er beschikbaar is per persoon hangt af van de aanvoer vanuit stroomopwaartse gebieden, de neerslag en de bevolkingsdichtheid. De indicator gemiddelde **waterbeschikbaarheid** wordt bepaald op basis van de

11.1 Overstromingsgevoelige gebieden

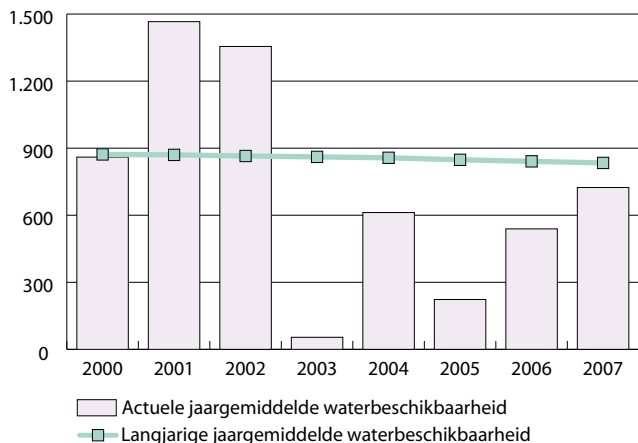
Effectief en mogelijk overstromingsgevoelige gebieden.

Bron:VMM.

11.2 Waterbeschikbaarheid

Evolutie van de actuele en langjarige jaargemiddelde waterbeschikbaarheid in Vlaanderen en Brussel, van 2000 tot 2007, in m³/inwoner.

Bron: VMM-MIRA.

gemiddelde jaarlijkse nettoneerslag, vermeerderd met de helft van het instromend oppervlaktewater van buiten het gebied en verdeeld over het aantal inwoners van het gebied. Een waterbeschikbaarheid van minder dan 1.000 m³ per inwoner per jaar wordt door de Verenigde Naties als een ernstig watertekort beschouwd. De langjarige jaargemiddelde waterbeschikbaarheid vertoont een dalende trend tussen 2000 en 2007 en wijst op een ernstig watertekort. De actuele jaargemiddelde waterbeschikbaarheid vertoont sterke schommelingen die samenhangen met het neerslagpatroon.

Oppervlaktewater

De **kwaliteit van het oppervlaktewater** wordt in kaart gebracht via het 'meetnet oppervlaktewater' van de Vlaamse Milieumaatschappij. Dit meetnet onderzoekt

zowel de fysisch-chemische kwaliteit als de biologische kwaliteit. De verbetering die zich vooral in de eerste helft van de jaren negentig voordeed, zette zich daarna trager door voor de zuurstofhuishouding of vertoonde de voorbije jaren geen duidelijke trend, zoals dat het geval is voor de nutriënten.

Opgeloste zuurstof is van groot belang voor het leven in het water en speelt een rol in de zelfzuiverende processen van een waterloop. De gemiddelde zuurstofconcentratie in het oppervlaktewater stijgt sinds 1990 zeer langzaam. Toch voldeed in 2007 slechts 38% van de meetplaatsen aan de wettelijke norm van 5 mg/l. Het zelfreinigend vermogen wordt dus in het merendeel van het oppervlaktewater nog overschreden. Weerkundige factoren kunnen de waterkwaliteitsproblemen mee versterken. Zuurstofproblemen komen vooral voor tijdens warme zomers met weinig regen.

Het **chemisch zuurstofverbruik (CZV)** is de hoeveelheid zuurstof die per liter verontreinigd water nodig is om de organische vervuiling via een chemische reactie af te breken. Het CZV is op tien jaar tijd sterk gedaald. Toch wordt de basiskwaliteitsnorm in 2007 slechts op 15% van de meetplaatsen gehaald.

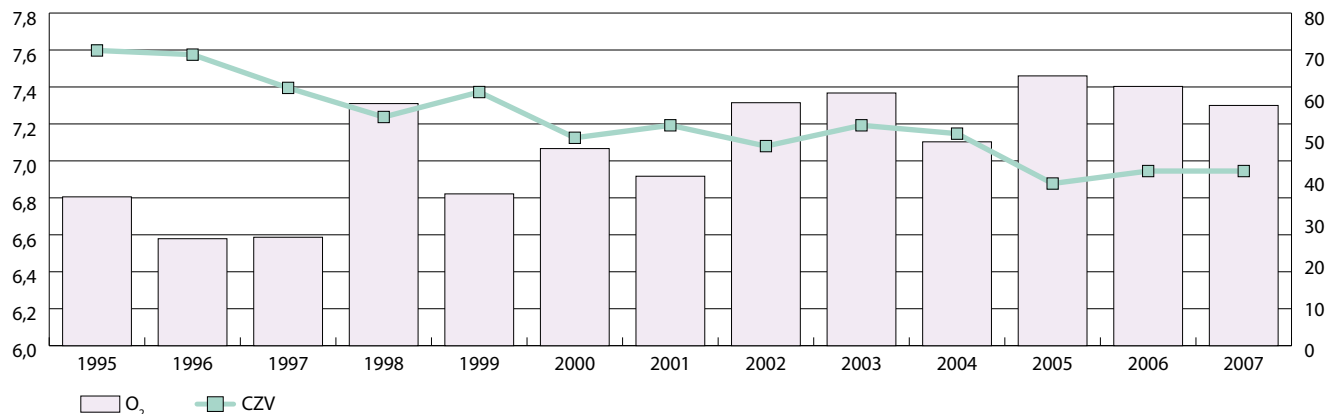
Als alle parameters van het fysisch-chemisch meetnet samen getoetst worden aan de VLAREM-II normen, blijken slechts 31 van de 1.795 meetplaatsen te voldoen. Vooral de zuurstofhuishouding en de nutriënten scoren slecht.

Het biologisch onderzoek evalueert de kwaliteit van een waterloop als biotoop. Dit gebeurt aan de hand van de **Belgische Biotische Index (BBI)**. Deze index is gebaseerd op de aanwezigheid van zichtbare, ongewervelde waterdiertjes. De BBI integreert twee factoren: de aanwezigheid van verontreinigingsgevoelige soorten en het totale aantal aangetroffen soortengroepen. De indexwaarde schommelt tussen 0 (een uiterst slechte kwaliteit) en 10 (een zeer goede kwaliteit).

In 2007 voldeed 35,6% van de 431 onderzochte meetplaatsen aan de basiskwaliteitsnorm (een BBI van 7 of meer). Tegen 2010 moet 40% van de meet-

11.3 Opgeloste zuurstof

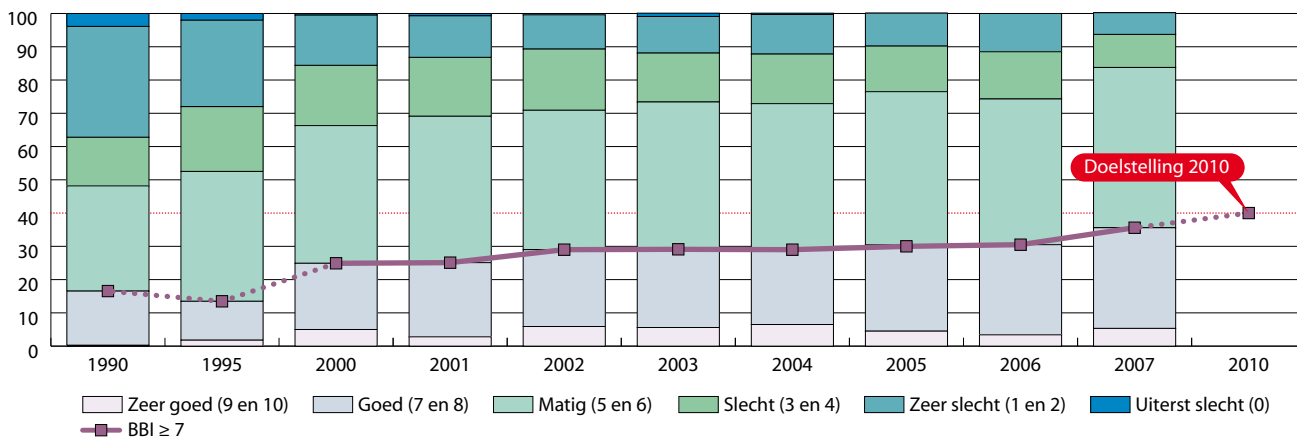
Evolutie van de gemiddelde concentratie aan opgeloste zuurstof in oppervlaktewater in mg/l (linkse as) en chemisch zuurstofverbruik in mg/l (rechtse as), van 1995 tot 2007.

Bron: VMM-MIRA.

11.4 Belgische Biotische Index

Evolutie van de Belgische Biotische Index, in %, van 1990 tot 2007.

Bron:VMM.

plaatsen deze norm halen. De biologische kwaliteit van de meetplaatsen mag bovendien niet verslechteren. Tussen 2006 en 2007 ging in 5% van de 141 vergelijkbare meetplaatsen de kwaliteit achteruit. In het kader van de monitoring voor de Kaderrichtlijn Water werd een nieuwe macro-invertebratenindex, de Multi Metric Index Flanders (MMIF), ontwikkeld. De huidige meetnetten werden aangepast en nieuwe meetnetten werden ingericht. Op een totaal van 202 afgebakende waterlichamen (types van rivieren, meren, overgangswater en kustwater) is in 2007 voor 99 waterlichamen een MMIF beschikbaar. Slechts 14% van deze waterlichamen scoort bevredigend volgens de nieuwe index.

bedroeg de zuiveringsgraad 70,4%, tegenover 30% in 1990. Het MINA-plan 3+ stelt als doelstelling voor heel Vlaanderen een zuiveringsgraad van 80% voorop tegen 2010. Volgens de trendberekening zal de doelstelling net niet gehaald worden. In de EU15 bedroeg de zuiveringsgraad in 2006 84%. De aansluitingsgraad is de mate waarin de rioleringen aangesloten zijn op een RWZI. Eind 2007 bedroeg de aansluitingsgraad 83,9%. Om de gemeentelijke inspanningen inzake riolering op te volgen, wordt de **uitvoeringsgraad** gebruikt. De uitvoeringsgraad omvat het aantal inwoners dat momenteel is aangesloten op de riolering t.o.v. het aantal inwoners dat door de gemeente voorzien werd om aangesloten te worden. Eind 2007 bedroeg de uitvoeringsgraad 91,9%.

Waterzuivering

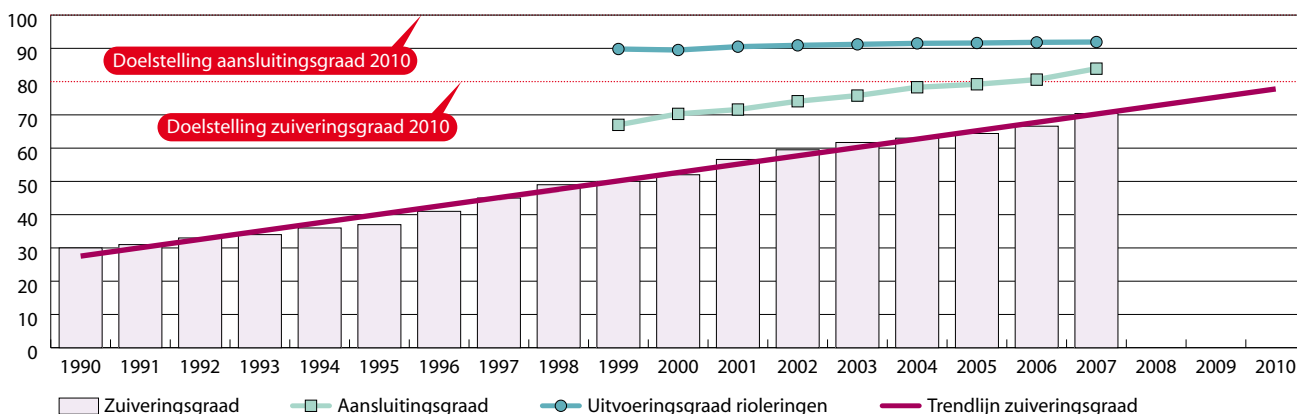
De **zuiveringsgraad** is het percentage inwoners waarvan het afvalwater gezuiverd wordt in een openbare rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI). Eind 2007

Bodem

De bodem in Vlaanderen wordt door allerlei menselijke activiteiten verontreinigd met milieugevaarlijke

11.5 Riolering

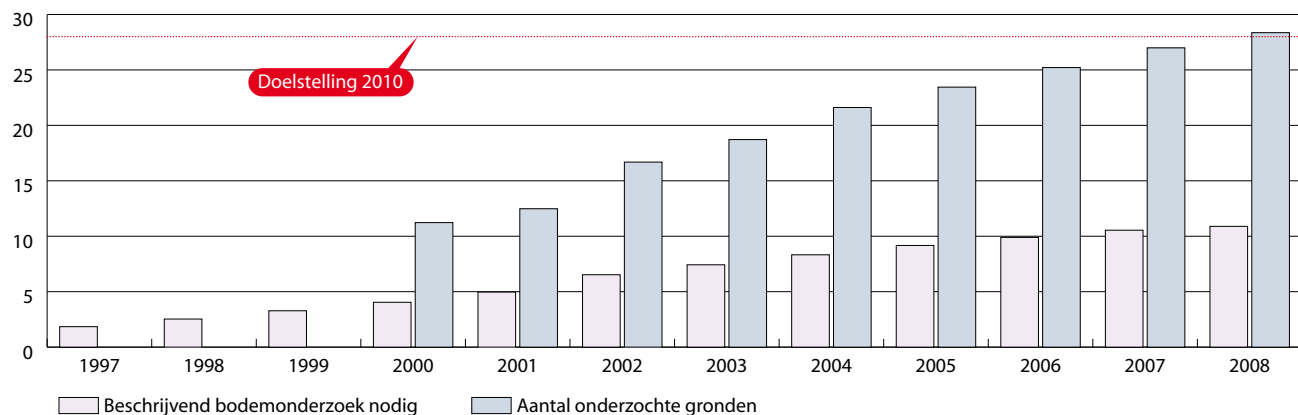
Evolutie van de zuiveringsgraad, aansluitingsgraad en uitvoeringsgraad van de riolering, in %, van 1990 tot 2007.

Bron:VMM, LNE.

11.6 Onderzochte gronden

Evolutie van het aantal onderzochte gronden en het aantal gronden waar verdere maatregelen nodig zijn, in duizendtallen, van 1997 tot 2008.

Bron: OVAM.

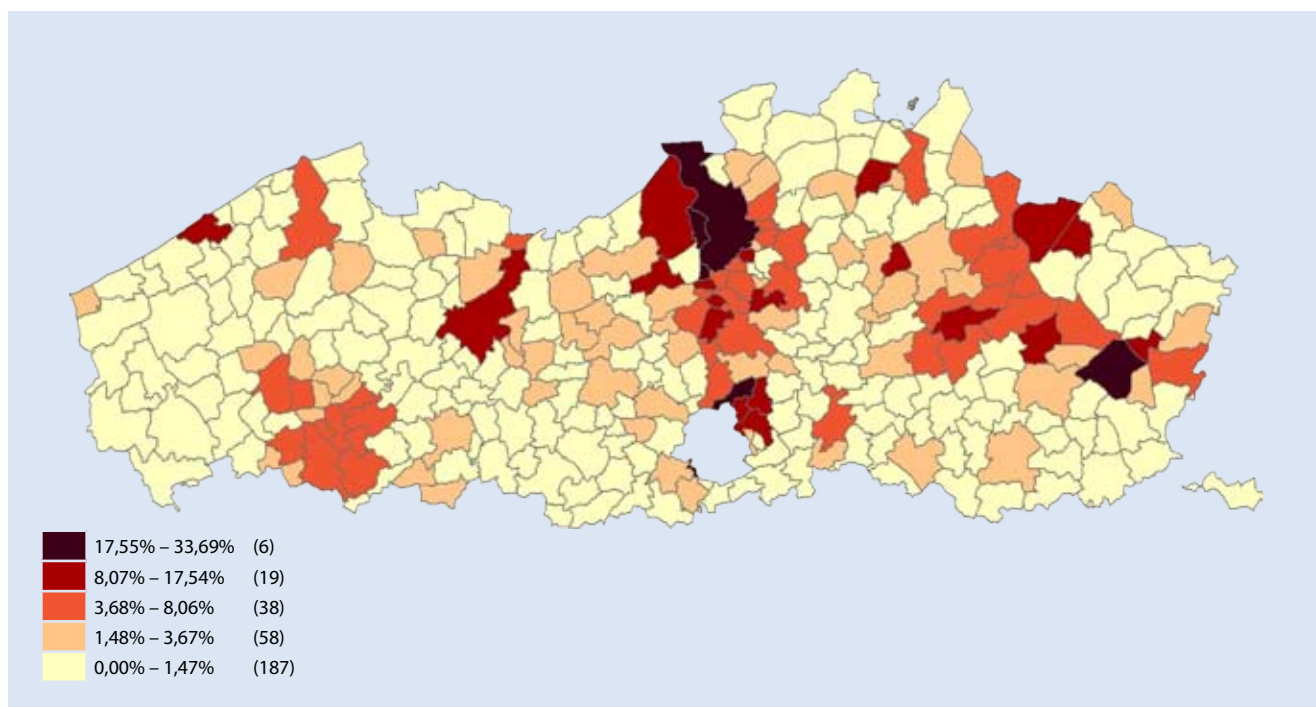
stoffen zoals zware metalen, organische polluenten en bestrijdingsmiddelen. Een vervuilde bodem verliest zelf aan kwaliteit én kan de kwaliteit van het leven bedreigen. Daarnaast wordt de bodem ook geëxploiteerd voor het ontginnen van oppervlaktedelfstoffen. De volgende indicatoren geven een overzicht van de voortgang van de inventarisatie van verontreinigde gronden, de aanpak van historisch verontreinigde gronden, de problematiek rond waterbodems, erosie en het ontginnen van oppervlaktedelfstoffen.

Bodemverontreiniging

OVAM beheert een **grondeninformatieregister (GIR)** waarin ze gegevens over gronden opneemt die haar in het kader van het Bodemdecreet bezorgd worden. Informatie over schone gronden wordt hier ook in opgenomen. Op 1 januari 2009 bevatte het GIR informatie over 40.810 gronden.

11.7 Verontreinigde oppervlakte

Oppervlakte gronden waar verdere maatregelen nodig zijn per gemeente, in % van de totale oppervlakte, in 2008.

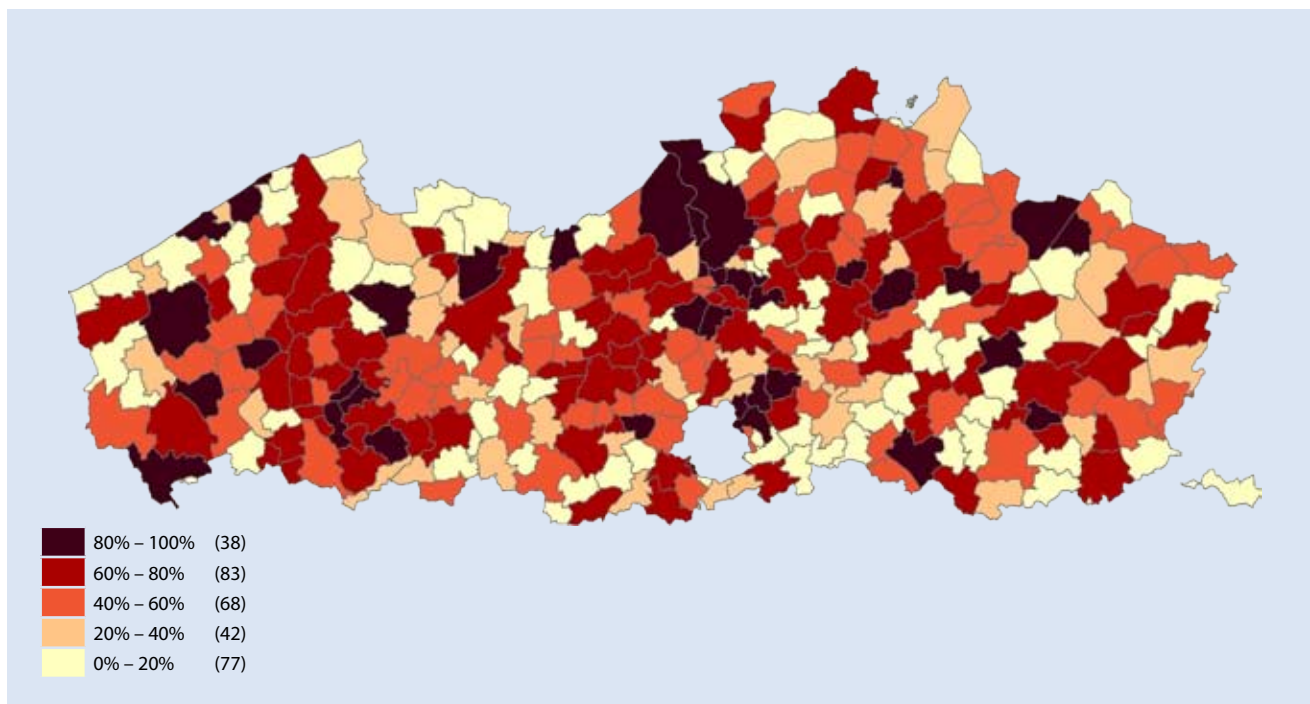

Opmerking: bij de berekening wordt rekening gehouden met de totale oppervlakte van de percelen. Dit komt echter niet overeen met het werkelijk verontreinigde deel, dat meestal maar een deel van het perceel beslaat.

Bron: OVAM.

11.8 Aandeel industrie

Aandeel van gronden met bestemming industrie in gronden waar verdere maatregelen nodig zijn, per gemeente, in %, in 2008.

Opmerking: bij de berekening wordt rekening gehouden met de totale oppervlakte van de percelen. Dit komt echter niet overeen met het werkelijk verontreinigde deel, dat meestal maar een deel van het perceel beslaat.

Bron: OVAM.

Het Bodemdecreet omschrijft bodemverontreiniging als de aanwezigheid van stoffen of organismen, veroorzaakt door menselijke activiteiten, op of in de bodem die de kwaliteit van de bodem nadelig beïnvloedt of kan beïnvloeden. Door de OVAM wordt een verontreinigde grond sinds 1 juni 2008 gedefinieerd als een grond waarop na een oriënterend bodemonderzoek verdere maatregelen nodig zijn.

Op naar schatting 76.200 gronden in Vlaanderen werden of worden activiteiten uitgevoerd die mogelijk bodemverontreiniging kunnen veroorzaken, de zogenaamde **risicogronden**. Voor 37% van deze risicogronden, ofwel 28.359 gronden, werd een oriënterend bodemonderzoek (OBO) uitgevoerd. Hiermee werd de doelstelling voor 2010 uit het MINA-plan 3+ reeds gehaald (37% van de risicogronden moet onderzocht zijn).

Voor 17.467 gronden (62% van het aantal uitgevoerde OBO's) waren geen verdere maatregelen noodzakelijk. Voor 10.892 gronden moet een beschrijvend bodemonderzoek uitgevoerd worden. Een beschrijvend bodemonderzoek onderzoekt de risico's van de bodemverontreiniging en bepaalt de saneringsnoodzaak. Voor 7.675 gronden werd reeds een BBO uitgevoerd. In 47% van de gevallen (3.580 gronden) was geen bodemsanering nodig. Dit betekent dat 4.095 gronden of 18.773 kadastrale percelen te saneren zijn. Deze gronden zijn voornamelijk gelokaliseerd in historische industriezones, havenregio's, rond de as Antwerpen-Brussel, rond het Albertkanaal en de E313 en rond Kortrijk.

Sanering

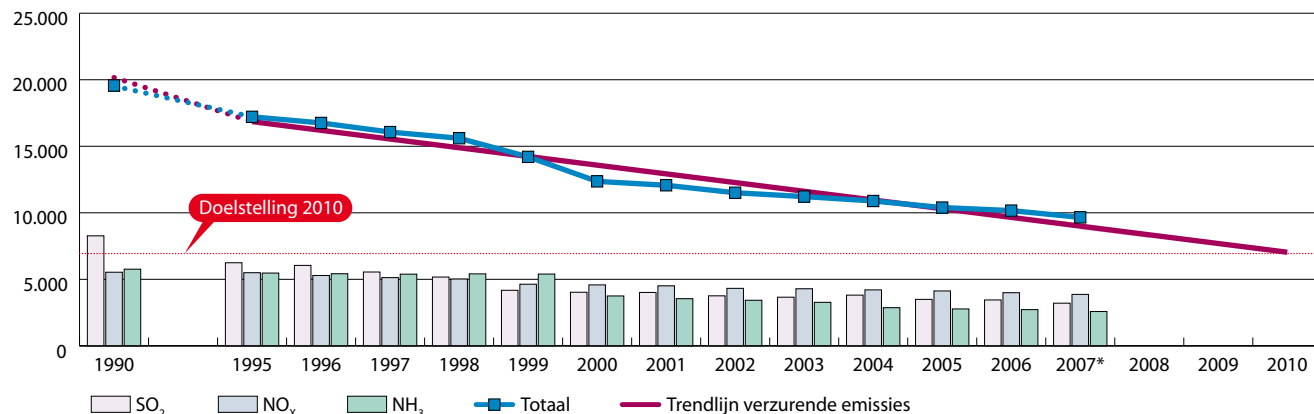
Een bodemsanering houdt in dat er een saneringsproject wordt ingediend bij OVAM. Na goedkeuring kunnen de saneringswerken uitgevoerd worden. Op 1 januari 2009 was de sanering opgestart van 3.217 gronden, ofwel 30% van het aantal saneringen dat in Vlaanderen verwacht wordt op basis van het aantal risicogronden. De doelstelling van het MINA-plan 3+ voor 2010, nl. minstens de opstart van de saneringsprocedure voor 31% ofwel 3.300 gronden, is daarmee in zicht. Voor 1.108 gronden is de sanering volledig afgerond.

Waterbodems

De Vlaamse waterlopen kampen met een overmaat aan (vervuild) **sediment** op de bodem. Het waterbodemmeetnet bekijkt de chemische, biologische en ecotoxicologische toestand van de waterbodems. Volgens de triadekwaliteitsbeoordeling (integratie van de chemische, biologische en ecotoxicologische evaluatie) is 40% van de meetplaatsen sterk verontreinigd. 58% is licht verontreinigd tot verontreinigd en slechts 2% van de waterbodems is niet verontreinigd. Uit een vergelijking van waterbodems die zowel in de periode 2000-2003 als in 2004-2007 werden bemonsterd, blijkt dat er een langzame verbetering merkbaar is. De historische ruimingachterstand werd verder weggevoerd. Op de onbevaarbare waterlopen van eerste categorie werd in 2008 156.000 m³ sediment geruimd.

11.10 Verzurende emissies

Evolutie van de potentieel verzurende emissies, per pollutie, in miljoen Zeq, van 1990 tot 2007.

*Voorlopige cijfers.

Bron: VMM, Emissie Inventaris Lucht, LNE.

Erosie

Jaarlijks verliest Vlaanderen ongeveer 2 miljoen ton bodemmateriaal door watererosie. Daarvan komt ongeveer 0,4 miljoen ton terecht in de waterlopen. Het zuidelijke deel van Vlaanderen is het meest gevoelig door zijn reliëf en zijn leem- en zandleembodems. Om de effectiviteit van de erosiebestrijdingsmaatregelen (kleinschalige erosiebestrijdingswerken en beheersovereenkomst erosiebestrijding) te meten, is een indicator samengesteld. De indicator meet het effect van beide instrumenten op gelijke voet en dit tegenover de voor elke gemeente gedefinieerde doelstelling. Bij een indicatorwaarde gelijk aan 100% zijn de grootste bodemerosieproblemen opgelost. In 2008 bedroeg de waarde van de indicator 7%.

Oppervlakedelfstoffen

Een van de doelstellingen van het oppervlakedelfstoffendecreet is het aanmoedigen van het gebruik van volwaardige alternatieven voor primaire oppervlakedelfstoffen (klei, leem, zand en grind) en het maximale hergebruik van afvalstoffen zodat de behoefte aan primaire oppervlakedelfstoffen ingeperkt wordt. De alternatieven betreffen bouw- en sloopafval, secundaire grondstoffen en bijproducten (slakken, bodemassen, vliegassen...), bagger- en ruimingsspecie en uitgegraven bodem. In 2007 was het aandeel ingezette alternatieven al dubbel zo groot als het aandeel ontgonnen primaire oppervlakedelfstoffen.

Lucht

Luchtverontreiniging wordt vooral veroorzaakt door de sectoren industrie, energie, transport en landbouw. De luchtverontreiniging heeft een belangrijke impact op de volksgezondheid en de natuur. De Europese Kaderricht-

11.9 Oppervlakedelfstoffen

Aantal en aandeel ontgonnen primaire oppervlakedelfstoffen en ingezette alternatieven, in kton en %, 2007.

	2007
Aantal ontgonnen primaire oppervlakedelfstoffen (kton)	13.313
Aantal ingezette alternatieven (kton)	27.863
Totaal (kton)	41.176
Aandeel ontgonnen primaire oppervlakedelfstoffen (%)	32,3
Aandeel ingezette alternatieven (%)	67,7

Bron: LNE, afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond en Natuurlijke Rijkdommen.

lijn Lucht en haar dochterrichtlijnen vormen de basis voor het luchtkwaliteitsbeleid. Ook de Europese Richtlijn over Nationale Emissieplafonds (NEC) legt belangrijke emissiereducties op.

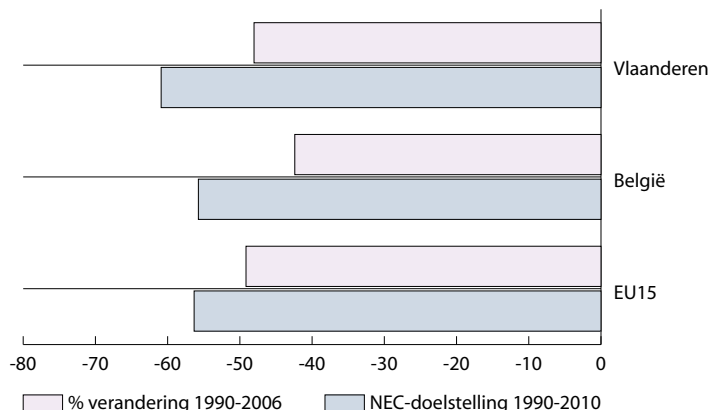
Verzuring van de atmosfeer

Verzuring wordt veroorzaakt door zwaveldioxide (SO₂), stikstofoxiden (NO_x, uitgedrukt als NO₂) en ammoniak (NH₃). Deze verzuring heeft een invloed op ecosystemen, materialen, monumenten en de economie. De emissies van de verzurende stoffen worden opgeteld en uitgedrukt in zuurequivalenten (Zeq), waarbij men rekening houdt met het zuurvormende vermogen van elke stof.

Tussen 1990 en 2007 verminderde de totale **potentieel verzurende emissie** met de helft. Dit is vooral te danken aan de daling van de SO₂-emissie door het lager zwavelgehalte in de diverse brandstoffen. De NH₃-emissie neemt sinds 2000 af door de afbouw van de veestapel en de emissiearme aanwending van dierlijke mest. De NO_x-emissie is niet zo sterk verminderd, ondanks tal van maatregelen in de sectoren transport en energie. In 1990 had NO_x nog het kleinste aandeel in de verzurende emissie maar vanaf 2000 was het de belangrijkste component.

11.11 NEC-doelstelling

Evolutie van de verzurende emissies tussen 1990 en 2006 en de bijhorende NEC-doelstelling, in %.

Bron: EMA, VMM, Eurostat.

In de EU15 daalden de verzurende emissies tussen 1990 en 2006 met 49%. Tegen 2010 moet de reductie 56% bedragen.

De Europese Richtlijn rond Nationale Emissiemaxima (NEC-richtlijn) legt nationale emissieplafonds op voor verzurende pollutanten. Vlaanderen moet tegen 2010 terugvallen tot 6.937 miljoen Zeq. Voor SO₂, NO_x en NH₃ komt dit neer op een reductie tot respectievelijk 2.095, 2.195 en 2.647 miljoen Zeq. De trendlijn toont dat de doelstelling bijna gehaald zal worden in 2010. Voor SO₂ blijven energie en industrie de belangrijkste bronnen. Voor NO_x zijn dat het verkeer, de industrie en de energiesector. Voor NH₃ blijft de landbouw de belangrijkste bron met een aandeel van 91%.

POP's (Persistente Organische Polluenten)

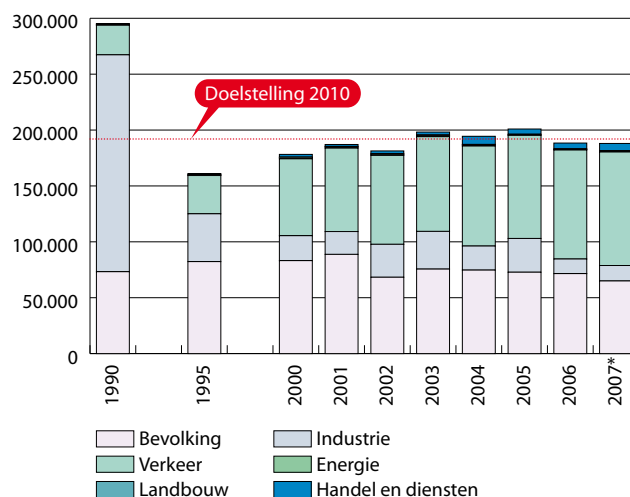
De POP's zijn een uitgebreide groep van organische stoffen die zeer moeilijk afgebroken worden. Dioxines, PCB's (polychloorbifenylen) en **PAK's (poly-aromatische koolwaterstoffen)** horen hier o.a. bij. Tussen 1990 en 2007 zijn de PAK-emissies met 36% gedaald. De laatste 2 jaren wordt de doelstelling uit het MINA-plan 3+ (maximaal 192 ton PAK-emissies tegen 2010) gehaald. Er is echter geen duidelijke trend waarneembaar in de PAK-emissies. In 1990 vormden de emissies door de industrie de belangrijkste fractie. Vanaf 1995 namen de emissies door het verkeer toe. Het wegverkeer is de belangrijkste bron o.a. door het stijgende gebruik van katalysatoren. Binnen de sector bevolking is vooral de gebouwenverwarming verantwoordelijk voor de PAK-emissies.

Luchtkwaliteitsindex

De luchtkwaliteitsindex combineert de gehalten van vier verontreinigende stoffen (zwaveldioxide, stikstofdioxide, ozon en fijn stof) in de omgevingslucht tot een indexwaarde tussen 1 en 10, waarbij 1 een zeer goede

11.12 PAK-emissies

Evolutie van de PAK-emissies, per sector, in kg, van 1990 tot 2007.

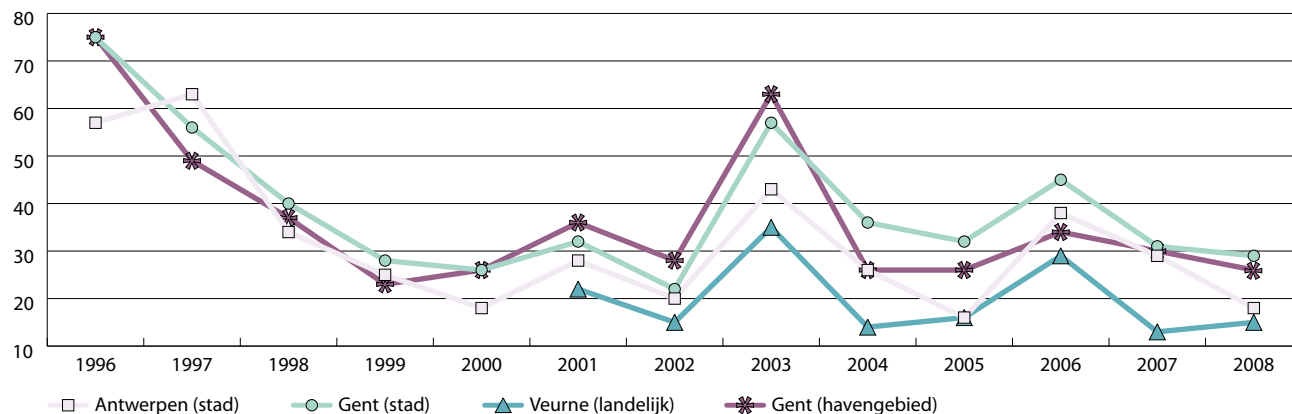

*Voorlopige cijfers.
Bron: VMM-MIRA.

kwaliteit voorstelt en 10 een zeer slechte kwaliteit. De index is gebaseerd op continue metingen van de luchtkwaliteit. Om de luchtkwaliteitsindex te kunnen samenstellen, moeten de vier pollutanten gemeten kunnen worden in een meetstation. Tot 2000 was er een dalende trend in het aantal dagen met een ondermaatse (>= 7) luchtkwaliteitsindex, daarna volgde een stagnatie en in 2003 en 2006 opnieuw een sterke stijging. Dit verloop is vooral te verklaren door het verloop van de subindex voor PM₁₀ (stofdeeltjes). De stijging in 2003 en 2006 was eerder het gevolg van het warme en droge weer. Hierdoor werden hogere ozonconcentraties en ook hogere PM₁₀-concentraties gemeten. De laatste 2 jaar verbeterde de luchtkwaliteit weer.

11.13 Luchtkwaliteitsindex

Evolutie van het aantal dagen met een ondermaatse luchtkwaliteit (≥ 7), in Antwerpen, Gent en Veurne, van 1996 tot 2008.

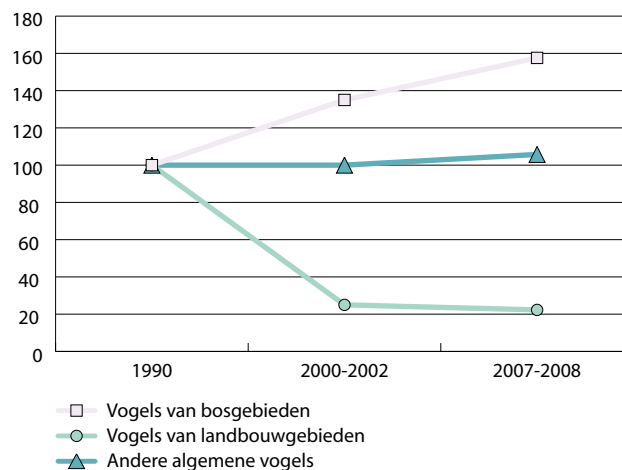
Bron: IRCEL.

Biodiversiteit

Biodiversiteit staat voor de biologische verscheidenheid van alle levensvormen, van soorten tot ecosystemen. Biodiversiteit levert ons een brede waaier aan producten (voedsel, energiebronnen, geneesmiddelen, ...) en diensten (zuiveren van water, aanmaken van zuurstof, beperken van overstromingen, ...). Bijna alle landen ter wereld ondertekenden het Biodiversiteitsverdrag. Dit verdrag beoogt het behoud van de biodiversiteit, het duurzaam gebruik van de bestanddelen en de eerlijke verdeling van de opbrengsten ervan. De Europese Unie heeft zich tot doel gesteld om tegen 2010 het verlies van biodiversiteit te stoppen. Het Vlaamse Regeerakkoord (2004-2009) pleit eveneens voor het behoud, het herstel en de versterking van de biologische diversiteit. Tegen 2010 wil Vlaanderen op het vlak van biodiversiteit de vergelijking met andere economische topregio's kunnen doorstaan.

11.15 Broedvogelindex

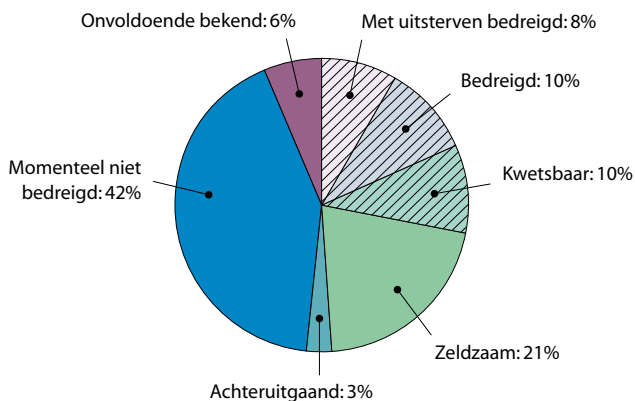
Evolutie van de populatie-index voor vogels van landbouwgebieden, bosgebieden en andere algemene vogels, index 1990 = 100, van 1990 tot 2007-2008.

Bron: INBO-NARA.

11.14 Rode Lijst

Rode Lijst status van alle onderzochte soorten, in %, 2007.

Bron: INBO-NARA.

Soortenbescherming

Rode Lijsten zijn overzichten van soortengroepen en geven aan welke soorten met uitsterven bedreigd, bedreigd of kwetsbaar zijn. Van de 3.464 onderzochte dieren- en plantensoorten (9% van de biodiversiteit) is 28% (met uitsterven) bedreigd of kwetsbaar. 228 onderzochte soorten zijn uit Vlaanderen verdwenen.

Om het verlies van biodiversiteit tegen 2010 te stoppen moeten alle soorten stabiel blijven of een positieve trend vertonen. De vogels van landbouwgebieden kenden een sterke daling tussen 1990 en 2000-2002. Deze daling zette zich verder tot 2007-2008, hetzij minder sterk. In de EU25 gingen de landbouwvogels tussen 1990 en 2006 met 25% achteruit. De toestand van de bosvogels ging er in Vlaanderen op vooruit. De 'andere' vogels uit verschillende leefgebieden bleven nagenoeg stabiel met een lichte stijging tussen 2000-2002 en 2007-2008. In de EU25 gin-

gen de algemene soorten tussen 1990 en 2006 met 10% achteruit.

Klimaatverandering

In de natuur vinden we steeds meer aanwijzingen voor de actuele impact van klimaatverandering. Door de opwarming van de aarde wordt het sneller warm in de lente en blijft het langer warm in de herfst. Doordat sommige soorten zich meer en andere zich minder aanpassen, dreigen wijzigingen in de voedselketen en verlies van ecologische samenhang. Onder invloed van klimaatveranderingen komen **zuiderse libellensoorten** in Vlaanderen meer en meer voor. Sommige soorten die hier vroeger alleen als toevallige bezoekers kwamen, hebben nu permanente populaties. Er wordt verwacht dat door de verdere opwarming meer zuiderse soorten Vlaanderen kunnen bereiken. Soorten die aan koudere gebieden gebonden zijn, zullen noordwaarts trekken of verdwijnen indien hun migratie gehinderd wordt.

Gebiedsgericht beleid

Het gebiedsgericht beleid wil ecologisch waardevolle gebieden planologisch beschermen en duurzaam beheeren. Europa speelt hierin een belangrijke rol met het Natura 2000-netwerk. Dit netwerk bestaat uit speciale beschermingszones, die zijn aangewezen in uitvoering van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. De totale oppervlakte Natura 2000 beslaat iets meer dan 12% van de Vlaamse landoppervlakte.

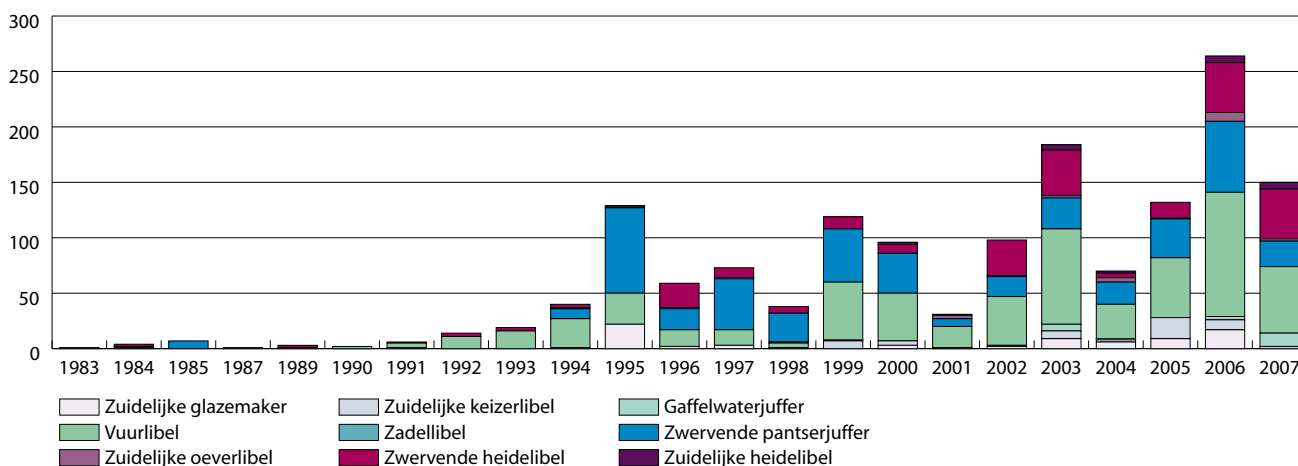
Een van de belangrijkste gebiedsgerichte maatregelen is de ontwikkeling van het **VEN (Vlaams Ecologisch Netwerk)** en het **IVON (Integraal Verwevings- en**

Ondersteunend Netwerk). Het Natuurdecreet en het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voorzien in de afbakening van 125.000 hectare VEN, 150.000 hectare natuurverwevingsgebieden en een onbepaalde oppervlakte natuurverbindingengebieden tegen 2007. Eind 2008 was 70% van het VEN en slechts 1% van het IVON afgebakend. Het VEN moet afgebakend worden in 'groene' en 'lichtgroene' gewestplanbestemmingen. Veel ecologisch waardevolle gebieden vallen hier echter buiten. Daarom is in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen een reeks **groene gewestplanwijzigingen** voorzien voor 38.000 hectare bijkomend natuurgebied en 10.000 hectare bosuitbreiding ten opzichte van 1994. Tussen 1994 en 2008 kwam er 13.500 hectare groenbestemming bij, 28% van de vooropgestelde totale oppervlakte is hiermee gerealiseerd. De trendberekeningen geven aan dat de doelstellingen nog niet in zicht zijn. Voor de oppervlakte 'overig groen' evolueren we zelfs van de doelstelling weg.

Het MINA-plan 3+ vraagt 50.000 hectare onder 'effectief natuurbeheer' tegen 2010. Eind 2007 was daarvan ongeveer 39.365 ha of 79 % gerealiseerd: 21.181 ha erkende, Vlaamse of bosreservaten, 7.965 ha natuur in beheer door het Agentschap Natuur en Bos en nog niet aangewezen als Vlaams natuurreservaat en 10.219 ha natuurgericht beheer op militaire domeinen. Daarnaast is er nog ruim 5.000 ha natuurgebied dat door natuurverenigingen wordt beheerd, maar dat niet als natuurreservaat is erkend of gesubsidieerd. Deze oppervlakte is niet mee in de indicator opgenomen. Nog een andere categorie van 1.000 ha natuurgebied met een goedgekeurd beheerplan via particulieren en lokale besturen, wordt eveneens niet mee opgenomen in de indicator. Een trendberekening leert ons dat de doelstelling in 2010 quasi behaald kan worden.

11.16 Libellen

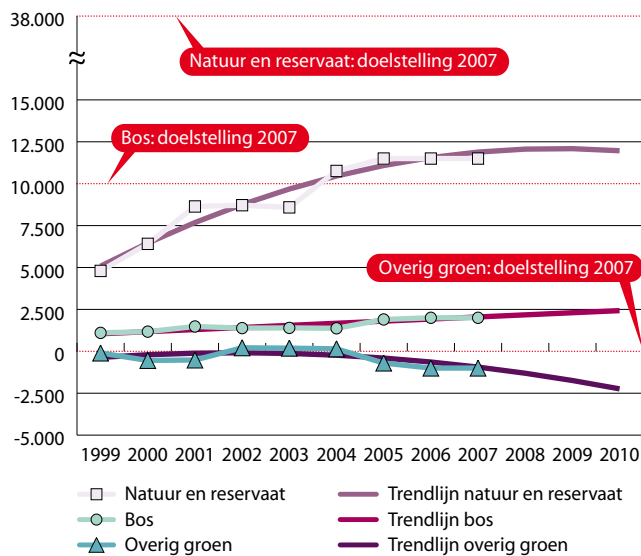
Evolutie van het aantal waarnemingen van Zuid-Europese libellensoorten, van 1983 tot 2007.

Opmerking: de gegevens voor 2007 zijn mogelijk niet volledig.
Bron: INBO-NARA.

11.17 Groene bestemmingen

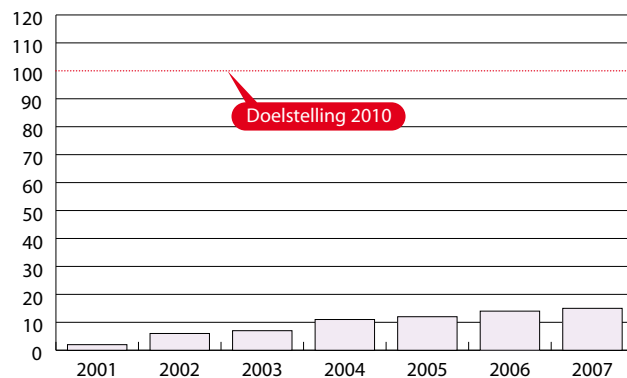
Evolutie van de oppervlakte groene bestemmingen op de gewestplannen of ruimtelijke uitvoeringsplannen ten opzichte van 1994, in ha, van 1999 tot 2008.

Bron: RWO, afdeling Ruimtelijke Planning, INBO-NARA, LNE.

11.18 Vismigratieknelpunten

Gesaneerde vismigratieknelpunten, in %, van 2001 tot 2007.

Bron: INBO-NARA, LNE.

gesaneerd op het prioritair netwerk van 3.000 km waterlopen.

Versnippering

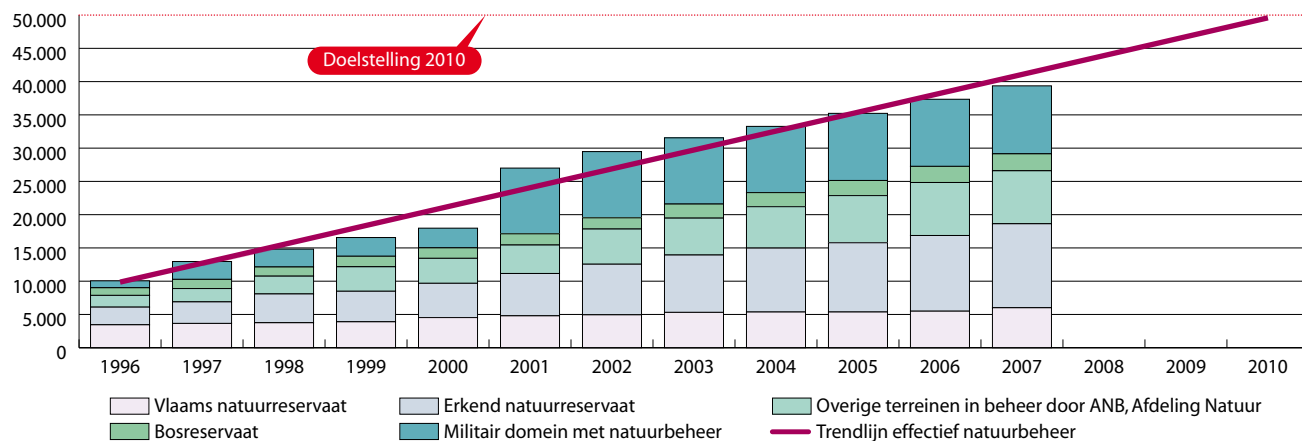
Versnippering is het uiteenvallen van ruimtelijke gehele in kleine of minder samenhangende delen. Wanneer een natuurgebied verkleint en de afstand tussen natuurgebieden vergroot, komen dieren- en plantensoorten in gevaar. Door de verdere toename van de bebouwde oppervlakte en de verstedelijking raken de leefgebieden van planten en dieren steeds meer geïsoleerd. Ook waterlopen kunnen versnipperd worden door sluizen en stuwen, of door indijking of rechttrekking. Dit maakt **vismigratie** onmogelijk. Het MINA-plan 3+ stelt dat tegen 2010 vrije vismigratie moet verzekerd zijn op het netwerk van prioritaire waterlopen. Op 31 december 2007 was slechts 15 % van de vismigratieknelpunten

Natuurgerichte milieukwaliteit

Bepaalde ecosystemen zijn zeer gevoelig voor verzuring en vermisting. De **kritische last** is de maximaal toelaatbare stikstofdepositie waarbij geen schadelijke effecten in het ecosysteem optreden op lange termijn. In bijna alle kwetsbare terrestrische ecosystemen wordt de kritische last voor vermisting overschreden. Tegen 2010 mag maximum 81,9% van de natuur de kritische last voor vermisting overschrijden. Voor verzuring is er bij 45% van de natuur een overschrijding van de kritische last. Tegen 2010 mag dit nog slechts 23,1% zijn. Er wordt meer vooruitgang geboekt voor verzuring dan voor vermisting, ook op internationaal niveau. In de EU25 werd in 2005 in 70% van de natuur de kritische last voor vermisting overschreden en in 15% de kritische last voor verzuring.

11.19 Effectief natuurbeheer

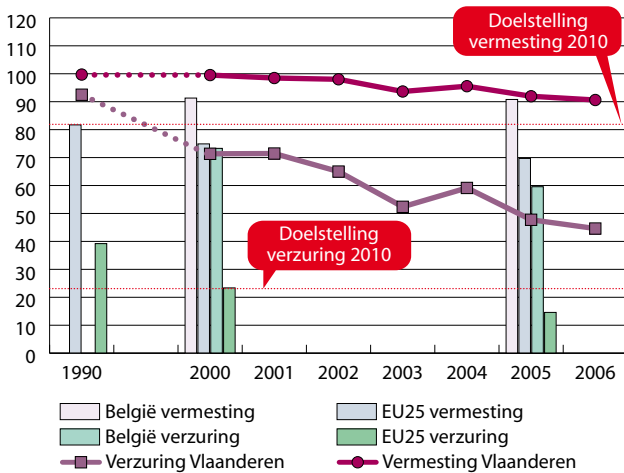
Evolutie van de oppervlakte onder effectief natuurbeheer, in ha, van 1996 tot 2007. Telkens op 31 december.

Bron: INBO-NARA, LNE.

11.20 Kritische lasten

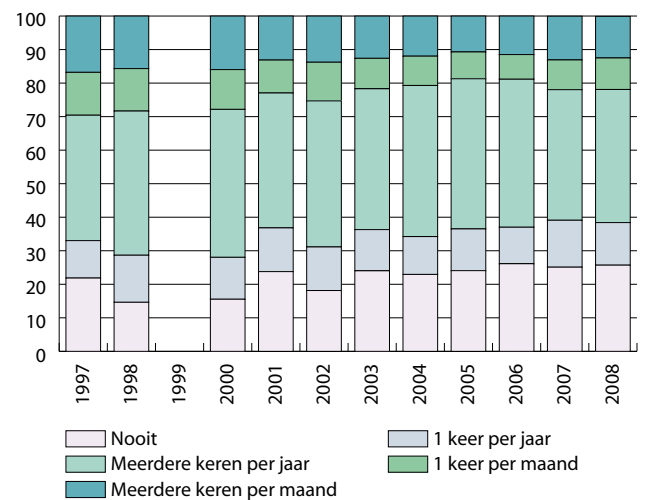
Evolutie van het aandeel natuur met overschrijding van de kritische last voor verzuring en vermisting, in %, van 1990 tot 2006.

Bron: EMA, VMM-MIRA.

11.22 Bezoek aan bossen en natuurgebieden

Evolutie van het bezoek aan bossen en natuurgebieden, in %, van 1997 tot 2008.

Opmerking: de gegevens van het jaar 1999 werden niet gebruikt omwille van sterk verschillende antwoordcategorieën.
Bron: SCV-survey.

Bosvitaliteit

De bosvitaliteit wordt beïnvloed door zowel biotische factoren (zoals schimmels en insecten) als abiotische (zoals weersomstandigheden en luchtverontreiniging). Luchtverontreiniging kan de gezondheidstoestand van bossen negatief beïnvloeden door direct contact met de bladeren of door verstoring van het bodemevenwicht. Het belangrijkste criterium voor de bosgezondheid is het **bladverlies**. Bomen met meer dan een kwart bladverlies worden als beschadigd beschouwd. Het aandeel beschadigde bomen bedroeg 17,3% in 2007 en was groter bij de loofbomen dan bij de naaldbomen. Het hoogste percentage beschadigde bomen wordt in de populierenproefvlakken waargenomen.

Draagvlak voor natuur

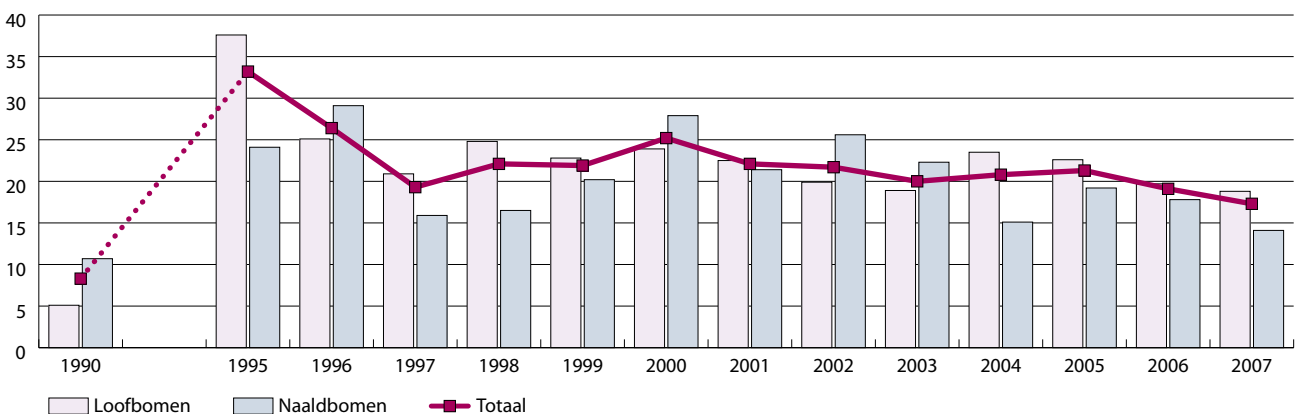
Natuur- en bosgebieden toegankelijker maken vergroot het maatschappelijke draagvlak voor natuur. Subsidies moeten ervoor zorgen dat terreinbeheerders hun reservaten gemakkelijker openstellen voor het publiek. Uit de SCV-survey blijkt dat de frequentie van bezoeken aan bossen en natuurgebieden tussen 1997 en 2008 daalde. Het aandeel Vlamingen dat zegt nooit een natuurgebied te bezoeken, blijft de laatste jaren vrijwel stabiel.

Afval

Afvalstoffen en het verwerken ervan kunnen emissies naar lucht, bodem en water veroorzaken, evenals een

11.21 Bosvitaliteit

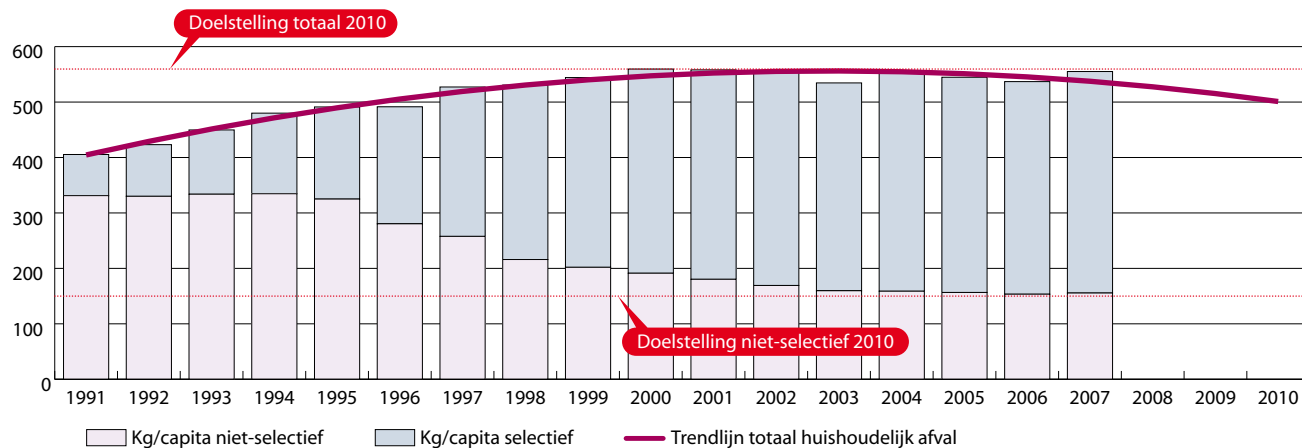
Evolutie van het aandeel matig tot zwaar beschadigde of dode bomen, in %, van 1990 tot 2007.

Bron: INBO.

11.23 Aanbod huishoudelijk afval

Evolutie van het aanbod huishoudelijk afval, volgens inzamelingswijze, in kg/inwoner, van 1991 tot 2007.

Bron: OVAM, LNE.

verlies van grondstoffen, energie en ruimtebeslag. De hoeveelheid, de eigenschappen, het transport, de verwerkingsprocessen en het beheer van afvalstoffen bepalen samen de omvang van de milieuproblemen die ze kunnen veroorzaken.

Volgens de zogenaamde “Ladder van Lansink” moet afval bij voorkeur voorkomen worden, met daarna in dalende volgorde van voorkeur: hergebruik, recyclage en composteren, verbranden met energierecuperatie, verbranden zonder energierecuperatie en storten als allerlaatste uitweg. Het terugdringen van de totale hoeveelheid afval en

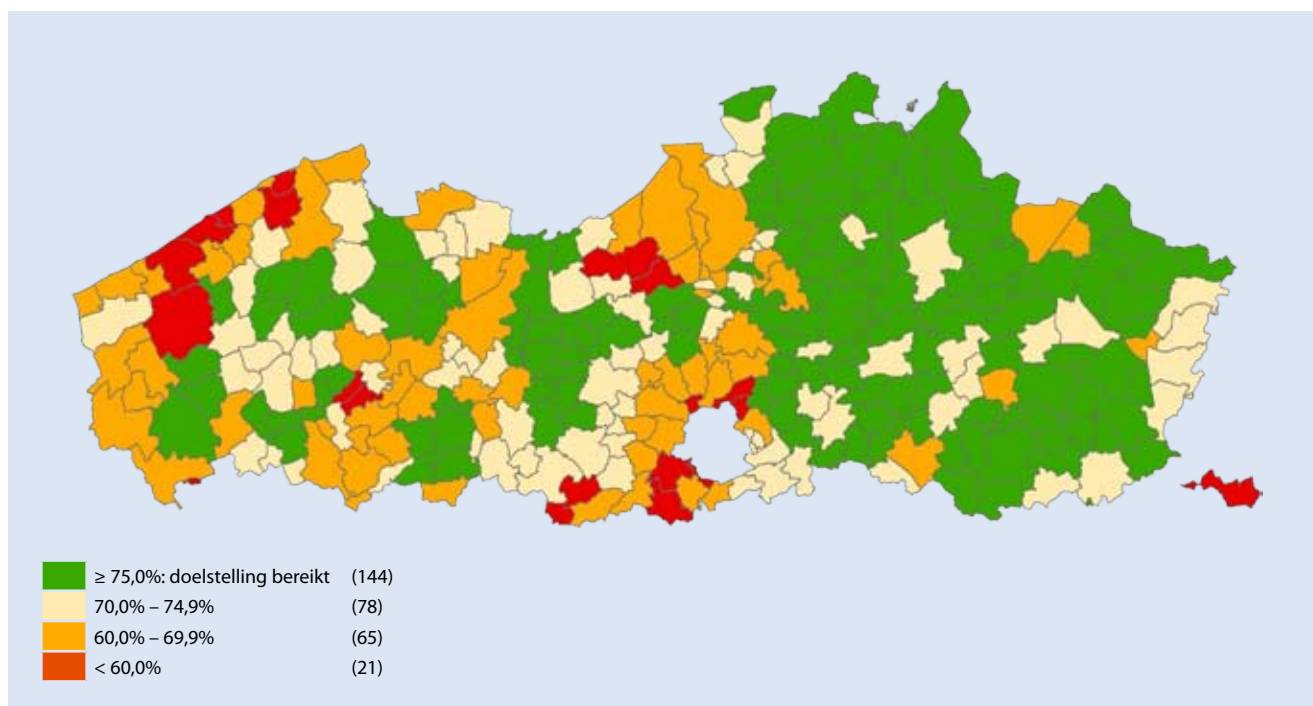
het restafval in het bijzonder blijft één van de doelstellingen van het afvalbeleid.

Huishoudelijk afval

De huishoudens zorgen voor een tiende van alle afval. In 2007 werd er 4% meer afval ingezameld dan in 2006. Er werd 555 kg per inwoner ingezameld. Het MINA-plan 3+ stelt dat tegen 2010 de totale hoeveelheid huishoudelijk afval minstens gelijk moet blijven of moet verminderen t.o.v. 2000. Een trendberekening toont aan dat de doelstelling zal gehaald worden. Tussen 1997 en 2003 kan

11.24 Selectieve inzameling

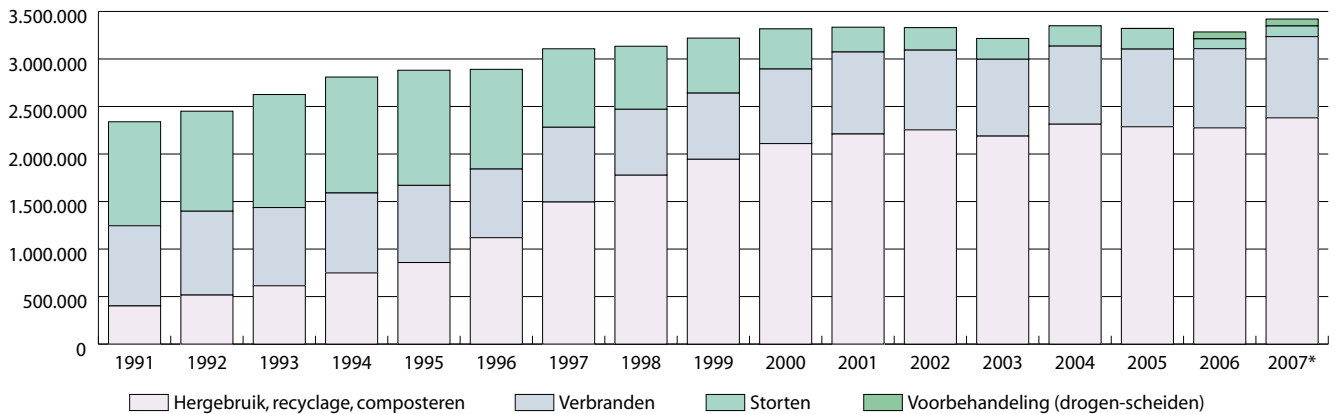
Aandeel selectief ingezameld huishoudelijk afval per gemeente, in %, 2007.

Bron: OVAM.

11.26 Verwerking huishoudelijk afval

Evolutie van de verwerking van het huishoudelijk afval, volgens type, in ton, van 1991 tot 2007.

*Voorlopige cijfers. Opmerking: deze cijfers bevatten niet de verwerking van Klein Gevaarlijk Afval (KGA) tot 2003.
Bron: OVAM.

er gesproken worden van een ont koppeling tussen de consumptie enerzijds en de hoeveelheid huishoudelijk afval (consumptie-afval) anderzijds. Dit is een indicatie voor een zekere mate van afvalpreventie. Vanaf 2004 is er eerder sprake van een stagnatie. Het MINA-plan 3+ stelt als doelstelling tegen 2010 dat de productie van huishoudelijk afval moet achterblijven op de groei van de consumptie t.o.v. 2000.

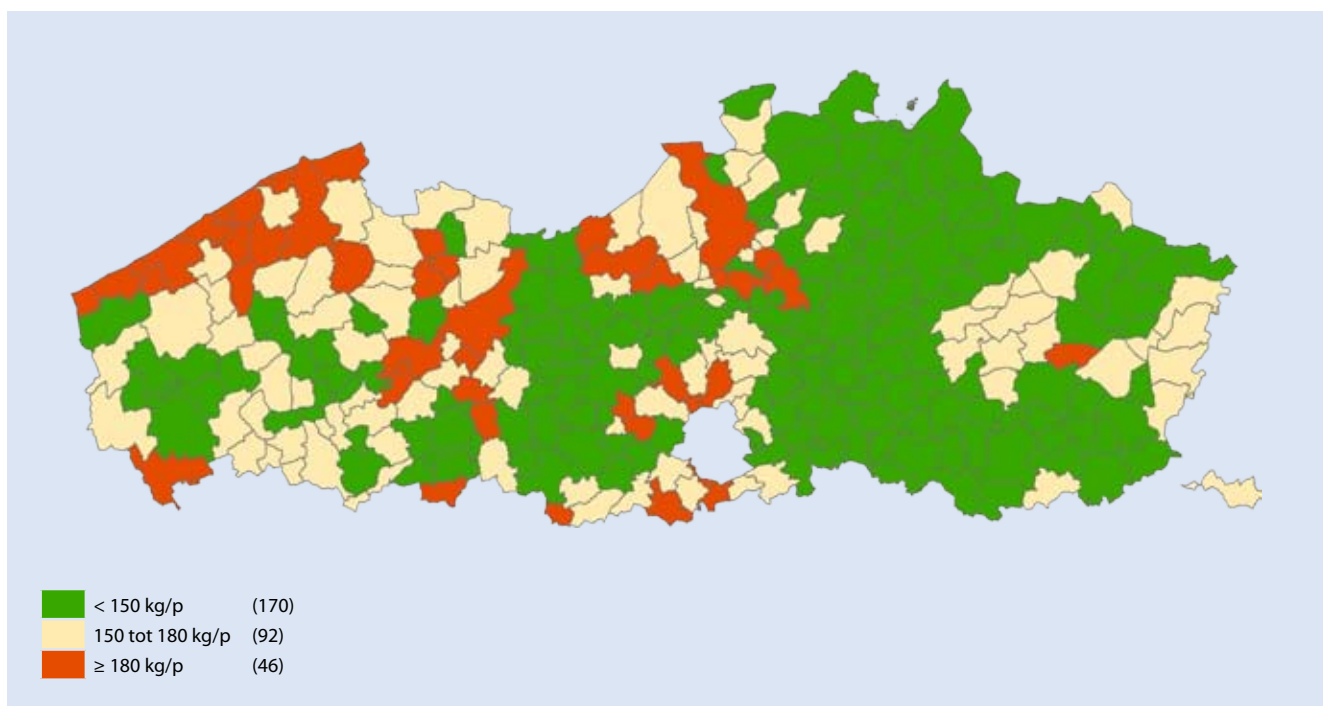
Van het huishoudelijk afval wordt nu 72% **selectief** ingezameld met het oog op hergebruik, recyclage of compos-

teren. In het uitvoeringsplan 'milieuverantwoord beheer van huishoudelijke afvalstoffen' staat dat tegen 2010 75% van het huishoudelijk afval selectief ingezameld moet worden. In 144 gemeenten wordt deze doelstelling al bereikt. De drie grootste selectief ingezamelde fracties zijn organisch-biologisch afval, papier- en kartonafval, en bouw- en sloopafval. Deze afvalstromen worden grotendeels gerecupereerd.

De hoeveelheid **restafval** (of niet-selectief ingezameld afval) steeg in 2007 met 2%. Per inwoner werd er 155,6

11.25 Restafval

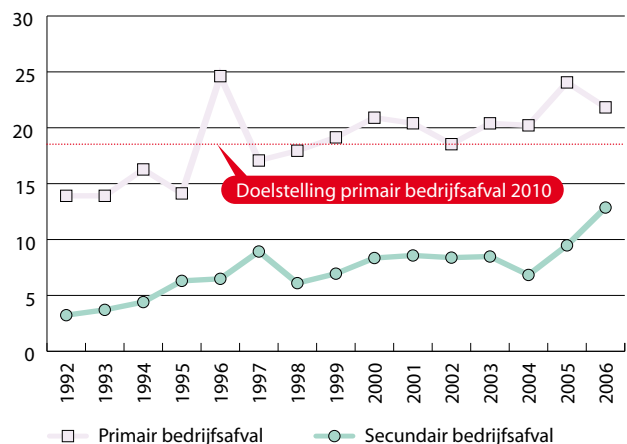
Hoeveelheid restafval per gemeente, in kg/persoon, 2007.

Bron: OVAM.

11.27 Aanbod bedrijfsafval

Evolutie van de hoeveelheid primair en secundair bedrijfsafval, in miljoen ton, van 1992 tot 2006.

Opmerking: vanaf 2000 zijn er gegevens van nieuwe, voornamelijk tertiaire sectoren beschikbaar. Deze gegevens zijn in de grafiek mee opgenomen.
Bron: OVAM.

kg restafval ingezameld. In het MINA-plan 3+ wordt als doelstelling voor gans Vlaanderen tegen 2010 150 kg per inwoner gehanteerd. In 2007 hadden reeds 170 gemeenten een gemiddelde hoeveelheid restafval die lager lag dan 150 kg per inwoner. Tegen 2010 mag elke gemeente maximaal 180 kg restafval per inwoner hebben.

Het restafval werd in 2007 grotendeels verbrand (88%) in verbrandingsinstallaties met energierecuperatie. Sinds 2006 geldt er een absoluut stortverbod voor brandbaar huishoudelijk restafval. Hierdoor is de gestorte hoeveelheid restafval zeer sterk afgenomen tot 1,2% in 2007. In vergelijking met andere Europese lidstaten behoort Vlaanderen op het vlak van selectieve inzameling en de reductie van restafval tot de beste van Europa.

Bedrijfsafval

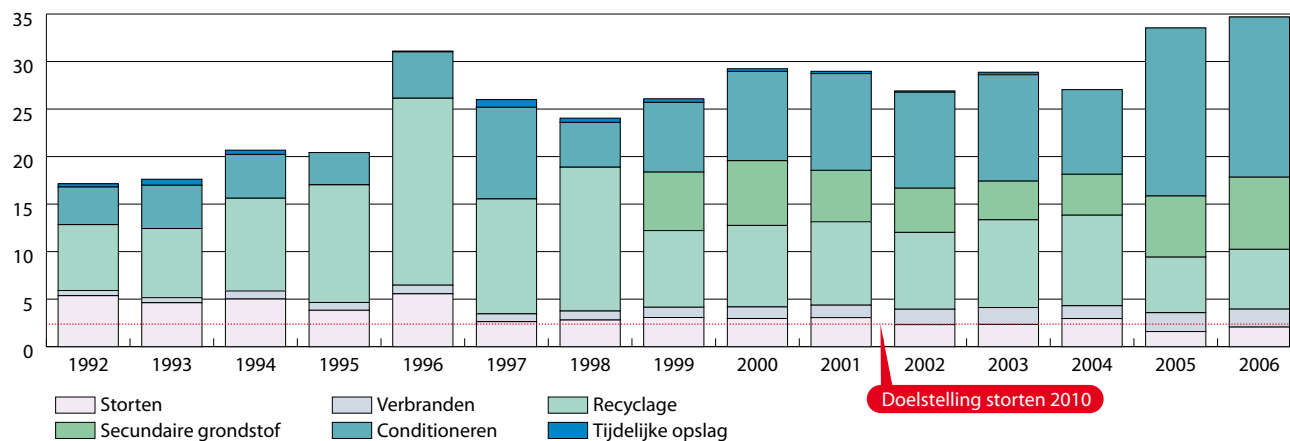
In 2006 werd 34,7 miljoen ton bedrijfsafval geproduceerd. Hiervan is 63% **primair** afval of afval dat ontstaat op het moment dat een product voor het eerst afval wordt (bij de eerste producent dus). De overige 37% is **secundair** afval, afkomstig van de afvalverwerkende bedrijven, die primair bedrijfsafval en huishoudelijk afval verwerken. De stijging van de totale hoeveelheid bedrijfsafval wordt weerspiegeld in de stijging van de hoeveelheid secundair bedrijfsafval (+36%). Het primair bedrijfsafval vertoont voor het eerst in jaren een daling (-9%). Het secundair bedrijfsafval neemt toe omdat verwerkingsketens steeds langer worden om tot meer recyclage te komen. Dit betekent dat dezelfde afvalstoffen meermaals gemeld kunnen worden, namelijk bij elke verwerkingsstap. De hoeveelheid primair bedrijfsafval steeg in de periode 1992-2006 sneller dan het bruto binnenlands product. De belangrijkste redenen zijn de economische groei en een vollediger melding van de hoeveelheid afvalstoffen aan OVAM. Het MINA-plan 3+ stelt als doelstelling tegen 2010 dat de productie van bedrijfsafval meer moet achterblijven op de economische groei t.o.v. 2002. Bovendien moet ook de hoeveelheid primaire bedrijfsafvalstoffen verminderen t.o.v. 2002. Er is geen duidelijke trend waar te nemen in de evolutie van de hoeveelheid primaire bedrijfsafvalstoffen.

In 2006 werd 48,6% van de totale hoeveelheid bedrijfsafval voorbehandeld (geconditioneerd) vooraleer het verder verwerkt werd. 40% van het bedrijfsafval werd gerecycleerd of gebruikt als secundaire grondstof.

In 2006 werd er iets meer bedrijfsafval gestort (5,9%) dan dat er verbrand werd (5,4%). Tegen 2010 moet de hoeveelheid gestort bedrijfsafval minstens 20% lager liggen dan in 2000 (MINA-plan 3+). Deze doelstelling werd gehaald.

11.28 Verwerking bedrijfsafval

Evolutie van de verwerking van bedrijfsafval, volgens type, in miljoen ton, van 1992 tot 2006.

Opmerking: vanaf 2000 zijn er gegevens van nieuwe, voornamelijk tertiaire sectoren beschikbaar. Deze gegevens zijn in de grafiek mee opgenomen.
Bron: OVAM.

Vermesting

Vermesting is de ophoping van nutriënten in het milieu, als gevolg van menselijke activiteiten in landbouw, huishoudens, transport en industrie. De belangrijkste nutriënten bij vermisting zijn stikstof (N) en fosfor (P). Het mestoverschot uit landbouwactiviteiten veroorzaakt milieuproblemen voor zowel water, bodem als lucht. Een sluitende oplossing die de problemen niet doorschuift van het ene compartiment naar het andere ligt niet voor de hand.

Op 22 december 2006 werd het nieuwe Mestdecreet goedgekeurd. Als gevolg van dit nieuwe mestdecreet is Vlaanderen volledig aangeduid als kwetsbare zone water sinds 1 januari 2007. Hierdoor geldt een maximale bemestingsnorm van 170 kg stikstof uit dierlijke mest per ha en per jaar. Hierop is een afwijking (de zogenaamde derogatie) toegestaan voor bepaalde gewassen met een lange groeiperiode en een hoge stikstofopname. Onder strikte voorwaarden kan meer dierlijke mest toegediend worden. De Europese Commissie verleent deze derogatie aan Vlaanderen gedurende de periode 2007-2010.

Het aanbod van dierlijke mest bedroeg 49 miljoen kg P_2O_5 (fosfaat) en 107,5 miljoen kg N (stikstof) in 2007. In het MINA-plan 3+ staat als doelstelling vermeld dat tegen 2010 nog maximaal 44 miljoen kg P_2O_5 en 108 miljoen kg N uit dierlijke mest op de landbouwbodem mag gebracht worden. Er kan respectievelijk 48 en 110 miljoen kg op een oordeelkundige manier afgezet worden, rekening houdend met de bemestingsnorm van 170 kg stikstof per ha en per jaar, het bemestingsgedrag van de landbouwers en de derogatie. In 2007 was de Vlaamse **mestbalans** dus ongeveer in evenwicht, met nog een klein overschot van 1 miljoen kg P_2O_5 . De finale toetssteen voor een geslaagd mestbeleid is echter de waterkwaliteit.

De **mestverwerkingsplicht** is in voege sinds 2000. In 2007 werd er 15,2 miljoen kg fosfaat en 18,7 miljoen kg stikstof verwerkt en/of geëxporteerd. Het aantal ver-

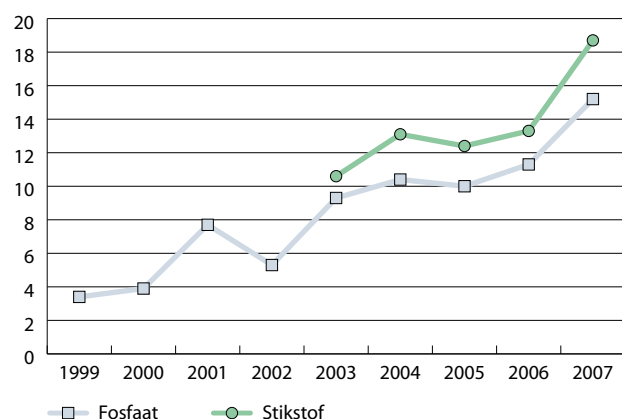
werkingsinstallaties van dierlijke mest blijft stijgen. Het nieuwe mestbeleid voorziet voor de grootste bedrijven een nieuwe mestverwerkingsplicht, afhankelijk van de gemeentelijke mestproductiedruk. Daarnaast wordt er gesteld dat alle mestoverschotten weggewerkt moeten worden. Mestverwerking is daarbij nog steeds een van de middelen.

De **bodembalans** geeft de grootte van de nutriëntenstroom van de landbouwsector naar de compartimenten water en bodem aan. Die bestaat enerzijds uit de hoeveelheden nutriënten die op of in de landbouwbodem terecht komen (mest, atmosferische depositie, stikstoffixatie) en anderzijds uit de hoeveelheden die de landbouwbodem verlaten (via gewassen en nutriëntenemissie). Het overschot op de bodembalans (meer dan de gewassen nodig hebben en kunnen opnemen) komt o.a. terecht in het oppervlakte- en grondwater. Tussen 1990 en 2007 daalde het stikstofoverschot met 80% en het fosforoverschot met 99,8%. Daarmee zijn de doelstellingen voor 2010 al behaald. De scherpe daling tussen 2006 en 2007 werd veroorzaakt door de gestegen mestverwerking en het verder dalende kunstmestgebruik. De daling loopt parallel met het aangescherpte mestbeleid sinds 1 januari 2007.

Vermesting verstoort de functies van het oppervlaktewater en het grondwater. De kwaliteit van het oppervlaktewater wordt door de VMM opgevolgd in een algemeen meetnet en een specifiek naar de landbouw gericht MAP-meetnet. Tussen juli 2007 en juni 2008 werd op 37% van de MAP-meetpunten een overschrijding van de **nitraatnorm** (50 mg/l) vastgesteld. De gemiddelde nitraatconcentratie in landbouwgebied ligt hoger dan deze in geheel Vlaanderen. Ook de gemiddelde fosfaatconcentratie in landbouwgebied ligt boven de basiskwaliteitsnorm. Globaal genomen is er sprake van een verbetering van de toestand van het oppervlaktewater sinds de start van het MAP-meetnet in 1999. Na een trend van gevoelige verbetering tot de jaren 2002-2003 en een periode van stabili-

11.29 Verwerkte en geëxporteerde mest

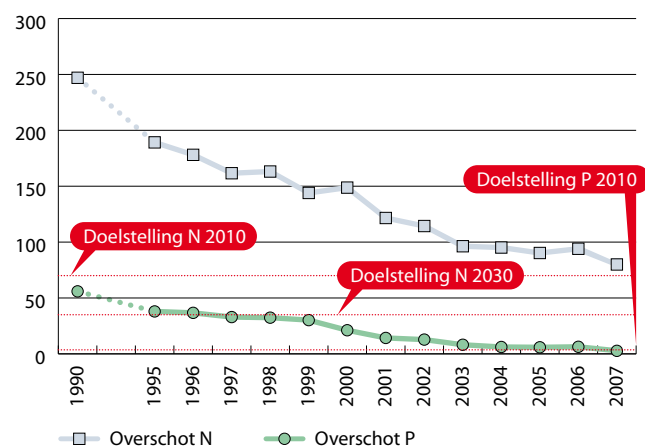
Evolutie van de hoeveelheid verwerkte en geëxporteerde mest, in miljoen kg, van 1999 tot 2007.

Opmerking: vanaf 2003 wordt ook de mest meegeteld waarvoor geen transportdocumenten beschikbaar waren.
Bron: Mestbank, VLM.

11.30 Bodembalans landbouw

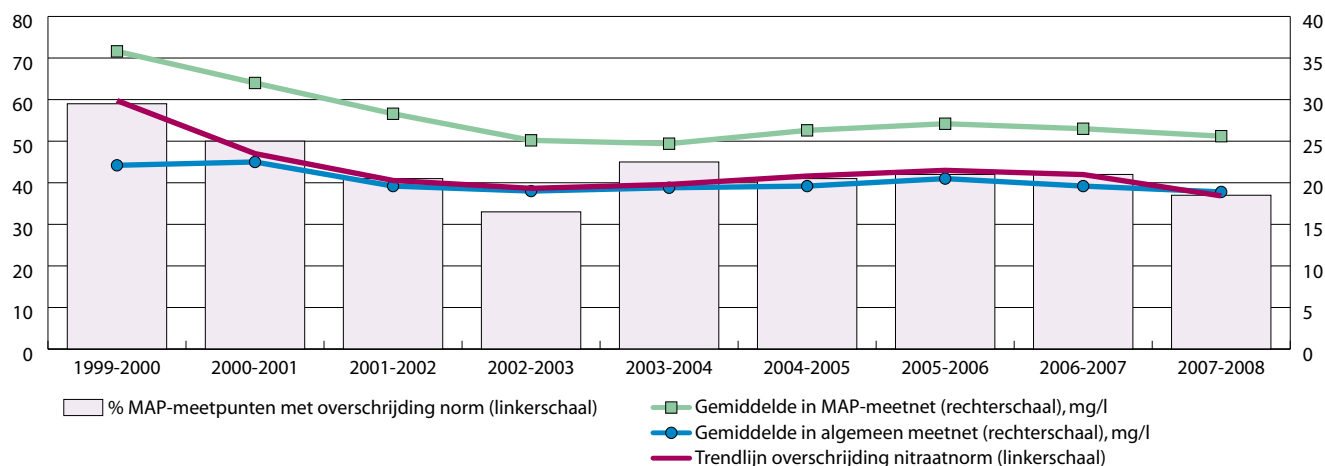
Evolutie van het overschot op de stikstof- en fosforbalans van de landbouwbodem, in kg/ha, van 1990 tot 2007.

Opmerking: het overschot stikstof op de bodembalans is exclusief NH_3 .
Bron: VMM-MIRA, ILVO.

11.31 Nitraat in oppervlaktewater

Jaargemiddelde nitraatconcentratie in het MAP-meetnet en het algemeen meetnet oppervlaktewater, in mg/l, MAP-meetpunten met minstens 1 overschrijding van de nitraatnorm, in %, van 1999 tot 2008.

Bron: VMM-MIRA, LNE.

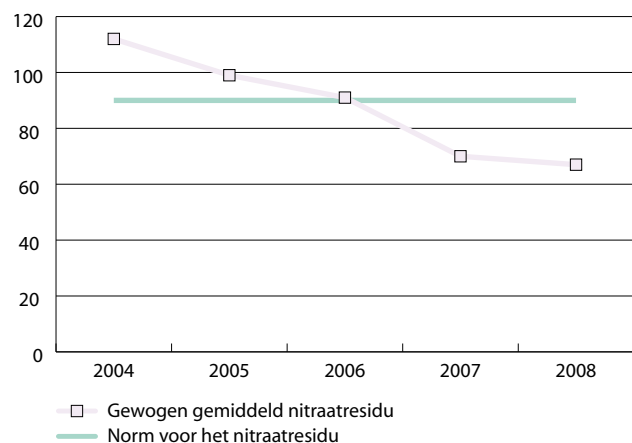
lisatie tussen 2003 en 2007 is er nu opnieuw sprake van een verbetering van de toestand. Volgens het MINA-plan 3+ mogen er in 2010 geen overschrijdingen meer zijn van de maximale nitraatnorm van 50 mg/l in het oppervlaktewater. Zelfs met het doortrekken van de gunstige trend zal de doelstelling niet worden gehaald in 2010. Een zelfde doelstelling geldt voor het grondwater. Er geldt tevens een richtwaarde van 25 mg/l nitraat. De kwaliteit van het grondwater wordt opgevolgd in het in 2004 opgestarte grondwatermeetnet van de Vlaamse Milieumaatschappij. Het MAP-meetnet grondwater bestaat uit ongeveer 2.100 meetputten. Tijdens de najaarscampagne van 2007 werd op 38% van de meetlocaties een overschrijding van de nitraatnorm voor grondwater vastgesteld. Voor grondwater is er nog geen duidelijke evolutie van de nitraatconcentratie vast te stellen. Mogelijke effecten

van maatregelen kunnen pas op lange termijn gedetecteerd worden.

Het **nitraatresidu** is de hoeveelheid reststikstof die in het najaar onder de vorm van nitraat achterblijft in de bodem. Het is een geschikte indicator om de bemestingsstrategie op een perceel te beoordelen. Hoe lager het nitraatresidu, hoe kleiner het risico is op uitspoeling van nitraten naar oppervlakte- en grondwater. Met het oog op het realiseren van een goede waterkwaliteit is de nitraatresiduwaarde vastgelegd op 90 kg NO₃-N/ha in 2007 en 2008. Het gewogen gemiddelde nitraatresidu, op basis van de in de weging meegenomen arealen gras, maïs bieten en wintertarwe, brengt het nitraatresidu van ongeveer 80% van het landbouwareaal in beeld. De afname van het gewogen gemiddeld nitraatresidu sinds 2004 is te wijten aan de verbetering van het nitraatresidu bij elk van deze gewassen. Dit wijst op een gedragswijziging bij het bemesten.

11.32 Nitraatresidu

Gewogen gemiddeld nitraatresidu, in kg NO₃-N/ha, van 2004 tot 2008.

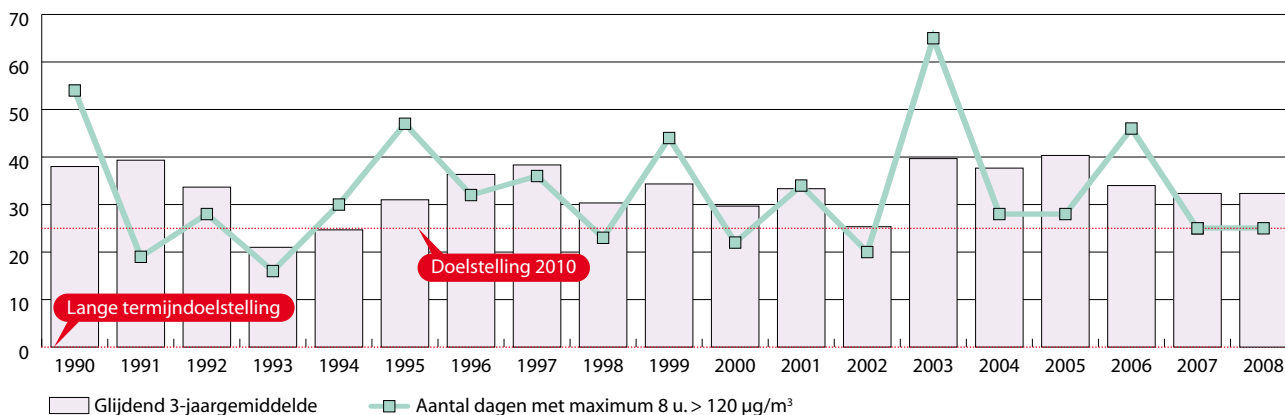
Bron: VLM.

Gezondheid

Afval, geluid, straling en de verontreiniging van lucht, water en bodem oefenen een grote druk uit op het milieu. De gevolgen op de gezondheid zijn niet altijd direct zichtbaar omdat de gezondheidstoestand ook samenhangt met erfelijke factoren, voeding, levensstijl en sociaal-economische status. Toch eist de milieudruk zijn tol. Fijn stof blijft een van de belangrijkste schadelijke stoffen voor de volksgezondheid. Ook is er een duidelijk verband tussen de ozonconcentraties en het sterftecijfer. De mens kan in zijn omgeving geconfronteerd worden met allerlei vormen van milieuhinder, die kunnen leiden tot gezondheidsklachten. De Vlaamse Regering wil dan ook de relatie tussen milieu en gezondheid verder laten bestuderen.

11.33 Ozon

Evolutie van de overschrijdingsindicator (het aantal dagen waarop het hoogste 8-uursgemiddelde groter is dan $120 \mu\text{g}/\text{m}^3$), van 1990 tot 2008.

Bron: IRCEL.

Ozon in de omgevingslucht

Ozon (O_3) is een vervuילend gas in de omgevingslucht dat ernstige risico's inhoudt voor de gezondheid. Vooral mensen met ademhalingsmoeilijkheden, bejaarden en jonge kinderen ondervinden hinder van hoge ozonconcentraties. Maar ook gezonde volwassenen voelen de hoge ozonconcentraties wanneer ze zware inspanningen leveren. De Europese Richtlijn over ozon legt als norm voor de bescherming van de volksgezondheid een 8-uursgemiddelde concentratie op van maximum $120 \mu\text{g}/\text{m}^3$. De middellangetermijndoelstelling stelt dat vanaf 2010 en gemiddeld over drie jaar deze maximumconcentratie 25 dagen per kalenderjaar mag overschreden worden. Op lange termijn mag deze concentratie echter niet meer overschreden worden van de Wereldgezondheidsorganisatie.

De **overschrijdingsindicator** bereikte in 2003 zijn hoogste waarde ooit: 65 dagen. De warme zomer was daar niet vreemd aan. Ook 2006 kende veel overschrijdingen. De laatste 2 jaar werden telkens 25 overschrijdingen vastgesteld. Om de doelstellingen te halen, zijn wellicht bijkomende reductiemaatregelen noodzakelijk. Het aantal en de grootte van de ozonpieken tijdens de zomersmogperiodes mogen dan wel dalen, verontrustend is nu de steeds stijgende ozonachtergrondconcentratie.

Fijn stof

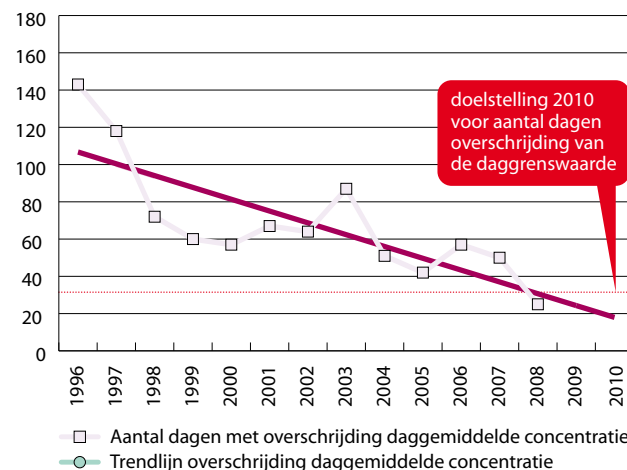
Zwevend stof is een mengsel van afzonderlijke deeltjes met uiteenlopende samenstellingen en afmetingen. Een belangrijke fractie is PM_{10} . Deze deeltjes zijn kleiner dan $10 \mu\text{m}$. Blootstelling aan fijn stof verhoogt het risico op longkanker en hart- en luchtwegaandoeningen. De jaargemiddelde **PM_{10} -concentratie** geeft een beeld van de langdurige blootstelling aan PM_{10} . Volgens de Europese dochterrichtlijn Lucht mogen er vanaf 2005 geen overschrijdingen meer voorkomen van

de jaargemiddelde concentratie van $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$. De jaargemiddelde PM_{10} -concentratie daalde in 2008 lichtjes ten opzichte van het voorgaande jaar tot $31 \mu\text{g}/\text{m}^3$. De daggemiddelde waarde van $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$ mag slechts 35 keer overschreden worden tegen 2010 (MINA-plan). In 2008 werd gedurende 25 dagen de daggrenswaarde overschreden. Dit lage aantal is het gevolg van gunstige weersomstandigheden die ervoor zorgden dat de pollutie verdunde of uitregende. Een trendberekening toont aan dat de doelstelling in 2010 gehaald zal worden. 6% van de Vlaamse bevolking werd meer dan 35 dagen blootgesteld aan de daggrenswaarde. In Europa ging het in 2006 om 37,5% van de stedelijke bevolking.

In de recente Europese Richtlijn betreffende de luchtkwaliteit en schonere lucht voor Europa wordt voor

11.34 PM_{10}

Evolutie van het aantal dagen waarop de daggemiddelde PM_{10} -concentratie groter is dan $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$, van 1996 tot 2008.

Bron: VMM, LNE.

11.35 PM_{2,5}

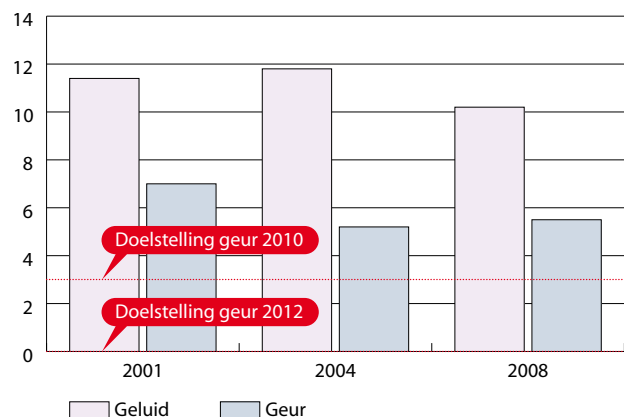
Evolutie van de maximum en minimum PM_{2,5}-concentratie, in µg/m³, van 2003 tot 2008.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Jaargemiddelde concentratie	Onvoldoende stations om een jaargemiddelde concentratie te berekenen.					
Maximum	28	27	26	26	24	23
Minimum	25	19	21	21	20	19
Totaal aantal meetpunten	2	5	5	4	5	5
Doelstelling 2015 (jaargemiddelde concentratie)	25	25	25	25	25	25

Bron:VMM.

11.36 Geluid- en geurhinder

Aandeel van de bevolking dat ernstig of extreem gehinderd is door geluid of geur, in %, 2001, 2004 en 2008.

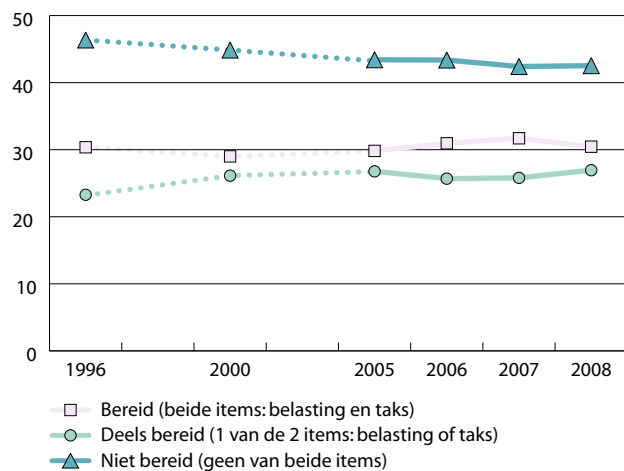

Bron: Schriftelijk Leefomgevingsonderzoek, LNE.

het eerst normering voor PM_{2,5} opgenomen. Vanaf 1 januari 2010 geldt als streefwaarde een jaargemiddelde concentratie van 25 µg/m³ en vanaf 1 januari

11.37 Financiële bereidheid

Bereidheid om financiële inspanningen te leveren voor het milieu, in %, van 1996 tot 2008.

Bron: SCV-survey.

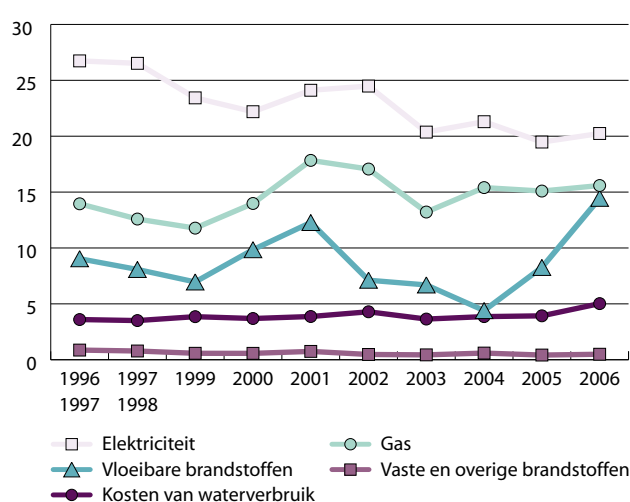
2015 geldt als grenswaarde een jaargemiddelde concentratie van 25 µg/m³. Momenteel zijn er onvoldoende meetstations om een jaargemiddelde concentratie te berekenen.

Hinder

In 2008 was 10,2% van de Vlamingen ernstig of extreem gehinderd door geluid en 5,5% van de Vlamingen was ernstig of extreem gehinderd door geur. Volgens het MINA-plan 3+ mag het aandeel ernstig en extreem gehinderden door geur in 2010 nog 3% bedragen. Tegen 2012 mag niemand nog ernstige of extreme geurhinder ondervinden. Het verkeer was de belangrijkste veroorzaker van geluid- en geurhinder. De gerapporteerde geluidhinder hangt sterk samen met kenmerken van de woonomgeving (hoeveelheid verkeer in de buurt en type woning) en de geluidsgevoeligheid van de betrokken persoon. De meeste Vlamingen (68%) zijn tevreden over de leefkwaliteit in de buurt. Geluid- en geurhinder zijn belangrijke aspecten m.b.t. de tevredenheid met de leefkwaliteit in de buurt.

11.38 Gezinsuitgaven

Gezinsuitgaven voor verwarming, verlichting en water, in promille t.o.v. de totale consumptie, van 1996 tot 2006.

Bron: Huishoudbudgetenquête, ADSEI.

Houding en gedrag

Met wetten, belastingen en subsidies alleen kan de overheid de milieukwaliteit niet verbeteren. Het beleid moet ook aanvaard worden door de bevolking, en de burgers moeten bereid zijn om hun eigen gedrag aan te passen. In de SCV-survey wordt op verschillende tijdstippen gevraagd of men bereid was om een extra milieubelasting te betalen en of men bereid was om een milieutaks te betalen op vervuilende producten. Ruim 30% van de Vlamingen is bereid om beide financiële inspanningen te leveren. Er is echter geen duidelijke trend in de tijd merkbaar.

In 2006 spendeerde een Vlaams gezin ruim 1.800 euro aan verwarming, verlichting en water of bijna 5,6% van de gezinsuitgaven. De uitgaven voor verwarming, verlichting en water namen met 16% toe t.o.v. 2005 terwijl de totale consumptie verminderde. Elektriciteit vormt de grootste uitgavenpost. ■

Fossiele brandstoffen nemen in onze energievoorziening een belangrijke plaats in. Ze zijn goed voor 76% van het bruto binnenlands energieverbruik in 2007. Tevens leiden ze onder andere tot de uitstoot van het broeikasgas CO₂. Met het Kyoto-protocol engageerde België zich om gemiddeld over de periode 2008-2012 de uitstoot van broeikasgassen met 7,5% te reduceren ten opzichte van 1990. Vlaanderen staat in voor een reductie met 5,2%.

De Europese regeringsleiders hebben in januari 2008 nieuwe ambitieuze doelstellingen voorgesteld. Zo wil de EU tegen 2020:

- 20% minder broeikasgasuitstoot ten opzichte van 1990
- 20% energiebesparing
- 20% hernieuwbare energie
- minimum 10% biobrandstoffen in het verkeer voor elke lidstaat

Een duurzaam energiebeleid verzoent de economische en sociale belangen met de draagkracht van het milieu. Om het rationeel energiegebruik te stimuleren heeft de overheid diverse beleidsinstrumenten uitgewerkt die gericht zijn op verschillende doelgroepen zoals de REG-Openbare dienstverplichting voor distributienetbeheerders, het benchmarking- en het auditconvenant voor de industrie en de energieprestatieregelgeving voor gebouwen.

Daarnaast wil de Vlaamse overheid het aandeel milieuvriendelijke energie sterk verhogen. Volgens het regeerakkoord moeten hernieuwbare energiebronnen en

warmtekrachtkoppeling tegen 2010 een kwart van onze elektriciteit opleveren: 6% uit groene stroom en 19% uit warmtekrachtkoppeling. Recent engageerde de Vlaamse Regering zich om de doelstelling voor groene stroom te verhogen van 6% in 2010 naar 13% in 2020.

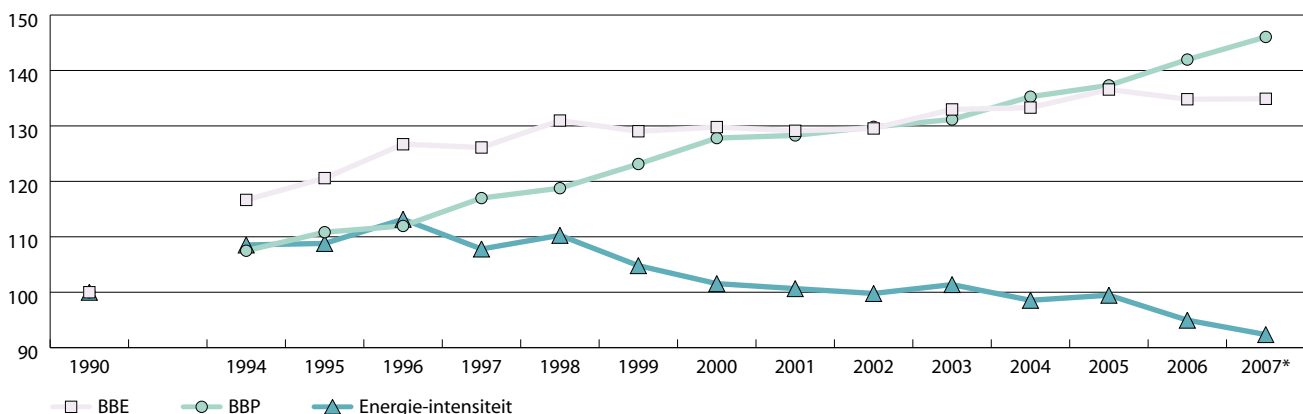
Energiegebruik en energie-efficiëntie

Het **bruto binnenlands energieverbruik** (BBE) werd in 2007 geschat op 1.612 PetaJoule. Dit betekent een status quo tegenover 2006 en een toename van 35% ten opzichte van 1990. De industrie, het transport, de huishoudens, de diensten en de landbouw nemen 57% van het energieverbruik voor hun rekening. De transformatiesector (elektriciteitscentrales, raffinaderijen en cokesfabrieken) staat in voor ongeveer een kwart. 17% wordt niet-energetisch aangewend als grondstof in de chemie, als solvent of smeermiddel in de industrie. Dit niet-energetische verbruik kende met meer dan een verdrievoudiging de grootste stijging sinds 1990, vooral als gevolg van de uitbreiding van de chemische sector begin jaren '90.

De **energie-intensiteit** geeft een goed beeld van de energieafhankelijkheid van de Vlaamse economie. De energie-intensiteit vergelijkt het bruto binnenlands energieverbruik met het bruto binnenlands product (BBP). Een lager cijfer kan duiden op meer efficiëntie, zoals het produceren van evenveel producten met minder energie. Maar een verandering kan evengoed het gevolg zijn van een structureel effect, zoals verschuivingen in het belang van sectoren in de Vlaamse economie.

11.39 Energie-intensiteit

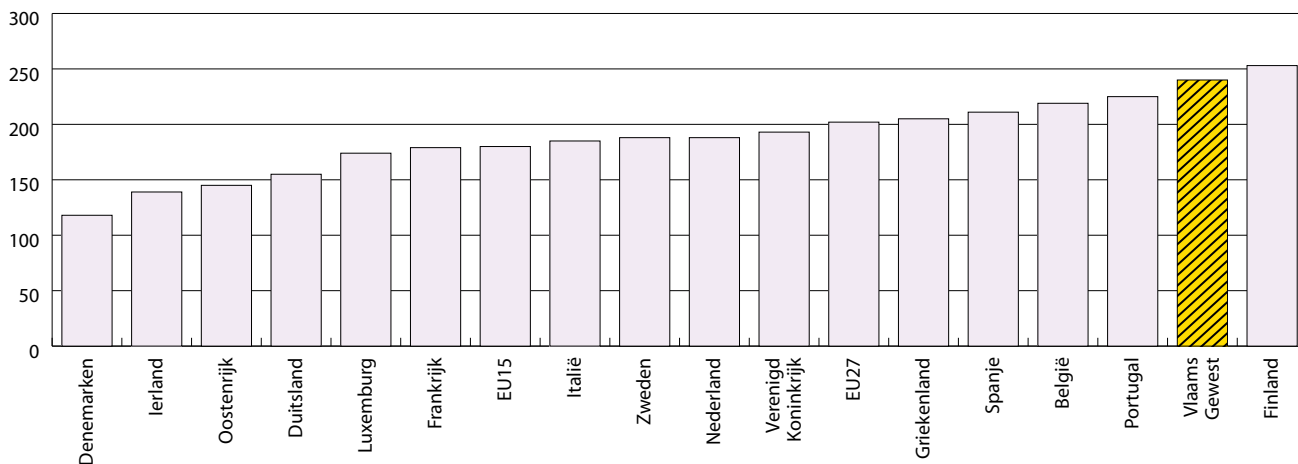
Evolutie van de energie-intensiteit van de economie, index 1990 = 100, van 1990 tot 2007.

BBP in kettingeuro's (referentiejaar 2000). *Voorlopige cijfers.
Bron: Energiebalans VITO, bewerking SVR.

11.40 Energie-intensiteit in Europa

Rangschikking naar energie-intensiteit van de economie, in kgoe per 1.000 euro, 2006.

Bron: Energiebalans VITO, Eurostat, bewerking SVR.

De energie-intensiteit steeg tussen 1990 en 1996 met 13%. Daarna steeg het BBP veel sterker dan het BBE en bijgevolg daalde de energie-intensiteit, om in 2007 7,5% onder het niveau van 1990 uit te komen. Het versterkte energie-efficiëntiebeleid de voorbije jaren werpt duidelijk vruchten af.

Het Vlaamse Gewest had in 2006, op Finland na, de hoogste energie-intensiteit van de EU15. Een belangrijke oorzaak voor dit hoge cijfer is de Vlaamse energie-intensieve industrie zoals de chemie, de ijzer- en staalsector en de voedings- en dranksector. Een belangrijk deel van haar productie wordt geëxporteerd, het energieverbruik en de samenhangende uitstoot worden echter toegerekend aan het Vlaamse Gewest en België.

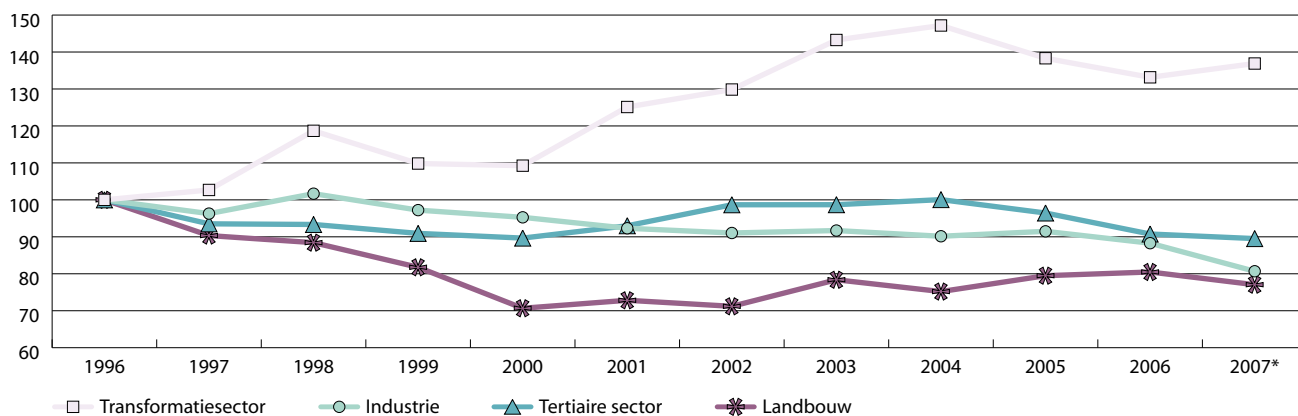
De industrie levert heel wat inspanningen om de energie-efficiëntie te verhogen. Vanaf 1998 daalde

de energie-intensiteit van de industrie om in 2007 19% onder het niveau van 1996 uit te komen. Ook de landbouwsector kende een forse afname van de energie-intensiteit. In de transformatiesector was er dan weer een forse toename. De energie-intensiteit van de verschillende sectoren wordt hier weergegeven als het energieverbruik van de sector ten opzichte van de bruto toegevoegde waarde van die sector.

Een meer genuanceerd beeld ontstaat wanneer de analyse gemaakt wordt met meer sectorspecifieke activiteitsindicatoren. Zo is er een daling van de energie-intensiteit bij de productie van elektriciteit en warmte (gebruikte energie per kWh bruto elektriciteitsproductie) en bij de opslag, transport en distributie van aardgas (gebruikte energie per m³ primair aardgasgebruik). Uitzondering zijn de raffinaderijen waar de hoeveelheid verbruikte energie per Joule raffinageproduct toenam.

11.41 Energie-intensiteit per sector

Evolutie van de energie-intensiteit per sector, index 1996 = 100, van 1996 tot 2007.

*Voorlopige cijfers.

Bron: Energiebalans VITO, bewerking SVR.

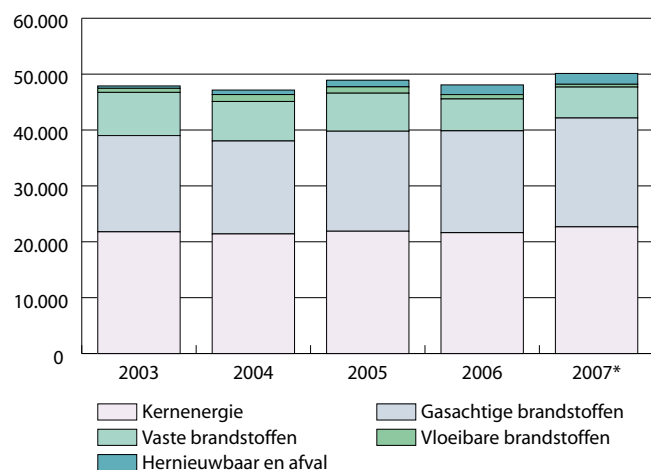
Elektriciteit

In 2007 is de **netto elektriciteitsproductie** met 4,3% gestegen tegenover 2006 (+3,8% niet-nucleair, +4,8% nucleair). Ten opzichte van 1990 steeg de netto productie met 37%. Vooral de niet-nucleaire elektriciteitsproductie steeg sterk (+58% t.o.v. 1990). De nucleaire productie nam toe met 18% over deze periode. Kernenergie blijft de belangrijkste productiemethode met een aandeel van 45%, gevolgd door gas (39%) en vaste brandstoffen (11%). Het aandeel van afval en hernieuwbare energiebronnen kende sinds 2004 een forse stijging en komt uit op net geen 4%.

Het **netto ontwikkelbaar vermogen** is het maximale vermogen dat gedurende een langere periode continu kan

11.42 Elektriciteitsproductie

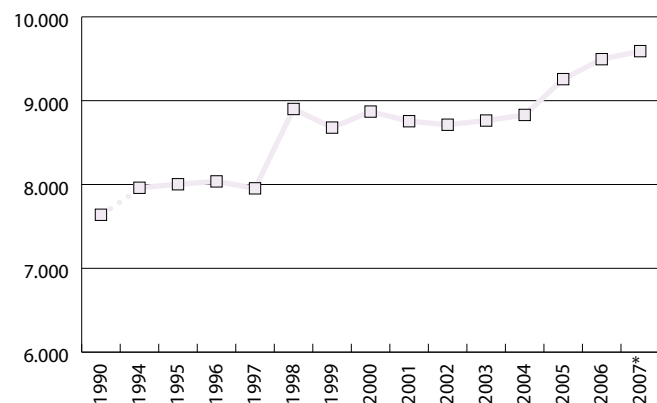
Aandeel van de energiedragers in de netto elektriciteitsproductie, in GWh, van 2003 tot 2007.

*: voorlopige cijfers; exclusief zelfproducenten; afval wordt volledig toegekend (zowel hernieuwbaar deel als niet-hernieuwbaar deel).
Bron: Energiebalans VITO.

11.43 Netto ontwikkelbaar vermogen

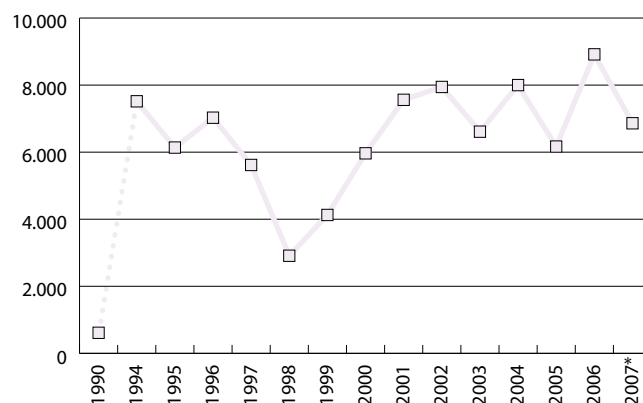
Evolutie van het netto ontwikkelbaar vermogen, in MWe, van 1990 tot 2007.

*Voorlopig cijfer.
Bron: Energiebalans VITO.

11.44 Netto invoer elektriciteit

Evolutie van de netto-invoer van elektriciteit, in GWh, van 1990 tot 2007.

*Voorlopig cijfer.
Bron: Energiebalans VITO.

worden geproduceerd. Dit netto ontwikkelbaar vermogen is sterk toegenomen in de jaren negentig. Ook de jongste jaren was er een duidelijke toename, +8,6% sinds 2004. Dit is hoofdzakelijk dankzij het in gebruik nemen van enkele nieuwe stoom- en gasturbines.

Om aan de vraag te voldoen die niet gedekt is door de productie op Vlaams grondgebied is er een **invoer van elektriciteit** vanuit de andere gewesten of het buitenland. In 2007 daalde de netto-invoer sterk met 23%. Het aandeel van deze invoer in de totale elektriciteitsconsumptie in Vlaanderen schommelde de voorbije jaren tussen de 10 en 15%.

Klimaatverandering

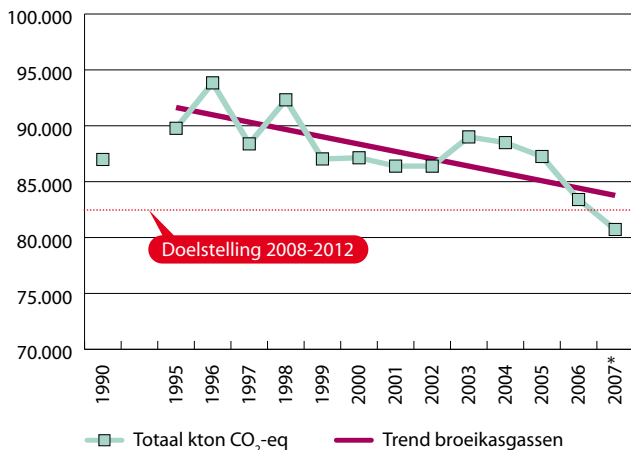
Broeikasgassen

Oplopende **broeikasgasconcentraties** in de atmosfeer zijn verantwoordelijk voor de globale klimaatverandering. Bij de verdeling van de Belgische Kyoto-doelstelling werd afgesproken dat Vlaanderen zijn jaarlijkse emissie van CO₂, CH₄, N₂O en F-gassen (SF₆, HFK's en PFK's) - samen de zogenaamde 'korf van broeikasgassen' - in de periode 2008-2012 met 5,2% moet terugdringen ten opzichte van 1990. De Vlaamse uitstoot van broeikasgassen daalde van bijna 87 Mton CO₂-eq in 1990 tot 80,7 Mton CO₂-eq in 2007, een daling met 7,2% t.o.v. het referentiejaar 1990. Hiermee duikt Vlaanderen voor het eerst onder de Kyoto-doelstelling en wordt de dalende trend van de voorbije jaren verdergezet.

Het belangrijkste broeikasgas is en blijft CO₂. Het komt vooral vrij bij de verbranding van fossiele brandstoffen. In 1990 zorgde dit gas voor 78% van de Vlaamse broeikasgasuitstoot en dit aandeel steeg tot 88% in 2007. CH₄ (methaan) en N₂O (lachgas) zijn beide goed voor een aandeel van ongeveer 5%. De uitstoot van beide broeikasgassen daalde sinds de tweede helft van de jaren '90.

11.45 Emissies van broeikasgassen

Evolutie van de emissies voor de korf van 6 broeikasgassen (CO_2 , CH_4 , N_2O , HFK's, PFK's en SF_6), index basisjaar = 100, van 1990 tot 2007.

*Voorlopige cijfers.

Bron: VMM Emissie Inventaris Lucht, LNE afdeling Lucht, Hinder, Risicobeheer, Milieu & Gezondheid.

De veeteelt is de belangrijkste bron van CH_4 in Vlaanderen, N_2O ontstaat vooral in de bodem na toediening van dierlijke mest of kunstmest. HFK's, PFK's en SF_6 tenslotte vertegenwoordigen ongeveer 1,5% van de Vlaamse broeikasgasuitstoot.

Belangrijke bijdrages in de recente daling zijn ondermeer geleverd door het verhoogde gebruik van WKK-installaties, de toenemende stroomproductie uit hernieuwbare energiebronnen, de maatregelen genomen door de industrie, de zachtere klimatologische omstandigheden en het effect van energiebesparende investeringen in gebouwen.

Uit het Voortgangrapport 2008 van het Vlaams Klimaatbeleidsplan 2006-2012 blijkt dat de uitstoot door de **transportsector** sinds 1990 toegenomen is omwille

van een explosieve groei en toenemend gebruik van het motorvoertuigenpark. De voorbije jaren vertraagde de mobiliteitsgroei. De transportsector was in 2007 verantwoordelijk voor 14,9 Mton CO_2 -eq. Hiermee zit de uitstoot onder het streefdoel van 15,3 Mton CO_2 -eq in 2010, vooropgesteld in het Vlaams Klimaatbeleidsplan 2006-2012.

In de **gebouwensector** zet de afname van het energieverbruik zich verder na de sterke stijging tot 2003. De energiebesparende maatregelen in deze sector en zachtere klimatologische omstandigheden zorgden mee voor deze trendbreuk. In de periode 2004-2007 werd een daling van de emissies met 11,1% gerealiseerd. Hiermee belandden de emissies voor de gebouwen onder het streefdoel van 16,7 Mton CO_2 -eq in 2010.

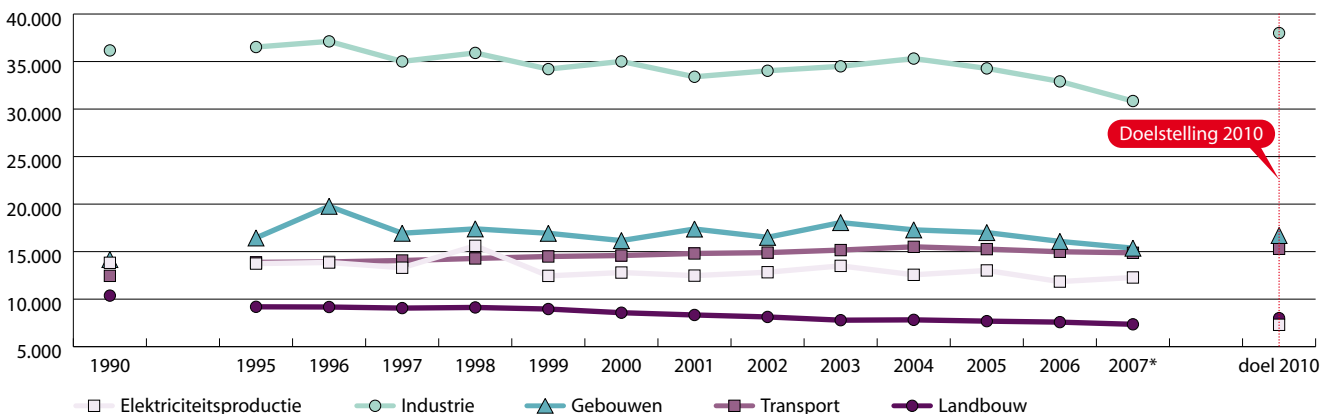
De **elektriciteitsproductiesector** vertoont een sterke daling van de broeikasgasemissies door een lagere inzet van de fossiele elektriciteitscentrales. Deze lagere capaciteit werd opgevangen door onder andere meer binnenlandse groene stroomproductie, een toename van WKK en bijkomende import. In 2010 worden maximaal 7,3 Mton CO_2 -emissierechten toegewezen aan de elektriciteitsproductiesector (incl. nieuwkomers). Voor elke bijkomende ton CO_2 moeten bijkomende emissierechten aangekocht worden.

De emissies in de **industrie** zijn sinds 2004 verder gedaald met bijna 13%. Dit is in belangrijke mate te danken aan een daling van N_2O -emissies. In de sector industrie werd verder nog een grote daling van de F-gassen gerealiseerd. Met 30,8 Mton CO_2 -eq zit de uitstoot van de industrie ruim onder het streefdoel van 37,5 Mton CO_2 -eq in 2010.

In de **landbouw** zet de daling sinds het midden van de jaren 90 zich gestaag voort. De afbouw van de veestapel volgend uit de mestactieplannen ligt hier aan de basis. Ook in de subsector van de glastuinbouw zorgen verschillende maatregelen ervoor dat de CO_2 -emissies uit energiegebruik afnemen. Globaal genomen liggen de emissies in 2007 in de landbouw onder het streefdoel van 7,5 Mton CO_2 -eq in 2010.

11.46 Emissies van broeikasgassen per sector

Evolutie van de emissies voor de korf van 6 broeikasgassen per sector, in kton CO_2 -equivalenten, van 1990 tot 2007.

*Voorlopige cijfers.

Bron: VMM Emissie Inventaris Lucht, LNE afdeling Lucht, Hinder, Risicobeheer, Milieu & Gezondheid.

Eco-efficiëntie van de energiesector

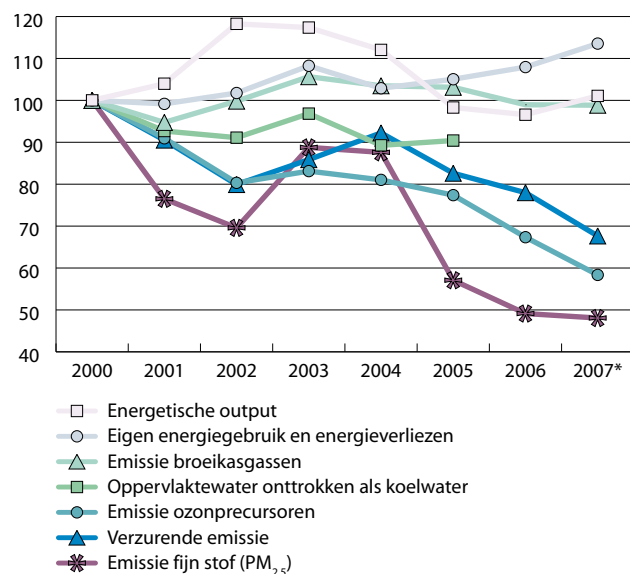
De **eco-efficiëntie** vergelijkt de milieudruk van de energiesector met de hoeveelheid geproduceerde energie bruikbaar voor de eindgebruikers. Ontkoppeling treedt op wanneer de groeisnelheid van een drukindicator lager is dan de groeisnelheid van de activiteitsindicator. De ontkoppeling is absoluut als de groei van de drukindicator nul of negatief is.

De energetische output van de energiesector – de som van de energie-inhoud van zijn eindproducten zoals motorbrandstoffen of elektriciteit – steeg tot 2002 sneller dan het eigen energiegebruik en de energieverliezen bij de transformatie, het transport en de distributie. Deze relatieve ontkoppeling wijst op een rendementsverbetering. Vanaf 2003 treedt echter een omgekeerd fenomeen op. De eigen energieconsumptie en -verliezen van de sector stegen terwijl er minder energie geproduceerd werd. Er is met andere woorden sprake van een rendementsverlies. Raffinaderijen hebben het belangrijkste aandeel in de energetische output (88%). Beide hierboven beschreven curves volgen dan ook sterk het verloop van de activiteit en het energiegebruik en -verlies van de raffinaderijen.

Ten opzichte van 2000 is er een absolute ontkoppeling voor de emissies van verzurende stoffen (-32%), ozonprecursoren (-42%) en fijn stof $PM_{2,5}$ (-52%). De emissies zijn sterk afhankelijk van het steenkoolgebruik in elektriciteitscentrales. Ondanks de gunstige evolutie sinds 2003 voor broeikasgassen lagen deze emissies in 2007 slechts 1,2 % lager dan het niveau van 2000.

11.47 Eco-efficiëntie

Evolutie van de eco-efficiëntie van de energiesector, index 2000 = 100, van 2000 tot 2007.

*voorlopige cijfers
Bron: VMM, MIRA.

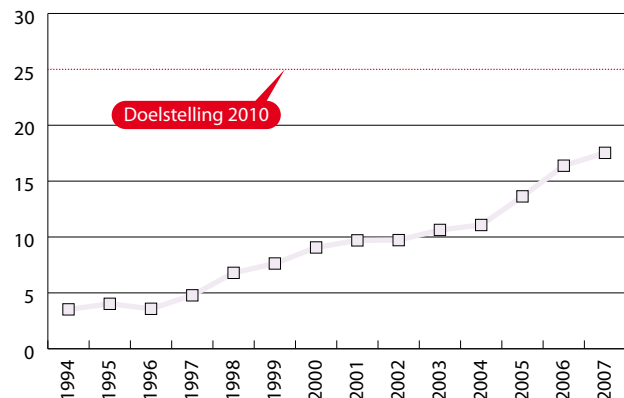
Milieuvriendelijke energieproductie

Milieuvriendelijke elektriciteit is elektriciteit die opgewekt wordt uit hernieuwbare energiebronnen of door een warmtekrachtkoppeling. Groene warmte (o.a. opgewekt via zonneboilers) en biobrandstoffen zijn eveneens milieuvriendelijke energievormen.

Het Vlaamse Regeerakkoord en de Beleidsnota Energie en Natuurlijke Rijkdommen 2004-2009 ambiëren tegen 2010 een kwart van de elektriciteit milieuvriendelijk op te wekken: 6% uit groene stroom en 19% uit warmtekrachtkoppeling. Recent engageerde de Vlaamse Regering zich om de doelstelling voor groene stroom te verhogen van 6% in 2010 naar 13% in 2020.

11.48 Aandeel milieuvriendelijke elektriciteit

Evolutie van het aandeel elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen en WKK, in %, van 1994 tot 2007.

Bron: VEA, VITO.

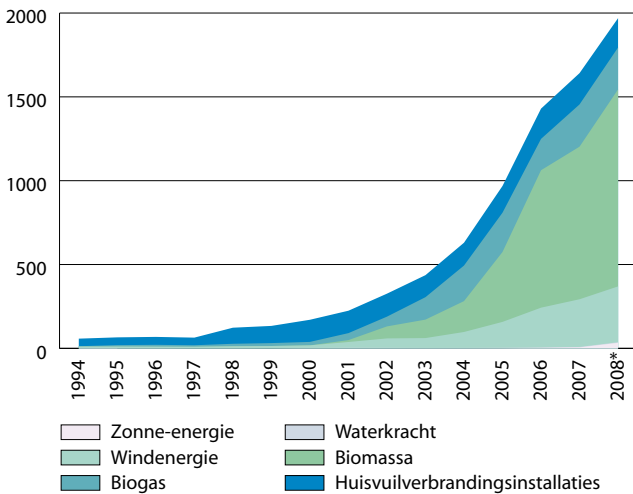
Groene stroom

Groene stroom is elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen. Sinds 2005 kent de groenestroomproductie in Vlaanderen een sterke groei. De groenestroomproductie gebeurde in 2008 voornamelijk op basis van biomassa, biogas en de organische fractie van het restafval (huisvuilverbrandingsinstallaties), die samen een aandeel van 81% in de productie hadden. De overige groene stroom kwam voornamelijk uit windenergie, met een aandeel van 17%. Vooral de productie op basis van biomassa kende de voorbije jaren een stevige groei.

In 2008 werd 1.997 GWh groene stroom geproduceerd. Dit komt overeen met 3,3% van het bruto elektriciteitsverbruik. De prognoses tot 2010 geven aan dat verwacht mag worden dat met de huidige beleidsmaatregelen de doelstelling opgenomen in het Vlaamse Regeerakkoord (6% van het elektriciteitsverbruik) kan worden gerealiseerd.

11.49 Productie groene stroom

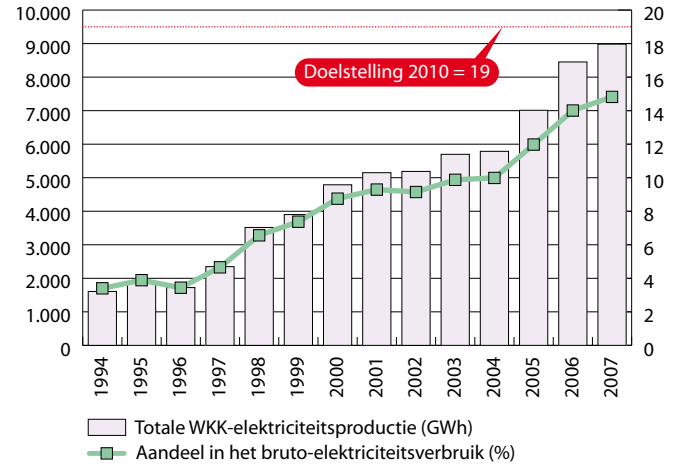
Evolutie van de productie van groene stroom, in GWh, van 1994 tot 2008.

*Voorlopig cijfer op basis van de groenestroomcertificaten toegekend door de VREG in 2008.
Bron: VEA.

11.51 Warmtekrachtkoppeling

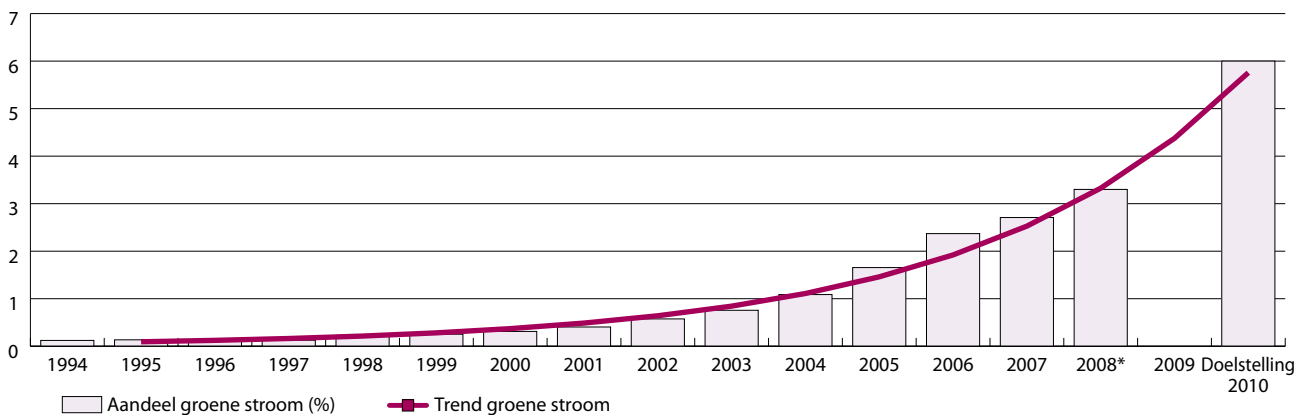
Evolutie van de totale WKK-elektriciteitsproductie, in GWh (linkerschaal) en het aandeel ervan in het bruto-elektriciteitsverbruik, in % met doelstelling 2010 (rechtsschaal), van 1994 tot 2007.

Bron: VITO.

11.50 Aandeel groene stroom

Evolutie van het aandeel groene stroom in het totale bruto binnenlands elektriciteitsverbruik, in % met doelstelling 2010, van 1994 tot 2008.

*Voorlopig cijfer op basis van de groenestroomcertificaten toegekend door de VREG in 2008 en een raming van het bruto binnenlands elektriciteitsverbruik. Dit aandeel verschilt van het aandeel op basis van de groenestroomcertificatendoelstelling.
Bron: VEA, VITO.

Warmtekrachtkoppeling

Een **warmtekrachtkoppeling** (WKK) produceert zowel warmte als elektriciteit. In vergelijking met de gescheiden opwekking van elektriciteit (in centrales) en van warmte (in conventionele ketels) levert dit een belangrijke energiebesparing op. Een kwalitatieve WKK bespaart op die manier minstens 10% energie (volgens art. 12 punt 2 van de Europese Richtlijn 2004/8/EG).

Het WKK-certificatensysteem is vanaf 2005 in werking getreden en heeft een duidelijke impuls aan de WKK-

elektriciteitsproductie gegeven. In 2007 was er in Vlaanderen in totaal 1.634 MWe aan WKK's opgesteld, 52 Mwe meer dan in 2006. Iets meer dan de helft daarvan (861 Mwe) betrof kwalitatieve WKK-installaties.

Alle WKK-installaties samen produceerden in 2007 voor 8.983 GWh elektriciteit of 15% van het bruto-elektriciteitsverbruik, een stijging met 6% ten opzichte van 2006. De prognoses tot 2010 geven aan dat met de huidige beleidsmaatregelen de doelstelling van het Vlaamse Regeerakkoord (19% van de elektriciteitsleveringen) kan worden gehaald.

Biobrandstoffen

Biobrandstoffen worden gewonnen uit plantaardig of dierlijk materiaal. Bij biobrandstoffen van de eerste generatie gaat het dan meestal om voedselgewassen zoals koolzaad, maïs, graan en suikerbiet. Biobrandstoffen die niet aan voedsel gerelateerd zijn, worden meestal de tweede generatie genoemd. Deze worden gemaakt uit speciaal daarvoor geteelde energiegewassen, oneetbare gedeelten van voedselgewassen, houtsnippers, stro of afval.

Voertuigen kunnen volledig op biobrandstof rijden (pure plantaardige olie) of de biobrandstof kan bijgemengd worden in traditionele diesel en benzine. Een Europese Richtlijn stelde aan de lidstaten een aandeel voor van 2% biobrandstoffen in de totale hoeveelheid verbruikte transportbrandstoffen (diesel en benzine) tegen 2005 en een aandeel van 5,75% tegen 2010. Recent heeft Europa hier nog de doelstelling van minstens 10% hernieuwbare energie – biobrandstoffen, groene stroom en waterstof gewonnen uit hernieuwbare energiebronnen – over alle transportmodi heen tegen 2020 aan toegevoegd.

Over het verbruik van biodiesel, biobenzine (bio-ethanol) en pure plantaardige olie bestonden er tot voor kort geen cijfergegevens op Vlaamse schaal. Er wordt sinds 2007 wel biodiesel in bijgemengde vorm op Belgisch grondgebied verstrekt door een aantal brandstofdistributeurs. In 2007 werd er zo 107.592 m³ biodiesel op de Belgische markt gebracht (1.901 TJ). Het aandeel biodiesel ten opzichte van de totale hoeveelheid transportbrandstoffen voor wegvervoer in Vlaanderen bedraagt dan 1,1% in 2007.

Rationeel energiegebruik

Industriële inrichtingen met een totaal jaarlijks primair energieverbruik van minstens 0,1 PJ krijgen sinds 2004

via het besluit energieplanning eisen opgelegd inzake energie-efficiëntie. Het zijn echter vooral de vrijwillige instrumenten zoals het **benchmarking- en auditconvenant** - die verder gaan dan deze milieuwetgeving - die de bedrijven aanzetten tot een efficiënt energiegebruik. 182 vestigingen met een jaarlijks primair verbruik van minstens 0,5 PJ of die onder de Europese richtlijn verhandelbare emissierechten vallen, zijn sinds 2002 getreden tot het benchmarkingconvenant. Zij verbinden zich ertoe om ten laatste in 2012 de wereldtop op het gebied van energie-efficiëntie te bereiken. Daarnaast engageden zich ook nog eens 231 vestigingen in het kader van het auditconvenant (opgestart in 2005) tot de uitvoering van een audit op basis waarvan er rendabele investeringen moeten worden uitgevoerd.

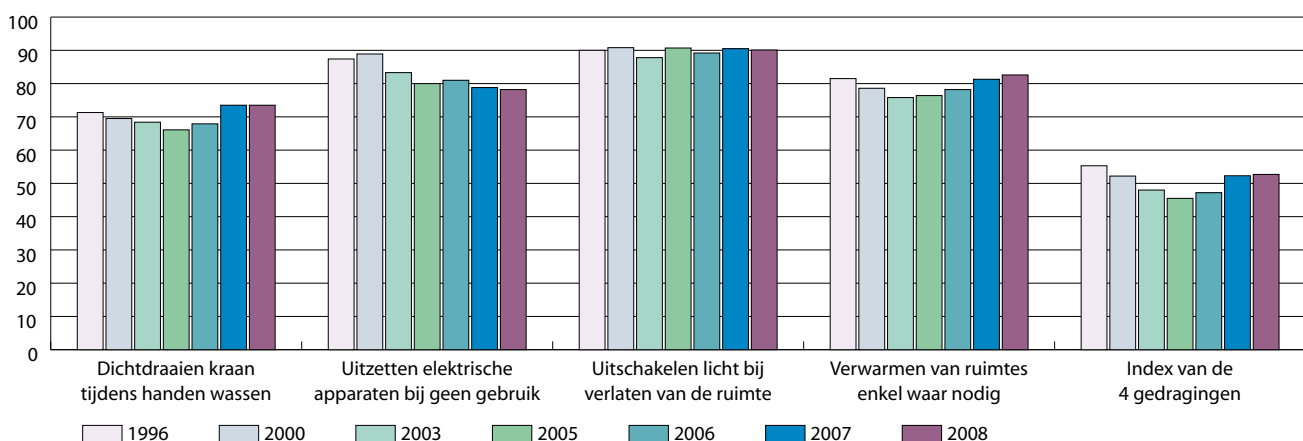
De convenanten bestrijken samen 93% van het totaal primair industrieel energiegebruik in Vlaanderen (inclusief raffinaderijen en cokesproductie), waarvan circa 80% voor het benchmarkingconvenant. In 2007 werd door de bedrijfsvestigingen in het benchmarkingconvenant iets meer dan 5% energie bespaard in vergelijking met het primair verbruik in 2002, terwijl de productie tegelijk met 5% toenam. Dit resulteerde in een vermeden uitstoot van 2,42 megaton CO₂. In 2006 werd in het kader van het auditconvenant een besparing gerealiseerd van 4,7% energieverbruik, wat een vermeden uitstoot opleverde van 47 kiloton CO₂ in vergelijking tot 2005.

Indien de inspanningen worden volgehouden, is de verwachting dat voor de vestigingen van het benchmarkingconvenant in 2012 de energie-efficiëntie met meer dan 7% verbeterd zal zijn ten opzichte van 2002. Voor de vestigingen van het auditconvenant is er zicht op een verbetering van de energie-efficiëntie van 10% in 2010 ten opzichte van 2005.

Voor de nieuwbouw en vergunde renovatie van gebouwen ging op 1 januari 2006 de **energieprestatieregeling** van start waarbij eisen worden opgelegd rond

11.52 Zuinig gedrag

Aandeel van de Vlamingen dat zegt (bijna) altijd of dikwijls zuinig gedrag te vertonen, in %, van 1996 tot 2008.

Index: aandeel dat minstens 'dikwijls' heeft geantwoord op de 4 stellingen.
Bron: SCV-survey.

thermische isolatie en energieprestatie. Op 1 januari 2010 worden de eisen verstrengd.

Bij de huishoudens zijn nog enorme energiebesparingen mogelijk. Particulieren worden op verschillende manieren gestimuleerd om hun energieverbruik te beperken, zoals door middel van fiscale voordelen en premies. Het Energierenovatieprogramma 2020 werd gelanceerd met als doelstelling dat iedere Vlaming in 2020 over een energiezuinige woning beschikt.

Sinds enkele jaren laat het Vlaams Energieagentschap tweejaarlijks een marktonderzoek verrichten naar de houding, de kennis, het handelen en de voornemens van de Vlaamse huishoudens inzake het eigen energiegebruik en het Vlaams energiebeleid.

Uit de enquête van 2008 blijkt dat het energiebewustzijn alomtegenwoordig en stijgende is. 94% vindt energiebesparing belangrijk. Toch gaat niet iedereen die energiebesparing belangrijk vindt ook zuinig om met energie. Slechts 65% zegt zuinig of heel zuinig te werk te gaan, wat nauwelijks een verbetering is tegenover 2005. Gemakzucht of comfort liggen het vaakst aan de basis van minder zuinig gedrag. De financiële kant van de zaak is de belangrijkste motivator. Het milieu wordt ook nog door een heel aantal mensen genoemd, maar pas in tweede instantie. Het financiële is de eerstgenoemde reden voor 85%, het milieu voor slechts 12%.

Toch zijn er verschillende zaken die de Vlamingen beter ter harte nemen om energie te besparen, zoals het lager zetten van de verwarming en het nemen van een douche i.p.v. een bad. Tegelijkertijd is er een evolutie naar meer toestellen in huis. Het komt er op aan de aankoop en het gebruik hiervan verstandig te houden: slechts 45% let steeds op het verbruiklabel bij het aankopen van een toestel.

Dubbelglas is de best ingeburgerde isolatievorm. Maar er zijn nog steeds 29% woningen met uitsluitend enkel of gedeeltelijk enkel glas. Ook vloer-, dak- en buitenmuurisolatie vertonen een positieve trend al is er op elk vlak nog veel werk aan de winkel. Een vijfde is van plan om binnen de komende vijf jaar een energiezuinige verwarmingsketel te installeren. Ook het aanbrengen van dubbelglas en dakisolatie staat voor ongeveer één tiende van de Vlamingen op het programma. Voorlopig denken nog niet te veel mensen aan airconditioning in huis.

Eén Vlaming op drie is er van overtuigd dat zijn of haar gezin minder energie verbruikte in de voorbije 10 jaar. In 2005 had slechts een kwart dit gevoel. De redenen die aangehaald worden hebben te maken met alledaagse handelingen en zuinigere toestellen en lampen. Het gemiddelde verbruik dat de respondenten aangeven is inderdaad lager dan in 2005.

Uit de survey Sociaal-culturele verschuivingen blijkt dat 'zuinig gedrag' tussen 1996 en 2005 afnam. Sedertdien is hierin een kentering merkbaar. Vooral het dichtdraaien van de kraan tijdens het handen wassen en het verwarmen van ruimtes enkel waar nodig, zitten terug in de lift. Het uitzetten van elektrische apparaten wanneer ze niet gebruikt worden, kent dan weer een dalend verloop. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

- Anoniem (2008). Lozingen in de lucht 1990-2007. Vlaamse Milieumaatschappij, Erembodegem.
- Anoniem (2008). Luchtkwaliteit in het Vlaamse Gewest – 2007. Vlaamse Milieumaatschappij, Erembodegem.
- Anoniem (2008). Water- en waterbodempkwaliteit – Lozingen in het water – Evaluatie saneringsinfrastructuur 2007. Vlaamse Milieumaatschappij.
- Beyst, V., Pauwels, G., Beleving van geluidshinder in Vlaanderen, SVR-Rapport 2009/2.
- Eindrapport: Uitvoeren van een schriftelijke enquête ter bepaling van het percentage gehinderden door geur, geluid en licht in Vlaanderen. SLO2-meting. In opdracht van de Vlaamse overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie. Significant Gfk.
- Sioen, G., Roskams, P., Coenen, S., 2008. Bosvitaliteitsinventaris 2007. Resultaten van de kroonbeoordelingen in het bosvitaliteitsmeetnet. INBO.R.2008.16. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Actualisatie Milieubeleidsplan 2003-2007 voor de periode 2008-2010.
- OVAM (2008) Inventarisatie huishoudelijke afvalstoffen 2007, OVAM, Mechelen, november 2008.
- OVAM (2008). Bedrijfsafvalstoffen. Cijfers en trends voor productie, verwerking, OVAM, Mechelen, december 2008.
- OVAM (2008) Afvalpreventie in Vlaanderen – stand van zaken & indicatoren, OVAM, Mechelen, december 2008.
- Vlaamse Regering, Beleidsbrief Leefmilieu en Natuur 2009, ingediend door mevrouw Hilde Crevits, Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, oktober 2008.
- Vlaamse Regering, Beleidsnota Leefmilieu en Natuur 2004-2009, beleidsnota neergelegd door Kris Peeters, minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, december 2004.
- VLM, Voortgangsrapport mestbank 2008 betreffende het mestbeleid in Vlaanderen.
- Dumortier M., De Bruyn L., Hens M., Peymen J., Schneiders A., Turkelboom F., Van Daele T. en Van Reeth W. 2008. Natuurindicatoren 2008. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, INBO.M.2008.5, Brussel.
- Aernouts K., Jaspers K., Renders N., Energiebalans Vlaanderen 2007: voorlopige schatting, VITO, maart 2009.
- Vlaams Minister van Openbare werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, Het klimaat verandert. U ook? Vlaams Klimaatbeleidsplan 2006-2012.
- Vlaams Minister van Openbare werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, Voortgangsrapport 2008 van het Vlaams Klimaatbeleidsplan 2006-2012.
- Vlaams Parlement, Beleidsbrief Energie, beleidsprioriteiten 2008-2009, ingediend door mevrouw Hilde Crevits, Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, oktober 2008.
- Vlaamse Regering, Beleidsnota Energie en Natuurlijke Rijkdommen 2004-2009, beleidsnota neergelegd door Kris Peeters, minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, oktober 2004.

Energiebewustzijn en –gedrag van de Vlaamse huishoudens 2008, enquête door TNS Dimarso in opdracht van het Vlaams Energieagentschap.
MIRA-T 2008, Indicatorrapport (2009) Marleen Van Steertegem (eindred.), Milieurapport Vlaanderen, Vlaamse Milieumaatschappij.

Websites

Vlaamse Milieumaatschappij (VMM): www.vmm.be
Milieurapport Vlaanderen, VMM (MIRA): www.milieurapport.be
Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM): www.ovam.be
Instituut voor natuur- en bosonderzoek (INBO): www.inbo.be
Natuurindicatoren (INBO/NARA): www.natuurindicatoren.be
Intergewestelijke cel voor het Leefmilieu (IRCEL/CELINE): www.irceline.be
Vlaamse Landmaatschappij (VLM): www.vlm.be
Milieubeleidsplan 2003-2007: www.milieubeleidsplan.be
Milieubeleidsplan 3+ (2008-2010): www.milieubeleidsplan.be
Mira-rapporten: www.milieurapport.be/nl/publicaties
Eurostat
Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV): <http://dov.vlaanderen.be>
European Environment Agency (EEA): www.eea.europa.eu/
Algemene Directie Statistiek: <http://statbel.fgov.be>
Watertoets: www.watertoets.be
Het energie- en milieu-informatiesysteem van het Vlaamse Gewest (EMIS): www.emis.vito.be
Vlaams Energieagentschap: www.energiesparen.be
Vlaamse Reguleringsinstantie voor de elektriciteits- en gasmarkt: www.vreg.be
Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO): www.vito.be
Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
Vlaamse klimaatconferentie: www.lne.be/themes/klimaatverandering/klimaatconferentie

DEFINITIES

Dioxines: verzamelnaam voor zo'n 210 verschillende scheikundige stoffen. 17 van de 210 zijn uiterst giftig en worden omschreven als de "dirty seventeen". Elk van deze 17 verbindingen heeft een verschillende toxiciteit die omgerekend wordt naar één toxiciteitsequivalent (TEQ).

Persistente Organische Polluenten (POP's): verzamelnaam voor een uitgebreide groep van organische stoffen die zeer moeilijk afgebroken worden. Deze stoffen zijn schadelijk voor de gezondheid en zijn meestal vetoplossend zodat ze zich opstapelen in het vetweefsel van levende wezens.

Biochemisch zuurstofverbruik: hoeveelheid zuurstof per liter verontreinigd water die micro-organismen nodig hebben om de afbreekbare organische stoffen af te breken.

Biotisch: uit levende organismen bestaand.

Abiotische factor: factor die te maken heeft met de niet-levende natuur.

Depositie: hoeveelheid van een stof of een groep van stoffen die uit de atmosfeer neerkomen in een gebied.

Terrestrisch: horend bij of aangepast aan het leven op het land.

VLAREM: Vlaams Reglement betreffende de milieuvergunning

Ecosysteem: dynamisch (veranderend) complex van levensgemeenschappen van planten, dieren en micro-organismen en hun niet-levende omgeving, die in een onderlinge wisselwerking een functionele eenheid vormen, zoals bossen, heides en soortenrijke graslanden.

Natuurverwevingsgebieden: Het beleid in natuurverwevingsgebieden is gericht op de handhaving en ontwikkeling van bepaalde natuurwaarden, waarbij andere functies dan natuur (zoals landbouw, bosbouw, militair domein en drinkwaterwinning) nevens geschikt zijn.

Natuurverbindingsgebieden: gebieden die ongeacht hun oppervlakte van belang zijn voor de migratie van planten en dieren tussen de gebieden van het VEN of natuurreservaten en die strook- of lijnvormig zijn met een aaneenschakeling van kleine landschapselementen.

Groene gewestplanbestemming: gewestplanbestemming die overeenstemt met deze van bosgebied, natuurgebied, parkgebied of bufferzones.

Lichtgroene gewestplanbestemming: gewestplanbestemming die overeenstemt met deze van agrarische gebieden met ecologisch belang, met landschappelijke waarde of met bijzondere waarde; valleigebied of brongebied.

Habitat: land- of waterzone met bijzondere geografische, abiotische of biotische kenmerken, die zowel natuurlijk als halfnatuurlijk kan zijn, waarin een bepaalde soort leeft.

Kritische last: maximaal toelaatbare depositie per eenheid van oppervlakte voor een bepaald ecosysteem zonder dat er op lange termijn schadelijke effecten optreden.

Effectief natuurbeheer: de erkende, Vlaamse of bosreservaten en de natuurgebieden met een goedgekeurd beheerplan.

Vismigratie: het zich verplaatsen van vissen van de ene habitat naar de andere.

Bruto binnenlands energieverbruik: primair energieverbruik, verminderd met de internationale scheepvaart- en luchtvaartbunkers.

Primair energieverbruik: hoeveelheid energie die een geografische entiteit nodig heeft om gedurende de bestudeerde periode aan de vraag naar energie te kunnen voldoen. Het primair energieverbruik is gelijk aan de som van de primaire energieproductie en de netto invoer van energie.

Internationale bunkers: geleverde hoeveelheden energiedragers (hoofdzakelijk brandstof) aan zeeschepen of vliegtuigen die naar buitenlandse havens varen of op buitenlandse luchthavens vliegen.

Energie-intensiteit: het bruto binnenlands energieverbruik (in kilogram olie-equivalenten) gedeeld door het bruto binnenlands product (in 1.000 euro, kettingeuros met als referentiejaar 2000).

Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid

DE LAATSTE JAREN krijgt de Vlaamse landbouw, mede onder impuls van Vlaamse en Europese regelgeving, duidelijk een duurzaam karakter. Onder meer door een krimpende veestapel, het dalende kunstmestgebruik en de toegenomen mestverwerking namen de verzurende en vermestende emissies de voorbije jaren flink af. De erosiegevoeligheid van het landgebruik steeg wel licht, dit door de toegenomen teelt van erosiegevoelige gewassen zoals maïs en aardappelen. Een kwart van het budget voor plattelandsontwikkeling werd uitgegeven aan milieumaatregelen.

Het areaal landbouwgrond onder één of meerdere agromilieumaatregelen nam de jongste jaren dan ook flink toe en omvat 18% van het landbouwareaal. Een dalend aantal land- en tuinbouwbedrijven met een vrijwel constant totaal areaal landbouwgrond houdt in dat de resterende bedrijven steeds groter worden. Deze schaalvergroting zal in de toekomst bijdragen tot de economische leefbaarheid van de Vlaamse landbouw. Ook het opleidingsniveau van beginnende land- en tuinbouwers kan hieraan bijdragen. Het aantal laaggeschoolde

starters nam de voorbije jaren sterk af en vandaag de dag heeft ongeveer een kwart van de starters hoger onderwijs gevolgd.

Ondanks het dalend aantal werknemers behoort de Vlaamse landbouwsector tot de meest intensieve van Europa. Vlaanderen bevindt zich dan ook bij de Europese top wanneer de netto toegevoegde waarde per hectare bekeken wordt. De totale Belgische handel in landbouwproducten kent een duidelijk positief handelssaldo. Het aandeel van de uitvoer van landbouwproducten in de totale Belgische handel bedroeg in 2007 bijna 10%. Ruim vier vijfde van de Belgische export van landbouwproducten komt op rekening van Vlaanderen. De verkoop van biologische producten is de jongste jaren sterk toegenomen.

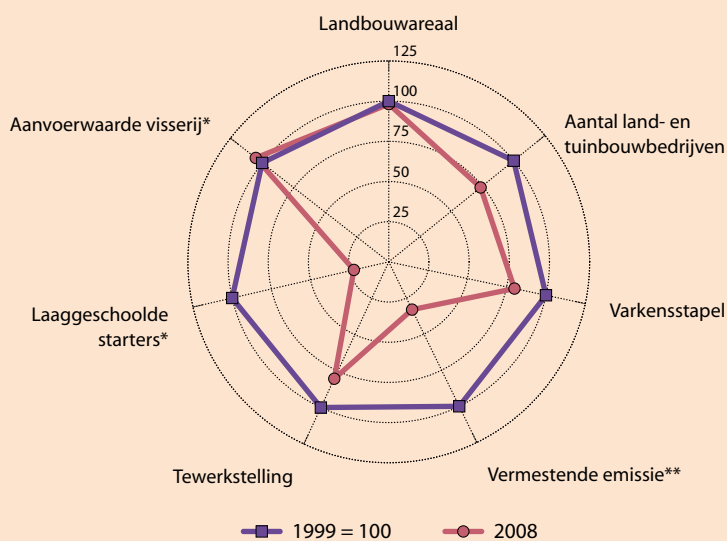
Toch bleven het aantal biologische

producenten en het biologisch areaal in 2008 constant. Niettegenstaande een sterk ingekrompen vissersvloot en ook verminderde aanvoer van vis, bleef de omzet van de visserijsector op peil. Dit door een toename van de gemiddelde visprijs.

Het Vlaamse plattelandsbeleid gaat uit van een duurzame, geïntegreerde en gebiedsgerichte aanpak. De gebiedsgerichte invulling komt tot uiting in de samenwerking met de provinciale besturen. Verder overbrugt het integrale karakter van het beleid de traditionele beleids- en bestuursgrenzen. Er is dus oog voor zowel economische, ecologische als sociaal-culturele aspecten van het platteland.

De voorbije tien jaar is de bevolking op het platteland minder sterk toegenomen dan in het gehele Vlaamse Gewest. De aangroei van het aantal alleen-

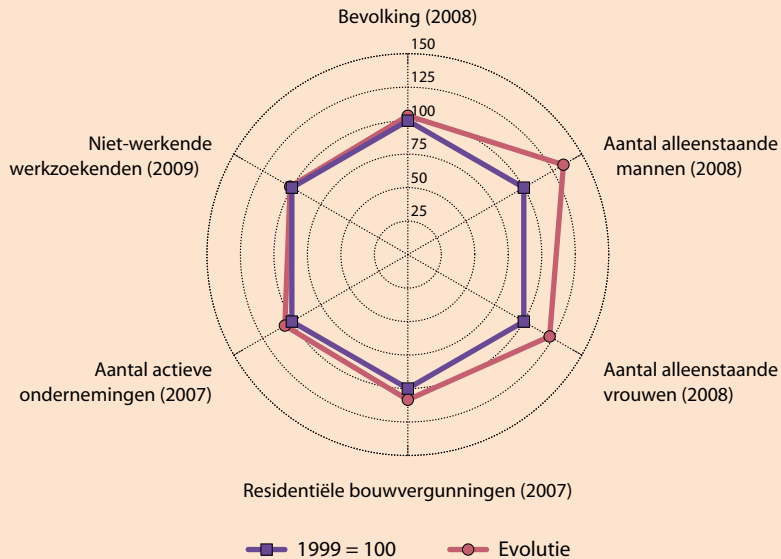
Evolutie in de landbouw- en visserijsector

*1999-2007; **2000-2007

staande mannen en vrouwen was echter groter op het platteland. Ook het aantal residentiële bouwvergunningen kende een sterke stijging. Naast een woon- en leefgebied is het platteland ook een ruimte waarin verschillende economische activiteiten plaatsvinden. Het aantal actieve ondernemingen is sinds 1999 iets sterker toegenomen in de plattelandsgemeenten dan gemiddeld in Vlaanderen. De daling van het aantal niet-werkende werkzoekenden gedurende de periode 1999-2008 verliep er ook sneller. Begin 2009 steeg het aantal werkzoekenden zowel in het Vlaamse Gewest als op het platteland als gevolg van het negatieve economische klimaat. De plattelandsgemeenten telden in de eerste helft van 2009 opnieuw ongeveer evenveel werklozen als in 1999.

Evolutie op het platteland

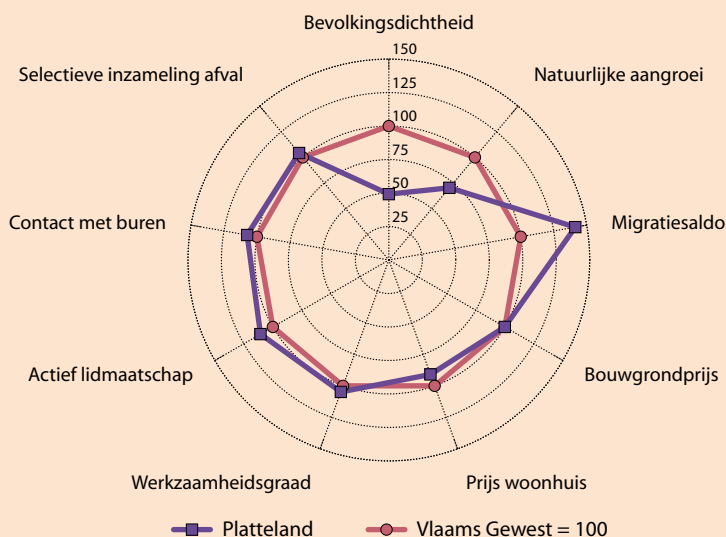

Het platteland wordt gekenmerkt door een uitgesproken positief migratiesaldo. De natuurlijke aangroei is dan weer lager dan gemiddeld. De bevolkingsdichtheid ligt in het gebied een stuk lager dan in de rest van Vlaanderen. Als woongebied blijft het platteland over het algemeen goedkoper. Zo ligt de gemiddelde prijs van een woonhuis er ongeveer 10% lager. De gemiddelde prijs voor een vierkante meter bouwgrond is dan weer even hoog in de plattelandsgemeenten als in de rest van het Vlaamse Gewest. In 1999 waren bouwgronden nog gemiddeld goedkoper op het platteland. Als leefgebied onderscheidt het platteland zich onder meer door een hogere mate van actief lidmaatschap van verenigingen en een frequenter contact met de bureaus.

Wat de arbeidsmarkt betreft, valt op dat het platteland gekenmerkt wordt door een hoge werkzaamheidsgraad. Op gebied van afvalbeleid scoort het platteland zeer goed. Plattelandsbewoners produceren minder restafval dan de doorsnee Vlaming en doen meer aan selectieve inzameling. De doelstellingen met betrekking tot de productie van restafval en de selectieve inzameling van afvalstoffen worden enkel op het platteland en het overgangsgebied nagekomen.

de gemiddelde prijs voor een vierkante meter bouwgrond is dan weer even hoog in de plattelandsgemeenten als in de rest van het Vlaamse Gewest. In 1999 waren bouwgronden nog gemiddeld goedkoper op het platteland. Als leefgebied onderscheidt het platteland zich onder meer door een hogere mate van actief lidmaatschap van verenigingen en een frequenter contact met de bureaus.

Vergelijking van het platteland met het Vlaamse Gewest

de gemiddelde prijs voor een vierkante meter bouwgrond is dan weer even hoog in de plattelandsgemeenten als in de rest van het Vlaamse Gewest. In 1999 waren bouwgronden nog gemiddeld goedkoper op het platteland. Als leefgebied onderscheidt het platteland zich onder meer door een hogere mate van actief lidmaatschap van verenigingen en een frequenter contact met de bureaus.

In Vlaanderen is de land- en tuinbouw sinds lang een hoogproductieve en intensieve sector. Ondertussen sturen de Vlaamse en Europese regelgeving de landbouw echter in de richting van een duurzame landbouw: niet enkel economisch efficiënt maar tegelijk ook ecologisch en sociaal aanvaardbaar. Sinds de jaren negentig verschuift binnen Europa de klemtoon van de kwaliteit van producten naar de kwaliteit van de randvoorwaarden van de productie.

Landbouwstructuur

Landbouwareaal

Bijna de helft van de Vlaamse grondoppervlakte wordt gebruikt door de land- en tuinbouw. Alhoewel er nog steeds productiviteitsverhogingen zijn, en er in Vlaanderen een aanzienlijk deel niet-grondgebonden vee teelt is, blijft nog steeds een behoorlijk **areaal** nodig om de landbouw te kunnen beoefenen. In 2008 nam de landbouw een totale oppervlakte in van 624.742 ha. Weiden, grasland en voedergewassen (vooral maïs) nemen met 60% het grootste aandeel voor hun rekening. Dit illustreert het grote belang van de rundveehouderij in Vlaanderen, op meer dan de helft van de bedrijven worden runderen gehouden. De akkerbouw is goed voor bijna een derde van de beschikbare oppervlakte. De graanteelt vertegenwoordigt het grootste aandeel in het akkerbouwareaal, aardappelen en suikerbieten komen op de tweede en derde plaats. Door de hervorming van het Europees suikerbeleid is het suikerbietareaal sterk gedaald. De tuinbouw tenslotte

neemt slechts 8% in van het areaal, maar staat wel voor bijna een derde van de Vlaamse landbouwomzet. Ruim de helft van het areaal wordt gebruikt voor de groente-teelt, de fruitteelt neemt bijna een derde in en de resterende oppervlakte wordt gebruikt voor de sierteelt.

Veestapel

De **varkenshouderij** is vanuit economisch oogpunt een heel belangrijke sector binnen de Vlaamse land- en tuinbouw. Het aantal varkens bereikte een maximum in 1999 met 7,4 miljoen stuks. Daarna vond tot en met 2004 een sterke daling plaats tot onder de 6 miljoen stuks, waarna een zekere stabilisatie optrad. De afname is vooral een gevolg van het milieubeleid en werd gestimuleerd door de Vlaamse overheid via de opkoopregeling waarbij landbouwers die vrijwillig stopten met de productie van varkensmest op een vergoeding konden rekenen. Ook het aantal varkensbedrijven vertoont de voorbije jaren een sterk dalende tendens. Over de periode 1999-2008 is het aantal varkens (-20%) minder sterk gedaald dan het aantal bedrijven waardoor het gemiddelde aantal varkens per bedrijf sterk toenam. De **pluimveestapel** vertoont een sterke afname sinds eind jaren '90, zowel bij leg- als vleeskippen. In 2008 is het totale aantal teruggevallen tot 74% van het aantal in 1999. Ook hier is er een sterke afname van het aantal bedrijven met als gevolg gemiddeld meer dieren per bedrijf.

Op iets meer dan de helft van de landbouwbedrijven wordt nog **rundvee** gehouden, toch daalt het aantal bedrijven en dieren in deze sector al sinds 1990. De

12.1 Landbouwareaal

Evolutie van het landbouwareaal, in ha en %, in 1990 en van 2000 tot 2008.

		1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Weiden, grasland en voedergewassen	ha	352.702	383.600	393.372	380.849	381.772	372.636	369.881	364.618	361.092	376.750
Akkerbouw, waarvan:	ha	208.811	197.511	181.879	195.274	191.850	203.443	202.700	202.858	204.798	195.676
• granen voor de korrel	%	59,9	54,4	50,5	55,0	55,5	56,1	57,2	58,7	59,1	65,6
• aardappelen	%	17,1	21,5	21,7	19,9	18,6	19,9	19,2	20,1	20,0	19,3
• suikerbieten	%	18,6	17,2	20,0	18,6	17,9	16,3	16,2	15,3	15,3	11,0
Tuinbouw, waarvan:	ha	38.832	47.901	50.744	50.886	52.044	50.263	49.072	50.255	49.599	49.269
• groenten	%	56,2	54,0	56,6	56,3	57,1	55,2	54,8	56,3	56,1	56,0
• fruit	%	31,1	33,4	31,6	31,9	31,3	32,7	32,7	31,4	31,5	31,9
• andere	%	12,7	12,6	11,7	11,8	11,6	12,1	12,4	12,3	12,4	12,1
Overige *	ha	3.551	7.864	9.160	8.877	9.268	7.427	8.031	7.475	6.644	3.047
Totale oppervlakte cultuurgrond	ha	603.896	636.876	635.155	635.886	634.934	633.769	629.684	625.207	622.133	624.742

*Bijna uitsluitend braakland.
Bron: ADSEI.

12.2 Veestapel

Evolutie van de veestapel, in aantal dieren en %, in 1990 en van 2000 tot 2008.

		1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Runderen, waarvan:	N	1.715.772	1.558.075	1.527.221	1.457.226	1.405.675	1.374.090	1.350.304	1.332.923	1.318.654	1.296.354
• melkkoeien	%	26,4	22,0	22,8	23,0	23,4	23,3	22,9	22,5	22,3	22,1
• zoogkoeien	%	6,5	13,0	14,1	14,1	14,3	14,7	15,2	15,5	15,9	16,1
Varkens, waarvan:	N	6.395.797	7.051.094	6.508.442	6.396.910	6.187.650	5.999.029	5.952.518	5.924.171	5.897.632	5.895.092
• biggen	%	27,6	28,7	27,8	27,7	27,5	27,1	27,0	26,9	26,9	26,4
• mestvarkens (vanaf 50 kg)	%	37,7	37,1	40,4	40,6	41,2	42,0	43,1	43,3	43,2	44,2
• zeugen	%	11,0	9,8	10,2	10,1	9,9	9,6	9,5	9,4	9,3	8,7
Pluimvee, waarvan:	N	25.998.165	36.663.318	35.080.834	34.307.950	27.531.400	31.639.165	30.385.744	28.144.820	27.529.203	27.258.391
• vleeskippen	%	57,4	59,0	60,5	60,5	55,0	58,0	58,0	59,0	60,3	61,1
• hennen	%	40,4	39,2	37,2	37,3	42,2	38,0	38,2	38,7	37,4	37,4

Bron: ADSEI.

instelling van de melkquota en de toename van de melkgift per koe enerzijds en het bestaan van een premiestelsel voor zoogkoeien anderzijds hebben bijgedragen tot een duidelijke verschuiving van runderen voor de melkproductie naar vleesveerunderen.

Landbouwbedrijven

Het **aantal land- en tuinbouwbedrijven** blijft fors dalen, terwijl het totale areaal landbouwgrond weinig verandert. De resterende bedrijven worden dus steeds groter. Ze slorpen de kleinere bedrijven of bedrijven zonder opvolger op. Er treedt een voortdurende schaalvergroting op. Ten opzichte van 2000 is de **gemiddelde bedrijfsoppervlakte** reeds met 29% toegenomen tot 20,1 ha.

Economische aspecten

Omzet en toegevoegde waarde

De **eindproductiewaarde** van de land- en tuinbouwsector in 2007 wordt geraamd op bijna 5 miljard euro. Dit

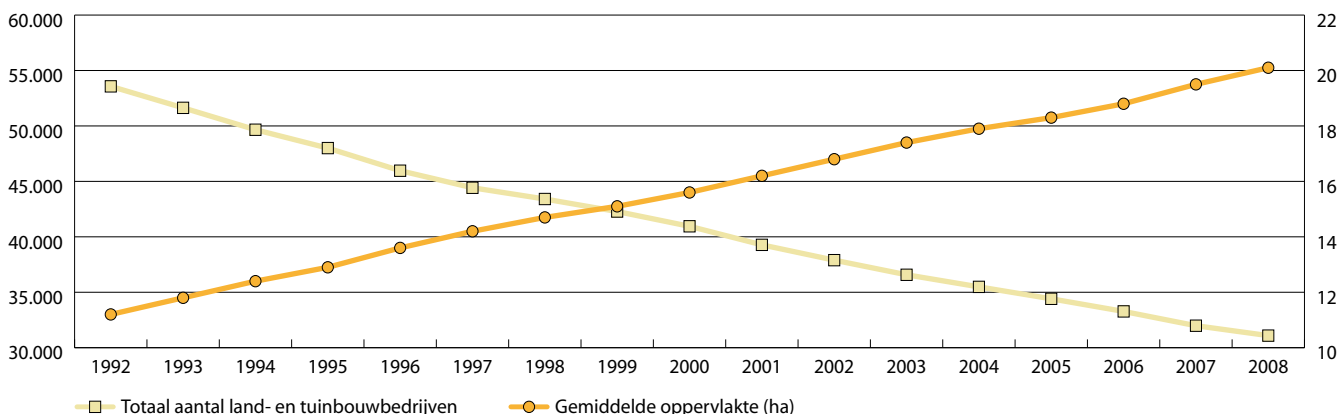
is een stijging van ruim 5% tegenover 2006 en hiermee wordt de hoogste waarde van de afgelopen jaren bereikt. De toename is merkbaar in alle sectoren. De veeteelt is met een aandeel van 58% de belangrijkste subsector, met als drie voornaamste producten varkens- en rundvlees en melk. Met zijn aandeel van 32% komt de tuinbouw op de tweede plaats. Hier vormen groenten het belangrijkste product. De akkerbouw vertegenwoordigde 10% met granen, aardappelen en suikerbieten als voornaamste producten.

Ook het **intermediaire verbruik** kende een toename van 9% tegenover 2006, vooral als gevolg van stijgende veevoeder- en energieprijzen. Als resultaat van beide ontwikkelingen nam de **bruto toegevoegde waarde** met 1% af in vergelijking met 2006.

De intensieve productie van de Vlaamse landbouw leidt tot hoge opbrengsten per hectare. Veehouderij en tuinbouw werken dat in de hand. In 2007 kwam dit omgerekend per hectare voor Vlaanderen neer op een netto toegevoegde waarde van ongeveer 2.320 euro, ongeveer 4 maal het EU15-gemiddelde. Hiermee zit Vlaanderen samen met Nederland, dat trouwens nog flink hoger scoort, aan de Europese top van de productie-intensiteit.

12.3 Land- en tuinbouwbedrijven

Evolutie van het aantal (linkerschaal) en de gemiddelde oppervlakte (rechtsschaal) van de land- en tuinbouwbedrijven, van 1992 tot 2008.

Bron: ADSEI.

12.4 Waardecreatie land- en tuinbouw

Evolutie van de eindproductiewaarde, intermediair verbruik en bruto toegevoegde waarde in lopende prijzen, in miljoen euro, in 1990 en van 1999 tot 2007.

	1990	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*
Totale eindproductiewaarde, waarvan:	4.415	4.155	4.689	4.811	4.527	4.600	4.481	4.493	4.682	4.934
• akkerbouw	375	407	386	473	418	467	434	413	432	506
• tuinbouw	1.312	1.417	1.389	1.359	1.389	1.506	1.331	1.449	1.532	1.560
• veeteelt	2.728	2.331	2.913	2.979	2.720	2.627	2.706	2.632	2.718	2.868
Intermediair verbruik (veevoerders, meststoffen, energie, ...)	2.573	2.725	2.945	3.020	2.914	2.890	2.912	2.964	3.050	3.316
Bruto toegevoegde waarde	1.842	1.430	1.744	1.791	1.614	1.710	1.569	1.529	1.632	1.618
Netto toegevoegde waarde	1.639	1.235	1.518	1.553	1.383	1.481	1.341	1.333	1.464	1.446

*Voorlopige cijfers.
Bron: AMS.

Inkomen

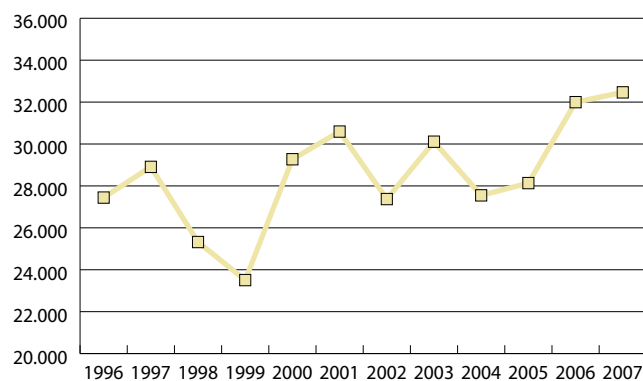
De **netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid** geeft een idee over het inkomen in de landbouwsector. Aan gezien het aantal arbeidseenheden tussen 2006 en 2007 daalde met 2,8%, steeg de netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid toch met 1,5% tot 32.464 euro.

Uit de boekhoudgegevens van een 700-tal land- en tuinbouwbedrijven die deel uitmaken van het Landbouwmonitoringsnetwerk blijkt dat de gemiddelde rentabiliteit van de **landbouwbedrijven** in 2007 met 15% gedaald is ten opzichte van 2006. Het arbeidsinkomen per familiale arbeidskracht (FAK) bedraagt 25.517 euro, wat 67% van het vergelijkbaar inkomen inhoudt. De varkenshouderij en de vleesveesector waren de minst rendabele bedrijfstakken, terwijl de akkerbouw en vooral de melkveesector de hoogste inkomens lieten optekenen.

Bij de **tuinbouwbedrijven** is de rentabiliteit in 2007 sterk toegenomen (+12%). Het arbeidsinkomen per volwaardige arbeidskracht (VAK) bedraagt in 2007 29.827

12.6 Netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid

Evolutie van de netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid, in euro, van 1996 tot 2007.

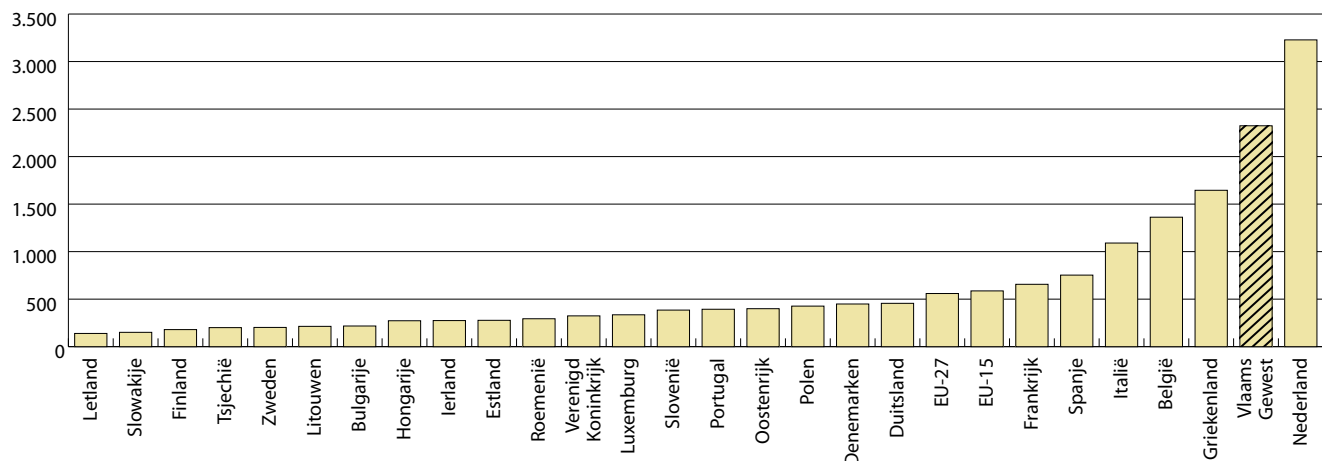

Bron: AMS.

euro (79% van het vergelijkbaar inkomen). Uit een vergelijking van de diverse sectoren blijkt een uitzonderlijk

12.5 Netto toegevoegde waarde per hectare

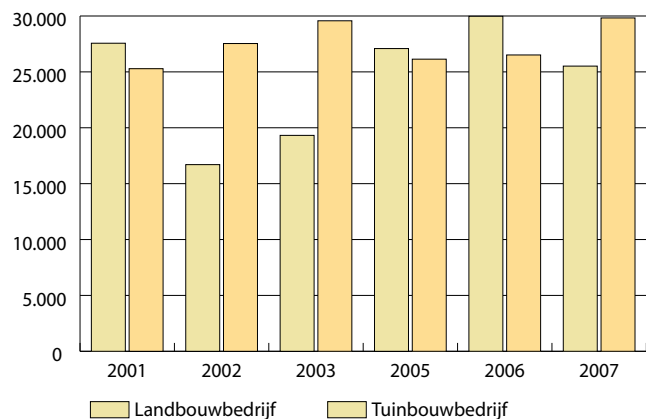
Netto toegevoegde waarde per hectare, in euro, 2007. De berekeningswijze voor de netto toegevoegde waarde is niet volledig hetzelfde voor elk land, deze vergelijking is dus eerder benaderend dan exact.

Bron: AMS, Eurostat.

12.7 Arbeidsinkomen

Evolutie van het arbeidsinkomen voor landbouwbedrijven, in euro per FAK, en tuinbouwbedrijven, in euro per VAK, van 2001 tot 2007.

Bron: AMS.

sterk resultaat van de fruitsector en de zwakke inkomenspositie van de snijbloemenbedrijven en in mindere mate de sector van de glasgroenten.

Landbouwconjunctuurindex

De halfjaarlijkse conjunctuurbarometer werd ontwikkeld om inzicht te krijgen in de economische schommelingen, het ondernemersvertrouwen en de geplande investeringen in de land- en tuinbouwsector. De enquêtes gebeuren bij de bedrijven die deel uitmaken van het Vlaams Landbouwmonitoringsnetwerk. De **conjunctuurindex** van het najaar 2008 duikt onder de nullijn. De daling die in de vorige ronde was ingezet, zet zich dus onverminderd door. Dit is geen verrassing als men kijkt naar de evolutie in de rest van de economie. De enquête werd afgenomen in september 2008, een moment waarop de recessie nog maar net ingang vond. Mogelijks zet deze trend zich in de volgende enquêtes nog even door. Specifiek voor de landbouwsector kan de negatieve trend verklaard worden door de in september nog stijgende energieprijzen, de nog hoge prijzen van de landbouwinputs en de afnemende verkoopprijzen.

12.9 Agrarische handel

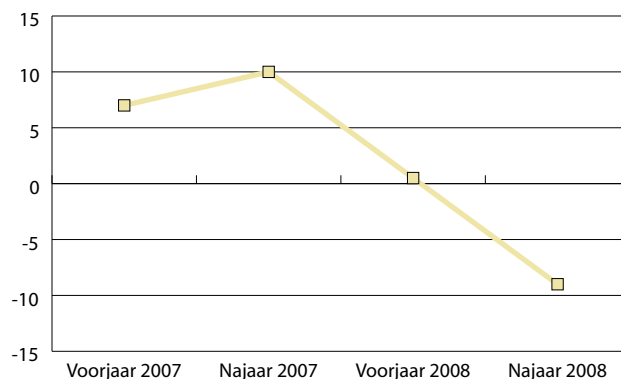
Buitenlandse handel in landbouwproducten per productcategorie, België, in miljoen euro, 2007.

	Invoer	Uitvoer	Saldo
Belgische handel landbouwproducten	26.700	30.000	3.300
• akkerbouwproducten	8.930	9.517	587
• dierlijke producten	4.950	6.521	1.571
• tuinbouwproducten	5.541	5.986	445
• agro-industriële producten*	2.204	3.658	1.454
• andere landbouw- en visserijproducten*	5.101	4.357	-744
Totale Belgische handel	301.500	314.300	12.800

*Agro-industriële producten: meststoffen, bestrijdingsmiddelen en landbouwmaterieel. Andere landbouw- en visserijproducten: vis en andere zeeproducten, oliën, vetten, veevoeders en dranken.
Bron: AMS.

12.8 Landbouwconjunctuurindex

De evolutie van de Vlaamse Landbouwconjunctuurindex, voorjaar 2007–najaar 2008.

De berekening gebeurde op basis van vragen over omzet, productie, personeel en prijzen. De antwoorden werden geëxtrapoleerd naar de totale Vlaamse landbouwpopulatie. De index varieert tussen -100 (landbouwers unaniem negatief) tot +100 (landbouwers unaniem positief).
Bron: AMS.

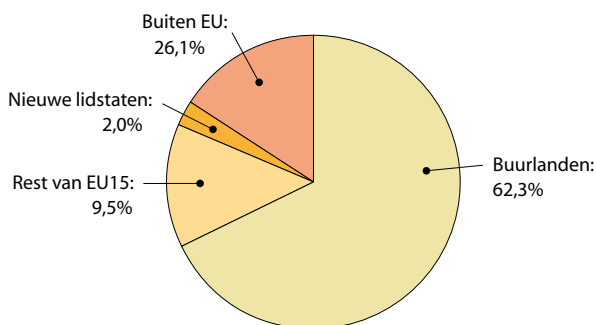
De meeste deelsectoren, behalve de varkenssector en het vleesvee, volgen de trend van de algemene conjunctuurindex en maken een beweging verder naar beneden. Ook bekeken naar bedrijfsgrootte volgen de verschillende categorieën de algemene conjunctuurindex. Kleine bedrijven zijn steeds iets negatiever dan de rest. Mogelijk spelen hier schaalvoordelen bij de grotere bedrijven. Alle leeftijdscategorieën gaan achteruit maar jonge landbouwers zijn duidelijk het meest positief. Landbouwers tussen 50 en 60 zijn het negatiefst. Dit is de groep die meestal nog het hele bedrijf in eigen handen heeft en zich zorgen maakt over de toekomst. Is er een opvolger, kan het bedrijf verkocht worden?

Buitenlandse handel

De totale Belgische handel in landbouwproducten kent een duidelijk positief **handelssaldo**. Zowel in- als uitvoer vertonen de voorbije jaren een stijging. Aangezien de invoer sneller toenam dan de uitvoer is het handelsover-

12.10 Invoer landbouwproducten

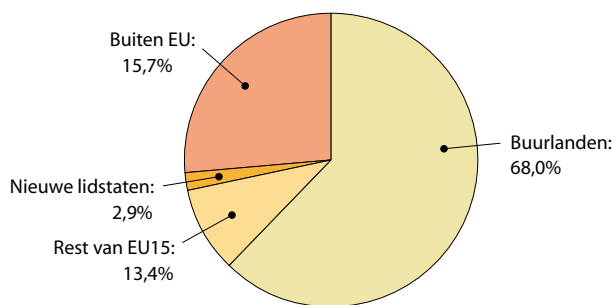
Aandeel van de buurlanden, de overige EU-landen en de niet-EU-landen in de totale invoer van landbouwproducten, in %, 2007.

Bron: AMS.

12.11 Uitvoer landbouwproducten

Aandeel van de buurlanden, de overige EU-landen en de niet-EU-landen in de totale uitvoer van landbouwproducten, in %, 2007.

Bron: AMS.

schot in 2007 gedaald met 2,9% tot 3,3 miljard euro. Het aandeel van de invoer en de uitvoer van landbouwproducten in de totale Belgische handel bedraagt respectievelijk 8,9% en 9,6%. 83% van de Belgische export van landbouwproducten komt op rekening van Vlaanderen.

De **akkerbouwproducten** zorgen voor een Belgisch positief saldo van 587 miljoen euro. Driekwart van de invoer komt uit EU-landen. Van de uitvoer gaat 84% naar een EU-lidstaat.

Ruim 90% van de invoer en de uitvoer van de **dierlijke producten** wordt verhandeld binnen de EU. Dankzij de sterke uitvoer heeft België een handelsoverschot van dierlijke producten van ruim 1,5 miljard euro.

De helft van de ingevoerde **tuinbouwproducten** komt van buiten de EU. Het gaat hierbij hoofdzakelijk om exotisch fruit. De Belgische uitvoer is bijna volledig bestemd voor de EU. Het handelsoverschot voor tuinbouwproducten bedraagt 445 miljoen euro.

Bij de **agro-industriële producten** (landbouwmaterieel, meststoffen en bestrijdingsmiddelen) gebeurt drie kwart van de invoer en de uitvoer met EU-lidstaten. Dat levert België een handelsoverschot op van bijna 1,5 miljard euro.

Ongeveer vier vijfde van de in- en uitvoer van **andere landbouw- en visserijproducten** (vis, schaal- en weekdieren, dranken, oliën, vetten en veevoeders) gebeurt binnen

de EU-grenzen. Hier heeft België een groot handelstekort (-744 miljoen euro). Dat is voornamelijk te wijten aan de negatieve balans van de handel met Frankrijk (wijn) en Nederland (vis, schaal- en weekdieren).

Bijna drie kwart van de Belgische invoer van landbouwproducten komt uit de EU-lidstaten. De buurlanden Nederland, Duitsland, Luxemburg, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk zijn op zich al goed voor 62%, terwijl slechts 2% uit de tien nieuwe lidstaten komt.

De uitvoer laat een gelijkaardig beeld zien: 84% is voor EU-lidstaten bestemd. De buurlanden zijn de grootste afnemers met 68% van de totale uitvoer, 2,9% is bestemd voor de nieuwe EU-lidstaten.

Sociale aspecten van de landbouw

Het aantal **tewerkgestelde personen** in de land- en tuinbouwsector is sinds 2001 met 15% gedaald. In 2008 waren dit nog 61.363 personen.

Het aandeel bedrijfsleiders ouder dan 55 jaar daalde in de jaren negentig maar groeide de jongste jaren weer aan. In 2007 was er evenwel een daling van 2 procentpunt tot 41,5%. Tegelijk steeg het aandeel bedrijfsleiders jonger dan 35 jaar met bijna een procentpunt tot 7,5%, de eerste stijging in meer dan 10 jaar.

12.12 Tewerkstelling

Evolutie van de tewerkstelling in land- en tuinbouwbedrijven, in aantal personen, van 2001 tot 2008.

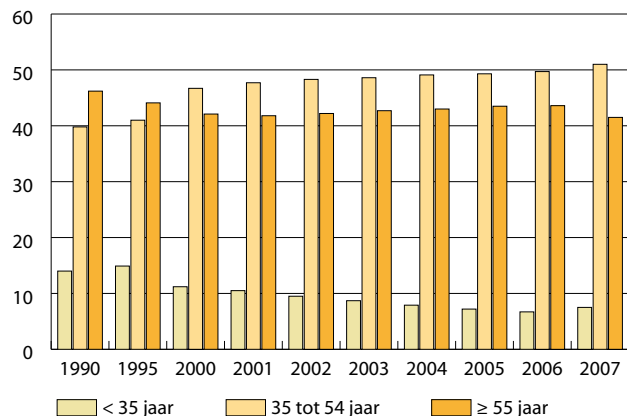
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Regelmatig tewerkgesteld, waarvan:	N	72.066	72.427	70.437	69.536	66.950	64.983	62.511	61.363
• Bestendig (meer dan halftijds)	N	48.168	48.279	46.915	46.303	44.543	43.330	41.680	
– mannen	%	69,1	68,4	68,4	68,4	68,4	68,5	68,6	
– vrouwen	%	30,9	31,6	31,6	31,6	31,6	31,5	31,4	
• Niet-bestendig (minder dan halftijds)	N	23.898	24.148	23.522	23.233	22.407	21.653	20.831	
– mannen	%	58,2	56,6	56,8	56,7	56,9	56,7	56,7	
– vrouwen	%	41,8	43,4	43,2	43,3	43,1	43,3	43,3	
Arbeidsjaareenheden*	N	53.107	52.918	51.574	51.084	49.717	48.114	46.783	

*Een arbeidsjaareenheid komt overeen met een voltijds werkzame persoon (minstens 38 uur per week of 20 dagen per maand).

Bron: ADSEI.

12.13 Leeftijd bedrijfsleider

Evolutie van de leeftijd van de bedrijfsleider van landbouwbedrijven, in % van het totaal aantal bedrijfsleiders, in 1990 en van 2000 tot 2007.

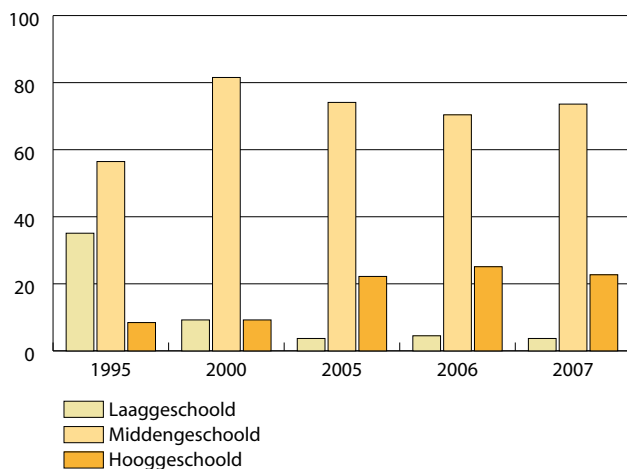
Bron: ADSEI.

Van diegenen die een land- of tuinbouwbedrijf beginnen en steun ontvangen van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds is bijna drie kwart middengeskoold, een kwart heeft hoger niet-universitair of universitair onderwijs gevolgd. In 2007 was slechts 3,7% laaggeschoold.

Sinds 2005 kunnen land- en tuinbouwers een subsidie ontvangen voor het opnemen van een zorgtaak op hun bedrijf (groene zorg). Hiervoor moet de land- of tuinbouwer een zogenaamde zorgboerderij-overeenkomst afsluiten met een voorziening. De Vlaamse landbouw

12.14 Opleiding starters

Evolutie van de opleiding van starters in de land- en tuinbouw die steun gekregen hebben van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds, in % van het totaal aantal starters, van 1995 tot 2007.

Laaggeschoold: maximaal lager secundair onderwijs.
Middengeskoold: hoger secundair onderwijs en de groep die een installatieattest behaalde.
Hooggeschoold: niet-universitair of universitair hoger onderwijs.
Bron: AMS.

staat duidelijk open voor deze vorm van verbreding. In juli 2008 waren er 278 erkende zorgboerderijen en liepen er 504 zorgboerderij-overeenkomsten.

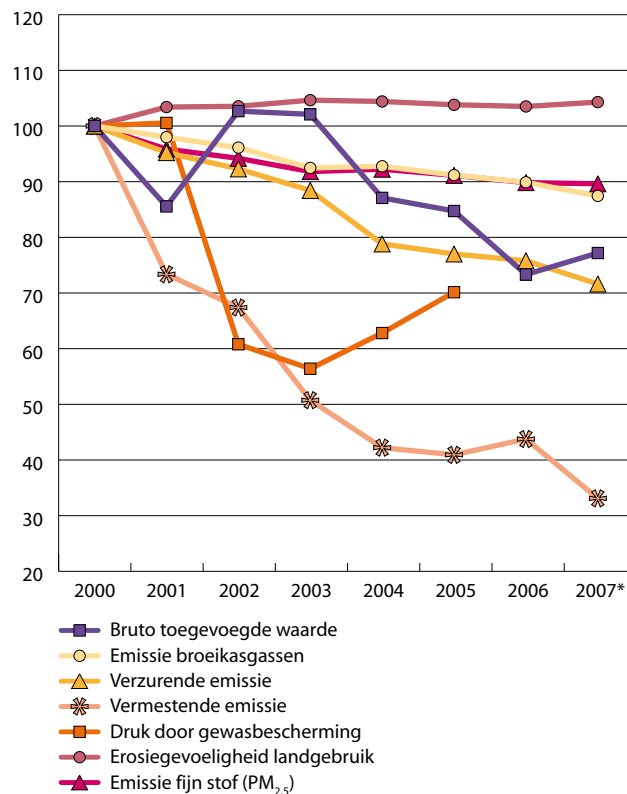
Landbouw en milieu

De milieudruk van de landbouw en de omvang van de activiteiten, uitgedrukt als bruto toegevoegde waarde, nemen af tussen 2000 en 2007. De **eco-efficiëntie** verbetert wanneer per eenheid van activiteit minder milieudruk veroorzaakt wordt. De eco-efficiëntie neemt dus toe voor de verzurende en vermistende emissie. Voor alle andere drukindicatoren blijft de daling achter op dalende landbouwactiviteit, ook de emissie van broeikasgassen.

De **verzurende en vermistende emissie** daalden met 28% en 67% in de periode 2000-2007. Drijvende krachten achter deze daling zijn de krimpende veestapel, het dalende kunstmestgebruik, de toepassing van emissiearme technieken, een geringere nutriënteninhoud van het veevoeder en een toenemende mestverwerking. De krimpende veestapel verklaart eveneens de afname van de **broeikasgasemissie** (-13%). Door de methaanvergisting in de dierlijke spijsvertering komt immers een aanzienlijk deel van de Vlaamse methaanuitstoot op rekening van de landbouw.

12.15 Eco-efficiëntie

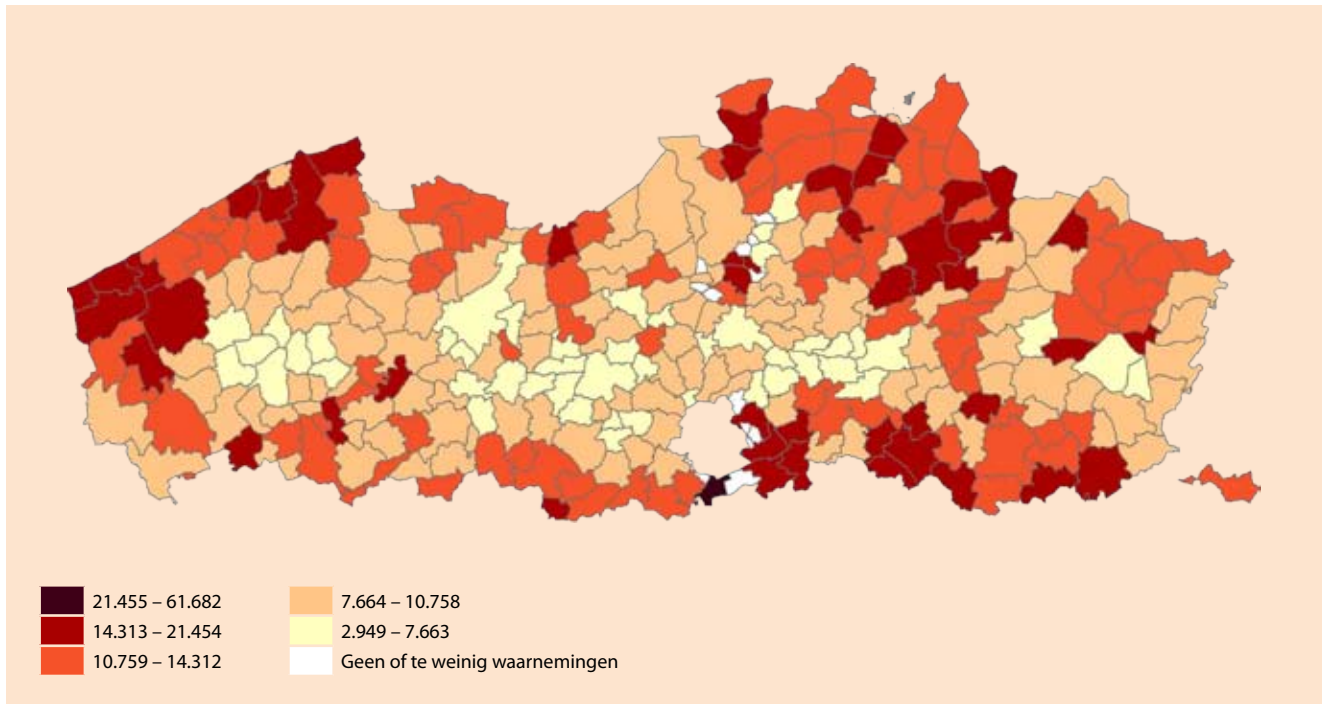
Evolutie van de eco-efficiëntie van de landbouw, index 2000 = 100, van 2000 tot 2007.

*Voorlopige cijfers
Bron: VMM, Mira.

12.16 Rechtstreekse inkomenssteun

Gemiddelde steun uit Pijler I per landbouwer, in euro/landbouwer, 2007.

Bron: AMS, Agentschap voor Landbouw en Visserij.

De emissie van **fijn stof** nam af met 10%. Fijn stof ontstaat bij elke verbranding en is bijgevolg vooral een probleem van serreverwarming en landbouwmotoren. Daarnaast ontstaat ook fijn stof bij bewerking van landbouwgronden. De **erosiegevoeligheid** van het landgebruik steeg met 4% tussen 2000 en 2007 door de teeltkeuze voor meer erosiegevoelige gewassen zoals maïs en aardappelen. Ontbrekend cijfermateriaal verhindert een up-to-date evaluatie van het beleid inzake **gewasbescherming**. De gunstige effecten van het productbeleid, waarbij veel van de meest milieubelastende middelen verboden werden, worden afgezwakt door het stijgende gebruik van slechts enkele middelen zoals flufenoxuron, fenoxycarb en aclonifen.

Landbouwbeleid

Het Vlaamse landbouwbeleid wordt grotendeels bepaald door het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de EU, dat steunt op twee pijlers. De eerste pijler is het markt- en inkomensbeleid. Hieronder vallen onder meer de toeslagrechten, dit wil zeggen directe inkomenssteun, gekoppeld aan voorwaarden zoals het handhaven van goede landbouwpraktijken en het in acht nemen van milieuaspecten en dierenwelzijn. Dit gedeelte wordt volledig door Europa betaald. De tweede pijler omvat het plattelandsbeleid. De Europese plattelandsverordening is verder uitgewerkt in het Vlaams programma voor plattelandsontwikkeling. Deze pijler moet Vlaanderen voor 50 tot 75% zelf financieren.

Rechtstreekse inkomenssteun

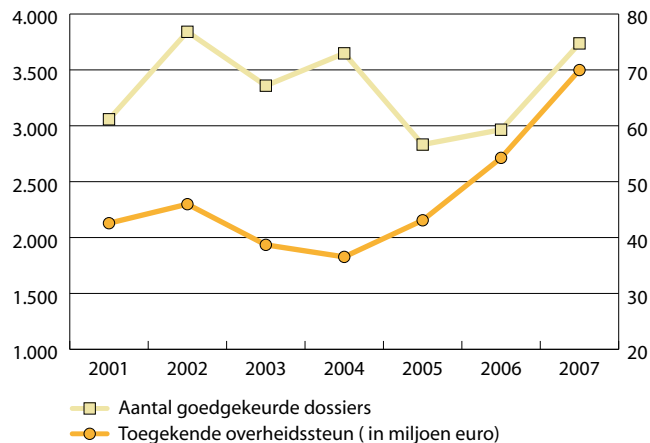
Sleutelement in het vernieuwde Europese landbouwbeleid is de ont koppeling van de rechtstreekse steun. Een groot deel van de **rechtstreekse steun** wordt voortaan losgekoppeld van de productie en wordt in de vorm van een bedrijfstoeslag uitgekeerd. Op die manier worden de landbouwers ertoe aangezet hun productie af te stemmen op de markt en niet langer op criteria die bepalend zijn voor het ontvangen van premies. In 2007 werd in Vlaanderen ongeveer 262,5 miljoen euro aan rechtstreekse steun uitgekeerd aan de landbouwers. De toeslagrechten beslaan hier het grootste aandeel van (bijna 85%). Verder zijn de zoekkoeienpremie en de slachtpremie voor kalveren goed voor respectievelijk 11% en 2% van het totaal. De regio's met een hoge gemiddelde steun per landbouwer komen min of meer overeen met de traditionele akkerbouwgebieden en gebieden met een belangrijke activiteit in melk- en vleesrundvee. De gemiddelde steun is lager in gebieden waar tuinbouw en varkenshouderij belangrijke activiteiten zijn.

Plattelandsontwikkeling

Het nieuwe Vlaamse Programma voor **Plattelandsontwikkeling** voor de periode 2007-2013 (PDPO II) is in grote mate een voortzetting van PDPO I (2000-2006). Het was een bewuste keuze van het beleid om continuïteit te bewerkstelligen. Het is tot stand gekomen in samenwerking met alle socio-economische partners. Het formuleert

12.17 Investeringssteun

Aantal goedgekeurde dossiers (linkerschaal) en toegekende overheidssteun (in miljoen euro) (rechtterschaal) voor de maatregel investeringen in landbouwbedrijven, van 2001 tot 2007.

Bron: AMS.

een uitgebreide visie waarin zowel economische, ecologische als sociale aspecten zijn opgenomen. De totale overheidssteun voor het PDPO II bedraagt 667,5 miljoen euro. Hiervan wordt 66% gedragen door Vlaanderen en het overige deel door de Europese Unie.

Eén van de onderdelen van het PDPO zijn de **investeringen** in de landbouwbedrijven. Een hele reeks investeringen komt in aanmerking voor subsidie waarbij de meeste steun wordt toegekend aan innovatieve, duurzame of minder milieubelastende investeringen. De investeringssteun heeft de vorm van een kapitaalpremie en/of rentesubsidie en wordt verleend door het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF). Sinds 2005 is er een duidelijke toename van de toegekende overheidssteun. Zowel wat goedgekeurde dossiers als toegekende

steun betreft, zijn tuinbouwbedrijven en gemengde bedrijven de belangrijkste bedrijfstypes voor VLIF-investeringsdossiers.

Een kwart van het PDPO-budget gaat naar milieudoelinden, waarvan de **agromilieumaatregelen** het grootste deel voor hun rekening nemen. Deze hebben als doel de landbouwproductie te verzoenen met bepaalde milieu- en natuurdoelstellingen. Er zijn 15 agromilieumaatregelen waarvan 4 (groenbedekking, botanisch beheer, biozeughouderijen en geïntegreerd pitfruit) een uitdovend karakter hebben waardoor er in de nieuwe programmaperiode geen nieuwe contracten meer afgesloten worden. In 2007 is het areaal met 4.187 ha achteruitgegaan tegenover 2006. Dit is vooral te wijten aan de uitdovende maatregelen groenbedekking en pitfruit. Op 18% van de totale landbouwoppervlakte in Vlaanderen werden in 2007 één of meerdere agromilieumaatregelen uitgevoerd.

Biologische landbouw

Het aantal producenten van biologische landbouw en het areaal bleven in 2008 gelijk. In totaal stond 3.492 ha **biologisch areaal** onder controle en de 230 **biologische landbouwbedrijven** bewerkten samen 0,6% van het totale landbouwareaal. Het Europese gemiddelde bedraagt 4,1%. Grasland en bodembedekkers maken 59% uit van het totale bio-areaal. De veestapel nam toe met 2%. Er is opnieuw een groei zichtbaar in het aantal runderen (+21%). Vooral het aantal melkkoeien is toegenomen (+18%). De biologische melkveehouderij kende een jaar van hoge prijzen. Het biologisch melkquotum in Vlaanderen bedroeg 6,1 miljoen liter, en de sector sprak van een jaar met marktevenwicht, met een tendens naar een tekort door de groeiende markt. Het fruit- en groentearaal groeit niet spectaculair, hoewel de vraag naar groenten duidelijk erg groot is als we naar het percentage kopers kijken (36% van de kopers koopt wel eens biogroenten).

12.18 Agromilieumaatregelen

Evolutie van het areaal agromilieumaatregelen in het kader van het programma voor plattelandsontwikkeling, in ha, van 2000 tot 2007.

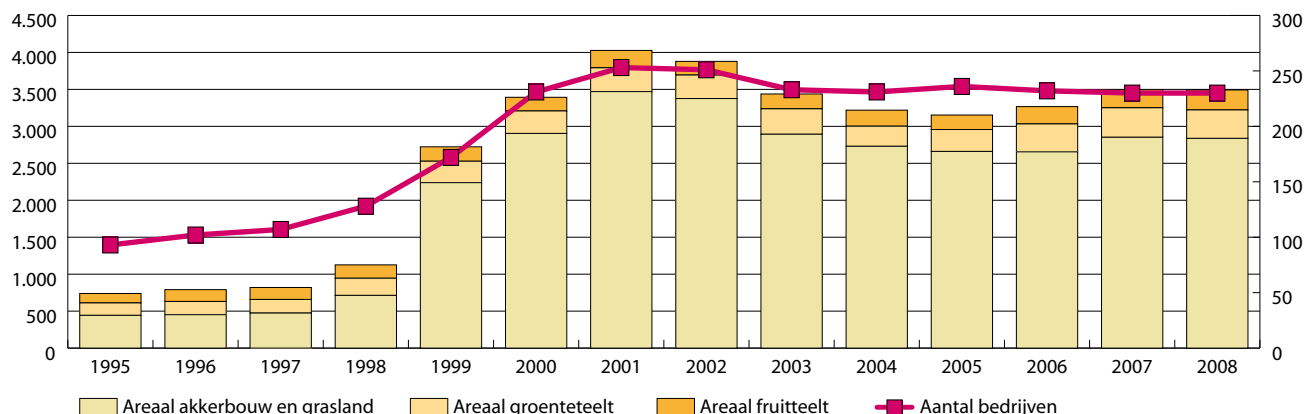
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Groenbedekking	5.655	27.132	34.330	39.582	68.275	72.103	78.031	75.958
Mechanische onkruidbestrijding	151	1.298	2.033	2.627	4.966	5.973	6.207	6.191
Sierteelt	375	344	668	767	748	748	1.102	920
Beheerovereenkomst soortenbescherming	165	251	443	499	620	816	961	732
Beheerovereenkomst perceelsrandenbeheer	35	89	210	308	370	530	1.222	1.204
Beheerovereenkomst kleine landschapselementen*	426	1.183	4.437	5.602	6.486	7.158	7.392	4.634
Beheerovereenkomst botanisch beheer	0	0	0	0	17	81	203	201
Beheerovereenkomst natuur	1.372	1.597	1.726	1.934	2.130	2.628	1.397	1.403
Beheerovereenkomst water	17.526	29.665	32.019	30.709	27.210	27.800	29.300	29.384
Subsidie hoogstammige fruitbomen	0	0	0	0	0	232	388	482
Steun biozeughouderijen	0	0	6	6	6	6	6	6
Hectaresteen biolandbouw	1.350	1.584	1.839	2.861	2.735	2.689	2.645	2.704
Hectaresteen geïntegreerd pitfruit	5.157	8.478	9.408	10.058	6.749	4.941	888	396
Vlinderbloemigen	0	0	0	0	1.057	3.018	4.766	5.751
Beheerovereenkomst erosie	0	0	0	0	0	920	1.736	2.091
Totaal areaal	32.212	71.621	87.119	94.953	121.369	129.643	136.244	132.057
Raming uniek areaal	29.554	65.711	79.930	87.117	111.354	118.945	125.001	121.513

*Bij de kleine landschapselementen (KLE) is de oppervlakte opgegeven van het volledige landbouwperceel dat bij dit KLE hoort, niet enkel de oppervlakte van het KLE zelf.

Bron: AMS.

12.19 Biologische landbouw

Evolutie van het aantal bedrijven (rechterschaal) en areaal (in ha) (linkerschaal) biologische landbouw, van 1995 tot 2008.

Bron: AMS.

De overheid besteedde 3,4 miljoen euro aan de sector in de vorm van onderzoek, promotiecampagnes, subsidiëring en vorming. Dat is 5% meer dan in 2007. 30% daarvan gaat rechtstreeks naar de producent als hectaresteun, investeringssteun en enkele kleinere maatregelen. De toename is hoofdzakelijk toe te schrijven aan extra betalingen voor de Europese promotiecampagnes.

De **verkoop van biologische producten** is sterk toegenomen. De aangegeven omzetten bij de controlebedrijven, die betrekking hebben op de volledige biologische agrovoedingskolom, vertonen een stijging van 34% en het GfK-consumentenpanel spreekt van 25% groei in de consumentenbestedingen. In deze cijfers zit wel een belangrijk deel inflatie doorgerekend. Bij de bereiders is er een belangrijke omzetsijging (+38%) in de verwerking en bewaring van groenten en fruit waar te nemen. Bioproducten zijn gemiddeld 33% duurder dan gangbare. Vooral appels en eieren zijn fors duurder geworden. In andere categorieën, zoals braadkip en rundvlees, is het prijsverschil met gangbaar kleiner geworden. Biologische producten vinden nog steeds voornamelijk hun weg naar

de consument via supermarkten. De verkoop via gespecialiseerde winkels (natuurwinkels, bioshops, ...) is er echter ook sterk op vooruitgegaan en bereikt een aandeel van bijna 29% in de totale verkoop van biologische producten, tegenover 25% in 2007.

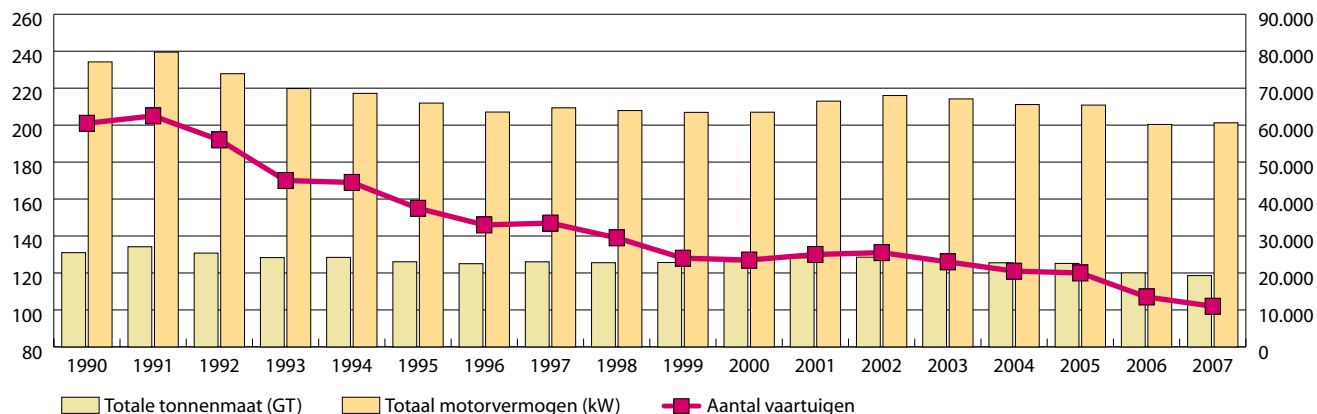
Visserij

Het jaar 2007 was voor de Vlaamse professionele zeevisserij opnieuw moeilijk: de gasolieprijs bleef op een hoog niveau en daarenboven nam de prijs voor de aangevoerde vis over het algemeen af.

Het aantal **visserstvaartuigen** nam sterk af in de jaren negentig. Sinds 2000 zette die daling zich in een trager tempo voort. In de loop van 2007 daalde het aantal vaartuigen met 5 stuks, met een afname van 4% van de totale tonnenmaat tot gevolg. Het totale motorvermogen bleef vrijwel constant. De vloot bestaat bijna volledig uit boomkorvaartuigen, die vooral op platvissoorten vissen zoals tong en schol, maar ook op tarbot, griet en schar. Die liggen goed in de markt en leveren een goede prijs op. De boomkorvisserij verbruikt

12.20 Vissersvloot

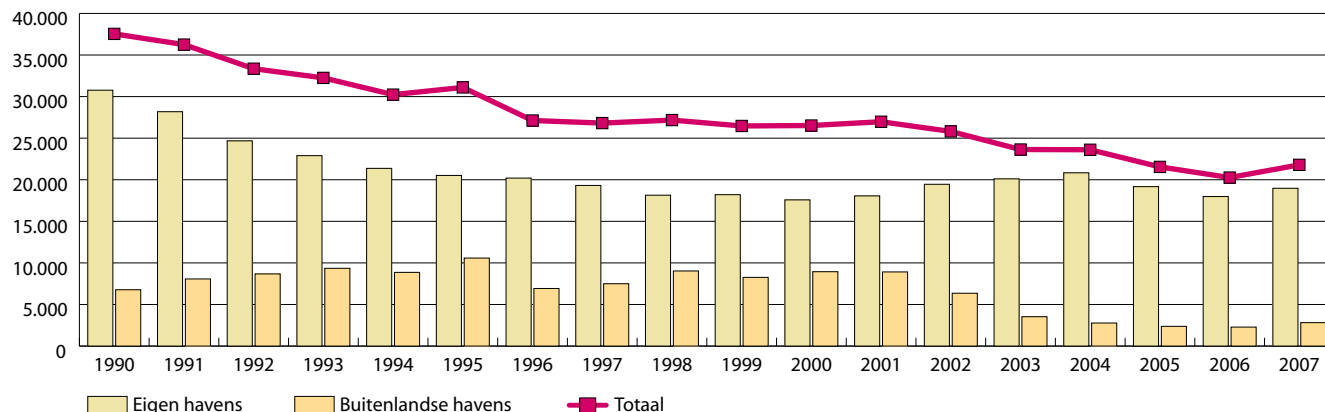
Evolutie van het aantal vissersvaartuigen (linkerschaal) en de totale capaciteit van de vloot, in GT en kW (rechterschaal), van 1990 tot 2007.

Bron: Departement Landbouw en Visserij.

12.21 Aanvoer vissersvloot

Evolutie van de jaarlijkse aanvoer in eigen en vreemde havens, in ton, van 1990 tot 2007.

Bron: Departement Landbouw en Visserij.

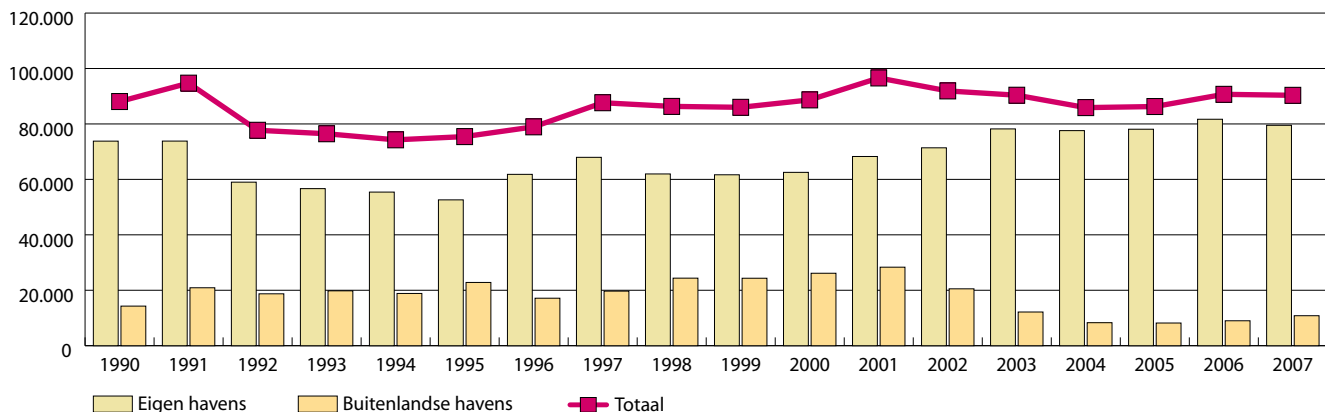
wel veel brandstof en dat weegt zwaar door op de rendabiliteit. Ook vanuit milieuoogpunt krijgt deze vorm van visserij veel kritiek omdat het de bodem omwoelt, wat erg schadelijk is voor het bodemleven. Studies en proefprojecten om een economisch aanvaardbaar alternatief te vinden voor de boomkorvisserij kenden vooralsnog geen succes in de praktijk; ook in 2007 werd meer dan 90% van de vangsten gerealiseerd met de boomkor.

De dalende vangstquota's zorgden ook voor minder **aanvoer**: sinds het begin van de jaren '90 daalt de totale aanvoer nagenoeg onafgebroken en bedraagt nu nog ongeveer de helft van 20 jaar geleden. In 2007 nam de aanvoer in de eigen havens toe met 6%, de aanvoer in vreemde havens nam toe met 23%. De totale aanvoer steeg zo met 8% tot 21.793 ton, een lichte verbetering tegenover 2006. In Zeebrugge werd 53% van de totale tonnage afgezet, in Oostende 46% en in Nieuwpoort 1%. Het overgrote deel (90%) van de aanvoer in buitenlandse havens vindt plaats in Nederland.

De **omzet** in eigen havens daalde in 2007 met 3% maar steeg in buitenlandse havens met 20%. De globale aanvoerwaarde kwam in 2007 uit op 90,3 miljoen euro, een lichte achteruitgang tegenover 2006. Veruit de belangrijkste vissoort naar omzet is tong met 42 miljoen euro, op de tweede plaats gevolgd door schol met 10,8 miljoen euro. Samen zijn zij goed voor zo'n 60% van de totale aanvoerwaarde. Dat bewijst de allesoverheersende positie van tong en schol voor de vissersvloot. Tarbot, tong-schar, zeeduivel en kabeljauw nemen elk ongeveer 5% van de omzet voor hun rekening. Hoewel de garnalenvangst van groot belang is voor de gespecialiseerde vissers, maakt de opbrengst ervan maar 3% uit van het totaal. ■

12.22 Aanvoerwaarde vissersvloot

Evolutie van de jaarlijkse aanvoerwaarde in eigen en vreemde havens, in 1.000 euro, van 1990 tot 2007.

Bron: Departement Landbouw en Visserij.

In de beleidsvisie van de Vlaamse Regering wordt de rol van het **platteland** als kwalitatief woon- en leefgebied, dynamisch productiegebied en gemeenschappelijke ruimte voor de hele samenleving benadrukt. Het Vlaamse platteland vormt geen eenduidig, duidelijk begrensde gebieden. De landelijke gebieden zijn divers en kunnen dan ook vanuit verschillende invalshoeken benaderd worden. De evoluties op het platteland worden hier beschreven aan de hand van een selectie van landelijke gemeenten. Deze landelijke gemeenten worden vergeleken met andere gemeenten en steden. Volgens deze werkwijze worden plattelandsgemeenten gedefinieerd als gemeenten die volgens het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen tot het buitengebied behoren en bovendien in het Strategisch Plan Ruimtelijke Economie als typisch landelijke gemeenten worden aan-

geduid. Deze benadering heeft enkele tekortkomingen. Zo wordt geen rekening gehouden met de indeling van regionale landschappen, met typisch landelijke kernen en met suburbane zones en wijken rondom de steden. De selectie van landelijke gemeenten wordt om louter methodologische redenen gebruikt. Het is niet de bedoeling dat deze als ijkpunt zouden fungeren voor verdere besluitvormingsprocessen.

Het Vlaamse plattelandsbeleid gaat uit van een duurzame, geïntegreerde en gebiedsgerichte aanpak. De gebiedsgerichte invulling komt tot uiting in de samenwerking met de provinciale besturen. Verder overbrugt het integrale karakter van het beleid de traditionele beleids- en bestuursgrenzen. Er is dus oog voor zowel economische, ecologische als sociaal-culturele aspecten

12.23 Indeling gemeenten

Gebiedsindeling van de gemeenten, aantal inwoners op 1 januari 2008, oppervlakte in km² en aantal inwoners per km².

RSV	SPRE	Aantal gemeenten	Aantal Inwoners	%	Oppervlakte (km ²)	%	Inwoners/km ²
Buitengebied	Platteland	101	977.754	15,9	4.364	32,3	224
	Overgangsg gebied	96	1.458.410	23,7	3.440	25,4	424
Centrumsteden		11	813.571	13,2	846	6,3	962
Grootsteden		2	709.321	11,5	361	2,7	1965
Grootstedelijke rand		19	279.456	4,5	316	2,3	884
Provinciaal kleinstedelijk gebied		25	636.722	10,3	1.726	12,8	369
Regionaalstedelijk gebied		20	361.069	5,9	790	5,8	457
Vlaams strategisch gebied rond Brussel		13	261.473	4,2	273	2,0	958
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied		21	663.824	10,8	1.406	10,4	472
Vlaams Gewest		308	6.161.600	100,0	13.522	100,0	456

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

12.24 Onbebouwde oppervlakte

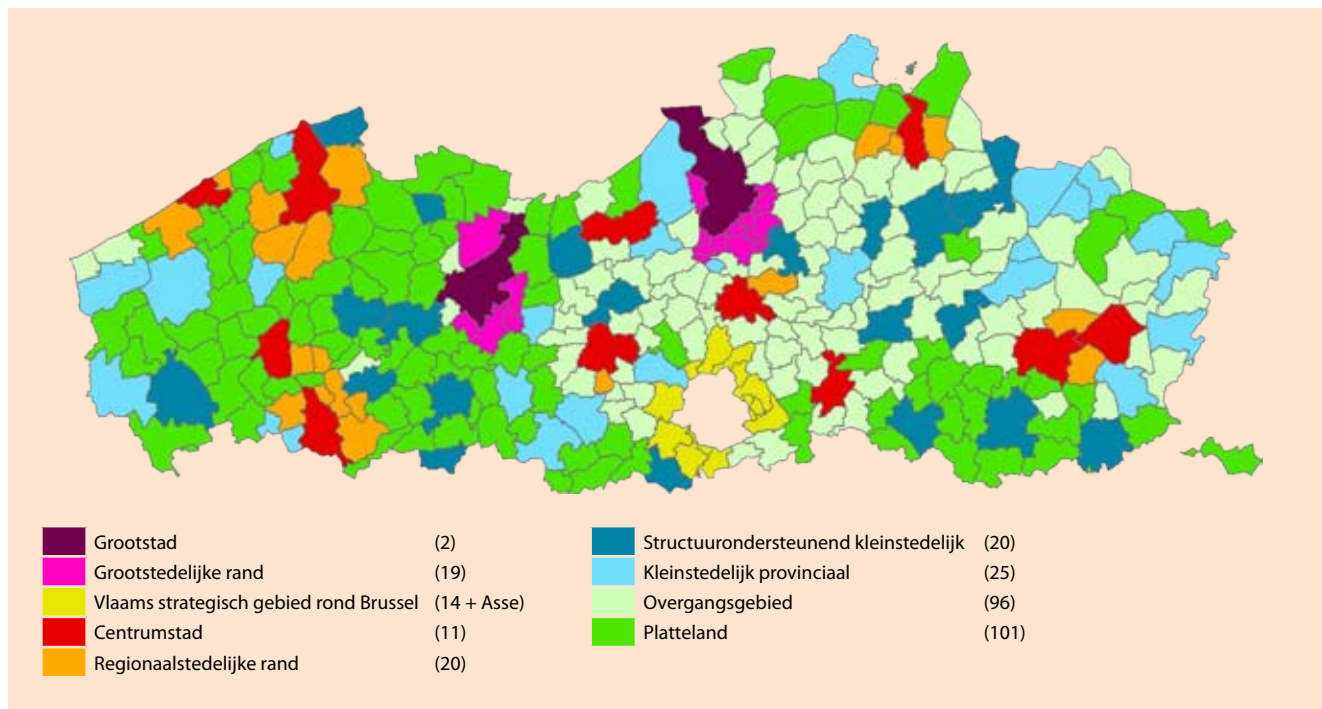
Totale oppervlakte van onbebouwde percelen in 2008 en evolutie van 1999 tot 2008, in km², in %.

	Onbebouwde oppervlakte (km ²)	Evolutie 1999-2008 (%)	Aandeel (%)
Centrumsteden	511	-3,5	5,1
Grootstedelijke rand	196	-4,2	1,9
Grootsteden	162	-4,9	1,6
Provinciaal kleinstedelijk gebied	1.335	-2,4	13,2
Overgangsg gebied	2.495	-4,6	24,7
Platteland	3.621	-1,8	35,8
Regionaalstedelijk gebied	574	-2,4	5,7
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	172	-3,8	1,7
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	1.045	-2,7	10,3
Vlaams Gewest	10.110	-2,9	100,0

Bron: Kadaster, bewerking SVR.

12.25 Gebiedsindeling RSV + SPRE

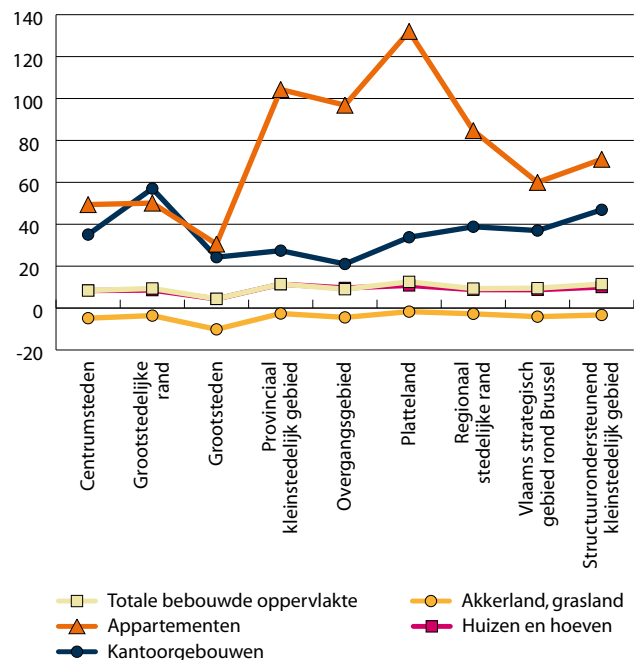
Gebiedsindeling van de gemeenten op basis van de indeling van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en het Strategisch Plan Ruimtelijke Economie.

Opmerking: in het kader van de actualisatie en gedeeltelijke herziening van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen heeft de Vlaamse Regering beslist om de naam van het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel te wijzigen in 'Vlaams strategisch gebied rond Brussel'.
Bron: RSV, SPRE, bewerking SVR.

12.26 Evolutie ruimtegebruik

Evolutie ruimtegebruik 1999-2008.

Bron: Kadaster, bewerking SVR.

van het platteland. Deze aspecten worden hier in beeld gebracht. Het accent ligt op het platteland als woon-, leef- en collectieve ruimte.

Het platteland als woon- en leefruimte

Open ruimte

Als gevolg van de menselijke bedrijvigheid blijft de druk op de (open) ruimte gestaag toenemen. De toenemende bebouwing leidt tot een stelselmatige afname van de totale **onbebouwde oppervlakte**. Voor het gehele Vlaamse Gewest gaat het om een daling met meer dan 2% sinds 1999. Op het platteland verloopt de afname van de oppervlakte open ruimte iets minder snel.

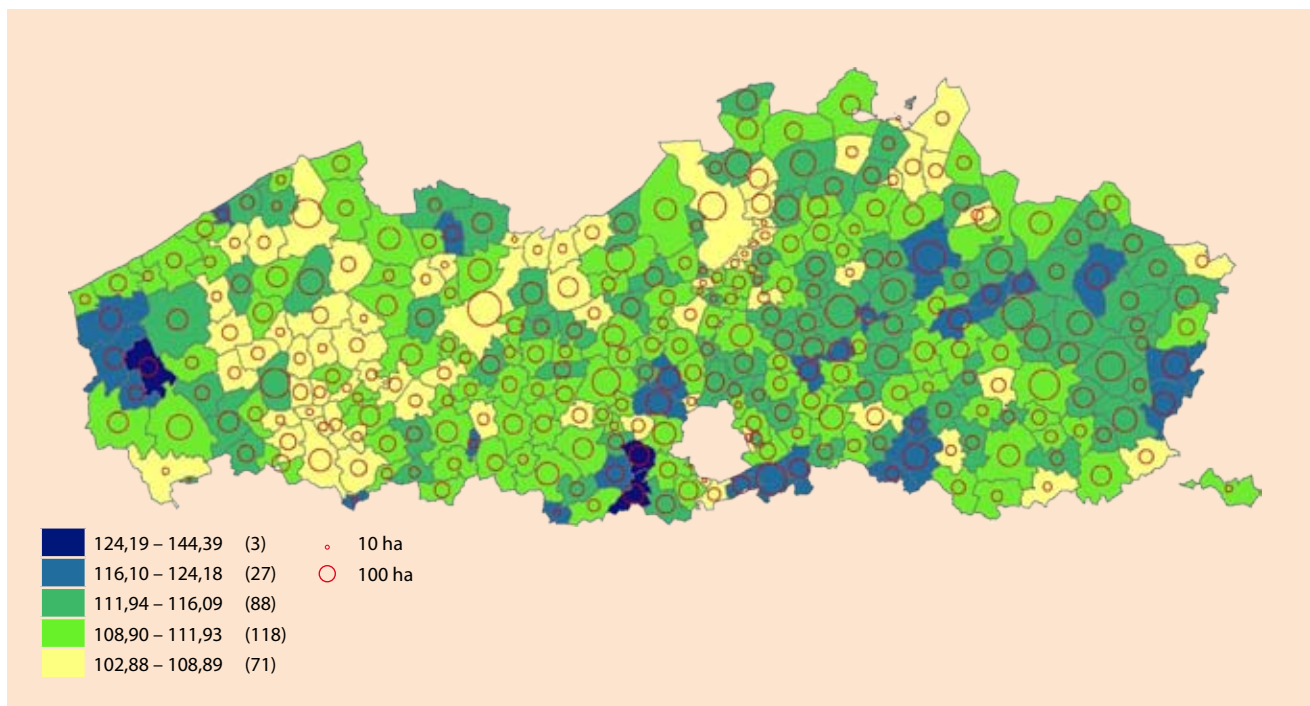
De plattelandsgemeenten staan samen in voor meer dan een derde van de onbebouwde oppervlakte in Vlaanderen. Een vierde van de open ruimte bevindt zich in het overgangsgebied.

De stijging van de bebouwingsgraad is in hoofdzaak een gevolg van de uitbreiding van het woongebied. Vooral in de oostelijke gemeenten is de **woonoppervlakte** sterk toegenomen. Wat de evolutie van de woonoppervlakte in de plattelandsgemeenten betreft, valt op dat vooral de oppervlakte die door appartementen ingenomen wordt sterk is gegroeid.

Ondanks de niet aflatende druk op de open ruimte blijft de landbouw de grootste gebruiker van de open ruimte. In het kader van het behoud en de consolidatie van de open ruimte is nog steeds een belangrijke rol weggelegd voor de landbouw.

12.27 Index toename woonoppervlakte

Index toename woonoppervlakte (index 1999 = 100), absolute toename in ha met cirkel, 1999-2008.

Bron: Kadaster, bewerking SVR.

Demografische ontwikkelingen

Bevolking

Het platteland en het overgangsgebied staan samen in voor bijna 40% van de Vlaamse bevolking. Er wonen meer personen op het platteland dan in de centrumsteden, maar minder dan in het overgangsgebied. Het platteland is minder dicht bevolkt dan andere regio's. Met 224 inwoners per km² bedraagt de bevolkingsdichtheid minder dan de helft van het Vlaamse gemiddelde. Sinds 1999 is de bevolkingsomvang in de plattelandsgemeenten en in het overgangsgebied sterker toegenomen dan in de grootstedelijke rand, de centrumsteden en het regionaalstedelijk gebied. In de grootsteden, provinciesteden en het stedelijk gebied rond Brussel is de stijging dan weer groter dan op het platteland.

De jaarlijkse bevolkingsgroei in een gebied is het resultaat van twee deelprocessen. Aan de ene kant is er de **natuurlijke groei**. Dit is het verschil tussen het aantal geboorten en het aantal overlijdens. Op het platteland ligt de gemiddelde natuurlijke groei per 10.000 inwoners voor de periode 2005-2007 onder het Vlaamse gemiddelde. Toch is de totale bevolkingsgroei in verhouding tot het inwonersaantal de voorbije drie jaar in geen enkel gebied groter dan op het platteland. Dit komt omdat de balans van de bevolking ook beïnvloed wordt door in- en uitgaande verhuisbewegingen, die weerspiegeld worden in het **migratiesaldo**. Gedurende de periode 2005-2007 was het migratiesaldo in verhouding tot het inwonersaantal het grootst in de plattelandsgemeenten. Het saldo

12.28 Bevolkingsevolutie

Evolutie-index van de bevolking tussen 1999 en 2008.

	2008	Evolutie 1999-2008
Centrumsteden	813.571	3,1
Grootstedelijke rand	279.456	2,2
Grootsteden	709.321	5,6
Provinciaal kleinstedelijk gebied	636.722	4,8
Overgangsgebied	1.458.410	4,0
Platteland	977.754	3,7
Regionaalstedelijk gebied	361.069	3,1
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	261.473	4,8
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	663.824	3,9
Vlaams Gewest	6.161.600	4,0

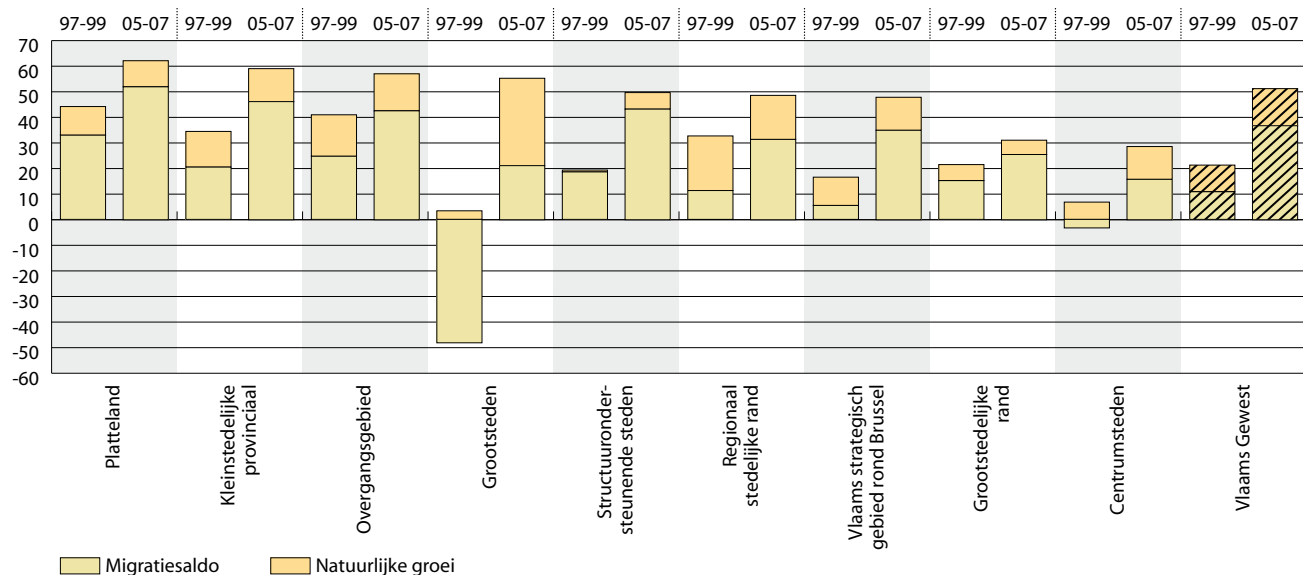
Bron: FOD Economie, ADSEI, bewerking SVR.

per 10.000 inwoners ligt op het platteland meer dan dubbel zo hoog als in de grootsteden, de centrumsteden en de grootstedelijke rand. In vergelijking met de periode 1997-1999 is het migratiesaldo in alle gebieden toegenomen. De stijging is het meest uitgesproken in de grootsteden. In 1997-1999 kampten de grootsteden nog met een sterk negatief migratiesaldo.

Een huishouden op het platteland bestaat gemiddeld uit 2,5 personen. De gemiddelde omvang van een huishouden is dus iets groter op het platteland dan in het gehele Vlaamse Gewest. Op het platteland wonen in verhouding minder alleenstaanden dan in de rest van Vlaanderen. Het aandeel alleenstaanden ligt op het

12.29 Migratiesaldo en natuurlijke groei

Migratiesaldo en natuurlijke groei, driejaarlijkse gemiddelden (1997-1999 en 2005-2007), per 10.000 inwoners

Bron: FOD Economie, ADSEI, bewerking SVR.

platteland ongeveer 3 procentpunt onder het Vlaamse gemiddelde. Sinds 1999 is het aandeel alleenstaanden in de totale bevolking echter sterker toegenomen in de plattelandsgemeenten.

De leeftijdsstructuur van de plattelandsbevolking verschilt op een aantal vlakken van de rest van Vlaanderen. De **ontgroening** is in de landelijke gemeenten anno 2008 iets minder ver gevorderd dan gemiddeld in Vlaanderen. Sinds 1999 is het aandeel -20-jarigen in de totale bevolking wel sterker gedaald op het platteland dan in het Vlaams Gewest. In het Vlaams strategisch gebied rond Brussel, waar de bevolking 'groener' is dan op het platteland, is het aandeel -20-jarigen in dezelfde periode toegenomen.

De (groot)stedelijke en verstedelijkte regio's kampen met een hogere **vergrijzing** dan het plattelandsgebied. In het overgangsgebied en in de regionaal- en kleinstedelijke gebieden is de vergrijzing lager dan op het platteland. Ook wat de **interne vergrijzing** betreft, is het peil in de plattelandsgemeenten vrij gematigd. Deze indicator geeft de relatieve omvang van de 80-plussers weer binnen de totale groep senioren.

In de plattelandsgemeenten benadert de **familiale zorgindex** het Vlaamse gemiddelde. In het overgangsgebied ligt het relatieve gewicht van ouderen op zorgbehoevende leeftijd dus een stuk lager, terwijl het relatieve gewicht in de centrum- en grootsteden een stuk hoger ligt. De groei van de familiale zorgindex het voorbije decennium is het

12.30 Demografische indices

Ontgroening, vergrijzing, interne vergrijzing, familiale zorgindex en afhankelijkheidsratio, op 1 januari 2008.

	Ontgroening	Vergrijzing	Interne vergrijzing	Familiale zorgindex	Afhankelijkheidsratio
Centrumsteden	20,8	24,8	21,2	39,8	83,9
Grootstedelijke rand	22,4	24,2	20,0	35,3	87,1
Grootsteden	22,1	23,3	23,2	45,6	83,0
Provinciaal kleinstedelijk gebied	22,1	23,2	18,6	31,5	82,7
Overgangsgebied	22,2	23,1	18,1	29,4	82,7
Platteland	22,7	23,3	20,0	34,6	84,9
Regionaalstedelijk gebied	22,3	23,6	17,7	30,7	84,9
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	24,4	23,4	20,4	35,2	91,4
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	21,3	24,6	20,2	36,4	84,8
Vlaams Gewest	22,1	23,6	19,9	34,8	84,1

Ontgroening: aandeel -20-jarigen in de totale bevolking (in %);

Vergrijzing: aandeel +60-jarigen in de totale bevolking (in %);

Interne vergrijzing: verhouding tussen het aantal +80-jarigen en het aantal +60-jarigen (in %);

Familiale zorgindex: verhouding tussen het aantal +80-jarigen en het aantal 50- tot 59-jarigen (in %);

Afhankelijkheidsratio: verhouding tussen het aantal 0- tot 19-jarigen plus het aantal +60-jarigen, en de actieve bevolking (20- tot 59-jarigen, in %).

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

12.31 Huishoudens en alleenstaanden

Evolutie van het aantal huishoudens en aantal alleenstaanden tussen 1999 en 2008.

	Huishoudens			Alleenstaanden	
	Aantal huishoudens	Gemiddeld aantal personen	Groei 1999-2008	%	Groei 1999-2008
Centrumsteden	361.064	2,3	7,6	15,9	17,5
Grootstedelijke rand	114.055	2,5	7,6	10,8	23,9
Grootsteden	338.317	2,1	5,0	21,5	6,7
Provinciaal kleinstedelijk gebied	260.450	2,4	10,7	11,0	27,5
Overgangsgebied	582.593	2,5	9,7	9,7	27,3
Platteland	386.904	2,5	9,7	9,4	27,5
Regionaalstedelijk gebied	145.985	2,5	9,6	10,0	29,6
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	105.709	2,5	7,4	11,4	22,1
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	281.897	2,4	8,6	12,9	21,4
Vlaams Gewest	2.576.974	2,4	8,6	12,5	20,2

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

minst uitgesproken op het platteland (+16,5% tegenover gemiddeld 21% in Vlaanderen).

Met uitzondering van de grootsteden blijft de **afhankelijkheidsratio** in alle gebieden gestaag toenemen. Deze indicator geeft aan hoe de bevolking op niet-beroepsactieve leeftijd zich verhoudt tot de bevolking op beroepsactieve leeftijd. Op het platteland ligt de ratio iets hoger dan gemiddeld in Vlaanderen. In de grootstedelijke rand en in het Vlaams strategisch gebied rond Brussel ligt het cijfer een stuk hoger. In deze gebieden is de afhankelijkheidsratio ook sterker toegenomen tegenover 1999 (+4 tot +5%). In de plattelandsgemeenten is de ratio in dezelfde periode slechts met een kleine 2% gestegen.

Wonen

Woningbouw

In 2008 werden in totaal 44.090 **bouwvergunningen** verleend in het Vlaamse Gewest. Gemiddeld waren iets meer dan vier op vijf bouwvergunningen van **residentiële** aard. Op het platteland had een groter deel van de bouwvergunningen een **niet-residentiële** karakter. Ondanks het frequenter voorkomen van niet-residentiële vergunningen

in de plattelandsgemeenten zijn het de residentiële vergunningen die toegenomen zijn sinds 1999. Het aantal niet-residentiële vergunningen is daarentegen met meer dan 7% gedaald. In de rest van Vlaanderen is deze daling nog meer uitgesproken.

In tegenstelling tot de grootsteden en het Vlaams strategisch gebied rond Brussel ligt het accent op het platteland eerder op **residentiële nieuwbouw**. Ook in het overgangsgebied werden minder vergunningen uitgereikt voor **residentiële renovatie**. Gedurende de periode 1999-2008 is het aantal residentiële renovatievergunningen met 17% toegenomen in de plattelandsgemeenten. In het gehele Vlaamse Gewest was de toename van het aantal vergunningen voor residentiële renovatie kleiner dan op het platteland. Het aantal vergunningen voor residentiële nieuwbouw is in Vlaanderen een viertal procent gezakt ten opzichte van 1999.

De verhouding binnen de residentiële nieuwbouw tussen het aantal **flats** en het aantal **eengezinswoningen** vertoont grote verschillen al naargelang van de gebiedsindeling. In de centrumsteden, de grootsteden en in het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied domineren de nieuwbouwflats. Op het platteland bestaan nieuwbouwvergunningen voor meer dan de helft uit nieuwbouweengezinswoningen.

12.32 Stedenbouwkundige vergunningen

Aantal vergunningen: residentiële, niet-residentiële, 2008, in %.

	Residentiële bouwvergunningen	Niet-Residentiële bouwvergunningen	Residentiële nieuwbouw	Residentiële renovatie	Nieuwbouw flats	Nieuwbouw 1 woning
Centrumsteden	83,8	16,2	45,1	54,9	68,5	31,5
Grootstedelijke rand	82,1	17,9	45,6	54,4	54,2	45,8
Grootsteden	81,1	18,9	23,7	76,3	87,5	12,5
Provinciaal kleinstedelijk gebied	80,3	19,7	54,9	45,1	50,7	49,3
Overgangsgebied	85,6	14,4	54,7	45,3	47,9	52,1
Platteland	78,3	21,7	55,0	45,0	44,7	55,3
Regionaalstedelijk gebied	85,3	14,7	55,3	44,7	47,9	52,1
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	87,5	12,5	39,5	60,5	45,8	54,2
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	81,9	18,1	50,3	49,7	63,6	36,4
Vlaams Gewest	82,3	17,7	50,3	49,7	55,2	44,8

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

12.33 Bouwvergunningen

Index bouwvergunningen 1999-2008 (1999=100).

	Totaal aantal bouwvergunningen	Residentiële bouwvergunningen	Niet-Residentiële bouwvergunningen	Residentiële nieuwbouw	Residentieel renovatie	Nieuwbouw woningen	Nieuwbouw flats	Nieuwbouw 1 woning
Centrumsteden	98,6	103,7	78,3	105,4	102,4	144,8	184,6	98,6
Grootstedelijke rand	96,2	96,8	93,2	95,3	98,2	112,2	142,1	89,8
Grootsteden	89,8	93,6	76,7	58,7	114,8	103,9	130,5	42,9
Provinciaal kleinstedelijk gebied	102,3	106,0	89,5	99,3	115,4	109,7	127,8	95,7
Overgangsgebied	95,1	97,2	84,4	89,5	108,4	110,5	172,1	83,2
Platteland	102,3	105,4	92,7	97,5	116,9	123,3	201,5	93,9
Regionaalstedelijk gebied	108,9	116,6	78,8	126,1	106,6	159,0	232,1	123,3
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	87,4	86,4	95,3	65,3	109,7	77,7	117,7	60,4
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	102,5	107,9	83,5	99,6	117,9	123,6	149,9	94,6
Vlaams Gewest	99,8	102,8	87,7	95,4	111,6	119,3	161,7	90,2

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Betaalbaar wonen

De gemiddelde prijs van een vierkante meter **bouwgrond** bedraagt op het platteland bijna exact hetzelfde als in het gehele Vlaamse Gewest. Anno 2008 worden plattelandsgemeenten dus niet meer automatisch geassocieerd met lagere bouwgrondprijzen. Uit de evolutie van de grondprijzen op het platteland blijkt dat de groei zich in het laatste decennium hier het sterkst heeft doorgezet. Wie op zoek is naar goedkope bouwgronden kan voornamelijk terecht in het provinciaal kleinstedelijk gebied. Daar ligt de prijs per vierkante meter bouwgrond gemiddeld zo'n 11% onder het Vlaamse gemiddelde. De duurste bouwgronden treffen we aan in de grootsteden en in het Vlaams strategisch gebied rond Brussel.

Wonen op het platteland blijft goedkoper dan elders in Vlaanderen. Zo ligt de prijs van **woonhuizen** lager in de plattelandsgemeenten dan het Vlaamse gemiddelde. In de periode 1999-2008 zijn de prijzen van woonhuizen bovendien minder sterk toegenomen op het platteland dan elders in Vlaanderen. Dit geldt ook voor het regio-

12.35 Bouwgrondprijs

Bouwgrondprijs, per m², in 2008, in euro; groei bouwgrondprijzen 1999-2008 in %.

	Bouwgrondprijs	Groei 1999-2008 (in %)
Centrumsteden	138	171
Grootstedelijke rand	199	244
Grootsteden	239	222
Provinciaal kleinstedelijk gebied	125	215
Overgangsgebied	134	180
Platteland	141	261
Regionaalstedelijk gebied	135	187
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	232	189
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	136	183
Vlaams Gewest	141	193

Bron: FOD Economie, ADSEI, bewerking SVR.

naalstedelijk gebied, waar de gemiddelde prijs van een woonhuis zich ook een stuk onder het Vlaamse gemiddelde bevindt. Uitschieter is het Vlaams strategisch

12.34 Woningprijzen

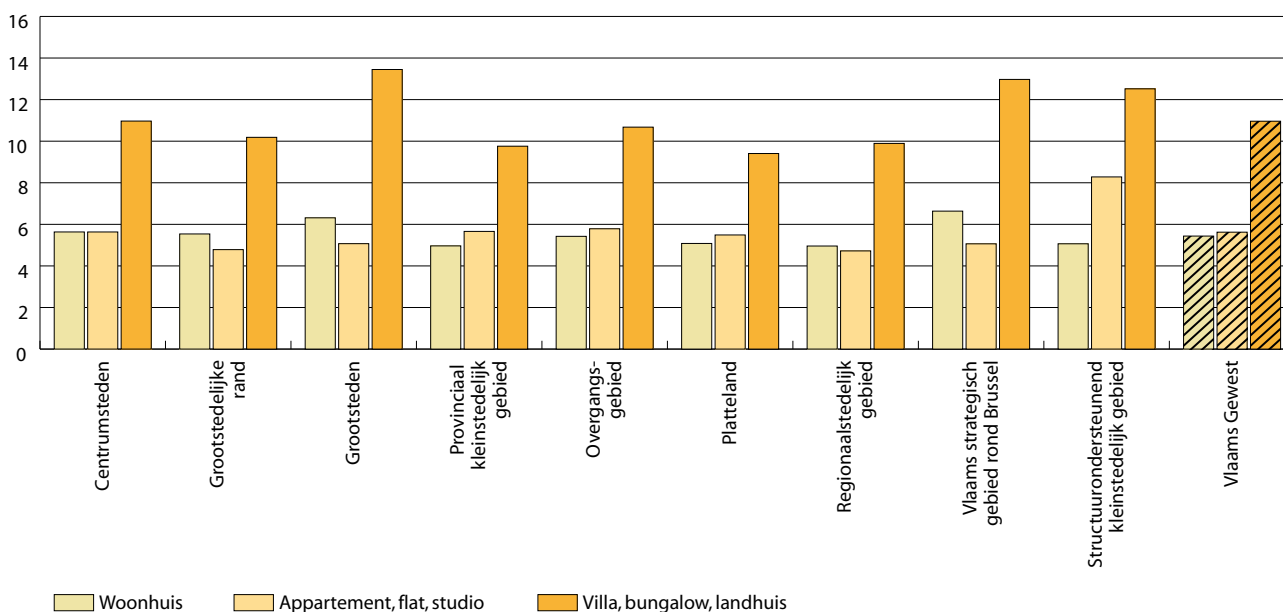
Gemiddelde prijs voor woonhuizen, appartementen en villa's, 2008, in euro; groei woningprijzen 1999-2008 in %.

	Gemiddelde verkoopprijs			Groei 1999-2008 (in %)		
	Woonhuis	Villa, bungalow, landhuis	Appartement, flat, studio	Woonhuis	Villa, bungalow, landhuis	Appartement, flat, studio
Centrumsteden	179.971	335.285	171.759	128	35	118
Grootstedelijke rand	205.341	370.956	176.558	134	59	124
Grootsteden	194.499	403.607	151.493	177	49	107
Provinciaal kleinstedelijk gebied	160.631	283.401	169.893	112	39	108
Overgangsgebied	189.773	338.458	184.992	115	30	105
Platteland	166.027	282.216	176.136	104	31	108
Regionaalstedelijk gebied	166.519	306.105	158.477	104	21	114
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	246.836	471.191	189.873	123	63	122
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	168.894	389.857	236.533	125	19	87
Vlaams Gewest	181.755	335.217	177.997	125	30	109

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

12.36 Betaalbaarheidsratio

De betaalbaarheidsratio, die de verhouding van de gemiddelde verkoopprijs van vastgoed (2005) weergeeft in verhouding tot het gemiddeld jaarlijks netto inkomen per aangifte (2005).

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

gebied rond Brussel, waar men gemiddeld 36% meer betaalt voor de aankoop van een woonhuis. De prijzen van **appartementen** liggen het hoogst in het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied. In de grootsteden kost de aankoop van een appartement het minst. Op het platteland volgen de prijzen van appartementen en villa's het Vlaamse patroon. Niettemin blijven villa's goedkoper op het platteland.

Door gebruik te maken van **betaalbaarheidsratio's** kunnen de woningprijzen in verband gebracht worden met het inkomenspeil van de inwoners. Uit de cijfers blijkt dat ondanks de aanhoudende druk op de vastgoedprijzen woningen in de plattelandsgemeenten nog steeds relatief betaalbaar zijn in vergelijking met de rest van Vlaanderen. De prijs van een woonhuis op het platteland bedraagt 5,1 keer het gemiddelde inkomen per aangifte. In het gehele Vlaamse Gewest is de gemiddelde ratio 5,4.

De betaalbaarheidsratio van appartementen is ongeveer even groot op het platteland (5,5) als in het Vlaamse Gewest (5,6). De aankoop van een appartement blijft het duurst in het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied. De prijs van een appartement bedraagt er meer dan 8 maal het gemiddelde jaarinkomen. In het regionaalstedelijk gebied en in de grootstedelijke rand liggen de ratio's het laagst.

In vergelijking met woonhuizen en appartementen zijn de betaalbaarheidsratio's van villa's in Vlaanderen minder sterk gestegen tegenover 1999. Dit geldt evenzeer voor het platteland. De aankoop van een villa is er bovendien beter betaalbaar dan in de rest van Vlaanderen. Gemiddeld zijn 9,4 jaarinkomens nodig voor de aankoop van een villa op het platteland. In Vlaanderen zijn dat er gemiddeld 11.

Sociale huisvesting

Sociale huisvesting blijft in grote mate een stedelijk fenomeen. Een vierde van het aanbod aan **sociale huurwoningen** bevindt zich in de grootsteden. Het platteland staat in voor een relatief klein deel van de sociale huurmarkt. De aandelen in het sociale patrimonium van de grootstedelijke rand, het regionaalstedelijk gebied en het Vlaams strategisch gebied rond Brussel is nog een stuk beperkter. Hoewel het aandeel relatief klein blijft, kent de sociale huisvesting in de plattelandsgemeenten een sterke groei door de jaren heen. Zowel de toename van het aantal sociale huurhuizen als van het aantal sociale appartementen is in de plattelandsgemeenten groter dan gemiddeld.

12.37 Sociale huurwoningen

Aandeel sociale huurwoningen in 2007.

	Aanbod	Aandeel
Centrumsteden	25.302	18,0
Grootstedelijke rand	3.221	2,3
Grootsteden	35.151	25,0
Provinciaal kleinstedelijk gebied	15.539	11,1
Overgangsgebied	21.395	15,2
Platteland	12.380	8,8
Regionaalstedelijk gebied	6.128	4,4
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	4.227	3,0
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	17.107	12,2
Vlaams Gewest	140.450	100,0

Bron: VMSW, bewerking SVR.

Kansarmoede

Armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting komen ook voor op het platteland. In de plattelandsgemeenten nemen deze problemen echter dikwijls andere vormen aan dan in gebieden met een uitgesproken stedelijk profiel. Deze verschillen komen ook tot uiting in de armoedecijfers.

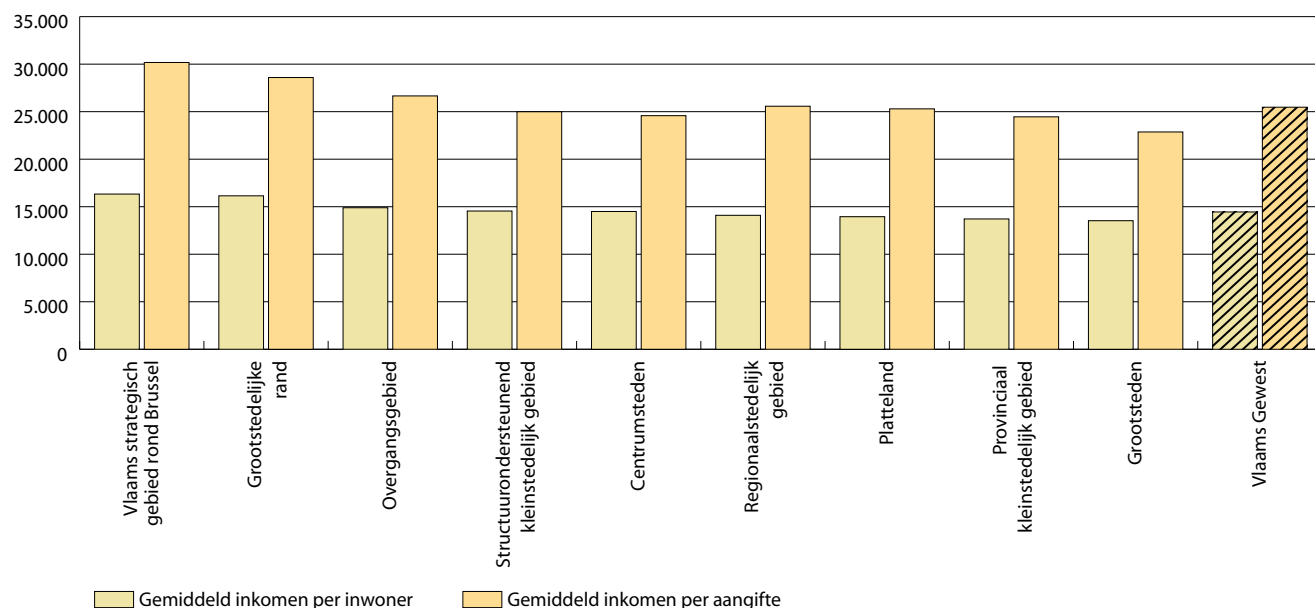
Het **gemiddelde inkomen** van de plattelandsbewoners is iets lager dan het gemiddelde inkomen in het Vlaamse Gewest. In de grootsteden en in het provinciaal klein-

stedelijk gebied ligt het gemiddelde inkomen het laagst. Minder dan één op tien gezinnen op het platteland heeft een hoog inkomen (50.000 euro en meer). Het aandeel gezinnen met een laag inkomen (minder dan 10.000 euro) bedraagt ongeveer 10%.

Het aantal **leefloners** en het aantal **geboorten in kansarme gezinnen** liggen op het platteland in verhouding lager dan in de rest van Vlaanderen. Het aantal leefloners per 1.000 inwoners ligt nergens anders zo laag. In tegenstelling met gebieden zoals het overgangsgebied, de grootstedelijke rand en het Vlaams strategisch gebied

12.38 Gemiddeld inkomen

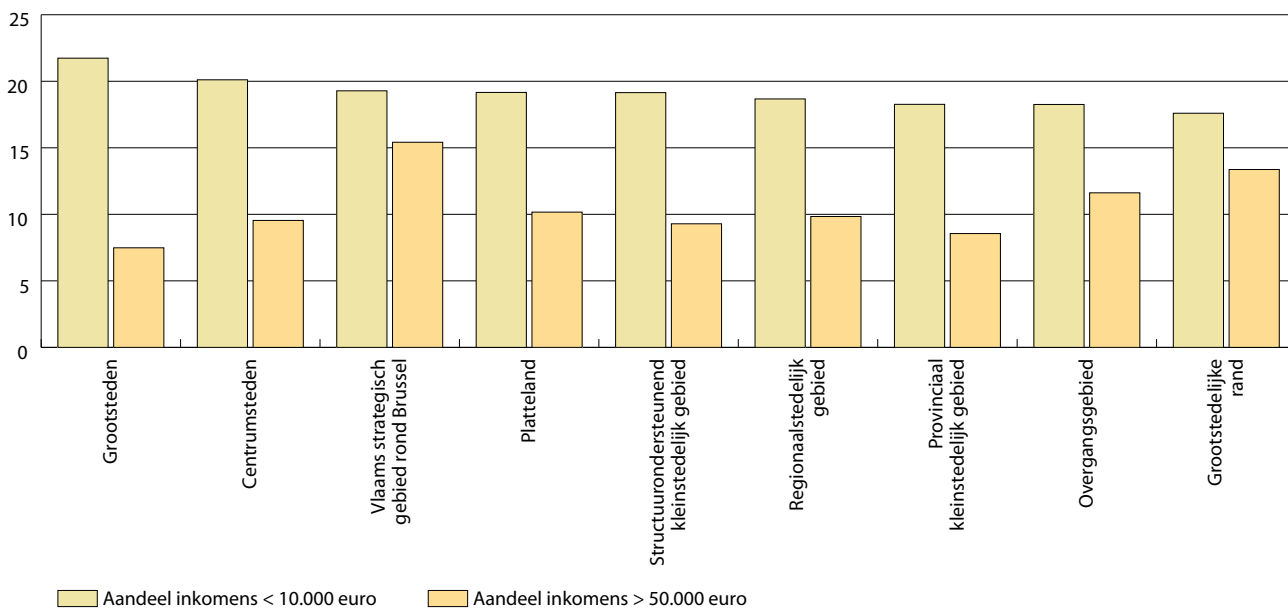
Inkomen per inwoner, inkomen per aangifte, 2005.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

12.39 Inkomensverdeling

Aantal aangiftes < 10.000 euro en > 50.000 euro in 2005, in %. Inkomens 2005.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

12.40 Kansarmoede

Aantal leefloners per 1.000 inwoners (2007) en kinderen geboren in een kansarm gezin (2007), in %, aandeel bejaarden per 1.000 inwoners die genieten van GIB of IGO (2007), personen met voorkeursregeling in de ziekteverzekering per 1.000 inwoners (2007).

	Leefloon	GIB/IGO	Kansarm gezin	Personen met voorkeursregeling in de ziekteverzekering
Centrumsteden	5,6	63,5	8,4	128,8
Grootstedelijke rand	2,1	35,9	2,2	76,1
Grootsteden	11,5	66,4	19,9	134,9
Provinciaal kleinstedelijk gebied	2,9	54,8	7,0	120,2
Overgangsgebied	1,8	43,1	4,2	97,5
Platteland	1,6	66,1	2,9	122,4
Regionaalstedelijk gebied	1,9	55,7	2,9	113,7
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	3,0	26,6	2,8	65,3
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	3,0	56,8	7,5	122,0
Vlaams Gewest	3,7	54,7	7,3	113,5

Bron: POD Maatschappelijke integratie, armoedebestrijding en sociale economie, Kind en Gezin, bewerking SVR.

rond Brussel blijft de ratio op het platteland bovendien verder afnemen.

De keerzijde van de medaille is dat de plattelandsgemeenten relatief meer bejaarden tellen die genieten van het **gewaarborgd inkomen voor bejaarden (GIB)** of de **inkomensgarantie voor ouderen (IGO)**. Ook het aantal personen dat geniet van een **voorkeursregeling in de ziekteverzekering** ligt op het platteland relatief hoog.

Economie en tewerkstelling

De economische bedrijvigheid in Vlaanderen is geen exclusief stedelijk gegeven. Ook op het platteland is er sprake van economische ontwikkeling en ondernemerschap. De demografie van de ondernemingen vormt hiervoor de graadmeter.

Iets minder dan 1 op 4 ondernemingen die in de loop van 2006 werd opgericht, bevond zich in het overgangsgebied. Het platteland staat in voor 16% van het totale aantal oprichtingen. De **oprichtingsratio**, die het aantal oprichtingen weergeeft in verhouding tot het aantal actieve ondernemingen, is het grootst in de grootsteden. Op het platteland ligt de oprichtingsratio onder het Vlaamse gemiddelde. Dezelfde tendens wordt waargenomen voor de **uittredingsratio** en de turbulentie (oprichtingen + uittredingen): de hoogste score in de grootsteden en een lagere score in de plattelandsgemeenten. De voorbije jaren is de turbulentie van de ondernemingen die gevestigd zijn op het platteland toegenomen. Dit is ook het geval voor het Vlaamse Gewest als geheel. In 2006 is het verschil tussen het platteland en het Vlaamse Gewest met betrekking tot deze indicator echter kleiner geworden. De **netto-groeiratio**, die gedefinieerd wordt als het saldo tussen de oprichtings- en uittredingsratio, is het hoogst in de grootstedelijke rand, de grootsteden en in het overgangsgebied. Op het platteland ligt de netto groei onder het Vlaamse gemiddelde. De voorbije twee jaar is de netto-groeiratio gedaald op het platteland, terwijl in het gehele Vlaamse Gewest een stijging werd opgetekend.

Het platteland combineert een hoge **werkzaamheid** met een lage **werkloosheid**. Voor beide arbeidsmarktindicatoren behoren de scores van de plattelandsgemeenten tot de beste van het Vlaamse Gewest.

72,5% van de inwoners op beroepsactieve leeftijd (18-64 jaar) is er werkzaam als loontrekkende, zelfstandige of helper (2007). Hiermee ligt de werkzaamheidsgraad op het platteland 3,4 procentpunt boven het Vlaamse gemiddelde. De werkloosheidsgraad (18-64 jaar) op het platteland bedraagt 4,4% ofwel 1,9 procentpunt minder dan in Vlaanderen (2007).

De evolutie van de werkzaamheid en de werkloosheid gedurende de periode 1999-2007 verliep ook gunstiger dan in de rest van Vlaanderen. De werkzaamheidsgraad op het platteland nam toe met 7,6% en de werkloosheidsgraad daalde met 20,9%. In het Vlaamse Gewest steeg de werkzaamheidsgraad in dezelfde periode met 6,4% en daalde de werkloosheidsgraad met 13,6%.

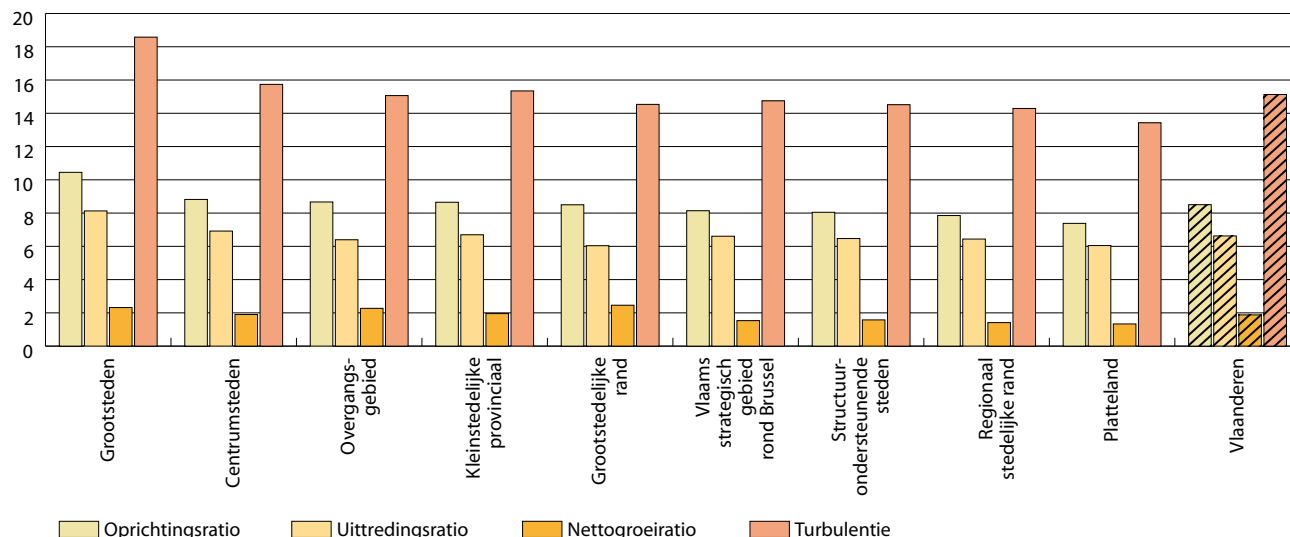
Het **aantal niet-werkende werkzoekenden** (NWWZ) is in 2008 sterker gedaald op het platteland dan in de rest van Vlaanderen. Tegenover 1999 werd een afname opgetekend van 10,0%. In geheel Vlaanderen daalde het aantal werklozen met 4,1%. Begin 2009 groeit het aantal werklozen zowel op het platteland als in het Vlaamse Gewest weer aan onder invloed van de ongunstige economische conjunctuur.

Het aandeel **laaggeschoolde werklozen** in de plattelandsgemeenten benaderde in 2008 het Vlaamse gemiddelde. Het gaat om iets meer dan de helft van de werklozen. In de grootstedelijke rand en in het Vlaams strategisch gebied rond Brussel vinden laaggeschoolden gemakkelijker werk. In de eerste helft van 2009 is het aandeel laaggeschoolde werklozen op het platteland lichtjes toegenomen, terwijl in het gehele Vlaamse Gewest een status-quo wordt waargenomen.

Het platteland telt weinig **allochtone werkzoekenden**. Iets meer dan 5% van de werklozen is afkomstig uit een land van buiten de EU27. In het Vlaamse Gewest is dit vier keer meer. In de grootsteden gaat het om meer dan

12.41 Demografie ondernemingen

Demografie van de ondernemingen: oprichtingsratio, uitredingsratio, netto-groeiratio en turbulentie, in 2006, in %.

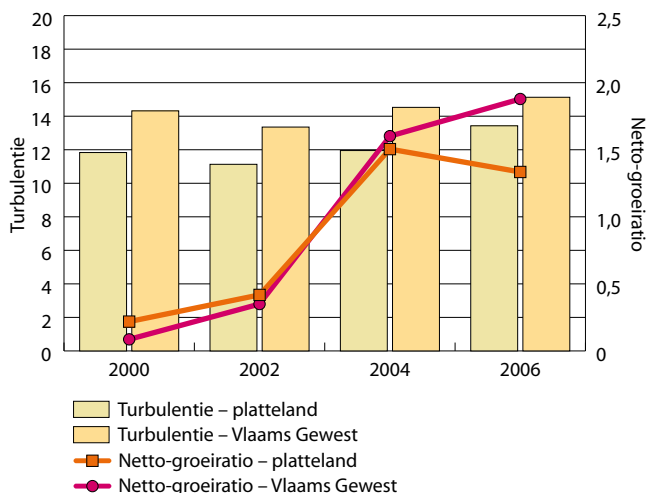
Bron: Ecodata, bewerking SVR.

40%. In de eerste maanden van 2009 wordt een algemene stijging opgetekend van het aandeel allochtone werkzoekenden in het totale aantal werkzoekenden. Deze evolutie wordt ook in de plattelandsgemeenten vastgesteld.

Langdurige werkloosheid komt op het platteland in verhouding iets meer voor dan gemiddeld in Vlaanderen. De verschillen al naargelang van het type gemeente zijn relatief beperkt. Onder invloed van de economische recessie groeit begin 2009 het aantal nieuwe werklozen aan. Dit leidt tot een daling van het aandeel langdurig werklozen in de totale werklozenpopulatie. Deze algemene verschuiving wordt in het gehele Vlaamse Gewest waargenomen.

12.42 Evolutie turbulentie en netto-groeiratio

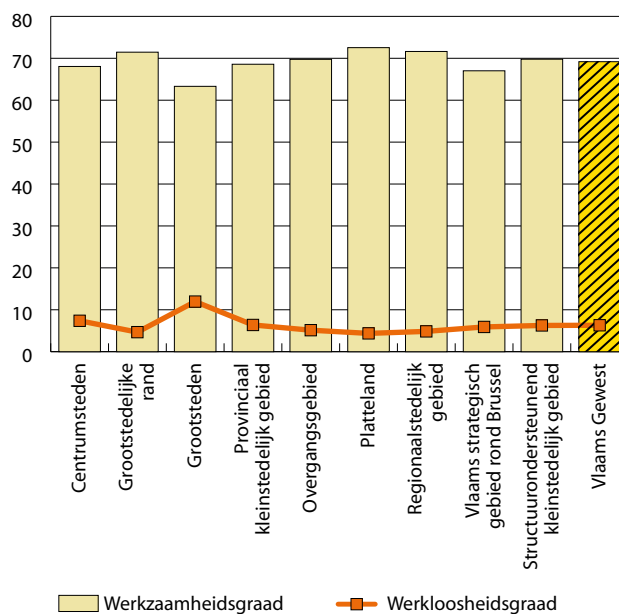
Evolutie van de turbulentie en de netto-groeiratio, 2000-2006, in %.

Bron: Ecodata, bewerking SVR.

12.43 Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad (18-64 jaar)

Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad (18-64 jaar), in 2007, in %.

Bron: RSZ, Steunpunt WSE, bewerking SVR.

Wat betreft de **jongerenwerkloosheid** (18-24-jari- gen) zijn de verschillen tussen de verschillende gebiedsindelingen beperkt. De situatie op het platteland is iets gunstiger dan gemiddeld in Vlaanderen. Net als de langdurige werkloosheid stijgt ook de jongerenwerkloosheid begin 2009 als gevolg van de recessie. In de plattelandsgemeenten blijft de toestand evenwel iets rooskleuriger dan elders in Vlaanderen.

12.44 Werkzoekend naar doelgroep

Aandeel laaggeschoolede werkzoekenden, werkzoekenden van allochtone afkomst, langdurig werklozen (+1j.), jongerenwerkloosheid (18-24j.), maart 2009.

	Laaggeschoolden	Alloctonen	Langdurig	Jongeren (18-24)
Centrumsteden	54,8	27,3	36,8	19,8
Grootstedelijke rand	45,3	11,4	36,8	18,9
Grootsteden	54,3	43,7	41,1	18,8
Provinciaal kleinstedelijk gebied	56,3	18,0	37,7	20,3
Overgangsgebied	50,9	11,1	38,7	18,9
Platteland	54,2	6,0	39,7	18,4
Regionaal stedelijke rand	55,3	8,8	39,8	19,3
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	42,3	25,3	37,7	15,9
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	55,7	18,9	38,6	19,3
Vlaams Gewest	53,4	22,1	38,9	19,1

Bron: VDAB, bewerking SVR.

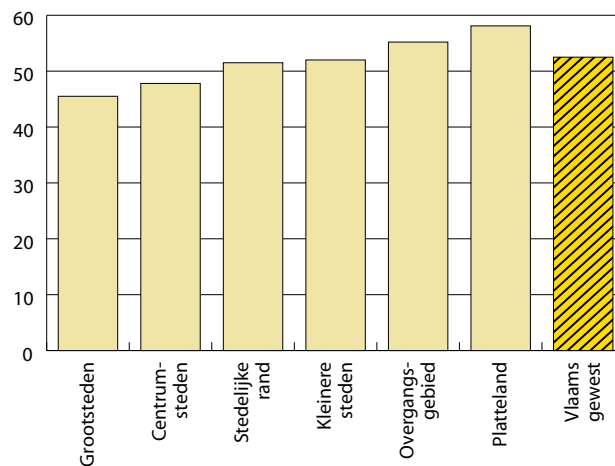
Sociale netwerken

Om de intensiteit van de sociale contacten en de sterkte van het sociale netwerk te meten, wordt een beroep gedaan op indicatoren zoals het lidmaatschap van verenigingen en het contact met burens en vrienden. In de plattelandsgemeenten is 58,1% van de inwoners **actief lid** of **bestuurslid** van een **vereniging**. Het gemiddelde in Vlaanderen bedraagt 52,5%. De laagste scores worden aangetroffen in de centrumsteden en grootsteden. Minder dan de helft van de inwoners is er actief lid of bestuurslid van een vereniging.

Op het platteland hebben inwoners frequenter **contact met de burens** dan elders in Vlaanderen. Meer dan drie op de vier inwoners hebben minstens een keer per week een praatje met een van de burens. In Vlaanderen is er gemiddeld iets minder contact. In de grootsteden en in de kleinere steden wordt het minst vaak gepreut met de burens.

12.46 Lidmaatschap

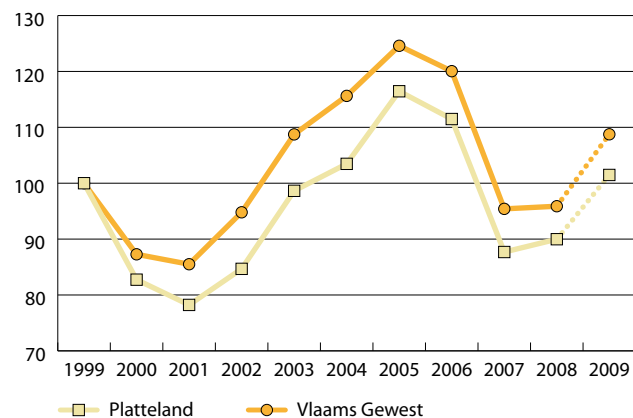
Aandeel personen dat actief lid of bestuurslid is van een vereniging, in 2008, in %.

Bron: SCV-survey 2008.

12.45 Evolutie aantal niet-werkende werkzoekenden (nwwz)

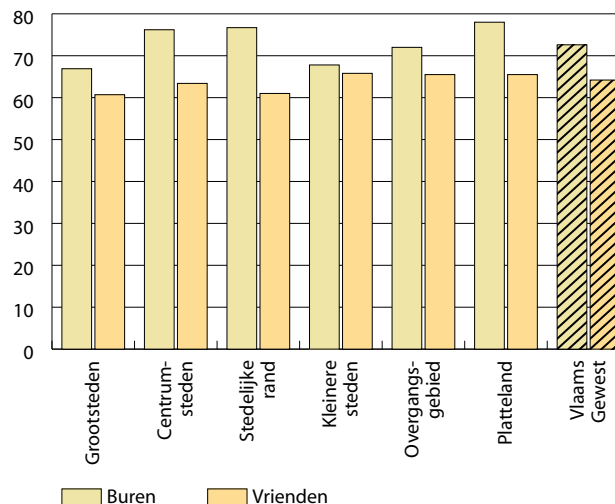
Evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden tussen 1999 en 2009 (1999 = 100).

Bron: VDAB, bewerking SVR.

12.47 Sociale contacten

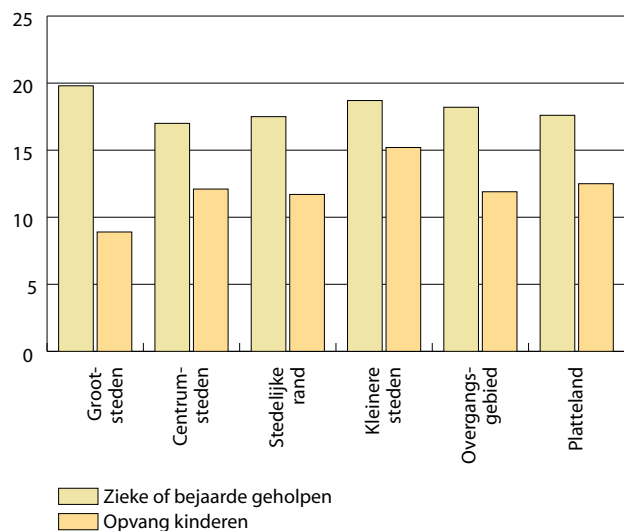
Minstens wekelijks contact met burens, vrienden, in 2008, in %.

Bron: SCV-survey 2008.

12.48 Mantelzorg

Minstens wekelijks helpen van zieke, gehandicapte, bejaarde buur, kennis of familielid; minstens wekelijks opvangen van kind(eren), in 2008, in %.

Bron: SCV-survey 2008.

Wat het contact met vrienden betreft, doet het platteland het beter dan gemiddeld in Vlaanderen. Ongeveer 2 op 3 plattelandsinwoners ziet zijn **vrienden** minstens eenmaal per week. De grootsteden en de grootstedelijke rand scoren het laagst.

Mantelzorg komt op het platteland ongeveer even vaak voor als in de centrumsteden, het overgangsgebied en de stedelijke rand. In de grootsteden wordt gemiddeld vaker ingesprongen voor zorgbehoevende vrienden of familieleden, maar wordt minder vaak een beroep gedaan op mantelzorgers voor de opvang van kinderen.

Voorzieningen

De **ouderenvoorzieningen** op het platteland zijn goed uitgebouwd. Het aantal beschikbare plaatsen in rust-

huizen per 1.000 bejaarden ligt enkel hoger in de grootstedelijke rand. Serviceflats worden minder vaak aangetroffen in de plattelandsgemeenten. De ratio voor het aantal beschikbare plaatsen in serviceflats benadert het Vlaamse gemiddelde. Dit type ouderenvoorziening blijkt vooral voor te komen in de centrumsteden, grootsteden en de grootstedelijke rand.

Het aantal plaatsen in de **kinderopvang** per 100 kinderen jonger dan 3 jaar ligt op het platteland gemiddeld iets hoger dan in het gehele Vlaamse Gewest. In de grootstedelijke rand, het regionaalstedelijk gebied en in de centrumsteden is de relatieve capaciteit van de kinderopvangvoorzieningen het grootst. De grootsteden scoren het laagst.

Natuur en Milieu

Afval

Net als het overgangsgebied en het provinciaal kleinstedelijk gebied produceert het platteland minder dan 150 kg **restafval** per inwoner per jaar. De doelstelling van het MINA-plan 3+ om tegen 2010 slechts 150 kg restafval per inwoner te hebben, wordt enkel in deze drie gebieden gehaald. Het Vlaamse gemiddelde overschrijdt de norm met ruim 5 kg per persoon. Grootsteden blijven de grootste afvalproductanten. De inwoners van de grootsteden produceren op jaarbasis gemiddeld meer dan 200 kg restafval per persoon.

Een andere milieudoelstelling is de **selectieve inzameling** van minstens 75% van de huishoudelijke afvalstoffen. Met uitzondering van het platteland en het overgangsgebied voldoet geen enkel gebied aan deze norm. In de plattelandsgemeenten wordt 75,1% van het huishoudelijk afval selectief ingezameld. Het Vlaamse gemiddelde bevindt zich 3 procentpunt lager. Samen met de inwoners van het overgangsgebied behoren de inwoners van het platteland dus tot de beste sorteerders van het Vlaamse Gewest.

12.49 Welzijnsvoorzieningen

Proportioneel aandeel van het gebruik of de aanwezigheid van een aantal welzijnsvoorzieningen, in 2008.

	Aantal plaatsen rusthuis	Aantal plaatsen serviceflats	Aantal plaatsen kinderopvang
Centrumsteden	6,0	1,6	41,5
Grootstedelijke rand	7,0	1,3	46,6
Grootsteden	6,2	1,5	29,4
Provinciaal kleinstedelijk gebied	5,6	0,9	31,2
Overgangsgebied	5,1	1,1	34,9
Platteland	6,5	1,1	37,3
Regionaalstedelijk gebied	5,4	1,2	41,2
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	5,4	0,6	34,5
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	5,4	1,0	36,7
Vlaams Gewest	5,8	1,2	36,0

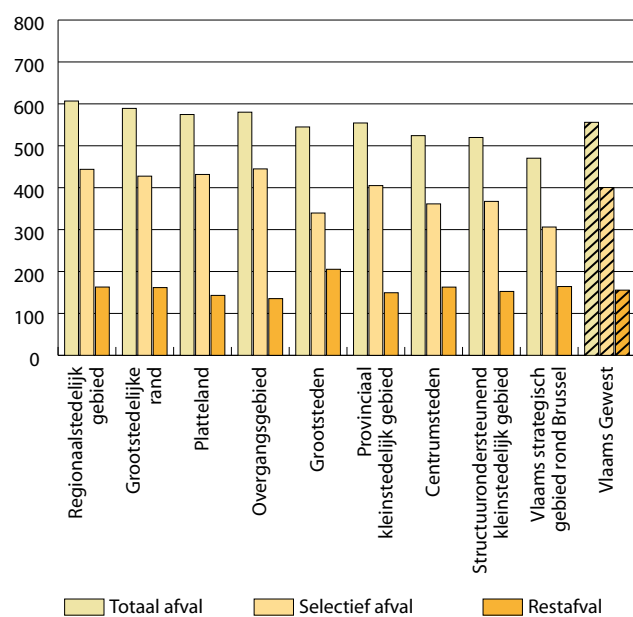
Voorzieningen bejaarden (65+): Aantal plaatsen in rusthuizen en serviceflats per 100 bejaarden, in 2008

Kinderopvang: aantal plaatsen (kinderdagverblijven, zelfstandige kinderdagverblijven en zelfstandige onthaalouders) per 100 kinderen van 0 tot 3 jaar, in 2008

Bron: WVG, Kind en Gezin, bewerking SVR.

12.50 Huishoudelijk afval

Totaal ingezameld huishoudelijk afval, selectief ingezameld huishoudelijk afval en restafval, in kg/inwoner, in 2007.

Bron: OVAM.

ter, staat toch nog iets meer dan de helft van de plattelandsbevolking positief tegenover de maatregel. De inwoners van de plattelandsgemeenten zijn iets minder strikt als het gaat om de toepassing van sommige milieusparende maatregelen. Voor het dichtdraaien van de kraan bij het wassen van de handen scoort het platteland onder het Vlaamse gemiddelde. De scores voor de overige milieusparende maatregelen liggen op het platteland wel rond of boven het Vlaamse gemiddelde. ■

Milieubewustzijn

Om een zicht te krijgen op het milieubewustzijn van de Vlaming werd in de SCV-survey nagegaan wat de houding is van de respondenten ten aanzien van een extra milieubelasting op vervuilende producten. Bijna 53% van de ondervraagde personen blijkt hiertoe bereid te zijn. De hoogste scores worden opgetekend in de grootsteden en in de centrumsteden. Hoewel op het platteland iets minder mensen ontvankelijk zijn voor de bijkomende milieubelasting dan in gebieden met een stedelijk karakter.

12.51 Milieuvervuiling

Bereidheid tot betalen van extra milieubelasting op verschillende producten, in 2008, in %.

Bereidheid tot betalen extra milieubelasting op vervuilende producten	Grootsteden	Centrumsteden	Stedelijke rand	Kleinere steden	Overgangsgebied	Platteland	Totaal
Bereidheid tot betalen	61,9	59,1	51,0	47,4	53,9	50,6	52,9
Geen bereidheid tot betalen	38,1	40,9	49,0	52,3	45,8	49,4	47,0

Bron: SVC-survey 2008.

12.52 Milieusparende maatregelen

Frequentie dikwijls en altijd of bijna altijd milieusparende maatregelen, in 2008.

Frequentie dikwijls en altijd of bijna altijd milieusparende maatregelen	Grootsteden	Centrumsteden	Stedelijke rand	Kleinere steden	Overgangsgebied	Platteland	Totaal
Dichtdraaien kraan handen wassen	66,9	71,3	77,3	79,2	79,3	65,9	74,3
Uitzetten elektronische apparaten	71	81,1	82,5	82,5	80,7	80	80,2
Uitdoen licht verlaten ruimte	87,5	93,3	89,3	93,6	90,9	91,4	91,3
Verwarmen ruimte echt nodig	79,8	87,8	81,8	82,7	79	87,1	82,7

Bron: SCV-survey 2008.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

- Bas L., Lenders S. en Van Gijsegem D., De Vlaamse Landbouwconjunctuurindex – Resultaten enquête najaar 2008, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.
- Bernaerts E., Coulier T. en Demuynck E., Rentabiliteitsrapport Land- en tuinbouw 2007, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.
- De Belgische Zeevisserij – Aanvoer en Besomming 2007, Departement Landbouw en Visserij, Afdeling Landbouw- en Visserijbeleid, Zeevisserij.
- Deuninck J., Analyse van de rechtstreekse steun uit Pijler I aan de landbouwer: campagne 2007, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.
- Janssens J., Platteau J. en Samborski V., Agrohandelsrapport 2007, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.
- Platteau J., Van Bogaert T. en Van Gijsegem D., Landbouwrapport 2008, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.
- Samborski V. en Van Bellegem L., De biologische landbouw in 2008, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.

Websites

- Beleidsdomein Landbouw & Visserij:
www.vlaanderen.be/landbouw
- Europese Commissie, Directoraat-generaal Landbouw en plattelandsontwikkeling:
http://europa.eu.int/comm/agriculture/index_nl.htm
- Landbouwportaal – Website Algemene Directie Statistiek:
www.statbel.fgov.be/port/agr_nl.asp

DEFINITIES

Arbeidsinkomen: het familiaal arbeidsinkomen wordt verkregen door van de totale opbrengsten alle kosten, behalve het toegerekend loon van de familiale arbeidskrachten, in mindering te brengen. Het is de vergoeding van alle familiale arbeid vermeerderd met het netto bedrijfsresultaat. Het wordt uitgedrukt per aantal niet-betaalde (meestal familiale) volwaardige arbeidskrachten (FAK). Het totaal arbeidsinkomen is het familiaal arbeidsinkomen vermeerderd met de betaalde lonen. Dit inkomen wordt uitgedrukt per volwaardige arbeidskracht (VAK).

Familiale arbeidskrachten (FAK): het aantal niet-betaalde regelmatig en niet-regularitig tewerkgestelde personen die omgerekend worden tot volwaardige arbeidskrachten.

Vergelijkbaar inkomen: het gemiddelde bruto salaris van een voltijds tewerkgestelde loontrekkende.

Volwaardige arbeidskrachten (VAK): het aantal betaalde en niet-betaalde regelmatig en niet-regularitig tewerkgestelde personen die omgerekend worden tot volwaardige arbeidskrachten. Eén VAK vertegenwoordigt dan een persoon van 21 tot 65 jaar die voltijds op het landbouwbedrijf werkzaam is.

Vlaanderen in Europa, in de wereld

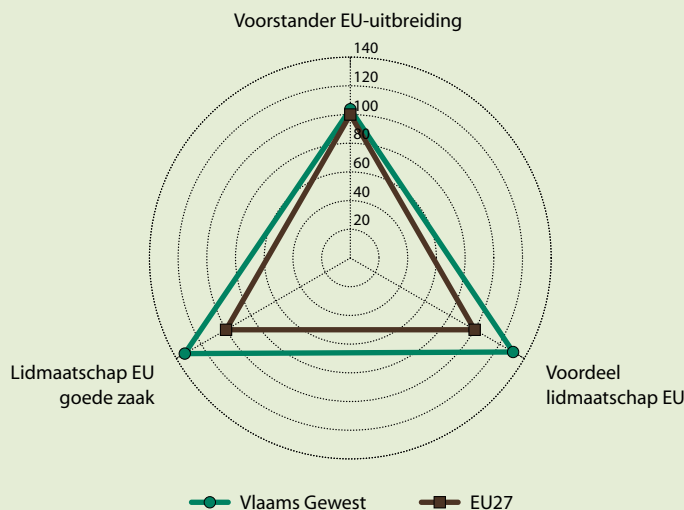
DE EUROPESE UNIE kan in 2007 nog steeds op heel wat steun van de Vlamingen rekenen. Haast acht op de tien vindt het lidmaatschap van de EU een goede zaak en dat er voordeel mee gedaan wordt. Dat zijn er heel wat meer in vergelijking met ruim een decennium terug. Driekwart van de Vlaamse bevolking kijkt optimistisch aan tegen de toekomst van de EU. Niettegenstaande dat is het enthousiasme voor een verdere EU-uitbreiding evenwel minder groot.

Ook de Vlaamse overheid tracht zijn betrokkenheid bij het internationale gebeuren te vergroten. Niet alleen via een pro-actieve voorbereiding en opvolging, maar ook via een dynamische aanwezigheidspolitiek en netwerking tracht Vlaanderen zich te profileren in Europese en internationale beleidsfora. Daartoe worden ondermeer doorheen de jaren steeds meer middelen uitgetrokken voor cofinanciering van projecten en programma's bij internationale organisaties. Sinds 1993 worden ook exclusieve verdragen afgesloten met buitenlandse partners voor materies waar Vlaanderen alleen voor bevoegd is. Ook de officiële vertegenwoordiging wereldwijd wordt in de loop der jaren steeds verder uitgebouwd via diverse netwerken van vertegenwoordigers.

De Vlaamse ontwikkelingssamenwerking onderschrijft ten volle de internationaal aanvaarde Millenniumontwikkelingsdoelstellingen (MDC's). In overleg met de partnerlanden focust Vlaanderen zich daarbij gericht op een aantal van deze doelstellingen.

Als er bij de Vlaming gepeild wordt naar de belangrijkste motivaties om aan ontwikkelingshulp te doen, dan is er volgens hem of haar één reden die met kop en schouder boven de andere motieven uitsteekt en dat is bijdragen aan de globale stabiliteit.

Houding t.o.v. EU anno 2007

Internationaal groeit de consensus over de verwevenheid tussen ontwikkelingssamenwerking en eerlijke handel. In 2008 is fairtrade, ondanks de wereldwijde crisis, verder gegroeid. Ook de Vlaamse overheid kijkt verder dan louter armoedebestrijding en wil bijdragen tot economische ontwikkeling. Daartoe wordt ondermeer fairtrade gestimuleerd. Ruim twee op vijf Vlamingen geeft anno 2008 aan, eerlijke handel te kennen. Van deze groep koopt zeven op de tien al eens occasioneel fairtrade producten.

In de beleidsnota toerisme werd gemikt op meer toeristen in Vlaanderen. Er werd besloten om de troeven van de historische steden sterker uit te spelen, rekening houdende

met de internationale trend naar meer en kortere vakanties. Daarnaast werd extra aandacht besteed aan Brussel, dat behalve een historische stad ook een zakenstad is die als poort kan dienen voor de rest van toeristisch Vlaanderen. Er werd ook gefocust op nieuwe marktlanden zoals China, India, Zwitserland

en Rusland. De som van deze aandacht- en actiepunten zou moeten resulteren in een hoger rendement van het toerisme. Naast de economische aspecten werden ook de sociale aspecten van toerisme besproken in de beleidsnota. Zo werd tot doel gesteld dat toerisme toegankelijker moest worden voor alle Vlamingen.

In vergelijking met 1999 kwamen 15% meer toeristen naar het Vlaamse Gewest. Door de trend naar kortere verblijven bleef het aantal overnachtingen wel stabiel. Het aantal overnachtingen in kunststeden steeg met een vijfde. Het aantal overnachtingen uit de nieuwe marktlanden China, India, Zwitserland en Rusland steeg explosief, met groeicijfers tussen 56% en 120%. De omzet van de toeristisch recreatieve sector steeg sinds 2002 met 28%. Het vakantieaanbod van het Steunpunt Vakantieparticipatie, gericht op mensen met een beperkt inkomen, kent een stijgend succes. Uit onderzoek blijkt dat het aandeel mensen dat zich geen vakantie kan veroorloven afneemt.

Evolutie toerisme-indicatoren tussen 1999 en 2007 (tenzij anders vermeld)

Vlaanderen is een zeer open economie waar de goederenuitvoer ongeveer even groot is als het BBP. Volgens de gegevens van de eerste twee kwartalen van 2008 gingen uit- en invoer in stijgende lijn, zij het dat deze laatste sterker toenam omwille van het gewicht van de duurdere aardolieproducten in het invoerpakket. Conjunctuurindicatoren suggereren dat de Vlaamse buitenlandse handel de gevolgen zal ondervinden van de economische crisis.

De EU27 blijft de belangrijkste afzetmarkt voor de Vlaamse export, maar nieuwe groeimarkten zoals de BRIC en N11 worden stilaan iets belangrijker. Vlaanderen verliest marktaandeel in een aantal opkomende handelsblokken, maar dat is ook te wijten aan de toegenomen onderlinge handel van deze landen zelf. Daardoor alleen al brokkelen de marktaandelen van Vlaanderen en andere EU-landen wat af.

Vlaanderen voert met zijn burens vooral handel in gelijkaardige productgroepen. Dit is minder het geval voor verder gelegen handelspartners.

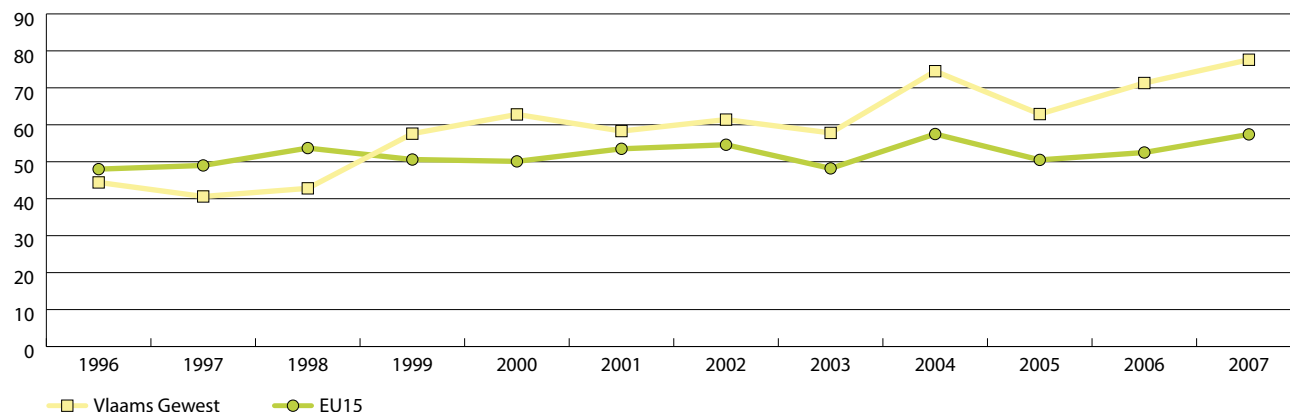
Vlamingen en de Europese Unie

De Europese Unie kan anno 2007 op heel wat steun rekenen van de Vlaamse bevolking. Bijna acht op tien vindt het lidmaatschap van de EU een goede zaak. In vergelijking met 1996 zijn dat er een pak meer. De Vlamingen zijn er ook meer dan de gemiddelde Europeaan van overtuigd dat het een goede zaak is dat hun land deel uitmaakt van de Europese Unie. Onderling zijn er grote verschillen. Zeker acht op de tien Luxemburgers denkt dat het **EU-lidmaatschap** een goede zaak is voor hun land; bij de inwoners van het Verenigd Koninkrijk zijn er dat één op drie.

In het najaar van 2007 vinden ruim driekwart Vlamingen dat hun land voordeel heeft gehaald uit het lidmaatschap van de EU. In 1996 waren er nog maar vier op tien respondenten overtuigd van de lidmaatschapsvoordelen, net iets minder dan de gemiddelde EU15-inwoner. In 2007 denken bijna drie op de vijf van de Europeanen dat deel uitmaken van de EU voordelen oplevert. Ook hier valt verdeeldheid tussen de lidstaten te noteren. Ruim 85% van de Ieren menen dat hun land voordeel haalt uit het EU-lidmaatschap, in het Verenigd Koninkrijk zijn er dit nog geen vier op tien.

13.1 Lidmaatschap EU goede zaak

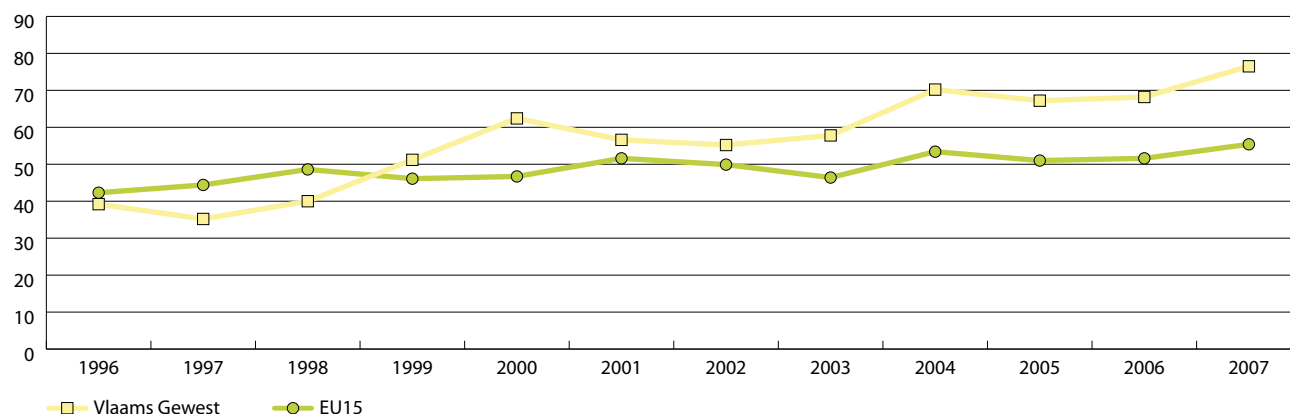
Evolutie in de mening dat het EU-lidmaatschap een goede zaak is, van (herfst) 1996 tot (herfst) 2007, Europese vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer, bewerking SVR.

13.2 Voordeel lidmaatschap EU

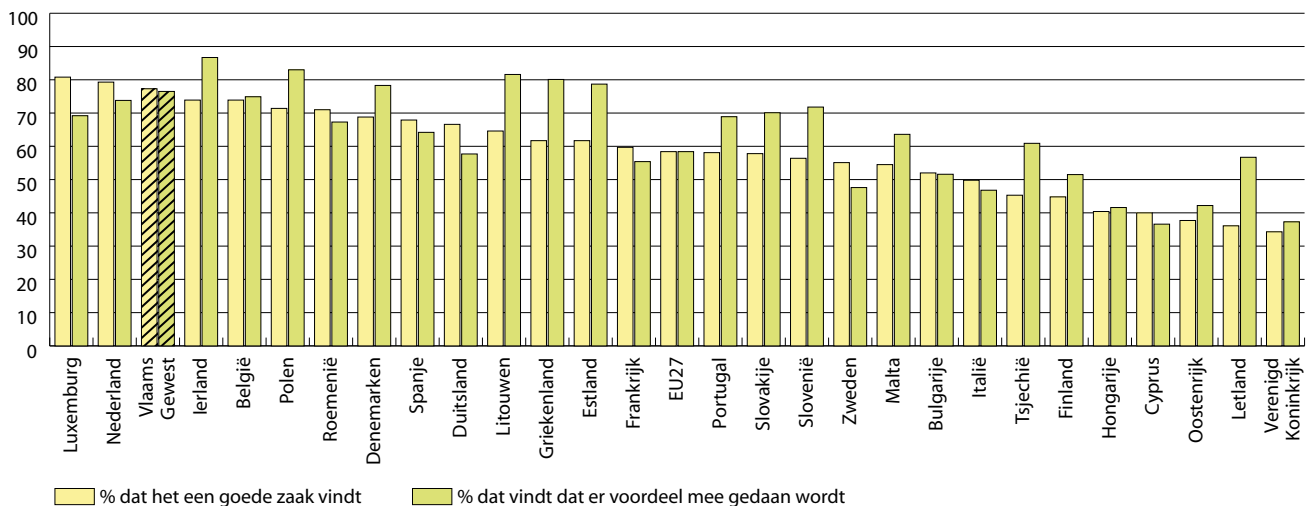
Evolutie in de mening dat er voordeel met het EU-lidmaatschap gedaan wordt, van (herfst) 1996 tot (herfst) 2007, Europese vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer, bewerking SVR.

13.3 Opmatting over lidmaatschap EU

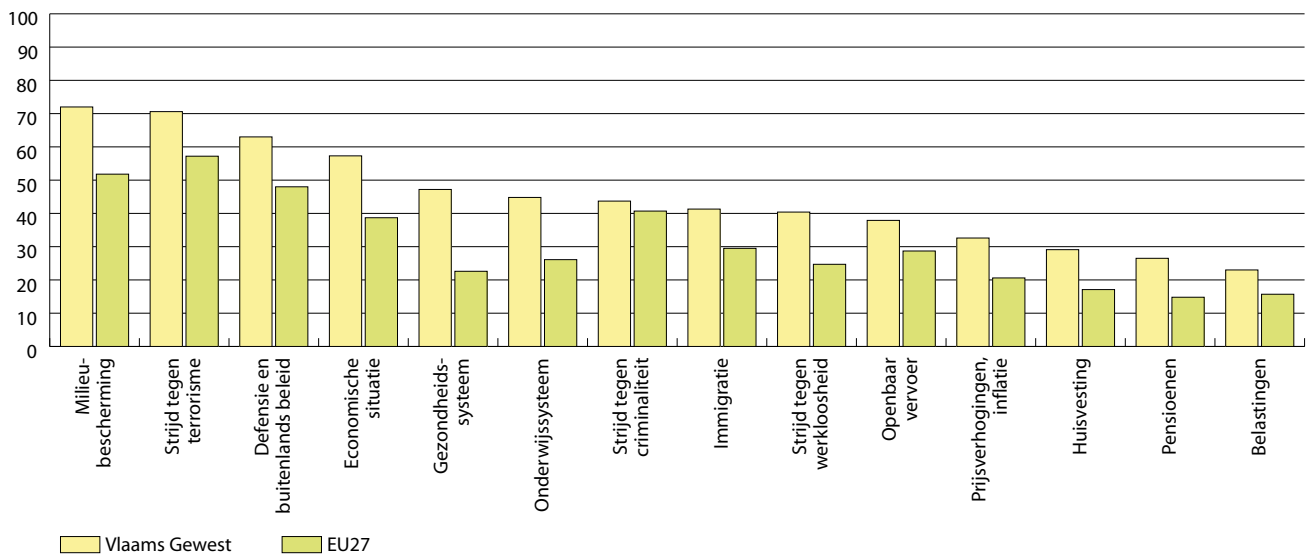
Meningen over het EU-lidmaatschap in (herfst) 2007, Europese vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer, bewerking SVR.

13.4 Rol EU

Mening over de positieve/neutrale/negatieve rol die de Europese Unie speelt op een aantal domeinen in (herfst) 2007, Europese vergelijking, % dat vindt dat de EU een positieve rol speelt.

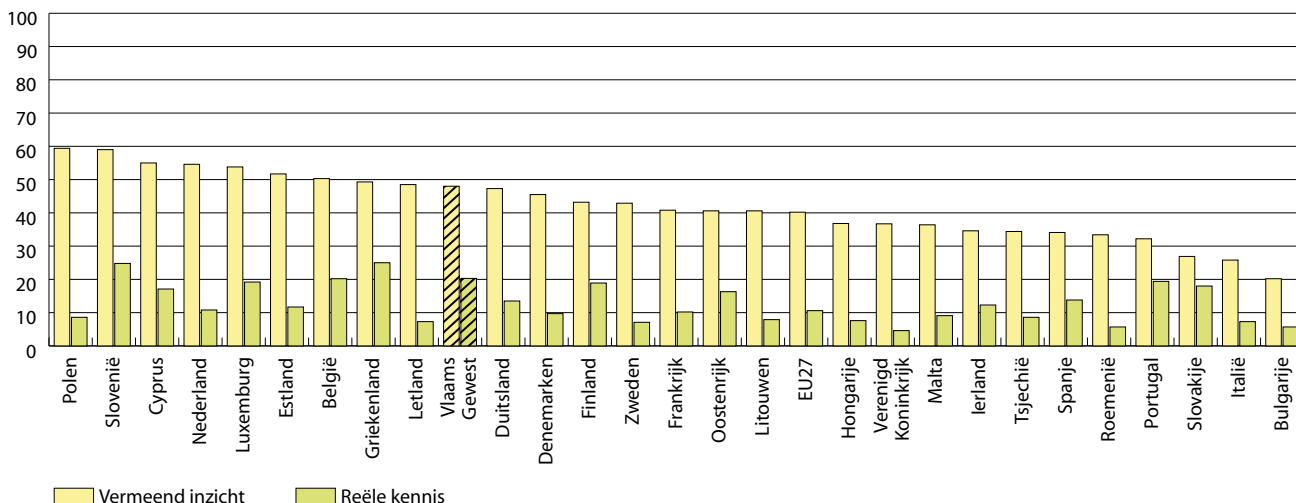
Bron: Eurobarometer, bewerking SVR.

De Vlaming vindt dat er voordeel is bij actie van de Europese Unie op vlak van milieubescherming, de strijd tegen het terrorisme, defensie en buitenlands beleid en de economische situatie. Dit blijkt uit het feit dat een meerderheid van de Vlaamse bevolking een positieve rol van de EU op deze domeinen ziet. De Vlaming is trouwens van oordeel dat de invloed van de EU vooral positief is voor het merendeel van de bevraagde domeinen, behalve voor de prijsstijgingen en de belastingen. Op deze twee terreinen overheersen de negatieve antwoorden. Het percentage Vlaamse respondenten die stelt dat de EU een positieve rol speelt, ligt voor alle domeinen hoger dan het Europese gemiddelde.

Bijna de helft van de Vlamingen beweert te begrijpen hoe de EU werkt. Daarmee zitten ze boven het EU27-gemiddelde van vier op tien. Bij de Polen geven zes op tien aan te snappen hoe de Europese Unie in elkaar zit; bij de Bulgaren zijn er dat één op vijf. Wanneer hun kennis getest wordt met vragen over bepaalde aspecten van de EU-werking, dan blijkt maar één op vijf Vlamingen deze allemaal correct kunnen te beantwoorden. Hiermee doet Vlaanderen het wel beter dan de gemiddelde EU27-inwoner en gaan enkel Griekenland en Slovenië ons voor.

13.5 Vermeend en reëel inzicht EU

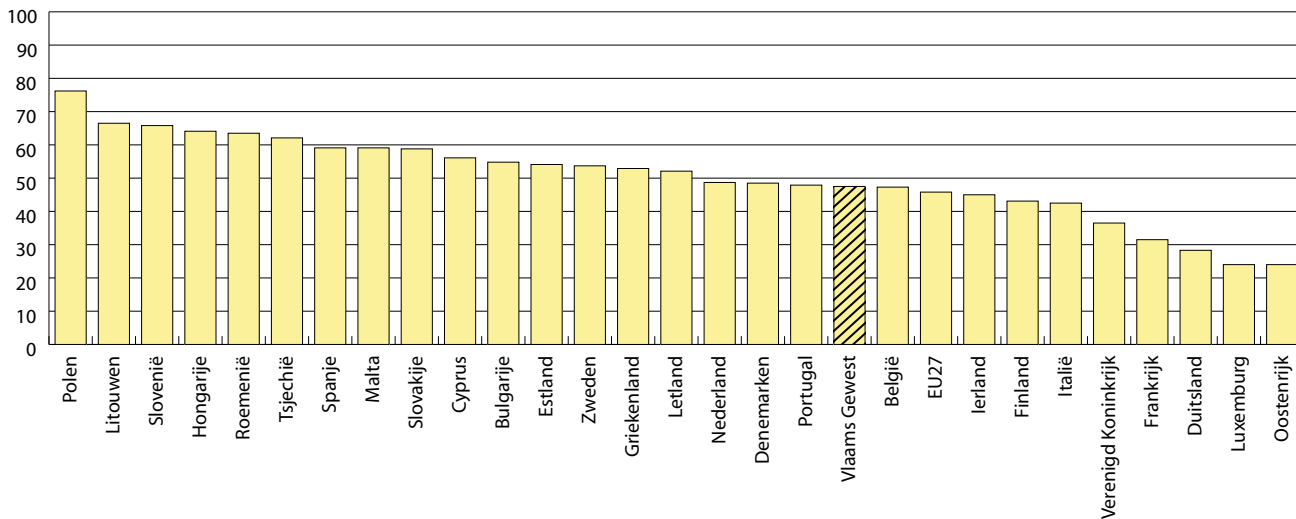
Aandeel dat het eerder eens is met de uitspraak 'ik heb inzicht in de werking van de Europese Unie' (vermeend inzicht) en het aandeel dat alle drie kennisvragen over EU correct beantwoorden (reële kennis) in (herfst) 2007, Europese vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer, bewerking SVR.

13.6 Houding uitbreiding EU

Houding tegenover een verdere uitbreiding van de Europese Unie met andere landen in (herfst) 2007, Europese vergelijking, % dat voor is.

Bron: Eurobarometer, bewerking SVR.

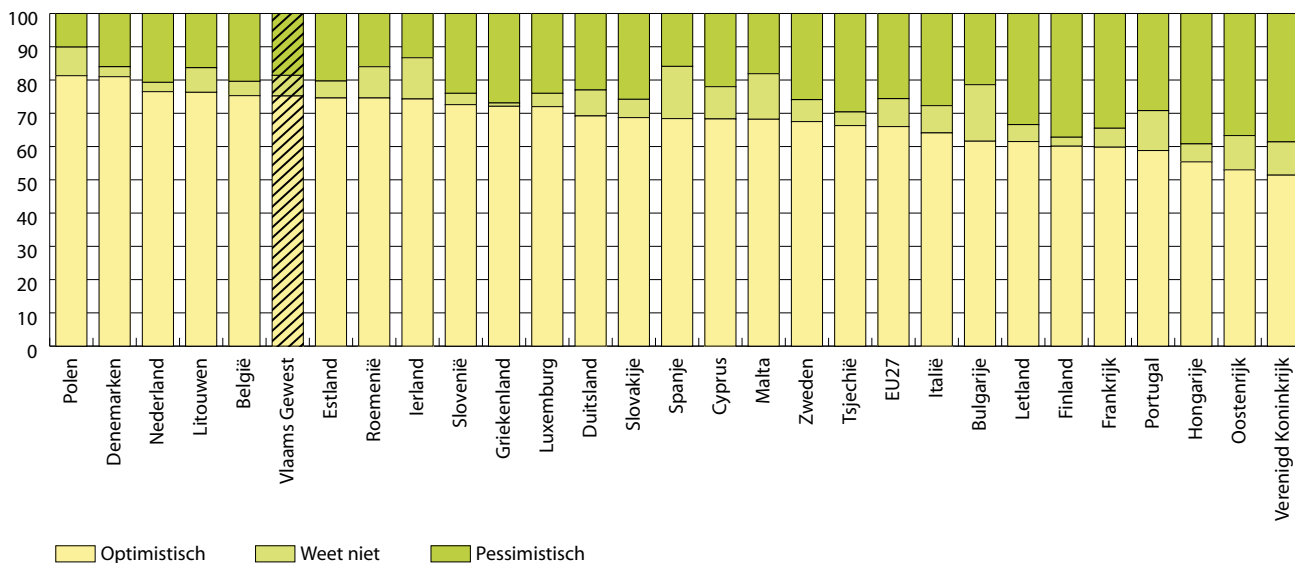
Nog niet de helft van de Vlamingen zegt voorstander te zijn van een verdere **EU-uitbreiding** in de komende jaren. Dat zijn er minder dan in 2004 en 2005 toen nog ruim de helft voor een nieuwe uitbreiding was. Vlaanderen zit in 2007, net zoals voorgaande jaren, ongeveer op dezelfde lijn als de gemiddelde EU27-burger. Uitschieters zijn Polen, waar meer dan drie kwart voor verdere uitbreiding is, en Luxemburg en Oostenrijk, waar amper één op vier pro is. Opvallend is dat het leeuwendeel van de 12 nieuwe EU lidstaten meer voelen voor een uitbreiding dan de inwoners uit de 15 oude landen.

Ongeveer drie kwart van de Vlaamse bevolking kijkt optimistisch tegen de **toekomst** van de EU aan. Tussen

de EU-leden onderling heerst er verscheidenheid. Waar in Polen vier op de vijf inwoners vol optimisme is over de toekomst van de Europese Unie, zijn er dit in het Verenigd Koninkrijk nog maar de helft. Om de EU in de toekomst sterker te maken, zouden de Europese instellingen volgens de Vlamingen in de komende jaren vooral de nadruk moeten leggen op immigratie, energie en milieu. De Vlaamse inwoners schuiven deze prioriteiten meer naar voor dan de gemiddelde EU27-burger. Deze laatste vindt dat de EU instellingen in de eerste plaats hun actie op vlak van criminaliteitsbestrijding zou moeten versterken.

13.7 Toekomst EU

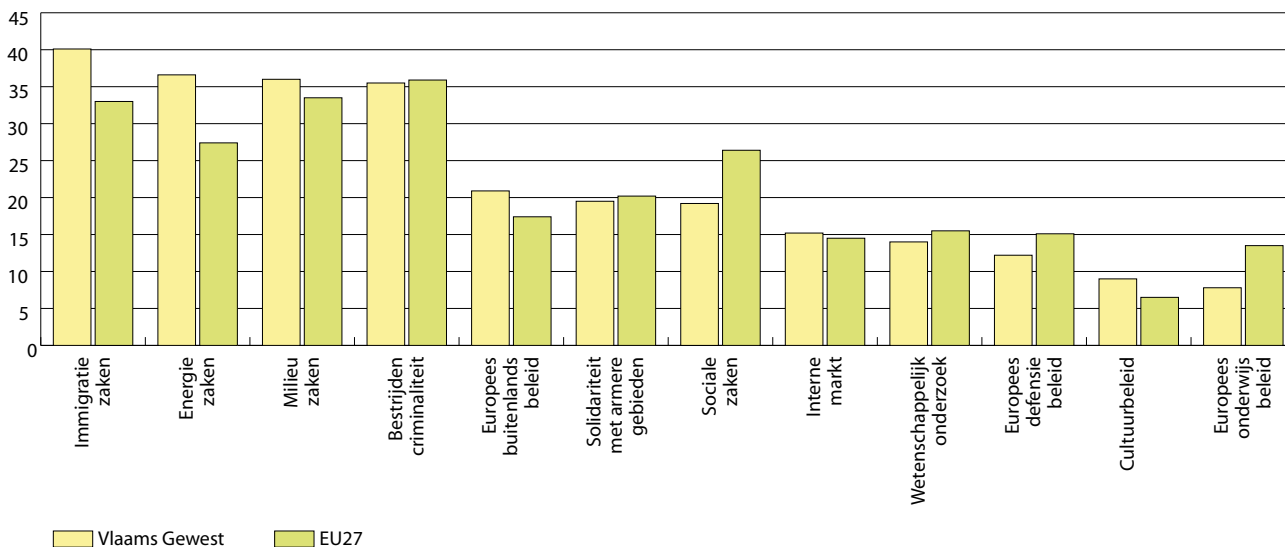
Optimisme of pessimisme over de toekomst van de Europese Unie in (herfst) 2007, Europese vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer, bewerking SVR.

13.8 Versterking EU in de toekomst

Domainen waar de Europese instellingen de komende jaren de nadruk moet opleggen om de EU in de toekomst te versterken in (herfst) 2007, Europese vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer, bewerking SVR.

Internationale organisaties

De Vlaamse overheid is betrokken bij een toenemend aantal **internationale organisaties**. Dat gebeurt via de deelname aan bestuursraden, conferenties en algemene vergaderingen en door de financiering van projecten en programma's. Op die manier neemt Vlaanderen deel aan de multilaterale besluitvorming. Dat is belangrijk, want dit bestuursniveau krijgt een steeds grotere impact op het beleid van de Vlaamse overheid.

Bij een beperkt aantal internationale organisaties, zoals bijvoorbeeld de UNESCO, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling of de Internationale Arbeidsorganisatie, (co)financiert Vlaanderen projecten en programma's. In 2008 werd hieraan bijna 13,6 miljoen euro besteed.

Daarnaast lopen Vlaamse jongeren sinds 2001 stage bij internationale organisaties. Een aantal konden nadien aan de slag bij zo een instelling en breiden zo het Vlaamse netwerk in die organisaties uit. In 2008 waren er 25 Vlaamse stagiairs gespreid over diverse instellingen zoals

13.9 Vlaamse (co)financiering multilaterale organisaties

Evolutie van de Vlaamse (co)financiering (vastleggingen)* van projecten bij multilaterale organisaties van 1999 tot 2008**, × 1.000 euro.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
IAO	0	645	661	825	751	700	1.000	1.000	0	1.778
OESO	0	26	257	172	67	122	29	287	325	211
UNAIDS	0	709	0	500	500	815	0	2.000	0	1.000
UNICEF	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2.364
UNESCO	307	278	1.715	1.625	1.168	520	1.960	1.046	3.025	2.195
UNIFEM	0	0	0	0	0	0	0	96	0	0
UNFAO	0	0	0	0	0	0	0	0	4.100	0
UNU	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1.014
ITC	0	0	0	100	150	0	0	0	150	1.000
WHO	0	0	362	0	300	0	300	300	445	1.082
Milieuverdragen en -akkoorden	0	0	0	0	0	0	0	383	356	401
Raad van Europa	0	0	0	0	0	0	0	366	349	120
Overige	0	0	248	61	41	20	470	21	287	2.430
Totaal	307	1.658	3.242	3.283	2.977	2.177	3.759	5.499	9.037	13.595

*Exclusief Vlaamse noodhulp. **Voor 1999-2006: raming op basis van onvolledige cijfers.
Bron: Departement internationaal Vlaanderen.

de UNESCO, de Internationale Arbeidsorganisatie, de Wereldgezondheidsorganisatie, enzovoort. Anno 2008 werden er eveneens 29 Vlaamse ambtenaren gedetacheerd, waarvan het merendeel naar de instellingen van de EU.

Internationale overeenkomsten

Sinds 1993 kan Vlaanderen voor alle materies waarvoor het alleen bevoegd is, **exclusieve verdragen** met buitenlandse partners sluiten. Drie kwart van die exclusieve verdragen zijn bilateraal. In 2008 werden geen nieuwe verdragen ondertekend. Wel vond de ratificatie plaats van het Algemeen Samenwerkingsverdrag tussen Vlaanderen en Kroatië, de vier Scheldeverdragen tussen Vlaanderen en Nederland en de Internationale Conventie tegen doping in de sport. Deze verdragen zijn in de loop van 2008 in werking getreden.

Voor aangelegenheden waarvoor zowel de federale overheid als de gewesten en/of de gemeenschappen bevoegd zijn, worden **gemengde verdragen** gesloten. Enerzijds zijn er de bilaterale overeenkomsten zoals de zetelakkoorden tussen België en internationale organisaties. Anderzijds kunnen de multilaterale verdragen vermeld worden die vooral gesloten worden in het kader van de BLEU, de EU, de Raad van Europa en de instellingen van de VN.

Verdragen die in 2008 ondertekend werden zijn onder meer de Overeenkomst tussen de BLEU en het Sultanaat Oman inzake de bevordering en de wederzijdse bescherming van investeringen, het Verdrag tot herziening van het op 3 februari 1958 gesloten Verdrag tot instelling van de Benelux Economische Unie, de Economische Partnerschapsovereenkomst tussen de Midden-Amerikaanse CARIFORUM-staten en de EU en haar lidstaten, het herziene Verdrag van de Raad van Europa inzake de adoptie van kinderen en het Verdrag tegen cluster munitie. Ook werden de instemmingsprocedures afgerond voor onder meer het Verdrag van Lissabon, de Stabilisatie- en associatieovereenkomst tussen de

EG en hun lidstaten enerzijds, en de Republiek Montenegro anderzijds, de investeringsovereenkomsten tussen de BLEU en respectievelijk Rwanda en Zuid-Korea en het Zetelakkoord tussen België en de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten.

Tenslotte zijn er de memoranda van overeenstemming en de transnationale contracten. **Memoranda van overeenstemming** zijn akten met staten of internationale organisaties die als bindend moeten beschouwd worden, maar niet onderworpen zijn aan het internationale recht of een nationale rechtsorde. Voorbeelden zijn het Memorandum of understanding met Malawi inzake PROSAUDE II (een-gemaakt fonds voor de financiering van de gezondheids-

13.10 Internationale verdragen

Aantal exclusieve en gemengde verdragen waarbij Vlaanderen als partij betrokken is, ondertekend vóór 31/12/2008.

	Exclusieve verdragen	Gemengde verdragen
Bilateraal	25	17
BLEU	-	84
Benelux	-	6
EU	-	80
Raad van Europa	1	21
IAO	-	21
UNESCO	3	7
Rechtsbescherming van personen	-	13
Milieu en gezondheid	3	49
Wetenschap en technologie	-	7
Vervoer	-	8
Landbouw	-	6
Media	-	11
Wapens	-	4
Anderen	1	3
Zetelakkoorden	-	22
Totaal	33	359

Bron: Departement internationaal Vlaanderen.

sector door de buitenlandse en internationale donoren) en de Kaderovereenkomst met het International Trade Centre. **Transnationale contracten** zijn akten die juridisch bindend zijn, maar niet beantwoorden aan de definitie van het begrip 'Verdrag'. Het gaat vooral om overeenkomsten met buitenlandse publieke partners die geen volkenrechtelijke rechtspersonen zijn. Tot deze categorie behoort het Algemeen Samenwerkingsakkoord tussen de Vlaamse Regering en de Catalaanse Regering dat op 20 februari 2008 ondertekend werd.

Vertegenwoordiging in het buitenland

Sinds Vlaanderen een volwaardige internationale partner is, wordt de officiële vertegenwoordiging in het buitenland sterk uitgebouwd via onder meer de vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering, de vertegenwoordigers van Toerisme Vlaanderen, enzovoort.

De Vlaamse overheid telt in 2008 tien **vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering**. Deze vertegenwoordigers hebben hun standplaatsen respectievelijk in Pretoria, Berlijn, Den Haag, Londen, Madrid, Parijs, Wenen, Warschau en

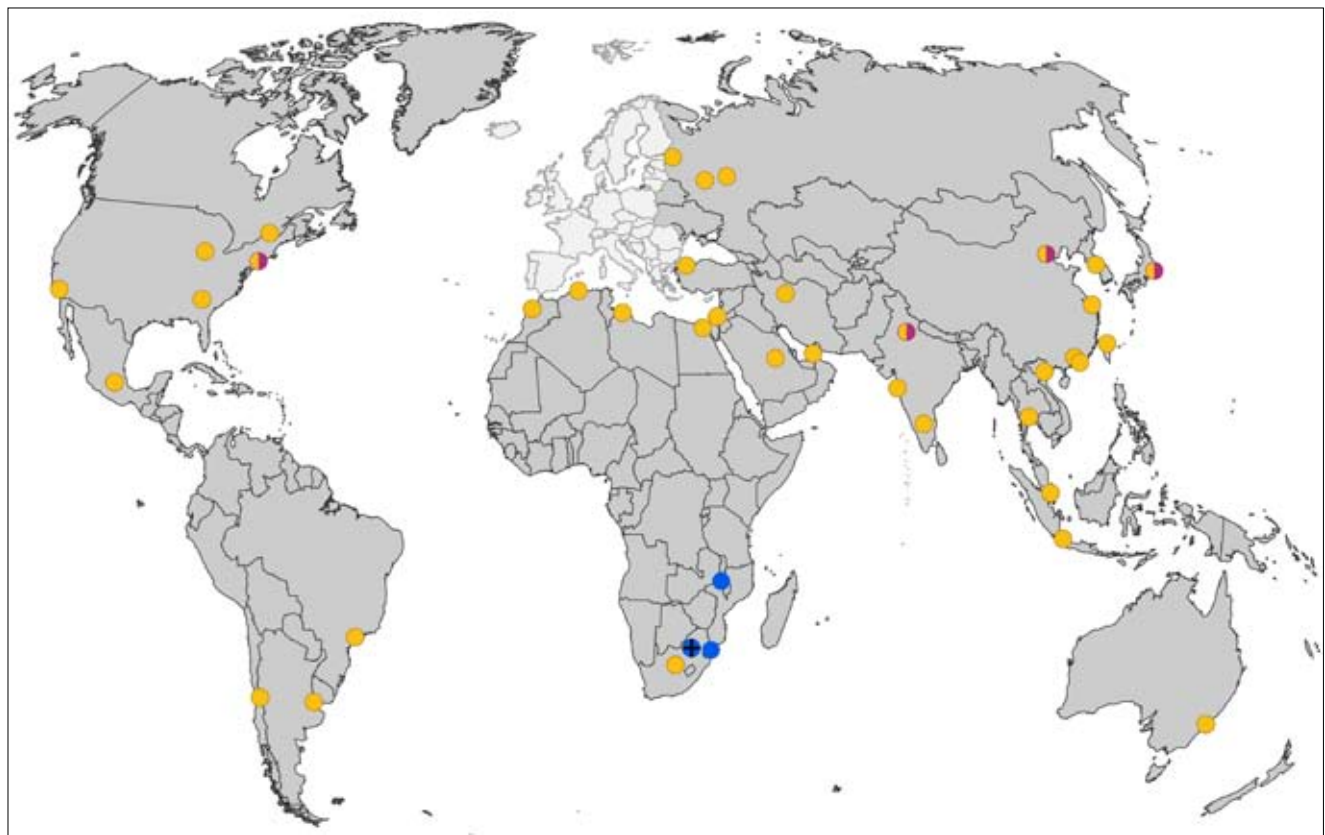
Brussel, met name bij de multilaterale organisaties in Genève en bij de Europese Unie. De Vlaamse vertegenwoordiger in Wenen fungeert eveneens als aanspreekpunt voor Boedapest, Praag, Ljubljana en Bratislava. Waar mogelijk zijn de andere vertegenwoordigers geaccrediteerd bij de multilaterale organisaties die in hun standplaats gevestigd zijn. In Parijs bijvoorbeeld is de vertegenwoordiger van de Vlaamse Regering ook geaccrediteerd als vertegenwoordiger bij de OESO, de UNESCO en de Raad van Europa.

De vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering maken deel uit van het Departement internationaal Vlaanderen. Hun werkterrein bestrijkt alle domeinen die tot de bevoegdheid van de Vlaamse Regering behoren. Zij verschaffen doelgerichte informatie over Vlaanderen en winnen daarnaast ook informatie in over mogelijke samenwerkingsvormen met Vlaanderen. Voor het aantrekken van buitenlandse investeringen of het promoten van export en toerisme verwijzen ze door naar de gespecialiseerde Vlaamse vertegenwoordigers.

Dat doorverwijzen gebeurt trouwens vaak binnen hetzelfde gebouw: in Wenen, Warschau, Den Haag, Berlijn, Parijs en Londen werken de verschillende vertegenwoordigers letterlijk onder hetzelfde dak. Begin 2009 is er nog een Vlaams Huis in New York en Madrid bijgekomen. Dat

13.11 Vlaamse vertegenwoordiging in de wereld

Overzicht van de verschillende vertegenwoordigers in de wereld op 31 december 2008.

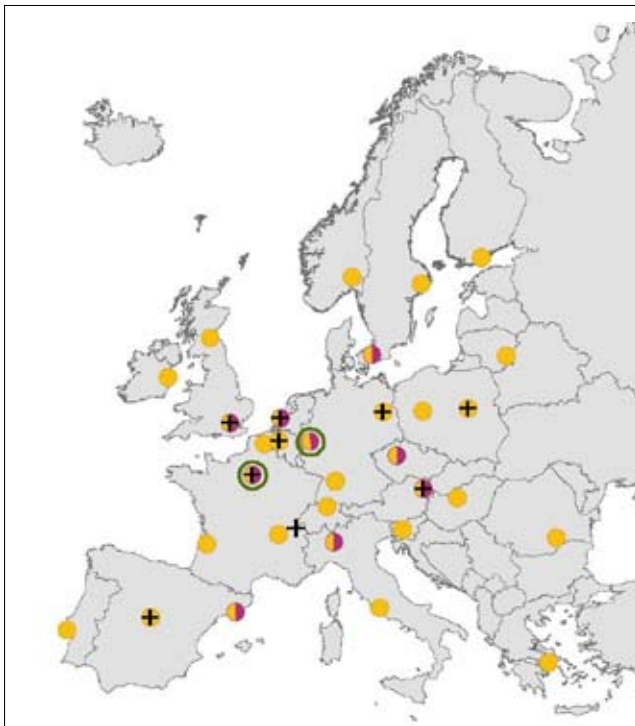

- Vertegenwoordigers van VAIS
- Vertegenwoordigers van F.I.T.
- Vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering – VAIS
- Vertegenwoordigers van F.I.T. – Toerisme Vlaanderen

Bron: Departement internationaal Vlaanderen.

13.12 Vlaamse vertegenwoordiging in Europa

Overzicht van de verschillende vertegenwoordigers in Europa op 31 december 2008.

- + Vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering
- Vertegenwoordigers van F.I.T.
- ⊕ Vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering – F.I.T.
- ⊕ Vertegenwoordigers van F.I.T. – Toerisme Vlaanderen
- ⊕ Vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering – F.I.T. – Toerisme Vlaanderen
- ⊕ Vertegenwoordigers van F.I.T. – Toerisme Vlaanderen – VLAM
- ⊕ Vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering – F.I.T. – Toerisme Vlaanderen – VLAM

Bron: Departement internationaal Vlaanderen.

bevordert niet alleen de onderlinge samenwerking tussen de diensten, maar zorgt er ook voor dat Vlaanderen een duidelijk herkenbaar gezicht krijgt in het buitenland. Daartoe wordt ook bijvoorbeeld het Flanders Center in Osaka ingezet, dat naast de officiële diplomatieke vertegenwoordigingen, een belangrijke rol speelt bij de verdere internationale profilering van Vlaanderen.

De uitvoering van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking is toevertrouwd aan het **Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS)**. Tot de kernopdrachten behoren onder andere het opvolgen van projecten en programma's in partnerlanden, het ondersteunen van gemeentelijke ontwikkelingssamenwerking, het aanmoedigen van sensibiliseringsacties en het coördineren van humanitaire hulp. Naast een centrale zetel in Brussel beschikt dit agentschap over vertegenwoordigers in

Malawi, Mozambique en Zuid-Afrika, de drie partnerlanden van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking.

Flanders Investment & Trade (F.I.T.) was in 2008 op een zeventigtal locaties wereldwijd aanwezig. Dit wereldwijde netwerk is sinds enkele jaren bovendien uitgebreid dankzij een samenwerkingsakkoord met het Waalse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Dit akkoord voorziet in zogenaamde bi- en trilaterale posten. Eén van de belangrijkste taken van die vertegenwoordigers is het opsporen van exportkansen voor Vlaamse bedrijven en van kandidaat-investeerders voor Vlaanderen. Zij moeten ook tijdig belangrijke marktevoluties signaleren. Hun ruim bevoegdheidspakket omvat daarnaast ook het aanknopen van contacten met handelspartners, het uitwerken van commerciële samenwerkingsvormen, het inwinnen van informatie en het organiseren van ontmoetingsdagen en zendingen; dat alles met het oog op een verdere internationale ontwikkeling van de Vlaamse economie.

Het agentschap **Toerisme Vlaanderen** wordt belast met de promotie en marketing van Vlaanderen als toeristische bestemming voor Vlamingen en buitenlanders. Daarnaast behoren ook de uitbouw van en het toezicht op een kwaliteitsvol toeristisch aanbod tot haar kerntaken. Haar netwerk van buitenlandse kantoren strekt zich uit van Londen, Parijs, Den Haag, Keulen, Kopenhagen, Wenen, Praag, Milaan en Barcelona, tot New York, Tokio en Beijing. Sinds de zomer van 2008 is men ook actief in India. Via deze vestigingen wordt getracht Vlaanderen als vakantieland te promoten in de meest veelbelovende toeristische bronmarkten.

Het **Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM)** promoot de Vlaamse landbouw-, tuinbouw- en visserijproducten in binnen- en buitenland. De buitenlandse promotie legt de nadruk op handel via contacten met de distributie. De VLAM beschikt over twee vertegenwoordigers in het buitenland: Parijs en Keulen. Zij dienen als aanspreekpunt voor respectievelijk de Franse en Zwitserse, en de Duitse en Oostenrijkse handel. Voor andere exportbestemmingen werkt de VLAM samen met Flanders Investment & Trade. ■

Millenniumontwikkelingsdoelstellingen

In september 2000 ondertekenden de 189 lidstaten van de VN de Millenniumverklaring en verbonden zich tot de volgende afspraken: bestrijding van de extreme armoede in de wereld, bescherming van het milieu, vrede en veiligheid, goed bestuur, democratisering en mensenrechten, bescherming van de meest kwetsbaren, behartiging van de specifieke noden van Afrika en de versterking van de Verenigde Naties. Uit deze verklaring werden de acht **Millenniumontwikkelingsdoelstellingen** (MDG's) gedistilleerd. De meeste van deze doelstellingen hebben 2015 als streefdatum.

Ook de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking heeft de Millenniumontwikkelingsdoelstellingen als leidraad. Vlaanderen concentreert de directe samenwerking op Zuidelijk Afrika. De strategienota 2005-2009 voor **Zuid-Afrika** heeft als prioritaire thema's: landbouw en voedselzekerheid, HIV/AIDS-preventie, de creatie van tewerkstelling. De strategienota 2006-2010 voor **Mozambique** legt de focus op gezondheid, HIV/AIDS en technisch onderwijs. In **Malawi**, sinds 2006 het derde partnerland van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking, ligt de klemtoon op landbouw en voedselzekerheid. Daarnaast werkt Vlaanderen mee aan de realisatie van 'Millenniumontwikkelingsdoelstelling acht', in het bijzonder op het

13.14 Millenniumontwikkelingsdoelstellingen

Overzicht van de 8 Millenniumontwikkelingsdoelstellingen.

MDG 1	vóór 2015 extreme armoede en honger halveren t.o.v. 1990
MDG 2	vóór 2015 basisonderwijs voor alle kinderen
MDG 3	vóór 2015 gendergelijkheid (in basis en secundair onderwijs tegen 2005)
MDG 4	vóór 2015 kindersterfte met tweederde verminderen t.o.v. 1990
MDG 5	vóór 2015 moedersterfte met drievierde verminderen t.o.v. 1990
MDG 6	vóór 2015 HIV/AIDS, malaria en andere ziekten een halt toeroepen
MDG 7	een duurzame leefomgeving waarborgen
MDG 8	werken aan een mondiaal partnerschap voor ontwikkeling

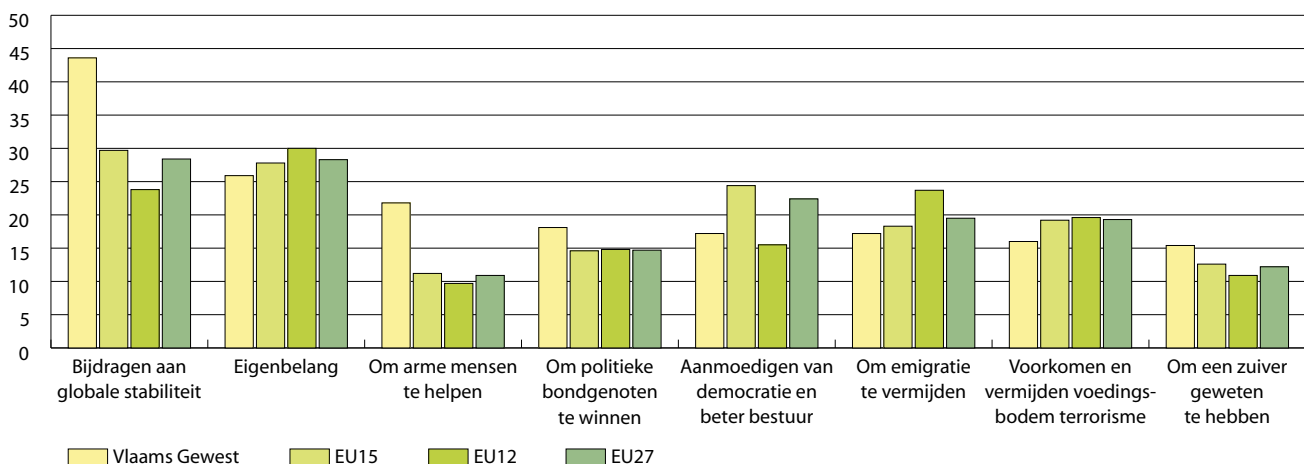
Bron: UN MDG database online.

vlak van handel en de creatie van een draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking.

De evolutie van een selectie indicatoren tot opvolging van de Millenniumontwikkelingsdoelstellingen in de Vlaamse partnerlanden toont aan, dat er op sommige streefdoelen vooruitgang geboekt wordt en op andere niet. De gezondheidsdoelstellingen zullen waarschijnlijk niet gehaald worden. Op vlak van gendergelijkheid in het onderwijs, beschikbaarheid van drinkbaar water en sanitatie, wordt er dan weer wel meer en meer vooruitgang geboekt. Ook bevinden zich steeds meer mensen in de partnerlanden boven de armoedegrens en indien het huidige tempo aanhoudt is de halvering van de armoede tegen 2015 mogelijk een haalbare kaart.

13.13 Motivaties ontwikkelingshulp

Twee belangrijkste motivaties van rijkere landen om aan ontwikkelingshulp te doen in (lente) 2007, Europese vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer, bewerking SVR.

13.15 MDG's in Vlaamse partnerlanden

Stand van zaken van de Millenniumontwikkelingsdoelstellingen in de Vlaamse partnerlanden, selectie van indicatoren per doelstelling, in 1990 en 2006 (tenzij anders vermeld).

	Malawi		Mozambique		Zuid-Afrika	
	1990	2006	1990	2006	1990	2006
MDG 1						
Bevolking onder de armoedegrens, in %	54,0 (1991)	45,0	69,4 (1997)	54,1 (2003)	50,0 (1993)	41,0 (2007)
Kinderen onder 5 jaar met ondergewicht, in %	27,2 (1992)	22,0 (2004)	27,0 (1995)	23,7 (2003)	9,0 (1994-95)	11,5 (1999)
MDG 2						
Kinderen dat basisonderwijs volgt, in %	48,6 (1991)	73,0	42,9 (1991)	76,0	90,3 (1991)	96,0
MDG 3						
Scholingsgraad meisjes t.o.v. jongens (basisonderwijs)	0,84 (1991)	0,95	0,75 (1991)	0,86	0,99 (1991)	0,96 (2004)
MDG 4						
Sterftecijfer van kinderen onder 5 jaar, per 1.000 levendgeborenen	221	118	235	138	60	69
MDG 5						
Moedersterfte, per 100.000 levendgeborenen	620 (1992)	1.100 (2005)	1.500	520 (2005)	230	400 (2005)
MDG 6						
Zwangere vrouwen met HIV (in prenatale centra), in %	17,4 (1994)	15,0 (2005)	11,7 (2000)	14,7 (2002)	0,7	27,9 (2003)
TBC patiënten, per 100.000 mensen	258	377	177	443	301	940
MDG 7						
Land bedekt met bos, in %	41,4	36,2 (2005)	25,5	24,6 (2005)	7,6	7,6 (2005)
Bevolking met toegang tot goede waterbronnen, in %	40	76	36	42	83	93
Bevolking met voldoende sanitaire voorzieningen, in %	47	60	20	31	55	59
Stedelijke bevolking dat in sloppen woont, in %	94,6	89,9	94,5	79,5	46,2	28,7
MDG 8						
Schuldkiwitschelding onder HIPC initiatief, in miljoen \$	-	1.278 (2008)	-	2.758 (2008)	-	-
Schuldaftbetaling als % van export van goederen en diensten	28,0	8,3	17,3	0,8	0,0	3,2
Werklozen bij 15-24-jarige jongeren, in %	-	-	-	-	45,0 (1998)	60,1 (2003)
Aantal telefoonlijnen per 100 inwoners	0,31	0,99	0,34	0,33	8,99	9,88

- Geen vooruitgang en MDG wordt niet gehaald.
- Vooruitgang maar MDG wordt niet gehaald (*ceteris paribus*).
- MDG wordt gehaald (*ceteris paribus*).

Bron: UN MDG database online, Malawi MDG Report 2007, Mozambique MDG Report 2005, South Africa Development Indicators 2008, World Bank Online MDG Atlas.

Ontwikkelingssamenwerking begint in Vlaanderen

Motieven ontwikkelingshulp

Als men aan de Vlaming vraagt wat de twee belangrijkste **motivaties** zijn om ontwikkelingshulp te verstrekken aan armere landen, dan komt er een breed scala aan overwe-

gingen aan bod. Eén reden steekt er evenwel met kop en schouder bovenuit: bijdragen aan de globale stabiliteit. Eigenbelang, bijvoorbeeld hulp bieden aan de handel met ontwikkelingslanden zodat ze nadien in staat zijn om meer producten uit de ontwikkelde landen aan te kopen, komt op een tweede plaats. Arme mensen helpen en politieke bondgenoten winnen zijn drijfveren die door ongeveer één vijfde van de Vlaamse bevolking aangehaald worden.

Er vallen ook een aantal verschillen te noteren tussen de 15 oude EU-lidstaten en de 12 nieuwe leden. Globale stabiliteit en aanmoedigen van democratie en beter bestuur worden meer naar voren geschoven als beweegredenen om aan ontwikkelingssamenwerking te doen door de oude EU landen, dan door de nieuwe. Inwoners uit de nieuwe lidstaten halen dan weer relatief meer het vermijden van emigratie aan als motief. Bij de nieuwe lidstaten prijkt ook het eigenbelang als belangrijkste motivatie bovenaan: ongeveer drie op tien verwijst naar economische voordelen die de donoren verwachten te kunnen opstrijken.

Draagvlak bij de gemeenten

Ook bij de gemeenten is er een **draagvlak** voor ontwikkelingssamenwerking. Een aantal onder hen dragen op verschillende wijze hun eigen steentje bij tot ontwikkelingssamenwerking.

Zo blijken er 258 gemeenten te zijn die een schepen voor ontwikkelingssamenwerking/internationale solidariteit/internationale samenwerking hebben. In een aantal gevallen zit die bevoegdheid bij de burgemeester, dus in feite zijn het er nog enkele meer.

Sinds 2001 moedigt de Vlaamse overheid lokale besturen aan om een eigen vorm van ontwikkelingssamenwerking uit te bouwen. Gemeenten kunnen daarvoor driejaarlijkse overeenkomsten afsluiten met de Vlaamse overheid. Sinds 2005 schreven verschillende gemeenten in op het Vlaamse convenantenprogramma gemeentelijke ontwikkelingssamenwerking. Zo werden er zeventien gemeenten geselecteerd voor een convenant met de Vlaamse overheid voor de periode 2005-2007 en voor de convenantsperiode 2006-2008 werden er twintig gemeenten weerhouden. Voor de periode 2008-2010 geraakten er zeventien gemeenten door de selectie, waarvan het voor vijftien onder hen een verlenging betreft.

Eerlijke handel

Internationaal groeit de consensus over de verwevenheid tussen ontwikkelingssamenwerking en handel. Ook de Vlaamse overheid schaaft zich achter deze visie en promoot 'eerlijke handel'. De invoer uit de ontwikkelingslanden krijgt zo een sociaal element, met ook steeds vaker een ecologische invalshoek.

Ondanks de economische crisis blijft fairtrade het goed doen en verder groeien in 2008.

Zo ondersteunt de Vlaamse overheid ondermeer sinds 2004 het initiatief **FairTradeGemeenten** waarbij een gemeente en haar inwoners eerlijke handel een warm hart toedragen en er ook effectief werk van maken. Vlaanderen telt vandaag 62 FairTradeGemeenten en 114 anderen zijn goed op weg om deze titel in de wacht te slepen. Dat wil zeggen dat bijna drie op vijf van de Vlaamse steden

en gemeenten actief aan eerlijke handel werkt. Inmiddels hebben al tal van landen en deelstaten FairTradeGemeenten. Anno 2008 zijn er reeds meer dan 500 Fairtrade Towns verspreid over 15 landen.

Ongeveer 44% van de Vlamingen geeft in 2008 in een telefonische peiling aan dat ze eerlijke handel kennen of zelfs goed kennen. Dat wil zeggen dat haast zes op de tien er niet zo vertrouwd mee zijn of helemaal geen kennis van hebben. Bijna vier op de tien personen die fairtrade kennen, associëren deze handel met voedingsproducten. Vooral koffie, chocolade en bananen duiken op. Ook kleding wordt door circa één op vier naar voor geschoven.

Van de Vlamingen die weet hebben van eerlijke handel, zijn er zeven op tien die (occasioneel) eerlijke handelsproducten kopen. Koffie, wijn, chocolade en fruitsap prijken bovenaan het lijstje van gekochte producten. Ruim tweederde geeft tevens aan dat de fairtrade producten door de band wel duurder zijn.

De **detailhandelsomzet** in België wordt in 2007 geraamd op 39,6 miljoen euro en is naar schatting met 16,5% gestegen in vergelijking met 2006. Het marktaandeel eerlijke handelsproducten op detailhandelsniveau wordt berekend op 0,05% in 2006.

Iets meer dan de helft van de verkoop van eerlijke handelsproducten verloopt langs eerlijke handelswinkels, in het bijzonder de wereldwinkels. Het overige deel van de detailhandel in fairtradeproducten vindt plaats in supermarkten. De omzet in de eerlijke handelswinkels bestaat voor 72% uit voeding en drank, 19% uit artisanat producten, 7% uit textiel en 2% cosmetische producten. Supermarkten verkopen vrijwel enkel voeding en drank. De verkoop via de eerlijke handelswinkels gebeurt voor 73% in Vlaanderen, hoofdzakelijk door de 210 Oxfam-Wereldwinkels. Wallonië neemt 19% van de omzet voor zijn rekening en de resterende 8% wordt in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest verkocht. ■

Het beleid is erop gericht om Vlaanderen te laten uitgroeien tot een innovatie-gedreven economie. Momenteel zit Vlaanderen volop in deze fase. De drie kernwoorden hierbij zijn ondernemen, innoveren en internationaliseren. Dat laatste is belangrijk omdat bedrijven zo te maken krijgen met de toetssteen van de internationale concurrentie. Dit bevordert innovatie en efficiëntie. Meer ondernemingen moeten dan ook tot exporteren worden aangezet. Het beleid hecht veel belang aan het aanboren van markten buiten de Europese Unie. Daar zal zich in de toekomst immers de groei situeren. Tenslotte blijft het aantrekken en verankeren van buitenlandse investeringen een hoeksteen van het Vlaamse buitenlandse beleid.

Buitenlandse handel

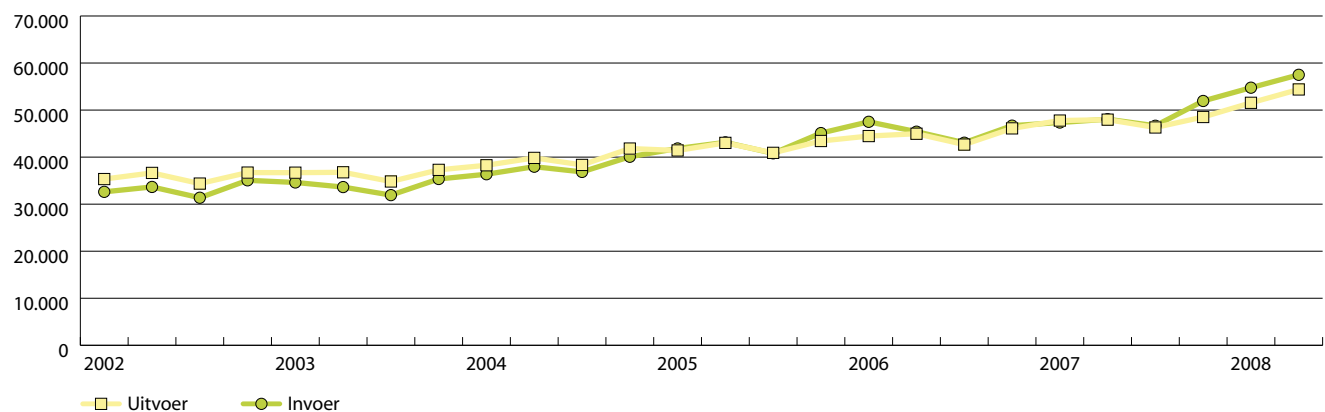
Vlaanderen is bij uitstek een exportland. De kleine geografische omschrijving van het Vlaamse Gewest en de inbedding tussen welvarende burens en handelspartners zorgt ervoor dat anno 2007 de totale waarde van de Vlaamse **goederenuitvoer** goed was voor 99,4% van het BBP.

Nog in 2007 bleken 20.364 Vlaamse ondernemingen een exportaangifte te hebben gedaan bij de Nationale Bank van België. Dat zijn er 0,6% meer dan het jaar ervoor. Enkel bedrijven boven een zekere uitvoerdrempel worden echter geregistreerd.

De Vlaamse goederenuitvoer bedroeg in 2007 190,6 miljard euro. Dit is 6,9% hoger dan een jaar eerder. De invoerwaarde was met 194 miljard euro echter nog groter. Tijdens de eerste twee kwartalen van 2008 gingen

13.16 In- en uitvoer

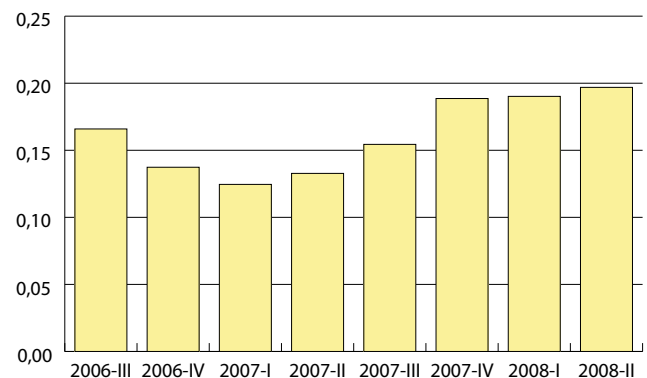
Waarde van de in- en uitvoer van goederen in het Vlaamse Gewest (exclusief Belgische interregionale handel), van 1e kwartaal 2002 tot 2e kwartaal 2008, in miljoenen euro.

Bron: INR.

13.17 Belang aardolie

Aandeel van de Vlaamse invoer van aardolie in de totale Vlaamse invoer, van 2e kwartaal 2006 tot 2e kwartaal 2008, in %.

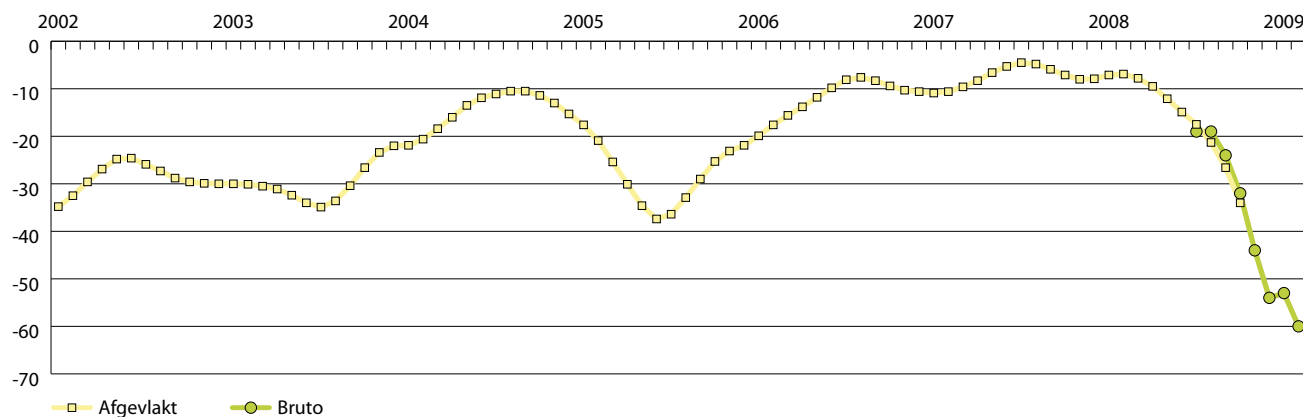
Bron: INR, bewerking SVR.

zowel uit- als invoer verder in stijgende lijn, zij het dat de waarde van de import sneller toenam. De reden hiervoor is het gewicht van de duurdere olieproducten in het invoerpakket. In het tweede trimester van 2008 was de waarde van de **invoer**, zonder aardolie, 11% hoger dan een jaar ervoor; voor de categorie van de aardolieproducten was dat zo maar even 77%.

De Vlaamse **buitenlandse handel** zal niet gespaard blijven van de economische malaise die zich in het najaar van 2008 versneld ontwikkelde. De vraag vanuit het buitenland loopt immers terug, zoals blijkt uit de buitenlandse orderpositie (deelindicator van het producentenvertrouwen in de industrie). De Vlaamse consumenten-

13.18 Buitenlandse orderpositie

Oordeel van de Vlaamse industriële bedrijfsleiders over hun buitenlandse orderpositie, getalwaarde van het verschil van de positieve en negatieve antwoorden, van januari 2002 tot februari 2009.

Bron: NBB.

13.19 Handelspartners

Aandeel van enkele handelsblokken in de uit- en invoer van goederen van het Vlaamse Gewest, 2002 en 2007, in % van het totaal van uit-, resp. invoer.

	Uitvoer		Invoer	
	2007	2002	2007	2002
EU27	74,4	75,0	71,8	74,0
EU15	69,7	71,9	68,2	71,2
EU12	4,7	3,1	3,6	2,8
Duitsland, Nederland, Frankrijk	44,3	44,6	48,8	48,7
VS, Canada	4,9	5,9	5,3	6,7
Japan	0,7	1,0	2,5	3,0
BRIC	5,7	4,9	7,4	4,7
N11	2,7	2,4	3,0	1,9

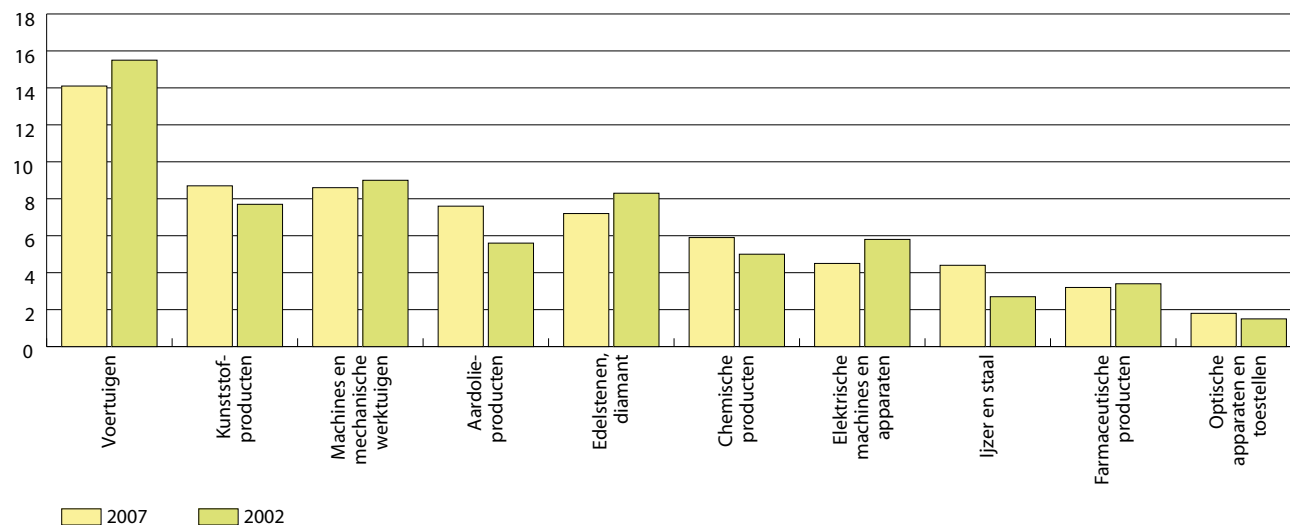
Bron: INR.

ten echter worden ook voorzichtiger, wat blijkt uit het Vlaamse **consumentenvertrouwen**. Dit, samen met de gedaalde prijs van de **olieproducten**, zal ervoor zorgen dat de invoer eveneens getemperd wordt.

Bijna driekwart van de Vlaamse **export** van goederen gaat naar de EU27, voor het overgrote deel naar de EU15-landen. Op vijf jaar tijd verloren de landen van de oude EU15 lichtjes aan belang. Hetzelfde geldt voor de uitvoer naar de VS, Canada en Japan. Daar tegenover staat dat de export naar de nieuwe EU lidstaten, de **BRIC** en de landen van de next-11 (**N11**) toegenomen is. Deze evolutie is dezelfde aan de invoerzijde. De rijkere, meestal westerse landen, kennen een tanend belang ten voordele van de groeielanden. Vooral de BRIC komen sterk opzetten. Zo is de import uit China goed driemaal groter geworden tussen 2002 en 2007; voor Rusland is dat maal 2,5.

13.20 Uitvoer producten

Aandeel van de belangrijkste uitvoerproducten in de totale Vlaamse uitvoer, 2002 en 2007, in %.

Bron: INR.

De belangrijkste Vlaamse exportproducten zijn motorvoertuigen (14,1% in 2007). Daarna volgen goederencategorieën die elk tussen 5 en 10% van de export uitmaken: kunststofproducten, machines en mechanische werktuigen, aardolieproducten, diamant en edelstenen en chemische producten. Op vijf jaar tijd wonnen aardolie- en kunststofproducten aan belang. Voertuigen en diamanten werden iets minder belangrijk. De top-3 van de belangrijkste producten is reeds goed voor 31,4% van de Vlaamse export. Bij uitbreiding naar de top-5 is dat 46,2%. Hiervoor werd zoals vermeld dat in 2007 (en verder in 2008) aardolie duurder werd, wat een weerslag had op het Vlaamse invoerpakket. Aardolie staat anno 2007 immers bovenaan (15,1%). Andere belangrijke producten zijn voertuigen, machines en mechanische werktuigen, chemische producten, diamanten, elektrische machines en apparaten. Tussen 2002 en 2007 klom aardolie van plaats drie naar de top van de ingevoerde goederen. Het zorgde er tevens voor dat de invoer iets

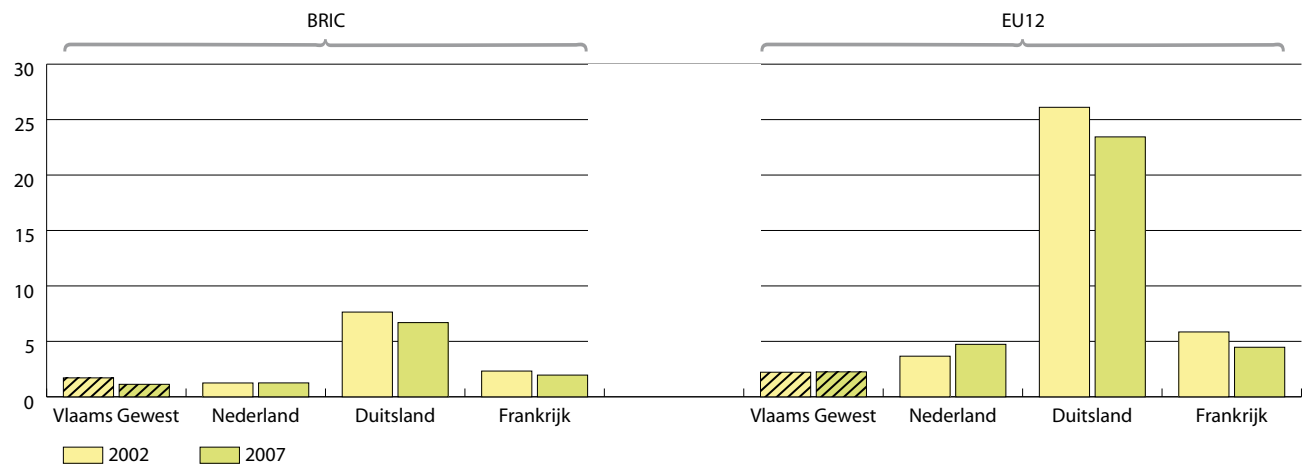
geconcentreerder verliep: de top-3 steeg van 34,0% in 2002 naar 37,1% in 2007. De top-5 maakt nu zelfs iets meer dan de helft van de importwaarde uit.

Marktaandelen en concurrentie

De evolutie van **marktaandelen** zijn belangrijk bij de beoordeling van het concurrentievermogen van een land of regio. De grootte van een marktaandeel staat uiteraard ook in verband met de omvang van de economie waarvan de marktaandelen berekend worden. Inderdaad, een groot land maakt meer kans om een belangrijke handelspartner te zijn dan een klein land. In een aantal opkomende handelsblokken verliezen de EU-landen, waaronder ook het Vlaamse Gewest, marktaandeel. Dat valt voor een belangrijk deel te verklaren door de toegenomen onderlinge handel van deze groeielanden zelf. Hierna worden de marktaandelen besproken van het Vlaamse

13.21 Marktaandelen

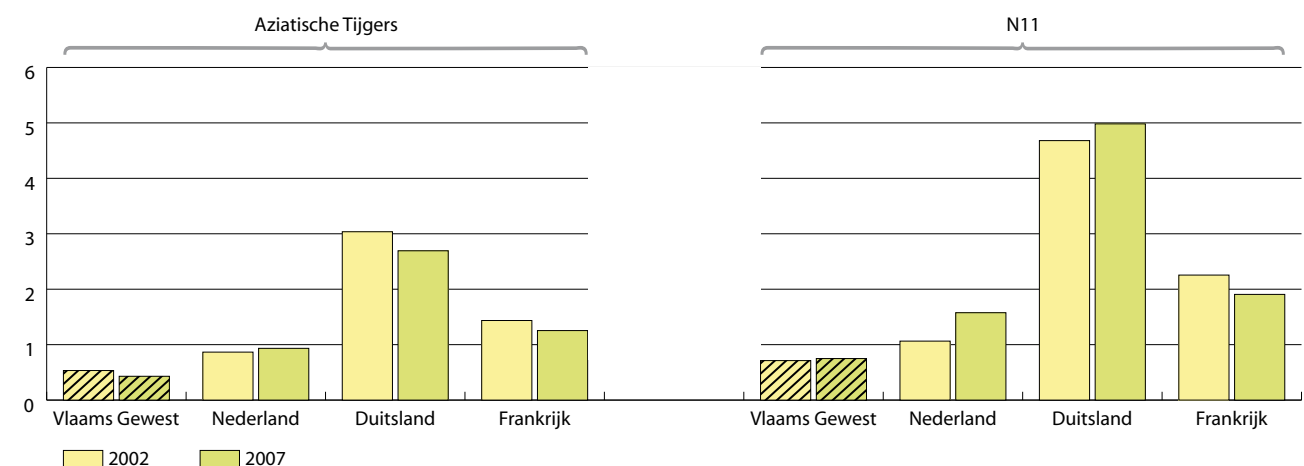
Marktaandelen van het Vlaamse Gewest, Nederland, Duitsland en Frankrijk in de BRIC en de nieuwe EU12 lidstaten, 2002 en 2007, in %.

Bron: berekeningen SVR op basis Eurostat en UNCTAD.

13.22 Marktaandelen

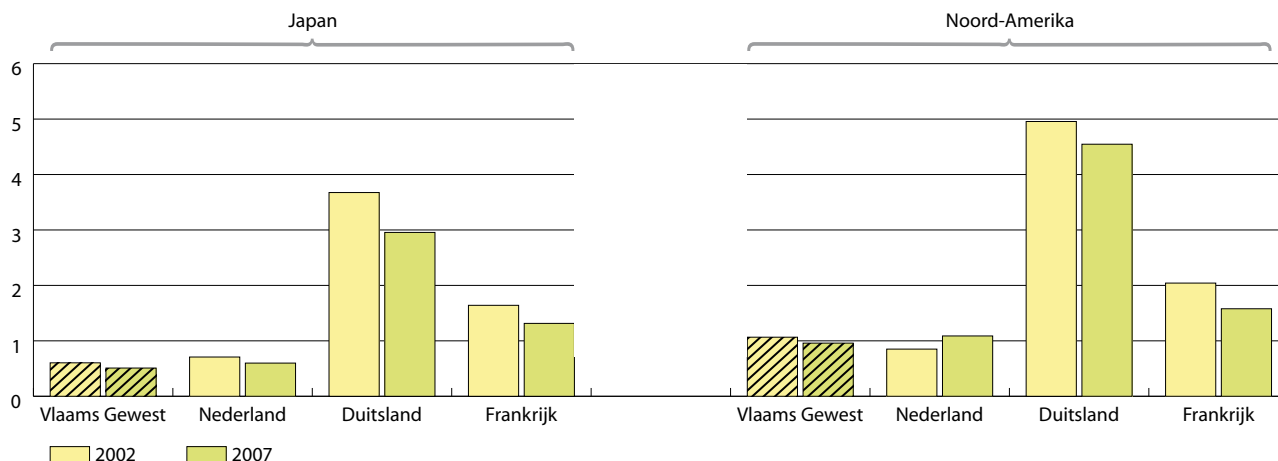
Marktaandelen van het Vlaamse Gewest, Nederland, Duitsland en Frankrijk in de Aziatische Tijgers en de N11 landen, 2002 en 2007, in %.

Bron: berekeningen SVR op basis Eurostat en UNCTAD.

13.23 Marktaandeelen

Marktaandeelen van het Vlaamse Gewest, Nederland, Duitsland en Frankrijk in Japan en Noord-Amerika, 2002 en 2007, in %.

Bron: berekeningen SVR op basis Eurostat en UNCTAD.

Gewest en de drie buurlanden in een aantal opkomende handelsblokken en in Japan en Noord-Amerika.

- Het Vlaamse Gewest heeft anno 2007 een marktaandeel van 1,13% in de BRIC. Topper is hier Duitsland (6,69%). Op vijf jaar tijd verloren het Vlaamse Gewest en Duitsland en Frankrijk marktaandeel. Nederland bleef status-quo.
- Het Vlaamse marktaandeel in de nieuwe EU12-lidstaten bedroeg 2,25% in 2007. In vergelijking met 2002 is dat een winst van 0,03 ppt. Dat is echter ruim onder de winst die Nederland kon optekenen (+1,07 ppt). Duitsland en Frankrijk dienden hier terrein prijs te leveren.
- Het Vlaamse Gewest was in 2007 goed voor 0,43 % van de invoer van de Aziatische Tijgers. Net zoals Duitsland en Frankrijk is dat minder dan in 2002. Ook hier kon Nederland het marktaandeel vergroten.
- Het marktaandeel van Vlaanderen in de N11 beliep 0,75%. Op vijf jaar tijd groeide het belang van het Vlaamse Gewest, evenals van Nederland en Duitsland in de N11. Frankrijk verloor marktaandeel.

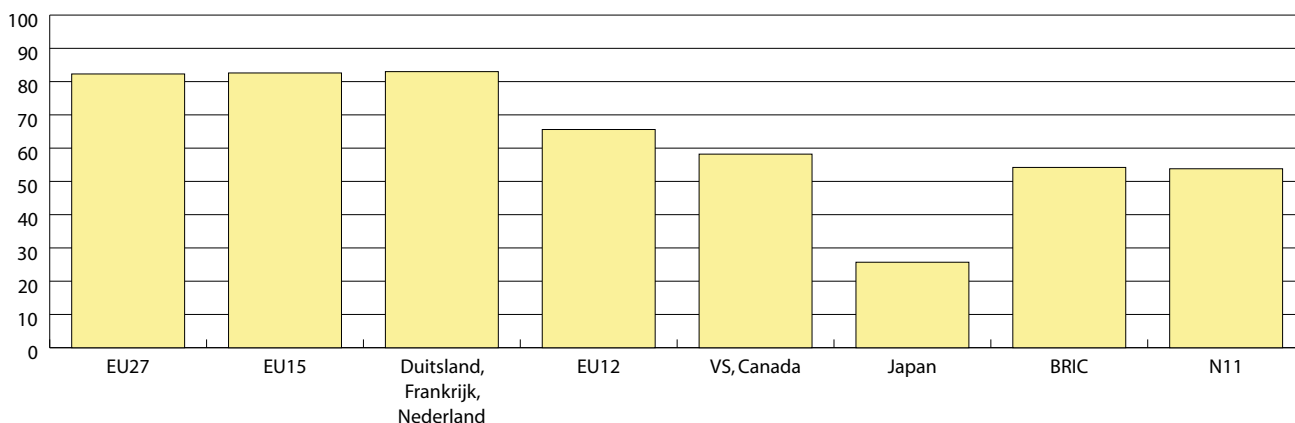
- Het marktaandeel van het Vlaamse Gewest in Japan was met 0,51% kleiner dan vijf jaar eerder. Dat was echter ook het geval voor alle buurlanden.
- Tenslotte bedroeg het Vlaamse marktaandeel in Noord-Amerika 0,96% in 2007, minder dan in 2002. Ook Duitsland en Frankrijk moesten zich tevreden stellen met een lager marktaandeel. Nederland vormt opnieuw een uitzondering en werd belangrijker op de Noord-Amerikaanse markt.

Een land of regio kan handel drijven in dezelfde product-categorieën. In dit geval is de buitenlandse handel concurrentieel (**intra-industriële handel**). Het is ook mogelijk dat het invoerpakket grondig verschilt van de samenstelling van de uitvoer. De buitenlandse handel is in dit geval dan complementair (**inter-industriële handel**).

Het blijkt nu dat de Vlaamse handel met de EU27, de EU15 en de drie buurlanden een concurrentieel karakter heeft. Het gaat dan ook om handel tussen ontwikkelde

13.24 Inter-/ intra-industriële handel

Grübel-Lloyd indices* van de Vlaamse buitenlandse handel met een aantal handelsblokken in 2007.

*0 = volledige inter-industriële handel, 100 = volledige intra-industriële handel.

Bron: berekeningen SVR op basis INR-data.

landen wiens producten zich veeleer onderscheiden op basis van afwerking, merken en dergelijke. De voornaamste uitvoerproducten naar deze landengroepen zijn voertuigen, kunststofproducten, machines en mechanische werktuigen en aardolieproducten. Aan de invoerzijde bevinden zich dezelfde productcategorieën met uitzondering van kunststofartikelen die plaats maken voor chemische producten. Vermits de Europese Unie en de buurlanden de voornaamste handelspartner zijn is de indeling van de handel ermee naar goederencategorie sterk gelijkaardig aan het patroon van de totale Vlaamse in- en uitvoer.

De handel met de nieuwe EU12-lidstaten is eerder intra-industrieel. Aan de uitvoerzijde vindt men bovenaan eveneens voertuigen, kunststofproducten, machines en werktuigen terug, aangevuld met elektrische machines en apparaten. Aardolieproducten behoren niet tot de voornaamste Vlaamse exportproducten naar de EU12. Dit lijstje is analoog aan de invoerzijde op uitzondering van koperproducten die de kunststofartikelen vervangen. Het handelspatroon van Vlaanderen met Noord-Amerika, de BRIC en de N11 is gemengd inter-/ intra-industrieel. Diamanten en edelstenen zijn het belangrijkste uitvoerproduct naar Noord-Amerika. De top wordt vervolledigd door aardolie- en chemische producten en door voertuigen. Het Vlaamse Gewest voert uit Noord-Amerika vooral chemische producten in, evenals machines en mechanische werktuigen, optische instrumenten en kunststofproducten.

Ook in de belangrijkste Vlaamse uitvoerproducten naar de BRIC komen edelstenen en diamanten op de eerste plaats (dat komt voornamelijk door Indië). De top wordt verder aangevuld met machines en mechanische werktuigen, voertuigen en kunststofproducten. Aan de importzijde treft men vooral edelstenen en diamanten, brandstofproducten, machines en mechanische werktuigen en elektrische machines en apparaten aan.

De Vlaamse export naar de N11 handelt voornamelijk over kunststofproducten, machines en mechanische werktuigen, voertuigen en ijzer en staal. Aan de top bij de invoer staan voertuigen (dat komt voornamelijk door de aanwezigheid van Zuid-Korea in de N11). Elektrische machines en apparaten, machines en werktuigen en ijzer en staal vervolledigen het plaatje.

De handel met Japan heeft een inter-industrieel karakter. Het Vlaamse Gewest voert voornamelijk voertuigen, farmaceutische producten, edelstenen en diamanten en kunststofproducten uit naar Japan. De import wordt gedomineerd door voertuigen, en dat verklaart de lage waarde van de Gröbel-Lloyd index. Andere invoerproducten zijn ondermeer machines en mechanische werktuigen, elektrische machines en apparaten en rubber.

Buitenlandse investeringen

Directe buitenlandse investeringen zijn een andere vorm van economische relaties met het buitenland. In 2007 vloeiden, volgens de F.I.T., 154 buitenlandse investeringsprojecten naar hier. Deze waren goed voor een totaal bedrag van 1,37 miljard euro en zouden borg staan voor

3.766 jobs. Bijna de helft van de projecten waren bestemd voor de sectoren logistiek en transport en ICT. Verder zijn chemie en kunststofverwerking en voeding en drank ook nog belangrijk. De Verenigde Staten waren met 22,8% van de projecten de belangrijkste buitenlandse investeerder in 2007. Nederland (16,9%) en het Verenigd Koninkrijk (9,1%) vervolledigen de top-3. India en China staan op een 8ste, respectievelijk 9e plaats. De herkomst van de investeerders wordt daarmee diverser. Bijna één derde van de projecten betrof fusies en overnames. Vooral investeerders uit de nieuwe groeiemarkten bedienen zich van deze techniek om hier vaste voet aan grond te krijgen. Van de 154 projecten waren er 68 nieuwe en 38 uitbreidingsinvesteringen. In vergelijking met 2006 waren er ongeveer evenveel investeringsprojecten, maar het totale geïnvesteerde bedrag evenals het voorziene aantal jobs, lagen lager in 2007. Dat heeft te maken met een paar grote projecten van uitzonderlijke aard in 2006. ■

13.4 Toerisme

Vlaanderen wil zijn toeristische troeven optimaal uitspe- len en omzetten in werkgelegenheid en financiële inkom- sten. De buurlanden vormen daarbij de belangrijkste doelgroep maar er wordt ook gemikt op enkele specifieke nieuwe markten. Brussel kan als Europese hoofdstad en administratief zakencentrum een hefboom vormen voor toeristische promotie. Tevens moet het toerisme in Vlaan- deren toegankelijker zijn, zodat iedereen kan genieten van een vakantie.

In 2007 bleven 9.881.000 toeristen in Vlaanderen over- nachten. Dat is 2,7% meer dan in 2006. Toeristen kiezen echter steeds meer voor kortere verblijven. Daardoor steeg het totale aantal overnachtingen met slechts 0,6%. Deze internationale trend naar meer, maar kortere, vakan- ties lijkt onomkeerbaar. De Vlaamse Kust boet weer wat in aan populariteit, terwijl de Vlaamse regio's en de kunststeden steeds meer overnachtingen boeken. Onze buurlanden zijn goed voor een derde van het totale aantal overnachtingen. De toeristisch recreatieve sector creëert een omzet van 17,4 miljard euro en een directe tewerk- stelling van 168.000 personen.

Het vakantieaanbod van het Steunpunt Vakantieparti- cipatie, gericht op mensen met een beperkt inkomen, kent een stijgend succes. Uit onderzoek blijkt dat het aandeel mensen dat zich geen vakantie kan veroorloven afneemt.

Economisch belang

De economische betekenis van de toeristisch-recreatieve sector is niet gering. In 2007 was de sector goed voor een

13.26 Omzet en investeringen

Omzet en investeringen in de toeristisch-recreatieve sector volgens gewest, in miljoenen euro, 2002 en 2007.

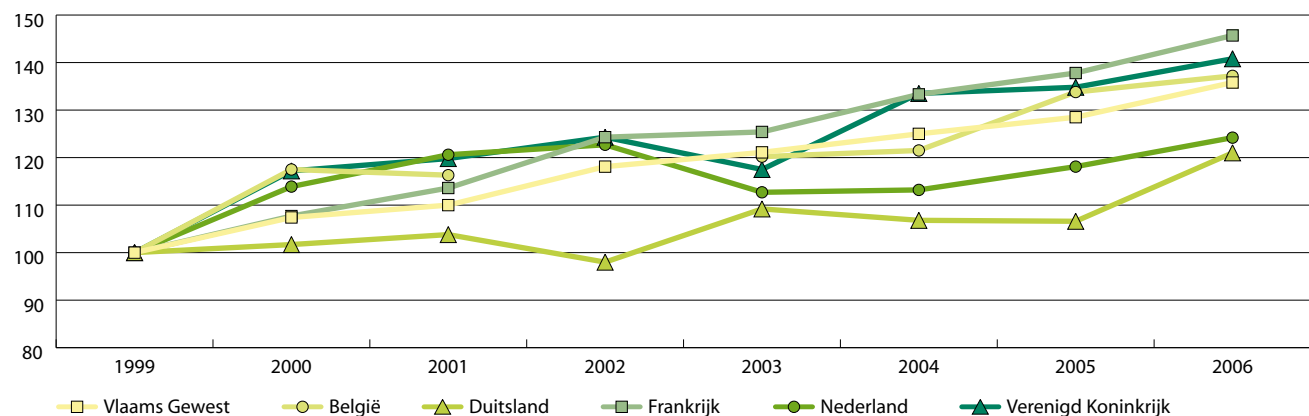
	2002	2007	Aandeel 2007 (in %)
Omzet			
• Vlaams Gewest	9.746	12.501	58,7
• Brussels Gewest	3.418	4.895	23,0
• Waals Gewest	2.850	3.745	17,6
• Niet toewijsbaar aan gewest	538	160	0,8
• België	16.552	21.301	100,0
Investerings			
• Vlaams Gewest	708	891	62,4
• Brussels Gewest	138	193	13,5
• Waals Gewest	234	308	21,6
• Niet toewijsbaar aan gewest	55	38	2,7
• België	1135	1.428	100,0

De som van de gewesten ligt lager dan het Belgische cijfer omdat, omwille van betrouwbaarheidsproblemen, gegevens in subsectoren met weinig bedrijven niet mogen worden vrijgegeven. Dat komt vaker voor op gewestelijk niveau.
Bron: ADSEI.

omzet van 12,5 miljard euro in het Vlaamse Gewest. Dat is een stijging van 2,4% op een jaar tijd, met inbegrip van inflatie. Sinds 2002 steeg de omzet met ruim een kwart. De investeringen gingen er met 7,1% op vooruit. De toeristisch-recreatieve sector was in 2007 goed voor 3,8% van alle investeringen. Binnen het Vlaamse Gewest noteert de horeca-sector een groei van een derde tussen 1999 en 2006. Het Vlaamse groeicijfer is vergelijkbaar met dat van de buurlanden.

13.25 Omzet horeca

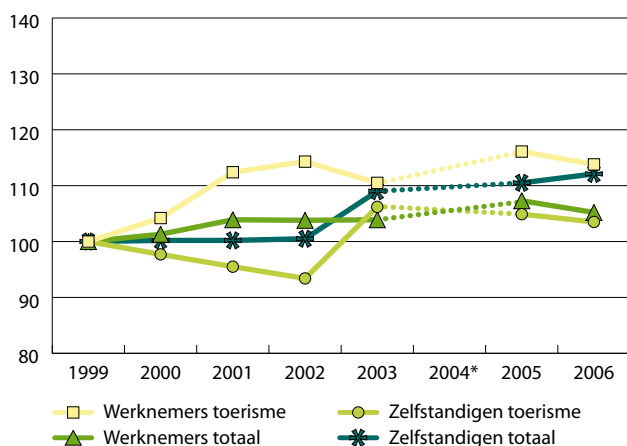
Index omzet in nominale prijzen in de horeca in het Vlaams Gewest en de buurlanden, van 1999 tot 2006. Index 1999 = 100.

Bron: Eurostat, ADSEI.

13.27 Werkgelegenheid

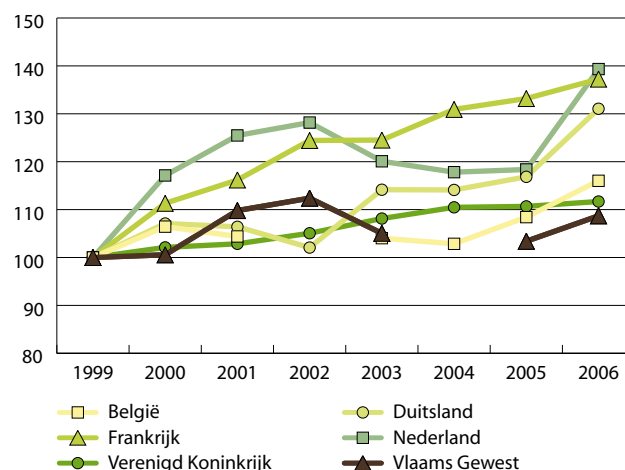
Evolutie van de werkgelegenheid in de toeristisch recreatieve sector in het Vlaams Gewest, index 1999 = 100, van 1999 tot 2006.

*Geen gegevens beschikbaar voor juni 2004.
Bron: RSZ.

13.28 Werkgelegenheid horeca

Index van het aantal werknemers in de horeca in het Vlaams Gewest en de buurlanden, van 1999 tot 2006. Index 1999 = 100.

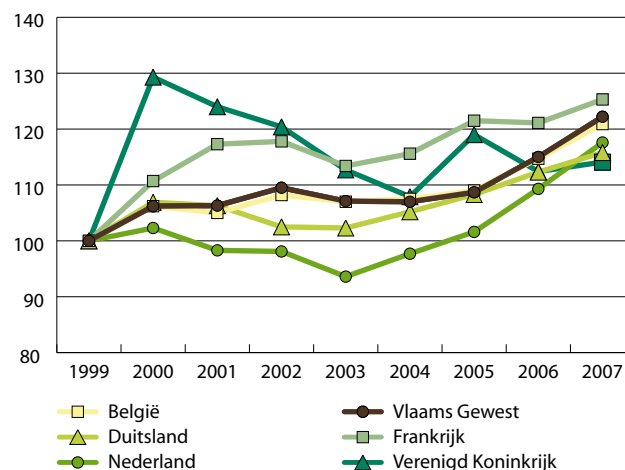
Bron: Eurostat, RSZ.

Ook het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest kan sterke groeicijfers voor omzet en investeringen voorleggen. De directe werkgelegenheid in de toeristisch-recreatieve sector bedroeg in 2006 ruim 101.000 werknemers en 27.000 zelfstandigen, goed voor 5,0% van het totale aantal werknemers in het Vlaamse Gewest en 5,0% van het totale aantal zelfstandigen. Het aantal werknemers in de toeristisch-recreatieve sector steeg in de periode 1999-2006 sterker dan het Vlaamse gemiddelde. Bij de zelfstandigen ligt de groei dan weer onder het gemiddelde. Binnen de horecasector lag de groei van het aantal werknemers in het Vlaamse Gewest lager dan bij de buurlanden.

In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest was de sector in 2006 goed voor 37.000 werknemers en 2.700 zelfstandigen.

13.30 Overnachtingen hotels

Index (1999 = 100) van het aantal overnachtingen in hotels in het Vlaams Gewest en de buurlanden, van 1999 tot 2007.

Bron: Eurostat.

Verblijfstoerisme

Aantal overnachtingen

Het aantal overnachtingen in het Vlaamse Gewest ging in 2007 licht achteruit en zakt met 1 procent in vergelijking met 1999. De Brusselse regio noteert wel positieve groeicijfers. Het aantal aankomsten in het Vlaamse Gewest

steeg sneller dan het aantal overnachtingen. Dat bevestigt de trend naar meer, maar kortere, verblijven. De gemiddelde verblijfsduur in het Vlaamse Gewest daalde sinds

13.29 Overnachtingen

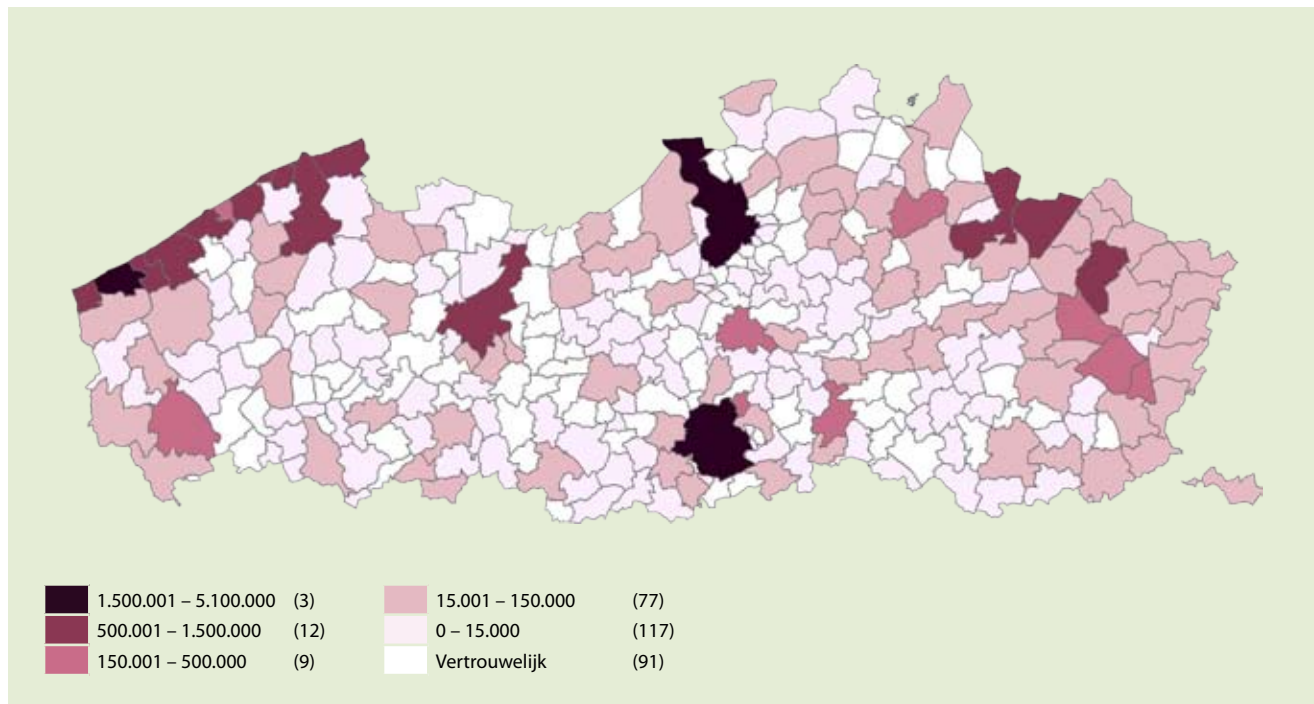
Evolutie van het aantal overnachtingen volgens gewest, van 1999 tot 2007.

	1999	2000	2004	2005	2006	2007	'99-'07
Vlaams Gewest	23.539.400	24.120.975	23.305.749	22.912.278	23.398.140	23.303.560	-1,0%
Brussels Gewest	4.268.734	4.496.895	4.717.667	4.650.013	4.836.476	5.099.264	+19,5%
Waals Gewest	6.687.296	6.855.793	6.760.627	6.694.119	6.830.170	6.784.554	+1,5%
België	34.495.430	35.473.663	34.784.043	34.256.410	35.064.786	35.187.378	+2,0%

Alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).
Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. ADSEI.

13.31 Spreiding overnachtingen

Spreiding aantal overnachtingen in 2007.

Alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust). Wit = gemeenten met minder dan 3 commerciële logiesaccommodaties. Deze zijn niet weerhouden omwille van vertrouwelijkheid.
Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. ADSEI.

1999 met 14% van 3,80 naar 3,26 nachten per verblijf. In tegenstelling tot het totale aantal overnachtingen ging het aantal overnachtingen in hotels er wel op vooruit. Met een groei van ruim een vijfde tussen 1999 en 2006 doet het Vlaamse Gewest het zelfs iets beter dan de buurlanden.

De meeste commerciële overnachtingen vinden plaats aan de kust, maar de populariteit van deze bestemming kent een dalende trend. De kunststeden trekken dan wel weer meer en meer toeristen, waaronder zakenlui, aan. Vooral Brussel, Brugge, Antwerpen en Gent ontvingen veel gasten. Ook de Vlaamse regio's kunnen steeds meer mensen overtuigen als vakantiebestemming. Uitschieters hier zijn de Antwerpse en Limburgse Kempen. Ook andere delen van Limburg en de Westhoek zijn frequent bezochte vakantieoorden.

De betekenis van de Vlaamse kust als toeristische bestemming is groter dan uit de traditionele officiële statistieken blijkt. Uit een studie naar de tweede verblijven

13.33 Logiescapaciteit Kust

Logiescapaciteit per type logiesvorm aan de Kust, in aantal bedden, in 2007.

	Aantal bedden
Hotels	15.844
Kampeertreinen en -verblijfparken: stacaravans en chalets	82.481
Kampeertreinen en -verblijfparken: trekkerstandplaatsen	13.450
Vakantieparken: toeristische capaciteit	4.165
Vakantieparken: residentiële capaciteit	6.495
Logies voor doelgroepen	12.033
Kamers bij particulieren	545
Tweede verblijven	405.230

Bron: Steunpunt Buitenlands Beleid, Toerisme en Recreatie; WES.

aan de kust blijkt dat deze instaan voor drie kwart van de logiescapaciteit. In 2007 waren de tweede verblijven goed voor 27 miljoen overnachtingen aan de kust. Enkel de 5,4 miljoen overnachtingen via verhuurkantoren zitten in de traditionele officiële statistieken. Het aantal

13.32 Overnachtingen naar macroproduct

Evolutie van het aantal overnachtingen naar macroproduct, van 1999 tot 2007.

	1999	2000	2004	2005	2006	2007	'99-'07
Kust	12.531.603	12.810.634	11.957.151	11.360.405	11.206.268	10.702.008	-14,6%
Kunststeden	7.592.847	7.956.151	8.291.925	8.188.744	8.636.432	9.129.110	+20,2%
Vlaamse Regio's	7.683.684	7.851.085	7.774.340	8.013.142	8.391.916	8.571.706	+11,6%

Alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).
Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. ADSEI.

13.34 Binnenlandse overnachtingen

Evolutie van het aantal binnenlandse overnachtingen volgens gewest, van 1999 tot 2007.

	1999	2000	2004	2005	2006	2007	'99-'07
Vlaams Gewest	14.174.560	14.769.652	13.969.497	13.649.352	13.844.787	13.725.570	-3,2%
Brussels Gewest	333.222	412.967	519.809	531.638	630.365	722.629	+116,9%
Waals Gewest	3.840.691	3.939.704	3.850.598	3.743.187	3.771.563	3.704.541	-3,5%
België	18.348.473	19.122.323	18.339.904	17.924.177	18.246.715	18.152.740	-1,1%

Alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. ADSEI.

13.35 Buitenlandse overnachtingen

Evolutie van het aantal buitenlandse overnachtingen volgens gewest, van 1999 tot 2007.

	1999	2000	2004	2005	2006	2007	'99-'07
Vlaams Gewest	9.364.840	9.351.323	9.336.252	9.262.926	9.553.353	9.577.990	+2,3%
Brussels Gewest	3.935.512	4.083.928	4.197.858	4.118.375	4.206.111	4.376.635	+11,2%
Waals Gewest	2.846.605	2.916.089	2.910.029	2.950.932	3.058.607	3.080.013	+8,2%
België	16.146.957	16.351.340	16.444.139	16.332.233	16.818.071	17.034.638	+5,5%

Alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. ADSEI.

tweede verblijven aan de kust neemt ook gestaag toe. In 1989 waren dit er ongeveer 58.000. In 1997 was dit reeds opgelopen tot 71.000 en in 2007 stond de teller op bijna 83.000 tweede verblijven.

Binnenlandse markt

Drie op vijf van alle overnachtingen in het Vlaamse Gewest zijn **binnenlandse overnachtingen**. Daarmee neemt het Vlaamse Gewest drie vierde van alle overnachtingen door Belgische toeristen in België voor zijn rekening. Het aandeel overnachtingen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is aanzienlijk lager, maar nog steeds goed voor een groot aantal overnachtingen. De binnenlandse markt situeert zich vooral aan de kust, in Brussel,

en in tweede instantie in de Antwerpse en Limburgse Kempen, andere gemeenten in Limburg en de Westhoek. Het aantal binnenlandse overnachtingen in het Vlaamse Gewest kende in 2007 een lichte achteruitgang. Sinds 1999 tekent zich een daling van ruim 3% af, voornamelijk te wijten aan het tanende succes van huurlogies aan de kust. De kunststeden kunnen rekenen op stijgende binnenlandse belangstelling.

Buitenlandse markt

Buitenlanders lijken de weg naar toeristisch Vlaanderen vlotter te vinden dan Belgen. Het aantal buitenlandse overnachtingen steeg sinds 1999 namelijk met 0,2 miljoen in het Vlaamse Gewest en 0,4 miljoen in het Brus-

13.36 Overnachtingen naar herkomstland

Evolutie van het aantal buitenlandse overnachtingen in het Vlaams Gewest volgens herkomstland, van 1999 tot 2007.

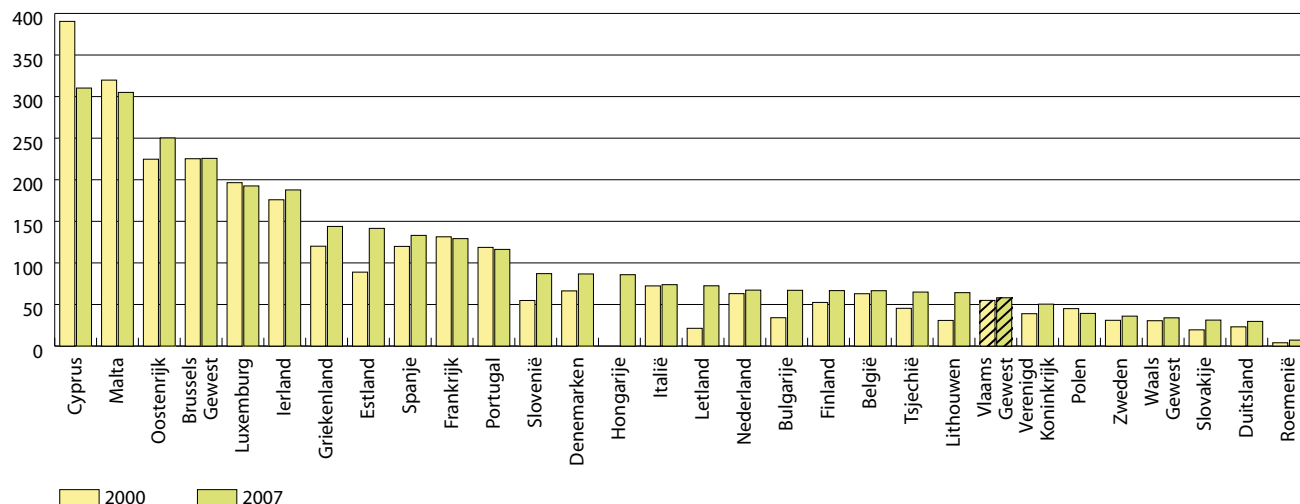
	1999	2000	2004	2005	2006	2007	'99-'07
Nederland	2.838.026	2.911.609	3.251.630	3.204.587	3.347.574	3.348.999	+18,0%
Duitsland	2.354.990	2.129.004	1.714.067	1.673.623	1.628.934	1.581.993	-32,8%
Verenigd Koninkrijk	1.486.630	1.540.482	1.412.092	1.384.610	1.364.298	1.402.189	-5,7%
Frankrijk	1.003.250	919.723	1.122.529	1.115.409	1.185.479	1.100.221	+9,7%
V.S. Amerika	296.028	309.022	270.980	276.506	271.093	269.541	-8,9%
Spanje	93.037	111.369	142.957	148.276	164.690	179.512	+92,9%
Italië	168.719	187.471	163.191	149.510	161.585	165.375	-2,0%
Japan	122.729	133.025	110.625	95.588	94.649	90.877	-26,0%
Rusland	33.658	38.050	40.892	52.042	57.894	59.566	+77,0%
Zwitserland	34.981	42.328	40.658	44.472	47.560	54.586	+56,0%
China	23.152	20.481	39.996	43.235	43.442	47.042	+103,2%
India	20.399	19.780	36.622	36.714	40.982	44.851	+119,9%
Overig buitenland	889.241	988.979	990.013	1.038.354	1.145.173	1.233.238	+38,7%
Totaal	9.364.840	9.351.323	9.336.252	9.262.926	9.553.353	9.577.990	+2,3%

Alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. ADSEI.

13.37 Aankomsten naar aantal inwoners

Europese vergelijking van het aantal buitenlandse aankomsten per 100 inwoners, in 2000 en 2007.

Een vergelijking van de gewesten met andere landen moet met de nodige omzichtigheid gebeuren: elk land zal regio's hebben die beter scoren dan het gemiddelde van het land. Bron: WTO & Eurostat (bewerking SVR).

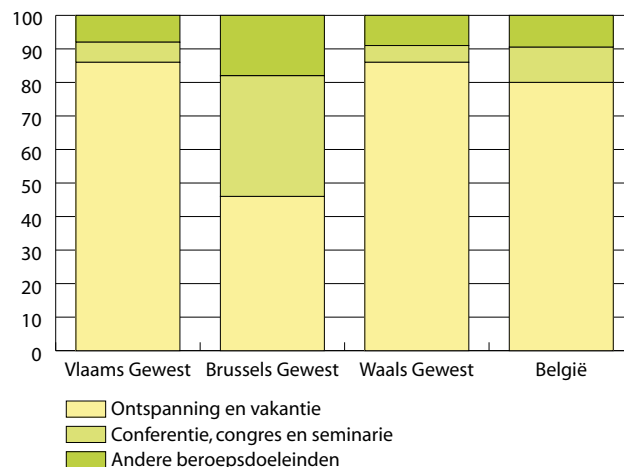
selse Hoofdstedelijke Gewest. De buitenlandse overnachtingen zijn, meer dan de binnenlandse, gecentraliseerd in de kunststeden. Dat komt deels door het zakentoeisme en deels door recreatieve citytrips. Brussel staat op kop, gevolgd door Antwerpen, Brugge en Gent. Daarnaast oefenen zowel de kust als enkele gemeenten in de Kempen een grote aantrekkingskracht uit op buitenlanders. Die komen vooral uit de buurlanden en komen in hoofdzaak af voor recreatief toerisme.

Onze buurlanden Nederland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland zijn met voorsprong de belangrijkste marktlanden voor Vlaanderen. In het Vlaamse Gewest zijn ze goed voor 78% van de buitenlandse overnachtingen en 32% van het totaal aantal overnachtingen. In Brussel, dat een internationaler publiek aantrekt, liggen deze cijfers op respectievelijk 45% en 39%. In het Vlaamse Gewest doen de buurlanden Nederland en Frankrijk het erg goed. Al konden beide landen hun sterke groei van de voorbije jaren in 2007 niet bestendigen. Het aantal gasten uit het Verenigd Koninkrijk piekte rond de eeuwwisseling, kende daarna een terugloop, maar steeg opnieuw in 2007. Het aantal Duitse toeristen neemt verder af. Enkele andere landen lieten opvallende groeicijfers optekenen. Zo nam het aantal toeristen uit Spanje, China, Rusland en India sterk toe sinds 1999. Het aantal gasten uit Zwitserland kende een gematigde groei. Vanuit Japan, de USA en Italië kwamen dan weer iets minder reizigers.

In 2007 telde het Vlaamse Gewest per 100 inwoners 58 buitenlandse aankomsten. Op Europees vlak is dat een matige score, deels te verklaren door onze hoge bevolkingsdichtheid. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest hoort voor deze indicator dan weer bij de top.

13.38 Verblifsmotief

Verdeling van het aantal overnachtingen naar verblifsmotief, in 2007, in %.

Alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. ADSEI.

Verblifsmotief

Bijna negen op tien overnachtingen in het Vlaamse Gewest heeft recreatieve doeleinden. Dat geldt ook voor het Waalse maar niet voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Met zijn sterk internationaal karakter trekt Brussel meer zakelijke reizigers aan. Meer dan een derde van de Brusselse overnachtingen is te situeren in het zogenaamde MICE-segment (Meeting, Incentive, Conference en Events of Exhibitions), een vijfde zijn overnachtingen van individuele zakentoeeristen. Deze indeling naar **verblifsmotief** blijft relatief stabiel over de jaren heen.

13.39 Vakantie-armoede

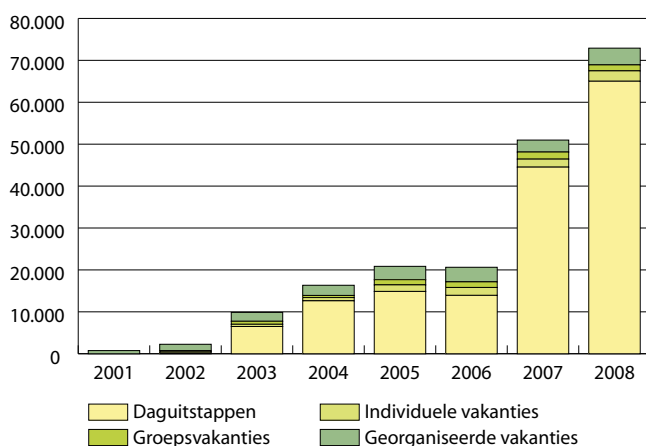
Aandeel per risicogroep dat zich geen week vakantie kan veroorloven, in het Vlaams Gewest, in 2004 en 2006.

	Laagste inkomen- quintiel	65+	1-ouder- gezin	Alleen- staanden	Werklozen	Zieken en invaliden	Niet EU-burgers	Laag geschoolden	Totaal
2004	38,3	21	53,2	26,8	33,9	36,5	37,6	26,2	18,3
2006	38,8	18,2	49,6	25	25	36	42,2	21,6	14,5

Bron: SILC

13.40 Steunpunt vakantieparticipatie

Evolutie van het aantal toeristen dat gebruik maakte van het Steunpunt Vakantieparticipatie, van 2001 tot 2008 (opgestart in mei 2001*).

*Het eerste werkjaar bestond dus uit acht maanden

Bron: Toerisme Vlaanderen, Steunpunt Vakantieparticipatie.

Duurzaam toerisme

Uit een peiling naar de draagkracht van duurzaam toerisme onder de Vlamingen blijkt dat een meerderheid het principe van duurzaam toerisme ondersteunt. Een keurmerk dat garanties biedt voor het milieuvriendelijk karakter van verblijfslogies zou 59% van de Vlamingen kunnen overtuigen om te kiezen voor logies met zo een keurmerk, terwijl nog 1% zegt dat dit zijn keuze zou kunnen beïnvloeden mits er geen extra kosten aan verbonden zijn.

Drie Vlamingen op vijf zijn bereid om in een beperkte mate financieel bij te dragen voor het behoud van natuur en/of cultuur op de vakantiebestemming. Twee derde van hen wil dit wel enkel doen onder bepaalde voorwaarden. ■

Naarmate mensen van verder moeten komen, daalt het aandeel van het recreatief toerisme. Negen op tien Nederlandse overnachtingen heeft ontspanning en recreatie als doel, terwijl bij de Amerikanen meer dan de helft van de overnachtingen zakelijke motieven heeft.

Toerisme voor allen

Voor veel mensen met een beperkt inkomen is met vakantie gaan een uitgave die niet binnen hun budget past. Omdat vakantie een basisrecht is, ijvert Toerisme Vlaanderen via haar Steunpunt Vakantieparticipatie voor een betaalbaar vakantieaanbod. Het steunpunt werkt daarvoor samen met tal van organisaties, toeristische attracties en vakantiehuizen, die bereid zijn een sociaal tarief te hanteren voor deze doelgroep. In 2008 konden zo bijna 73.000 mensen genieten van een vakantie of een dagje uit.

Dat het steunpunt zijn nut heeft bewijst ook een peiling onder de Vlamingen. In 2006 beweerden 14,5% van hen dat ze zich geen week vakantie konden veroorloven. Dat is een daling ten opzichte van 2004. Bij (armoede-)risicogroepen ligt dat percentage aanzienlijk hoger.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

Departement internationaal Vlaanderen:

<http://iv.vlaanderen.be/nlapps/default.asp>

Eurobarometer:

http://europa.eu.int/comm/public_opinion/index_en.htm

FOD Economie, ADSEI: www.statbel.gfov.be

Flanders Investment & Trade: www.fitagency.be/

Idea Consult (2006), De markt van de eerlijke handel in België 2005:

www.befair.be/site/download.cfm?SAVE=2554&LG=3

Idea Consult (2007), De markt van de eerlijke handel in België 2006:

www.befair.be/site/download.cfm?SAVE=17365&LG=3

Idea Consult (2008), De markt van de eerlijke handel in België 2007:

[www.befair.be/nl/fiches/news/
chiffre-d-affaires-du-commerce-equitable-en-belgique.cfm](http://www.befair.be/nl/fiches/news/chiffre-d-affaires-du-commerce-equitable-en-belgique.cfm)

Le commerce équitable Ethique ou toc?, 24 avril 2008:

[www.befair.be/fr/articles/www-befair-be/1-accueil/
le-commerce-equitable/
sondage-dedicated-research-2008.cfm](http://www.befair.be/fr/articles/www-befair-be/1-accueil/le-commerce-equitable/sondage-dedicated-research-2008.cfm)

Millenniumontwikkelingsdoelstellingen:

www.un.org/millenniumgoals/

Netwerk Archivering van Documenten m.b.t. Inter-gouvernementele en Internationale Akten:

<http://nadia-burger.vlaanderen.be/nadia>

Steunpunt vakantieparticipatie:

www.vakantieparticipatie.be

Toerisme in cijfers 1999-2007

Toerisme Vlaanderen:

www.toerismevlaanderen.be

Toerisme Vlaanderen:

www.toerismevlaanderen.be/showpage.asp?iPageID=5

Toerisme Vlaanderen – statistieken:

www.toerismevlaanderen.be/cijfers

United Nations World Tourism Organisation (UNWTO):

www.unwto.org

Vertegenwoordigers van Vlaanderen in het buitenland:

[www.flanders.be/servlet/Satellite?pagename=flanders_
site/View&c=Page&cid=1166590837244&contex
t=1166590833692--EN](http://www.flanders.be/servlet/Satellite?pagename=flanders_site/View&c=Page&cid=1166590837244&context=1166590833692--EN)

Vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering:

<http://iv.vlaanderen.be/nlapps/docs/default.asp?fid=76>

Vlaams Agentschap Internationale Samenwerking en de gemeentelijke convenants:

[http://docs.vlaanderen.be/ontwikkelingssamenwerking/
convenants.html](http://docs.vlaanderen.be/ontwikkelingssamenwerking/convenants.html)

Vlaamse Fairtradegemeenten:

www.ikbenverkocht.be/belgie.aspx?l=02

Vlaamse ontwikkelingssamenwerking:

www.vlaanderen.be/ontwikkelingssamenwerking

Vlaamse Centrum voor Agro- en Visserijmarketing:

www.vlam.be/

WES Onderzoek & advies:

www.wes.be

West-Vlaanderen werkt 3/2008

DEFINITIES

Aziatische Tijgers: Zuid-Korea, Taiwan, Singapore en Hong Kong.

Binnenlandse overnachtingen: overnachtingen door Belgen.

BRIC: Brazilië, Rusland, Indië en China.

Buitenlandse overnachtingen: overnachtingen door niet-Belgen.

Kunststeden: Antwerpen, Brugge (exclusief Zeebrugge), Brussel, Gent, Leuven en Mechelen.

Kust: alle kustgemeenten inclusief Zeebrugge.

Marktaandeel: aandeel van de export van een land of regio in de totale invoer van een land of landengroep in beschouwing.

N11 (Next 11): Bangladesh, Egypte, Indonesië, Iran, Zuid-Korea, Mexico, Nigeria, Filippijnen, Pakistan, Turkije, Vietnam.

Vlaamse regio's: alle andere gebieden in Vlaanderen.

Focus op milieu: Vlaanderen Europees vergeleken

Vlaanderen heeft dankzij de decretaal verankerde milieurapportering een goed zicht op de toestand van het milieu en de natuur. De jarenlange traditie van het rapporteren (de decretale MIRA- en NARA-rapporten en ook het hoofdstuk over milieu, natuur en energie in VRIND) heeft geleid tot een groot aantal indicatoren waarvoor tijdreeksen beschikbaar zijn. Met behulp van deze reeksen kan nagegaan worden of de toestand van het milieu en de natuur verbetert, gelijk blijft of verslechtert. Meer en meer rijst de vraag hoe Vlaanderen presteert in een internationale context tegenover andere regio's en buurlanden. In beleidsplannen worden zulke doelstellingen opgenomen. In het Regeerakkoord 2004-2009 staat dat Vlaanderen een betekenisvolle vooruitgang wil boeken op het vlak van water- en luchtkwaliteit, bodembescherming, geluid- en geurhinder en natuurbehoud, zodat Vlaanderen inzake gezondheid en biodiversiteit de vergelijking met andere economische topregio's moeiteloos kan doorstaan. Het nieuwe Pact van Vlaanderen 2020 stelt dat Vlaanderen tegen 2020 tot de allerbeste Europese regio's moet behoren op economisch, ecologisch, sociaal en maatschappelijk vlak. Op socio-economisch¹ vlak wordt Vlaanderen vergeleken met 131 regio's uit 27 lidstaten van de EU. Wat volgt is een eerste aanzet tot Europese regionale vergelijking op het vlak van milieu.

Wat is benchmarking?

Benchmarken betekent letterlijk 'de prestaties vergelijken'. Het is een **ijkingsmethode** waarbij verschillende instanties zich vergelijken ten opzichte van een norm of een referentiewaarde met als doel de eigen prestaties te verbeteren. In het kader van het benchmarken van milieugegevens tussen regio's en/of landen brengt dit een aantal randvoorwaarden met zich mee.

¹ Zie "Vergeynst, T., Vlaanderen vergeleken, benchmarking van Vlaanderen 2008, Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2009" en macro-economische context VRIND.

Ten eerste moet men zich afvragen met welke entiteiten Vlaanderen vergeleken kan worden. Kan Vlaanderen vergeleken worden met andere landen of regio's en wat zijn dan juist regio's? Zijn dit gebieden op NUTS-1, NUTS-2 of een ander geografisch of bestuurlijk niveau? Kan Vlaanderen zomaar met om het even welk land of regio vergeleken worden, zonder rekening te houden met haar specifieke situatie (bevolkingsdichtheid, economische structuur, geografie, bevoegdheidsverdeling)? Vervolgens moeten er milieugegevens voor landen en regio's beschikbaar zijn. Daarbij is het belangrijk dat landen of regio's dezelfde of een sterk gelijkaardige definitie hanteren van de milieu-indicatoren die vergeleken worden. Nog handiger is dat alle geografische eenheden dezelfde rekenmethode hanteren zodanig dat de indicatoren betrouwbaar en vergelijkbaar zijn. Dit is echter niet noodzakelijk. Wanneer er goede basisgegevens voorhanden zijn, kunnen omrekeningen zelf uitgevoerd worden. Tenslotte moeten de indicatoren beschikbaar zijn voor dezelfde jaartallen om tot een voldoende dekkende tijdreeks te komen. Het blijkt al gauw dat een combinatie van al deze voorwaarden het zeer moeilijk maakt om een dergelijke benchmarking van milieugegevens uit te voeren.

Waar vind je internationale milieugegevens?

Wat betreft de datavoorwaarden is het best om te kiezen voor indicatoren uit internationaal aanvaarde indicatorensets. De belangrijkste **internationale bronnen** met betrekking tot milieugegevens worden hieronder opgesomd:

- De *Core Set of Indicators* (CSI) van het Europees Milieuagentschap (EMA). Deze set bestaat uit 37 indicatoren en heeft 3 doelstellingen: een beheersbare en stabiele basis voorzien voor het rapporteren van indicatoren, voorrang geven aan verbeteringen van de kwaliteit en geografische dekking van datastro-

men en het stroomlijnen van de bijdragen aan andere Europese en wereldwijde indicatorinitiatieven. De set ondersteunt de Europese beleidsprioriteiten en wordt regelmatig geactualiseerd. De indicatoren voldoen aan 11 selectiecriteria en zijn goedgekeurd door de landen die lid zijn van het EMA.

- De *Structural Indicators* (SI) van Eurostat (meer bepaald het milieuluik). Deze set is bedoeld als instrument om op een objectieve manier de Lissabon-doelstellingen op te volgen. De Lissabonstrategie is erop gericht om van Europa de meest competitieve en dynamische kennisgebaseerde economie van de wereld te maken die in staat is om een duurzame economische groei te realiseren met meer en betere banen en een grotere sociale cohesie. Eén van de 4 hoofddoelstellingen is ‘de economie vergroenen’.
- De *Sustainable Development Indicators* (SDI) van Eurostat. Deze set is opgesteld om de Europese Strategie voor Duurzame Ontwikkeling op te volgen. De sleuteldoelstellingen van de strategie zijn economische voorspoed, milieubescherming, sociale gelijkheid en cohesie en voldoen aan de internationale verantwoordelijkheden. Het raamwerk van de indicatorenset is gebaseerd op 10 thema’s die een gradiënt volgen van de economische, via de sociale naar de milieu en institutionele dimensies.
- De *Key Environmental Indicators* (KEI) van OESO. Deze set milieu-indicatoren werd vastgelegd door de leefmilieu-ministers uit de OESO-landen. Deze indicatoren geven een breed overzicht van de milieuthema’s die van belang zijn voor de OESO-landen. De indicatoren werden geselecteerd uit een grotere set milieu-indicatoren, de *Core Environmental Indicators*.

Waar vind je regionale milieugegevens?

Regionale milieugegevens zijn moeilijk te vinden. De Europese milieuwetgeving vereist rapportage op lidstaatniveau. Regionale data, die samen het nationale cijfer vormen, worden niet zonder meer ter beschikking gesteld via internationale databanken.

Om Vlaanderen op het gebied van milieu en natuur met andere regio’s te kunnen vergelijken, werd in opdracht van het Departement Leefmilieu, Natuur en Energie een benchmarkstudie uitgevoerd. Deze studie had enerzijds als doel een onderbouwde lijst van met Vlaanderen vergelijkbare regio’s op te stellen en anderzijds vergelijkbare cijferreeksen voor deze regio’s te verzamelen. De term regio komt niet overeen met één bepaald NUTS-niveau. Een regio kan dan ook betrekking hebben op een stadsregio, een provincie, een departement of een volledig land.

De selectie van met Vlaanderen **vergelijkbare regio’s** gebeurde via een statistische clusteranalyse op basis van vijf indicatoren die een aantal belangrijke kenmerken van Vlaanderen als regio weergeven. De focus lag daarbij op kenmerken die ook een aanzienlijke impact uitoefenen op de toestand van milieu en natuur in

14.1 Regio’s

De met Vlaanderen vergelijkbare regio’s uit de LNE-studie.

Geselecteerde regio’s	Afkorting
Baden-Württemberg, Duitsland	BAW
Sachsen, Duitsland	SAC
Île-de-France, Frankrijk	IDF
Lombardia, Italië	LOM
Yorkshire and the Humber, Verenigd Koninkrijk	YOR
Denemarken	DEN
Nederland	NL
Slovenië	SLO
Cataluña, Spanje	CAT
Aust-Agder, Noorwegen	AUA
Wallonië, België	WAL

Bron: LNE.

Vlaanderen. De vijf kenmerken (en bijhorende indicatoren) zijn een hoge bevolkingsdichtheid (inwoners per km²); een hoogproductieve (BBP/capita) en geïndustrialiseerde (bruto toegevoegde waarde voor de industrie) regio; een hoge transportintensiteit (vrachtwagenvervoer per km²) en een intensieve landbouw (effectief gebruikt areaal voor landbouw). De statistische oefening leverde een lijst van 26 regio’s op. Tot deze lijst behoren de regio’s Baden-Württemberg, Hessen, Bayern, South-East, Baskenland, Denemarken en Nederland die ook tot de socio-economische topregio’s behoren waar Vlaanderen zich mee wil spiegelen (Vergeynst, 2009). Via een bijkomende beoordeling op basis van geografische en ecologische kenmerken werd deze lijst teruggebracht tot 10 met Vlaanderen vergelijkbare regio’s (+ Wallonië). Voor deze 11 regio’s werden data verzameld.

Om de vergelijkingsindicatoren te selecteren werden de **sleutelindicatoren** uit het **Vlaamse Milieubeleidsplan 2003-2007** gebruikt, onder de voorwaarde dat een vergelijkbare indicator bestaat bij de eerder vermelde internationale indicatorensets. Voor 22 indicatoren werden er data opgevraagd bij de met Vlaanderen vergelijkbare regio’s. De respons was zeer gevarieerd en uiteindelijk werden voor een beperkt aantal indicatoren voldoende bruikbare data verkregen. Met bruikbare data wordt bedoeld dat de betreffende indicator volledig of in sterke mate overeenkomt met de internationale indicator en dat er cijfers beschikbaar zijn die een vergelijking met andere regio’s toelaten.

Aan de slag met internationale milieudata

In dit hoofdstuk bekijken we voor enkele indicatoren de verzamelde data nader.

Voor elk van de indicatoren worden indien mogelijk de gegevens van de geselecteerde regio’s gerapporteerd, alsook van België (BE), de buurlanden Duitsland (D), Frankrijk (FR), Luxemburg (LU) en het Verenigd Koninkrijk (VK) en een EU-gemiddelde.

14.2 Indicatoren

De geselecteerde milieu-indicatoren met hun overeenkomstige indicator in de internationale indicatorensets.

Naam indicator	CSI	SI	SDI	KEI
Inzameling van huishoudelijk afval	Municipal waste generation	Municipal waste generated	Municipal waste generated	Municipal waste generation
Verzurende emissies	Emissions of acidifying substances		Emissions of acidifying substances	
Totale energieconsumptie	Primary energy consumption		Gross inland energy consumption	Intensity of energy use
Broeikasgasemissies	Greenhouse gas emission trends	Greenhouse gas emissions	Greenhouse gas emissions	Greenhouse gas emissions
Hernieuwbare elektriciteit	Renewable electricity	Electricity generated from renewable sources	Electricity generated from renewable sources	
Zuiveringsgraad van de huishoudens	Urban waste water treatment (primary, secondary, tertiary)		Population connected to urban wastewater treatment with at least secondary treatment	Population connected to public wastewater treatment plants
Areaal biologische landbouw	Area under organic farming		Area under organic farming	
Boschade door bladverlies			Forest trees damaged by defoliation	

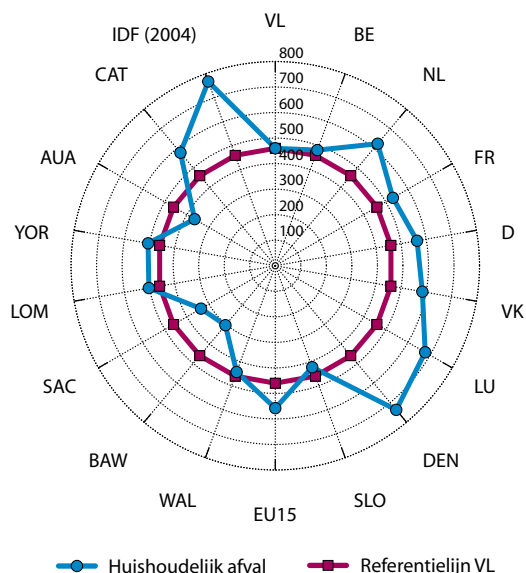
Bron: EEA, Eurostat, OESO.

Ingezameld huishoudelijk afval

Deze indicator stelt de gegenereerde hoeveelheid huishoudelijk en gelijkgesteld (handel en diensten, kantoren, ...) afval voor die wordt ingezameld door of in opdracht van de gemeenten. Dit omvat zowel het selectief ingezameld afval als het restafval. In veel van onze buurlanden lag de ingezamelde hoeveelheid afval in 2005 nog boven 500 kg per inwoner. In Luxemburg is dat te wijten aan de grote economische activiteit die veel werknemers uit het buitenland aantrekt. In Slovenië lag de ingezamelde hoeveelheid lager. Het Europese gemiddelde voor de 15 lidstaten bedroeg 558 kg/inwoner. Vlaanderen scoorde opvallend beter met 460 kg/inwoner. Baden-Württemberg, Sachsen, Aust-Agder en Wallonië scoorden als regio's echter nog beter. In Vlaanderen werd in 2007 67% van het afval gerecycleerd of gecomposteerd. Ook in Duitsland en Nederland worden hoge percentages behaald met respectievelijk 64 en 60%. In Luxemburg en Slovenië werd slechts 28 en 34% van het afval gerecycleerd of gecomposteerd.

14.3 Huishoudelijk afval

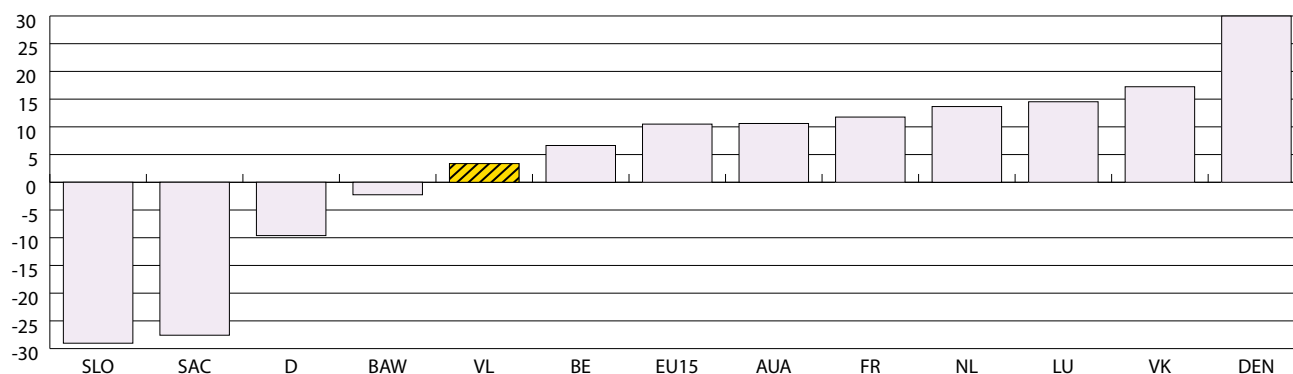
Ingezameld huishoudelijk afval, in kg/inwoner, 2005.

Bron: Eurostat, SVR, LNE.

14.4 Evolutie afval

Verskil in hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner tussen 1995 en 2005, in %.

Bron: Eurostat, SVR, LNE.

Wanneer de evolutie tussen 1995 en 2005 wordt bekeken, zien we grote verschillen tussen de regio's en landen. In bijna al onze buurlanden nam de hoeveelheid afval toe. Enkel in Slovenië en Duitsland is de hoeveelheid huishoudelijk afval afgenomen. In de regio Sachsen was die afname zelfs nog groter dan in Duitsland in zijn geheel.

Verzurende emissies

Hier wordt het totaal van de antropogene verzurende emissies gerapporteerd: NO_x , NH_3 en SO_2 , elk gewogen door hun zuurvormend vermogen.

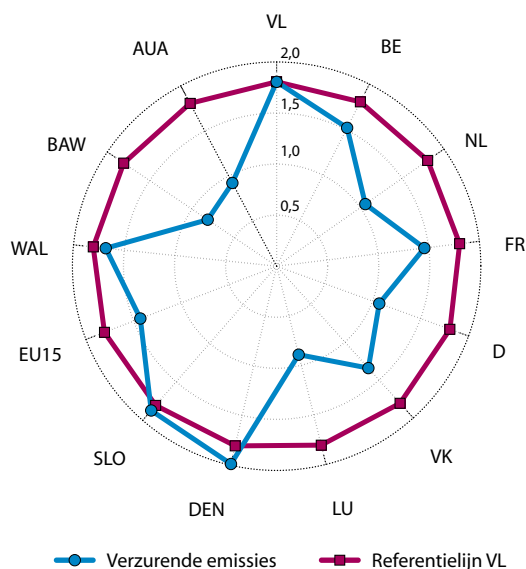
Deze indicator is een goede vergelijkingsindicator voor landen omwille van de internationale rapporteringsverplichtingen (Gothenburg Protocol² en NEC³-richtlijn).

2 United Nations Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution

3 National Emission Ceilings

14.5 Verzurende emissies

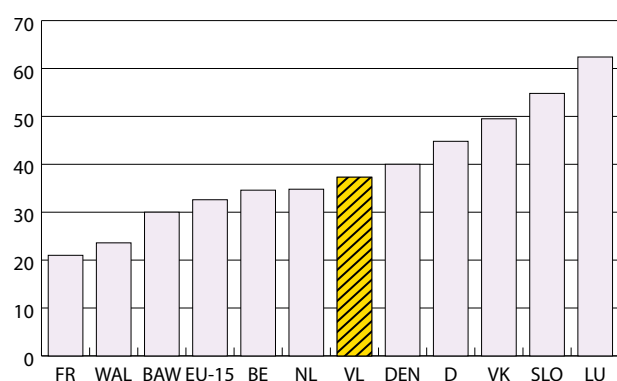
Totale verzurende emissies, in ton/1.000 inwoners, 2004.

Bron: Eurostat, VMM, LNE.

14.6 Evolutie verzurende emissies

Afname in verzurende emissies per inwoner tussen 1994 en 2004, in %.

Bron: Eurostat, VMM, LNE.

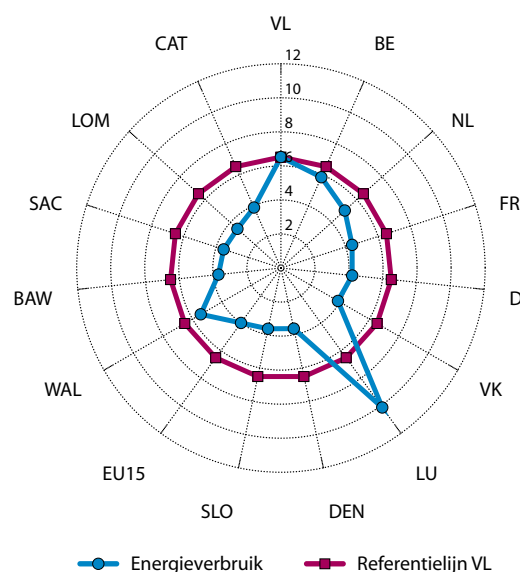
Zowel in de NEC-richtlijn als in het Gothenburg Protocol zijn per land emissieplafonds vastgelegd voor SO_2 , NO_x en NH_3 . Voor een aantal regio's konden geen gegevens bekomen worden. Ondanks de dalende trend zijn de verzurende emissies in Vlaanderen met 1,8 ton per 1.000 inwoners hoog in vergelijking met de geselecteerde regio's of onze buurlanden. Enkel Slovenië en Denemarken rapporteren nog hogere emissies. In Denemarken zijn vooral de emissies van NH_3 (bijna volledig te wijten aan de landbouw) en NO_x belangrijk. In Vlaanderen zijn het verkeer en de land- en tuinbouw de grootste bronnen van verzurende emissies. Tussen 1994 en 2004 zijn de verzurende emissies met bijna 33% gedaald in Vlaanderen. Ook in de andere landen en regio's vinden we sterke dalingen, gaande van 21% voor Frankrijk tot ruim 62% voor Luxemburg. In Luxemburg zijn vooral de SO_2 -emissies sterk afgenomen door een afname van de industriële emissies en een streng beleid voor nieuwe industriële ontwikkelingen.

Totale energieconsumptie

Het bruto binnenlands energieverbruik per inwoner wordt hier als indicator gebruikt. Vlaanderen had met 6,5 ton olie-equivalenten per inwoner in 2005 een hoog energieverbruik. Enkel Luxemburg scoorde nog hoger met een energieverbruik van meer dan 10 toe/inwoner. Vlaanderen heeft een energie-intensieve industrie (chemie, ijzer- en staalsector). Een belangrijk deel van de productie wordt geëxporteerd maar het energieverbruik wordt toegekend aan het Vlaamse Gewest. Ook de ondermaatse thermische isolatie van gebouwen is oorzaak van het hoge energieverbruik in Vlaanderen. Nederland heeft eveneens een energie-intensieve economie.

14.7 Energieconsumptie

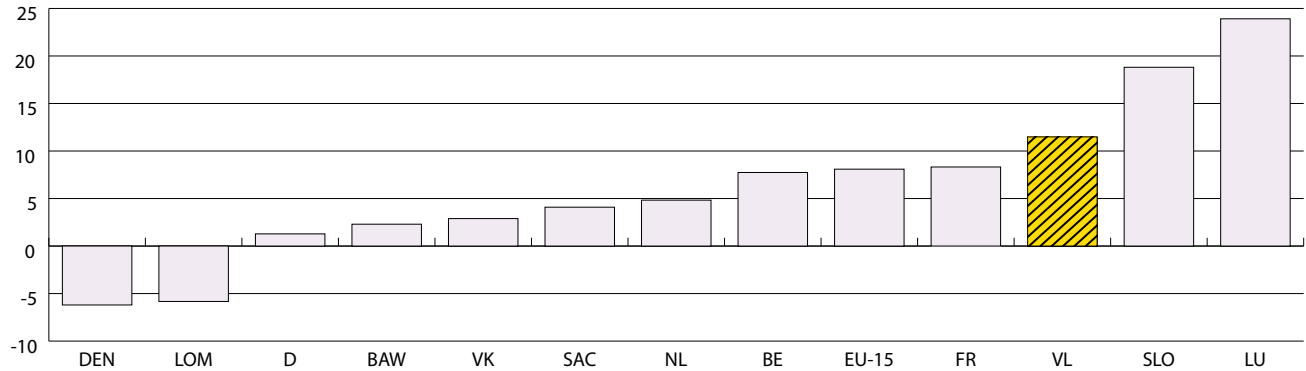
Bruto binnenlands energieverbruik, in ton olie-equivalenten per inwoner, 2005.

Bron: Eurostat, VITO, LNE.

14.8 Evolutie energieverbruik

Vershil in energieverbruik per inwoner tussen 1995 en 2005, in %.

Bron: Eurostat, VITO, LNE.

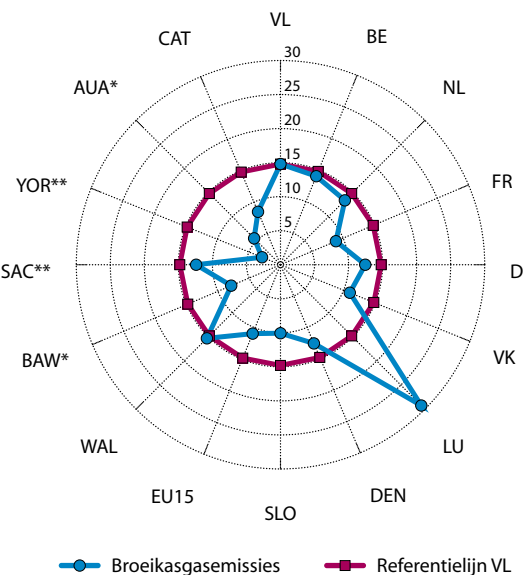
Wat betreft de evolutie van het energieverbruik scoort Vlaanderen minder goed dan de vergelijkbare regio's en omliggende landen. Het energieverbruik per inwoner is met 11,5% toegenomen tussen 1995 en 2005. Ook in Slovenië neemt het energieverbruik toe door de energie-intensieve industrie. In Luxemburg is het energieverbruik nog sterker gestegen. Dit komt vooral door een stijging van het energieverbruik van de bevolking en het verkeer (brandstoftoerisme).

Broeikasgasemissies

Deze indicator beschrijft de emissies van de 6 broeikasgassen die onder het Kyoto-protocol vallen. Het Kyoto-protocol is een internationale overeenkomst die bindende doelstellingen voor de emissie van broeikasgassen oplegt aan 37 geïndustrialiseerde landen. De EU15 heeft zich als doel vooropgesteld om de broeikasgasemissies te reduceren met 8% tussen 1990 en 2008-2012. Deze doelstelling werd dan verder onder de lidstaten verdeeld. Sommige lidstaten moeten hun broeikasgasemissies reduceren, in andere lidstaten mogen de emissies toenemen. Voor sommige regio's zijn er geen gegevens over deze korf van broeikasgassen.

14.9 Broeikasgasemissies

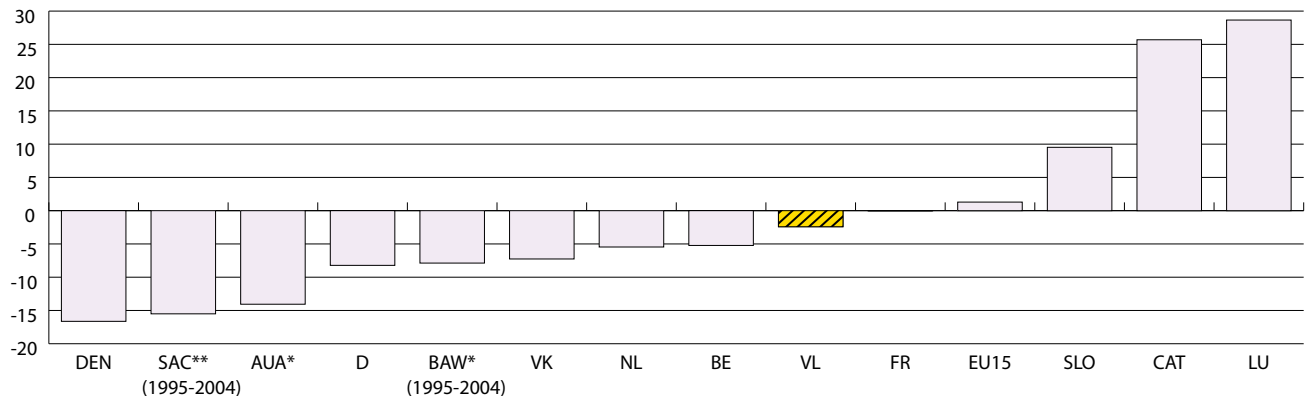
Emissies voor de korf van 6 broeikasgassen (CO_2 , CH_4 , N_2O , HFK's, PFK's en SF_6), in ton CO_2 -equivalenten per inwoner, 2004.

*enkel CO_2 , CH_4 en N_2O ; **enkel CO_2 .
Bron: Eurostat, VMM, VITO, LNE.

14.10 Evolutie broeikasgasemissies

Vershil in broeikasgasemissies tussen 1995 en 2005, in %.

*enkel CO_2 , CH_4 en N_2O ; **enkel CO_2 .
Bron: Eurostat, VMM, VITO, LNE.

Aust-Agder en Baden-Württemberg rapporteerden enkel over de 3 belangrijkste broeikasgassen (CO₂, CH₄, N₂O), Sachsen en Yorkshire and the Humber rapporteerden enkel over CO₂. Deze regio's mogen dan ook niet zomaar vergeleken worden met de andere regio's en landen. Vlaanderen heeft met 14,8 ton per inwoner een hoge broeikasgasuitstoot maar Luxemburg spant de kroon met bijna 30 ton per inwoner. Ook hiervoor is het verkeer en in het bijzonder het brandstofverbruik een belangrijke oorzaak.

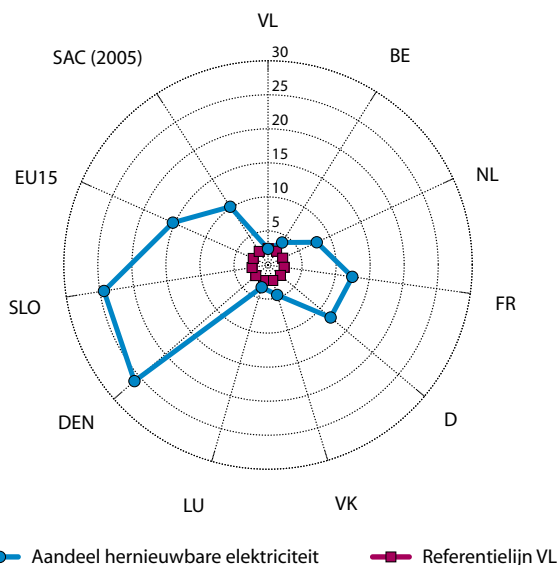
De evolutie in de tijd leert ons dat de broeikasgasemissies in Vlaanderen met 2,4% daalden tussen 1995 en 2005, ondanks de toename van het energieverbruik. Duitsland en het Verenigd Koninkrijk behaalden belangrijke reducties. In Duitsland was dat het gevolg van efficiëntieverbeteringen in kolengestookte centrales. In het Verenigd Koninkrijk was er een verschuiving van kolen naar gas in de energieproductie. In Frankrijk konden de broeikasgasemissies gestabiliseerd worden door het belang van nucleaire elektriciteitsproductie. In Denemarken zijn vooral de emissies van landbouwgronden en huishoudens afgenomen.

Hernieuwbare elektriciteit

Ondanks het lage aandeel hernieuwbare elektriciteit (2,38% in 2006) in Vlaanderen, is de productie van groene stroom de laatste jaren wel toegenomen (met 275% tussen 2003 en 2007). Er zijn zeer grote verschillen tussen de lidstaten die zowel het energiebeleid als de beschikbaarheid van hernieuwbare energiebronnen reflecteren. Denemarken heeft bijvoorbeeld vooral geïnvesteerd in windenergie, biomassa en **afvalverbranding met energie-recuperatie**. Duitsland heeft naast waterkrachtcentrales ook een belangrijke productie uit biomassa, wind en

14.11 Hernieuwbare elektriciteit

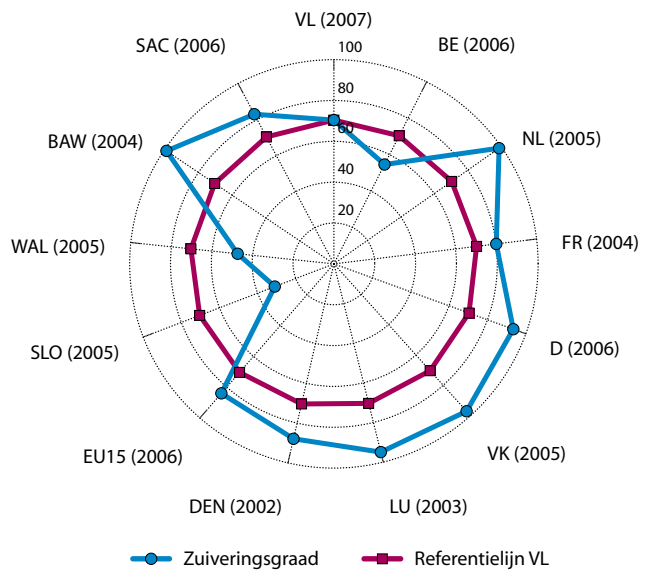
Aandeel hernieuwbare elektriciteit in de totale elektriciteitsconsumptie, in %, 2006.

Bron: Eurostat, VITO, VEA, VREG, LNE.

14.12 Afvalwaterzuivering

Aandeel van de bevolking dat aangesloten is op een waterzuiveringsinstallatie, in % (meest recente jaar).

Bron: Eurostat, OESO, VMM-MIRA, LNE.

zonne-energie. In Slovenië zijn de belangrijkste hernieuwbare bronnen biomassa en waterkracht. In Europa komt het grootste deel van de hernieuwbare stroom uit waterkracht (65,7% in EU27 en 63,4% in EU15 in 2006). De stijging van de Vlaamse groene stroomproductie is hoofdzakelijk het gevolg van de productie door middel van biomassa en windmolens. Het aandeel van zonne-energie neemt snel toe maar blijft slechts een marginaal aandeel van de groene stroom leveren (0,1% in 2006). Vlaanderen kan zich nauwelijks beroepen op waterkracht. In Luxemburg is het potentieel voor hernieuwbare energie uit water en wind bijna uitgeput.

Afvalwaterzuivering

Deze indicator beschrijft het aandeel van de bevolking dat aangesloten is op een riolering die naar een waterzuiveringsinstallatie gaat (primaire, secundaire en tertiaire zuivering).

Lidstaten moeten rapporteren in het kader van de Richtlijn Stedelijk Afvalwater. Het laatst beschikbare jaar waarover gerapporteerd is, verschilt erg van land tot land. Vlaanderen behaalde in 2007 een zuiveringsgraad van 70%. Het is in Vlaanderen echter niet de bedoeling om een zuiveringsgraad van 100% te behalen. Afgelegen woningen zullen niet collectief maar individueel gezuiverd worden. De Vlaamse doelstelling is om tegen eind 2010 een zuiveringsgraad van 80% te behalen.

Biologische landbouw

Men spreekt van biologische landbouw als de landbouwpraktijken voldoen aan Council Regulation EEC No 2092/91. Biologische landbouw wordt daarbij

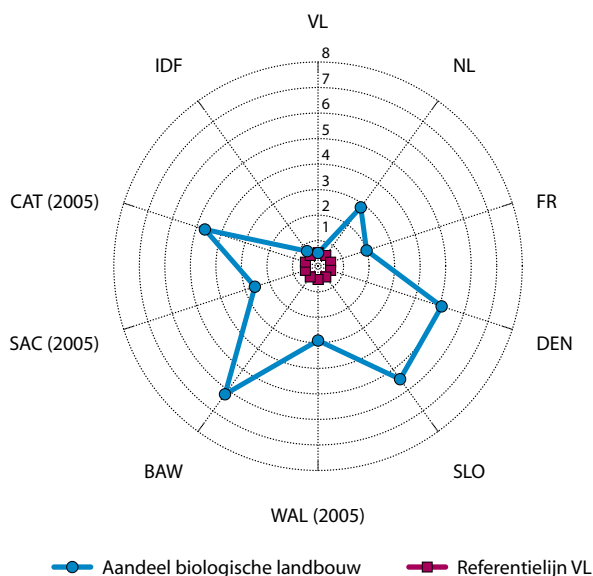
onderscheiden van andere landbouwpraktijken door de toepassing van gereguleerde standaarden (productievoorschriften), certificeringprocedures en een specifiek keurmerk waardoor de producten onderscheiden kunnen worden van niet-biologische producten. Het aandeel biologische landbouw wordt beïnvloed door de vraag van consumenten naar biologische producten en door de ondersteuning vanuit het beleid in de vorm van agro-milieumaatregelen. De data worden als zeer representatief en vergelijkbaar beschouwd. In Vlaanderen werd in 2006 slechts 0,5% van de totale landbouwoppervlakte gebruikt voor biologische landbouw. Dit is het laagste percentage van de landen en regio's waarmee we vergeleken hebben. Binnen de landen kunnen er aanzienlijke regionale verschillen zijn. Zo bedraagt het aandeel biologische landbouw in Baden-Württemberg 6,2% terwijl het in Sachsen (2005) om 2,6% gaat. In Slovenië wordt de ontwikkeling van biologische landbouw gestimuleerd door kleine boerderijen, de hoge natuurwaarde van landbouwgebied en een lage landbouwintensiteit.

Bosgezondheid

De bosvitaliteit wordt in heel Europa gemeten in het kader van het ICP Forests programma. Bosschade door blad- of naaldverlies wordt weergegeven als het aandeel bomen dat matig tot zwaar beschadigd of dood is (meer dan 25% bladverlies). In Vlaanderen ging het in 2006 om 19% van de bomen. Een aantal landen en regio's hebben een veel hogere bosschade. Enige voorzichtigheid bij het vergelijken van bosvitaliteitsgegevens van verschillende landen is geboden. Er kunnen verschillen zijn met betrekking tot de observatiemethode. In ver-

14.13 Biologische landbouw

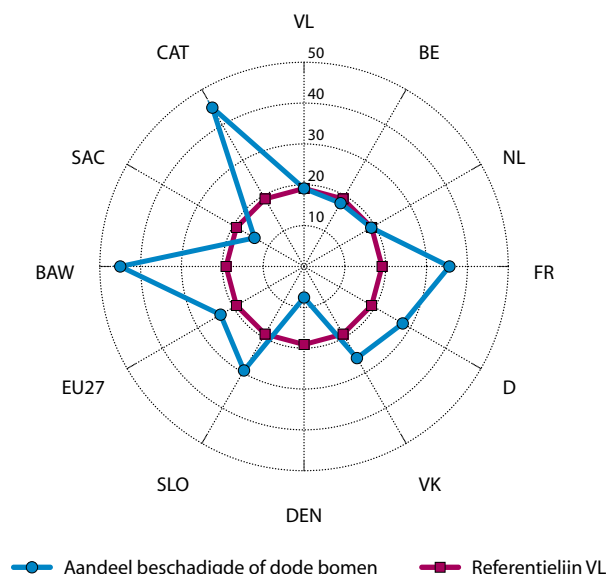
Aandeel van het totale gebruikte landbouwareaal dat ingenomen wordt door biologische landbouw, in %, 2006.

Bron: Eurostat, Departement Landbouw en Visserij, LNE.

14.14 Bosgezondheid

Aandeel bomen in blad- of naaldverliesklasse 2-4 (matig tot zwaar beschadigd of dood), in %, 2006.

Opmerking: EU27 zijn alle Europese lidstaten behalve Malta (maakt geen deel uit van het ICP Forests monitoringprogramma) en Griekenland (geen data voor 2006).
Bron: ICP Forests, INBO, LNE.

schillende streken komen ook verschillende boomsoorten voor en heersen andere klimaatkenmerken.

Knelpunten bij het benchmarken

- Milieugegevens worden meestal voor een bepaald **doel** verzameld, bijvoorbeeld om te voldoen aan Europese of aan nationale/regionale wetgeving. In dit laatste geval zijn de gegevens daarom niet zomaar inzetbaar voor andere rapporteringdoelstellingen zoals een benchmarkoefening met andere landen of regio's. Het is mogelijk dat een Vlaamse indicator uit een specifiek monitoringsysteem omwille van verschillen in de gebruikte definitie niet zomaar gebruikt kan worden als equivalent voor een structural indicator, een core set indicator of een sustainable development indicator. Een voorbeeld is de Belgische Biotische Index voor het bepalen van de biologische waterkwaliteit. Deze zal in het kader van de Kaderrichtlijn Water vervangen worden door een geharmoniseerde Europese indicator. Andere voorbeelden zijn indicatoren in het kader van het Vlaamse mestactieplan, bodemsanering en indicatoren i.v.m. de afbakening en beheer van natuurgebieden.
- **Milieuwetgeving** is dikwijls Europese wetgeving waarbij een rapportage op lidstaatsniveau wordt verwacht, ongeacht de **bevoegdheidsverdeling** binnen de lidstaten. Dit impliceert soms het samenvoegen van regionale data tot op lidstaatsniveau. Regionale data worden niet zomaar ter beschikking gesteld via internationale databanken. De regionale gegevens kunnen, indien beschikbaar, soms wel gevonden worden op een milieusite van de regio of bij de nationale statistiek- of

beleidsinstantie. Een volgend struikelblok bij het consulteren van deze regionale data kan dan weer de taal zijn.

- De **tijdigheid** van de datasets is vaak een knelpunt. Om Vlaanderen te vergelijken met zoveel mogelijk andere landen of regio's moet vaak teruggegrepen worden naar verouderde data (2004, 2005) terwijl er voor Vlaanderen dikwijls veel recentere data voorhanden zijn.
- Om een betrouwbare vergelijking tussen landen en/of regio's te maken, moet het duidelijk zijn wat de **definitie** en de **berekeningswijze** van een indicator inhoudt. Hiervoor zijn we afhankelijk van de aanwezigheid van **metadata** voor een indicator en de kwaliteit daarvan.
- Bij het benchmarken worden prestaties vergeleken t.o.v. een **norm of referentiewaarde**. Hierbij moet goed nagedacht worden wat de norm of referentiewaarde juist is. Willen we tot de 5 beste regio's behoren? Willen we tot de regio's behoren die het meeste vooruitgang boeken? Willen we een vooropgestelde doelstelling behalen? In het Pact van Vlaanderen heeft men gekozen om met Vlaanderen tegen 2020 tot de allerbeste Europese regio's te behoren op economisch, ecologisch, sociaal en maatschappelijk vlak. Wanneer we deze doelstelling evalueren op basis van de in dit hoofdstuk behandelde indicatoren geeft dat als resultaat dat Vlaanderen nog een lange weg heeft af te leggen om tot de beste leerlingen van de klas te behoren. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

- Benchmarking m.b.t. de toestand van milieu en natuur, studie uitgevoerd in opdracht van het Departement LNE, Sum Research en Ramboll Management, april 2008.
- Departement LNE, 2008. Samenvatting Benchmarking mbt de toestand van milieu en natuur: www.lne.be/themas/beleid/beleidsplanning/opvolging_milieubeleid/regiovergelijking/Samenvatting%20Benchmarkstudie%202008.pdf/view
- European Environment Agency, 2005. The European environment – State and outlook 2005. Copenhagen.
- Vergeynst, T., Vlaanderen vergeleken, benchmarking van Vlaanderen 2008, Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2009.

Websites

- Europees Milieugentschap: Core Set of Indicators: <http://themes.eea.europa.eu/IMS/CSI>
- Eurostat: Structural Indicators: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/structural_indicators/introduction
- Eurostat: Sustainable Development Indicators: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sdi/introduction>
- OESO: Key Environmental Indicators: www.oecd.org/dataoecd/20/40/37551205.pdf
- Vlaams Milieubeleidsplan: sleutelindicatoren: www.lne.be/themas/beleid/beleidsplanning/opvolging_milieubeleid/
- Vlaamse Milieubeleidsplan: Regionale en internationale vergelijking m.b.t. milieu en natuur: www.lne.be/themas/beleid/beleidsplanning/opvolging_milieubeleid/regiovergelijking
- MIRA-rapporten: www.milieurapport.be/Default.aspx?pageID=503&Culture=nl
- NARA-rapporten: www.inbo.be/content/page.asp?pid=BEL_NARA-MAIN-startpagina

Afkortingen

- ACEA: Association des Constructeurs Européens d'Automobiles
- ADSEI: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie van de FOD Economie
- ALESH: Amortisatiefonds van de Leningen voor de Sociale Huisvesting
- AMS: afdeling Monitoring en Studie, Departement Landbouw en Visserij
- APB: aanvullende belasting op de personenbelasting
- ASO: algemeen secundair onderwijs
- ASO2: ASO van de 2e graad
- ASO3: ASO van de 3de graad
- Aziatische Tijgers: Zuid-Korea, Taiwan, Singapore en Hong Kong
- B.I.S.: Begeleid Individueel Studeren
- BAMA: Bachelor-Master
- BBE: Bruto Binnenlands Energieverbruik
- BBI: Belgische Biotische Index
- BBP: Bruto Binnenlands Product
- BBPR: Bruto Binnenlands Product per Regio
- BERD: Business Expenditures on R&D
- BHG: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
- BIVV: Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid
- BLEU: Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
- BRIC: Brazilië, Rusland, Indië en China
- BSO: Beroepssecundair onderwijs
- BSO2: BSO van de 2e graad
- BSO3-4: BSO van de 3de en 4de graad
- BTW: belasting over de toegevoegde waarde
- BUOO: bruto binnenlandse uitgaven voor O&O
- BuSO: buitengewoon secundair onderwijs
- BVJ: bijkredieten voor vorige jaren
- BZ: Vlaams Departement Bestuurszaken
- BZV: biochemisch zuurstofverbruik
- CAI: Centrale Archeologische Inventaris
- CAO: Collectieve Arbeidsovereenkomst
- CARIFORUM-landen: Antigua en Barbuda, Bahama's, Barbados, Belize, Dominica, Dominicaanse Republiek, Grenada, Guyana, Haïti, Jamaica, Saint Kitts en Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent en de Grenadines, Suriname, Trinidad en Tobago
- CAW: Centrum Algemeen Welzijnswerk
- CIS: Community Innovation Survey van Eurostat
- CLB: Centrum voor Leerlingenbegeleiding
- CO: koolstofmonoxide
- CO₂: koolstofdioxide
- CSI: Core Set of Indicators
- CVO: Centrum voor Volwassenenonderwijs
- CZV: chemisch zuurstofverbruik
- DAC: Derde Arbeidscircuit
- DALY: Disability Adjusted Life Year
- DBFM: Design Build Finance Maintain
- DBSO: deeltijds beroepssecundair onderwijs
- DG: directie-generaal
- DKO: deeltijds kunstonderwijs
- EAK: Enquête naar de Arbeidskrachten
- EC DG TREN: European Commission, Directorate-General for Energy and Transport
- ECHP: European Community Household Panel
- ECOOM: Expertisecentrum O&O Monitoring
- EER: Europese Economische Ruimte
- EG: Europese Gemeenschap(pen)
- EMA: Europees Milieuagentschap
- EPO: European Patent Office
- EU: Europese Unie
- EU+: Europese Unie, Noorwegen, IJsland, Liechtenstein en Zwitserland
- EU10: de 10 'nieuwe' lidstaten van de Europese Unie vanaf 1 mei 2004
- EU12: de 10 'nieuwe' lidstaten van de Europese Unie vanaf 1 mei 2004 samen met nieuwste leden Bulgarije en Roemenië sinds 1 januari 2007
- EU15: de 15 'oude' lidstaten van de Europese Unie tot 1 mei 2004
- EU25: de 25 lidstaten van de Europese Unie sinds 1 mei 2004
- EU27: de 27 lidstaten van de Europese Unie sinds 1 januari 2007
- EU-SILC: European Union - Statistics on Income and Living Conditions
- EVC: erkennen verworven competenties
- EWI: Vlaams Departement Economie, Wetenschap en Innovatie
- F.I.T.: Flanders Investment & Trade
- FAK: familiale arbeidskracht
- FB: Vlaams Departement Financiën en Begroting
- FEBIAC: Belgische Federatie van de Automobielen- en Tweewielerindustrie
- FOD MV: Federale Overheidsdienst Mobiliteit en Vervoer
- FOD: Federale Overheidsdienst
- FOS: Federatie voor Open Scoutisme
- FPB: Federaal Planbureau
- FWO: Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek - Vlaanderen
- GBAORD: Government Budget Appropriations or Outlays for R&D
- GERD: Gross Expenditures on R&D
- Gesco: gesubsidieerde contractueel
- GIB: Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden
- GIR: grondeninformatieregister
- GLB: Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (EU)
- GOK: Gelijke Onderwijskansen
- GON: geïntegreerd onderwijs
- GOVERD: Government Expenditures on R&D
- GT: gigaton
- GVK: gesplitste vastleggingskredieten
- GWh: Gigawattuur
- HBO5: hoger beroepsonderwijs (niveau 5 van de Vlaamse Kwalificatiestructuur)
- HBPWB: Horizontaal Begrotingsprogramma Wetenschapsbeleid
- HERD: Higher Education Expenditures on R&D
- HFK: gehydrogeneerde fluorkoolwaterstoffen
- HOBU1C: hoger onderwijs buiten de universiteit van 1 cyclus
- HOBU2C: hoger onderwijs buiten de universiteit van 2 cycli

- 25 **HOKT SP**: hoger onderwijs voor sociale promotie (van het korte type)
 25 **HOSP**: hoger onderwijs voor sociale promotie
 25 **IAJ**: Individueel Aangepast Jaarprogramma
 13 **IAO**: Internationale Arbeidsorganisatie
 14 **ICP Forests**: International Co-operative Programme on Assessment and Monitoring of Air Pollution Effects on Forests
 25 **ICT**: Informatie- en Communicatietechnologie
 26 **IGO**: Inkomensgarantie Ouderen
 4 **ILO**: International Labour Organization (Internationale Arbeidsorganisatie)
 11 **ILVO**: Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek
 3 **IMEC**: Interuniversitair Micro-elektronica Centrum
 11 **INBO**: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
 2 **INR**: Instituut voor de Nationale Rekeningen
 11 **IRCEL**: intergewestelijke cel voor het leefmilieu
 25 **ISCED**: International Standard Classification of Education
 3 **ISI**: Institute for Scientific Information (Thomson Scientific, USA)
 13 **ITC**: International Trade Centre
 7 **JIP**: jongereninformatiepunt
 14 **KEI**: Key Environmental Indicators
 11 **kgoe**: kilogram olie equivalent
 26 **KKP**: koopkrachtpariteit
 11 **KLE**: kleine landschapselementen
 7 **KLJ**: Katholieke Landelijke Jeugd
 7 **KSA**: Katholieke Studenten Aktie
 25 **KSO**: kunstsecundair onderwijs
 25 **KSO2**: KSO van de 2e graad
 25 **KSO3**: KSO van de 3e graad
 25 **KU Leuven**: Katholieke Universiteit Leuven
 11 **kW**: kilowatt
 11 **kWh**: kilowattuur
 25 **LFS**: Labour Force Survey (Enquête Arbeidskrachten)
 25 **LLP**: Levenslang Leren Programma
 11 **LMN**: Landbouwmonitoringsnetwerk
 11 **LNE**: Vlaams Departement Leefmilieu, Natuur en Energie
 9 **LPG**: Liquefied Petroleum Gas
 25 **MAC**: machtigingen
 13 **MDG**: Millenniumontwikkelingsdoelstelling
 11 **MIRA**: milieu- en natuurrapport
 11 **MIRA-T**: milieu- en natuurrapport thema's
 11 **MMIF**: Multi Metric Index Flanders
 25 **MO**: middenstandsopleiding
 9 **MOW**: Vlaams Departement Mobiliteit en Openbare Werken
 25 **MST**: Centrum voor Medisch Schooltoezicht
 25 **MST**: Mathematics, Science, Technology
 11 **Mton**: megaton
 11 **MWe**: megawatt elektrisch vermogen
 13 **N11 (Next 11)**: Bangladesh, Egypte, Indonesië, Iran, Zuid-Korea, Mexico, Nigeria, Filippijnen, Pakistan, Turkije, Vietnam
 9 **N₂O**: distikstofoxide
 3 **NABS**: nomenclatuur voor de analyse en vergelijking van wetenschapsbegrotingen en -programma's (een EU-classificatiesysteem dat de overheidskredieten voor O&O onderverdeelt naar sociaal-economische doelstellingen)
 11 **NARA**: natuurrapport
 2 **NBB**: Nationale Bank van België
 25 **NGK**: niet-gesplitste kredieten
 9 **NH₃**: ammoniak
 1 **NIS**: Nationaal Instituut voor de Statistiek
 9 **NMBS**: Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
 9 **NMVOS**: niet-methaan vluchtige organische stoffen
 3 **Non-BERD**: HERD + GOVERD + PNP
 9 **NO_x**: stikstofoxiden
 14 **NUTS**: nomenclature of regional units for statistics (Eurostat)
 4 **NWWZ**: niet-werkende werkzoekenden
 25 **O&V**: Vlaams Departement van Onderwijs en Vorming
 3 **O&O**: Onderzoek en Ontwikkeling
 25 **OBPWO**: Onderwijskundig Beleids- en Praktijkgericht Wetenschappelijk Onderzoek
 6 **OCMW**: Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
 3 **OECD**: Organisation for Economic Co-operation and Development
 25 **OESO**: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
 8 **OOV**: opcentiemen op de onroerende voorheffing
 25 **OSP**: onderwijs voor sociale promotie
 11 **OVAM**: Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij
 9 **PBV**: Promotie Binnenvaart Vlaanderen
 11 **PCB**: polychloorbifenyl
 11 **PFK**: perfluorkoolwaterstoffen
 11 **PJ**: petajoule
 9 **PM₁₀**: fijn stofdeeltjes met een diameter kleiner dan 10 µm
 9 **PM_{2,5}**: fijn stofdeeltjes met een diameter kleiner dan 2,5 µm
 4 **pmah**: personen met een arbeidshandicap
 25 **PMS**: Psycho-Medisch-Sociaal Centrum
 3 **PNP**: Private Non Profit Organisations Expenditures on R&D
 6 **POD**: Programmatorische Federale Overheidsdienst
 25 **PPP**: Purchasing Power Parity
 10 **PV**: proces-verbaal
 3 **R&D**: Research and Development
 11 **REG**: rationeel energiegebruik
 6 **RKW**: Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers
 6 **RMH**: Recht op Maatschappelijke Hulp
 6 **RMI**: Recht op Maatschappelijke Integratie
 10 **RSV**: Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen
 10 **RUP**: Ruimtelijk Uitvoeringsplan
 4 **RVA**: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
 6 **RVP**: Rijksdienst voor Pensioenen
 11 **RWO**: Ruimtelijke ordening, woonbeleid en onroerend erfgoed
 6 **S80/S20**: inkomenskwintiel-verhouding
 3 **SCIE**: Science Citation Index Expanded
 8 **SCV**: Sociaal-Culturele Verschuivingen Survey
 14 **SDI**: Sustainable Development Indicators
 10 **SEE2001**: Socio-economische Enquête 2001 van het Nationaal Instituut voor de Statistiek
 25 **Se-n-Se**: secundair na secundair onderwijs (niveau 4 van de Vlaamse Kwalificatiestructuur)
 25 **SERV**: Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen
 25 **SES**: sociaal-economische status
 10 **SHM**: Sociale Huisvestingsmaatschappij
 14 **SI**: Structural Indicators
 9 **SO₂**: zwaveldioxide
 3 **STP**: Science & Technology Proceedings (van ISI)
 10 **SVK**: Sociaal Verhuurkantoor
 13 **SVR**: Studiedienst van de Vlaamse Regering
 7 **SWAP**: SuperWijze Activiteitenpas
 25 **TBS55+**: terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen (in het onderwijs) vanaf de leeftijd van 55 jaar of ouder
 9 **TEU**: Twenty-foot Equivalent Unit

- 111 TJ: terajoule
- 5 TSO: technisch secundair onderwijs
- 5 TSO2: TSO van de 2e graad
- 5 TSO3: TSO van de 3e graad
- 1 TVC: totaal vruchtbaarheidscijfer
- 13 UNAIDS: Aidsprogramma van de Verenigde Naties
- 13 UNESCO: United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation
- 13 UNFAO: United Nations Food and Agriculture Organization
- 13 UNICEF: United Nations International Childrens Emergency Fund
- 13 UNIFEM: United Nations Development Fund for Women
- 13 UNU: United Nations University
- 1 USPTO: United States Patent and Trademark Office
- 13 VAIS: Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking
- 11 VAK: volwaardige arbeidskracht
- 10 VCM: Vlaamse Contactcommissie Monumentenzorg
- 4 VDAB: Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
- 11 VEA: Vlaams Energieagentschap
- 4 VFSIPH: Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap
- 5 VGC: Vlaamse Gemeenschapscommissie
- 9 VHC: Vlaamse Havencommissie
- 1 ViA: Vlaanderen in Actie
- 3 VIB: Vlaams Instituut voor Biotechnologie
- 10 VIOE: Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed
- 11 VITO: Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
- 13 VLAM: Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing
- 11 VLIF: Vlaams Landbouwinvesteringsfonds
- 5 VLIR: Vlaamse Interuniversitaire Raad
- 11 VLM: Vlaamse landmaatschappij
- 11 VMM: Vlaamse milieumaatschappij
- 10 VMSW: Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen
- 13 VN: Verenigde Naties
- 7 VNJ: Vlaams Nationaal Jeugdverbond
- 5 VOCB: Vlaams Ondersteuningscentrum voor de Basiseducatie
- 11 VREG: Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt
- 5 VRK: variabele kredieten
- 3 VRWB: Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid
- 4 VSAWSE: Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie
- 4 VTE: voltijds equivalent
- 7 VTI: Vlaams Theater Instituut
- 5 VUB: Vrije Universiteit Brussel
- 7 VVJ: Vereniging Vlaamse Jeugddiensten en -consulenten vzw
- 7 VVKSM: Vlaams Verbond van Katholieke Scouts en Meisjesgidsen
- 10 VWF: Vlaams Woningfonds
- 3 W&T: Wetenschappelijke en Technologische dienstverlening
- 4 WEP-plus: werkervaringsplan
- 13 WHO: World Health Organization
- 11 WKK: warmtekrachtkoppeling
- 4 WSE: Vlaams Departement Werk en Sociale Economie
- 3 WTI: Wetenschap, Technologie en Innovatie

Lijst van figuren

Hoofdstuk 1: Algemeen referentiekader

1.1	Tevredenheid levensaspecten	21
1.2	Zorgen	22
1.3	Top 5 maatschappelijke problemen	22
1.4	Zorgen over pensioen	22
1.5	Pensioenwaarborgen	23
1.6	Onveiligheidsgevoelens	23
1.7	Onveiligheidsindex	23
1.8	Toekomstverwachtingen	24
1.9	Mantelzorg	24
1.10	Wekelijks contact met burens, vrienden of familie	24
1.11	Houding tegenover migranten	25
1.12	Tolerantie-index	25
1.13	Houding tegenover religieuze groeperingen	26
1.14	Ideale buurt	26
1.15	Immigratiemotieven	26
1.16	Vertrouwen in instellingen	27
1.17	Werking democratie	28
1.18	Tevredenheid over beleid	28
1.19	Scandinavische crisis	30
1.20	Groei en werkgelegenheid	30
1.21	Maatregelen Vlaamse overheid	31
1.22	Onderwijsuitgaven	32
1.23	Opleiding	33
1.24	Gezinnen en internet	34
1.25	Innoverende bedrijven	35
1.27	Menselijk kapitaal en welvaart	35
1.26	Menselijk kapitaal	35
1.28	Bevolking en bevolkingsdichtheid	37
1.29	Bevolkingsdichtheid per gemeente	37
1.30	Bevolkingsgroei per gewest	38
1.31	Prognose bevolkingsgroei	38
1.32	Buitenlandse bevolking per gemeente	39
1.33	Buitenlandse nationaliteiten	38
1.34	Wachtregister	39
1.35	Verandering van register	40
1.36	Naturalisatie tot Belg	40
1.37	Leeftijdspiramide	40
1.38	Vergrijzing	41
1.39	Doorstroming potentiële beroepsbevolking	41
1.40	Bruto geboortecijfer	41
1.41	Vruchtbaarheidscijfers per leeftijd	42
1.42	Bruto sterftcijfer	42
1.43	Levensverwachting	43
1.44	Migratie van en naar het buitenland	44
1.45	Extern migratiesaldo per gemeente	43
1.46a	Externe migratie in de grote steden	44
1.46b	Interne migratie in de grote steden	44
1.47	Componenten bevolkingsgroei	44
1.48	Huwelijken en echtscheidingen	45
1.49	Huwelijkscohortspecifieke echtscheidingscijfers	45
1.50	Leefvormen	45

Hoofdstuk 2: Goed bestuur

2.1	Middelen Vlaamse overheid	51
2.2	Ontvangsten overheid	52
2.3	Gewestbelastingen	55
2.4	Gewestbelastingen sinds 2004	55
2.5	Uitgaven	56
2.6	Verschuivingen uitgaven	56
2.7	Uitgaven naar thema	57
2.8	Uitgaven overheid	57
2.9	Vorderingensaldo regionale overheden	58
2.10	Schuld	58
2.11	Schuld regionale overheden	59
2.12	Personeelsaantallen	60
2.13	Personeelskenmerken	60
2.14	Diversiteit	61
2.15	Ziekteverzuim	61
2.16	Overheidscampagnes	62
2.17	Spreiding media-aankoop	62
2.18	Contactpunt Vlaamse Infolijn	63
2.19	Ontvankelijke eerstelijnsklachten	63
2.20	Ontvankelijke klachten	64
2.21	Geschonden ombudsnorm	64
2.22	On line overheid	65
2.23	E-government: burgers	65
2.24	E-government: bedrijven	66
2.25	Decreten	66

Hoofdstuk 3: Meer ondernemen

3.1	BBP per hoofd	71
3.2	Arbeidsproductiviteit	72
3.3	Werkgelegenheidsgraad	72
3.4	Conjunctuur industrie	73
3.5	Groeiboekhouding	73
3.6	Hoofdsectoren en hoofdindustriegroepen	74
3.7	Doelgroepen ondernemen	75
3.8	Investeringsratio	76
3.9	Bedrijventerreinen	76
3.10	Werkzaamheidsgraad RESOC's	77
3.11	Loop ondernemingen RESOC'S	77
3.12	Kennisintensieve sectoren	78
3.13	Innovatieve bedrijven	78
3.14	Evolutie innovatieve ondernemingen	79
3.15	O&O-intensiteit in Vlaanderen	80
3.16	Internationale vergelijking	81
3.17	O&O-uitgaven – BERD	81
3.18	Privaat gefinancierd deel binnen het hoger onderwijs	81
3.19	O&O-uitgaven – non-BERD	82
3.20	Vlaamse overheidskredieten voor O&O	82
3.21	Totaal van overheidskredieten voor O&O	83
3.22	Volgens NABS-classificatie	83
3.23	Internationale vergelijking	83
3.24	Verdeling O&O-kredieten in België	84
3.25	O&O-personeel	84
3.26	Belangstelling voor exacte en toegepaste wetenschappen	85

3.27	Relatie doctoraten-tweedecyclusediploma's	85	5.10	Nederlandstalig onderwijs Brussel	121
3.28	Internationale vergelijking doctoraten	86	5.11	Studenten hogescholen	122
3.29	Publicatieoutput	86	5.12	Hogescholenonderwijs naar studiegebied	122
3.30	Relatieve citatiefrequentie	87	5.13	Studenten universitair onderwijs	122
3.31	Octrooiaanvragen	87	5.14	Universitair onderwijs naar studiegebied	122
Hoofdstuk 4: Meer werkgelegenheid					
4.1	Bevolking op arbeidsleeftijd: prognose	93	5.15	Personeelscategorieën	123
4.2	Bevolking op arbeidsleeftijd: evolutie	94	5.16	Onderwijskredieten	124
4.3	Bevolking op arbeidsleeftijd: internationale vergelijking	94	5.17	Erasmusstudenten	126
4.4	Arbeidsmarktmobiliteit	94	5.18	Tien populairste bestemmingen docenten	126
4.5	Werkzaamheidsgraad: evolutie	95	5.19	Vreemde talen lager onderwijs	127
4.6	Werkzaamheidsgraad: internationale vergelijking	96	5.20	Vreemde talen secundair onderwijs	127
4.7	ILO-werkloosheidsgraad: evolutie	96	5.21	Scholingsgraad	128
4.8	ILO-werkloosheidsgraad: internationale vergelijking	97	5.22	Evolutie scholingsgraad	128
4.9	BBP en binnenlandse werkgelegenheid	97	5.23	Hoger secundair onderwijs voltooid	129
4.10	Binnenlandse werkgelegenheid	98	5.24	Afgestudeerden hoger secundair onderwijs	129
4.11	Structuur binnenlandse werkgelegenheid	98	5.25	Leerling-leerkracht-ratio in het kleuteronderwijs	130
4.12	Deeltijdarbeid: internationale vergelijking	99	5.26	Leerling-leerkracht-ratio voor het lager onderwijs	130
4.13	Deeltijdarbeid: evolutie	99	5.27	Leerling-leerkracht-ratio voor het secundair onderwijs	130
4.14	Tijdelijke en atypische arbeid: internationale vergelijking	99	5.28	Student-docent-ratio	131
4.15	Tijdelijke en atypische arbeid: evolutie	100	5.29	Salarissen van leerkrachten in het lager onderwijs	131
4.16	Arbeidstevredenheid	100	5.30	Salarissen van leerkrachten in het lager secundair	132
4.17	Loopbaanonderbreking en tijdskrediet	101	5.31	Salarissen van leerkrachten in het hoger secundair	132
4.18	Vlaamse aanmoedigingspremies	102	5.32	Beleids- en ondersteunend personeel in het basisonderwijs	132
4.19	VDAB-werkloosheidsgraad	102	5.33	ICT-coördinatoren naar onderwijsniveau	133
4.20	Niet-werkende werkzoekenden: jaargemiddelde	103	5.34	Uitgaven voor onderwijsinstellingen	135
4.21	Niet-werkende werkzoekenden: maandcijfers	103	5.35	Uitgaven kleuteronderwijs	135
4.22	Vervullingstijd vacatures NEC	104	5.36	Uitgaven lager onderwijs	135
4.23	Spanningsindicator	104	5.37	Uitgaven secundair onderwijs	135
4.24	VDAB-trajectwerking: evolutie	105	5.38	Uitgaven hoger onderwijs	136
4.25	VDAB-trajectwerking: kansengroepen	105	5.39	Leerlingen in het buitengewoon onderwijs	137
4.26	Uitstroom VDAB-trajectwerking	106	5.40	Leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs	138
4.27	Niet-bereik kortdurig werkzoekenden: instapfase	106	5.41	Leerlingen in de onthaalklas	138
4.28	Niet-bereik kortdurig werkzoekenden: Eurostat-definitie	106	5.42	GON-leerlingen	138
4.29	IBO	107	5.43	Gewoon basisonderwijs	139
4.30	Leertijd	107	5.44	Gewoon secundair onderwijs	139
4.31	Alternerend leren en werken	108	5.45	Schoolse vertraging in het gewoon onderwijs	140
4.32	Brugprojecten	108	5.46	Leerlingen met schoolse vertraging in het gewoon lager onderwijs	141
4.33	WEP-plus	108	5.47	Leerlingen met schoolse vertraging in het tweede jaar van de derde graad secundair onderwijs	140
4.34	Opleidingscheques werknemers	109	5.48	Problematische afwezigheden in het secundair onderwijs	142
4.35	Werkzaamheid en werkloosheid van kansengroepen	110	5.49	Onderwijs- en werkstatus	143
4.36	Werkzaamheidskloven	111	5.50	Diploma's wiskunde, wetenschappen en technologie	143
4.37	Werkloosheidskloven	111	5.51	Aandeel vroege schoolverlaters	144
4.38	Langdurig werklozen	112	5.52	Basiseducatie	146
4.39	Profiel werklozen	113	5.53	Deeltijds kunstonderwijs	147
4.40	Initiatieven sociale economie	113	5.54	Levenslang leren	147
4.41	Bereik sociale economie	114	5.55	Bijkomende opleiding naar leeftijd	147
4.42	Kansengroepen in de sociale economie	114	5.56	Bijkomende opleiding naar opleidingsniveau	148
4.43	Activering: langdurig werklozen	115	Hoofdstuk 6: Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar		
4.44	Uitstroom: sociale economie	115	6.1	Gestandaardiseerde sterfte	155
Hoofdstuk 5: Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven					
5.1	Schoolbevolking basis- en secundair onderwijs	119	6.2	Plaats van overlijden	155
5.2	Leerlingen ASO	119	6.3	Belangrijkste doodsoorzaken	156
5.3	Leerlingen TSO	119	6.4	Verloren potentiële jaren	156
5.4	Leerlingen BSO	120	6.5	Evolutie verloren potentiële jaren	157
5.5	Leerlingen KSO	120	6.6	Foeto-infantiele sterfte	157
5.6	Leerlingen Brussels Gewest	120	6.7	HIV en AIDS	158
5.7	Leerlingen Brussels Gewest – kleuteronderwijs	121	6.8	Seksueel overdraagbare aandoeningen	158
5.8	Leerlingen Brussels Gewest – lager onderwijs	121	6.9	Maternale leeftijd	159
5.9	Leerlingen Brussels Gewest – secundair onderwijs	121	6.10	Inducties, epidurales en keizersnedes	159

6.11	Borstvoeding	160	7.9	Activiteiten bibliotheken	194
6.12	Vaccinatiegraad zuigelingen	160	7.10	Cultuurcentra	195
6.13	Evolutie borstkankerscreening	161	7.11	Aanbod cultuurcentra	195
6.14	Borstkankerscreening per gemeente	161	7.12	Verhouding eigen/receptief	196
6.15	Evolutie dagelijkse rokers	162	7.13	Evolutie sociaal-culturele verenigingen	196
6.16	Profiel dagelijkse rokers	163	7.14	Spreading afdelingen verenigingen	196
6.17	Rookgedrag jongeren	162	7.15	Sociaal-cultureel werk	197
6.18	Evolutie rookgedrag jongeren	163	7.16	Amateurkunsten: aangesloten groepen	197
6.19	Alcoholgebruik jongeren	163	7.17	Erfgoed.	198
6.20	Evolutie alcoholgebruik jongeren	164	7.18	Evolutie erkende musea en cultureel- erfgoedconvenants.	198
6.21	Cannabisgebruik jongeren	164	7.19	Kunstenaanbod	199
6.22	Evolutie cannabisgebruik jongeren	164	7.20	Podiumkunsten in cultuurcentra	199
6.23	Ongevallensterfte	165	7.21	Bioscoopaanbod	200
6.24	Aanbevelingen voeding en beweging	165	7.22	Gemeentelijke jeugdcentra	200
6.25	Zelfdoding	166	7.23	Jeugdwerkinfrastructuur	200
6.26	Diagnose CGG	166	7.24	Fuifzalen	201
6.27	Huishoudens	167	7.25	Speelbos	201
6.28	Kinderopvangplaatsen	167	7.26	Jeugdwerkindex	202
6.29	Voorschoolse kinderopvang	168	7.27	Plaatselijke particuliere jeugdwerkinitiatieven.	202
6.30	Aanwezige kinderen	168	7.28	Jeugdhuizen	202
6.31	Werkelijke bezettingsgraad*	168	7.29	Gemeentelijke initiatieven	203
6.32	Gezinsondersteuning	169	7.30	Jongereninformatiepunt	203
6.33	Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning	170	7.31	Cultuurparticipatie	204
6.34	Diensten voor gezinsondersteunende pleegzorg	170	7.32	Evolutie leners	205
6.35	Aard mishandeling	170	7.33	Evolutie ontleningen	205
6.36	Meldingen kindermishandeling	171	7.34	Bibliotheekbezoek	206
6.37	65+ en 80+	171	7.35	Cultuurcentra: deelnemers	206
6.38	Opvangvoorkeuren	171	7.36	Werking kansengroepen	207
6.39	Gezinszorg	172	7.37	Kansengroepen	207
6.40	(Semi-)residentiële zorg	172	7.38	Deelname verenigingsleven	207
6.41	Kenmerken van de personen met beperkingen dagelijks leven	173	7.39	Kunstbeoefening naar leeftijd	208
6.42	Voorzieningen VAPH	174	7.40	Museumbezoek naar opleiding.	208
6.43	Problemen CAW	174	7.41	Deelname erfgoedactiviteiten	208
6.44	Cliënten naar werksoort	175	7.42	Podiumkunsten	209
6.45	Gender cliënten naar werksoort	175	7.43	Hogeropgeleide deelnemers per laagopgeleide	209
6.46	Teleonthaal	175	7.44	Deelnemers podiumkunsten in cultuurcentra	210
6.47	Jeugdzorg	176	7.45	Pop- en rockconcert: evolutie geslacht	210
6.48	Jeugdzorg	176	7.46	Toeschouwersaantallen Vlaamse films	210
6.49	VIPA-capaciteitstoename	176	7.47	Toeschouwersaantallen bioscopen	211
6.50	Beschikbaar inkomen	177	7.48	Evolutie van de ledenaantallen	211
6.51	Evolutie van het beschikbaar inkomen	177	7.49	Tewerkstelling culturele sector	212
6.52	Beschikbaar inkomen per arrondissement	178	7.50	Bedrijven cultuursector	213
6.53	Armoede en inkomensverdeling	179	7.51	Uitgaven aan cultuur	213
6.54	Armoede en inkomensverdeling in Europa	180	7.52	Resultaten CultuurInvest (tot augustus 2008)	213
6.55	Materiële deprivatie in Europa	181	7.53	Tax shelter	214
6.56	(Ont)spaarmogelijkheid	181	7.54	Sportvelden	215
6.57	Samenstelling beschikbaar inkomen	182	7.55	Grasvelden	216
6.58	Sociale zekerheid	182	7.56	Zwembaden	216
6.59	Sociale zekerheids- en bijstandsuitkeringen per 1.000 inwoners	183	7.57	Sporthallen	216
6.60	Sociale bijstand	183	7.58	Zwembaden	217
6.61	Armoede en sociale uitsluiting	184	7.59	Sporthallen	217
6.62	Geboorten in kansarme gezinnen	185	7.60	Sportinfrastructuur in Brussel	218
			7.61	Sportverenigingen	218
			7.62	Sportverenigingsindex	219
			7.63	Cursisten Vlaamse Trainersschool	219
			7.64	Cursussen en bijscholingen	220
			7.65	Kerncijfers Vlaamse Trainersschool	220
			7.66	Professionalisering sportclubs	220
			7.67	Professionalisering Sportfederaties	221
			7.68	Sportkampen	221
			7.69	Sportklassen	221
			7.70	Sportdiensten	222
			7.71	Activiteiten sportdiensten	222
Hoofdstuk 7: Gaan voor kwaliteit en participatie					
7.1	Cultuur contactpunten	191			
7.2	Doelgroepspecifieke actiteiten	192			
7.3	Aantal verenigingen	192			
7.4	Cultuurverenigingsindex.	193			
7.5	Culturele projecten.	193			
7.6	Adviezen Cultuurraad.	193			
7.7	Gedrukte materialen	194			
7.8	Audio-visuele materialen.	194			

7.72	Doelgroepen	222	8.17	Financiële toestand OCMW's	260
7.73	Adviezen sportraden	223	8.18	Personeel OCMW	260
7.74	Leden erkende sportclubs	223	8.19	Leeftijd OCMW	260
7.75	Jonge leden erkende sportclubs	223	8.20	Ontvangsten politiezones	261
7.76	Nederlandstalige leden KBVB	223	8.21	Personeel politie	261
7.77	Actief lidmaatschap	224	8.22	Leeftijd politie	261
7.78	Sportbeoefening	224	8.23	Ontvangsten provincies	262
7.79	Sportfrequentie	225	8.24	Belastingen provincies	262
7.80	Top tien sporten	225	8.25	Uitgaven provincies	263
7.81	Sportdiversiteit	225	8.26	Personeel provincies	263
7.82	Bijwonen sportwedstrijd	226	8.27	leeftijd provincies	263
7.83	Schoolsportactiviteiten	226	8.28	Klachtenbehandeling	263
7.84	Schoolsportevenementen	226	8.29	eGov monitor	264
7.85	Topsportscholen.	227	8.30	Inspraak	264
7.86	Ondersteuning topsporters (BLOSO).	227	8.31	Vreemdelingen naar gewest	265
7.87	Tewerkstellingscontracten	228	8.32	Vreemdelingen in West-Europa	266
7.88	Medailles en finaleplaatsen	228	8.33	Aandeel personen van vreemde herkomst	266
7.89	Dopingovertreders	228	8.34	Naturalisaties	266
7.90	Dopinggebruik	229	8.35	In- en uitwijking van vreemdelingen	267
7.91	Reclamedruk	231	8.36	Asiel en erkenning in West-Europa	267
7.92	Mediaconcentratie	231	8.37	Asielaanvragen, erkenningen en verwijderingen	268
7.93	Marktaandeel radio's	232	8.38	Gedeeld burgerschap	268
7.94	Televisieomroepen	233	8.39	Waardeoriëntaties	269
7.95	Digitale televisie	233	8.40	Maatschappelijke positie van vreemdelingen	270
7.96	Marktaandeel tv-zenders	234	8.41	Nieuwkomers	271
7.97	Kranten	234	8.42	Aantal nieuwkomers per gemeente	271
7.98	On- versus offline kranten	234	8.43	Inburgeringstrajecten	272
7.99	Vertrouwen in de media	235	8.44	Bevolkingsevolutie	274
7.100	Evolutie mediavertrouwen	235	8.45	Migratie en natuurlijk aangroei	275
7.101	Raad voor de Journalistiek	236	8.46	Migratiesaldo	275
7.102	Vlaamse Regulator voor de Media	236	8.47	Demografische indices	276
7.103	Performantie VRT	237	8.48	Economische specialisatie	276
7.104	Europese publieke omroepen	238	8.49	Economische specialisatie.	277
7.105	Programma-aanbod VRT-televisie	238	8.50	Kennis en creativiteit- werknemers	277
7.106	Televisiebereik naar sociale groep	239	8.51	Netto aangroei ondernemingen	278
7.107	Radiobereik naar sociale groep	239	8.52	Werkgelegenheidsgraad	278
7.108	Eigen productie televisie	239	8.53	werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad	279
7.109	Uitgaven VRT aan beeldindustrie	240	8.54	Werkzoekend naar doelgroep	279
7.110	Inkomsten VRT	240	8.55	Werkzoekenden naar doelgroep	279
7.111	Ondertiteling vtm	241	8.56	Niet werkende werkzoekenden (NWWZ)	280
7.112	Nieuwsgaring	242	8.57	Inkomen	280
7.113	Internetpenetratie	243	8.58	Leefloners	281
7.114	Digitale kloof	243	8.59	Geboortes in kansarme gezinnen	281
7.115	ICT-toepassingen	243	8.60	Overmatige schuldenlast	282
7.116	E-government	244	8.61	Schoolse vertraging naar onderwijsvorm	282
Hoofdstuk 8: Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit			8.62	Aandeel GOK leerlingen	282
8.1	Schema gemeenteontvangsten	251	8.63	Levenslang leren	282
8.2	Ontvangsten	252	8.64	Betaalbaarheid voor het wonen voor eigenaars	283
8.3	Belastingen	253	8.65	Indexevolutie woningprijzen	283
8.4	Opcentiemen onroerende voorheffing	254	8.66	Sociale woningen	284
8.5	Aanvullende personenbelasting	255	8.67	Tevredenheid en fierheid	284
8.6	Uitgaven	256	8.68	Nethed stad en buurt	285
8.7	Uitgavengroepen	256	8.69	Kinderopvang in de buurt	285
8.8	Uitgaven schuld	257	8.70	Actieve betrokkenheid	286
8.9	Uitgaven welzijn	257	8.71	Spreiding van informatie over en door de stad	286
8.10	Uitgaven onderwijs	258	8.72	Consultatie van bewoners door het stadsbestuur	286
8.11	Uitgaven cultuur, jeugd en sport	258	Hoofdstuk 9: Verkeersveiligheid, leefbaarheid en mobiliteit voor iedereen		
8.12	Saldo en schuld	258	9.1	Wagenpark	291
8.13	Personeel gemeenten	259	9.2	Personenwagens naar brandstof	291
8.14	leeftijd gemeenten	259	9.3	Wegverkeer	292
8.15	Opbrengsten OCMW's	259	9.4	Personen- en tonkilometers	292
8.16	Kosten OCMW's	260	9.5	Goederenvervoer over de weg	292

11.50	Aandeel groene stroom	367
11.51	Warmtekrachtkoppeling	367
11.52	Zuinig gedrag	368

Hoofdstuk 12: Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid

12.1	Landbouwareaal	375
12.2	Veestapel	376
12.3	Land- en tuinbouwbedrijven	376
12.4	Waardecreatie land- en tuinbouw	377
12.5	Netto toegevoegde waarde per hectare	377
12.6	Netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid	377
12.7	Arbeidsinkomen	378
12.8	Landbouwconjunctuurindex	378
12.9	Agrarische handel	378
12.10	Invoer landbouwproducten	379
12.11	Uitvoer landbouwproducten	379
12.12	Tewerkstelling	379
12.13	Leeftijd bedrijfsleider	380
12.14	Opleiding starters	380
12.15	Eco-efficiëntie	380
12.16	Rechtstreekse inkomenssteun	381
12.17	Investeringssteun	382
12.18	Agromilieumaatregelen	382
12.19	Biologische landbouw	383
12.20	Vissersvloot	383
12.21	Aanvoer vissersvloot	384
12.22	Aanvoerwaarde vissersvloot	384
12.23	Indeling gemeenten	385
12.24	Onbebouwde oppervlakte	385
12.25	Gebiedsindeling RSV + SPRE	386
12.26	Evolutie ruimtegebruik	386
12.27	Index toename woonoppervlakte	387
12.28	Bevolkingsevolutie	387
12.29	Migratiesaldo en natuurlijke groei	388
12.30	Demografische indices	388
12.31	Huishoudens en alleenstaanden	389
12.32	Stedenbouwkundige vergunningen	389
12.33	Bouwvergunningen	390
12.34	Woningprijzen	390
12.35	Bouwgrondprijzen	390
12.36	Betaalbaarheidsratio	391
12.37	Sociale huurwoningen	391
12.38	Gemiddeld inkomen	392
12.39	Inkomensverdeling	392
12.40	Kansarmoede	393
12.41	Demografie ondernemingen	394
12.42	Evolutie turbulentie en netto-groeiratio	394
12.43	Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad (18-64 jaar)	394
12.44	Werkzoekend naar doelgroep	395
12.45	Evolutie aantal niet-werkende werkzoekenden (nwwz)	395
12.46	Lidmaatschap	395
12.47	Sociale contacten	395
12.48	Mantelzorg	396
12.49	Welzijnsvoorzieningen	396
12.50	Huishoudelijk afval	397
12.51	Milieuvervuiling	397
12.52	Milieusparende maatregelen	397

Hoofdstuk 13: Vlaanderen in Europa, in de wereld

13.1	Lidmaatschap EU goede zaak	401
13.2	Voordeel lidmaatschap EU	401

13.3	Opvatting over lidmaatschap EU	402
13.4	Rol EU	402
13.5	Vermeend en reëel inzicht EU	403
13.6	Houding uitbreiding EU	403
13.7	Toekomst EU	404
13.8	Versterking EU in de toekomst	404
13.9	Vlaamse (co)financiering multilaterale organisaties	405
13.10	Internationale verdragen	405
13.11	Vlaamse vertegenwoordiging in de wereld	406
13.12	Vlaamse vertegenwoordiging in Europa	407
13.13	Motivaties ontwikkelingshulp	408
13.14	Millenniumontwikkelingsdoelstellingen	408
13.15	MDG's in Vlaamse partnerlanden	409
13.16	In- en uitvoer	411
13.17	Belang aardolie	411
13.18	Buitenlandse orderpositie	412
13.19	Handelspartners	412
13.20	Uitvoer producten	412
13.21	Marktaandelen: BRIC en EU12	413
13.22	Marktaandelen: Aziatische Tijgers	413
13.23	Marktaandelen: Japan en Noord-Amerika	414
13.24	Inter-/ intra-industriële handel	414
13.25	Omzet horeca	416
13.26	Omzet en investeringen	416
13.27	Werkgelegenheid	417
13.28	Werkgelegenheid horeca	417
13.29	Overnachtingen	417
13.30	Overnachtingen hotels	417
13.31	Spreading overnachtingen	418
13.32	Overnachtingen naar macroproduct	418
13.33	Logiescapaciteit Kust	418
13.34	Binnenlandse overnachtingen	419
13.35	Buitenlandse overnachtingen	419
13.36	Overnachtingen naar herkomstland	419
13.37	Aankomsten naar aantal inwoners	420
13.38	Verblijfsmotief	420
13.39	Vakantie-armoede	421
13.40	Steunpunt vakantieparticipatie	421

Hoofdstuk 14: Focus op milieu – Vlaanderen Europees vergeleken

14.1	Regio's	424
14.2	Indicatoren	425
14.3	Huishoudelijk afval	425
14.4	Evolutie afval	425
14.5	Verzurende emissies	426
14.6	Evolutie verzurende emissies	426
14.7	Energieconsumptie	426
14.8	Evolutie energieverbruik	427
14.9	Broeikasgasemissies	427
14.10	Evolutie broeikasgasemissies	427
14.11	Hernieuwbare elektriciteit	428
14.12	Afvalwaterzuivering	428
14.13	Biologische landbouw	429
14.14	Bosgezondheid	429

Studiedienst van de Vlaamse Regering
Boudewijnlaan 30 ■ 1000 Brussel
Algemeen telefoonnummer: 02 553 57 84
Faxnummer: 02 553 58 08